

Yeshuât Den Pat Alepne

Selepet New Testament

Contents

Mataio	1
Mareko	77
Luka	123
Yoane	198
Aposolo	250
Roma	316
1 Korinti	352
2 Korinti	388
Galatia	411
Epeso	424
Pilipi	436
Kolosai	446
1 Tesalonike	454
2 Tesalonike	461
1 Timoteo	465
2 Timoteo	476
Tito	483
Pilemon	488
Hewuraio	491
Yakowo	519
1 Peto	528
2 Peto	539
1 Yoane	545
2 Yoane	554
3 Yoane	556
Yut	558
Hâmbâi	562

Yeshuât Den Pat Âlepje

The New Testament in the Selepet Language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Selepet long Niugini

Language: Selepet

Provided by: Wycliffe Bible Translators

This print-on-demand edition of Scripture is produced and provided at cost by the Digital Bible Society in partnership with the Bible League of Canada, Open Doors International, and other missions and translation agencies. To order additional copies of this or other Bibles, please visit www.dbs.org (USA), www.bibleleague.ca (Canada), and www.opendoors.org (Europe).

Copyright and Permission to Copy

Copyright © 1986 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright © 1986 Wycliffe Bible Translators, Inc. Scripture text used by permission.

PDF, ePub, and MOBI Bible covers and design are copyrighted 2017 by the Digital Bible Society (www.dbs.org).

PDF generated on 2017-08-24 from source files dated 2017-08-24.

32984305-70de-5542-9aaf-0d28f0584c2b

ISBN: 978-1-5313-0595-6

Mataio

Yesuhât Den Pat Âlepŋe

Mataioŋe kulemguop.

Yesuhât tâmbâlipŋe yengât kutyeŋe (Luka 3:23-28)

1 Yura lohimbi nengât tâmbânenŋe, yamâ kutŋe Awaraham sâŋ, yâkât senâmbâ gâtŋe Dawiti. Otmu yâk yetgât sen âlâ yâkâlembâ Yesu teteop yamâ Anitâŋe hâŋgângumu giop. Otmu Awarahamgât senâmbâ tetem gawi ya yengât kutyeŋe yuwu.

²Topŋe katmâ Awarahamgât nanŋe, kutŋe Isaka sâŋ ya teteop. Isakahât nanŋe Yakop sâŋ ya teteop. Yakopgât nanŋe Yura sâŋ, ya teteop. Otmu imilipŋe dondâ meyeŋop. ³Yuraŋe imbi âlâ, kutŋe Tama sâŋ, ya miop. Yaŋeâmâ naom yâhâp meyeleŋop, yâk yetgât kutyetŋe, Peresi yet Sera. Otmu Peresi-hât nanŋe Hesoron teteop. Hesorongât nanŋe Lam teteop. ⁴Langât nanŋe Aminarap teteop. Aminarapgât nanŋe Nason teteop. Nasongât nanŋe Salamon teteop. ⁵Salamonŋe imbi miop yamâ kutŋe Lahap, yaŋeâmâ nanyetŋe Boasi miop. Boasiŋe imbi, kutŋe Lut sâŋ, ya memu yâkŋe nanyetŋe Owet sâŋ ya miop. Owetgât nanŋe Yese teteop. ⁶Yesehât nanŋe Dawiti teteop.

Dawitiŋeâmâ lok kutdâ otmâ manmâ bukuŋe, kutŋe Uria sâŋ, yâkât imbi hârem mewangŋiop. Imbi yaŋe nanyetŋe Solomon ya miop. ⁷Solomongât nanŋe Lehowoam teteop. Lehowoamgât nanŋe Awia teteop. Awiahât nanŋe Asa teteop. ⁸Asahât nanŋe Yosapata teteop. Yosapatahât nanŋe Yoram teteop. Yoramgât nanŋe Usia teteop. ⁹Usiahât nanŋe Yotam teteop. Yotamgât nanŋe Ahasi teteop. Ahasihât nanŋe Hisikia teteop. ¹⁰Hisikiahât nanŋe Manase teteop. Man-

asehât nanŋe Amon teteop. Amongât nanŋe Yosia teteop. ¹¹Yosiahât nanŋe Yekonia teteop. Otmu imilipŋe nombotŋe meyeŋop.

Otmu sâp yanâmâ kapi pato âlâ, kutŋe Bawilonia sâŋ, yan tâmbâlipnenŋe yengât kasalipyenŋe taka yongom kiom tuhuyiŋgiwi. Kiom tuhuyiŋgim meyekmâ ari Bawilonia yan katyekŋetâ yâk yengât hoŋ bawa otmâ manbi. ¹²Bawilonia kapi manbi yakât kakŋan Yekoniahât nanŋe, kutŋe Salatie sâŋ ya teteop. Salatiehât nanŋe Seruwawe teteop. ¹³Seruwawehât nanŋe Awiuru teteop. Awiuruhât nanŋe Eliakim teteop. Eliakimgât nanŋe Asoro teteop. ¹⁴Asorohât nanŋe Sarok teteop. Sarokgât nanŋe Akim teteop. Akimgât nanŋe Eliut teteop. ¹⁵Eliutgât nanŋe Eliasa teteop. Eliasahât nanŋe Matan teteop. Matangât nanŋe Yakop teteop. ¹⁶Yakopgât nanŋe Yosep teteop. Yosepgât imbi sâŋetâ manop yamâ Maria. Yâhâ Mariaŋeâmâ Yesu miop yamâ Anitâŋe hâŋgângumu yâkâlen gemu miop ya nâŋgâmain.

¹⁷Otmu Awarahamgât senâmbâ tetem gaŋetâ gaŋetâ tânâmyeŋambâ Dawiti ya teteop. Yâhâ Awaraham yâkâlembâ lok komotŋe komotŋe tetem gaŋetâ ya yengât sen yaŋe menduhuakmâ 14 olop. Otmu Dawitihât sen yapâ tetem gaŋetâ gaŋetâ Bawilonia hânân ari manbi sen yaŋe menduhuakmâ yawuâk 14 olop. Otmu Bawilonia hânân manbi yaŋak manmâ gaŋetâ gaŋetâ Anitâŋe nanŋe tihitnenŋe olâk sâŋ hâŋgângumu yuân giop sen yaŋe menduhuakmâ yawuâk 14 olop. Otmu Yesuŋe giop sâp yanâmâ sen ya pesuk sâop.

Yesu teteop (Luka 2:1-7)

¹⁸Anitâŋe Yesu hâŋgângumu gemu Mariaŋe miop yakât topŋe yuwu tap. Mâmâŋe Maria yamâ Yosepgât pat

kuwangiwi. Yâhâmâ sihan ikñiâk ikñiâk manmâ gamutâ Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakñe Maria mâmânje otbañgimu, lokñe orop, konohân ki manowot yan, imbiâk ya tepñe olop.¹⁹ Sâp yan Yosepñe Anitâhât den tâñ tâñâk lâum manop. Yakât otmâmâ biwiñaje yuwu nânğâop. “Ao, yuâmâ nâhât pat kunihiwi. Yamâ benje lok nombotñe orop mon manmai. Yawu gârâmâ nânje lok sen senân watmune añulakmap,” yawu sâp biwiñanâk nânğâm manop.²⁰ Yawu nânğâm manmâ yâhâm yâhâm yan awun ehop. Awun ekmu Anitâhât añelo âlânje yuwu sâp ekuop. “Yosep gâ Dawitihât sen, yakât yuwu sâp ekgohomune nânğâ. Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakñe Maria mâmânje otbañgimu tepñe oap. Yawu gârâmâ gânje ki nânğârâ bâlewup.²¹ Yâkñe nanñe membuap. Nanñe memu kutñe Yesu kunbuat. Yâhâ kutñe yakât topñe yuwu. Yen yâkât komot manmâ otmâ hilipgum gai yen kerehâk meyekbuap. Meyekmu Anitânje yekmu ârândân otbuap.” Añeloñe yawu sâp Yosep ekum ariop.

²²⁻²⁵ Yawu sâp Yosep ekuop ya nânğâmu ârândân otmu imbiñe memu orowâk manowot. Yawu manmâ yâhâm naom ya miop. Otmu Yosepñe naom ya kutñe Yesu sâp kunop. Yakât topñe teteâkgât Anitânje emet inânñan yuwu sâmu poropete âlânje kulemgup. “Imbi sihan âlânje naom membuap. Yâhâ kutñe âlâmâ Imanue sâp kunbuat.”

Yawu sâmu kulemgup. Kut kunop yakât topñeâmâ yuwu tap. Anitânje nen orop sâp ârândânâk tatmap. Yawu.

Pitu ekmâ takawiñe Yesu mepaewi.

2 Yuraia hânân lok kutdâ pato âlâ, kutñe Herot sâp, ya manop. Sâp yanâmâ Maria yet Yosep yâhâmâ Yuraia hânân kapi âlâ Betelem sâp yan manowot. Kapi yan Mariañe Yesu miop.

Memu yakât kakñan lok nombotñe nânğân nânğanyeñe papato yañe pitu âlâ tetemu ekmâ yakât topñe nânğâne sâp emetsenñe ga takamawângembâ takawi. Taka Yerusalem kapiân yâhâm kapi ambolipñe yuwu sâp âiyongowi.² “Yuân naom âlâ teteop yañeâmâ hâmbâi yengât lok kutdâ otmâ manbuap yakât towat pitu tetemu ekbin. Naom ya mepaene sâp kapi kâlepñehembâ takain.” Yâhâmâ wosapâ tap?” Yawu sâp âiyongowi.

³ Yakât den pat ya nânğâm lok kutdâ Herotñe nânğâm yâkñe pato otmâ watnekmâ kawenan kinmap nânğâm gorâwaniop. Otmu bukulpñe gurâ yawuâk nânğâm gorâyiniop.⁴ Herotñe den pat ya nânğâm hotom uminiwi ya yengât kunlipyeñe otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi ya kerek menduhuyekmâ yuwu sâp âiyongop. “Anitânje hâmbâi hânğângumu gewuap sâmai yamâ kapi wosan tetewuap yakât topñe eknohoñetâ nânğawe.” Yawu sâop.

⁵⁻⁶ Sâmu sâwi. “Anitânje poropete âlâ den ekumu kulemgup ya yawu tap.

“Lok kutdâ âlâ tetem galem otbuap yâkât topñe yuwu. Yâhâmâ Betelem kapi Yuraia hânân yan tetewuap. Yan tetem manmâ Isirae yengât kunyeñe otmâ galemयोगowuap. Yakât otmâmâ kapi yakât nânğânjetâ yahatbuap.” Yawu kulemgup tap.” Yawu sâwi.

⁷ Yawu sâñetâ Herotñe naom ya tetemu sâp kâlep me tâlâwâk oap, yakât topñe nânğawe sâp pitu watmâ takawi ya yohâk mem dâiyekmâ yuwu sâp âiyongop. “Pitu ekmâ takawi ya sâp girawân tetemu ekbi?” Sâmu yakât topñe ekuwi.⁸ Ya sâñetâ yuwu sâp ekyongop. “Bâiñ, âlepñe yen Betelem kapiân ariñet. Ari naom ya ekmâ taka eknohoñetâ nâku yawuâk ari ekmâ

heroŋe otbaŋgim mepaewom.” Yawu sâŋ kâityongop.

⁹Yawu sâŋ kâityongomu ba ariwi. Mâtâwân ari endakembâ pitu yaŋe kulet sâŋ dâiyekmu ari emet mâpuŋan laŋiŋe hâumu siliŋ siliŋ sâmu ekbi. Yaŋe yâhâŋe torokatmâ yawu hâumu siliŋ siliŋ sâmu ari naom tipiŋe emelan talowân yâhâwi. ¹⁰Emet kâlehen yâhâ naom ya Mariahât tamboŋan tatmu yeylekmâ heroŋe nâŋgâm mepaewi. ¹¹Otmu goli, iri sikum, to kukŋe suksuk âlepŋe nanŋe âlâ memâk takawi ya aksihâk gotyetŋan kutakum hâwuruwi. Hâwurum âwurem ariwi. ¹²Yawu otmâ im yan awun yuwu ekbi. Herotgâlen purik sâŋ ari den pat yu ki ekumai sâŋ Anitâŋe ekyongop. Yawu ekmâ yok pilâm mâtâp âlâengembâ ba kapiyeŋehen ariwi.

Yosepŋe Yesu mâmâŋeit meyelekmu Aihita hânân ariwi.

¹³Purik sâŋ âwurem ariŋetâ Yosepŋe aman im, awun ehop. Awun ekmu Anitâhât aŋelo âlâŋe yuwu sâŋ ekuop. “Sâmune nâŋgâ. Herotŋe Maria nanŋahât hâkâŋ otmâ hilipguwom sâŋ nâŋgâm mansap. Yawu gârâmâ gâ yahatmâ imbihe naomge meyelekdâ Aihita hânân ari mannomai. Yan ari manŋetâ nâŋe den girawu sâwom yakât mambotmâ mannomai.” Yawu sâop. ¹⁴⁻¹⁵Otmu emet inânŋan Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemgupop ya yuwu tap.

“Nannaŋe Aihita hânân manbuap ya kunmune âwurem takawuap.” Yawu tap.

Aŋeloŋe Yosep ekuop yanâk imbiŋe naomŋe meyelekmu Aihita hânân ariwi. Yakât otmâ den, ya bonŋe teteop.

Herotgât tembe lâulipŋe Betelem yeŋgât nanlipyeŋe yongowi.

¹⁶Otmu pitu ekmâ takawi yaŋe Herot kâimboŋmâ ariwi yakât nâŋgâmu bâleop. Nâŋgâmu bâlemu yaŋak Yesu ki manâkgât nâŋgâop. Yawu gârâmâ mâmâŋeŋe memu manmu yambu yâhâp pesuk sâop. Yambu yâhâp yakât kâlehen naom titipâ nombotŋe tetewi. Yakât otmâ Herotŋe tembe lâulipŋe hâŋgânyongomu Betelem kapi otmu kapi tipi tapi ya hâlânâmâ tai yan nimnaom titipâ teteŋetâ yambu yâhâp ki olop ya gurâ kerehâk yongonŋetâ muwi. ¹⁷Otmu emet inânŋan umatŋe ya tetewuap ya ekmâ poropete âlâ, kutŋe Yeremia sâŋ, yâkŋe yuwu sâŋ kulemgupop yakât bonŋe teteop.

¹⁸“Imbi âlâ, kutŋe Lahe sâŋ, yâkât komot yamâ Lama kapiân tetem mannomai ya yeŋgât nanlipyeŋe yongonŋetâ munomai yakât isem tep bâle otnomai. Otmu sâp yanâmâ lohimi nombotŋeŋe ya ekmâ biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe ki sânduk sâwuap, yawu.”

Yâhâ Herotŋe sâmu nanlipyeŋe kerehâk yongonŋetâ muwi yan bonŋe teteop.

Yosepŋe Yesu mâmâŋeit meyelekmu Aihita hân pilâm âwurem ariwi.

¹⁹Otmu Herotŋe mumu yanâmâ Yosepŋe Aihita hânân manmâ awun ehop. Ekmu yan Anitâhât aŋelo âlâŋe yuwu sâŋ ekuop. ²⁰“Mariahât nanŋe hilipguwe sâŋ kasa otminiop ya emelâk muop. Yakât otmâ imbihe naomge meyelekdâ âwurem Yuraia hânân ariŋet,” Yawu sâŋ ekuop. ²¹Yawu sâŋ ekumu hân ya pilâm Yosepŋe imbiŋe naomŋe dâiyelekmâ Yuraia hânân âwurewi. Yakât otmâ Anitâŋe poropete âlâ ekumu kulemgupop ya bonŋe teteop.

²²Yâhâ Yosepŋe âwurem ari den pat yuwu nâŋgâop. “Herotŋe mumu

yanjak nanje kutje Akelao sâm, yâkne âwânjahât welâmjan kinmâ Yuraia yengât lok kutdâ mansap.” Yawu sânetâ nângâop. Den ya nângâm nanne hilipgumap sâm gorâwanjimu Yuraia hân pilâm ariwe sâm biwi yâhâp olop. Yawu otmâ im awun ekmu Anitâje yuwu sâm ekuop. “Gâ Yuraia hân pilâm âlâengen meyelekdâ arinomai.” Yawu sâop. ²³Yawu sâmu yapâ pilâm Galilaia hânân ari, kapi âlâ, kutje Nasaret sâm, yan manbi. Otmu emelâk emet inânjan poropete âlâje den yuwu kulemguop ya bonje yan teteop.

“Yâhâmâ Nasaret kapi ambonje.”

Yawu kulemguop. Yosepje imbije naomje meyelekmu Nasaret kapiân ari manbi yakât den ya bonje teteop. Otmu yan manjetâ naom ya lok olop.

Yoaneje âi topje kalop.

(Mareko 1:2-8 Luka

3:1-18 Yoane 1:19-28)

3 Yesu lok otmu yanâmâ bukuje Yoane Baptis yâkne âi topje katbe sâm Yuraia hân lok ki manmaiângen ari manop. Ari manmu lohimi dondâje ari ekne sâm arijetâ yuwu sâm ekyongop. ²“Anitâje tihityeje otbe sâm oap yakât orotmemeyeje kiŋgoŋ ya kerek betbangim yâkâlen torokatmâ manjet.” Yawu sâm ekyongop. ³Otmu den ya ekyongom gaop yakât emet inânjan poropete âlâ, kutje Yesaia sâm, yâkne Yoanehât nângâm lohimi biwiyenje pâroŋ sâm kuwihaknomai yakât kulemguop. Den yakât bulâje ya yâkâlen teteop. Den ya yuwu.

“Lok ki manmaiângen, lok âlâ yan ari manbuap. Lohimi yâkâlen arinomai ya yuwu sâm ekyongowuap. “Lok kutdâje tohowuap yakât kawenje mem pitim mâtâp mewangijet. Otmu pumje lauŋe uk sâm huruŋ sâm, otbuap yamâ kum kilikmâ mem ârândân merândân tuhujetâ talâk.”

Yawu sâm ekyongop. Den yawu kulemguop yakât bulâje ya Yoane yâkâlen teteop.

⁴Otmu Yoaneje poropete âi ya topje katmâ tuhuwe sâm lok ki manmaiângen ari manop. Otmu senje âlâlâ, hâk katipje, me petje, yamâ soŋgo âlâ, kutje kamele sâm, yakât somotjaŋe mendenmâ mem kepeiakmâ manminiop. Otmu pet âlâ topje yaŋe mem sâhâm kuratguakminiop. Yâhâ sot yamâ neŋgodâ, goŋgaraŋ, otmu dopon yawuya neminiop. ⁵Otmu lok ki manmaiângen ari manmu nengât kapi kunje Yerusalem ya ambolipje otmu kapi tipi tapi Yerusalem hâlâŋmâ manbi, otmu Yoran to nombot nombot manbi ya ambolipje nombotjaŋe yâkâlen ariwi. ⁶Yâkâlen ari orotmemeyeje bâleje otmâ gawi ya kerehâk sâm teteakjetâ Yoran toen mem katyehop.

⁷⁻⁸Yawu otjetâ Parisaio otmu Sarukaio lok nombotjaŋe yâkne toen mem katnenehâk sâm yâkâlen ariwi. Arijetâ yekmâ yuwu sâm ekyongop. “Yenâmâ lok perâkje. Otjetâ bâlem gamap yakât matje Anitâje mejet sâmu yakât yejeâmâ kiŋgityenjahât otmâ bâleje ya pilai mâne âlepje otbâp. Yawu gârâmâ den yan yu nângâjetâ ki ârândân oap. ⁹Yawu otmâmâ yuwu mon nângânomai, “Nenâmâ Awarahamgât komot bulâje mansain. Yakât otmâ Anitâje nengât ki nângâm bâleningimap.” Yawu ki nângânomai. Yakât yuwu sâmune nângânet. Anitâje sâmu kât yuŋe Awarahamgât komot tetenomaihât dop tap. Yawu gârâmâ yenâmâ ya imbiâk sâmai. Yakât matje hâmbâi menomai. ¹⁰Yakât den âlâen hâum sâmune nângânet. Emelâk unam sâtje katmu tap. Yâhâ nak âlâhât bonje ki kinbuap yamâ kârâm panmu ge mum hâlâlâŋ sâmu kâlâpje sewuap. Yenâmâ nak yakât dop otmâ mansai.”

¹¹ Yakât otmâ yeje orotmemeyeye bâleje ya sâmb tetem Anitâhâlen biwiyenaje kepejêta toen mem katyekbom. Lok âlâ irak betnehembâ âi topje katbuap yâhâmâ wâtje pato tatbangiap. Yakât otmâ nâje yâkât itâkat ya gurâ mem kêpekâmâ golewangiwomgât dop ki tap. Otmu tânguwomgât dop gurâ ki tap. Nâjeâmâ yâkât amutgen manmâ yâhâwom. Yâkjeâmâ Wâtgât mâmâjahât Heak hângangumu ge mem ketetyekbuap. Nombotje manman âilonjoân mem katyekbuap. Yâhâ nombotjeâmâ hâhiwin kakjan katyekmu manmai.

¹² Otmu den âlâen hâum sâwe. Yejeâmâ sot ekmâ mem kiwilim komot ikniâk ikniâk katmai. Nenejahât pat otmâp ya konohân mem hâwurujetâ tatmap. Yâhâ ki nenejahât pat otmâp yamâ mem pilâmai. Yakât dopjeâk yâkje taka biwinenjahât topje ekmâ mem kâsipnon-gowuap yakât topje yuwu. Yâkât tem lâum manmâ yâhânom yamâ ikjan mem torokatnenekbuap. Yâhâ nombotjeaje yâkât hâkâj otmâ betbangim manmai yamâ watyekmu kâlâwân kionjâ hâhiwin nângâmbisâi.” Yawu sâop.

Yoaneje Yesu mem toen kalop.

(Mareko 1:9-11 Luka 3:21-22)

¹³ Sâp yanâmâ Yesuje Galilaia hân pilâm Yoaneje toen mem katnehâk sâmb yâkâlen ariop. ¹⁴ Arimu Yoaneje ekmu umatje otmu yuwu sâmb ekuop. “Gâje nâ toen mem katnekâ ârândân otbâp. Yamâ gâje nâhâlen takarâ nângâmune umatje oap.” Yawu sâop.

¹⁵ Sâmu sâop. “Anitâje sâmb kalop ya otmutje nângâmu ârândân otbuap. Yakât gâ biwi yâhâp ki ot.” Yawu sâop. Yawu sâmu Yoaneje nângâmu ârândân olop. ¹⁶ Nângâmu ârândân otmu toen mem katmu ginjan yâhâ kinmutâ yanâk himbim pâronj sâmu Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje kembâ hâtgum ge Yesu mâmâje otbangiap. ¹⁷ Gemu yanâk

himbimâmbâ Anitâje yuwu sâmb ekyongop. “Ya ekjet. Yamâ nine nanne ombe bisine. Nâ biwinaje yâkâlâk nângâman.” Yawu sâop.

Satanje Yesuhât biwinjahât topje ekbe sâmb olop.

(Mareko 1:12-13 Luka 4:1-13)

4 Otmu weke bâleje ya yengât kunyeje, kutje Satan sâmb, yâkje Yesuhât wâtje tatbangiap me bia ya ekmâ biwinjahât topje nângâwe sâmb olop. Yakât otmâmâ Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje Yesu dâim lok ki manmaiângen ariop. ²⁻³ Yan ari manmâ gamu, hilâm 40 pesuk sâop. Sotgât po wangimu wâtje houj sâop. Yawu otmu yanâk lohotje olâk sâmb Satanje yâkâlen ari yuwu sâmb ekuop. “Gâ bonjanâk Anitâhât nanje mansat otmuâmâ kât yu sârâ sot otmu nendâ gekbe. Yawu otdâ yanâmâ gâ bonjanâk Anitâhât nanje bulâje mansat sâwom.” Yawu sâmb ekuop.

⁴ Ekumu sâop. “Âlepje yarâke yamâ benje Anitâhât den âlâ yuwu tap.

“Anitâje haonjâ ârândân tihitnenje otmâp. Yawu gârâmâ sotjak konok wâtnenje miangim manmâ yâhânomgât dop ki tap. Yamâ wongât? Anitâje den sâmb ningimâp ya gurâ lâum yâhânom. Yawu otmunje ârândân otbuap yakâ.”

Den yawu tap yakât otmâ gâje den eknohoat ya ki nângâwom.” Yawu sâop.

⁵ Yawu sâmu yanâk Satanje dâimu Yerusalem kapi pato yakât opon kâmbukjahât gimbanjan yâhâowot. ⁶ Yâhâm Satanje yuwu sâmb ekuop. “Anitâje sâmu den âlâ kulemgui ya yuwu tap.

“Kâlân kâihan teje sâmapgât Anitâjeâmâ ajelelipleje hânganyongomu ge tihitje otjetâ ki hiliwahowuat.”

Den yawu tap. Yawu gârâmâ gâmâ bulâjanâk Anitâhât nanje mansat otmuâmâ yupâ soj pilâm kionj. Kionjâ ki

gohowuap. Yâhâ gekmâ yuwu nângâ-wom. “O, bulânjanâk lok yuâmâ Anitâhât nanje mansap.” Yawu sâwom.

⁷Sâmu sâop. “Bâinj, den âlâ yuwu tap. “Anitâje tihitnenje otnap. Yakât otmâ “Ihilâk otbe,” ki sânom.”

Den yawu tap yakât otmâ gâje den eknohoat ya nângâmune tânjât oap.” Yawu sâop.

⁸Yawu sâmu pumje gip gipjan dâim yâhâop. Yâhâm yanâmâ hânje hânje lok kutyenje pato ya yengât senje âlâlâ dondâ tatyngiop ya tiripgum yuwu sâop. ⁹“Senje âlâlâ tatmâ arap enda eksat? Nâje yukât kunyenje manman. Gâje mepaenekbuat yanâmâ senje âlâlâ yu gâhâlâk hârok otbuap.” Yawu sâop.

¹⁰Sâmu sâop. “Main, Anitâje den âlâ sâop ya yuwu tap.

“Anitâ pato konohâk tap. Yâk konok mepaenom. Otmu yâkât den konohâk tem lâum hoj bawangim mannom.”

Den yawu tap. Yakât otmâ gâje den eknohoat ya lâuwomgât dop âlâ ki tap. Gâ pilânekmâ ari.” Yawu sâop.

¹¹Yawu sâmu pilâm ariop. Pilâm arimu yanâk himbimâmbâ anjelo nombotnaje ge tihitje otmâ tânguwi.

Yesuje topje katmâ den kâsikum yingiop.

(Mareko 1:14-15 Luka 4:14-15)

¹²Ya pesuk sâmu yakât kakjan lok kutdâ âlâ, kutje Herot Antipa sâm, yâkne Galilaia yengât galem manop. Yâkne sâmu Yoane mem pâi emetjan katjetâ talop. Pat ya nângâm Yesuje yahatmâ Galilaia hânân ariop. ¹³Yan ari Nasaret kapi ya wangim kapi âlâ, kutje Kapanaum sâm, kapi yan hân âlâ kutje, Sewulun yet Naptali sâm, yan ari manop. Otmu Kapanaum kapi yamâ dengân âlâ, kutje Galilaia sâm, yakât ginjan tap. ¹⁴Yesuje kapi yan ariop yakât emet inânjan Anitâje poropete âlâ, kutje Ye-

saia sâm, den ekumu kulemguop yakât bonje teteop. Den yamâ yuwu tap.

¹⁵“Sewulun otmu Naptali ambolipje yamâ Galilaia dengân otmu Yoran to nombotgen tai. ¹⁶Yan taije biwiyenje manguakmâ kopa olop. Otmu omoj bâlejan manmâ mumuhât pat otmâ manmâ gawi. Yawuhât otmâ lajinjaje siliñ siliñ sâm biwiyenjan hâumu hañ sâm keterakyingiwuap. Yawu otmu topje ekmâ nângâjetâ biwiyenjan hâuwuap.”

¹⁷Den yawu tap. Yesuje kapi yan ari manop yan den yakât bulâje teteop. Otmu yan ari manmâ yuwu sâm ekyongop. “Anitâje tihityenje otbe sâm oap. Yakât otmâ otjetâ bâlemap ya kerek pilâm biwiyenje yâkâlen katjetâ kinbuap.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuje hoj bawalipje imbât meyehop.

(Mareko 1:16-20 Luka 5:1-11)

¹⁸Sâp yan lok yâhâp imi ata manowot kutyetje Simon yet Anderea. Atanjahât kutjeâmâ Simon otmu yâkâlâk kutje âlâ Petoro sâmai. Yâhâ iminjeâmâ kutje Anderea sâm, yâhâmâ dengân tânâmjan ba injan itâje toen pilâm kinowot. ¹⁹Yawu otmutâ Yesuje yelekkmâ yuwu sâm ekyotgop. “Yerâmâ nâhâlen torokatmutâ orowâk manmâ yâhânom. Sâp yiwereje yuâmâ injan dâim mansawot. Yâhâ nâje meyeleksan yanâmâ nâhât wâtan kinmâ lok meyekmutâ nâhât komolân torokatnomai.” Yawu sâop. ²⁰Yawu sâmu yanâk injangât senje âlâlâ mem manowot ya aksihâk pilâm Yesu walowot. Watmutâ orowâk manbi.

²¹Yapâ arain mâne imi ata âlâ mem teteyelekbi, kutyetje Yakowo yet Yoane sâm, Yeweri nanyâhâje. Yâhâmâ âwâyetje orowâk injan itâje gârem kinbi. ²²Yawu otmutâ Yesuje yotgonmu in yawu âwâyetje pilâm yâkâlen torokatmutâ ariwi.

Yesuđe lohimbı dondâ mem heŋgemyongop.

(Luka 6:17-19)

²³ Yesuđe Galılaia hânân miti emetŋe tatmâ arap yan yâhâm gem Anitâŋe tihitnenŋe oap yakât den pat âlepŋe ekyongop. Otmu lohimbı mesek otmâ umatŋe topŋe topŋe yaŋe mem bâleyekmu manbı ya heŋgemyongop. ²⁴ Yawu otmâ manop yakât den pat ya hân âlâ, kutŋe Siria sâm, yan pen pen sâm ariop. Pen pen sâm arımu nâŋgâŋetâ yaŋak kapi ambolipŋaŋe yawuâk kundat mesek topŋe topŋe otbı ya meyekmâ yâkâlen takawi. Weke bâleŋaŋe mâŋgâeyehop. Me kopa otbı. Me sen birik yongom manop. Lok yawuya ya ŋerehâk meyekmâ yâkâlen tohoŋetâ heŋgemyongop. ²⁵ Heŋgemyongop yakât den pat sâm haŋ tuhuŋetâ Galılaia ambolipŋe, otmu ya hâlâŋmâ kapi bâlâk ŋerek tatmâ arap, ya yeŋgât kutyeŋe pato âlâmâ Dekopoli sâm, ya ambolipŋaŋe yâkâlen tohowi. Otmu âlâmâ Yuraira, ya ambolipŋe. Otmu kapi pato Yerusalem ya ambolipŋe. Otmu kapi tipi tapi Yoran to nombot nombot tatbı ya ambolipŋaŋe menduhuakmâ Yesuhâlen ariwi.

Yesuđe hoŋ bawalipŋe den ekyongop.

5 Otmu lohimbı dondâŋe menduhuakmâ tatŋetâ Yesu ikŋiâk pumŋan yâhâop. Yâhâ tatmu hoŋ bawalipŋe yâhâŋetâ yuwu sâm ekyongop. ² “Den bonŋe sâmunne nâŋgâŋet.

Tepnenŋe heronŋe otmu mannom.

(Luka 6:20-23)

³ Biwi nâŋgân nâŋgânyeŋaŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ gemap. Yeŋeâmâ yuwu nâŋgânomai. “Nenâmâ emelâk Anitâŋe himbingât pat kuningiop. Yakât

otmâ yâk orowâk mannom.” Yawu nâŋgâm we âlep nâŋgâŋet. ⁴ Yâhâ we bâle nâŋgâm isem manmai yenâmâ hâmbâi Anitâŋe mem biwi sânduhân katyekbuap. Yakât otmâ tepyeŋe heronŋe otmu mannomai.

⁵ Meŋetâ huruŋ huruŋ otmap ya yen hâmbâi Anitâŋe meyekmu yâk orop manmâ yâhâmbisâi yakât we âlep nâŋgâm manŋet.

⁶ Otmu Anitâhât den ya girawu otmâ lâune sâm yakât nâŋgâm manmai. Yâhâmâ hâmbâi Anitâŋe mâmâŋe otyiŋgımu manmâ yâhânomai. Yakât otmâ biwiyeŋe heronŋe olâk.

⁷ Buku nombotŋaŋe kasa otyiŋgiŋetâ umam sâyiŋgımai ya gurâ hâmbâi yawuâk Anitâŋe meyekmâ umam sâyiŋgiwuapgât biwiyeŋe heronŋe olâk.

⁸ Otmu Anitâhâlen biwi nâŋgân nâŋgânyeŋaŋe kepeim denŋe tiŋâk lâum manmâ gamai yamâ hâmbâi Anitâŋe meyekmu orowâk mannomai yakât biwiyeŋe heronŋe olâk.

⁹ Otmu bukulipyenŋe orop biwi nâŋgân nâŋgânyeŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu manmai. Yawu manŋetâ buku nombotŋaŋe hionakmâ ahone sâm otŋetâ yan mem lohotŋe tuhuyekmai yamâ hâmbâi Anitâŋe meyekmâ “Nine nanne baratne bulâŋe,” yawu sâwuap. Yakât biwiyeŋe heronŋe olâk.

¹⁰ Otmu Anitâhât den lâum manŋetâ torehenlipyeŋaŋe nâŋgâm bâleyiŋgim mem ge katyekne sâm mem âlâlâ tuhuyekmai. Yawu otyiŋgiŋetâ ki lohotŋe otmai. Yamâ Anitâŋe himbingât pat kuyiŋgiop. Yakât biwiyeŋe heronŋe olâk.

¹¹ Otmu nâhâlen biwiyeŋaŋe kepeim manŋetâ lohimbı nombotŋaŋe hakyenjan sâm mem bâleyeknomai yanâmâ yuwu nâŋgânomai. ¹² “Âo, bonŋanâk. Anŋoân emelâk Anitâhât poropete yawuâk otyiŋgiŋetâ bâleop. Yawuâk sâp yiwerenŋe gurâ otningımai. Yawu gârâmâ yakât

hâmeje hâmbâi himbimân manman kârikje menom.” Yawu nângânomai. Yakât otmâmâ biwiyenjahe heronje olâk.

Kâtembe otmu lambe yakât dop

(Mareko 9:50 Luka 14:34-35)

¹³Yengât topyeje teteâkgât den âlâen hâum sâmune nângânet. Kâtembe ihm solân hojmunje yanâmâ sot ya nemunje launenjan memap. Dop yawuâk yenâmâ lohimbi hohetyenjan manjetâ yan yekmâ Anitâ heronje nângâwanjinomai. Yâhâ kâtembe helejân ki hikum ikainom yanâmâ pâlâmje otbuap. Yawu otmu girawu tuhmunjeâmâ âlâkuâk ukenje otbuap? Yamâ ki orotje. Pâlâmje oap yahe âlâ yu me ya tuhmunje ukenje âlâ tetewuapgât dop bia. Yawu otmâ pâlâmje oap sâm pilâmunje arimap.

¹⁴Otmu yakât topje tetem hejengguâkgât den âlâen hâum sâmune nângânet. Lohimbi hânjan kulemjan mansai ya yengât lajinje otmâ mannomai. Otmu kapi pato âlâ pumje sok sohân tatbuap. Yâhâ ambolipjahe kasa yengât senyenjan âlâ ari misinjguraknomaihât dop ki tap. Yawu. ¹⁵Otmu âlâen hâum sâwe. Lambe âlâ saum emet kâlehen katmunje kâtâpjan tatbuapgât dop ya gurâ ki orotje. Lambe saum helejân gâitmunje kinmâ sem lajinje yanâmâ ekmâ gem yâhâmain. ¹⁶Yakât otmuâmâ lambe ya lajinje pilâmap, me kapi pato tetekjan tatmap yakât dopjeâk yeje Anitâhât den lâum manjetâ manmanyenje ekjetâ ârândâj otmu awonjenje himbimân tatmap ya mepaenomai. Yawu.

Anitâje girem den Mose ekumu kulemguop yakât topje

¹⁷Otmu âlâ sâmune nângânet. Yejeâmâ nâhât yuwu mon nângâm mansai. “Anitâje girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop. Otmu poropetelipje

den ekyongomu kulemguwi yamâ mem ge katbe sâm oap.” Nâhât yawu mon nângâm mansai. Nâ ya otbehât bia. Nâje ya mem ge katbomgât dop ki tap. Nâje sâwi ya lâum manmune bonje teteâkgât otman. ¹⁸Yakât yuwu sâwe. Hân himbim tatmâ yâhâwuap. Yâhâ girem den yamâ yawuâk tat tat kârikje tatmâ yâhâwuap. Tatmâ yâhâwuap yakât bulâje tetewuap yanâmâ, hân himbim otmu senje âlâlâ kerek biatmâ metewuap. ¹⁹Yakât otmâ lok âlâ me âlâje girem den konohâk lojgâenomai yakât bulâje ki menomai. Otmâmâ buku nombotjanje yawuâk otmâ manjet sâm meme sâsâ tuhuyekmâ mannomai yahe hâmbâi yakât matje himbimân yâhâ lok geheje otnomai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâje girem den ya biwiyenjahe tijâk lâum manjetgât tânyongom mannomai yahe himbimân yâhâ lok yâhâ yâhâje otnomai. ²⁰Yakât topje yuwu sâmune nângâm hejenggujet. Yeje Anitâhât den lâune sâm Mosehât girem den kâsikum ningimai otmu Parisaionje otmai yan ki torokatnomai. Yâkje den perâkje sâmai. Yenâmâ Anitâhât den bulâje ya lâum manmâ yanak himbim manman yakât bulâje menomai. Yawu.

Buku oranjim mannom.

(Luka 12:57-59)

²¹Otmu Moseje girem den kulemguop yakât topje ekyongomune nângânet. Girem den âlâ kulemguop ya yuwu tap. “Lohimbi âlâ me âlâje buku âlâ kujetâ mumbuap. Yamâ papatolipyenjahe meyekmâ den âiân katyekjetâ tosa pato menomai. Yawu.” ²²Yawu gârâmâ yuwu sâmune nângânet. Lok âlâ me âlâje buku âlâhât nângâm bâlenomai yamâ Anitâje yawuâk nângâm bâleyingiwuap. Otmu lok âlâ me âlâje buku âlâhât nângânetâ gemu mem ge katmai

yamâ papatolipyenjae mem den âian katyekmâ den yinginomai. Otmu lok âlâ me âlâje buku âlâhât kuk otmâ mem ge katnomai yamâ kâlâpgât pat otnomai. ²³⁻²⁴ Yakât topje yuwu sâmune nângâjet. Yengâlen gâtje âlâ me âlâje Anitâ hoj bawangine sâm otnomai yan buku âlâje lok âlâhât nângâm bâlem manbuap ya nângâmu tetemu angoân buku ya orop biwi konohâk otmâ yakât kakjan hoj bawanginomai. Yawu.

²⁵ Yakât âlâ yuwu sâwe. Yengât buku âlâ me âlâje kuk otyingim den âian katyekne sâm kiapgâlen arinomai. Yamâ in yawu ari mâtâwân yekmâ sâm tetejetâ kaok nanganginomai. Yâhâ yawu ki otnomai yamâ kiapgâlen den sâm tetemu mem pâi emetjan katyekbuap. ²⁶ Pâi emetjan tatmâ yeje ombeân kiâk kârik kârikje genomai. Kiapje pâi emetjan tatnomai sâm sâp katyngiwuap ya pesuk sâmu yanâmâ genomai.

Eknjâle eknjâle yakât topje

²⁷ Otmu den âlâ sâwe. Moseje girem den âlâ kulemguwân yuwu tap. “Lok âlâ me âlâje bukulipyenje yengât imbilipyenje ki yekmâ otnomai.” Yawu tap. ²⁸ Yakât otmâ nâje yuwu sâmune nângâjet. Yengâlen gâtje âlâ me âlâje biwiyenjan imbi âlâhât nangai yamâ emelâk biwiyenjae otmâ tâpikguai lok ya je tosa miai. ²⁹ Yakât otmâ nâje den mâmâje âlâ yuwu sâwe. Bulâje hâum gusuhutmâ pilânomai ki sâwe. Lok âlâ me âlâje hemgât pat otmaihât senje nombolâk bâlewup. Yakât otmâ senje bâlewup yaok hâum gusuhutmâ pilânomai. Wongât? Matje umatje memaihât. Yawu otmâmâ senje âlâ âlepje oap yajahâk mâtâp tâj tâjâk watmâ manman kârikjan arinomai. ³⁰ Otmu hiliwahom hemgât pat otmaihât yawuâk bâteje nombot ya je otmâ bâlewup yamâ hârem pilânomai. Wongât? Bâlejan

yan kionjmaihât. Yawu otmâmâ bâtyenje nombotje âlepjeâk tatbuap ya je âi tâj tâjâk tuhumm manman âilonjoân arinomai. Yawu.” Yesuje den yan hâum sâop.

Lokje imbi je ki pilaknomai.

**(Mataio 19:9 Mareko
10:11-12 Luka 16:18)**

³¹ Otmu den yuwu torokalop. “Nombotjae yuwu sâmai. “Lok âlâje imbiñait manmâ yâhâromawot yamâ nângâmu umatje otmu imbi je ya imbiâk pilâwuap. Pilâwuap yakât topje kulemgum bâtejan katmu ariwuap.” Yejeâmâ yawu sâmai. ³² Yakât otmâ nâje yuwu ekyongomune nângâjet. Lok âlâ me âlâhât imbi ja je âlepje nanje manmap. Ki otmâ tâpikgumap ya imbiâk watmu arimu lok âlâje imbi ya hârem membuap yamâ lohimbi ya orowâk tosa mendomawot.” Yawu sâop.

Sâm kârikje ki tuhunomai.

³³ Otmu den âlâ torokatmâ yuwu sâop. “Emelâk tâmbâlipnenjae yuwu sâm alahuminiwi. “Nen Anitâhât senjan wuân me wuân otne sâm, sâm kârikje tuhunom yakât otmâ yawuâhâk otnom.” Yawu sâminiwi. ³⁴ Yakât nângâmune bâleap. Yawu gârâmâ yiwereje yeje Anitâhât senjan wuân me wuân otne sâm, den sâm kârikje tuhunomai yan wahap âlâ me âlâhâlen ki gâitmâ sâm kârikje tuhunomai. Yâhâ yakât topje yuwu tap. Himbimân Anitâhât manman tap. Yawu gârâmâ yeje yan ki gâitmâ sâm kârikje tuhunomai. ³⁵ Otmu Anitâje hânân tatmap. Yakât otmâ hânân ki gâitmâ sâm kârikje tuhunomai. Yerusalem kapi ya gurâ Anitâje tatmawâk. Yakât otmâ Yerusalem kapi pato ewan gurâ ki gâitmâ sâm kârikje tuhunomai. ³⁶ Yakât yuwu sâmune nângâjet. Yenâmâ Anitâ bia, yenâmâ lok. Yakât otmâ somotyene iwit kaok

ya sânetâ helenj gâwu gâwu otbuapgât dop ki tap. Me somotyene helenj gâwu gâwu ya sânetâ iwit kaok tetewuapgât dop gurâ ki tap. ³⁷Yawu gârâmâ yeje wonân me wonân gâitmâ sâm kârikje tuhunomaihât dop ki tap. Anitâ konok manmanyenahât amboje tatmap. Yawu gârâmâ denyene bonjanâk sânomai. Yawu sânetâ nângânetâ ârândâj otmu pesuk sâwuap. Yawu.

Mem âlâlâ tuhunenekjetâ yakât matje ki kâpekyinginom.

(Luka 6:29-30)

³⁸Otmu den âlâ kulemguiwi ya yuwu tap. “Lok âlâ me âlâhât kasanje senje nombot ya hâum gusuhutmâ pilâmu yâku yawuâk matje senje nombolâk hâum gusuhutbangiwuap. Me lok âlâje buku âlâhât sâtje ya kum parandaŋ pilâmu yâku yawuâk matje kum parandaŋ pilâwuap.” ³⁹Yawu tap. Yakârâmâ nâje yuwu sâmune nângânet. Lok âlâ me âlâje buku âlâ mem yawu mângâenjetâ yakât matje ki kâpekbuap. ⁴⁰Otmu âlâ sâwe. Lok âlâ me âlâje ambonjahât bâleje hân meyingim yanjak ki-apgâlen meyekmâ arinomai. Meyekmâ arijetâ mâtâwânâk yeje hân âlâkuâk yinginetâ pesuk sâwuap. ⁴¹Otmu den âlâen hâum sâmune nângânet. Lok âlâ me âlâje yeje itâ pare miakmâ umat karat otnomai yan yuwu mon sânomai. “Tânnongom itâ pare mem ari ninginet.” Yawu sâm ekyongoŋetâ ihilâk denyene nângâm hewewenjak mem ari katyeknomai. ⁴²Otmu lok âlâ me âlâje yu me ya ninginet sâm ulityongonomai yamâ in yawu yinginomai. Me lok âlâ me âlâje senje âlâlâ ekmâ kandi mene sâm âiyongonomai yamâ ihilâk yinginomai. Yawu otmâ manjetâ ârândâj otbuap.

Kasalipnenje yengât nângâm buku otyinginom.

(Luka 6:27-28,32-36)

⁴³Otmu den âlâ yuwu sânetâ nângâmain. “Lok âlâ me âlâje buku otyinginomai yamâ yengu tep herone nângâm buku otyinginomai. Yâhâ lok âlâ me âlâje kasa otyinginjetâ yengu yawuâk kasa otyinginomai.” Yawu sâmai. ⁴⁴⁻⁴⁵Yakât nângâmune ki ârândâj oap. Yakât otmâ yuwu sâwe. Anitâje lohimbi âlepeje otmâ manmai ya tânyongomap. Otmu lohimbi bâleje ya gurâ yawuâk tânyongomap. Yakât otmâmâ yeje kasalipyene ihilâk buku otyinginomai. Otmu lok âlâ me âlâje Anitâje mem bâleyehâkgât sait kakyenjan pilânomai yamâ Anitâje lukuleyehâkgât ulitgunomai. Otmu lok âlâ me âlâje Anitâje mem bâleyehâkgât sait lohimbi kakyenjan Anitâje pilânomai yamâ lukuleyehâkgât ulitgunomai. Otmu lok âlâ me âlâje mem âlâlâ tuhuyeknomai yamâ yeje ya yengât umam sâyinginomai. Umam sâyingim hibim awonnenje ulitgunetâ herone nângâyingim nine nanne baratne bulâje mansai sâm meyekbuap. ⁴⁶Otmu yakât âlâ sâwe. Takesi meme lok nombotŋaje perâk sâm lohimbi kâityongom tewetsenje kombo meyingimai ya yekjetâ lok bâleje otmâ. Yâkje bukulipyene tânyongom mansai. Otmu lok nombotŋaje yen orop buku konok manne sâm tânyongoŋetâ yengu yakât matje yâk konok tânyongomai. Yawu otmâ yakât nângâmune ki ârândâj otmâ. Otmu torokatmâ sâwe. Lok nombotŋaje nângâm bâleyingimai yamâ yeje buku ki otyingimai. Yawu otmâ yakât nângâmune yawuâk ki ârândâj otmâ. ⁴⁷Otmu torokatmâ sâwe. Yeje lok nombotŋaje orop buku ki orangimai. Yawu otmâ yan

bukulipyenye ya orowâk buku oranjimai yamâ nângâmune ki ârândân oap. Lok nombotje Anitâhât ki nângâmai yanje gurâ yawuâk otmai.⁴⁸ Yawuhât yuwu sâmunne nângânet. Himbim awoŋnenŋaje manman uwawapŋe bia otmap. Yengu manman yan torokatmâ manŋetâ ârândân otbuap.” Yawu sâm ekyongop.

Nembe kalem yakât topŋe

6 Yesuje den âlâ yuwu sâm ekyongop. “Bukulipyenŋaje yengât nângâyinginetâ yahalâkgât yâk yengât senyenânâk kinmâ lohimbi umburuk manmai ya tânyongonomai. Lohimbiŋe yehâhât nângânetâ yahatmu yawu otmâ manmai yamâ Himbim Âwâyenŋaje yekmu dondâ bâlemap.² Yawu gârâmâ lok nombotŋaje senŋe âlâlâhât pân guin otmâ manmai. Yawu manmai yamâ lohimbiŋe nenekŋetâ yahalâk sâm lohimbi nombotje biwiyenŋe kurihakmaiŋe lok senyenŋan kinmâ nembe kalem otyingimai. Yakât otmâ Anitâŋe yakât hâmeŋe ki yingimu menomai. Yuwu sâwuap. “Emelâk yekŋetâ yahalopgât pesuk yap. Âlâmâ ki tap.” Yawu sâwuap.³ Yakât otmâ yeŋe lok nombotje senŋe âlâlâhât pânmai ya nembe kalem otyingine sâm tihângen kinmâ tânyongonetâ yan bukulipyenŋaje yakât topŋe ki yekmâ nângânomai.⁴ Yawu otŋetâ Anitâŋe tihângen ekmapŋe yekmâ yakât matŋe âlepŋe yingiwuap.” Yesuje yawu sâop.

Anitâ orop den otnom yakât topŋe yuwu tap.

(Luka 11:2-4)

⁵Den âlâ yuwu sâop. “Yeŋe yok pilâm kinmâ Anitâ ulitgunomai. Yâhâ lok nombotŋaje yeŋe topyeŋe kurihim lok senyenŋan kinmâ bukulipnenŋaje nengât nângânetâ yahalâk sâm sâtŋak Anitâ ulitgumai. Yeŋe yawu otnomai ot-

muâmâ Anitâŋe hâmbâi yuwu sâm ekyongowuap. “Emelâk lohimbi senyenŋan otŋetâ yan yekŋetâ yahalop. Yakât otmâ pesuk yap. Âlâmâ ki tap.” Yawu sâwuap.⁶ Anitâ ki ekmain yâkŋeâmâ biwinenŋe ekmap. Yakât otmâ yeŋe yâk orop den huhune sâm yan yok pilâm tatmâ ekunetâ nângâyingiwuap.

⁷Yakât nâŋe yuwu sâmunne nângânet. Yeŋe ulitgune sâm biwi yâhâp otmâ ki ulitgunomai. Lohimbi Anitâhât topŋe ki nângâm engat yâhâp manmaiŋe yuwu nângâmai. “Nenŋe den pânŋe konok gurâ sâmunŋe Anitâŋe ki nângâningimap.” Yawu nângâm den dâiak dâiahâk otmai.⁸ Yeŋe yâkŋe otmai yawu ki otnomai. Yeŋe âwâyeŋe ki ulitgunetâek biwiyehâhât topŋe emelâk nanŋap.⁹ Yakât yeŋe yuwu mon sâm ulitgum mannomai. “Himbim awoŋnenŋe, topge âlâ kândâkdâek tap. Yakât nângâm mepaehekmâ mannom.¹⁰ Gike sâtgât otmâ anelolipŋaje haonmâ ârândân hoŋ bahihimai yawuâk nenŋe gurâ tem lâuhihim mannom.¹¹ Otmu gâŋe hilâm ârândân tihitnenŋe otmâ dopnenŋanâk ningimat.¹² Otmu lohimbi nombotŋaje mem bâlenenekmâ tai ya yengât nângâm umam sâyingim tosayeŋe pilâyingimain yakât dopŋeâk gâŋe umam sâningim tosanenŋe pilâningiwuat.¹³ Otmu Satanŋe kendâningimu otmunŋe bâlemap sâm ulitgohoaingât mâtâp meningi.”

Yeŋe yawu sâm Anitâ ulitgum mannomai.” Yawu sâop.

¹⁴Otmu torokatmâ yuwu sâop. “Lohimbi nombotŋaje sâm bâleyingim mem ge katyeknomai ya yengât yeŋe tosayeŋe pilânetâ yakât otmâ himbim âwâyenŋaje yen gurâ tosayeŋe yawuâk pilâwuap.¹⁵ Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaje mem âlâlâ tuhuyeknomai yakât nângâm yeŋe matŋe yingine sâm otmâ mannomai yamâ himbim

âwâyeŋaŋe yen gurâ otŋetâ bâlewuap yakât matŋe kâpekyiŋgiwuap.

Bukulipnenŋaŋe nâŋgâningiŋetâ yahalâkgât ki nâŋgânom.

¹⁶Den âlâ yuwu sâop. Lok nombotŋaŋe yeŋahâlâk nâŋgâŋetâ yahatmu topyeŋe kurihiakmâ yuwu nâŋgâmai. “Nenŋe Anitâ ulitgunom yanâmâ lohimbiŋe nenekmâ nâŋgâningiŋetâ yahalâkgât sot barahâk tatmâ ulitgunom.” Yawu nâŋgâmai. Yamâ Anitâŋe nâŋgâmu ki ârândâŋ otmu yuwu sâwuap. “Emelâk bukulipyenŋaŋe yekmâ nâŋgâyiŋgiŋetâ yahalop yaŋak pesuk yap. Âlâ ki tap. Yakât otmâ matŋe ki yiŋgiwom.” Yawu sâwuap. ¹⁷Yawu gârâmâ yen yawu ki otnomai. Yenâmâ sot barahâk tatmâ Anitâ ulitgum yan toŋe kun kundenyeŋe piriakmâ somotyenŋe hâluluakmâ âilonŋo tatmâ ulitgunomai. ¹⁸Yawu otmâ mannomai yanâmâ yeŋe sot barahâk tatnomai yakât topŋe bukulipyenŋaŋe ki yekmâ nâŋgânomai. Yawu otnomai yamâ awonŋenŋe Anitâ biwinenŋahât topŋe nâŋgâmapŋe yakât matŋe yiŋgiwuap.” Yawu sâop.

Senŋe âlâlâ tatningiap ya ki alitnom.
(Luka 12:33-34)

¹⁹Yesuŋe den âlâ yuwu sâm ekyon-gop. “Hângât senŋe âlâlâ iri sikum me hop sambe tatiŋgiap yaŋe biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe mem dâimu yanâk arimu manmai. Yamâ talanŋe kumap, me selonŋe hâremap, me bumbungumap me kombo otmâi. Yakât otmâ yeŋe tatningiâk sâmu ki aliraŋginomai. Otmu biwiyeŋe yan ki ariwuapgât naŋgan. ²⁰⁻²¹Yeŋe biwi konohâk otmâ nembe kalem oraŋginomai. Orotmeme ya otŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap. Otmu himbimâ pat kuyiŋgiop ya bonŋe menomai. Yawuhât Anitâhâlen biwi nâŋgân

nâŋgânyeŋaŋe kepeim manŋetâ ârândâŋ otbuap. Yawu.” Yawu sâop.

Sennenŋe yamâ lambehât laŋinŋe yakât dop oap.

(Luka 11:34-36)

²²Den âlâen yuwu hâum sâop. “Senyeŋe yamâ lambe laŋinŋe yakât dop oap. Senyeŋe ya âlepŋe tatmu yan bam gamai. ²³Yâhâ senyeŋe gara garaŋe pik sâwuap me senyeŋe bok sâwuap, yanâmâ mâtâp tâpikgum hewukŋan kionŋomai. Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Biwiyeŋan Anitâhât laŋinŋe panmap ya bok sâmapgât biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe galemahom manman âlepŋeâk torokatmâ manmâ yâhânomai. Biwi nâŋgân nâŋgânyeŋaŋe pâlâmŋe otmâ omoŋe kurihiwuap yamâ manman bâleŋan yâhâ hiliwahonomai. Yakât yeŋe ya otmâihât biwi golâek mannomai. Yawu.”

Anitâŋe tihitnenŋe otmap. Yakât otmâ ki gorâningimu mannom.

(Luka 16:13 Luka 12:22-31)

²⁴Den âlâen yuwu hâum sâop. “Lok konokŋe lok kutdâ yâhâp yetgât âi menduhum ki tuhuyitgiwuap. Âlâhât biwiŋaŋe kepeim heronŋe kakŋan tuhuwaŋgiwuap. Yâhâ âlâhârâmâ hâkâŋ kakŋan nep ya ki tuhum heŋgeŋguwuap. Yakât topŋe yuwu sâwe. Hângât manman me iri sikum yan biwiyeŋe arimu manmainŋe girawu otmâ Anitâ tem lâuwangim mannomai? Yamâ ki orotŋe.” Yawu sâop.

²⁵Yakât topŋe yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yeŋgât manman yamâ Anitâŋe emelâk senŋe âlâlâ lâtakuyiŋgimu manmai. Yakât otmâ yuwu ki nâŋgânomai. “Nenŋe sot wosapâ ba mem tetenom? Me iri sikum me âlâlâ ya girawu mem tetem manmâ yâhânom.” Yawu ki sâmu biwi yâhâp otmâ gorâ kakŋan mannomai. ²⁶Yawu

gârâmâ den âlâen hâum yuwu sâmunen nângânet. Kembâ yekmain. Yâhâmâ âi kalam ki tuhum hâhiwin nângâmai. Yamâ himbim amboŋaje haonmâ ârandân sot yingimap. Yenâmâ nâihât dop ki mansai. Yenâmâ lok. Otmu yen gurâ yawuâk Anitâne haonmâ ârandân tânyongom gamap. ²⁷Yawu gârâmâ yejahât girawu mannom sâm yakât ki nângâm kiwiliŋ otnomai.

²⁸Yeŋe iri sikum me sângum lawa lawa yan biwi nângân nângânyene hikuŋetâ dondâ bâlewup. Yakât topŋe yuwu sâmunen nângânet. ²⁹Hahop ekmain. Hahop yamâ titi pan pan pilâmu ekmunŋe âilonŋo lonŋo otmap. Yâhâ emelâk lok kutdâ âlâ, kutŋe Solomon sâm, yâkŋe hâk katipŋe kulem melem mânunjakmâ manop. Yaŋe hahop suriŋe sekŋe âlepŋe tetemap yakât dopŋe gurâ ki miop. ³⁰Yâhâ hahop suriŋe ekmunŋe âilonŋo otmap. Yawu gârâmâ ikŋahâk ki yahatmâ titi pan pan otmâ kuririŋ sâm kinmap. Anitâne nângâopgât yawu kinmap. Yiwereŋeâmâ tetem âilonŋo kinbuap. Yâhâ pek sâwup yanâmâ hânân ge tâtuk sâwup. Yenâmâ hahopgât dop ki mansai. Yenâmâ lok. Yakât otmâ biwiyeŋe yuwu ki nângânomai. “Anitâne pâlâmŋe otmâ ki tihitnenŋe otmap.” Yawu ki nângâm mannomai. ³¹Yakât yuwu sâmunen nângânet. Bulânânâk Anitâne haonmâ ârandân tihitnenŋe otmâ yâhâwup. Yakât biwi yâhâp ki otnomai. ³²Yawu gârâmâ lok nombotŋe Anitâhât topŋe ki nângâmaiŋe sângum me iri sikum me senŋe âlâlâ yakât nângânetâ yahatmap. Yawu otŋetâ ki ârandân otmap. Yakât otmâ otmâian yeŋe ki torokatnomai. ³³Yeŋe yuwu nângânomai. “Bulânânâk Anitâne haonmâ ârandân tihitnenŋe otmap.” Yawu nângânomai. Otmu lohimbi nombotŋe Anitâhâlen biwiyeŋe kepeiŋet sâm yâkât den

ekyongonetâ nângânomai. Yawu otmâ manŋetâ himbim awoŋnenŋe topyeŋe nângâmapŋe dopyeŋan yingimu ki umburuk mannomai. ³⁴Yeŋe umatŋe topŋe topŋe teteyingiwuawân “Girawu otnom me wuân teteningiwe sâm oap?” Yawu nângâm ki biwi yâhâp otmâ nângâm kiwilinomai. Senŋe âlâlâ hândâhân tetewuap yamâ hândâhângât pat. Otmu âun teteap yuâmâ âungât pat. Yawu gârâmâ torokatmâ manmâ yâhânomân hâmenenŋe kinbuap me bia yamâ himbim awoŋnenŋe ikŋak nângâmap. Yakât ki gorâningimu nenŋe biwi yâhâp otmâ nângâm ketet manmâ yâhânom.” Yesuŋe yawu sâop.

Bukulipnenŋe ki sâm hâreyinginom.

(Luka 6:37-38,41-42)

7 Yesuŋe den âlâ torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Anitâne yeŋgât den sâm hâreyingiwuap. Yakât otmâ yeŋe lohimbi yeŋgât den ki sâm hâreyinginomai. Yâhâ yeŋe buku nombotŋe sâm hâreyinginomai yamâ yeŋe otnomai yakât dopŋeâk Anitâne yen sâm hâreyingimu matŋe menomai. ²Yâhâ yeŋe senŋe âlâlâ yu me ya otyingino-mai. Dop ya tân tângâk Anitâne yen gurâ mem purik katyingiwuap. ³Yakât topŋe nângânetgât den âlâen hâum sâmunen nângânet. Gâŋe bukuhahât senŋan wahap tipiŋe tap ya ekbuat. Otmu gike sengan gurâ wahap tipiŋe pato tap ya ki eŋakmâ nanŋangimâk bukuhahât yuwu mon sâwuat. ⁴“Buku. Sengan wahap ya hâluhum pangihwi.” Gâ yawu mon sâwuat otmuâmâ lok perâkŋe. ⁵Gike sengan wahap pato tap ya hâluhum pilâwangi-wuat. Wongât? Yuwuhât. Gâŋe gike orotmemehe bâleŋe yakât nângârâ tângât otmap. Yawu gârâmâ bukuhâŋe otmu kiŋgoŋ otmap ya ekdâ dondâ bâlemap.

Yawu otbuat yamâ ekmune ki ârândân otbuap.” Yawu sâop.

⁶Yâhâ den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Nenje sotnenje sâsâje ya um yan buku ondop yengât soso ya wajmunje nembuapgât dop ki tap. Yamâ wongât? Nenje um wajmunje nembuap yanjak purik pilâm nen ningiwuap. Yâhâ âlâen hâum sâwe. Bau hulin hâkne ki kilikmain. Hâkne ki kilikmaingât otmâ hâknenje kukne ki nângâmap. Gârâmâ mem lohotne tuhune sâm sot um wajnom yamâ purik sâm ningiwuap. Yakât topjeâmâ yuwu. Nenje Anitâhât pat kukuje ya lok ihilâk ki katynginom.” Yesuje yawu sâop.

Tihit Amboje yamâ Anitâ
(Luka 11:9-13)

⁷Yesuje yuwu sâm ekyongop. “Yeje wuân me wuângât nângâm Anitâhâlen biwiyenaje kepeim ulitgujetâ âlepje nângâyngiwuap. ⁸Otmu âlâen hâum sâwe. Yeje buku âlâhât emelan yâhâne sâm, “Wâe tat me?” sânetâ nângâyngimu emet kâlehen yâhânomai. Yakât dopjeâk Anitâ ulitgujetâ nângâyngiwuap. Anitâhâlen biwiyenaje kepeim ulitgumai yamâ âlepje nângâyngiwuap. Otmu pâin guin otmai yamâ âlepje ikjak mâmâne otyngimu biwiyenaje sânduk sâwuap. Otmu yâkâlen torokatne sâm otnomai ya gurâ âlepje meyekbuawâk. ⁹⁻¹⁰Otmu den âlâen hâum sâmune nângânet. Yengâlen gâtje âlâ me âlâhât nanñaje po wajgimu âwâne ulitgumu yan âwânaje ki neneje ya wajbuapgât dop ki tap. ¹¹Otmu yen nombotñaje Anitâhât topje ki nângâm hejgengumaije nan baralipyenaje yawu otyngimai. Anitâ awoñnenje himbimân tatmapje nen ikñiâk ikñiâk topnenje ekmâ nângâmap. Yakât otmâ yeje otyngimai ya wangim lok âlâ me âlâne yu me yakât ulitgujetâ

ya gurâ tâñ tâñâk yingimap. ¹²Den ekyongoan yukât emelâk Mose otmu poropete yaje Anitâhât den kâsikum yingiminiwi. Yakât topje yuwu tap. Bukulipyenaje tânyongonetgât nângâmai yeje gurâ nângâmai dop yawuâk tânyongonomai.” Yesuje den yawu sâm ekyongop.

Mâtâp yâhâp
(Luka 13:24)

¹³Den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. Hiliwaho hiliwaho kapi yakât mâtâp yamâ pen penâk kinmap. Lok dondâje yan arimai. ¹⁴Yâhâ manman kârikñahât kapi yakât mâtâp yamâ gâwik gâwikje otmu bârâñ bârâñ, yanâmâ lok sambeje ki arimai. Lok konok konokje arimai. Yenâmâ manman kârikñahât mâtâp ya ekmâ nângâm watmâ arinomai.

Nak topje topje
(Luka 6:43-44)

¹⁵Otmu âlâ sâmune nângânet. Poropete lok nombotñaje engatyenajak otmâ den imbiâk sâm ekyongomai. Yajeâmâ lohimbije nenekmâ topnenje nângâmai sâm moroakmâ orotmemeyeje bâleje kurihim mansai. Topyenje teteâkgât den âlâen hâum sâwe. Lok yamâ orotmeme yawuya otmâ lok hilipyongone sâm otmai. Yakât lok yawuya yengât topyenje ekmâ nângâm galemeyeje tiñâk otmâ hejgengunomai. ¹⁶⁻¹⁸Yâhâ yeje topyenje nângânetgât den âlâen hâum sâmune nângânet. Nak esenje omoñ omoñ pilâmap yanâmâ bonje bâleje ki kinmap. Yâhâ nak esenje gimbanjgumap yanâmâ bulâje âlepje âlâ ki kinmap. Bia yakâ. Yâhâ kiatne manam ki otmap. Otmu manamje kiat ki otmap. Otmu giñ gârârâñ yaje ham ki otmap. Otmu hamje giñ gârârâñ ki otmap. Yamâ topyenje ikñiâk ikñiâk.

¹⁹Yawuhât nak âlâ bonje bâleje yamâ kârâm pilâmunje mum haraḡ haraḡ otmu kâlâwân umunje semap. ²⁰Yeḡe den yu nâḡgâm heḡgeḡgum poropete lok perâkḡe eḡatyeḡaḡak otmâ imbiâk sâmai ya yekmâ topyeḡe nâḡgâm heḡgeḡgunomai. Yawu.

**Lohimbi perâk
(Luka 13:25-27)**

²¹Yakât torokatmâ sâwe. Lohimbi dondâḡe mepaenekmâ nohonmâ manmai ya kerekḡe himbimḡat pat ya ki otnomai. Himbim awoḡnahât tem lâum manmaiḡeâmâ himbimân yâhânomai. ²²Yâhâ lok dondâḡe sâp pato tâlâhuwuawân yan yuwu mon sâm buiakmâ eknohonomai. “Kutdâ, ḡâ nâḡḡâ. Nenḡe denḡe sâm haḡ pilâmunḡe ariop. Otmu ḡâhât âi tuhum weke bâleḡaḡe lok mâḡḡâeyehop ya watyḡimunḡe gaiakmâ ariwi. ḡâḡeâmâ mâmâḡe otningirâ kulem topḡe topḡe mewin.” Yawu sâm buiaknomai. ²³Yawu sâḡetâ nâḡe matḡe yuwu sâm purik pilâḡyḡiwom. “Nâ yeḡe den yai ya nâḡḡâmune ki teteap, pâḡguan. Yeḡe nâhâlen biwiyeḡaḡe ki kepeim manbi ḡârâmâ nâhât komot bulâḡe ki otmâ mansai. Yeḡe orotmeme kiḡgoḡ maḡgoḡ manminiwi yakât keterakḡetḡat naḡgan,” sâwom.

**Lok nâḡḡân nâḡḡaḡe
orop otmu lok kopa
(Luka 6:47-49)**

²⁴Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nâḡḡaḡet. Lok âlâ me âlâḡe nâhâlen ḡaḡetâ den ekyongomune nâḡḡâm heḡgeḡgum lâumaiḡe dop yuwu mansai. Lok nâḡḡân nâḡḡaḡeḡe orop yaḡeâmâ emet tuhune sâm hân kendâm saran kâkâlep yaḡe kânâḡḡâm emet tuhuḡetâ tiḡ tiḡ kinbuap. ²⁵Yawu ḡârâmâ to mososoḡ mem ḡâsuk ḡâsuk tuhumu emet ya ḡiwiḡ ḡiwiḡ sâm ki

putuk sâwuap. Yenâmâ dop yawuya. ²⁶Âlâmâ purik pilâm sâwe. Lok âlâ me âlâḡe nâhât den nâḡḡaḡetâ nahat otmu betbaḡim manmai, lok ya yeḡḡat topyeḡeâmâ yuwu. Lok kopa nombotḡaḡe emetyeḡe tuhune sâm hân kendâm saran kakḡeâk kânâḡḡanomai. ²⁷Yawu tuhuḡetâ emet ya saraneḡe kandi kinbuap. Yakât otmâ mososoḡ mem ḡâsuk ḡâsuk tuhumu emet ya putuk sâm ge imbuap. Yawu.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuḡe Anitâhât sâḡḡat sâop.

²⁸⁻²⁹Yesuḡe Anitâhât sâḡḡat den ya topḡambâek sâm tetem ekyongop. Ekyongomu nâḡḡaḡetâ sâḡḡe otmu yuwu sâwi. “Anitâhât sâḡḡat topḡambâek yap yuḡe Mosehât girem kâsikum ningimai ya kerek yeḡḡat dop ki oap. Yuâmâ âlâ kândâkdâ oap.” Yawu sâwi.

**Lok âlâ hâk bâle tetewāḡimu
manop ya Yesuḡe heḡgeḡguop.
(Mareko 1:40-44 Luka 5:12-14)**

8 Yesuḡe den ya sâm pesuk pilâm pumḡehembâ gemu lohimbi dondâḡe wtmâ ariwi. ²Otmu sâp yan lok âlâ hâk bâle tetewāḡimu manopḡe Yesu ekmâ yan ḡotḡan bam yuwu sâm ekuop. “Lok pato, ḡâḡe sârâ kundat topḡe topḡe biatḡingiwuapḡat dop tap. Yawu sâḡetâ naḡgan. Yawuhât nâḡḡânihirâ hâk bâle yuḡe pesuk sânihiâkḡat naḡgan.” Yawu sâm âikuop.

³Yawu sâmu walipḡum yuwu sâm ekuop. “Nâḡḡâhihian. Âlepḡe, walipgohomune hâk bâle biatḡihiâk.” Yawu sâm walipḡumu yanâk biatbaḡgimu âlepḡe olop. ⁴Yawu otmu Yesuḡe yuwu sâm ekum hâḡḡaḡuop. “ḡâmâ otḡihian yukât den pat bukulipḡe nombotḡe ki sâm tetem ekyongowuat. Hotom umai yeḡḡâlenâk arirâ hâkḡe eknomai. Yawu otmâ yan Moseḡe hotom u uhât girem den kulemḡuop ya lâum Anitâhât ho-

tom umbuat. Hotom undâ gekmâ yuwu sânomai. “O, lok hâk bâle tetewanggiop ya emelâk biatbanggiap. Girawu otmâ yawu oap?” Yawu sâmamâ yakât topņe nângânomai.” Yawu sâm hângângumu ariop.

Yesuņe hoņ bawa âlâ heņgeņguop.

(Luka 7:1-10)

⁵Yesuņe yapâ pilâyekmâ gem ari ikņe kapi tipiņe Kapanaum yan yâhâmu Roma tembe lâu yengât kunyeņe âlâņe yâkâlen ari yuwu sâm ekuop. ⁶“Lok pato, nâhât hoņ bawa âlâ mesek sâtņan kinsap.

⁷Sâmu sâop. “Âlepņe ari heņgeņguowom.”

⁸Sâmu sâop. “Lok pato, nâ lok âlepņe bia. Yakât gâņe nâhât emelan ariwu-atgât ki naņgan. Yuânâk tatmâ denâk sârâ hoņ bawane ya âlepņe otbuapgât naņgan. ⁹Yâhâ nâ nineâmâ lok patonahât tem lâuwangim yâkât amutgen manman. Gârâmâ patonaņe nâ gurâ buku nombotņe yengât kunyeņe sâm ni-himu manman. Yakât otmâ nâņe tembe lâulipne âlâ me âlâ yuken me yaken ar-ijet sâmunne âlepņe nâhât tem lâunihim arimai. Me âi wuân me wuân tuhuņet sâm âi yingiman ya gurâ âilonņo tuhumai. Gâmâ lok pato. Yakât otmâ denâk sârâ âlepņe otbuapgât naņgan.” Yawu sâop.

¹⁰Den yawu sâmu Yesuņe nângâmu ewe membe olop. Nângâmu ewe membe otmu Isirae lohimbi betņan sâwi ya yuwu sâm ekyongop. “Wâtne pato tatihiap yakât nângâm Roma lok yuņe biwi yâhâp ki oap. Yakât yuwu naņgan. Isirae yengâlen gâtņe âlâ me âlâņe lok yuņe oap yuwu âlâ ki otņetâ yekman. Lok yuņe nâhâlen biwiņaņe kepeim den yap yu ekmune âilonņo oap. ¹¹Yakât otmâ yuwu sâmunne nângâņet. Hâmbâi lok topņe topņe, emetsenņe ga

takamap yakembâ otmu purik sâmap yakembâ taka himbimân yâhâ tâmbâlipyeņe Awaraham, Isaka otmu Yakop yâk orop hâk sânduhân tatmâ heron maroņ manņetâ Anitâņe tihityeņe otbuap. ¹²Yawu gârâmâ emelâk Anitâņe yengât sâm pat kuyinggiop ya lok ondoپ mem yingimu yeņeâmâ hâmbâi belângen ari hem nâpumņan kionņmâ hâhiwin bâleņe nângâm hu halak tuhunomai.” Yawu sâm ekyongop. ¹³Benņe tembe lâu ya yuwu sâm ekuop. “Gâņe biwihe nâhâlen katsat yakât bulâņe emetgan ari tetemu ekbuat.” Yawu sâmu ba ariop. Sâp yanâk yâkât hoņ bawa mesek kuop ya hâkņe sânduk sâmu âlepņe olop.

Yesuņe Peto-ro hewunņe mem heņgeņguop.

(Mareko 1:29-34 Luka 4:38-41)

¹⁴Ya pesuk sâmu yapâ ari Peto-ro hewunņe mesek pato kumu hâkņe kâlâp otmu talop. Yakât Yesu ekuņetâ emelan yâhâop. ¹⁵Yâhâ wâimu kundatņe bi-atmu hâkņe sânduk sâop. Yawu otmâ sot um yingimu newi. Um yingimu nem tatņetâ yan emetsâpņe olop.

¹⁶Emetsâpņe otmu sombemân yâhâ kinop. Kinmu kapi ambolipņe weke bâleņaņe mânggâeyehop ya lâuyekmâ yâkâlen ariwi. Yawu otņetâ Yesuņe sâmu weke bâleņaņe ya yengâlembâ gaiakmâ ariwi. Yâhâ kundat otbi ya gurâ yawuâk yâkâlen dâiyeķmâ arijetâ heņgemyon-gop. ¹⁷Yawu olop yamâ emet inânņan poropete âlâ, kutņe Yesaia sâm, yâkņe den kulemguop ya yan bonņe Yesuhâlen teteop. Yamâ yuwu.

“Mesek otmu hâhiwin topņe topņe teteninggiop yamâ yâkņe mâmâņe otningimu tisi mesek biatninggiop.”

Den yakât bulâņe teteâķgât Yesuņe lohimbi kiņgitņe orowâk mem heņgemyon-gop.

Lok yâhâp Yesu watde sâm olowot.

(Luka 9:57-60)

¹⁸ Mem hengemyongomu lohimbi dondâje mem hawam mewam tuhuwi. Yawu otjetâ kapi ya pilâm âlâengen arine sâm yakât hoj bawalipje ekyongomu wanga mem dengân hâtikgum ariwi. ¹⁹ Yawu otjetâ Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi âlâje yuwu sâm ekuop. “Gâ yuken yaken otbuat yamâ nâ orowâk.”

²⁰ Sâmu sâop. “Nine topne hâum pâpkuatgât yuwu sâmune nângârâ keterahâk. Soŋgoâmâ nak duwiŋan imai. Yâhâ nâiâmâ nak kakŋan kerem tatmai. Yâhâ nâmâ Anitâje hângânnohomu ge mansan yamâ emet âlâ ki tatnihiap. Yakât otmâ gâ orowâk arinom otmâmâ girawu otnom?” Yawu sâop. ²¹ Yawu sâmu yanâk lok âlâ yâkâlen ba yuwu sâm ekuop. “Lok pato, nâ awoŋne bâleap yakât gâ nângânihirâ ari kurihiwe. Kurihim âwurem takamune orowâk arinom.” Yawu sâop.

²² Sâmu sâop. “Yawu ki tap. Lohimbi nombotje pâlâmje biwi manmâ Anitâhât den ki lâum manmai yaŋe kurihiŋet. Yâhâ gâmâ yiwereŋe nâ orowâk arirehât nanŋan.” Yawu sâop.

Yesuje siru kuwaŋgimu nâj nâj sâop.

(Mareko 4:36-41 Luka 8:22-25)

²³ Den yawu sâm tij pilâm yahatmâ hoj bawalipje meyekmu orowâk ariwi. ²⁴ Arim tatjetâ dengân tânâmŋan siru pato pilâmu to dondâ bâleop. ²⁵ Yawu otmu waŋga kâlehen to gemu guhulakbe sâm olop. Guhulakbe sâm olop yan Yesu waŋga hâmeŋan aman pâlâmje iop. Aman im tatmu hoj bawalipjaŋe mândem yuwu sâm ekuwi. “Pato, toŋe harannongomap. Yakât yahatmâ tânongo,” sâm mândewi.

²⁶ Mândejetâ sâop. “Wongât yen kiŋgityeŋahât oai? Anitâje haonmâ ârândâj tihitnenje otmap yakât topje yen ki nanŋai me? Wongât biwi yâhâp oai? Nâje yengât galem tatman yakât yu ya otjetâ tânyongowomgât dop ki tap” yawu mon nanŋai?” Yawu sâm yahatmâ siru ya kuwaŋgimu to yaŋe nâj nâj sâop. ²⁷ Nâj nâj sâmu ekjetâ sâtje otmu yuwu sâwi. “Bâe, lok yukât topje girawu? Siru kuwaŋgimu denje lâum sânduk sâmu to yaŋe nâj nâj yap.” Yawu sâwi.

Yesuje weke bâleje watyekmu gaiakmâ bau yengâlen ariwi.

(Mareko 5:1-17 Luka 8:26-37)

²⁸ To nâj nâj sâmu dengân ya hâtikgum ba nombot endaken kapi âlâ, kutje Gerasene sâm, yan ariwi. Yan ari waŋgaembâ lâum kionmâ arijetâ lok yâhâp sumângembâ takamutâ eŋakbi. Yâhâ ya yetgât topyetjeâmâ yuwu. Yâhâmâ weke bâlejaŋe mângâyelekmu sâp kâlep manmâ gaminiowot. Lohimbi dondâje mâtâp tete yelemnâ kiŋgityeŋahât otmâ ge tiok taok otmâ mâtâp âlâengembâ ba ariminiwi. Topyetje yawu. ²⁹ Yesu orop eŋakbiân weke bâleje mângâyelekbije yuwu sâm ekuwi. “Gâ Anitâhât nanje mansat. Gârâmâ gâje hâhiwin umatje ningiwuat yakât sâp ki tâlâhuap. Yakât gâje girawu otningiwe sâm takat?” Yawu sâwi.

³⁰ Yâhâ ya hâlâŋmâ bau kiŋgitje orowâkje tomot tuhum kinbi. ³¹ Tomot tuhum kinjetâ yekmâ yuwu sâm Yesu ekuwi. “Gâje watnenekbe sâm oat otmâmâ âlepje watnenekdâ bau enda yengâlen ari karaknom.” Yawu sâwi.

³² Sâjetâ sâop. “Âlepje nanŋai yawuâk otjet.” Yawu sâmu yâk yetgâlembâ gaiakmâ bau ya yengâlen ge karakbi. Yawu otjetâ bau yaŋe sururuk sâm ba hem patoembâ

tâwoŋ sâŋ dengânân kionjetâ haranyongop. ³³Haranyongomu yan bau galemयोगom manbiŋe ekmâ sururuk sâŋ ari kapi ya ambolipŋe ekyongowi. ³⁴Ekyongonjetâ nâŋgâm kuk otmâ Yesuŋe pilâyekmâ âlâengen ariâkgât nâŋgâm kapiyeŋambâ toho yakât ekuwi. Yawu.

**Yesuŋe lok pareŋe yâkât
tosa pilâwaŋgiop.**

(Mareko 2:1-12 Luka 5:17-26)

9 Yawu nâŋgâm ekuŋetâ Yesuŋe hoŋ bawalipŋe meyekmu kapi ya pilâm waŋgaen yâhâm âwurem ikŋe kapi, kutŋe Kapanaum, yan ariwi. ²Ari kinjetâ yapâ lok pareŋe âlâ mem gerelân katmâ lâum yâkâlen ariwi. Lâum ariŋetâ Yesuŋe biwiŋahât topŋe ekmâ nâŋgâm lok pareŋe ya yuwu sâŋ ekuop. “Anitâŋe tosahe yiwerenŋe pilâhihiap.” Yawu sâop.

³Yawu sâmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi nombotŋaŋe den sâop ya nâŋgâŋetâ bâlemu yuwu sâwi. “Anitâ ikŋak konok tosanenŋe âlepŋe pilâningimap. Lok yuŋeâmâ Anitâ mem ge katmâ wangiwe sâŋ oap. Yawu otmu ki ârândâŋ oap.” Yawu sâŋ Yesuhât nâŋgâŋetâ bâleop.

⁴Nâŋgâŋetâ bâlemu biwiyeŋahât topŋe ekmâ yan yuwu sâŋ ekyongop. “Yeŋe nâ nekŋetâ lok bâleŋe otmu yan biwiyeŋaŋe yawu naŋgai. Ya nâŋgâŋemune ki ârândâŋ oap. Yakât yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. ⁵Wuân âi tuhumune ekŋetâ dopŋan otbuap? Yuwu mon sâŋ ekuwom. “Nâŋe tosahe pilâhihian.” Yawu sâwom me? Me “Gâ getek yahatmâ geretge lâuakmâ ari,” sâwom. ⁶Yakât nine topne yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Nâ Anitâŋe hâŋgânnohomu gewangât tosayeŋe pilâyŋgim mansan. Anitâŋe âi sâŋ nihiop yukât topŋe ekmâ nâŋgâŋetgât oan.” Yawu sâŋ ekyongop. Yawu sâŋ ekyongom topŋe

ekmâ keterakŋetgât lok pareŋe ya yuwu sâŋ ekuop. “Gâ yahatmâ geretge lâuakmâ emetgan ari.” Yawu sâop.

⁷Yawu sâmu senyeŋanâk yahatmâ geretŋe lâuakmâ ariop. ⁸Arimu lohimbî nombotŋaŋe Yesuŋe Anitâhât wâtŋan kinmâ âi miop ya ekŋetâ âlâ kândâkdâ olop. Yawu otmuâmâ “Lok yu ki orotŋe oap.” Yawu sâwi. Yawu sâŋ yan Anitâ mepaewi.

**Yesuŋe lok tosayeŋe orop
dâiyekbe sâŋ giop.**

(Mareko 2:13-17 Luka 5:27-32)

⁹Yesuŋe yapâ arimâmâ lohimbî yengâlen takesihât tewetsenŋe meyiŋgiminiwan nâhâlen tohop. Nâmâ Mataio. Yan tatmune yâkŋe nekmâ yuwu sâŋ eknohop. “Nâhâlen torokatdâ orowâk mandehât naŋgan.” Yawu sâŋ eknohomu nâŋe yanâk yahatmune orowâk ariwit.

¹⁰Ari nâhât emelan yâhâ sot nende sâŋ otmâ sâŋmune kâlehen yâhâwit. Yawu otmutŋe hoŋ bawalipŋe kerehâkŋe net watnelekmâ gaŋetâ orowâk kâlehen yâhâwin. Tatmunŋe sâp yanâk bukulpne otmu lok nombotŋe ândâp kârik otmâ Mosehât girem den ki lâum manminiwi yâkŋe nengâlen gaŋetâ orowâk menduhuakmâ sot newin. ¹¹Nem tatmunŋe Parisaio lok nombotŋaŋe nen aposolo nenekŋetâ ki ârândâŋ otmu âinongowi. “Wongât Yesuŋe lok bâleŋe yen orop menduhuakmâ lau konok niai?” Yawu sâŋ âinongowi.

¹²⁻¹³Yawu sâŋ âinongoŋetâ Yesuŋe den ya nâŋgâm yuwu sâŋ matŋe ekyongop. “Anŋoân topŋe katmâ Anitâŋe sâmu lok âlâŋe kulemguop yamâ topŋe yuwu. “Yeŋe orotmemeyeŋe bâleŋe me tosayeŋahât otmâ hotom ya uŋetâ nâŋgâwan. Yamâ âlepŋe oap. Yaŋe yu ya âlâ ki oap. Otmu yamâ wahap tâŋât. Gârâmâ

yeŋe biwiyenaye konohâk otnomai yamâ ârândâŋ otbuap.” Yawu sâop. Den topŋe yawu tap. Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Lok mesekyeŋe bianje dokta yengâlen ki arimai. Lok kundatyene orop me hâhiwin teteyiŋgimapeâmâ dokta yengâlen arimai. Yakât topŋe yuwu sâmune nâŋgâŋetâ keterahâk. Yengâlen gâtŋe nombotŋaye yuwu sâmai. “Nen lok âlepŋe, orotmeme âilongŋo loŋgo otmâ nansain.” Yawu sâmai. Yawu gârâmâ lok yawuya yengât sâm ki gewan. Gârâmâ nâmâ yeŋe lok bâleŋe sâm betyongŋetâ manmai yawuyaye Anitâhâlen biwiyenaye katŋetgât gewan.” Yawu sâop.

Yesuhât hoŋ bawalipŋe sâp sâsâŋan sot barak ki manminiwi. orotmeme âiŋe yaye dop konohâk ki oawot.

(Mareko 2:18-22 Luka 5:33-39)

¹⁴ Yawu sâmu Yoane Baptis orop manbiŋe ga yuwu sâm Yesu âikuwi. “Nen Anitâŋe nâŋgâningimu âlepŋe olâkgât sâp sâsâŋan sot barak manmain. Otmu Parisaio lok yawuâk otmai. Yâhâ gâhât hoŋ bawalipgapeâmâ sot kutakamai?” Yawu sâwi.

¹⁵ Sâŋetâ sâop. “Yakât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Lok patoŋe imbi miakbe sâm bukulipŋe meyekmu orowâk menduhuakmâ sot um nem heronje otnomai. Sot um nem heronje otnomaiân sot barak ki tatnomai. Yâhâ hâmbâi mâne kasalipyenaye taka bukuyenye kuŋetâ mumbuap yanâmâ engat hako nâŋgâm sot barak mannomai. Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yiwereŋeâmâ nâ orowâk mansain yakât otmâ tep âlep nâŋgâmai. Yâhâ hâmbâi mâne nâ nohoŋetâ mumbom. Sâp yan engat hako nâŋgânomai.” Yawu sâop.

¹⁶ Yawu sâm kinmâ orotmeme embâŋân aŋgoân otmâ manmâ gawi ya otmu ikŋe orotmeme âiŋe kâsikum

yiŋgiop yaye ki lâuahowot. Yakât yâhâp yâhâp ya menduhum lâunomaihât dop ki olop. Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Nenŋe sot me salup me âlâlâ hâpu golâenâk mânunjmâ titâkgum umunŋe sem hengenŋumap. Yâhâ nenŋe hâpu tekaŋan mânunjmâ kâlâwân katmain yamâ hâpu tekaŋe ya sem huhumu sot yamâ golâ kinmap.” Yawu sâop. ¹⁷ Otmu âlâen yuwu hâum sâop. “Otmu imbi âlâŋe lepa dorokum tâk masipguwuap. Masipgum katmu sâp kâlep tatmâ hâŋgiŋe otbuap. Otmu yakât kakŋan tâk âiŋe orop menduhum lowaim iri osowuap. Iri osomâmâ senŋe âlâlâ mem mânunjuawân yan dâimu tiririk sâmu tok sâwuap. Yakât otmuâmâ tâk âiŋaŋak menduhum lowaimain. Lowaim iri osom senŋe âlâlâ umatŋe mânunjomân yamâ dâimu ŋirik ŋirik sâm ki tok sâwuap. Yâhâ hâŋgiŋe otmu âiŋe menduhunom yamâ dâimu titâk sâwuap. Yamâ ki orotŋe.” Yawu sâop.

Imbi âlâ mesek umatŋe tetewâŋgiopŋe Yesuhât sâŋgum walipgum âlepŋe olop.

(Mareko 5:22-43 Luka 8:41-56)

¹⁸ Yesuŋe den yawu sâm ekyongom kinmu yanâk Yura nengât patonenŋe âlâŋe ga yuwu sâm ekuop. “Baratne yiwereŋeâk pârâk sânsânsâk bâleap. Yakât gâŋe mem yahatbuatgât nanŋan.” Yawu sâop.

¹⁹ Yawu sâmu Yesuŋe yahatmâ nen hoŋ bawalipŋe menenekmu ariwin. Arimunŋe imbi âlâ watnenedop yâkât topŋeâmâ yuwu. ²⁰ Imbilipnenŋe emetsenŋe ekmai dop yawu ki olop. Yâhâ imbi yuâmâ emetsenŋe ekmâ yâhâmu yambu kâiân yâhâp pesuk sâop. ²¹ Yâhâ imbi yaye Yesuhât betŋan watmâ ari biwiŋaye yuwu nâŋgâop. “O nâ Yesu tetekŋan mem wâiwom yamâ

ki orotŋe. Anŋulakmangât ki wâiwom. In sâŋgumŋeâk walipgum âlepŋe otbe.” Yawu nâŋgâop. ²² Yawu nâŋgâm watmâ arimu Yesuŋe sâŋgum bârârâhâk kâlep mânunahop. Yan ari sâŋgum potonjan in walipgumu eŋgatŋe kakŋambâ olelem ekmâ yuwu sâop. “Wa, touné, gâŋe yiwerenŋe biwihane nâhâlen kepeiat. Yakât otmâ Anitâŋe nâŋgâhihimu hepge saŋ yap.” Yawu sâm ekuop. Yawu sâmu yanâk âlepŋe olop.

²³ Nenŋe yapâ gem ari lok galemŋahât baratŋe bâleop yâkât emet ya hâumâk otmâ ariwin. Arimunŋe emet yakât kâlehen lohimi dondâŋe kahân tatmâ isem we bâle pato nâŋgâwi. ²⁴ Yawu otmâ isem tatŋetâ yuwu sâm ekyongop. “O, baratyetŋe yuâmâ ki bâleap. In aman pâlâmŋe iap. Yakât yen yahatmâ yaehen kioŋet.” Yawu sâm ekyongop. Yawu sâm ekyongomu nâŋgâŋetâ nahat otmu giriŋbanŋiwi. ²⁵ Giriŋbanŋiŋetâ senjan geŋetâ hâŋgânyongomu yaehen gewi. Geŋetâ mumunambâ mem yahalop. ²⁶ Otmu kulem miop yakât den pat ya sâm haok tuhuŋetâ kapi gotŋe tete ya ambolipŋane den pat ya nâŋgâwi.

Lok yâhâp senyetŋe suk sâmu ehowot.

²⁷ Yesuŋe kapi ya pilâm arimu lok yâhâp senyetŋe bok sâsâŋe yaŋe kulem miop yakât den pat nâŋgâm betjan ari yuwu sâm ekuowot. “Wâe, Dawitihât sen. Netgât tepge nâŋgâ. Gâŋe âlepŋe tânnotgowuatgât dop tap me bia? “Yawu sâowot. ²⁸ Yawu sâm âikum yaŋak Yesuhât kâiŋe munŋeâk nâŋgâm watmâ emelan gam yâhâowot. Yâhâmutâ yuwu sâop. “Nâŋe sâmune senyetŋe suk sâmu emet galemŋe ekde sâm nanŋawot, me bia?” Sâmu sâowot. “Oŋ, yawu nanŋait.”

²⁹ Yawu sâmutâ senyetjan wâim yuwu sâop. “Nâhâlen biwiyetŋane

nâŋgâm kepeiwot yakât bulâŋe teteyitgiâk.” Yawu sâop. ³⁰ Yawu sâmu senyetŋe suk sâmu emet galemŋe ehowot. Ekmutâ yuwu sâm ekyotgop. “Kulem yetgâlen tetemu eksawot yu ki sâmutâ pen pen sâmu nâŋgânomai.” ³¹ Yawu sâm ekyotgop yamâ iliwetmâ den pat ya sâm tetemutâ pen pen sâm arimu lohimi dondâŋe nâŋgâwi.

Lok kopa âlâŋe den olop.

³² Yâhâ Yesu pilâm arimutâ yanâk lok âlâ Yesuhâlen mem takawi. Mem taka yuwu sâwi. “Lok yuâmâ weke bâleŋane mâŋgâemu den pâpgum kopa otmâ manmap,” sâwi. ³³ Yawu sâŋetâ weke bâleŋe watmu gaiakmâ arimu launŋe hâreakmu den huhuop. Den huhumu ekmâ kinbiŋe alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Nen embâŋâmbâek kulem yuwuya âlâ ki tetemu ekmâ gamain.” Yawu sâwi. ³⁴ Yawu otmuâmâ Parisaio nombotŋane Yesuŋe kulem miop ya ekmâ nâŋgâŋetâ bâlemu yuwu sâwi. “O, yuâmâ weke bâleŋe ya yengât amboyeŋane mâmâŋe otbanŋiap. Yakât otmâmâ weke bâleŋane den tem lâuwangim gaiakmâ arim kinsai.” Yawu sâwi.

Lok nombotŋe âlâŋe tânnonŋoŋetgât Anitâ ulitgumunŋe katyehâk.

³⁵ Yesuŋe kapi ya pilâm kapi tipi tapi tatmâ arap ya biwiŋan miti emetŋe tap dopjan yâhâm gem Anitâŋe tihityenŋe otbe sâm oap yakât den pat âlepŋe ekyongom manop. Yâhâ lohimi nombotŋe mesek me hâhiwin topŋe topŋe teteyiŋgiop ya gurâ hengemyongop. ³⁶ Hengemyongom yekmâ biwiŋane yuwu nâŋgâop. Lama galemŋeŋe biane ihilâk mahilâk manmai yakât dopŋeâk lohimi gurâ amboyeŋe bia otmu ihilâk mahilâk manmâ gai. Yawu manŋetâ yekmâ tepŋe nâŋgâyiŋgiop. ³⁷ Tepŋe nâŋgâyiŋgim nen hoŋ bawalipŋe den

âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Kalamân sot pato tap. Yâhâ bonje mem menduhunomaihât lok getek âlâ. ³⁸Yakât otmâmâ yeje kalam ambonje, Anitâ, ulitgujetâ âlâkuâk lok katyekbuap. Katyekmu yen orowâk tânahom nep ya tuhunomai.” Yawu sâm eknongop.

**Yesuje hoj bawalipje
meyekmâ âi sâm yingjop.**

(Mareko 3:13-19 Luka 6:12-16)

10 Yesuje nen hoj bawalipje kâiân yâhâp menenekmu bamunje yuwu sâm eknongop. “Weke bâlejanje lohimi mem mângâeyekbuap yamâ yeje watyinginomai. Me mesek me hâhiwin topje topje teteyingimu hejgemyongonomai.” Yawu sâop. Yawu sâm ningim yan mâmânje otningjop.

²Otmu nen aposolo menenehop nengât kutnenje yamâ yuwu. Simon yâkât kutje âlâ Petoro sâm, imiye Anderea, otmu Yeweri nanyâhâtje, kutyetje Yakowo yet Yoane. ³Otmu âlâmâ Pilip, otmu Batolomaio, Toma, otmu âlâmâ nâ Mataio. Nâmâ anjoân lok yengâlen takesihât tewetsenje meminiwan. Otmu âlâ Alipaio nanje Yakowo, âlâmâ Taraio. ⁴Âlâmâ Simon, yâhâmâ komot âlâen gâtje topyerje yuwu. Roma lok ya yengât hâkân otmâ watyekne sâm otmîniwi yan gâtje. Otmu bâiñeâmâ Yurasi yamâ Karioto kapiân gâtje. Yâkñeâmâ Yesuhât betnehen kionjop ya.

**Yesuje hoj bawalipje
hângânyongomu ariwi.**

(Mareko 6:7-13 Luka 9:1-5)

⁵Otmu Yesuje nen hoj bawalipje den âlâen hâum yuwu sâm eknongom hângânnongop. “Lama ya yengât galem ki otjetâ yanâmâ hiliwahomai. Dop yawuâk Isirae lohimi nombotje yu hiliwahone sâm oai yakât yâk yengâlen tâj

tâjâk ari tânyongonomai. ⁶Tânyongom Anitânje tihityeje otbe sâm oap yakât den pat ekyongonomai. ⁷Yawu gârâmâ yeje anjoân Samaria otmu pâku lohimi yengâlen ari nep ki tuhunomai. Isirae ambolipje nenjanâk yâhâm gem nep tuhunomai.” Yawu sâop. ⁸Yawu sâm yan nep denje yuwu sâm ningjop. “Lohimi munomai yawuya sânetâ munujambâ yahatnomai. Me nombotje kundat otmâ mansai ya mem hejgemyongonomai. Me hâk bâle otmâ mansai ya gurâ mem hejgemyongonomai. Me weke bâlejanje mângâeyekmâ mansai. Yawuya watyinginomai. Yawu otyinginomai yakât hâmeje mene sâm ki nângânomai. Ninak mâmânje otyingim yakât hâmeje ki meman yakât yengu yawuâk hâmeje ki menomai.

⁹⁻¹⁰Yâhâ âi topje katne sâm bêt barak arinomai. Howan ki mem tinajgunomai. Me hâk katipje me pet ya hourâ hourâ gurâ ki miakmâ arinomai. Me kâi katipje katmâ yakât kakjan âlâ ki menomai. Hâkyejan tatbuap yawuâhâk. Me itâkat ki golenomai. Me natik ki miakmâ arinomai me tewetsenje hakyenjan ki tatbuap. Lok âlâ me âlânje nep tuhunomai yakât hâmeje sâm yingjinetâ mejetâ ârândân otbuap. Yakât otmâ inâk arinomai.

¹¹Otmu anjoân hângânyongomune arinomai yan kapi ambolipjanje yuwu mon sânomai. “Wongât takai yakât topje sânetâ nângâne.” Yawu sâm âiyongonetâmâ yeje âlepje topje ekyongonomai. Topje ekyongonetâ lok âlâ me âlânje emelan dâim yâhâ katyekjetâ yanâk tatnomai. ¹²Dâim yâhâ katyekjetâ yanâmâ yuwu sânomai. “Anitânje tihityeje otmu yâkât wâtjan kinmâ yâhâm heronje kakjan mannomai.” Yawu sânomai. ¹³Otmâ yâkñe yekmâ heronje nângâyingim denyenje nângâne sânomai yamâ âlepje yâk yengâlen bulânje tetewuap. Yâhâ

nombotņajeāmâ denyeņe nāņgāņetâ gemu betyiņginomai. Yawu otyiņgiņetâ yengu yawuâk betyiņgim arinomai. ¹⁴Yâhâ kapi âlâen ari den ekyongoņetâ nāņgāņetâ gemu bet pilānomai. Nāņgāņetâ gemu bet pilānomai yamâ hâmbâi Anitâņe matņe umatņeâk yiņgiwuap. Yakât otmuâmâ yeņe kâiyeņan wahap me bokosok me yu ya horatbuap yamâ tâlim gik beretek meņetâ gewuap. Ya gemu betyiņgim pilâyekmâ arinomai. Ariņetâ towat ya ekmâ kâi katsap yawu nāņgānomai. ¹⁵Yakât yuwu sâmunne nāņgāņet. Sâp patoen Anitâņe Sotom otmu Gomora kapi ambolipņaje orotmemeyeņe bâleņe otminiwi yakât matņe yiņgimu menomai. Gârâmâ yeņe kapi âlâen ariņetâ betyiņginomai. Yamâ ya yeņgât tosa ya tatiyiņgiwuap. Yakât matņe Anitâņe hâmbâi umatņe dondâ yiņgiwuap.” Yawu sâm eknongop.

**Umatņe âlâlâ teteningimu yan
ki lohotņe otmâ mannom.**

(Mareko 13:9-13 Luka 21:12-17)

¹⁶Otmu Yesuņe nen topnenņe naņgaņginehât den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Lama yamâ pâlâmņe kinmai. Yâhâ sosoeāmâ sâtņe bâleņe tatmai. Yawu gârâmâ lama yaņe dâiakmâ arinomai yamâ sosoe yiņgim neyekbuap. Dop yawuâk nâņe hāņgānyongomune sâtņe metņe kâlehen arinomai. Arinomai yan kiņgityeņahât otmâ biwi yâhâp ki otnomai. Yakât âlâ torokatmâ sâwe. Soņgo âlâ kutņe hewam yamâ nāņgān nāņgāņe tapgât ekmâ nāņgām galemahomap. Yakât dopņeâk yengu yawuâk biwiyeņeņe golâek manmâ sâtņe metņe ekmâ kewewetmâ galemahom mannomai. Yâhâ nâi kopa yamâ kopa kum den biaek tatmu ekmain. Yenâmâ yakât dop manmâ nep lohotņan tuhum mannomai. ¹⁷Nep tuhum miti emetņe tap dopņan

hawamgum nep tuhum mannomai. Nep tuhum manņetâ kapi ambolipņaje kasa otyiņgim den âiân katyekmâ yongonomai. Yawu otyiņgiņetâmâ biwiyeņe ki orotok sâwuap. ¹⁸Otmu yakât âlâ torokatmâ sâwe. Yeņe nâhât den yu lâum manņetâ yakât meyekmâ kiapgâlen ari den âiân katyekmâ mem âi pâi tuhuyeknomai. ¹⁹Mem âi pâi tuhuyeknomai yan “Den mâtâpņe girawu watmâ sâm ekyongomunņe nāņgāņetâ keterakiyiņgiwuap,” yawu nāņgām ki gorâyiņgiwuap. ²⁰Sâp yanâmâ Awoņnenņaje ikņe Wâtgât māmâņahât Heak hāņgāngumu ge den âlâlâ nāņgān nāņgānyeņan katmu nâhât den pat âlepņe ekyongonomai.

²¹Otmu sâp yan umatņe topņe topņe teteyiņgiwuap yakât yuwu sâmunne nāņgāņet. Imi ata yeņahâk ahom hioņaknomai. Yakât otmâ dâiakmâ kiap yeņgâlen ari den âiân karaknomai. Otmu âwâ nan yeņahâk ahom hioņaknomai. Hioņakmâ lok kunņe yeņgâlen ari den âiân karaknomai. Den âiân karakņetâmâ nombotņe mem âlâlâ tuhuyekmâ yongoņetâ munomai. ²²Yakât torokatmâ âlâ sâwe. Yen orop biwinenņaje kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. Yakât otmâ nâ mem âlâlâ tuhunekņetâ hâhiwin nāņgāman yakât dopņeâk yen gurâ hâhiwin yiņginomai. Hâhiwin yiņgiņetâ yanâmâ hâkyeņe ki ihiwe ihiwe otmu lohotņe otmâ betnihinomai. Yeņe kârihem kinnomai yanâmâ Anitâņe meyekmâ manman kârikņan katyekmu mannomai. ²³⁻²⁵Yâhâ mitihât kasane yen meyekmâ den âiân katyekmâ yongom watyekņetâmâ kapi ya pilâm âlâen arinomai. Yâhâ mem âlâlâ tuhuyekņetâ hâhiwin kakņan mannomai. Hâhiwin kakņan mannomai yakât den âlâ yuwu sâmunne nāņgāņet. Kasalipyenņe taka nimnaomlipyenņe me âwâ māmâlipyeņe yamâ kapam

dop konohâk yongonomai. Yakât nimnaomlipeye kapam heweweŋ yongonomaihât dop ki tap. Yâhâ papatolipeye me lok inŋe ya gurâ yawuâk dop konohâk tuhuyeknomai. Lok kunŋe me hoŋ bawalipeye ya gurâ yawuâk. Otmu ninahât sâwe. Nâmâ kunyeŋe otmune yeŋe nâhât den tem lâum hoŋ banihim mansai. Gârâmâ lohimi nombotŋe nâhât imbiâk yuwu nâŋgâm hilipgumai. Nâhâtŋe weke bâleŋe yeŋgât kunyeŋe kutŋe Satan, otmâ kutŋe âlâ Besewulu yaŋe mâmâŋe otbaŋgimu âi yu mem manmap yawu nâŋgâmai yamâ imbiâk nâŋgâmai. Yeŋgât gurâ dop yawuâk nâŋgâm kasa otyiŋgim mem âlâlâ tuhuyekmâ mem ge katyeknomai. Yakât otmâ den âlâ yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Yeŋeâmâ Isirae kapi ambolipe yeŋgâlen âi ki tuhumi pesuk pilâŋetâek Awoŋŋe yâhâŋe hâŋgânnohomu gewom. Yâhâ nâhât komolân gâtŋe âlâ me âlâŋe ki lohotŋe otmâ pilânekâm âlâhâlen ariwuapŋe yakât matŋe âleŋe menomai.

Nimbilam yâhâp ki otnom.

(Luka 12:2-7)

²⁶Yauhât den yu torokatmâ sâwe. Tihâŋen wahap yu me ya otmâ gai. Ya ki tik tatbuap. Hâmbâi tetekŋan tetemu eknom. Yâhâ yu me ya otmâ kurihiakmai. Ya gurâ tetekŋan tetemu eknom. ²⁷Yakârâmâ yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Yenâmâ nâ orowâk manmain. Yawu gârâmâ den nombotŋe nenŋiâk tatmâ ekyongoman ya hâmbâi ekyongoneta nâŋgânomai. Yâhâ nâŋe den halowân sâm ekyongom mansan. Yamâ hâmbâi yeŋe lok senyeŋan kinmâ ekyongonomai.

Anitâŋe tihitnenŋe otmap.

²⁸Ekyongonomai yakât topŋe yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Lok senyeŋan kinmâ

den ekyongoneta nâŋgâŋeta nahat otmu yen nombotŋe yongoneta munomai. Yongonomai yamâ umut biwiyeye ki hilipgunomai. Lok topnenŋe yawu tap. Yakât otmâ yeŋe ya yeŋgât ki kiŋgityeŋahât otnomai. Yâhâ Anitâhât topŋeâmâ âlâ tap. Hâmbâi mâne yâkŋe konok umut biwiyeye hilipguwuapgât dop tap. Yakât otmâ yeŋe yâkât den konok lâum mannomai. ²⁹Otmu yakât âlâ sâwe. Anitâhât den lâum manmain nen haorŋmâ ârândâŋ Anitâŋe tihitnenŋe otmap yakât topŋe nâŋgâŋeta keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Giroŋ giroŋ ekmain yamâ nâi tâŋât. Yamâ ki galemgumain. Yawu gârâmâ giroŋ giroŋ âlâ mumbuap yakât topŋe hibim amboŋŋe emet inânŋan nâŋgâmu tap. ³⁰⁻³¹Yawu gârâmâ nenâmâ giroŋ giroŋ yakât dop bia. Nenâmâ Anitâ ikŋe kundenŋe towat manmain. Yawu otmâ Anitâŋe topnenŋe kerehâk naŋgap. Somotnenŋe tipi tapi yakât topŋe gurâ nâŋgâmu tawâk. Yâkŋe tihitnenŋe otmap. Yakât nâŋgâm biwi yâhâp ki otmâ manmâ yâhânom.

Topnenŋe ki kurihiakmâ Yesu betbaŋginom.

(Luka 12:8-9)

³²Lohimbi âlâ me âlâŋe “Yesuhâlen biwinâŋe kepeim tem lâuwangim mansan,” yawu sâm lohimi ekyongonomai yâhâmâ hâmbâi nâŋe hibim awoŋnahât senŋan kinmâ topyeŋe sâm tetemune Anitâŋe manman kârikŋan katyekbuap. ³³Yâhâ lohimi âlâ me âlâŋe topyeŋe kurihiakmâ “Nâ Yesu ki nâŋgâwaŋgian,” yawu sânomai otmuâmâ nâku hibim awoŋnahât senŋan kinmâ “Nâ ki nâŋgâyîŋgian,” yawu sâwom. Lohimbi yawu otmai yaŋe matŋe umatŋe menomai. Yawu.

**Yesuḡe giop yakât lohimbî
hionakmâ mansai.**

(Luka 12:51-53 14:26-27)

³⁴Otmu âlâ yuwu sâmunne nânḡâḡet. Yeḡeâmâ nâhât yuwu ki sânomai, “Nâhât yamâ buku konok otnehât himbimâmbâ giop.” Yawu ki sânomai. Yakât sâmunne nânḡâḡet. Nâḡe hânân gewan yakât yen hionaknomai. ³⁵Nanlipyeḡe âwâlipyēḡe betyiḡḡinomai. Me baralipyēḡe mâmâlipyēḡe betyiḡḡinomai. Me imbilipyēḡe iranlipyeḡe betyiḡḡinomai. ³⁶Yawu otmâ hep torehenlipyeḡe hionakmâ kasa oranḡinomai. ³⁷Otmu yakât topḡe yuwu sâmunne nânḡâḡet. Lohimbî âlâ me âlâḡe biwi nânḡân nânḡânḡe âwâḡe mâmâḡe yeḡḡâlenâk katmâ kepeiyekmâ nâhât âi yakât nânḡâmu giap. Me nanḡe baratḡe yeḡḡât biwiḡe kepeiyekmâ nâhât âi yakât nânḡâmu giap. Lok yawu otmai yeḡḡât nânḡâmunne ki ârândâḡ otmap. Yakât otmâmâ nâhât pat ki otḡetâ yanâmâ Anitâḡe umatḡe yiḡḡimu menomai. ³⁸Otmu lok âlâ me âlâḡe nâhât den lâum âi tuhuḡetâ bukulipyēḡe nânḡâm bâleyiḡḡim hilipyongone sâm otḡetâ yanâmâ, “Bukulipnḡe hâhiwin nihimai” sâm hâkyēḡe alitmâ mannomai. Lok yawuya nâhât pat ki otḡetâ yanâmâ Anitâḡe umatḡe yiḡḡimu menomai. ³⁹Otmu lok âlâ me âlâḡe ikḡe manmanḡe âlepḡe yawuâk mem mete tuhûm manbuap lok yawuya hâmbâi hiliwahowuap. Otmu lok âlâ me âlâḡe nâhât nânḡâmu bulâḡe otmu ikḡe manmanḡe ki alitmâ manbuap. Lok yawuya yamâ nâḡe manman kârikḡe waḡmune manmâ yâhâwuap.

**Buku oranḡim mannom
yakât hâmeḡe menom.**

(Mareko 9:41)

⁴⁰Otmu yakât âlâ torokatmâ sâwe. Lohimbî âlâ me âlâḡe nâ buku otnihimai. Lohimbî yaḡe nâ otnihaiin sâm yan awoḡne hânḡânnohomu gewan ya otbanḡimai. Gârâmâ benḡe nâḡe yawuâk hânḡânyongomune ariḡetâ buku otyiḡḡinomai. Lohimbî yaḡe yen gurâ otyiḡḡiain sâm yan nâ otnihinomai. ⁴¹Otmu yakât âlâ sâwe. Lok âlâ me âlâḡe Anitâhât hoḡ bawa âlâ ekmâ buku otbanḡinomai. Yawu otnomai yakât matḡe hâmbâi Anitâḡe ikḡe hoḡ bawa hâmeḡe waḡbuap dop yawuâk lohimbî ya yiḡḡiwuap. ⁴²Yâhâ lohimbî biwi nânḡân nânḡânyēḡe nâ hikunekmâ nâhât den lâum manmai. Yâk yeḡḡâlen gâtḡe âlâ me âlâḡe senḡe âlâlâ pâinmâ manḡetâ lok nombotḡe towat yekmâ nâhât hoḡ banihim mansai sâm tânyongonomai, me to osom yiḡḡiḡetâ nenomai yakât hâmeḡe gurâ hâmbâi menomai. Yawu.” Yesuḡe den yawu sâm hoḡ bawalipḡe nen eknongop.

Yesuḡe Yoanehât sâop.

(Luka 7:18-35)

11 Yesuḡe nen hoḡ bawalipḡe kâiân yâhâp eknongom pesuk pilâm, yapâ yahatmâ kapi hâlânḡmâ tatmâ arap ya yeḡḡâlen ari den kâsikûm yiḡḡiop.

²Sâp yanâmâ Yoane pâi emetḡan katḡetâ talop. Katḡetâ talowân Yesuḡe kulem topḡe topḡe miop yakât pat ya nânḡâm biwi yâhâp otmâ yuwu nânḡâop. “Lok pato kulet sâwanḡi sâm Anitâḡe âi nihioḡ ya tuhûm mansan. Lok pato yuâmâ Yesu me âlâhât mambotbom.” Biwiḡe yawu nânḡâm hoḡ bawalipḡe nombotḡe hânḡânyongomu, ari yuwu sâm Yesu âikuwi. ³“Anitâḡe lok âlâ hânḡângumu ge tihit-

nenje otbuap sâmain ya gâ? Me âlâhât mambotnom?”

⁴Yawu sâam âikuŋetâ yuwu sâam ekyongop. “Yenâmâ ari kulem topŋe topŋe mian yukât Yoane ekunomai. ⁵Nâŋe senyeŋe bok sâsâŋe ya walipyongomune senyeŋe suk sâmu eksai. Otmu lok pareŋe manmai ya hengemyongomune târârâhâk bam gai. Otmu hâk bâle manmai ya gurâ hengemyongomune âlepŋe otmâ mansai. Otmu ândâpyeŋe bok sâsâŋe ya gurâ hengemyongomune ândâpyeŋe pâroŋ sâmu den nan-gai. Otmu nombotŋe bâlewi ya mu-muŋambâ mem yahatyekmune mansai. Otmu kewilâyekŋetâ mansai ya nine den pat âlepŋe ekyongomune nâŋgâm biwiyenŋe heronŋe otmâ mansai.” Yawu sâam Yoane ekunomai. ⁶Yakât âlâ sâwe. Yawu otyiŋgim mansan yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe nâhât nâŋgâm biwi yâhâp ki otmai ya yengât nâŋgâmune tepne heronŋe oap.” Yawu sâam ekyongom hâŋgânyongomu âwurewi.

⁷Hâŋgânyongomu âwurem ariŋetâ Yesuŋe Yoanehât topŋe lohimbi kinbi ya yuwu sâam ekyongop. “Yoane lok ki manmaiângen ari manop ya lohimbiŋe ekne sâam yâkâlen ariwi. Otmu yakât den âlâen hâum sâwe. Siru pato pilâm âliwahap mem gâsuk gâsuk tuhumu ekmâ âlemai. ⁸Yawu olop ya ekne sâam yakât ariwi me bia? Me lok âlâŋe hâk katipŋe sekŋe âlepŋe mânunjakmâ manop ya ekne sâam ariwi me? Lok hâk katipŋe sekŋe âlepŋe mânunjakmaiŋeâmâ lok kutdâ yengât emelanâk tatmai. Yâhâ lok ki manmaiângen ki manmai. Yakât otmâ wuân bân ekne sâam yaken ariwi? ⁹Yakât yuwu sâamune nâŋgâŋet. Yoaneŋe Anitâhât den pat sâam tetem gaop ya nâŋgâne sâam ariwi. Yâhâ emelâk Anitâhât poropeteliŋŋe yâkât den tâmbâlipyeŋe ekyongom manbi ya yengât kunyeŋe pato oap. ¹⁰Yâkât

nâŋgâm emelâk Anitâŋe den sâop ya yuwu tap. “Gâŋe nine topne sâam tetem ekyongorâ nâŋgâŋetgât nine hoŋ bawane hâŋgâŋumune kulet sâhihim mâtâp menŋihiwuap.” Den yawu tap. Kulet sâop yamâ Yoane.

¹¹⁻¹⁵Yawu gârâmâ Yoanehât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkŋat yuwu sâamune nâŋgâŋet. Poropete lok, Mose otmu lok nombotŋe Anitâŋe tihitnenŋe otmâ yakât den pat ekyongom gawi. Yâhâ den ekyongowi ya yawuâk Yoaneŋe potonŋe sâam teteop.

Yawu otmâ yeŋe biwiyenŋe yuwu mon nâŋgâmai. “Emelâk poropete âlâ, kutŋe Elia sâam yâkŋe yâhâpŋe hohetnenŋan tetem manmâ kutdâhât mâtâp mewangiŋuwap.” Biwiyenŋe yawu nâŋgâmai yakât bonŋe yamâ Yoanehâlen teteap. Yoanehât yawu nâŋgâŋetâ keterahâkŋat biwiyenŋan katmâ nâŋgâm mannomai.

Otmu torokatmâ sâwe. Yoaneŋe ya topŋe katmâ mem gaop. Topŋe katmâ, Anitâŋe bulâŋanâk tihitnenŋe otmâ ya ekyongomu nâŋgâm biwiyenŋe heronŋe otmu yakât bonŋe mene sâam manmâ gai. Otmu yakât den yuwu sâamune nâŋgâŋet. Anitâŋe Yoane nep waŋmu miop yakât nâŋgâmu yahatmap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe Yoane wanginomaihât dop ki tap. Yoaneŋe kulet sânihim âi mem gaop yamâ nine topne ki nâŋgâm heŋgenŋum mansap. Yakât otmâmâ lok âlâ me âlâŋe nâhât den pat âlepŋe yu nâŋgâm Anitâhâlen biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe katnomai yaŋeâmâ Yoane wanginomai.

Yesuhât den hâkâŋ otmâ betbangiwi.

¹⁶Yen biwi yâhâp otmâ mansai yakât keterakiŋgiâkŋat den girawu yaen hâum sâamune nâŋgâŋetâ keterakbuap. Yuwu mon? Nimnaom titipâŋe sombem patoen hârum konok otmâ tatnomai. Tatmâmâ komot âlâ tatnomaiŋe komot âlâ yuwu mon ekyongonomai.

17-19 “Nenŋe yahatmâ kep tuhum âlâlâ otbin. Gârâmâ yen orowâk tuhune sâmunŋe ki tânnongowi.” Yawu otnomai yakât topŋe teteâkgât yuwu sâmunne nânŋâŋet. Yakât dopŋeâk Yoaneŋe herone olâkgât nânŋâwi. Yamâ nânŋâwi yawu Yoaneŋe ki olop. Yakât otmâ yâkât hâkâŋ otmâ sâm ge katbi. Otmu âlâku torokatmâ hâum sâwe. Sâp âlâen nimnaom titipâ komot âlâ tatnomaiŋe komot âlâ yuwu sâm ekyongonomai. “Âo, nen we bâle nânŋâm otmâ ombe hakoâk isewin. Yawu otbin yan yeŋe ki nenekbi. Yakât otmâ nânŋâmunŋe bâleap.” Yawu sânomai. Yakât dopŋeâk yeŋe otmâ mansai. Gârâmâ yeŋe oai yan ki torokatmâ mansan. Yakât otmâ yen nâhât hâkâŋ oai. Yakât yuwu sâmunne nânŋâŋet. Emelâk Yoaneŋe to kârikŋe me âlâlâ ya nembâpgât dop yamâ yâkŋe ki neminiop. Yakât yeŋe yuwu sâwi. “O, lok yuâmâ weke bâleŋeŋe mâmâŋe otbaŋgimu yawu otmap.” Yawu sâwi. Yâhâ nâmâ Anitâŋe hânŋânnohomu ge sot kâlê neman. Yakât otmâ yeŋe nâhât yuwu mon nânŋâmai. “O, lok yuâmâ sot pato kutakumap. Otmu takesi meme lok otmu lok komborâ yâk orop buku oraŋgim gamai.” Nâhât yawu sâmai. Yawu gârâmâ yakât sâwe. Anitâŋe den sâop ya tiŋâk lâum manmai ya yeŋgât orotmemeyeŋe ekmâ nânŋâŋetâ bonŋe otbuap. Yawu.” Yawu sâop.

**Lohimbi biwi kârik otmâ
manbi ya Yesuŋe sârekyongop.**

(Luka 10:13-15)

²⁰ Emelâk Yesuŋe kapi hawamgum kerehâk manmâ kulem topŋe topŋe memu ekbi. Yakât otmâ orotmemeyeŋe bâleŋe me kiŋgoŋ ya ki pilâm metem biwiyeŋeŋe Anitâhâlen kepeim manbi. Yakât nânŋâm hemgât pat otbi yakât sârekyongom yuwu sâm ekyongop.

²¹ “Main, Korasin otmu Besaita kapi

ambolipŋe yen, Yengâlen kulem topŋe topŋe mem gamune ekŋetâ tâŋât otmâ gamap. Yamâ Tiro Siron kapi ambolipŋeŋe kulem yawu ya ekbi mâne orotmemeyeŋe bâleŋe betbaŋgim biwiyeŋe Anitâhâlen katbâi. ²² Yawu gârâmâ yeŋe manman bâleŋe mansai ya ki pilâm Anitâhâlen biwiyeŋe katsai. Yakât otmâ hâmbâi Tiro Siron kapi ambolipŋeŋe umatŋe menomai ya wangim yeŋe umatŋe amokŋan menomai. ²³ Otmu Kapanaum kapi ambolipŋe yeŋgât sâwe. Yen gurâ yeŋhât nânŋâŋetâ yahatmu hâk mepae otmâ yuwu sâmai. “Nenâmâ emelâk himbingât pat otmâ mansain.” Yawu sâmai. Ya ki tap. Yengâlen kulem topŋe topŋe mem gamune ekŋetâ tâŋât otmâ gamap. Yakât yuwu sâwe. Sotom kapi ambolipŋe kulem yawuya ekbi mâne orotmemeyeŋe bâleŋe ya pilâm biwiyeŋe Anitâhâlen katŋetâ matŋe kâlâpŋe ki seyebâp. ²⁴ Yawu gârâmâ yeŋe orotmemeyeŋe bâleŋe ya ki betbaŋgim Anitâhâlen biwiyeŋe katsai. Yakât topŋe yuwu sâmunne nânŋâŋet. Sâp patoen Sotom kapi ambolipŋeŋe orotmeme bâleŋe otmâ gawi yakât matŋe menomai. Otmu yen gurâ yawuâk orotmemeyeŋe bâleŋe torokatmâ mansai yakât yeŋeâmâ Sotom ambolipŋeŋe menomai ya wangim umatŋe pato hâlilije menomai.” Yawu sâop.

**Yesuŋe biwi sânduhân
katnenekbuap.**

(Luka 10:21-22)

²⁵ Yawu sâm Yesuŋe yuwu sâm âwâŋe ekuop. “Awoŋ, hân himbim kândikyotgon amboŋe, gâhât tep âlep pato nânŋâhîhian. Otmu lok nombotŋeŋe gâhât topge nânŋâne sâm nânŋân nânŋân emetŋan yâhâwi. Parisaio otmu Sarukaio lok yawuya. Yawu gârâmâ nânŋe gâhât den lâum

manmâ gan yakât dopņeâk yâkņe lâum manmâ gai mâne ârândâņ otbâp. Yakât topņe nâņgâmaiĥât nâņgân nâņgânyeņe ki mem heweweņ tuhuyiņgimat. Yawu gârâmâ lok nombotņe, kutyeņe bia, belângen manmai yaņeâmâ topne nâņgâņetgât gâņe nâņgân nâņgânyeņe mem heweweņ tuhuyiņgimat. ²⁶Âo, gâņe nâņgâmat, yawuâk tetemap. Yakât mepaeĥeksan.” Yawu sâm âwâņe ekuop.

²⁷Âwâņe yawu sâm ekum yaņak purik sâm yuwu eknongop. “Himbim amboņe tatmap yâĥâmâ awoņne. Yâkņe mâmâņe otnihimu wuân me wuân otbomgât dop tap. Otmu nâņe awoņnahât topņe nâņgâwanņim heņgeņguan. Yawu gârâmâ lohimbî nombotņe awoņnahât topņe nâņgâņetgât sâwom yamâ yâkņak nâņgâņetâ keterakbuap.

²⁸Otmu ninahât topne sâwe. Nâ lohotņan manmâ biwi yâĥâp ki otman. Yakât otmâ wuân me wuân otbehât nâņgâman yamâ ki gorânihimap. Bia. ²⁹Otmu nâņe yen tihityeņe otbe sâm oan. Yakât yen umatņe topņe topņe teteyiņgimu hâhiwin me gorâ kakņan manņetâ biwiyeņe orotok sâmapgât nâĥâlen gaņetâ biwi sânduk yiņgimune lohotņan mannomai. ³⁰Otmu nâĥâlen biwiyeņe kepeim mannomai yanâmâ mâmâņe otyiņgimune nâĥât wâtnan kinmâ biwiyeņe ki orotok sâwuap. Otmu umatņe teteyiņgimu yan ki pârâk pilânomai.” Yawu sâm eknongop.

**Yesu hoņ bawalipņe orop tatmâ
nâņgâ nâņgâ sâp ya kuwi.
kalamân ari sot mem newi.**

(Mareko 2:23-28 Luka 6:1-5)

12 Tatmâ nâņgâ nâņgâ sâp âlâen Yesuņe hoņ bawalipņe nen kerek menekmu âi kalam biwiņambâ gem ariwin. Gem ari mâtâp tânâmņan po irik irik ningiop. Yawu otmâmâ buku nombotņe yeņgât kalamân sot talop ya

mem newin. ²Mem nemunņe Parisaioņe nenekmâ Yesu yuwu sâm âikuwi. “Gâ wongât ândâp bok oat? Moseņe girem den kulemguop ya lâum âun yu tatmâ naņgain. Girawu otmâ hoņ bawalipņe orop ari buku nombotņe yâk yeņgât sot golâ mem niai? Ya otņetâ yekmunņe ki ârândâņ oap.” Yawu sâm ekuwi.

³Yawu sâņetâ purik pilâyiņgim sâop. “Emelâk embâņan Dawitiņe olop yakât den pat sâlikum ki nâņgâm heņgeņgumai. ⁴Yakât topņe nâņgâņetâ keterahâkgât yuwu sâmunne nâņgâņet. Sâp yan Anitâĥât hotom um manbiņe banņa tuhumm Anitâĥât pat sâm katminiwi ya yâkņe konok neminiwi. Lok inņeâmâ bia. Hilâm âlâen Dawiti otmu ikņe tembe lâulipņe po ondop yiņgiop. Yawu otmâ yâkņe Anitâĥât miti selepņan yâĥâm ya ihilâk mem newi. ⁵Yakât den yuwu sâmunne nâņgâņet. Moseņe sâmu kulemguwi ya topņe sâlikum ki nâņgâm heņgeņgumai. Tatmâ nâņgâ nâņgâ sâp ârândâņâk hotom um manbiņe yapâ mem neminiwi. Neņetâ ki bâleop. Yakât denņe ki teteop. ⁶Yakât topņe yuwu sâmunne nâņgâņet. Anitâņe hâņgânnohomu gem tem lâuwannim manman. Yakât otmâ hotom uminiwi ya yeņgât denyeņe ya wangimune ârândâņ oap. Yakât denņe bia. ⁷Yâĥâ hotom uminiwi yakât topņe teteâkgât Anitâņe yuwu sâmu kulemguwi. “Nâņe tosanenņe bialâk sâm hotom umai yakât nâņgâmune tâņât otmap. Yawu gârâmâ nâņe orotmeme âlepņeâk, buku konok oranņiņetgât ukenņe nâņgâman.” Den tap yakât topņe ekmâ nâņgâm heņgeņguai mâne lohimbîne otņetâ bâlemap ya yekmâ ki mem ge katyebâi. ⁸Anitâņe hâņgânnohomu ge mansan yamâ tatmâ nâņgâ nâņgâ sâp yakât amboņe. Otmu yakât bonņeâmâ nâņe konok mem teteman.” Yawu

sâm ekyongop. Yawu sâm ekyongomu yahatmâ ba ariwin.

Yesuje lok âlâ hejengeguop.

(Mareko 3:1-6 Luka 6:6-11)

⁹Otmu Yesuje yapâ arimâmâ miti emetje âlâen yâhâop. Yâhâmu lok âlâ bâteje mum pâlâmje olop yaŋe yan tatmu ehop. ¹⁰Ekmâ yan Parisaio nombotŋaje Yesu mem den âiân katne sâm gotyetŋan ba yuwu sâm âikuwi. “Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan âi tuhumaingât Moseje sâm kuningiop. Yawu gârâmâ lok pareje yu hejengegunomgât dop me bia.” Yawu sâwi. ¹¹Sâŋetâ sâop. “Yakât topŋe teteâkgât âlâen hâum sâwe. Yeŋan gâtŋe âlâ me âlâhât lamaŋe tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan lâmân kioŋmu amboŋaje girawu otbuap? Âlepŋe lâm kâlehehbâ mem katbuap me bia? Amboŋaje âlepŋe mem dâiwuapgât dop. ¹²Otmuâmâ lama yamâ wahap tâŋât. Lok nenjeâmâ wahap bulâje. Nenje Anitâhât senŋan lama ya kerek wangiyeksain. Yakât otmâ lohâmâ hejemyongonom me tânyongonomgât dop tap. Yakât otmuâmâ lok pareje yu hejengeguwom.” Yawu sâop. ¹³Yawu sâm yahatmâ lok pareje ya yuwu sâm ekuop. “Bâtge kuwihak.” Yawu sâmu bâteje kuwihakop. ¹⁴Kuwihakmu ekmâ Parisaioŋe nâŋgâm bâlewanŋim pilâyekmâ ari menduhuakbi. Menduhuakmâ Yesu kuŋetâ muâkgât alahu gulahu otmâ den hikuwi.

Yesu yamâ Anitâhât hoŋ bawa bulâje

¹⁵Yawu otŋetâ Yesuje alahuwi yakât halop nâŋgâm yapâ pilâyekmâ âlâengen ariop. Arimu lohimbî nombotŋe watmâ ariwiŋe yâkât den pat nâŋgâm bukulipyenje mesek otbi ya meyekmâ yâkâlen ariŋetâ hejemyongop. ¹⁶Yawu olop yakât den pat ya buku nombotŋe ki ekyongonomai sâm kuyiŋiop. ¹⁷Otmu yawu olop yakât emelâk Anitâŋe sâmu

poropete lok âlâ, kutŋe Yesaia sâm, yâkŋe kulemguoŋ ya yuwu tap.

¹⁸“Lok yuâmâ nine hoŋ bawane bulâje manmap. Nâŋe emelâk âi sâm waŋban. Yakât nine Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumune mâmâŋe otbaŋgimu manman kârikŋe yakât den pat ya lohimbî kerek sâm tetem ekyongowuap.

¹⁹Yâhâ lohimbî den kâwâ kârik ki tuhuyekbuap. Yawu otmâ mem lohotŋan katyekbuap.

²⁰Otmu lohimbî biwiyenje orotok sâmu mansai, me tep bâle nâŋgâm mansai ya mem hewewen tuhuyekmu biwiyenje sânduk sâwuap. Yawu otmâmâ torokatmâ mem dâiyekmâ manman âlepŋan katyekbuap.

²¹Otmu lohimbî yaehen mansaiŋe biwiyenŋe yâkâlen kepeim mannomai.”

Den ya yawu tap. Otmuâmâ Yesuje lohimbî nombotŋe kundat me umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiop yamâ mem hejemyongop. Yesaiaŋe den kulemguoŋ yakât bulâje hejemyongop yan teteop.

Yesuje Anitâhât wâtŋan kinmâ weke bâleŋe walop.

(Mareko 3:20-30 Luka 11:14-23 Luka 12:10)

²²Otmu sâp yanâmâ lok senje bok sâŋe âlâ dâim yâkâlen ariwi. Lok yamâ weke bâleŋenje mângâemu kopa otmâ manop. Yesuje lok ya ekmâ sâmu lauŋe hâreakmu den sâop. Otmu senje suk sâmu emet galem ehop. ²³Yawu otmu yan lohimbî kiŋgitŋe orowâk kinbiŋe ekmâ pârâk pilâm engat yâhâp otmâ yuwu sâwi. “Yesu yuâmâ Dawitihât senân gâtŋe mon?” Yawu sâwi. ²⁴Yawu sâŋetâ Parisaioŋe ekŋetâ bâlemu lauŋenje butelim yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Yâkât topŋeâmâ yuwu. Yâhâmâ

weke bâleŋaŋe māmāŋe otbaŋgiap. Yakât otmâ ya yengât patoyeŋe, kutŋe Besewulu sām, kutŋe âlâ Satan yâkât wâtŋan kinmâ watyekmap.” Yawu sâwi. ²⁵ Yawu sâŋetâ Yesuŋe biwiyeŋahât topŋe ekmâ nâŋgām yuwu sām ekyongop. “Yeŋe nâŋgām tâpikguai yakât den âlâen hâum yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lok komot konohâk mansaiŋe yahatmâ ahom hioŋakmâ tiok taok otnomai yamâ kutyeŋe biatbuap. Yâhâ kapi âlâ konohâk tatmaiŋe, yeŋahâk yahatmâ ahom hioŋaknomai yamâ kâwurumyeŋeâk kinbuap. Yakât torokatmâ sâwe. ²⁶ Satangât komotŋak ahom hioŋaknomai yamâ den yan yuwuâk otmâ hiliwahom kuriŋ sânomai. Yâhâ nâŋe Satangât wâtŋan kinmâ âi yu mian mâne bulâŋe ki tetembâp. ²⁷⁻²⁸ Nâmâ Anitâhât wâtŋan kinmâ weke bâleŋe watyekmâ yan amboyeŋe Satan ya mem ge katsan. Yakât otmâ âlâku yu torokatmâ sâwe. Yeŋe imbiâk nâhâitŋe Satangât wâtŋan kinmâ weke bâleŋe watyeksap yawu nâŋgâmai. Yakât nâŋe yuwu sām purik pilâmune nâŋgâŋet. Yeŋe âlâhât wâtŋan kinmâ weke bâleŋe watyekesai? Yeŋe “Anitâhât wâtŋan kinsain” yawu sâmai. Girawu otmuâmâ nâhât yawuâk ki nâŋgâmai? Yeŋe nâhât nâŋgâm tâpikgumai, yawu naŋgan. Yawu gârâmâ Anitâŋe tihityeŋe otmâ wawaeyekmâ nâ hâŋgânnohomu ge âi yu mem mansan.”

²⁹ “Nine topne teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lok sâtŋe âlâŋe hâmbâŋe mem haŋgalakmâ tembe talam lâuakmâ teŋgâen irik irihâk kinbuap. Kinmu yanâmâ kasaŋaŋe taka kombo mewarŋiwe sām otmu ahoromawot. Ahom yan kasaŋaŋe kum itit kiom bâleŋe tuhuwarŋiwuap. Yakât dopŋeâk nâŋe Satan mem ge katbom. Yakât otmâ yâkât weke bâleŋe watyekmune gaiakmâ arai.

³⁰ Yakât torokatmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lohimbi nombotŋaŋe nâhât nâŋgâŋetâ tâŋât otmap yâkŋeâmâ nâhât kasa manmai, yawu naŋgan. Yâhâ nombotŋe biwiyeŋe pâlâmŋe manmâ ki tânnohomaiŋeâmâ mâtâp maŋgunihimai dop yawu otmap. Yawu naŋgan. ³¹⁻³² Yakât otmâ âlâ torokatmâ yuwu sâwe. Lok âlâ me âlâŋe otŋetâ bâlewuap. Me Anitâŋe âi sām nihim hâŋgânnohomu gewan nâhât nâŋgâŋetâ tâŋât otbuap. Me nâhât nâŋgâŋetâ giâkgât lohimbi biwiyeŋan kioŋnomai. Orotmeme yawuya ki witgum mannomai ya yengât tosa yamâ Anitâŋe pilâyiŋgiwuapgât dop tap. Otmu torokatmâ sâwe. Lok âlâ me âlâŋe Anitâhât Wâtŋat māmâŋahât Heakŋe yu me ya otbuap ya ekmâmâ yuwu mon sâwuap. “Bâe, âi yukât amboŋe yamâ Satan.” Yawu sām yan âi ya ekmâ Satangâlen gâitbuap. Yawu otmâ yâhânomai ya yengât tosa Anitâŋe pilâwarŋiwuapgât dop âlâ ki tap. Lohimbi yawuyaŋe tosa pato menomai.” Yawu sâop.

**Anitâŋe biwinenŋahât
topŋe ekmâ nâŋgâmap.**

(Luka 6:43-45)

³³⁻³⁵ Otmu Yesuŋe ikŋe biwiŋahât topŋe nâŋgâŋetâ teteâkgât den âlâen hâum Parisaio yuwu sām ekyongop. “Nenâmâ be yakât topŋe naŋgain. Be esenŋe ya ekmâmâ bonŋe yamâ ketŋe niap me galaŋ siap me bia, yakât ki nâŋgâmain. Galaŋ semu yanâmâ be yu bâleŋe sām hindâm kârâm tâtuk memain. Yâhâ bonŋe âlepŋe otmuâmâ hindâm mem ari um memain. Yawu. Otmu âlâ torokatmâ sâwe. Kâpi yakât topŋe naŋgain. Esenŋe gimbarŋgum kinmuâmâ bonŋe âlepŋe ki kinbuap sâmain. Yâhâ esenŋe aiakmâ kinbuap otmuâmâ hâmbâi bonŋe âilonggo kinbuap yawu sâmain. Yawu gârâmâ

nenje kâpi esenjaŋe towatje girawu tetemap ya ekmâ yanâmâ gâmâlâk kâpi bonje girawu kinbuap yakât be nâŋgâmain. Yawu gârâmâ lok nenje topnenje dop yawuâk ekmâ nâŋgâmain. Lok âlâ me âlâŋe otjetâ âlepje otmap ya yekmâ lok mulunje sâmain. Yâhâ lok âlâ me âlâŋe otjetâ bâleŋe pilâm kiŋgoŋ manmai ya yengât lok bâleŋe sâmain. Yakât otmâmâ nine topne sâmaine nâŋgâŋetâ keterahâk. Nâŋe lok heŋgemyongom mansan ya yeŋe ekmâ imbiâk nâhâtje Satanne mâmâŋe otbaŋgimu heŋgemyongoap nâŋgâmai. Yakât nâŋgâmune bâleap. Yenâmâ lok perâkŋe, biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe bâleŋe. Yakât otmâmâ lauyeŋambâ den perâk yawuâk ga takamap. Yawu yekmâ nanŋan.³⁶⁻³⁷ Yawu gârâmâ sâp patoen yanâmâ yeŋe den perâkŋe, me den guruk, den yawuya sâmai. Anitâŋe manmanyenje ekmâ yakât matje ikŋiâk ikŋiâk kâpekyiŋgiwuap.” Yawu sâop.

**Yesuŋe kulem âlâ tuhuâkgât
Parisaioŋe ekuwi.**

(Mareko 8:11-12 Luka 11:29-32)

³⁸ Yesuŋe den ya sâŋe tetemu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi otmu Parisaio lok nombotjaŋe yuwu sâŋe ekuwi. “Lok pato. Gâŋe kulem topŋe topŋe mem gat yakât âlâ mendâ ekmâ topŋe nâŋgânehât nangain.” Yawu sâwi.³⁹ Yawu sâŋetâ yuwu sâŋe purik pilâyinjiop. “Lohimbi hârok yengât topyeŋe girawu tap yakât nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâŋe nâŋgâŋet. Imbi kondarâŋe lok ihilâk orop manmai dop yawu. Yeŋe biwi yâhâp otmâ kulem witgumâk eknehât nâŋgâmai. Yâhâ nâmâ kulem konohâk memune eknomai. Yuwu sâŋe nâŋgâŋet. Anŋoân poropete âlâ, kutje Yona sâŋe, yâhâmâ iŋan patoŋe kereŋgetmu tepŋe kâlehen ge hilâm kalimbu talop.⁴⁰ Yakât

ninan hâum yuwu sâŋe nâŋgâŋet. Nâmâ Anitâŋe hâŋgânnohomu gewan. Otmu hân kâlehen ge imbom. Tatmune hilâm kalimbu pesuk sâŋe yapâ yahatbom.⁴¹ Otmu torokatmâ sâŋe. Yawu gârâmâ Yonaŋeâmâ kapi âlâ, kutje Niniwe sâŋe, ya ambolipje ari girem den ekyongomu orotmemeyeŋe bâleŋe pilâm yâkât den nâŋgâwi. Yâhâ otbi yamâ yeŋe oai yakât dop bia. Yeŋeâmâ kunyeŋe kârikŋe otmâ nâhât den nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm orotmemeyeŋe kiŋgoŋ torokatmâ mansai. Yakât otmâmâ sâp patoen Niniwe kapi ambolipjaŋeâmâ lok senyeŋan yahatmâ kinmâ yeŋe orotmemeyeŋe bâleŋe witgum oai yengât topyeŋe mem tetem aŋun yinŋiŋetâ ekbom. Nâ Yonahât kunje mansan. Yakât otmâmâ nâhât den kuŋetâ nâŋgâmune bâleap.⁴² Yakât den âlâ sâŋe. Anŋoânâmâ lok âlâ, kutje Solomon sâŋe, Dawiti nanŋe ya nâŋgân nâŋgâŋe pato tatbaŋgiop. Otmu yâkât kut patje ya emelâk sâŋe haŋ tuhuŋetâ arimu imbi pato âlâ kapi kâlepŋehen manopŋe nâŋgâop. Nâŋgâm yanâmâ ekbe sâŋe tohop. Yakât sâŋe nâŋgâŋet. Solomongât nâŋgân nâŋgân pato tatbaŋgiop. Yawu gârâmâ nâmâ Solomongât kunje mansan. Otmu nâŋe kapi kâlepŋehen ki mansan. Hohetyeŋan manmâ den kâsikum yinŋim mansan. Yamâ yeŋeâmâ nâhât den nâŋgâŋetâ nahat otmap. Yakât otmâ mem ge katnekne sâŋe oai. Yakât otmâ hâmbâi sâp patoen imbi pato yaŋeâmâ lok senyeŋan yahatmâ kinmâ yeŋe nâhât den kum mansai yengât topyeŋe sâŋe tetemu aŋulaknomai. Yawu otjetâ Anitâŋe yakât matje âlâku ikŋeâk ikŋeâk yinŋiŋgiwuap.

**Weke bâleŋeŋe weke bâleŋe
nombotje dâiyekmu
lok mâŋgâeyekmai.**

⁴³ Nâŋe yengât topyeŋe yu sâŋe pitiŋgum heŋgengumune nâŋgâŋet.

Yeje yuwu nāngām tāpikgumai. “Nenjahāk kuwihakmā manman āilonḡo manmā yāhānom.” Yen yawu nāngām tāpikguai yakāt otmā den ālāen hāum yuwu sāwe. Weke bāleḡaḡe lok ālā māḡgāemap ya gaiakmā emet sondaḡāngen ariwuap. Otmu lok ondopḡālen karakmā mem bālewe sām yakāt pāinmā manbuap. ⁴⁴Pāinmu biatmu yuwu nāḡḡāwuap. “O, emelāk lok ālā mem māḡḡāeminiwan. Gārāmā lok yamā ninahāk gaiakmā tohowan. Yawu gārāmā ālākuāk āwurem ari lok yākālen karakbom.” Yawu sām āwurem ari ekmā yuwu sāwuap. “Bāe, lok yuāmā heḡemahom mansap. Nāhāt wātne tipḡe. Yakāt otmā weke bāleḡe nombotḡe wātḡeḡe pato tap ya ari meyebom. Ari meyekmune taka orowāk menduhuakmā lok yu māḡḡāenom.” Yawu sāop. ⁴⁵Yawu sām ari weke bāleḡe bāt nombotgen yāhāp ya meyekmu taka lok aḡoān hāhiwin kakḡan manop yamā witgum māḡḡāeḡetā umatḡe dondā tetewāḡimu manbuap. Yakāt otmā yuwu sāmune nāḡḡāḡet. Yeje yejahāk heḡemahom mannomaihāt dop ālā ki tap.” Yawu sāop.

Yesuhāt hep torehenlipḡe

(Mareko 3:31-35 Luka 8:19-21)

⁴⁶Den yawu sām ekyongom tatmu yanāk ikḡe hepḡe torehenlipḡaḡe taka tirek topḡan kinmā yuwu sāwi. “Atanenḡe ḡā tat me?” Yawu sāwi. ⁴⁷Yawu sāḡetā lok ālā yan talopḡe yahatmā yuwu sām ekuop. “Wāe, emba nāḡḡā. Torehenlipḡaḡe taka tirek topḡan kinmā ḡāhāt yai.” ⁴⁸Yawu sāmū Yesuḡe nenekmā yuwu sām eknongop. “Hepne torehenlipne taka kinsai. ⁴⁹⁻⁵⁰Yawu gārāmā yuwu sāwe. Awoḡne himbim amboḡahāt tem lāum manmaḡeāmā nāhāt hepne torehenlipne bulāḡe oai.” Yawu sāop.

Hote alikḡan hāum sāop.

(Mareko 4:1-9 Luka 8:4-8)

13¹⁻³Otmā sāp yanāk Yesu eme-lambā yapā lāum kionḡmā giop. Yawu otmā gem yan dengān ginḡan ari tatbin. Yan tatmunḡe lohimbi dondāḡe taka mem hawam mewam tuhunenekbi. Mem hawamnonḡetā yapā pilāyekmā waḡgaen yāhāop. Waḡgaen yāhāmu lohimbī takawi yaḡe ginḡan ge tatbi. Ge tatḡetāmā waḡgaen kinmā ikḡe den pat yakāt topḡe den ālāen hāum yuwu sām eknongomu nāḡḡāwin.

“Lok ālāḡe hote alikḡe mem hāilonḡe sām newāngen ariop. ⁴⁻⁸Ari hote alikḡe ya nombot nombot hāilonḡmu giop. Nombotḡe mem hāilonḡmu mātāwān ge talop. Yāhā nombotḡeāmā mem hāilonḡmu hān toḡe biaen ge talop. Yāhā nombotḡeāmā hele bāleḡe iowān giop. Yāhā nombotḡeāmā tep tep kum hān mem āilonḡo loḡo tuhuwi yan ge talop. Yawu gārāmā hote mem hāilonḡmu ālāen ālāen giop yakāt topḡeāmā yuwu. Nombotḡe mātāwān ge talop yamā nāiḡe taka kārām nem metewi. Yāhā nombotḡeāmā hān toḡe biaen giop yamā gi-hitḡe kakḡeāk pilāop. Yakāt otmā sikop kārīkḡe kumu yan in yawu mum hālālāḡ sāop. Yāhā nombotḡeāmā hewukḡan me hele pato biwiḡan giop yamā ālepḡe pururuk sām teteop. Pururuk sām tetemu hewukḡaḡe langumu dereḡḡum gimbaḡḡumu orok sāop. Yāhā nombotḡe hān āilonḡoān giop yaḡeāmā pururuk sām āilonḡo yahalop. ⁹Nāḡe den yan yu biwiyeḡan katmā nāḡḡām heḡḡeḡunomai.” Yawu sāop.

Topḡe yuwuhāt Yesuḡe den ālā me ālāen hāum sāop.

(Mareko 4:10-12 Luka 8:9-10)

¹⁰Otmu lohimbi ya kerehāk ariḡetā nenḡiāk kinmā Yesu yuwu sām āikuwin. “Lohimbī yeḡḡāt senyeḡan kinmā yan

girawuhât gâñe den âlâen hâum sâm teteat? Yawu sârâ yâkñe nânġâñetâ ki keteraksap. ¹¹Yawu sâm âikumunñe yuwu sâop. “Yenâmâ Anitâñe tihityeñe otmâ gamap. Yakât topñe ya yeñe tipñe nanġai. Ya nânġâñetâ keterahâġgât topñambâek sâm tetem ekyongoman. Yâhâ lok nombotñe Anitâ ki nânġâwañġim pâlâmñe otmâ mansai yañeâmâ Anitâñe tihityeñe otbe sâm oap ya ki ekmâ nânġâñetâ keteraksap. Yawuhât yâkñeâmâ Anitâhât topñe nânġâñetâ keterahâġgât den âlâen hâum sâman. ¹²Yeñe emelâk Anitâhât topñe nânġâne sâm biwiyeñe nâhâlen katbi. Yawuhât otmâ den âlâen hâum sâmune âlepñe nânġâñetâ topñe tetemap. Yâhâ nombotñe nâhât hâkân oai yañeâmâ Anitâhât topñe nânġâm tâpikġuai. Yakât otmâ den âlâen hâum ekyongomune topñe ki nânġâñetâ keterakmap. ¹³Yawuhât poropete lok âlâ, kutñe Yesaia sâm, yâkñe emet inânñan den yuwu kulemġuop yakât bonñe yu teteap. ¹⁴

“Lohimbi yu yeñġât topyeñe yuwu.

Yâkñe biwi pâlâmñe otmâ nâhât den pat âilonġo ya nânġâñetâ tâñât oap.

¹⁵Yâhâ nâhât hâkân otmâ nânġâm kâkâsuk otmâ kâhâeneksai. Yakât benñe biwiyeñe alitmâ nâhât topne ki nânġâñetâ keterakyiñġiwuap. Yawu otmâ hiliwahonomai. Topyeñe yawu.”

¹⁶⁻¹⁷Yawuhât topne yuwu sâmune nânġâñet. Emelâk embânân Anitâhât poropete lok otmu lohimbi nombotñe yâkât tem lâum manbi yañe kulem nâñe mem mansan yu ekne sâm yakât mambotmâ gam inâk muwi. Otmu yakât dopñeâk yâkñe himbingât den pat nâñe ekyongom mansan yu nânġâne sâm mambotmâ gam inâk muwi. Yakât otmâ den yuwu sâmune nânġâñet. Yeñeâmâ sâp yiwereñe yu nâ orowâk manmâ gam kulem topñe topñe ekmâ nâhât den nânġâm heronñe kakñan mansai.

Hote mem hâilonġmu giop yakât topñe (Mareko 4:13-20 Luka 8:11-15)

¹⁸⁻¹⁹Otmu hote mem hâilonġmu giop yakât topñe yuwu sâm ekyongomune nânġâñet. Lok âlâñe hote mem hâilonġmu mâtâwân ge talop yakât topñe yuwu. Yamâ lohimbi nombotñe nâhât den nânġâñetâ ki keterakyiñġimu manmai. Yawu manñetâ Satanñe den ya kum mem gulip tuhumap.

²⁰⁻²¹Otmu hote mem hâilonġmu nombotñe hân toñe biaeñe giop yakât topñe yuwu. Lok yawuya nâhât den pat âlepñe ekyongomune nânġâm heronñe otmâ manmai. Nânġâñetâ kakñeâk gem biwiyenñan gihitñe kârikñe ki memap. Yawu ġârâmâ Anitâhât kasa takamai ya yekmâ kiñġityeñahât otmâ in yawu pilâmai. Me bukulipyenñe nombotñe senyeñan ġeñetâ yan lohotñe otmâ pilâmai.

²²Otmu hote mem hâilonġmu nombotñe hele biwiñan giop yakât topñe yuwu. Lohimbi nombotñe den ekyongomune nânġâñetâ bonñe otmap. Nânġâñetâ bonñe otmu sâp kâlep ki ot-mâek hânġât iri sikum me senñe âlâlâ ekmâ biwi nânġân nânġânyeñeñe yan hikum nânġâm manmai. Yawu manmai yakât otmâ biwi yâhâp otmâ manñetâ manman âlepñe ki teteyiñġimap.

²³Yâhâ hote mem hâilonġmu nombotñe hân toñe orowân giop yakât topñe yuwu. Lok yawuyañeâmâ den pat âlepñe nânġâm heñġenġumai. Nânġâm heñġenġum tiñâk lâum manñetâ manman âilonġo lonġo teteyiñġimap. Yâk yeñġât topyeñe yawu. Nâñe hoteân hâum yan yamâ topnenñeâmâ yawu.” Yawu sâop.

Hote otmu kainde

²⁴Otmu den âlâ torokatmâ sâop. Anitâñe kasalipñe in yawu ki yongom itit kiom tuhuyekbuap. Kasalipñe

orowâk oset guset otmâ manmâ yâhânom yakât topnje nângânehât den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Lok âlâne kalamângen ari hote mem hâilonjmu giop. Hâilonjmu gemu emetsâpne otmu âwurem kapijan ariop.²⁵ Âwurem kapijan arimu omondâne kasaņe yok pilâm taka sait mewanggiop. Sait mewangimu yaņak kainde yaņe hote orop oset guset teteop.²⁶ Yawu otmâ hote ya pururuk sâm tetemu kainde ya yawuâk pururuk sâowot.²⁷ Yawu tetemutâ nep amboņe yakât âi lok manbiņe ekmâ yuwu sâm patoyeņe ekuwi. “Lok pato, hote hâilonjâ pururuk sâop ya kainde yaņe osetņe tete pururuk sâmu ekmunņe ki ârândâņ oap.”²⁸ Sâņetâ sâop. “Yakât topnje naņgan. Kasanenņe toho âinenņe mem bâleninggiop.” Sâmu sâwi. “Yakât girawu naņgat? Yakât yiwereņe ari kainde harutmâ pilânom me bia?” Yawu sâwi.²⁹ Sâņetâ sâop. “Yawu otmâ kaindeâk sâm hote nombotņe harutmaiĥât pilâņetâ talâk.³⁰ Hâmbâi hâņgânyongomune kainde otmu hote ya towatyetņe ekmâ yan hindâm kâsikunomai. Kainde yamâ kâsikum panņetâ hâlâlâņ sâmu uņetâ sewuap. Yâhâ hote yamâ hindâm komot ikņiâk katņetâ tatbuap.” Yawu sâop.

Bândup yakât topnje

(Mareko 4:30-32 Luka 13:18-21)

³¹ Yesuņe nen biwinnenņe Anitâhâlen katmunņe tihitnenņe oap yakât topnje teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâop.³² “Nak âlâ kutņe bândup yamâ lok âlâne kehetņe tipiņe âlâ mem ari kalamņan katbuap. Katmu yapâ kâmņe ga taka yaņak yâhâm kâlep pato otmâ nak nombotņe wangiyekmap. Yawu otmâ nâi wosapâ wosapâ yaņe menduhuakmâ ya awatņe kun kunņan kerem tatmai.” Yawu sâop.

Matuk keluņe yakât topnje

³³ Otmu torokatmâ yuwu sâm eknongop. “Lok komotņe komotņe wosapâ wosapâ mansaiņe biwiyeņe nâhâlen katmâ tem lâunihinetgât yeņe ari nâhât den pat âlepņe ekyongonomai. Yakât topnje teteâkgât den âlâen hâum sâmune nâņgâņet. “Imbi âlâne dâmbia golaņguwuap. Golaņgumâmâ matuk mendâremu keluņe gemu dâmbia orop menduhumu ukenņe bâleņe otbuap. Dop yawu.” Yawu sâop.

Yesuņe den âlâ me âlâen hâum sâop.

(Mareko 4:33-34)

³⁴ Yesuņe lohimbi yawu sâm den âlâen hâum ekyongom gaop yamâ aņgoân em-bâņânâk poropete âlâne den kulemguoop yakât bonņe yan teteop.³⁵ Otmu den yuwu kulemguoop tap.

“Den topnje topnje Anitâne aņgoân ki sâm tetemu nâņgâm gawiņak manmâ gawi. Ya yiwereņe yuâmâ nâņgâņetâ keterahâkgât den âlâen hâum yakât topnje ekyongowom.”

Yawu kulemguoop. Den sâop yan bonņe teteop.

Hote otmu kainde yakât topnje

³⁶ Yesuņe lohimbi tatbi ya pilâyekmâ emelan yâhâop. Yâhâmu watmâ yâhâ yuwu sâm âikuwin. “Hote otmu kainde oset guset teteowot yakât topnje sârâ nâņgâne.” Yawu sâwin.³⁷ Sâmunņe sâop. “Lok âlâne hote mem hâilonjmâ ariop yakât dop yamâ Anitâne nâ yu hâņgânnohomu gewan.³⁸ Aiop, kalamgât sâop yamâ yen hânņan kulemņan mansai. Yâhâ hoteĥât sâop yamâ lohimbi Anitâĥât amutgen manņetâ tihityeņe otmap ya. Yâhâ kaindeĥât sâop yamâ nâĥât den loņgâem betnihim manmai ya. Lohimbi kaindeĥât dop manmaiņeâmâ Satan orowâk bâlenomai.³⁹ Aiop, kasaņe

taka sait mewangiop yamâ Satan. Yâhâ kalamân sot bonje tetewuapgât sâam ekyongoan yamâ hâmbâi mâne sâp pato tetewuawân yakât bonje tetewuap. Yâhâ âi loklipnaje kainde hindâm menduhum kâlâwân unomaihât sâam ekyongoan yamâ hâmbâi Anitâje aŋelolipne hângânyongomu ge lohimbi betnohomai ya aksihâk mem matje bâleje kâpekyiŋginomai. ⁴⁰ Yâhâ kainde hindâm kâlâwân pilâjetâ sewuapgât yan, ya bonjanâk tetewuap. Hâmbâi mâne Anitâje yâhâpne hângânnohomu gewom. ⁴¹ Gem aŋelolipne hângânyongowom. Hângânyongomune ari lohimbi orotmemeyenje kiŋgoŋ otmâ manmai me bukulipyenje otjetâ bâleâk sâam kendâyiŋgimai komot yâhâp yâhâp ya mem matje bâleje kâpekyiŋginomai. ⁴² Matje kâpekyiŋgim pilâyekŋetâ hem nâpumân ge hâhiwin pato nângâmbisâi. ⁴³ Yâhâ lohimbi nombotnaje Anitâhât den tem lâum manmai yâhâmâ awoŋnaje dâiyekmâ ikje laŋinŋan katyekmu manman kârikŋan mannomai. Den yuâmâ biwiyeŋanâk katmâ manmâ yâhânomai. Yawu.” Yawu sâop.

Lok âlâje tewetsenŋe hanguop yan hâum sâop.

⁴⁴ Otmu torokatmâ den âlâen hâum yuwu sâop. “Anitâje tihityenje otmâ manman kârikŋan katyekmu bonje menomai yan hâum yuwu sâwe. Lok âlâje tewetsenŋe mem ari misiŋgulop. Misiŋgutmâmâ ikje muop. Gâmâlâk mâneâmâ lok âlâje taka tewetsenŋe ya mem teteop. Mem tetem imbiâk nâhâitje kombo miap sâam nângâmai hât yuwu nângâop. “Yu kurihimune tatmu ari lok âlâhâlen senje âlâlâ tatnihiap ya kerek puluhum yakât hâmeŋambâ membomŋeâmâ âwurem taka hân yu puluhuwom. Puluhum yanâmâ

hân otmu tewetsenŋe yâhâp yâhâp ambokuwom.” Yawu nângâop. Nângâop ya yawuâk olop. Hân otmu tewetsenŋe ya puluhum yâhâp yâhâp ambokuop. Yâhâ dop yawuâk yeje manman kârikŋe yakât bonje mene sâam senje âlâlâ tatiŋgiap yakât ki nângâŋetâ yahatbuap. Yawu sâop.

Pânu hâkŋe yan hâum sâop.

⁴⁵ Otmu yakât topne nângâmunje keterahâkgât torokatmâ âlâ yuwu sâop. “Anitâje tihityenje otmâ manman kârikŋe yiŋgimu yakât bonje menomai yakât âlâen hâum sâwe. Bisinisi lok âlâje pânu hâkŋe âilonggo nandoroŋe ya membe sâam pâinmâ ariwuap dop yawu ya. ⁴⁶ Lok yaje pânu hâkŋe ekmâmâ miakbe sâam ari iri sikum senje âlâlâ tatbaŋgiap ya mem ari puluhuwuap. Otmu yakât hâmeŋambâ membuap yajeâmâ âwurem ari pânu hâkŋe ya puluhuwuap. Yawu.

Iŋan itâje pilâjetâ giop yan hâum sâop.

⁴⁷ Âlâku yawuâk torokatmâ sâwe. Anitâje tihitnenŋe otmâ menenekmâ manman kârikŋan katnenekbuap yakât topne âlâ yuwu sâwe. Otmu âi lok nombotnaje iŋan itâje pilâjetâ gemu iŋan topne topne yakât kâlehen ge kutakulakmai. ⁴⁸ Ge kutakulakŋetâmâ mem dâiŋetâ gamap. Mem dâiŋetâ gamu yan âleŋe yamâ mem ketetmâ waŋgaen katmai. Yâhâ iŋan ki neneŋe yamâ pilâjetâ arimap. Dop yawu. ⁴⁹⁻⁵⁰ Yawu gârâmâ hâmbâi sâp patoen yu yan yukât bonje tetewuap. Aŋelolipne hângânyongomune ge lohimbi yeŋgât biwiyeŋe ekmâ mem kiwiliyekmâ bâleŋahât pat mansai yamâ meyekmâ matje umatje yiŋginomai. Yiŋgim kâlâp kâlehen paŋyekŋetâ ge hâhiwin hilâm ârândâŋ nângâm yâhâmbisâi. Yâhâ âleŋe man-

sai yamâ hâmeje âilonjo yinginomai.” Yesuje den yawu sâm teteop.

Mosehât girem den otmu ikje den.

⁵¹ Den ya sâm tiŋ pilâm yuwu sâm âinongop. “Yen den yan yukât topŋe nângâŋetâ keteraksap me bia? Sâm u yuwu sâwin, “Oŋ. yat ya nanŋain.” Yawu sâmunŋe sâop. ⁵² “Otmu yakât yuwu sâmune nângâŋet. Mosehât girem den kâsikum ningimai ya yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe nâhât den yu nângâmâmâ biwiyenŋe nâhâlen katmâ mannomai. Yakât topŋe nângâŋetgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Emet amboŋaŋe senŋe âlâlâ emelâk gâtŋe otmu âiŋe yâhâp yâhâp mem mansap yapâ mem bukulipŋe tânyongomap dop yawu. Ya nângâŋetâ keterahâkgât yuwu sâmune nângâŋet. Emelâk Moseŋe girem den ekyongop ya sâm tetemune topŋe nanŋai. Otmâ den yiwereŋe yan yukât topŋe nanŋai. Yeŋe den yâhâp yâhâp ya nângâm Anitâhât topŋe kâsikum yingim mansai yawu.

Yesu ikje kapi ambolipŋaŋe betbaŋgiwi.

(Mareko 6:1-6 Luka 4:16-30)

⁵³ Yesuje den âlâen hâum sâm tiŋ pilâm menenekmu orowâk yahatmâ ariwin. ⁵⁴ Yahatmâ ikje kapiân ariwin. Yan ari miti emetŋan yâhâ den kâsikum yingioŋ. Den kâsikum yingimu kapilipŋaŋe den ya nângâŋetâ âlâ kândâkdâ otmu pârâk pilâm yahatmâ yuwu sâwi. “Bâe, lok yuâmâ nengâlen gâtŋe. Wosapâ ari kândiwahom nângân nângân topŋe topŋe yu mem taka kâsikum ningim kulem âlâlâ tuhummansap? Yu ekmunŋe sâtŋe oap. ⁵⁵ Ikŋe topŋe nanŋain. Âwâŋe Yosepŋeâmâ emet tuhummansap. Yâhâ mâmâŋeâmâ nenŋan gâtŋe, kutŋe Maria. Otmu imilipŋe ya gurâ nângâyingiainâk, kutyenŋe. Yakowo, Yosep, Simon, Yurasi. ⁵⁶ Otmu garilipŋe

yawuâk.” Yawu sâwi. Topŋe kerek nângâwi yakât otmâ den kâsikum yingim manop ya nângâŋetâ tâŋât otmu betguwi. ⁵⁷ Yawuhât Yesuje yuwu sâm ekyongop. “Anitâhât poropetelipŋaŋe kapi hawamgum ari yâkât den kâsikum yinginetâ nângâŋetâ bulâŋe otmâ. Yâhâ yâkŋe hep torehenlipyeŋe den kâsikum yinginetâ nângâŋetâ tâŋât otmâ.” Yawu sâop. ⁵⁸ Yesuje den kâsikum yingimu nângâŋetâ tâŋât olop yakât otmâ ikje kapi ambolipŋaŋe yâkâlen biwiyenŋe ki katbi. Yakât otmâmâ yâk yengât hohetyenŋan kulem amon âlâek tuhuop.

Yoane kuŋetâ muop.

(Mareko 6:14-29 Luka 3:19-20 Luka 9:7-9)

14 Otmu sâp yanâmâ Galilaia yengât lok kunŋe âlâ manop, kutŋe Herot Antipa sâm, yâkŋeâmâ Yesuje âi âlâlâ mem manop yakât den pat nângâop. ² Pat ya nângâmâmâ hoŋ bawalipŋe yuwu sâm ekyongop. “Lok âlâ, kutŋe Yoane sâm, yâkŋe embâŋâmbâek topŋe katmâ lohimbi toen mem katyekmâ gaop. Yâhâmâ tembe lâulipne hângânyongomune ari kuŋetâ muop. Muop yamâ yahatmâ kulem topŋe topŋe yu mem gap mon?” Yawu sâm ekyongop.

³ Yâhâ Herotŋe sâm u Yoane kuŋetâ muop yakât topŋe yuwu. Herot yet Pilip yamâ imi ata. Anŋoân Pilipŋeâmâ imbi, kutŋe Herotia sâm, ya miop. Memu manmâ manmâ imbi yaŋe lokŋe hâkâŋ otmâ pilâmuâmâ kahaŋe Herot ya orop miahowot. ⁴ Yawu otmâ manmutâ Yoaneŋe yelekmu bâlemu yuwu sâop. “Nengât girem den kuawot ya ekmune dondâek bâleap.” Yawu sâop.

⁵ Yawu sâm kuyitgimu yanâmâ Herotŋe kumune muâkgât nângâop. Yawu gârâmâ lohimbi inŋaŋe “Yoane yamâ Anitâhât poropete,” sâm

nângâwanjinetâ yahalop. Yakât otmâ Herotje biwiņaje yuwu nângâop. “Lok yu kumune muâkgât nanġan. Yâhâ kumune mumbuap yanâmâ lohimbî sesenġâlâkġe nâhât nângânetâ dondâ gemu sâmbâlenihinomai. Yakât otmâ ki kumbom.” Yawu nângâm tembe lâulipġe hângânyongomu Yoane sâhâm mem ari pâi emetġan katġetâ sâp kâlep yan tatmâ gaop.

⁶Otmu sâp âlâen Herotje teteop yakât heroġe otnê sâmbâ bukulipġe nombotġe taka menduhuakmâ sot um newi. Sot nem heroġe otġetâ yanâmâ baratyetġaje yahatmâ kep ândeop. ⁷Kep ândemu Herotje ekmâ biwiġe heroġe otmâ yuwu sâmbâ ekuop. “Anitâhât senġan kinmâ sâmbâ nângâ. Gâġe wuân me wuângât nângâm sârâ âlepġe gihiwom.” Yawu sâop. Yawu sâmbâ sururuk sâmbâ ari mâmâġe yuwu sâmbâ ekuop. “Awoġnaġe iri sikum ikġambâ gâtġe ya kâsikum nihiwomgât sâmbâ nanġap. Yakât otmâ wuân membomgât nanġat?”

⁸Sâmbâ sâop. “Yoane yamâ kuġetâ muâkgât nanġan. Yakât otmâ enġatġe hâreġetâ kunġe mem ga tiripnohorâ ekbom.” Yawu sâmbâ baratġe hângângumu âwurem ari âwâġe yuwu sâmbâ ekuop. “Gâġe tembe lâulipġe ekyongorâ Yoane enġatġe hârem kunġe kondoân katmâ mem ga nihiġet.” Yawu sâmbâ ekuop. ⁹Yawu sâmbâ Herotġe den ya nângâm biwiġaje ki ârândânġ olop. Yamâ benġe emelâk Anitâhât senġan sâmbâ kârikġe tuhuop. Yakât otmâ bukulipġaje nângâwanjinetâ gemapġat den ya lauġan miop. ¹⁰⁻¹¹Yawu otmâ tembe lâu âlâ hângângumu pâi emetġan yâhâ Yoane enġatġe hâreop. Enġatġe hârem kunġe mem kondoân katmâ mem ge baratyetġe wanġop. Wanġmu lâum mâmâġahâlen ari tiripġumu ekmâ biwiġe heroġe olop. ¹²Yakât den pat ya

Yoane hoġ bawalipġaje nângâm lâum ari hanguwi. Lâum ari hangumâmâ den pat ya Yesu ari ekuwi.

Lok 5000 ya sot yingġetâ newi.

(Mareko 6:31-44 Luka 9:10-17 Yoane 6:1-13)

¹³Yesuġe den pat ya nângâm ikġe kapi pilâm nen orowâk wanġa mem dengġan ya hâtikgum lok biaengen ariwin. Arimunġe lohimbî nombotġaje kapi ya pilâm nen watnekmâ dengġan ginġe watmâ ariwi. ¹⁴Watmâ ariġetâ wanġaembâ kioġmunġe yanâk peneningiwi. Otmu lohimbî dondâġe bukulipġeġe mesek topġe topġe otbi ya meyekmâ takanġetâ Yesuġe yekmâ weġe nângâm hengġemyongop.

¹⁵Yawu otmâmâ emetsâpġe otmu yan yuwu sâmbâ ekuwin. “Emetsenġe emelâk purik yap. Gârâmâ yu tain yu hâlâġmâ kapi tipi tapi âlâ ki tap. Yakât po yingġimapgât gâ âlepġe hângânyongorâ yahatmâ kapiyeġehen ari sot um nenomai.”

¹⁶Sâmbunġe sâop. “O yawu ki tap. Yeġe sot kâsikum yingġinetâ nen orowâk tatmâ neġetġat nanġan. ¹⁷Sâmbâ sâwin. “Bâe, nenâmâ sot pato ki tatningiap. Banġa kândâkdâmâ mome otmu iġan yâhâp âlâ kârikġe yawuâk tap.” Yawu sâwin.

¹⁸Sâmbunġe sâop. “Sot ya mem ga nihiġet.” Yawu sâmbâ mem yâhâ wanġbin. ¹⁹Wanġmunġe lohimbî ekyongomu ge tatbi. Ge tatġetâ sot ya mem himbimân pak sâmbâ ekmâ Anitâ mepaem ekuop. Anitâ ekum mem ningimu ârândânġâk kâsikum yingġim ariwin. ²⁰Yingġimunġe neġetâ dopyeġan olop. Dopyeġan otmu, nombotġe talop ya hâwurum mânunġmunġe saka saka kâiân yâhâp pik sâop. ²¹Otmu lok sot newi ya sâlikyongomunġe 5000 yakât dop olop. Yâhâ imbi naomlipeġe yamâ ki sâlikyongowin.

Yesu to kakjambâ tâlim takaop.

(Mareko 6:45-52 Yoane 6:15-21)

²² Sot nem pesuk pilânetâ Yesuŋe hângânngom yuwu sâop. “Yeŋe wanja mem kulet sâmba ariŋet. Nâŋeâmâ lohimbî yu hângânyongomune ariŋetâ yengât betyeŋan watyekbom.” Yawu sâop. ²³ Yawu sâmba hângânngomû arimunŋe lohimbî ya gurâ yawuâk hângânyongomû yahatmâ itoŋ galaŋ otmâ ariwi. Ariŋetâ ikŋiâk tatmâ Anitâ ulitguwe sâmba pumŋan yâhâop. Pumŋan yâhâ âwâŋe orop den otmutâ emet ŋiŋ sâop. ²⁴ Emet ŋiŋ sâmba nenâmâ wanja mem ari emelâk dengân tânâmgum tatbin. Tânâmgum tatmunŋe ariwinângembâ siru pato pilâm wanja mem kopa kopa tuhuop.

²⁵ Yâhâ emet eŋgatŋe nâŋgâmbu yan Yesuŋe to kakjambâ takaop. ²⁶ Takamu ekmâ tepnenŋe hindakmu hu halak tuhum yuwu sâmba alahuwin. “O, yuâmâ weke mon takap.” Yawu sâmba kiŋgit-nenŋahât otmâ kâi bâtnenŋe sâmba sâmba sâop.

²⁷ Yawu otmunŋe yuwu sâmba eknongop. “Yen wongât otmâ kiŋgityeŋahât otmâ kâi bâtyeŋe sâmba sâmba yap? Nâ ninak takan yukâ.” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâmba tepnenŋe welâmŋan gemu Petoroŋe yuwu sâmba ekuop. “Gâ wuân lok mansat yakât topge nâŋgâwe. Sârâ nâku kioŋmâ to kakjambâ gâhâlen gawe.” Yawu sâmba âikuop.

²⁹ Âikumû sâop. “Âlepŋe, kioŋmâ ga.” Sâmba kioŋmâ baop. ³⁰ Bam to yaŋe dondâ bâleop ya ekmâ pârâk pilâm eŋgat yâhâp otmâ yaŋak to kâlehen ge gulip otbe sâmba olop. ³¹ Yawu otmâ yuwu sâop. “Getek bâtnan me.”

Sâmba bâtnan mem yuwu sâmba ekuop. “Gâ wongât eŋgat yâhâp oat?” Yawu sâop. ³² Yawu sâmba mem yahatmu yanâk siru ya sânduk sâmba nâŋ nâŋ sâop. ³³ Yawu otmû ekmâ biwinnenŋe yuwu

nâŋgâwin. “Bulâŋanâk lok yuâmâ Anitâhât nenŋe mansap.” Yawu sâwin. Yawu sâmba yapâ orowâk ariwin.

Yesuhât sâŋgum wâim âlepŋe otbi.

(Mareko 6:53-56)

³⁴ Dengân ya hâtikgum hân âlâ, kutŋe Genesaret sâmba, yan ari kioŋmâ wanja hikumunŋe kinop. ³⁵ Hikumunŋe kinmu kapi ya ambolipŋe Yesu ekmâ nâŋgâwi. Ekmâ nâŋgâm den katŋetâ kapi tipi tapi hân ya hawamgum tatmâ arap ya ambolipŋe nâŋgâwi. Nâŋgâm kundat, me mesek, me umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiop ya meyekmâ yâkâlen ariwi. ³⁶ Meyekmâ ari Yesuŋe mem hengemyongoâkgât yuwu sâmba ulitguwi. “Lok pato. Nengâlen gâtŋe kundat me umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgimu tatmai yu meyekmâ tohoain. Yawu gârâmâ sombemân menduhum katyekmunŋe gotyeŋanâk arirâ gâhât sâŋgum ya konok wâim yan âlepŋe otŋetgât nanŋain.”

Sâŋetâ sâop. “Den yai ya âlepŋe otŋet.” Yawu sâmba nombotŋe sâŋgumŋe wâim yaŋak âlepŋe otbi.

Launenŋaŋak ki mepaem mannom.

(Mareko 7:1-13)

15 Parisaio otmû Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi hârokŋe tâmbâlipnenŋe yengât den lâum kinmâ sot nene sâmba bâtyeŋe piriakmâ sot mem neminiwi. Inâk ki newi. Lok yaŋe Yerusalem kapi pilâm Yesuhâlen ari yuwu sâmba âikuwi. ² “Hoŋ bawalipŋe tâmbâlipnenŋe yengât den kum bâtyeŋe ki pirim sot niai. Yawu otmâ sot inâk neŋetâ yekmunŋe dondâ bâleap.” Yawu sâwi.

³ Sâŋetâ purik pilâyiŋgim yuwu sâop. “Yenâmâ nimbilamyeŋe yâhâp. Anitâŋe den sâmba kalop ya kum yeŋe nâŋgân nâŋgânân tetemap ya mem mete tuhumai. Yawu otŋetâ yekmune

dondâ bâleap. ⁴Yakât topņe yuwu sâwe. Anitâņe Mose ekumu kulemguop yan girem den âlâ yuwu tap. “Yen âwâ mâmâlipyeņe yeņgât nâņgâyiņim denyeņe lâum manņet.” Otmu âlâmâ yuwu tap. “Yen âwâ mâmâlipyeņe den bâleņe ki hâiyeknomai. Me ki sâm bâleyiņginomai. Yâhâ yeņgâlen gâtņe âlâ me âlâņe den yu kunomai yanâmâ mumuhât yongonomai.” Den yawu tap. ⁵Yeņe den ya kum mansai yakât sâwe. Yeņe yuwu sâmai. “Lohimbi âlâ me âlâņe âwâņe mâmâņe yuwu mon sâm ekyotgonomai. ⁶“Awoņ, meņ, sombo otdomawot yanâmâ sot me senņe âlâlâ âleņe tânyotgowom.” Yawu sâm ekyotgonomai. Yawu gârâmâ sombo otdomawolân yuwu mon sâm ekyongonomai. “Senņe âlâlâ yuâmâ Anitâhât pat kuwan yakât otmuâmâ mem miti emetņan ari katmunņe tatbuap yakât yaņe ki mem tânyotgowom. Inâk tatset.” Yawu sâm betyotgoņetâ umatņe kakņan mandomawot. Nanlipyeņe tewetsenņe mem miti emetņan katmai yakât nâņgâņetâ yahatmap. Gârâmâ Anitâņeâmâ yawu yakât nâņgâmu dondâ gemap. Yeņe yawu otmâ yan Anitâhât den nâņgâņetâ nahat otmap. ⁷Yen lok perâkņe. Anitâņe yeņgât topyeņe tap yakât nâņgâm poropete Yesaia ekumu kulemguop ya yuwu tap. ⁸“Lohimbi yuņe lauyeņaņak nâ mepaenekmai. Yâhâ biwiyenâņeâmâ ki hikunekmai. ⁹Yâkņe lok senyeņan kinmâ yeņe eņgatyeneâk otmâ den sâm nâhâlen gâitmai. Yâhâ lauyeņaņak perâk perâk sâm orotmemeyeņe yakâlâk nâņgâņetâ yahatmu nâhâlen gâitmai. Yawu.” Den kulemguop yakât bulâņe yeņgâlen teteap.” Yawu sâop.

Orotmeme yuņe mem bâlenenekbuap.

(Mareko 7:14-23)

¹⁰Yesuņe yawu sâmu lohimbije yâkât gotņan baņetâ yuwu sâm ekyongop. “Yuwu sâmune nâņgâm biwiyenân katņet. ¹¹Yu me ya lauyeņambâ neņetâ tepyeņan gemap yaņeâmâ ki mem bâleyekmap. Yâhâ yu me ya nâņgân nâņgânyeņambâ tetemu sâņetâ lauyeņambâ ga takamap. Yaņeâmâ dondâ mem bâleyekmap.” Yawu sâop.

¹²Yawu sâmu yuwu sâm ekuwin. “Den yat ya Parisaio lok yaņe nâņgâņetâ biwiyenân hâumu nâņgâm bâlehihiâi.”

¹³Sâmunņe sâop. “Awoņne himbim amboņaņe âi lok ki katyekmap yamâ hâmbâi watyekbuap. ¹⁴Yawu awoņnaņe Parisaio âi ki sâm yiņgiop. Yawuhât yeņe yâk yeņgât nâņgâm ki gorâyiņgiâk. Parisaio yeņgât topyeņe teteâkgât den âlâen hâum sâwe. Lok senyeņe bok sâsâņaņak dâiakmâ mâtâp tâpikgum ari hemân kioņnomai. Kioņmâ hiliwahonomai.” Yawu sâop.

¹⁵Yawu sâmu Petoroņe yuwu sâm ekuop. “Kutdâ, den âlâen hâum yat yakât topņe sârâ nâņgâne.” Yawu sâop.

¹⁶Sâmu sâop. “Bâe, haoņmâ ârândâņ den topņe topņe sâman yamâ girawu otmâmâ kiâk nâņgâņetâ keterakmap?

¹⁷Yeņe sot lauyeņambâ neņetâ tepyeņan gemap. Otmu yaņak tetmâ pilâņetâ wahap tâņjât otmap. ¹⁸Yâhâ wahap bulâņe yamâ biwi nâņgân nâņgânyeņan tatmap ya sâņetâ lauyeņambâ ga takamap.

¹⁹Orotmemeyeņe yuwu yaņe umut biwiyenâ otmu nâņgân nâņgânyeņe mem bâlemap. Nâņgâm bâleangimai. Me den hakoâ orangimai. Me den belângen sahaņgimai. Me kombo miangimai. Me buku âlâhât imbi ekmâ otmai. Me lohimbisihan eņakņâlemai. Me manman ihilâk mahilâk otmai. Karasuņa me sait bâleņe topņe topņe yawu otmai. Me den

imbiâk biwiyenambâ tetemu den golâ gahaemai. ²⁰Yu sâam aran yuŋeâmâ biwiyenê mem bâlemap. Yâhâ bâtyenê pirim me ki pirim sot nemai yaŋeâmâ tâŋât oap.” Yawu sâop.

**Kanan gâtŋe, imbi âlâŋe
Yesuhâlen biwiŋe kalop.**

(Mareko 7:24-30)

²¹Yesuŋe menenekmu kapi ya pilâm kapi yâhâp, kutyetŋe Tiro otmu Siron yan ariwin. ²²Yan arimunŋe kapi âlâ, kutŋe Kanan sâam, yan gâtŋe pâku imbi âlâ yaŋe Yesuhâlen taka yuwu sâam ulitguop. “Gâ Dawitihât sen, yuwu sâamune nâŋgâ. Weke bâlenŋe baratne mem mâŋgâemu mansap. Yakât gâŋe watdâ ariâkgât nanŋan.” Yawu sâop. ²³Yawu gârâmâ aŋgoân Yesuŋe Yura nengâlen gem tânnongoâkgât âi ya Anitâŋe sâam waŋop. Yakât otmâmâ den ya nâŋgâm ekmâ ki ekmâ yawu olop. Yawu otmu imbi yaŋe witgum âi pâi tuhum watnenekmu yanâmâ Yesu yuwu sâam ekuwin. “Kutdâ, imbi yu âi pâiâk tuhunenekmâ gamu ekmâ hâkâŋ oain. Yakât otmâ gâku tânnongom ekurâ yapâek ariâk.” Yawu sâwin.

²⁴Yawu sâamunŋe Yesuŋe imbi ya yuwu sâam ekuop. “Isirae lohimbî gulip malap mansai yaŋe Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim manŋetgât ikŋak hâŋgânnohomu gewan. Pâku lohimbî yengâlen nep tuhuwomgât ki hâŋgânnohomu gewan.” Yawu sâam ekuop.

²⁵Yawu sâamu yâku ulitgum yuwu sâop. “Gâŋe nâ yiwereŋeâk tânnohohât nanŋan.”

²⁶Sâamu sâop. “Nengât orotmeme yuwu tap. Nan baralipnenŋe sot nem tatŋetâ yan sot lauyenambâ hindâm soso gotŋan ki pilâmain.”

²⁷Sâamu sâop. “Lok pato, den yu nâŋgâmune bulâŋe oap. Gârâmâ nâŋe yuwu sâwe. Nan baralipyenŋe sot neŋetâ

wahapŋe lauyenambâ gemap yamâ sosoŋe nemai.”

²⁸Sâamu sâop. “Imbi, biwihŋe yawu nâŋgâm den yat ya nâŋgâmune ârândâŋ oap. Gikak nanŋat ya yawuâk tetehi-hiâk.” Yawu sâam ekuop. Yawu sâam ekumu yanâk weke bâlenŋe gaiakbangim ba ariop. Yâhâ imbi yaŋe emetŋan âwurem ari baratŋe ekmâ biwiŋe heronŋe olop.

**Kundat topŋe topŋe teteyiŋgiop ya
Yesuŋe mem hengemyongop.**

²⁹Yesuŋe menenekmu Galilaia dengân ya ginŋan ge pâku lohimbî yengât hân horatŋambâ ariwin. Ari pumŋe âlâen yâhâ tatbin. ³⁰Yâhâ tatmunŋe kapi ambolipŋenŋe bukulipyenŋe umatŋe teteyiŋgiop ya dâiyekmâ nengâlen takawi yamâ yuwu. Nombotŋe senyenŋe bok sâsâŋe. Otmu ândâpyenŋe bok sâsâŋe. Otmu kâiyenŋe goŋ goŋe. Me bâtyenŋe pareŋe. Me kopa. Me kundat topŋe topŋe teteyiŋgiop ya. ³¹Dâiyekmâ takanŋetâ Yesuŋe kerehâk hengemyongomu ekŋetâ âlâ kândâkdâ olop. Yawu otmâ Isirae nengât Anitâ mepaewi.

Lok 4000 ya sot yiŋŋinetâ newi.

(Mareko 8:1-10)

³²Anitâ mepaenŋetâ yanâmâ Yesuŋe sâamu yâkâlen bamunŋe yuwu sâam eknongop. “Lohimbî yu orowâk tatmâ gamunŋe hilâm kalimbu pesuk yap. Yawu gârâmâ sot miakmâ takawi ya nem pesuk pilai. Yakât otmâ tepne nâŋgâyiŋgian. Sot barahâk âwurem mâtâwân po yiŋgimu sen biri yiŋgimapgât inâk ki ari-nomai nanŋan.” Yawu sâop.

³³Sâamu sâwin. “Yuâmâ lok ki man-maiâŋen mansain. Yawuhât nen sot wosapâ mem yiŋgimunŋe neŋetâ dopyenjan otbuap?” Yawu sâwin.

³⁴Sâamunŋe sâop. “Yengâlen wuân sot tap?”

Sâmu sâwin. “Banğa kândâkdâmâ nombolân yâhâp, otmu iņan getek âlâ.” Yawu sâwin.

³⁵Yawu sâmunņe Yesuņe lohimbi ekyongomu ge tatbi.” ³⁶Ekyongomu ge tatņetâ Anitâ mepaem banğa otmu iņan ya mem ningiop. Ningimu kâsikum yingimunņe mem newi. ³⁷Neņetâ dopyeņan otmu hânġânyongomu ariwi. Sot neņetâ torehenņe talop ya menduhum mânunņunņe saka saka nombolân yâhâp pik sâop. ³⁸Yâhâ lok papato sâlikyongomunņe 4000 ya wangiop. Yâhâ imbi naom yamâ ki sâlikyongowin.

³⁹Yesuņe hânġânyongomu ariwi. Ar- iņetâ nenâmâ wanğa âlâ mem kapi âlâ, kutņe Maharan sâam, yaken ariwin.

Yesuņe kulem âlâ tuhuâkgât Parisaio otmu Sarukaioņe ekuwi.

(Mareko 8:11-13 Luka 12:54-56)

16 Otmu sâp âlâen Parisaio otmu Sarukaio nombotņane Yesuhâlen ari yuwu sâam âikuwi. “Anitâņe hânġân- gohomu ge mansat sâmai. Ya perâk me bulâņanâk. Yakât otmâ ġaņe sârâ him- bimâmbâ kulem âlâ tetemu ekmâ topge nânġâne.” Yawu sâwi.

²Sâņetâ sâop. “Bâe, yen kulemgât yai. Yawu ġârâmâ kulem âlâlâ otmune topņe ekmâ hâum pâpġuai. Yakât otmâmâ âlâ otmune yawuâk hâum pâpġunomai. Yakât âlâen hâum sâwe. Emetsâpņe otmu yan himbim topņe palalaņ sâam kuririņġumap. Yawu otmuâmâ yuwu sâmai. “O, yuâmâ emet henġenġuwe sâam oap. Me sikop otbe sâam oap.” Yawu sâmai. ³Yâhâ himbim topņe ya heleņġumap. Yanâmâ yeņe yuwu nânġâmai. “O, yuâmâ toņġelâk otbe sâam oap.” Yawu sâmai. Yeņeâmâ to yambu otmu sikop yakât topņe ekmâ nânġâm henġenġuai. Yâhâ nâņe kulem âlâlâ memune eksai yakât topņeâmâ girawuhât ki ekmâ nânġâm

henġenġuai? ⁴Yakât yâhâpņe torokatmâ sâwe. Lohimbi yu yeņġât topyeņe teteâkgât yuwuyaen hâum sâwe. Imbi nombotņane loklipyene betyeņehen kioņmai yakât dopņeâk yeņeâmâ Anitâhât betņehen kioņetâ dondâ bâlemap. Yawuhât kulem âlâ memune ekne sâam yakât âinohoai. Yakât yuwu sâamune nânġâņet. Embânġan poropete âlâ, kutņe Yona sâam, yâkâlen kulem âlâ tetemu Niniwe kapi ambolipņane ekbi. Yakât dopņeâk nâhâlen kulem âlâ tetemu eknomai.” Yawu sâop. Yawu sâmu wanğaen yâhâm âlâengen ariwin.

Parisaio otmu Sarukaio yâk yeņġât matuk keluņe

⁵Wanğa mem denġân nombot hâtikġum ariwin yan nelâmâk otmâ sot barak ariwin. ⁶Sot barak arimunņe yakât otmâ Yesuņe yuwu sâam eknongop. “Parisaio otmu Sarukaio yeņġât matuk keluņane mem bâleyekmagât galem oranġinomai.” Yawu sâop.

⁷Yawu sâmu nenņe yakât topņe nânġâm pâpġum yuwu sâam alahuwin. “Sot ki mem takain. Yakât mon yap.”

⁸Yawu sâam alahumunņe biwinenġahât topņe ekmâ yuwu sâam eknongop. Yen sotġâlâk biwiyene katmâ den yan yukât topņe ki nânġâņetâ keteraksap. Yakât otmâ nâhâlen biwiyene ki tiņâk kepeiai. ⁹Yakât nânġâmune ki ârândâņ oap. Yenâmâ sotġâlâk nanġai. Yakât sâwe. Sot momeâk mem motokmâ lok 5000 ya yingimunņe neņetâ dopyeņan olop. Neņetâ torehenņe talop ya saka saka amon mem mânunņetâ pik sâop? ¹⁰Otmu sâp âlâen lok 4000 ya ġurâ banğa nombolân yâhâp yanġahâk yingimunņe newi. Neņetâ torehenņe talop ya saka saka amon mem mânunņetâ pik sâop? ¹¹Den ekyongoan yu nânġâņetâ keterakiņġimbâp. Yâhâ yeņe imbiâk

nâhâitje “sotgât yap” sâam nângânihiai. Yakât yâhâpne sâamune nângâm heŋgeŋunjet. Parisaio otmu Sarukaio yengât matuk keluje yaŋe mem bâleyekmapgât galem oraŋginomai.” Yawu sâop.

¹² Yawu sâam eknongomu nângâmunje keterakmu yuwu sâawin. “O, yâhâmâ sotgât ki yap. Yâhâmâ Parisaio otmu Sarukaio yengât den nângâm lohotje otmaingât yap.” Yawu sâawin.

Petoroŋe Yesuhât topne sâam teteop.

(Mareko 8:27-30 Luka 9:18-21)

¹³ Yapâ yahatmâ, kapi âlâ kutje Kaisaria sâam, kutje âlâmâ Pilip sâam, yan ariwin. Yan arimunje Yesuŋe yuwu sâam âinongop. “Nâmâ Anitâŋe hângânnohomu gewan. Yakât otmâmâ lohimbiŋe nâhât âlâ sâamai?”

¹⁴ Sâamu sâawin. “Nombotŋaŋe gâhât yuwu sâamai. “Yoane Baptis emelâk kuŋetâ muop ya mumuŋambâ yahatmâ mansap,” yawu sâamai. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ poropete âlâ, kutje Elea, emelâk himbimân yâhâop yaŋe purik sâam ge mansap,” yawu sâamai. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ “Poropete âlâ, kutje Yeremia, me poropete âlâ mumuŋambâ yahatmâ mansap,” sâamai.” Yawu sâam ekuwin.

¹⁵ Sâamunje sâop. “Yâhâ yeŋeâmâ nâhât âlâ sâamai?”

Yawu sâamu Petoro, kutje âlâmâ Simon sâam, yâkne yuwu sâop. ¹⁶ “Anitâŋe hângângohomu ge mansat ya nângâmunje bulâŋe otmap. Yakât otmâ gâmâ yâkât nanje tâŋ tâŋ ya nanŋain.”

¹⁷ Sâamu sâop. “Simon, Yoane nanje, bukulipŋaŋe ekgohotetâ ki yat. Awoŋne himbimân tatmapne den yu biwihan katmu yat yakât Anitâŋe nângâhahimu âlepne oap. Yakât biwihe heroŋe otbuap. ¹⁸ Yâhâ gike kutgeâmâ Petoro, kut yukât topneâmâ “Kât” yawu tap. Gârâmâ

nenje kât mem emet tuhumunje ŋiwiŋ ŋiwiŋ sâamap ya ki putuk sâam liwarakbuap. Yakât dopneâk lohimbi nâhâlen ga torokatmai ya ki hiliwahonomai. ¹⁹ Yakât sâawe. Nâŋe mâmâŋe otgihimune lohimbi yengât kunyeŋe manbuat. Yanâmâ yâkne otŋetâ bâlemapgât gâŋe sâam kuyiŋgiuwat nâku yawuâk kuyiŋgiwom. Yamâ yâkne âlepne otŋetgât sâam yingiwuat nâku yawuâk nângâwom.” Yawu sâop.

²⁰ Otmu yuwu sâam kuningiop. “Nâ bulâŋanâk Anitâŋe hângânnohomu gewan. Yakât otmâ lohimbi ihilâk ki ekyongonomai.” Yawu sâop.

Petoroŋe Yesuhât mâtâp manŋuwanggiwe sâam olop.

(Mareko 8:31-9:1 Luka 9:22-27)

²¹ Otmu sâap yan Yesu sâam bâlewangim mem âlâlâ tuhumomai yakât tetekŋan eknongop. “Topne katmâ Yerusalem kapiân yâhâamune yan Isirae nengât kunlipnenje, otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai ya, otmu hotom umai yengât kunlipeŋe kerekne sâam bâlenihim mem âlâlâ tuhum nohoŋetâ mum-bom. Mum yan hân kâlehen hilâm kalimbu tatbom. Yawu otmâ yaŋak mumuŋambâ yahatbom.” Yawu sâam eknongop.

²² Yawu sâam eknongomu Petoroŋe dâimu pereŋ pilâm ba yetŋiâk kinmâ yuwu sâam ekuop. “Kutdâ, umatne topne topne otnihinomai sâam tat ya ki tetewuapgât nanŋan. Bia kârikne.” Yawu sâop.

²³ Sâamu purik pilâm yuwu sâam ekuop. “Gâŋe mâtâp ki manŋunihi. Mâtâp manŋunihirâmâ Satanŋe tepne heroŋe otbuap. Gâŋe den yat yu Anitâŋe sâam nihiop ya ki lâuap. Yuâmâ lokgât nângân nângân yat. Ya nângâmune ki ârândâŋ oap.” Yawu sâop.

Manmammenge ki alitmâ manmâ yâhânôm.

²⁴Yawu sâam ekum yanjak purik pilâm yuwu sâam eknongop. “Lohimbi âlâ me âlânge biwiyenye nâhâlen katmaiye nâhâlen torokatne sâam yan yehâhât ki nânghânetâ yahatbuap. Me senje âlâlâ tatyin giap ya biatningimap sâam yakât ki nânghâm ketet otmâ engat yâhâp otnomai. Nâhât den haojnmâ ârândâj nânghâm tem lâunihim mannomai. ²⁵Yâhâ lok âlâ me âlânge manmanyenye alilaknomai yamâ hiliwahonomai. Yâhâ lok âlâ me âlânge biwi nânghân nânghânyenye nâhâlâk katmâ mannomai. Yawu otmâ manjetâ yongonjetâ munomai yamâ Anitânge mumuambâ mem yahatyekbuap. ²⁶Yawu gârâmâ lok âlâ me âlânge senje âlâlâ, iri sikum me manman topje topje yan torokatmâ biwi nânghân nânghânyenye yan hikum munomai yanje mumuambâ yahatnomaihât dop ki tap. Yâhâ manman yawu yakât matje âlepje Anitânge yingiwuapgât dop âlâ ki tap. Yakât yuwu sâamune nânghânet. ²⁷Hâmbâi sâp patoen Himbim Awojnanje yâhâpne hânghânnohomu aje lolipne meyekmune hânân genom. Gem yan manmanyenjahât matje âlâku ikjiâk ikjiâk kâpekmâ yingiwom. ²⁸Yen ki mum metenjetâek nâ lok bulânge mansan je galemeyenye otmâ yâhâwom.” Yawu sâop.

Yesu, Mose, Elea den sâam alahuwi.

(Mareko 9:2-13 Luka 9:28-36)

17 Yâhâ yakât kakjan hilâm nombolân konok pesuk sâamu Yesu je Petoro, Yakowo otmu imije Yoane ya yejeâk meyekmu nen katnenekmâ pumje âlâen yâhâwi. ²Yan yâhânetâ Yesuhât kun kundenjanje âlâ otmu ekbi. Otmu senjeâmâ dewutâ senje gam irik irik sâamap yawuya teteop. Yâhâ sângumjanjeâmâ kaok bolanj bolanj otmâ

kâlâp kokotje laj laj sâamap yawuya olop.

³Sâp yanâmâ Mose yet Elea emelâk Anitânge meyelehop yanje yanâk pârâk sânsânâk tetemutâ orowâk den alahu gulahu otbi. ⁴Den alahu gulahu otjetâ Petoroje ekmâ Yesu yuwu sâam ekuop. “Kutdâ, kulem anjo teteap yukât yuwuya âlâ ki ekmain. Yu ekmunje âilonjo oap. Yawu gârâmâ gânje sârâ nânge selep kalimbu kumbomgât nanjan. Âlâmâ gâhât, âlâmâ Mosehât, âlâmâ Eleahât.” Yawu sâop.

⁵Yawu sâamu yanâk kulewojboj ge lâum kurihiyehop. Lâum kurihyekmu yakât biwijambâ Anitânge yuwu sâop. “Bulânjanâk yuâmâ nine nanne ombe bisine. Nânge biwinan je yâhâk hikum tatman. Yakât otmâ den sâawuap ya yeje mem biwiyenjan katmâ tem lâuwangim mannomai.” Yawu sâop. ⁶Yawu sâamu hoj bawalipnanje nânghâm kingityenjahât otmâ kun kundenyeje mem kurihikmâ hânân ge pare pare iwi. ⁷Yawu otjetâ Yesu je gotyenjan ba yuwu sâam ekyongop. “Ki kingityenjahât otjet. Yahatjetâ arine.” ⁸Yawu sâamu yahatmâ lok yâhâp ya yelekjetâ bialop. Yawu otmâ Yesu ikjiâk kinmu ekbi.

⁹Yanjak pumjanbâ âwurem mâtâwânâk ge Yesu je yuwu sâam ekyongop. “Ewan pumjan Mose yet Elea tetemutâ den oain yakât in yawu ki ekyongonomai. Hâmbâi nohojetâ mum yahatbom yakât kakjanâmâ yu eksai yukât sâam tetem ekyongonjetâ nânghânomai.” Yawu sâop.

¹⁰Yawu sâamu hoj bawalipnanje Elea tetemu ekbi yakât nânghâm yuwu sâam âikuwi. “Mosehât girem den kâsikum ningimainjeâmâ yuwu sâamai. “Anjoân Elean je yâhâpne tetemuâmâ Anitânge hânghangumu gewuap yâkât mâtâp mewangiwuap.” Yawu sâamai. Yamâ girawuhât sâamai?”

¹¹ Sânetâ sâop. “Yamâ bulâñanâk yai. Elea yâhâpñe tetem mâtâp yai ya heñgeñguwuap. ¹² Yawu gârâmâ yai yakât nâñe yuwu sâmunne nâñgâñet. Elea yamâ emelâk takaop. Takamu yengât kunlipyenñe ekmâ yâkât topñe ki nâñgâm kuñetâ muop. Yâhâ Anitâñe nâ hâñgânnohomu gewan yawuâk nohoñetâ mumbom.” Yawu sâop.

¹³ Yawu sâmu nâñgâñetâ keterakmu yuwu sâwi. “O, yuâmâ Eleahâlen hâum kinmâ yap yamâ Yoaneñe tetem toen mem katyehop yâkât yap.” Yawu sâwi.

Yesuhât hoñ bawalipñe weke bâleñe watne sâm hâum pâpñuwi.

(Mareko 9:14-29 Luka 9:37-42)

¹⁴ Mâtâwân gem tatñetâ yan lohimbi dondâñe lok âlâhât nanñe ya nengâlen dâim takañetâ tângune sâm hâum pâpñum pilâwin. Yawu otmâ yakât den alahum kin tatmunñe bukulpnenñe pumñehembâ ge peneningiwi. Peneningiñetâ yan naom yakât âwânñe Yesu ekmâ gotñan ga yuwu sâm ekuop. ¹⁵ “Lok pato, gâ ihilâk nannahât nâñgâwânñi. Weke bâleñe nanne mem mângâemuâmâ toen kioñmap. Otmu senñe gâwânñ gâwânñ sâm kâlâwân kioñmu semap. ¹⁶ Yawuhât nâñe dâim hoñ bawalipñe sânetâ weke bâleñe yâkâlembâ gaiakmâ ariâkgât sâmunne hâum pâpñum pilai.” Yawu sâop.

¹⁷ Sâmu Yesuñe nenekmâ yuwu sâm eknongop. “Yen wongât nâhâitñe ki tânongowuap yawu nangai? Yakât nâñgâmunne ki ârândâñ oap. Nâ yen orop sâp kâlep manmâ yâhâwomgât dop ki tap. Yawuhât pilâyekmâ yâhâwom yan yeñe girawu mannomai?” Yawu sâop. ¹⁸ Yawu sâm lok sihan yakât sâop. “Yen nâhâlen mem ganjet.” Yawu sâop. Mem yâhâñetâ weke bâleñe mângâeop ya watmu gaiakmâ ba arimu yanâk âlepñe olop.

¹⁹ Âlepñe olop yakât topñe nâñgâne sâm Yesu yuwu sâm âikuwin. “Yu topñe girawuhât nenñe weke bâleñe ya watne sâm hâum pâpñuain?”

²⁰ Sâmunñe sâop. “Yen nâhâlen biwi nâñgân nâñgânyenñe kepeim manmai mâne âlepñe yuwu mon sâmbâi. “O, pumñe enda huhuakmâ orotok sâm giâk.” Sânetâ âlepñe huhuakmâ orotok sâm gembâp. Otmu âi nombotñe tap ya âlepñe torokatmâ membâi. ²¹ Yamâ weke bâleñe watmune ariap yanñe kârikñe bâleñe. Yakât otmâ yeñeâmâ den in sânetâ ki gaiakmâ ariap. Yâhâ weke bâleñe yawuya ekmâmâ topñe katmâ sot barak manmâ Anitâhâlen biwiyenñe kepeim ulitguñetâ denyenñe nâñgâm gaiakmâ ariwuap.” Yawu sâop.

Yesuñe ikñak mumbuap yakât sâop.

(Mareko 9:30-32 Luka 9:43-45)

²² Yawu sâmu nen kerehâk yapâ pilâm yahatmâ Galilaia hânângen ariwin. Ari Yesuñe yuwu sâm eknongop. “Anitâñe hâñgânnohomu gewan nâhât kasalipñe nohoñetâ mumbom. ²³ Nohoñetâ mum yan hilâm kalimbu hân kâlehen tatmâ mumuñambâ yahatbom yakât sâp tâlâhuap.” Yawu sâm eknongomu biwinenñe nâñgâmunñe umatñe bâleñe olop.

Miti emetñe yakât takesi kalowot.

²⁴ Mâtâp ari Kapanaum kapi mewin. Kapanaum kapi mem Petorohât emet hawiñan ari kinmâ den alahuwin. Alahum kinmunñe lok nombotñe opon kâmbukñahât takesi meminiwi yanñe taka Petoro yuwu sâm âikuwi. “Yengât patoyenñe opon kâmbukñahât takesi katmap me ki katmap?” Yawu sâm âikuwi. ²⁵ Yawu sânetâ Petoroñe sâop. “Oñ, yawu otmapgâ.”

Yawu sâmu emet kâlehen yâhâmunñe Yesuñe Petoro yuwu sâm âikuop.

“Petoro, den yai yakât nângârâ girawu oap? Yuwu sâam âihohowe. Lok komot girawuyaje tewetsenje mem hângât lok kutdâ yingim mansai? Hângât lok kutdâ ya yengât bukulipyenaje me kasalipyenaje?” Yawu sâop.

²⁶Sâmu sâop. “Bukulipyenje kapi ambolipnaje tewetsenje ki katmai. Yâhâ kasalipyenje mem ge katyeknetâ yâk yengât amutyenjan mansai yâknjak tewetsenje katmai.” Sâmu sâop. “Bonjanâk yat. ²⁷Yawu gârâmâ nen Anitâhât komolân torokatmâ mansainje opon kâmbuknjan yâhâ takesi ki katnom yamâ âlepne. Yakât denje bia. Gârâmâ nângânetâ bâlemagât gâne netgât takesi yamâ yuwu tuhumi katbuat. Gâne injan itâne mem ari dengânân pilârâ giâk. Gemu yan argoân injan kionjbuap ya mem tepne gâim duhatbuat. Tepne gâim duhatmâ tewetsenje yapâ mem tetewuat. Ya mem ari gike umut otmu nâhât umut katbuat.” Yawu sâop.

Huruḡ huruḡ manmâ yâhânôm.

(Mareko 9:33-37 Luka 9:46-48)

18 Yawu sâam ekumu Yesu yuwu sâam âikuwin. “Sâp patoen Anitâne tihitnenje otmuâmâ orowâk manmâ yâhânôm yanâmâ nengâlen gâtne âlâ me âlâhât nângârâ kunnenje manbuap?” Yawu sâam âikuwin.

²Yawu sâamunje naom tipiḡe âlâ gotnenjan kinop ya hâum tiripnongom yuwu sâam eknongop. ³“Âinohoai yakât topne yuwu sâamune nângânet. Nimnaom titipâne Anitâhât den nângâm in yawu biwiyenaje lâum yâkât komot otmai. Yakât dopneâk otnomai yanâmâ Anitâne âlepne yen meyekbuap. Yâhâ yawu ki otnomai yamâ Anitâhât komolân torokatnomaihât dop âlâ ki tap. ⁴Yâhâ nimnaom titipâne yeḡahât nângânetâ gemu huruḡ huruḡ manmai. Yakât dopneâk yeḡâlen gâtne âlâ me

âlâne yeḡahât nângânetâ gemu huruḡ huruḡ mannomai. Lok yawuya yeḡgât nângâmune yahatbuap. ⁵Yâhâ lok âlâ me âlâne naom tipiḡe yuwuya yakât nângânetâ yahatmu buku otbângino-mainje nâ hoḡ banihimai yakât dop oap.

Otḡetâ bâleâk sâam ki kendâyinginom.

(Mareko 9:42-48 Luka 17:1-2)

⁶Yâhâ lok âlâ me âlâne nimnaom titipâ nâhât pat manmai ya yeḡgât mâtâp manguyingimai. Yamâ hâmbâi matḡe umatḡe menomai. ⁷Den yan yakât torokatmâ âlâen hâum yuwu sâawe. Satanḡe yen kerek mem ge katyekbe sâam otmu yakât lohotḡe otno sâam oai. Yakât tepne nanjan. Lohimbi âlâ me âlâne Satangât tem lâum yan, bukulipyenje otḡetâ bâleâkgât kendây-ingimai yakât matḡe Anitâne umatḡe yingiwuap. Yawu.

⁸Yakât torokatmâ sâawe. Bulâne hârenomaihât ki sâawom. Topḡe nângânetgât den âlâen hâum sâawe. Lok âlâ me âlâ bâtyenaje me kâiyenaje otmâ hilipgunomai. Yawu otmâ hilipgum bâtyenahât me kâiyenahât tosa yakât otmâ umut biwiyenje hem kâlâwân kionmagât ya hârem pilânomai. Topḡe yuwuhât yan. Lok âlâ me âlâne dâiyekmu yu me ya otḡetâ bâlemu hemgât pat otmaiâhât ya pilâm biwiyenje Anitâhâlen katnomai. Yawu otḡetâ manman kârikḡe yingiwuap. ⁹Otmu yawuâk lok âlâ me âlâne senje nombot me nombot yanḡe orotmeme bâleḡe ekmâ biwiyenje yan ariwuap. Biwiyenje yan arimu yakât otmâ tâpikgum senyeḡahât tosa yakât otmâ umut biwiyenje hem kâlâpgât pat otmap sâam yakât âlâ gususutmâ pilânomai. Gususutmâ pilâm biwiyenje Anitâhâlen katmâ yâkât tem lâum yâhânetâ manman kârikḡe yingiwuap. Yawu.

**Lama âlâ gulip otbaŋgimu ki
pilâwuap yan hâum sâop.**

(Luka 15:3-7)

¹⁰Yâhâ nimnaom ya yengât âlâku sâmunê nâŋgâŋet. Anitâŋe aŋelolipŋe nombotŋe naom titipâ yu galeyongonŋet sâŋ âi yingiop yaŋeâmâ yâkât senŋan âilongŋo mansai. Yakât yeŋe naom titipâ yu yengât nâŋgâŋetâ ki gewuap. ¹¹Yakât âlâ torokatmâ sâwe. Lohimbi yeŋe hem nâpumân ge hiliwahomaihât Anitâŋe yengât sâŋ hâŋgânnohomu gewan. Yakât nâŋe mem kuwikyekmune manman âilongŋoân mannomai.

¹²⁻¹³Yakât den âlâen hâum yuwu sâmunê nâŋgâŋet. Lok âlâhât lama 100 yawu kinbaŋgiai. Gârâmâ ya yengât hohetyeŋambâ konok âlâŋe misingurakbuap. Yawu otmu amboŋaŋe nombotŋe ya katyekmu kinŋetâ konok misingurakbuap ya pâinmâ yâhâm gewuap. Yawu otmâ nombotŋe katyekmu kinnomai ya yengât ki nâŋgâm ketet otbuap. Yâhâ misingurakbuap ya mem tetem yanâmâ tepŋe welâmŋan giâk sâŋ yakât otbuap. ¹⁴Yakât dopŋeâk awonŋaŋe nan baralipŋe âlâ me âlâŋe hiliwahomaihât haonŋmâ ârândâŋ tihityeŋe otmap.

**Orotmeme bâleŋe otninginomai
yan yuwu otnom.**

¹⁵Otmu den âlâ yuwu sâmunê nâŋgâŋet. Bukuhe âlâŋe topŋe âlâlâ mâŋgâehekmu mem dâirâ yok pilâm yetŋiâk alahuromawot. Alahumutâ ârândâŋ otmu buku konok mandowawot. ¹⁶Yâhâ bukuhaŋe gâhât den ki nâŋgâwuap otmuâmâ emelâk Moseŋe den yuwu kulemguop ya watbuat.

“Lok konokŋe ikŋiâk bukulipŋe âlâ me âlâhât topyeŋe teteâkgât sâŋ hâreyiŋgiwuapgât dop ki tap. Lok yâhâp me amon yaŋe denyeŋe sâno-

mai ya lâuakmâ konok otbuap yamâ nâŋgâŋetâ bonŋe (otmap/otbuap).”

Den ya watmâ buku nombotŋe konok me yâhâp meyelekdâ gam yâkŋe heŋgeŋguromawot. ¹⁷Yâhâ bukuhaŋe iliwetbuawâmâ Anitâhât komot yengât senyeŋan heŋgeŋgunomai. Yâhâ yâk yengât senyeŋan iliwetmâ denyeŋe ki nâŋgâwuawâmâ yuwu sâŋ ekunomai. “Gâmâ kunge kârikŋe otmâ iliwet tat yakât otmâ nen orop torokatdâ mannomgât dop bia.” Yawu sâŋ ekum watŋetâ ari manbuap.

**Den sâŋ hâreyiŋgine sâŋ
aŋgoân Anitâ âikum eknom.**

¹⁸Yuwu sâmunê nâŋgâŋet. Bukulipyeŋaŋe yu me ya âleŋe otmai ya yeŋe ekŋetâ ârândâŋ otmap yawuâk Anitâŋe ekmu ârândâŋ otbuap. Yâhâ bukulipyeŋaŋe otŋetâ bâlemapgât yeŋe kuyiŋginomai ya yawuâk Anitâŋe mâtâp maŋguyiŋgiwuap. Yawu.

¹⁹Otmu torokatmâ sâwe. Yeŋe menduhuakmâ lok âlâhât den sâŋ hârewaŋginomai yan biwiyeŋe konok otmu Anitâ âikuŋetâ topŋe mem tetekŋan tuhumu nâŋgânomai. ²⁰Otmu nâŋe yengât hohetyeŋan kinmâ howeyekbom. Howeyekmune yakât topŋe nâŋgâm heŋgeŋgum den sâŋ hârewaŋginomai. Otmu Anitâŋe gurâ yawuâk hârewaŋgiwuap. Yawu.” Yawu sâop.

**Nenŋe lohimbi otyiŋgim mannom
yakât dopŋeâk Anitâŋe otningiwuap.**

²¹Sâmu Petoroŋe yuwu sâŋ âikuop. “Kutdâ, bukune âlâŋe orotmeme kiŋŋon mâŋgâenekmu tosa pilâwaŋgimune amon otmu yan pesuk sâwuap? Nombolân yâhâp otmu yan pesuk sâwuap me? Me ya wangim torokatmâ yâhâwuap?” Yawu sâŋ topŋe nâŋgâwehât âikum nâŋgâop.

²² Sâmu sâop. “Yawu bia. Ihilâk, gâŋe tosaŋe pilâwanŋim yâhâwuât. ²³ Yakât yuwu sâmunne nâŋgâ. Anitâŋe tihi-tyeŋe otmâ den sâm hâreyiŋgiwuap. Yakât topŋe teteâkgât lok kutdâ orot-memeyenjan hâum sâwe. Yâkŋe ikŋe âi loklipŋe yengât tosa tatyŋgiop ya mem âwureŋet sâm ekyongop. Ekyongomu tatyŋgiop ya amboŋan amboŋan yâkâlen ba sâm tetewi. ²⁴ Otmu angoân gaop yâkât tosa pato, yakât dowâmâ 13 milion kina yakât dop. ²⁵ Yâhâ lok yaŋe tewetsenŋe ki tatbaŋgiopgât otmâ ya kâpekbâpgât dop bia. Yawu gârâmâ lok kutdâŋe yuwu sâm ekuop. “Gâ, imbihe naomge âi tuhum tewetsenŋe mem dâinomai yamâ nâhâlâk sâp ârândâŋ katmâ yâhânomai.” Yawu sâop. ²⁶ Yawu sâmu lok yaŋe yuwu nâŋgâop. “Nenŋe âi yu girawu torokatmâ hâhiwin kakŋan tuhum manmâ yâhânom. Yawu gârâmâ kâpekbomgât dop âlâ ki tap, bia kârikŋe.” Yawu nâŋgâm lok kutdâ ya yuwu sâm ulitguop. “Yawu gârâmâ gâ nengât tepge nâŋgâningi. Hâmbâi mâtâp teteningimu âlepŋe kâpeknom. Yakât ki hâwât hâwâlâk kendâningiwuat.” Yawu sâop. ²⁷ Yawu sâm ulitgumu ekmâ tepŋe nâŋgâm tosaŋe ya pilâwanŋiop.

²⁸ Yawu gârâmâ âi lok yaŋe bukuŋe âlâ mem teteop. Otmu bukuŋahât tosa yamâ 10 kina yawuya tatbaŋgiop. Mem tetem tosaŋe kâpehâkgât ekuop. ²⁹ Ekumu yuwu sâm ulitguop. “Gâ tepge nâŋgânihim tipiŋe mambotdâ yan kâpekbom.” Yawu sâop. ³⁰ Yawu sâop ya ki nâŋgâm pâi emetŋan mem katmu talop. Yan tatmu yuwu sâm ekuop. “Gâ yuânâk tatdâ hep torehenlipgaŋe tewetsenŋe gihijetâ pâi emetŋe puluhum gewuat.” Yawu sâop.

³¹ Yawu otmu âi lok yakât bukulipŋaŋe nâŋgâm bâlewanŋim patoyeŋe ekuwi. ³² Ekuŋetâ den ya nâŋgâm olop amboŋe ya kunmu gamu yuwu sâm ekuop. “Gâ lok bâleŋe.

Angoân tosahe ya kâpekbâtgât dop. Yamâ nâŋe tosahe pilâhihiwan. ³³ Gâku yawuâk bukuhahât tosa ki pilâwanŋiat yakât nâŋgâmune umatŋe oap.” Yawu sâop. ³⁴ Otmu biwiŋaŋe nâŋgâmu umatŋe otmu mem pâi emetŋan katmâ hâhiwin pato ya torokatmâ waŋetgât tembe lâulipŋe ekyongop. “Lok yu wawi oap yakât hâhiwin waŋetâ ârândâŋ otbuap.” Yawu sâm ekyongop. ³⁵ Yakât topŋe yuwu tap. Bukulipyeŋaŋe mem âlâlâ tuhuyekŋetâ tosa ki pilâyŋginomai. Yamâ Himbim Awoŋnenŋaŋe yen gurâ yawuâk tosa ki pilâyŋgiwuap.” Yawu sâop.

Lokŋe imbiŋe ki pilaknomai.

(Mareko 10:1-12 Luka 16:18)

19 Yesuŋe den ya sâm pesuk pilâm menenekmu yapâ yahatmâ Galilaia hân ya pilâm yaŋak Yorân to hâtikgum Yurâia hânângen ariwin. ² Arimunŋe lohimbî dondâŋe denŋe nâŋgâne sâm betnenŋan watnenekmâ ariwi. Yan watnenekmâ ariŋetâ yâkŋe lohimbî dondâ heŋgemyongop.

³ Otmu Parisaio lok nombotŋaŋe taka “Den girawuyaen hâum sâmunŋe yan matŋe sâm tâpikgumu den âiân katne,” nâŋgâm yuwu sâm Yesu âikuwi. “Mâtâp girawu tap? Lok âlâ me âlâŋe yeŋe eŋ-gatyeneâk otmâ imbilipyeŋe pilâyeknomai-hât mâtâp tap me bia?”

⁴ Sâŋetâ sâop. “Yen Anitâhât den nâŋgâmai me bia? Den yamâ yuwu tap. “Anitâŋe topŋe katmâ hân himbim kândikyotgom yan lohimbî yâhâp katyelehop. ⁵ Katyelekmâ yan den yuwu sâm ekyotgop. “Lok âlâ me âlâŋe âwâŋe mâmâŋe pilâyelekmâ imbiŋâit mandomawot.” Den yawu tap.

⁶ Yakât otmâ ki hioŋakmâ ikŋiâk ikŋiâk otdomawot. Anitâŋe menduhyelekmu konohâk olowot. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe ki hioŋyeleknomai.” Yawu sâop.

⁷Sâmu sâwi. “Ya âlepŋe yat. Gârâmâ Moseŋe girem den âlâ yuwu kulemguop tap.

“Lok âlâ me âlâŋe imbiŋe pilâwe sâm âlepŋe pilakdomawot yakât topŋe kulemgum waŋmu miakmu watmu ariwuap.”

Yawu tap. Otmu Moseŋe ya otnomgât âlepŋe sâop. Gâŋe den yat yuŋeâmâ Mosehât den ya orop ki lâuaksawot. Yakât otmâ nâŋgâmunŋe ki ârândâŋ oap.” Yawu sâwi.

⁸Yawu sâŋetâ Yesuŋe Moseŋe den sâop yakât yuwu sâm ekyongop. Moseŋe girem den yawu kulemguop yamâ kuyiŋgiwehât nâŋgâm ki kulemguop. Yengât tâmbâlipyenŋe biwiyeŋe kârikŋe otmu yeŋahâlâk nâŋgâm manminiwi yakât kulemguop. Yâhâ kândikum yawu ki otbi. ⁹Yakât otmâmâ nâŋe yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Lok âlâhât imbiŋe mâtâp ki tâpikgum manmu lokŋe imbiâk pilâm ba imbi ondop membuap. Yamâ lok yaŋe tosa umatŋe membuap.” Yawu sâop.

¹⁰Yesuŋe yawu sâmu nenŋe yuwu sâm ekuwin. “Nengât orotmeme yuwu tap. Lohimbi imbiâk hionjakmâ mansai. Yawu orangimaihât nâŋgâm lok yawuyenŋe imbi barak mannomai.” Yawu sâwin.

¹¹⁻¹²Sâmunŋe sâop. “Lok kerekŋe imbi barak mannomaihât dop ki tap. Nombotŋe mâmâlipyenŋe yeŋgât tepeŋjambâ pâlâmŋe mannomaihât yawu tetemai. Nombotŋeâmâ imbi memai sâm mâtâp manguyiŋimai. Yâhâ nombotŋeâmâ Anitâhât nep yakâlâk nâŋgâm tiŋ tiŋâk mem mannom nâŋgâm imbi barak manmai. Yakât Anitâŋe nâŋgâmu ârândâŋ otmap. Otmu lok nombotŋe den yu biwiyeŋe ekmâ topŋe nâŋgâm yâhâŋetâ ârândâŋ otbuap.” Yawu sâop.

Yesuŋe nan baralipyenŋe lukuleyehop. (Mareko 10:13-16 Luka 18:15-17)

¹³Otmu sâp yanâmâ lohimbi nombotŋe nan baralipyenŋe meyekmâ Yesuhâlen ariwi. Ari Yesuŋe kunyeŋan mem Anitâ ulitgumu lukuleyehâkgât ekuwi. Yawu otŋetâ nenŋe yekmunŋe ki ârândâŋ otmu kuyiŋgiwin. ¹⁴Kuyiŋgimunŋe Yesuŋe nenekmu ki ârândâŋ otmu yuwu sâm eknongop. “Kâmbukŋe, ki kuyiŋgiŋet. Anitâŋe nimnaom titipâ yu yeŋgât tihityenŋe otmap. Yakât otmâ dâiyekmâ nâhâlen ganŋet. Yeŋe kuyiŋgiŋetâ ekmune ki ârândâŋ oap. ¹⁵Yawu sâm Anitâ ulitgum kunyeŋan memu yaŋak kapi ya pilâm âlâengen ariwin.

Lok iri sikumyeŋe pato tatyŋgiap yâk yeŋgât topyeŋe.

(Mareko 10:17-31 Luka 18:18-30)

¹⁶Sâp âlâen lok âlâŋe Yesuhâlen taka yuwu sâm âikuop. “Kutdâ, nâŋe âlâ girawu otmune ârândâŋ otmu yanâmâ Anitâŋe manman kârikŋahât pat kunihiwuap?”

¹⁷Sâmu sâop. “Gâ wongât yakât âinohoat? Yakât amboŋe yamâ Anitâ konok. Gâ yu me ya âlepŋeâk otbehât naŋgat otmuâmâ girem den hârohâk nâŋgâm lâuwuat.

¹⁸Sâmu sâop. “Girem den girawuya?” Sâmu sâop. “Mosehât girem den yukât yan.

“Gâ lok nombotŋe ki yongorâ munomai. Me buku âlâhât imbi ki ekmâ otbuat. Me kombo ki otbuat. Me hâkyenŋan ki sâuwat. Me den perâk ki sâm kâityongowuat.

¹⁹Gâ âwâhe mâmâhe yetgât lauyetŋe lâum amutyetŋan manbuat. Otmu nenŋahât naŋgaŋgimunŋe yahatmap yakât dopŋeâk buku nombotŋe yeŋgât nâŋgâmunŋe yahatbuap.” Yawu tap.

nāngâmat yawuâk buku nombotņe tânyongowehât nāngâwuat. Yawu.”

²⁰Sâmu sâop. “Girem den yu sâmu arat yamâ otmanâk hârok. Orotmeme girawuya ki otman ya otbom yanâmâ Anitâņe manman kârikņahât pat kunihiwuap?” Yawu sâop.

²¹Sâmu sâop. “Senņe âlâlâ pato tatgihiap yamâ mem buku nombotņe umburuk mansai ya yingiwuat. Yawu otdâmâ Anitâņe manman kârikņahât pat kuhihiwuap. Yawu otmâ nâhâlen torokatdâ orowâk arinom.” Yawu sâop.

²²Yawu sâmu iri sikum me senņe âlâlâ pato tatbaņgiop yakât nāngâmu biwiņe umatņe otmu, Yesuņe sâop ya ekmu hâi hâiņe otmu pilâm âlâengen ba ariop.

²³Ba arimu Yesuņe yuwu sâmu eknongop. “Yuwu sâmune nāngâņet. Lok iri sikum pato tatyingiap yaņeâmâ Anitâhâlen torokatne sâmu otņetâ hâi hâiņe otmap. ²⁴Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nāngâņet. Pusiņe seloņ watmu pin pinņan arimu yan watmâ bawe sâmu hâum pâpğumap. Yakât dopņeâk lok iri sikumyene pato tatyingiapņe Anitâņe tihityene olâkgât mâtâp ya watmâ arine sâmu otņetâ hâi hâiņe otbuap. Lok nombotņe iri sikum pato tatyingiapņe yeņahâlâk nāngâmai. Lok yawuyane himbimân Anitâhât gotņan ki yâhânomai.” Yawu sâop.

²⁵Yawu sâmu nāngâmunņe sâtņe otmu yuwu sâwin. “Âo, yu yat yuâmâ lok girawu yaņeâmâ himbingât pat otbuap?”

²⁶Yawu sâmunņe Yesuņe sennenņe topņan dâņĵâk nenekmâ yuwu sâop. “Anitâhât manman kapiân arine sâmu lokgât nāngân nāngânân arinomaihât dop ki tap. Yamâ Anitâ konokņe nāngâningimap. Yakât otmâ yeņe yu me ya otne sâmu Anitâhât nāngân nāngânân watmâ otnomaihât dop tap. Yâkņe konok manman kârikņe ya yingimu mem manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

²⁷Yawu sâmu Petoroņe yuwu sâmu âikuop. “Bâe, nenâmâ senņe âlâlâ kerek betbaņgim gâhâlen torokatmâ hâhiwin kakņan manmain. Yakât nenņe girawu menomgât naņgat?” Yawu sâop.

²⁸Sâmu sâop. “Hâmbâi sâp pato tetewuawân Anitâņe yâhâņe nâ hângânohomu âwurem gewom. Yanâmâ âi sâmu nihiop yakât bulâņe tetenihiwuap. Yawu gârâmâ yeņe nâhâlen torokatmâ manmai yamâ nâ orowâk tatnomai. Tatmâmâ Isirae lok komot kâiân yâhâp mansai yeņgât topyene ya sâmu tetenom. Otmu yeņeâmâ kunlipyene otmâ galemyongom mannomai. ²⁹Yakât otmâ yuwu sâmune nāngâņet. Lohimbi âlâ me âlâņe âwâ mâmâlipyene, me imi garilipyene, me senņe âlâlâ siminņe tatyingimap ya aksihâk pilâyekmâ lohimbi kerekņe nâhât den nāngâņetgât nâhât komolân torokatmâ tânyongonomai yâhâmâ nâ orowâk konohân tatnom. Tatmunņe yakât matņe âilongo yingimune menomai. ³⁰Yâhâ lohimbi nombotņe yeņahât nāngâņetâ yahatmap ya Anitâ orop ki tatnomai. Yâhâ nombotņe yeņahât nāngâņetâ gemu huruņ huruņ manmai ya Anitâņe meyekmu ikņan torokatnomai.” Yawu sâop.

Anitâhât hoņ bawangimunņe yakât hâmeņe ningiwuap.

20 Yesuņe den âlâ yuwu sâmu eknongop. “Anitâhât hoņ bawangineta yakât hâmeņe yingiwuap yakât topņe nāngâņetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nāngâņet. Lok kutdâ âlâhât hân pato tatbaņgiopņe omoņânâk nep tuhuņet sâmu kapiân yâhâ nep lok meyehop. ²Lok meyekmâ, “Âi tuhunomai yakât hâmeņe kina konok konok yingiwom,” sâmu nāngâņetâ âlepņe otmu yahatmâ ari nep tuhuwi.

³Yawu otmâ omojanâk 9 kilok otmu yan lok nombotje âlâ meyekbe sâmb kapiân yâhâop. Yâhâ hilâm im tatbi ya yehop. ⁴Yekmâ yuwu sâmb ekyongop. “Yen ari nâhât nep kâmetjetâmâ yakât hâmeje kina konok konok yingiwom.” Yawu sâmb ekyongomu ari nep tuhuwi. ⁵Nep tuhum tatjetâ 12 kilok olop yan nep lok nombotje âlâ meyekmu nep tuhuwi. Yâhâ 3 kilok otmu nep nombotje âlâ ya gurâ meyekmu nep tuhuwi.

⁶Nep tuhum tatjetâ emelâk emetsâpne olop. Emetsâpne otmu nep lok nombotje âlâ meyekbe sâmb kapiân yâhâop. Yâhâ yekmâ yuwu sâmb âiyongop. “Wongât otmâ konam im tai?”

⁷Sâmbu sâmbi. “Lok âlâje âi tuhujet sâmb ki sâmb ningiap. Yakât otmâ hilâm im tain.”

Sâmbetâ sâmb. “Yen yahatmâ ari nâhât âi tuhujet,” sâmb. Yawu sâmbu ari nep tuhuwangiwi.

⁸Nep tipiye tuhujetâ emetsenye potok sâmbu nep ambojaye yahatmâ nep loklipje yengât galem ya yuwu sâmb ekuop. “Lok âi miai ya ekyongorâ ga hâmeje mejet.” Yawu sâmb ekuop.

Aiop, galem yaje nep loklipje ya ekyongomu ganjetâ bânje meyhob yâk yengâlebâ topje katmâ tewetsenye yingiop. Yingim arim arim angoân meyhob ya bânje yingiop. ⁹Yawu otmâ lok emetsâpne taka âi mewi ya kina konok konok yingiop. ¹⁰Yawu otmu angoân takawi yaje yekjetâ bâlemu yuwu nângâwi. “Nenye sâmb omojanâk taka âi topje katsain. Yakât otmâ tewetsenye pato membâmgât dop.” Yawu nângâwi. Yawu nângâwi yamâ angoân takawi me betjan takawi ya hârohâk dop konohâk yingiop. ¹¹Dop konohâk yingimu yakât tepyen tâlimu nep ambojahât dondâ nângâm bâlewangim yuwu sâmb ekuwi. ¹²“Lok nombotje emetsâpnan meyekdâ takai. Yâhâ nenâmâ omojanâk menenekdâ nep tuhumunye sikopje irik

irik sâmb dondâ nongoap. Yakât otmâ bâleain. Yawuhât girawu otmâ gâne mem ge katnenekmâ emetsâpne takai ya orop dop konohâk ningiat? Yakât nângâmunye dondâ bâleap.” Yawu sâmbi.

¹³Yawu sâmbetâ nep ambojaye lok hohetyejan kinmâ sâmb ya yuwu sâmb ekuop. “Buku, nâne ki otmâ tâpikguan. Meyeksan yan kina konok konok yingiwom sâmbune nângâmbetâ ârandân oap. ¹⁴Yakât otmâ yingian yu miakmâ arijet. Nâne yen yingian otmu bânje takai ya yingian yuâmâ nine engatneâk watmâ yingian. ¹⁵Nâne tewetsenye yu kâsikum yingian yamâ nâhât wahap. Yeje ki galemnohoai. Yakât otmâ yeje nângâm bâlenihiai yakât nângâmbune ki ârandân oap.” Yawu sâmb.

¹⁶Yakât otmâ yuwu sâmbune nângâmbet. Sâmb yiwerenye nâhâlen biwiyenye kepeim hoj banihiai. Otmu sâmb âlâen komot topje topje yaje nâhâlen biwiyenye kepeim hoj banihinomai. Yen me yâk hârohâk hâmeje dop konohâk menomai. Gewe yâhâwe bia. Yen kerekje manman kârikjan arinomai. Yawu.” Yawu sâmb.

**Yesuje mumbuap yakât sâmb
hoj bawalipje ekyongop.**

(Mareko 10:32-34 Luka 18:31-33)

¹⁷Yesuje Yerusalem kapiân yâhâwe sâmb nen hoj bawalipje menenekmu orowâk yâhâwin. Mâtâwân yâhâm tatmâ Yesuje yuwu sâmb eknongop. ¹⁸“Yuwu sâmbune nângâmbet. Yiwerenye Yerusalem kapiân yâhânom. Yan yâhâmunye lok âlâje nângâm bâlenihim hotom umai otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai ya yengât bâtyejan katnekuap. Bâtyejan katnekmu den âiân katnekmâ mumbomgât den sâmb hârenihinomai. ¹⁹Den sâmb hârenihim Roma lok yengâlen katneketâ yâkne yuwu otnihinomai. Sennan gem, tâpnohom, mem âlâlâ tuhunekjetâ

hâhiwin pato nângâwom. Otmu benje howanân nohojetâ mumbom. Mumune hannohojetâ hilâm kalimbu pesuk sâmu yakât kakjan mumuñambâ yahatbom.” Yawu sâop.

**Bukulipnenje yâk yengât
hoj bayiñginom.**

(Mareko 10:35-45)

²⁰Sâp yanâmâ Yewerihât imbiñaje nanyâhâtyetje dâiyelekmâ ba Yesu yuwu sâm ekuop. “Kutdâ, nanyâhâtnu yu nângâyitgihât nanjan.” Yawu sâop.

²¹Sâmu sâop. “Gâ biwihaje girawu nângâm dâiyelekmâ takat?”

Sâmu sâop. “Sâp patoen gaje lohimbî kerek galemnenje manbuat yanâmâ nâhât nanyâhâtnu yu orowâk tatmâ tângohomutâ galem mannomai.” Yawu sâop.

²²Yawu sâmu Yakowo yet Yoane yuwu sâm âiyotgop. “Yakât topje ki nângâm denâk sâm yawot. Umatje âlâlâ tetenihimu hâhiwin nângâwom yawuâk nângâromawot me?”

Sâmu sâowot. “Ya âlepje yat. Umatje nângâwualân net gurâ yawuâk nângâromgât nangait.” Yawu sâowot.

²³Sâmutâ sâop. “Bonjanâk yawot. Umatje âlâlâ tetenihimu hâhiwin nângâwom ya yet gurâ yawuâk nângâromawot. Yakât sâwe. Lok âlâ me âlâje tannohojetâ kunlipeje mannom yakât Anitâ ikjahâk nângâmu tap.” Yawu sâop.

²⁴Yawu sâm ekyotgomu yakât den pat nângâmunje bâlemu Yakowo yet Yoane yetgât nângâm bâleyitgiwin.

²⁵Nângâm bâleyitgimunje Yesuje nângâmu bâlemu den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Lok papatolipyeñaje nângâmai dopjan lohimbî galemyongonjetâ yâk yengât amutyenjan manmâ hâhiwin kakjan manmai.

²⁶⁻²⁸Yeñeâmâ papatolipyeñaje otyingimai yawu ki otnomai. Nâhât den lâum mansaije nâhât hoj bam gam nâ tannohojetgât ki gewan. Nâñeâmâ lohimbî hoj bayiñgim sârereyekmâ kinmune nohojetâ mumbom. Mum yan tosayeje pilâyingiwom. Yawu otbomgât awoñnaje âi sâm nihim hângânnohomu ge mansan. Yawu gârâmâ yengâlen gâtje âlâ me âlâje bukulipyeñaje nângâyinginetâ yahalâkgât meñetâ huruñ otmu yâk yengât amutyenjan mannomai. Otmu yengâlen gâtje âlâ me âlâje Anitâje nenekmu ârândâñ olâkgât nângâm yawuâk bukulipyeñaje yengât hoj bayiñginomai. Yawu.” Yawu sâop.

**Lok senyetje bok sâsâje ya
heñgemyotgop.**

(Mareko 10:46-52 Luka 18:35-43)

²⁹Yesuje menenekmu Yeriko kapi pilâm yâhâwin. Yâhâmunje lohimbî dondâje betnenjan watnenekmâ ariwi. ³⁰Arimunje lok yâhâp senyetje bok sâsâje mâtâp ginjan talowot. Tatmutâ lohimbî yaje “Yesu takap” sâñetâ nângâm yahatmâ halahum yuwu sâowot. “Lok pato, Dawitihât sen, gâ netgât wehe nângânitgi.” Yawu sâowot.

³¹Yawu sâmutâ lohimbî gotyetjan kinbiñe kuyitgim yuwu sâwi. “Bâe, girawu otmâ den kârikje sâm halahum tawot? Den nângânâk tatset.” Yawu sâwi. Yawu sâñetâ iliwetmâ witgumâk sâowot.

³²Sâmutâ yuwu sâm âiyotgop. “Girawu otyitgiwehât nangawot?”

³³Sâmu sâowot. “Lok pato, sârâ senyetje hâreakmu ekdehât nangait.” Yawu sâowot.

³⁴Yawu sâmutâ senyetjan mem walipgumu hâreakmu ekmâ, Yesu betjan sâmutâ orowâk ariwin.

Yesuŋe Yerusalem kapiân yâhâop.

(Mareko 11:1-11 Luka
19:28-40 Yoane 12:12-19)

21 Yapâ ari Yerusalem kapi pato yakât gotŋan kapi âlâ, kutŋe Betepahe sâam, ya Oliwa pumŋan tap yan yâhâwin. ²Yan yâhâ Yesuŋe hoŋ bawayâhâtŋe yâhâp yuwu sâam hânŋânyotgop. “Kapi tipine ewapâ tap yan doŋgi nanŋe otmu mâmânŋe hikum katyeleketâ kinsawot ya holaŋmâ meyelekmâ geromawot. ³Holaŋyelekmutâ lok âlâ me âlâŋe yelekmâ âiyotgoŋetâmâ yuwu sâam ekyongoromawot. “Yiwereŋe âi teteap. Yakât otmâ kutdânetŋe yu meyelekdehât hânŋânnotgomu takait. Meyelekmâ arimutŋeâmâ âi ya tuhum pesuk pilâmuâmâ mem âwurem takarom.” Yawu sâam ekyongoromawot.” Yawu sâop.

⁴⁻⁷Yawu sâam hânŋânyotgomu yâhâowot. Yâhâ doŋgi ya holaŋmâ meyelekmâ takamutâ hâk katipŋe kâlep katbin ya holaŋmâ lotohom kakŋan katbin. Katmunŋe kakŋan yâhâ talop. Yâhâ tatmu Yerusalem kapiân yâhâwin. Otmu Yesu kapiân yâhâop yakât emet inânŋan poropete âlâŋe den kulemgup ya yuwu tap.

“Yen Yerusalem kapi ambolipŋe nânŋâŋet. Papatolipyeŋe orotmeme yuwu otmâ mansai. Yaŋeâmâ bam gane sâam yan hâk meme otmâ beâsi kakŋanâk bam gamai. Otmâmâ yeŋgât lok kutdâ yuŋeâmâ yeŋe otmai yawu ki oap. Yâhâmâ ikŋahât nânŋâmu gemap. Yakât otmâ doŋgi kakŋanâk lohotŋan ariop.”

Den yawu tap yakât bonŋe Yesuŋe doŋgi kakŋan tatmâ Yerusalem kapiân yâhâop yan teteop.

⁸Kapiân yâhâmu yan lohimbî kiŋgitŋe orowâk hâruhuakbiŋe Yesuhât nânŋâŋetâ yahatmu yeŋe sâŋgum

kâkâlep ya holaŋmâ mâtâp tete liŋgatmâ ariwi. Yâhâ nombotŋeâmâ âliwahap esenŋe hârem yaŋe liŋgatmâ ariwi. Liŋgatŋetâ doŋgi yaŋe yakât kakŋambâ ariop. ⁹Yâhâ nombotŋe hâruhuakbi yaŋe yuwu sâam mepaewi. “Gâmâ tâmbânenŋe Dawitihât sen. Gike ombeheâk ki takat. Anitâŋe âi sâam gihiop ya lâum kinmâ nengâlen mat takat. Yakât otmâ herone otgihim mepaeheksain.” Yawu sâam mepaewi.

¹⁰Yesuŋe Yerusalem kapiân yâhâmu kapi ya ambolipŋe ekmâ pârâk pilâm yuwu sâwi. “Main. Lok yuâmâ wonân gâtŋe? Me âlâhât nanŋe?”

¹¹Yawu sâŋetâ lohimbî betŋan sâwiŋe yuwu sâam ekyongowi. “Yuâmâ Anitâhât poropete âlâ, kutŋe Yesu, kapi tipine, kutŋe Nasaret sâam, Galilaia hânân tap yapâ gâtŋe.” Yawu sâwi.

Yesuŋe opon kâmbukŋan yâhâ lohimbî watyehop.

(Mareko 11:15-19 Luka
19:45-48 Yoane 2:13-22)

¹²⁻¹³Yawu sâŋetâ Yerusalem kapi patoen yâhâwin. Yâhâmunŋe Yesuŋe doŋgi kakŋambâ kionmu yaŋak yapâ opon kâmbukŋan yâhâwin. Yâhâ opon kâmbukŋe kâlehen lohimbîŋe senŋe âlâlâ aŋgi guŋgi otmâ hâmeŋe hâukum kinbî ya yekbin. Yekmâ Yesuŋe nânŋâm bâleyiŋim yuwu sâam ekyongop. “Yu oai yukât emet inânŋan Anitâŋe poropete âlâ ekumu kulemgup ya yuwu tap.

“Lohimbî hânŋan kulemŋan manmâ araiŋe nâhât opon yukât kâlehen yâhâ mepaenekomai.”

Den sâop yakât yuwu sâamune nânŋâŋet. Yeŋe yukât kâlehen tatmâ lohimbî kâityongom hâmeŋe mem yahatmâ aŋgi guŋgi otmâ gai. Yawu otmâ gai yu ekmune aŋgim bero emetŋe yawuya oap. Opon kâmbukŋe yu kâlehen ki orotŋe otŋetâ ekmune bâleap.” Yawu sâam kakŋan tat tat, tewo,

kembâ mem emetje tuhum ya kâlehen katjetâ talop, senje âlâlâyeje mem purik pilâyîngim watyekmu yahatmâ tiok taok otmâ arim kinbi.

¹⁴ Gem tiok taok otmâ arim kinjetâ lok nombotje senyeje bok sâsâje otmu lok pareje ya yâkâlen arîjetâ hengemyongop. ¹⁵ Hengemyongomu naom titipâje Yesu ekjetâ sâtje otmu yuwu sâm mepaewi. “Dawitihât sen, kâwiâk watyekdâ kionsai yakât heroje oain.” Yawu sâjetâ yan hotom uminiwi ya yengât lok kunje otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi ya je nângâm bâlewangim yuwu sâwi.

¹⁶ “Naom titipâ kutyeje bianje mepaeheksai ya ekmunje ki ârândânj oap. Yakât kuyîngirâ hutuk sâjet,” yawu sâm Yesu ekuwi.

Sâjetâ sâop. “Mepaenekjetâ nângâmune ârândânj oap. Yu oai yukât emet inânjan Anitâje poropete âlâ ekumu kulemgup ya yuwu tap.

“Anitâje nimnaom titipâ yengât biwiyenjan kionjmu heroje otbangiai.”

Den yawu kulemgui tap yakât bulâje yu tetemu eksai.” ¹⁷ Yawu sâm ekyongom yapâ pilâyekmâ Betani kapiân ari omoj sâmu iwin.

Lakop sâwangimu hâlâlân sâm kinop.

(Mareko 11:12-14,20-24)

¹⁸ Yan imunje emet haj sâmu yahatmâ Yerusalem kapiân âwurem yâhâwin. Mâtâp arim tatmunje Yesu po wangiop. ¹⁹ Po wangimu senje pilâm lakop âlâ mâtâp ginjan kinop ya ehop. Ya ekmâ kehetje mem nembom sâm gotjan ari ekmâ kehetje âlâ ki kinop. Esenjanjak âi omoj omoj otmâ kinmu ekmâ yuwu sâop. “Âo, yu kehetje ki kinsap. Esenjeâk tap. Yakât otmâ lakop yukât kehetje âlâ ki menomai.” Yawu sâop. Sâmu yanjak esenje gimbanjuop.

²⁰ Yawu otmu nenje ekmunje sâtje otmu yuwu sâm âikuwin. “Bâe, yuâmâ

topje girawuhât esenje in yawu gimbanjuop.”

²¹ Sâmunje sâop. “Sâmune nângâjet. Biwiyenje Anitâhâlen katmâ manmâ yâhânomai yamâ lakop yu sâm wangsan yawuâk otnomaihât dop tap. Yakât den âlâen hâum sâmune nângâjet. Yeje yuwu mon otnomai. Pumje âlâ ekmâ “Huhuakmâ orotok sâm giâk” yawu sâm biwi yâhâp ki otmâek ulitgunjetâ âlepje huhuakmâ orotok sâm gewuap. Yawu. ²² Yeje yu me ya otne sâmâmâ angoân biwi nângân nângânyeraje Anitâhâlen kepeim ulitgunjetâ nângâyingimu yanâmâ yakât bulâje âlepje tetemu eknomai.” Yawu sâop.

Yesuje âlâhât sâtgât otmâ âi miop ya ki sâm tetem ekyongop.

(Mareko 11:27-33 Luka 20:1-8)

²³ Yawu sâm eknongomu Yerusalem kapiân yâhâwin. Yâhâ opon kâmbukjan tatmunje lohimbi nombotje yan tatbi ya den pat âlepje ya ekyongop. Hotom uminiwi otmu Yura nengât papatolipnenjanje yuwu sâm âikuwi. “Gâje oran âlâhât sâtgât Anitâhât opon kâmbukjan yâhâ lohimbi watyehon?” Yawu sâm âikuwi.

²⁴ Sâjetâ sâop. “Âinohoai gârâmâ nâku yawuâk âiyongomune yeje den matje kâpeknihinjetâ yanâmâ nâje âlâhât sâtgât âi yu mem gaman yakât topje ekyongowom. ²⁵ Yakât yuwu sâmune nângâjet. Yoaneje toen mem katyehop yamâ âlâhât sâtgât otmâ âi ya miop? Anitâhât me ondop yengât sâtgât âi ya tuhuop yakât sâjetâ nângâwe.” Yawu sâm âiyongop.

Yawu sâmu matje kâpekbangine sâm pâpgum alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Nenje yuwu mon sânom. “Yoane yamâ Anitâje âi sâm wangmu tuhuop.” Yawu sânom yamâ matje yuwu mon sâwuap. “O, yenâmâ girawu otmâ Yoanehâlen biwiyenje ki katbi?” Yawu sâmu den matje

girawu sâam kâpekbanginom? Anjula-knom yakâ. ²⁶Yâhâ âlâ yuwu mon sâanom. “Yâhâmâ lok yengât sâtgât otmâ nep ya tuhuop.” Yawu sâanom yamâ lohimbî dondânje yuwu sâanomai. “O Yoane yamâ poropete pato, wongât den yawu yai?” Yawu sâam yan nengât nângânetâ bâlewup. Nângânetâ bâlemu nongomaihât ki ekuom?” Yakât otmâ hâum pâpgum pilâwi. ²⁷Yakât otmâ yuwu sâam ekuwi. “Yoaneje âlâhât sâtgât âi ya meminiop ya nen ki nangain.” Sânetâ sâop. “Nâku yawuâk. Âlâhât sâtgât âi yu tuhûm gaman yakât ki ekyongowom.” Yawu sâop.

Lohimbî girawu yaje Anitâhât den lâuwî.

²⁸Yesuje den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop. “Lok âlâhât nanyâhâtje yâhâp. Otmu âwâyetjaje ataje yuwu sâam ekuop. “Nan, gâ âinenjeheh ari nep kâmet.” Yawu sâop. ²⁹Sâmu sâop, “O, awonj, nâmâ hâkâj oan.” Yawu sâop. Yâhâ tipije tatmâ yajak ihilâk yahatmâ ari âi ya miop. ³⁰Yawu otmu âwâyetjaje iminjâhâlen ari yawuâk sâam ekuop. Yawu sâmu iminjaje yuwu sâop. “Awoj, âlepje ariwom,” sâop. Yamâ benje pilâm ki ariop. ³¹⁻³²Yawu olowot gârâmâ nanyâhâtje âlâje âwâyetjahât den ya tem lâuwowot?”

Yawu sâam âiyongomu yuwu sâwi. “O, yamâ atanjaje âwâyetjahât tem lâuwop,” yuwu sâwi.

Sânetâ sâop. “Yawu gârâmâ yuwu sâamune nângânet. Yoaneje manman âlepje yakât mâtâp ekyongom gaop. Yamâ yeje denje nângânetâ nahat otmu bet pilâwi. Otmu yeje lok nombotje yeknetâ bâlemu sâam ge katyek-sai. Yakât otmâ yuwu sâamune nângânet. Lok âlâ me âlâje takesihât tewetsenje meminiwi yapâ kombo mem manminiwi, me imbi nombotje lok ihilâk orop manminiwi yaje orotmemeyenje

bâleje ya sâam tetem bet pilânetâ yan Yoaneje toen mem katyehop. Yejeâmâ biwi yâhâp otmâ manmai. Biwiyeje pâlâmje otmâ yâkât den nângânetâ ki bulâje otnap. Yakât otmâ tewetsenje kombo meminiwi, otmu imbi lok ihilâk orop manminiwi yawuyaje hewewen otmâ kulet sâyingim Anitâhât komolân torokatmâ mansai. Yejeâmâ Yoanehât den nângânetâ nahat otmu biwiyeje alitmâ Anitâhât komot bulâje yan ki torokatsai.

Wain kalam ambojahâlen hâum sâop.

(Mareko 12:1-12 Luka 20:9-19)

³³Otmu yengât topyeje teteâkgât den âlâen hâum sâamune nângânet. Lok pato âlâje wain kâmetjet sâam nep lok meyehep. Meyekmu ari dâmân sâhâm hawamgum wain kâmetbi. Otmu wain toje ya mem mendârejetâ gewuapgât waja hâwiwi. Otmu emetyeje tuhuwi. Ya tuhûm tij pilânetâ galem katyekmâ âlâengen ari sâp kâlep manop. ³⁴Sâp kâlep manmu wain kehetje puru pato kinop ya ambojaje hâruhunihijet sâam hoj bawalipje yakembâek hângânyongomu takawi. ³⁵Hângânyongomu takanjetâ nep galemje katyehop yaje nombotje yongom watyekbi, yâhâ nombotjeâmâ kâtje yongonetâ muwi. ³⁶Benje sâp âlâen hângânyongomu takanjetâ nombotje yongonetâ muwi. Yâhâ nombotjeâmâ watyeknetâ purik sâam ambojahâlen ariwi. ³⁷Arijetâ ambojaje den pat ya nângâm yuwu nângâop. “Bâe, yu oai. Gârâmâ nine nanne ombe bisine hângângumune arimu ekmâ yanâmâ ewe katnomai.” Yawu nângâop. ³⁸Biwijaje yawu nângâm ikje nanje hângângumu takamu ekmâ yuwu sâwi. “Bâe, yuâmâ patonenje ikje nanjaje takap. Âwâje mumu yan kalam yuâmâ

yâkne ambokumapgât kumunje muâk. Kumunje mumu yan kalam yuâmâ nengât otbuap.”³⁹ Yawu sâam kum kekae topnehen pilânetâ iop. Yawu. Yakât âiyongomune matje sânetâ nângâwe.

⁴⁰ Yawu otjetâ âi amboje ya girawu otbuap?” Yawu sâam âiyongop.

⁴¹ Âiyongomu sâwi. “Yawu otjetâmâ âi amboje yanje taka yongomu mujetâ nep lok ondop meyekmâ kaweyenjan katyekbuap. Katyekmu yan tem lâuwangim hoj bawanginomai.” Yawu sâwi.

⁴² Sânetâ sâop. “Anitâje hângânnohomu gewan. Yakât poropete âlâje yuwu kulenguop ya yeje ki mon sâlikum nângâmai.

“Nep lokje nak âlâ ekmâ bâleje sâam mem ketetbi. Bâleje sâam mem ketetbi ya Anitâje lâum kânângâmu kuhupin kârikje otmâ kinsap. Yâhâ emet tuhuwiye ekmâ yuwu nângânomai. “Bâe, yuâmâ patoje nângâmu teteap. Ekmunje sâteje oap.” Yawu nângânomai.” Yawu kulenguop tap.

⁴³ Den sâop yakât bulâje yiwereje nâhâlen tetemu eksai. Yakât otmâ yuwu sâamune nângânet. Yeje nâhât nângânetâ gemu hâkâj otmâ betnihim mansai. Yakât otmâ yen pilâyekmâ pâku lohimi meyekmune nâhâlen biwi nângân nângânyeraje kepeim manjetâ kunyeje pato otmâ yâhâwom. Otmu den âlâen hâum sâwe. ⁴⁴ Lok âlâ me âlâje kuhupin yu ekmâ betbanginomai yamâ hâhiwin nângânomai. Yawu gârâmâ kuhupin yuje putuk sâam kiojmâ yongowuap yamâ dâk dâk hutuk yongomu munomai. Yawu.” Yawu sâop.

⁴⁵ Yawu sâamu yuwu sâam alahuwi. “Bâe, nenje haonmâ ârândâj Yesu betbangimain. Yakât otmâ Anitâje nen pilânenekbuapgât den yu yap.” Yawu sâam alahum nângânetâ bâleop.

⁴⁶ Nângânetâ bâlemu Yesu mem pâi emetjan katne sâam otbi yamâ yuwu nângâwi. “Lohimbi, sesengâlâk Yesuhâlen torokatmâ mansaije yuwu nangai. “Yesu yu poropete âlâ mansap,” Yawu nângâm mepaemai.” Yakât otmâ pâi emetjan katne sâam otbi ya gorâyinjimu pilâwi.

Lok kutdâ âlâhât nanjaje imbi miop yan hâum sâop.

(Luka 14:16-24)

22 Yesuje den âlâen hâum hotom uminiwi otmu Yura nengât kunlipnenje ya yuwu sâam ekyongop. ² “Anitâje tihitnenje otmâ yâhâwuap. Yakât topje yuwu tap. Lok kutdâ mansai yengâlen hâum sâamune nângânet. Lok kutdâ âlâhât nanjaje imbi membe sâam songo bau otmu sot kâle topje topje um hâwurumu kinop. ³ Otmu nanjaje imbi membe sâamu yan âwânjaje hoj bawalipje nombotje yuwu sâam hângânyongomu ariwi. “Yen yâhâm gem bukulpipnenje meyekjetâ takanet.” Yawu sâop. Yawu sâam hângânyongomu ari ekyongonetâ ki takawi.

⁴ Yawu otjetâ âlâkuâk hoj bawalipje nombotje yuwu sâam hângânyongomu ariwi. “Anjoân bukulpipenje hângânyongomune ari ekyongonetâ ki takai ya yeje âlâkuâk ari yuwu sâam ekyongonet. “Yen nângânet. Songo bau otmu sot kâle yamâ emelâk mem dinjan tuhumunje tap. Yakât takanetâ nanjaje imbi membuap yakât heroje otmâ nenom.” Yawu sâam ekyongonet,” sâam hângânyongomu ariwi.

⁵ Hângânyongomu hoj bawalipjaje yâhâm gem âlâkuâk ekyongowi. Den ya ekyongonetâ nângâm nângâm âlâku nângâop dopjan dopjan ariwi. Nombotje kalamângen nep tuhuakne sâam ariwi. Yâhâ nombotjajeâmâ bisinisi tuhuakne sâam ariwi. Nombotje

ihilák mahilák arim kinbi. ⁶Yâhâ nombotŋajeâmâ lok kutdâŋe hoŋ bawalipŋe hângânyongomu den mem ariwi ya yongoŋetâ muwi.

⁷Yawu otŋetâ lok kutdâ yaŋe den pat nâŋgâm kuk otmâ tembe lâulipŋe hângânyongomu ariwi. Ari kapiyeŋanâk yongom itit kiom bâleŋe tuhuyiŋgiwi. ⁸Otmu lok kutdâ yaŋe hoŋ bawalipŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Bukulipnenŋe hâkân otmâ ki takai. Yakât otmâ sot kâle emelâk um katŋetâ tap ya bâlemapgât yuwu otnom. ⁹Hângânyongomune mâtâp kunŋan ari kinmâ lohimbi yuken yaken arine sâŋ oai ya ekyongoŋetâ taka sot yu neŋet.” Yawu sâop. ¹⁰Yawu sâŋ ekyongom hângânyongomu hoŋ bawalipŋe den sâop yawuâk mâtâp kunŋan yâhâm gem lohimbi âlepŋe bâleŋe ya ekyongowi. Ekyongoŋetâ taka lok imbi miop ya âwânahât emelan yâhâ pik ŋâtâk ŋâtâk sâwi.

¹¹Yâhâ lok kutdâ yaŋe lohimbi takawi ya yekbe sâŋ emet kâlehen yâhâop. Yâhâ tatbi yapâ gâtŋe lok âlâŋe sâŋgum tok sâsâŋe latmâ taka talop ya ekmâ nâŋgâm bâlewaŋgim yuwu sâŋ ekuop. ¹²“Bâe, gâŋmâ girawuhât nannâŋe imbi membe sâŋ otmu sâŋgum tok sâsâŋe latmâ taka tat? Ya ki ârândâŋ oap.” Yawu sâop. Yawu sâŋmu den matŋe sâwehât nâŋgâmu umatŋe otmu aŋulakmâ inâk talop. ¹³Yan tatmu lok kutdâ yaŋe hoŋ bawalipŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Yeŋe lok yu kâiŋe bâtŋe nombot nombot sâhâm lâum yaehen pilâŋetâ giâk. Pilâŋetâ ge yaehen hâhiwin pato nâŋgâmbisâp. Yawu.” Yawu sâŋ ekyongop. ¹⁴Yawu gârâmâ den yuân hâum yakât topŋe yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Anitâŋeâmâ lohimbi kerehâk dâiyekbe sâŋ oap. Yawu gârâmâ lohimbi getek âlâŋe yâkâlen biwiyenŋe kepeim manŋetâ manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu mannomai.” Yawu sâop.

Anitâhât pat sâŋ yu ya katmunŋe tatmap ya waŋnom.

(Mareko 12:13-17 Luka 20:20-26)

¹⁵Den ya sâŋ tiŋ pilâmu Parisaio yeŋeâk pereŋ pilâm ba kinmâ yuwu sâwi. “Den âlâen hâum yap yuŋeâmâ nengât topnenŋe miap. Yakât nâŋgâmunŋe bâleap. Yakât benŋe girawu otmâ sâŋmune Roma tembe lâuŋe Yesu mem ari pâi emetŋan katŋet.” Yawu sâwi. ¹⁶Yawu sâŋ hoŋ bawalipyenŋe otmu Herotgât âi lok nombotŋe Yesu âikuŋetâ sâŋ tâpikgumu topŋe mem tetenehât hângânyongowi. Hângânyongoŋetâ Yesuhâlen taka yuwu sâwi. “Bawapi, gâhât topge nâŋgain. Gâŋe den imbiâk ki sâmat. Den sâmat ya nâŋgâmunŋe bonŋeâk otmap. Otmu lohimbiŋe nâŋgâhihiŋetâ yahalâkgât nâŋgâm âi ki tuhumat. Gâŋe lok âlâhât nâŋgârâ yahatmu âlâhât nâŋgârâ gemu yawu ki otmat. Gâŋe uwawapŋe bia otmâ manmâ garâ gekmain. Yakât wuân me wuân otnom yakât sârâ nâŋgâne. ¹⁷Roma lok âlâ kunnenŋe mansap, kutŋe sisa sâŋ, yâhâmâ haonmâ ârândâŋ takesi waŋmain. Yawu gârâmâ ya waŋmâ yâhânom me bia? Yakât sârâ nâŋgâne.” Yawu sâwi.

¹⁸Yawu sâŋetâ biwiyenŋe ekmâ yuwu sâŋ ekyongop. “Yeŋe nâhâitŋe sâŋ tâpikguwuap sâŋ âinohoai me? Yenâmâ nimbilamyenŋe boho boho. ¹⁹Yakât otmâ kât nanŋe mem nihiŋetâ ekbe.” Yawu sâop.

Yawu sâŋmu mem waŋetâ mem tiripyongom yuwu sâop. ²⁰“Kât nanŋe yu ekŋet. Yuân âlâhât towat? Me âlâhât kutŋe kinsap.” Yawu sâop.

²¹Sâŋmu sâwi. “Roma lok patonenŋe, kutŋe Sisa sâŋ, yâkât umutŋe yakâ.”

Sâŋetâ sâop. “Sisahât pat sâŋ katŋetâ tap otmuâmâ yâk waŋnomai. Yâhâ Anitâhât pat sâŋ katŋetâ tatmap yâk waŋnomai.” ²²Yawu sâŋ ekyongomu

nāngājetā sātje otmu pilām yahatmā ariwi.

**Anitāje mumuḡambā
mem yahatnenekbuap.**

(Mareko 12:18-27 Luka 20:27-40)

²³ Sarukaio lok yuwu nāngāmai. “Anitāje mumuḡambā mem yahatnenekbuapgāt dop âlâ ki tap. Yakât otmâ mumunje pesuk sâmap.” Yawu nāngāmai. Yâkje yakât topje nāngānehât Yesuhâlen ari yuwu sâmap ekuwi. ²⁴ “Bawapi, angoân Moseje den kulemguoop ya yuwu tap.

“Lok âlāje imbi âlâ mem naom ki mewangimu lok ya mumbuap. Mumu imiḡanje yâkât kambut ya galemgum yâkât welâmân nimnaom mem ga katyekbuap.”

Moseje yawu kulemguoop tap. Yakât topje sâmap eknongohât yuwu sâmunje nāngâ. ²⁵⁻²⁷ Imi ata nombolân yâhâp manbi. Manmâ angoân atayeje kunḡanje imbi âlâ memu imbiḡanje naom ki mewangimu inâk manmâ muop. Mumu imiḡanje atañahât kambut ya mem manmâ yâku in muop. Otmu imiyetḡanje kambutyetḡe ya mem manmâ yâku yawuâk naom barahâk muop. Otmu imi ata ya hârokje kambutyetḡe yawuâk mem manmâ inâk muwi. Aiop, kambutyetḡe yâku yawuâk muop. ²⁸ Imi ata nombolân yâhâp ya kerekje imbi ya mewi. Gârâmâ sâp pato tetemu Anitāje mumuḡambā mem yahatnenekbuap yanāmâ imbi yamâ âlāje membuap?” Yawu sâmap âkuwi.

²⁹ Sānetâ sâop. “Anitāje poropetelipje otmu lok nombotje den ekyongomu kulemguwi yakât topje yeje ki nanḡai. Otmu Anitâ ikje wātje pato tatbaḡiap yakât topje gurâ ki nanḡai. Yawu gârâmâ yeje nāngâm hilipgum den yawu yai. ³⁰ Yakât otmâ yuwu sâmap nāngājet. Anitāje lohimi mumuḡambā mem

yahatyekbuap yanāmâ himbimân Anitâhât anelolipḡanje ki miakmai ya yengât dop otmâ ikḡiâk ikḡiâk mannomai. ³¹ Yâhâ Anitāje mumuḡambā mem yahatyekbuap yakât topje yuwu sâmap nāngājet.

³² Emelâk Anitāje yuwu sâmap Mose ekuop.

“Nāje Awaraham, otmu nanje Isaka, otmu seseje Yakop yâk yengât kunyeje tatmâ gaman.” Yawu kulemguoop.

Anitāje Mose den ekumu kulemguoop yakât topjeâmâ yuwu. Emelâk nengât tâmbâlipnenje manmâ gawi. Otmu yapâ torokatmâ manmâ ḡanjētâ ḡanjētâ benje nen yu mansain yu. Otmu ḡâmâlâk nengât sâmap sen tetem mannomai. Nen kerek nengât kunnenje yamâ Anitâ. Topje yawu tap.” Yawu sâop.

³³ Yawu sâmap lohimi yan kinbiḡe den ya nāngājetâ âlâ kândâkdâ olop.

**Mosehât girem den girawu
yaje kun kunje oap?**

(Mareko 12:28-31 Luka 10:25-28)

³⁴ Otmu Sarukaioje Yesuhât den matje sâne sâmap hâum pâpgum pilâwi yakât den pat Parisaioje nāngājetâ bâlemu Yesuhâlen ariwi. ³⁵ Ari yâk yengâlen gâtje âlâ Mosehât girem den kâsikum ningimioḡje yahalop. Yahatmâ Yesuje den sâmap hilipgumu pâi emetḡan katjetâ talâkgât yuwu sâmap âkuop. ³⁶ “Bawapi, yuwu âihohomune nāngâ. Anitāje girem den Mose ekumu kulemguoop yapâ gâtje girawu ya yakât nāngârâ yahatsap?”

³⁷ Sâmap sâop. “Anitāje den âlâ Mose ekumu kulemguoop ya yuwu tap.

“Isirae ambolipje yen ekyongomune nāngājet. Nengât Kutdānenje yamâ Anitâ ikje konok tatmap. Nenje yâkâlen biwi nāngân nāngānnenḡanje kepeim yâk konok mepaenom. Otmu

yâkât lau konok nângâm lâum watmâ mannom.” Yawu tap.

³⁸Den yan yuŋe kunŋe oap. ³⁹Yâhâ den âlâmâ yuwu tap.

“Nenŋahât nângâmunŋe yahatmap yawuâk buku nombotŋe yengât nângâmunŋe yahatbuap.” Yawu tap.

⁴⁰Anitâhât den yâhâp yan yuŋeâmâ kunŋe pato oap. Yâhâ Mose otmu Anitâhât poropete bulâŋe manbiŋe den yâhâp yukât nângâm den topŋe topŋe kulemguiwi.”

Dawitihât senâmbâ gâtŋe yakât sâm Yesuŋe Parisaio âiyongop.

(Mareko 12:35-37 Luka 20:41-44)

⁴¹Yawu sâm benŋe purik pilâm yuwu sâm âiyongop. ⁴²“Anitâŋe hângângumu gewuap. Yakât topŋe girawu nanŋai?”

Sâmu sâwi. “Gewuap yamâ Dawitihât sen.”

⁴³Sâŋetâ sâop. “Yawu gârâmâ Anitâhât Wâtŋât Mâmâŋahât Heakŋe Dawiti mâmâŋe otbâŋgimu den kulemgup ya yuwu tap.

⁴⁴“Anitâŋe nâhât patone yuwu sâm ekuop. “Gâŋe nâhât gotnan ga kinmâ nâhât hahit mem kasalipge yongom mem ge katyekbuat.” Yawu sâop.”

⁴⁵Dawitiŋe den yawu sâop yakât yuwu sâmune nângâŋet. Anitâŋe hângângumu gewuap yakât Dawitiŋe yuwu sâop. “Yamâ patone,” sâop. Yawu gârâmâ yeŋeâmâ “Yâkŋe hâmbâi ge galemnongowuap,” sâmai. Den sâmai yamâ Dawitiŋe den sâop ya orop ki lâuaksawot.” Yawu sâop.

⁴⁶Yawu sâm âiyongomu matŋe kâpekbâŋgine sâm hâum pâpgum pilâm gem itoŋ galaŋ otmâ âlâkuâk ki âikuwi.

Parisaioŋe otminiwi yawu ki otmâ mannom.

(Mareko 12:38-39 Luka 11:43,46 Luka 20:45-46)

23 Yesuŋe lohimbi nombotŋe otmu hoŋ bawalipŋe nen yuwu sâm eknongop. ²⁻³“Mosehât girem den kâsikum ningimai otmu Parisaio yengât den ya biwinenŋe kepeim lâum manmâ yâhânom. ⁴Yamâ nenŋe yâk yengât amutgen manmunŋe yu ya otŋetgât den undipŋe topŋe topŋe sâm ningimai yamâ yeŋe gurâ denyeŋe ya ki lâum watmai. Yakât otmâmâ yâkŋe otmai memai yawu ki otnom. Yâkŋe den sâm ningimai yan umatŋe kakŋan manmain. Yawu manmunŋe biwinenŋe mem huruŋ pilânehât ki tânnonngomai. ⁵Nenŋe nângâyiŋgimunŋe yahalâkgât nengât sennenŋan kinmâ orotmeme topŋe topŋe yuwu otmai. Mitihât pepa ya mem lotohom kunyeŋan sâhâm manmai. Otmu mitihât hâk katipŋe kâkâlep, senŋe âlâlâ hâmeŋe pato, mânunjakŋetâ holuŋ holuŋ sâmu miti emetŋan yâhâm gemai.

⁶Miti emetŋan yâhâ lohimbi senyeŋan ewanâk tatnehât nângâmai.

⁷Otmu lohimbi hawamyongom tatmaiŋe nenekŋetâ yahatmu mepaenekŋetgât nângâmai. Yawu otmâ manŋetâ ya ekmune bâleap.

⁸Otmu yakât torehenŋe yuwu sâmune nângâŋet. Yenâmâ dop konohâk oai. Yakât otmâ yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe bukulipnaŋe nekŋetâ yahatmu mepaenekŋetgât nângânomai otmuâmâ yakât nângâmune dondâ bâlewuap. Nâ konok Kutdâyeŋe mansan.

⁹⁻¹⁰Otmuâmâ nâ konok kunyeŋe mansan. Yakât otmâ lok âlâ me âlâ ekmâ kunnenŋe mansap sânomaihât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ nengât kunnenŋe, me awoŋnenŋe Anitâ konok, himbimân tap. Yakât otmâmâ lok âlâ

me âlâ ekmâmâ awonnenje ki sânomai. ¹¹Yâhâ den yan yukât topjeâmâ yuwu tap. Yengâlen gâtje lok âlâ me âlâje yejahât nângâjetâ gemu lohimbî hoj bayingiwuap ya yengât Anitâje nângâmu yahatbuap. ¹²Yâhâ yengâlen gâtje âlâ me âlâje yejahât nângâjetâ yahatbuap ya yengât Anitâje nângâmu gewuap.” Yawu sâop.

Yesuje Parisaio sârekyongop.

(Mareko 12:40 Luka

11:39-42,44,52 Luka 20:47)

¹³Yawu sâmmâmâ benje Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi otmu Parisaio yuwu sâm ekyongop. “Mosehât girem den kâsikum ningimai otmu Parisaio yejeâmâ topyeje kurihiakmâ Anitâhât amutgen mannehât ki nângâmai. Yejeâmâ lohimbî nombotjaŋe bulâŋanâk Anitâje tihitnenje olâkgât nângâm mansai yâk mem ge katyekmâ mâtâp maŋguyingimai. Yawu otmai yakât nângâmmune bâleapgât yengâlen umatje topje topje teteyingiwuap. ¹⁴Otmu imbi kambut emetyeŋambâ watyekmâ senje âlâlâyeje kombo meyingimai. Yawu otmâ lohimbî senyeŋan topyeje kurihiakmâ oain sâm oain sâm otmâ Anitâ mepaem den kâlep huhumai. Yenâmâ lok perâkje. Yakât otmâ hâmbâi Anitâje matje umatje kâpekyingiwuap.

¹⁵Otmu yejeâmâ lohimbî âlâ me âlâ meyeknetâ yengâlen torokatmâ denyeje lâum manmai. Yâhâ yejeâmâ hemgât pat otmâ mansai. Yawu gârâmâ lohimbî yengât den lâum mansai yaŋe gurâ yawuâk hemgât pat mansai.

¹⁶Otmu yuwu sâmai. “Lohimbî nombotjaŋeâmâ opon kâmbukjaŋahât gahatjaŋ kinmâ den hikumai yamâ bonje bia yakât otmâ den ya ki lâunomai. Yâhâ kondo goliŋak tuhuwi yakât gotjaŋ kinmâ den hikumai yamâ bulâŋanâk.

Yakât otmâ den ya lâunomaihât dop tap.” Yawu sâmai. ¹⁷Yawu sâmai yamâ topje nângâm tâpikgum sâmai yakât yuwu sâmmune nângâjet. Girawuyakât nângâjetâ yahatmap? Kondo me senje âlâlâ yakât me opon kâmbukje kâlehen kondo me senje âlâlâ katjetâ tatmap yakât? Yeje gurâ yakât topje ki nanjai.

¹⁸Otmu torokatmâ sâwe. Yeje yuwu sâmai. “Lohimbî nombotjaŋe opon kâmbukjaŋahât alata gotjaŋ yâhâ kinmâ den hikunomai ya gurâ bonje bia, yakât otmâ ya ki lâunomai. Yakât denje bia. Yâhâ yâkje hotom une sâm alata gotjaŋ yâhâ kinmâ lama kum yan den hikunomai yaŋeâmâ bulâje otbuap yamâ lâunomaihât dop tap.” Yawu sâmai. ¹⁹Yawu sâm nângâm tâpikgumai. Yakât âiyongomune sâjet. Girawu yakât nângâjetâ yahatmap? Senje âlâlâ Anitâhât pat kumai ya me alata yakât? Yeje yakât topje nângâm hâum pâpguai yakât sâmmune nângâjet. ²⁰Lohimbî nombotjaŋe hotom une sâm alata gotjaŋ yâhâ kinmâ lama kum yan den hikumai yaŋeâmâ alata yakâlâk den ki hikumai. Alata otmu lama yâhâp yâhâp yakât den hikumai. Topje yawu. ²¹Yâhâ lohimbî opon kâmbukjaŋ yâhâ yan den hikumai yanâmâ opon kâmbukjaŋahât ki hikumai. Opon kâmbukjaŋahât amboje yamâ Anitâ. Yakât otmâ yâkât senjaŋ kinmâ den hikumai. ²²Otmu himbimân Anitâ Kutdânenje tap yakât otmâ himbimân ekmâ den hikumai yanâmâ himbim amboje Anitâ yâkât senjaŋ kinmâ den hikumai.

²³Yakât otmâ yen Parisaio otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai yejeâmâ topje ya nângâm tâpikgumai. Yenâmâ lok perâk. Yejeâmâ wahap tâŋât, hote, gitâk, kimi, ya mem ketetmâ bâlâk ŋerek osetyeŋan konok ya mem Anitâhât pat kuwaŋgimai. Yâhâ Anitâhât den nombotje umatje pato ekyongomu kulemguiwi yamâ loŋgâe-

mai. Loŋgâem yan yuwu otmâ mansai. Lohimbi yengât den sâm hâreyingimai yan Anitâŋe nâŋgâmu ârandân olâkgât ki nâŋgâmai. Yawu otmâ den tâŋ tâŋâk ki sâm hâreyingimai. Otmu buku nombotŋe yengât weyeŋe ki nâŋgâm tânyongomai. Otmu biwiyeŋe Anitâhâlenâk ki katŋetâ tatmap. Yakât otmâ hâmbâi Anitâŋe matŋe umatŋe yingiwuap.²⁴ Yu ya otmai yakât den âlâen hâum sâwe. Lok nombotŋe senyeŋe bok sâsâŋe ki ekmâ mâtâp tâpikgumai. Yakât dopŋeâk yeŋe Anitâhât den bulâŋe ya betbaŋgim den tâŋât tâŋât ya lâum mansai. Yakât otmâ hâmbâi yakât matŋe umatŋe menomai.”

²⁵ Otmu torokatmâ yuwu sâop. “Bâe, Mosehât girem den kâsikum ningimai otmu Parisaio yenâmâ lok perâk, nimbilamyeyeŋe yâhâp. Yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Imbi âlâŋe amaŋ mem hâkŋeâk pirimu biwiŋan sot wahapŋe yawuâk tatbuap. Yakât dopŋeâk yeŋe bukulipyeyeŋe yekŋetâ yahalâkgât hâkyeyeâk piriakmai. Yawu gârâmâ manman bâleŋe, me nâŋgâm bâle, me orotmemeyeŋe kiŋoŋ ya biwiyeŋe nâŋgâmai. Yawu nâŋgâŋetâ yaŋe mem bâleŋe tuhuyekmap. Yengât topyeŋe yawu tap yamâ ki eŋakmâ naŋgaŋgimai.²⁶ Biwiyeŋan yawu tap gârâmâ angoân yeŋe biwi nâŋgân nâŋgânyeyeŋe ya sâm pitiaknomai. Yawu otnomai yanâmâ hâkgât wahap wuân me wuângât nâŋgâŋetâ tâŋât otbuap. Yâhâ ki otnomai yamâ yiwereŋe umatŋe teteyingimap yu wangim umatŋe pato witgumâk teteyingiwuap.

²⁷⁻²⁸ Parisaio otmu Mosehât girem den kâsikum ningim mansai yengât topyeŋe teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Lok kurihiyekmain ya yengât sum kakŋanâmâ awu tawu kâmetmunŋe baŋbaŋ sâm sekŋe âlepŋe otmâ imap. Yâhâ lâm kâlehenâmâ tâtuk sâm nane gorewaŋ yaŋe oloŋ

sâm kinmap. Yengât biwi nâŋgân nâŋgânyeyeŋe yamâ yakât dop. Yawu gârâmâ yeŋeâmâ hâkyeyeŋe piriakŋetâ salek olâkgâlâk nâŋgâmai. Yamâ biwiyeŋanâmâ nane gorewaŋ yawu yaŋe tap. Yakât otmâ yuwu sâwe. Yengât biwi nâŋgân nâŋgânyeyeŋan Anitâhât den bulâŋe ki tatmap. Yakât otmâ hâmbâi Anitâŋe mem purik pilâyingimu matŋe umatŋe menomai.

Parisaioŋe matŋe umatŋe menomai.

(Luka 11:47-51)

²⁹ Otmu yeŋeâmâ yuwu sâmâi. “Poropete lok, otmu lohimbi nombotŋeŋe âilonŋo loŋgo manmâ gam muwi ya yengât sumân awu tawu kâmetmunŋe baŋbaŋ sâm sekŋe âlepŋe otmâ imap.”³⁰ Yawu sâm yaŋak âlâmâ yuwu sâmâi. “Bâe, angoânâk tâmbâlipnenŋe manbiân yan nenŋe manbin mâne poropete lok yu ki yongombâin.” Yawu sâmâi.³¹ Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Emelâk tâmbâlipyeŋeŋe poropete yongonŋetâ muwi ya yengât yuwu sâmâi. “Nenŋe tâmbâlipnenŋe yengât sen mansain.” Yawu sâmâi.³²⁻³³ Yakât otmâ tâmbâlipyeŋeŋe otminiwi yakât Anitâŋe matŋe umatŋe yingiwuap. Yawu gârâmâ tâmbâlipyeŋeŋe orotmeme bâleŋe otminiwi ya yeŋe yawuâk torokatmâ mansai yakât matŋe umatŋe dondâ yingiwuap. Yamâ yeŋe wangiyekmâ sânduhân mannomaihât dop âlâ ki tap. Yamâ bulâŋanâk teteyingiwuap.

³⁴ Otmu topyeŋe teteâkgât âlâ torokatmâ yuwu sâwe. Hoŋ bawalipne nombotŋe âi sâm yingimune yengâlen taka Anitâhât topŋe kâsikum yingim mannomai. Yamâ yeŋe nâhât den pat bialâkgât yongom mem ge katyeknomai. Nombotŋeâmâ howanân yongom kânâŋgâyeknomai. Nombotŋeâmâ den âiân katyekmâ

yongom mem âlâlâ tuhuyekjetâ tiok taok otmâ arim kinnomai. ³⁵Yakât yuwu sâwe. Emelâk Anitâje ikje hoj bawalipje hângânyongomu denje lâum manmâ gawi ya gurâ yawuâk tâmbâlipyejaje nângâm bâleyingim yongom mem ge katyekbi. Yakât huhopje ya yeje menomaiâk. Yakât topje nângâjetâ keterahâkgât yuwu sâwe. Embânân topje katmâ tâmbâlipyejaje lok âlâ, kutje Awe sâam, ya kujetâ muop. Otmu miti lok âlâ, kutje Sekaraia, yamâ opon kâmbukjan hotom um bam gam kinmu yanâk kujetâ muop. ³⁶Yawu gârâmâ poropete lok kerek yongojetâ muwi yakât huhopje yen gurâ umatje menomaiâk.

Yesuje Yerusalem kapi ambolipje mem iktan katyekbe sâam olop.

(Luka 13:34-35)

³⁷Bâe, Yerusalem kapi ambolipje yengât topyeje yuwu tap. Yengâlen âi mejetgât Anitâje ikje hoj bawalipje hângânyongomu takajetâ yongom mem ge katyekmai. Yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Pâi mâmânaje kurâk sâam nanlipje dâiyekmâ kuratyongomu tatmai. Yakât dopjeâk menduhuyekmune nâhât hikinnan manjetgât sâaman. Yamâ yeje nâhât hâkân otmâ mansai. ³⁸Yawuhât Anitâje betyongomu kasalipyejaje taka yongom watyekjetâ kapi yu kâwurumjanak kinbuap. ³⁹Yakât otmâ nâje pilâyekmâ ariwom. Benje sâp âlâen âwurem takamune nekmâ yuwu sâam eknohonomai. “Anitâ Kutdânenjaje tihitnenje otbe sâam mat hângângohomu taka. Yakât otmâ biwinnenjaje heroje pato nângain.” Yawu sâam eknohonomai.” Yesuje yawu sâop.

Kasalipyejaje taka opon kâmbukje huhum itonj galañ menomai.

(Mareko 13:1-2 Luka 21:5-6)

24 Yesuje menenekmu opon kâmbukje pilâm ge kambenenje kakjambâ olelem ekmunje âlâ kândâkdâ olop. Yawu otmâ yuwu sâam âikuwin. “Pato, yu nângâ. Opon kâmbukje pato nandoroje yu ekmunje âilonjo oap. Yakât gâje ekdâ girawu oap? Ya sârâ nângâne.”

²Sâmunje yuwu sâam eknongop. “Opon kâmbukje yu ekjetâ âilonjo lonjo oap yuâmâ hâmbâi kasalipyejaje taka huhum gahaem senje âlâlâ kâlehen tap yu mem itonj galañ tuhunomai.” Yawu sâop.

Umatje topje topje teteyingiwuap yakât Yesuje sâop.

(Mareko 13:3-13 Luka 21:7-19)

³Yawu sâam eknongomu nenje pumje âlâ, kutje Oliwa sâam, yan yâhâwin. Yan yâhâ yok pilâm Yesu yuwu sâam âikuwin. “Gâ opon kâmbukjahât den eknongoat yakât bulâje sâp girawuân tetewuap? Yâhâ sâp pato tâlâhumu gâje âwurem gewuat. Sâp yan wuân kulem tetemu ekmâ nângâmunje keterakningiwuap?” Yawu sâwin.

⁴⁻⁵Sâmunje sâop. “Lok nombotjaje taka den perâkje yuwu sâam kâityongonomai. “Nâmâ Anitâje hângânnohomu ge mansan.” Yawu sâam kâityongojetâ lohimi dondâje denyeye nângâm lohotje otmâ yâk yengâlen torokatnomai. Yawu otmâ yengât biwiyenjan kionjetâ denyeye nângâm yâk yengâlen torokatmaiâhât galemeyeje orangim mannomai. ⁶⁻⁸Otmu kuk kapam topje topje tetewuap yakât nângâm ki gorâyingiwuap. Yawu otmâ yuwu nângânomai. “Bâe, emet inânjan Yesuje eknongop yakât bulâje

teteap. Yamâ yu tetewuapgât Anitâje embânjan sâm kalop.” Yawu nângâm imbiâk nâhâtje “In yawu âwurem gewuap” yawu ki nângânomai. Anjoân lohimi hânjan kulemjan hânje mansai dondâhâlâkne kasa oranjim ahonomai. Otmu sâp yan po pato tetewuap. Otmu mososoj membuap. Yawu otmu umatje topje topje tetewuap yakât den âlâen hâum yuwu sâmune nângânet. Imbilipyejanje naom mene sâm hâliliakmâ tatmâ memai. Hâliliakmâ tatmâ naom gemu yanâmâ hâkyeje sânduk sâmap. Yakât dopjeâk umatje topje topje teteyingiwuap yakât kakjan âwurem gewom. Gemune yanâmâ pesuk sâwuap.

⁹Yâhâ mitihât kasanje nâhât den pat âlepje nângânetâ nahat otmâ hakyenjan sâm den âiân katyekmâ yongom mem âlâlâ tuhuyeknomai. Yanâmâ yen nombotje yongonetâ munomai. ¹⁰Otmu hilipnongomai sâm yen nombotjanje kingityenjahât otmâ topyeje kurihiakmâ nâhât komolâmbâ hionjakmâ betyejenhen kionjâ kasa oranjimomai.

¹¹Otmu sâp yanâmâ lok perâkne nombotjanje yahatmâ yenjahâlâk nângâm yuwu sâm kâityongonomai. “Nenâmâ Anitâhât poropete bulâje mansain.” Yawu sâm kâityongonetâ lohimi dondâje yâk yengâlen torokatmâ hiliwahonomai. ¹²Otmu lohimi nombotjanje bukulipyeje otjetâ bâleâkgât bukulipyeje kendâyinginetâ yâk yengâlen torokatmâ sambe otnomai. Yawu otnomai yakât huhoje yamâ Anitâhât komolân gâtje nombotje hionjakmâ biwiyenje pâlâmje otmu buku ki oranjim mannomai. ¹³Yawu gârâmâ umatje âlâlâ teteyingiwuap yan lohimi nombotjanje Anitâhâlen biwiyenje kepeim sâtgum mannomai. Yamâ Anitâje bulâjanâk mem manman âlepjan katyekbuap. ¹⁴Yâhâ Anitâje lohimi kerek yengât

tihityenje otbuap yakât den pat âlepje ya lohimi nângânetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenje kepeinetgât yeje hânjan kulemjan ari ekyongonomai. Ekyongonetâ ârândâj otmu Anitâje hângânnohomu âwurem gewom”. Yawu sâop.

Yerusalem kapi itit kiom tuhujetâ kâwurumjanjak kinbuap.

(Mareko 13:14-23 Luka 21:20-24)

¹⁵⁻¹⁶Yesuje kapam me âlâlâ umatje tetewuap yakât yuwu sâm eknongop. “Poropete âlâ, kutje Danie sâm, yâkne umatje topje topje tetewuap yakât emet inânjan yuwu kulemguop tap. “Kasalipyejanje yeje lok kutdâ yenjahât umutje lâum opon kâmbukjan yâhâ kânângânetâ kinbuap.” Yawu kulemguop.

Danieje den kulemguop ya nângâm biwiyenjan katmâ mannomai. Otmu kasalipyejanje taka yawu otjetâ bâlewuap ya ekmâ yawuya otmâ yan hilipyongomaihât Yuraia hânân kapi tatmâ arap ya ambolipjanje kapi yeje pilâm itoj galañ otmâ hewuknehen ari misinguraknomai. ¹⁷Otmu Yerusalem kapi ambolipjanje gurâ yawuâk sururuk sâm ari misinguraknomai. Yawu otmâ emetyenjan yâhâ itâ pareje miakne sâm yakât ki nângânomai. ¹⁸Otmu lohimi nep tuhuakmâ mannomaije gurâ âwurem taka emetyenjan iri sikumyeje me senje âlâlâyeje ya miaknehât ki nângânomai. Yawu otmâ in yawu sururuk sâm hewuknehen ari misinguraknomai.

¹⁹⁻²¹Sâp yanâmâ imbi tepdâek umat karat mannomai. Otmu rjana hewâk hewâhâk mem hikakmâ manjetâ wâtyeje ki tiñ tiñ sâwuap yanje hiliwahomaihât yeje Anitâ ulitgunomai. Otmu kasalipyejanje to yambu sâpjan me tatmâ nângâ nângâ sâpjan takamai sâm Anitâ yawuâk

ulitgunomai. Kasalipyenjae takanomai yanâmâ umatje pato nandoroe kakyejan yâhâwuap. Kândikum Anitâ lohimbi katyelehop yapâek umatje yan yuwuya âlâ ki teteop. Yawu gârâmâ umatje kakyejan yâhâwuap yukât kakjan yuwuya âlâ ki tetewuap. ²²Yakât otmâ Anitâje ikne lohimbilipje kerek hiliwahom metemaihât sâp ya mem tâlâwâk tuhuwuapgât sâm kalop.”

²³Otmu sâp yan lok nombotjae nâhât yuwu sâm yen kâityongonomai. “Anitâje Yesu hângângumu âwurem ge tihitnenje otbuap sâop yamâ emelâk hângângumu endaken ge mansap.” Yawu sânetâ ki nângâyinjinomai.

²⁴Sâp yanâmâ lok perâkne nombotjae kurihiakmâ oain sâm oain sâm yuwu sâm ekyongonomai. “Nâ galemeyeje manbehât Anitâje âi sâm nihim hângânnohomu ge mansan.” Yawu sâm nâhât lohimbi bulâje ya je yâk yengâlen torokatjetgât kulem topje topje menomai. Yawu otjetâ yekmâ betyinjim mannomai. ²⁵Yâhâ emet inânjan den ekyongoan yu biwiyenjan katmâ galem oranginomai.

²⁶Yâhâ sâp yan lok nombotjae den mem yuwu sâm ekyongonomai. “Anitâje hângângumu âwurem ge lok ki manmaiângen mansap.” Yawu sânetâ yâk ekne sâm yaken ki arinomai. Me lok nombotjae den mem yuwu sânomai. “Anitâje hângângumu âwurem ge wosaken me wosaken ge mansap,” sâm ekyongojetâ yâk yengât den ya ki nângânomai.

²⁷Yakât torokatmâ sâwe. Nâ gewom yan yok pilâm ki gewom. Himbim belek sâmu lajinjae siliŋ siliŋ sâm nombotgembâ nombot otmâ haŋ sâmap yakât dopjeâk Anitâje nâ lok bulâje hângânnohomu âwurem gewom. Âwurem gemune lohimbi hânjan kulemjan mansai kerekje nâhât lajinje ekmâ topje nângânomai.

²⁸Yâhâ umatje âlâlâ tetewuap yakât emet inânjan ekyongom gaman. Yukât bulâje hâmbâi tetewuawân ekmâ topje nângâm hejengegunomai.

Yesuje âwurem gewe sâm otbuap yan kulem topje topje tetemu eknom.

(Mareko 13:24-27 Luka 21:25-28)

²⁹Umatje topje topje tetewuap yanâmâ hilâmngât emetsenje otmu omoŋgât emetsenje yamâ bok sâmu omoŋ sahabkuap. Omoŋ sahakmu pitu ya je himbimâmbâ pek sâm genomai.

³⁰Sâp yanâmâ Anitâje yâhâpne nâ hângânnohomu âwurem gewom yan wâtnetemu lohimbi ekmâ kâi bân sân sân otmâ hu halak tuhunomai. Sâp yanâmâ Anitâje yâhâpne hângânnohomu elem kulewoŋboŋ kakjambâ gemune nekjetâ sâtje otbuap. ³¹Âwurem gewom yan aŋelone âlâje lâmunje kunmu aŋelolipne hângânyongomune emetsenje gahaŋehen geheŋehen hân ewun embun arinomai. Ari nâhât lohimbi manman kârikjahât pat Anitâje kuyinjimu mannomai ya kerek menduhuyeknomai.

Bândup baiako yakât dop.

(Mareko 13:28-31 Luka 21:29-33)

³²Sâp yan âwurem gewom yakât nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Nenâmâ bândup baiako huhuakmu ekmâ yanâmâ “Emet kinbe sâm oap,” sâmain. ³³Yakât dopjeâk hâmbâi den yan yukât bulâje tetemu ekmâ yuwu sânomai. “Âo, yu Yesuje emet inânjan den eknongop yakât bulâje tetemu eksain. Âwurem gewuapgât sâp tâlâhuap.” Yawu sânomai.

³⁴Otmu den yan yuâmâ lohimbi âun yu mansai ki muŋetâek bulâje tetewuap. Yakât yuwu sâwe. Den yan yukât bulâje bulâjanâk tetewuap. ³⁵Yâhâ hân himbim pitu âlâlâ emelâk

Anitâne kalop ya biatmâ metewuap. Yawu gârâmâ nâhât den yamâ ki biatbuap. Yamâ tat tat kârikne tatmâ yâhâmbisâp.

**Yesuje âwurem
gewuap sâp ya ki nangain.**

**(Mareko 13:32-37 Luka
17:26-30,34-36)**

³⁶Sâp pato tetewuap yakât yuwu sâmune nângânet. Sâp gewom lohimbî kerekne yakât ki nangai. Otmu anelo himbimân tatmai yâkne gurâ yawuâk ki nangai. Otmu ninak gurâ ki nangan. Awoŋne himbim amboŋe ikjahâk nangap. ³⁷⁻³⁹Âwurem gewom yanâmâ pârâk sân sânak gewom. Yâhâ âwurem gewom yakât sâpne tâlâhuwuap yanâmâ orotmeme girawuya otmâ mannomai yakât yuwu sâmune nângânet. Emelâk embânân Noaŋe manmu towat teteop dop yawuâk ya tetewuap. Emelâk Noaŋe manop yanâmâ lohimbî gulip malap manmâ yeŋe âi yeŋahâlâk nângâm manbi. Yawu manŋetâ Noaŋeâmâ waŋga kâlehen yâhâop. Yawu otmâ nen âlepne mansainâk sâm gulip malap manmâ ganŋetâ yan Anitâne nângâmu tonŋelâk pato gemu to niŋ niŋ sâm lohimbî kerek haranyongomu mum metewi. Yakât dopneâk lohimbî nombotŋe âlepne mansainâk sâm otŋetâ yan Anitâne yâhâpne nâ hângânnohomu âwurem gewom.

⁴⁰Gewom yan lohimbî âi kalamyene tuhûm gulip malap mannomai yamâ Anitâne nombotŋe ya meyekbuap. Nombotŋe yamâ pilâyekbuap. ⁴¹Yâhâ mâtâp mannomai gurâ nombotŋe meyekmâ nombotŋe pilâyekbuap. ⁴²Yawu gârâmâ nâ Kutdâyeŋe gewom yakât sâp yeŋe ki nangai. Yakât otmâ biwi golâ tatmâ sen galem otmâ mannomai. ⁴³Yakât den âlâen hâum yuwu sâwe. Kapi âlâ me âlâhât kasalipyeŋe sâp girawuân taka

yongom itit kiom tuhuyiŋginomai yakât ki ekyongomai. Inâk pârâk sân sânak takamaihât kapi ambolipŋeŋe sen galem manmâ emet kapiyeŋe galemgunomai. ⁴⁴Yakât dopneâk Anitâne hângânnohomu âwurem gewom yakât sâp yeŋe ki nangai. Yakât otmâ biwi golâ manmâ mambotnihim yâhânomai. Yawu otmâ otmuâmâ âwurem gemune nekmâ herone nângânomai.

**Hoŋ bawa âlepne bâleŋe
yâk yetgât topyetŋe**

(Luka 12:42-46)

⁴⁵Yakât yâhâpne den âlâen hâum yuwu sâwe. Lok kutdâ âlâne kapiŋe pilâm kapi kâlepnehen ari kandi manmâ âwurem tohowuap. Yaken ariwe sâm yan hoŋ bawaŋe âlâ galem sâm katmâ yuwu sâm ekuwuap. “Arimuneâmâ gâne nep lok nombotŋe galem yongowuat.” Yawu sâm ekum pilâyekmâ arimu galem yaŋe âi ya biwiŋeŋe mem galem yongomu âilonŋo mannomai. ⁴⁶Yawu otmâ galem yongowuap otmuâmâ patoŋe âwurem taka herone otbaŋgiwuap. ⁴⁷Yawu otbaŋgim galem pato katmu ikne senŋe âlâlâne yakât galem otbuap. ⁴⁸Yâhâ purik pilâm sâmune nângânet. Hoŋ bawa yaŋe biwiŋeŋe yuwu nângâm âi ya hilipguwuap. “O, lok kutdâne arap yuâmâ in yawu ki takawuap. Yamâ sâp kâlep manbuap yakâ. Yakât otmâ wongât nâne âi yu membom?” ⁴⁹Yawu sâm biwiŋeŋe pâlâmne otmu ki galem yongom hengeŋguwuap. Yawu manmâ to kârikne nem biwi hâlim otmu umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiwuap. Yawu otmâ lok bâleŋe yeŋgâlen torokatmâ ki orotŋe otmâ manbuap. ⁵⁰⁻⁵¹Yawu otmâ biwiŋeŋe pâlâmne otmu patoŋeŋe pârâk sân sânak taka kuk otmâ kum yâehen pilâmu ge hâhiwin nângâm yâhâmbisâp.” Yawu sâm eknongop.

**Imbi sihan bât nombot nombot
hârok yan Yesuŋe hâum sâop.**

25 Yesuŋe sâp patoen âwurem gewuawân Anitâŋe menenekmâ ikŋan katnenekbuap yakât den âlâen hâum yuwu sâop. “Lok sihan âlâŋe imbi membuap yâkât pat kuwaŋgiwi. Otmu ya taka membom sâm den katmu takaop. Yamâ imbi membuap yakât bukulipŋe bâtnombot nombot hârok menduhuakmâ ari mâtâwân kinmâ mambotbaŋgiwi. ²⁻⁴Otmu yâk yengâlen gâtŋe imbi mome yamâ biwiyeye golâek manmâ lambe otmu lambe toŋe yâhâp yâhâp miakmâ ariwi. Yâhâ imbi mome âlâmâ biwi pâlâmŋe manbi yakât otmâ lambeyeŋe ya toŋe saŋ sâop. Otmu lambe toŋe gurâ ki kâsikum miakmâ ariwi. ⁵Yawu manŋetâ sâp kâlêwâk otmu amangât yekmu iwi.

⁶Im tatŋetâ omoŋ derepŋan lok yaŋe takaop. Takamu kapi yakât mâtâpŋât galemŋe kinop yaŋe ekmâ ekyongop. “Wa, aman aman. Imbi pat kuwaŋgiwi lok ya takawo. Yakât otmâ yahatmâ ari penewaŋŋiŋet.” ⁷Yawu sâm mândiyekmu yahatmâ ariwi. Yawu otmâ lambeyeŋe toŋe orowâk mem manbiŋe tipiŋe âlâ sem talop ya meŋetâ laŋiŋe pato olop. ⁸Yawu otŋetâmâ bukulipyenŋe yuwu sâwi. “O, nenâmâ lambe toŋe bia. Yakât otmâ nombotŋe gâim ningiŋet.” sâm ulityongowi. ⁹Sâŋetâ sâwi. “Bia, to yu dopnenŋanâk miain. Yawu gârâmâ yeŋak aŋgim bero emetŋehen ari puluhum miakmâ takaŋet.” ¹⁰Yawu sâŋetâ aŋgim bero emetŋehen ba ariwi. Ari yaken manŋetâ bukulipyenŋe ge lok ya penewaŋŋiŋetâ orowâk emet kâlêhen yâhâ gahatŋe maŋgum sot newi.

¹¹Nem tatŋetâ imbi nombotŋe ya belângen taka yuwu sâwi. “O, lok pato, gahatŋe meningirâ kâlêhen gane.”

¹²Sâŋetâ sâop. “Bia, ba ariŋet. Nâ ki

nâŋgâyingian. Yen wonân gâtŋe?” Yawu sâm watyehop.

¹³Yakât topŋe yuwu sâmune nâŋgâŋet. Nâ sâp girawuân takawom ya yen ki naŋgai. Yakât otmâ galemahom heŋgeŋgum nâhât sen dâi dâi otmâ mannomai.

Lok hilâm ihi, konam yakât topŋe

(Luka 19:11-27)

¹⁴Otmu den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Lok âlâŋe kapi kâlêpŋehen ariwe sâm âi loklipŋe yongonmu gaŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Senŋe âlâlâ tatihiap yu galemgum mannomai.” Yawu sâop. ¹⁵Yawu sâm âi loklipŋe tewet-senŋe mem dopyenŋan âlâku ikŋiâk ikŋiâk yingiop yamâ yuwu. Âlâmâ 5000 kina yakât dop waŋmu miop. Âlâmâ 2000 kina yakât dop waŋmu miop. Bâiŋeâmâ 1000 kina yakât dop waŋmu miop. Yawu yingim yaŋak pilâyekmâ ariop. ¹⁶Yâhâ 5000 kina yakât dop miopŋeâmâ âi topŋe topŋe tuhum yan 5000 kina âlâkuâk tâtâem miop. Ya mem menduhumu 10,000 kina yakât dop olop. ¹⁷Otmu 2000 kina yakât dop miopŋe âi topŋe topŋe tuhumu 2000 kina dop âlâ tetemu 4000 kina yakât dop olop. ¹⁸Yâhâ 1000 kina yakât dop miopŋe âi ki tuhuop. Yâkŋeâmâ tewet-senŋe ya mem itâ hambuŋan mânurŋmâ tunŋu topŋan katmu in tatmâ gaop.

¹⁹Otmu patoyenŋe sâp kâlêp manmâ âwurem takaop. Taka âi loklipŋe tewet-senŋe yingiop ya yongonmu gaŋetâ âlâku ikŋiâk ikŋiâk yuwu sâm âiyongop. “Tewetsenŋe yingiwani yaŋe mem âi tuhuŋetâ amon teteap?” Yawu sâm âi yongop. ²⁰Yâhâ lok 5000 kina miopŋeâmâ 5000 kina yâhâpŋe teteop ya mem ga yuwu sâm ekuop. “Lok pato, gâŋe 5000 kina nihion yaŋe mem âi tuhumune âlâku 5000 kina teteop.” Yawu sâm bâtŋan kalop. ²¹Bâtŋan katmu patoŋe yuwu sâm ekuop. “Âi

mendâ âilonço oap. Yakât otmâ tepne heronje nângâm âi âlâ torokatmâ gihimune galemguwuat.” Yawu sâop.

²² Yawu sâmu arimu lok 2000 kina miopne ga ekuop. “Lok pato, gâne 2000 kina nihion yaŋe mem âi tuhumune âlâku 2000 kina teteop.” ²³ Yawu sâmu waŋmu sâop. “Âi mendâ âilonço oap. Yakât otmâ tepne heronje nângâm âi âlâ torokatmâ gihimune galemguwuat.” Yawu sâop.

²⁴ Yawu sâmu arimu lok 1000 miopne ga ekuop. “Lok pato, gâhât topge nângâm henŋenŋuan. Gâ lok sâtje. Lok âlâ me âlâne gâhât nep kâmetŋetâ âlemap yamâ gikahâk nemat. Yawu otmâ yakât sâŋetâ nângâman. ²⁵ Yakât otmâmâ gâhât kiŋgitnahât otmâ tewetsenŋe nihion ya biatgihimap sâmu itâ hambuŋan mânunŋmâ katmune tatmâ gamap.” Yu mem yawu sâmu waŋop.

²⁶⁻²⁷ Sâmu sâop. “Gâ lok konam. Nâhât topne emelâk naŋgat. Lok âlâ me âlâne nâhât nep kâmetŋetâ âlemap yamâ ninahâk neman. Yakât otmâ gâne tewetsenŋe gihiwan yu mem kât emetŋan katdâ tatmu tewetsenŋe âlâkuâk teteop mâne gâne mem bâtnan katdâ ârândânŋ otbâp. ²⁸ Yawu ki olon yakât yuwu naŋgan. Bukuhaŋe 5000 kina mem kinŋapne nâhât tem lâum âi torokatmâ tuhum gap. Yakât otmâ gâhât bâtgambâ 1000 kina yu mem bukuhe waŋbom. ²⁹ Yakât yuwu sâmune nângâŋet. Anitâne lok âlâ me âlâ âi sâmu yingimu biwiŋeŋe kepeim tuhumai yâhâmâ tâtâem mâmâne otyingimu âilonçoâk tuhumai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâ âi sâmu yingimu ki tuhumai yâhâmâ betyongomap. ³⁰ Yakât otmâ lok konam imap yu watŋetâ yaehen ge hemgât pat manmâ hâhiwin nângâm hu halak tuhumbisâp.” Yawu sâop.

Yesuŋe âwurem ge mem kâsip misip tuhunekuŋuap.

³¹ Yesuŋe den âlâ torokatmâ yuwu sâop. “Âwurem ge mem kâsipyongomune komot yâhâp otŋetâ matŋe yingiwom yakât sâwe. Anitâne yâhâpne hânŋânnohomu purik sâmu gewom yanâmâ aŋelolipne kerek meyekmune yengât den sâmu hâreyinginomgât genom. ³² Yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Lama otmu noniŋ konohân kinŋetâ galemne hohetyeŋan ba kinmâ mem ketetyekuŋuap. Ketetyekmu yan lama komot ikŋiâk otmu noniŋ komot ikŋiâk kinnomai. ³³ Nâne dop yawuâk lohimi kerek mem ketetyekbom. Nombotŋe nine pat mannomai yamâ bonângen katyekbom, otmu nombotŋe hemgât pat mannomai yamâ kanehen katyekbom. ³⁴⁻³⁶ Otmu nine lohimi Anitâne hân himbim ki kalowân yan manman kârikŋahât pat kuyingioŋ yâhâmâ yuwu sâmu ekyongowom. “Nâ sotgât muwan yanâmâ um nihitâ newan. Me tohât hân hânâk nehoy yanâmâ osom nihitâ newan. Me yengâlen pup takawan yanâmâ buku otnihiwi. Me kundat tetenihiop yanâmâ tihitne otbi. Me senŋe âlâlâhât umburuk otban yanâmâ tânnohowi. Me papatolipnaŋe pâi emetŋan mem katnekŋetâ tatban yan nâhât tepyeŋe nângâm buku otnihiwi. Yawu otnihiminiwi yakât awonŋe tihit ambonaŋe manman kârikŋan katyekmu manmâ yâhânomai.” Yawu sâmu ekyongowom.

³⁷ Ekyongomune sânomai. “Lok pato, gâne den eknongoat yu nângâmunne ki keterakningiap. Sâp girawân sotgât, me tohât, me âlâlâhât sârâ buku otgihiwini? ³⁸ Me sâp girawân nengâlen takarâ pupne gekmâ yan buku otgihiwini? ³⁹ Me pâi emetŋan talon yan, me kundat umatŋe topne topne tetehihowân nen

yawu tângohowin? Nenâmâ yawu ki ot-gihiwîn nangain.” Yawu sânomai.

⁴⁰Sânetâ sâwom. “Yeje nâhât komolân gâtje âlâ me âlâ geheje manbi ya tânyongowi. Yawu otbi yamâ yâk otyiŋgiain sâm nâ otnihiwi.” Yawu sâwom.

⁴¹⁻⁴³Yawu sâm ekyongom benje kanehen kinnomai ya yuwu sâm ekyongowom. “Nâje sotgât po nihimu manban yan ki um nihijetâ newan. Me tohât hân hânjâk nehoy yan ki osom nihijetâ newan. Me yengâlen pup takawan yan dâinekmâ emetyejan yâhâ ki katnekbi. Me senje âlâlâhât umburuk otbanân ki tânohowi. Me kundat umatje tetenihiop, me pâi emetjan mem katnekjetâ tatban yan gurâ ki taka buku otnihiwi. Yawu otnihiminiwi yakât Anitâje emelâk kâlâpgât pat kuyiŋgimu tap. Yeje pilânekmâ Satan otmu hoj bawalipje yengâlen torokatmâ orowâk tatjetâ kâlâpje seyekmu hâhiwin nângâm yâhâmbisâi.”

⁴⁴Yawu sâm ekyongomune yâkje yuwu sâm buiaknomai. “Sâp girawuân gâje sotgât, me tohât, me senje âlâlâhât sârâ ki tângohowin? Me sâp girawuân nengâlen pup takarâ emelan ki dâi-hekmâ yâhâ katgekbin. Me kundat tete-hihiowân, me pâi emetjan katgekjetâ talonân yan ki tângohowin? Yakât sârâ nângâneâyâ.”

⁴⁵Yawu sâm buiakjetâmâ yuwu sâwom. “Yeje nâhât komolân gâtje âlâ me âlâ geheje manbi ya ki tânyongowi. Yawu otbi yamâ yâk otyiŋgiain sâm nâ otnihiwi.” Yawu sâwom. ⁴⁶Yawu sâm hâpunmâ pilâyekmune kâlâp pato sem kilik kilik sâm kinmawân kioŋnomai. Yâhâ lohimi nombotje nâhât pat mansai yamâ meyekmune nine manmanân torokatmâ ya ambokum heroj maroj manmâ yâhâmbisâi.” Yawu sâop.

Yesu muâkgât den hikuwi.

(Mareko 14:1-2 Luka
22:1-2 Yoane 11:45-53)

26 Yesuje den yawu sâm tiŋ pilâm benje girawu tetewangiwuap yakât nen hoj bawalipje eknongop. ²“Halihu Tihit tihit homban tetemu yanâmâ Anitâje nanje bulâje nâ hânngânnohomu gewan yakât topje teteâkgât howanân nohom kânângâneknomai.” Yawu sâop.

³⁻⁴Sâp yanâmâ hotom uminiwi yengât kunlipyeje otmu Yura nengât papatolip-nenjaŋe Kaipasihât emelan yâhâ menduhuakmâ Yesu kumunje mumbuap sâm yakât den hikuwi. ⁵Yawu gârâmâ Yesu mem kujetâ mumu lohimbiŋe ekjetâ kuk pato tetemapgât yok pilâm in yawu kumunje mumbuap yakât den hikuwi.

Imbi âlâje to kukje mem Yesuhât kunjan motelemu giop.

(Mareko 14:3-9 Yoane 12:1-8)

⁶Sâp yanâmâ Yesuje menenekmu Betani kapiân yâhâwin. Yan yâhâ lok âlâ, kutje Simon sâm, hâk bâle tete-wangimu manminiop ya hengenjuop yâkât emelan yâhâ orowâk tatmâ sot newin. ⁷Sot nem tatmunje imbi âlâje to kukje suk sukje âlâ, hâmeje yahat yahatje, ya mem emelan tatbinân gaop. Yâhâ to ya mem Yesuhât kunjan motelemu giop. ⁸Motelemu gemu nen Yesuhât hoj bawalipjaŋe ekmunje ki ârândâŋ otmu yuwu sâwin. “Wongât to kukje suk sukje yu imbiâk mem motelemu kunjan giap. Ya ekmunje ki ârândâŋ oap. ⁹Nenje to yu âlepje mem arimunje lok nombotjaŋe puluhurjetâ yakât hâmeje mem lok umburuk mansai yawu ya tânyongombâingât dop.” Yawu sâwin.

¹⁰Yawu sâmunje Yesuje nângâmu ki ârândâŋ otmu yuwu sâop. “Imbi

yujeâmâ kulem oap yukât wongât nângâjetâ bâleap? Nâje nângâmune âilongo oap. Yakât yuwu sâmunne nângâjet. ¹¹Lok umburuk mansai yamâ sâp kâlep manjetâ tânyongonomaihât dop tap. Yâhâ nâmâ sâp kâlep ki otmuâk pilâyekbom. ¹²Nâmâ mumune hannohonomai yakât mâtâp menihim imbi yuje to kukje suk sukje ya motelemu kunnan giap. ¹³Yakât yuwu sâmunne nângâjet. Nâhât den pat âlepje yu hânğan kulemğan ari ekyongonomai. Otmu imbi yuje kulem otuhiap yukât den pat ya gurâ yawuâk ekyongonjetâ nângânomai.” Yawu sâop.

Yurasije Yesu betjehen kionjuapgât sâop.

(Mareko 14:10-11 Luka 22:3-6)

¹⁴Otmu sâp yan Yesuhât hoj bawalipje kâiân yâhâp manbin. Gârâmâ bukunenje âlâ, kutje Yurasi sâp, yâkje hotom uminiwi yengât kunlipyenje yengâlen ariop. ¹⁵Ari yuwu sâp âiyongop. “Yesu wosan tap yan dâiyekmâ arimune menomai yakât matje wuân nihinomai?”

Sâmu sâwi. “Yakât hâmejeâmâ nenje kât nanje 30 gihinom.” Yawu sâp kât nanje ya wanji. ¹⁶Wanjetâ miakmâ yakât kakğan girawu otmâ lohotğan menomaihât nângâm manop.

Yesuje hoj bawalipje orop sot newi.

**(Mareko 14:12-21 Luka
22:7-14,21-23 Yoane 13:21-30)**

¹⁷Otmu Tihit tihit Hombaŋ ya kutje âlâmâ Natik Hombaŋ ya tâlâhumu nenje yuwu sâp Yesu âikuwin. “Natik Hombaŋ tâlâhuap yakât hândâhân lohimbî dondâje menduhuakmâ sot um nenomai. Yakât otmâ emet wosan ari sot umunje orowâk nenom?”

¹⁸Sâmunje sâop. “Yerusalem kapiân yâhâ lok âlâ mem tetem yuwu sâp eknomai. “Nengât bawapinenŋaje

yuwu yap. “Emelâk nâhât sâp tâlâhuap. Yakât otmâ nâje hoj bawalipne meyekmune gâhât emelan yâhâ menduhuakmâ sot um nenom.” Yawu yap.” Yawu sâp eknomai.” Yesuje den yuwu sâp eknongop. ¹⁹Otmu nenje Yesuje sâop yawuâk menduhuakmâ sot newin.

²⁰Emet omoŋ otmu menduhuakmâ sot nem tatmunje yuwu sâp eknongop. ²¹“Yuwu sâmunne nângâjet. Yengâlen gâtje lok âlâje betnehen kionjmâ kasalipne yengât bâtyeŋan mem katnekuap.” Yawu sâop.

²²Yawu sâmu nângâm biwinenŋaje umatje otmu yakât topje nângâne sâp nenje ikniâk ikniâk yuwu sâp âikuwin. “Kutdâ, gâ nâhât me âlâhât yat?”

²³⁻²⁴Yawu sâp âikumunje yuwu sâp eknongop. “Anitâje sâmu kulemguwi yakât bonje nâhâlen tetemu nohoŋetâ mumbom yakât sâp tâlâhuap. Yakât otmuâmâ yengâlen gâtje âlâje oto konohân nâ orop sot nendomait yâkje betnehen kionjmâ kasalipne meyekmâ takawuap. Yawu otuhiwuap yakât matje hâmbâi umatje dondâ membuap. Yakât otmâ mâmâŋaje ki mem ga katbâp yamâ mem ga kalop yawu nanŋan.” Yawu sâop.

²⁵Yawu sâmu yanâk Yurasije âikuop. “Lok pato, den yat yu nâhât mon yat?”

Sâmu sâop. “Nâ gâhât yan.”

Natik newi.

**(Mareko 14:22-26 Luka 22:15-20
1 Korinti 11:23-25)**

²⁶Otmu sot nem tatbin yan Yesuje banja mem Anitâ mepaem motokmâ ningim yuwu sâp eknongop. “Yu mem neŋet. Yuâmâ nâhât sunumne yawu oap.” Yawu sâop.

²⁷Ningimu nemunje yaŋak wain to mem Anitâ yâhâpje mepaem gâim ningim yuwu sâp eknongop. “Yen to yu mem neŋet. ²⁸To yuâmâ nâhât

hep yawu oap. Gârâmâ nohojêta hepne gamu mumbom Anitâje nâhât nângâm den sâm kalop yakât bulâje tâj tâjâk tetewuap. Yawu otmu lohimbî kerek yengât tosayeje Anitâje pilâyijiwuapgât mâtâp tetem hejengjuwuap. ²⁹Nâ sâp yiwereje wain to yu yen orowâk ki nem yâhâwom. Yawu gârâmâ yu nemunje ki pesuk yap. Hâmbâi Anitâje âlâkuâk hângânnohomu âwurem gewom yanâmâ yen orowâk nem yâhânom.” ³⁰Yawu sâm tij pilâmu yapâ yahatmâ Anitâ mepaem kiki mewanjim ya pilâm Oliwa pumjan yâhâwin.

**Petoroje betbaŋgiwuap
yakât Yesuje sâop.**

**(Mareko 14:27-31 Luka
22:31-34 Yoane 13:36-38)**

³¹Mâtâwân yâhâm tatmunje yuwu sâm eknongop. “Anitâje emet inânjan poropete âlâ den ekumu kulemgup ya yuwu tap.

“Nâje sâmunne lama yengât amboyeje ya kujetâ mumbuap. Otmu yâk watmâ manmai ya hârok gem tiok taok otmâ arim kinnomai.” Yawu kulemgup tap.

Den yakât bonje yu tetewe sâm oap. Yakât otmâ kasalipnaje taka menekjetâ yen kerekje kiŋgityeŋahât otmâ gem tiok taok otmâ arinomai. ³²Menekmâ ari nohojêta mumbom yamâ benje mumunambâ yahatbom. Mumunambâ yahatmâ Galilaia hânân ari mambotyijim tatmune yen aksihâk arijetâ menduhua-knom.” Yawu sâop.

³³Yawu sâmu Petoroje yuwu sâm ekuop. “Gâhât kasa takanomai yan yâkŋeâmâ kiŋgityeŋahât otmâ arinomai. Yâhâ nâmâ bia, nâ ki pilâhekmâ ariwom-gât nanjan.” Yawu sâop.

³⁴Sâmu sâop. “Nanjat. Gâje omoj yukâlâk nâhât “Ki nângâwanjan,”

sâwuap. Yawu sârâ kalimbuje otbuap yanâmâ gokorok isewuap.” Yawu sâop.

³⁵Sâmu sâop. Nâmâ gâ orowâk tatdom. Yawu tetehihimu nâje gâ ki pilâhekmâ ariwom. Me kiŋgityeŋahât gurâ ki otbom. Nâje gâhât topgahât âinohojêta ki kurihiwom. Me gohone sâm otnomai yan gurâ nâ orowâk tatmutje notgonomai.” Yawu sâop. Yawu sâmu nenje gurâ yâkŋe sâop yawuâk sâwin.

**Yesuje Oliwa pumjan
yâhâ Anitâ ulitguop.**

(Mareko 14:32-42 Luka 22:39-46)

³⁶Ari kapi âlâ, kutje Gesemane sâm, yan ariwin. Yan ari Yesuje yuwu sâm eknongop. “Yen yuân tatjetâ nâje perej pilâm ba awoj orop den tipiŋe alahure.” Yawu sâmu yan ge tatbin.

³⁷Yan ge tatmunje Petoro, otmu Yeweri nanyâhâtje meyekmu yenjâk bawi. Ba kinmâ umatje tetewanjiwe sâm olop yakât nângâmu biwiŋaje umatje otmu yuwu sâm ekyongop. ³⁸“Yen yuân galem tatjet. Hâkne biuk sâmu biwine umatje dondâ oap.”

³⁹Yawu sâm ekyongom perej pilâm ge pare im Anitâ ulitgum yuwu sâop. “O awoj, umatje tetenihiwe sâm oap yu nângârâ ki teteâkgât nanjan. Yawu gârâmâ nâhât ombe watmâ ki otbuat. Gike ombeheâk watmâ otbuat.” Yawu sâop.

⁴⁰Yawu sâm yahatmâ âwurem ba yekmu aman pâlâmje ijetâ mândiyekmâ Petoro yuwu sâm ekuop. “Yen wongât aman pâlâmje iai? Nâ yiwereje pilâyekboman. Yakât pâlâmje ki otjet. ⁴¹Biwiyeŋeâmâ heweweje oap. Yâhâ wâtyeŋeâmâ houj sâmu aman iai. Yen lohotje otmâ pilânekmaihât golâek tatmâ Anitâ ulitgujet.” Yawu sâop.

⁴²Yawu sâm yâhâpŋe purik sâm ba Anitâ ulitgum sâop. “Awoj, sâp yiwereje umatje yu tetenihiwomap. Yakât mâtâp âlâ menihuwatgât dop ki otbuap

otmuâmâ nangat yawuâk teteâk. Gike ombeheâk watmâ otbuat.” Yawu sâop.
⁴³ Yawu sâm yahatmâ âwurem ba hoj bawalipnje yeksan mâne aman pâlmânje iwi.

⁴⁴ Yawu otjetâ kalimbuje âwurem ba den sâop yawuâk sâm ulitguop.
⁴⁵ Âwânje orop den otmutâ pesuk sâmu âwurem ba hoj bawalipnje mândiyekmâ sâop. “Bâe, yen nangai me? Wongât aman pâlmânje im tai? Emelâk Anitânje yu otbomgât hângânnohomu gewan. Yakât topnje teteâkgât kasalipnaje menekmâ ari hilipnohonomai yakât sâp tâlâhuap. ⁴⁶ Bâin, yen yahatmâ enda yekjet. Nâhât den halop alahum mansai. Gârâmâ yengâlen gâtje betnehen kionsapnje taka kinsap. Yakât yahatjetâ ba yekne.” Yawu sâop.

Yesu mewî.

**(Mareko 14:43-50 Luka
 22:47-53 Yoane 18:3-12)**

⁴⁷ Yawu sâm eknongomu yanâk hotom uminiwi ya yengât kunlipyene otmu Yura nengât papatolipnennaje lok sesengâlâk hângânyongojetâ bukenenje Yurasije dâiyekmu Yesu mene sâm takawi. Takanjetâ nen orop ahomaingâtân nângâm kapamgât wahap miakmâek takawi. ⁴⁸ Lok takawi ya Yurasije kulem girawu otmu menomai yakât yuwu sâm ekyongop. “Yesu ya parahumune ekmâ yanâk ga menomai.” Yawu sâm ekyongom dâiyekmu takawi.

⁴⁹ Gotnennjan takamâmâ kasa ya kinjetâ Yurasije Yesu gotnjan tâj tânjâk ga parahum yuwu sâop. “O, patone, mandâ manman.” Yawu sâm parahuop.

⁵⁰ Yawu otmu Yesuje yuwu sâm ekuop. “O bukune, girawu nângâm takat ya âlepne ot.” Yawu sâmu kasalipnaje in yawu ga mewî. ⁵¹ Mejetâ kinmu yanâk nengâlen gâtje âlânje yahatmâ tetewtje mem hotom uminiwi ya yengât

kunyenjahât hoj bawa ya ândâpne nombot topjambâek kârâm hâreop.
⁵² Kârâm hâremu Yesuje ekmu bâlemu yuwu sâm ekuop. “Ya otdâ bâleap. Yu oat yukât matje hâmbâi tetewt yujahâk purik sâhiihmapgât ya pilâ.” ⁵³ Gâ nâhât topne ki nangatgât yawu oat. Nâje âlepne awojne ekumune ajelolipnje kinjitje orowâkne tânohojetgât hângânyongomu ge kasalipne yu yongom watyekjetâ arinomaihât dop tap. ⁵⁴ Yawu gârâmâ awojne ekumune ajelolipnje hângânyongomu yawu otbâiâke yamâ ikjak âi sâm nihiop yakât mâtâp mangujetâ bonje ki tetewuap. Yakât otmâ sâm nihiop ya ârândân olâkgât nangan. Yawu sâop.

⁵⁵ Yawu sâm kasalipnje yuwu sâm ekyongop. “Yen unam tetewt otmu kapamgât sâtje metje âlâlâ mem takai. Yeje nâhât lok bâleje sâm menekne sâm takai me? Me lok bâleje âlâ kune sâm takai? Ya ekmune bâleap. Hilâm ârândân nâmâ Anitâhât opon kâmbukjan yâhâ den kâsikum yingim gaman. ⁵⁶ Yan bân menekbâi yamâ emet inânjan Anitânje poropetelipne den ekyongomu kulemguwi yakât bulânje âun teteap.” Yawu sâmu ekmunje hâknenne biuk sâmu yahatmâ tiok taok otmâ arim kinbin.

Yesu muâkgât sâm den hakjan sâwi.

**(Mareko 14:53-65 Luka
 22:54-55,63-71 Yoane
 18:13-14,19-24)**

⁵⁷⁻⁵⁸ Nenâmâ kerehâk kinjitnennjahât otmâ gem tiok taok otmâ arim kinmunje Petoroje ikjiâk betyenehen ti-hâk watyekmâ ariop. Otmu hotom uminiwi ya yengât kunyeje, kutje Kaipa sâm, yâkâlen Yesu mem ariwi. Mem ariwi sâp yanâmâ Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi otmu Yura nengât kunlipnennaje menduhuakmâ kinbi. Menduhuakmâ kinjetâ Petoro

yâhâmâ emet ginjan tembe lâunje emet yakât galem kinbi ya yengât hohetyenjan ari kinmâ den girawu hikunomai sâmu yakât ândâp katmâ nângâop.

⁵⁹Ândâp katmâ nângâmu âi pâi tuhuwi. Otmu girawu tuhumunje muâkgât den golâ topje topje gahaem haknan sâwi. ⁶⁰Yawu otmâ lok dondâje den girawuân hâum sânetâ kunlipyejanje nângânetâ ârândân otbuap yakât pâpguwi. ⁶¹Yawu gârâmâ hohetyenjan gâtje lok yâhâp yaje yahatmâ emelâk Yesuje den sâop ya nângâm hilipgum den imbiâk haknan sâowot. “Lok yuñeâmâ yuwu sâmu nângâwit. “Anitâhât opon kâmbukje emelâk tuhuwi yuâmâ nâ niniâk liakum yâhâpje hilâm kalimbu kâlehen tuhum manjuwom. Lok âlâ me âlâje ki tânnohonomai.” Yawu sâop.” Yawu haknan sâmutâ Yesuje olotoñâk kinop.

⁶²Olotoñâk kinop yakât Kaipaje yahatmâ kinmâ Yesu yuwu sâmu ekuop. “Gâ wongât otmâ den âlâlâ âihohomunje yakât matje ki kâpeksat? Yawu otdâ ekmunje ki ârândân oap.” Yawu sâop. ⁶³Yawu sâmu benje Yesuje yâhâpje olotoñâk kinop. Olotoñâk kinmu witgum sâop. “Bâin witgumâk âihohowe. Anitâ manman ambojahât senjan âihohowoman yukât matje sârâ nângâne. Gâ Anitâje ikje nanje bulâje ya hângân-gohomu ge yu mansat me bia? Sârâ nângâne.” Yawu sâop.

⁶⁴Sâmu sâop. “Yu yat yakâ. Nâmâ Anitâje hângânnohomu gewan. Yawu gârâmâ hâmbâi Anitâje wâtje nihim âlâkuâk hângânnohomu elem kulewoñboj kakjambâ âwurem ge yengât kunyeje tatmâ yâhâmbisâm. Sâp yan Anitâhât wâtje ya nâhâlen tetemu eknomai.” Yawu sâop.

⁶⁵⁻⁶⁶Yawu sâmu Kaipaje nângâmu bâlemu yahatmâ ikje sângum mem duhatmâ bukulpje yuwu sâmu ekyongop. “Bâe, ikñahât nângâmu ya-

hatmu Anitâhât kawenjan kinbe sâmu oap. Yuâmâ den kâmbukje hâliilje yap. Yakât girawu tuhunomgât nangai?” Yawu sâmu âiyongop.

Sâmu sâwi. “Kunjetâ muâk,” yawu sâwi.

⁶⁷Yawu sâmu kundenjan tâpguwi. Tâp gum gâtñaje sângum âlâ mem senje sâhâm kâtâpñetâ kinop. Senje sâhâm kâtâp gum ândâpje huhuwi. Ândâpje huhum nombotñaje yuwu sâmu âikuwi. ⁶⁸“Bâin, ândâpge âlâje huhuap? Anitâje hângânnohomu gewan sâmat. Ya bulâje sâmat otmuâmâ yiwereje âlâje ândâpge huhumu eksat yakât sârâ nângâne.” Yawu sâmu kum senjan gem mem âlâlâ manjâewi.

Petoroje Yesu betbangiop.

**(Mareko 14:66-72 Luka 22:56-62
Yoane 18:15-18,25-27)**

⁶⁹Otmu Petoroje emet ya hawijanâk kinmu hotom uminiwi ya yengât lok kunyehâhât hoj bawa imbi âlâje ekmâ yuwu sâmu âikuop. “Gâmâ Yesu Galilaia amboje orop manjetâ yekman.” Yawu sâop.

⁷⁰Yawu sâmu lok dondâhâlâk kinbi nekmâ nângâmai hât Petoroje kurihiakmâ yuwu sâop. “Gâje den yat yakât ki nanjan.” ⁷¹Yawu sâmu pilâyekmâ endunâken ba kinmu imbi âlâje ekmâ lok yan kinbi ya yuwu sâmu ekyongop. “Lok emet, lok yuâmâ Nasaret kapiân gâtje yâk orowâk manjetâ yekman.”

⁷²Yawu sâmu ekyongomu sârearekmâ yuwu sâop. “Anitâhât senjan kinmâ yuwu sâmune nângânet. Nâ lok yakât ki nângâwanngiman.” Yawu sâop.

⁷³Sâmu sâwi. “Yesuâmâ Galilaia hânân gâtje nanjan. Yâhâ gâ gurâ yawuâk Galilaia yengât engat ya sârâ nanjan yukâ. Yakât otmâ gâmâ yâkât komolân gâtje geksein.” Yawu sâwi.

⁷⁴Sânetâ sârereakmâ sâop. “Bâinj, âleppe Anitâhât senjan den membom otbuawâmâ yâkpe matpe nihiwuap. Lok sâam tai yuâmâ bulânjanâk ki nânġawânġian.” Yawu sâop. Yawu sâam oan mâne yanâk gokorok isiop. ⁷⁵Gokorok isian mâne Yesupe emet inânġan den ekuop ya nânġâmu teteop. “Gâpe nâhât “ki nânġawânġian” sârâ kalimbunpe otmu yan gokorok isewuap.” Den ya nânġâmu tetemu biwîpe nâsinâk pato otmu pilâyekmâ ikjiâk ba kinmâ hik nâik nâihâk isiop.

Yesu mem Pilatohâlen ariwi.

**(Mareko 15:1 Luka
23:1-2 Yoane 18:28-32)**

27 ¹⁻²Otmu emet haġ sâmu yanâk hotom uminiwi ya yengât kunlipyeġe otmu Yura nengât kunlipnenġape Yesu muâkgât sâam den hikuwi. Yawu otmâ Yesu bâtġan kum sâhâm dâim Roma yengât kiap âlâ, kutpe Pilato sâam, yâkât den sâsâ emetġan ariwi.

**Yurasi hiwawahop.
(Aposolo 1:18-19)**

³Otmu bukunenġe Yurasipe Yesu mumbuapġât den sâam hârewânġiwi yakât den pat nânġâmu bâleop. Nânġâmu bâlemu yâkpe kât nanġe 30 waġbi ya mem sururuk sâam ari yuwu sâam ekyongop. ⁴“Otmune dondâ bâleap. Yesu yamâ tosaġe bia yamâ nâpe otmâ tâpikguwan. Yawu otmâ tosa umatpe mian.” Sâmu sâwi. “Tosa ambonġe. Gikak henġenġuwuat.”

⁵Yawu sânetâ nânġâmu bâlemu pilâyekmâ tewetsenġe waġbi ya mem ari opon kâmbukġan yâhâ sorokenâk pilâmu ġiop. Pilâm gem sururuk sâam ari hiwawahop.

⁶Yâhâ hotom uminiwi yengât kunlipyeġape tewetsenġe pilâop ya

mem yuwu sâwi. “Tewetsenġe yuâmâ Yurasipe Yesu betġehen kionġop yakât hâmeġe. Yawu ġârâmâ yupe opon kâmbukġahât pat sâam katmunġe ki ârândânġ otbuap. Yawu ġârâmâ yuwu mon otnom? ⁷Yu mem lok âlâpe amaġ tuhumap yâkâlen hân puluhunom. Puluhum lok kâlepġehembâ taka manmai ya yan hanyongombisâi.” Yawu sâwi. ⁸Yawu otmâ hân ya puluhuwi yakât kutpe yuwu, “Heġġak puluhuwi,” yawu kunbi. Sum yakât kutpe yawuâk tap.

⁹⁻¹⁰Otbi yakât bonġe teteop yamâ emet inânġan Anitâġe sâmu poropete âlâ, kutpe Yeremia sâam, yâkpe kulemguop ya yuwu. “Isirae nengât kunlipnenġape lok âlâ muâkgât sâam hârewânġim yakât kât nanġe 30 kasaġe waġbi. Tewetsenġe waġbi ya mem ari lok âlâ amaġ tuhuminiop yâkâlen hân puluhunomai sâam Anitâġe den eknohop.” Yawu sâam kulemguop tap.

**Yesupe olop miop yakât
Pilatone âikuop.**

**(Mareko 15:2-5 Luka
23:3-5 Yoane 18:33-38)**

¹¹Yâhâ hotom uminiwi otmu Yura nengât kunlipnenġape Yesu mem Pilatone sâam hâreâkgât yâkâlen ari den âiân katbi. Katġetâ tatmu Pilatone yuwu sâam âikuop. “Yura yengât lok kutdâ sâamai ya ġa me?” Yawu sâop.

Sâmu sâop. “Onġ, den bulâpe yat.” Yawu sâop.

¹²Otmu Yesu mem ariwi nombotġape yâkât hakġan sâwi. Hakġan sânetâ den matpe ki sâop. ¹³Ki sâam olotoġâk kinmu Pilatone topġe nânġâwe sâam Yesu yuwu sâam âikuop. “Girawu otmâ den sâam tai yakât matpe ki kâpekyiġiat?”

¹⁴Yawu sâam âikumu den biaek kinop. Yawu kinop yakât ekmu sâtpe olop.

**Yesuŋe kuŋetâ muâkgât Pilatoŋe
den sâm hârewaŋgiop.**

**(Mareko 15:6-15 Luka 23:13-25
Yoane 18:39-19:16)**

15-19 Otmu Pilatoŋe yuwu nâŋgâop. “Lohimbi dondâŋe Yesuhât nâŋgâŋetâ yahatmap. Yakât otmâ hotom umai ya yengât kunlipyeŋaŋe nâŋgâŋetâ bâlemu yaŋak muâkgât sâm hârewaŋgim nâhâlen mem takai.” Yawu nâŋgâm engat yâhâp otmâ kinmu yaŋak imbiŋaŋe yuwu sâm den katmu takaop. “Nâ amanân awun eksan yakât topŋe yuwu. Yesu yamâ tosaŋe bia. Gârâmâ gâŋe ihilâk ki otbaŋgiuwat.” Den yawu sâm katmu takaop.

Yâhâ Tihit tihit hombaŋ ârândâŋâk Pilatoŋe yuwu otminiop. Lok tosa otŋetâ pâi emetŋan katyekŋetâ tatminiwi yapâ gâtŋe âlâ me âlâhât lohimbiŋe nâŋgâŋetâ dopŋan otmu lok âlâ holaŋbuat sâminiwi ya holaŋyekmu geminiwi. Yakât otmâ Yesu me lok bâleŋe, kutŋe Yesu Barawa sâm, âlâ me âlâ holaŋmu gewuapgât nâŋgâm Pilatoŋe lohimbi ya yuwu sâm âiyongop. “Âlâ holaŋmune gewuap? Barawa me Yesu holaŋmune yengâlen giâkgât naŋgai?”

20 Yawu sâm âiyongomu hotom uminiwi ya yengât kunlipyeŋe otmu Yura nengât kunlipnenŋaŋe lohimbi biwiyeŋan kioŋmâ yuwu sâwi. “Barawa holaŋdâ gemu Yesu kuŋetâ muâk,” sâŋet sâm engatyeŋan gewi. 21 Yâhâ Pilatoŋe yahatmâ kinmâ yuwu sâm âiyongop. “Yenâmâ âlâ holaŋmune giâkgât naŋgai.”

Sâmu sâwi. “Barawa holaŋdâ giâkgât naŋgain.” Sâŋetâ sâop. 22 “Yesu yuâmâ Anitâŋe hâŋgâŋgumu giop sâmâi yâkât girawu otbaŋgiowmgât naŋgai?”

Sâmu ŋereŋe berendeŋâk sâwi. “Yâk howanân kum kânâŋgâŋetâ muâk.”

23 Sâŋetâ âiyongop. “Bâe, yuâmâ ki orotŋe. Wuân otmu bâleopgât yawu yai?”

Yawu sâm uâluâk yahatmâ sâwi. “Howanân kum kânâŋgâŋetâ muâkgât naŋgain.” Yawu sâwi.

24 Yawu sâm kunyeŋe kârikŋe otŋetâ kuk pato tetemap sâm Pilatoŋe yahatmâ kinmâ topyeŋe teteâkgât to osom katmâ senyeŋanâk bâteŋe piriakmâ ekyongop. “Yu otne sâm oai yamâ yengât tosa. Yuŋe nâhât wahap ki oap. Yawu gârâmâ senyeŋanâk kinmâ to yu piriakmune neksai.” 25 Sâmu sâwi. “Sâmunŋe kuŋetâ mumbuap yukât tosa yamâ nen otmu nengât sen tetem sambe otnomai ârândâŋ menenekbuap.” Yawu sâm hârewi.

26 Yawu sâm hâreŋetâ Pilatoŋe sâm u Barawa ya holaŋetâ giop. Yawu otmâmâ tembe lâulipŋe ekyongomu Yesu mem kândâtŋe lawitŋetâ hepŋak kiŋ pisiliŋ sâop. Yawu otŋetâ Pilatoŋe hâŋgânyongomu howanân kuŋetâ muâkgât mem ariwi.

**Tembe lâulipŋaŋe Yesu
mem âlâlâ tuhuwi.**

(Mareko 15:16-20 Yoane 19:2-3)

27 Tembe lâulipŋaŋe Yesu mem ya pilâm emet âlâen katŋetâ talop. Yawu otmâ tembe lâu bukulipyeŋe nombotŋe meyekŋetâ gawi. 28 Gam Yesuhât hâk katipŋe tuhum pilâwaŋgim hâk katipŋe kâkâlep, kuriŋ takop takop yamâ lok kutdâŋe mânuaŋkmâ manminiwi yawuya ya mem mânuaŋbaŋgiwi. 29 Yawu otmâ tâk âlâ sâtŋe metŋe, hatman yawuyaŋe mem goŋgoŋgum lok papato yengât ŋerendeŋ ya dop kum kunŋan kepeim âlihitaŋgiwi. Âlihitaŋgim kapam âlâ bâteŋe bonâŋgen waŋetâ memu gotŋan ba senŋan gem giriŋbaŋgim yuwu sâm ekuwi. “Bâe, Yura yengât lok kutdâ pato. Yakât otmâ torokatmâ mangât naŋgain.” Yawu

sâm senjan gewi. ³⁰Senjan gem kundengan tâpguwi. Otmu kapam wanji yanak bânjan hindâm kunjan lawitbi. ³¹Yawu otmâmâ hâk katipne kuriņ ya mem tuhum pilâm ikne hâk katipne mânunbanġim yanak mem howanân kum kânângâne sâm dâim ariwi.

Yesu howanân kuwi.

**(Mareko 15:21-32 Luka
23:26-43 Yoane 19:17-27)**

³²Ariwi yamâ ikjahâk howanġe lâuakmu ariwi yakât otmâ wâtne houņ sâmu lok âlâ, kutne Simon sâm, yamâ Kirene gâtne ya mem tetem sâwanġinetâ Yesuhât howan ya tângum mem lâumu orowâk ariwi. ³³Ari hân âlâengen, kutne Golihata sâm, yan ariwi. Kut yakât topneâmâ “Lok Kunġe Hahitne,” yawu. ³⁴Yan ari Yesuġe hâhiwin dondâ nânġamapgât wain to otmu to ŋasin bâlene ya orowâk menduhum gâim wanġetâ nemu ŋasinbanġimu ukum pilâop.

³⁵Otmu hâk katipne tuhum pilâmâmâ ikne howanân kum kânângânġetâ kinmu hâk katipne ya mem “Âlâne miakbuap?” sâm mem ketetmâ katbi. Mem ketetmâ katġetâ tatmu pepa duhatmâ tipi tapi tuhum kutyene ikġiâk ikġiâk kulemgum amanân mânunġetâ ġiop. Mânunġetâ gemu mem gulip malap tuhum yapâ pepa âlâ meġetâ kut teteop yanġe miahop. ³⁶Yawu otmâ yakât kakġan in ge tatmâ ekbi. ³⁷Yawu otmâ howan yakât kunġan yuwu kulemgum katbi. “Lok yu kutne Yesu. Yâhâmâ Yura yengât lok kutdâ.” Yawu sâm kulemguwi. ³⁸Otmu sâp yanâk lok komborâ yâhâp yotgom lâum kânângâyelekġetâ nombot nombot kinowot.

³⁹Otmu lohimbî nombotne mâtâp ya watmâ howan hâlânġmâ arim takawiġe Yesu ekmâ lauyene butelim yuwu sâwi. ⁴⁰“Gâne emelâk yuwu sârâ nânġawin.

“Opon kâmbukne yamâ nâne liakum hilâm kalimbu biwiġan tuhum manġuwom,” yawu sârâ nânġawin. Yawu gârâmâ howanâmbâ pek sâm kâpehâkmâ ge. Gerâ yanâmâ nenġe “O, Anitâhât nanġe bulâne” sânom.” Yawu sâwi.

⁴¹Yawu sâġetâ benġe hotom uminiwi ya yengât kunlipyeġe otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwiġe senjan gem lohimbî kinbi ya yuwu sâm ekyongowi. ⁴²“Lok yuâmâ Yura nengât lok kutdâ sâmai. Yuġe lok nombotne tânyongomu ekmain. Yâhâ girawu otmuâmâ ikġeâmâ ki tânahom howanâmbâ kâpehâkmâ ġiap? Kâpehâkmâ gemu eknom otmuâmâ biwinenġe yâkâlen katmâ tem lâuwânġinom. Yâhâ ki kâpehâkmâ gewuawâmâ yuwu sânom. “Âo, lok yuâmâ imbiâk otmap.” Yawu sânom. ⁴³Yawu otmâmâ ikġak yuwu sâop. “Nâmâ Anitâhât nanġe bulâne. Biwine yâkâlenâk kinsap.” Ikġahât yawu sâop. Gârâmâ bâiņ Anitâne tângumu howanâmbâ kâpehâkmâ gemu ekne.” Yawu sâwi.

⁴⁴Yawu sâm senjan gem kinġetâ yanâk lok bâlene yotgom kânângâyelekġetâ nombot nombot kinowot yâku yawuâk senjan ġiwot.

Yesu muop.

**(Mareko 15:33-41 Luka
23:44-49 Yoane 19:28-30)**

⁴⁵Otmu hilâm kârikġan, 12 kilok olop yan Anitâne nânġamu emetsenġe bok sâmu omoņ sahadop. ⁴⁶Omoņ sahadmâ yapâ ari emetsâpne 3 kilok otmu emet laņinġe âlâkuâk pilâop. Yawu otmu Yesuġe kândâtne kuwihâkmâ Yura nengât denân yuwu sâm halahuop. “Eli, Eli lama sapaktani.” Yawu sâop. Sâop yamâ topne yuwu. “O, Awoņ, wongât nânġâm kâkâsuk otmâ betnihiat?” Yawu sâop.

⁴⁷Otmu lok nombotņaje nāņgām tâpikgum yuwu sâwi. “Eliahât mon sâm ahom kuakmâ tap.” ⁴⁸Yawu sâņetâ hohetyeņan gâtņe âlâņe sururuk sâm ari sâņgum âlâ mem nak bâtbâtņe potonņan pâņ pâņ kepeim wain to bâleņe yan katmâ mem yâhâ Yesuņe niâkgât lauņan kalop. ⁴⁹Yawu otmu bukulipņaje yuwu sâm ekuwi. “Pilâ. Eliane himbimâmbâ ge tânguâkgât nāņgâm kutņe kunsap mon? Pilârâ in ekne.” Yawu sâwi. ⁵⁰Yawu sâm kinņetâ Yesuņe kârikņeâk halahum yaņak bâiņe kambiamņe tok sâmu muop.

⁵¹Otmu emelâk lohimiņ inņaje opon kâmbukņe yakât biwiņe ekmai sâm sâņgum kâlep pato hikunņetâ ya kâtâpgu-miniop. Sâņgum yaņe pâņambâek tok sâm hâreakmâ nombot nombot otmu tetekņan olop. Yawu otmu mososoņ pato miop. ⁵²Mososoņ pato memu yan hân orotok sâmu lohimi nombotņaje emelâk Anitâhât tem lâum manminiwi ya yeņgât sum aņ sâm kinmu pindilakmâ yahatbi. ⁵³Sumâmbâ pindilakmâ yahatmâ manbi yaņe ari Yesuņe mumuņambâ yahalop yanâmâ Yerusalem kapiân yâhâņetâ yan kapi ambolipņe orowâk eņakbi.

⁵⁴Yesu muop sâp yanâmâ tembe lâu hâlâņmâ kinbiņe mososoņ pato miowân kulem âlâlâ tetemu ekņetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâwi. “Lok yuâmâ bulâņanâk Anitâhât nanņe.” Yawu sâwi.

⁵⁵Otmu imbi nombotņe yan kinbi yâhâmâ Galilaia ambolipņe. Yâkņeâmâ Yesuhât hoņ baminiwi yamâ kutyeņe yuwu. ⁵⁶Âlâmâ Maria Matala kapiân gâtņe, âlâmâ Mariahât nambene Yakowo yet Yose mâmâyetņe, yâhâ âlâmâ Yoane yet Yakowo yâk yetgât mâmâyetņe.

Yesu lâum ari hanguwi.

(Mareko 15:42-47 Luka 23:50-55 Yoane 19:38-42)

⁵⁷Emet ņiņ sâmu yan lok âlâ, kutņe Yosep sâm, yâhâmâ Arimata kapi amboņe. Yâkât iri sikumņe pato tatbangiop. Otmu yâkņe Yesuhâlen biwiņaje kepeim manop. ⁵⁸Lok yaņe Yesu lâum ari hanguwe sâm Pilatohâlen ari tetewangiop. Tetewangimu lauņan mem tembe lâulipņe hâņgânyongomu ari howanâmbâ Yesu mem waņbi. ⁵⁹⁻⁶⁰Mem waņetâ bukulipņe orop Yesu lâum ari kât mâtâpņe âlâ dikin yawuya emelâk Yosepņe yan hannohonomai sâmu nanlipņaje kât mâtâpņe kusânâmâ mem tiņgâloņetâ kinop ya lâum ariwi. Otmu sâņgum kaok âiņe yaņe katipgum kâlehen lâum ba katņetâ talop. Katņetâ tatmu kât âlâ lâum hâpunņetâ ba mâtâpņe ya maņguop. ⁶¹Otmu imbi yâhâp, Maria Matala kapi amboņe otmu nambene Yakowo yet Yose mâmâyetņe yan ge tatmâ we bâle nāņgâm talowot.

Tembe lâu katyekņetâ galem kinbi.

⁶²Otmu emet haņ sâmu, tatmâ nāņgâminiwin sâp yakât omoņânâk hotom uminiwi yeņgât kunlipyeņe otmu Parisaio yaņe Pilatohâlen ariwi. ⁶³Ari yuwu sâm ekuwi. “Patonenņe, den tipiņe sâmunņe nāņgâ. Yesu lok perâk yaņe emelâk den âlâ yuwu sâop ya naņgat. “Nâ nohoņetâ mum hilâm kalimbu hân kâlehen im yapâ mumuņambâ yahatbom.” Yawu sâop. ⁶⁴Ya ki yahatbuap yawu naņgain. Yawu gârâmâ hoņ bawalipņaje lâum ari âlâengen misingutņetâ tatmu den imbiâk yuwu sâm lohimi kâityongonomai. “Yâhâmâ emelâk mumuņambâ yahatsap.” Yawu sâm kâityongom aņgoân yakât nāņgâņetâ yahalop ya witgum torokatņetâ umatņe

topje topje teteningiwuap. Yâhâ yawu otmaiât gâje tembe lâu nombotje katyekdâ ari sum yakât galemje kinjetâ hilâm kalimbu pesuk sâekgât nanjain.” Yawu sâm ekuwi.

⁶⁵Sânetâ sâop. “Bâinj nâhât tembe lâu meyekjetâ ari sum galemjum kinno-mai.” Yawu sâop.

⁶⁶Yawu sâmu tembe lâulipje meyekmâ sumângen ariwi. Ari kât hâpunmu mâtâpne manjuop ya ekmâ dengop kutakum mem ginjan katjetâ merakip. Yawu otmâ Yesuhât bukulipjane tuhum gik beretek pilâm kâlehen yâhâmaiât Sisahât towat dengowân katbi. Dengowân katmâ tembe lâu galem katyekjetâ kinjetâ âwurewi.

Yesuje mumujambâ yahalop.

(Mareko 16:1-10 Luka
24:1-10 Yoane 20:1-18)

28 Emet haḡ sâmu yanâk Maria, Matala kapiân gâtje otmu nabeje orowâk sumângen ariowot. ²Arimutâ yanâk mososoḡ pato memu aḡelo âlâ hâk katipje kaok bolaj bolaj yaḡe himbimâmbâ pârâk sânsânâk giop. Ge kât pato âlâ Yosep bukulipjane lâum hâpunjetâ ba sum mâtâpne manjuop ya yâkje lâum hâpunmâ pilâm kakjan yâhâ talop. ³Otmu aḡelo yakât kundennje lajinje dondâek pilâop. ⁴Kât pat kakjan ge tatmu ekmâ tembe lâu yaḡe umutyene arimu kâi bâtyene sân sân sâm derepyongop. ⁵Yawu otmâ aḡeloḡe imbi yâhâp yuwu sâm ekyotgop. “Yet kinḡityetjahât ki otset. Yetje Yesu howanân kuwi ya ekde sâm takawot ya nanjan. ⁶Yâhâmâ yuân ki tap. Emelâk mumujambâ yahatbom sâop yawuâk otmâ yahatmâ arap. ⁷Yakât otmâ kâlehen yâhâ Yesuhât welâm ekmâ nâḡgâm in yawu âwurem ari hoḡ bawalipje yuwu sâm ekyongoromawot. “Kutdânenjane

emelâk mumujambâ yahatmâ Galilaia hânângen ari tap. Yawu gârâmâ yen yawuâk arijetâ penanjinomai.” Yawu sâm ekyongoromawot.”

⁸Yawu sâmu nâḡgâm koahowot yamâ biwiyetje heroje pato nâḡgâowot. Yawu otmâ ya pilâm sururuk sâm hoḡ bawalipje yengâlen ariowot. ⁹Arimutâ Yesuje mâtâwân teteyitgim yuwu sâop. “Wa, imbi yâhâp.” Yawu sâmu koahowot yamâ ekmâ nâḡgâm mepa sanjan otbaḡiowot. ¹⁰Yawu otbaḡimutâ yuwu sâop. “Yet ki nâḡgâm koakset. Yerâmâ sururuk sâm hoḡ bawalipne ari ekyongomutâmâ Galilaia hânân ari mambotnihinomai.” Yawu sâop.

Tembe lâu yaḡe den golâ gahaem sâm haok tuhuwi.

¹¹Yawu sâm ekyotgomu mâtâwân arim tatmutâ tembe lâu sum galemje kinbiḡe sururuk sâm ari kapi patoen yâhâ hotom uminiwi yengât kunlipyeje kulem teteop yakât ekyongowi. ¹²Yakât ekyongoḡetâ opon kâmbukjahât galem-lipyeje orowâk menduhuakbi. Menduhuakmâ den hikum tembe lâu yaḡe Yesuhât sum galem kinbi ya tewet-senne hâmeje pato yinḡim “den golâ yuwu sânomai,” sâm enḡatyenjan gewi. ¹³“Nen omoḡ derep kâmbukjan aman pâlâmne imunje Yesu hoḡ bawalipjane tihâk taka lâum âlâengen ari hanguai.” Yawu sânomai. ¹⁴Yawu gârâmâ Pilatoḡe den yu nâḡgâm hilipyongomapgât nenje sârereyekmâ topje yu kurihinom. Yakât ki nâḡgâm ketet otnomai.” Yawu sâwi.

¹⁵Yawu sâm hâmeje yinḡiḡetâ mi-akmâ sâwi yawu otbi. Yâhâ den golâ yamâ sâm haok tuhum alahum ariwi. Yakât otmâ sâp yiwereje yu Yura kapi ambolipjane den yukât yawuâk alahum manmai.

Yesuŋe den bâiŋe sâŋe ekyongop.

**(Mareko 16:14-18 Luka
24:36-49 Yoane 20:19-23)**

¹⁶Otmu yakât kakŋan nen hoŋ bawalipŋe kâiân konok Galilaia hânân ariwin. Ari Yesuŋe pumŋe âlâ yan menduhuaknom sâop yan yâhâ menduhuakbin. ¹⁷Menduhuakmâ kinmunŋe Yesu teteningimu ekmâ biwi hero pato nânŋâm mepaewin. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋe ekmâ engat yâhâp otbi. ¹⁸Yâhâ Yesuŋe gotnenŋan ga kinmâ yuwu sâŋe eknongop. “Anitâ Awoŋŋe mâmâŋe otnihimu yâkât wâtŋan kinmâ himbimân gâtŋe me hânân gâtŋe, ehekŋe ki ehekŋe kerek yeŋgât kunyeŋe tatmâ yâhâmbisâm. ¹⁹Yawu gârâmâ

den kâsikum yingim gan yu mem hânŋan kulemŋan ari lohimbi kâsikum yinginetâ nâhâlen biwiyenŋe kepeim mannomai. Yawu gârâmâ Awoŋŋe otmu nâ otmu Wâtŋat mâmâŋahât Heak nenâmâ konohâk oain. Yawu tatmain yakât yeŋe nengât kulân lohimbi toen mem katyekŋetâ nenŋe tihityeŋe otmâ yâhânom. ²⁰Otmu nâŋe yen orowâk manmâ den kâsikum yingim gan ya kerehâk kâsikum yinginetâ biwiyenŋe tiŋâk lâum mannomai. Otmu sâp ârândâŋ mâmâŋe otyingimune nâ orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmâ mannomai. Otmu sâp pesuk sâwuap yanâmâ âwurem gemune penangiaknom.” Yawu sâŋe den bâiŋe eknongop. Bâiŋ, den pesuk yap.

Mareko

Yesuhât Den Pat Âlepŋe

Marekoŋe kulemguo.

Yoaneŋe âi topŋe kalop.

**(Mataio 3:1-12 Luka
3:1-9,15-17 Yoane 1:19-28)**

1 Anitâhât nanŋe Yesu Kiristo yâkât den pat âlepŋe yakât topŋe ya yuwu.

²Poropete âlâ, kutŋe Yesaia sâ, Anitâŋe yuwu sâ ekumu kulemguo.

“Anitâŋe nanŋe yuwu sâ ekuop. “Nine hoŋ bawa âlâ ekum hâŋgâgumune kulet sâ ari mâtâp menŋihuwuap.” Yawu sâ nanŋe ekuop.”

³Yawu sâ mâmâ torokatmâ mâtâp mewangiwuap yâkât yuwu sâop.

“Lok ki manmaiângen, lok âlâ yan ari manbuap. Lohimbi yâkâlen takanomai ya yuwu sâ ekyongowuap. “Lok kutdâhât mâtâp ya mem pitiŋet. Otmu mâtâp mewanginet. Otmu uk sâ huruŋ sâ, pumŋe lauŋe yamâ kum kilikmâ mem ârândâŋ merândâŋ tuhuŋetâ ya talâk.”

Yawu sâ ekyongop.” Yesaiaŋe den yawu kulemguo tap yakât bulâŋe yamâ Yoanehâlen teteop.

⁴Yoaneŋe lohimbi toen katyekbe sâ yakât topŋe katmâ yahatmâ lok ki manmaiângen ari manop. Yaken ari manmâ lohimbi dondâŋe yâk ekne sâ ariŋetâ yuwu sâ ekyongop. “Orotmemeyeŋe kiŋgoŋ âlâlâ otmâ mansai ya kerek betbanginetâmâ toen katyekbom. Toen katyekmune Anitâŋe tosayeŋe pilâyŋiwuap.” Yawu sâ ekyongop. ⁵Yawu sâmu ya nâŋgâm hân pato âlâ, kutŋe Yuraia sâ, ya ambolipŋe otmu kapi âlâ, kutŋe Yerusalem sâ, ya ambolipŋe kiŋgitŋe orowâkŋe yâkâlen ari orotmemeyeŋe bâleŋe ya kerehâk sâ metenjetâ Yoran toen katyehop.

⁶Yâhâ Yoaneŋe hâk katipŋe yamâ soŋgo âlâ, kutŋe kamele sâ, yakât so-motŋeŋe mendermâ ya kepeiakmâ manminiop. Otmu kamele hâkŋeŋe let yawu pânjan sâhâm kuratguahop. Otmu dopon, nenŋopdâ, me goŋgaraj yawuya nem manminiop.

⁷Yawu manmâ lohimbi yuwu sâ ekyongop. “Lok âlâ nâhât betnehen taka mansap. Yâhâmâ lok kutdâ otmu wâtŋe pato tatbangiap. Nâmâ lok tânŋat, lok in yawuya. Yawu gârâmâ nâŋe yâkât itâkat kâpek mâ golewangiwomgât dop ki tap. Otmu tânguwomgât dop gurâ ki tap. Nâŋeâmâ yâkât amutgen manmâ yâhâwom.

⁸Otmu yeŋe orotmemeyeŋe bâleŋe betbanginetâmâ toen katyekbom. Yâhâ biwiyeŋe yâkâlen katmâ mannomai yanâmâ Anitâŋe ikŋe Wâtŋat mâmâŋahât Heak hâŋgâgumu ge mâmâŋe otyingiwuap. Mâmâŋe otyingimu manman bulâŋe mannomai.” Yoaneŋe Kutdâhât nâŋgâm yawu sâ ekyongop.

Yoaneŋe Yesu toen kalop.

**(Mataio 3:13-4:11 Luka
3:21-22 Luka 4:1-13)**

⁹Otmu sâp yan Yesuŋe kapi âlâ, kutŋe Nasaret sâ, Galilaia hânân tap yan manop. Hilâm âlâen kapi ya pilâm Yoane ekbe sâ Yoran to ginŋehen ariop. Yan arimu Yoaneŋe mem toen kalop. ¹⁰Toen mem kalop sâp yanâk himbim pâroŋ sâmu Anitâhât Wâtŋat mâmâŋahât Heakŋe kembâ hâtgum ge Yesu mâmâŋe otbangiop. ¹¹Giop yanâk himbimâmâ Anitâŋe yuwu sâop. “Gâ nine nanne kambiamne. Nâ biwinaŋe gâhâlâk nâŋgâm kepeihekman.” Yawu sâop.

¹²Otmu yakât kakŋan Anitâhât Wâtŋat mâmâŋahât Heakŋe Yesu hâŋgâgumu hewukŋe kârikŋe lok ki manmaiângen ariop. ¹³Yan ari manmu

hilâm 40 pesuk sâop. Sâp yan weke bâleje yengât kunyeje, kutje Satan sâam, yâkne Yesuhât biwinjâhât topne ekmâ nângâwe sâam olop. Yawu otmu yakât kaknan Anitâne anelolipne hângânyongomu ge Yesuhât tihitne otmâ tânguwi.

Yesuje âi topne kalop.

(Mataio 4:12-17 Luka 4:14-15)

¹⁴Yawu otmâ yakât kaknan Yoane mem pâi emetjan katjetâ talop yakât den pat Yesuje nângâop. Ya nângâmâmâ nep topne katbe sâam âwurem Galilaia hânângen ariop. Ari Anitâne tihitnenne otmap yakât den pat yuwu sâam ekyongop. ¹⁵“Anitâne tihitnenne otbe sâam oap. Yakât otmâmâ yeje orotmemeyeje bâleje betbangim den pat âlepne ekyongoan yukâlâk nângâm mem mete tuhum manjet.” Yawu sâam ekyongop.

Yesuje hoj bawalipne imbât meyehop.

(Mataio 4:18-22 Luka 5:1-11)

¹⁶Den pat ya ekyongom yâhâm gem Galilaia dengân pato yakât ginjan ari imi ata yâhâp yelehoh. Kutyetje Anderea yet Simon. Yâhâmâ injan mem dâire sâam dengân tânâmjan ba injan itâne pilâm kinowot. Pilâm kinmutâ yelemâ yuwu sâam ekyotgop. ¹⁷“Yerâmâ nâhâlen ga torokatset. Yiwereje injan dâim mansawot. Gârâmâ nâne meyelekmune nâhât wâtnan kinmâ lok dâiyekmutâ nine komolân torokatnomai.” Yawu sâam ekyotgop. ¹⁸Yawu sâamu yanâk senje âlâlâ yetje pilâm yâkâlen torokatmutâ orowâk ariwi.

¹⁹Yapâ ari lok âlâ, kutje Yeweraio sâam, yâkât nanyâhâtne, kutyetje Yakowo yet Yoane orowâk kinjetâ yehop. Otmu Yeweraioje âi lok meyekmu orowâk wanjaen tatmâ

injan itâne hâreahop ya gârem tatbi. Gârem tatjetâ yekmâ yan nanyâhâtne yotgonop. ²⁰Yotgonmu nângâm âwâyetne otmu âi loklipne pilâyekmâ Yesuhâlen torokatmutâ orowâk ariwi.

Yesuje weke bâleje watmu gaiakmâ ariop.

(Luka 4:31-37)

²¹Otmâ ya pilâm Kapanaum kapi yan ari manbi. Ari manjetâ Yura nengât tatmâ nângâ nângâ sâp yan Yesuje miti emetjan kapi ambolipne orowâk menduhuakjetâ Anitâhât topne sâam ekyongop. ²²Ekyongomu nângâjetâ bonje otmu biwiyenjae herone otmâ yuwu sâawi. “Mosehât girem den kâsikum ningimaije den sâamai ya nângâmunne porap otmap. Yâhâ lok yuñeâmâ den eknongoap yu nângâmunne âlâ kândâkdâ oap.” Yawu sâawi.

²³Yawu sâam kinjetâ lok âlâ weke bâlejae mem mângâemu manminioj yaje miti emetjan yâhâop. Yâhâmu weke bâlejae biwi nângân nângânne mem purik pilâmu kâriknan halahum yuwu sâop. ²⁴“Bâe, Yesu Nasaret ambone. Gâ wongât nâhâlen takat? Hilipnohowe sâam takat me? Gâhât topge nanjan. Gâmâ, Anitâhât nanje bulâne mansat. Otmu Anitâne hângângohomu bukulipne orowâk hilipnongowe sâam gion.” Yawu sâop.

²⁵Yawu sâamu yuwu sâam sâawanjiop. “Kâmbukje. Gâ gaiakmâ ba ari.”

²⁶Sâamu weke bâleje yaje gaiakmâ ba arimu lok ya senje gâwân gâwân sâamu lauje baraknanak pato otmâ ge iop. ²⁷Yawu otmâ ge imu lohimi miti emetjan tatbi je ekjetâ sâtne otmu yuwu sâam alahuwi. “Bâe, girawu? Ki orotne oap. Wâtne pato tatbangiap yakât otmâ weke bâleje sâawanjimu denje lâum gaiakmâ ba arap.” Yawu sâawi. ²⁸Yâkât den pat ya sânetâ Galilaia

hân nombot nombot huhum liŋgarakmâ ariop.

**Yesuje sâmu Petoro
hewunje âlepje olop.**

(Mataio 8:14-17 Luka 4:38-41)

²⁹ Yesuje miti emetjambâ gem Yakowo yet Yoane meyelekmu Simon yet Anderea yetgât emelan yâhâwi. Otmu Simon hewunje hâkŋe kâlâp otmu im talop. ³⁰ Yesuje kâlehen yâhâmu emelan tatbiŋe mesek kuop yakât topŋe ekuwi. ³¹ Ekuŋetâ mândemu yahatmu yanâk hâkŋe sânduk sâop. Hâkŋe sânduk sâmu emetsenŋe purik sâowân sot um yinŋiop.

³²⁻³³ Sot um yinŋimu nem tatŋetâ omoŋ olop. Omoŋ otmu yan kapi ya ambolipŋaŋe lohimbi kundat yongop otmu weke bâleŋaŋe mânggâeyekmu manminiwi ya meyekmâ ari emet yakât gotŋanâk menduhuakmâ kinbi. ³⁴ Menduhuakmâ kinŋetâ Yesuje kundat topŋe topŋe teteyinŋiop ya sâmu âlepje otbi. Otmu weke bâleŋaŋe mânggâeyehop ya gurâ watyekmu gaiakmâ ariwi. Watyehop yanâmâ Yesuhât topŋe ekmâ nâŋgâwi. Ya lohimbi sâmu tetem ekyongoŋetâ nâŋgâmai sâmu kuyinŋiop. Otmu omoŋ sâmu kapi yan iwi.

**Yesuje ikŋe den pat
âlepje ekyongop.**

(Luka 4:42-44)

³⁵ Otmu emet eŋgatŋe nâŋgâm Yesuje yahatmâ kapi ya pilâm lok biaengen ari Anitâ orop den alahuowot. ³⁶ Alahum tatmutâ Simon bukulipŋe orop yahatmâ pâinŋetâ biatmu yuwu sâwi. “Yu wosaken arap?” Yawu sâmu pâinmâ kapi ya pilâm ari mem tetewi. ³⁷ Ari ekmâ yuwu sâmu ekuwi. “Kapi ambolipŋaŋe taka pâinŋeksai. Yakât âwurem bane.”

³⁸ Yawu sâŋetâ yuwu sâmu ekyongop. “Yu hâlânŋmâ kapi tatmâ arai yâkŋe

yawuâk Anitâhât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât gewan. Yakât otmuâmâ pilâyekmâ kapi nombotŋe yengâlen arinehât nanŋan.” Yawu ekyongom meyekmu ariwi. ³⁹ Meyekmâ ari Galilaia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap yakât ambolipŋaŋe den pat âlepje nâŋgâŋetgât miti emetŋe ârândân yâhâm gem ekyongop. Otmu weke bâleŋaŋe lohimbi mânggâeyekbi ya gurâ kerek watyehop.

**Lok âlâ hâk bâle tetewanŋiop ya
Yesuje mem hengeŋguop.**

(Mataio 8:1-4 Luka 5:12-16)

⁴⁰ Otmu sâmu yan lok âlâ hâk bâle tetewanŋimu manopŋe Yesu ekmâ gotŋan ba yuwu sâmu ekuop. “Gâŋe sârâ kundat topŋe topŋe biatningiwuapgât dop tap. Yawu sâŋetâ nanŋan. Yakât otmâ âlepje otbomgât nâŋgâwuat yamâ âlepje otbom.” Yawu sâop.

⁴¹ Yawu sâmu Yesuje weŋe nâŋgâm ekuop. “Nâŋgâhilian. Âlepje walipgohomune hâk bâle ya biatgihîâk.” ⁴² Yawu sâmu walipgumu biatbangimu âlepje olop. ⁴³ Yawu otmu yuwu sâmu ekum hâŋgâŋuop. ⁴⁴ “Gâ otgihian yukât den pat bukulipge ki ekyongowuat. Hotom umai yengâlen konok arirâ hâkge eknomai. Yawu otmâ yan Moseŋe hotom u uhât girem den kulemguop ya lâum Anitâhât hotom umbuat. Hotom umbuat ya ekmâmâ lohimbiŋe hâk bâle biatgihîap yukât topŋe nâŋgânomai.” ⁴⁵ Yawu ekum hâŋgâŋumu ari iliwetmâ den pat ya sâmu haok tuhuop. Sâmu haok tuhumu lohimbi dondâŋe nâŋgâwi. Yakât otmuâmâ lohimbi kinŋitŋe orowâkŋe Yesuje tânyongoâkgât pawarak guwarak otmaiâhât yaŋak Yesuje kapi tete ki yâhâm giop. Otmu yaŋak kapi ya pilâm lok ki manmaiângen ari manop. Lok ki manmaiângen manop yakât patŋe nâŋgâm lohimbi dondâŋe ari

mem tetewi. Ari mem tetenjetâmâ mem heŋgemyongop.

**Yesuŋe lok pareŋe yâkât
tosa pilâwaŋgiop.**

(Mataio 9:1-8 Luka 5:17-26)

2 Yesuŋe tipiŋe tatmâ âwurem Kapanaum kapiân ariop. Ari emetŋan yâhâop. Emetŋan yâhâop yakât den pat ya kapi ambolipŋaŋe nâŋgâm yâkât emelan ari titâkuwi. ² Ari titâkuŋjetâmâ kawe biatmu nombotŋe emet umbiŋan kinmâ ândâp katbi. Yawu otŋetâ den pat âlepŋe ekyongop. ³ Ekyongom tatmu yanâk lok pareŋe âlâ talop yâkât bukulipŋe imbât yaŋe Yesuŋe mem kuwihâk sâam mem gerelân katmâ yâkâlen lâum tohowi. ⁴ Lâum tohowi yamâ lohimbi dondâŋe emet umbiŋan kinmâ mâtâp maŋguyiŋgiwi. Mâtâp maŋguyiŋgiŋetâ yakât otmâ yâk yengâlen hâum pâpgum “Girawu tuhune tuhune?” otmâ mâtâpgât pâinbi. Mâtâpgât pâinmâ emet gimbâŋan getek getek lâum yâhâwi. Yâhâ emet gimbâŋe mem kusatmâ mem katŋetâ Yesuhât gotŋan giop. ⁵ Otmu Yesuhâlen biwiyeŋaŋe kepeiwi yakât topŋe ekmâ lok pareŋe ya yuwu sâam ekuop. Anitâŋe tosahe yiwereŋe pilâhihiap.” Yawu sâam ekuop.

⁶ Yawu sâam ekumu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi yaŋe den sâop ya nâŋgâŋetâ bâlemu biwiyeŋaŋe yuwu nâŋgâwi. ⁷ Anitâ ikŋak otmapgât dop. Yâkŋe konok tosanenŋe pilâningimap. Gârâmâ lok yuŋeâmâ Anitâ mem ge katmâ wangiwe sâam oap. Yamâ ekmunŋe bâleap. Yawu sâam Yesuhât nâŋgâŋetâ bâleop.

⁸ Nâŋgâŋetâ bâlemu biwiyeŋe ekmâ yuwu sâam ekyongop. “Yeŋe nâ nekŋetâ lok bâleŋe otmune biwiyeŋaŋe yawu nanŋai. Yakât nâŋgâmune ki ârândâŋ oap. Yakât otmâ yuwu sâamune nâŋgâŋet. ⁹ Wuân âi tuhumune ekŋetâ

dopŋan otbuap? Yuwu mon sâam ekuwom. “Nâŋe tosahe pilâhihian.” Yawu sâawom me? Me “Gâ getek yahatmâ geretge lâuakmâ ari,” sâawom? ¹⁰ Yakât nine topne yuwu sâamune nâŋgâŋet. Nâ Anitâŋe hâŋgânnohomu gewangât tosayeŋe haonmâ pilâyŋingim mansan. Anitâŋe nep sâam nihiop yukât topŋe ekmâ nâŋgâm heŋgeŋguŋetgât yu otbe.” ¹¹ Yawu sâam ekyongom yaŋak lok pareŋe ya yuwu sâam ekuop. “Gâ yahatmâ geretge lâuakmâ emetŋan ari.” Yawu sâop.

¹² Yawu sâamu senyeŋanâk yahatmâ geretŋe lâuakmâ emetŋehen ariop. Arimu lohimbi hâlâŋmâ kinbiŋe Yesuŋe Anitâhât wâtŋan kinmâ nep miop ya ekŋetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâawi. “Lok yuwuyae kâ âlâ ki ekmain. Yâhâ yiwereŋe puwâk otmu eksain.” Yawu sâam Anitâ mepaewi.

**Yesuŋe hoŋ bawâŋe âlâ
miop ya kutŋe Lewi**

(Mataio 9:9-13 Luka 5:27-32)

¹³ Otmu hilâm âlâen Yesuŋe Kapanaum kapi ya pilâm Galilaia dengân giŋgehen ariop. Arimu lohimbi dondâŋe denŋe nâŋgâne sâam kapiyeŋe pilâm watmâ ariwi. Watmâ ari penewaŋgiŋetâ Anitâhât topŋe ekyongop. ¹⁴ Ekyongom pesuk pilâmu itoŋ galon otŋetâ kapiân âwurem ariop. Ari mâtâwânâk Alipao nanŋe, kutŋe Lewi sâam, yâkŋeâmâ takesi membe sâam tewetsenŋe emetŋan tatmu ehop. Tatmu ekmâ yuwu sâam ekuop. “Nâhâlen torokatdâ orowâk mandehât nanŋan.” Yawu sâop.

¹⁵ Yawu sâamu Lewiŋe tewetsenŋe meminiop nep ya pilâm yahatmâ Yesuhâlen torokatmu orowâk ariowot. Orowâk ari Lewihât emelan yâhâmutâ Yesu hoŋ bawalipŋaŋe peneyitgiŋetâ orowâk tatmâ den alahuwi. Den alahum tatŋetâ Lewihât bukulipŋe otmu lok

nombotŋe Mosehât girem den ki lâum manminiwiŋe Yesuhât den nângâne sâam emelan yâhâŋetâ orowâk tatmâ sot um newi. ¹⁶Nem tatŋetâ Parisaio nombotŋe Mosehât girem den sâam kâsikum ningiminiwiŋe belângembâ kinmâ yekŋetâ ki ârândâŋ otmu hoŋ bawalipŋe yuwu sâam âiyongowi. “Wongât Yesuŋe lok bâleŋe yu orop menduhuakmâ lau konok niai?” Yawu sâam âiyongowi.

¹⁷Yawu sâam âiyongotâ Yesuŋe den ya nângâm Parisaio yuwu sâam ekyongop. “Den âlâen hâum sâamune nângâŋet. Lok mesekyeŋe bianje dokta yengâlen ki arimai. Lok kundatyene orop me hâhiwin teteyiŋgimap yaŋe konok dokta yengâlen arimai. Yakât topŋe yuwu sâamune nângâŋetâ keterahâk. Yengâlen gâtŋe nombotŋe yuwu sâamai. “Nen lok âlepŋe, nen orotmemenenŋe âilonŋo dondâ otmâ mansain.” Yawu sâam pâlâmŋe manmai. Lok yawuya yengât sâam ki gewan. Yeŋe lok bâleŋe sâam kewilâyekŋetâ belângen manmai yawuyaŋe orotmemeyene bâleŋe pilâm Anitâhâlen biwiyeŋe kepeim denŋe lâum bulâŋe mem tetetŋetgât gewan.” Yawu sâop.

Yesuhât hoŋ bawalipŋe sâp sâsâŋan sot barak ki manminiwi.

(Mataio 9:14-17 Luka 5:33-39)

¹⁸Yoane bukulipŋe otmu Parisaio lok nombotŋe Anitâhât âi menehât nângâm yâkâlen biwiyeŋe hikum sâp sâsâŋanâk sot barak manminiwi. Yawu manminiwi yakât otmuâmâ yâk yengâlen gâtŋe nombotŋe Yesuhâlen ari yuwu sâam ekuwi. “Nen Anitâŋe nângâningimu ârândâŋ olâkgât sot barak mansain. Sot barak manmâ sâp kâlep Anitâ mepaem ulitgum gamain. Yâhâ gâhât hoŋ bawalipŋeâmâ otmain yawu ki otmai. Wongât hilâm ârândâŋ sot kutakamai?” Yawu sâwi.

¹⁹Sâŋetâ sâop. “Yakât den âlâen hâum sâamune nângâŋet. Lok patoŋe imbi miakbe sâam bukulipŋe meyekmu orowâk tatmâ sot um nem heroŋe otnomai. Heroŋe otnomaiân sot barak ki tatmai. Yâhâ hâmbâi mâne kasalipyeŋeŋe taka bukuyeŋe kuŋetâ mumbuap yanâmâ eŋgat hako nângâm sot barak mannomai. ²⁰Yakât yuwu sâamune nângâŋet. Yiweneŋeâmâ nâ orowâk mansain yakât otmâ sot barak ki mansai. Hâmbâi mâne nâ nohoŋetâ mumbom sâp yan eŋgat hako nângânomai.” Yawu sâop.

²¹Otmu orotmeme embâŋan otminiwi ya otmu ikŋe orotmeme âiŋe kâsikum yingiop yaŋe ki lâuahop. Yakât otmâ yâhâp yâhâp menduhum lâunomaihât dop ya ki olop. Yakât topŋe nângâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop. “Nen sot me salup me âlâlâ une sâam yan hâpu golâenâk mânunŋmâ titâkum umain. Gârâmâ hâpu tekaŋan mânunŋmâ kâlâwân katmain yamâ hâpu tekaŋe ya sem huhumu sot yaŋe golâ kinmap.” Yawu sâop. ²²Otmu den âlâen yuwu hâum sâop. “Imbi âlâŋe lepa dorokum tâk masipguwuap. Masipgum katmu tatmâ hâŋgiŋe otbuap. Yâhâ yakât kakŋan tâk âiŋe orop menduhum lowaim iri osowuap. Iri osomâmâ senŋe âlâlâŋe mânunŋbuap yan dâimu tiririk sâmu tok sâwuap. Yakât otmuâmâ nenŋe tâk âiŋaŋak menduhum lowaimain. Yawu otmain yanâmâ senŋe âlâlâ umatŋe mânunŋnomân yamâ dâimu ŋirik ŋirik sâam ki tok sâwuap. Yâhâ hâŋgiŋe otmu âiŋe menduhunom yamâ dâimu titâk sâwuap. Yamâ ki orotŋe.” Yawu sâop.

Yesu hoŋ bawalipŋe orop tatmâ nângâ nângâ sâp ya kuwi.

(Mataio 12:1-8 Luka 6:1-5)

²³Tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen Yesuŋe hoŋ bawalipŋe nen kerek menenekmu âi kalam biwiŋambâ

ariwin. Ari mâtâp tânâmñan po ningiop. Yawu otmuâmâ buku nombotñe yengât kalamân sot talop ya mem newin. Yawu otmunñe Parisaioñe nenekmâ Yesu yuwu sâmbâ aiukuwi. ²⁴“Gâ wongât ândâp bok oat? Moseñe girem den kulempuop ya lâumâun ya tatmâ nanñain. Yakât girawu otmuâmâ hoñ bawalipñe bukulipyeñe yengât kalamâmbâ sot mem golâ nai? Ya otñetâ yekmunñe bâleap. Yakât otmâ gâñe yekyungirâ âlâku ki otnomaiñat nanñain.” Yawu sâwi.

²⁵⁻²⁶ Yawu sâñetâ purik pilâyinñim sâop. “Emelâk embânñan Dawitiñe olop yakât den pat sâlikum ki nanñam hengeñgumai. Yakât topñe nanñanñetâ keterahâkgât yuwu sâmunne nanñanñet. Dawitiñe olop sâp yan hotom uwi ya yengât lok kunñe âlâ manop, kutñe Awiata sâmbâ. Sâp yan Anitâhât hotom um manbiñe banja tuhum Anitâhât pat sâmbâ katminiwi ya yâkñe konok neminiwi. Lok inñeâmâ bia. Hilâm âlâen Dawiti otmu ikñe tembe lâulipñe sotgât bâleñetâ yan ikñak Anitâhât miti selepñan yâhâop. Yâhâmâmâ Awiatañe sot kâmbukñe sâmbâ kalop ya ihilâk mem niop. Mem nem nombotñe talop ya mem tembe lâulipñe ge kâsikum yinñimu newi. ²⁷ Yawu otbi yakât otmâ tatmâ nanñam nanñam sâmbâ yukât topñe sâmunne nanñanñetâ keterahâk. Emelâk embânñan Anitâñe tatmâ nanñam nanñam sâmbâ ya katningiop yamâ âlâlâ otmaingât ki sâmbâ kuningim kalop. Yamâ nenñe Anitâ heronñe nanñawangim mepaem biwi sâmbâ duk mannehât sâmbâ kalop. ²⁸ Yâhâ Anitâñe hânñanñohomu ge mansan nâmbâ tatmâ nanñam nanñam yakât ambonñe. Otmu yakât bonñeâmâ nanñe konok mem tete-man.” Yawu sâmbâ ekyongop.

Tatmâ nanñam nanñam sâmbâ âlâen Yesuñe lok âlâ hengeñguop.

(Mataio 12:9-14 Luka 6:6-11)

3 Tatmâ nanñam nanñam sâmbâ âlâen Yesuñe miti emetñan yâhâop. Yâhâ lok âlâ bânñe mum pâlâmñe olop yanâk tatmu ehop. ² Yawu gârâmâ “Tatmâ nanñam nanñam sâmbâ nanñan Yesuñe lok pareñe ya mem hengeñguwuap me bia?” sâmbâ Parisaio nombotñe Yesu mem den âlâen katne sâmbâ bamu bam watbiñe gotyetñan ba kinbi. ³ Gotyetñan ba kinñetâ Yesuñe lok pareñe ya yuwu sâmbâ ekuop. “Yahatmâ kin.” ⁴ Sâmbâ yahatmâ kinmu benñe Parisaio ya yuwu sâmbâ ekyongop. “Moseñe den kulempuop ya topñe girawu tap? Tatmâ nanñam nanñam sâmbâ nanñan lok hengeñyongonom me hilipyongonom?” Yawu sâmbâ. Yawu sâmbâ âiyongomu biwiyeñe umatñe otmu olotoñak kinbi. ⁵ Olotoñak kinñetâ yekmu bâleop. Yekmu bâlemu kunyeñe kârikñe otmâ hiliwahonomai yakât nanñam tepñe nanñayinñiop. Tepñe nanñayinñim lok pareñe ya yuwu sâmbâ ekuop. “Bâtge kuwihak.” Yawu sâmbâ bânñe pilâmu kuwihakop. ⁶ Panmu kuwihakmu Parisaioñe ya ekmâ yakât nanñam bâlewangim pilâyekmâ gem ariwi. Gem ari bukulipyeñe nombotñe lok pato âlâ, kutñe Herot Antipa sâmbâ, yâkâlen torokatmâ manbi ya yengâlen ari orowâk menduhuakbi. Menduhuakmâ Yesu kuñetâ muâkgât alahu gulahu otmâ den hikuwi.

Yesuñe ikñe den pat âlepñe kâsikum yinñiop.

⁷ Otmu Yesuñe hoñ bawalipñe nen menenekmu miti emetñambâ gem Galilaia denñan ginñehen ariwin. Arimunñe kapi gotñe tete ya ambolipñe dondânñe Yesuñe mem hengeñnongoâkgât nengâlen takanñetâ hengeñyongop. Hengeñyongop yakât

den pat alahum sâm haok tuhuŋetâ lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe kapi âlâembâ âlâembâ taka menduhuakbi yamâ yu ambolipŋe. ⁸Nombotŋeâmâ Yuraia hân yakât kapi kunŋe, kutŋe Yerusalem sâm, ya ambolipŋe. Otmu kapi pato ya hawamgum kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipŋe. Yâhâ nombotŋeâmâ Irumaia ambolipŋe. Yâhâ nombotŋeâmâ kapi tipi tapi Yorán to nombotŋen tap ya ambolipŋe. Yâhâ nombotŋeâmâ kapi kutyetŋe Tiro otmu Siron ya ambolipŋe. ⁹⁻¹⁰Lohimbi yawuyaye heŋgemnongoâk sâm taka hawamnongowi. Hawamnongoŋetâ lohimbi dondâ heŋgemyongop. Heŋgemyongom tatmu mem hâmbiŋ gumbiŋ tuhunenekbi. Mem hâmbiŋ gumbiŋ tuhunenekbi yakât otmâ in yawu pilâyekmâ arinehât nâŋgâm Yesuŋe eknongomu wanŋa âlâ denŋân giŋŋan talop ya mem dâimunŋe gotnennjanâk gaop.

¹¹Otmu lohimbi nombotŋe weke bâlenjaŋe mânggâeyehop ya Yesuŋe watyekmu gaiakmâ den kârikŋan halahum yuwu sâwi. “Nenŋe topge nanŋain. Gâmâ Anitâhât nanŋe bulâŋe.” Yawu sâwi. ¹²Yawu nâŋgâwi yakât otmâ lohimbi ekyongoŋetâ nâŋgâmai hât sâm kuyiŋgiop.

Yesuhât hoŋ bawalipŋe yengât kutyetŋe

(Mataio 10:1-4 Luka 6:12-16)

¹³Otmu yakât kakŋan Yesuŋe hoŋ bawalipŋe kâiân yâhâp nengât âi sâm ningiwe sâm otmâ nongonmu lohimbi ya pilâyekmâ ari ekbin. ¹⁴Arim ekmâ orowâk pumŋan yâhâmunŋe yuwu sâm eknongop. “Yen orowâk manmâ Anitâhât topŋe kâsikum yiŋgiwomgât meyeksan. Den kâsikum yiŋgim hâŋgânyongomune ari nâhât den pat âlepŋe sâm ekyongonomai. ¹⁵Ekyongom yan weke bâlenjaŋe

lohimbi nombotŋe mânggâeyekmap ya watyekŋetâ gaiakmâ arinomai.” Yawu sâop.

¹⁶Nen menenehop yamâ kutnenŋe yuwu. Simon, yamâ kutŋe âlâmâ Petoro sâm kunop. ¹⁷Âlâmâ imi ata Yakowo yet Yoane, Yeweri nanyâhâtŋe. Yâkŋe nep kârikŋe tuhuowot ya ekmâ yan Yesuŋe kutyetŋe âlâ yuwu sâm yotgonop. “Boanesi” sâm yotgonop. Yakât topŋeâmâ yuwu. “Denyetŋe kou kâlâp.” ¹⁸Âlâmâ Anderea yamâ Simon imiŋe. Otmu nombotŋeâmâ Pilip, Batolomaio, Mataio, Toma, Alipao nanŋe Yakowo, Taraio, Simon yâhâmâ komot âlâen gâtŋe ya yengât topyene yuwu. Kasalipnenŋe Roma lok ya yengât hâkân otmâ watyekne sâm otminiwi yan gâtŋe. ¹⁹Otmu bâiŋeâmâ Yurasi yamâ Karioto yan gâtŋe. Yâkŋeâmâ Yesuhât betŋehen kioŋop ya. Yesuŋe âi ningim yawu sâm eknongomu orowâk pumŋambâ gewin.

Yesuŋe Satan mem ge katbuap yakât sâop.

**(Mataio 12:24-32 Luka
11:14-23 12:10)**

²⁰Pumŋambâ gem ari emet âlâen yâhâ tatbin. Yâhâ tatmâ po ningimu sot um nene sâm ot tatmunŋe lohimbi dondâŋe Yesuŋe mem heŋgemnongoâk sâm nengâlen toho emet ya titâkuwi. Titâkum hawam mewam tuhunenekŋetâ sot ki newin. Inâk tatmunŋe Yesuŋe sot ki niop yakât otmâ lohotŋe olop. Lohotŋe olop yamâ lohimbi dondâŋe gâŋak bamat nâŋak baman otmâ hâmbiŋ gumbiŋ tuhuŋetâ hâpunakmâ heŋgemyongop. Nep tuhumm tatmu wâtŋe houŋ sâop. Wâtŋe houŋ sâmu yan lok nombotŋaŋe ekmâ nâŋgâm tâpikgum yuwu sâwi. “Yesuŋe kunŋe itoŋ galaŋ otmu ki galemahom mansap.” ²¹Yawu sâŋetâ ikŋe hepŋe torehenlipŋaŋe den pat ya nâŋgâm tângune sâm emetyeŋe pilâm tohowi.

²²Mâtâwân tohoŋetâ Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi nombotŋe Yerusalem kapiângembâ toho tatbiŋe ekmâ yuwu sâwi. “Weke bâleŋe ya yeŋgât amboyeŋe, kutŋeâmâ Besewulu sâŋ, kutŋe âlâmâ Satan, yâkŋe Yesu mâmâŋe otbangimu yâkât wâtŋan kinmâ weke bâleŋe watyeksap.” Yawu sâwi.

²³Yawu sâŋetâ nâŋgâm yuwu sâŋ purik pilâyinŋiop. “Satangât weke bâleŋe ki ahom hioŋakmai. ²⁴Yakât topŋe teteâkgât den âlâen hâum sâwe. Lok komot konohâk menduhuakmâ mansaiŋe yahatmâ ahom hioŋakmâ tiok taok otnomai yamâ kapiyeŋe kâwurumŋaŋak kinbuap. ²⁵Yâhâ hep torehenŋe komot konohâk otmâ mansaiŋe yahatmâ ahom hioŋakmâ ihilâk mahilâk otmâ ariai mâne kutyeŋe biatbâp. ²⁶Yakât torokatmâ sâwe. Yiwereŋe Satangât komotŋak ahom hioŋakmâ mansai otmuâmâ den yan yuwuâk hiliwahom kuriŋ sânomai.”

²⁷“Nine topne teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lok sâtŋe kârikŋe âlâ me âlâne ikŋe manmanŋe torokatmâ teteâkgât hâmbâŋe mem haŋgalakmâ tembe talam lâuakmâ tenŋâen irik irihâk kinbuap. Kinmu yanâmâ kasaŋe taka kombo mewangŋiwe sâŋ otmu ahoromawot. Ahom yan kasaŋe kum itit kiom bâleŋe tuhuwangŋiwap. Dop yawuâk nâŋe Satan mem ge katbom. Yamâ angoân yâkât weke bâleŋe watyekmune gaiakmâ arai.”

²⁸⁻³⁰“Yakât otmâ âlâ torokatmâ yuwu sâwe. Yeŋe imbiâk nâhâitŋe senduk banearâ bâleŋe mâmâŋe otbangimu âi memap nâŋgâmai. Yawu nâŋgâm tâpikguai yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât yuwu sâwe. Lok âlâ me âlâne otŋetâ bâleap. Me Anitâŋe âi sâŋ nihim hâŋgânnohomu gewan nâhât nâŋgâŋetâ tâŋât oap. Me lohimbŋe nâhât nâŋgâŋetâ

giâkgât sâŋ biwiyeŋan kioŋnomai. Lok yawuŋe orotmemeyeŋe bâleŋe bet pilânomai ya yeŋgât tosa yamâ Anitâŋe pilâyinŋiwapgât dop tap. Torokatmâ sâwe. Lok âlâ me âlâne Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe âi tuhuap ya ekmâmâ yuwu sâwuap. “Bâe, âi yukât amboŋe yamâ Satan.” Yawu sâŋ yan âi ya ekmâ Satangâlen gâitmâ yâhâmbisâp. Lok yawuŋe tosa pato dâiwap yamâ Anitâŋe tosa ya pilâwangŋiwapgât dop âlâ ki tap.”

Yesuhât hepŋe torehenlipŋe

(Mataio 12:46-50 Luka 8:19-21)

³¹Yawu sâŋ ekyongom tatmu yanâk ikŋe hepŋe torehenlipŋe takawi. Taka tirek topŋan kinmâ yuwu sâwi. “Atanenneŋe gâ ge.” ³²Yawu sâŋetâ lok âlâ yan talopŋe yahatmâ Yesu yuwu sâŋ ekuop. “Wae, emba nâŋgâ. Torehenlipŋe taka tirek topŋan kinmâ gâhât yai.” ³³⁻³⁴Yawu sâmu Yesuŋe nenekmâ yuwu sâŋ eknongop. “Hepne torehenlipŋe taka kinsai. Yawu gârâmâ yuwu sâwe. ³⁵Anitâhât tem lâum mansai yeŋeâmâ nâhât hepne torehenlipŋe bulâŋe oai.” Yawu sâŋ eknongop.

Hote alikŋan hâum sâop.

(Mataio 13:1-9 Luka 8:4-8)

4 Hilâm âlâen Yesuŋe Galilaia denŋân ginŋan ari talop. Yan tatmâ den pat âlepŋe ekyongop. Ekyongom tatmâ lohimbî dondâŋe taka mem hawam mewam tuhuwi. Mem hawam mewam tuhuŋetâ yapâ pilâyekmâ wangŋaen yâhâop. Wangŋaen yâhâmu lohimbî takawi ya denŋân ginŋan ge tatŋetâ wangŋa orotok sâŋ endâŋân baop. ²Endâŋân bam wangŋaen kinmâ ikŋe den pat yakât topŋe nâŋgâŋetgât den âlâen hâum yuwu sâŋ ekyongop.

³⁻⁸“Den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Lok âlâŋe hote alikŋe mem hâilonŋbe sâŋ newâŋen ariop. Ari

hote alikŋe ya nombot nombot mem hâiloŋmu giop. Nombotŋeâmâ mem hâiloŋmu mâtâwân ge talop. Yâhâ nombotŋeâmâ mem hâiloŋmu hân toŋe biaeŋ ge talop. Yâhâ nombotŋeâmâ hele bâleŋe iowân giop. Yâhâ nombotŋeâmâ tep tep kum hân âiloŋgo loŋgo tuhuwi yan mem hâiloŋmu ge talop. Yawu gârâmâ hote alikŋe mem hâiloŋmu âlâen âlâen giop yakât topŋeâmâ yuwu. Nombotŋe mâtâwân ge talop yamâ nâiŋe in yawu taka kerek kârâm newi. Yâhâ nombotŋeâmâ hân toŋe biaeŋ giop yamâ gihitŋe kakŋeâk pilâop. Yakât otmâ sikop kârikŋe kumu yan in yawu mum hâlâlân sâop. Yâhâ nombotŋeâmâ hewukŋan me hele pato biwiŋan giop yamâ âiloŋgo tetem pururuk sâop. Pururuk sâmu hewukŋaŋe langumu derepgum gimbaŋgumu orok sâop. Yâhâ nombotŋe hân âlepŋan giop yaŋeâmâ tetem pururuk sâm âiloŋgo yahalop. Yâhâ nombotŋeâmâ tetem papato kewereop. Kândikum teteop ya wangiop. Yâhâ nombotŋeâmâ hote pawut purik papato sâmain dop yawuya teteop.

⁹Nâŋe den yan yu biwiyeŋan katmâ nâŋgâm heŋgeŋgunomai.” Yawu sâop.

**Topŋe yuwuhât Yesuŋe den
âlâ me âlâen hâum sâop.**

(Mataio 13:10-17 Luka 8:9-10)

¹⁰Otmu lohimbî kerekŋe yahatmâ itoŋ galaŋ otmâ gem ariwi. Ariŋetâ nombotŋe yamâ konok konok âwurem gawi. Âwurem gaŋetâ nen hoŋ bawalipŋe kâiân yâhâp orowâk Yesuhâlen ari yuwu sâm âikuwin. “Den âlâen hâum kinmâ yat ya nâŋgâmunŋe ki keteraksap. Yamâ topŋe sârâ nâŋgâmunŋe keterahâk.” Yawu sâwin. Yawu sâm âikumunŋe yuwu sâop.

¹¹Anitâŋe tihitnenŋe otmâ gamap yakât topŋe yeŋe tipiŋe naŋgai. Yâhâ lok nombotŋe nâhâlen ki torokatmâ man-

saiŋeâmâ biwiyeŋe pâlâmŋe otmâ man-sai. Biwiyeŋe pâlâmŋe otmâ manŋetâ yakât den âlâen âlâen hâum ekyongoman. ¹²Yakât otmâ

“yâkŋe nâhât hâkâŋ otmâ nekmâ kâkâ-suk otmâi. Yawu otmâ biwiyeŋe alitmai. Yakât otmâ nâhât toŋne ki nâŋgâŋetâ keterakmap. Yâhâ biwiyeŋe pâlâmŋe otmâ nâhât den pat yu nâŋgâŋetâ tâŋât oapgât hiliwahonomai. Yamâ nâŋgâm heŋgeŋguai mâne biwiyeŋe Anitâhâlen katmâ denŋe lâuŋetâ tosayeŋe emelâk pilây-iŋgimbâp.”

**Hote mem hâiloŋmu giop yakât topŋe
(Mataio 13:18-23 Luka 8:11-15)**

¹³Yawu sâm benŋe yuwu sâm eknongop. “Nâŋe den yan yu ki nâŋgâm heŋgeŋguai. Yakât otmuâmâ wuân denân hâum sâmunne yeŋe nâŋgâŋetâ keterakbuap? Aiop yuwu sâmunne nâŋgâŋet. ¹⁴Lok hote alikŋe mem hâiloŋmu giop yamâ nenŋe Anitâhât den lohimbî sâm ekyongomunŋe nâŋgâmai yakât dop. ¹⁵Yâhâ alikŋe nombotŋe mem hâiloŋmu mâtâwân giop yakât topŋe yuwu. Yamâ lohimbî nombotŋaŋe Anitâhât den nâŋgâmai yanâmâ Satanŋe den ya kum mem gulip tuhumap.

¹⁶Yâhâ hote mem hâiloŋmu nombotŋe hân toŋe biaeŋ giop yakât topŋe yuwu. Lok yawuya nâhât den pat âlepŋe ekyongomunne nâŋgâm heronŋe otmâ manmai. Nâŋgâŋetâ den ya kakŋeâk gem biwiyeŋan gihitŋe kârikŋe ki memap. ¹⁷Yawu gârâmâ Anitâhât kasalipŋe takaŋetâ yekmâ kiŋgityeŋahât otmâ in yawu bet pilâmai. Me bukulipyenŋe nombotŋaŋe senyeŋan gemai yan lohotŋe otmâ pilâmai.

¹⁸Yâhâ hote nombotŋe mem hâiloŋmu hele biwiŋan giop yakât topŋe yuwu. Lohimbî nombotŋe

den ekyongomune nângânetâ bonje otmap. ¹⁹Nângânetâ bonje otmu sâp kâlep ki otmuâk hângât iri sikum, me tewetsenje, me âlâlâ ekmâ biwi nângân nângânyenjae yan hikum nângâm manmai. Yawu manmai yakât otmâ biwi yâhâp otmâ manjetâ manman âlepje ki teteyingimap.

²⁰Yâhâ hote mem hâilonjmu nombotje hân toje orowân giop yakât topje yuwu. Lok yawuyajeâmâ den pat âlepje nângâm henjenjgumai. Nângâm henjenjum tinjâk lâum manjetâ manman âlilongo lonjo teteyingimap. Yâk yengât topyeje yawu. Nâje hoteân hâum yan yamâ topnenjeâmâ yawu.” Yawu sâop.

Lok topnenje Lambeân hâum sâop.

(Luka 8:16-18)

²¹Yesuje den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Nenje emet kâlehen tatmâ lambe saum tunjujan ki katmain. Gârâmâ helejân gâitmunje kinmâ sem lajinje pilâmu ekmâ gem yâhâmain. ²²Yakât topje yuwu. Lok âlâ me âlâje otjetâ bâlemu kurihimai yamâ hâmbâi mâne tetekjan otmu eknom. Yâhâ omoj kâtâpjan otjetâ ki ekmain yamâ hâmbâi mâne haj sâmbâ tetekjan eknom. ²³Nâje den yan yu biwiyenanâk katmâ topje nângâm henjenjunomai.”

²⁴Otmu den âlâ yuwu torokalop. “Den yan yukât topje teteâkgât sâ-mune nângânet. Yen oap amboje ikniâk ikniâk mansai. Yakât otmuâmâ nâhât den nângâm lâunomai me kum pilânomai yakât matje Anitâje yingimu âlâku ambojan ambojan menomai. ²⁵Lok âlâ me âlâje nâhât den nângâm biwiyenan katmâ mannomaije ya nângânetâ keterakbuap. Yâhâ lok âlâ me âlâje nâhât den nângânetâ nahat otmu bet pilânomaije biwiyenje pâlâmje manmâ ki nângânetâ keterakmâ henjenjuwuap.” Yawu sâm eknongop.

Anitâje tihitnenje otmap yakât topje

²⁶Yawu sâm Anitâje tihitnenje otmâ menenekbuap yakât topje teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Lok âlâje newân ari yu me ya kehetje katmap. ²⁷Katmu tatmâ mâne mâne pururuk sâm ga takamap. Pururuk sâm ga takamap yakât topje ki nângâmain. ²⁸Yamâ hân kâlehen tatmâ yapâ pururuk sâm ga takamap yanjak esenje huhumap. Esenje huhumap yanjak pato otmâ yan bonje otmap. Yamâ kehetje hânâmbâ pururuk sâmap yapâ gâtjae bonje otmawân osetje ya tatmain yakât ki nângâm ketetmâ gulip malap otmain. ²⁹Bonje otmâ nenehât dop otmuâmâ mem ari um nemain. Yakât topje yuwu sâmune nângânet. Anitâhât den lok biwiyenan katmunje tatmu yâk yengâlen bonje tetewuap yakât ki gorâningimap.” Yawu sâop.

Bândup yakât topje

(Mataio 13:31-32,34 Luka 13:18-19)

³⁰Yawu sâm den âlâ yuwu torokatmâ eknongop. “Yeje biwiyenje Anitâhâlen kepeinetâ tihityenje oap yakât topje teteâkgât wuân denân hâum sâmune nângânetâ keterakbuap? Yuân hâum sâ-mune nângânet. ³¹Nak âlâ kutje bândup yamâ lok âlâje kehetje tipiye âlâ mem ari kalamjan kalop. ³²Katmu tatmu kâmje ga takamap yanjak yâhâm kâlep pato otmâ nak nombotje wangiyekmap. Yawu otmu nâi wosapâ wosapâ taka awatje kun kunjan kerem tatmai.” Yawu sâop.

³³Yesuje ikje den pat âlepje ekyongom yanâmâ den âlâen âlâen hâum sâm ekyongominiop. ³⁴Sâm ekyongomu nângânetâ ârândâj otmu yanâmâ pilâyekmâ âlâengen ariminiop. Pilâyekmâ nenjeâk tatbin yan topje

nângâmunje keterahâkgât den kâsikum ningiminiop.

Yesuje sâmu to siru nâj nâj sâop.

(Mataio 8:23-27 Luka 8:22-25)

³⁵ Yesuje den yawu sâm tiŋ pilâm emetsâpŋe otmu yuwu sâm eknongop. “Waŋgaen yâhâ dengân yu hâtikgum nombotgen arine,” sâmu nenŋe lohimbî ya pilâyekmâ waŋgaen yâhâ hâtikgum nombotgen ariwin. ³⁶ Arimunŋe nombotŋe gurâ betnenŋan watnenekmâ tohowi. ³⁷ Dengân ya tânâmgumunŋe yanâk siru puŋ puŋ sâm pilâop. Siru puŋ puŋ sâm pilâmu toŋe waŋga kâlehen gemu guhutbe sâm olop. ³⁸ Guhutbe sâm olop yan Yesujeâmâ kum ihi ya katmâ ya kakŋambâ aman pâlâmŋe iop. Aman im tatmu nen hoŋ bawalipŋaŋe yahatmâ waŋga hâmeŋehen yâhâ mândem ekuwin. “Wa, waŋga yu dengân kâlehen guhulakbe sâm oap. Yakât otmâ gâ wongât aman pare pare ot tat?” Yawu sâwin.

³⁹ Yawu sâmunŋe yahatmâ siru ya kuwaŋgiop. Kuwaŋgimu to yaŋe nâj nâj sâop. ⁴⁰ Nâj nâj sâmu yuwu sâm âinongop. “Yen wongât kiŋgityeŋahât oai? Anitâŋe haonmâ ârândân tihitnenŋe otmap yakât topŋe ki naŋgai hâ? Wongât biwi yâhâp oai? Nâŋe tânyongowomgât dop ki tap. Yawu mon sâm oai?” Yawu sâm eknongop.

⁴¹ Yawu sâm eknongomu yuwu sâm alahuwin. “Bâe, lok yukât topŋe girawu? Siru kuwaŋgimu yaŋak to yaŋe nâj nâj yap.” Yawu sâwin.

Yesuje weke bâleŋe watyekmu gaiakmâ bau yengâlen ariwi.

(Mataio 8:28-34 Luka 8:26-39)

5 To nâj nâj sâmu dengân ya hâtikgum ba nombot endaken kapi âlâ, kutŋe Gerasene sâm, yan ariwin. ² Yan ari waŋgaembâ lâum kionmâ arimunŋe lok âlâ weke bâleŋaŋe

mâŋgâeminiop yamâ sumângembâ takamu ekbin. ³⁻⁵ Yâhâ yâkât topŋe yuwu. Lok yamâ sumân bam gam otmâ ihilâk mahilâk manminiop. Ihilâk mahilâk manmu yan weke bâleŋaŋe mâŋgâemu omoŋe hilâmŋe sumângen ari im yahatmâ isem hu halak tuhumiop. Hu halak tuhum kâlân, me nak duwiŋan, me hân teŋ sâŋan me âlâen âlâen yan ikŋe kun kândâtŋe ahom kuakminiop. Yawu otmâ sâtŋe kârikŋe otmu kapi ya ambolipŋaŋe ari kâiŋe bātŋe mem sâhâm kuratguminiwi yamâ tâmbiriŋ sâmu hâreakminiop. Yâkât otmuâmâ tâk kârikŋe, kutŋe sein sâm, yaŋe kâiŋe bātŋe mem menduhum sâhâminiwi. Yâhâ ya gurâ yawuâk tâmbiriŋ sâmu hâreakminiop. Yawu otmu ekŋetâ tepyeŋe hindâm pilâm kapiyeŋan ariwi. Lok yakât topŋe yawu.

⁶ Lok yaŋe ewâŋân kinmâ Yesu ek-mâmâ mem bâlenekmap sâm yakât ulitguwe sâm in yawu yâkâlen giop. ⁷⁻⁸ Yâkâlen ge kinmu Yesuje weke bâleŋe ya watbe sâm otmâ yuwu sâm ekuop. “Lok yukâlembâ gaiakmâ ari.”

Yawu sâmu hu halak tuhum yuwu sâm ulitguop. “Yesu, topge naŋgan. Gâ Anitâhât nanŋe. Yamâ wongât nâhâlen takat? Nâ hâhiwin ki nihi. Inâk âwurem arihât naŋgan.” Yawu sâm ulitguop.

⁹ Ulitgumu sâop. “Ahonakdâ nâŋgâwe.”

Sâmu sâop. “Nâŋe weke bâleŋe nombotŋe meyekmune orowâk tatmâ lok yu mem mâŋgâem mansain. Yakât nengât kutnenŋe “Komot Pato,” yawu. ¹⁰ Aiop, gâŋe nâŋgâningirâ sumânâk manmâ yan kâlepeŋehen ki arinehât naŋgain.” Yawu sâwi.

¹¹ Yâhâ talapŋan bau sesengâlâkŋe tomot tuhum kinŋetâ yekbi. ¹² Yekmâ yuwu sâm Yesu ekuwi. “Gâŋe watnenekbuat otmuâmâ, âlepeŋe watnenekdâ bau enda yengâlen arinom.” Yawu sâwi. ¹³ Yawu sâŋetâ

watyekmu yâkâlebâ gaiakmâ bau ya yengâlen ge mânunakbi. Bau yengâlen ge mânunakmâ mângâyekjetâ sururuk sâam ba hem patoembâ tâwoŋ sâam dengânân kioŋjetâ haranyongop. Otmu bau yamâ amon kitâ kinbi? Bau yamâ kiŋgitŋe orowâk. Yakât dop yamâ 2000 ya wangiop.

¹⁴Bau kiŋgitŋe orowâkŋe dengânân kioŋjetâ haranyongop. Yakât otmâ galemnyongom manbiŋe ekma sururuk sâam kapi ambolipŋe ya ekyongowi. Ekyongonjetâ yakât topŋe nângâne sâam Yesuhâlen takawi. ¹⁵Otmu emelâk weke bâleŋe lok mângâeŋjetâ ihilâk mahilâk manminiop yamâ nângân nângânŋe keterakbaŋgimu hâk katipŋe mânunakmâ tatmu ekbi. Ekjetâ sâtŋe otmu lohimbî Yesu orop kinbi ya âiyongowi. ¹⁶Âiyongonjetâ Yesuŋe weke bâleŋe watyekomu gaiakmâ bau mem hilipyongowi yakât den pat ekyongowi. ¹⁷Ekyongonjetâ nângâm kuk otmâ Yesuŋe pilâyekmâ âlâengen ariâkgât ekuwi.

¹⁸Yakât otmâ Yesuŋe menenekmu waŋgaen yâhâmunŋe yan lok weke bâleŋe watbaŋgiop yaŋe yuwu sâop. “Nâ girawu otbom? Yen orop arinehât nangan.”

¹⁹Sâmu sâop. “Bia, gâ nen orop ki arinom. Yiwerenŋe Anitânŋe nângâhihimu nângân nângânŋe keterakgihiap. Yakât otmâ kapihehen ari gike hepge torehenlipge yakât den pat ya ekyongowuat.” Yawu sâop.

²⁰Yawu sâmu kapi bâlâk ŋerek tatmâ arap ya yengâlen ari yakât den pat ekyongomu nângânjetâ sâtŋe olop.

**Imbi âlâ mesek umatŋe
tetewaŋgiopŋe Yesuhât sângum
walipgum âlepŋe olop.**

(Mataio 9:18-26 Luka 8:40-56)

²¹Yawu otmâ Yesuŋe menenekmu kapi ya pilâm waŋga mem âwurem ari-

win. âwurem ari waŋgaembâ ge dengân ginŋan kinmunŋe lohimbî dondânŋe Yesu ekne sâam taka hawamngom kinbi. ²²Yawu otmâ kinjetâ miti selepŋahât galem ya yengât lok kunŋe, kutŋe Yairo sâam, yâkŋe gotŋan ga mepaem ekuop. ²³“Baratne, ombe bisine konhâk ya sihanâk katnenekbe sâam oap. Yawu gârâmâ gâŋe ari wâirâ âlepŋe olâkgât nanŋan.” Yawu sâop. ²⁴Yâhâ nenŋe takawin yakât den pat ya lohimbî dondânŋe nângâm Yesu ekne sâam taka mem hawam mewam tuhunenekjetâ orowâk ariwin.

²⁵Yâhâ imbi âlâ orowâk ariwin yakât topŋeâmâ yuwu. Imbilipnenŋe emetsenŋe ekmai dop yawu ki olop. Yâhâ imbi yuâmâ emetsenŋe ekma yâhâmu yambu kâiân yâhâp olop. ²⁶Yambu kâiân yâhâp yu biwiŋan dokta yengâlen arimu hep ya saŋ sâekgât âi pato meŋjetâ tewetsenŋe pato imbiâk pilâminio. ²⁷Yawu otminiop yakât otmâ Yesu takaop pat ya nângâm peneningimu orowâk ariwin. ²⁸Orowâk arim yan biwiŋe yuwu nângâop. “O, nâmâ Yesu wâiwomgât dop ki oap. Yawu gârâmâ sângum potonŋan in walipguwom.” Biwiŋe yawu nângâop.

²⁹Yawu otmâ walipgumu yanâk hepŋe saŋ sâmu hâkŋe nângâmu âilonŋo olop. ³⁰Yâhâ walipguop yanâk Yesuŋe hâkŋe katmâ nângâop. Hâkŋe katmâ nângâm yaŋak engatŋe kakŋambâ olelem yekmâ “Âlânŋe walipnohoap?” sâam âiyongop.

³¹Yawu sâam âiyongomu yan kurihiakjetâ nenŋan gâtŋe âlânŋe yuwu sâop. “Lohimbî dondânŋe hawam mewam tuhunenekjetâ wâiakmâ kinsain. Yakât otmâ gâ girawu nângâm yat? Yan gâtŋeŋe mon walipgohoi.” ³²Yawu sâam ekumu senŋe senŋe olop. ³³Senŋe senŋe otmu imbi yaŋe kâi bātŋe kârân kârân sâmu kinop. Yawu otmâ Yesuhât gotŋan

ba walipgum yan âlepņe olop yakât topņe kerek ekuop.

³⁴Sâmu sâop. “Toune, biwihe nâhâlen katdâ yakât Anitâņe nâņgâhihimu hege saņ yap. Lohotņan ba ari.” Yawu sâm ekuop.

³⁵Yawu sâm ekum kinmu yanâk Yairohât hoņ bawalipņe nombotņe emelambâ taka yuwu sâm ekuwi. “Baratge emelâk bâleap. Yakât otmâ lok pato yu imbiâk sârâ gamap.”

³⁶Yawu sâņetâ Yesuņe nâņgâm ki nâņgâm yawu otmâ Yairo yuwu sâm ekuop. “Yakât ki gorâhihiâk. Biwihe nâhâlen katmâ engat yâhâp ki ot.” Yawu sâop. ³⁷Yawu sâm lohimbî nombotņe katyekmu kinņetâ Petoro, Yakowo otmu imiņe Yoane meyekmu ariwi. ³⁸Ari Yairohât emet gotņan ba kinmâ gilâp nâņgâwi. Yâhâ emet kâlehen lohimbî dondâņe kahân tatmâ isem we bâle pato nâņgâwi. ³⁹Yawu otmâ isem tatņetâ yuwu sâm ekyongop. “Baratyetņe ki bâleap, in aman pâlâmņe iap. Yakât wongât otmâ olo gilâp bâleņe oai?”

⁴⁰Yawu sâm ekyongomu nâņgâņetâ ki bonņe otmu giriņbangiwi. Giriņbangiņetâ Yesuņe hâņgânyongomu yaihen kioņbi. Yaihen kioņetâ âwâņe mâmâņe otmu hoņ bawalipņe kalimbu ya meyekmu imbi sihan talowân yâhâwi. ⁴¹Yâhâņetâ Yesuņe imbi sihan ya bātņan mem denyeņan yuwu sâm ekuop. “Talita, koum.” Yakât topņeâmâ yuwu. “Barat tipiņe, yahatmâ kin.”

⁴²Sâmu yanâk yahatmâ bam gaop. Yawu otmu âwâņe mâmâņe ekmutâ âlâ kândâkdâ olop. ⁴³Yawu otmuâmâ Yesuņe sâmu sot um waņetâ niop. Yawu otmâ bukulipyetņe ki ekyongoromawot sâm kuyitņiop.

Yesuhât kapilipņe betbangiwi.

(Mataio 13:53-58 Luka 4:16-30)

6 Yawu otmâ Yesuņe ikņe kapiân âwurem ariwe sâm otmâ

menenekmu orowâk yahatmâ ariwin.

²Ari manmunņe tatmâ nâņgâ nâņgâ sâp âlâen Yesuņe miti emetņan yâhâ den kâsikumu yingiop. Den kâsikumu yingimu lohimbî dondâņe nâņgâņetâ âlâ kândâkdâ otmu âiahom yuwu sâwi. “Bâe, lok yuâmâ nengâlen gâtņe. Âlâņe nâņgân nâņgân topņe topņe yu ekumu taka kâsikumu ningiap? Me wosapâ ari kândiwahom taka kulem âlâlâ miap? Yu ekmunņe sâtņe oap.

³Yamâ hep torehenlipņe nâņgâyingian. Imilipņe, kutyeņe Yakop, Yose, Yurasi otmu Simon. Yâhâ garilipņe ya gurâ nâņgâyingian. Yâhâ mâmâyeņe Maria yâhâmâ nenņan gâtņe. Yakât otmâ oap miap yukât girawu nâņgânom?” Yawu sâwi. Yâhâ hep torehenlipņe nâņgâyingiwî yakât otmâ den kâsikumu yingim manop yamâ nâņgâņetâ nahat otmu betguwi.

⁴Yawuhât Yesuņe biwiyenahât topņe ekmâ yuwu sâm ekyongop. “Anitâhât poropetelipņe kapi âlâen ari yâkât den kâsikumu yinginetâ nâņgâņetâ bulâņe otmap. Yâhâ yâkņe hep torehenlipyeņe den kâsikumu yinginetâ nâņgâņetâ nahat otmap.” Yawu sâop.

⁵⁻⁶Yesuņe den kâsikumu yingimu nâņgâņetâ nahat olop yakât otmâ lohimbî dondâņe biwiyeņe yâkâlen ki katbi. Lohimbî nombotņe biwiyeņe yâkâlen katņetâ hengemyongop yamâ getek âlâ. Yawu otņetâ yekmâ nâņgâmu sâtņe otmu hohetyeņan kulem amon âlâek miop. Yawuhât ikņe kapi pilâm kapi âlâlâ yeņgâlen ari Anitâhât topņe nâņgâņetâ keterahâkgât den kâsikumu yingiop.

Yesuņe hoņ bawalipņe meyekmâ âi sâm yingiop.

(Mataio 10:5-15 Luka 9:1-6)

⁷Otmu Yesuņe hoņ bawalipņe kâiân yâhâp nen menduhunenekmâ yuwu sâm eknongop. “Sâmune nâņgâņet. Yen kapi

âlâen âlâen ari Anitâhât topnje sâam ekyongonomai yamâ nâne mâmâne otyingimune weke bâlene watyeknetâ gaiakmâ arinomai. ⁸Hângânyongomune arinomai yanâmâ lok yâhâp yâhâwâk menduhuakmâ yuwu otmâ arinomai. Âi topnje katne sâam sot me senje âlâlâ umatdâek ki miakmâ arinomai. Me natik ki miaknomai. Me itâkat ki golonomai. Me tewetsenje hakyenjan ki tatbuap. ⁹Me pet me hâk katipnje ya hourâ hourâ ki miaknomai. Yâhâ kâiyejahât katipnje katmâ howan konok tinangunomai. ¹⁰Otmu kapi âlâen arinomai yanâmâ emelan dâim yâhâ katyeknetâ yanâk tatnomai. Kapi tatnomai ya ambolipnaje orotmemeyenje bâlene betbangim biwiyenje Anitâhâlen katjet sâam nâhât den pat âlepne ekyongonomai. ¹¹Yâhâ kapi âlâen ari den ekyongonetâ nângânetâ gemu bet pilânomai yamâ hâmbâi Anitâne matnje umatnje yingiwuap. Yakât otmuâmâ yenje yuwu otmâ kâi katnomai. Kâiyejan wahap me bokosok me yu ya horatbuap yamâ tâlim gik beretek mejetâ gemu betyngim pilâyekmâ ba âlâengen arinomai. Arijetâ towat ya ekmâ kâi katsap yawu nângânomai.” Yawu sâop.

¹²Yawu sâam eknongomu ariwin. Yâhâp yâhâwâk ari lohimbije orotmemeyenje bâlene betbangim biwiyenje Anitâhâlenâk katnomaihât Yesuhât den pat âlepne ekyongowin. ¹³Den pat âlepne ekyongom yan weke bâlejanje mângâeyekbi ya gurâ watyekmunje gaiakmâ ariwi. Yâhâ lohimbiji nombotje mesek otbi me kundat topnje topnje teteyngiop yamâ meyekmâ nak âlâ, kutnje oliwa sâam, yakât kehetjahât tonaje mem kunyenjan lâwâleyekmâ Anitâ ulitgumunje âlepne otbi.

Yoane kujetâ muop.

(Mataio 14:1-12 Luka 3:19-20 9:7-9)

¹⁴Nenje yawu otyingiwini yakât den patnje pererenje sâam arimu lohimbiji dondâne nângâwi. Nângâmâmâ nombotnaje Yesuhât yuwu sâwi. “Lok âlâ, kutnje Yoane sâam, yâkne embânjambâek topnje katmâ toen katyekmâ gaop. Yamâ emelâk nengât lok kutdâ, kutnje Herot sâam, yâkne tembe lâulipnje hângânyongomu ari kujetâ muop. Muop yamâ mumunjabâ yahatmâ kulem topnje topnje yu mem gap.” Yawu sâwi.

¹⁵Yâhâ nombotnajeâmâ yuwu sâwi. “Poropete lok âlâ, kutnje Elea sâam, emelâk himbimân yâhâop yaje mon purik sâam ge kulem âlâlâ yu me mansap.” Yawu sâwi.

Yâhâ nombotnajeâmâ yuwu sâwi. “Emelâk embânjân poropete lok nombotnaje Anitâhât tem lâum kulem topnje topnje mem âiyenje tuhuwi. Yakât dopnjeâk lok yuje Anitâhât den eknongom kulem topnje topnje memap.” Yawu sâwi.

¹⁶Yawu sâam alahujetâ Herotnajeâmâ denyenje nângâm yuwu sâop. “Yoane yamâ sâamune engatnje hârewi. Yâkne mumunjabâ yahatmâ kulem topnje topnje yu miap.” Yawu sâop. ¹⁷⁻¹⁸Otmu Herotnje sâamu Yoane kujetâ muop yakât topnje yuwu. Herot yet Pilip yamâ imi ata. Angoân Pilipnajeâmâ imbi, kutnje Herotia sâam, ya miop. Memu manmâ manmâ imbi yaje loknje hâkânj otmâ pilâmuâmâ kahaje Herot ya orop miahowot. Yakât otmâ Yoane nângâmu bâlemu yuwu sâop. “Nengât girem den kuawot ya ekmune dondâ bâleap.” Yawu sâop.

¹⁹⁻²⁰Yawu sâam kuyitgimu imbi yaje Yoanehât dondâ nângâm bâlewangiop. Nângâm bâlewangim yan Yoane girawu otmâ kujetâ muâk nângâm manminio.

Yâhâ Yoaneje Anitâhât lauje lâum uwawapje bia manmâ gaop yakât Herotje ekmâ nângâmu âlâ kândâkdâ otmu gorâwângiop. Gorâwângimu yan imbiyahât mâtâp maŋguwe sâam otmâ tembe lâulipje hângânyongomu ari Yoane mem sâhâm pâi emetjan katjetâ tatminiop. Yan tatmâ Herotgât sâtgât otmâ yâkâlen ari Anitâhât den kâsikum waŋmu nângâm heroje otminiop. Yawu gârâmâ den sâop ya nângâmu biwiŋan hâumu biwi yâhâp otminiop.

²¹ Yawu otminiop yamâ imbiŋajeâmâ Yoane kuŋetâ muâkgât nângâminiop. Mâne mâne mâne yakât bonje teteop yamâ yuwu. Sâp âlâen Herotje teteop yakât nângâm heroje otne sâam bukulpje nombotje taka sot um nene sâam menduhuakbi. Menduhuakbi yamâ Roma lok nombotje, otmu tembe lâulipje ya yengât kunlipyeye, otmu kapi tipi tapi Galilaia hânân tatmâ arap ya yengât papatolipyeye kerehâk menduhuakmâ sot nem heroje nângâwângiwi. ²²⁻²³ Sot nem heroje otjetâ yanâmâ baratyetŋaje yahatmâ kep ândeop. Kep ândemu ekmâ biwiyeye âlepje otmu heroje nângâwi. Heroje nângâjetâ Herotje yuwu sâam ekuop. “Barat. Anitâhât senjan kinmâ sâamune nângâ. Iri sikum senje âlâlâ tatnihiap yu me ya ekŋâlemat ya âlepje eknohorâ nombotje kâsikum gihiwom.”

²⁴ Yawu sâam ekumu imbi yaŋe ari mâmâŋe yuwu sâam ekuop. “Awoŋŋaje ikje iri sikumje me senje âlâlâ tatbaŋgiap ya “nombotje gihiwom,” yap. Yakât otmâ wuân membomgât naŋgat?” Sâamu sâop. “Yoane yamâ kuŋetâ muâkgât naŋgan. Yakât otmâmâ “Yoane eŋgatje hârem kunje mem ga nihijet,” yawu sâam ekuwat.” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâamu baratŋaje tepje yahatmu sururuk sâam âwurem ari yuwu sâam ekuop. “Gâŋe tembe lâulipje ekyongorâ in yawu ari Yoane eŋgatje hârem

kunje kondoân katmâ mem ga nihijetgât naŋgan.” Yawu sâop.

²⁶ Yawu sâamu âwâŋaje Anitâhât senjan sâam kârikje tuhuop yakât nângâm biwiŋaje umatje dondâ olop. Yawu otmu bukulpje yengât senyenjan kinmâ den ya ekuop yakât aŋulakman sâam den ya laujan miop. ²⁷ Yawu otmâ tembe lâu âlâ hângângumu sururtuk sâam pâi emetjan yâhâ Yoane eŋgatje hâreop. ²⁸ Eŋgatje hârem kunje mem kondoân katmâ mem ge waŋop. Waŋmu lâum mâmâŋahâlen ari tiripgumu ekmâ biwiŋe heroje olop. ²⁹ Yakât den pat ya Yoane hoŋ bawalipŋaje nângâm lâum ari kât giopje âlâ, dikin yawuya yan katbi.

Lok 5000 ya sot mem yingwi.

(Mataio 14:13-21 Luka
9:10-17 Yoane 6:1-13)

³⁰ Yâhâ emelâk Yesuje nen hoŋ bawalipje hângânnongomu kapi âlâen âlâen ari yâkât den pat âlepje kâsikum yingwiwin. Kâsikum yingim pesuk pilâm âwurem Yesuhâlen tohowin. Yâkâlen toho den kâsikum yingwiwin me otbin mewin yakât ekuwin. ³¹ Orowâk den alahum tatmunje yan lohimb dondâŋe bam gam hâmbiŋ gumbiŋ tuhunenekjetâ sot ki um newin. Inâk tatbin yakât otmâ Yesuje yuwu sâam eknongop. “Lohimbi dondâŋe nengâlen taka mem awawi guwawi tuhunenekjetâ girawu otmâ sot nenom? Me girawu otmâ tatmâ nângâm den alahunom? Yakât otmâ pilâyekmâ ari nenŋiâk tatmâ nângâm hâknenje menom.” Yawu sâop. ³² Yawu sâamu kapi ya pilâm ge waŋga âlâ mem dengân ya hâtikgum lok ki manmaiângen ariwin.

³³ Kapi ya pilâmunje lohimb nombotŋaje nenekmâ ya pilâm dengân ginŋeâk watnenekmâ ariwi. Arijetâ kapi âlâlâ dengân ginjan tatmâ arap ya am-

bolipnaje kapiyeje pilâm peneyinginetâ ari ari dengân ginjan kinmâ mambotningiwi. ³⁴Yawu otmâ kinjetâ wan-gaembâ gemunje Yesuje yekmâ yuwu nângâop. “Lama amboyeje biane man-mai yakât dopneak lohimbi yuje ihilâk mahilâk mansai.” Yekmâ weje nângâm Anitâhât den topnambâek kâsikum ying-giop. ³⁵⁻³⁶Kâsikum yingimu emetsâpne otmu yan yuwu sâam ekuwin. “Emetsen-ge emelâk purik yap. Gârâmâ yu tain yu hâlânâmâ kapi tipi tapi âlâ ki tap. Yakât po yingimu wâtyeje houj sâamapgât gâne hângânyongorâ arijet. Hângânyongorâ ari yehâk sot puluhum um nenomai.”

³⁷Yawu ekumunje yuwu sâam eknongop. “Âlepne yehâk sot kâsikum yinginet.”

Sâamu sâwin. “Lohimbi dondâ taka tai. Yakât otmuâmâ nen girawu otmuâmâ lohimbi dondâ yuâmâ sot um yingimunje nejetâ dopyenjan otbuap? Nenje sot puluhum um yinginom yuâmâ lok âlâne emetsenje nombolân yâhâp yakât biwijan âi tuhum pesuk pilâm hâmeje memap yakât dop otbuap. Yawu gârâmâ girawu otmuâmâ yat yu watnom? Yu ki orotje.” Yawu sâwin.

³⁸Sâmunje sâop. “Yengâlen sot amon tap? Ba ekmâmâ ga sânetâ nângâwe.”

Sâamu ba sâlikum ekmâ ga yuwu sâam ekuwin. “Nengâlen banga kândâkdâ mome otmu injan yâhâp yawuâk tap.” Yawu sâwin.

³⁹Sâmunje sâop. “Yeje lohimbi yu ekyongojetâ kâsiwahom komot tipi tapi tatmâ arijet.” Yawu sâop. ⁴⁰Yawu sâamu komot tipi tapi tatjetâ komot 50 olop. ⁴¹Ge tatjetâ sot ya mem himbimân pak sâam ekmâ Anitâ mepaeop. Anitâ mepaem banga ya motokmâ tipi tapi tuhum ningimu lohimbi ya kerehâk yingimunje newi. ⁴²Yâhâ injan gurâ yawuâk yingimunje nejetâ dopyenjan olop. ⁴³Nejetâ dopyenjan otmu sot nom-

botje talop ya hâwurum mânunmunje saka saka kâiân yâhâp pik sâop. ⁴⁴Otmu lok sot newi yamâ sâlipyongomunje 5000 yakât dop olop.

Yesuje to kakjambâ tâlim takaop.

(Mataio 14:22-33 Yoane 6:15-21)

⁴⁵Sot nem pesuk pilânetâ Yesuje hângânnongom yuwu sâop. “Yeje wanja yu mem kulet sâam Besaita kapiân arijet Arijetâ nâmâ lohimbi yu hângânyongomune arijetâ yengât betyenjan watyekbom.” Yawu sâop. ⁴⁶“Yawu sâam hângânnongomu arimunje lohimbi ya gurâ hângânyongomu yahatmâ itonj galañ otmâ ariwi. Arijetâ ikniak tatmâ Anitâ ekuwe sâam pumjan yâhâop. ⁴⁷Pumjan yâhâ âwâne orop den otmutâ emet omoñ olop. Âwâne orop den otmutâ pesuk sâamu gem dengân ginnehen kinmâ nenehop. Nenâmâ ari dengân tânâm-gum nip nip otbin. ⁴⁸Yawu arim tatmunje ariwinângembâ siru pato awawi guwawi pilâop. Awawi guwawi pilâmu arine sâam ba hâum pâpgum tatmunje emet emelâk orotok sâop. Yawu otmu tânâmjan hâum pâpgu gupgu ot tatmunje Yesu ikjak to kakjambâ tâlim takamu ekbin. ⁴⁹⁻⁵⁰To kakjambâ takamu ekmâ tepnenje hindakmâ hu halak tuhum yuwu sâwin. O, yuâmâ weke mon takap.” Yawu sâam kingitnenjahât otmâ kâi bânneje sân sân sâop.

Yawu otmunje yuwu sâam eknongop. “Yen wongât otmâ kingityenjahât otmâ kâi bâtyeje sân sân yap? Nâ ninak takan yukâ.” ⁵¹Yawu sâam wangaen mem pitik pilâmu siru ya sânduk sâam ñiniñ ñiniñ sâop. Sânduk sâam ñiniñ ñiniñ sâop ya ekmunje âlâ kândâkdâ olop. ⁵²Yawu gârâmâ emelâk banga mome motokmâ kâsikum yingimu lok 5000 yaje nejetâ dopyenjan olop ya ekmâ Yesuhât topne nângâwin mâne saru kakjan takamu

siru njiniŋ njiniŋ sâop ya ekmunŋe ki âlâ kândâkdâ otbâp. Yawu gârâmâ biwi nânŋân nânŋânnenŋe pâlâmŋe ologgât Yesuŋe yu ya olop yakât topŋe ki ekmâ nânŋâmunŋe keterahop.

Yesuhât sâŋgumŋe wâim âlepŋe otbi.

(Mataio 14:34-36)

⁵³ Dengân ya hâtikgum hân âlâ, kutŋe Genesaret sâam, yan ari kionŋmâ wanga hikumunŋe kinop. ⁵⁴ Hikumunŋe kinmu kapi ya ambolipŋe taka Yesu ekmâ nânŋâwi. ⁵⁵ Ekmâ nânŋâm kapi tipi tapi hân ya hawangum tatmâ arap yan ari lohimi kundat, me mesek, me umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiop ya meyekbi. Ya mem gerelân katyekmâ Yesuŋe wosaken ariop yan lâuyekmâ ari hengemyongoâkgât yuwu sâam ulitguwi. ⁵⁶ “Lok pato, Nengâlen gâtŋe kundat me umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgimu tatmai yu meyekmâ tohoain. Yawu gârâmâ sombemân menduhum katyekmunŋe gotyenanâk arirâ gâhât sâŋgum ya konok wâim yan âlepŋe otŋetgât nanŋain.” Sâŋetâ sâop. “Den yai ya âlepŋe otŋet.” Yawu sâamu nombotŋe sâŋgumŋe wâim yaŋak âlepŋe otbi.

Launenŋaŋak ki sâam mepaem mannom.

(Mataio 15:1-9)

7 ¹⁻⁴ Parisaio kerekŋe tâmbâlipnenŋe yengât den lâum kinmâ sot mem nene sâam bâtyeŋe piriakmâ sot mem neminiwi. Me wosapâ wosapâ ari sot puluhuminiwi ya yawuâk anŋoân pirim hengengumâmâ um neminiwi. Inâk ki newi. Yâhâ tâmbâlipnenŋe yengât orotmeme otminiwi ya gurâ yawuâk mem manbi yamâ yuwu. Katmâ bero, kondo, hâhâp, osom bero, me âlâlâ ya tuhuwi ya gurâ yawuâk pirim salek salehâk tuhumm yan neminiwi. Otmu buku nombotŋe yawuâk otŋet sâam kendâyiŋgiŋetâ yaŋak lok kiŋgitŋe orowâkŋe denyeŋe lâum

yawuâk otminiwi. Parisaio ya yengât topyeŋe yawu.

Yâhâ Parisaio otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi nombotŋe Yerusalem kapi pilâm Yesuhâlen taka âi pâi tuhuwi. Âi pâi tuhuŋetâ yan nenŋe tâmbâlipnenŋe yengât den kum bânŋenŋe ki pirim newin.

⁵ Yawu otmunŋe nenekmâ nânŋâŋetâ bâlemu Yesu yuwu sâam âikuwi. “Hoŋ bawalipŋe tâmbâlipnenŋe yengât den kum bâtyeŋe ki pirim niai. Yawu otmâ sot inâk neŋetâ nânŋâmunŋe dondâ bâleap.” Yawu sâawi.

⁶ Sâŋetâ purik pilâyiŋgim yuwu sâam ekyongop. “Yenâmâ nimbilamyene yâhâp. Yakât otmuâmâ embânŋan emet inânŋan poropete lok âlâ, kutŋe Yesaia sâam, yâkŋe yengât topyeŋe teteâkgât den kulemgupop ya yuwu.

“Lohimi yuŋe lauyeŋaŋak nâ mepaenekmai. Yâhâ biwiyenŋeâmâ ki hikunekmai. ⁷ Yâkŋe lok senyenŋan kinmâ yeŋe enŋâtyeŋeâk otmâ den sâam nâhâlen gâitmai. Yâhâ lauyeŋaŋak perâk perâk sâam orotmemeyene yakâlâk nânŋâŋetâ yahatmu nâhâlen gâitmai. Yawu.”

⁸ Den kulemgupop yakât bulâŋe yengâlen teteap. Yeŋe Anitâhât den bulâŋe yamâ betbaŋgim tâmbâlipyeŋe yengât nânŋân nânŋânyenŋan teteop ya nânŋâŋetâ yahatmu ya konok lâum manmai. ⁹ Yakât otmâ yuwu sâamune nânŋâŋet. Yeŋe Anitâhât den bulâŋe ya katipgum yeŋe nânŋân nânŋânyenŋan tetemap ya sâam lohimi biwiyenŋan kionŋetâ nânŋâŋetâ bulâŋe otmap. ¹⁰ Yakât topŋe yuwu sâawe. Anitâŋe Mose ekumu girem den âlâ kulemgupop ya yuwu tap. “Yen âwâ mâmâlipyeŋe yengât nânŋâyiŋgim denyeŋe lâum manŋet.” Otmu âlâmâ yuwu tap. “Yen âwâ mâmâlipyeŋe den bâleŋe ki hâiyeknomai. Yâhâ yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe den yu kunomai

yanâmâ mumuhât yongonomai.” Den yawu tap. ¹¹Yawu gârâmâ yeŋe girem den ya kum mansai yakât sâwe. Yeŋe yuwu sâmai. “Lohimbi âlâ me âlâŋe âwâŋe mâmâŋe yuwu mon sâm ekyotgonomai. “Awoŋ, meŋ, sombo otdomawot yanâmâ nâŋe sot me senŋe âlâlâ âlepŋe tânyotgowom.” Yawu sâm ekyotgonomai.” Yawu gârâmâ sombo otdomawolân Yura nengât denân yuwu mon sâm ekyotgonomai. “Koropan” Yawu ekyotgonomai yakât topŋe yuwu, “Anitâhât pat kuwan.” Topŋe yawu. Yâhâ torokatmâ yuwu mon sâm ekyotgonomai. “Senŋe âlâlâ yuâmâ Anitâhât pat kuwan yakât otmuâmâ mem miti emetŋan ari katmune tatbuap yakât yaŋe ki mem tânyotgowom. Inâk tatset.” ¹²Yawu sâm betyotgoŋetâ hâhiwin kakŋan mandomawot. Yawu yâhâ sâp yiwereŋe nanlipyeŋaŋe âwâ mâmâlipyeŋe betyîŋgim tewetsenŋe mem miti emetŋanâk katŋetgât yeŋe kendâyîŋginomai. ¹³Yamâ Anitâŋeâmâ yakât nâŋgâmu dondâ gemap. Yeŋe Anitâhât den nâŋgâŋetâ nahat otmu yawu otmai. Yâhâ yeŋe orotmemeyeŋe âlâlâ otmai yan Anitâhât den bulâŋe betbaŋgim yeŋahâlâk nâŋgâŋetâ yahatmap.”

**Orotmeme yu otmunŋeâmâ
yaŋe mem bâlenenekbuap.**

(Mataio 15:10-20)

¹⁴Yesuŋe Parisaio lok yawu sâm ekyongomu ariŋetâ lohimbi inŋe manbi ya yâhâpŋe sâmu yâkâlen gaŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Yuwu sâmune nâŋgâm biwiyenŋan katŋet. ¹⁵Wuân me wuân neŋetâ tepyeŋan gemap yaŋeâmâ ki mem bâleyekmap. Yâhâ nâŋgân nâŋgânyeŋan tetemap ya sâŋetâ lauyeŋambâ ga takamap yaŋeâmâ bulâŋanâk mem bâleyekmap. ¹⁶Den yan yu biwiyenŋan katnomai yanâmâ

topŋe nâŋgâm heŋgeŋgunomai.” Yawu sâop.

¹⁷Yawu sâm ekyongomu pilâyekmâ emet kâlehen yâhâwin. Emet kâlehen yâhâ den ekyongop yakât topŋe eknongomu nâŋgâne sâm âikuwin. ¹⁸⁻¹⁹Âikumunŋe sâop. “Bâe, hilâm ârândâŋ den ekyongom gaman yamâ girawu otmuâmâ ki nâŋgâŋetâ keterakmap? Lohimbi inŋe nâŋgâm pâpŋumai yakât dopŋeâk yeŋe nâŋgâm pâpŋumai. Yakât âlâkuâk sâmune nâŋgâŋet. Sot neŋetâ tepyeŋan gemap yaŋak tetmâ pilâmai. Yawu gârâmâ sot nemai yaŋe biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe ki mem bâleyekmap.” Yawu sâm eknongop. Yakât yuwu nâŋgâmain. Sot, me hân tete topŋe topŋe, me nâi soŋgo topŋe topŋe kalop yamâ âlepŋeâk hârok. Yaŋe ki mem bâlenenekmap. Yawu nâŋgâmain.

²⁰Otmu Yesuŋe torokatmâ yuwu sâop. “Yu me ya nâŋgân nâŋgânyeŋambâ tetemap yamâ lauyeŋambâ ga takamap. Yaŋeâmâ dondâ mem bâleyekmap. ²¹Orotmemeyeŋe yuwu otmai yaŋe umut biwiyenŋe otmu nâŋgân nâŋgânyeŋe mem bâlemap. Manman ihilâk mahilâk manmai. Me kombo miangimai. Me ahomai. ²²Me buku âlâhât imbi ekmâ otmai. Me loklipyeŋe yeŋgât betyeŋehen kioŋmai. Me tepyeŋe umatŋe otmap, me nem ŋatak, me wawi. Me kâirahomai, me nâŋgâm bâleangimai, me den hakoa oraŋgimai, me den guruk sahaŋgimai, me den belâŋen sahaŋgimai, me den imbiâk sâmai, me den golâ sâmai. Me karasuŋa, me sait topŋe topŋe karaŋgimai. Me kâut pilangimai. ²³Yu sâm aran yuŋeâmâ lok nâŋgân nâŋgânyeŋambâ tetemap. Yakât otmâ yuŋe mem bâleyekmap.”

Imbi âlâne Yesuhâlen biwiŋe kalop.
(Mataio 15:21-28)

²⁴Yawu sâmu menenekmu kapi ya pilâm Tiro kapi pato ya hâlânâ kapi tipi tapi tatmâ arap yan ariwin. Yan arimunje lohimbi dondâne taka mem hâmbiŋ gumbiŋ tuhunenekmaiât Yesuŋe sâmu emet âlâen yâhâwin. Yâhâmunje lohimbi nombotŋe Yesu ekmâ den katŋetâ arimu lohimbi dondâne nânġâwi. ²⁵⁻²⁶Yâhâ imbi âlâ, Poinikia kapi Siria hânân tap yapâ gâtŋe âlâne Yesu taka talop yakât den pat ya nânġâm takaop. Yâhâ weke bâleŋeŋe baratŋe mânġâeminiop ya Yesuŋe watmu gaiakmâ ariâkgât ulitguop.

²⁷Ulitgumu yuwu sâmu ekuop. “Gâmâ pâku imbi. Yawu gârâmâ Awarahamgât sen ya yengâlen sâmu ge âi membomgât hânġânnohomu gewan. Yakât otmâ den âlâen hâmu sâmune nânġârâ keterahâk. Nan baralipnenŋe sot um yingimunŋe nemai. Nem tatŋetâ lauyenambâ hindâm soso gotŋan ki pilâmain.”

²⁸Sâmu sâop. “Lok pato, den yat yu nânġâmune bulâne oap. Gârâmâ gâku yuwu sâmune nânġâ. Nan baralipyenŋe sot neŋetâ lauyenambâ wahapŋe gemap ya gurâ sosonŋe ihilâk nemai.” Yawu sâop.

²⁹Sâmu sâop. “Imbi, biwihane yawu nânġâm den yat yu nânġâmune ârândân oap. Yakât otmâ weke bâleŋe yiwereŋeâk gaiakmâ arap. Yakât otmâ lohotŋan ari.” Yawu sâop.

³⁰Yawu sâmu yanâk emetŋan âwurem ari baratŋe ya ehop. Emelâk weke bâleŋe gaiakmâ arimu hâkŋe sânduk sâmu talop.

Yesuŋe lok kopa heŋgeŋguop.

³¹Yesuŋe Galilaia dengân yan âwurem ariwe sâmu otmâ menenekmu Tiro kapi pilâm ba Siron kapi wangim ari kapi bâlâk ŋerek tap, yapâ ari Galilaia

dengân ginŋan ga takawin. ³²Ga takamunŋe lok âlâ ândâpŋe bok sâsâne kopa kum den awawi guwawi sâminiop ya bukulipŋeŋe mem Yesuhâlen takawi. Mem taka Yesuŋe wâimu ândâpŋe pâronŋ sâmu nimbilamŋe keterakmâ hewewenŋ olâk sâmu ulitguwi. ³³Ulitguŋetâ lohimbi ya pilâyekmâ mem ba perenŋ pilâm baowot. Ba ikŋe bâtŋan tâp tuhum lok yakât ândâpŋan wâim yanâk nimbilamŋan wâiop. ³⁴Yawu otmâ himbimân pak sâmu ekmâ “Epapata” sâop. Den sâop yakât topŋe yuwu. “Pâronŋ sâek.”

³⁵Yawu sâmu ândâpŋe pâronŋ sâop. Yawu otmu launŋe hewewenŋ otmu den sâop. ³⁶Yawu otmâ âwurem gamutâ Yesuŋe kulem miop yakât buku nombotŋe ki ekyongonomai sâmu lohimbi ya kuyiŋgiop. Kuyiŋgiap yamâ denŋe ki nânġâwi. Yawu otmâ den ya sâmu haok tuhuŋetâ lohimbi dondâne nânġâwi. Yakât otmâ kuyiŋgim yâhâmu nânġâwi yamâ iliwetmâ sâmu haok tuhuwi. ³⁷Sâmu haok tuhuŋetâ nânġâm yuwu sâwi. “Lok yunŋe lohimbi umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgimu mansai ya heŋgemyongom mansap yakât nânġâmunŋe âilonŋo dondâ oap. Lohimbi ândâpyenŋe bok sâmu mansai ya sâmu pâronŋ sâmu den nânġâmai. Otmu kopa otmâ mansai ya sâmu lauyenŋe hewewenŋ otmu den sâmai.” Yawu sâwi.

Lok 4000 ya sot kâsikum yinġiwi.

(Mataio 15:32-39)

8 Yesuŋe lok kopa ya mem heŋgeŋguop yakât den pat ya lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe nânġâm Yesuhât denŋe nânġâne sâmu taka menduhuakbi. Menduhuakmâ tatŋetâ den kâsikum yingimu hilâm kalimbu pesuk sâmu sotyeŋe nem tiŋ pilâwi. Yakât otmuâmâ Yesuŋe sâmu yâkâlen bamunŋe yuwu sâmu eknongop. ²“Lohimbi yu orowâk tatmâ gamunŋe hilâm kalimbu oap. Yawu gârâmâ sot

miakmâ takawi ya nem tiŋ pilai. Yakât tepne nâŋgâyîngian. ³Yâhâ nombotŋe tai yuâmâ kâlepŋehembâ tohowi. Sot barak âwurem ari mâtâwân sen biri yîngimapgât inâk ki arinomai.”

⁴Yawu sâmu yuwu sâmu ekuwin. “Yuâmâ lok ki manmaiângen mansain. Yawuhât nen sot wosapâ mem yîngimunŋe neŋetâ dopyeŋan otbuap?” Yawu sâwin. ⁵Sâmunŋe sâop. “Yenŋâlen wuân sot tap?”

Sâmu sâwin. “Banŋa kândâkdâmâ nombolân yâhâp.”

⁶Yawu sâmunŋe Yesuŋe lohimbi ekyongomu ge tatbi. Ekyongomu ge tatŋetâ Anitâ mepaem banŋa ya mem motokmâ ningiop. Ningimu kâsikum yîngimunŋe newi. ⁷Otmu inŋan titipâ amon âlâek nengâlen talop ya mem Anitâ mepaem hioŋmâ ningimu kâsikum yîngimunŋe newi. ⁸Neŋetâ dopyeŋan otmu hâŋgânyongomu ariwi. Sot neŋetâ torehenŋe talop ya menduhum mânunŋmunŋe saka saka nombolân yâhâp pik sâop. ⁹Yâhâ lohimbi ya sâlipyongomunŋe 4000 yakât dop wangiop. ¹⁰Lohimbi yaŋe ariŋetâmâ menenekmu wanŋaen yâhâ kapi âlâ, kutŋe Dalimanuta, yaken ariwin.

Yesuŋe kulem âlâ tuhuâkgât Parisaioŋe ekuwi.

(Mataio 16:1-4 Luka 12:54-56)

¹¹Dalimanuta kapi mem wanŋaembâ gemunŋe Parisaio nombotŋaŋe Yesu ekmâ yuwu sâwi. “Gâ Anitâŋe hâŋgân-gohomu gion ya perâk me bulâŋanâk sâmai? Yakât sârâ Anitâŋe nâŋgâhiihimu himbimâmbâ kulem âlâ tetemu ekmâ topge nâŋgâne.” Yawu sâwi.

¹²Yawu sâŋetâ biwiyenŋe ekmâ nâŋgâm biwiŋe umatŋe otmu yuwu sâmu ekyongop. “Bâe, yeŋeâmâ wongât kulem tetemu ekne sâmu nanŋai? Ya nâŋgâmune ki ârândâŋ oap yakât ya

ki otbom.” ¹³Yawu sâmu pilâyekmu wanŋaen yâhâm dengân nombot hâtikgum ariwin.

Parisaio otmu Sarukaio yâk yenŋât matuk keluŋe

(Mataio 16:5-12)

¹⁴Wanŋaen ariwin yamâ sot getek âlâ miakmâ ariwin. ¹⁵Yakât otmâ Yesuŋe yuwu sâmu eknongop. “Parisaio otmu Herot yâk yenŋât matuk keluŋaŋe mem bâleyekmapgât galem oranŋinomai.” Yawu sâop.

¹⁶Yawu sâmu nenŋe yakât topŋe nâŋgâm pâpgum yuwu sâmu alahuwin. “Sot getek âlâ miain. Yakât mon yap.”

¹⁷⁻¹⁸Yawu sâmu alahumunŋe biwinenŋahât topŋe ekmâ yuwu sâmu eknongop. “Yen wongât sotgâlâk biwiyenŋe katmâ den yan yukât topŋe ki nâŋgâŋetâ keteraksap? Me kulem topŋe topŋe mem gaman ya ekmâ topŋe ki nâŋgâmai? Wongât in yawu nelâm yongomap? Yakât sâwe. ¹⁹Sot momeâk mem motokmâ lok 5000 ya yîngimunŋe neŋetâ dopyeŋan olop. Sot neŋetâ torehenŋe talop ya saka saka amon mânunŋetâ pik sâop?”

Sâmu sâwin. “Kâiân yâhâp pik sâop,” sâwin.

²⁰Sâmunŋe sâop. “Sâp âlâen lohimbi 4000 ya gurâ banŋa nombolân yâhâp yaŋahâk yîngimunŋe newi. Neŋetâ torehenŋe talop ya saka saka amon mem mânunŋetâ pik sâop?” Sâmu sâwin. “Nombolân yâhâp pik sâop yakâ,” sâwin.

²¹Sâmunŋe sâop. “Yakât otmâ den yan yukât topŋe emelâk nâŋgâmbâiâyâ.” Yawu sâmu eknongop.

Yesuŋe lok senŋe bok sâsâŋe henŋenŋuop.

²²Yawu sâmu eknongomu ari Besaita kapi mewin. Wanŋaembâ gemunŋe yan kapi ambolipŋaŋe Yesu ekmâ nâŋgâm

lok âlâ senje bok sâsânje ya dâim toho Yesuje wâimu âlepne olâkgât ulitguwi. ²³Ulitgujetâ lok ya dâim ari kapi betnehen kinmâ bânjan tâp tuhum senjan wâim yuwu sâim âikuop. “Senge hâreakmu âlâlâ ekdâ keteraksap me bia?”

²⁴Yawu âikumumu senje tipije hâreakmu ekmâ sâop. “Âe, nâ lok yu yekmuneâmâ âwâlele otmâ nak yawuya uwawap guwawap otmâ tai.” Yawu sâop.

²⁵Yawu sâimu yâhâpne bânjan tâp tuhum senjan wâiop. Wâimu senje hâreakmu pak sâim ekmumu keterahop yakât otmâ yuwu sâim ekuop. ²⁶“Gâ kapiân ki yâhâwuat. Kapi betnehembâ hawangum ari emetgan yâhâwuat.” Yawu sâim ekumu hânngângumu ariop.

Petoroje Yesuhât topne sâim teteop.

(Mataio 16:13-20 Luka 9:18-21)

²⁷Arimuâmâ nengu yapâ yahatmâ kapi pato âlâ, kutje Kaisaria sâim, kutje âlâmâ Pilipo, yakât kapi tipi tapi hâlânjâ tatmâ arap yan ariwin. Mâtâwân arim tatmunje yuwu sâim âinongop. “Lohimbi je nâhât girawu nânngâmai?”

²⁸Sâimu sâwin. “Nombotjane gâhât yuwu sâimai. “Yoaneje lohimbî toen katyekminiop ya emelâk kujetâ muop ya mumunambâ yahatmâ mansap,” yawu sâimai. Yâhâ nombotjaneâmâ, “Poropete âlâ, kutje Elea sâim, emelâk himbimân yâhâop yane purik sâim ge mansap,” sâimai. Yâhâ nombotjaneâmâ, “Poropete âlâ muop ya mumunambâ yahatmâ mansap,” sâimai.” ²⁹Sâimunje sâop. “Yawu gârâmâ yeneâmâ nâhât girawu nânngâmai?”

Sâimu Petoroje yuwu sâop. “Anitâje hânngângohomu ge mansat ya nânngâmunje bulâje oap.” Yawu tetekjan sâop.

³⁰Sâimu yuwu sâim kuningiop. “Yeje nâhât topne ki sâim tetem lohimbî ekyongonoma.” Yawu sâop.

Petoroje Yesuhât mâtâp manguwangiwe sâim olop.

(Mataio 16:21-28 Luka 9:22-27)

³¹Otmu sâp yapâek âlâlâ otbânginomai yakât tetekjan eknongop. Yamâ yuwu sâim eknongop. “Nâ lok bulâje mansan. Yawu gârâmâ hotom umai yengât kunlipyeje otmu Isirae nengât papatolipenneje otmu Mosehât girem den kâsikumu ningimai ya kerekje biwi konohâk otmâ yan nâhât sâim bâlenihim mem âlâlâ tuhum nohojetâ mumbom. Mum yan hân kâlehen hilâm kalimbu tatmâ benje yapâ mumunambâ yahatbom.” Yawu sâim eknongop.

³²Yawu sâim eknongomu Petoroje sâimu pereje pilâm yetjiâk ba kinmâ kuwangiwe sâim olop. ³³Kuwangiwe sâim otmu yanâk Yesuje nengât orowâk nânngâjet sâim purik pilâm nenekmâ yuwu sâim den matje kâpekbangiop. “Yawu yatgât Satanje tepje heroje otbuap. Yâhâ Anitâje den sâim nihop ya den yat yuje ki miap. Gâmâ logât nânngân nânngân yat. Ya nânngâmunje ki ârândânj oap. Yakât otmâ pilânekma ari.” Yawu sâop.

³⁴Yawu sâim ekumu peneningimutâ Yesuje lohimbî dondâ mambotbângim kinbi ya ekyongomu gotnenjan ganjetâ yuwu sâim eknongop. “Lohimbî âlâ me âlâje biwiyene nâhâlen katmâ orowâk manne sâim yehâhât ki nânngâjetâ yahatbuap. Me iri sikumu me âlâlâ tatyngiap yakât ki nânngâm ketet otmâ engat yâhâp otnoma. Nâhât den haonjâ ârândânj nânngâm tem lâunihim mannoma. ³⁵Yawu gârâmâ benje lok âlâ me âlâje manmanyene alilaknoma yamâ hiliwahonoma. Yâhâ lok âlâ me âlâje nâhâlen biwiyeneje kepeim manmâ nâhât den pat âlepne yu

lohimbi ekyongonomai. Ekyongonomai yakât otmâ yongoŋetâ munomai yamâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatyekbuap.³⁶ Yâhâ lok âlâ me âlâŋe iri sikum me manman topŋe topŋe yan biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe hikum manmâ munomai yaŋe girawu otnomai. Yeŋahâk mumuŋambâ yahatnomaihât dop âlâ ki tap.³⁷ Yawu gârâmâ manman yawuyakât matŋe umatŋe Anitâŋe yingiwuapgât.³⁸ Lohimbi yu yengât topyeŋe teteâkgât yuwuyaen hâum sâwe. Imbi nombotŋeŋe loklipyenye betyenehen kioŋmai yakât dopŋeâk yenêamâ Anitâhât betŋehen kioŋmâ orotmemeyenye otmai ya ekmune dondâ bâleap. Yawu gârâmâ nâ lok bulâŋe den kâsikum yingim mansan. Yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe nâhât den nâŋgâŋetâ nahat otmu betnihinomai yamâ matŋe yuwu kâpekyingiwom. Hâmbâi sâp patoen Himbim Awoŋŋaŋe yâhâpŋe hâŋgânnohomu aŋelolipne meyekmune hânân genom. Sâp yan yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe nâhât den nâŋgâŋetâ nahat otmu betnihimai yamâ nâku yawuâk betyongomune matŋe umatŋe menomai.” Yawu sâop.

9 Yesuŋe yawu sâm eknongomu lohimbi yaŋe itoŋ galaŋ otmâ ariwi. Ariŋetâmâ yuwu sâm eknongop. “Yakât topŋe sâmune nâŋgâŋet. Yen ki mum meteretâek Anitâŋe tihityeŋe otbe sâm lok bulâŋe nâ hâŋgânnohomu âwurem ge tihityeŋe otbisâm.” Yawu sâop.

Yesu, Mose, Elea den sâm alahuwi.

(Mataio 17:1-13 Luka 9:28-36)

²Yâhâ hilâm nombolân konok pesuk sâmu yakât kakŋan Yesuŋe Petoro, Yakowo otmu imiŋe Yoane meyekmu nen pilânenekmâ pumŋe âlâen yâhâwi.³Yâhâ kinŋetâ Yesuhât kun kundenŋe âlâ otmu sâŋgumŋaŋe laŋinŋe pilâm kaok bolaŋ bolaŋ otmu sikopŋe elemân hâumu kaok siliŋ siliŋ otnap yakât

dopŋe ki olop, ya wangiop.⁴Yawu otmu Elea otmu Mose emelâk Anitâŋe meyelehop yaŋe tetem kinmutâ yâk orop den alahu gulahu otbi.⁵⁻⁶Mose yet Elea tetemutâ hoŋ bawalipŋaŋe yelemâ umutyenye ariop. Umutyenye arimu hâmbiŋ gumbiŋ otbi. Yakât otmâ Petorohât hanŋe tâlâhumu yuwu sâm Yesu ekuop. “Lok pato, kulem teteap yuwuya âlâ ki ekmain. Yu ekmunŋe âlâ kândâkdâ oap. Yawu gârâmâ gâŋe sârâ selep kalimbu tuhunehât nanŋan. Gâhât âlâ, Mosehât âlâ, Eleahât âlâ.” Yawu sâop.

⁷Yawu sâmu yanâk elem patoŋe ge pumŋe ya kâtâpgumu yakât biwiŋambâ Anitâŋe den âlâ yuwu sâop. “Bulâŋanâk yuâmâ nine nanne ombe bisine. Yakât otmuâmâ den sâwuap ya yeŋe mem biwiyenŋan katmâ tem lâuwangim mannomai.” Yawu sâop.⁸Yawu sâmu elem ya hâreakmu Yesu ikrêâk kinmu ekbi.

⁹Yaŋak pumŋambâ âwurem ge mâtâwân tatŋetâ Yesuŋe yuwu sâm ekyongop. “Pumŋan kulem âlâ tetemu eksai yakât lok ihilâk ki ekyongonomai. Hâmbâi nohoŋetâ mum yahatbom yakât kakŋanâmâ kulem eksai yukât topŋe ekyongoŋetâ nâŋgânomai.” Yawu sâop.

¹⁰Yawu sâmu ki ekyongowi. Yâhâ ikrak “mum yahatbom” sâop yakât nâŋgâm kiwilim yenjâk alahuwi.¹¹Yawu gârâmâ Elea tetemu ekbi yakât nâŋgâm Yesu yuwu sâm âikuwi. “Mosehât girem den kâsikum ningimainêamâ yuwu sâmai. “Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâm hoŋ bawa âlâ hâŋgângumu gewuap yamâ Eleaŋe yâhâpŋe tetewuap yan kulet sâm mâtâp mewangiwuap.” Yawu sâmai. Yamâ girawuhât sâmai?”

¹²⁻¹³Sâŋetâ sâop. “Yamâ bulâŋanâk yai. Elea yâhâpŋe tetewuawân yai yakât mâtâp mewangiwuap. Yawu gârâmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Emelâk Anitâŋe poropete den ekyongomu kulemgowi yakât topŋe yuwu tap.

Anitâñe tihitnenñe otbe sâm hoñ bawa âlâ hânğângumu gewuap yamâ Yura ambolipñaje mem âlâlâ tuhum betgunjetâ sâtğum mumbuap. Den yawu tap yakât topñe girawu tap? Yakât yawu sâmune nânğâñet. Elea yamâ emelâk manop. Yâhâ Elea manop yakât dopñeâk lok âlâñe tetem manmu ekbi yamâ yeñğât papatolipyeñaje nânğâm hilipgum engatyeñeâk otmâ mem âlâlâ tuhuwi. Mem âlâlâ tuhuwi yan emelâk den kulemgui yakât bonñe teteop.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuhât hoñ bawalipñaje weke bâleñe watne sâm hâum pâpguwi.

(Mataio 17:14-21 Luka 9:37-43)

¹⁴ Mâtâwân gem tatñetâ yan lohimi dondâñe lok âlâhât nanñe nengâlen dâim takañetâ tângune sâm hâum pâpgum pilâwin. Hâum pâpgum pilâmunñe yanâk Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi nombotñaje sennennjan geñetâ sahangim kinmunñe bukulpnenñe pumñehembâ gem peneningiwi.

¹⁵ Peneningiñetâmâ lohimi yañe Yesu ekñetâ tepyeñe yahatmu yâkâlen ba heronñe otbañgiwi.

¹⁶ Heronñe otbañgiñetâ Yesuñe yuwu sâm âinongop. “Yeñe Mosehât girem den kâsikum ningimai ya orop girawuhât den sahangiai?”

¹⁷ Yawu sâm âinongomu yanâk naom yakât âwâñaje yuwu sâop. “Lok pato, hoñ bawalipñaje tânnotgoñet sâm nanne yu dâim takan yakât topñe yuwu.

¹⁸ Weke bâleñaje nanne mânğâemu kopa manmâ gamap. Yâhâ mânğâemap yan senñe gâwâñ gâwâñ sâm hânân ge imu nekamñe kâtiñ sâm launñe barak barak otmap. Yawuhât hoñ bawalipge yuñe weke bâleñe yu watñet sâm dâim taka ekyongomune hâum pâpgum pilai.” Yawu sâop.

¹⁹ Yawu sâmü Yesuñe ya nânğâmu ki ârândâñ otmu olelem nenekmâ

yuwu eknongop. “Yen orop sâp kâlep manmâ gam. Yamâ wongât biwi nânğân nânğânyeñaje ki tânngowuap nanğai? Yawu nânğâm biwiyeñaje nâhâlen tiñâk ki kepeiiai yakât nânğâm biwine giap. Yawu gârâmâ pilâyekmâ yâhâwom yan girawu mannomai?” Yawu sâm eknongom âwâñe ekumu nanñe dâim gaop.

²⁰ Naom ya dâim gamu weke bâleñaje Yesu ekmâ mânğâemu senñe gâwâñ gâwâñ sâm hânân ge kârâñ kârâñ sâm launñe barak barak otmu iop.

²¹ Yawu otmu Yesuñe âwâñe yuwu sâm âikuop. “Umatñe yu amâti tetewangio?”

Sâmu sâop. Lepatjambâek tetewangimu yuwu otmâ gamap.

²² Weke bâleñaje sâpñanâk mem mânğâemu toen ge hanahomap. Me senñe gâwâñ gâwâñ sâm kâlâwân kioñmap. Yawu otmap yan bâsok hiliwahomap. Yawu gârâmâ tepge nânğânitgim tânnotgowuatgât dop tap me bia?” Yawu sâop.

²³ Sâmu sâop. “Gâñe wongât biwi yâhâp otmâ den yu âinohoat? Yakât yuwu sâmune nânğâ. Lok âlâ me âlâñe nâhâlen biwi nânğân nânğânyeñaje kepeimaiñe yu me ya otnehât nânğâmai yamâ tânyongomune ârândâñ otmap.” Yawu sâop.

²⁴ Sâmu sâop. “Den yat yu nânğâmune bulâñe otmâ biwinaje gâhâlen kepeiwe sâm oan. Yamâ gikak nânğânihirâ den yat yukât bulâñe tetenihiâkgât nanğan.” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâmü lohimi dondâñe taka hawam mewam tuhuwihât Yesuñe weke bâleñe yuwu sâm ekuop. “Weke bâleñe, yuwu sâmune nânğâ. Gâñe naom yu mânğâerâ kopa manmâ gap yâkâlembâ gaiakmâ ba âlâengen ari man. Yâhâpñe ki âwurem taka mânğâewuat.” Yawu sâop.

²⁶Yawu sâmu weke bâleŋaŋe mângâem hu halak tuhum kâronŋaŋim yâkâlebâ gaiakmâ arimu derep kum iop. Derep kum imu lohimbi gotŋan kinbiŋe yuwu sâwi. “Bâe, yu hiliwahoap yukâ.” ²⁷Yawu sâŋetâ Yesuŋe bâtŋan memu yahatmâ kinop.

²⁸Yahatmâ kinmu lohimbi ya pilâyekmâ emelan yâhâ tatbin yan yuwu sâmu Yesu âikuwin. “Yu topŋe girawuhât nenŋe weke bâleŋe watne sâmu hâum pâpŋuai?”

²⁹Sâmunŋe sâop. “Yamâ weke bâleŋe watmune ariap yuâmâ kârikŋe bâleŋe. Yâhâ yeŋe watne sâmu hâum pâpŋuai. Yawu gârâmâ weke bâleŋe yuwuya âlâ ekmâmâ aŋgoân biwiyeŋaŋe Anitâhâlen kepeim ulitgunomai yanâmâ watŋetâ denyeŋe nâŋgâm gaiakmâ ariwuap.” Yawu sâop.

Yesuŋe ikŋak mumbuap yakât sâop.

(Mataio 17:22-23 Luka 9:43-45)

³⁰⁻³¹Yesuŋe den kâsikumu ningiwe sâmu otmâ menekmu yok pilâm kapi ya pilâm Kapanaum kapiân arine sâmu Galilâia hân yapâ ariwin. Mâtâwân ari tatmunŋe Yesu Anitâŋe hâŋgângumu giop kasalipŋaŋe sâp ki kâlep otmuâk kuŋetâ mum hilâm kalimbu hân kâlehen tatmâ mumuŋambâ yahatbuap yakât eknongop. ³²Eknongomu nâŋgâmunŋe ki keterahop. Yakât otmâ yâhâŋe âikune sâmu otmunŋe umatŋe otmu pilâwin.

Huruŋ huruŋ manmâ yâhânom.

(Mataio 18:1-5 Luka 9:46-48)

³³⁻³⁴Mâtâwân ari nengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe sâp patoen kunnenŋe pato otbuap yakât sâmu pawarak guwarak otbin. Yakât sahaŋim ari Kapanaum kapi mewin.

Yâhâ Petorohât emelan yâhâ tatmunŋe Yesuŋe yuwu sâmu âinongop.

“Mâtâwân ya wongât sahaŋiai?”

Yawu sâmu in den nâŋgânâk tatbin.

³⁵Yawu tatmunŋe yuwu sâmu eknongop.

“Yeŋambâ gâtŋe âlâ me âlâŋe kunyeŋe pato otne sâmu otnomai yaŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmâ hoŋ bayiŋginomai. Hoŋ bayiŋgin manbuap lok yawuyakât nâŋgâmunne ârândâŋ oap.” Yawu sâop.

³⁶Yawu sâmu naom tipiŋe âlâ gotnenŋan kinop ya mem yâkâlen hâum yuwu sâmu eknongop. ³⁷“Lohimbi âlâ me âlâŋe tem lâunihim naom tipiŋe yuwuya buku otbaŋginomai. Lohimbi yaŋe otbaŋgiain sâmu yan nâ buku otnihinomai. Otmu nâ otnihiaian sâmu awoŋne hâŋgânohomu gewan yâk buku otbaŋginomai.” Yawu sâop.

Lohimbiŋe nengât ki nâŋgâŋetâ gemap yaŋe buku otningimai.

(Luka 9:49-50)

³⁸Yawu sâmu Yoaneŋe yuwu sâmu ekuop. “Lok pato, lok ondowân gâtŋe âlâŋe kutgan gohonmâ weke bâleŋe watyekmu gaiakmâ ariwi ya ekmâ nenŋe nâŋgâm bâlewâŋim kuwaŋgiwin.”

³⁹Sâmu sâop. “Lok âlâ me âlâŋe kutnan nohonmâ kulân kulem âlâ menomai yaŋe yakât kakŋan ki sâmu bâlenihinomai? Yakât otmâ lok yawuya ki kuyiŋginomai. ⁴⁰Yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Lohimbi nombotŋaŋe nengât ki nâŋgâŋetâ gemap yaŋe nengât buku manmai. Biwinaŋe yawu nanŋan. ⁴¹Yeŋe biwi nâŋgân nâŋgânyeŋaŋe nâ hikunekmâ nâhât den lâum mannomai. Yanâmâ manŋetâ lohimbi âlâ me âlâŋe manmanyeŋe ekmâ nâhât hoŋ banihim mansai sâmu, buku otyiŋgin tânyongonomai yakât hâmeŋe hâmbâi menomai. Yawu.”

**Otjetâ bâleâk sâm
ki kendâyînginom.**

(Mataio 18:6-9 Luka 17:1-2)

⁴²“Yawu gârâmâ nimnaom titipâ yengâlen hâum sâmunne nângânet. Lok âlâ me âlâne nimnaom titipâ nâhât pat manmai yu yengât mâtâp maŋguyînginomai. Yamâ hâmbâi matje umatje menomai.

⁴³⁻⁴⁴Yakât torokatmâ sâwe. Bulâne hârenomaihât ki sâwe. Topje nângânet-gât yakât den âlâen hâum sâwe. Lok âlâ me âlâ bâtyeŋe otmâ hilipgunomai. Yawu otmâ hilipgunjetâ bâtyeŋahât tosa yakât otmâ umut biwiyeye hem kâlâwân arimapgât ya hârem pilânomai. Hemgât kâlâp yaŋe ki bok sâwuap. Yâhâ lok mum tâtuk sâmu nane gorewaŋe nembuap yakât dopjeâk hâhiwin pato nângâm yâhâmbisâi. Topje yuwuhât yan. Wuân me wuânje lok âlâ me âlâ dâiyekmu otjetâ bâlemu hem kâlâpgât pat otmai hât ya pilâm biwiyeye Anitâhâlen katnomai. Yawu otmâ manman kârikje menomai.

⁴⁵⁻⁴⁶Torokatmâ âlâen hâum sâwe. Lok âlâ me âlâne yu me ya ekjâlem kâiyeyeŋe sururuk sâm ari otmâ tâpikgunomai. Otmâ tâpikgunomai yan kâiyehâhât tosa yakât otmâ umut biwiyeye hem kâlâwân arimapgât ya hârem pilânomai. Hemgât kâlâp yaŋe ki bok sâwuap. Yâhâ lok mum tâtuk sâmu nane gorewaŋe nembuap yakât dopjeâk hâhiwin pato nângâm yâhâmbisâi.

⁴⁷Otmu âlâen hâum sâwe. Yâhâ lok âlâ me âlâne senyeŋe nombot me nombot yaŋe yu me ya ekjâlem otmâ tâpikgunomai. Otmâ tâpikgunomai yan senyehâhât tosa yakât otmâ umut biwiyeye hem kâlâpgât pat otmâ sâm yakât âlâ gusuhutmâ pilânomai. Gusuhutmâ pilâm biwiyeye Anitâhâlen katmâ tem lâuwaŋgim mannomai yamâ manman kârikje yîngiwuap.

⁴⁸Yawu gârâmâ hemgât kâlâp yaŋe ki bok sâwuap. Yâhâ lok âlâ mum tâtuk sâmu nane gorewaŋe nembuap yakât dopjeâk hâhiwin pato nângâm yâhâmbisâi. ⁴⁹Yâhâ hâhiwin ya ki pesuk sâyîngiwuap.

⁵⁰Yâhâ yengât topyeŋe teteâkgât den âlâen hâum sâmunne nângânet. Nenâmâ kâtembe mem solân hoŋmain yanâmâ sot ya nemunje launenjan memap. Dop yawuâk yenâmâ lohimbî yengât hohetyeŋan mannomai yanâmâ manmanyeye ekjetâ herone otbuap. Kâtembe yamâ ukenje. Yawu gârâmâ nenje helenjan ki hikum ikaimunje yamâ pâlâmje otmâp. Pâlâmje otbuap yamâ girawu otmunje yâhâpje ukenje otbuap. Yakât otmuâmâ yeŋe tem lâunihim buku oraŋgim mannomai yanâmâ Anitâne yekmu ârândâŋ otbuap.” Yawu sâop.

Lokje imbiŋe ki pilaknomai.

(Mataio 19:1-12 Luka 16:18)

10 Yesuje yawu sâm eknongomu yapâ yahatmâ ari Yoran to hâtikgum Yuraia hânângen ariwin. Arimunje lohimbî dondâne denje nângâne sâm takajetâ emelâk den kâsikum yîngiminiop yawuâk kâsikum yîngiop. ²Den kâsikum yîngim tatmu Parisaio nombotjaŋe taka “Den girawuyaen hâum sâmunje yan matje sâm tâpikgumu yaŋak den âiân katnom,” yawu nângâm yaŋak yuwu sâm âikuwi. “Mâtâp girawuya tap? Lok âlâ me âlâne imbilipyeye pilâyeknomai hât mâtâp âlâ tap me bia?” Yawu sâwi.

³Sâjetâ sâop. “Âinohoai yakât matje nâku âiyongomune sânet. Den yai yakât emelâk Moseje girem den kulemguoŋ ya sânetâ nângâwe.”

⁴Sâmu sâwi. “Moseje girem den âlâ yuwu kulemguoŋ. “Lok âlâ me âlâne imbiŋe pilâwe sâm âlepje pilakdomawot

yakât topņe kulemgum waņmu miakmu watmu ariwuap.” Moseņe ya otnomgât âlepņe sâop.” Yawu sâwi.

⁵Yawu sâņetâ Moseņe den kulemguop yakât Yesuņe yuwu ekyongop. “Tâmbâlipyeņe biwiyeņe kârikņe otmu yeņahâlâk nâņgâm manminiwi. Yakât otmâmâ Moseņe kuyiņgiwehât otmâ ki kulemguop. ⁶Gârâmâ kândikum emelâk Anitâņe hân himbim kândikyotgop yan lohimbî yâhâp ya katyelehop. ⁷⁻⁸Katyelekmâ den yuwu sâm ekyotgop. “Lok âlâ me âlâņe âwâņe mâmâņe pilâyelekmâ imbiņâit mandomawot.” Den yawu tap. Yawu gârâmâ orowâk manmâ biwi nâņgân nâņgânyetņe konohâk otbuap. Yakât otmâ ki hioņakmâ ikņiâk ikņiâk otdomawot. ⁹Anitâņe menduhyelekmu konohâk olowot. Yakât otmâ lok âlâ me âlâņe ki hioņyeleknomai.” Yawu sâop.

¹⁰Yawu sâm ekyongomu ariņetâ emelan yâhâ den sâop yakât sâm âikuwin. ¹¹Âikumunņe yuwu sâop. Lok âlâ me âlâņe imbiņe yakât hâkâņ otmâ pilâm imbi ondop membuap. Yamâ lok yaņe tosa umatņe membuap. ¹²Otmu imbi âlâ me âlâņe lokņe pilâm lok ondop membuap ya gurâ yawuâk tosa umatņe membuap.” Yawu sâop.

Yesuņe nan baralipyeņe lukuleyehop.

(Mataio 19:13-15 Luka 18:15-17)

¹³⁻¹⁴Hilâm âlâen lohimbî nombotņe nan baralipyeņe meyekmâ Yesuhâlen ariwi. Ari Yesuņe kunyeņan mem Anitâ ulitgumu lukuleyehâkgât ekuwi. Yawu otņetâ nenņe yekmunņe ki ârândâņ otmu kuyiņgiwin. Kuyiņgimunņe Yesuņe nenekmu ki ârândâņ otmu yuwu sâm eknongop. “Kâmbukņe, ki kuyiņgiņet. Anitâņe nimnaom titipâ me gin mandu yeņgât tihityeņe otmap. Yakât otmâ dâiyekmâ nâhâlen gaņet. ¹⁵Yakât

sâmunne nâņgâņet. Nimnaom titipâņe Anitâhât den nâņgâm in yawu yâkâlen biwiyeņe kepeimai. Yâhâ oai yakât dopņeâk âwâ mâmâlipyeņe otnomai yamâ Anitâņe meyekbuap.” ¹⁶Yawu eknongom nimnaom titipâ ya âlâku ikņeâk ikņeâk lâuyekmâ kunyeņan mem Anitâņe lukuleyehâkgât ulitguop.

Lok iri sikumyeņe pato tatyiņgiop yâk yeņgât topyeņe.

(Mataio 19:16-30 Luka 18:18-30)

¹⁷Otmu kâlâwahom arine sâm otmunņe lok âlâ sururuk sâm taka yuwu sâm âikuop. “Bawapi, manman koko salek amboņe mansat. Yakât otmâ sârâ nâņgâwe. Nâņe girawu otmune ârândâņ otmu Anitâņe manman kârikņahât pat kunihiwuap?”

¹⁸Sâmu sâop. “Wongât nâhât “Manman koko salek amboņe” yat? Anitâ konohâk manman koko salek amboņe tatmap. ¹⁹Yakât otmâ gâņe âinohoat yakât matņe yuwu sâmunne nâņgâ. Anitâņe girem den Mose ekumu kulemguop ya sâlikum nâņgâmat me bia? Ya yuwu tap. Gâ lok nombotņe ki yongorâ munomai. Otmu buku âlâhât imbi ki ekmâ otbuat. Kombo ki meyiņgiwuat. Hakyeņan ki sâwuat. Den perâk ki sâm kâityonguwat. Âwâ mâmâhe yetgât lauyetņe lâum amutyetņan manbuat.”

²⁰Sâmu sâop. “Bawapi. Girem den sâm arat yuâmâ ņaņanambâek lâum manmâ gaman.” Yawu sâop.

²¹Sâmu sâop. “Yuwu otbuat. Senņe âlâlâ pato tatgihiap ya kâsikum buku nombotņe umburuk mansai ya yiņgiwuat. Yawu otmâ nâhâlen torokatdâmâ Anitâņe manman kârikņahât pat kuhihiwuap.” Yawu sâop. ²²Yawu sâmu iri sikum me senņe âlâlâ dondâ tatbaņgiop yakât nâņgâmu biwiņe umatņe otmu hâmeņe bâleop. Yawu otmâ yaņak pilâm âlâengen ba ariop.

²³Ba arimu nengu kapi ya pilâm mâtâwân ari tatmâ Yesuŋe engatŋe kakŋambâ olelem nenekmâ yuwu sâam eknongop. “Lok iri sikum pato tatyŋgiapŋeâmâ Anitâhâlen biwiyeŋe kepeim tem lâuwangine sâam otŋetâ hâi hâiŋe otmap.” Yawu sâop. ²⁴⁻²⁵Yawu sâamu nâŋgâmunŋe ki keterakmu yakât den âlâen torokatmâ yuwu sâam eknongop. “Bukulipne, yuwu sâamune nâŋgâŋet. Pusije seloŋ watmu pin pinŋan arimu yan watmâ ba membe sâam hâum pâpŋumap. Yakât dopŋeâk lohimi iri sikumyeŋe pato tatyŋgiapŋe Anitâŋe tihityeŋe olâkgât mâtâp ya watmâ arine sâam otŋetâ hâi hâiŋe otbuap. Lohimi nombotŋe iri sikum pato tatyŋgimap yaŋe yeŋahâlâk nâŋgâmai. Lohimi yawuyaye Anitâhâlen biwiyeŋe katnomaihât nâŋgâŋetâ umatŋe otmap.” Yawu sâop.

²⁶Yawu sâamu nâŋgâmunŋe sâtŋe otmu yuwu sâam âikuwin. “Lohimi girawu yaŋe otŋetâ ârândâŋ otmu Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuyiŋgiwuap?”

²⁷Yawu sâamunŋe Yesuŋe sennenŋe topŋanâk ekmâ yuwu sâop. “Anitâhât manman kapiân arine sâam logât nâŋgân nâŋgân watmâ arinomaihât dop âlâ ki tap. Yamâ Anitâhât topŋe âlâ tap. Yakât otmâ yeŋe yu me ya otne sâam yâkât nâŋgân nâŋgân watmâ otnomaihât dop tap. Yâkŋe konok manman kârikŋe ya yingimu mem manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

²⁸Yawu sâamu Petoroŋe yuwu sâop. “Bâe, nenâmâ senŋe âlâlâ kerek bet-baŋgim gâhâlen torokatmâ hâhiwin kakŋan manmâ gain.” Yawu sâop.

²⁹Sâamu sâop. “Lohimiŋe nâhâlen biwiyeŋe katŋetgât lok âlâ me âlâŋe nâhât den lohimi ekyongomaiŋe âwâ mâmâlipyeŋe, me imi garilipyeye, me nan baralipyeye, me hep torehenlipyeye, me senŋe âlâlâ

simiŋe tatyŋgiap ya kerek pilâm nâhât komolân torokatnomai. ³⁰Yawu otmâ nâhât komolân torokatmâ mannomai yan lohimi bâleŋeŋe yekŋetâ bâlemu mem âlâlâ tuhuyekŋetâ hâhiwin nâŋgânomai. Yawu otmâ nâhât lohimi orop biwi konohâk hikuakmâ mannomai yanâmâ emelâk hep torehenlipyeye orop heroŋe otminiwi ya wangim heroŋe pato kakŋan mannomai. Otmu hâmbâi Anitâŋe meyekmâ manman kârikŋan katyekmu mannomai. ³¹Otmu lohimi nombotŋe yeŋahâlâk nâŋgâŋetâ yahatmap yamâ Anitâŋe ki meyekbuap. Yâhâ nombotŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmai ya Anitâŋe meyekmâ ikŋan torokatyekbuap.” Yawu sâop.

**Yesu ikŋak mumbuap yakât
âlâkuâk ekyongop.**

(Mataio 20:17-19 Luka 18:31-34)

³²Yesuŋe yawu sâam eknongomu yapâ yahatmâ Yerusalem kapiâŋen yâhâwin. Mâtâwân yâhâm tatmâ umatŋe âlâlâ yâkâlen tetewuap yakât topŋe yuwu sâam eknongop. ³³“Yuwu sâamune nâŋgâŋet. Yiwereŋe Yerusalem kapiân yâhânom. Yan yâhâmunŋe lok âlâŋe nâŋgâm bâlenihim hotom umai otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai ya yeŋgât bâtyeŋan katnekbuaap. Bâtyeŋan katnekmu den âiân katnekmâ mumbomgât den sâam hârenihinomai. ³⁴Den sâam hârenihim Roma lok yeŋgâlen katneŋetâ yâkŋe yuwu otnihinomai. Sennan gem tâpnohom, mem âlâlâ tuhunekŋetâ hâhiwin pato nâŋgâwom. Otmu benŋe howanân nohoŋetâ mumbom. Mumune hannohoŋetâ yan hilâm kalimbu pesuk sâamu yakât kakŋan mumbom.” Yawu sâam eknongop. Yawu sâam eknongomu Yerusalem yâhânom yakât nâŋgâmunŋe biwinenŋe umatŋe otmu nâŋgâm ketet otbin.

**Bukulipnenŋe yâk yengât
hoŋ bayiŋginom.**

(Mataio 20:20-28)

³⁵Otmu sâp yan Yewerihât nanyâhâtŋe, Yakowo yet Yoaneŋe, Yesuhâlen ba yuwu sâp âikuowot. “Bawapi, netŋe yu me yakât naŋgait ya sâmutŋe âlepŋe otnitgiwuatgât dop me bia?”

³⁶Ekumutâ sâop. “Yetŋe biwiyetŋe girawu naŋgawot ya sâmutâ nâŋgâwe.”

³⁷Sâmu sâowot. “Sâp patoen gâŋe lohimbi kerek tihitnenŋe otdâ heronŋe nâŋgâhihim mepaeheknom. Yanâmâ nâŋgânitgirâ orowâk tatmâ tângohomutŋe lohimbi kunlipyenŋe mannongât naŋgait.”

³⁸Sâmutâ sâop. “Yakât topŋe ki nâŋgâm denâk sâm yawot. Umatŋe âlâlâ tetenihimu hâhiwin nâŋgâwom yawuâk nâŋgâromawot me? Otmu hâhiwin kakŋan katnekŋetâ sâtŋum mumbom yakât dopŋeâk sâtŋum mundomawot me?”

³⁹Sâmu sâowot. “Ya âlepŋe yat. Umatŋe nâŋgâwualân net gurâ yawuâk nâŋgâromgât naŋgait.”

Sâmutâ sâop. “Bonŋanâk yawot. Umatŋe âlâlâ tetenihiwuawân hâhiwin nâŋgâm sâtŋum mumbom ya yet gurâ yawuâk nâŋgâm mundomawot. ⁴⁰Yakât sâwe. Lok âlâ me âlâŋe tânohoŋetâ kunlipyenŋe mannom yakât Anitâ ikŋahâk nâŋgâmu tap.” Yawu sâop.

⁴¹Yawu sâm ekyotgomu yakât den pat nâŋgâmunŋe bâlemu Yakowo yet Yoane yetgât nâŋgâm bâleyitgiwin. ⁴²Nâŋgâm bâleyitgiwin yakât Yesuŋe nâŋgâmu bâlemu den âlâen hâum yuwu sâm eknongop. “Lok papatolipyenŋe nâŋgâmai dopŋan lohimbi galemyonŋetâ yâk yengât amutyenŋan manmâ hâhiwin kakŋan manmai. ⁴³⁻⁴⁵Yeŋeâmâ papatolipyenŋe otyiŋimai yawu ki otnomai. Nâhât den lâum mansaiŋe

nâhât hoŋ bam gam nâ tânohoŋetgât ki gewan. Nâŋeâmâ lohimbi hoŋ bayiŋgim sârereyekmâ kinmune nohoŋetâ mumbom. Mum yan tosayerŋe pilâyiyiŋiwom. Yawu otbomgât awonŋane âi sâm nihim hâŋgânnohomu gewan. Yawu gârâmâ yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe bukulipyenŋe nâŋgâyiyiŋiŋetâ yahalâkŋat meŋetâ huruŋ huruŋ otmu yâk yengât amutyenŋan manomai. Otmu yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe Anitâŋe nenekmu ârândâŋ olâkŋat nâŋgâm yawuâk bukulipyenŋe yengât hoŋ bayiŋginomai. Yawu.” Yawu sâop.

**Yesuŋe lok senŋe bok
sâsâŋe heŋgenŋuop.**

(Mataio 20:29-34 Luka 18:35-43)

⁴⁶Yawu sâm eknongomu Yeriko kapi mewin. Otmu kapi ya pilâm yâhâmunŋe lohimbi dondâŋe betnenŋan watnenekbi. Arimunŋe lok âlâ senŋe bok sâsâŋe, kutŋe Batimaio sâm, yamâ Timαιο nanŋe, mâtâp giŋŋan talop. Tatmâ senŋe âlâlâhât umburuk otmâ yaŋak lohimbi mâtâwân bam gaŋetâ ulityongom tatminiop. ⁴⁷Ulityongom tatmu lohimbi yaŋe “Yesu takap,” sâŋetâ nâŋgâm yahatmâ halahuop. “Yesu, Dawitihât sen, gâŋe nâhât wehe nâŋgânihi.” Yawu sâop.

⁴⁸Yawu sâmu lohimbi gotŋan kinbi yaŋe kuwaŋgiwi. Kuwaŋgiŋetâ witŋum halahuop.

⁴⁹Yesuŋe ya nâŋgâm mâtâwân kinmâ “Ekuŋetâ gaek,” sâm lohimbi ya ekyongop. Ekyongomu senŋe bok sâsâŋe ya yuwu sâm ekuwi. “Gâhât yap. Yakât otmâ yahatmâ yâkâlen yâhâ.” ⁵⁰Yawu sâŋetâ nâŋgâm in yawu yahatmu dâim yâkâlen bawi.

⁵¹Dâim yâkâlen baŋetâ yuwu sâm âikuop. “Girawu otgihiwehât naŋgat?”

Sâmu sâop. “Bawapi, sârâ senne hâreakmu ekbehât naŋgan.”

⁵²Sâmu sâop. “Gâŋe nâhâlen biwihe hikuat. Yakât otmâ den yat ya bulâŋe teteihiâk.” Yawu sâmu yan senŋe hâreakmu ekmâ Yesu betŋan sâop.

Yesuŋe Yerusalem kapiân yâhâop.

(Mataio 21:1-11 Luka
19:28-40 Yoane 12:12-19)

11 Otmu yapâ ari Yerusalem kapi pato yakât gotŋan kapi yâhâp kutyetŋe Betepahe otmu Betani sâmu, ya Oliwa pumŋan tap yan yâhâwin. Yan yâhâ Yesuŋe hoŋ bawayâhâtŋe yâhâp yuwu sâmu hânŋânŋotgop. ²“Kapi tip-ŋe ewapâ tap yan doŋgi nanŋe âlâ hikum katŋetâ kinsap ya lok ki kakŋan tatmai ya holaŋmâ mem geromawot. ³Holaŋmutâ lok âlâŋe yuwu mon sâmu âiyotgowuap. “Yet wongât taka yu holaŋsawot?” Yawu sâmuâmâ yuwu sâmu ekuromawot. “Yiwereŋe âi teteap. Yakât otmâ patonetŋaŋe yu mendehât hânŋânnotgomu takait. Mem arimutŋeâmâ âi ya tuhum pesuk pilâmuâmâ mem âwurem takarom.” Yawu sâmu ekuromawot.”

⁴Yesuŋe yawu sâmu hânŋânŋotgomu yâhâ doŋgi nanŋe ya emet âlâ hawiŋan hikum katbi ya holaŋowot. ⁵Holaŋmâ kinmutâ lok yan kinbiŋe yelemâ yuwu sâmu âiyotgowi. “Bâe. Yet âlâŋe sâmu yu holaŋde sâmu oawot?”

⁶Yawu sâmu âiyotgoŋetâ yâku Yesuŋe den ekyotgop yawuâk yawuâk sâmu ekyongowot. ⁷Ekyongomutâ nânŋâyitgiŋetâ holaŋmâ mem giowot. Mem gemutâ nenŋe hâk katipŋe kâlep katbin ya holaŋmâ lotohom kakŋan katbin. Katmunŋe kakŋan yâhâ talop. Yâhâ tatmu Yerusalem kapiân yâhâwin. ⁸Yâhâmunŋe lohimi dondâ hâruhuakbiŋe Yesuhât nânŋaŋetâ yahatmu yeŋe sâŋgum kâkâlep ya holaŋmâ mâtâp tete liŋgatmâ ariwi. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ âliwahap esenŋe hârem yaŋe liŋgatmâ ariwi. Liŋgatmâ ariŋetâ doŋgi yaŋe ya kakŋan tâlim tâlim ariop. ⁹Otmu lo-

himbi kiŋgitŋe orowâk hâruhuakbiŋe yuwu sâmu mepaewi. “Gâmâ tâmbânenŋe Dawiti sen. Gike ombeheâk ki takat. ¹⁰Anitâŋe âi sâmu gihiop ya lâum kinmâ nengâlen mat takat. Tâmbânenŋe Dawitiŋe olop yakât dopŋeâk galemnongowe sâmu otmâ takat. Yakât nânŋâm herone otgihim mepaeheksain.” Yawu sâmu.

¹¹Yawu sâŋetâ yapâ Yerusalem kapiân yâhâwin. Yâhâmunŋe Yesuŋe opon kâmbukŋan yâhâop. Opon kâmbukŋan yâhâ senŋe âlâlâ mem aŋgi guŋgi otbi ya in yekmâ purik sâmu giop. Otmu emetsenŋe potok sâwe sâmu otmu yakât otmâ menekmu ya pilâm Betani kapiân âwurem ge iwin.

Lakop sâwawŋimu hâlâlâŋ sâmu kinop.

(Mataio 21:18-19)

¹²Yan im yahatmâ Yerusalem kapiân âwurem yâhâwin. Mâtâp arim tatmunŋe Yesu po wawŋiop. ¹³Po wawŋimu senŋe pilâm lakop âlâ mâtâp ginŋan kinop ya ehop. Ya ekmâ kehetŋe mem nem-bom sâmu gotŋan ariop. Ari eksan mâne esen yambuŋaŋak pato otmu kehetŋe ki kinop. ¹⁴Yawu kinop yakât yuwu sâmu. “Âo, yu kehetŋe ki kinsap. Yakât otmâ lakop yukât kehetŋe âlâ ki menomai.” Yawu sâmu. Yawu sâmu nânŋâwin.

Yesuŋe opon kâmbukŋan yâhâm watyehop.

(Mataio 21:12-17 Luka
19:45-48 Yoane 2:13-22)

¹⁵Yapâ ari Yerusalem kapiân yâhâwin. Yâhâmunŋe Yesuŋe doŋgi kakŋambâ kioŋmu yaŋak opon kâmbukŋan yâhâwin. Yâhâm yan opon kâmbukŋe kâlehen lohimi senŋe âlâlâ aŋgi guŋgi otmâ hâmeŋe hâukum kinbi ya yekbin. Yekmâ Yesuŋe nânŋâm bâleyiŋgim watyehop. Watyekmâ kakŋan tat tat, tewo, kembâ emetŋe tuhum ya kâlehen katŋetâ talop, senŋe âlâlâyeŋe mem purik pilâyŋgimu

tiok taok otmâ kinbi. ¹⁶Watyekmu tiok taok otmâ kinjetâ yan lohimbiye senje âlâlâyeje ya lâuakmâ ba nombot ga nombot otmâ yaehen kionmai sâam mâtâp manguyinggiop. ¹⁷Mâtâp manguyingim kinmâ yuwu sâam ekyongop. “Yu oai yukât emet inânjan Anitâje poropete âlâ ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimbi hânjan kulemjan manmâ araije nâhât opon yukât kâlehen yâhâ mepaeneknomai.”

Den sâop yakât yuwu sâamune nângâjet. Yeje yukât kâlehen tatmâ lohimbi kâityongom hâmeje mem yahatmâ anji gunji otmâ gai. Yawu otmâ gai yu ekmune anjim bero emetje yawuya oap.” Yawu sâam ekyongop.

¹⁸Yakât otmuâmâ hotom uminiwi yengât lok kunlipeje otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwiye den sâop yakât nângâjetâ bâlemu Yesu mem pâi emetjan katne sâam otbi. Yamâ benje yuwu nângâwi. “Lohimbi sesengâlâkne Yesuhâlen torokatmâ mansai. Otmu yâkne den sâamap ya nângâjetâ âlâ kândâkdâ otmu nângâwanjinetâ yahatmap.” Yawu nângâm mem pâi emetjan katne sâam nângâjetâ umatje otmu pilâwi. ¹⁹Yâhâ Yesuje yawu sâam ekyongomu nenje yahatmâ pilâyekmâ gem Betani kapiân ari iwin.

Lakop âlâ kinop yakât Yesuje sâamu hâlâlân sâop yakât topje

(Mataio 21:20-22)

²⁰Yan im yahatmâ Yerusalem kapiân âwurem yâhâwin. Mâtâwân yâhâmunje Yesuje lakop yakât sâop yanje esenje mum hâlâlân sâam kinop. ²¹Yawu otmâ kinmu Petoroje ekmâ Yesuje lakop yakât sâop ya nângâmu tetemu yuwu sâam ekuop. “Bawapi, enda ek. Gâje oran lakop endakât sâon ya esenje mum hâlâlân sâam kinsap.”

²²⁻²³Yawu sâamu engatje kakjambâ olelem nenekmâ yuwu sâam eknongop. “Yeje yu me ya otne sâamâmâ anjoân biwi nângân nângânyejeje Anitâhâlen kepeim ulitgunjetâ nângâyingimu yanâmâ yakât bulâje tetemu eknomai. Yakât den âlâen hâum sâamune nângâjet. Yeje pumje yukât Anitâ yuwu mon sâam ulitgunomai. “Pumje yuje huhuakmâ orotok sâam giâk,” yawu sâam biwi yâhâp ki otmâek ulitgunomai otmuâmâ nângânomai yawuâk tetewuap. ²⁴Yakât otmâ yuwu sâamune nângâjet. Yeje yu me ya Anitâje sâamu teteâkgât nângâm ulitgunomai. Yanâmâ biwiyenjeje kepeim yuwu nângânomai. “Nenje Anitâhâlen biwinenjeje kepeim ulitgumunje nângâningimap yakât dopjan teteningiwuap. Yawu. ²⁵Yakât torokatmâ sâamune nângâjet. Anitâ ulitgunomai yanâmâ lohimbi nombotjeje yen mem bâleyekbi ya yengât tosayeje pilâyingimomai. Yawu otnomai otmuâmâ Himbim Âwâyejeje yengât tosa ya gurâ yawuâk pilâyingiwuap. ²⁶Yâhâ lohimbi nombotjeje yen mem bâleyekbi yakât nângâm matje kâpekyingimomai. Yawu otnomai yanâmâ Himbim Âwâyejeje yen gurâ otjetâ bâlem gap yakât matje kâpekyingiwuap.” Yawu sâop.

Yesuje âlâhât sâtgât âi miop yakât ki ekyongop.

(Mataio 21:23-27 Luka 20:1-8)

²⁷Yawu sâam yapâ ari Yerusalem kapiân yâhâ opon kâmbukjan yâhâwin. Yan yâhâmunje hotom uminiwi ya yengât lok kunje, otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi, otmu Yura nengât papatolipnenjeje Yesuhâlen bam yuwu sâam âikuwi. ²⁸“Gâje oran âlâhât sâtgât otmâ Anitâhât opon kâmbukjan yâhâ lohimbi watyehon?”

²⁹Sânetâ sâop. “Yeje âinohoai gârâmâ nâku âiyongowe. Âiyongomune

den matje kâpeknihiyetâmâ nâje âlâhât sâtgât âi yu mem gaman yakât topje ekyongowom. ³⁰Yakât yuwu sâmunen nângâjet. Yoaneje âlâhât sâtgât otmâ lohimbi toen katyehop? Anitâhât me ondop yengât sâtgât otmâ âi ya tuhuop? Ya sânetâ nângâwe.” Yawu sâop.

³¹Yawu sâmu matje kâpekbangine sâmu pâpamu alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Nenje yuwu mon sânom. “Yoaneje âi miop yamâ Anitâje âi sâmu waju yuwu tuhuop.” Yawu sânom yamâ matje yuwu mon sâwuap. “O, yenâmâ girawu otmâ Yoanehât den nângâjetâ ki bulâje olop?” Yawu sâmu nenje matje girawu sâmu kâpekbanginom? Anjolaknom yakâ. ³²Otmu âlâ yuwu mon sânom. “Yâhâmâ lok yengât sâtgât otmâ âi ya miop.” Yawu sânom yamâ lohimbi dondâje “Yoaneje Anitâhât poropete manmâ yâkât sâtgât âi mem manop,” yawu nângâmai yakâ. Yakât otmuâmâ nenje yawu sânom yanâmâ lohimbi kinsai yuje nângâm nongonomai yakâ.” Yawu nângâwi. ³³Yawu nângâm yuwu sâmu ekuwi. “Yoaneje âlâhât sâtgât âi meminiop ya nen ki nangain.”

Sânetâ sâop. “Nâku yawuâk. Nâje âlâhât sâtgât âi yu mem gaman yakât ki ekyongowom.” Yawu sâop.

Wain kalam ambojahâlen hâmu sâop.

(Mataio 21:33-46 Luka 20:9-19)

12 Yesuje den âlâen hâmu yuwu sâmu ekyongop. “Lok pato âlâje wain kâmetjet sâmu nep lok meyehop. Meyekmu ari dâmân sâhâm hawamgum wain kâmetbi. Otmu wain toje ya mem mendârejetâ gewuapgât wanga hâwiwi. Otmu emetyeje tuhuwi. Âi ya tuhum tij pilâjetâ nep ya galemgunomai sâmu katyekmâ ikje âlâengen ari sâp kâlep manop. ²Arim sâp kâlep manmu

wain kehetje ya puru pato kinmâ hululuje sâop. Yawu otmu ambojeje ikjahât hâruhunihiyet sâmu hoje bawa âlâ yakembâek hângângumu takaop. ³Takamu wain galemje manbi je kum watjetâ âwurem ariop. ⁴Âwurem arimu yawuâk kalam ambojeje hoje bawa âlâ hângângumu takaop. Hângângumu takamu yâk gurâ yawuâk kum mem âlâlâ tuhujetâ âwurem ariop. ⁵Yakât otmâ yawuâk kalam ambojeje hoje bawa je kalimbune hângângumu takamu kujetâ muop. Kujetâ mumu kalam ambojeje hoje bawalipje dondâhâlâk hângânyongomu ariwi ya gurâ kerehâk yongonetâ muwi. ⁶Aiop, kalam ambojeje biwi jeje yuwu nângâop. “Nine nanne ombe bisine hângângumune arimu ekmâ yanâmâ ewe katnomai.” Biwi jeje yawu nângâm ikje nanje hângângumu ariop. ⁷Hângângumu arimu ekmâ yuwu sâwi. “Bâe, yuâmâ patonenje ikje nanjeje takap. Âwâje mumu yan kalam yuâmâ yâkje ambokuwuap. Yakât otmâ kumunje muâk. Kumunje mumu yanâmâ kalam yuâmâ nengât otbuap.” Yawu sâwi. ⁸Yawu sâmu kum kekae topjehen pilâjetâ iop. Yawu.

⁹Yawu otjetâ kalam ambojeje taka girawu otbuap? Yâkje taka yongomu mujetâ lok ondop meyekmâ kaweyenjan katyekmu kinnomai.

¹⁰Yakât topje yuwu sâmunen nângâjet. Anitâje hângânnohomu gewan. Yakât poropete âlâje den yuwu kulemgup ya yeje ki mon sâlikum nângâmai?

“Nep lokje emet tuhum nak âlâ ekjetâ bâlemu mem ketetbi. Mem ketetbi ya Anitâje lâmu kânângâmu kuhupin kârikje otmâ kinsap. ¹¹Yâhâ emet tuhuwi je ekmâ yuwu nângânomai. “Bâe, yuâmâ patojeje nângâmu teteap. Ekmunje sâteje oap.” Yawu nângânomai.” Yawu kulemgup tap.

¹²Yesu den âlâen hâum sâop yuŋe hotom uminiwi ya yengât lok kunŋe otmu bukulipyene yengât topyene miop. Yakât nângânetâ biwiyenjan tâlimu Yesu mem pâi emetjan katne sâm otbi. Yawu otbi yamâ lohimbi dondâ yan kinbiŋe Yesuhât nângânetâ yahalop. Yakât otmâ yâk yengât nângâm gorâyîngimu pilâm gem ariwi.

Anitâhât pat sâm yu ya katmunŋe tatmap ya waŋnom.

(Mataio 22:15-22 Luka 20:20-26)

¹³Otmu sâp yanâmâ Parisaioŋe Yesuhât nângânetâ gemu menduhuakmâ den yuwu sâm hikuwi. “Nenŋe den girawu yaen hâum Yesu âikumunŋe matŋe sâm tâpikguwuap? Matŋe sâm tâpikguwuap otmuâmâ Roma tembe lâu ekyongomunŋe mem pâi emetjan katŋetâ tatbuap.” Yawu sâm den hikuwi. Yawu otmâ bukulipyene nombotŋe otmu Herotgât âi lok nombotŋe Yesuhât topŋe ekŋetgât hângânyongowi. ¹⁴Hângânyongoŋetâ Yesuhâlen taka yuwu sâm âikuwi. “Bawapi, gâhât topge naŋgain. Gâŋe den imbiâk ki sâmât. Den sâmât yamâ nângâmunŋe bonŋeâk otmap. Otmu lohimbiŋe girawu nângâhiihai yakât nângâm ki gorâhiihimap. Gâŋe lok âlâhât nângârâ yahatmu âlâhât nângârâ gemu yawu ki otmat. Otmu manman girawu manmunŋe Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otbuap yakât den tâŋ tâŋâk eknongomat. Yakât otmâ wuân me wuân otnom yakât sârâ nângâne. Roma lok âlâŋe kunnenŋe mansap, kutŋe Sisa sâm, yâhâmâ haoŋmâ ârândâŋ takesi waŋmain. Yawu gârâmâ yawuâk waŋmâ yâhânom me bia? Yakât gâŋe girawu naŋgat? Sârâ nângâne.”

¹⁵Yawu sâm âikuŋetâ biwiyene ekmâ yuwu sâm ekyongop. “Yeŋe nâhâtŋe sâm tâpikguwuap sâm âinohoai me?

Yawu gârâmâ kât nanŋe âlâ mem nihiŋetâ ekbe.” Yawu sâop.

¹⁶Yawu sâm uwaŋetâ mem tiripyongom yuwu sâop. “Kât nanŋe yu ekŋet. Âlâhât towat kât nanŋe yuân tap? Me âlâhât kutŋe tap?”

Sâmu sâwi. “Roma lok patonenŋe, kutŋe Sisa sâm, yakâ.”

¹⁷Sâŋetâ sâop. “Sisahât pat sâm yu ya katŋetâ tap otmuâmâ yâk waŋnomai. Yâhâ Anitâhât pat sâm katŋetâ tatmâ yâk waŋnomai.” Yawu sâm ekyongomu nângânetâ sâtŋe otmu yahatmâ ariwi.

Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatnenekbuap.

(Mataio 22:23-33 Luka 20:27-40)

¹⁸Ariŋetâ bukulipyene, kutyene Sarukaio sâm, yaŋe tohowi. Yâkŋe yuwu nângâmai. “Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatnenekbuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ mumunŋe pesuk sâmâp.” Yawu nângâmai. Yâkŋe yakât topŋe nângânehât Yesuhâlen ari yuwu sâm âikuwi. ¹⁹“Bawapi, aŋgoân Moseŋe den kulemuop ya yuwu tap.

“Lok âlâŋe imbi âlâ memu naom ki mewangimu lok ya mumbuap. Mumu imiŋe yâkât kambut ya galemgum yâkât welâmân nimnaom mem ga katyekbuap.”

Moseŋe yawu kulemuop tap. Yakât topŋe sâm eknongohât yuwu sâmunŋe nângâ. ²⁰Imi ata nombolân yâhâp manbi. Manmâ aŋgoân atayene kunŋe imbi memu imbiŋe naom ki mewangimu inâk manmâ muop. ²¹Mumu imiŋe atañahât kambut ya mem manmâ yâku in muop. Otmu imiyetŋe kambutyetŋe ya mem manmâ yâku yawuâk naom barahâk muop. ²²Otmu imi ata ya hârokŋe kambutyene yawuâk mem manmâ inâk muwi. Aiop, kambutyene yâku yawuâk muop. ²³Imi ata nombolân yâhâp ya kerekŋe imbi ya mewi. Gârâmâ sâp

pato tetemu Anitâne mumuḡambâ mem yahatnenekbuap yanâmâ imbi yamâ âlâne membuap. Yawu sâwi.

²⁴Sânetâ sâop. “Anitâne poropetelipne otmu lok nombotne den ekyongomu kulemgui yakât topne ki nanḡai. Otmu Anitâ ikne wâtnje pato tatbangiap yakât topne gurâ ki nanḡai. Yawu gârâmâ yeḡe nânḡâm hilipgum den yawu yai. ²⁵Anitâne lohimbî mem yahatyekbuap yanâmâ himbimân Anitâhât aḡelolipnane ki miakmai ya yeḡât dop otmâ ikniâk ikniâk mannomai. ²⁶Yâhâ Anitâne mumuḡambâ mem yahatyekbuap yakât topne yuwu sâmune nânḡânet. Nak topnan kâlâp semu laḡ laḡ sâop ya Moseḡe ekbe sâm gotḡan baop. Gotḡan bamu Anitâne yuwu sâm ekuop.

“Nâḡe Awaraham, otmu nanḡe Isaka, otmu seseḡe Yakop yâk yeḡât kunyeḡe tatmâ gaman.” Yawu sâm ekumu kulemguop.

²⁷Anitâne Mose den ekumu kulemguop yakât topneâmâ yuwu. Emelâk nengât tâmbâlipnenḡe manmâ gawi. Otmu yapâ torokatmâ manmâ gaḡetâ gaḡetâ benḡe nen yu mansain yu. Otmu gâmâlâk nengât sen tetem mannomai. Nen kerek nengât kunnenḡe yamâ Anitâ. Topne yawu tap. Yamâ yeḡe den ya nânḡânetâ keterakyinḡimbâp.” Yawu sâop.

**Mosehât girem den ya girawu
yaḡe kun kunḡe oap?**

(Mataio 22:34-40 Luka 10:25-28)

²⁸Yesuḡe Sarukaio yeḡât den yawu sâm purik pilâyingimu nânḡânetâ sâtnje dop. Otmu Mosehât girem den kâsikum ningiopne den ya nânḡâmâmâ yahatmâ yuwu sâm âikuop. “Anitâne girem den Mose ekumu kulemguop yapâ gâtnje girawu ya yakât nânḡârâ yahatsap.”

²⁹Sâmu sâop. “Anitâne girem den Mose ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Isirae yen ekyongomune nânḡânet. Anitâ ambonenḡe pato yâk ikne konok tap. ³⁰Yakât otmâ nenḡe yâkâlen biwi nânḡân nânḡânnenḡane kepeim yâk konok mepaenom. Otmu yâkât lau konok lâum hoḡ bawangim yâhânôm.”

³¹Otmu den âlâmâ yuwu tap.

“Nenḡahât nanḡangimunḡe yahatmap yakât dopneâk bukulpipnenḡe yeḡât nânḡâmunḡe yahatbuap.”

Den yâhâp yan yuḡeâmâ Anitâne den âlâlâ sâop ya hârohâk mem men-duhuap.” Yawu sâop.

³²Sâmu sâop. “Bawapi, den bulâne sârâ nânḡâmune ârândân oap. Anitâ ikne konok kunnenḡe pato tatmap. Âlâ ki tap. ³³Yakât otmâ nen biwi nânḡân nânḡânnenḡe yâkâlen kepeim tem lâuwangim manmâ yâhânôm. Yâhâ nenḡahât nanḡangimunḡe yahatmap yakât dopneâk buku nombotne yeḡât nânḡâmunḡe yahatbuap. Yawu gârâmâ Anitâne nânḡâningiâkgât noniḡ bulimakao me âlâlâ ya gâim hotom umain. Yawu otmâ den yâhâp yat yu loḡgâem hotom umunḡe yakât Anitâne nânḡâmu dondâ bâlemap.” Yawu sâop.

³⁴Yawu sâmu Yesuḡe nânḡâmu ârândân otmu yuwu sâm ekuop. “Gâḡe Anitâhât topne tipne nanḡat. Yakât otmâ biwihane yâkâlen kepeim manbuat otmuâmâ tihitge otmâ manman kârikḡahât pat kuhihiwuap.” Yawu sâop.

Yawu sâmu nânḡânetâ âlâ kândâkdâ dop. Otmu sâp yapâek Parisaio, Sarukaio otmu bukulpipenḡe Yesuḡe den sâm tâpikguâkgât ki âikuwi.

**Anitâne hânḡângumu gewuap
yakât Yesu âikuwi.**

(Mataio 22:41-46 Luka 20:41-44)

³⁵Yesuḡe den matne yawu purik pilâwangim yuwu sâm Parisaio âiyon-gop. “Yeḡgâlen gâtnane Mosehât girem

den kâsikum yingim yuwu sâmai. “Anitâje hângângumu ge tihitnenje otbuap yamâ Dawitihât senâmbâ tetewuap.” yawu sâmai. Den yawu tap yamâ nângâmune bulâje oap. Yamâ yeje yakât topje pâpgum mansai. Yakât otmâ yuwu sâmunne nângânet. ³⁶Emelâk Wâtgât mâmânahât Heakje tâmbânenje Dawiti biwiñan kioñmu yuwu sâop.

“Anitâje nâhât patone yuwu sâm ekuop. “Gâje nâhât gotnan ga kinmâ nâhât hahit mem kasalipge yongom mem ge katyekbuat.” Yawu sâop.” ³⁷Den yakât yuwu sâwe. Anitâje hângângumu gewuap yakât Dawitiñe yuwu sâop. “Yamâ patone,” sâop. Yawu gârâmâ yejeâmâ “Yâkñe hâmbâi ge galemnongowuap,” sâmai. Den sâmai yamâ Dawitiñe den sâop ya orop ki lâuaksawot. Yakât nângâmune keterahâkgât yeje eknohoñetâ nângâwe.” Yawu sâop. Yawu sâm âiyongomu matje sâne sâm hâum pâpgum pilâwi.

**Parisaioñe orotmeme
otbi yawu ki otnom.**

**(Mataio 23:1-36 Luka
11:37-54 Luka 20:45-47)**

Hâum pâpgum pilâm ariñetâ lohimbi nombotñaje yâkât den nângânetâ âilongo olop. ³⁸Yawu otmâ den kâsikum yingim yuwu sâop. “Lohimbi nombotñaje nenekñetâ yahalâkgât Mosehât girem den kâsikum yingimainje sângumyeje kâkâlep mânunjakmai yañe holuñ holuñ sâmu yâhâm gemai. ³⁹Otmu yeñahât nângânetâ yahatmu miti emetñan me lohimbi senyeñan ewanâk tatnehât nângâmai. ⁴⁰Yawu otmâ imbi kambut emetyeñambâ watyekmâ senje âlâlâyeje kombo meyingimai. Yawu otmâ topyeñe kurihiakmâ lohimbi senyeñan kinmâ oain sâm oain sâm Anitâ mepaem den kâlep huhumai. Yawu otmai yakât

hâmbâi Anitâje matje amokñan yingimu menomai. Yâk yeñgât topyeñe yawu tap yakât otmâ yâkñe biwiyeñan kioñmahât biwiyeñe galemahom mannomai.”

**Imbi kambut âlâje nanje
kuriñ kuriñ yâhâp kalop.**

(Luka 21:1-4)

⁴¹Yawu sâm ekyongomu nenje pereñ pilâm ba tewetsenje kondoân katmai yakât gotñan kinbin. Kinmunñe lok iri sikum pato tatyñgiop dondâhâlâkñe yâhâ tewetsenñe mem kondoân katbi. ⁴²Yawu katñetâmâ imbi kambut âlâ senje âlâlâhât umburuk otmâ manopñe nanje kuriñ kuriñ yâhâp mem yâhâ kalop. ⁴³⁻⁴⁴Yesuñe ya yekmâ eknongomu nenje gotñan bamunñe yuwu sâm eknongop. “Lok iri sikumyeñe pato tatyñgiapñe tewetsenñe nombotñeâk kat-sai. Yâhâ imbi kambut yuñeâmâ nanje kuriñ kuriñ yâhâp kârikñe tatbañgimap ya bâñe katsap. Yakât otmâ Anitâje imbi kambut yu ekmu âilongo oap. Yâhâ lok iri sikumyeñe oropñe tewetsenñe nombotñeâk katsai ya yekmu ki dopñan oap. Yawu.” Yawu sâop.

**Kasalipyeñaje taka opon
kâmbukñe huhum itoñ galañ
menomai yakât Yesuñe sâop.**

(Mataio 24:1-2 Luka 21:5-6)

13 Yawu sâm tiñ pilâmu opon kâmbukñambâ kioñmâ yaehen gewin. Yaehen ge kambenenne kakñambâ olelem opon kâmbukñe ekmunñe âilongo olop. Yawu otmu bukunenñe âlâje yuwu sâm Yesu ekuop. “Pato, yu nângâ. Opon kâmbukñe pato nandoroñe yu ekmunñe senje âlâlâ kârikñañak tuhuwi yañe âilongo lonjo oap. Yakât gâñe ekdâ girawu oap?” Yawu sâop.

²Sâmu sâop. “Opon kâmbukñe yu ekñetâ âilongo lonjo oap yuâmâ hâmbâi

kasalipyenjae taka huhum iton galañ mem senje âlâlâ kâlehen tap yu mem ihilâk mahilâk tuhunomai.” Yawu sâop.

Umatje topje topje teteyiñgiwuap yakât Yesuje sâop.

(Mataio 24:3-14 Luka 21:7-19)

³Yawu sâm eknongomu ya pilâm pumje âlâ, kutje Oliwa sâm, yan gem yâhâwin. Yan yâhâ tatmâ opon kâmbukje yamâ turembe nombotgen kinsap gârâmâ ya ekmâ yakât den alahuwin. ⁴Den alahum pilâm Petoro, Yakowo, Yoane otmu Anderea yâkne Yesu orop perej pilâm ba kinmâ yuwu sâm âikuwi. “Gâje opon kâmbukjahât den eknongoat yakât bonje sâp girawuân tetewuap? Otmu tetewe sâm otbuap yan wuân kulem tetemu ekmâ nângâmunje keterakningiwuap?” Yawu sâm âikuwi.

⁵⁻⁶Sâñetâ sâop. “Lok nombotjae taka den perâkne yuwu sâm kâityongonomai. “Nâmâ Anitâje hângânnohomu ge mansan.” Yawu sâñetâ lohimbî dondâje denyeye nângâñetâ bulâje otmu yâk yengâlen torokatnomai. Yakât otmâ engatyenjan genetâ loholemaiât biwiyeye galem gum mannomai. ⁷Otmu sâp yan kapam gotyenjan me kâlepnehen, me wosapâ wosapâ tetewuap yakât nângâm ki gorâyîngiwuap. Yawu tetemu yanâmâ “Anitâje emelâk sâm kalop yakât bulâje teteap,” yawu nângânomai. Otmu kapam topje topje tetemu yan yeje nâhâitje “Getek âwurem gewomap,” yawu ki nângânomai. ⁸Angoân lohimbî hânjan kulemjan mansai dondâhâlâkne kasa oranjim ahonomai. Otmu mososoñ hânjan kulemjan mososoñ awawi guwawi membuap. Otmu po pato tetewuap. Yawu tetemu umatje topje topje teteyiñgiwuap yakât den âlâen hâum sâmune nângâñet.

Imbilipyenjae naom mene sâm otmai yan naomje hâliliakmâ tatmu hâhiwin kakjan kinmai. Yawu otmâ naom ya kioñmu yanâmâ hâkyeye sânduk sâmap. Yakât dopjeâk umatje topje topje teteyiñgiwuap yakât kakjanâmâ âwurem gewom.

⁹Yeje galem tiñ tiñ oranjim mannomai. Mitihât kasanjae nâhât den pat âlepne nângâñetâ gemu bet pilâm yen hakyenjan sâm den âiân katyeknomai. Otmu yeje miti emetjan yâhâ nâhât den pat sâm ekyongonjetâ nângâñetâ ki bulâje otmu yongom mem âlâlâ tuhuyeknomai. Mem âlâlâ tuhuyekmâ yan meyekmâ lok kunlipyenjae den sâm hâreyiñgijetgât yâk yengât senyenjan katyekñetâ kinnomai. Yâk yengât senyenjan kinmâ nâhât den pat âlepne sâm tetem ekyongonomai. ¹⁰Nâhât den pat yu lohimbî hânjan kulemjan manmainje nângâñetgât yeje mem sâliwahom ari ekyongonomai ya Anitâje sâm kalop. ¹¹Otmu ekyongonjetâ lok nombotjae den ya nângâñetâ ki bulâje otmu yen meyekmâ den âiân katyekmâ âi pâi tuhuyeknomai. Yawu otyiñgijetâ “Den mâtâpne girawu watmâ sâm ekyongomunje nângâñetâ keterakyingiwuap,” yawu nângâm ki gorâyîngiwuap. Sâp yanâmâ Awoñnenjae ikne Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge den âlâlâ nângân nângânyenjan katmu nâhât den pat âlepne sâm kusânâm ekyongonomai. ¹²Otmu sâp yan umatje topje topje teteyiñgiwuap yakât yuwu sâmune nângâñet. Imi ata yenjâk ahom hioñaknomai. Yawu otmâ dâiakmâ lok kunlipyeje yengâlen ari den âiân karaknomai. Yawu oranjijetâ kunlipyenjae mem âlâlâ tuhuyekmâ yongonjetâ munomai. Otmu âwâ nan yâkne gurâ yawuâk oranjijetâ yongonjetâ munomai. ¹³Yakât

torokatmâ yuwu sâwe. Yeŋe nâ orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. Yakât otmâ nâ mem âlâlâ tuhunekŋetâ hâhiwin nâŋgâman yakât dopŋeâk yen gurâ hâhiwin yinŋinomai. Hâhiwin yinŋinetâ yanâmâ hâkyeŋe ki biuk sâwuap. Yeŋe kârihem kinmâ ki betnohonomai yanâmâ Anitâŋe meyekmâ manman kârikŋan katyekmu mannomai.” Yawu sâop.

Yerusalem kapi itit kiom tuhuŋetâ kâwurumŋaŋak kinbuap.

(Mataio 24:15-28 Luka 21:20-24)

¹⁴Otmu torokatmâ yuwu sâop. “Emelâk emet inânŋan poropete âlâŋe den yuwu kulemguop.

“Kasalipyenŋaŋe opon kâmbukŋan yâhâm orotmeme bâleŋe topŋe topŋe otnomai. Yawu otŋetâ yekmâ Yuraia hânân kapi tatmâ arap ya ambolipŋaŋe pilâm itoŋ galaŋ otmâ hewukŋehen ari misiŋguraknomai.” Yawu kulemguop.

Den kulemguop yu biwiyenŋan katmâ nâŋgâm mannomai. Yawu mannomai gârâmâ kasalipyenŋaŋe otŋetâ bâlewup ya ekmâ yawuya otmâ yan hilipyongomaihât yahatmâ itoŋ galaŋ otmâ hewukŋehen ari misiŋguraknomai. ¹⁵Otmu Yerusalem kapi ambolipŋaŋe gurâ yawuâk sururuk sâm ari misiŋguraknomai. Yawu otmâ emetyenŋan âwurem ari itâ pareŋe miakne sâm yakât ki nâŋgânomai. ¹⁶Otmu lohimbî nep tuhuakmâ mannomaiŋe âwurem taka emetyenŋan iri sikumyeŋe miaknehât ki nâŋgânomai. Yekmâ yapâek hewukŋehen ari misiŋguraknomai. ¹⁷Sâp yanâmâ imbi tepdâ umat karat mannomai otmu ŋaŋa hewâk hewâhâk mem hikakmâ manŋetâ wâtyeŋe ki tiŋ tiŋ sâwuap yaŋe hiliwahomaihât yeŋe Anitâ ulitgunomai. ¹⁸Otmu kasalipyenŋe

to yambu sâpŋan takamai sâm Anitâ yawuâk ulitgunomai.

¹⁹Kasalipyenŋaŋe takanomai yanâmâ umatŋe pato nandoroŋe kakyenŋan yâhâwuap. Kândikum Anitâŋe lohimbî katyelehop yapâek umatŋe yan yuwuya âlâ ki teteop. Yawu gârâmâ umatŋe kakyenŋan yâhâwuap yukât kakŋan yuwuya âlâ ki tetewuap. ²⁰Anitâŋe ikŋe lohimbilipŋe kerek hiliwahom metemaihât sâp ya mem tâlâwâk tuhuwuapgât sâm kalop. Yâhâ ki sâm kalop mâne lohimbî hârok muŋetâ hâmeyeŋe ki kinbuapgât dop tetembâp.

²¹Otmu lok nombotŋaŋe nâhât yuwu sâm yen kâityongonomai. “Anitâŋe Yesu hâŋgângumu âwurem ge tihitnenŋe otbuap sâop yamâ emelâk hâŋgângumu endaken ge mansap, me wosaken me wosaken ge mansap,” sâm ekyongonŋetâ yâk yeŋgât den ya ki nâŋgânomai. ²²Sâp yanâmâ lok perâkŋe nombotŋaŋe topyeŋe kurihiakmâ oain sâm oain sâm otmâ yuwu sâm ekyongonomai. “Nâ galemyeŋe manbehât Anitâŋe âi sâm nihim hâŋgânnohomu ge mansan.” Yawu sâm nâhât lohimbî bulâŋe yaŋe yâk yeŋgâlen torokatŋetgât kulem topŋe topŋe menomai. Yawu otŋetâ yekmâ betyinŋim mannomai. ²³Yawu gârâmâ yâkŋe eŋgatyenŋan geŋetâ lohotŋe otmahât emet inânŋan den ekyongoan yu biwiyenŋan katmâ galem oraŋginomai.

Yesuŋe âwurem gewuap yanâmâ aŋgelolipŋaŋe meneneknomai.

(Mataio 24:29-31 Luka 21:25-28)

²⁴Umatŋe topŋe topŋe tetewuap yanâmâ hilâmŋât emetsenŋe otmu omongât emetsenŋe yamâ bok sâmu omoŋ sahakbuap. ²⁵Omoŋ sahakmu pitu yaŋe himbimâmbâ pek sâm genomai. ²⁶Yawu otmu yanâmâ Anitâŋe yâhâpŋe hâŋgânnohomu elem kulewoŋboŋ kakŋambâ gemune kulem âlâlâ tetewuap yan wâtne pato

tetemu ekjetâ ae sej sej otbuap. ²⁷ Sâp yanâmâ aŋelolipne hângânyongomune emetsenŋe gahaŋehen geheŋehen hân ewun embun nâhât pat manmâ arai ya kerehâk mem menduhuyeknomai.

Bândup baiako yakât dop

(Mataio 24:32-35 Luka 21:29-33)

²⁸ Sâp yan âwurem gewom yakât nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâwe. Nenâmâ bândup baiako ya huhuakmu ekmâ yanâmâ “Emet kinbe sâm oap,” sâmain. ²⁹ Yakât dopŋeâk hâmbâi den yan yukât bulâŋe tetemu ekmâ yuwu sânomai. “Âo, yu Yesuŋe emet inânŋan den eknongop yakât bulâŋe tetemu eksain.” Yawu sânomai. ³⁰ Otmu den yan yuâmâ lohimbî âun yu mansai ki muŋetâek bulâŋe tetewuap. Yakât yuwu sâwe. Den yan yukât bulâŋe bulâŋanâk tetewuap. ³¹ Yâhâ hân himbim pitu âlâlâ emelâk Anitâŋe kalop ya biatmâ metewuap. Yawu gârâmâ nâhât den yamâ ki biatbuap. Yamâ tat tat kârikŋe tatmâ yâhâmbisâp.

Yesuŋe âwurem gewuap sâp ya ki nanŋain.

**(Mataio 24:36-44 Luka
17:26-30,34-36)**

³² Sâp pato tetewuap yakât yuwu sâmune nângânet. Sâp gewom lohimbî kerekŋe yakât ki nanŋai. Otmu aŋelo himbimân tatmai yâkŋe gurâ yawuâk ki nanŋai. Otmu ninak gurâ ki nanŋan. Awoŋne himbim amboŋe ikŋahâk nanŋap. ³³ Sâp girawuân me girawuân âwurem gewom yakât ki nanŋai. Yakât otmâ biwi pâlâmŋe manmaihât den âlâen hâum yuwu sâmune nângânet. ³⁴ Lok kutdâ âlâŋe emetŋe pilâm kapi kâleŋehen ari tipiŋe manmâ âwurem tohowuap. Yawu gârâmâ ariwe sâm otmâ âi loklipŋe âi sâm yingim yuwu sâm ekyongowuap. “Âi sâm yingian yu tiŋâk mem menomai.” Yawu sâm lok

âlâ mem “Hângi yukât galem kin,” sâm katmâ ariwuap. ³⁵⁻³⁶ Katmâ arimu yâkŋe galem kinbuap gârâmâ lok kutdâŋe sâp girawuân âwurem takawuap ya ki nanŋap. Omoŋ derep kâmbukŋan, me emet enŋatŋe nângâmu yan, me emetsâpŋe, me sâp girawuân me girawuân takawuap ya ki nanŋap. Yakât otmâ yâkŋe sen galemâk otmâ manbuap. Yâhâ yakât dopŋeâk nâŋe sâp girawuân taka yen meyekbom ya ki nanŋai. Yakât otmâ biwi golâek manmâ âi sâm yingiwani ya tiŋâk mem mannomai. ³⁷ Yâhâ den yan yuâmâ yengâlâk ki yan. Yen otmu hâmbâi lohimbî tetem mannomaiŋe biwi nângân nângânyenŋe nâhâlen kepeim mannomai kerek yengât yan.” Yawu sâop.

Yesu muâkgât den sâm hikuwi.

**(Mataio 26:1-5 Luka
22:1-2 Yoane 11:45-53)**

14 Otmu Tihit tihit hombaŋ ya tâlâhuop. Otmu hombaŋ yakât kutŋe âlâmâ “Natik Hombaŋ” yawu sâmain. Hombaŋ ya tâlâhumu yanâmâ hotom uwi ya yengât kunlipyene otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwiŋe menduhuakmâ Yesu kumunŋe mumbuap sâm yakât den hikuwi. ² Yawu otmâ benŋe yuwu sâm alahuwi. “Yuâmâ Tihit tihit Hombaŋ otbuap. Yakât otmâ halihu lohimbî dondâŋe taka menduhuaknomai. Yawu gârâmâ sâp yan nenŋe Yesu mem pâi emetŋan katmunŋe tatmu lohimbîŋe eknomai yanâmâ kuk pato tetewuap. Yawu otmunŋe kuk pato tetemapgât yok pilâm in yawu mem kumunŋe mumbuap. Yawu sâm den hikuwi.

Yesuhât kunŋan imbi âlâŋe to kukŋe orop mem motelemu giop.

(Mataio 26:6-13 Yoane 12:1-8)

³ Otmu Yesuŋe menenekmu Betani kapiân yan yâhâwin. Yan yâhâ lok

âlâ, kutje Simon sâm, hâk bâle tete-waŋgimu manminiop ya heŋgeŋguop yâkât emelan yâhâ orowâk tatmâ sot newin. Sot nem tatmunje imbi âlâŋe to kukje suk sukje âlâ, hâmeŋe yahat yahatje ya mem emelan tatbinân gaop. Ga maŋguŋe mem hindâm Yesuhât kunjan motelemu giop. ⁴Motelemu gemu lok nombotjaŋe ekjetâ bâlemu yuwu sâwi. “Wongât to kukje suk sukje yu imbiâk mem motelemu kunjan giap. Ya ekmunje ki ârândân oap. ⁵Nenje to yu âlepje mem arimunje lok nombotjaŋe 1000 kina yawuyaŋe puluhujetâ yakât hâmeŋe mem ari lohimi umburuk mansai yawu ya tânyongombâingât dop.” Yawu sâwi. Yawu sâm imbi ya ekmâ sâwi.

⁶Ekmâ sâŋjetâ Yesuŋe nâŋgâmu ki ârândân otmu yuwu sâm ekyongop. “Kâmbukje. Pilâŋet. Imbi yuŋeâmâ kulem oap yukât nâŋe nâŋgâmunne âilonjo oap. Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. ⁷Lok umburuk mansai yamâ sâp kâlep manjetâ tânyongonomaihat dop tap. Yâhâ nâmâ sâp kâlep ki otmuâk pilâyekbom. ⁸Nâmâ mumune lâmân hannohonomai yakât mâtâp menihim imbi yuŋe to kukje suk sukje ya motelemu kunnan giap. ⁹Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Nâhât den pat âlepje yu hânjan kulemjan ari ekyongonomai. Otmu imbi yuŋe kulem otinihiap yukât den pat ya gurâ yawuâk ekyongonjetâ nâŋgânomai.” Yawu sâop.

Yurasiŋe Yesu betjehen kionbuapgât sâop.

(Mataio 26:14-16 Luka 22:3-6)

¹⁰Otmu sâp yan Yesuhât hoŋ bawalipje kâiân yâhâp manbin. Gârâmâ bukunenje âlâ kutje Yurasi sâm, yâkje hotom uminiwi yengât kunlipyenje yengâlen ariop. Ari Yesu menomai yakât hâmeŋe membuap yakât ekyongop. ¹¹Ekyongomu nâŋgâm

heroŋe otmâ hâmeŋe waŋnomai yakât ekuwi. Otmu girawu tuhum yok pilâm meŋjetâ lohimbije ki eknomai yakât nâŋgâm manop.

Yesuŋe hoŋ bawalipje orop sot newi.

**(Mataio 26:17-25 Luka
22:7-14,21-23 Yoane 13:21-30)**

¹²Otmu emet haŋ sâmum nenje yuwu sâm Yesu âikuwin. “Natik Hombaŋ tâlâhuap. Yakât otmâ hândâhân lama nanje âlâ gâim katmunje mem Anitâhât hotom unomai. Yawu gârâmâ emet wosan ari sot umunje orowâk nenom?” Yawu sâwin.

¹³Yawu sâm âikumunje Yesuŋe bukuyâhâtnenje yâhâp yuwu sâm hâŋgânyotgop. “Yerusalem kapiân yâhâmutâ hoŋ bawa lok âlâ âsâpne lâuakmu eksomawot. ¹⁴Lok ya ekmâ betjan watmâ ari emet âlâen yâhâmu ekmâ yan yâhâromawot. Yâhâmâmâ emet yakât amboŋe yuwu sâm ekuromawot. “Nengât bawapinenjaŋe yuwu yap. “Nâŋe hoŋ bawalipne meyekmunne emet yukât biwiŋe âlâen tatmâ sot um nenom yakât otmâ emet biwiŋe ya tiripnotgorâ ekde.” Yawu sâm ekuromawot. ¹⁵Yawu sâm ekumutâ lok yaŋe dâiyelekmâ emet biwiŋe âlâ mem heŋgeŋguŋetâ tap ya tiripyotgowuap. Tiripyotgomu yanâmâ senje âlâlâ mem dinjan tuhuromawot.” Yawu sâm hâŋgânyotgomu yâhâowot. ¹⁶Yâhâ Yesuŋe den ekyotgop ya watmâ senje âlâlâ mem dinjan tuhuowot.

¹⁷Mem dinjan tuhumutâ emetsâpne otmu yan Yesuŋe menenekmu emelan yâhâ sot newin. ¹⁸Nem tatmunje Yesuŋe yuwu sâop. “Sâmune nâŋgâŋet. Yeŋe nâ orop manmâ lau konok nem buku oraŋgim manmain. Yamâ yengâlebâ lok âlâŋe betnehen kionmâ kasalipne yengât bâtyejan mem katnekuap.” Yawu sâop.

¹⁹Yawu sâmu nângâmunje biwinenje umatje otmu yakât topnje nângâne sâmu nenje iknjiâk iknjiâk yuwu sâmu âikuwin. “Gânje nâhât yat me âlâhât yat?”

²⁰⁻²¹Yawu sâmu âikumunje yuwu sâmu eknongop. “Anitâje sâmu kulemgui yakât bonje nâhâlen tetemu nohojetâ mumbom yakât sâp tâlâhuap. Yakât otmuâmâ yengâlen gâtje âlâje oto kono-hân nâ orop sot nendomait yâkne yawu otnihiwuap. Yawu otnihiwuap yakât matje hâmbâi umatje dondâ membuap. Yakât otmuâmâ mâmânaje ki mem ga katbâp yamâ mem ga kalop yawu nan-gan.” Yawu sâop.

Natik newi.

**(Mataio 26:26-30 Luka 22:15-20
1 Korinti 11:23-25)**

²²Otmu sot nem tatbin yan Yesuje banja mem Anitâ mepaem motokmâ ningim yuwu sâmu eknongop. “Yu mem nejet. Yuâmâ nâhât sunumne yawu oap.” Yawu sâmu mem ningimu newin.

²³Ningimu nemunje yanjak wain to mem Anitâ yâhâpne mepaem gâim ningimu newin. ²⁴Ya mem nemunje yuwu sâmu eknongop. “Wain to yuâmâ nâhât hepne yawu oap. Gârâmâ nohojetâ hepne gemu mumbom Anitâje nâhât den sâmu kalop yakât bulâje tâj tâjâk tetewuap. Yawu otmu lohimi kerek yengât tosayerje Anitâje pilâyingsiwuapgât mâtâp tetem hejenguwuap. ²⁵Nâ sâp yiwerenje wain to yu yen orowâk ki nem yâhâwom. Yawu gârâmâ yu nemunje ki pesuk yap. Hâmbâi Anitâje âlâkuâk hângânnohomu âwurem gewom yanâmâ yen orowâk nem yâhânom.”

²⁶Yawu sâmu tij pilâmu yapâ yahatmâ Anitâ mepaem kiki mewangim ya pilâm Oliwa pumjan yâhâwin.

Petoroje betbangiwuap yakât Yesuje sâop.

**(Mataio 26:31-35 Luka
22:31-34 Yoane 13:36-38)**

²⁷Mâtâwân yâhâm tatmunje yuwu sâmu eknongop. “Anitâje emet inânjan poropete âlâ den ekumu kulemguoap ya yuwu tap.

“Nâje sâmune lama yengât amboyerje ya kujetâ mumbuap. Otmu yâk watmâ manmai ya hârok gem tiok taok otmâ arim kinnomai.” Yawu kulemguoap tap.

Den yakât bonje yu tetewe sâmu oap. Yakât otmâ kasalipnaje taka menekjetâ yen kerekne kingityenjahât otmâ gem tiok taok otmâ arinomai. ²⁸Menekmâ ari nohojetâ mumbom yamâ benje mumujambâ yahatbom. Mumujambâ yahatmâ Galilaia hânân ari mambotyngim tatmune yen aksihâk arijetâ menduhua-knom.” Yawu sâop.

²⁹Yawu sâmu Petoroje matje yuwu purik pilâwangiopi. “Gâhât kasa takanomai yan yâkneâmâ kingityenjahât otmâ arinomai. Yâhâ nâmâ bia, nâ ki pilâhekmâ ariwomgât nanjan.” Yawu sâop.

³⁰Sâmu sâop. “Nangat. Gânje omoj yukâlâk nâhât “Ki nângâwangian,” sâwuap. Yawu sârâ kalimbunje otbuap yan gokorok yâhâpne isewuap.” Yawu sâop.

³¹Yawu sâmu kârikne otmâ yuwu sâop. “Nâmâ gâ orowâk tatdom. Yawu tetehihimu nâje gâ ki pilâhekmâ ari-wom. Me kingitnahât gurâ ki otbom. Nâje gâhât topgahât âinohojetâ ki kurihiwom. Me gohone sâmu otnomai yanâmâ nâ orowâk tatmutje notgonomai.” Yawu sâop. Yawu sâmu nenje gurâ yâkne sâop yawuâk sâwin.

**Yesuŋe Oliwa pumjan
yâhâ âwâŋe ulitguop.**

(Mataio 26:36-46 Luka 22:39-46)

³² Ari kapi âlâ, kutŋe Gesemane sâmu, yan ariwin. Yan ari Yesuŋe yuwu sâmu eknongop. “Yen yuân tatŋetâ nâŋe awoŋ orop ba den tipiŋe alahure.” Yawu sâmu yan ge tatbin.

³³ Yan ge tatumŋe Petoro, Yakowo, Yoane meyekmu yeŋiâk bawi. Ba kinmâ umatŋe tetewaŋgiwe sâmu olop yakât nâŋgâmu biwiŋaŋe umatŋe otmu yuwu sâmu ekyongop. ³⁴ “Yen yuân galem tatŋet. Hâkne biuk sâmu biwine umatŋe dondâ oap.” Yawu sâmu ekyongop.

³⁵ Yawu sâmu katyekmâ pereŋ pilâm ge pare im Anitâŋe nâŋgâmu umatŋe ya pesuk sâwaŋgiâkŋat yuwu sâmu ulitguop. ³⁶ “O Awoŋ, gâma yu me ya otbe sâmu ki hâmu pâpŋumat. Umatŋe yu tetenihiwe sâmu oap ya nâŋgârâ ki teteâkŋat nanŋan. Yawu gârâmâ nâhât ombe watmâ ki otbuat. Gike ombeheâk watmâ otbuat.” Yawu sâop.

³⁷ Yawu sâmu yahatmâ âwurem ba yekmu aman pâlâmŋe iŋetâ mândeyekmâ Petoro yuwu sâmu ekuop. “Simon, aman pâlâmŋe im tat yukâ. Nâ yiwerenŋe pilâyekboman. Yakât pâlâmŋe ki ot.” ³⁸ Yawu sâmu ekum benŋe yuwu sâop. “Biyiyeŋâmâ hewewenŋe oap. Yâhâ wâtuyeŋâmâ houŋ sâmu aman iai. Yen lohotŋe otmâ pilânekmaihât golâek tatmâ Anitâ ulitŋuŋet.” Yawu sâop.

³⁹ Yawu sâmu ekyongom benŋe pereŋ pilâm ba kinmâ angoân sâop yawuâk sâmu Anitâ ulitguop. ⁴⁰ Ulitgum pesuk pilâm âwurem ba hoŋ bawalipŋe yeksan mâne aman pâlâmŋe iwi. Yawu iŋetâ mândeyehop. Mândeyekmu yahatmâ anulakmâ den bieak otbi.

⁴¹ Yawu otŋetâ benŋe kalimbuŋe pereŋ pilâm ba Anitâ ulitguop. Ulitgum pesuk pilâm âwurem ba mândeyekmâ yawu sâmu ekyongop. “Bâe, yen

nanŋai me? Wongât aman pâlâmŋe im tai. Emelâk Anitâŋe yu otbomgât hâŋgânnohomu gewan. Yakât topŋe teteâkŋat kasalipnane menekmâ ari hilipnohonomai yakât sâp tâlâhuap. ⁴² Bâiŋ, yen yahatmâ enda yekŋet. Nâhât den halop alahum kinsai. Gârâmâ yeŋgâlen gâtŋe betnehen kionsapŋe taka kinsap. Yakât yahatŋetâ ba yekne.” Yawu sâop.

Yesu mewi.

**(Mataio 26:47-56 Luka
22:47-53 Yoane 18:3-12)**

⁴³ Yawu sâmu eknongomu yanâk hotom uminiwi ya yeŋgât kunlipyeŋe otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi otmu Yura nengât papatolipnenŋaŋe lok sesenŋâlâk hâŋgânyongonŋetâ bukunenŋe Yurasinŋe dâiyekmu Yesu mene sâmu takawi. Takaŋetâ nen orop ahomaingât nâŋgâm kapamgât wahap miakmâek takawi. ⁴⁴ Lok takawi ya Yurasinŋe kulem girawu otmu menomai yakât yuwu sâmu ekyongop. “Yesu parahumune ekmâ yanâk ga mem ari nomai.” Yawu sâmu ekyongom dâiyekmu takawi.

⁴⁵ Gotnenŋan takamâmâ kasa ya kinŋetâ Yurasinŋe Yesu gotŋan ga parahum yuwu sâop. “O, patone, mandâ manman.” ⁴⁶ Yawu sâmu parahumu yanâk ga Yesu mewi. ⁴⁷ Meŋetâ kinmu yanâk nengâlen gâtŋe âlâŋe yahatmâ tewetŋe mem hotom uminiwi ya yeŋgât kunyerahât hoŋ bawaŋe ya ândâpŋe nombot ya topŋambâek kârâm hâreop. ⁴⁸ Kârâm hâremu Yesuŋe yuwu sâmu âiyongop. “Yen unam tewet otmu kapamgât sâtŋe metŋe âlâlâ mem takai. Yeŋe nâhât lok bâleŋe sâmu menekne sâmu takai me? Me lok bâleŋe âlâ kune sâmu takai? Ya ekmune bâleap. ⁴⁹ Hilâm ârândâŋ nâmâ Anitâhât opon kâmbukŋan yâhâ den kâsikum yingim gaman. Yan bân menekbâi yamâ emet

inânjan Anitâje poropetelipje den ekyongomu kulemgui yakât bulâje yu teteap.” Yawu sâop.

⁵⁰ Yawu sâmu ekmunje hâknenje biuk sâmu yahatmâ tiok taok otmâ arim kinbin.

⁵¹ Tiok taok otmâ arim kinmunje yanâmâ lok sihan âlâ sângum kaok latmâ kinopje betyejehen ariop. ⁵² Betyejejen arimu ekmâ mem hilipgum sângumjeâk mem kon pilâjetâ hâk barak yahatmâ sururuk sâm ariop.

Yesu muâkgât den hakjan sâwi.

(Mataio 26:57-68 Luka
22:54-55,63-71 Yoane
18:13-14,19-24)

⁵³⁻⁵⁴ Nenâmâ kerehâk kinjitenjahât otmâ gem tiok taok otmâ arim kinmunje Petoroje iknjiâk betyejejen tihâk ariop. Otmu hotom uminiwi ya yengât kunyeje yâkât emelan Yesu mem ariwi. Mem ariwi sâp yan hotom uminiwi ya yengât lok kunlipeje otmu Yura lok nengât kunlipnenje otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi ya kerekje emet yan yâhâ menduhuakmâ kinbi. Yan yâhâ menduhuakjetâ tembe lâu emet yakât galem kinbiye kâlâp ujetâ semu nângâm ikaiakmâ tatbi. Yawu otmâ tatjetâ Petoroje yâk yengât hohetyejan ba kâlâp nângâm ikaiakmâ talop.

⁵⁵⁻⁵⁶ Otmu emet yan yâhâ menduhuakbiye girawu tuhumunje muâkgât nângâm den golâ topje topje gahaem hakjan sâwi. Yawu otmâ lok dondâje den girawuân hâum sânetâ kunlipejeje nângâjetâ ârândâj otbuap yakât pâpguwi. Den sâm ariwi ya je ki lâuahop.

⁵⁷ Yâhâ lok nombotjeje yahatmâ yuwu sâm hakjan sâwi. ⁵⁸ “Lok yujeâmâ den âlâ yuwu sâmu nângâwin. “Opon kâmbukje emelâk tuhuwi yuâmâ nâ niniâk liakum yâhâpje hilâm

kalimbu kâlehen tuhum manjuwom. Lok âlâ me âlâje ki tânnohowuap.” Yawu sâop.” Yawu nângâm tâpikgum hakjan sâwi. ⁵⁹ Otmu den sâwi ya je gurâ ki lâuahop.

⁶⁰ Otmu hotom uminiwi ya yengât kunyejeje yahatmâ kinmâ Yesu yuwu sâm ekuop. “Gâ wongât otmâ den âlâlâ âihohomunje yakât matje ki kâpeksat? Yawu otdâ ekmunje ki ârândâj oap.” Yawu sâop.

⁶¹ Yawu sâmu benje Yesuje olotojâk kinop. Olotojâk kinmu witgum âikuop. “Bâinj, witgumâk âihohowe. Gâ Anitâje ikje nanje bulâje ya hângângohomu ge yu mansat me bia? Sârâ nângâne.” Yawu sâop.

⁶² Sâmu sâop. “Yu yat yakâ. Nâmâ Anitâje hângânnohomu gewan. Yawu gârâmâ hâmbâi Anitâje wâtje nihim âlâkuâk hângânnohomu elem kulewojboj kakjambâ âwurem ge yengât kunyeje tatmâ yâhâmbisâm. Sâp yan Anitâhât wâtje ya nâhâlen tetemu eknomai.” Yawu sâop.

⁶³ Yawu sâmu den ya nângâmu bâlemu yahatmâ ikje sângum mem duhatmâ bukulipje yuwu sâm ekyongop. “Bâinj, den kâmbukje hâlilije sâmu nângâmunje pesuk yap. ⁶⁴ Iknahât nângâmu yahatmu Anitâhât kawejan kinbe sâm oap. Yakât otmâ girawu tuhunomgât nanjai?” Yawu sâm âiyongop.

Âiyongomu den yakât alahu gulahu otjetâ biwiyeje konohâk otmu yuwu sâwi. “Bâinj, yu otmu bâleapgât muâkgât nanjain.” Yawu sâm hârewangiji.

⁶⁵ Sâm hârewangim nombotjeje yahatmâ tâpguwi. Tâpgum gâtjeje sângum âlâ mem senje sâhâm kâtâpjujetâ kinop. Senje sâhâm kâtâpgum ândâpje huhuwi. Ândâpje huhum nombotjeje yuwu sâm âikuwi. “Bâinj, ândâpge âlâje huhuap? Yakât sârâ nângâne.” Yawu otjetâ pesuk sâmu

tembe lâu emet yakât galem kinbiye kum me âlâlâ tuhuwi.

Petoroŋe Yesu betbangiop

(Mataio 26:69-75 Luka 22:56-62
Yoane 18:15-18,25-27)

⁶⁶Yawu otbangiŋetâ Petoro yâhâmâ yawuâk kâlâp nânġâm ikaiakmâ talop. ⁶⁷Tatmâ yanâk hotom uminiwi ya yengât lok kunyenjahât hoŋ bawa imbi âlânġe towatŋe ekmâ yuwu sâam ekuop. “Âe, gâmâ Yesu Nasaret amboŋe orop manġetâ yekman.” Yawu sâam ekuop.

⁶⁸Yawu sâamu nânġâm kurihiakmâ yuwu sâop. “Âe, gânġe den yakât ki nanġan. Gânġe den yat yakât topŋe ki nânġâm heŋġenguan.” Yawu sâam yahatmâ pilâyekmâ endunâken ba kinmu yanâk gokorok isiop.

⁶⁹Gokorok isemu imbi yaŋe yâhâpŋe ekmâ lok yan kinbi ya yuwu sâam ekyongop. “Wâe, lok yuâmâ Yesu bukulipŋe orop manġetâ yekman.” ⁷⁰Yawu sâamu Petoroŋe yâhâpŋe kurihiahop.

Kurihiakmu sâp kâlep ki otmuâk yan kinbiye Petoro towatŋe ekmâ yuwu sâawi. “Wongât kurihiaksat? Gâhât towatŋe gekmâ nanġain. Bulânġanâk gâmâ Galilaia amboŋe.” Yawu sâam ekuwi.

⁷¹Yawu sâam ekuŋetâ kurihiakmâ yuwu sâop. “Bâiŋ, yuwu sâamune nânġânġet. Nâ Anitâhât senġan kinmâ den membom otmuâmâ yâkŋe matŋe nihiwuap. Lok yai yakât nânġe bulânġanâk ki nânġâwanġian.” Yawu sâop.

⁷²Yawu yan mâne yanâk gokorok yâhâpŋe isiop. Gokorok isian mâne Yesuŋe emet inânġan den ekuop ya nânġâmu teteop. “Gânġe nâhât “ki nânġâwanġian” sârâ kalimbuŋe otbuap yan gokorok yâhâpŋe isewuap.” Yawu sâop ya nânġâmu tetemu isiop.

Yesu mem Pilatohâlen ariwi.

(Mataio 27:1-2,11-14 Luka
23:1-5 Yoane 18:28-38)

15 Otmu emet haŋ sâamu yan hotom uminiwi ya yengât kunlipyene, Mosehât girem den kâsikum ningiminiwi otmu Yura nengât kunlipnenġe hârokŋe in yawu menduhuakmâ Yesu muâk sâam den hikuwi. Yawu otmâ Yesu bâtnġan sâhâm dâim Roma yengât kiap âlâ, kutŋe Pilato sâam, yâkât den sâsâ emetŋan ariwi. ²Dâim Pilatohâlen ariŋetâ yâkŋe yuwu sâam âikuop. “Yura yengât lok kutdâ sâamai ya gâ me?” Yawu sâop.

Sâamu sâop. “Onġ, den bulânġe yat.” Yawu sâop.

³Yawu otmâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyeneŋe den golâ topŋe topŋe sâam Yesu hakŋan sâawi. ⁴Yakât otmâ Pilatoŋe Yesu yuwu sâam âikuop. “Den topŋe topŋe gâhâlen kârâm pilai. Yakât otmâ girawuhât otmâ matŋe ki kâpekyiŋiat?” ⁵Yawu sâamu den biaek kinop. Yawu kinop yakât Pilatoŋe ekmu sâtŋe olop.

Pilatoŋe Yesu muâkġât sâam hârewanġiop.

(Mataio 27:15-26 Luka 23:13-25
Yoane 18:39-19:16)

⁶Otmu Tihit tihit hombaŋ ârandânġak Pilatoŋe yuwu otminiop. Lok tosa otŋetâ pâi emetŋan katyekŋetâ tatminiwi yapâ gâtŋe âlâ me âlâhât lohimbibe nânġânġetâ dopŋan otmu lok âlâ holanġbuat sâminiwi ya holanġyekmu geminiwi.

⁷Yâhâ sâp yan lok bâleŋe âlâ, kutŋe Barawa sâam, yâkŋe kapam ahowiân lok âlâ kumu muop. Yakât otmâ pâi emetŋan mem katŋetâ tatmâ gaop. ⁸⁻¹⁰Yawu gârâmâ Pilatoŋe yuwu nânġâop. “Lohimbi dondânġe Yesuhât nânġânġetâ yahatmap. Yakât otmâ

hotom umai ya yengât kunlipyenaje nânġaġetâ bâlemu yanak muâkgât sâam hârewanġim nâhâlen mem takai.” Yawu nânġaop. Yâhâ lohimbi kingitje orowâkje yâkâlen ari menduhuakmâ pâi emetjan tatbi yapâ gâtje âlâ holaġmu giâkgât ekuwi. Ekuġetâ yuwu sâam âiyongop. “Nâġe Yura yengât lok kutdâ yu holaġmune giâkgât nanġai me bia?” Yawu sâam âiyongop.

¹¹ Yawu sâam âiyongomu hotom uminiwi ya yengât kunlipyenaje lohimbiġe Pilato ekuġetâ Barawa holaġmu giâkgât enġatyeġan gewi. Yakât otmâ lohimbi yaġe Barawa holaġmu giâkgât ekuwi. ¹² Yawu ekuġetâ Pilatoġe yuwu sâam âiyongop. “Yawu ġârâmâ yengât lok kutdâ yakât girawu otbanġiwomġat nanġai?” Yawu sâop.

¹³ Yawu sâamu yahatmâ den yuwu halahum sâwi. “Yâk howanân kum kânânġaġetâ muâk.”

¹⁴ Sâġetâ sâop. “Wuân otmu bâleopġat yawu yai?” Yawu sâamu âlâkuâk yahatmâ sâwi. “Howanân kum kânânġaġetâ muâkgât nanġain.” Yawu sâam sâam hârewi.

¹⁵ Otmu Pilatoġe lohimbi yaġe ikġahât nânġaġetâ yahalâkgât lauyeġan mem tembe lâulipġe ekyongomu Barawa holaġetâ gem ariop. Otmu Yesu mem kândâtġe lawitġetâ hepġak kiġ pisiliġ sâop. Yawu otġetâ Pilatoġe hânġânyongomu howanân kuġetâ muâkgât mem ariwi.

Tembe lâulipġaje Yesu mem âlâlâ otbanġiwi.

(Mataio 27:27-31 Yoane 19:2-3)

¹⁶ Tembe lâulipġaje yahatmâ Yesu mem ya pilâm emet âlâen katġetâ talop. Yawu otmâ tembe lâu bukulipyeġe meyekġetâ ga menduhuakbi. ¹⁷ Menduhuakmâ hâk katipġe kâkâlep, kuriġ takop takop yamâ lok kutdâġe

mânunġakmâ manminiwi yawuya mem mânunġanġiwi. Yawu otmâ tâk âlâ sâtġe metġe, hatman yawuyaġe mem ġonġonġum lok papato yengât ġerendenġ ya dop kum kunġan kepeim âlihithanġiwi. ¹⁸ Yawu otbanġim ġotġan ba senġan gem ġiriġbanġim yuwu sâam ekuwi. “Bâe, Yura yengât lok kutdâ pato. Yakât otmâ torokatmâ mangât nanġain.” Yawu sâam senġan gewi. ¹⁹ Senġan gem kundenġan tâpġuwi. Tâpġum kapam âlâ mem kunġan lawitbi. ²⁰ Senġan ġeġetâ dopġan otmu hâk katipġe kuriġ ya mem tuhum pilâm ikġe hâk katipġe mem mânunġanġim yanak mem howanân kum kânânġane sâam dâim ariwi.

Yesu howanân kuwi.

(Mataio 27:32-44 Luka 23:26-43 Yoane 19:17-27)

²¹ Dâim mâtâwân arim tatġetâ lok âlâ takamu ekbi, yamâ kutġe Simon sâam, Alesande yet Lupu yetġat âwâyetġe. Yâhâmâ Kirene hânân gâtġe. Mem tetem Yesu wâtġe houġ sâopġat sâwanġiġetâ Yesuhât howan ya tâġum mem lâumu orowâk ariwi. ²² Ari hân âlâ, kutġe Goli-hata sâam, yan ariwi. Kut yakât topġeâmâ “Lok Kunġe Hahitġe,” yawu.

²³ Yan ari Yesuġe hâhiwin dondâ nânġâmġat wain to otmu to ġasin bâleġe, kutġe Miri sâam, ya orop menduhum ġâim waġetâ nemu ġasinbanġimu ukum pilâop. ²⁴ Ukum pilâmu yâkât hâk katipġe tuhum pilâmâmâ ikġe howanân kum kânânġaġetâ kinmu hâk katipġe ya mem “Âlâġe miakbuap?” sâam mem ketetmâ katbi. Mem ketetmâ katġetâ tatmu pepa duhatmâ tipi tapi tuhum kutyenġe ikġiâk ikġiâk yan kulemġum amaġân mânunġetâ ġiop. Mânunġetâ gemu mem ġulip malap tuhum yapâ pepa âlâ meġetâ kut teteop yaġe miahop. Yawu otbi. ²⁵ Yâhâ omoġânâk

9 kilok otmu yan howanân kum lâum kânângâwi. ²⁶Yawu otmâ howan yakât kunñan yuwu kulemgum katbi. “Lok yuâmâ Yura yengât lok kutdâ.” Yawu sâam kulemgui. ²⁷Otmu sâp yanâk lok komborâ yâhâp yotgom lâum kânângâyelekñetâ nombot nombot kinowot. ²⁸Yawu otbi yan Anitâñe emet inânñan den sâop yakât bonje teteop. Den yamâ yuwu. “Nâñe nine hoñ hâñgângumune gemu lohimbñe ekñetâ lok bâleñe yawu olop.” Yakât bonñeâmâ lok bâleñe yâhâp orop yongom lâum kânângâyekñetâ kinbi.

²⁹Otmu lohimbñe nombotñe mâtâp ya watmâ howan hâlâñmâ arim takawñe Yesu ekmâ lauyene butelim yuwu sâwi. “Bâe, gâñe emelâk yuwu sârâ nâñgâwin. “Opon kâmbukñe yamâ nâñe liakum hilâm kalimbu biwiñan tuhum manguwom,” yawu sârâ nâñgâwin. ³⁰Yawu gârâmâ howanâmbâ kâpehâkmâ ge.” Yawu sâwi.

³¹⁻³²Yawu sâñetâ benje hotom uminiwi ya yengât kunlipyene otmu Mosehât girem den kâsikum ningiminiwiñe senñan gem yuwu sâam alahuwi. “Lok yuâmâ Anitâñe hâñgângumu ge Yura nengât tihitnenñe otmâ kutdânenñe mansap sâmai. Lok yuñe lohimbñe nombotñe tânyongmu ekmain. Yâhâ girawu otmâmâ ikñeâmâ ki tânahom howanâmbâ kâpehâkmâ giap? Kâpehâkmâ gemu eknom otmuâmâ biwinnenñe yâkâlen katmâ tem lâuwanginom. Yâhâ ki kâpehâkmâ gewuawâmâ yuwu sânom. “Âo, lok yuâmâ imbiâk otmap.” Yawu sânom.” Yawu sâam senñan gewi. Senñan geñetâ lok bâleñe yotgom kânângâyelekñetâ nombot nombot kinowot yâkñe gurâ yawuâk senñan giowot.

Yesu muop.

(Mataio 27:45-56 Luka
23:44-49 Yoane 19:28-30)

³³Otmu hilâm kârikñan, 12 kilok olop yan, Anitâñe nâñgâmu emetsenñe ya omoñ sahapop. Omoñ sahakmâ yapâ ari emetsâñe 3 kilok otmu emet laññe âlâkuâk pilâop. ³⁴Yawu otmu Yesuñe kândâtñe kuwihâkmâ Yura nengât denân yuwu sâam halahuop. “Eli, Eli lama sapaktani,” yawu sâop. Sâop yamâ topñe yuwu. “O, Awon, wongât nâñgâam kâkâsuk otmâ betnihiat?” Yawu sâop.

³⁵Yawu sâamu lohimbñe nombotñe nâñgâam tâpikgum yuwu sâwi. “Eliahât mon sâam ahom kuakmâ tap.” ³⁶Yawu sâñetâ hohetyenñan gâtñe âlâñe sururuk sâam ari sâñgum âlâ mem nak bâtbâtñe potonñan pâñ pâñ kepeim yañe wain to bâleñe yan katmâ mem yâhâ lauñan kalop. Yawu otmâ bukulpñe yuwu sâam ekyongop. “Eliñe himbimâmbâ ge tângûâkgât nâñgâam kutñe kunsap mon?. In ekne.” Yawu sâop. ³⁷Yawu sâamu Yesuñe den kârikñe halahum yañak muop.

³⁸Otmu emelâk lohimbñe inñe opoñ kâmbukñe yakât biwiñe ekmai sâam sâñgum kâlep pato hikunñetâ ya kâtâpñguminiop. Sâñgum yañe pâñambâek tok sâam hâreakmâ nombot nombot otmu tetekñan olop.

³⁹Yesu muop sâp yan tembe lâu ya yengât kunyene âlâ hâlâñmâ kinopñe ekmu âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâop. “Lok yuâmâ Anitâhât nanñe bulâñe.” Yawu sâop.

⁴⁰Otmu imbi nombotñe perez pilâm endâñân ba kinbi ya yengât hohetyenñan kinbi ya yengât kutyene Salome, otmu âlâmâ Maria, Matala kapiân gâtñe, otmu âlâmâ Mariahât kut nambeñe otmu yâkât nanyâhâtñe yâhâp, kutyetñe Yose otmu imiñe Yakowo yâhâmâ lok sihan. ⁴¹Imbi yongonsan yamâ Yesu orop

Galilaia hânân manmâ hoŋ bawanŋim gawi. Yâhâ imbi nombotŋeâmâ Tihit tihit hombaŋ ya ekne sâm Yerusalem kapiân Yesu orowâk yâhâwi yaŋe kinbi.

Yesu lâum ari hanguwi.

**(Mataio 27:57-61 Luka
23:50-55 Yoane 19:38-42)**

⁴²⁻⁴³Otmu lok âlâ, kutŋe Yosep sâm, yâkât topŋeâmâ yuwu. Lok yamâ Arimata kapi yapâ gâtŋe. Emelâk Parisaio, Sarukaio otmu Yura nengât papatolipnenŋaŋe yâk orop menduhuakmâ den otminiwi. Yakât otmâ lohimi sesengâlâkŋe nânŋawânŋiŋetâ yahalop. Otmu Anitâŋe ikŋe hoŋ bawa hânŋangumu ge Yura nengât lok kutdâ otmâ tihitnenŋe otmâ yâhâwuap yakât biwiŋaŋe mem mambotmâ manmâ gaop. Topŋe yawu. Yâhâ Yesuŋe muop yan lohimi kerekŋe Tihit tihit Hombaŋ emet haŋ sâmu tetewuap yakât nânŋâm sot kâle otmu senŋe âlâlâ mem dinŋan tuhuwi. Yakât nânŋâm Yosepŋe ikŋe hâkŋahât tihitŋe ki nânŋâm Yesu lâum ari hanguwe sâm Pilatohâlen ari tetewânŋiop. ⁴⁴“Yesu muap,” sâm ekumu nânŋâm Pilatoŋe eŋgat yâhâp olop. Yakât otmâ tembe lâu âlâŋe ari ekmâ taka sâmu nânŋawe sâm hoŋ hânŋangumu ariop. ⁴⁵⁻⁴⁶Ari ekmâ âwurem taka “Emelâk muap,” sâm Pilato ekuop. Ekumu Pilatoŋe Yosep nânŋawânŋiop. Nânŋawânŋimu yâkŋe sâŋgum kaok âlâ puluhuop. Yawu otmâ bukuliŋe meyekmu ari howanâmbâ Yesu mem sâŋgum yaŋe katipguwi. Katipgum lâum ari kât mâtâpŋe âlâ, dikiŋ yawuya, yamâ emelâk kusânâmem tiŋgaloŋetâ kinop yan lâum ari katbi. Lâum ari katmâ kât âlâ lâum hâpunŋetâ ba mâtâpŋe ya maŋguop.

⁴⁷Maŋgumu ariŋetâ Maria Matala kapiân gâtŋe otmu nambene, Yose mâmâŋe, orop yan tatmâ ehowot.

Yesuŋe mumuŋambâ yahalop.

**(Mataio 28:1-8 Luka
24:1-12 Yoane 20:1-10)**

16 Tatmâ nânŋâ nânŋâ sâp ya pesuk sâmu Maria Matala kapiân gâtŋe, nambene ya Yakowo mâmâŋe, otmu Salome yâkŋe Yesu pirinom sâm kendiŋân ari to kukŋe suk suk âlâ puluhuwi. ²Puluhum emet âlâen yâhâ iwi. Otmu haŋ sâmu yahatmâ sumângen ariwi. Mâtâwân arim yeŋiâk alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. ³“Yâhâlen kât pato nandoroŋe hâpunŋetâ mâtâpŋe ya maŋguop. Yakât otmâ âlâŋe tânnongom kât ya hâpunŋetâ kâlehen banom?” Yawu sâwi. ⁴Yawu sâm alahum ariwi. Ari senyeŋe pilâm eksain mâne kât pato ya emelâk hâpunŋetâ mâtâpŋe ya tetekŋan kinmu ekbi. ⁵Ekmâ kâlehen yâhâwi. Kâlehen yâhâm lok sihan âlâ hâk katipŋe kaok kâlep mânunahop yaŋe tatmu ekbi. Ekmâ umutyenŋe ariop.

⁶Lok yaŋe yuwu sâm ekyongop. “Yen kiŋgityeŋahât ki otŋet. Yesu Nasaret amboŋe howanân kuwi ya ekne sâm takai ya naŋgan. Yâhâmâ yuân ki tap. Emelâk mumuŋambâ yahatmâ arap. Ga gewâkŋeâk ekŋet. ⁷Ekmâ arimâmâ Petoro otmu hoŋ bawalipŋe nombotŋe ya yuwu sâm ekyongonomai. “Yâhâmâ emelâk mumuŋambâ yahatmâ Galilaia hânângen ari tap. Yawu gârâmâ yen yawuâk ari yâk penewânŋinomai.” Yawu sâm ekyongonomai.” Yawu sâop.

⁸Yawu sâm ekyongomu kiŋgityeŋahât otmâ kâi bâtyeŋe sân sân sâm yapâ pilâm sururuk sâm ba ariwi. Ari lohimi nombotŋe yakât ki ekyongowi.

Yesuhât den pat âlepŋe Marekoŋe kulemguop yakât den potonŋe âlâ lok âlâŋe yuwu kulemguop tap.

Yesuŋe Maria Matala kapiân gâtŋe tetewaŋgiop.

(Mataio 28:9-10 Yoane 20:11-18)

⁹Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâp ya pe-suk sâop. Gârâmâ emet haŋ sâmu yanâmâ Yesuŋe mumuŋambâ yahalop. Otmu Maria Matala kapiân gâtŋe, iŋjak emelâk weke bâleŋe nombolân yâhâp watyekmu yâkâlembâ gahaeakmâ ariwi. Anŋoân yâkâlen tetewaŋgiop. ¹⁰Tetewaŋgimu yanâmâ yâkŋe ari Yesuhât hoŋ bawalipŋaŋe menduhuakmâ yâkât we bâle nâŋgâm tatbi ya yuwu sâm ekyongop. ¹¹“Yesuŋe mumuŋambâ yahatmâ tetenihiap,” sâm ekyongomu nâŋgâŋetâ porap olop.

Yesuŋe hoŋ bawayâhâtŋe yâhâp teteyitgiop.

(Luka 24:13-35)

¹²Otmu yakât kakŋan Yesuŋe hoŋ bawayâhâtŋe yâhâp mâtâwân teteyitgiop. Teteyitgimu ekmûtâ kun kundennaŋe âlâ olop. ¹³Lok yaŋe ekmâ âwurem sururuk sâm ari bukulipyetŋe yakât ekyongomutâ nâŋgâŋetâ yawuâk porap olop.

Yesuŋe hoŋ bawalipŋe den bâiŋe ekyongop.

(Mataio 28:16-20 Luka 24:36-49 Yoane 20:19-23)

¹⁴Otmu sâp âlâenâmâ Yesu hoŋ bawalipŋe kâiân konok hârohâk menduhuakmâ sot nem tatbin. Nem tatmunŋe Yesuŋe teteningiop. Otmu mumuŋambâ yahatmu ekmâ

taka bukulipnenŋaŋe eknongonŋetâ nâŋgâmunŋe porap olop yakât Yesuŋe den sâningiop.

¹⁵Otmu yuwu sâm eknongop. “Den kâsikum yingim gan yu mem hânŋan kulemŋan ari lohimbi kâsikum yinginomai. ¹⁶Kâsikum yingŋetâ nâŋgâŋetâ bonŋe otmu biwiyenŋe nâhâlen kepeinŋetâ toen katyeknomai. Lohimbi yamâ sâp pato tememu âwurem ge meyekmune orowâk tatmâ yâhâmbisâin. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaŋeâmâ nâhât den pat ya nâŋgâŋetâ ki bonŋe otmu biwiyenŋe alitmâ mannomai yamâ sâp patoen Anitâŋe matŋe umatŋe yingimu menomai.

¹⁷Lohimbi nâhâlen biwiyenŋe kepeim mannomaiŋeâmâ nâhât wâtnan kinmâ kulem topŋe topŋe yuwu menomai. Nâhât wâtnan kinmâ weke bâleŋe watyekŋetâ gahaeakmâ arinomai. Otmu nimbilamyenŋe purik sâmu den anŋo sânomai. ¹⁸Otmu sâtŋe metŋe topŋe topŋe otmu hambe gumbanŋe ki hilipyongonŋetâ munomai. Otmu lohimbi kundat umatŋe teteyingiwuap ya gurâ tânyongonŋetâ âlepŋe otnomai.” Yawu sâm eknongop.

Yesu himbimân yâhâop.

(Luka 24:50-53 Aposolo 1:9-11)

¹⁹Yawu sâm eknongomu pesuk sâmu Anitâhâlen âwurem yâhâop. Yâhâmu Anitâ âwâŋe orop dop konohâk tawot. ²⁰Otmu yakât kakŋan kutdânenŋaŋe mâmâŋe otningimu kapi tipi tapi tatmâ arap ya hawamgum yâkât den pat âlepŋe lohimbi ekyongom manbin. Yawu otmâ kulem topŋe topŋe memunŋe ekmâ den pat ya nâŋgâŋetâ bonŋe olop.

Luka

Yesuhât Den Pat Âlepne

Lukaŋe kulemguo.

1 O bukune Teopilo,
¹ Yesuŋe hohetnennan manmâ kulem topne topne memu lohimbi yâk orop manmâ ya ekbiŋe den pat âlepne ya kâsikum ningiwi. ² Den pat ya lok sesengâlâkne kulemgowi. ³⁻⁴ Otmu nâŋe gurâ den pat ya topŋambâek nâŋgâm heŋgeŋgum kulemgum katgihian. Yakât otmâ pepa yu sâlikumâmâ aŋgoân Yesuhât den pat kâsikum gihiwi ya nâŋgâm heŋgeŋguwat. Den pat ya yuwu tap.

Aŋelo âlâŋe Sakaria yâkâlen teteop.

⁵ Emelâk lok kutdâ âlâ, kutŋe Herot sâŋ, yâkne Yuraia ambolipne yengât kunyeŋe otmâ galeyongom manop. Sâp yan Anitâhât hotom uminiwi ya yengâlen gâtŋe lok âlâ, kutŋe Sakaria sâŋ. Yâhâmâ Awiahât senâmbâ gâtŋe. Yâkne imbi âlâ, kutŋe Elisapet sâŋ, ya miop. Yâhâmâ Aron yâkât senâmbâ gâtŋe. ⁶⁻⁷ Otmu lohimbi yuŋe inâk kâsi manmâ gam sombo olowot. Yawu manmâ tem lâuwangim gamutâ Anitâŋe yelekmu ârândâŋ olop.

⁸ Yâhâ Anitâhât hotom uminiwiŋe amboŋan amboŋan hotom um gaminwi. ⁹ Otmu hotom u uhât sâp ya tâlâhumu Sakaria mem katŋetâ opon kâmbukŋahât biwiŋe âlâen yâhâ hotom uop. ¹⁰ Hotom uop sâp yan lohimbi nombotŋeŋe opon kâmbukŋe yakât dâmân kâlehen yâhâ kinmâ Anitâ ulitguwi. ¹¹ Ulitgum kinŋetâ Anitâhât aŋelo âlâ, kutŋe Gawirie sâŋ, hotom uminiwi yakât alata bonângen tetem kinop. ¹² Tetem kinmu Sakariaŋe ekâmâ pârâk pilâop.

¹³ Yawu otmu aŋelo yaŋe yuwu sâŋ ekuop. “Sakaria, ki kinŋitgahât ot. Imbihane naom miâk nâŋgâm Anitâ ulitgum gamat. Yakât otmâ Anitâŋe nâŋgâhihimu imbihane naom membuap. Naom yakât kutŋe Yoane sâŋ kunbuat. ¹⁴ Tetewuap yan lohimbi kinŋitŋe orowâkne yet orop herone nâŋgâwanginomai. ¹⁵ Nanyetŋe yaŋe tem lâuwangim manmu Anitâŋe nâŋgâwangimu ârândâŋ otbuap. Târârâhâk manmâ to kârikne ki nembuap. ¹⁶ Yawu manmu Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakne mâmâŋe otbaŋgimu Isirae lohimbi kuwikyekmu Kutdâ Anitâhâlen biwiyeŋe kepeim mannomai. ¹⁷ Emelâk embâŋân Anitâhât poropete âlâ, kutŋe Elia sâŋ, yaŋe yâkât wâtŋan kinmâ yu ya otminiop ya Anitâŋe ekmu ârândâŋ otminiop. Yakât dopŋeâk nanyetŋeŋe manmâ Kutdâhât mâtâp mewaŋgiwuap. Yâhâ âwâlipyenŋe nan baralipyenŋe kuk otyiŋgimai ya biwiyeŋe mem huruŋ tuhuyiŋgimu kaok oraŋginomai. Otmu lohimbi kunyeŋe kârikne otmâ Anitâhât den kumai ya ekyongomu orotmemeyenŋe bâlenŋe pilâm tem lâuwangim mannomai. Nanyetŋeŋe yawu otmâ Kutdâhât mâtâp mewaŋgiwuap. Yawu.”

¹⁸ Yawu sâmu, Sakariaŋe yuwu sâŋ âikuop. “Net emelâk sombo oait. Yakât otmâ gâhât den ya nâŋgâm biwi yâhâp oan. Girawu otmâ yakât nâŋgâmune bulâŋe otbuap?” Yawu sâop.

¹⁹ Sâmu sâop. “Ahonakmune nâŋgâ. Nâ Gawirie, Anitâhât hoŋ bawangiman. Yâkne hâŋgânnohomu ge den yu ekgohoan. ²⁰ Yawu gârâmâ den ekgohomune nâŋgâm biwi yâhâp oat yakât matŋe den biaek manbuat. Yâhâ den ekgohoan yukât bulâŋe tetewuawânâk lauhe hâreakmu den otbuat.” Yawu sâŋ yanâk biatmu, lok sombo ya ikŋiâk kinop.

²¹ Lok sombo ya opon kâmbukņan yâhâ sâp kâlep talop. Yakât otmâ lohimbî yaehen kinbîņe “Girawu otmâ kâihumboņ ot tap?” sâm mambotbangiwi.

²² Yawu otņetâ yâk yengâlen ge den ekyongowe sâm otmu enņatņe maņguakmu kopa olop. Kopa otmâ kinmu ekmâ yuwu sâwi. “Opon kâmbukņan yâhâmu Anitâņe biwiņe mem purik pilâwangimu kulem âlâ tetemu eksap mon?” Yawu sâņetâ den sâwe sâm bâtņajak kai toka olop.

²³ Otmu nep sâpņe pesuk sâmu kapiân âwurem gem ariop. ^{24–25} Otmu yakât kakņan imbiņe ya tepņe olop. Tepņe otmâ yuwu sâop. “Anitâ Kutdâņe nâņgânihimu tepne oan yakât otmâ ki anjulakbom.” Yawu sâm emetņanâk tatmu emetsenņe mome pesuk sâop.

Aņeloņe Maria yâkâlen teteop.

²⁶ Emetsenņe mome pesuk sâmu yan, Anitâņe aņelo, kutņe Gawirie, ya yâhâpņe hâņgângumu giop. Hâņgângumu ge Nasaret kapi Galilaia hânân tap yan imbi sihan âlâ, kutņe Maria sâm, ya tetewaņgiop. ²⁷ Yâhâ imbi sihan ya Dawitihât senâmbâ gâtņe yakât otmâ lok âlâ, kutņe Yosep sâm, yâkât pat kuwaņņetâ manop. ²⁸ Aņelo yaņe tetewaņgim yuwu sâop. “Anitâņe nâņgâhihim mâmâņe otgihiap yakât otmâ biwihanņe heronņe otbuat.”

²⁹ Yawu sâm ekumu nâņgâm kiwilim biwiņane yuwu nâņgâop. “Den eknohoap yakât topņe girawu?”

³⁰ Biwiņane yawu nâņgâmu yuwu sâm ekuop. “Anitâņe nâņgâhihiap. Yakât otmâ biwihe sânduk sâek. ³¹ Gâņe tepge otmâ naom membuat yâkât kutņe Yesu sâm kunbuat. ³² Lohimbîņe yâkât nâņgâwaņņetâ yahatmu “Anitâ pato nadoronņe yâkât nanņe” sânomai. Otmu emelâk embâņân Kutdânenņe Anitâņe tâmbânenņe Dawiti lok kutdâ sâm katmu bukulipņe galeyongom

manop. Yakât dopņeâk Anitâņe nange âi sâm waņmu ³³ Yakop sen nengât kunnenņe kinmâ tihitnenņe otbisâp.” Yawu sâop.

³⁴ Sâmu sâop. “Nâ lok orop ki mansan. Yakât otmâ den yat yakât bulâņe girawu tetewuap?” Yawu sâop. ³⁵ Sâmu sâop. “Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe biwihan gemu Anitâņe mâmâņe otgihimu tepge otmâ naom membuat. Yakât otmâ naom ya koko salehâk manbuap. Yawuhât lohimbîņe ekmâ kutņe “Anitâhât nanņe” sâm kunomai. ^{36–37} Den âlâ torokatmâ sâmune nâņgâ. Anitâņe yu ya otbe sâm yakât ki hâum pâpgumap. Yawu otmâ bukuhe Elisapet kâsi manmâ gamap ya nâņgâwaņgimu tepņe otmâ manmâ gamu emetsenņe nombolân konok pesuk yap. Imbi kâsi sâmai ya yawu tetewaņgiap.” Yawu sâop.

³⁸ Sâmu sâop. “Nâ Kutdâhât hoņ bawa imbi. Yakât otmâ den yat ya bulâņe teteâkgât nanņan.” Yawu sâmu aņeloņe pilâm ariop.

Mariane Elisapet arim ehop.

³⁹ Sâp kâlep ki otmuâk Mariane Sakaria imbiņeit yetgâlen ariwe sâm kapiņe pilâm kapi âlâ Yuraia hân yakât halângen tap yan ariop. ⁴⁰ Yan arim yâk yetgât emelan yâhâm Elisapet ekmâ heronņe otbangiop. ⁴¹ Heronņe otbangimu yanâk tepņe kâlehen naom talop yaņe kâlâwahomu nâņgâop. Yawu otmu Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe Elisapet mâmâņe otbangimu bukunņe yuwu sâm ekuop. ^{42–43} “O bukune, Anitâņe gâ nâņgâhihim mâmâņe otgihiap. Yakât otmâ imbi kerekņe gâhât nâņgâhihiņetâ yahatbuap. Otmu naom membuat ya Anitâņe mâmâņe otbangimu tihitnenņe otmu Kutdânenņe sâm tem lâuwaņgim mannom. Nâmâ imbi inņe mansan. Yamâ gâņe nâhâlen takarâ nâņgâmune âlâ kândâkdâ oap.

⁴⁴Taka nohondâ yanâk naom tepnan tap yuŋe kâlâwahomu nanŋan. ⁴⁵Otmu den âlâ torokatmâ sâmunne nânŋâ. Anitâŋe aŋelo âlâ hânŋângumu ge den ekgohop yakât bulâŋe tetewuap yakât nânŋâm biwi yâhâp ki oat. Yawu otmâ biwi herone nanŋat.” Yawu sâop.

Mariaŋe Anitâ mepaem herone otbangiop.

⁴⁶Yawu sâmu Mariaŋe yuwu sâm ekuop.

⁴⁷⁻⁴⁸“Nâ Anitâhât hoŋ bawa mansan. Yawu gârâmâ Kutdâne Anitâ tihitnenŋe otmapŋe nânŋânihim mâmâŋe otniŋiap. Yakât otmâ lohimbî komotŋe komotŋe tetem mannomaŋe nâhât nânŋâŋetâ yahatmu “Anitâŋe nânŋâwaŋgiap,” sânomai. ⁴⁹Anitâ Manman koko salek Amboŋaŋe mâmâŋe otnihim kulem miap yukât nânŋâmunne ewe membe otmu mepaem mansan. ⁵⁰Otmu lohimbî âlâ me âlâŋe Anitâhât nânŋâm tem lâuwangimai ya wawaeyekmap. ⁵¹Wâtŋe pato nandoroŋe tatbangiap. Yakât otmâ yu yakât ki pâpŋumap. ⁵²Lohimbî yeŋe eŋgatyeneâk watmâ manmâ hâkyeŋe mepaeakmai ya mem ge katyekmap. Otmu lok kutdâlipyenŋe lohimbî mem bâleyekmai ya mem ge katyekmap. Mem ge katyekmâ lok geheŋe ya mem yâhâ katyekmap. ⁵³Otmu lok iri sikumyeŋe orowâk ya misihem manmai ya mem ge katyekmu umburuk otmâ manmai. Yâhâ lohimbî po manmai ya tihityeŋe otmâ sot kâle yingimap. ⁵⁴Emelâk embânân tâmbâlîpnenŋe yengât pat kuyingiop ya mem mete tuhûm Isirae lohimbî nengât tihitnenŋe otmâ gamap. ⁵⁵Yawu otmâ tâmbâneneŋe Awaraham yâkât pat kuwaŋgiop. Pat yakât bulâŋe nen yâkât sen nengâlen teteap. Yawu.” Yawu sâop.

⁵⁶Mariaŋe yawu sâm Elisapet ekuop. Otmu yâk orop manmu emetsenŋe kalimbu pesuk sâmu kapiŋehen âwurem ariop.

Yoane teteop.

⁵⁷⁻⁵⁸Maria âwurem ariop yakât kakŋan Elisapetŋe nanŋe miop. Yâhâ Kutdâne nânŋâwaŋgimu nanŋe miop yakât nânŋâm hep torehenlipŋe otmu kapi ambolipŋaŋe herone nânŋâwaŋgiwi.

⁵⁹Otmu hilâm nombolân kalimbu pesuk sâmu yan hep torehenlipŋaŋe menduhuakmâ naom yakât hâkŋahât undip tuhuwaŋgine sâmu, âwâŋe Sakaria, yâkât kutŋe membuap sâwi. ⁶⁰Yawu sâŋetâ mâmâŋaŋe kuyingim yuwu sâop. “Bia, kutŋe Yoane sâmu kunom.” Yawu sâop.

⁶¹Yawu sâmu yuwu sâmu ekuwi. “Âlepŋe yat yamâ bukulipge me hep torehenlipge yengât kut âlâ yawuya ki tap.” ⁶²Yawu sâmu kuwaŋgiwi. Otmu “Âwâŋaŋe girawu nanŋap?” sâmu bâtyeŋaŋe kai toka otmâ tape kiripi mem waŋbi.

⁶³Tape kiripi mem waŋetâ yuwu kulemguop. “Kutŋe Yoane sâmu kunom,” yawu kulemguop. Kulemgumu ekmâ nânŋâŋetâ âlâ kândâkdâ olop. ⁶⁴Yawu otmâ Sakariahât laŋe hâreakmu Anitâ mepaeop. ⁶⁵⁻⁶⁶Yawu otmâ Anitâŋe naom ya mâmâŋe otbangim ikŋe den biwiŋan katmu lohimbî ekyongowuap yakât sâmu mepaeop. Kulem yawu teteop yakât nânŋâŋetâ sâtŋe otmu kapi ambolipŋaŋe yakât den pat sâmu haok tuhuŋetâ lohimbî Yuraira halângen manmâ ariwiŋe nânŋâm yuwu sâmu alahuwi. “Naom yu lok otbuawân girawu otbuap?” Yawu sâmu nânŋâwi.

Sakariaŋe Yesuhât sâmu ekyongop.

⁶⁷Sakariaŋe Anitâ mepaeop yan Wât-gât mâmâŋahât Heakŋe biwiŋe mem heweweŋe tuhumu yuwu sâop.

68-69 “Ambonenje Anitâje nen lohimbilipje manman bâleṅambâ menenekmâ tihitnenje otbe sâmbâmbânenje Dawiti yâkât senâmbâ gâtje âlâ kânâṅgâwuap. Yawu otmâ mâmâje otbaṅgimu yâkje manman âleṅṅan katnenekbuap. Yakât otmâ mepaene. ⁷⁰⁻⁷¹Yâhâ kasalipnenjaje nongom itit kiom tuhuningimaihât sâreerenekmâ tihitnenje otmu mannom. ⁷²Yakât nâṅgâm emelâk embâṅân tâmbâlipnenje yengât pat kuyiṅgiop yakât ki nelânguop. Ya mem mete tuhum poropetelipje ekyongomu kulemguwi. ⁷³⁻⁷⁴Yâhâ yâkje kasalipnenje yengât bâtyeṅambâ menenekmu biwinenje sânduk sâmbâ tem lâuwangim manmâ yâhânomgât pat Awarahamgât kuwangiop. ⁷⁵Yakât otmâ nen Isirae lohimbije tem lâuwangim ki kiṅgitnenjâhât otmâ manmâ yâhânom. Yawu otmâ uwawapje bia manmunje nenekmu ârândâṅ otbuap.” Yawu sâmbâ mepaep.

⁷⁶⁻⁷⁷Otmu den âlâ torokatmâ nanjâhât yuwu sâmbâ ekyongop.

“Nanne yuje Kutdânenje kulet sâwangim ari mâtâp mewangiwuap. Otmu nenje orotmemenenje bâleje bet pilâm Anitâhâlen biwinenjaje kepeimunje tosanenje pilâningiwuap yakât den eknongomu nâṅgânom. Yakât otmâ lohimbije biwihâlâkje yâkât nâṅgânetâ yahatmu “Anitâ yahat yahatje yâkât poropete” sânomai. ⁷⁸Yakât den âlâen hâum sâmbâne nâṅgânet. Nen omoṅ bâleṅṅan dop yawu manmain. Yâhâ emet haṅ sâwe sâmbâ otmap yanâmâ pitu kâmbâ papato yaje tetemu tatmâ yâṅak emet haṅ sâmbâ. Emet haṅ sâmbâ emetsenje ga takamap. ⁷⁹Yakât dopjeâk Anitâje kaok nâṅgâningim ikje hoṅ bawa himbimâmbâ hâṅgângumu ge ikje laṅinje

biwinenṅan pilâmu haṅ sâningimu yâkât mâtâp watmâ yâhâmunje manman kârikṅan katnenekbuap. Yawu.”

Sakariaje yawu sâmbâ ekyongop.

⁸⁰Otmu naom ya kâinje hâwimu lok otmâ nâṅgân nâṅgânje keterakbaṅgiop. Yawu otmâ âwâje mâmâje pilâyelekmâ ari lok ki manmaiṅgen manop. Yan ari manmâ Isirae lohimbije hohetyeṅan âwurem taka âi tuhuwuap yakât mambotmâ manop.

Yesu teteop.

(Mataio 1:18-25)

2¹⁻²Yâhâ Elisapetje nanje Yoane miop sâmbâ yan kiap pato âlâ, kutje Kurinio sâmbâ, yâhâmâ Siria lohimbije yengât kunyeje pato manop. Otmu Roma lok yengât lok kutdâ âlâ manop, kutje Ahusto sâmbâ. Yâkje puwâk lohimbije amon mansai ya yengât dop nâṅgâwe sâmbâ olop. Yakât otmâ Roma yengât amutgen lohimbije hân âlâen âlâen tatmâ ariwi yengât kutyenje kulemgunomaihât den katyiṅgim ariop. ³Yakât otmâ lok kerekje kutyenje katne sâmbâ kapiyenje tâmbâṅan ariwi.

⁴⁻⁵Otmu emelâk embâṅân Isirae yengât lok kutdâ âlâ manop, kutje Dawiti sâmbâ, yâkje Yuraira hânân kapi âlâ, kutje Betelem, yan teteop. Yawu gârâmâ Ahustoṅ den katyiṅgiop yan Dawitihât senâmbâ gâtje, lok âlâ, kutje Yosep sâmbâ, yâku yawuâk kapije tâmbâṅan ariop yamâ yuwu. Yosepgât imbi sâmbâ pat kuwangiwi, yamâ kutje Maria sâmbâ, yâhâmâ tepdâek manop. Yawu gârâmâ orowâk kapiyetje, kutje Nasaret, Galilaa hânân tap, ya pilâm Betelem hân tâmbâṅan ariowot. ⁶Arimutâ omoṅ otmu kapi yan lombaje ari emet iminiwi ya kândikum ariwiṅge gewâk mejetâ pik sâop. Yakât otmâ emetgât ekmutâ biatmu bulimakahât emetṅan yâhâ talowot. ⁷Tatmutâ yanâk

naom kâlâpgumu nanje miop. Mem bulimakaonje sot kondoân neminiwi yan sângumân katipgum katmu iop.

Lama galemjongom tatbi yakât den pat

⁸Otmu kapi ya gotjan lok nom-botnaje bau âlâ, kutje lama sâmu, ya galemjongom tatbi. ⁹Tatjetâ yan Anitâhât anjelo âlânje yâk yengâlen tetemu, yâkât lajinñaje siliñ siliñ sâmu ekmâ umuteye ariop.

¹⁰Umuteye arimu yuwu sâmu ekyongop. “Kiñgityenahât ki otjet. Nâje den âilonjo ekyongowe sâmu teteyingian. Yakât yuwu sâmune nângânet. ¹¹Anitânje ikje hoj bawa hângângumu ge sârereyekmâ tihityeje otbuap sâmai ya yiwereje Dawitihât kapiân teteap. Yâkât kutje Kiristo. Yâkje kutdâyeje otmâ tihityeje otbuap yakât nângâm lohimi kiñgitje orowâkje heronje ot-nomai. ¹²Otmu mâmâñaje ñaja ya sângumân katipgum bulimakaonje sot kondoân nemai yan katmu iap ya ari mem tetenomai. Ya mem tetenomai yan den ekyongoan yukât nângânetâ bulâje otbuap.” Yawu sâmu ekyongop.

¹³Yawu sâmu ekyongomu yanâk anjelo kiñgitje orowâkje tetem bukuyeje penewangim yuwu sâmu Anitâ kiki mewangim mepaewi.

¹⁴“Anitânje lohimi yekmu ârândân otmap yâhâmâ biwi sânduhân katyekmu buku oranjinomai. Yakât otmâ yeje heronje otmâ Anitâ Himbim Amboje mepaenet.”

¹⁵Yawu sâmu kiki mewangim mepaem himbimân âwurem yâhânetâ lama galemguwiñe yuwu sâwi. “Kutdâje anjelo hângângumu ge den eknongoap. Yakât otmâ kapiân yâhâm ekne.”

¹⁶Yawu sâmu lama ya katyekmâ kapiân sururuk sâmu yâhâ Maria, Yosep, nanyetje mem teteyekbi. Mem tetem yan Mariañe nanje ya sângumân

katipgum katmu iop ya ekbi. ¹⁷Ekmâ yan anjeloñe teteyingim ñaja yakât den pat ekyongomu nângâwi ya ekyotgowi. ¹⁸Ekyotgoñetâ nângâmutâ âlâ kândâkdâ olop. ¹⁹Yawu gârâmâ Mariañeâmâ den ya nângâm biwiñan katmâ manop. ²⁰Yâhâ Anitâhât anjeloñe lama galemñe den ekyongop ya ekñetâ bulâje otmu yâkje âwurem ari Anitâ mepaem heronje otbañgiwi.

Simion yet Hana yâk yetgât den

²¹Yesu teteop yakât kakjan hilâm nombolân kalimbu pesuk sâmu hâkñahât undip tuhuwangim kutje Yesu sâmu kunbi. Yâhâ Mariañe tepje ki olop sâp yan anjeloñe tetewangim kutje Yesu sâmu kunbuat sâop ya watmâ kunbi.

Yesuñe Kutdâhât hoj bawangiwuapgât Yosep yet Mariañe pat kuwangiwot.

²²⁻²⁴Isirae imbiñe naom meñetâ hepyeje sañ sâwuap yan salek otmâ man-nomaihât Anitânje Mose den âlâ ekumu kulemgum katyingiop yamâ yuwu tap. “Âwâñe mâmâñaje kembâ me upu kutulup yâhâp mem hotom unihiroma-wot.” Yawu tap. Den ya lâum Maria yet Yosepñe Yesu lâum Yerusalem kapiân yâhâowot. Yâhâ emelâk Anitânje Mose den âlâ ekumu kulemguop yamâ yuwu. “Nanlipyeñe kunje tetenomai yamâ Kutdâhât hoj bawanginomialhât pat kuwanginomial.” Den yâhâp ya lâum Yesu lâum opon kâmbukñan yâhâowot.

²⁵Sâp yan Yerusalem kapiân lok âlâ manop, kutje Simion. Yâhâmâ Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otbañgimu Anitâhât tem lâuwangim uwawapñe bia manmâ gaop. Yawu manmâ Anitânje ikje hoj bawa hângângumu ge Isirae lohimi tihityeje otmâ kasalipyeñe watyekmu arinomai yakât mambotmâ manop. ²⁶Yâhâ

emelák Wâtgât māmājahât Heakņe biwiņan kioņmu Anitâhât hoņ bawaņe tetem Isirae lohimbi yengât tihityeņe otbuap ya ekbuap yakât nāņgām biwi yâhâp ki olop. ²⁷ Aiop, Yosep yet Marieņe Yesu lâum opon kâmbukņan yâhâowot sâp yan Wâtgât māmājahât Heakņe Simion mem heweweņ tuhumu yawuâk opon kâmbukņan yâhâop. Yâhâ kinmu Maria yet Yosepņe Anitâhât den lâum Yesu lâum yâhâowot. ²⁸ Yâhâmutâ ekyotgomu nanyetņe waņmutâ lâum yuwu sâm Anitâ mepaeop.

²⁹ “O Kutdâ pato, gâņe nāņgânihirâ yiwereņe Isirae nengât tihitnenņe otbuap yâk eksangât biwine huruņ yap. Yakât otmâ inâk ki mumbom. ³⁰⁻³¹ Yâhâ naom yu pato otmu lohimbi âlâ me âlâņe yâkâlen biwinenņe kepeim mannom yan gâņe nengât tihitnenņe otmâ manman âlepņan mem katnenekdâ manmâ yâhânom. ³² Yâhâ pâku lohimbiņe manman âlepņahât mâtâp ekmâ watnomaihât gâhât laņin-gaņe biwiyeņan pilâmu haņ sây-iggiwuap. Yawu otmâ yâkâlen biwiyeņe kepeim Isirae nengât heroņe nāņgâninginomai.” Yawu sâop.

³³ Yesu lâum yawu sâm Anitâ mepaemu, âwâņe māmâņe nāņgâmutâ âlâ kândâkdâ olop.

³⁴ Yawu otmâ Anitâņe yâk yetgât nāņgâytgiâkgât Simionņe ulitguop. Yawu otmâ māmâņe yuwu sâm ekuop.

“Sâmune nāņgâ. Nen Isirae lohimbiņe nangahât nāņgâmâmâ hioņaknomgât Anitâņe sâm kalop. Nombotņe yâkâlen biwinenņe kepeim manmâ manman kârikņahât pat yakât bulâņe menom. Yâhâ nombotņeâmâ yâk betbaņgim hiliwahonomaihât pat mannomai. ³⁵ Yawu manņetâ Anitâņe ikņe kai toka sâm senyeņan katmu kinbuap. Katmâ kinmu sâm ge katnomai ya yengât topyeņe mem tetewuap. Yawu gârâmâ kuņetâ mumbuap yan

we bâle pato nāņgâuwat. Yawu.” Yawu sâm ekuop.

³⁶ Otmu Simionņe den yawu sâm ekuop sâp yanâk imbi sombo âlâ Anitâhât den sâm tetem lohimbi ekyongom manopņe mem teteyehop. Imbi sombo yakât topņe yuwu. Imbi yakât kutņe Ana sâm, yâhâmâ Panue baratņe, Asehât senâmbâ gâtņe. Yâkņe lokņeit miakmâ manmutâ yambu 7 pesuk sâmu lokņe muop. ³⁷ Lokņe mumu ikņe kambut manmâ gamu yambu 84 pesuk sâop. Yâhâ imbi sombo yaņe omoņe hilâmņe opon kâmbukņan tatmâ Anitâ mepaeminiop. Otmu sâp sâsâņan sot barak manmâ ulitguminiop. ³⁸ Otmu yâkņe naom ya mem tetem yâku yawuâk Anitâ mepaeop. Otmu Anitâņe ikņe hoņ bawa hâņgângumu ge Isirae tihityeņe otmâ kasalipyeņe watyekbuapgât nāņgâm biwiyeņe mem manbi ya Yesuhât ekyongop.

³⁹ Yâhâ Maria yet Yosepņe Anitâhât den tiņâk lâum hotom uwangimutâ pesuk sâmu opon kâmbukņambâ ge Nasaret kapi Galilaia hânân tawân âwurem ariowot. ⁴⁰ Yan ari manmutâ naom ya Anitâņe māmâņe otbaņgimu kâiņe hâwimu nāņgân nāņgânņe keterahop.

Maria yet Yosepņe Yesu dâim Yerusalem kapiân yâhâowot.

⁴¹ Yura yengât Tihit tihit Hombaņ ya tâlâhumu Yosep yet Marieņe nanyetņe orowâk Yerusalem kapiân yâhâwi. ⁴² Sâp yan Yesuâmâ yambuņe kâiân yâhâp otbaņgiop. ⁴³⁻⁴⁴ Hombaņ ya ekņetâ pesuk sâmu lohimbi itoņ galaņ kapiyeņehen arim kinbi. Sâp yan Maria yet Yosepņe nanyetņe ki ekmâ lohimbi nombotņe orop arap nāņgâowot. Yawu nāņgâm yetņiâk Yerusalem kapi pilâm âwurem ariowot. Mâtâwân arim tatņetâ ñiņ sâop. Emet ñiņ sâmu bukulipyetņe yengâlen ba

pâinmutâ bialop. ⁴⁵ Emet haꝝ sâmu yahatmâ Yerusalem kapiân âwurem ari iowot. ⁴⁶ Imutâ haꝝ sâmu pâinmâ opon kâmbukꝝan yâhâowot. Yâhâ lok Mosehât girem den lohimbi kâsikum yingiminiwi ya yengât denyenꝝe nângâm Yesuꝝe topꝝahât âiyongom talop yan mem teteowot. ⁴⁷ Otmu Yesuꝝe yâk orop den huhuwi ya lohimbi yan tatbiꝝe nângânetâ âlâ kândâkdâ olop. ⁴⁸ Yâhâ âwâꝝe mâmânꝝe mem tetem pâràk pilâowot. Yawu otmâ mâmânꝝe yuwu sâm ekuop. “Net âwâheite pâingekmutꝝe biatmu gorâ kakꝝan takait. Gâꝝe wongât otmâ mângâeneleksat?”

⁴⁹ Sâmu sâop. “Nâꝝe awoꝝnahât nep tuhuan ya emelâk nângâmbâwât. Yamâ wongât pâinnekmâ takawot?”

⁵⁰ Yawu sâmu nângâmutâ ki keterakyitgiop. ⁵¹ Yamâ mâmânꝝeâmâ nanꝝahât den ya biwiꝝan katmâ nângâm gaop.

Yawu otmâ âwâꝝe mâmânꝝe orop Nasaret kapiân âwurem ari manmâ tem lâuyitgim manmâ gam kundenꝝe sânduk sâop. ⁵² Otmu Anitânꝝe mâmânꝝe otbaꝝgimu nângân nângânꝝe keterakmâ heꝝgeꝝguop. Yawu gamu lohimbꝝe ekꝝetâ âilongo olop.

Yoaneꝝe âi topꝝe kalop

(Mataio 3:1-12 Mareko
1:2-8 Yoane 1:19-28)

3 Roma yengât lok kutdâ âlâ, kutꝝe Tiwerio Sisa sâmu, yâk kânângânetâ lohimbi kerek nengât kunnenꝝe pato otmâ galemyongomu yambu 15 pesuk sâop. Otmu sâp yan kiap âlâ, kutꝝe Pontio Pilato sâmu, yâhâmâ Yuraia ambolipꝝe galemyongom manop. Yâhâ lok kutdâ âlâ, kutꝝe Herot, yâhâmâ Galilaia ambolipꝝe galemyongom manop. Yâhâ imiꝝe Pilip, yâhâmâ Ituria otmu Taroniti ambolipꝝe galemyongom manop. Yâhâ lok kutdâ âlâ, kutꝝe Lisania sâmu, yâkꝝeâmâ Awilene kapi ambolipꝝe gale-

myongom manop. ² Yâhâ Anitâhât opon kâmbukꝝan hotom uminiwi ya yengât kunyeꝝe lok yâhâp manowot, kutꝝetꝝe Anasi yet Kaipa. Aiop, sâp yan Sakaria nanꝝe, kutꝝe Yoane sâmu, yâkꝝe lok ki manmaiângen ari manmâ âi topꝝe kalop. ³ Yan manmu Anitânꝝe ikꝝe den biwiꝝan katmu Yoran to nombot nombot bam gam lohimbi yuwu sâmu ekyongop. “Orotmemeyenꝝe bâleꝝe ya kerek beguꝝetâmâ toen katꝝekbom. Toen katꝝekmune Anitânꝝe tosayeꝝe pilâyingiwuap.” Yawu sâmu ekyongop. ⁴ Yâhâ emelâk emet inânꝝan poropete âlâ, kutꝝe Yesaia sâmu, Anitânꝝe yuwu sâmu ekumu kulemguoꝝ tap.

“Lok ki manmaiângen, lok âlâ yan ari manbuap. Lohimbi yâkâlen takanomai ya yuwu sâmu ekyongowuap. “Lok kutdâhât mâtâp ya mem pitiꝝet. Otmu mâtâp mewangꝝet. ⁵ Otmu uk sâmu huruꝝ sâmu, pumꝝe lauꝝe ya kum kilikmâ mem ârândân merândân tuhuꝝetâ ya talâk. Otmu mâtâp goꝝgoꝝ maꝝgoꝝ ya heꝝgeꝝgunomai. Otmu mâtâp gâwikꝝe ya mem perereꝝ tuhunomai. ⁶ Yawu otmâ Anitânꝝe lohimbi kerek yengât tihityenꝝe otbe sâmu oap yakât topꝝe nângânomai.” Yawu sâmu ekyongowuap.”

Yesaiaꝝe den yawu kulemguoꝝ tap yakât bulânꝝe yamâ Yoanehâlen teteop.

⁷⁻⁸ Yoaneꝝe den yawu ekyongop sâp yan lohimbi kingitꝝe orowâkꝝe yâkꝝe toen mem katnenehâk sâmu yâkâlen ariwi. Ariꝝetâ yekmâ yuwu sâmu ekyongop. “Yenâmâ lok perâkꝝe. Otꝝetâ bâlem gamap yakât matꝝe Anitânꝝe meꝝet sâmu yakât yeꝝeâmâ kiꝝgityenꝝahât otmâ bâleꝝe ya pilai mâne âlepꝝe otbâp. Yawu gârâmâ den yan yu nângânetâ ki ârândân oap.

Yawu otmâmâ yuwu mon nângânomai, “Nenâmâ Awarahamgât komot bulânꝝe mansain. Yakât

otmâ Anitâje nengât ki nângâm bâleningimap.” Yawu ki nângânomai. Yakât yuwu sâmunne nângânet. Anitâje sâmu kât yuje Awarahamgât komot tetenomaihât dop tap. Yawu gârâmâ yenâmâ ya imbiâk sâmai. Yakât matje hâmbâi menomai.

⁹Yakât den âlâen hâum sâmunne nângânet. Emelâk unam sâtje katmu tap. Yâhâ nak âlâhât bonje ki kinbuap yamâ kârâm panmu ge mum hâlâlân sâmu kâlâpne sewuap. Yenâmâ nak yakât dop otmâ mansai.”

¹⁰Yawu sâmu ekyongomu yuwu sâmu âikuwi. “Nenje wuân otmunje ârândân otbuap?”

¹¹Sânetâ sâop. “Lok âlâ me âlâ hâk katipje yâhâp tatyngiwuapne bukulipyenje âlâ me âlâ umburuk mannomai ya yekmâmâ âlepje âlâ ya yinginomai. Otmu sotgât po manmai ya gurâ yawuâk nembe kalem otyinginomai.” ” Yawu sâop.

¹²Yawu sâmu ekyongomu takesi meme lok nombotje yawuâk toen mem katnenehâk sâmu yâkâlen taka yuwu sâmu âikuwi. “Lok pato, nenje wuân otmunje ârândân otbuap ya eknongorâ nângâne.”

¹³Sânetâ sâop. Kunlipyenje “Takesihât dop yuwu mejet” sânomai yawuâk menomai. Yeje andemje ya wangim âlâ torokatmâ ki menomai.”

¹⁴Yawu sâmu ekyongomu Roma yengât tembe lâu yawuâk yâkâlen taka yuwu sâmu âikuwi. “Girawu nangat? Nenjeâmâ wuân otmunje ârândân otbuap?” Yawu sâwi.

Sânetâ sâop. “Yeje lok ki mem âlâlâ tuhuyekmâ kombo meyinginomai. Otmu tewetsenje yinginetgât ki hakyenjan sânomai. Otmu âi memai yakât hâmenahât kunlipyenje puluhuyeknomai yakât nângânetâ ârândân otbuap. Yawu.” Yawu sâmu ekyongop.

Yoaneje lohimbi ya Yesuhât ekyongop.

¹⁵Yawu sâmu ekyongomu nângânetâ âlâ kândâkdâ otmu nângâm yuwu sâwi. “Anitâje ikje hoj bawaje hângângumu ge tihitnenje otbuap ya Yoane mon?”

¹⁶Yawu sânetâ nângâm yuwu sâmu ekyongop. “Yeje orotmemeyerje bâleje betbanginetâmâ toen katyekbom. Lok âlâ irak betnehembâ âi topje katbuap yâhâmâ wâtje pato tatbangiap. Yakât otmâ nâje yâkât itâkat ya mem kâpekma golewangiwomgât dop ki tap. Otmu tanguwomgât dop gurâ ki tap. Nâneâmâ yâkât amutgen manmâ yâhâwom. Yâkneâmâ Wâtgât mâmânjahât Heak hângângumu ge mem ketetyekbuap. Nombotje manman âilonjoân mem katyekbuap. Yâhâ nombotjeâmâ hâhiwin kakjan katyekmu mannomai.

¹⁷Otmu den âlâen hâum sâwe. Yejeâmâ sot ekmâ mem kiwilim komot ikjiâk ikjiâk katmai. Nenejahât pat otmâp ya konohân mem hâwurujetâ tatmap. Yâhâ ki nenejahât pat otmâp yamâ mem pilâmai. Yakât dopjeâk yâkne taka biwinenjahât topje ekmâ mem kâsipnongowuap yakât topje yuwu. Yâkât tem lâum manmâ yâhânom yamâ ikjan mem torokatnenekbup. Yâhâ nombotje yakât hâkân otmâ betbangim manmai yamâ watyekmu kâlâwân kionmâ hâhiwin nângâmbisâi.” Yawu sâop.

¹⁸Yâhâ Anitâje tihityenje otbe sâmu oap yakât den pat âlepje ekyongop. Yawu otmâ orotmemeyerje bâleje betbanginet sâmu den âlâlâ ekyongom en-gatyengan giop.

Herotje otmâ hilipguop.

¹⁹Sâp yan lok kutdâ, kutje Herot sâmu, yâkne iminahât betnehen kionmâ kahañe, kutje Herotia sâmu, ya miop. Otmu orotmeme bâleje topje topje otmâ gaop. Yakât otmâ Yoaneje ekmu

bâlemu yakât girem den ekuop.²⁰ Girem den ekuop ya nângâmu bâlemu imbiâk mem pâi emetjan katmu talop. Yawu otmâ tosa âlâ miop.

Yoaneje Yesu mem toen kalop.

(Mataio 3:13-17 Mareko 1:9-11)

²¹ Yoaneje toen mem katnenehâk sâmu lohimbî kiŋgitje orowâkje yâkâlen ariwi. Yâkâlen arijetâ toen mem katyehop. Sâp yan Yesu gurâ yawuâk yâkâlen ariop.²² Arimu toen mem katmu Anitâ mepaeop. Yawu otmu himbim pâronj sâmu Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakje kembâ hâtgum Yesu kakjan ge mâmânje otbarjiop. Yawu otmu himbimâmbâ Anitânje yuwu sâop. “Gâ nine nanne kambiamne. Nâ biwinanje gâhâlâk nângâm kepeihekman.” Yawu sâop.

Yesuhât tâmbâliphahât kutyeje

(Mataio 1:1-17)

²³⁻³⁸ Topje katmâ Anitânje Atam Ewa katyehop. Atamgât nanje, Set sâmu, ya teteop. Setgât nanje, Enosi sâmu, ya teteop. Enosihât nanje, Kenan sâmu, ya teteop. Kenangât nanje, Mahalali sâmu, ya teteop. Mahalalihât nanje, Yaret sâmu, ya teteop. Yaretgât nanje, Enok sâmu, ya teteop. Enokgât nanje, Metusela sâmu, ya teteop. Metuselahât nanje, Lamek sâmu, ya teteop. Lamekgât nanje, Noa sâmu, ya teteop. Noahât nanje, Sem sâmu, ya teteop. Semgât nanje, Arapasat sâmu, ya teteop. Arapasatgât nanje, Kenan sâmu, ya teteop. Kenangât nanje, Sela sâmu, ya teteop. Selahât nanje, Ewe sâmu, ya teteop. Ewehât nanje, Pelek sâmu, ya teteop. Pelekgât nanje, Lahau sâmu, ya teteop. Lahauhât nanje, Seruk sâmu, ya teteop. Serukgât nanje, Neho sâmu, ya teteop. Nehohât nanje, Tara sâmu, ya teteop. Tarahât nanje, Awaraham sâmu, ya teteop. Awarahamgât nanje, Isaka sâmu,

ya teteop. Isakahât nanje, Yakop sâmu, ya teteop. Yakopgât nanje, Yura sâmu, ya teteop. Yurahât nanje, Peresi sâmu, ya teteop. Peresihât nanje, Hesoron sâmu, ya teteop. Hesorongât nanje, Arani sâmu, ya teteop. Aranihât nanje, Aramin sâmu, ya teteop. Aramingât nanje, Aminarap sâmu, ya teteop. Aminarapgât nanje, Nason sâmu, ya teteop. Nasongât nanje, Salamon sâmu, ya teteop. Salamongât nanje, Boasi sâmu, ya teteop. Boasihât nanje, Owet sâmu, ya teteop. Owetgât nanje, Yese sâmu, ya teteop. Yesehât nanje, Dawiti sâmu, ya teteop. Dawitihât nanje, Natan sâmu, ya teteop. Natangât nanje, Matat sâmu, ya teteop. Matatgât nanje, Mena sâmu, ya teteop. Menahât nanje, Melia sâmu, ya teteop. Meliahât nanje, Eliakim sâmu, ya teteop. Eliakimgât nanje, Yonam sâmu, ya teteop. Yonamgât nanje, Yosep sâmu, ya teteop. Yosepgât nanje, Yura sâmu, ya teteop. Yurahât nanje, Simion sâmu, ya teteop. Simiongât nanje, Lewi sâmu, ya teteop. Lewihât nanje, Matat sâmu ya teteop. Matatgât nanje, Yorim sâmu, ya teteop. Yoringât nanje, Eliese sâmu, ya teteop. Eliesehât nanje, Yosua sâmu, ya teteop. Yosuahât nanje, Ere sâmu, ya teteop. Erehât nanje, Elimatam sâmu, ya teteop. Elimatamgât nanje, Ati sâmu, ya teteop. Atihât nanje, Meliki sâmu, ya teteop. Melikihât nanje, Neri sâmu, ya teteop. Nerihât nanje, Salatîe sâmu, ya teteop. Salatîehât nanje, Seruwawe sâmu, ya teteop. Seruwawehât nanje, Lesa sâmu, ya teteop. Lesahât nanje, Yoanan sâmu, ya teteop. Yoanangât nanje, Yota sâmu, ya teteop. Yotahât nanje, Yosek sâmu, ya teteop. Yosekgât nanje Semen sâmu, ya teteop. Semengât nanje, Matatia sâmu, ya teteop. Matatihât nanje, Mata sâmu, ya teteop. Matahât nanje, Nahai sâmu, ya teteop. Nahaihât nanje, Esili sâmu, ya teteop. Esilihât nanje, Nahum sâmu, ya teteop. Nahumgât nanje, Amosi

sâm, ya teteop. Amosihât nanje, Mata-tia sâ, ya teteop. Matatihât nanje, Yosep sâ, ya teteop. Yosepgât nanje, Yanai sâ, ya teteop. Yanaihât nanje, Meliki sâ, ya teteop. Melikihât nanje, Lewi sâ, ya teteop. Lewihât nanje, Matat sâ, ya teteop. Matatgât nanje, Eli sâ, ya teteop. Elihât nanje, Yosep sâ, ya teteop. Otmu Yosepgât yuwu nângâm hilipguwi. “Yosepgât nanje, Yesu sâ, ya teteop.” Yawu gârâmâ Yesu ya Anitâje himbimâmbâ hângângumu ge manop. Otmu Yesuje manmu yambu 30 otbaŋgimu nep topje kalop.

**Satanje Yesuhât biwiŋahât
topje ekbe sâ olop.**

(Mataio 4:1-11 Mareko 1:12-13)

4 Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakje Yesu mâmânje otbaŋgimu Yorand to ya pilâm lok ki manmaiângen ariop. ²Yan ari sot barak manmâ gamu hilâm 40 pesuk sâop. Sotgât po waŋgimu wâtje houŋ sâop.

³Yawu otmu Satanje biwiŋahât topje nângâwe sâ yuwu sâ ekuop. “Gâ bonjanâk Anitâhât nanje mansat otmuâmâ kât yu sârâ sot otmu nendâ gekbe. Yawu otdâ yanâmâ gâ bonjanâk Anitâhât nanje bulâje mansat sâwom.” Yawu sâ ekuop.

⁴Sâmu sâop. “Âlepje yarâke yamâ benje Anitâhât den âlâ yuwu tap. “Anitâje haonmâ ârândâŋ tihitnenje otmap. Yawu gârâmâ sotjak konok wâtnenje miaŋgim manmâ yâhânomgât dop ki tap. Yamâ wongât? Anitâje den sâ ningimap ya gurâ lâum yâhânom. Yawu otmunje ârândâŋ otbuap yakâ.”

Den yawu tap yakât otmâ gâje den eknohoat ya ki nângâwom.” Yawu sâop.

⁵Yawu sâmu pumje gip gipŋan dâim yâhâop. Dâim yâhâm yanâmâ hânje

hânje lok kutyenje pato ya yengât senje âlâlâ dondâ tatyŋgiop ya tiripgum yuwu sâ ekuop. ⁶“Senje âlâlâ tadmâ arap enda eksat? Nâje yukât kunyeje manman. Otmu yu kerek nâhât pat oap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje galemyenje katnek sâ eknohonomai yamâ âlepje galemyenje katbom. Yamâ nâhât wahap. ⁷Yakât otmâ gâje nâ mepaenkebuat yanâmâ galemyenje katgekmune senje âlâlâ yu gâhâlâk hârok otbuap.” Yawu sâop.

⁸Sâmu sâop. “Maiŋ, Anitâje den âlâ sâop ya yuwu tap.

“Anitâ pato konohâk tap. Yâk konok mepaenom. Otmu yâkât den konohâk tem lâum hoŋ bawaŋgim mannom.”

Den yawu tap. Yakât otmâ gâje den eknohoat ya lâuwomgât dop âlâ ki tap.” Yawu sâop.

⁹⁻¹¹Yawu sâmu yanâk Satanje dâimu Yerusalem kapi pato yakât opon kâmbukjahât gimbanjan yâhâowot. Yâhâm Satanje yuwu sâ ekuop. “Anitâje sâmu den âlâ kulemguwu ya yuwu tap.

“Kâlân kâihan teŋ sâmapgât Anitâjeâmâ aŋelolipje hângânyongomu ge tihitge otjetâ ki hiliwahowuat.”

Den yawu tap. Yawu gârâmâ gâmâ bulâjanâk Anitâhât nanje mansat otmuâmâ yupâ soŋ pilâm kioŋ. Kioŋdâ ki gohowuap. Yâhâ gekmâ yuwu nângâwom. “O, bulâjanâk lok yuâmâ Anitâhât nanje mansap.” Yawu sâwom.”

¹²Sâmu purik pilâwaŋgim sâop. “Bâiŋ, den âlâ yuwu tap.

“Anitâje tihitnenje otmap. Yakât otmâ “Ihilâk otbe,” ki sânom.”

Den yawu tap yakât otmâ gâje den eknohoat ya nângâmune tâŋât oap.” Yawu sâop.

¹³Yawu sâmu Satanje pilâm sâp girawuân topje mem tetewom nângâm manop.

**Yesuje topje katmâ
den kâsikum yingjio.**

(Mataio 4:12-17 Mareko 1:14-15)

¹⁴Anitâhât Wâtgât māmājahât Heakje Yesu māmāje otbaŋgimu lok ki manmaiāngembâ Galilaia hânân âwurem ariop. Âwurem ariop yakât den pat kapi ambolipŋaje sām haok tuhuŋetâ kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipŋe kerekje nāngâwi. ¹⁵Yawu otmâ miti emetje ârândâŋ ari den kâsikum yingjimu herone otbaŋgiwi.

**Nasaret kapi ambolipŋaje
Yesuhât nāngâŋetâ gjo.**

(Mataio 13:53-58 Mareko 6:1-6)

¹⁶Yawu otmâ ikje kapi Nasaret yan ariop. Otmu tatmâ nāngâ nāngâ sâp ârândâŋâk miti emetjan yâhâ Anitâ mepaeminiop yawuâk olop. Emelâk Anitâje poropetelipŋe ekyongomu Miti pepaen kulemguiwi ya sâlikuwe sām yahatmâ kinop. ¹⁷Yahatmâ kinmâ poropete Yesaije pepa kulemguoŋ ya waŋetâ miop. Mem gahaem ekmâ den yuwu kulemguoŋ ya mem teteop.

¹⁸⁻¹⁹“Kutdâhât Wâtgât māmājahât Heakje māmāje otnihim âi yuwu sām nihiop. Lohimbi biwiyeŋe orotok sâmu mansai ya yeŋgâlen ari den pat âlepŋe ekyongowom. Yâhâ lohimbi umatŋe kakŋan mansai yâk holanyekbom. Yâhâ lohimbi senyeŋe bok sâsâŋe ya heŋgemyongomune senyeŋe hâreakmu eknomai. Yâhâ lohimbi mem âlâlâ tuhuyekŋetâ hâhiwin nāngâmai ya mem hewewerŋ tuhuyekmune biwi herone nāngânomai. Yâhâ Kutdâŋe lohimbi nāngâyingim tihityeŋe otmâ manman âlepŋan katyekmu manmâ herone nāngâwaŋginomai yakât sâp tâlâhuap yakât den pat ekyongowom. Yawu.”

²⁰Den ya sâlikum pepa ya mem goŋgoŋgum hoŋ bawa âlâ waŋmâ ge

talop. Ge tatmu miti emetjan tatbi kerekje denje nāngâne sām ândâp katbi. ²¹Ândâp katŋetâ yuwu sām ekyongop. “Den sâlikum ekyongomune naŋgai yukât bulâŋe yiwerene teteap.”

²²Yawu sām ekyongomu yâkât nāngâŋetâ yahatmu den âilongo eknongoap sām nāngâŋetâ âlâ kândâkdâ olop. Yawu olowâke yamâ nombotŋaje yâkât nāngâŋetâ gemu yuwu sâwi. “O yu Yosep nanje yukâ.”

²³Yawu sâŋetâ yuwu sām ekyongop. “Hâmbâi yeŋe yuwu sām eknohonomai. “Lohimbi heŋgemyongomat gârâmâ gike tânaho.” Otmu den âlâmâ yuwu sām eknohonomai. “Kapanaum kapiân kulem mem gat yakât den pat sâŋetâ nāngâmain. Yukât otmâ yuân yawuâk mendâ ekne.” Yawu sām eknohonomai. ²⁴Yakât otmâ yuwu sâmunne nāngâŋet. Anitâhât poropetelipŋaje kapi âlâen ari yâkât den kâsikum yingjietâ nāngâŋetâ bulâŋe otmap. Yâhâ yâk hep torehenlipyeŋe den kâsikum yingjietâ nāngâŋetâ tâŋât otmap.

²⁵Yakât den âlâ torokatmâ sâmunne nāngâŋet. Emelâk Anitâhât poropete, Isirae lok âlâ, kutŋe Elia sām, ya manop. Sâp yan emet pato kinmu yambu kalimbu otmu emetsenŋe nombolân konok ya pesuk sâop. Yawu otmâ sot bi-atmu lohimbi kerekje poyeŋahât otmâ manbi. ²⁶Otmu sâp yan Isirae lohimbi yeŋgâlen imbi kambut sesengâlâk manbiâke yamâ Anitâŋe Elia ekumu ikje kapi pilâm Sarepat kapi Siron hânân tap yan imbi kambut âlâ manop yâkâlen ariop. Yâkâlen arimu Anitâŋe kambut ya tângumu yâkŋe Elia sot um waŋminiop.

²⁷Den âlâ torokatmâ sâmunne nāngâŋet. Anitâhât poropete âlâ, kutŋe Elisa sām, manop, sâp yan Isirae kapi ambolipŋe sesengâlâkŋe hâk bâle otbi. Otmu yâk yeŋgâlen gâtŋe ki âlepŋe otbi. Yâhâ lok âlâ, kutŋe Naman sām,

yâhâmâ Siria hânân gâtje, yâk konok âlepje olop.” Yawu sâmu ekyongop.

²⁸ Yawu sâmu ekyongomu miti emetjan tatbiŋe nânġâŋetâ bâlemu kuk bâleŋe otbi. ²⁹ Yawu otmâ yahatmâ kapi betjeŋen hem bâleŋe tap yapâ hâpuŋetâ giâkgât Yesu mem gewi. ³⁰ Mem gewi yamâ Anitâŋe mâmâŋe otbaŋgimu pilâyekmâ âlâengen ariop.

**Yesuŋe Kapanauum kapiân
ari den kâsikum yinġiop.**

(Mareko 1:21-28)

³¹ Yapâ pilâyekmâ kapi âlâ Galilaia hânân tap, kutje Kapanauum sâmu, yan ariop. Otmu tatmâ nânġâ nânġâ sâp âlâen miti emetjan yâhâ den kâsikum yinġiop. ³² Den kâsikum yinġimu nânġâŋetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâwi. “Lok yuŋe Anitâhât sâtġât otmâ den kâsikum ningiap. Nânġâmunje yawu oap.” Yawu sâwi.

³³⁻³⁴ Yâhâ lok âlâ weke bâleŋeŋe mem mânġâemu manminiop yaŋe miti emetjan tatmâ Yesuhât denŋe nânġâop. Yawu otmâ weke bâleŋeŋe biwi nânġân nânġânŋe mem purik pilâmu kârikjan halahum yuwu sâop. “Bâe, Yesu Nasaret amboŋe. Gâ wongât nâhâlen takat? Hilipnohowe sâmu takat me? Gâhât topge nanġan. Gâmâ Anitâhât nanŋe bulâŋe mansat. Otmu Anitâŋe hânġâŋohomu nâ bukulpne orowâk hilipnongowe sâmu gion.” Yawu sâop.

³⁵ Yawu sâmu yuwu sâmu sâwânġiop. “Kâmbukje. Gâ gaiakmâ ba ari.” Yawu sâmu weke bâleŋe yaŋe gaiakmâ ba arimu lok ya senje gâwâŋ gâwâŋ sâmu lauŋe barakjanjak pato otmâ ge iop.

³⁶ Yawu otmâ ge imu ekŋetâ sâtje otmu yuwu sâmu alahuwi. “Bâe, wâtje pato tatbaŋgiap yakât otmâ weke bâleŋe sâwânġimu tem lâuwânġim gaiakmâ ba arap.” Yawu sâwi. ³⁷ Yakât den pat ya

sâmu haok tuhuŋetâ kapi nombot nombot huhum liŋgarakmâ arimu lohimbî kiŋgitje orowâkje nânġâwi.

**Yesuŋe sâmu Simon
hewunje âlepje olop.**

(Mataio 8:14-17 Mareko 1:29-34)

³⁸ Yesuŋe yahatmâ miti emetjambâ gem ariop. Ari lok âlâ, kutje Simon Petoro, yâkât hewunje mesek pato kumu hâkje kâlâp otmu im talop. Yakât ekuŋetâ emelan yâhâop. ³⁹ Emelan yâhâm ekmâ yan mesek ya sâwânġimu hâkje sânduk sâop. Yawu otmu imbi yaŋe yahatmâ sot um yinġimu newi. ⁴⁰ Um yinġimu nem tatŋetâ emetsenŋe purik sâop yan sombemân yâhâ kinop. Kinmu kapi ambolipje kundat âlâlâ otbi ya lâuyekmâ yâkâlen ariwi. Yawu otŋetâ kunyeŋan mem hengemyongop. ⁴¹ Otmu weke bâleŋe watyekmu gaiakmâ ari kârikjan halahum yuwu sâwi. “Gâ Anitâhât nanŋe.” Yawu sâwi yakât otmâ Yesuhât topje sâmu tetem lohimbî ekyongomaihât kuyinġiop.

**Yesuŋe den pat âlepje ya
Yuraia lohimbî ekyongop.**

(Mareko 1:35-39)

⁴² Emet haŋ sâmu emelambâ gem lok biaengen ariop. Arimu kapi ambolipjanje pânŋetâ biatmu kapi ya pilâm betjan watmâ ariwi. Ari mem tetem pilânenekmâ âlâengen arimap sâmu mem alitbi. ⁴³ Mem alitŋetâ yuwu sâmu ekyongop. “Nâ kapi ârândâŋ ari Anitâhât den kâsikum yinġimune lâum mannomai yakât hânġânnohomu gewan.” Yawu sâop.

⁴⁴ Yawu sâmu Yuraia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap yan ari miti emetje ârândâŋ yâhâm gem den kâsikum yinġiop.

**Yesu je hoŋ bawalipŋe
nombotŋe meyehop.**

(Mataio 4:18-22 Mareko 1:16-20)

5 Hilâm âlâen Yesu je Genesaret deŋgân ginŋan ari kinop. Ari kinmu lohimbi dondâŋe Anitâhât den nâŋgâne sâŋm yâkâlen ari mem hawam mewam tuhuwi. ²Yawu otŋetâ waŋga yâhâp talop yakât ambolipŋaŋe waŋgaembâ gem iŋan itâŋe pirim kinbi. ³Pirim kinŋetâ Yesu je lok âlâ, kutŋe Simon sâŋm, yâkât waŋgaen yâhâm yuwu sâŋm ekuop. “Ga puli kuŋetâ endun bane.” Yawu sâŋmu puli kum endun baŋetâ lohimbi yaŋe deŋgân ginŋan ge tatbi. Ge tatŋetâ Yesu je yahatmâ waŋga hâmeŋan yâhâ kinmâ den kâsikum yingiop. ⁴Den kâsikum yingimu pesuk sâŋmu Simon yuwu sâŋm ekuop. “Deŋgân tânâmŋan ba iŋan itâŋe pilâŋetâ gemu iŋan dondâŋe yakât kâlehen kutakulakŋetâmâ mem dâiŋetâ gawuap.”

⁵Sâŋmu sâop. “Lok pato, nenŋe omoŋe iŋan itâŋe pilâmunŋe giap yamâ iŋan âlâ ki miain. Yawu gârâmâ gâhât den ya lâum yâhâpŋe ba iŋan itâŋe ihilâk pilâmunŋe gewuap.” Yawu sâop. ⁶Yawu sâŋmu iŋan itâŋe pilâŋetâ gemu iŋan dondâhâlâk yakât kâlehen kutakulakŋetâ mem dâiŋetâ tiririk sâŋm tok sâwe sâŋm olop. ⁷Tok sâwe sâŋm otmu yaŋak benŋe bukulipyeŋe waŋga âlâen kinbi ya sâŋetâ ga tânyongowi. Tânyongonŋetâ iŋan itâŋe ya mem dâiŋetâ waŋga yâhâp pik sâŋmu guhulakde sâŋm olowot.

⁸⁻¹⁰Yawu otmu Petoŋo otmu bukyâhâtŋe, imi ata, kutyetŋe Yakowo yet Yoane, Yeweri nanyâhâtŋe, yâkŋe iŋan dondâ ya ekŋetâ âlâ kândâkdâ olop. Ekŋetâ âlâ kândâkdâ otmu yakât otmâ Simon Petoŋe Yesu mepaem yuwu sâop. “Maiŋ, Kutdâ, mat oarâke. Gâmâ lok âlepŋe. Yawu gârâmâ nâmâ

lok bâleŋe. Yakât otmâ nâŋe hâmehan kinbomgât dop bia.”

Sâŋmu sâop. “Biwi yâhâp ki ot. Yi-wereŋe iŋan dâiat. Yâhâ hâmbâi lok meyekdâ nâhâlen biwiyeŋaŋe kepeim mannomai.” ¹¹Yawu sâŋm ekumu puli kuŋetâ waŋga ya deŋgân ginŋan yâhâmu yan âiyeŋe pilâm Yesuhâlen torokatŋetâ orowâk manbi.

**Lok âlâ hâk bâle tetewaŋgimu
manop ya Yesu je heŋgeŋguop.**

(Mataio 8:1-4 Mareko 1:40-45)

¹²Yesu je kapi ya pilâm âlâen arimu lok âlâ hâk bâle kârikŋe tetewaŋgimu manopŋe Yesu ekmâ yan gotŋan bam yuwu sâŋm âikuop. “Lok pato, gâŋe sârâ kundat topŋe topŋe biatningiwuapgât dop tap. Yawu sâŋetâ naŋgan. Yakât otmâ nâŋgânihirâ hâk bâle yuŋe pesuk sânihâkŋetâ naŋgan.” Yawu sâŋm âikuop.

¹³Sâŋmu sâop. “Nâŋgâhahian. Âlepŋe, walipgohomune hâk bâle biatgihâk.” Yawu sâŋm walipgumu yanâk biatbaŋgimu âlepŋe olop. ¹⁴Yawu otmu Yesu je yuwu sâŋm ekuop. “Gâ otgihian yukât den pat bukulipge ki ekyongowuat. Hotom umai yeŋgâlen konok ari ekyongowuat. Ekyongom yan Moseŋe hotom u uhât girem den kulemguop ya watmâ kinmâ Anitâhât hotom umbuat. Hotom umbuat ya ekmâmâ lohimbine hâk bâle biatgihâp yukât topŋe nâŋgânomai.” Yawu sâŋm ekumu ariop.

¹⁵Yapâ ari iliwetmâ den pat ya sâŋm haok tuhuop. Sâŋm haok tuhumu den pat ya lingarakmâ kapi ârândâŋ arimu lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe Yesuhât den nâŋgâne sâŋm yâkâlen ariwi. Yâhâ lohimbi kundat otbi gurâ Yesu je mem heŋgemnongoâk sâŋm yâkâlen ariwi. ¹⁶Yâkâlen ari mem hawam mewam tuhuŋetâ yakât pilâyekmâ lok biaengen ari Anitâ orop den olowot.

**Yesuḡe lok pareḡe yâkât
tosaye pilâwawḡiop.**

(Mataio 9:1-8 Mareko 2:1-12)

¹⁷Hilâm âlâen Yesuḡe lohimbi den kâsikum yingioḡ. Yawu otmu Parisaio lok otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi ya nombotḡe kapi âlâlâ Galilaia otmu Yuraia hânân tatmâ arap ya pilâm yâkâlen ariwi. Yâhâ nombotḡe âlâmâ Yerusalem kapi pato yapâ ariwi. Kapi âlâlâ ya pilâm lohimbi yâk yengâlen ari tatmâ yâk orop oset guset otmâ kinbi. Yawu otḡetâ Anitâḡe Yesu mâmâḡe otbangimu lohimbi hengemyongowuapḡat dop teteop. ¹⁸Sâp yan lok pareḡe âlâ mem gerelân katmâ lâum yâkâlen ariwi. Lâum ariḡetâ lohimbi dondâḡe emet umbiḡan kinmâ mâtâp manguyingwi. ¹⁹Mâtâp manguyingḡetâ yakât otmâ yâk yengâlen hâum pâpḡuwi. Hâum pâpḡum mâtâpḡat pâinmâ emet gimbâḡan getek getek lâum yâhâwi. Yâhâ emet gimbâḡe mem kusatmâ mem katḡetâ lohimbi hohetyeḡan Yesuhât gotḡan ḡiop. ²⁰Otmu Yesuhâlen biwiyeḡe kepeiwi yakât topḡe ekmâ lok pareḡe ya yuwu sâḡ ekuop. “Anitâḡe tosahe yiwereḡe pilâhihiap.”

²¹Yawu sâḡu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi otmu Parisaio yâkḡe nâḡḡetâ bâlemu biwiyeḡe ekmâ yuwu sâḡ ekyongop. ²²“Yeḡe nâ nekḡetâ lok bâleḡe otmune biwiyeḡe yawu nanḡai. Yakât nâḡḡamune ki ârândâḡ oap. ²³Wuân âi tuhumune ekḡetâ dopḡan otbuap? Yuwu mon sâḡ ekuwom. “Nâḡe tosahe pilâhihian.” Yawu sâwom me? Me “Gâ getek yahatmâ geretḡe lâuakmâ ari,” sâwom. ²⁴Yakât nine topne yuwu sâḡmune nâḡḡet. Nâ Anitâḡe hâḡḡannohomu gewangâḡ tosayeḡe pilâyḡḡim mansan. Anitâḡe âi sâḡ nihiop yukât topḡe

ekmâ nâḡḡetḡat oan.” Yawu sâḡ ekyongop.

Yawu sâḡ ekyongom topḡe ekmâ keterakḡetḡat lok pareḡe ya yuwu sâḡ ekuop. “Gâ yahatmâ geretḡe lâuakmâ emetḡan ari.” Yawu sâop.

²⁵Yawu sâḡu in yawu yahatmâ Anitâ mepaem geretḡe lâuakmâ emetḡehen ariop. ²⁶Arimu lohimbi hâlâḡmâ kinbiḡe Yesuḡe Anitâhât wâtḡan kinmâ nep miop ya ekḡetâ âlâ kândâkdâ otmu Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Âun yukârâmâ wahap ki orotḡe tetemu eksain.” Yawu sâwi.

**Yesuḡe hoḡ bawaye âlâ
miop ya kutḡe Lewi.**

(Mataio 9:9-13 Mareko 2:13-17)

²⁷Otmu Yesuḡe emelambâ gem ariop. Ari takesi meme lok âlâ, kutḡe Lewi sâḡ, yâkḡe tewetsenḡe emetḡan tatmu ehop. Tatmu ekmâ yuwu sâḡ ekuop. “Ga. Nâhâlen torokatdâ orowâk mandehât nanḡan.” ²⁸Yawu sâḡ ekumu Lewiḡe tewetsenḡe meminiop ya pilâm yahatmâ Yesuhâlen torokatmu orowâk ariowot. ²⁹Yawu otmâ Lewiḡe Yesuhât heroḡe nâḡḡawḡḡim dâimu emetḡan yâhâowot. Emetḡan yâhâmutâ takesi meme lok otmu lok nombotḡe meyekmu ḡaḡetâ sot pato uyingimu newi. ³⁰Nem tatḡetâ Parisaio lok otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwiḡe belâḡen kinmâ yekmâ nâḡḡetâ bâlemu hoḡ bawalipḡe yuwu sâḡ âiyongowi. “Wongâḡ Yesuḡe takesi meme lok otmu lok bâleḡe yu orop menduhuakmâ lau konok niai?”

³¹Yawu sâḡ âiyongonḡetâ Yesuḡe den ya nâḡḡam Parisaio yuwu sâḡ ekyongop. “Den âlâen hâum sâḡmune nâḡḡet. Lok mesekyeḡe bianḡe dokta yengâlen ki arimai. ³²Yâhâ lok kundatyeḡe orop me hâhiwin teteyḡḡimap yaḡe konok dokta yengâlen arimai. Yakât topḡe yuwu

sâmune nânġâġetâ keterahâk. Yeġġâlen ġâtġe nombotġaġe yuwu sâmai. “Nen lok âlepġe, nen orotmemenepġe âilonggo dondâ otmâ mansain.” Yawu sâam pâlâmġe manmai. Lok yawuya yeġġât sâam ki gewan. Yeġġe lok bâleġe sâam kewilâyekġetâ belângen manmai yawuyaġe orotmemeyepġe bâleġe pilâm Anitâhâlen biwiyepġaġe kepeim denġe lâum bulâġe mem teteġetġât gewan.” Yawu sâop.

Yesuhât hoġ bawalipġe sot barak ki manminiwi.

(Mataio 9:14-17 Mareko 2:18-22)

³³ Yesuġe den yawu sâam ekyongomu lok nombotġaġe yuwu sâam ekuwi. “Yoane bukulipġe otmu Parisaio lok nombotġaġe Anitâhât âi menehât nânġâm yâkâlen biwiyepġaġe hikum sot barak manmâ Anitâ mepaem manmai. Yamâ ġâhât hoġ bawalipġaġeâmâ sot kutakamai.”

³⁴ Sâġetâ sâop. “Yakât den âlâen hâum sâamune nânġâġet. Lok patoġe imbi miakbe sâam bukulipġe meyekmu orowâk tatmâ sot um nem heroġe otnomai. Heroġe otnomaiân sot barak ki tatnomai. Yâhâ hâmbâi mâne kasalipyeġaġe taka bukuyeġe kuġetâ mumbuap yanâmâ eġġat hako nânġâm sot barak mannomai. ³⁵ Yakât yuwu sâamune nânġâġet. Yiwerenġeâmâ nâ orowâk mansain yakât otmâ sot barak ki mansai. Hâmbâi mâne nâ nohoġetâ mumbom sâp yan eġġat hako nânġânomai.” Yawu sâop.

³⁶ Otmu orotmeme embânġân otminiwi ya otmu ikġe orotmeme âiġe kâsikum yingġiop yaġe ki lâuahop. Yakât otmâ yâhâp yâhâp menduhum lâunomaihât dop ki olop. Yakât topoġe nânġâġetâ keterahâġġât den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop. “Nen sot me salup me âlâlâ une sâam hâpu golâenâk mânupġmâ titâkum umain. ġârâmâ hâpu tekaġan

mânupġmâ kâlâwân katmain yamâ hâpu tekaġe ya sem huhumu sot ya golâ kinmap.” Yawu sâop. ³⁷ Otmu den âlâen hâum yuwu sâop. “Imbi âlâġe lepa dorokum tâk masipġuwuap. Masipġum katmu tatmâ hânġiġe otbuap. Yâhâ yakât kakġan tâk âiġe orop menduhum lowaim iri osowuap. Iri osom senġe âlâlâ mânupġbuap yan dâimu tiririk sâamu tok sâwuap. ³⁸ Yakât otmuâmâ nenġe tâk âiġaġak menduhum lowaimain. Yawu otmain yanâmâ senġe âlâlâ umatġe mânupġnomân yamâ dâimu ġirik ġirik sâam ki tok sâwuap. Yâhâ hânġiġe otmu âiġe menduhunom yamâ dâimu titâk sâwuap. Yamâ ki orotġe. ³⁹ Otmu yuwu sâamune nânġâġet. Imbilipnenġaġe senġe âlâlâ mem iri âiġan mânupġmâ hikâm arimai ya lândem iri hânġiġe bâleġan ki mânupġmâ hikâm arimai. Iri âiġahâlâk nânġâmai. Yawu.” Yawu sâop.

Yesu hoġ bawalipġe orop tatmâ nânġâ nânġâ sâp ya kuwi.

(Mataio 12:1-8 Mareko 2:23-28)

6 Tatmâ nânġâ nânġâ sâp âlâen Yesu otmu hoġ bawalipġe âi kalam biwiġambâ gem ariwi. Gem ari mâtâp tânâmġan po irik irik yingġiop. Yawu otmuâmâ buku nombotġe yeġġât kalamân sot talop ya mem newi. ² Mem neġetâ Parisaioġe yekmâ Yesu yuwu sâam âikuwi. “Moseġe girem den kuleġuop ya lâum âun yu tatmâ nanġain. Yakât girawu otmuâmâ hoġ bawalipġaġe bukulipyeġe yeġġât kalamâmbâ sot mem niai? Ya otġetâ yekmunġe bâleap. Yakât otmâ ġaġe kuyingġirâ âlâku ki otnomaihât nanġain.” Yawu sâwi.

³⁻⁴ Yawu sâġetâ purik pilâyingim sâop. “Emelâk embânġân Dawitiġe olop yakât den pat sâlikum ki nânġâm heġġeġġumai. Yakât topoġe nânġâġetâ keterahâġġât yuwu sâamune nânġâġet.

Dawitiņe olop sâp yan hotom uwi ya yengât lok kunje âlâ manop, kutņe Awiata sâm. Sâp yan Anitâhât hotom um manbiņe baņa tuhūm Anitâhât pat sâm katminiwi ya yâkņe konok neminiwi. Lok inņeâmâ bia. Hilâm âlâen Dawiti otmu ikņe tembe lâulipņe sotgât bâleņetâ yan ikņak Anitâhât miti emetņan yâhâop. Yâhâmâmâ Awiataņe sot kâmbukņe sâm kalop ya ihilâk mem niop. Mem nem nombotņe talop ya mem tembe lâulipņe ge kâsikūm yingimū newi. ⁵Yâhâ Anitâņe hâņgânnohomū ge mansan nâmâ tatmâ nâņgâ nâņgâ yakât amboņe. Otmu yakât bonņeâmâ nâņe konok mem teteman.” Yawu sâm ekyongop.

**Tatmâ nâņgâ nâņgâ sâp âlâen
Yesuņe lok âlâ heņņeņguop.**

(Mataio 12:9-14 Mareko 3:1-6)

⁶Tatmâ nâņgâ nâņgâ sâp âlâen Yesuņe miti emetņan yâhâm den kâsikūm yingio. Yâhâ lok âlâ bātņe bonâņgen mum pâlâmņe olop yan tatmu ehop. ⁷Yawu gârâmâ “Tatmâ nâņgâ nâņgâ sâpņan Yesuņe lok pareņe ya mem heņņeņguwuap me bia?” sâm Parisaio lok otmu Mosehât girem den kâsikūm yingiminiwi ya nombotņe Yesu mem den âiân katne sâm bamu bam watbiņe gotyetņan ba kinbi. ⁸Gotyetņan ba kinņetâ Yesuņe biwiyenahât topņe nâņgâm lok pareņe ya yuwu sâm ekuop. “Yahatmâ kin.”

⁹Sâmū yahatmâ kinmu benņe Parisaio ya yuwu sâm ekyongop. “Sâņetâ nâņgâwe. Moseņe den kulemguop ya topņe girawu tap? Tatmâ nâņgâ nâņgâ sâpņan lok heņņemyongonom me hilipyongonom? Yakât sâņetâ nâņgâwe.” ¹⁰Yawu sâm âiyongomū biwiyenē umatņe otmu olotoņâk kinbi. Olotoņâk kinņetâ yekmu bâleop. Yekmu bâlemū kunyene kârikņe otmâ hiliwahonomai yakât

nâņgâm tepņe nâņgâyingio. Tepņe nâņgâyingim lok pareņe ya yuwu sâm ekuop. “Bâtge kuwihak.” Yawu sâmū bātņe pilâmū kuwihakop. ¹¹Panmu kuwihakmū Parisaio lok otmu Mosehât girem den kâsikūm yingiminiwiņe ya ekmâ biwiyenē kâlâp otmu gem ariwi. Gem ari Yesu girawu otbangine sâm den alahu gulahu otbi.

Yesuņe aposololipņe meyehop.

(Mataio 10:1-4 Mareko 3:13-19)

¹²Emet ñiņ sâmū Anitâ orop den otbe sâm Yesuņe pumņan yâhâop. Yâhâmū Anitâ orop den otmutâ emet haņ sâop. ¹³Emet haņ sâmū yan lok orowâk manbi ya sâlipyongom yâk yengâlen gâtņe lok kâiân yâhâp meyekmâ âi sâm yingio. Yawu otmâ kutyene pato Aposolo sâm yingio. Lok yamâ kutyene yuwu. ¹⁴Simon yâkât kutņe âlâ Petoro sâm imiņe Anderea, imi ata Yakowo yet Yoane, lok âlâmâ Pilip, Batolomaio, ¹⁵Mataio, Toma, Alipaio nanņe Yakowo. Âlâmâ Simon yâhâmâ komot âlâen gâtņe ya yengât topyene yuwu. Kasalipyene Roma lok ya yengât hâkâņ otmâ watyekne sâm otminiwi yan gâtņe. Âlâmâ Yakowo nanņe Yurasi. ¹⁶Otmū bânņeâmâ Yurasi yamâ Karioto kapiân gâtņe. Yâkņeâmâ Yesuhât betņehen kioņop ya.

Yesuņe lohimbi mem heņņemyongop.

(Mataio 4:23-25)

¹⁷⁻¹⁸Meyekmâ pumņehembâ gâlikņan gemū lok nombotņe denņe nâņgâm watbiņe peneyingwi. Peneyingnetâmâ lohimbi kinņitņe orowâkņe denņe nâņgâne sâm yâkâlen ariwi. Lohimbi yâkâlen ariwi yamâ yuwu. Nombotņe Yerusalem kapi pato otmu kapi tipi tapi Yuraia hânân tatmâ arap ya ambolipņe. Yâhâ nombotņe âlâmâ Tiro Siron kapi yâhâp saru ginņan tap ya ambolipņe. Lohimbi yaņe

yâkâlen arijetâ den kâsikum yingiop. Yâhâ lohimbi nombotje weke bâlejanje mângâeyehop ya ekyongomu gaiakmâ arijetâ âlepje otbi. Otmu kundat otbi ya hengemyongop. ¹⁹Yâhâ wâtje pato tatbangiop yakât otmâ lohimbi in wâiwiñe âlepje otbi. Yakât otmâ lohimbi sambeje wâim âlepje otnehât mem hawam mewam tuhuwi.

Yesuje lohimbi den ekyongop.

(Mataio 5:1-12)

²⁰Yawu otjetâ Yesuje yuwu sâm ekyongop. “Den bonje sâmune nângâñet. Yen senje âlâlâhât umburuk otmâ manmai yamâ Anitâhâlen biwiyenjanje kepeinetâ tihityenje otmâ yâhâwuap. Yakât otmâ tepyeje heronje otmu mannomai. ²¹Yâhâ po manmai yen gurâ Anitâñe sot kâle yingimu neñetâ ârândâñ otyingiwuap. Yakât otmâ tepyeje heronje otmu mannomai. Yâhâ we bâle nângâm manmai yenâmâ hâmbâi Anitâñe mem biwi sânduhân katyekbuap. Yakât otmâ tepyeje heronje otmu mannomai. ²²⁻²³Otmu lok bulâñe nâhâlen biwiyenjanje kepeim manjetâ lohimbi nombotjanje hakyenjan sâm mem bâleyeknomai yanâmâ yuwu nângânomai. “Âo, bonjanâk. Anjoân emelâk tâmbâlipnenjanje Anitâhât poropete yawuâk otyinginetâ bâleop. Otmu âun yu gurâ yawuâk otningimai. Yawu gârâmâ yakât hâmenje hâmbâi himbimân manman kârikñe mem heronje kakñan mannom.” Yawu nângâm tepyeje heronje otmu mannomai.

²⁴Yawu sâm ekyongom lohimbi manman sânduhân manjetâ tepyeje umatje otmap ya yengât yuwu sâm ekyongop. “Lohimbi senje âlâlâ tatyngiapñe hop sambe kakñan manmai. Yae, hâmbâi manman bâlejan ari olo gilâp otnomai. ²⁵Yâhâ lohimbi sot pato kakñan kinmai yanje hâmbâi sotgât umburuk

otmâ olo gilâp otnomai. Yâhâ lohimbi heronje kakñan manmai yamâ hâmbâi gilâp amokñan isem mannomai. ²⁶Otmu den âlâ torokatmâ sâmune nângâñet. Emelâk embânân poropete perâkñanje Anitâhât den kelangatmâ papatolipyenje kâityongominiwi. Kâityon-
goñetâ ki nângâmâk papatolipyenjanje heronje otyingiwu. Heronje otyingiwuâke yamâ den perâkñe sâwi yakât matje Anitâñe yingimu mewu. Yawu gârâmâ lohimbiñe yengât nângâm heronje otyinginomai yan biwi golâ mannomai. Yâhâ heronje otyinginomai yan lohimbiñe heronje otningiai yakât otmâ Anitâñe gurâ yawuâk nenekmu ârândâñ oap yawu ki nângânomai.”

Kasalipnenje buku otyinginom.

(Mataio 5:38-48)

²⁷Yâhâ den âlâ torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Sâmune nângâñet. Yeje kasalipyenje buku otyinginomai. Otmu lohimbiñe yengât hâkâñ otmai yâk gurâ yawuâk buku otyinginomai. ²⁸Otmu lok âlâ me âlâñe Anitâñe mem bâleyehâkgât lohimbi sait kakyenjan pilânomai yamâ Anitâñe lukuleyehâkgât ulitgunomai. Otmu lok âlâ me âlâñe mem âlâlâ tuhuyeknomai yamâ yeje ya yengât umam sâyinginomai. ²⁹Lok âlâ me âlâñe mângâeyeknomai yan yakât matje ki kâpekyinginomai. Lok âlâ me âlâñe ambonjahât bâleñe hân meyingim yanjak kiapgâlen yen meyekmâ arinomai. Meyekmâ arijetâ mâtâwânâk yeje hân âlâkuâk yinginetâ pesuk sâwuap. ³⁰Lok âlâ me âlâñe yu me ya ninginet sâm ulityongonomai yamâ in yawu yinginomai. Me lok âlâ me âlâñe senje âlâlâ ekmâ kandi meyinginomai yakât purik sâm ninginet ki sânomai. ³¹Bukulipyenjanje tânyongoñetgât nângâmai yeje gurâ nângâmai dop yawuâk tânyongonomai.

³² Yâhâ lok nombotjaŋe yen buku otyiŋiŋetâ yengu yâk konok buku otyiŋiŋinomial yakât Anitâŋe nâŋgâmu ki ârândân otbuap. Yâhâ lok nombotjaŋe ki buku otyiŋiŋetâ yengu yawuâk yâk ki buku otyiŋiŋinomial yakât Anitâŋe yen ki lukuleyekbuap. ³³⁻³⁴ Yâhâ lok nombotjaŋe yen orop buku konok manne sâŋ tânyongŋetâ yengu yakât matje yâk konok tânyongomai. Yawu otmai yaŋe lok bâleŋe bukulipyenŋe orop tânahomai orotmeme ya ki wangi-wuap. Yakât otmâ Anitâŋe yen ki lukuleyekbuap.

³⁵ Yeŋe kasalipyenŋe buku otyiŋiŋinomial. Otmu yu me yakât umburuk manmai ya bât belaiâk yingim yakât matje ningiŋetgât ki nâŋgânomai. Yawu otyiŋiŋinomial yanâmâ Anitâ yahat yahatjaŋe meyekmâ nine nanne baratne sâŋ tihityenŋe otmu mannomai. ³⁶ Anitâŋe yen lok bâleŋe umam sâyiŋgimu yakât matje ki miai. Yakât otmâ lohimbî nombotjaŋe mem âlâlâ tuhuyekŋetâ yengu yakât matje ki kâpekyinginomial.

Lohimbî yengât den ki sâŋ hâreyiŋinomial.

(Mataio 7:1-5)

³⁷ Otmu yeŋe lohimbî yengât den ki sâŋ hâreyiŋinomial otmuâmâ Anitâŋe gurâ yawuâk yengât ki sâŋ hâreyiŋiŋiwuap. Otmu yeŋe lohimbî yekmâ ki sâŋ ge katyeknomai otmuâmâ Anitâŋe gurâ yawuâk yen yekmâ ki sâŋ ge katyekbuap. Yâhâ yeŋe lohimbî yengât tosayenŋe pilâyiyiŋinomial otmuâmâ Anitâŋe gurâ yawuâk yengât tosayenŋe pilâyiyiŋiwuap. ³⁸ Yeŋe lohimbî tânyongom senŋe âlâlâ yinginomial otmuâmâ Anitâŋe ya wangim hop sambe yingiwuap. Iri mânuyâmâ tâtâkumunŋe pik pato otmap yakât dopŋeâk Anitâŋe yingiwuap. Yakât otmâ Anitâŋe yingimâp yakât dopŋeâk yengu yinginomial.”

Yesuŋe den âlâen hâum sâŋ ekyongop.

³⁹ Yesuŋe den âlâen hâum yuwu sâŋ ekyongop. “Lok senyeŋe bok sâsâŋaŋak dâiakmâ arinomial yamâ mâtâp tâpikgum ari hemân kioŋnomai. Kioŋmâ hiliwahonomial. ⁴⁰ Otmu naom âlâ me âlâŋe bawapilipyenŋe ki wangiyeŋnomai. Naom âlâ me âlâŋe yu me yakât topŋe nâŋgâm henŋenŋunomial yanâmâ bawapilipyenŋe nâŋgâmai yakât dopŋeâk nâŋgânomai.” Yawu sâop.

⁴¹ Den âlâen hâum yuwu sâŋ ekyongop. “Gâŋe bukukahât senŋan wahap tipinŋe tap ya ekbuat. Otmu gike sengan gurâ wahap pato tap ya ki eŋakmâ nanŋangimâk bukukahât yuwu mon sâuwat. ⁴² “Buku. Sengan wahap ya hâlulum pangihwi.” Gâ yawu sâuwat otmuâmâ lok perâkŋe. Gike sengan wahap pato tap ya hâlulum pilakmâ yanâmâ bukukahât senŋan wahap tatbuap ya hâlulum pilâwanŋiwuat. Wongât? Yuwuhât. Gâŋe gike orotmemehe bâleŋe yakât nâŋgârâ tâŋât otmap. Yawu gârâmâ bukukahâŋe otmu kiŋgoŋ otmap ya ekdâ dondâ bâlemap. Yawu otbuat yamâ ekmune ki ârândân otbuap.” Yawu sâop.”

Nak topŋe topŋe

(Mataio 7:17-20 Mataio 12:33-35)

⁴³⁻⁴⁴ Otmu Lohimbîŋe yeŋe topyenŋe nanŋangiyetgât Yesuŋe den âlâen hâum yuwu sâŋ ekyongop. Nak esenŋe omoŋ omoŋ pilâmap yanâmâ bonŋe bâleŋe ki kinmap. Yâhâ nak esenŋe gimbangumâp yanâmâ bulâŋe âlepŋe âlâ ki kinmap. Bia yakâ. Yâhâ kiatŋe manam ki otmap. Otmu manamŋe kiat ki otmap. Otmu giŋ gârârân yaŋe ham ki otmap. Otmu hamŋe giŋ gârârân ki otmap. Yamâ topyenŋe ikŋiâk ikŋiâk. ⁴⁵ Lok âlâhât biwiŋan nâŋgân nâŋgân âlepŋe me bâleŋe tatmap ya yawuâk

lauṅambâ ga takamap. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâhât biwiyenjan nâṅgân nâṅgân âlepṅeâk tatmapṅe orotmemeyenṅe âlepṅe otmâ uwawapṅe bia manmai. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâhât biwiyenjan nâṅgân nâṅgân bâleṅeâk tatmapṅe orotmemeyenṅe bâleṅe otmâ bukulipyenṅe mângâeyekmai. Yawu.”

**Lok nâṅgân nâṅgânṅe
orop otmu lok kopa**

(Mataio 7:24-27)

⁴⁶ Yesuṅe lohimbi kinbi ya yuwu sâmu ekyongop. “Yeṅe “Kutdânenṅe Kutdânenṅe,” sâmu nohonmaiâke yamâ den ekyongoman yamâ ki lâumai. ⁴⁷ Yakât otmâ den âlâen hâum sâmunen nâṅgâṅet. Lok âlâ me âlâṅe nâhâlen gaṅetâ den ekyongomune nâṅgâm heṅṅeṅgum lâumai yaṅe dop yuwu manmai. ⁴⁸ Lok nâṅgân nâṅgânṅe orop yaṅeâmâ emet tuhune sâmu hân kendâm saran kâkâlep yaṅe kânâṅgâm emet tuhuṅetâ tiṅ tiṅâk kinbuap. Yawu gârâmâ mososoṅ mem gâsuk gâsuk tuhumu emet ya ṅiwiṅ ṅiwiṅ sâmu ki putuk sâwuap. Yenâmâ dop yawuya.

⁴⁹ Âlâmâ purik pilâm sâwe. Lok âlâ me âlâṅe nâhât den nâṅgâṅetâ nahat otmu betṅangim manmai, lok ya yeṅgât topyenṅeâmâ yuwu. Lok kopa nombotṅaṅe emetenṅe tuhune sâmu hân kendâm saran kakṅeâk kânâṅgânomai. Yawu tuhuṅetâ emet ya saranṅe kandi kinbuap. Yakât otmâ mososoṅ mem gâsuk gâsuk tuhumu emet ya putuk sâmu ge imbuap. Yawu.” Yawu sâmu ekyongop.

Yesuṅe hoṅ bawa âlâ heṅṅeṅguop.

(Mataio 8:5-13)

7 Yesuṅe den yawu ekyongom yapâ pilâyekmâ Kapanaum kapiân ariop. ² Kapanaum kapiân ariop sâmu yan Roma tembe lâu yeṅgât kunyenṅe âlâhât hoṅ bawaṅe mesek sâtṅan kinop. Yâhâ tembe lâu yaṅe ikṅe nanṅahât

nâṅgâwaṅgimap yakât dopṅeâk hoṅ bawaṅe yakât nâṅgâwaṅgiop. ³ Yakât otmâ “Yesu taka tap,” yawu sâṅetâ nâṅgâm tembe lâu yaṅe Yesuṅe ga hoṅ bawaṅe heṅṅeṅguâṅgât Yura yeṅgât papatolipyenṅe nombotṅe hâṅgânyongomu yâkâlen ariwi. ⁴⁻⁵ Ari yuwu sâmu ekuwi. “Roma tembe lâu yeṅgât kunyenṅe âlâ nengâlen biwiṅaṅe kepeimu nen orop mansain. Lok yuṅe ikṅe tewetsenṅaṅe lok puluhuyekmu nengât miti emetenṅe ya tuhunigiwi. Yakât otmâ denṅe nâṅgâm ari tâṅguwuatgât nanṅain.” Yawu sâmu.

⁶ Yawu sâmu ekuṅetâ nâṅgâyiṅgimu orowâk ariwi. Ariṅetâ emet ya tâlâhumuâk otmu bukulipṅe hâṅgânyongomu Yesuhâlen ba yuwu sâmu ekuwi. “O lok pato, bukunenṅe yuwu yap. ⁷ “Nâ lok âlepṅe bia. Yakât gâṅe nâhât emelan gawuatgât ki nanṅan. mâtâwânâk kinmâ denâk sârâ hoṅ bawane yu âlepṅe otbuapṅat nanṅan. ⁸ Yâhâ nâ nineâmâ lok patonahât tem lâuwangim yâkât amutgen manman. Gârâmâ patonaṅe nâ gurâ buku nombotṅe yeṅgât kunyenṅe sâmu nihimu manman. Yakât otmâ nâṅe tembe lâulipne âlâ me âlâ yuken me yaken arinṅet sâmunen âlepṅe nâhât tem lâunihim arimai. Me âi wuân me wuân tuhuṅet sâmu âi yiṅgiman ya gurâ âilonṅo tuhumai. Gâmâ lok pato. Yakât otmâ denâk sârâ âlepṅe otbuapṅat nanṅan.” Yawu sâmu den kalop ya bukulipṅaṅe Yesu ekuwi.

⁹ Den yawu ekuṅetâ Yesuṅe nâṅgâmu ewe membe olop. Nâṅgâmu ewe membe otmu Isirae lohimbi betṅan sâmu ya yuwu sâmu ekyongop. “Wâtne pato tatnihiap yakât nâṅgâm Roma lok yuṅe biwi yâhâp ki oap. Yakât yuwu nanṅan. Isirae yeṅgâlen gâtṅe âlâ me âlâṅe lok yuṅe oap yuwu âlâ ki otṅetâ yekman. Lok yuṅe nâhâlen biwiṅaṅe kepeim den katnihiap yu ekmune âilonṅo oap.” Yawu sâmu ekyongop. ¹⁰ Yawu sâmu ekyongomu

tembe lâu bukulpnaje purik sâm yapâ pilâyekmâ âwurem ari emelan yâhâm hoj bawa âlepne olop ya ekbi.

**Yesuje lok âlâ mumunambâ
mem yahalop.**

¹¹ Yesuje hoj bawalipne meyekmâ kapi âlâ, kutje Nain sâm yan arinetâ lohimi dondâhâlâkne beteyjan sânetâ ariwi. ¹² Kapi ya hâumâk otjetâ imbi kambut âlâhât nanje sihanâk muop ya hangune sâm bukulpnaje gerelân katmâ lâum gewi. Yawu otmâ lohimi tem pato beteyjan sânetâ gewi. ¹³ Otmu Kutdâne kambut ya ekmâ tepne nângâm “Ki ise,” sâm ekuop. ¹⁴ Yawu sâm ekum geret lâum gewi yan memu inâk kinbi. Inâk kinjetâ lok sihan ya ekmâ yuwu sâm ekuop. “Yahatmâ kin.” ¹⁵ Yawu sâm ekumu mumunambâ yahatmâ dendât otmu ekjetâ sâtje bâlepe olop. Otmu imbi kambut ya nanjeit yetgât Yesuje “lohotjan manset” sâm ekyotgop.

¹⁶ Otmu lohimi yan kinbiye ya ekjetâ sâtje otmu Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Anitâne ikje poropete âlâ hângângumu taka hohetnenjan mansap.” Yâhâ nombotnaje yuwu sâwi. “Lok yuje tihitnenje otmâ manman âlepjan katnenekmu mannongât Anitâne hângângumu taka mansap.” Yawu sâwi.

¹⁷ Yesuje lok sihan ya mumunambâ mem yahalop yakât den pat ya lohimbije sâm haok tuhujetâ kapi tipi tapi Yuraia hânân tatmâ arap ya ambolipne kerekje nângâwi.

Yesuje Yoanehât sâop.

(Mataio 11:2-19)

¹⁸ Yoane pâi emetjan katjetâ talop yâkâlen ari hoj bawalipnaje Yesuje lohimi hengemyongop yakât den pat ekuwi. ¹⁹ Ekujetâ nângâm hoj bawayâhâtje yâhâp den yuwu sâm ekyotgom Kutdâhâlen hângânyotgomu

ariowot. “Ari yuwu sâm âikuromawot. “Anitâne ikje hoj bawa hângângumu ge tihitnenje otbuap sâmmain ya gâ me? Me âlâhât mambotmâ mannom?”

²⁰ Yawu sâm ekyotgom hângânyotgomu Yesuhâlen ari yuwu sâm ekuowot. “Yoaneje lohimi toen mem katyekmapne yuwu sâm hângânotgomu takait. “Anitâne ikje hoj bawa hângângumu ge tihitnenje otbuap sâmmain ya gâ me? Me âlâhât mambotmâ mannom?” yawu yap.” Yawu sâowot.

²¹ Otmu sâp yan Yesuje lohimi kundat otbi ya dondâhâlâk hengemyongop. Otmu weke bâlepe lohimi mângâyekbi ya watyekmu gaiakmâ ariwi. Otmu lohimi senyeje bok sâsâne ya seneyjan walipyongomu senyeje suk sâmu ekbi. ²² Yawuhât Yesuje Yoanehât hoj bawayâhâtje ya yuwu sâm ekyotgop. “Yerâmâ ari kulem topne topne memune eksai yukât Yoane ekuro-mawot. Nâne senyeje bok sâsâne ya walipyongomune senyeje suk sâmu eksai. Otmu lok pareje manmai ya hengemyongomune târârâhâk bam gai. Otmu hâk bâle manmai ya gurâ hengemyongomune âlepne otmâ mansai. Otmu ândâpyeje bok sâsâne ya gurâ hengemyongomune ândâpyeje pâronj sâmu den nanjai. Otmu nombotje bâlewi ya mumunambâ mem yahatyekmune mansai. Otmu kewilâyekjetâ mansai ya nine den pat âlepne ekyongomune nângâm biwiyene herone otmâ mansai.” Yawu sâm Yoane ekuromawot. ²³ Yakât âlâ sâwe. Yawu otyingim mansan yakât otmâ lok âlâ me âlâne nâhât biwi nângâm yâhâp ki otmai ya yengât nângâmune tepne herone oap.” Yawu sâm ekyotgom hângânyotgomu âwureowot.

²⁴ Hângânyotgomu âwurem arimutâ Yesuje Yoanehât topne lohimi yan kinbi ya yuwu sâm ekyongop. “Yoane lok ki manmaiângen ari manop ya

lohimbije ekne sâ m yâkâlen ariwi. Otmu yakât den âlâen hâum sâwe. Siru pato pilâm âliwâhap mem gâsuk gâsuk tuhumu ekmâ âlemai. ²⁵Yawu olop ya ekne sâ m ariwi me bia? Me lok âlâne hâk katipne sekne âlepne mânunjakmâ manop ya ekne sâ m ariwi me? Lok hâk katipne sekne âlepne mânunjakmaiñeâmâ lok kutdâ yengât emelanâk tatmai. ²⁶Yâhâ lok ki manmaiângen ki manmai. Yakât otmâ wuân bân ekne sâ m yaken ariwi? Yakât yuwu sâ mune nângânet. Yoaneje Anitâhât den pat sâ m tetem gaop ya nângâne sâ m ariwi. Yâhâ emelâk Anitâhât poropetelipne yâkât den tâmbâlipyene ekyongom manbi ya yengât kunyene pato oap. ²⁷Yâkât nângâm emelâk Anitâne den sâop ya yuwu tap. “Gâne nine topne sâ m tetem ekyongorâ nângânetgât nine hoj bawane hângângumune kulet sâhihim mâtâp menghiwiuap.” Den yawu tap. Kulet sâop yamâ Yoane. ²⁸Otmu yakât den yuwu sâ mune nângânet. Anitâne Yoane nep wajmu miop yakât nângâmu yahatmap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâne Yoane wanginomaihât dop ki tap. Yoaneje kulet sânihim âi mem gaop yamâ nine topne ki nângâm hengenjum mansap. Yakât otmâmâ lok âlâ me âlâne nâhât den pat âlepne yu nângâm Anitâhâlen biwi nângân nângânyene katnomai yajeâmâ Yoane wanginomai.

²⁹Yawu sâ m ekyongomu lohimbise senjâlâk, lohimbine, takesi meme lok, yawuyane nângânetâ bulâne olop. Yâhâmâ emelâk Yoaneje Anitâhât den ekyongomu nângânetâ bulâne otmu toen mem katyehop. ³⁰Yamâ Parisaio lok otmu Mosehât girem den lohimbise kâsikum yingiminiwi yâkneâmâ Anitâhât mâtâp Yoaneje ekyongop yakât hâkâj otmâ denne nângânetâ tânjât olop. Yakât otmâ toen ki katyehop.

³¹Otmu Yesuñe den âlâ yuwu sâ m ekyongop. Yen biwi yâhâp otmâ mansai yakât nângânetâ keterakyiñgiâkgât den girawu yaen hâum sâ mune nângânetâ keterakbuap. Yuwu mon? ³²⁻³⁴Nimnaom titipâne sombem patoen hârum konok otmâ tatnomai. Tatmâmâ komot âlâ tatnomaiñe komot âlâ yuwu mon ekyongonomai. “Nenne yahatmâ kep tuhume âlâlâ oain. Gârâmâ yen orowâk tuhume sâmunne ki tânon-goai. Yakât otmâ nângâmunne bâleap.” Yawu otmomai yakât topne teteâkgât yuwu sâ mune nângânet. Yakât dopneâk Yoaneje herone olâkgât nângâwi. Yamâ nângâwi yawu Yoaneje ki olop. Yakât otmâ yâkât hâkâj otmâ sâ m ge katbi. Otmu âlâku torokatmâ hâum sâwe. Sâp âlâen nimnaom titipâ komot âlâ tatnomaiñe komot âlâ yuwu sâ m ekyongonomai. “Âo, nen we bâle nângâm ombe hakoâk isewin. Yawu otbin yan yeje ki nenekbi. Yakât otmâ nângâmunne bâleap.” Yawu sânomai. Yakât dopneâk yeje otmâ mansai. Gârâmâ yeje oai yan ki torokatmâ mansan. Yakât otmâ yen nâhât hâkâj oai. Yakât yuwu sâ mune nângânet. Emelâk Yoaneje to kârikne me âlâlâ ya nembâpgât dop yamâ yâkne ki neminiop. Yakât yeje yuwu sâwi. “O, lok yuâmâ yawu otmap.” Yawu sâwi. Yâhâ nâmâ Anitâne hângânnohomu ge sot kâle neman. Yakât otmâ yeje nâhât yuwu mon nângâmai. “O, lok yuâmâ sot pato kutakamap. Otmu takesi meme lok otmu lok komborâ yâk orop buku oranjim gamai.” Nâhât yawu sâmai. ³⁵Yawu gârâmâ yakât sâwe. Anitâne den sâop ya tijâk lâum manmai ya yengât orotmemeyene ekmâ nângânetâ bonne otbuap. Yawu.” Yawu sâop.

Imbi âlâne Yesuhât kâne piriop.

³⁶Parisaio lok âlâ, kutne Simon sâ m, yâkne Yesu mem emetjan yâhâ bukulipne orowâk menduhuakmâ

sot newi. ³⁷Yâhâ Yesu orowâk sot newi yakât den pat imbi kondarâ âlâje nângâmâmâ to kukŋe suk sukŋe âlâ mem emet tatbiân yan yâhâop. ³⁸Mem yâhâ Yesu betŋehen kinmâ isemu gilâpŋe târâŋ sâm kâiŋan giop. Kâiŋan gemu somotŋe kâlep pato yaŋe mem gowasiŋmâ kereŋ mewangiop. Yawu otmâ to kukŋe ya moselemu kâiŋan gemu pirim mepaeop. ³⁹Yawu otmu Simonŋe ekmâ biwiŋaŋe yuwu nângâop. “Imbi kondarâ yuŋe ki orotŋe oap. Yawuhât Yesu Anitâhât poropete mansap mâne imbi yukât topŋe nângâm heŋgeŋgum kuwaŋgimu ki otbâp.

⁴⁰Yawu nângâmu Yesuŋe biwiŋahât topŋe nângâm yuwu sâm ekuop. “Simon, den sâmune nângâ.” Sâmu sâop. “Lok pato, sârâ nângâwe.”

⁴¹Sâmu sâop. “Den âlâen hâum sâ-mune nângâ. Lok âlâje bukuyâhâtŋe tewetsenŋe yitgiop, âlâmâ 50 kina, âlâmâ 5 kina. ⁴²Tewetsenŋe yitgimu mem ari yaŋe senŋe âlâlâ puluhua-howot. Otmu yakât kakŋan “matŋe nihiromawot” sâm ekyotgop. Yawu gârâmâ tewetsenŋe ki tatyitgiop. Yakât otmâ yâkâlen ari yuwu sâm ekuowot. “Tewetsenŋe ki tatnitgiap. Yakât otmâ girawu otmâ tosa matŋe kâpekmotŋe pesuk sâwuap?” Yawu sâm ekumutâ yuwu sâop. “Bât belaiâk yitgiwan. Pesuk yap, âlepŋe ariyet.” Yawu sâop. Yakât otmâ yuwu âihohomune nângâ. Bukuyetŋe tosayetŋe pilâyitgimu pesuk sâop. Yakât otmâ bukuyâhâtŋe lok girawu yaŋe heronŋe pato nângâwaŋgiop, 50 kina waŋop yaŋe me 5 kina waŋop yaŋe?

⁴³Sâmu sâop. 50 kina waŋop yaŋe heronŋe pato nângâwaŋgiop.”

Sâmu sâop. “Âlepŋe yat.” ⁴⁴Yawu sâm imbi ya ekmâmâ Simon yuwu sâm ekuop. Nâŋe emetgan gamune to ki gâim katdâ piriaksan. Yamâ imbi yuŋeâmâ isemu gilâpŋaŋe kâinan gemu pirim somotŋaŋe gowasiŋmâ kereŋ menihiap.

⁴⁵Gâŋe ki parahuneksat. Yamâ imbi yuŋeâmâ mepaenekmâ tap. ⁴⁶Gâŋe nak toŋe ki katnihiat. Yamâ imbi yuŋeâmâ to kukŋe suk sukŋe, hâmeŋe yahat yahatŋe ya moselemu kâinan gemu pirineksap. ⁴⁷Imbi yuŋeâmâ nângânihiap. Yakât topŋe nângâm heŋgeŋguwu-atgât yuwu sâmune nângâ. Lok âlâje bukuŋahât tosa umatŋe pilâwaŋgimu yakât heronŋe pato nângâwaŋgiuwap. Yâhâ lok âlâjeâmâ bukuŋahât tosa heweweŋ pilâwaŋgimu yakât heronŋe kakŋeâk nângâwaŋgiuwap. Yakât yuwu sâmune nângâ. Anitâŋe imbi yukât tosa umatŋe emelâk pilâwaŋgiap. Yakât otmâ mepaenekmâ tap.

⁴⁸Yawu sâm imbi ya yuwu sâm ekuop. “Tosahe pilâhihian.”

⁴⁹Yawu sâmu, Parisaio orowâk tatmâ sot newiŋe den ya nângâm biwiyeŋaŋe yuwu nângâwi. “Lok yukât topŋe girawu? Girawu otmâ “Tosahe pilâhihian” yawu yap.” Biwiyeŋaŋe yawu nângâwi.

⁵⁰Yesuŋe imbi ya yuwu sâm ekuop. “Nâhâlen biwihaŋe kepeiat. Yakât otmâ Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuhihiap. Yakât nângâm lohottŋan ari.” Yawu sâop.

Imbi nombotŋe Yesu orowâk ariwi ya yengât topyeŋe

8 Sâp yakât kakŋan Yesuŋe hon bawalipŋe meyekmu kapi ya pilâm kapi tipi tapi tatmâ arap ya ârândâŋ yâhâm gewi. Otmu lohimbine Anitâhâlen biwiyeŋaŋe kepeinetâ tihityeŋe otyiŋgiuwap yakât den pat âlepŋe Yesuŋe ekyongop. ²Otmu imbi nombotŋe orowâk ariwi ya yengât topyeŋe yuwu. Imbi nombotŋe emelâk kundat otbi ya heŋgemyongop. Yâhâ nombotŋe âlâmâ weke bâleŋaŋe mângâeyekbi ya watyekmu gaiakmâ ariwi. Yâhâ yâk yengâlen gâtŋe âlâ, kutŋe Maria, Matala kapiân gâtŋe, ya weke bâleŋe nombolân yâhâpŋe

mângâerjetâ watbaŋgiop. ³Yâhâ âlâmâ, kutŋe Yoana sâam. Yâhâmâ Herotgât hoŋ bawa âlâ, kutŋe Kusa sâam, yâkât imbiŋe. Yâhâ âlâmâ, kutŋe Susana sâam. Otmu imbi nombotŋe iri sikumyeŋe orop yâkŋe Yesu otmu hoŋ bawalipŋe tânyongowi. Imbi topyeŋe sâam aran yu orowâk ariwi.

Hote alikŋan hâum sâop.

(Mataio 13:1-9 Mareko 4:1-9)

⁴Lohimbi dondâŋe kapiyeŋe pilâm Yesuhâlen ari menduhuakŋetâ den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop. ⁵⁻⁸“Lok âlâŋe hote alikŋe mem hâiloŋbe sâam newâŋen ariop. Ari hote alikŋe ya nombot nombot mem hâiloŋmu giop. Nombotŋeâmâ mem hâiloŋmu mâtâwân ge talop. Yâhâ nombotŋeâmâ mem hâiloŋmu hân toŋe biaen ge talop. Yâhâ nombotŋeâmâ hele bâleŋe iowân giop. Yâhâ nombotŋeâmâ tep tep kum hân âiloŋgo loŋgo tuhuwi yan ge talop. Yawu gârâmâ hote alikŋe mem hâiloŋmu âlâen âlâen giop yakât topŋeâmâ yuwu. Nombotŋe mâtâwân ge talop yamâ lohimbibe bam gam tâlim laŋ tuhuŋetâ nâiŋe kârâm newi. Yâhâ nombotŋeâmâ hân toŋe biaen giop yamâ gihitŋe kakŋeâk pilâop. Yakât otmâ in yawu mum hâlâlâŋ sâop. Yâhâ nombotŋeâmâ hewukŋan me hele pato biwiŋan giop yamâ âiloŋgo tetem pururuk sâop. Pururuk sâamu hewukŋe langumu derepgum gimbaŋgumu orok sâop. Yâhâ nombotŋe hân âlepŋan giop yaŋeâmâ tetem pururuk sâam âiloŋgo yahalop. Nâŋe den yan yu biwiyeŋan katmâ nâŋgâm heŋgeŋgunomai.” Yawu sâam ekyongop.

Topŋe yuwuhât Yesuŋe den âlâ me âlâen hâum sâop.

(Mataio 13:10-17 Mareko 4:10-12)

⁹Yawu sâam ekyongomu hoŋ bawalipŋe den ya topŋahât nâŋgâne sâam âikuwi. Âikuŋetâ sâop. ¹⁰“Anitâŋe tihitnenŋe otmâ gamap yakât topŋe yeŋe tipiŋe naŋgai. Yâhâ lok nombotŋe nâhâlen ki torokatmâ mansaiŋeâmâ biwiyeŋe pâlâmŋe otmâ mansai. Biwiyeŋe pâlâmŋe otmâ manŋetâ yakât den âlâen âlâen hâum ekyongoman. Yakât otmâ yâkŋe nâhât nâŋgâm hâkâŋ otmâ nekmâ kâkâsuk otmâ. Yawu otmâ biwiyeŋe alitmai. Yakât otmâ nâhât den pat yu nâŋgâŋetâ tâŋât oapgât hiliwahonomai. Yamâ nâŋgâm heŋgeŋguai mâne biwiyeŋe Anitâhâlen katmâ denŋe lâuŋetâ tosayeŋe emelâk pilâyŋgimbâp.”

Hote mem hâiloŋmu giop yakât topŋe

(Mataio 13:18-23 Mareko 4:13-20)

¹¹Hote alikŋan hâum ekyongoan yakât topŋe sâamune nâŋgâŋet. Anitâhât den yamâ hote alikŋahât dop oap. ¹²Yâhâ lok hote alikŋe mem hâiloŋmu giop yamâ nenŋe Anitâhât den lohimbi ekyongomunŋe nâŋgâmai yakât dop. Hote alikŋe nombotŋe mem hâiloŋmu mâtâwân giop yakât topŋe yuwu. Yamâ lohimbi nombotŋe Anitâhât den nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyeŋe kepeimaihât Satanne den ya kum mem gulip tuhumap. ¹³Yâhâ hote mem hâiloŋmu nombotŋe hân toŋe biaen giop yakât topŋe yuwu. Lok yawuya nâhât den pat âlepŋe ekyongomune nâŋgâm heronŋe otmâ manmai. Nâŋgâŋetâ den ya kakŋeâk gem biwiyeŋan gihitŋe kârikŋe ki memap. Yawu gârâmâ umatŋe âlâ kakyeŋan yâhâmap yan lohotŋe otmâ pilâmai. ¹⁴Yâhâ hote mem hâiloŋmu nombotŋe hele biwiŋan giop yakât

topŋe yuwu. Lohimbi nombotŋe den ekyongomune nāngāŋetâ bonŋe otmap. Nāngāŋetâ bonŋe otmu sâp kâlep ki otmuâk hāngât iri sikum, me tewetsenŋe, me âlâlâ ekmâ biwi nāngân nāngānyenŋe yan hikum nāngâm manmai. Yawu manmai yakât otmâ biwi yâhâp otmâ manŋetâ manman âlepŋe ki teteyiŋgimap. ¹⁵ Yâhâ hote mem hâiloŋmu nombotŋe hân toŋe orowân giop yakât topŋe yuwu. Lok yawuyajeâmâ den pat âlepŋe nāngâm henŋenŋumai. Nāngâm henŋenŋum tiŋâk lâum manmâ yâhâŋetâ manman âlonoŋo loŋgo teteyiŋgimap. Yâk yengât topyene yawu. Nâŋe hoteân hâum yan yamâ topnenŋeâmâ yawu.” Yawu sâm ekyongop.

Lok topnenŋe lambeân hâum sâop.

(Mareko 4:21-25)

¹⁶ Yesuŋe den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Nenŋe emet kâlehen tatmâ lambe saum tunŋuŋan ki katmain. Gârâmâ heleŋân gâitmunŋe kinmâ sem laŋinŋe pilâmu ekmâ gem yâhâmain. ¹⁷ Yakât topŋe yuwu. Lok âlâ me âlâŋe otŋetâ bâlemu kurihimai yamâ hâmbâi mâne tetekŋan otmu eknom. ¹⁸ Yakât otmâ den ekyongoan yu biwiyenŋan katmâ nāngâm henŋenŋunomai. Lok âlâ me âlâŋe nâhât den nāngâm biwiyenŋan katmâ mannomaine ya nāngāŋetâ keterakbuap. Yâhâ lok âlâ me âlâŋe nâhât den nāngāŋetâ nahat otmu bet pilânomaine biwiyenŋe pâlâmŋe manmâ ki nāngāŋetâ keterakmâ henŋenŋuwuap.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuhât hepŋe torehenlipŋe

(Mataio 12:46-50 Mareko 3:31-35)

¹⁹ Yawu sâm ekyongom tatmu lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe denŋe nāngâne sâm mem hawam mewam tuhum kinbi. Yawu kinŋetâ ikŋe hepŋe torehenlipŋe taka gotŋan bane sâm otŋetâ

lohimiŋe mâtâp maŋguyiŋŋetâ be-tyenehen kinbi. ²⁰ Betyenehen kinŋetâ lok âlâ Yesu gotŋan talopŋe yuwu sâm ekuop. “Torehenlipŋe taka betnenŋehen kinmâ gâhât yai.”

²¹ Yawu sâmu Yesuŋe yuwu sâm ekyongop. “Anitâhât tem lâum mansai yaŋeâmâ nâhât hepne torehenlipne bulâŋe oai.”

Yesuŋe sâmu to siru nâŋ nâŋ sâop.

(Mataio 8:23-27 Mareko 4:35-41)

²² Hilâm âlâen Galilaia denŋân pato ya hâtikgum nombotgen arine sâm waŋgaen yâhâwi. Waŋgaen yâhâm hâtikgum nombotgen ariwi. ²³ Arim tatŋetâ Yesu amangât katmu aman pâlâmŋe iop. Aman im tatmu denŋân ya tânâmgunŋetâ yanâk siru puŋ puŋ sâm pilâop. Siru puŋ puŋ sâm pilâmu toŋe waŋga kâlehen gemu guhulakbe sâm olop. ²⁴ Guhulakbe sâm olop yan ekŋetâ sâtŋe otmu hoŋ bawalipŋe mândem yuwu sâwi. “Wâe, lok pato, waŋga yu denŋân kâlehen guhulakbe sâm oap. Harannongomap.”

Yawu sâm ekuŋetâ yahatmâ siru kuwaŋgiop. Kuwaŋgimu to yaŋe nâŋ nâŋ sâop. Nâŋ nâŋ sâmu yuwu sâm ekyongop. ²⁵ “Wongât biwi yâhâp oai? “Nâŋe tihityeŋe otbomgât dop ki tap,” yawu mon naŋgai?” Yawu sâm ekyongop. Yawu sâm ekyongomu yuwu sâm alahuwi. “Bâe, lok yukât topŋe girawu? Siru kuwaŋgimu yaŋak to yaŋe nâŋ nâŋ yap.” Yawu sâwi.

Yesuŋe weke bâleŋe watyekmu gaiakmâ bau yengâlen ariwi.

(Mataio 8:28-34 Mareko 5:1-20)

²⁶ To nâŋ nâŋ sâmu denŋân ya hâtikgum ba nombot endaken kapi âlâ, kutŋe Gerasene sâm, yan ariwi. ²⁷⁻²⁹ Yan ari waŋgaembâ lâum kioŋmâ ariŋetâ kapi amboŋe, lok âlâ weke bâleŋeŋe mângâeminiop, ya takamu ekbi. Yâhâ yakât topŋe yuwu. Lok yamâ

sumân bam gam otmu weke bâleņaje mângâemu hâk katipņe tuhum pilâm hâk barahâk manmâ gaop. Otmu ikņe kapi ambolipņaje ari tâk kârikņe, kutņe sein sâm, yaje kâiņe bātņe mem menduhum sâhâminiwiâke yamâ tâmbiriņ sâmu hâreakminiop. Yawu otma weke bâleņaje mângâemu lok ki manmaiângen ari ihilâk mahilâk manminiop. Lok yakât topņe yawu. Lok yaje ewan kinmâ Yesu ekmâ yâkât gotņan ge kinop. Gotņan ge kinmu Yesuņe weke bâleņe ya watbe sâm yuwu sâm ekuop. “Lok yukâlembâ gaiakmâ ari.”

Yawu sâmu hu halak tuhum yuwu sâm ulitguop. “Yesu, topge nanġan. Gâ Anitâhât nanņe. Yamâ wongât nâhâlen takat? Nâ hâhiwin ki nihi. Inâk âwurem arihât nanġan.” Yawu sâm ulitguop.

³⁰ Ulitgumu sâop. “Ahonakdâ nâņgâwe.”

Sâmu sâop. “Nâņe weke bâleņe nombotņe orowâk tatmâ lok yu mem mângâem mansain. Yakât otmâ nengât kutnenņe “Komot Pato,” yawu. ³¹ Aiop, gâņe nâņgâningirâ sumânâk mannom. Hem topņan ki hâņgânnongorâ arinom.” Yawu sâwi.

³² Yâhâ talapņan bau sesengâlâkņe tomtu tuhum kinņetâ yekbi. Yekmâ yuwu sâm Yesu ekuwi. “Gâņe watnenekbuat otmuâmâ, âlepņe watnenekdâ gaiakmâ bau enda yengâlen arinom.” Yawu sâwi. Yawu sâņetâ watyekmu gaiakmâ bau ya yengâlen ge mânunakbi. ³³ Bau yengâlen ge mânunakmâ mângâeyekņetâ sururuk sâm ba hem patoembâ tâwoņ sâm dengânân kioņetâ haranyongop.

³⁴ Dengânân kioņetâ haranyongomu galemyongom manbiņe ekmâ sururuk sâm kapi ambolipņe ya ekyongowi. ³⁵ Ekyongonġetâ yakât topņe nâņgâne sâm Yesuhâlen takawi. Otmu emelâk weke bâleņaje lok mângâeņetâ ihilâk mahilâk manminiop yamâ nâņġân

nâņġânņe keterakbaņgimu hâk katipņe mânunahop ya ekbi. Ekņetâ sâtņe otmu lohimi Yesu orop kinbi ya âiyongowi. ³⁶ Âiyongonġetâ Yesuņe weke bâleņe watyekmu gaiakmâ arinġetâ nâņġân nâņġânņe keterakbaņgiop yakât den pat ekyongowi. ³⁷ Ekyongonġetâ nâņġânġetâ sâtņe otmu Yesuņe pilâyekmâ âlâengen ariâkġât ekuwi.

Yakât otmâ Yesuņe hoņ bawalipņe meyekmu wanġaen yâhâwi. ³⁸ Wanġaen yâhâņetâ yan lok weke bâleņe watbaņgiop yaje yuwu sâop. “Nâ girawu otbom? Yen orop arinehât nanġan.”

³⁹ Sâmu sâop. “Bia, ġâ nen orop ki arinom. Yakât otmâ kapihehen ari gike hep torehenlipņe yakât den pat ya ekyongowuat.” Yawu sâop.

Yawu sâmu kapiân yâhâ Yesuņe henġenġuop yakât den pat kapilipņe ekyongop.

Yesuņe Yairo baratņe mumunambâ mem yahalop.

(Mataio 9:18-26 Mareko 5:21-43)

⁴⁰ Yawu otmâ Yesuņe hoņ bawalipņe meyekmu kapi ya pilâm wanġa mem âwurem ariwi. Âwurem ari wanġaembâ ġeņetâ dengân ġinņan lohimi dondâņe Yesu ekne sâm taka kinbi.

⁴¹ Yawu otmâ kinņetâ miti emetņahât galemlipņeņe yengât lok kunņe, kutņe Yairo sâm, yâkņe gotņan ba mepaem yuwu sâm ekuop. ⁴² “Baratne, ombesisine konohâk ya sihanâk katnenekbe sâm oap. Yawu ġârâmâ ġâņe ari henġenġuhât nanġan.” Yawu sâop.

Yawu sâm ekumu Yesuņe hoņ bawalipņe meyekmu ya pilâm Yairohât emelan ariwi. Mâtâwân arim tatņetâ Yesu takaop yakât den pat ya lohimi dondâņe nâņġâm ekne sâm yâkâlen arinġetâ orowâk ariwi.

⁴³ Yâhâ imbi âlâ orowâk ariwi yâkât topņeamâ yuwu. Imbilipnenņaje emetsenņe ekmai dop yawu ki olop.

Yâhâ imbi yuâmâ emetsenje ekmâ yâhâmu yambu kâiân yâhâp olop. Yambu kâiân yâhâp yu biwiñan dokta yengâlen arimu hep ya sañ sâekgât âi pato mewiâke yamâ yawuâk otmâ gaop. ⁴⁴Yâhâ imbi yañe Yesuhât betñan bam yâkât sâñgum potonñan in walipgumu yanâk hepñe sañ sâop. ⁴⁵Yâhâ walipguop yanâk Yesuñe engatñe kakñambâ olelem yekmâ “Âlâñe walipnohoap?” sâm âiyongop.

Yawu sâm âiyongomu yan kurihakñetâ Petoroñe yuwu sâop. “Lohimbi dondâñe mem hawam mewam tuhunenekñetâ pân sâm kinsain. Yakât otmâ gâ girawu nâñgâm yat? Yan gâtñeñe mon walipgohoi.”

⁴⁶Sâmu sâop. “Walipnohoap yan hâkne katmâ nanñan.” ⁴⁷Yawu sâmu imbi yañe kâi bânñe kârân kârân sâmu kinop. Yawu otmâ Yesuhât sâñgum potonñan walipgumu hepñe sâñ sâop yakât topñe kerek ekuop. ⁴⁸Sâmu sâop. “Toune, biwihe nâhâlen katsat. Yakât otmâ Anitâñe nâñgâhihimu hepñe sañ yap. Lohotñan ba ari.” Yawu sâm ekuop.

⁴⁹Yawu sâm ekum kinmu yanâk Yairohât hoñ bawalipñe nombotñeñe emelambâ taka yuwu sâm ekuwi. “Baratge emelâk bâleap. Yakât otmâ lok pato yu imbiâk sârâ gamap.”

⁵⁰Yawu sâñetâ Yesuñe nâñgâm Yairo yuwu sâm ekuop. “Yakât ki gorâhihiâk. Nâhâlen biwihañe kepeim engat yâhâp ki ot.” Yawu sâop.

⁵¹Yawu sâm Yairohât emet gotñan ba kinmâ lohimbi nombotñe katyekmu yaehen kinbi. Yaehen kinñetâ Petoro, Yakowo, otmu imiñe Yoane, Yairo, imbiñeit meyekmu emet kâlehen yâhâwi. ⁵²Yâhâ lohimbi dondâñe kahân tatmâ isem we bâle pato nâñgâm tatbi. Yawu ot tatñetâ yuwu sâm ekyongop. “Baratyetñe ki bâleap, in aman pâlâmñe iap. Yakât otmâ ki isenjet.” ⁵³Yawu sâm

ekyongomu nâñgâñetâ nahat otmu giriñbañgiwi. Emelâk katnenekmâ arap nâñgâwi. ⁵⁴Yâhâ Yesuñe imbi sihan ya bânñan mem yuwu sâm ekuop. “Barat tipiñe, yahatmâ kin.” ⁵⁵Yawu sâmu yanâk yahatmâ bam gaop. Yawu otmu Yesuñe sâmu sot um wañetâ niop. ⁵⁶Otmu âwâñe mâmâñeñe ya ekmutâ âlâ kândâkdâ olop. Yawu otmâ bukulipyetñe ki ekyongoromawot sâm kuyitgiop.

Yesuñe hoñ bawalipñe meyekmâ âi sâm yingñop.

(Mataio 10:5-15 Mareko 6:7-13)

9 Yesuñe hoñ bawalipñe kâiân yâhâp menduhuyekmâ âi sâm yingñim yuwu sâm ekyongop. “Yen nâhât sâtñet otmâ ari weke bâleñeñe lohimbi mâñgâeyekñetâ mansai ya watyingñetâ gaiakmâ arinomai. Otmu lohimbi kundat otmâ mansai ya hengemyongonomai.” Yawu sâm ekyongop. ²Otmu lohimbiñe Anitâhâlen biwiyeñeñe kepeñetâ tihityeñe otbuap yakât den pat ekyongom kapi âlâen âlâen ari kundat otbi ya hengemyongonomaihât mâmâñe otyingñop. ³Mâmâñe otyingñim yuwu sâm ekyongom hânñanyongop. “Âi topñe katne sâm sot me senñe âlâlâ umatdâek ki miakmâ arinomai. Natik ki miaknomai. Me itâkat ki goleaknomai. Me tewetsenñe hâkyeñan ki tatbuap. Me pet me hâk katipñe ya hourâ hourâ ki miaknomai. Me howan ki tinangum arinomai. ⁴Otmu kapi âlâen arinomai yanâmâ emelan dâim yâhâ katyekñetâ yanâk tatnomai. Kapi ya ambolipñeñe orotmemeyeñe bâleñe betbañgim biwiyeñe Anitâhâlen katñet sâm nâhât den pat âlepñe ekyongonomai. ⁵Yâhâ kapi âlâen ari den ekyongonñetâ nâñgâñetâ nahat otmu bet pilânomai yamâ hâmbâi Anitâñe matñe umatñe yingñiwuap. Yakât otmâ kâiyeñan wahap

me bokosok me yu ya horatbuap yamâ tâlim gik beretek mejetâ gewuap. Ya gemu betyëngim pilâyekmâ ba âlâengen arinomai. Arijetâ towat ya ekmâ kâi katsap yawu nângânomai.” Yawu sâm ekyongop.

⁶Yawu sâm ekyongom hângânyongomu kapi âlâen âlâen ari yâkât den pat âleppe ekyongowi. Den pat âleppe ekyongom yan lohimbî mesek otbî ya mem hejgemyongowi.

Herotje Yesuhât den pat nângâop.

(Mataio 14:1-2 Mareko 6:14-16)

⁷Otmu sâp yanâmâ Galilaia yengât lok kutdâ âlâ manop, kutje Herot Antipa sâp, yâkjeâmâ Yesuje olop miop yakât den pat nângâop. Lohimbî nombotje yuwu sânetâ nângâop. “Herotje tembe lâulippe ekyongomu Yoane kujetâ muop yamâ mumujambâ yahatmâ mansap,” yawu sâwi. ⁸Yâhâ nombotjeâmâ yuwu sânetâ nângâop. “Poropete lok âlâ, kutje Elea sâp, emelâk himbimân yâhâop ya je mon purik sâp ge mansap,” yawu sâwi. Yâhâ nombotjeâmâ yuwu sânetâ nângâop. “Anitâhât poropetelippe emelâk muwi yâk yengâlen gâtje âlâ ya je mumujambâ yahatmâ mansap,” yawu sâwi. ⁹Yawu sânetâ Herotje nângâm engat yâhâp otmâ yuwu sâop. “Emelâk tembe lâulipne ekyongomune Yoane engatje hârewi. Yakât otmâ lok girawu ya je yu ya otmâ mansap yakât den pat sânetâ nanjan?” Yawu sâp Yesu ekbehât nângâm manop.

Lok 5000 ya sot yingjetâ newi.

(Mataio 14:13-21 Mareko 6:30-44 Yoane 6:1-13)

¹⁰Emelâk Yesu je hoj bawalippe hângânyongomu kapi âlâen âlâen ari yâkât den pat âleppe ekyongowi. Ekyongom pesuk pilâm yâkâlen

âwurem ari otbî mewî yakât ekuwi. Ekujetâ meyekmu yenjâk tatmâ nângâne sâp Besaita kapiân ariwi. ¹¹Kapi yan ariwi yakât den pat lohimbî kingitje orowâkne nângâm betyenehen watyekmâ ariwi. Arijetâ yan Yesu je teppe nângâyingim Anitâhâlen biwiyenaje kepeinetâ tihityeje otbuap yakât den pat âleppe ekyongop. Otmu bukulipyen je mesek toppe otbî ya meyekmâ takanjetâ mem hejgemyongop.

¹²Yawu otmâ Anitâhât den topjam-bâek kâsikum yingimu emetsâppe otmu yan hoj bawalippen je yuwu sâp ekuwi. “Yu tain yu hâlânmâ kapi tipi tapi âlâ ki tap. Yakât po yingimu wâtyeje houj sâmapgât gâje hângânyongorâ arinet. Hângânyongorâ ari yehâk sot puluhum um nenomai.” Yawu sâwi.

¹³Sânetâ sâop. “Âleppe yene sot kâsikum yingjet.”

Sâmu sâwi. “Nengâlen banga kândâkdâ mome otmu injan yâhâp yawuâk tap. Lohimbî dondâ taka tai. Yawu gârâmâ nenje katgekkmâ ari sot puluhuyingim lâum takanomgât nanjat me?” Yawu sâwi. ¹⁴Yâhâ lohimbî taka tatbî ya yengât dowâmâ 5000 yawuya. Yesu je yuwu sâp ekyongop. “Yene lohimbî yu ekyongonjetâ kâsiwahom komot tipi tapi, komot 50 dop yawuya tatmâ arinet.” Yawu sâop. ¹⁵Yâhâ lohimbî ekyongonjetâ den sâop yawuâk otbî. ¹⁶Otmu Yesu je sot ya mem himbimân pak sâp ekmâ Anitâ mepaeop. Anitâ mepaem banga ya motokmâ tipi tapi tuhumm hoj bawalippe yingimu lohimbî ya kerehâk yingjetâ newi. Yâhâ injan gurâ yawuâk yingjetâ nejetâ dopyenan olop. ¹⁷Nejetâ dopyenan otmu sot nombotje talop ya hoj bawalippen je hâwurum mânunjetâ saka saka kâiân yâhâp pik sâop.

**Petoroŋe Yesuhât topŋe sâm teteop.
(Mataio 16:13-19 Mareko 8:27-29)**

¹⁸Otmu hilâm âlâen Yesuŋe hoŋ bawalipŋe katyekmu tatŋetâ ikŋiâk ba kinmâ Anitâ ulitguop. Ulitgum pesuk pilâmu hoŋ bawalipŋe yâkâlen ariŋetâ yuwu sâm âiyongop. “Lohimbiŋe nâhât girawu nâŋgâmai?”

¹⁹Sâmu sâwi. “Nombotŋaŋe gâhât yuwu sâmai. “Yoaneŋe lohimbi toen katyekminiop ya emelâk kuŋetâ muop ya mumuŋambâ yahatmâ mansap,” yawu sâmai. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ, “Poropete âlâ, kutŋe Elea sâm, emelâk himbimân yâhâop yaŋe purik sâm ge mansap,” sâmai. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ, “Anitâhât poropetelipŋe emelâk muwi ya yeŋgâlen gâtŋe âlâŋe mumuŋambâ yahatmâ mansap,” gâhât yawu sâmai.” Yawu sâwi.

²⁰Sâŋetâ sâop. “Yawu gârâmâ yeŋeâmâ nâhât girawu nâŋgâmai?” Sâmu Petoroŋe yuwu sâop. “Anitâŋe hâŋgâŋohomu ge mansat ya nâŋgâmunŋe bulâŋe oap.” Yawu sâop.

²¹Yâhâ yakât topŋe sâm tetem lohimi ekyongomaihât sâm kuyiŋgiop.

**Yesu kuŋetâ mumbuap yakât sâop.
(Mataio 16:20-28 Mareko 8:30-9:1)**

²²Den âlâ torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Nâ lok bulâŋe mansan. Yawu gârâmâ hotom umai yeŋgât kunlipyeŋe otmu Isirae nengât papatolipnenŋe otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai ya kerekŋe biwi konohâk otmâ yan nâhât sâm bâlenihim mem âlâlâ tuhunekmâ nohoŋetâ mumbom. Mum yan hân kâlehen hilâm kalimbu tatmâ benŋe yapâ mumuŋambâ yahatbom.” Yawu sâm ekyongop.

**Manmannenŋe ki alitmâ
manmâ yâhânôm.**

²³Otmu Yesuŋe lohimbi kerehâk yuwu sâm ekyongop. “Lohimbi âlâ me âlâŋe biwiyenŋe nâhâlen katmaiŋe nâhâlen torokatne sâm yan yeŋahât ki nâŋgâŋetâ yahatbuap. Me senŋe âlâlâ tatyŋgiap ya biatningimap sâm yakât ki nâŋgâm ketet otmâ engat yâhâp otnomai. Nâhât den haoŋmâ ârândân nâŋgâm tem lâunihim mannomai. ²⁴Yawu gârâmâ benŋe lok âlâ me âlâŋe manmanyenŋe alilaknomai yamâ hiliwahonomai. Yâhâ lok âlâ me âlâŋe nâhâlen biwiyenŋe kepeim manmâ nâhât den pat âlepŋe yu lohimbi ekyongonomai. Ekyongonomai yakât otmâ yongonŋetâ munomai yamâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatyekbuap. ²⁵Yâhâ lok âlâ me âlâŋe iri sikum me manman topŋe topŋe yan biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe hikum manmâ munomai yaŋe girawu otnomai. Yeŋahâk mumuŋambâ yahatnomaihât dop âlâ ki tap. Nâ lok bulâŋe den kâsikum yŋgim mansan. Yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe nâhât den nâŋgâŋetâ nahat otmu betnihinomai yamâ matŋe yuwu kâpekyiŋgiwom. Hâmbâi sâp patoen Himbim Awoŋnaŋe yâhâpŋe hâŋgânnohomu aŋelolipne meyekmune hânân genom. Sâp yan yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe nâhât den nâŋgâŋetâ nahat otmu betnihimai yamâ nâku yawuâk betyongomune matŋe umatŋe menomai. ²⁶Hâmbâi sâp patoen Himbim Awoŋnaŋe yâhâpŋe hâŋgânnohomu aŋelolipne meyekmune hânân genom. Gem yan manmanyenŋahât matŋe âlâku ikŋiâk ikŋiâk kâpekmâ yŋgiwom. ²⁷Yuwu sâm ekyongomune nâŋgâm biwiyenŋan katmâ mannomai. Yen ki mum metenŋetâek Anitâŋe tihityenŋe otbe sâm

lok bulâje nâ hânġânnohomu âwurem ge tihityeġe otbisâm.” Yawu sâop.

**Yesuġe Mose yet Elea
orop den alahuwi.**

(Mataio 17:1-13 Mareko 9:2-13)

²⁸Den yawu ekyongop yakât kakġan hilâm nombolân yâhâp mon pesuk sâmu Yesuġe Anitâ ulitguwe sâm olop. Yakât otmâ Petoro, Yakowo, otmu imiġe Yoane, meyekmu hoġ bawalipġe nombotġe âlâmâ katyekġetâ tatġetâ yenġâk pumġe âlâen yâhâwi. ²⁹Yâhâ kinġetâ Yesuġe Anitâ ulitgum kun kundenġe âlâ otmu sâġgumġe laġinġe pilâm kaok bolaġ bolaġ olop. ³⁰Yawu otmu Mose Elea emelâk Anitâġe meyelehop yaġe in yawu tetem kinmutâ ³¹himbimâmbâ laġinġe siliġ siliġ sâm hâuyelekmu yâk orop den alahuwi. Yawu otmâ Yesuġe Yerusalem kapiân ari Anitâġe yâkât mâtâp sâm kalop ya lâumu Yura papatolipyeġe kuġetâ mumbuap yakât ekyotgop.

³²Mose yet Elea tetemutâ den otbi yan hoġ bawalipġe aman pâlâmġe iwi. Yâhâ Mose yet Eleaġe Yesu pilâm arire sâm otmutâ kâlâwahom yahatmâ yekbi. Yekġetâ Petorohât hanġe tâlâhumu yuwu sâm Yesu ekuop. “Lok pato, kulem teteap yuwuya âlâ ki ekmain. Yu ekmunġe âlâ kândâkdâ oap. Yawu gârâmâ gâġe sârâ selep kalimbu tuhunehât nanġan. Gâhât âlâ, Mosehât âlâ, Eleahât âlâ.” Yawu sâop. ³³Otmu Mose yet Elia Yesu pilâm arire sâm otmutâ Petoroġe kulem yakât topġe ki nânġâmâk Yesu yawu sâm ekuop.

³⁴Yawu sâmu yanâk elem patoġe ge pumġe ya mem kâtâpġumu kiġgityeġahât otbi. ³⁵Kiġgityeġahât otġetâ elem yakât biwiġambâ Anitâġe den âlâ yuwu sâop. “Bulânânâk yuâmâ nine nanne ombe bisine. Nâġe âi sâm waġmâ hânġâġumune ġiop. Yakât otmâ den

sâwuap ya yeġe mem biwiyenġan katmâ tem lâuwâġim mannomai.” Yawu sâop.

³⁶Den ya sâm tiġ pilâmu Yesu ikġeâk kinmu ekbi. Yâhâ hoġ bawalipġe kulem ya ekbi yakât ki sâm tetem bukulipyeġe ekyongowi.

**Yesuhât hoġ bawalipġe weke
bâleġe watne sâm pâpġuwi.**

(Mataio 17:14-21 Mareko 9:14-29)

³⁷Emet haġ sâmu pumġehembâ ġeġetâ lohimbi kiġtiġe orowâkġe ari mem teteyekbi. ³⁸Mem teteyekġetâ hohetyenġambâ lok âlâġe halahum yuwu sâm Yesu ekuop. “Lok pato, gawot. Nine nanne ombe bisine yu gam ek. ³⁹Yakât topġe yuwu. Weke bâleġeġe pârâk sânsânâk mânġâġemu senġe gâwâġ gâwâġ sâm hânân ge imu nekamġe kâtiġ sâm lauġe barak barak otmu halahumap. Weke bâleġe yaġe haonmâ ârândâġ yawu mânġâġemap. ⁴⁰Yawuhât hoġ bawalipġe watġet sâm dâim taka ekyongomune pâpġum pilai.” Yawu sâop.

⁴¹Yawu sâmu Yesuġe olelem hoġ bawalipġe yekmâ yuwu sâm ekyongop. “Yen orop sâp kâlep manmâ gain. Yamâ wongât nâhâitġe ki tânnon-gowuap yawu nanġai? Yawu nânġâm biwiyenġe nâhâlen tiġâk ki kepeiai yakât nânġâmune ki ârândâġ oap. Yawu gârâmâ hâmbâi nâġe pilâyekmâ yâhâwom yan yeġe girawu mannomai?” Yawu sâm ekyongom âwâġe ekumu nanġe ya dâim Yesuhâlen baop.

⁴²Dâim bamu weke bâleġeġe mânġâġemu senġe gâwâġ gâwâġ sâm hânân ge kârâġ kârâġ sâm lauġe barak barak otmâ iop. Yawu otmuâmâ Yesuġe weke bâleġe ya watmu gaiakmâ arimu âlepġe otmâ âwânġahâlen ba kinop. ⁴³Yâhâ Yesuġe kulem miop yan Anitâhât wâtġe tetemu ekġetâ ewe membe olop.

**Yesu kuŋetâ mumbuap
yakât âlâkuâk sâop.**

(Mataio 17:22-23 Mareko 9:30-32)

Yesu kulem miop ya ekŋetâ ewe membe olop sâp yan hoŋ bawalipŋe yuwu sâm ekyongop.

⁴⁴“Den yuwu sâm ekyongomune nâŋgâm biwiyenjan katmâ mannomai. Anitâŋe nâ lok bulâŋe hâŋgânnohomu ge mansan. Nâhât kasalipnaŋe sâp ki kâlêp otmuâk meneknomai.” Yawu sâop. ⁴⁵Yawu sâm ekyongowâke yamâ Anitâŋe nâŋgân nâŋganyeŋe mem kopa tuhuyekmu nâŋgâŋetâ ki keterahop. Yakât otmâ âikune sâm otŋetâ umatŋe otmu pilâwi.

Huruŋ huruŋ manmâ yâhânôm.

(Mataio 18:1-5 Mareko 9:33-37)

⁴⁶Sâp âlâen Yesuhât hoŋ bawalipŋe osetyeŋan gâtŋe âlâ me âlâŋe kunyeŋe pato otbuap yakât sâm pawarak guwarak otbi. ⁴⁷Yawu otmâ sahanŋetâ Yesuŋe biwiyenahât topŋe nâŋgâm yan naom tipieŋe âlâ lâum gotyeŋan katmu kinmu ⁴⁸yuwu sâm ekyongop. “Lok âlâ me âlâŋe tem lâunihim naom tipieŋe yuwuya buku otbaŋginomai. Lohimbi yaŋe naom tipieŋe otbaŋgiain sâm yan nâ buku otnihinomai. Otmu nâ otnihiain sâm Anitâŋe hâŋgânnohomu ge mansan yâk buku otbaŋginomai. Yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmai ya yeŋgât Anitâŋe nâŋgâyingimu yahatmap.” Yawu sâop.

**Lohimbiŋe nengât ki nâŋgâŋetâ
gemap yaŋe buku otningimai.**

(Mareko 9:38-40)

⁴⁹Yawu sâm ekyongomu Yoaneŋe yuwu sâm ekuop. “Lok pato, lok on-dowân gâtŋe âlâŋe kutgan gohonmâ weke bâleŋe watyekmu gaiakmâ ariwi ya nenŋe ekmâ nâŋgâm bâlewangim kuwangiwin.” Yawu sâop.

⁵⁰Yawu sâmu yuwu sâm ekyongop. “Lohimbi nombotŋaŋe yeŋgât ki nâŋgâŋetâ gemap yaŋe yeŋgât buku manmai. Yakât otmâ lok yawuya ki kuyiŋginomai.” Yawu sâop.

**Samaria kapi ambolipŋaŋe Yesu
ekmâ ki buku otbaŋgiwi.**

⁵¹Yesuŋe himbimân âwurem yâhâwuap yakât sâp tâlâhuop. Yakât otmâ Samaria hân tânâmŋambâ Yerusalem kapiân ariwe sâm biwiŋaŋe nâŋgâop. ⁵²Yawu otmâ Samaria ya yeŋgât kapi âlâen ari inomaihât hoŋ bawalipŋe nombotŋaŋe kulet sâm ari emet âlâ mem heŋgeŋguŋet sâm hâŋgânyongomu ariwi. ⁵³Ari kapi ambolipŋe ya ekyongonŋetâ Yesu Yerusalem kapiân ariwuap yawu nâŋgâmâmâ emetyeŋe alitbi. ⁵⁴Emetyeŋe alitŋetâ hoŋ bawayâhâtŋe yâhâp, Yakowo yet Yoane, yakât nâŋgâmutâ bâlemu yetŋe engatyetŋeâk otmâ Yesu yuwu sâm âikuowot. “Lok pato, nâŋgânitgirâ sâmutŋe himbimâmbâ kâlâp punduŋ sâm ge seyeŋhâk.”

⁵⁵⁻⁵⁶Yawu sâmutâ kuyitgimu kapi ya pilâm âlâengen ariwi.

**Lok yuwuyaŋe Yesuhât tem
lâuwangim mannomai.**

(Mataio 8:19-22)

⁵⁷Mâtâwân arim tatŋetâ lok âlâŋe mem teteyekmâ Yesu yuwu sâm ekuop. “Gâ yuken yaken otbuat yamâ nâ orowâk.”

⁵⁸Sâmu sâop. “Nine topne hâum pâpkuatgât yuwu sâmune nâŋgârâ keterahâk. Songoâmâ nak duwiŋan imai. Yâhâ nâiâmâ nak kakŋan kerem tatmai. Yâhâ nâmâ Anitâŋe hâŋgânnohomu ge mansan yamâ emet âlâ ki tatnihiap. Yakât otmâ gâ orowâk arinom otmuâmâ girawu otnom?” Yawu sâm ekuop.

⁵⁹Yesu je lok âlâ mem tetem yuwu sâmu ekuop. “Nâhâlen torokatdâ orowâk mandehât nanġan.”

Sâmu sâop. “Lok pato, awoŋ âun bâleap. Yakât otmâ nânġânihirâ ari awoŋne kurihiwe. Kurihim âwurem gamune orowâk arirom.”

⁶⁰Sâmu sâop. “Lohimbi biwi pâlâmne manmâ Anitâhât den ki lâum manmaiŋe hanġuġet. Gâŋeâmâ katyekmâ taka Anitâhât den pat âlepne lohimbi ekyongowuat.” Yawu sâop.

⁶¹Yâhâ lok âlâŋe Yesu yuwu sâmu ekuop. “Lok pato, gâ orowâk arirehât nanġan. Yawu gârâmâ nânġânihirâ hep torehenlipne yengâlen âwurem arimune iseangim katyekmâ âwurem gamune arirom.”

⁶²Sâmu sâop. “Den yat yakât matje den âlâen hâum yuwu sâmune nânġâ. Lok âlâ me âlâŋe nâhâlen torokatne sâmu hep torehenlipyeŋe katyekġetâ kinġetâ wanġaen yâhânomai. Yawu otmâ tepyeŋe nânġâyiŋim purik sâmu âwurem ari yekne sâmu otnomaiŋe nâhâlen torokatġetâ âi sâmu yiŋgiwomġat dop ki tap.” Yawu sâop.

Anitâhât den ekyongonġet sâmu Yesu je lok 72 hânġânyongop.

10 Sâp yakât kakġan Yesu Kutdânenŋaŋe lok 72 mem sâlipyongop. Yawu otmâ lok yâhâp yâhâwâk menduhuakmâ kulet sâwanġim mâtâp mewanġinomaihât âi sâmu yiŋim hânġânyongop. ²Den âlâen hâum yuwu sâmu ekyongom hânġânyongop. “Kâlâmân sot pato tap. Yâhâ Anitâŋe nep lok katyekmu mem hâwurum kinsaiâkâ yamâ ki dopġan oap. Yakât otmâ Anitâŋe lok âlâkuâk katyehâkġat ulitgum mannomai.” Yawu sâmu ekyongop.

³Otmu hoŋ bawalipŋaŋe topyeŋe nanġanġinġetġat den âlâen hâum yuwu sâmu ekyongop. “Lama yamâ pâlâmne kin-

mai. Yâhâ sosonġeâmâ sâtje bâleŋe tatmai. Yawu gârâmâ lama yaŋe dâiakmâ arinomai yamâ sosonġe yiŋim neyekbuap. Dop yawuâk nânġe hânġânyongomune sâtje metje kâlehen arinomai.

⁴Hânġânyongomune arinomai yan bāt barahâk arinomai. Itâkat ki goleaknomai. Me kâi katipje katnomai yakât houje âlâ ki menomai. Me tewetsenje hâkyeŋan ki tatbuap. ⁵Otmu kapi wosapâ arine sâmu otnomai yan mâtâwân lok orop den kâlep ki huhunomai. Inâk tâŋ tâŋâk kapiân arinomai.

Otmu kapi ambolipne âlâ me âlâŋe emelan dâim yâhâ katyekġetâ yan yuwu sânomai. “Anitâŋe tihityeŋe otmu yâkât wâtġan kinmâ yâhâm heroŋe kakġan mannomai.” ⁶⁻⁷Yawu sâmu ekyongonġetâ heroŋe otyiŋginomai otmuâmâ yan tatmâ nâhât den pat âlepne kâsikum yiŋġinġetâ nânġâm yanâmâ bulâŋe yâk yengâlen tetewuap.

Yâhâ kapi ambolipŋaŋe buku otyiŋginomai yakât nânġâŋetâ keterahâkġat den âlâen hâum yuwu sâmune nânġâŋet. Lok âlâ me âlâ nep sâmu yiŋġinġetâ tuhumai yakât hâmeŋe meŋetâ ârândâŋ otmap. Yakât otmâ kapi ambolipŋaŋe yen buku otyiŋginomai sot um yiŋginomai otmuâmâ kapi yan tatnomai.

Yâhâ nombotŋaŋe denyeŋe nânġâŋetâ nahat otmu betyiŋginomai otmuâmâ yengu yawuâk betyiŋginomai.

⁸Yâhâ kapi âlâen ari den ekyongonġetâ nânġâŋetâ bulâŋe otmu buku otyiŋginomai otmuâmâ ⁹yan tatmâ lohimbi kundat otnomai ya mem heŋgemyongonomai. Yawu otmâ Anitâhâlen biwiyenġaŋe kepeinġetâ tihityeŋe otbuapġat den pat âlepne ekyongonomai.

¹⁰Yâhâ kapi âlâen ari den ekyongonġetâ nânġâŋetâ nahat otmu betyiŋginomai otmuâmâ hâmbâi Anitâŋe matje umatjeâk yiŋgiwuap. Yakât otmâ kapiân ari lohimbi senyeŋan kinmâ yuwu sâmu ekyongonomai. ¹¹“Anitâŋe ti-

hityeņe otbe sâm oap. Yamâ yeņe yâkât hâkâņ otmâ betbaņgiai. Yakât otmâ kâinennan wahap me bokosok me yu ya horatsap yamâ tâlim gik beretek memunne gemu betyiņgim arinom.” Yawu sâm ekyongom pilâyekmâ arinetâ towat ya ekmâ kâi katsap yawu nâņgânomai.

¹²Kapi ambolipņaje orotmemeyeņe bâleņe ya ki betbaņgim Anitâhâlen biwiyeņe katsai ya yeņgât yuwu sâmunne nâņgâņet. Sâp patoen Sotom kapi ambolipņaje orotmemeyeņe bâleņe otminiwi yakât matņe menomai. Otmu yen gurâ yawuâk orotmeme bâleņe torokatmâ otmâ mansai. Yakât otmâ yeņeâmâ Sotom ambolipņaje matņe menomai ya wangim matņe umatņe pato hâliliņe menomai.” Yawu sâm ekyongop.

**Lohimbi biwi kârik otmâ
manbi ya Yesuņe sârekyongop.**

(Mataio 11:20-24)

¹³Lohimbiņe orotmemeyeņe bâleņe ki pilâm Anitâhâlen biwiyeņe kepeim manbi. Yakât otmâ Yesuņe sârekyongom yuwu sâm ekyongop. “Maiņ, Korasin otmu Besaita kapi ambolipņe yeņgât sâwe. Yeņgâlen kulem topņe topņe mem gamune ekņetâ tâņât otmap. Yamâ emelâk embâņân Tiro Siron kapi ambolipņaje kulem yawu ya ekbi mâne orotmeme bâleņe otmâ gawi ya betbaņgim Anitâhâlen biwiyeņe kepeimbâi. ¹⁴Yawu gârâmâ yeņe orotmeme bâleņe otmâ mansai ya ki pilâm Anitâhâlen biwiyeņe katsai. Yakât otmâ hâmbâi Tiro Siron kapi ambolipņaje matņe umatņe menomai ya wangim yeņe umatņe amokņan menomai. ¹⁵Otmu Kapanaum kapi ambolipņe yeņgât sâwe. Yen gurâ yeņahâlâk nâņgâņetâ yahatmu hâkyeņe mepaeakmâ yuwu sâmai. “Nenâmâ emelâk Anitâņe himbimgât pat kuningimu mansain” Yawu sâmaiâke

yamâ yuwu sâmunne nâņgâņet. Yeņe orotmemeyeņe bâleņe ya ki betbaņgim Anitâhâlen biwiyeņe katsai. Yakât otmâ yeņâmâ hemgât pat mansai. Hâmbâi mâne Anitâņe yakât matņe umatņe pato hâliliņe yiņgimu menomai.” Yawu sâop.

¹⁶Ya yeņgât yawu sâm hoņ bawalipņe yuwu sâm ekyongop. “Den ekyongoan yu nine den bia. Yu Anitâņe sâm nihioņ ya ekyongoan. Yakât otmâ lohimbiņe denyeņe nâņgânomai yan yeņgât den nanņain sâm nâhât den nâņgânomai. Yâhâ lohimbiņe denyeņe nâņgâņetâ nahat otbuap yan yeņgât den nâņgâmunņe nahat oap sâm nâhât den nâņgâņetâ nahat otbuap. Otmu lohimbiņe nâhât den nâņgâņetâ nahat otbuap yamâ Anitâņe hâņgânnohomu gewan yâkât den nâņgâņetâ nahat otbuap.” Yawu sâm ekyongop.

**Lok 72 hâņgânyongomu ariwi
yaņe âwurem takawi.**

¹⁷Lok 72 âi sâm yiņgim hâņgânyongomu ariwi yaņe âwurem taka otbi mewi yakât heroņe nâņgâwangim Yesu yuwu sâm ekuwi. “Kutdâ, kutgan gohonmâ weke bâleņe watyekmunņe gaiakmâ ariwi yakât nâņgâmunņe âlâ kândâkdâ oap.” Yawu sâwi.

¹⁸Sâņetâ sâop. “Yeņe ari weke bâleņe watyekbi yan hâkne katmâ nâņgâwan. Yawu otmâ belek sâmu ekmain yakât dopņeâk Satanne himbimâmbâ ge kumu ekban.

¹⁹Yakât otmâ yuwu sâmunne nâņgâņet. Soroņ hambeņe me sâtņe metņe kakņan tâliņetâ yan hilipyongomap sâm mâmâņe otyiņgim yâhâwom. Otmu nâhât sâtgât otmâ weke bâleņe me yu ya lohimbi mâņgâyekmai ya sâyiņgiņetâ yeņgât tem lâuyiņginomai. ²⁰Yawu gârâmâ weke bâleņe yeņgât tem lâuyiņginomai yakât nâņgâm Anitâ mepaenomai. Yâhâ Anitâņe himbimân

tatmâ kutyeje nângâm manman kârikjahât pat kuyingimu tap yakât otmâ Anitâhât nângâm heroje pato otbanjinomai.” Yawu sâam ekyongop.

**Yesuje tep hero nângâm
Anitâ mepaeop.**

(Mataio 11:25-27 Mataio 13:16-17)

²¹ Yawu sâam ekyongop sâp yanâk Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje biwiñan gemu biwi hero pato nângâm Anitâ yuwu sâam mepaeop. “Awoñ, hân himbim kândikyotgon amboje, gâhât tep âlep pato nângâhian. Otmu lok nombotjañe gâhât topge nângâne sâam nângân nângân emetjan yâhâwi. Parisaio otmu Sarukaio lok yawuya. Yawu gârâmâ nâñe gâhât den lâum manmâ gan yakât dopñeâk yâkñe lâum manmâ gai mâne ârândân otbâp. Yakât topñe nângâmailhât gâñe nângân nângânyene ki mem hewewej tuhuyingimat. Yawu gârâmâ lok nombotje, kutyeje bia, belângen manmai yañeâmâ topne nângâñetgât gâñe nângân nângânyene mem hewewej tuhuyingimat. Gâñe nângâmat, yawuâk tetemap. Yakât mepaeheksan.” Yawu sâam âwâñe ekuop.

²² Âwâñe yawu sâam ekum tiñ pilâm benje lok 72 âwurem takawi ya yuwu sâam ekyongop. “Himbim amboje tatmap yâhâmâ awoñne. Yâkñe mâmâñe otnihimu wuân me wuân otbomgât dop tap. Otmu nâñe awoñnahât topñe nângâwagim heñgeñuan. Yawu gârâmâ lohimbim nombotjañe awoñnahât topñe nângâñet sâam ekyongowom yañe nângâwagim heñgeñunomai.” Yawu sâam ekyongop.

²³⁻²⁴ Yawu sâam ekyongom katyekmu ariñetâ hoñ bawalipñe kâiân yâhâp yuwu sâam ekyongop. “Emelâk embâñân Anitâhât poropete lok otmu lohimbim nombotje yâkât tem lâum manbi yañe

kulem nâñe mem mansan yu ekne sâam yakât mambotmâ gam inâk muwi. Otmu yakât dopñeâk yâkñe himbingât den pat nâñe ekyongom mansan yu nângâne sâam mambotmâ gam inâk muwi. Yakât otmâ den yuwu sâamune nângâñet. Yeñeâmâ sâp yiwerene yu nâ orowâk manmâ gam kulem topñe topñe memune ekmâ nâhât den nângâm heroje kakñan mansai.” Yawu sâam ekyongop.

**Lok âlâñe kasane ekmâ
buku otbanjiop.**

²⁵ Mosehât girem den kâsikum yingiminiopñe Yesuhâlen ariop. Ari Yesuje den sâam hilipgumu pâi emetjan katñetâ talâkgât yuwu sâam âikuop. “Lok pato, sârâ nângâwe. Nâñe girawu otmune ârândân otmu yanâmâ Anitâñe manman kârikjahât pat kunihiwuap?”

²⁶ Sâamu sâop. “Moseñe girem den kulemguop ya sârâ nângâwe.”

²⁷ Sâamu sâop. “Anitâñe girem den âlâ Mose ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Isirae ambolipñe yen ekyongomune nângâñet. Nengât Kutdânenje yamâ Anitâ ikñe konok tatmap. Nenñe yâkâlen biwi nângân nângânnenñe kepeim yâk konok mepaenom. Otmu yâkât lau konok nângâm tem lâuwagim mannom. Otmu mâtâp sâam ningiop ya tâñ tâñâk watmâ yâhânom.” Yawu tap. Yâhâ den âlâmâ yuwu tap.

“Nenjahât nanngangimunñe yahatmap yakât dopñeâk buku nombotje yengât nângâmunñe yahatbuap.” Yawu tap.”

²⁸ Sâamu sâop. “Âlepñe yat. Yawu otmâ manmâ yâhâwuat otmuâmâ Anitâñe manman kârikjahât pat kuhihiwuap.” Yawu sâop.

²⁹ Yawu sâamu lok yañe irelakmâ yuwu sâam ekuop. “Nâ bukune âlâ?”

³⁰ Yawu sâamu Yesuje den âlâen hâum yuwu sâam ekuop. “Yura lok âlâ Yerusalem kapi pilâm Yeriko kapiângen

ariop. Mâtâwân arim tatmu kasalipņaje mem tetem kum panņetâ ge iop. Ge imu senņe âlâlâņe ya kombo mewangim pilâm ariwi. Pilâm ariņetâmâ mumbesâm olop.³¹ Mumbesâm otmu Anitâhât hotom umai ya yengâlen gâtņe âlâņe mâtâp yawuâk ari ekmâ laņe butelim inâk wangim ariop.³² Otmu opon kâmbukņahât hoņ bawa âlâ, Lewi senâmbâ gâtņaje mâtâp yawuâk ari mem tetem gotņan bam ekmâ biwi pâlâmņe otmâ ariop.³³ Yâhâ Yura lohimbņe Samaria lohimi ya yengât nâņgâņetâ gemu betyngimai. Yawu otyngimaiâkâ yamâ Samaria gâtņe lok âlâ mâtâp yawuâk ari Yura lok ya mem teteop.

³⁴ Ekmâ tepņe nâņgâm gotņan bam hepņe piriwangim, marasin mem lâwâlem sâhâwangiop. Otmu lok ya lâum ikņe doņgi kakņan katmâ mem kapiân ari lombaje emet iminiwi yan katmu tatmu omoņ konok galemguop.³⁵ Yâhâ emet haņ sâmu ariwe sâm otmâ emet yakât amboņe tewetsenņe waņmâ yuwu sâm ekuop. “Tihitņe otmâ mandâ tewetsenņe gihian yu ekdâ ki ârândâņ otbuap otmuâmâ hâmbâi âwurem takawom yan eknohorâ âlâ gihiwom.” Yawu sâm ariop.

³⁶ Otmu yakât âihohowe. Lok kalimbu ya yengâlen gâtņe girawu yaņe buku otbangiop nanņat?”

³⁷ Sâmu sâop. “Samaria gâtņe lok yaņe tepņe nâņgâwangim tihitņe olop ya.”

Sâmu sâop. “Bukulipge tânyongomat dop yawuâk kasalipge tânyongowuat. Yawu.” Yawu sâm ekuop.

Mata yet Maria

³⁸ Yawu sâm ekum Yesuņe hoņ bawalipņe meyekmu lohimi katyekmâ kapi âlâen ariwi. Kapi ariwi yan imbi âlâ, kutņe Mata sâm, gariņeit manowot. Yâkņe Yesu otmu hoņ bawalipņe dâiyekmu emetyetņan yâhâwi.³⁹ Yâhâ

tatņetâ gariņe, kutņe Maria sâm, yâkņe Kutdâhât gotņan ba tatmu den kâsikum waņop.⁴⁰ Yâhâ Mataņe ikņiâk sot uyingimu gariņaje ki tânguop. Yakât nâņgâm bâlewangim sâop. “Kutdâ, garineâmâ konam. Nâ niniâk sot uan. Yakât nâņgâmune bâleap. Ekurâ tânohoâkgât nanņan.”

⁴¹ Sâmu sâop. “Mata, gâ wahap tâņât yakât nâņgârâ yahatsap.⁴² Garihaņeâmâ nâhât den nâņgawe sâm otmu yakât nâņgâmune âlepņe oap. Yakât otmâ den âlâ ki sâwe. Pesuk yap.” Yawu sâop.

Anitâ orop den otnom yakât topņe yuwu tap.

(Mataio 6:9-15 Mataio 7:7-11)

11 Sâp âlâen Yesuņe Anitâ ulitgum talop. Ulitgum tiņ pilâmu hoņ bawaņe âlâņe gotņan ba yuwu sâm ekuop. “Kutdâ den âlâ ekgohowe. Yoanehât hoņ bawalipņaje wuân me wuângât sâm Anitâ ulitgunomai yakât topņe ekyongop yawuâk eknongorâ nâņgâne.”

² Yawu sâmu yuwu sâm ekyongop. “Anitâ yuwu sâm ulitgunomai. “Himbim awoņnenņe, topge âlâ kândâkdâek tap. Yakât nâņgâm mepaehekmâ manom. Gike sâtgât otmâ aņelolipņaje haonņmâ ârândâņ hoņ bahihimai yawuâk nenņe gurâ tem lâuhihim mannom.

³ Otmu gâņe hilâm ârândâņ tihitnenņe otmâ dopnenņanâk ningimat.⁴ Otmu lohimi nombotņaje mem bâlenenekmâ tai ya yengât nâņgâm umam sâyngim tosayeņe pilâyngimain yakât dopņeâk gâņe umam sâningim tosanenņe pilâningiwuat. Otmu Satane kendâningimu otmunņe bâlemap sâm ulitgohoaingât mâtâp meningi.” Yeņe yawu sâm Anitâ ulitgum mannomai.” Yawu sâop.

⁵⁻⁶ Otmu den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Omoņ derep kâmbukņan yengâlen gâtņe âlâ me âlâņe

bukuyenahât emet hawiñan ari kinmâ kotok kunmâ yuwu sâam ekunomai. “O bukune, sâamune nânġâ. Lomba âlâ nâhât emelan taka tap. Nâ emetnan sot ki tap. Yakât otmâ sot kâsikum nihirâ mem ari um wañmune niâk.” ⁷Yawu sâamu emetjanâk tatmâ yuwu sâawuap. “Girawu otmâ omoñ derep kâmbukñan mândeneneksat? Emet gahatje emelâk mañguain. Gârâmâ yahatmâ ki mem ghiwom.” Yawu sâam ekuwuap. ⁸Yâhâ bukunañe emelanâk tatmâ sot ki wañbuap otmuâmâ den otmâ dewaemu yahatmâ sot ya ihilâk wañbuap. ⁹Yakât yuwu sâamune nânġâñet. “Yeñe wuân me wuângât nânġâm Anitâhâlen biwiyeñe kepeim ulitguñetâ âlepñe nânġâyñgiwuap.

¹⁰Otmu âlâen hâum sâawe. Yeñe buku âlâhât emelan yâhâne sâam, “Wâe tat me?” sâñetâ nânġâyñgimu yanâmâ emet kâlêhen yâhânomai. Yakât dopñeâk Anitâ ulitguñetâ nânġâyñgiwuap. Anitâhâlen biwiyeñe kepeim ulitgumai yamâ âlepñe nânġâyñgiwuap. Otmu pâin guin otmai yamâ âlepñe ikñak mâmâñe otyñgimu biwiyeñe sâanduk sâawuap.

¹¹⁻¹²Otmu den âlâen hâum sâamune nânġâñet. Yeñġâlen ġâtje âlâ me âlâhât nanñe po wañgimu âwâñe ulitgumu yan âwâñe ki neneñe ya wañbuapġât dop ki tap. ¹³Otmu yen nombotñe Anitâhât topñe ki nânġâm hengeñgumaiñe nan baralipyene yawu otyñgimai. Anitâ awoñnenñe himbimân tatmañe nen ikñiâk ikñiâk topnenñe ekmâ nânġâmap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâñe Wâtġât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otyñġiâkġât Anitâ ulitgunomai yan yeñe nan baralipyene otyñgimai ya wangim tâñ tâñâk yñgiwuap. Yawu sâam ekyongop.

Yesuñe Anitâhât wâtjan kinmâ weke bâleñe watyehop.

(Mataio 12:22-30 Mareko 3:20-27)

¹⁴Weke bâleñeñe lok âlâ mâñġâemu lañe mañguakmu den biaek manmâ ġaop. Otmu Yesuñe weke bâleñe ya watmu ġaiakmâ arimu lañe hâreakmu den olop. Yawu otmu lohimiñ yan kinbiñe ekñetâ sâtñe olop. ¹⁵Yawu ġârâmâ Parisaio lok nombotñeñe ekmâ Yesu nânġâm bâlewangim yuwu sâawi. “Yâkât topñeâmâ yuwu. Yâhâmâ weke bâleñeñe mâmâñe otbañġiap. Yakât otmâ ya yeñġât patoyeñe, kutñe Besewulu sâam, kutñe âlâmâ Satan yâkât wâtjan kinmâ watyekmap.” Yawu sâawi.

¹⁶Yâhâ Yesuñe otmâ hilipgumu mem pâi emetjan katñetâ talâkġât nombotñeñeâmâ topyeñe kurihiakmâ yuwu sâawi. “Anitâñe nânġâhilihimap otmuâmâ sârâ kulem âlâ himbimâmbâ tetemu ekmâ topge nânġânom.”

¹⁷Yawu sâñetâ Yesuñe biwiyeñahât topñe ekmâ nânġâm yuwu sâam ekyongop. “Yeñe nânġâm tâpikguai. Yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâamune nânġâñet. Lok komot konohâk mansaiñe yahatmâ ahom hioñakmâ tiok taok otnomai yamâ kutyeñe biatbuap. Yâhâ kapi âlâ konohâk tatmaiñe yeñahâk yahatmâ ahom hioñaknomai yamâ kâwurumyeñeâk kinbuap.

¹⁸Yakât den âlâ torokatmâ sâawe. “Besewuluñe mâmâñe otnihimu weke bâleñe watyekmune ġaiakmâ arimai,” yawu sâamai. Yawu ġârâmâ Satangât komotyeneñahâk ahom hioñaknomai yamâ den ekyonguan yuwuâk tetemu Satangât kutñe biatbâp. ¹⁹⁻²⁰Nâmâ Anitâhât wâtjan kinmâ weke bâleñe watyekmâ yan amboyeñe Satan ya mem ge katsan. Yakât otmâ âlâku yu torokatmâ sâawe. Yeñe imbiâk nâhâitñe Satangât wâtjan kinmâ weke bâleñe watyeksap yawu nânġâmai. Yakât nâñe

yuwu sâmu purik pilâmune nângânet. Yeje âlâhât wâtjan kinmâ weke bâleje watyeksai? Yeje “Anitâhât wâtjan kinsain” yawu sâmai. Girawu otmuâmâ nâhât yawuâk ki nângâmai? Yeje nâhât nângâm tâpikgumai, yawu nanjan. Yawu gârâmâ Anitâje tihityeje otmâ wawaeyekmâ nâ hângânnohomu ge âi yu mem mansan.”

²¹Otmu torokatmâ yuwu sâmune nângânet. Nine topne teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nângânet. Lok âlâje hâmbâje mem hanjalakmâ tembe talam lâuakmâ yâhâm gem senje âlâlâje galemgumu âilongo tatbangimap.

²²Yawu gârâmâ kasaje lok sâtje kâriknaje taka kum itit kiom bâleje tuhuwangiwuap otmuâmâ yâkât tembe talam, kapamgât senje âlâlâ, iri sikum, ya kerek mewangim ariwuap. Yakât dopneâk nâje weke bâleje amboyeje, Satan, mem ge katbom.

²³Yakât otmâ yuwu sâmune nângânet. Lok buku ki otnihimaijeâmâ kasa otnihimai. Yâhâ lok âlâ me âlâje ki tânnohomaijeâmâ mâtâp mangunihimai dop yawu otmap. Yawu.”

**Weke bâlejanje weke bâleje
nombotje dâiyekmu
lok mângâyekmai.**

(Mataio 12:43-45)

²⁴Yesuje den âlâ yuwu sâmu ekyongop. “Nâje yengât topyeje yu sâmu pitingum hengenjumune nângânet. Yeje yuwu nângâm tâpikgumai. “Nenjahâk kuwihakmâ manman âilongo manmâ yâhânom.” Yen yawu nângâm tâpikguai yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Weke bâlejanje lok âlâ mângâemap ya gaiakmâ emet sondañangen ariwuap. Otmu lok ondopgâlen karakmâ mem bâlewe sâmu yakât pâinmâ manbuap. Pâinmu biatmu yuwu nângâwuap. “O, emelâk

lok âlâ mem mângâeminiwan. Gârâmâ lok yamâ ninahâk gaiakmâ tohowan. Yawu gârâmâ âlâkuâk âwurem ari lok yâkâlenâk karakbom.” ²⁵Yawu sâmu âwurem ari ekmâ yuwu sâwuap. “Bâe, lok yuâmâ hengemahom mansap. Nâhât wâtne tipije. Yakât otmâ weke bâleje nombotje wâtyeje pato tap ya ari meyekbom. Ari meyekmune taka orowâk lok yu mângâenom.” Yawu sâop.

²⁶Yawu sâmu ari weke bâleje bāt nombotgen yâhâp ya meyekmu taka lok angoân hâhiwin kakjan manop yamâ witgum mângâenetâ umatje dondâ tetewangimu manbuap. Yakât otmâ yuwu sâmune nângânet. Yeje yengahâk hengemahom mannomaihât dop âlâ ki tap.” Yawu sâop.

²⁷Yesuje den yawu sâmu ekyongomu nângânetâ lohimbi hohetyenjan imbi âlâ kinop yaje yuwu sâmu ekuop. “Den eknongoat ya nângâmune ewe membe oap. Yakât otmâ âi mem mansat ya mâmâhaje ekmâ gâhât tepje heroje nângâhilihim mepaehekmâ mansap yawu nanjan.”

²⁸Sâmu sâop. “Âlepje yat yamâ Anitâhât den nângânetâ bulâje otmu lâum manmai yajeâmâ heroje kakjan mannomai.” Yawu sâop.

**Yesuje kulem âlâ tuhuâkgât
Parisaioje ekuwi.**

(Mataio 12:38-42 Mareko 8:12)

²⁹Yesuje kulem âlâ tuhumu eknehât nângâm lohimbi kingitje orowâkje Yesuhâlen ari mem hawam mewam tuhuwi. Yawu otjetâ yuwu sâmu ekyongop. “Yeje yuwu otjetâ ekmune bâlemap. Yeje biwi yâhâp otmâ kulem witgumâk memune eknehât nângâmai. Yâhâ nâmâ kulem konohâk memune eknomai. Yuwu sâmune nângânet. ³⁰⁻³²Angoân poropete âlâ, kutje Yona sâmu, yâkâlen kulem âlâ tetemu Niniwe

kapi ambolipnaje ekbi. Yakât dopjeâk nâhâlen kulem âlâ tetemu eknomai. Yakât den âlâ sâwe. Anjoânâmâ lok âlâ, kutje Solomon sâm, Dawiti nanje, ya nângân nângânje pato tatbangiop. Otmu yâkât kut patje ya emelâk sâm hañ tuhuñetâ arimu imbi pato âlâ kapi kâlepñehen manopje nângâop. Nângâm yanâmâ ekbe sâm tohop. Yakât sâmune nângâñet. Solomongât nângân nângân pato tatbangiop. Yawu gârâmâ nâmâ Solomongât kunje mansan. Otmu nâje kapi kâlepñehen ki mansan. Hohetyejan manmâ den kâsikum yingim mansan. Yamâ yejeâmâ nâhât den nângâñetâ nahat otmap. Yakât otmâ mem ge katnekne sâm oai. Yakât otmâ hâmbâi sâp patoen imbi pato yañeâmâ lok senyejan yahatmâ kinmâ yeje nâhât den kum mansai yengât topyeje sâm tetemu añulaknomai. Yawu otñetâ Anitâje yakât matje âlâku ikñeâk ikñeâk yingiwuap.

**Sennenje yamâ lambehât
lañinje yakât dop oap.**

(Mataio 5:15 Mataio 6:22-23)

³³ Yesuje den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Nenje emet kâlehen tatmâ lambe saum tuñgunan ki katmain. Gârâmâ heleñan gâitmunje kinmâ sem lañinje pilâmu ekmâ gem yâhâmain. ³⁴ Senyeje yamâ lambe lañinje yakât dop oap. Senyeje âlepje tatmu yanâmâ ekmâ gem yâhâmai. Yâhâ senyeje bok sâwuap yanâmâ mâtâp tâpikgum hewukñan kioñnomai. ³⁵ Yakât otmâ yuwu sâmune nângâñet. Biwiyenjan Anitâhât lañinje pilâmap ya bok sâmapgât biwi nângân nângânyeje galemahom manman âlepñeâk manmâ yâhânomai. ³⁶ Yawu manmâ yâhânomai yanâmâ lambeje sem lañinje pilâmu emet biwiñe hañ sâmu ekmâ tatmai yakât dop otbuap.

**Parisaioje otminiwi
yawu ki otmâ mannom.**

**(Mataio 23:1-36 Mareko
12:38-40 Luka 20:45-47)**

³⁷ Den yawu sâm tiñ pilâmu Parisaio âlâje Yesu dâim emetñan yâhâop. Yan yâhâ Parisaio otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi yâk orop sot newi. ³⁸ Yawu gârâmâ anjoân Yesuje bâteje ki piriâhop. Sot ya inâk mem nemu ekñetâ sâtje otmu pârâk pilâwi. ³⁹ Pârâk pilâñetâ Yesuje yuwu sâm ekyongop. “Parisaio yengât topyeje teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nângâñet. Imbi âlâje amanje mem hâkñeâk pirimu biwiñan sot wahapje yawuâk tatbuap. Yakât dopjeâk yeje bukulipyenaje yekñetâ yahalâkgât hâkyeñeâk piriakmai. Yawu gârâmâ manman bâleje, me orotmemeyeje kiñgoñ ya biwiyenaje nângâmai. Yawu nângâñetâ yanje mem bâleje tuhuyekmap. ⁴⁰ Yengât topyeje yawu tap yamâ ki eñakmâ nanngangimai. Anitâje lohimbî kândikyotgop yan hâkyetje biwiyetje yâhâp yâhâp ya katyitgiop. ⁴¹ Yakât otmâ anjoân yeje biwi nângân nângânyeje ya sâm pitiaknomai. Yawu otnomai yanâmâ hâkgât wahap wuân me wuângât nângâñetâ tâñât otbuap. Yâhâ yawu ki otnomai yamâ yiwereje umatje teteyingim gap yu wangim umatje pato teteyingiwuap.

⁴² Parisaio yeñeâmâ nângâm tâpikgumai. Yeñeâmâ wahap tâñât, hote, gitâk, wahap yawuya mem ketetmâ bâlâk ñerek osetyejan konok ya mem Anitâhât pat kuwangimai. Yâhâ Anitâhât den ekyongomu kulemguwi yamâ loñgâemai. Loñgâem yan yuwu otmâ mansai. Lohimbî yengât den sâm hâreyingimai yan Anitâje nângâmu ârândâñ olâkgât ki nângâmai. Yawu otmâ den tâñ tâñâk ki sâm hâreyingimai. Otmu buku nom-

botŋe yeŋgât weyeŋe ki nâŋgâm tânyongomai. Yakât otmâ hâmbâi Anitâŋe matŋe umatŋe yinŋiwuap.

⁴³Yeŋe miti emetŋan yâhâ lohimbi senyeŋan ewanâk tatnehât nâŋgâmai. Otmu lohimbi hawamyongom tatmaiŋe nenekŋetâ yahatmu mepaenenekŋetgât nâŋgâmai. Yawu otmâ manŋetâ ya ek-mune bâleap. ⁴⁴Parisaio yeŋgât topyeŋe teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Emelâk lok muŋetâ hanyongowi ya yeŋgât sum kakŋambâ ki nâŋgâmâk bam gamai.” Yawu sâm ekyongop.

⁴⁵Yawu sâm ekyongomu Mosehât girem den kâsikum yinŋiminiwi hohetyeŋan gâtŋe lok âlâŋe yuwu sâm ekuop. “Bawapi, gâŋe Parisaio lok den sâyinŋiat yaŋe nen gurâ yawuâk meneneksap.”

⁴⁶Sâmu sâop. “Nenŋe yeŋgât amutgen manmâ yu ya otnehât den undipŋe topŋe topŋe sâm ningimai. Yamâ yeŋeâmâ denyeŋe ya ki lâum watmai. Den sâm ningiŋetâ umatŋe kakŋan manmain. Yawu manmunŋe biwinenŋe mem huruŋ pilâninginehât ki tânnongomai. Yakât otmâ Anitâŋe matŋe umatŋe yinŋimu menomai.

⁴⁷Yeŋeâmâ yuwu sâmai. “Poropete lok mum gawi ya yeŋgât sumân awu tawu kâmetmunŋe baŋbaŋ sâm sekŋe âlepŋe otmâ imap.” Yawu sâmai. Yamâ yeŋgât tâmbâlipyenŋe poropete lok ya yongonŋetâ muwi. ⁴⁸Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Tâmbâlipyenŋe poropete yongonŋetâ muwi ya yeŋgât sumân yeŋe awu tawu kâmetmâ galemguimai. Yawu otmâ yongowi yakât nâŋgâŋetâ ârândâŋ oap yawu yeksan. ⁴⁹Otmu pepa âlâ, kutŋe “Anitâhât nâŋgân nâŋgânŋe” sâm, yan den âlâ yuwu kulemgowi tap. “Hoŋ bawalipne nombotŋe âi sâm yinŋimune yeŋgâlen taka Anitâhât topŋe kâsikum yinŋim mannomai. Yamâ yeŋe nâhât den pat bialâkgât nombotŋe mem âlâlâ

tuhuyeknomai. Yâhâ nombotŋe âlâmâ yongonŋetâ munomai.” Den yawu tap. ⁵⁰Yakât yuwu sâwe. Emelâk Anitâŋe ikŋe poropete hâŋgânyongomu denŋe lâum manmâ gawi ya gurâ yawuâk tâmbâlipyenŋe nâŋgâm bâleyinŋim yongom mem ge katyebki. Yakât huhopŋe ya yeŋe menomai. Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât yuwu sâwe. ⁵¹Embânân topŋe katmâ tâmbâyeŋe lok âlâ, kutŋe Awe sâm, ya ataŋe kumu muop. Otmu poropete âlâ, kutŋe Sekaraia, yamâ opon kâmbukŋan yâhâ hotom um bam gam kinmu yanâk kuŋetâ muop. Yawu gârâmâ Awe kumu muop yapâek manmâ gam poropete kerek yongonŋetâ muwi yakât huhopŋe ya yeŋe menomaiâk.

⁵²Mosehât girem den kâsikum ningimai yeŋeâmâ Anitâhât den kurihiŋetâ tap. Yeŋeâmâ Anitâhât hâkân otmâ yâkât den nâŋgâm hâum pâpugumai. Yawu otmâ lohimbi nombotŋe yâkât den nâŋgâm tem lâuwangine sâm otmai ya yeŋgât mâtâp maŋguyinŋimai. Yawu otmai yakât nâŋgâmune bâleap. Yakât otmâ umatŋe topŋe topŋe teteyinŋiwuap.” Yawu sâm ekyongop.

⁵³Yawu sâm ekyongom emelambâ gem ariop. Sâp yakât kakŋan Parisaio otmu Mosehât girem den kâsikum yinŋiminiwiŋe Yesuhât nâŋgâm bâlewangim sâm ge katbi. ⁵⁴Otmu den sâm hilipgumu nâŋgâm den âiân katne sâm yu yakât âi pâi tuhumm gawi.

Nimbilam yâhâp ki otnom.

(Mataio 10:26-27)

12 Otmu lohimbi kinŋitŋe orowâkŋe Yesuhât den nâŋgâne sâm taka pâŋ sâwi. Taka pâŋ sâm Yesu hoŋ bawalipŋe mem awawi guwawi tuhuyekbi. Yawu otmâ kinŋetâ Yesuŋe hoŋ bawalipŋe yuwu sâm ekyongop. “Parisaio yâk yeŋgât matuk keluŋe mem bâleyekmagât galem

orangim mannomai. Parisaio yamâ nimbilamyeye yâhâp otmâ topyeye kurihiakmâ manmai. ²Yakât otmâ ya yengât den âlâ yuwu sâmune nângâjet. Tihângen wahap yu me ya otmâ gai. Ya ki tik tatbuap. Hâmbâi teteknan tetemu eknom. Yâhâ yu me ya otmâ kurihiakmai. Ya gurâ teteknan tetemu eknom. ³Yakât otmâ yuwu sâmune nângâjet. Yenâmâ nâ orowâk manmain. Yawu gârâmâ den nombotje nenjiâk tatmâ ekyongoman ya hâmbâi yeje lohimbi ekyongonetâ nângânomai.

Anitâje wawaeneneksap.

(Mataio 10:28-31)

⁴Yesuje torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Lok senyejan kinmâ den ekyongonetâ nângâjetâ nahat otmu yen nombotje yongonetâ munomai. Yongonomai yamâ umut biwiyeye ki hilipgunomai. Lok topnenje yawu tap. Yakât otmâ ya yengât ki kinjityejahât otnomai. ⁵Yâhâ Anitâhât topjeâmâ âlâ tap. Hâmbâi mâne yâkje konok umut biwiyeye hilipguwuapgât dop tap. Yakât otmâ yeje yâkât den konok lâum mannomai.

⁶Otmu yakât âlâ sâwe. Anitâhât den lâum manmain nen haonmâ ârândân yâkje tihitnenje otmap yakât topje nângâjetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nângâjet. Giroj giroj ekmain yamâ nâi tâjât. Yamâ ki galemgumain. Yawu gârâmâ giroj giroj âlâ mumbuap yakât topje himbim ambonaje emet inânjan nângâmu tap. ⁷Yawu gârâmâ nenâmâ giroj giroj yakât dop bia. Nenâmâ Anitâ ikje kundenje towat manmain. Yawu otmâ Anitâje topnenje kerehâk nanggap. Somotnenje tipi tapi yakât topje gurâ nângâmu tawâk. Yâkje tihitnenje otmap. Yakât nângâm biwi yâhâp ki otmâ manmâ yâhânom.

Topnenje ki kurihiakmâ Yesu betbanginom.

(Mataio 10:19-20,32-33

Mataio 12:32)

⁸Lohimbi âlâ me âlâje “Yesuhâlen biwinaje kepeim tem lâuwangim mansan,” yawu sâm lohimbi ekyongonomai yâhâmâ hâmbâi nâ lok bulâjaje himbim awonjahât ajelolipje yengât senyejan kinmâ topyeye sâm tetemune Anitâje manman kârikjan katyekbuap. ⁹Yâhâ lohimbi âlâ me âlâje “Nâ Yesu ki nângâwangian,” yawu sânomai otmuâmâ nâku lok bulâje himbim awonjahât ajelolipje yengât senyejan kinmâ “Nâ ki nângâyingian,” yawu sâwom. Lohimbi yawu otmai yaje matje umatje menomai. Yawu.

¹⁰Yakât otmâ den âlâ torokatmâ yuwu sâwe. Anitâje âi sâm nihim hângân-nohomu gewan. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâje nâhât nângâjetâ tâjât otbuap. Me nâhât nângâjetâ giâkgât lohimbi kendâyinginomai. Orotmeme yawuya ki witgum mannomai otmuâmâ ya yengât tosa yamâ Anitâje pilâyingiwuapgât dop tap. Otmu torokatmâ sâwe. Lok âlâ me âlâje Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje yu me ya otbuap ya ekmâmâ yuwu mon sâwuap. “Bâe, âi yukât amboje yamâ Satan.” Yawu sâm yan âi ya ekmâ Satangâlen gâitbuap. Yawu otmâ yâhânomai ya yengât Anitâje pilâyingiwuapgât dop âlâ ki tap. Lok yawuyaje tosa pato menomai.

¹¹Otmu den âlâ sâmune nângâjet. Yeje galem tijâk orangim mannomai. Kasalipyenaje nâhât den pat âlepje nângâjetâ nahat otmu yen meyekmâ miti emetjan me kiap yengâlen ari den âiân katyekmâ âi pâi tuhuyeknomai. Yawu otyingijetâ “Den mâtâpje girawu watmâ sâm ekyongomonje nângâjetâ keterakyingiwuap,” yawu nângâm

ki gorâyingsiwuap. ¹²Sâp yanâmâ Awoņnenņaje ikņe Wâtgât mâmâņahât Heak hângângumu ge den âlâlâ nâņgân nâņgânyeņan katmu nâhât den pat âlepņe sâm kusânâmâ ekyongonomai.

**Senje âlâlâ yakât
nâņgâmunņe yahatbuap.**

¹³Lohimbi kinbi ya yengât hohetyeņambâ lok âlâņe Yesu yuwu sâm ekuop. “Lok pato, sâmunne nâņgâ. Awoņnetņahât bâteņe bâiņe ya atanaņe ikņiâk mem alitmâ mansap. Yawu gârâmâ gâņe ekurâ nombotņe hioņmâ nihiâkgât nanņan.”

¹⁴Sâmu sâop. “Nâņe yet galemyotgom manbehât lok kunneneņaje ki sâm nihiop. Yakât otmâ imbiâk nâhâlen ga den ya eknohoat. ¹⁵Yakât otmâ yuwu sâmunne nâņgâņet. Senje âlâlâ me iri sikum ya Anitâņe biwineneņahât ki sâm katningiop. Yamâ hâkneneņahât sâm kalop. Yawuhât bukulipnenņe iri sikumyeņe orop manmai ya yekmâ tep bâle ki nâņgâyingsinom.”

¹⁶Yawu sâm den âlâen hâum yuwu sâop. “Lok kutdâ âlâhât kalamân siwit kehetņe pato teteop. ¹⁷Yawu otmu biwiņaje yuwu nâņgâop. “Siwit kehetņe pato tap yu mem emet girawuân katmune tatbuap? ¹⁸Yuwu otbom mon? Emet tipiņe siwit kehetņe katman ya kândoņmâ pato tuhum yan siwit kehetņe katmune tatbuap. ¹⁹Katmune tatmu yanâmâ hop sambe kakņan manmâ heroņe maroņe nâņgâm manmâ yâhâwom.” ²⁰Yawu sâmu Anitâņe yuwu sâm ekuop. “Gâ kopa. Omoņdâņe mumbuat. Yakât otmâ iri sikumge wawaerâ tatgihimap ya lok âlâņe membuap.” Yawu sâop.

²¹Yâhâ den ekyongoan yukât topņe yuwu tap. Lohimbiņe iri sikumyeņahât tepyeņe umatņe otmâ mansai ya yengât Anitâņe nâņgâmu bâlemap. Yakât otmâ muņetâ pesuk sâmap.” Yawu sâop.

**Anitâņe tihitnenņe otmâ.
Yakât otmâ ki gorâningiwuap.**

(Mataio 6:25-34)

²²⁻²³Yawu sâm lohimbi ekyongom benņe hoņ bawalipņe yuwu sâm ekyongop. Senje âlâlâ me iri sikumyeņe yakât ki nâņgâņetâ yahatbuap. Manmanyeneņahât bulâņe yamâ umut biwiyeņe. Yâhâ yengât manman yamâ Anitâņe emelâk senje âlâlâ lâtkuyingsimu manmai. Yakât otmâ yuwu ki nâņgânomai. “Nenņe sot wosapâ ba mem tetenom? Me iri sikum me âlâlâ ya girawu mem tetem manmâ yâhânom.” Yawu ki sâm biwi yâhâp otmâ gorâ kakņan mannomai. ²⁴Yawu gârâmâ den âlâen hâum yuwu sâmunne nâņgâņet. Kembâ ekmain. Yâhâmâ âi kalam ki tuhum hâhiwin nâņgâmai. Yamâ himbim amboņaje haoņmâ ârândâņ sot yingimâp. Yenâmâ nâihât dop ki mansai. Yenâmâ lok. Otmu yen gurâ yawuâk Anitâņe haoņmâ ârândâņ tânyongom gamap. ²⁵⁻²⁶Yawu gârâmâ yeņahât girawu mannom sâm yakât ki nâņgâm kiwiliņ otmâ. Yeņe wâtyeņan torokatmâ manmâ yâhânomaihât dop âlâ ki tap. Yawu otmâ yan hâum pâpğunomai.

Yakât topņe yuwu sâmunne nâņgâņet. ²⁷Hahop ekmain. Hahop yamâ titi pan pan pilâmu ekmunņe âilonņo loņņo otmâp. Yâhâ emelâk lok kutdâ âlâ, kutņe Solomon sâm, yâkņe hâk katipņe kulem melem mânunakmâ manop. Yanņe hahop suriņe sekņe âlepņe tetemap yakât dopņe ki miop. ²⁸Yâhâ hahop suriņe ekmunņe âilonņo otmâp. Yawu gârâmâ ikņahâk ki yahatmâ titi pan pan otmâ kuririņ sâm kinmap. Anitâņe nâņgâopgât yawu kinmap. Yiwereņeâmâ tetem âilonņo kinbuap. Yâhâ pek sâwuap yanâmâ hânân ge tâtuk sâwuap. Yenâmâ hahopgât dop ki mansai. Yenâmâ lok. Yakât otmâ biwiyeņaje

yuwu ki nângânomai. “Anitâje pâlâmje otmâ ki tihitnenje otmap.” Yawu ki nângâm mannomai.

²⁹Yakât yuwu sâmunen nângânet. Bulâjanâk Anitâje haonmâ ârândân tihitnenje otmâ yâhâwuap. Yakât biwi yâhâp ki otnomai. ³⁰Yawu gârâmâ lok nombotje Anitâhât topje ki nângâmai je sângum me iri sikum me senje âlâlâ yakât nângânetâ yahatmap. Yawu otjetâ ki ârândân otmap. Yakât otmâ otmaiân yeje ki torokatnomai. ³¹Yejeâmâ lohimi nombotje Anitâhâlen biwiyeje kepeijet sâm yâkât den ekyongonetâ nângânomai. Yawu otmâ manjetâ himbim awojnenje topyeje nângâmapje dopyejan yingimu ki umburuk mannomai.

Bukulipnenje tânyongonom.

(Mataio 6:19-21)

³²Yakât otmâ yâkâlen biwiyeje kepeim ki gorâyingimu mannomai. Awojnenje Anitâje heroje nângây-ingim tihityeje otmâ yâhâmbisâp. Yawu otmâ hâmbâi mâne manman kârikjan mem katyekmu manmâ yâhâmbisâi. ³³Yakât otmâ senje âlâlâ tatyngiap yamâ mem buku nombotje ki tatyngiap ya kâsikum tânyongonomai. Yawu otjetâmâ Anitâje yekmu ârândân otbuap. Otmu himbimân mannomaihât pat kuyngiop yakât bulâje yingimu menomai. Otmu himbimân manman sânduhân mannomai yan talaje ki kumbuap, me seloje ki hârewuap, me ki bumbunguwuap, me kombo ki otnomai. ³⁴Yawuhât Anitâhâlen biwi nângân nângânyeje kepeim manjetâ ârândân otbuap.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuje âwurem gewuap sâp ya ki nangain.

³⁵⁻³⁶Yesuje den âlâ yuwu sâm ekyongop. “Yen biwi golâ otmâ mannomaihât den âlâen hâum sâmunen nângânet. Hoj bawalipje yengât lok kutdâyeje kapi kâlepnehembâ âwurem taka emet hawiân kinmâ kotok kunmu nângâm in yawu gahatje mewanginomai. Yakât otmâ lambeyeje saum katjetâ sem tatmu mambotbanginomai. ³⁷Yawu otmâ mambotbangim tatnomai yanâmâ âwurem taka mem teteyekmâ heroje nângâyingiwuap. Heroje nângâyingim itâje kâpekâm katmu tatmu sot um yingiwuap. ³⁸Yâhâ omoj derepjan kapi ambolipje kerekje aman pâlâmje inomai yanâmâ âwurem takawuap. Taka hoj bawalipje sen golâ otmâ mambotbangim tatjetâ mem teteyekbuap otmuâmâ buku otyingiwuap. Buku otyingimu yâkje heroje nângâwanginomai. ³⁹Yen biwi golâ otmâ mannomaihât den âlâen hâum sâmunen nângânet. Kapi âlâ me âlâhât kasalipyeje sâp girawuân taka yongom itit kiom tuhuyinginomai yakât ki ekyongomai. Inâk pârâk sân sânak takamaihât kapi ambolipje sen galem manmâ emet kapiyeje galemgunomai. ⁴⁰Yakât dopjeâk Anitâje hângânnohomu âwurem gewom yakât sâp yeje ki nangai. Yakât otmâ biwi golâ manmâ mambotnihim yâhânomai. Yawu otnomai otmuâmâ âwurem gemune nekmâ heroje nângânomai.” Yawu sâm ekyongop.

Hoj bawa âlepje bâleje yâk yetgât topyetje

(Mataio 24:45-51)

⁴¹Yesuje yawu sâm ekyongomu Petoroje yuwu sâm âikuop. “Kutdâ den

âlâen hâum eknongoat yu nengâlâk yat me lok kerek nengât yat?"

⁴²Yawu sâam âikumu Yesuŋe purik pilâwanŋim den âlâen hâum yuwu sâam ekuop. "Lok kutdâ âlâne kapiŋe pilâm kapi kâlepŋehen ari kandi manmâ âwurem takawuap. Yaken ariwe sâam yan hoŋ bawane âlâ galem sâam katmâ yuwu sâam ekuwuap. "Arimuneâmâ gâne nep lok nombotŋe galemŋongowuat." Yawu sâam ekum pilâyekmâ arimu galem yaŋe âi ya biwiŋane mem galemŋongomu âilongo mannomai. ⁴³Yawu otmâ galemŋongowuap otmuâmâ patoŋane âwurem taka herone otbaŋgiwuap. ⁴⁴Yawu otbaŋgim galem pato katmu ikŋe senŋe âlâlâne yakât galem otbuap. ⁴⁵Yâhâ purik pilâm sâamune nâŋgâŋet. Hoŋ bawa yaŋe biwiŋane yuwu nâŋgâm âi ya hilipguwuap. "O, lok kutdâne arap yuâmâ in yawu ki takawuap. Yamâ sâp kâlep manbuap yakâ. Yakât otmâ wongât nâŋe âi yu membom?" Yawu sâam biwiŋane pâlâmŋe otmu ki galemŋongom heŋgeŋguwuap. Yawu manmâ to kârikŋe nem biwi hâlim otmu umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiwuap. Yawu otmâ lok bâleŋe yengâlen torokatmâ ki orotŋe otmâ manbuap. ⁴⁶Yawu otmâ biwiŋane pâlâmŋe otmu manbuap yan patoŋane pârâk sâam sânak taka kuk otmâ kum yaehen pilâmu ge hâhiwin nâŋgâm yâhâmbisâp.

⁴⁷Yakât topŋe yuwu sâamune nâŋgâŋet. Lohimbi nombotŋane nâhât den nâŋgâm heŋgeŋgunomai yanâmâ yakât nâŋgâŋetâ gemu betbaŋginomai. Yawu otnomai yakât matŋe Anitâŋe matŋe amokŋan yingimu menomai. ⁴⁸Yâhâ lohimbi nombotŋe âlâŋeâmâ nâhât den nâŋgâm pâpŋumai yaŋe otŋetâ bâlemap yâhâmâ Anitâŋe matŋe kakŋeâk yingimu menomai. Yakât otmu yuwu sâamune nâŋgâ. Lok âlâ me âlâ âi sâam yingimune ya tuhum

heŋgeŋgunomai ya yengât nâŋgâmune ârândâŋ otbuap. Yâhâ lok âlâ me âlâ âi pato sâam yingimune ya biwiyeŋane tiŋâk lâum tuhunomai ya yengât gurâ yawuâk nâŋgâmune ârândâŋ otbuap." Yawu sâam ekuop.

Yesuŋe giop yakât lohimbi hioŋakmâ mansai.

(Mataio 10:34-36)

⁴⁹Yesuŋe den âlâ yuwu sâam ekyongop. "Anitâŋe lohimbi yengât biwiyeŋahât topŋe nâŋgâm kâsipŋongom matŋe âlâku ikŋiâk ikŋiâk yingimu menomai yakât hâŋgânnohomu gewan. Yâhâ matŋe yingimu meŋetâ pesuk sâambâp. ⁵⁰Otmu umatŋe âlâ tetenihiŋu hâhiwin nâŋgâwom ya tetenihiŋ pesuk sâekgât nanŋan. ⁵¹Otmu den âlâ yuwu sâamune nâŋgâŋet. Nâhât yuwu ki sâanomai. "Nâhât yamâ buku konok otnehât himbimâmbâ giop." Yawu ki sâanomai. Nâŋe hânân gewan yakât yen hioŋaknomai. Hioŋakmâ yuwu oraŋginomai. ⁵²Lohimbi nanŋe baratŋe mome manmaiŋe hioŋakmâ komot yâhâp otnomai. Komot âlâhât yâhâp, âlâhârâmâ kalimbu yawu otnomai. ⁵³Âwâ nan me mâmâ barat kuk oraŋgim hioŋaknomai. Otmu iranŋe iranŋe ya gurâ yawuâk kuk oraŋgim hioŋaknomai." Yawu sâam ekyongop.

Yesuŋe kulem âlâlâ tuhuop yakât topŋe hâum pâpŋuwi.

(Mataio 16:2-3 Mareko 8:11-13)

⁵⁴Yesuŋe hoŋ bawalipŋe yawu sâam ekyongomâmâ benŋe lohimbi kinbi ya yuwu sâam ekyongop. "Op surumbup memuâmâ yuwu sâamai. "Gelâk gewe sâam oap". Sâŋetâ yawu otmap. ⁵⁵Otmu elem tok sâwe sâam otmuâmâ yuwu sâamai "Sikop kumbe sâam oap." Sâŋetâ yawu otmap. ⁵⁶Yen lok perâkŋe. Yeŋe elem kulewoŋboŋ yakât topŋe ekâm nâŋgâm heŋgeŋguai. Yâhâ nâŋe kulem

âlâlâ memune eksai yakât topņeâmâ girawuhât ki ekmâ nâņgâm heņgeņguai?

⁵⁷Wongât eņgatyeneâk otmâ orotmeme âlepņe me bâleņe ya ki ekmâ kiwilim mansai? Yen lok perâkņe yakâ.”

Den sâm tetem kaok nanņanņinom.

(Mataio 5:25-26)

⁵⁸Bukulipyene âlâ me âlâņe kuk otyingim den âiân katyekne sâm dâiyekmâ kiapgâlen arinomai. Yamâ mâtâwânâk ari sâm tetem kaok nanņanņinomai. Yâhâ yawu ki otnomai yamâ kiapgâlen ari den sâm tetenĕtâ yâkņe mem pâi emetņan katyekbuap. Pâi emetņan katyekmu tatmâ yeņe ombeyeneâk yaihen ki genomai. ⁵⁹Kiapņe pâi emetņan tatnomai sâm sâp katyņgiwuap ya pesuk sâmû yanâmâ genomai.” Yawu sâm ekyongop.

**Anitâhâlen biwinenņane
kepeim mannom.**

13 Yawu sâm ekyongop sâp yanâk lok nombotņane Yesuhâlen ari den pat yuwu sâm ekuwi. “Galilaia ambolipņane noniņ bulimakao gâim Anitâhât hotom uwi sâp yan kiap âlâ, kutņe Pilato sâm, yâkņe tembe lâulipņe hâņgânyongomu Galilaia ambolipņe yongoņĕtâ hepyeņe gemu noniņ bulimakao hepņe orop oset guset olop.” ²Yawu sâm ekuņĕtâ yuwu sâm ekyongop. “Pilatoņe tembe lâulipņe hâņgânyongomu yawu yongowi yakât yuwu mon sâmâi. “Muwi yeņgât tosa bâleņe yaņeâmâ Galilaia lok ondop yeņgât tosa ya wangim amokņan miap.” ³Yawu ki tap. Yawu gârâmâ yeņe orotmemeyeņe bâleņe ki pilâm Anitâhât den lâunomai otmuâmâ yawuâk matņe yingimu menomai. Otmu yakât den âlâ torokatmâ sâmune nâņgâņĕt. ⁴Yerusalem kapi ambolipņe kâi nombotgen kalimbu Siloam hem topņan kinņĕtâ kândun kum

ge kurihyehop ya yeņgât yuwu ki sâmomai. “Tosayeņe bâleņe yaņeâmâ Yerusalem kapi ambolipņe nombotņe yeņgât tosayeņe wangiop. Yakât otmâ hân ya kândun kum ge kurihyekomu muwi.” Yawu ki tap. ⁵Yakât otmâ âlâku sâmune nâņgâņĕt. Yeņe orotmemeyeņe bâleņe ki pilâm Anitâhâlen biwiyeņane kepeinomai otmuâmâ yengu yawuâk hiliwahonomai.”

⁶Den ya sâm tiņ pilâm den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Lok âlâņe koset âlâ kalop. Koset ya pato otmâ bulâņe kinbuapĕgât sâpņe tetemu taka amboņane bulâņe hâuwe sâm ekmu bia olop. ⁷Yakât otmâ kalam galemņe yuwu sâm ekuop. “Bulâņe hâuwe sâm ekmune biatmu yu yambu kalimbu oap. Yakât otmâ koset ya kârâm pilârâ ge iâk.” Yawu sâop.

⁸Sâmû sâop. “Lok pato, pilârâmâ yambu yu inâk kinâk. Hâmbâi topņe lawitmâ pitimunņe yanâmâ bulâņe kinbuap. ⁹Yâhâ ki kinbuap otmuâmâ kârâm pilâmune ge imbuap.” Yawu.”

**Tatmâ nâņgâ nâņgâ sâpņan
Yesuņe imbi âlâ heņgeņguop.**

¹⁰Tatmâ nâņgâ nâņgâ sâp âlâen Yesuņe opon kâmbukņan yâhâm den kâsikum yingiop. ¹¹Den kâsikum yingiop sâp yan imbi âlâ talop yamâ weke bâleņane mâņgâemu kun kândâtņe konok otmâ pareņe manmâ gamu yambuņe kâi nombotgen kalimbu pesuk sâop. ¹²Yesuņe imbi ya ekmâ kunņan mem yuwu sâm ekuop. “Imbi, yiwereņeâk âlepņe otbuat.” ¹³Yawu sâm kunņan memu kuwihakmâ tâņ tâņâk kinmâ Anitâ mepaeop.

¹⁴Yâhâ Yesuņe tatmâ nâņgâ nâņgâ sâpņan imbi ya heņgeņguop gârâmâ miti emetņahât galemņane galemņane nâņgâmu bâlemu lohimbi yuwu sâm ekyongop. “Nep tuhu tuhuhât sâpņe yamâ hilâm nombolân konok tap yan

takanjetâ heŋgemyongombâpgât dop. Yawu gârâmâ tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan imbi heŋgeŋguap yu ekmune dondâ bâleap. Ya ki orotŋe.”

¹⁵ Yawu sâmu Yesuŋe purik pilâwanŋim yuwu sâop. “Bâe, yen lok perâkŋe. Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋe ârândâŋ yeŋe donŋi bulimakaoyeŋe pekeâmbâ holanyekmâ dâim ari to yinginomaihat dop tap. Yawu gârâmâ donŋi me bulimakao umutyenŋe bia yakât nâŋgâmune tâŋjât otmap. ¹⁶ Yâhâ imbi yuâmâ Awarahamgât senâmbâ gâtŋe. Yawu gârâmâ Satangât weke bâleŋaŋe mângâemu pareŋe otmâ manmâ gap. Nâŋe tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan heŋgeŋgumune ki bâleap.”

¹⁷ Yawu sâm ekyongomu sâm ge katbiŋe nâŋgâm aŋulakbi. Yâhâ lohimbî inŋaŋe Yesuŋe olop miop ya ekmâ heronŋe otbaŋgiminiwi.

Bândup yakât topŋe

(Mataio 13:31-33 Mareko 4:30-32)

¹⁸ Yesuŋe yuwu sâm ekyongop. “Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim manŋetâ tihityenŋe otmap yakât topŋe teteâkgât wuân denân hâum sâmune nâŋgâŋetâ keterakbuap? ¹⁹ Yuân hâum sâmune nâŋgâŋet. “Nak âlâ kutŋe bândup yamâ lok âlâŋe kehetye âlâ mem ari kalamŋan kalop. Katmu tatmu kâmŋe ga takam yaŋak yâhâm kâlep pato otmu nâi wosapâ wosapâ taka awatŋe kun kunŋan kerem tatmai.” Yawu sâop.

Matuk keluŋe yakât topŋe

²⁰ Otmu torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Lok komotŋe komotŋe wosapâ wosapâ mansaiŋe biwiyenŋe nâhâlen katmâ tem lâunihinetgât yeŋe ari nâhât den pat âlepŋe ekyongonomai. ²¹ Yakât topŋe teteâkgât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Imbi âlâŋe dâmbia golanguwuap. Golangumâmâ matuk mendâremu keluŋe gemu

dâmbia orop menduhumu ukenŋe bâleŋe otbuap. Dop yawu.” Yawu sâop.

Himbimgât mâtâpŋe yamâ gâwik gâwikŋe

(Mataio 7:13-14,21-23)

²² Yerusalem kapi pato yakât mâtâp arap ya hâlânŋmâ kapi tipi tapi tap. Kapi yan ari Yesuŋe Anitâhât den lohimbî kâsikumu yingiop. ²³ Yawu otmu lok âlâŋe yuwu sâm Yesu âkuop. “Lok pato, yuwu sâm âihohowe. Lok getek âlâ himbimân yâhânomai me girawu?”

²⁴ Sâmu sâop. “Himbimgât mâtâp yamâ gâwik gâwikŋe. Yakât otmâ yapâ lohimbî sambeŋe arine sâmamâ hâmbiŋ gumbiŋ otmâ hâum pâpgunomai. Yakât otmâ yeŋe mâtâp ya tâŋ tâŋjâk watmâ arinomai. Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. ²⁵ Nâ mâtâp ambonŋe. Yakât otmâ mâtâp maŋguyingimune lok dondâhâlâkŋe arine sâm hâum pâpŋum amutgen kinmâ yuwu sânomai. “Lok pato, nâŋgâningirâ gane.”

Sâŋetâ sâwom. “Nâ ki nâŋgâyingian. Yen wonân?”

²⁶ Yawu sâm âiyongomune yuwu sâm eknohonomai. “Gâŋe kapinenŋan taka tatmâ den kâsikumu ningirâ orowâk tatmâ sot newin.”

²⁷ Sâŋetâ sâwom. “Yen wonân? Nâ ki nâŋgâyingian. Yeŋe orotmeme bâleŋe otmai. Yakât otmâ ariŋet.” Yawu sâwom. ²⁸ Yâhâ hâmbâi mâne Anitâŋe yen mem ketetyekbuap. Yawu otmâ Awaraham, Isaka, Yakop, otmu Anitâhât poropeteliŋaŋe tatmâ sot nem heronŋe otbaŋginomai ya yekmâ yeŋe tep bâle nâŋgânomai. Yawu otmâ hâhiwin nâŋgâm hu halak tuhumbisâi. ²⁹ Yakât otmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Sâp yanâmâ lok topŋe topŋe, emetsenŋe ga takamap yakembâ otmu purik sâmap yakembâ, otmu torehen torehen kiŋitŋe orowâkŋe taka menduhuakmâ nem heronŋe otŋetâ Anitâŋe tihityenŋe

otbuap. ³⁰Yâhâ lohimbi nombotŋaje yeŋahâlâk nâŋgâŋetâ yahatmap yaŋe Anitâ orop ki tatnomai. Yâhâ nombotŋaje yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmai yamâ Anitâŋe meyekmu ikŋan torokatnomai.

Yesuŋe Herotgât sâop.

(Mataio 23:37-39)

³¹Sâp yanâk Parisaio lok nombotŋaje ari yuwu sâm Yesu ekuwi. “Herotŋe gohowe sâm oap. Yakât otmâ kapi yu pilâm âlâengen ari.”

³²Sâŋetâ sâop. “Sâp yuâmâ weke bâleŋe watyekmâ mansan. Otmu kundat otmâ mansai ya heŋgemyongom mansan. Yâhâ hândâhân yuwuâk otbom. Yâhâ halihu nep sâm nihioŋ ya tuhum pesuk pilâwom.” Den ekyongoan yu Herot, lok perâkŋe ya, ekunomai. ³³Nâŋe yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anitâhât poropetelipŋaje ikŋahât den sâminiwi ya kerek Yerusalem kapi ambolipŋaje yongonŋetâ muwi. Yakât otmâ âun hândâhân âi tuhuwom. Gârâmâ halihuâmâ Yerusalem kapiân ari âi tuhum pesuk pilâwom.”

Yesuŋe Yerusalem kapi ambolipŋe yeŋgât topŋe nâŋgâop.

³⁴Yawu sâm ekyongom Yerusalem kapi ambolipŋe yeŋgât tepŋe nâŋgâm yuwu sâop. “Bâe, Yerusalem kapi ambolipŋe yeŋgât topyeŋe yuwu tap. Yeŋgâlen âi meŋetgât Anitâŋe ikŋe hoŋ bawalipŋe hâŋgânyongomu takaŋetâ yongom mem ge katyekmai. Yakât otmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Pâi mâmâŋe kurâk sâm nanlipŋe dâiyekmâ kuratyongomu tatmai. Yakât dopŋeâk menduhuyekmune nâhât hikinman manŋetgât sâman. Yamâ yeŋe nâhât hâkâŋ otmâ mansai. ³⁵Yawuhât Anitâŋe betyongomu kasalipyenŋe taka yongom watyekŋetâ kapi yu kâwurumŋaŋak kinbuap. Yakât otmâ

nâŋe pilâyekmâ ariwom. Benŋe sâp âlâen âwurem takamune nekmâ yuwu sâm eknohonomai. “Anitâ Kutdânenŋaje tihitnenŋe otbe sâm mat hâŋgâŋohomu takat. Yakât otmâ biwinenŋaje heronŋe pato nanŋain.” Yawu sâm eknohonomai.” Yesuŋe yawu sâop.

Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan lok âlâ bitâp tetewaŋgiop ya Yesuŋe walipgumu orok sâop.

14 Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâp âlâen Parisaio yeŋgât kunyeŋaje bukulipŋe nombotŋe Yesu orop dâiyekmu emetŋan yâhâ tatmâ sot newi. Nem tatbi yan Yesuŋe otmâ hilipguwuap me bia yakât Parisaioŋe ekmâ tatbi. ²Ekmâ tatŋetâ lok âlâ bitâp pato tetewaŋgiopŋe Yesu ekbe sâm yâhâop. ³Yâhâmu Yesuŋe ekmâmâ Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi otmu Parisaio ya yuwu sâm âiyongop. “Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan âi ki tuhunomgât Moseŋe girem den âlâ kulemguoŋ. Yawu gârâmâ tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan lohimbi heŋgemyongowomgât dop tap me bia? Sâŋetâ nâŋgâwe.”

⁴Yawu sâm âiyongomu biwiyenŋe umatŋe otmu olotoŋâk tatbi. Olotoŋâk tatŋetâ Yesuŋe lok ya bitâpŋan walipgumu orok sâmu emelambâ kioŋmâ ariop. ⁵Arimuâmâ emelan tatbi ya Yesuŋe yuwu sâm ekyongop. “Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan naom âlâ me bulimakao âlâ lâmân kioŋmu ya pilâŋetâmâ lâmânâk tatbuap me mem dâiŋetâ gawuap?” ⁶Yawu sâm âiyongomu yawuâk olotoŋâk tatbi.

Hâknenŋe ki mepaeaknom.

⁷Yâhâ emet yakât biwiŋan Parisaio nombotŋaje yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmu kou senŋan yâhâ tatbi ya yekmâ den âlâen hâum yuwu sâm

ekyongop. ⁸“Bukuyeje âlâje yen orowâk tatmâ sot um nenom sâmb dâiyekmu emetjan yâhâ kou senjanâk tatne yawu ki nângânomai. ⁹Yâhâ lok papato nombotje yen orowâk dâiyekbuap yâkje kou senjanâk tatnomaihât nângâwuap. Yawu gârâmâ yeje kulet sâyîngim kou senjanâk tatnomai yan lok papato takañetâmâ emet amboñaje yen yuwu mon sâmb ekyongowuap. “Wa, bukulipne, yuâmâ yengât kawê bia, keterakjet.” Yawu sâmb ekyongomu anjolakmaihât anjoân yâhâmâmâ kou topjan tatnomai. ¹⁰Yawu tatjetâ emet amboñaje kundup mem kou senjan liñgatbuap. Liñgatmâ “gam yâhâ tatjet” sâmb ekyongomu yanâmâ yâhâ tatnomai. Yawu otjetâ yanâmâ bukulipyeñaje nângâyîngîjetâ âilongo otbuap. ¹¹Yakât topje yuwu sâmbune nângâñet. Lok âlâ me âlâje yeñahât nângâñetâ gewuap ya yengât Anitâje nângâmu yahatbuap.”

¹²Yawu sâmb ekyongom emet amboñe ya yuwu sâmb ekuop. “Kapi ambolipje orop heroje otmâ sot um nenom sâmb imi atalipge, me wârâ toulipge, me hep torehenlipge, me bukulipge, me lok iri sikumyeje orop mansai ya ki dâiyekmâ garâ sot nenomai. Yâhâ lok yawuya dâiyekmâ garâ sot nenomai otmuâmâ hâmbâi yakât matje sâmb dâiheketâ yâk orop sot neñetâ pesuk sâwuap. ¹³Yakât otmâ yuwu sâmbune nângâ. Gâñe heroje otmâ sot um lok dâiyekbuat otmuâmâ lok tãñât, kopa, pareje, senyeje bok sâsâñe yawuya dâiyekbuat. ¹⁴Lok yawuya dâiyekmâ bāt belaiâk sot um yîngîrâ nem heroje otnomai. Yawu gârâmâ hâmbâi Anitâje lohimbî mumuñambâ mem yahatnenekbuap yan ikñak yakât matje gihiwuap. Yakât otmâ biwihañe heroje nângâwuap.” Yawu sâop.

Himbimân heroje otnomgât sâop.

(Mataio 22:1-10)

¹⁵Yawu sâmb ekumu nem tatbi ya yengâlen gâtje âlâje den ya nângâmâmâ yuwu sâmb ekuop. “Anitâje himbimân mannomgât pat kuningimu mansain. Yakât otmâ sâp patoen Anitâhât kapiân tatmâ sot nem heroje otnom yakât nângâmune tepne heroje oap.”

¹⁶Yawu sâmb ekumu den âlâen hâmu yuwu sâmb ekuop. “Lok kutdâ âlâje bukulipje orowâk heroje otmâ sot um nenomai yakât sâp kalop. ¹⁷Yâhâ sâpje otmu yan sonjo bau me sot kâlê topje topje um hâwurumu eñ âtâmun kinop. Ya ekmu ârândân otmu hoñ bawa âlâ hângângumu ari yâkât bukulipje yuwu sâmb ekyongop. “Sonjo bau sot kâlê yamâ emelâk umunje siap. Yakât otmâ ganjetâ heroje otmâ nenom,” yawu yap” sâmb ekyongop. Ekyongomu hâkân otbi.

¹⁸Lok anjoân ekuop yañe yuwu sâop. “Nâmâ hân puluhuan ya ekbe sâmb ariwom. Yakât otmâ lok kutdâ ya ekurâ ki nângânihimu bâlewuap.” Yawu sâop.

¹⁹Yâhâ âlâjeâmâ yuwu sâop. “Bulimakao bâlâk ñerek puluhumune kapi kâlêpñehen tap ya ari meyekmâ takawom. Yakât otmâ lok kutdâ ya ekurâ ki nângânihimu bâlewuap.” Yawu sâop.

²⁰Yâhâ âlâjeâmâ yuwu sâop. “Yiwereñeâk imbi mian. Yakât otmâ ki gawom?” Yawu sâop. ²¹Yawu sâñetâ hoñ bawa yañe âwurem ari lok kutdâñe den sâwi ya ekumu nângâmu bâleop. Nângâmu bâlemu hoñ bawañe ya yuwu sâmb ekuop. “In yawu ari mâtâp kunjan kinmâ lok umburuk, me lok pareje, me ândâpyeñe bok sâsâñe, me senyeje bok sâsâñe, lok yawuya yuken yaken arine sâmb oai ya ekyongorâ taka sot yu neñet.” Yawu sâmb ekum hângângumu ari mem teteyekmâ ekyongomu taka emetjan yâhâ tatbi. Yâhâ tatjetâ hoñ

bawaŋe yaŋe yâkâlen yâhâ yuwu sâmu ekuop. ²²“Lok kutdâne, den yat ya oan. Otmu emelan yâhâ tai yamâ ki pik yai. Yakât otmâ girawu nangat?”

²³Sâmu sâop. “Yakât otmâ âlâku ari lohimbî kewilâyekŋetâ mansai ya mem teteyekmâ ekyongorâ takanomai. Takaŋetâ yanâmâ emetne pik sâwuap. ²⁴Yâhâ bukulpipne aŋgoân ekyongoat yamâ nâhâlen ki takanomai.” Yawu sâop.” Yesuŋe yawu sâmu ekuop.

**Manmannenŋe ki alitmâ
manmâ yâhânom.**

(Mataio 10:37-38)

²⁵Lohimbî kiŋgitŋe orowâkŋe Yesu betŋan ariŋetâ purik sâmu yuwu sâmu ekyongop. ²⁶“Lok âlâ me âlâŋe nâhâlen torokatmâ orowâk mannom yawu nâŋgânomai otmuâmâ âwâ mâmâlipyeŋe, me imbi naomlipyeŋe, me imi atalipyenŋe, me wârâ toulipyenŋe betyiŋginomai. Otmu yeŋe manmanyenŋe ki alitnomai. ²⁷Otmu lok âlâ me âlâŋe nâhât den lâum âi tuhuŋetâ bukulpipenŋe nâŋgâm bâleyiŋgim hilipyongone sâmu otnomai yanâmâ hâkyenŋe alitmâ betnihinomai. Lok yawuya nâhât pat ki otnomai. ²⁸Yakât nâŋgâŋetâ keterahâkŋat den âlâen hâmu yuwu sâmu nâŋgâŋet. Lok âlâ me âlâŋe emet tuhune sâmu aŋgoân tewetsenŋe amon yaŋe senŋe âlâlâ puluhum emet ya tuhunomai yakât nâŋgânomai. ²⁹Gârâmâ yawu ki otnomai otmuâmâ emet ya mem kânâŋgâŋetâ tewetsenŋe biatmu pânjan pilânomai. Yawu otnomai yanâmâ lohimbîŋe emet ya torehenŋeâk kinmu ekmâ yakât den pat alahu gulahu otmâ senyenŋan gem giriŋyiŋgim yuwu sânomai. ³⁰“Lok yuŋeâmâ saran kânâŋgâŋetâ giop yamâ tewetsenŋe biatmu pânjan pilâŋetâ inâk tap.” Yawu sânomai.

³¹Yâhâ den âlâen hâmu yuwu sâmu nâŋgâŋet. Lok kutdâ âlâ me âlâŋe kasalipyenŋe orop ahonomai yanâmâ in yawu yâk yengâlen ki surutuk sâmu arinomai. Yamâ aŋgoân biwiyenŋe yuwu nâŋgânomai. “Nen yu getek âlâ, lok 10,000 yawu mansain. Yâhâ kasalipnenŋe endaken lok kiŋgitŋe orowâk, 20,000 yawu mansai. Yakât otmâ nenŋe yongonomgât dop ki otbuap.” ³²Yenâhât yawu nâŋgânomai otmuâmâ ki kundutmâ arinomai. Aŋgoân kasalipyenŋe orop buku konok manne sâmu hoŋ bawalipyenŋe hâŋgânyongoŋetâ ari mem lohotŋe tuhuyeknomai. ³³Yakât otmâ yuwu sâmu nâŋgâŋet. Yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe senŋe âlâlâyene me iri sikumyenŋe kerehâk pilâm nâhâlen torokatnomai otmuâmâ nâŋgâyiŋgimune orowâk mannom.

Kâtembe yakât dop

(Mataio 5:13 Mareko 9:50)

³⁴Yengât topyenŋe teteâkŋat den âlâen hâmu sâmu nâŋgâŋet. Kâtembe ihm solân hoŋmâ sot ya nemunŋe launenŋan memap. Yakât dopŋeâk yenâmâ lohimbî hohetyenŋan manmâ manman âilonŋo manŋetâ yekmâ Anitâ heronŋe nâŋgâwaŋgim mepaenomai. ³⁵Yâhâ kâtembe heleŋân ki hikum ikainom yanâmâ pâlâmŋe otbuap. Yawu otmu girawu tuhununŋe âlâkuâk ukenŋe otbuap? Yamâ ki orotŋe. Pâlâmŋe sâmu lâum pilâmain. Den yuâmâ biwiyenâk katmâ manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

**Lama âlâ gulip otbângimu ki
pilâwuap yan hâmu sâop.**

(Mataio 18:12-14)

15 Sâp âlâen takesi meme lokŋe yenâhât nâŋgâŋetâ yahatmu lohimbî kâityongom takesi mem yahatmâ kombo meyiŋgiminiwi yâk otmu lok

nombotņe ândâp kârik otmâ Mosehât girem den ki lâum manminiwi ya dondâhâlâkņe Yesuhât den nângâne sâam yâkâlen ariwi. ²Ariņetâ yan Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi otmu Parisaio lok yâkņe nângâņetâ bâlemu Yesuhât yuwu sâwi. “Yesuņe takesi meme lok otmu lok nombotņe Mosehât girem den ki lâumai ya meyekmu orowâk sot niai. Yawu otmu dondâ bâleap.”

³Yawu sâņetâ nângâm Yesuņe den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop. ⁴Lok âlâhât lama 100 yawu kinbangiwuap. Gârâmâ ya yengât hohetyenambâ konok âlâņe misingurakbuap. Yawu otmu amboņe nombotņe ya katyekmu kinņetâ konok misingurakbuap ya pânimâ yâhâm gewuap. Yawu otmâ nombotņe katyekmu kinnomai ya yengât ki nângâm ketet otbuap. ⁵⁻⁶Yâhâ misingurakbuap ya mem tetem yanâmâ tepņe welâmņan gemu lâum kapiân âwurem ariwuap. Kapiân âwurem ari bukuliņe yongonmâ yuwu sâam ekyongowuap. “Lama misingurahop ya mem tetean. Yakât otmâ sot um nem heroņe otne.” Yawu sâwuap. ⁷Yakât dop kum yuwu sâamune nângâņet. Lok 99, yâkņe yuwu nângâmai. “Nen lok âlepņe, orotmemeņe âilonņo otmâ mansain.” Yawu nângâm biwi pâlâmņe mansai. Lok yawuya yengât Anitâņe heroņe pato ki nângâyingimâp. Gârâmâ, lok konohâkņe orotmemeņe bâleņe bet pilâm Anitâhâlen biwiņe kepeim tem lâuwangiwuap yanâmâ Anitâņe heroņe pato nângâwangiwuap. Yawu.”

Tewetsenņe kioņbangimu pânibuap yan hâum sâop.

⁸Yâhâ Anitâņe lohimbî meyekmâ tihityeņe otmap yakât topņe nângâņetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâamune nângâņet. Imbî âlâ kina yâhâp yakât dop tatbangiwuap. Yâhâ 20 toea

kioņbangimuâmâ ki pilâuwuap. ⁹Yakât pânimâ arim mem tetem yanâmâ bukuliņe yongonmâ yuwu sâam ekyongowuap. “Wâe, tewetsenņe kioņnihiop ya mem tetean. Yakât otmâ heroņe otne.” Yawu sâwuap. ¹⁰Yakât yuwu sâamune nângâņet. Lok konohâkņe orotmemeņe bâleņe bet pilâm Anitâhâlen biwiņe kepeim tem lâuwangiwuap yanâmâ himbimân Anitâhât aņeloliņe lok yakât heroņe nângâwanginomai.”

Lok âlâ nanņe iri sikum mem gulip tuhuop yan hâum sâop.

¹¹Yesuņe den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop. “Lok âlâ nanyâhâtņe yâhâp manbi. ¹²Manņetâ nanņe betņan gâtņe âwâņe yuwu sâam ekuop. “Awoņ, senņe âlâlâ nâhât sâsâņe ya nihirâ miakbe.” Yawu sâmu senņe âlâlâ yâkât sâsâņe ya kâsikum waņmu miop. ¹³Yawu otmu nanņe ya nep tuhum getek manmâ, senņe âlâlâ ya puluhum yakât hâmeņe tewetsenņe miakmâ mâtâp kâlewângen ariop. Ari heņ otmâ ihilâk mahilâk manmâ tewetsenņe miakmâ ariop ya kerek pilâm metem umburuk manop. ¹⁴⁻¹⁶Umburuk manop yan po pato teteop. Po pato tetemu naom yaņe sotgât pânimâ kapi amboņe âlâhâlen arimu bau galemguwuap sâam âi waņop. Bau galemgum kinop yan po dondâ waņgimu bau yakât sot wahapņe mem nembe sâam otmu kuwangiwi. ¹⁷Yawu otbangiņetâ nângân nângânņe tetemu yuwu nângâop. “Awoņnahât nep lokliņe sot pato nem mansai. Nâ nanņe tâņ tâņ yamâ yuân manmâ sotgât otmâ hiliwahowoman. ¹⁸Yakât otmâ yahatmâ awoņnahâlen âwurem ari yuwu sâam ekuwom. “Awoņ, otmune bâleop yakât tosa Anitâhâlen otmu gâhâlen umatņe oap. ¹⁹Yakât otmâ aņulaksan. Yawu gârâmâ nângânihim nep lok sâam menekdâmâ hoņ bahihim

manbom.” Yawu sâm ekuwom.” Yawu nângâop.

²⁰Yawu nângâm yahatmâ kapi ya pilâm akņangen takamu âwâņaje senņe pilâm ehop. Ekmâ tepņe nângâm sururuk sâm ari nanņe lâum hâmeņe hârem niop.

²¹Yawu otmu nanņaje yuwu sâm ekuop. “Awoņ, otmune bâleop yakât tosa gâhâlen otmu Anitâhâlen umatņe oap. Yawu otmâ aņun pato gihiwan. Otmu nâhurâ aņulaksan.”

²²⁻²⁴Yawu sâm ekumu âwâņaje hoņ bawalipņe yuwu sâm ekyongop. “Nanne emelâk betnohom ariop ya âwurem takap. Yâhâ “emelâk muop mon,” yawu nângâm manmâ gaman. Yamâ âwurem takamu ekmâ tepne hâlâlâk welâmņan giap. Yakât otmâ in yawu ba hâk katipņe âiņe mem ga mânunņangiņet. Yawu otmâ handop âlâ mem barahanņan katņet. Otmu kâi katipņe katbaņgiņet. Nenņe heroņe otbaņginomgât bulimakao nanņe gâim uņetâ siâk.” Yawu sâm ekyongomu bulimakao nanņe gâim uņetâ semu nem heroņe otbaņgiwi.

²⁵⁻²⁶Heroņe otbaņgiņetâ yan nanņe kunņe yaņe newângembâ taka kapi ginņan kinmâ heroņe maroņe giriņ get get otmâ kinbi ya nângâm hoņ bawa âlâ kunmu gamu yuwu sâm âikuop. “Wongât heroņe otmâ tai?”

²⁷Sâmu sâop. “Imihe ari gulip olop ya âwurem takap. Yakât otmâ âwâyetņaje eknongomu bulimakao nanņe ya kum gâim umunņe siap.” Yawu sâop.

²⁸Yawu sâm ekumu nângâm âwâņahât nângâm bâlewangim kapi betņehen kinop. Yâhâ hoņ bawa yaņe âwâņe ekumu âwâņaje ba kinmâ “Nan, ga,” sâm ekuop.

²⁹Ekumu hâkâņ otmâ yuwu sâop. “Naņgat. Nâņe tem lâuhihim âi mem manmâ gamune yambu dondâ pesuk yap. Yawu otgihiman yamâ gâņe ki heroņe otnihimat. Otmu noniņ nanņe

âlâ ki nihirâ bukulpne orop um nem heroņe otmain. ³⁰Yawu gârâmâ nanņe senņe âlâlâ hârok gâwârehihim ari imbi kondarâ orop manmâ tewetsenņe pilâm meteop. Yâkņe âun âwurem takamu hoņ bawalipge ekyongorâ bulimakao nanņe kum gâim uņetâ semu nem heroņe otbaņgiai. Yakât nângâ-mune dondâ bâleap.”

³¹Yawu sâmu âwâņaje yuwu sâm ekuop. “Nanne, gâņe nâ orop sâp kâlep manmâ gamat. Otmu senņe âlâlâ tatnihiap ya gâhât pat sâm kuhihimune tap. ³²Yawu gârâmâ imihe “emelâk muop mon,” yawu nângâm manmâ gan ya âwurem takap. Yakât otmâ heroņe otbaņgimunņe ârândâņ oap.” Yawu sâop.

Galemņe senņe âlâlâ mem ihilâk tuhuop yan hâum sâop.

16 Yesuņe hoņ bawalipņe den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Lok kutdâ iri sikumņe tewetsenņe otmu âlâlâ ya pato dondâ tatbaņgiop. Yakât otmâ lok âlâ mem galemgunihiâkgât sâm âi waņop. Yawu gârâmâ lok yaņe lok kutdâņahât tewetsenņe mem gulip tuhuop. Yawu otmu lok kutdâ yakât hoņ bawalipņe nombotņaje yakât den pat yuwu sâm ekuwi. “Lok âlâ galem sâm âi waņon yâkņe senņe âlâlâ mem ihilâk tuhuhihiap.”

²Yawu sâm ekuņetâ lok kutdâyene yaņe lok ya yuwu sâm ekuop. “Gâņe nâhât tewetsenņe mem gulip tuhunihiat” yawu sâņetâ nanņan. Yakât otmâ galem âlâku ki katgekbom. Yakât otmâ puluhu puluhu pepa ya mem garâ senņe âlâlâ tatnihiap yakât topņe mem tetewom.”

³“Yawu sâm hângângumu ari biwiņaje yuwu nângâop. “Lok kutdâne watnekbomap. Yakât otmâ giratbe? Wâtne pato ki tatnihiap. Yakât otmâ âi umatņe tuhuwomgât dop âlâ ki tap. Otmu senņe âlâlâ gewe yâhâwe

yakât lok bât kandi bero manbom sâm yakât anjulkan. ⁴Yiwereņe nânġâmune teteap. Bukulipne yengât tosa pato lok kutdânahâlen tap ya mem gemune herone nânġânihinomai. Yawu nânġânihim lok kutdânaņe watnekuwap yanâmâ menekjetâ orowâk mannom.” Biwiņaņe yawu nânġâop.

⁵Yawu nânġâm bukulipne yengât tosa pato lok kutdânahâlen talop yâk âlâku ikņiâk ikņiâk mem dâiyehop. Yâhâ anġoân gaop ya yuwu sâm âikuop. “Gâhât tosa lok kutdânahâlen amon tap?”

⁶Sâmu sâop. “Nak bulânahât toņe ya âsâp 100.” Sâmu sâop. “Âlepņe tosa-hahât pepa yu mem 50 ya kulemgum.”

⁷Yawu sâm ekumu arimu lok âlâ gamu yuwu sâm âikuop. “Lok kutdânahâlen tosa amon tap?”

Sâmu sâop. “Siwit kehetņe ya itâ 1000.”

Sâmu sâop. “Tosahahât pepa yu mem 800 ya kulemgum.”

⁸Yawu ekyongop yakât den pat nânġâm lok kutdânaņe galemņe yakât nânġân nânġânņe pato tatbaņgiap nânġâm herone pato nânġâwanġiop. Wongât? Yuwuhât. Anitâhât den ki lâumai nombotņaņe iri sikumyene galemgum manman sânduġân manmai yakât nânġân nânġânyene pato tap. Yuwu otmâ Anitâhât den lâumai ya yengât nânġân nânġânyene ya wangiap.

⁹Yakât otmâ yuwu sâmunne nânġâņet. Yeņe Anitâhât tem lâuwangim iri sikum, me tewetsenņe, senņe âlâlâ ya galemgum heņġġum lohimbî yu me yakât umburuk oai ya kâsikum yingim tânyongonomai. Buku otyingim manmâ yâhâņetâ hambâi sâp pesuk sâuwawân Anitâņe manman kârikņan katyekmâ yakât hâmeņe yingimu menomai. Yawu.”

Âi tâņât me âi pato yakât topņe.

¹⁰Yesuņe den yuwu sâm ekyongop. “Lok âlâ me âlâņe âi tâņât biwiyeņaņe tiņâk lâum tuhum manmaiņeâmâ âi pato yawuâk biwiyeņaņe lâum tuhum heņġġunomai. Yâhâ lok âlâ me âlâņe âi tâņât tuhum hilipgumaiņeâmâ yakât dopņeâk âi pato tuhum hilipgunomai. ¹¹Yakât otmâ yeņe tewetsenņe me hânġât wahap topņe topņe yawuya ki galemgum heņġġunomai otmuâmâ hambâi Anitâņe manman bulâņe ki yingiwuap. ¹²Yâhâ bukulipyene yengât senņe âlâlâ hilipgunomai otmuâmâ Anitâņe yengât pat kuyingiop ya hambâi ki yingimu menomai.

¹³Yakât nânġâņetâ keterahâġġât den âlâen hâum yuwu sâmunne nânġâņet. “Lok konokņe lok kutdâ yâhâp yetġât âi menduhum ki tuhuyitgiwuap. Âlâhât biwiņaņe kepeim herone kakņan tuhuwanġiwuap. Yâhâ âlâhârâmâ hâkâņ kakņan nep ya ki tuhum heņġġuwuap. Yakât topņe yuwu sâwe. Hânġât manman me iri sikum yan biwiyeņe arimu manmaiņe girawu otmâ Anitâ tem lâuwangim mannomai? Yamâ ki orotņe.” Yawu sâop.

Yesuņe Parisaio den ekyongop.

¹⁴Yesuņe yawu sâm ekyongomu Parisaio nombotņe iri sikumyene alilakmâ manbiņe nânġâņetâ gemu senņan gewi. ¹⁵Senņan geņetâ yuwu sâm ekyongop. “Lohimbî yekņetâ yahatmu koko salehâk mansai yawu sâņetġât yeņe lohimbî senyeņan kinmâ Anitâhât den lâuin sâm otmâi. Yamâ Anitâņeâmâ yengât biwiyeņaġât topņe nanġap. Yu ya otmâ manmai ya lohimbî yekņetâ âlepņe otmâp yamâ Anitâņe ekmu bâlemap.”

¹⁶“Den âlâ sâmunne nânġâņet. Moseņe girem den âlâlâ kulemguoop otmu Anitâhât poropeteliņaņe den kulemgumi ya tatmâ gam Yoane teteop

yan andemje oap. Otmu Yoane teteop sâp yapâek lohimbiñe Anitâhâlen biwiyeñaje kepeiñetâ tihityeñe otbuap yakât den pat âlepñe ekyongom gan. Yawu otmâ lohimbî kiñgitje orowâkñe nângâñetâ bulâñe otmu yakât bulâñe mene sâm oai. ¹⁷Hân himbim gulip otbuapgât Anitâñe sâm kalop. Yamâ Mosehât girem den ya kum gulip tuhunomgât dop âlâ ki tap.”

¹⁸“Den âlâ sâmune nângâñet. Lok âlâ me âlâñe imbiñahât hâkân otmâ pilâm imbi ondop membuap. Yamâ lok yañe tosa umatje membuap. Yâhâ lok âlâ me âlâñe imbi pilâ pilâñe ya membuap ya yawuâk tosa umatje membuap. Otmu imbi âlâñe lok pilâ pilâñe ya membuap ya yawuâk tosa umatje membuap.” Yawu sâm ekyongop.

Lok iri sukumje orop otmu lok umburuk ya yetgât den.

¹⁹Yesuñe den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Lok kutdâ âlâ iri sikum tewetsenje pato tatbañgiopñe yuwu otmâ manminiop. Hâk katipñe âilongo loñgo hañgalakmâ hilâmñe hilâmñe sot topñe topñe nem hop sambe kakñan manminiop. ²⁰Yâhâ lok âlâ umburuk manop, yâkât kutje Lasaro sâm. Yâhâmâ use kârikñe tetewangimu hâhiwin kakñan manminiop. ²¹Yawu otmâ lok kutdâ yañe emetñan tatmâ sot nemu wahapñe gowelan kionop ya mem nembe sâm Lasaro emet gowetñan iminiop. Emet gowetñan im tatmu sosorje taka useñe ya nimbilakuminiwi. ²²Sâp âlâen lok umburuk ya mumu Anitâhât añelolipñaje lâum yâhâ Awaraham gotñan katjetâ talop. Yâhâ sâp ki kâlep otmuâk lok kutdâ ya yawuâk mumu hanguwi. ²³Yâhâ mumu umutñaje hem topñan kâlâp sem talowân ge tatmâ hâhiwin pato nângâop. Yawu otmâ senje pilâm Awaraham yet Lasaro yelehop.

²⁴Yelekmâ den kârikñan halahum yuwu sâm Awaraham ekuop. “Awoñ, yuwu sâmune nângâ. Kâlâp kâlehen tatmâ hâhiwin bâleñe nañgan. Yakât otmâ Lasaro ekurâ hâlipñaje to wâimâmâ nimbilamnan katmu sânduk sâek.”

²⁵Yawu sâmu Awarahamñe yuwu sâop. “Nanne, yuwu sâmune nângâ. Emelâk heronje otmâ hop sambe kakñan manon ya pesuk yap. Lasaro yâhâmâ hâhiwin kakñan manop ya gurâ yawuâk pesuk yap. Yakât otmâ tep hero kakñan tap. Gâmâ hâhiwin pato nângâm tat. ²⁶Yâhâ hohetnenñan hem pato kinsap. Yakât otmâ yupâ gâtñe âlâ me âlâñe gâhâlen gene sâm hâum pâpgunomai. Otmu yengâlen gâtñe âlâ me âlâñe yuân gane sâm yawuâk hâum pâpgunomai.”

²⁷⁻²⁸Sâmu sâop. “Awoñ, den âlâ sâmune nângâ. Kapinan imilipne mome mansai. Yâkñe yuân ge hâhiwin nângâmailhât Lasaro hângângurâ ari girem den ekyongomu nângân nângânyenje pâronj sâekgât nañgan.”

²⁹Sâmu sâop. “Yawu bia. Moseñe girem den âlâlâ kulemguop otmu Anitâhât poropetelipñaje den kulemguwi ya sâlikum nângânomai. Nâñe ki hângângumune âwurem gewuap.”

³⁰Sâmu sâop. “Awoñ, yuwu sâmune nângâ. Moseñe den kulemguop otmu Anitâhât poropetelipñaje den kulemguwi ya sâlikumai yamâ ki tem lâumai. Yakât otmâ muwi yâk yengâlen gâtñe âlâ me âlâñe mumuñambâ yahatmâ ari ekyongonomai otmuâmâ orotmemeyeñe bâleñe bet pilâm Anitâ tem lâuwanginomai.”

³¹Sâmu sâop. “Nanne, yuwu sâmune nângâ. Moseñe girem den âlâlâ kulemguop otmu Anitâhât poropetelipñaje den kulemguwi ya sâlikum nângâñetâ nahat otmu ki lâumai. Yakât otmâ muwi yâk yengâlen

gâtŋaŋe mumuŋambâ yahatmâ ari ekyongonomai otmuâmâ yakât dopŋeâk yâkât den nânŋâŋetâ nahat otmu ki lâunomai. Yakât otmâ ki hânŋâŋumune âwurem gewuap.” Yawu sâm ekuop.” Yesuŋe den âlâen hâum yawu sâm ekyongop.

Tosa yakât topŋe

(Mataio 18:6-7,21-22 Mareko 9:42)

17 Yesuŋe hoŋ bawalipŋe yuwu sâm ekyongop. “Lohimbi kerekŋe lohotŋe otmâ yuwu yawu otŋetâ bâlemu tosa meŋetgât Satanŋe kendâŋingimap. Otmu lohimbi âlâ me âlâŋe bukulipyenŋe otŋetâ bâleâkgât kendâŋingimai yamâ Anitâŋe matŋe umatŋe yingimu menomai. ²Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâŋe bukulipyenŋe kendâŋinginetâ otŋetâ bâlemap yâhâmâ mâmâlipyenŋe ki mem ga katyekbâi yamâ mem ga katyekbi. ³Yakât otmâ biwiyenŋe galemahom manmâ yâhânomai.

Bukuhe âlâŋe bâleŋe topŋe topŋe mânŋâehekmu ekurâ yetŋiâk tatmâ den heŋgenŋuromawot. Yawu otmutâ ârândânŋ otmu buku konok mandomawot. ⁴Yâhâ hilâm konok yakât biwiŋan bukuhaŋe orotmeme kiŋgoŋ mânŋâehekmâ yahatmu nombolân yâhâŋe otbuap. Yawu gârâmâ mânŋâehekbuaŋ ya sâm tetem tosaŋe pilâwaŋgiwuatgât ekgohowuap otmuâmâ âlepŋe tosaŋe pilâwaŋgiwuat.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuhâlen biwinenŋaŋe kepeinomgât sâop.

⁵Yawu sâmu hoŋ bawalipŋaŋe yuwu sâm ekuwi. “Kutdâ, den eknongomat ya kerek nânŋâmunŋe yakât bulâŋe tetewuapgât nanŋain. Yakât otmâ mem hewewenŋe tuhunenekdâ gâhâlen biwinenŋaŋe tiŋâk kepeim mannom.” Yawu sâwi.

⁶Sâŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Den âlâen hâum yuwu sâmune nânŋâŋet. Nak âlâ, kutŋe bândup, yamâ lok âlâŋe kehetŋe tipiŋe âlâ mem ari kalamŋan kalop. Katmu tatmu kâmŋe ga takamu yaŋak yâhâm kâlep pato otmâ nak nombotŋe wangim kinmap. Yakât dopŋeâk nâhâlen biwiyenŋaŋe kepeim manmâ yâhâ lakop endo kinsap enda ekuŋetâ denyeŋe nânŋâm hindakmâ saruân kionŋbuap.” Yawu sâop.

Nenŋe Anitâhât nep mem yuwu otmâ mannom.

⁷Den âlâen hâum yuwu sâm ekyongop. “Yenŋâlen gâtŋe âlâ me âlâhât hoŋ bawalipyenŋe noniŋ bulimakao galemŋum nep tuhum emetsâpŋan kapiân âwurem gaŋetâ yuwu ki sâm ekyongonomai. “Emetyenŋan yâhâ tatŋetâ sot um yingwiwe.” ⁸Yawu bia. Yuwu mon sâm ekyongonomai. “Sot um nihiŋetâ nemune ârândânŋ otmu yeŋe sot um nenomai.” Yawu sâm ekyongonomai. ⁹Yakât yuwu sâmune nânŋâŋet. Lok kutdâlipyenŋe hoŋ bawalipyenŋe nep sâm yingimai ya tuhuŋetâ ki mepaeyekmai. In nânŋâŋinginetâ ârândânŋ otmap. ¹⁰Yenŋât topyenŋe yawu tap. Nep sâm yingimune ya tuhum pesuk pilânomai yan yuwu sânomai. “Nen hoŋ bawa mansain. Nep sâm ningiop ya konok tuhumain.” Yawu sânomai. Yawu sâm ekyongop.

Lok hâk bâle teteyingiop ya Yesuŋe heŋgemyongop.

¹¹Yesuŋe Yerusalem kapiân ariwe sâm Galilaia hân tânâmŋambâ arim yaŋak Samaria hân hâlâŋmâ kapi bâiŋehen tap yan ariop. ¹²Yâhâ kapi ya ambolipŋe lok nombolân imbât hâk bâle teteyingimu manminiwi. Otmu Samaria gâtŋe lok âlâ hâk bâle tetewangimu manminiopŋe yâk yenŋâlen torokatmu lok bāt nom-

bot nombot hârok yawu otbi. Yâkņe Yesu ekmâ kâlepņehembâ kinmâ¹³ den kârikņan yuwu sâm ekuwi. “Wâe lok pato, Yesu, gâņe nâņgâningihât naņgain.” Yawu sâwi.

¹⁴Sâņetâ sâop. “Hotom umai yeņgâlen ariņetâ hâkyeņe eknomai.” Yawu sâm ekyongomu ariwi.

Yâhâ mâtâwân arim tatņetâ hâkyeņe âlepņe olop.¹⁵⁻¹⁶ Hâkyeņe âlepņe otmu eņakmâ Samaria gâtņe ya ikņiâk âwurem ari Yesuhât gotņan ba kinmâ heroņe otbaņgim mepaeop.

¹⁷Yawu otmu Yesuņe lohimbi yan kinbi ya yuwu sâm ekyongop. “Lok bāt nombot nombot hârok heņgemyongoan. Yamâ lok nombolân imbât yamâ wonâmbâ?”¹⁸ Wongât Samaria gâtņe yuņak Anitâ mepaeuwe sâm âwurem takap?” Yawu sâm ekyongop.

¹⁹Yâhâ lok ya yuwu sâm ekuop. “Nâhâlen biwihaje kepeiat. Yakât otmâ Anitâņe nâņgâhihimu âlepņe oat. Yakât otmâ lohotņan bam ari.”

Yesu âwurem gewuap yakât sâop.

(Mataio 24:23-28,37-41)

²⁰Sâp âlâen Parisaio lok nombotņaje Yesu yuwu sâm âikuwi. “Sâp girawuân Anitâņe tihitnenņe otmu manman sânduhân mannom?” Sâņetâ sâop. “Anitâņe topņe katmâ tihityeņe otbuap sâp yan kulem topņe topņe ki tetemu ekmâ kiwilinomai.²¹ Yakât otmâ yuwu ki sânomai. “Yuân topņe katmâ tihitnenņe otbuap. Me endaken topņe katmâ tihitnenņe otbuap.” Yawu ki sânomai. Yuwu sâmune nâņgâņet. Anitâņe emelâk tihityeņe otbe sâm hâņgânnohomu ge mansan.” Yawu sâop.

²²Yawu sâm ekyongomu ariņetâ hoņ bawalipņe yuwu sâm ekyongop. “Hâmbâi sâp âlâen nâ lok bulâņe âwurem ge tihityeņe otmune biwiyeņe sânduk sâekgât biwiyeņe ya mem mannomai. Gârâmâ sâp yan ki âwurem

gemune neknomai.²³ Yawu gârâmâ sâp yan lok nombotņaje yuwu sâm ekyongonomai. “Anitâņe Yesu hâņgângumu âwurem ge tihitnenņe otbuap sâop yamâ emelâk hâņgângumu ge endaken mansap, me wosaken me wosaken ge mansap.” Yawu sâm ekyongonjetâ yâk yeņgât den ya ki nâņgânomai. Yawu otmâ ki pâinnekmâ âlâen âlâen arinomai. Nâ gewom yan yok pilâm ki gewom.²⁴ Himbim belek sâmu laņinņaje siliņ siliņ sâm nombotgembâ nombot otmâ haņ sâmap yakât dopņeâk Anitâņe nâ lok bulâņe hâņgânnohomu âwurem gewom. âwurem gemune lohimbi hâņan kulemņan mansai kerekņe nâhât laņinņe ekmâ topņe nâņgânomai.²⁵ Yâhâ aņgoânâmâ Yura nengât papatolipnenņaje nâhât hâkâņ otmâ hâhiwin nihiņetâ sâtgum mumbom.²⁶ Yâhâ âwurem gewom yanâmâ pârâk sân sânak gewom. Yâhâ âwurem gewom yakât sâpņe tâlâhuwuap yanâmâ orotmeme girawuya otmâ mannomai yakât yuwu sâmune nâņgâņet.

Emelâk embâņan lok âlâ, kutņe Noa sâm, manmu towat teteop dop yawuâk ya tetewuap.²⁷ Emelâk Noaņe manop yanâmâ lohimbi gulip malap manmâ yeņe âi yeņahâlâk nâņgâm manbi. Yawu manņetâ Noaņeâmâ waņga kâlehen yâhâop. Yawu otmâ nen âlepņe mansainâk sâm gulip malap manmâ gaņetâ yan Anitâņe nâņgâmu tongelâk pato gemu to niņ niņ sâm lohimbi kerek haranyongomu mum metewi.

²⁸Yâhâ yakât dopņeâk lok âlâ, kutņe Lot sâm, yâkņe manmu towat teteop dop yawuâk ya tetewuap. Emelâk Lotņe manop yanâmâ lohimbi gulip malap otmâ soņgo bau sot kâle nem yeņahâlâk nâņgâņetâ yahalop. Imbi aņgi guņgi otbi. Emet opon tuhuwi. Nep topņe topņe tuhuņetâ Lotņe Sotom kapi ya pilâm ariop.²⁹ Yawu otmâ nen âlepņe

mansainâk sâam gulip malap manjetâ Anitâne nângâmu himbimâmbâ kâlâpne punduŋ sâam ge kapi ambolipne kerek sem gulip tuhuyehop.³⁰ Yakât dopneâk lohimbi nombotŋe âlepne mansainâk sâam otjetâ yan Anitâne yâhâpne nâ hângânnohomu gewom.

³¹Sâp yan yuwu otnomai. Lok âlâ me âlâ kapi hâlânâ mannomaiŋe kasalipneŋe takanjetâ yekmâ emetyeŋan ki âwurem ari itâ pareŋe menomai. Otmu lohimbi newân kinnomaiŋe kasalipneŋe takanjetâ yekmâ âwurem ari emetyeŋan iri sikumyeŋe miaknehât ki nângânomai.³² Emelâk embârân himbimâmbâ kâlâpne punduŋ sâam ge Sotom kapi ambolipne sem gulip tuhuyehop sâp yan Lot imbiŋeŋe kameŋe kakŋambâ olelem ekmâ kâtembe olop. Yakât den pat yeŋe nângâm hâkyeŋe miangim mannomai.³³ Yakât otmâ yuwu sâamune nângâŋet. Lok âlâ me âlâne manmanyeŋe alitnomai yamâ hiliwahonomai. Yâhâ lok âlâ me âlâne nâhâlen biwiyenŋe kepeim tem lâunihijetâ yan lohimbi belângen mansaiŋe yekjetâ bâlemu yongonjetâ munomai yamâ Anitâne mumuŋambâ mem yahatyekbuap.³⁴ Sâp gewom yan lok oponân inomai yamâ Anitâne nombotŋe ya meyekmâ nombotŋe pilâyekbuap.³⁵ Yâhâ lohimbi âi kalam tuhum gulip malap mannomai gurâ nombotŋe meyekmâ nombotŋe pilâyekbuap.³⁶ Yâhâ hat mannomai gurâ nombotŋe meyekmâ nombotŋe pilâyekbuap.”

³⁷Yawu sâam ekyongomu yuwu sâam âikuwi. “Kutdâ, kapi wonân mem kâsipngowuat?”

Sâŋetâ sâop. “Yâhâ umatŋe âlâlâ tetewuap yakât emet inânŋan ekyongom gaman. Yukât bulâŋe hâmbâi tetewuawân ekmâ topŋe nângâm henŋenŋunomai.” Yawu sâop.

Imbi kambutŋe kiap ulitguminiop yan hâum sâop.

18 Yesuhât hoŋ bawalipneŋe hilâm ârândâŋ Anitâ orowâk den otmâ ki lohotŋe otnomaihât den âlâen hâum yuwu sâam ekyongop.² “Kiap âlâ lohimbi yeŋgât den sâam hâreyingim yan Anitâhât nângâmu gemu ki ewe katye-hop.³ Yâhâ kapi amboŋe, imbi kambut âlâ, yakâlen ari sâam guhuŋmâ yuwu sâam ekuminiop. “Âlepne den sâam hârerâ imbi âlâne mângâenehop yakât matŋe kâpekbaŋgiwom.”

⁴Yawu sâam ekuminiop yamâ denŋe ki nângâm gaop. Yawu otmâ gamu sâp kâlep otmu biwiŋeŋe yuwu nângâop. “Anitâhât nângâmune gemap. Otmu lohimbi ki ewe katyekman.⁵ Yawu gârâmâ imbi kambut yeŋe haoŋmâ ârândâŋ kâi kâi liŋnihim tatmâ mem kopa tuhunekmapgât ihilâk nângâwaŋgiwom.” Yawu sâop.

⁶“Yâhâ imbi yaŋe kiap ya ekumu tânguop yamâ yuwu.⁷ Nen Anitâhât tem lâuwaŋim manmainŋe haoŋmâ ârândâŋ ulitgum yâhânom otmuâmâ nângâningiwuap. Yâkŋe biwi pâlamŋe otmâ dennenŋe ki nângâwuapgât dop âlâ ki tap.⁸ Ulitgumunŋe in yawu nângâningiwuap. Yawu nângânomai. Yawu gârâmâ Anitâne nâ lok bulâŋe hângânnohomu himbimâmbâ âwurem gewom sâp yan lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe nâhâlen biwiyenŋe tiŋâk kepeim mambotnihim mannomai me bia?” Yawu sâop.

Parisaio yet takesi meme lok

⁹Lok nombotŋeŋe yeŋahât nângâŋetâ yahatmu “nen lok âlepne, uwawapne bia mansain” sâam bukulipyeŋe yeŋgât nângâŋetâ gemap. Lok yawuya yeŋgât nângâm Yesuŋe den âlâen hâum yuwu sâop.¹⁰ “Lok yâhâp opon kâmbukŋan yâhâm Anitâ ulitguwot. Âlâmâ Pari-

saio. Otmu âlâmâ takesi meme lok.
¹¹ Parisaio yaŋeâmâ ikŋahât nâŋgâmu yahatmu senje ewan pilâm ekmâ yuwu sâop. “O Anitâ, yuwu sâmunne nâŋgâ. Lok nombotŋaŋe kapam kumai, kombo otmai, otŋetâ bâlem gap. Nâ yawuya bia. Otmu takesi meme lok endo kin-sap nâ endawuya bia. ¹²Hilâm nombolân yâhâp yakât biwiŋan hilâm yâhâp sot barak manmâ nâŋgâhihim mepaehekman. Otmu tewetsenŋe senje âlâlâ tatnihiap yakât sâsâŋambâ konok hârem gâhât pat kuhihiman.” Yawu sâop.

¹³Otmu takesi meme lok yaŋeâmâ gulunjan kinmâ kâmgum den tâlâwâk yuwu sâop. “O Anitâ, tepge nâŋgânihi. Nâ lok bâleŋe mansanâke yamâ ki pilânekbuat,” yawu sâop.

¹⁴Yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Anitâŋe takesi meme lok yâkât nâŋgâwâŋgim tosaŋe pilâop. Yâhâ Parisaio yâhâmâ tosaŋe yawuâk tatbaŋgiop. Yâhâ lok âlâ me âlâŋe hâkyeŋe mepaeakmâ manmai yamâ Anitâŋe mem ge katyekbuap. Yâhâ lok âlâ me âlâŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmai ya yeŋgât Anitâŋe nâŋgâmu yahatbuap.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuŋe nan baralipyenŋe lukuleyehop.

(Mataio 19:13-15 Mareko 10:13-16)

¹⁵Sâp yanâmâ lohimbî nombotŋaŋe nan baralipyenŋe meyekmâ Yesuhâlen ariwi. Ari Yesuŋe kunyenjan mem Anitâ ulitgumu lukuleyehâkgât ekuwi. Yawu otŋetâ hoŋ bawalipŋaŋe yekŋetâ ki ârândânŋ otmu kuyiŋgiwi. ¹⁶Kuyiŋgiŋetâ Yesuŋe nimnaom ekyongomu gaŋetâ hoŋ bawalipŋe yuwu sâm ekyongop. “Kâmbukŋe, ki kuyiŋgiŋet. Anitâŋe nimnaom titipâ yu yeŋgât tihityeŋe otmap. Yakât otmâ dâiyekmâ nâhâlen gaŋet. Yeŋe kuyiŋgiŋetâ ekmune ki ârândânŋ oap. ¹⁷Yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Nimnaom titipâŋe Anitâhât

den nâŋgâm in yawu lâuwâŋgim manŋetâ tihityeŋe otmap. Yakât dopŋeâk yeŋe tem lâuwâŋginomai yanâmâ Anitâŋe tihityeŋe otbuap. Yawu otmâ sâp pato tetewuawân meyekbuap. Yâhâ yawu ki otnomai otmuâmâ Anitâŋe betyongomu belâŋgen tatnomai.” Yawu sâm ekyongop.

Lok iri sikumyeŋe pato tatyŋgiap yâk yeŋgât topyeŋe

(Mataio 19:16-30 Mareko 10:17-31)

¹⁸Yawu sâm ekyongomu Yura yeŋgât papatolipyenŋe âlâŋe Yesu yuwu sâm âkuop. “Bawapi, manman koko salek amboŋe mansat. Yakât otmâ sârâ nâŋgâwe. Nâŋe girawu otmune ârândânŋ otmu Anitâŋe manman kârikŋahât pat kunihiwuap?”

¹⁹Sâmu sâop. “Wongât nâhât “Manman koko salek amboŋe” yat? Anitâ konohâk manman koko salek amboŋe tatmap. ²⁰Yakât otmâ gâŋe âinohoat yakât matŋe yuwu sâmunne nâŋgâ. Anitâŋe girem den Mose ekumu kulemguoŋ ya sâlikum nâŋgâmat me bia? Ya yuwu tap. Buku âlâhât imbi ki ekmâ otbuat. Lok nombotŋe ki yongorâ munomai. Kombo ki meyiŋgiwuap. Hakyenjan ki sâwuap. Den perâk ki sâm kâityongowuat. Âwâ mâmâhe yetgât lauyetŋe lâum amutyetŋan manbuat.”

²¹Sâmu sâop. “Bawapi. Girem den sâm arat yuâmâ ŋaŋanambâek lâum manmâ gaman.” Yawu sâop.

²²Sâmu sâop. “Yuwu otbuat. Senje âlâlâ pato tatgihiap ya kâsikum buku nombotŋe umburuk mansai ya yingiwuat. Yawu otmâ nâhâlen torokatdâmâ Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuhihiwuap.” Yawu sâop. ²³Yawu sâmu iri sikum me senje âlâlâ dondâ tatbaŋgiop yakât nâŋgâmu biwiŋe umatŋe otmu hâmeŋe bâleop.

²⁴Hâmeŋe bâleumu ekmâ Yesuŋe yuwu sâm hoŋ bawalipŋe ekyongop. “Lok iri

sikum pato tatyngiapneâmâ Anitâhâlen biwiyenaje kepeim tem lâuwangine sâm otjetâ hâi hâiye otmap. ²⁵ Yakât topje nângâjetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nângâjet. Pusiye seloŋ watmu pin pinŋan arimu yan watmâ ba membe sâm hâum pâpgumap. Yakât dopjeâk lohimi iri sikumyeje pato tatyngiapne Anitâŋe tihityeje olâkgât mâtâp ya watmâ arine sâm otjetâ hâi hâiye otbuap.

²⁶ Yawu sâmu nângâjetâ sâtje otmu yuwu sâm âikuwi. “Lohimbi girawuyaje otjetâ ârandâŋ otmu Anitâŋe manman kârikjahât pat kuyingiwuap?”

²⁷ Sânetâ sâop. “Anitâhât manman kapiân arine sâm loggât nângân nângân watmâ arinomaihât dop âlâ ki tap. Yamâ Anitâhât topje âlâ tap. Yakât otmâ yeje yu me ya otne sâm yâkât nângân nângân watmâ otnomaihât dop tap. Yâkŋe konok manman kârikŋe ya yingimu mem manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâmu Petoroŋe yuwu sâop. “Bâe, nenâmâ senŋe âlâlâ kerek betbangim gâhâlen torokatmâ hâhiwin kakŋan manmâ gain.” Yawu sâop.

²⁹ Sâmu sâop. “Lohimbiŋe nâhâlen biwiyenje katjetgât lok âlâ me âlâŋe nâhât den ekyongonomaiŋe âwâ mâmlipyenje, me imi garilipyenje, me hep torehenlipyenje, me senŋe âlâlâ siminŋe tatyngiap ya kerek pilâm nâhât komolân torokatnomai. ³⁰ Yawu otmâ nâhât komolân torokatmâ mannomai yanâmâ emelâk hep torehenlipyenje orop heroŋe otminiwi ya wangim heroŋe pato kakŋan mannomai. Otmu hâmbâi Anitâŋe meyekmâ manman kârikŋan katyekmu mannomai.” Yawu sâm ekyongop.

Yesuŋe mumbuap yakât kalimbuŋe sâop.

(Mataio 20:17-19 Mareko 10:32-34)

³¹ Yesuŋe hoŋ bawalipŋe kâiân yâhâp meyekmâ yuwu sâm ekyongop. “Yuwu sâmune nângâjet. Yiwerenŋe Yerusalem kapiân yâhânom. Yan yâhâmunŋe emelâk emet inânŋan Anitâhât poropetelipŋe lok bulâŋe nâhât den kulemgum gawi yakât bulâŋe tetewuap. ³² Yâhâ lok âlâŋe nângâm bâlenihim hotom umai otmu Mosehât girem den kâsikum ningimai ya yeŋgât bâtyenjan katnekuap. Bâtyenjan katnekmu den âiân katnekmâ mumbomgât den sâm hârenihinomai. Den sâm hârenihim Roma lok yeŋgâlen katneketâ yâkŋe yuwu otnihinomai. Sennan gem tâpnohom, mem âlâlâ tuhunekŋetâ hâhiwin pato nângâwom. ³³ Otmu benŋe howanân nohoŋetâ mumbom. Mumunŋe hannohoŋetâ hilâm kalimbu pesuk sâmu yakât kakŋan mumuŋambâ yahatbom.” Yawu sâm ekyongop.

³⁴ Yawu sâm ekyongomu Yerusalem yâhânomai yakât nângâjetâ biwiyenŋe umatje otmu nângâm ketet otbi.

Yesuŋe lok senŋe bok sâsâŋe heŋgeŋguop.

(Mataio 20:29-34 Mareko 10:46-52)

³⁵ Mâtâwân arim tatjetâ lohimi kingitŋe orowâkŋe betyenjan watyekbi. Yawu otmâ arijetâ Yeriko kapi tâlâhumu mâtâp ginŋan lok âlâ, senŋe bok sâsâŋe talop. Tatmâ senŋe âlâhât umburuk otmâ yaŋak lohimi mâtâwân bam gaŋetâ ulityongom tatminiop. ³⁶ Yawu otmâ lohimi kingitŋe orowâkŋe mâtâp yawuâk arijetâ kâiyenŋe munŋe nângâmâmâ yakât âiyongomu sâwi. ³⁷ “Yesu Nasaret kapiân gâtŋe takap.” Yawu sâwi.

³⁸Yawu sânetâ nânġâm den kârikġan halahum yuwu sâop. “Yesu Dawitihât sen, ġaġe nâhât wehe nânġânihi.”

³⁹Yawu sâmu lohimbî gotġan kinbiġe kuwanġiwi. Kuwanġinetâ witgum halahuop.

⁴⁰⁻⁴¹Witgum halahumu Yesuġe nânġâm mâtâwân kinmâ “Ekuġetâ gaek,” sâmu lohimbî ekyongop. Ekyongomu senġe bok sâsâġe ya lok nombotġaġe dâim yâkâlen baġetâ yuwu sâmu âikuop. “Girawu otġihiwehât nangat?”

Sâmu sâop. “Lok pato, sârâ senne hâreakmu ekbehât nanġan.”

⁴²Sâmu sâop. “ġaġe nâhâlen biwihe hikuat. Yakât otmâ den yat ya bulâġe teteġihiâk.”

⁴³Yawu sâmu yan senġe hâreakmu ekmâ Yesu betġan sâmu Anitâ mepaeop. Yawu otmu lohimbîġe ya ekġetâ âlâ kândâkdâ otmu yâku yawuâk Anitâ mepaewi.

Lok tâlâwâk, kutġe Sakaio sâmu, yâkât den pat

19¹⁻²Yesuġe Yeriko kapiân yâhâmu lok âlâ, iri sikumġe pato tatbaġgiop, kutġe Sakaio sâmu, yâhâmâ takesi meme lok yeġġât kunyeġe manminiop. ³Yâhâmâ lok tâlâwâk yakât otmâ lohimbî hohetyeġan kinmâ tik sâmu Yesu ekbe sâmu otmu ki ihiop. ⁴Yakât otmâ yahatmâ wangiyekmâ sururuk sâmu ari nak âlâ mâtâp ġinġan kinop ya lâum pitik pitik yâhâ kakġan tatmâ biwiġaġe yuwu nânġâop. “Yesu yupâ gam bamu ekbom.” ⁵Yawu nânġâm tatmu Yesuġe nak amutġen ga kinmâ senġe pilâm ewun Sakaio ekmâ yuwu sâmu ekuop. “Sakaio, âun ġâhât emelan yâhâ tatmâ nânġâwom. Yakât otmâ in yawu pilâm gerâ arine.”

⁶Yawu sâmu ekumu pilâm ġe heroġe otmâ dâimu emetġan ariowot. ⁷Emetġan ari yâhâmutâ lok kereġe

ekġetâ bâlemu sâmu guhuġmâ yuwu sâwi. “Wongât otmâ Yesuġe lok bâleġahât emelan yahap? Ya ki orotġe.” Yawu sâwi.

⁸Yâhâ Sakaioġe Yesu yuwu sâmu ekuop. “Kutdâ, sâmunne nânġâ. Tewetsenġe me senġe âlâlâ tatnihiap ya mem hioġmâ lohimbî umburuk mansai ya kâsikum yinġiwom. Otmu lohimbî kâityongom yeġġât tewetsenġe konok meyingiwan ġârâmâ yakât matġeâmâ nâġe imbât yinġiwom.” Yawu sâop.

⁹⁻¹⁰Sâmu sâop. “Lohimbî bâleġe hem nâpumân ġe hiliwahomaihât nânġâm Anitâġe nâ lok bulâġe hânġânnohomu ġewan. Yawu ġârâmâ lohimbîġe nâhâlen biwiyeġaġe kepeinetâ yanâmâ manman kârikġahât pat kuyinġiwuap. “Yâhâ ġâ Awaraham sen. ġaġe nâhâlen biwiġaġe kepeiat. Yakât otmâ Anitâġe manman kârikġahât pat kuhihap.

Lok hilâm ihi, konam yakât den (Mataio 25:14-30)

¹¹Yeriko kapi ya pilâm Yerusalem kapi gotġan ariwi. Yesuhât den nânġâm lohimbî orowâk ariwi yaġe biwiyeġaġe yuwu nânġâwi. “Anitâġe Yesu mâmâġe otbaġgimu kasalipnenġe watyekmu arinomai. Yâkġe yawu otmâ manman sânduhân katnenekbuap yakât sâpġe tâlâhuap.”

¹²Biwiyeġaġe yawu nânġâwi yakât otmâ Yesuġe den âlâen hâum yuwu sâmu ekyongop. “Lok kutdâ âlâġe lok âlâ mem kânânġâmu yâkġe lohimbî galemyongowuapġât sâpġe tâlâhuop. ¹³Yawu otmâ lok yaġe lok kutdânâhâlen ariwe sâmu âi loklipġe bâlâk ġerek yongonmu ġaġetâ tewetsenġe kina bâlâk ġerek ya ârândânġâk yinġim yuwu sâmu ekyongop. “Pilâyekmâ kâlepġehen ariwom. Yawu ġârâmâ tewetsenġe yinġian yuġe mem âi tuhuġetâ tewetsenġe tetewuap yakât dopġe âwurem takamune tiripnohoġetâ ekbom.” ¹⁴Yawu sâmu pilâyekmâ

ariop. Yâhâ lohimbi nombotņaje lok yakât hâkâņ otmâ galemyeņe ki olâkgât nâņgâm lok hoņ hâņgânyongoņetâ lok kutdâyeņahâlen ari yakât denņe sâwi.

¹⁵ Denņe sâņetâ lok kutdâyeņaje ki nâņgâyiņgiop. Yawu otmâ lok yawuâk galem sâm kânâņgâop. Yawu gârâmâ lok kapi kâlepņehen ariop yaņe âwurem taka âi loklipņe tewetsenņe yiņgiop ya yongonmu gaņetâ âlâku ikņiâk ikņiâk yuwu sâm âiyongop. “Tewetsenņe yiņgiwan yaņe mem âi tuhuņet amon teteap?” Yawu sâm âiyongop.

¹⁶ Yâhâ âi lok aņgoân gaopņe yuwu sâop. “Lok pato. Gâņe kina bâlâk ñerek nihion yaņe mem âi tuhumune âlâku kina bâlâk ñerek teteop.”

¹⁷ Sâmu sâop. “Âlepņe, tewetsenņe tipiņe gihiwan yaņe mem âi tuhurâ âilonņo teteap. Yakât otmâ nâņe galem katgekmune kapi bâlâk ñerek ya ambolipņe galemyongowuat.”

¹⁸ Yawu sâmu hoņ bawa âlâņe gam sâop. “Lok pato. Gâņe kina bâlâk ñerek nihion yaņe mem âi tuhumune âlâku kina bâtnombot teteop.”

¹⁹ Sâmu sâop. “Âlepņe, nâņe galem sâm katgekmune kapi bâtnombot ya galemyongowuat.”

²⁰⁻²¹ Yawu sâm ekumu arimu hoņ bawa âlâņeâmâ ga sâop. “Lok kutdâ, pato, gâhât topge nâņgâm heņgeņguan. Gâ lok sâtņe. Lok âlâ me âlâņe gâhât nep kâmetņetâ âlemap yamâ gikahâk nemat. Yawu otmat yakât sâņetâ nâņgâman. Yakât otmâmâ gâhât kiņgitnahât otmâ tewetsenņe nihion ya biatgihimap sâm sâņgumnaņe kurihim katmune tatmap.” Yawu sâm kina bâlâk ñerek ya ambonahât båtņan kalop.

²² Sâmu sâop. “Gâ lok konam. Gikak den yat yawuâk mem purik pilâhihiwe. Sâmune nâņgâ. Lok âlâ me âlâņe nâhât nep kâmetņetâ âlemap yamâ ninahâk neman yawu sâņetâ naņgat.
²³ Yakât otmâ tewetsenņe gihiwan yu

mem kât emetņan katdâ tatmu tewetsenņe âlâkuâk teteop mâne nâņgâmune ârândâņ otbâp.”

²⁴ Yawu sâm ekum lohimbi yan kinbi yuwu sâm ekyongop. “Bukuņaje kina bâlâk ñerek mem kinsapņe nâhât tem lâum âi tuhum gap. Yakât otmâ lok yukât båtņambâ kina bâlâk ñerek ya mem bukuņe waņet.”

²⁵ Sâmu sâwi. “Yawu gârâmâ emelâk kina bâlâk ñerek miap.”

²⁶ Sâņetâ sâop. “Yuwu sâmune nâņgâņet. Anitâņe lok âlâ me âlâ âi sâm yiņgimu biwiyenņe kepeim tuhumai yâhâmâ tâtâem mâmâņe otyiņgimu âilonņoâk tuhumai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâ âi sâm yiņgimu ki tuhumai yâhâmâ betyongomap. ²⁷ Yâhâ nâņe galemyeņe ki manbehât yeņe lok kutdânenņahâlen ari denne sâwi. Yawu gârâmâ lok ya ekyongoņetâ yuân ga sennenņanâk yongoņetâ muņet.” Yawu sâm ekyongop.” Yesuņe den yan hâum ekyongop.

Yesuņe Yerusalem kapiân yâhâop.

**(Mataio 21:1-11 Mareko
11:1-11 Yoane 12:12-19)**

²⁸ Yesuņe hoņ bawalipņe meyekmâ yapâ ariņetâ lohimbi kiņgitņe orowâkņe betyeņan sâwi. ²⁹ Yawu otmâ ari Yerusalem kapi pato yakât gotņan kapi yâhâp, kutyetņe Betepahe otmu Betani sâm, ya Oliwa pumņan tap yan yâhâwi. ³⁰ Yan yâhâ Yesuņe hoņ bawayâhâtņe yâhâp yuwu sâm hâņgânyotgop. “Kapi tipiņe ewapâ tap yan donņi nanņe âlâ hikum katņetâ kinsap ya lok ki kakņan tatmai. Ya holaņmâ mem geromawot. ³¹ Holaņmutâ lok âlâņe yuwu mon sâm âiyotgowuap. “Yet wongât taka yu holaņsawot?” Yawu sâmuâmâ yuwu sâm ekuromawot. “Yiwereņe âi teteap. Yakât otmâ patonetņaje yu mendehât hâņgânnotgomu takait.” Yawu sâm ekuromawot.

Yesuŋe yawu sâmu hânġânŋotgomu yâhâ ekyotgop yawuâk mem teteowot. ³²Donġi nanŋe emet âlâ hawiŋan hikum katbi ya holaŋowot. Holaŋmutâ ambonaŋe yelemâ sâop. ³³“Bâe. Yet âlâŋe sâmu yu holaŋde sâmu oawot?”

³⁴⁻³⁵Sâmu sâowot. “Yiwereŋe âi teteap. Yakât otmâ patonetŋaŋe yu mendehât hânġânnotgomu takait.” Yawu sâmu ekumutâ nânġâyitgimu holaŋmâ mem giowot. Mem ge yetŋe hâk katipŋe kâlep kalowot ya holaŋmâ lotohom kakŋan kalowot. Katmutâ kakŋan yâhâ talop. ³⁶Yâhâ tatmu Yerusalem kapiân yâhâwi. Yâhâŋetâ lohimi kiŋgitŋe orowâk hâruhuakbiŋe Yesuhât nânġânŋetâ yahatmu yeŋe hâk katipŋe kâkâlep ya holaŋmâ mâtâp tete liŋgatmâ ariwi. Liŋgatmâ ariŋetâ donġi yaŋe ya kakŋan tâlim tâlim ariop.

³⁷Yâhâ Yerusalem kapi pato ya tâlâhumu Oliwa pumŋe yakât talapŋan gewi. Geŋetâ kulem âlâlâ tuhumu ekmâ gawiŋe yakât nânġâm heronŋe otbaŋgim Anitâ mepaem den kârikŋan halahum yuwu sâwi. ³⁸“Gâmâ tâmbânneŋe Dawiti sen. Gike ombeheâk ki takat. Anitâŋe âi sâmu gihiop ya lâum kinmâ nengâlen mat takat. Yakât otmâ heronŋe otgihim mepaehksain.” Yawu sâwi.

³⁹Yawu sâmu mepaenŋetâ Parisaionŋe yuwu sâmu Yesu ekuwi. “Lok pato, mepaehkmâ mansai ya kuyiŋgirâ hutuk sâŋet.”

⁴⁰Sâŋetâ sâop. “Nânŋe kuyiŋgimune hutuk sânomaiâmâ kât yuŋe âlepŋe heronŋe otnihim den sâmu mepaeneknomai.”

Yesuŋe Yerusalem kapi ekmâ isiop.

⁴¹Yerusalem kapi ginŋan ari tatmâ ekmâ tepŋe nânġâm isem yuwu sâop. ⁴²“O, kapi ambolipŋe. Biwi sânduhân manne sâmu yakât mâtâpŋe yiwereŋe teteap yamâ ekŋetâ ki keterakyiŋgiap. ⁴³⁻⁴⁴Yiwereŋe Anitâŋe wawaeyekmâ

tihityeŋe otbe sâmu hânġânnohomu takanâke yamâ nâhât nânġânihinŋetâ tâŋât oap. Yakât matŋe sâp âlâen kasalipyenŋe taka hawamyongom mâtâp manguyiŋginomai. Mâtâp manguyiŋgim paŋ kârikŋe tap enda limbârongum ge emetyeŋe huhum gahaem itit kiom tuhuyiŋgim yongonŋetâ munomai. Yawu otyiŋginŋetâ kapi yuŋe kâwurumŋanŋak kinbuap.” Yawu sâop.

Yesu opon kâmbukŋan yâhâ watyehop.

(Mataio 21:12-17 Mareko 11:15-19 Yoane 2:13-22)

⁴⁵Yawu sâmu Yerusalem kapi patoen yâhâwi. Yâhâŋetâ Yesuŋe donġi kakŋambâ kionŋu yaŋak yapâ opon kâmbukŋan yâhâwi. Yâhâ opon kâmbukŋe kâlehen lohimiŋe senŋe âlâlâ aŋgi guŋgi otmâ kinbi ya yekmâ Yesuŋe nânġâm bâleyiŋgim yuwu sâmu ekyongop. ⁴⁶“Yu oai yukât emet inânŋan Anitâŋe poropete âlâ ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Lohimi hânŋan kulemŋan manmâ araiŋe nâhât opon yukât kâlehen yâhâ mepaeneknomai.”

Den sâop yakât yuwu sâmune nânġânŋet. Yeŋe yukât kâlehen tatmâ lohimi kâityongom hâmeŋe mem yahatmâ aŋgi guŋgi otmâ gai. Yawu otmâ gai yu ekmune aŋgim bero emetŋe yawuya oap. Opon kâmbukŋe yu kâlehen ki orotŋe otŋetâ ekmune bâleap.” Yawu sâmu watyekmu yahatmâ tiok taok otmâ arim kinbi.

⁴⁷Otmu hilâm ârândânŋ Yesuŋe opon kâmbukŋan yâhâ lohimi den kâsikum yiŋgiop. Yawu otmu hotom uminiwi ya yengât kunlipyenŋe otmu Mosehât girem den kâsikum yiŋgiminiwi otmu Yura yengât papatolipyenŋe Yesu kune sâmu otbi. ⁴⁸Yawu gârâmâ lohimi kiŋgitŋe orowâkŋe Yesuhât denŋe nânġânŋetâ âlâ kândâkdâ otmu mem hawam mewam

tuhum kinbi. Yakât otmâ kune sâmbâ hâum pâpgum pilâwi.

**Yesuje âlâhât sâtgât âi miop
ya ki sâmbâ tetem ekyongop.**

(Mataio 21:23-27 Mareko 11:27-33)

20 Sâmbâ âlâen Yesuje opon kâmbuknjan yâhâ kinmâ iknje den pat âlepne lohimbî kâsikum yingiop. Sâmbâ yan hotom uminiwi ya yengât kunlipyeje, otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi, otmu Yura yengât papatolipyejanje yâkâlen ba yuwu sâmbâ âikuwi. ²“Gâne oran âlâhât sâtgât otmâ Anitâhât opon kâmbuknjan yâhâ lohimbî watyehon?” Yawu sâmbâ âikuwi.

³Sâmbâjetâ sâop. “Yeje âinohoai gârâmâ nâku âiyongowe. Âiyongomune den matje kâpeknihijetâmâ nâje âlâhât sâtgât âi yu mem gaman yakât topje ekyongowom. ⁴Yakât yuwu sâmbâ nângânet. Yoaneje âlâhât sâtgât otmâ lohimbî toen katyehop? Anitâhât me ondop yengât sâtgât otmâ âi ya tuhuop? Ya sâmbâjetâ nângâwe.” Yawu sâop.

⁵Yawu sâmbâ matje kâpekbanjine sâmbâ pâpgum alahu gulahu otmâ yuwu sâmbâ. “Nenje yuwu mon sâmbâ. “Yoaneje âi miop yamâ Anitâje âi sâmbâ wajmu tuhuop.” Yawu sâmbâ yamâ matje yuwu mon sâmbâ. “O, yenâmâ girawu otmâ Yoanehât den nângânetâ ki bulâje olop?” Yawu sâmbâ nenje matje girawu sâmbâ kâpekbanjinom? Anjolaknom yakâ. ⁶Otmu âlâ yuwu mon sâmbâ. “Yâhâmâ lok yengât sâtgât otmâ âi ya miop.” Yawu sâmbâ yamâ lohimbî dondâje “Yoaneje Anitâhât poropete manmâ yâkât sâtgât âi mem manop,” yawu nângâmai yakâ. Yakât otmâ nenje yawu sâmbâ yanâmâ lohimbî kinsai yuje nângâm nongonomai yakâ.” Yawu nângâwi. ⁷Yawu nângâm yuwu sâmbâ ekuwi. “Yoaneje âlâhât sâtgât âi meminiop ya nen ki nângain.” ⁸Sâmbâjetâ sâop. “Nâku yawuâk. Nâje

âlâhât sâtgât âi yu mem gaman yakât ki ekyongowom.” Yawu sâop.

**Wain kalam ambojahâlen
hâum sâop.**

(Mataio 21:33-46 Mareko 12:1-12)

⁹Yesuje den âlâen hâum yuwu sâmbâ ekyongop. “Lok pato âlâje wain kâmetjet sâmbâ nep lok meyehop. Meyekmu ari dâmbâ sâhâm hawangum wain kâmetbi. Otmu wain toje ya mem mendârejetâ gewuapgât waja hâwiwi. Âi ya tuhum tij pilânetâ nep ya galemgunomai sâmbâ katyekmâ iknje âlâengen ari sâmbâ kâlep manop. ¹⁰Ari sâmbâ kâlep manmu wain kehetje ya puru pato kinmâ hululuje sâop. Yawu otmu ambojanje ikjahât hâruhunihijet sâmbâ hoje bawa âlâ yakembâek hângângumu takaop. Takamu wain galemje manbi je kum watjetâ âwurem ariop. ¹¹Âwurem arimu yawuâk kalam ambojanje hoje bawa âlâ hângângumu takaop. Hângângumu takamu arimu yâk gurâ yawuâk kum mem âlâlâ tuhujetâ âwurem ariop. ¹²Âwurem arimu yawuâk kalam ambojanje hoje bawa je kalimbuje hângângumu takamu yawuâk mângâejetâ âwurem ariop. ¹³Âwurem arimu kalam ambojanje “Giratbe” sâmbâ nângâop. Nângâmbâ tetemu biwâjanje yuwu nângâop. “Nine nanne ombe bisine hângângumune arimu ekmâ yanâmâ ewe katnomai.” Biwâjanje yawu nângâm iknje nanje hângângumu takaop. ¹⁴Hângângumu takamu ekmâ yuwu sâmbâ. “Bâe, yuâmâ patonenje iknje nanjanje takap. Âwâne mumu yan kalam yuâmâ yâkne ambokuwuap. Yakât otmâ kumunje muâk. Kumunje mumu yanâmâ kalam yuâmâ nengât otbuap.” Yawu sâmbâ. ¹⁵Yawu sâmbâ kum kekae topjehen pilânetâ iop.

“Yawu otjetâ kalam ambojanje taka girawu otbuap? ¹⁶Yâkne taka yongomu

muñetâ lok ondop meyekmâ kaweyenjan katyekmu kinnomai.” Yawu sâop.

Yawu sâam ekyongomu nângâñjetâ porap otmu “Yawu ki otyingiwuap yakâ” sâwi.

¹⁷ Yawu sâñjetâ yuwu sâam âiyongop. “Anitâhât poropete âlâñe den kulemgup yukât topñe eknohonjetâ nângâwe.

“Nep lokñe emet tuhum nak âlâ ekñetâ bâlemu mem ketetbi. Mem ketetbi ya Anitâñe lâum kânângâmu kuhupin kârikñe otmâ kinsap.” Yawu kulemgup tap.

¹⁸ Yâhâ lok âlâ me âlâñe kuhupin yu ekmâ betbanjinomai yamâ hâhiwin nângânomai. Yawu gârâmâ kuhupin yuñe putuk sâam kionjmâ yongowuap yamâ dâk dâk hutuk yongomu munomai.” Yawu sâop.

Anitâhât pat sâam yu ya katmunñe tatmap ya wañnom.

(Mataio 22:15-22 Mareko 12:13-17)

¹⁹ Yesuñe den âlâen hâum sâop yuñe hotom uminiwi ya yengât kunlipyeñe otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi ya yengât topyeñe miop. Yakât nângâñjetâ biwiyenjan tâlimu Yesu mem pâi emetjan katne sâam otbi. Yawu otbi yamâ lohimbi dondâ yan kinbiñe Yesuhât nângâñjetâ yahalop. Yakât otmâ yâk yengât nângâm gorâyingimu pilâm Yesuñe den sâam tâpikguwuap nângâm yakât ekmâ kinbi. ²⁰ Yâhâ Yesuñe sâam tâpikguwuap yanâmâ mem Roma lok yengât bâtyenjan katñetâ yâkñeâmâ mem pâi emetjan katñetâ talâkgât nângâm lok perâkñe nombotñe meyekmâ tewetsenñe yingim engatyenjan gewi. Engatyenjan geñetâ yâkñe Yesuñe den sâam tâpikguâkgât yâkâlen ari topyeñe kurihiamkâ yuwu sâam âikuwi. ²¹ “Bawapi, gâhât topge nanñain. Gâñe den imbiâk ki sâmat. Den sâmat yamâ nângâmunñe

bonñeâk otmap. Otmu lohimbñe gâhât girawu nângâhihiyai yakât nângâm ki gorâhihimap. Gâñe lok âlâhât nângârâ yahatmu âlâhât nângârâ gemu yawu ki otmat. Otmu manman girawu manmunñe Anitâñe nenekmu ârândâñ otbuap yakât den tãñ tãñâk eknongomat. ²² Yakât otmâ wuân me wuân otnom yakât sârâ nângâne. Roma lok âlâñe kunnenñe mansap, kutñe Sisa sâam, yâhâmâ haoñmâ ârândâñ takesi wañmain. Yawu gârâmâ yawuâk wañmâ yâhânom me bia? Yakât sârâ nângâne.”

²³ Yawu sâam âikuñetâ biwiyenjahât topñe nângâm yuwu sâam ekyongop. ²⁴ “Kât nanñe âlâ mem nihiñetâ ekbe.” Yawu sâop.

Yawu sâamu wañetâ mem tiripyongom yuwu sâop. “Kât nanñe yu ekñet. Âlâhât towat kât nanñe yuân tap? Me âlâhât kutñe tap?” Sâamu sâwi. “Roma lok patonenñe, kutñe Sisa, yakâ.”

²⁵ Sâñjetâ sâop. “Sisahât pat sâam sâsâñe sâam yu ya katñetâ tap otmuâmâ yâk wañnomai. Yâhâ Anitâhât pat sâam katñetâ tatmap yâk wañnomai.”

²⁶ Yawu sâam ekyongomu nângâñjetâ sâtñe otmu den biaek kinbi. Yawu otmâ Yesuñe lohimbi senyenjan kinmâ sâam tâpikgumu mem Roma lok yengât bâtyenjan katne sâam otbi yamâ pâpgum pilâm ariwi.

Anitâñe mumuñambâ mem yahatnenekbuap.

(Mataio 22:23-33 Mareko 12:18-27)

²⁷ Sarukaio lok yuwu nângâmai. “Anitâñe mumuñambâ mem yahatnenekbuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ mumunñe pesuk sâmap.” Yawu nângâmai. Yâkñe yakât topñe nângânehât Yesuhâlen ari yuwu sâam âikuwi. ²⁸ “Bawapi, anñoân Moseñe den kulemgupop ya yuwu tap.

“Lok âlâje imbi âlâ memu naom ki mewañgimu lok ya mumbuap. Mumu imiñaje yâkât kambut ya galemgum yâkât welâmân nimnaom mem ga katyekbuap.”

Moseje yawu kulemgup tap. Yakât topñe sâ m eknongohât yuwu sâmunñe nâñgâ. ²⁹Imi ata nombolân yâhâp manbi. Manmâ angoân atayeje kunñaje imbi memu imbiñaje naom ki mewañgimu inâk manmâ muop. ³⁰Mumu imiñaje atañahât kambut ya mem manmâ yâku inâk muop. ³¹Otmu imiyetñaje kambutyetñe ya mem manmâ yâku yawuâk naom barahâk muop. Otmu imi ata ya hârokñe kambutyetñe yawuâk mem manmâ inâk muwi. ³²Aiop, kambutyetñe yâku yawuâk muop. ³³Imi ata nombolân yâhâp ya kerekñe imbi ya mewi. Gârâmâ sâp pato tetemu Anitâñe mumuñambâ mem yahatnenekbuap yanâmâ imbi yamâ âlâje membuap.” Yawu sâwi.

³⁴Sañetâ sâop. “Hânân yuân imbi angi guñgi otmâ miakmâ manmai. ³⁵Yâhâ Anitâñe lohimbi mumuñambâ mem yahatyekmu manman kârikñan mannomai. Sâp yanâmâ himbimân Anitâhât anelolipñaje ki miakmai ya yengât dop otmâ yeje ikñiâk ikñiâk mannomai. ³⁶Anitâñe nine nanne baratne sâ m lohimbi meyekmu anelolipñe yengât dop otmâ manman kârikñan mannomai. ³⁷Yâhâ Anitâñe mumuñambâ mem yahatyekbuap yakât topñe yuwu sâ mune nâñgâñet. Nak topñan kâlâp semu lañ lañ sâop yakât den pat Moseje kulemgup. Den kulemgup yan Kutdâhât yuwu kulemgup. “Yâhâmâ Awaraham, otmu nanñe Isaka, otmu sesetñe Yakop yâk yengât kunyene tatmâ gamap.” Yawu

kulemgup tap. ³⁸Den kulemgup yakât topñeâmâ yuwu. Emelâk nengât tâmbâlipnenñe manmâ gawi. Otmu yapâ torokatmâ manmâ ganjetâ ganjetâ benñe nen yu mansain yu. Otmu gâ mâlâk nengât sen tetem mannomai. Nen kerek nengât kunnenñe yamâ Anitâ. Topñe yawu tap. Yamâ yeje den ya nâñgâñetâ keterakyiñgimbâp.” Yawu sâop.

³⁹⁻⁴⁰Yawu sâmu den âlâhât ekune sâ m otñetâ umatñe otmu pilâm Mosehât den kâsikum yingiminiwi nombotñaje yuwu sâ m ekuwi. “Bawapi, den purik pilâningim eknongoat yakât nâñgâmunñe ârândâñ oap.” Yawu sâ m ekuwi.

Anitâñe hâñgângumu gewuap sâminiwi yakât Yesuñe âiyongop.

(Mataio 22:41-46 Mareko 12:35-37)

⁴¹Yawu gârâmâ Yesuñe yuwu sâ m âiyongop. “Anitâñe hâñgângumu ge tihitnenñe otbuap yamâ Dawitihât senâmbâ tetewuap.” yawu sâmai. ⁴²Yawu gârâmâ Dawiti ikñak yuwu sâop.

“Anitâñe nâhât patone yuwu sâ m ekuop.

⁴³Gâñe nâhât gotnan ga kinmâ nâhât hahit mem kasalipge yongom mem ge katyekbuat.” Yawu sâop.” ⁴⁴Dawitiñe den yawu sâop yakât yuwu sâ mune nâñgâñet. Anitâñe hâñgângumu gewuap yakât Dawitiñe yuwu sâop. “Yamâ patone,” sâop. Yawu gârâmâ yejeâmâ “Yâkñe hâmbâi ge galemngowuap,” sâmai. Den sâmai yamâ Dawitiñe den sâop ya orop ki lâuaksawot. Yakât nâñgâ mune keterahâkgât yeje eknohoñetâ nâñgâwe.” Yawu sâop. Yawu sâ m âiyongomu matñe sâne sâ m hâ m pâpgum pilâwi.

**Mosehât girem den
kâsikum yingiminiwi ya
Yesuŋe sâŋ ge katyehop.**

**(Mataio 23:1-36 Mareko
12:38-40 Luka 11:37-54)**

⁴⁵Yâhâ lohimbi yan kinbiŋe denŋe nânŋâm biwi golâek manŋetgât den kârikŋan yuwu sâŋ hoŋ bawalipŋe ekyongop. ⁴⁶“Lohimbi nombotŋe enenekŋetâ yahalâkgât Mosehât girem den kâsikum ningimainŋe sâŋgumyeŋe kâkâlep mânunakmâ yaŋe holuŋ holuŋ sâmu yâhâm gemai. Otmu yeŋahât nânŋâŋetâ yahatmu miti emetŋan yâhâ senŋanâk tatnehât nânŋâmai. ⁴⁷Yawu otmai yamâ imbi kambut emetyeŋambâ watyekmâ senŋe âlâlâyeŋe kombo meyingimai. Yawu otmâ topyeŋe kurihiakmâ lohimbi senyeŋan kinmâ Anitâ hâkyeŋaŋak mepaemai. Yawu otmai yakât otmâ Anitâŋe matŋe amokŋan yingimu menomai. Yâk yeŋgât topyeŋe yawu tap yakât otmâ yâkŋe biwiyenŋan kionmai hât biwiyenŋe galemahom mannomai.” Yawu sâŋ ekyongop.

**Imbi kambut âlâŋe nanŋe
kuriŋ kuriŋ yâhâp kalop.**

(Mareko 12:41-44)

21 Yawu sâŋ ekyongomâmâ Yesuŋe senŋe pilâm lohimbi iri sikumyeŋe pato tatyŋgiopŋe tewetsenŋe mem kondoân katmâ ariŋetâ yehop. ²Katmâ ariŋetâmâ imbi kambut âlâ senŋe âlâlâhât umburuk otmâ manopŋe tewetsenŋe nanŋe kuriŋ kuriŋ yâhâp mem yâhâ kalop. ³⁻⁴Katmu Yesuŋe ekmâ hoŋ bawalipŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Lok iri sikumyeŋe pato tatyŋgiapŋe tewetsenŋe nombotŋeâk katsai. Yâhâ imbi kambut yuŋeâmâ nanŋe kuriŋ kuriŋ yâhâp kârikŋe tatbaŋgimap ya bânŋe katsap. Yakât

otmâ Anitâŋe imbi kambut yu ekmu âilonŋo oap.” Yawu sâop.

**Kasalipyeŋeŋe taka opon kâmbukŋe
huhum itoŋ galaŋ menomai.**

(Mataio 24:1-2 Mareko 13:1-2)

⁵Yawu sâmu lohimbi kinbi nombotŋeŋe opon kâmbukŋe ekŋetâ âilonŋo otmu yuwu sâwi. “Anitâhât opon kâmbukŋe yu senŋe âlâlâ kârikŋaŋak tuhuwi yu ekmunŋe âilonŋo lonŋo otmâ sem sereakmâ iap.”

⁶Yawu sâŋetâ Yesuŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Opon kâmbukŋe yu ekŋetâ âilonŋo lonŋo oap yuâmâ hâmbâi kasalipyeŋeŋe taka huhum itoŋ galaŋ mem senŋe âlâlâ kâlehen tap yu mem ihilâk mahilâk tuhunomai.” Yawu sâop.

**Umatŋe topŋe topŋe teteyŋgiwuap
yakât Yesuŋe sâop.**

(Mataio 24:3-14 Mareko 13:3-13)

⁷Sâmu sâwi. “Bawapi, gâŋe opon kâmbukŋahât den eknongoat yakât bonŋe sâp girawuân tetewuap? Otmu tetewe sâŋ otbuap yan wuân kulem tetemu ekmâ nânŋâmunŋe keterakningiwuap?” Yawu sâwi.

⁸Sâŋetâ sâop. “Lok nombotŋeŋe taka den perâkŋe yuwu sâŋ kâityongonomai. “Nâmâ Anitâŋe hânŋânnohomu ge mansan,” yawu sânomai. Me yuwu mon sânomai. “Sâp pesuk sâwomap. Yakât otmâ nâhâlen torokatmâ tem lâunihŋetâ nep menom,” yawu sânomai. ⁹Otmu sâp yan kapam gotyeŋan me kâlepeŋehen, me wosapâ wosapâ tetewuap yakât nânŋâm ki gorâyŋgiwuap. Yawu tetemu yanâmâ “Anitâŋe emelâk sâŋ kalop yakât bulâŋe teteap,” yawu nânŋânomai. Otmu kapam topŋe topŋe tetemu yan yeŋe nâhâitŋe “Getek âwurem gewomap,” yawu ki nânŋânomai. ¹⁰Anŋoân lohimbi hânŋan kulemŋan mansai dondâhâlâkŋe kasa oraŋgim

ahonomai. ¹¹ Otmu himbimâmbâ kulem topņe topņe tetemu yan umatņe âlâlâ yuwu teteyiņgiwuap. Hânņan kulemņan mososoņ awawi guwawi membuap. Po pato teteyiņgiwuap. Meseke topņe topņe teteyiņgimu lohimbî dondâhâlâkņe munomai.

¹² Yawu gârâmâ umatņe âlâlâ sâm aran yu ki tetewuap yan mitihât kasarņe nâhât den pat âlepņe nâņgâņetâ gemu hakyenān sâm den âiān katyeknomai. Den âiān katyekmâ mem âlâlâ tuhuyekmâ hâhiwin yiņginomai. Otmu yeņe miti emetņan yâhâ nâhât den pat âlepņe ya ekyongonjetâ yâkņe nâņgâņetâ ki bulâņe otbuap. Yawu otmâ meyekmâ lok kunlipyeņe den sâm hâreyiņgiņetgât yâk yeņgât senyeņan katyekjetâ kinnomai. ¹³ Yâk yeņgât senyeņan kinmâ yeņe nâhât den pat âlepņe sâm tetem ekyongonomai.

¹⁴ Sâp yan “Den mâtâpņe girawu watmâ ekyongomunņe nâņgâņetâ keterakiņgiwuap” yakât ki nâņgâm gorâyiņgiwuap. ¹⁵ Sâp yanâmâ nâņe den âlâlâ nâņgân nâņgânyenān katmune lauyeņe heweweņ otmu den pat âlepņe sâm kusânâm ekyongonomai. Sâm kusânâm ekyongonjetâ kasalipyenāne denyeņe ya kuyiņgine sâm hâum pâpgunomai. Yakât ki nâņgâm kiwiliņ otnomai. ¹⁶⁻¹⁷ Sâp yan yeņe nâ orop biwinenāne kepeakmâ konohâk otmu mannomai yakât nâņgâm âwâ māmâlipyeņe, imi atalipyenāne, wârâ toulipyenāne, hep torehenlipyeņe, bukulipyenāne, otmu lohimbî kerekņe nâņgâyiņgiņetâ gemu hakyenān sâm den âiān katyeknomai. Den âiān katyekmâ nombotņe yongonjetâ munomai. ¹⁸⁻¹⁹ Yawu otyiņgiņetâ yanâmâ hâkyeņe ki biuk sâwuap. Yeņe kârihem kinmâ ki betnohonomai yanâmâ Anitâņe meyekmâ manman

kârikņan katyekmu mannomai.” Yawu sâop.

Yerusalem kapi itit kiom tuhuņetâ kâwurumņajak kinbuap.

(Mataio 24:15-21 Mareko 13:14-19)

²⁰ Yesuņe torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Kasalipyenāne yeņgât hep bero kiņgitņe orowâkņe taka Yerusalem kapi hawamgum kinjetâ kapi ambolipņe yekmâ yuwu nâņgânomai. “Nongom itit kiom tuhunenekne sâm takai mon?” Yawu nâņgânomai. ²¹ Yerusalem kapi hawamgum kinjetâ yekmâ Yuraia hânân kapi tatmâ arap ya ambolipņe pilâm itoņ galaņ otmâ hewukņehen ari misinguraknomai. Otmu Yerusalem kapi ambolipņe gurâ yawuâk sururuk sâm ari misinguraknomai. Yâhâ nep tuhuakmâ mannomaiņe âwurem taka kapiān iri sikumyeņe miaknehât ki nâņgânomai. Yekmâ yapâek hewukņehen ari misinguraknomai. ²² Sâp yan Yura lohimbî oņjetâ bâlemap yakât matņe menomai yakât nâņgâm emelâk emet inānņan miti pepaen kulemguwi.

²³ Imbi tepdâ umat karat mannomai, otmu ņaņa hewâk hewâhâk mem hikakmâ manjetâ wâtyeņe ki tiņ tiņ sâwuap yaņe hewukņehen arine sâm oņjetâ ki ihiwuap. Sâp yan umatņe pato nandoroņe kakyenān yâhâwuap. ²⁴ Nombotņe yongonjetâ munomai. Yâhâ nombotņe âlâmâ hikum meyekmâ kapi âlâengen ariņetâ hoņ bayiņgim mannomai. Yawu otyiņgim Yerusalem kapi itit kiom tuhuņetâ kâwurumņajak kinbisâp yakât Anitâņe sâm kalop. Yâhâ Anitâņe nâņgâyiņgimu âlâkuâk âwurem taka kasalipyenāne watyekjetâ ariņetâ kapiyeņe ya mem miwirikunomai.” Yawu sâop.

Yesuḡe áwurem gewe sám otbuap yan kulem topḡe topḡe tetemu eknom.

(Mataio 24:29-31 Mareko 13:24-27)

25-26 “Umatḡe topḡe topḡe tetewuap yanámâ hilámḡât emetsenḡe, omoḡḡât emetsenḡe, pitu álâlâ himbimâmbâ pek sám geḡetâ kulem topḡe topḡe tetemu ekmâ kiḡḡityerjahât otmâ “Wosapâ ari misiḡguraknom,” sám tepyeḡe hárok hindânomai. 27-28 Kulem yawuya tetewuap yan náḡe áwurem ge meyekmâ manman kârikḡan katyekmune mannomaihât sâḡḡe tâlâhuap sám senyeḡe ewaken pilâm ná neknomai. Sâḡ yanámâ Anitâḡe yâhâḡḡe háḡḡânnohomu elem kulewoḡboḡ kakḡambâ gemune kulem álâlâ tetewuap yan wâtne pato tetemu ekḡetâ ae seḡ seḡ otbuap.

Bândup baiako yakât dop.

(Mataio 24:32-35 Mareko 13:28-31)

29-30 Sâḡ yan áwurem gewom yakât náḡḡeḡetâ keterahâḡḡât den álâen háum sâwe. Nenámâ bândup baiako ya huhuakmu ekmâ yanámâ “Emet kinbe sám oap,” sâmain. 31 Yakât dopḡeák hámbâi den yan yukât bulâḡe tetemu ekmâ yuwu sânomai. “Áo, yu Yesuḡe emet inânḡan den eknongop yakât bulâḡe tetemu eksain.” Yawu sânomai.

32 Otmu den yan yuâmâ lohimi áun yu mansai ki muḡetâek bulâḡe tetewuap. Yakât yuwu sâwe. Den yan yukât bulâḡe bulâḡanâk tetewuap. 33 Yâhâ hân himbim pitu álâlâ emelâk Anitâḡe kalop ya biatmâ metewuap. Yawu gârâmâ náhât den yamâ ki biatbuap. Yamâ tat tat kârikḡe tatmâ yâhâmbisâḡ.” Yawu sám ekyongop.

Biwi golâek mannom.

34-35 Otmu Yesuḡe torokatmâ yuwu sám ekyongop. “Gakom katḡetâ seloḡe ga goka nem gakom ya kum pesuk

pilâmu dâk dâk hutuk kumap yakât dopḡeák náḡe pârâk sânsânâk tetem gemune yanámâ lohimi kerekḡe otmai memai yakât matḡe Anitâḡe yingimu menomai. Yakât otmâ yeḡe to kârikḡe ki nem biwi hálim otnomai. Me sot kâle, soḡo bau, me senḡe álâlâ topḡe topḡe miakmâ manman sânduhân manne sám yakâlâk biwiyenḡe ki hikum mannomai. 36 Yawu otmâ manmâ umatḡe topḡe topḡe teteyingimu biwiyenḡe orotok sámu loholemaihât biwi golâek manmâ Anitâhâlen biwiyenḡe kepeim ulitgum mannomai. Yawu manḡetâ náḡe áwurem ge lohimi biwiyenjahât topḡe ekmâ náḡḡam den sám háreyingiwom yanámâ yeḡe ki aḡulaknomai.” Yawu sám ekyongop.

37-38 Yâhâ omoḡânâk ârândâḡ lohimi kiḡḡitḡe orowâkḡe Yesuhât denḡe náḡḡâne sám opon kâmbukḡan yâhâ tatḡetâ den kâsikum yingim gaop. Yawu otmâ emet ḡiḡ sâowân kapi ya pilâm Oliwa pumḡan kapi álâ tap yan yâhâ iminiop.

Yesu muâḡḡât den sám hikuwi.

(Mataio 26:1-5,14-16 Mareko 14:1-2,10-11 Yoane 11:45-53)

22 Otmu Natik Hombaḡ ya tâlâhuop. Otmu hombaḡ yakât kutḡe álâmâ “Tihit tihit Hombaḡ” yawu sâmai. 2 Hombaḡ ya tâlâhumu yanámâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyeḡe otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwiḡe menduhuakmâ Yesu kumunḡe mumbuap sám yakât den hikuwi. Yawu gârâmâ Yesu mem kuḡetâ mumu lohimiḡe ekmâ kuk otmaihât yok pilâm lohotḡan mem kuḡetâ mumbuap yakât den hikuwi.

Yurasinḡe Yesu betḡehen kionḡbuapḡât sâop.

3-4 Otmu sâḡ yan Yesuhât hoḡ bawalipḡe kâiân yâhâp yâk yengâlen

gâtŋe âlâ, kutŋe Yurasi sâŋ, yâkât biwiŋan Satanŋe kioŋop. Satanŋe biwiŋan kioŋmu hotom uminiwi yengât kunlipyeŋe otmu opon kâmbukŋahât tembe lâu yengât kunlipyeŋe yengâlen ariop. Ari Yesu menomai yakât ekyongop. ⁵Ekyongomu nâŋgâm heronje otmâ hâmeŋe waŋnomai yakât ekuwi. ⁶Otmu girawu tuhum yok pilâm meŋetâ lohimbiŋe ki eknomai yakât nâŋgâm manop.

Yesu hoŋ bawayâhâtŋe sot um mem dinŋan tuhuowot.

(Mataio 26:17-25 Mareko 14:12-21 Yoane 13:21-30)

⁷Natik Hombaŋ ârândân lama nanŋe gâim katmâ Anitâhât hotom uminiwi. ⁸Sâp ya tetemu Yesuŋe Petoro yet Yoane yuwu sâŋ ekyotgom hâŋgânyotgop. “Yetŋe kulet sâŋ Yerusalem kapiân yâhâ sot umutâ gamunŋe orowâk nenom.”

⁹Sâmu sâowot. “Emet wosan ari sot umutŋe semu gaŋetâ orowâk nenom?”

¹⁰Sâmutâ sâop. “Kapiân yâhâmutâ hoŋ bawa lok âlâ âsâpŋe lâuakmâ arimu ekdomawot. Lok ya ekmâ betŋan watmâ ari emet âlâen yâhâmu ekmâ yan yâhâromawot. ¹¹Yâhâmâmâ emet yakât amboŋe yuwu sâŋ ekuromawot. “Nengât bawapinenŋe yuwu yap. “Nâŋe hoŋ bawalipne meyekmune emet yukât biwiŋe âlâen tatmâ sot um nenom.” Yawu yap yakât otmâ emet biwiŋe ya tiripnotgorâ ekde,” yawu sâŋ ekuromawot. ¹²Yawu sâŋ ekumutâ lok yaŋe dâiyelekmâ emet biwiŋe âlâ mem heŋgeŋuŋetâ tap ya tiripyotgowuap. Tiripyotgomu yanâmâ senŋe âlâlâ mem dinŋan tuhuromawot.”

¹³Yawu sâŋ hâŋgânyotgomu yâhâowot. Yâhâ Yesuŋe den ekyotgop watmâ senŋe âlâlâ mem dinŋan tuhuowot.

Yesuŋe hoŋ bawalipŋe orop sot newi.

(Mataio 26:26-30 Mareko 14:22-26 1 Korinti 11:23-25)

¹⁴Mem dinŋan tuhumutâ emetsâpŋe otmu yan Yesuŋe hoŋ bawalipŋe nombotŋe meyekmu yâhâ sot newi. ¹⁵Nem tatŋetâ Yesuŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Sâmune nâŋgâŋet. Anitâhât den ki lâum manmaiŋe menekmâ Roma yengât bâtyeŋan katnekŋetâ yâkŋe mem âlâlâ tuhunekŋetâ sât gum mumbom. Yakât otmâ aŋgoân yen orop tatmâ lau konok sot nem buku orangim mannomgât nâŋgâm biwinaŋe mem manmâ gan. ¹⁶Yâhâ hâmbâi Anitâŋe hâŋgânnohomu âwurem gewom yanâmâ nâhât âine yakât bulâŋe bâiŋe tetewuap. Sâp yanâmâ nenŋe menduhuakmâ orowâk tatmâ sot nem yâhânom.”

¹⁷Yawu sâŋ wain to mem Anitâ mepaem yingim yuwu sâŋ ekyongop. “Wain to yu mem gâim aŋgim neŋet. ¹⁸Nâŋe sâp yupâek wain to yu yen orowâk tatmâ ki nem yâhâwom. Yamâ benŋe nenomain yuŋak ki pesuk sâwuap. Hâmbâi Anitâŋe hâŋgânnohomu âwurem gewom yanâmâ yen orowâk tatmâ nem yâhâmbisâin.

¹⁹Otmu baŋga mem Anitâ mepaem motokmâ yingim yuwu sâŋ ekyongop. “Yu mem aŋgim neŋet. Yuâmâ nâhât sunumne yawu oap. Nâŋe yengât matyeŋe membom. Yakât otmâ sâp sâsâŋan baŋga nem yâhânomai yan nâ nâŋgânihim mannomai. Yawu sâŋ mem yingimu newi.

²⁰Sot nem tiŋ pilâŋetâ Yesuŋe wain to ya yâhâpŋe mem yingim yuwu sâŋ eknongop. “Wain to yuâmâ nâhât hepne yawu oap. Gârâmâ nohoŋetâ hepne gemu mumbom yan Anitâŋe nâhât den sâŋ kalop yakât bulâŋe tâŋ tâŋâk tetewuap. Yawu otmâ Anitâŋe lohimi kerek yengât tosayeŋe pilâyingiwuapgât

mâtâp tetem heŋgeŋguwuap. ²¹Yawu gârâmâ yengâlebâ lok âlâŋe betnehen kionmâ kasalipne yengât bâtyeŋan mem katnekuap. ²²Nâ lok bulâŋe nohoŋetâ mumbom ya Anitâŋe sâŋ kalowâke yamâ lok yaŋe yawu otnihiwuap yakât matŋe Anitâŋe matŋe umatŋe waŋmu membuap.” Yawu sâop.

²³Yawu sâŋ ekyongomu topŋe nâŋgâne sâŋ “âlâhât yap” sâŋ âiahowi.

Yesu hoŋ bawalipŋaŋe sâŋ kuangwi.

²⁴Yesu hoŋ bawalipŋe yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe sâp patoen kunyeŋe pato otbuap yakât sâŋ kuangwi. ²⁵Sâŋ kuangŋetâ Yesuŋe den âlâen hâum yuwu sâŋ ekyongop. “Lok papatolipyeŋaŋe nâŋgâmai dopŋan lohimbi galemyongomai. Galemyongonjetâ lohimbiŋe yâk yengât amutyenŋan manmâ “Kutdâlipnenŋe” sâŋ heronŋe nâŋgâyŋingimai. ²⁶Papatolipyeŋaŋe otyŋingimai yawu yeŋeâmâ ki otnomai. Yengâlen gâtŋe âlâ me âlâ bukulipyeŋaŋe yengât nâŋgâyŋingŋetâ yahalâkgât yeŋe meŋetâ huruŋ huruŋ otmu yâk yengât amutyenŋan mannomai. Otmu yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe bukulipyeŋe yengât kunyeŋe pato tatne nâŋgâmaiŋe bukulipyeŋe yengât hoŋ bayŋingimomai. ²⁷Sâŋetâ nâŋgâwe. Lok girawuya yengât lohimbiŋe nâŋgâyŋingŋetâ yahatmap? In tatmâ sot nemai ya yengât nâŋgâyŋingŋetâ yahatmap me sot, sot um hoŋ kakoloŋ otyŋingimai ya yengât nâŋgâŋetâ yahatmap? Bulâŋanâk in tatmâ sot nemai ya yengât nâŋgâyŋingŋetâ yahatmap yakâ. Yawu gârâmâ nâŋeâmâ hoŋ bayŋingiman.

²⁸Nâ hâhiwin kakŋan manmâ gamune yeŋe ki pilânekmâ âlâengen arai. ²⁹Yakât otmâ sâp patoen nâŋe tihityeŋe otmâ galemyongowomgât pat awonŋaŋe kunihiop. Yakât dopŋeâk yeŋe Isirae lohimbi komot kâiân yâhâp

ya galemyongonomaihât nâŋe nep sâŋ yŋingian. ³⁰Sâp patoen orowâk tatmâ nenom. Yanâmâ yeŋe Isirae lohimbi komot kâiân yâhâp ya yengât den sâŋ hâreyŋingimomai ya sâŋ yŋingian.” Yawu sâop.

Petoronŋe betbangiwuap yakât Yesuŋe sâop.

(Mataio 26:31-35 Mareko 14:27-31 Yoane 13:36-38)

³¹Yawu sâŋ ekyongom benŋe Simon Petoro yuwu sâŋ ekuop. “Simon, den âlâen hâum yuwu sâŋmune nâŋgâ. Matuk mendâremunŋe toŋe gemu helekŋe mem pilâmunŋe arimap yakât dopŋeâk Satanŋe topyeŋe mem tetewe sâŋ hâhiwin yŋingiwuapgât Anitâ ekuop. ³²Ekumu Anitâŋe nâŋgâwaŋgim ya sâŋ kalop. Yawu gârâmâ biwiyenŋe houŋ sâmapgât Anitâ ulitguwan. Ulitgumune yakât otmâ gâ gikiâk betnohowuat. Yawu otmâ sâp ki kâlep otmuâk nâhâlen biwihaye tiŋâk kepeim bukulipge mem heweweŋ tuhuyekbuat.” Yawu sâop.

³³Yawu sâmu Petoronŋe yuwu sâŋ ekuop. “Kutdâ, gâ pâi emetŋan katgekŋetâ tatbuat yamâ nâ orowâk yan tatdomgât nanŋan. Me gâ gohoŋetâ mumbuat yanâmâ nâ orowâk notgonomaihât nanŋan. Nâŋe gâ ki pilâhekmâ ariwom.”

³⁴Sâmu sâop. “Petoro, yuwu sâŋmune nâŋgâ. Gâ betnohom ki nâŋgâwaŋgian sâŋ kurihiakbuat. Kurihiakdâ kalimbunŋe otmu gokorok isewuap.” Yawu sâop.

Kapam yâhâp mem ariwi.

³⁵Yawu sâŋ ekum benŋe hoŋ bawalipŋe kerek yuwu sâŋ ekyongop. “Emelâk hâŋgânyongomune tewetsenŋe, itâkat, kâi katipŋe, senŋe âlâlâ barahâk ari den kâsikum yŋingwi sâp yan umburuk otmâ manbi me bia?” Sâmu sâwi. “Bia.”

³⁶⁻³⁷ Sânetâ sâop. “Emelâk yawu ot-biâke yamâ yiwerenje yuâmâ tewet-senje, itâkat senje âlâlâ ya miakmâ arinomai. Yâhâ emelâk emet inânjan nâhât nângâm den âlâ yuwu kulemguwi yakât bulâje nâhâlen tetewuap. “Yâkât nângâjetâ lok bâleje yawu oap.” Den yakât bulâje nâhâlen tetewuap yakât otmâ yengâlen gâtje âlâ me âlâ kapam ki tatyngiap yâkneâmâ yengât hâk katipje tuhup pilâm yanje mem kapam puluhunomai.

³⁸ Sâmu sâwi. “Kutdâ, yu ek, kapam yâhâp tap.”

Sânetâ sâop. “Pesuk yap, yakât denje âlâ ki sâwe.”

Yesuje Oliwa pumjan yâhâ Anitâ ulitguop.

(Mataio 26:36-46 Mareko 14:32-42)

³⁹ Yâhâ Yesuje omoj ârândânjâk Yerusalem kapi ya pilâm kapi âlâ Oliwa pumjan tap yan yâhâ iminiop. Yakât otmâ hoj bawalipje meyekmu Yerusalem pilâm Oliwa pumjan yâhâwi. ⁴⁰ Mâtâwân yâhâm tatjetâ hoj bawalipje katyekbe sâmu yuwu sâmu ekyongop. “Biwiyeje houj sâmu lohotje otmâ pilânekmahât Anitâ ulitgujet.”

⁴¹ Yawu sâmu ekyongom perej pilâm bam gâtjanje ge tatmâ Anitâ ulitgum yuwu sâop. ⁴² “O awon, umatje tetenihiwe sâmu oap yu nângârâ ki teteâkgât nanjan. Yawu gârâmâ nâhât ombe watmâ ki otbuat. Gike ombeheâk watmâ otbuat.” Yawu sâmu ekuop. ⁴³ Yawu sâmu ekumu biwiyeje houj sâmapgât ajelo âlâje himbimâmbâ ge mâmâje otbângiop. ⁴⁴ Yawu otmu hâkne biuk sâmu nângâm Anitâhâlen biwiyanje tinjâk kepeim ulitguop. Ulitgumu ohowak birik birik kumu hep kâtnje papato tiriñ târân sâmu gemu ekmain yakât dopje tiriñ târân sâmu hânân giop.

⁴⁵ Yawu otmâ ulitgum tinj pilâm ya-hatmâ hoj bawalipje yengâlen ba yekmu biwiyeje umatje otmu yanak aman pâlâmje iwi. ⁴⁶ Aman pâlâmje injetâ mândeyekmâ yuwu sâmu ekyongop. “Yen wongât aman pâlâmje iai? Lohotje otmâ pilânekmahât yahatmâ golâek tatmâ Anitâ ulitgujet.” Yawu sâop.

Yesu mewi.

(Mataio 26:47-56 Mareko 14:43-50 Yoane 18:3-12)

⁴⁷ Yawu sâmu ekyongomu bukuyenje âlâ, kutje Yurasi, yâkne lok sesengâlâk dâiyekmu takawi. Takañetâ Yurasi kulet sâyngim Yesuhâlen ba parahuop. ⁴⁸ Parahumu Yesuje yuwu sâmu ekuop. “Menekñetgât dop kum parahunekdâ ekmune bâleap.” Yawu sâop.

⁴⁹ Yawu sâmu ekumu Yesu mem âlâlâ tuhumi sâmu hoj bawalipjanje yuwu sâmu âikuwi. “O kutdâ, nângâningirâ tewet mem lawityekne.” ⁵⁰ Yawu sânetâ yâk yengâlen gâtje âlâje yahatmâ tewetje mem hotom uminiwi ya yengât kunyehâhât hoj bawañe ya ândâpñe bonângen ya topñambâek kârâm hâreop. ⁵¹ Kârâm hâremu Yesuje “Pilâñet,” sâmu kuyngiop. Yawu sâmu kuyngim hoj bawa yakât ândâpñe ya mem katmu katarahop.

⁵² Yawu otmâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyene, otmu opon kâmbukñahât tembe lâu yengât kunlipyene otmu Yura yengât papatolipyene yekmâ Yesuje yuwu sâmu ekyongop. “Yen unam tewet otmu kapamgât sâtje metje âlâlâ lâum takai. Yeñe nâhât lok bâleje sâmu menekne sâmu takai me? Me lok bâleje âlâ kune sâmu takai? Yu ekmune bâleap. ⁵³ Nâñe hilâm ârândânjâk Anitâhât opon kâmbukñan yâhâ lohimi den kâsikumu yingim gaman. Yan bân menekbâi. Yamâ sâp yiwerenje yu Omoñgât Amboñanje bi-

wiyenje mem hâlimgumu meneknomai-hât Anitâne sâam kalop.” Yawu sâop.

Petoroŋe Yesu betbaŋgiop.

(Mataio 26:57-58,69-75

Mareko 14:53-54,66-72

Yoane 18:12-18,25-27)

⁵⁴ Yesuŋe yawu sâam ekyongomu hotom uminiwi ya yengât kunyerŋe pato yâkât emelan dâim ariwi. Dâi ariŋetâ Petoroŋe yok pilâm betyenjan watyekmâ ariop. ⁵⁵ Yesu mem emelan yâhâŋetâ tembe lâu yanjêamâ emet hawiŋan ba kâlâp urjetâ semu nâŋgâm ikaiakmâ tatbi. Yâhâ Petoro yâku yawuâk kâlâp nâŋgâm ikaiakmâ talop. ⁵⁶ Yawu tatŋetâ hoŋ bawa imbi âlâŋe Petoro ekmâ yuwu sâam tembe lâu tatbi ya ekyongop. “Lok yuâmâ yâk orop manŋetâ yekman.” Yawu sâop.

⁵⁷ Yawu sâamu Petoroŋe kurihiaikmâ yuwu sâop. “Lok enda ki nâŋgâwanŋian.” Yawu sâop.

⁵⁸ Yawu sâamu tatŋetâ benŋe lok âlâŋe ekmâ yuwu sâop. “Gâ yâk orop manmat.”

Sâamu sâop. “Nâ bia.”

⁵⁹ Yawu sâamu sâp ki kâlêp otmuâk benŋe lok âlâŋe ekmâ yuwu sâop. Yesuâmâ Galilaia amboŋe. Otmu gâ gurâ yawuâk Galilaia gâtŋe. Yakât otmâ gâmâ yâkât komolân gâtŋe geksan. Nâŋgâ-mune yawu oap.” Yawu sâop.

⁶⁰ Sâamu sâop. “Lok sâam tai endamâ bulâŋanâk ki nâŋgâwanŋian.” Yawu sâam oan mâne gokorok isiop. ⁶¹ Gokorok isian mâne Yesu Kutdâne purik sâam Petoro ehop. Ekmu yan Yesuŋe emet in-âŋŋan den yuwu sâam ekuop ya nâŋgâmu teteop. “Gâŋe nâhât “ki nâŋgâwanŋian” sârâ kalimbuŋe otmu yan gokorok isewuap.” ⁶² Den ya nâŋgâmu tetemu biwiŋe ŋasinâk pato otmu pilâyekmâ ikŋiâk ba kinmâ hik ŋâik ŋâihâk isiop.

Yesu mem âlâlâ tuhuwi.

(Mataio 26:67-68 Mareko 14:65)

⁶³ Otmu tembe lâu nombotŋe Yesu galemgum kinbiŋe senŋe sâhâm kâtâpŋum ândâpŋe huhuwi. ⁶⁴ Ândâpŋe huhum nombotŋe yuwu sâawi. “Bâiŋ, ândâpŋe âlâŋe huhuap?” ⁶⁵ Yawu sâam senŋan gem hâim hilitbi.

Yesuŋe ikŋe topŋe sâam tetem ekyongop.

(Mataio 26:59-66 Mareko 14:55-64 Yoane 18:19-24)

⁶⁶ Yawu otŋetâmâ emet haŋ sâamu yanâk Yura yengât papatolipyenŋe, otmâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyenŋe, otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwiŋe menduhuakŋetâ tembe lâulipyenŋe Yesu mem yâhâ katŋetâ kinmu yuwu sâam âikuwi. ⁶⁷ “Anitâne tihitnenŋe otbe sâam hâŋgâŋohomu ge mansat me bia?”

Sâŋetâ sâop. “Nine topne sâam tetem ekyongomuneâmâ nâŋgâŋetâ ki bulâŋe otbuap. ⁶⁸ Yâhâ den âlâ âiyongomuneâmâ yenŋe matŋe ki sâanmai. ⁶⁹ Yawu gârâmâ nâ lok bulâŋe pilâyekmâ himbimân yâhâwom. Himbimân yâhâ Anitâ yahatŋe, Wâtŋat Amboŋe, yâk orowâk tatdom.”

⁷⁰ Yawu sâamu nâŋgâm pârâk pilâm yuwu sâam ekuwi. “Kutne “Lok Bulâŋe” sâam gikak ahonakmat. Yakât nâŋgâmunŋe “Anitâhât Nanŋe” yawu oap. Yakât sârâ nâŋgâne. “Nâ Anitâhât nanŋe mansan,” yawu sâamat me.”

Sâŋetâ sâop. “Den yu yai yakâ. Nâmâ Anitâne hâŋgâŋnohomu gewan.”

⁷¹ Sâamu sâawi. “Bâiŋ, den kâmbukŋe hâliliŋe sâamu nâŋgâmunŋe pesuk yap. Ikŋahât nâŋgâmu yahatsap.” Yawu sâawi.

Yesu dâim Pilatohâlen ariwi.

(Mataio 27:1-2,11-14 Mareko
15:1-5 Yoane 18:28-38)

23 Yawu sâam yahatmâ Yesu dâim Pilatohâlen ariwi. ²Yâkâlen dâim ari katjetâ kinmu yuwu sâam haknan sâwi. “Roma lok yengât kunyeje pato yâk takesi ki wajet” sâam lohimbî enjatyenjan gemap. Otmu ikjahât nângâmu yahatmu yuwu sâam ekyongomap. “Nâ Kiristo, lok kutdâ. Ninak galemongom manmâ yâhâwom.” Yawu sâam haknan sâwi.

³Yawu sâam Pilato ekujetâ yâkne purik sâam Yesu yuwu sâam âikuop. “Yura lohimbî yengât lok kutdâ sâamai ya gâ me?”

Sâamu sâop. “Orj, den bulâje yat.” Yawu sâop.

⁴Yawu sâamu hotom uminiwi otmu lohimbîje denje nângâne sâam ga kinbi ya Pilatoje yuwu sâam ekyongop. “Lok yukât tosa ki mem tetaan.”

⁵Yawu sâamu iliwetmâ yuwu sâwi. “Yawu gârâmâ Galilaia Yuraia hânân kapi tatmâ arap yan lok yuje yâhâm gem kapi ambolipje den kâsikum yingim enjatyenjan gemu kuk kapam otmâ emet mem yâhâ katmai.” Yawu sâwi.

Yesu dâim Herotgâlen ariwi.

⁶Yawu sâam Pilato ekujetâ yuwu sâam âiyongop. “Lok yuâmâ Galilaia gâtje me?”

⁷Sâamu sâwi. “Orj, yan gâtje.”

Sâajetâ sâop. “Ya Herotgât wahap, nâhât bia.” Yawu sâop.

Sâp yan Herotje Galilaia hân pilâm Yerusalem kapiân ari tatmâ nângâop. Yakât otmâ Pilatoje ekyongomu Yesu dâim Herotgâlen ariwi. ⁸Yâhâ Yesuje olop miop yakât den pat ya Herotje emelâk nângâop. Yakât otmâ Yesuje kulem âlâlâ tuhumu ekbeâk nângâm

manmâ gaop. Yakât otmâ Yesu dâim yâkâlen arijetâ ekmâ tep âlep nângâop. ⁹Otmu den haknan sâwi yakât âikumu den biaek kinop. ¹⁰Den biaek kinmu hotom uminiwi otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwiye yahatmâ kinmâ den topje topje haknan sâwi. ¹¹Yawu otjetâ Herotje otmu tembe lâulipje orowâk senjan gem hâim hilitbi. Yawu otjetâ Herotje tembe lâulipje ekyongomu hâk katipje kâkâlep, kuriņ takop takop lok kutdâje mânunjakminiwi yawuya mem katbangiwi. Yawu otbangim Pilatohâlen dâim âwurem ariwi. ¹²Dâim âwurem arijetâ ekmâ “Herotje nângânihiap,” sâam Pilatoje Herotgât nângâmu yahatmu buku olowot. Yawu gârâmâ emelâk emet inânjan kasa orangim gaowot ya sâp yan pesuk sâop.

Yesu den sâam hârewanggiwi.

(Mataio 27:15-26 Mareko
15:6-15 Yoane 18:39-19:16)

¹³Yâhâ Pilatohâlen dâim âwurejetâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyeje otmu Yura papatolipyeje ya yengât den Pilatoje katmu ikje den sâsâ emetjan ari menduhuakbi. Menduhuakjetâ yan lohimbî inje dondâhâlâkne yekmâ denyeje nângâne sâam ba hawangum kinbi. ¹⁴Pilatoje yuwu sâam ekyongop. “Lok yuje lohimbî yengât enjatyenjan gemu kuk kapam otmâ,” yawu sâam yeje nâhâlen dâim takai. Nâhâlen dâim takajetâ senyenânâk âi pâi tuhumi sâam hârewangim ekmune tosaņe bia oap. ¹⁵Yakât otmâ Herotje sâam hârewanggiâkgât yâkâlen hângânyongomune dâim arai. Otmu yâkne gurâ âi pâi tuhumi biatmu benne nâhâlen yâhâpje mem takai. Bulâjanâk yuwu sâamune nângânet. Lok yukâlen tosa âlâ ki mem tetaan.” Yawu sâop.

¹⁶⁻¹⁷Tihit tihit Hombaj ârandânjâk Pilatoje yuwu otminiop. Lok tosa

otņetâ pâi emetņan katyekņetâ tatminiwi yapâ gâtņe âlâ me âlâhât lohimbņe nâņgâņetâ dopņan otmu lok âlâ holaņbuat sâminiwi ya holaņyekmu geminiwi. Yakât otmâ yuwu sâm ekyongop. “Lok yu kumunņe mumbuap yamâ tosa âlâ yâkâlen ki mem tetean. Yakât otmâ nâņgâniņetâ tembe lâulipne ekyongomune hâhiwin waņetâ holaņmune gewuap.” Yawu sâop.

¹⁸⁻¹⁹ Yâhâ sâp yan lok bâleņe âlâ, kutņe Barawa sâm, yâkņe kapam ahowiân lok âlâ kumu muop. Yakât otmâ pâi emetņan mem katņetâ tatmâ gaop yakât lohimbî kerekņe den kârikņan halahum yuwu sâwi. “Barawa holaņdâ giâk. Yâhâ Yesu yamâ kuņetâ muâk.”

²⁰ Yawu sâwiâke yamâ Pilatoņe Yesu holaņmu giâkgât nâņgâm âlâkuâk sâop. “Nâmâ Yesu holaņbom.”

²¹ Yawu sâmu lohimbî yaņe iliwetmâ den kârikņan halahum yuwu sâwi. “Yesu howanân kum kânâņgâņetâ muâk, Howanân kum kânâņgâņetâ muâk.”

²² Yawu sâņetâ Pilatoņe âlâkuâk yuwu sâm ekyongop. “Wuân otmu bâleap? Nâņe âi pâi tuhum tosa âlâ yâkâlen ki mem tetean. Yakât otmâ tembe lâulipne ekyongomune hâhiwin waņetâ yanâmâ holaņmune gewuap.”

²³ Yawu sâmu kunyeņe kârikņe otmâ sâwi. “Howanân kum kânâņgâņetâ muâk.” Yawu sâņetâ Pilatoņe loholem lauyeņan miop. ²⁴ Lauyeņan mem Yesu kuņetâ muâk sâm sâm hârewaņgiop. ²⁵ Yâhâ Barawahât nâņgâņetâ yahalop gârâmâ yâk holaņmu giop.

Yesu howanân kuwi.

(Mataio 27:32-44 Mareko
15:21-32 Yoane 19:17-27)

²⁶ Pilatoņe tembe lâulipņe ekyongomu Yesu dâim ariwi. Dâim mâtâwân arim tatņetâ lok âlâ, kutņe Simon sâm, yâhâmâ Kirene hânân gâtņe, newângembâ takamu mewi.

Mem Yesuhât howan ya kamberjan katņetâ lâum Yesu betņan sâop. Otmu lohimbî dondâhâlâkņe betyeņan watyekmâ ariwi.

²⁷ Yâhâ imbi nombotņe Yesuhât we bâle nâņgâm dondâ isem orowâk ariwi. ²⁸ Iseņetâ Yesuņe purik sâm yekmâ yuwu sâm ekyongop. “Nâhât ki iseņet, yeņe otmu nimnaomlipyeņe yeņahât iseaņģiņet. ²⁹ Hâmbâi umatņe topņe topņe teteyiņimu yuwu sânomai. “Bâe, imbi kâsi, imbi sihan, yâhâmâ naom barak mansai. Yakât otmâ yâk yeņgât nâņgâmunņe âlepņe oap. Nenņeâmâ girawu otmâ arinom.” Yawu sânomai. ³⁰ Yâhâ lohimbî nombotņe pumņe yukât yuwu sânomai. “Bâok sâm kurihinenehâk. Otmu kât kândun kum kurihinenehâk.” Yawu sânomai. Yakât den âlâen hâum yuwu sâmune nâņgâņet. ³¹ Nâ nak golâ yakât dop oan, yenâmâ nak mumuņe yakât dop oai. Nak golâ uņetâ semu kâlîņgumap yamâ nak mumuņe uņetâ sem laņ laņ sâmap. Nâ nohoņetâ mumbom yamâ yenâmâ yongom meteyeknomai. Yakât otmâ yeņahât iseaņģiņet.” Yawu sâm ekyongop.

³² Yâhâ tembe lâulipyeņe pet kulem lok yâhâp orowâk yongone sâm meyekmâ ariwi. ³³ Arim hân âlâ, kutņe, Lok Kunņe Hahitņe sâm, yan ari Yesuhât hâk katipņe tuhum pilâm ikņe howanân kum kânâņgâņetâ kinop. Yawu otmâ pet kulem lok yâhâp ya yotgom lâum kânâņgâyelekņetâ nombot nombot kinowot. ³⁴ Yawu otyiņģiņetâ Yesuņe yuwu sâm Anitâ ulitguop. “Awoņ, otnihiai yukât topņe ki nanņai. Yakât otmâ tosayeņe pilâyiņģihât nanņan.”

Yawu sâmu tembe lâulipyeņe yâkât hâk katipņe mem “Âlâņe miakbuap?” sâm mem ketetmâ katbi. Mem ketetmâ katņetâ tatmu pepa duhatmâ tipi tapi tuhum kutyeņe ikņiâk ikņiâk yan kulemgum amaņân mânuņetâ giop.

Mândugetâ gemu mem gulip malap tuhum yapâ pepa âlâ meņetâ kut teteop yaņe miahop. Yawu otbi.

³⁵Otmu Yura yengât papatolipyenjaņe Yesu giriņbaņgim lohimbî ekmâ kinbi ya yuwu sâam ekyongowi. “Lok yuņe lohimbî nombotņe tânyongomu ekmain. Yâhâ Anitâņe hâņgângumu ge Yura nengât tihitnenņe otmâ kutdânenņe mansap otmuâmâ ikņe tânahom howanâmbâ kâpehâkmâ giâk.” Yawu sâam senņan gewi.

³⁶Otmu tembe lâulipyenjaņe gurâ yawuâk senņan gem giriņbangiwi. Yawu otmâ yâk yengâlen gâtņe âlâņe ari sâņgum âlâ mem nak bâtbâtņe potonņan pâņ pâņ kepeim yaņe wain to bâleņe yan walipgum mem yâhâ lauņan kalop. ³⁷Lauņan katmâ yuwu sâam senņan giop. “Gâmâ Yura yengât lok kutdâ mansat otmuâmâ kâpehâkmâ ge.” Yawu sâop.

³⁸Yâhâ howan yakât kunņan den yuwu kulemgum katbi. “Lok yuâmâ Yura yengât lok kutdâ.” Yawu sâam kulemguwi.

³⁹Yâhâ pet kulem lok yâhâp yotgom kânâņgâyelekņetâ kinowot ya âlâņe yawuâk senņan gem yuwu sâam sâwanģiop. “Bâe, lok kopa. Anitâņe tihitnenņe otbe sâam hâņgâņgohomu ge mansat. Yakât otmâ kâpehâkmâ gem net orowâk tânnotgorâ gene.”

⁴⁰Yawu sâamu bukuņjaņe nekamņan yuwu sâop. “Girawu otmâ Anitâ ki ewe katsat? Papatolipnenņeņe dop konohâk sâam hâreningiai. ⁴¹Yâhâ netņeâmâ otmutņe bâleop. Yakât otmâ sâam hârenitģim notgoņetâ mundom yaņe ârândâņ oap. Yâhâ lok yuâmâ tosa ki olop yamâ imbiâk kuai. ⁴²Yawu sâam bukuņe ekuop. Denņe purik sâam Yesu yuwu sâam ekuop. “Yesu, yuwu sâamune nâņgâ. Anitâņe hâņgâņgohomu âwurem ge galemnongowuat yan nâ nâņgânihiwuat.”

⁴³Sâamu sâop. “Emet ki riņ sâamuâk mum yâhâ manman sânduhân tatdom.”

Yesu muop.

(Mataio 27:45-56 Mareko 15:33-41 Yoane 19:28-30)

⁴⁴Yawu sâam ekumu hilâm kârikņan, 12 kilok olop yan Anitâņe nâņgâmu emetsenņe bok sâamu omoņ sahaņop. Omoņ sahaķmâ yapâ ari emetsâpņe 3 kilok otmu emet laņinņe âlâkuâk pilâop. ⁴⁵Otmu emelâk lohimbî inņe opon kâmbukņe yakât biwiņe ekmai sâam sâņgum kâlep pato hikuņetâ ya kâtâpģuminiop. Sâņgum yaņe pâņjambâek tok sâam hâreakmâ nombot nombot otmu tetekņan olop. ⁴⁶Sâp yanâk Yesuņe den kârikņan halahum yuwu sâam Anitâ ekuop. “Awoņ, mumbe sâam oan. Yakât otmâ umutne me.

⁴⁷Yesu muop sâp yan tembe lâu ya yengât kunyeņe âlâ hâlâņmâ kinopņe ekmu âlâ kândâkdâ otmu Anitâ mepaem yuwu sâop. “Yuâmâ lok âlepņe.” Yawu sâop. ⁴⁸Otmu lohimbî kinbiņe kulem âlâlâ tetemu ekņetâ âlâ kândâkdâ otmu muop yakât nâņgâam biwiyeņe umatņe otmu emetyeņehen âwurem ariwi.

⁴⁹Otmu imbi nombotņe Galilaila hân pilâm Yesu betņan takawi yâkņe bukulipyenņe orowâk kâlepņan kinmâ kulem teteop ya ekbi.

Yesu lâum ari hanguwi.

(Mataio 27:57-61 Mareko 15:42-47 Yoane 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹Otmu lok âlâ, kutņe Yosep sâam, yâkât topņeâmâ yuwu. Lok yamâ Arimata kapi ya Yuraia hânân tap yapâ gâtņe. Otmu Anitâņe Isirae lohimbî yengât tihityeņe otmâ ikņe hoņ bawaņe hâņgâņgumu gewuap sâminiwi yâkât mambotmâ lohotņan manmâ gaop. Yâhâ emelâk hotom uminiwi ya yengât kunlipyenņe otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi otmu Yura yengât

papatolipyeŋaŋe Yesu muâkgât den sâm hârewaŋgiwiâke yamâ yâkŋe nâŋgâmu ki ârândâŋ otmu sâyŋgiop. Lok yaŋe Yesu lâum ari hanguwe sâm Pilatohâlen ari tetewaŋgiop. ⁵²⁻⁵³Tetewaŋgimu launjan memu bukulipŋe meyekmu ari howanâmbâ Yesu mem sâŋgum kaokŋe katipguwi. Katipgum lâum ari kât mâtâpŋe âlâ, dikin yawuya, yamâ emelâk kusânâ mem tiŋgâloŋetâ kinop yan lâum ari katbi. ⁵⁴Yâhâ momeŋe emetsâpŋe sâp yan lâum ari katbi.

⁵⁵Emet nŋiŋ sâwe sâm otmu yan imbi nombotŋaŋe Galilaia hân pilâm Yesu betŋan takawiŋe Yosep orowâk ari sâŋgum kaokŋe Yesu katipgum kât mâtâpŋan katŋetâ talop ya ekbi. ⁵⁶Ekmâ to kukŋe suk suk âilonggo mem ga Yesu piriŋe sâm otmâ kapiân âwurem ariwi. Yâhâ emelâk embâŋân Moseŋe girem den âlâ kulemguop ya yuwu tap. “Tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan âi ki tuhunomai.” Den ya lâum kapiân in tatmâ nâŋgâwi.

Yesuŋe mumuŋambâ yahalop.

**(Mataio 28:1-10 Mareko
16:1-8 Yoane 20:1-10)**

24 Emet haŋ sâm imbi yaŋe yahatmâ to kukŋe suk suk mem sumâŋgen ariwi. ²Ari senyeŋe pilâm eksain mâne kât pato lâum hâpunŋetâ ba mâtâpŋe ya maŋguop ya âlâengen ba talop. Yawu otmu mâtâpŋe ya tetekŋan kinmu ekbi. ³Ekmâ kâlehen yâhâm Yesuhât pâinbi. ⁴Yesuhât pâinŋetâ biatmu kinŋetâ yanâk aŋelo yâhâp yâk yetgât hâk katipŋe kaok bolan bolan yaŋe pârâk sânsânâk teteyŋgim kinowot. ⁵Teteyŋgim kinmutâ yelemekmâ pârâk pilâm umutyeye ariop.

Umutyeye arimu yuwu sâm imbi ya ekyongowot. “Yenâmâ wongât lok senŋe golâ ya pâinmâ sumân takai? ⁶Emelâk yahatmâ arap. Emelâk yeŋe Galilaia hânân yâk orop manŋetâ den

ekyongop yakât nelâm yongoap me? ⁷Emelâk yuwu sâm ekyongop. “Lok âlâŋe nâ lok bulâŋe nâŋgâm bâlenihim Roma yeŋgât bâtyeŋan mem katnekmu nohoŋetâ mumbom. Mumune hannonhoŋetâ hilâm kalimbu pesuk sâm u yan yahatbom.” Yesuŋe yawu sâm ekyongop.” Yawu sâowot.”

⁸Yawu sâm ekyongomutâ nâŋgân nâŋgânyeŋe pârôn sâm nâŋgâŋetâ teteop. ⁹Nâŋgâŋetâ tetemu pilâyelemekmâ âwurem ari yakât den pat Yesu hoŋ bawalipŋe kâiân konok otmu bukulipyeŋe nombotŋe 10 ekyongowi. ¹⁰Imbi sumân ariwi ya yeŋgât kutyeyeâmâ yuwu. Maria, Matala kapiân gâtŋe, âlâmâ Yoana, âlâmâ Maria Yakop mâmâŋe. Yâkŋeâmâ bukulipyeŋe orowâk ari den pat ya Yesu hoŋ bawalipŋe ekyongowi. ¹¹Ekyongonŋetâ nâŋgâŋetâ porap olop. ¹²Yawu gârâmâ Petoroŋe yahatmâ sumâŋgen sururuk sâm ari lâm sâtŋanâk kinmâ ehop. Eksan mâne sâŋgum kâlep mem Yesu katipgum katbi yaŋahâk tatmu ehop. Ekmâ “wuân kulem eksan” sâm nâŋgâm kiwilim emetŋan âwurem ariop.

**Lok yâhâp Emausi
kapiâŋgen ariowot.**

(Mareko 16:12-13)

¹³Sâp yanâk Yesuhât komolân gâtŋe lok yâhâp Emausi kapi Yerusalem kapi gotŋanâk tap yan ariowot. ¹⁴Mâtâwân arim tatmâ papatolipyeŋaŋe Yesu kuŋetâ muop yakât alahum weyetŋe nâŋgâowot. ¹⁵Yawu otmâ arim tatmutâ Yesuŋe teteyitgimu orowâk ariwi. ¹⁶Orowâk ari kundenŋe ehowerâke yamâ lok ondop orop arain yawu nâŋgâowot. ¹⁷Yawu nâŋgâmutâ Yesuŋe yuwu sâm âiyotgop. “Wuân denŋe alahuawot?” Sâm u hâmeyetŋe bâlemu kinowot.

¹⁸Yawu otmâ bukuje âlâ, kutje Keleopa sâ, yâkne yuwu sâop. “Yâhâlen papatolipnenjane otbi yakât den pat Yerusalem kapi ambolipne kerekne nanjain. Yakât otmâ girawu otmâ yakât pâpkuat?”

¹⁹Sâmu sâop. “Wuân otbihât yat?”

Sâmu sâop. “Wâe, wonângen? Yesu, Nasaret amboje otbaŋgiwi yakât alahum gait. Anitâne Yesu mâmâne otbaŋgimu yâkât den kâsikum ningim kulem topne topne tuhumi manmâ gaop. ²⁰Yakât otmâ lohimbi kerekne nângâwanjinetâ yahatminiop. Yamâ hotom umai otmu papatolipnenjane yâkât den nângânetâ nahat otmu “Kuŋetâ muâk” sâ sâ hârewaŋgiwi. Yawu sâ hârewaŋgim Roma lok galemlipnenje ekyongoŋetâ yâkne lauyenan mem howanân kuŋetâ muop. Yakât den pat alahum gait. ²¹Yâkne Isirae nengât kasalipnenje yongom watyekmu arinomai yawu nângâm biwinenjae mem manmâ gawin. Yamâ yâhâlen kuŋetâ muop. ²²⁻²³Âun emet haŋ sâmu imbi nombotjae sumângen ari kulem âlâ tetemu eksai. Kulem tetemu ekmâ âwurem taka yakât yuwu sâ eknongoai. “Anjelo yâhâp teteningim “Yesu mumuŋambâ yahatsap” yawu sâ eknongoawot.” ²⁴Imbi yaŋe yawu sâ eknongoŋetâ bukulipnetje nombotjae sumângen ari imbi yaŋe den yai ya yaŋe senyenjan Yesu ekŋetâ ki tap.”

²⁵Yawu sâ ekumutâ Yesuŋe yuwu sâop. “Nângân nângânyetje umatje. Emelâk Anitâne poropetelipne den ekyongomu kulemguwi ya nângâmutâ ki keterakyitgimap. Yakât otmâ yuwu sâ-mune nângâyet. ²⁶Anitâne tihitnenje otbe sâ ikne hoŋ bawaje hângângumu ge manmu kuŋetâ hâhiwin nângâm muop. Muop yamâ mumuŋambâ yahatmâ tatmâ yâhâmbisâp ya Anitâne sâ kalop.” ²⁷Yawu sâ topne katmâ

Mose otmu Anitâhât poropetelipjae miti pepaen den kulemguwi ya sâ kusânâ ekyotgop.

²⁸Yawu otmâ Emausi kapi ginjan ariwi. Yan arimâmâ Yesuŋe katyelekmâ kapi âlâengen ariwe sâ olop. ²⁹Yawu otmu alitmâ yuwu sâowot. “Emet ŋiŋ yap yakât otmâ orowâk yuân tatne.” Yawu sâ emetyetjan orowâk yâhâwi. ³⁰Yâhâ tatmâ sot um newi. Sot um nem tatŋetâ Yesuŋe baŋga mem Anitâ mepaem motokmâ torehenje yitgiop. ³¹Yitgimu yanâk nângân nângânyetje pâroŋ sâmu kundenje ekmutâ keterakyitgiop. Ekmutâ keterakyitgimu yanâk gulip olop. ³²Gulip otmu bukuje âlâ yaŋe bukuje yuwu sâ ekuop. “Mâtâwân takain yan Anitâhât poropetelipne nombotje otmu Moseŋe miti pepaen den kulemguwi yakât topne sâ kusânâ eknotgomu nângâm biwine yahatsap.” Yawu sâop.

³³Yawu otmu in yawu yahatmâ Emausi kapi ya pilâm âwurem Yerusalem kapiân ariowot. Âwurem ari Yesu ikne hoŋ bawalipne kâiân konok otmu bukulipyene nombotje orowâk menduhuakmâ tatbi yâk yengâlen yâhâowot. Yâhâmutâ yuwu sâ ekyotgowi. ³⁴“Kutdâ mumuŋambâ yahatmâ Simon Petoŋ tetewaŋgimu eksap.”

³⁵Yawu sâ ekyotgoŋetâ benje kutdâne mâtâwân yâk teteyitgim emetyetjan ari baŋga mem motokmâ yitgimu yan kundenje ekmutâ keterakyitgiop yakât ekyongowot.

Yesuŋe hoŋ bawalipne kâiân konok teteyitgimu ekbi.

(Mataio 28:16-20 Mareko 16:14-18 Yoane 20:19-23)

³⁶Den ya ekyongomutâ yanâk Yesuŋe pârâk sânsânâk teteyitgiop. ³⁷Teteyitgimu ekmâ “weke takap,” sâ pârâk pilâm kingityeŋahât otbi. ³⁸⁻³⁹Yawu

otŋetâ yuwu sâŋ ekyongop. “Wongât biwiyenŋe ahom niaksap? Nâŋe teteyiŋgian yuwu weke ki teteyiŋgimap. Yakât otmâ kâine bâteŋe yu walipnohom nâŋgâm heŋgeŋgunjet. Weke bia. Nâ ni-nak gamune eŋaksain. Yakât otmâ biwiyenŋe sânduk sâek.” Yawu sâop.

⁴⁰⁻⁴¹ Yawu sâŋ ekyongomu nâŋgâŋetâ porap olop yamâ kâine bâteŋe kuwi ya tiripyongomu ekmâ olowâke yamâ heronŋe nâŋgâwaŋgiwi. Yawu otŋetâ yuwu sâŋ ekyongop. “Sot âlâ tap otmuâmâ mem nihijetâ nembe.”

⁴²⁻⁴³ Yawu sâŋ ekyongomu iŋan âlâ hot um katbi ya waŋetâ mem niop. Mem nemu ekmâ “weke bia” sâŋ tepyenŋe hâlâlâk nâŋgâwi.

⁴⁴ Yesuŋe iŋan ya nem tiŋ pilâm yuwu sâŋ ekyongop. “Emelâk yen orowâk manmâ den topŋe topŋe kâsikum yiŋgim gawan yan den âlâ yuwu sâŋ ekyongowan. “Emelâk emet inânŋan Mose, Dawiti, otmu Anitâhât poropeteliŋŋe nombotŋaŋe nâhât nâŋgâm miti pepaen den kulemgumini yakât bulâŋe tetem heŋgeŋguwuapgât Anitâŋe sâŋ kalop.” Yawu sâŋ ekyongowan.” ⁴⁵ Yawu sâŋ ekyongom den kulemguwi ya kâsikum yiŋgimu nâŋgâŋetâ.

⁴⁶ Den ya nâŋgâŋetâ keterakyiŋgimu den bâiŋe yuwu sâŋ ekyongop. Emelâk emet inânŋan miti pepaen den âlâlâ kulemguwi yakât topŋeâmâ yuwu tap.

Anitâŋe lohimbi kerek yengât tihityenŋe otbe sâŋ ikŋe hoŋ bawa hâŋgâŋgumu ge manbuap. Manmu lok bâleŋaŋe mem âlâlâ tuhuŋetâ hâhiwin nâŋgâm mum-buap. Mumu hanuŋetâ hilâm kalimbu pesuk sâmu Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatbuap. ⁴⁷⁻⁴⁸ Yakât otmâ lohimbiŋe orotmemeyenŋe bâleŋe bet pilâm nâhâlen biwiyenŋaŋe kepeinomai otmuâmâ Anitâŋe tosayenŋe pilâyiŋgim meyekbuap. Otmu yenŋe ari nahat den pat âlepŋe sâŋ haok tuhuŋetâ lohimbi hânŋan kulemŋan manmâ araiŋe nâŋgânomai. ⁴⁹ Otmu nâŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumune ge âi sâŋ yiŋgian yukât mâmâŋe otyiŋgimu menomai ya awonŋaŋe sâŋ kalop. Yakât otmâ Yerusalem kapiân tatmâ mambotnomai.” Yawu sâŋ ekyongop.

Yesuŋe himbimân âwurem yâhâop.

(Mareko 16:19-20 Aposolo 1:9-12)

⁵⁰ Yerusalem kapi pato yakât gotŋan kapi âlâ, kutŋe Betani sâŋ, ya tap. Yan meyekmâ ari Anitâŋe mâmâŋe otyiŋgiâkgât ulitguop. ⁵¹ Yawu otmâ pilâyekmâ himbimân yâhâop. ⁵² Himbimân yâhâmu mepaem tepyenŋe heronŋe otmu Yerusalem kapiân âwurem ariwi. Âwurem ari opon kâmbukŋan yâhâ Anitâ mepaewi. Yawu.

Nâ bukuhe,
Luka

Yoane

Yesuhât Den Pat Âlepŋe

Yoaneŋe kulemguop.

Yesuhât topŋe

1 Anitâhât Kai Toka yaŋeâmâ embâŋâmbâek Anitâŋe hân himbim ki kândikyotgop yapâek Anitâ orop dopyetŋe konohâk tatmâ gaowotŋak tatmâ gawot. ²⁻³Kândik mindikum topŋambâek Kai Toka yaŋe Anitâ orop tatmâ gaowot yan Anitâhâlen kândiwahom himbimân dewutâ, emetsenŋe, pitu topŋe topŋe ekmain ya otmu hânân âliwahap topŋe topŋe ehekŋe, ki ehekŋe kerehâk kândikyongop. Yamâ ya yeŋgâlen gâtŋe âlâŋe ikŋahâk ki teteop, bia kârikŋe. ⁴Kai Toka yaŋe manman kârikŋahât amboŋe oap. Yakât otmâmâ laŋinŋe ikŋambâ gâtŋe yaŋe lohimi biwinenŋan pilâmu haŋ sâningim gamap. ⁵Yawu otmâ omoŋ bâleŋan pilâmu omoŋ kâlehen manmaiŋe kâtâpgune sâm hâum pâpgum gamai.

⁶⁻⁷Otmu Kai Toka yakât laŋinŋaŋe lohimi biwinenŋan pilâmu ya ekmâ nâŋgâmunŋe bulâŋe otmu yâkâlen biwinenŋaŋe katnehât Anitâŋe lok âlâ, kutŋe Yoane, ya âi sâm waŋmu takaop. ⁸Taka laŋinŋe amboŋahât amutgen manmâ kulet sâm mâtâp mewaŋgim yâkât den pat âlepŋe sâm tetem eknongom manminioŋ. ⁹Yâhâ laŋinŋahât amboŋe yakât topŋe yuwu tap. Yâkŋe lohimi kerek nengât biwinenŋan laŋinŋe pilâmu ekmâ nâŋgâmunŋe keterakningiâkgât ge hohetnenŋan manop.

¹⁰Kai Toka yaŋe ge hohetnenŋan manop yan lohimi kiŋgitŋe orowâkŋe topŋe nâŋgâm hâum pâpgum ki ekŋetâ keterahop. Ikŋak Anitâhâlen

kândiwahom lohimi katyelekmu yapâ tetem gawiŋe amboyeŋe ekmâ topŋe hâum pâpguwi. ¹¹Yâhâ dop yawuâk ikŋe torehenlipŋe yeŋgât hohetyeŋan takamu ekŋetâ ki keterakyiŋgiopgât betbaŋgiwi. ¹²Yawu gârâmâ nen lok nombotŋaŋe yâkâlen biwinenŋe katbin yamâ mâmâŋe otningimu Anitâhât nan baralipŋe otmâ mansain. ¹³Anitâhât nan baralipŋe otmâ mansain yakât topŋe yuwu tap. Lohimi katyelekmu yapâ tetem gamunŋe gamunŋe sambe sambe oain yakât otmâ Anitâhât nan baralipŋe ki otbin. Me lok nombotŋaŋe nengât sen yaŋe tetem sambe otŋet sâm imbi miakmâ manbi yaŋe gurâ bia. Anitâ ikŋak mâmâŋe otningimu yakât nan baralipŋe otmâ gain.

¹⁴Bâiŋ, Kai Toka yaŋe ge imbi tepŋambâ tetem lok otmâ hohetnenŋan manmâ tep âlep nâŋgâningiŋop. Nâŋgâningimu manmanŋe ekmunŋe bulâŋe otmu Anitâhât nanŋe ombe bisiŋe dopyetŋe konohâk yawu otmutâ yelekbin. ¹⁵Yâhâ lok otmâ manmu Yoaneŋe ekmâ lohimi yuwu sâm ekyongop. “Emelâk lok yukât nâŋgâm yuwu sâm ekyongowan. “Nâŋe embâŋâmbâek meŋnahât tepŋambâ ki tetewan yapâek tatmâ gaop. Yakât otmâmâ nâŋe kulet sâm mâtâp mewaŋgim yâkât amutgen mansan.” Yawu sâm ekyongowan.” Yawu sâop.

¹⁶Yawu gârâmâ manman kârikŋe yakât amboŋaŋe tep âlep nâŋgâningimap ya pesuk sâwuapgât dop âlâ ki tap. Yamâ witgum nâŋgâningim yâhâwuap. ¹⁷Emelâk Anitâŋe Mose ekumu girem den topŋe topŋe kulemguop ya ekmunŋe manman tawi tawiŋe oap. Yâhâ sâp yiwerenŋeâmâ Anitâŋe Yesu Kiristo hâŋgângumu ge wawaeneneksap ya ekmunŋe bulâŋe dondâ oap. ¹⁸Nenŋe Anitâ ki ekmain. Yawu gârâmâ yâkŋe ikŋe nanŋe ombe bisiŋe hâŋgângumu

ge manop. Yâkŋe yawu olop yan nenŋe Anitâhât topŋe nâŋgâm heŋgeŋgunehât yâkŋe sâŋ tetekŋan tuhumu nâŋgâm heŋgeŋguwin.

Yoaneŋe lohimbi toen katyehop.

(Mataio 3:1-12 Mareko
1:2-8 Luka 3:2-18)

¹⁹ Kândikum lohimbiŋe orot-memeyeŋe bâleŋe ya betbaŋŋiŋetâ Yoaneŋe âi topŋe katmâ toen katyehop. Toen katyekmu yakât topŋe nâŋgâne sâŋ hotom uminiwi yenŋât kunlipyenŋe bukulipyenŋe nombotŋe hâŋgânyongowi. Hâŋgânyongoŋetâ hoŋ bawalipyenŋe meyekŋetâ orowâk Yerusalem kapi pato pilâm ge Yoanehâlen ari âikuwi. “Gâ topgahât sârâ nâŋgâne.”

²⁰ Âikuŋetâ sâop. “Anitâŋe hoŋ bawa âlâ hâŋgâŋgumu ge tihitnenŋe otmâ galemnongowuap sâmai ya nâ bia.”

²¹ Sâmu sâwi. “Yawu yatgât âlâkuâk sârâ nâŋgâne. Emelâk embânân poropete âlâ, kutŋe Elia sâŋ, manop. Yâkŋe yâhâpŋe tetem hohetnenŋan manmâ Anitâŋe hoŋ bawa âlâ hâŋgâŋgumu ge tihitnenŋe otmâ galemnongowuap yakât mâtâp mewaŋgiwuap yamâ gâ me âlâhât mambotmain.”

Sâŋetâ sâop. “Bia, yai yamâ nâ bia.”

Sâmu sâwi. “Anitâŋe poropete âlâ hâŋgâŋgumu ge mâtâp meningiwuap nâŋgâmain ya gâ me âlâhât mambotmain.

Sâŋetâ sâop. “Lok ya nâ bia.”

²² Sâmu sâwi. “Topge ki eknongoat. Yakât otmâ yiwereŋe âwurem ari papatolipnenŋe girawu sâŋ ekyongomonŋe nâŋgâŋetâ ârândâŋ otbuap? Bâiŋ, gike topge tâŋ tâŋâk sârâ nâŋgâneâyâ.”

²³ Sâŋetâ sâop. “Nâŋe lok ki manmaiâŋen manmune lohimbiŋe nâhâlen takanŋetâ yuwu sâŋ ekyongom mansan.

“Pumŋe lauŋe uk sâŋ huruŋ sâŋ ya kum kilikmâ mem ârândâŋ merândâŋ tuhunŋetâ tatbuap. Yawu otmâ lok kutdâhât mâtâp mewaŋŋiŋet.”

Den yu poropete âlâ, kutŋe Yesaia sâŋ, yâkŋe kulemuop.”

²⁴ Yawu sâmu Parisaio lok orowâk takawiŋe yuwu sâŋ âikuwi. ²⁵ “Anitâŋe hoŋ bawa âlâ hâŋgâŋgumu ge tihitnenŋe otmâ galemnongowuap sâmain ya “nâ bia” yawu yat. Me Eliaŋe yâhâpŋe tetewuap ya gurâ bia. Me poropete lok âlâ me âlâ gurâ bia. Yawu yat gârâmâ topŋe girawuhât otmâ lohimbi toen katyekmâ mansat?”

²⁶ Sâŋetâ sâop “Nâmâ toen mem katyekman. Yâhâ lok kutdâ âlâ hohetyenŋan mansap yâkât wâtŋe âlâ tatbaŋgiap ya ekŋetâ ki keteraksap. ²⁷ Hâmbâi lok yaŋe âi topŋe katmâ tuhumu eknomai. Nâmâ lok inŋe mansan. Yakât otmâ nep tuhuwuap yawuya tuhuwomgât dop bia. Me yâkât itâkat gurâ kâpekâk golewaŋgiwomgât dop âlâ ki tap.” Yawu sâŋ ikŋahât nâŋgâmu giop.

²⁸ Yâhâ Yoaneŋe kapi âlâ, kutŋe Betani sâŋ, ya Yoran to nombotgen tap yan manmâ toen katyekminiop. Den matŋe yawu ekyongomu purik sâŋ Yerusalem kapiân âwurem ariwi.

Yoaneŋe Yesu toen kalop.

²⁹ Otmu emet haŋ sâmu Yesuŋe Yoanehâlen ariop. Arimu akŋangembâek ekmâ yuwu sâŋ lohimbi mem toen katyehop ya ekyongop. “Lok enda ekŋet. Endamâ Anitâŋe hâŋgâŋgumu ge lamahât dop otbuap. Yakât otmâ dop kum sâmune nâŋgâŋet. Nengât tosa pesuk sâningiâkgât opon kâmbukŋahât galem mansaiŋe hotom une sâŋ yan lama nanŋe kum gâim uŋetâ semu hotomŋeŋe yâhâmu Anitâŋe nâŋgâningimap. Yakât dopŋeâk lok endanŋe tosanenŋahât otmâ kawenenŋan

kinmu kuŋetâ mumbuap yakât otmâ Anitâŋe hâŋgângumu ge mansap. ³⁰Otmu emelâk lok yukât topŋe yuwu sâŋ ekyongowan. “Hâmbâi yâkŋeâmâ âi topŋe katmâ tuhumu eknomai. Nâŋe embâŋâmbâek meŋnahât teŋŋambâ ki tetewan yapâek tatmâ gaop. Yakât otmâ nâŋe kulet sâŋ mâtâp mewangim yâkât amutgen mansan.” ³¹Emelâk ki nâŋgawaŋgiwan. Yâhâlen puwâk takamu ekban. Otmu yen Isirae lohimbiŋe yâkât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât nâŋe mâtâp mewangim toen mem katyeksan.

³²⁻³³Nâhâlen takamu toen katban yakât topŋe yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Emelâk nâŋe yâkât topŋe ki nâŋgâŋ manban yan Anitâŋe nâŋe toen katyebom yakât yuwu âi sâŋ nihim hâŋgâŋnohop. “Gâŋe lohimbi toen katyebuat yanâmâ nine Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumune ge lok âlâhât kunŋan tatbuap lok yaŋe lohimbi manman âilongôân katyekmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyiŋgiwuap.” Yawu sâŋ eknohop. Yawu sâŋ eknohomu lauŋe lâum lohimbi toen katyekmâ yaŋak lok eksai yu toen katban. Toen katmune yanâk himbim pâroŋ sâmu Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe kembâ hâtgum ge mâmâŋe otbaŋgiop. ³⁴Mâmâŋe otbaŋgimu yakât topŋe nâŋgâŋ heŋŋŋuan. Yâhâmâ Anitâhât nanŋe mansap.” Yoaneŋe Yesu takamu ekmâ yawu sâop.

Yesuŋe nâ otmu Anderea menelehop.

³⁵Emet haŋ sâmu Yoaneŋe ikŋe hoŋ bawayâhâtŋe, nâ otmu lok âlâ, kutŋe Anderea, Simon Petorohât imiŋe, menelekmu deŋgân âlâ, kutŋe Galilaia sâŋ, yakât ginŋehen ariwin. ³⁶Arimunŋe Yesuŋe gam wanginenekmâ bamu Yoaneŋe ekmâ yuwu sâŋ eknotgop. “Lok yu

wanginenekmâ bap enda ekset. Yâhâmâ Anitâŋe hâŋgângumu ge lamahât dop otmâ nengât toсахât otmâ kawenennjan kinmu kuŋetâ mumbuap yakât otmâ Anitâŋe hâŋgângumu giop.” Yawu sâop.

³⁷Yawu sâmu, nâŋgâmutŋe bonŋe otmu Yoane pilâm Yesu betŋan sâmutŋe orowâk ariwin. ³⁸Yesuŋe purik sâŋ yuwu sâŋ eknotgop. “Yet wongât betnan watneksawot?” Sâmu sâwit. “Kutdâ, gâ emet girawuân imat?” ³⁹Sâmutŋe sâop. “Orowâk ari emet ya tiripyotgowom.” Yawu sâmu orowâk ari emetŋan yâhâ tatmâ den huhuwin. Den huhum tatmunŋe emetsenŋe emelâk purik sâŋ giop.

⁴⁰⁻⁴¹Otmu bukune Andereaŋe, pilânelekmâ yahatmâ, ari ataŋe, kutŋe Simon, mem tetem yuwu sâŋ ekuop. “Anitâŋe lok âlâ hâŋgângumu Yura nengât tihitnenŋe otmâ galemnongowe sâŋ ge mansap ya eksait.” Yawu sâop. Lok yakât kutŋeâmâ Kiristo. ⁴²Yawu sâŋ netgâlen dâim takamu Yesuŋe Simon ekmâ yuwu sâŋ ekuop. “Simon, Yoane nanŋe, gâmâ yiwereŋe kutŋe âiŋe, Kepa sâŋ gohonsan.” Yawu sâop. Kut yamâ Girik yeŋgât denân Petoro. Yakât topŋeâmâ benben me kon yawu.

Yesuŋe Pilip yet Natanae meyelehop.

⁴³Otmu emet haŋ sâmu Yesuŋe Galilaia hânâŋen ariwe sâŋ olop. Yawu otmâ yanâk lok âlâ, kutŋe Pilip sâŋ, ya ekmâ yuwu sâŋ ekuop. “Garâ, orowâk arire.” ⁴⁴Otmu Pilip yamâ Anderea yet Petoro, orop kapiyeŋe kutŋe Besaita, ya ambolipŋe. ⁴⁵Yesuŋe Pilip memu yâkŋe in yawu ari bukuŋe âlâ, kutŋe Natanae sâŋ, ya yuwu sâŋ ekuop. “Emelâk Anitâŋe hoŋ bawa âlâ hâŋgângumu ge tihitnenŋe otmâ galemnongom manbuap yakât Mose otmu Anitâhât poropetelipŋe kulemgui ya eksain. Yâhâmâ Yosep nanŋe, Nasaret kapi

amboje,” yawu sâop. ⁴⁶Yawu sâmu sâop. “Yakât nângâmune gemap. Nasaret kapi ambolipnje âlâ me âlâje tânnongonomaihât dop âlâ ki tap.” Sâmu sâop. “Bâiņ. Gam ek.”

⁴⁷Yawu sâmu Natanaeje Yesuhâlen takamu yan, yuwu sâm eknongop. “Yu ekņet. Lok yuâmâ Isirae amboje otmu tâj tâjâk mansap.” Yawu sâop. ⁴⁸Yawu sâmu Natanaeje âikum sâop. “Gâ wonângen manmune nehongât yawu yat? Sâmu sâop. “Gâ Pilipje ki gohonsap yan lakop kuriņ amutgen Anitâ mepaem tatdâ geksan.” ⁴⁹Sâmu sâop. “Kutdâ gâ Anitâhât nanņe. Isirae nengât kunnenņe mansat.” ⁵⁰Sâmu sâop. “Lakop kuriņ amutgen geksan yakât otmâ topge nanņan. Yu sâm tetem ekgohoan yakât otmâ yat. Yawu gârâmâ hâmbâi kulem topņe topņe memune ekdâ âlâ kândâkdâ otbuap.” ⁵¹Yawu sâm ekum benņe yuwu sâm eknongop. “Bulâņanâk yuwu sâmune nângâņet. Anitâje bulâņanâk hângânnohomu gewan yakât topņe teteâkgât ewapâ himbim pâroņ sâmu yâkât aņelolipņaje mâmâņe otnihim yâhâm gem otņetâ yekmâ nâhât topne ekmâ nângânomai.” Yawu sâm eknongop.

Kana kapiân Yesuje kulem miop.

2 Yawu sâm eknongomu hilâm yâhâp pesuk sâmu yan kapi âlâ, kutņe Kana sâm ya Galilaia hânân tap yan gâtņe âlâje imbi membe sâm otmu bukulipņaje heroņe nângâyitgim menduhuakbi. ²Menduhuyehop ya amboņaje Yesu ikņe otmu mâmâņe otmu nen hoj bawalipņe dâinenekmu orowâk emetyetņan yâhâwin. ³Yâhâ menduhuakmâ nem tatmunņe wain to ya biatmu Yesu mâmâņaje yakât sâm ekuop.

⁴Ekumu sâop. “Meņ, yakât ki nângârâ gorâhihiâk. Anitâ ikņak nângâmu âi topņe katbehât nanņan.”

⁵Sâmu mâmâņaje emet amboje yakât hoj bawa âlâ yuwu sâm ekuop. “Nan- naje yu me ya otņet sâwuap yawuâk otnomai.”

⁶Otmu emet ya kâlehen amañ pa- pato bāt nombolân konok ya tatyin- giop yakât topņe yuwu. Yura lohimbî Anitâje nângâningimu ârândâj olâkgât to yaņe mem sot nenehât senņe âlâlâ ya piriminiwin. Otmu yapâ gâtņaje to osom neminiwin. Otmu kâi bātneņe piriakminiwin.

⁷Yakât otmâ Yesuje emet ambojahât hoj bawalipņe yuwu sâm ekyongop. “Ba to osom mem ga amañân gâiņetâ pik sâek.” Yawu sâmu to osom ga gâiņetâ pik sâop. ⁸Yawu otņetâ yuwu sâm eky- ongop. “Aiop, yupâ to osom ba gale- myeņe ya waņetâ niâk.” Yawu sâmu osom mem ba waņetâ niop.

⁹Yawu gârâmâ to yaņe emelâk purik sâm wain olop. Yawu otmu galemyeņaje nemu ukenņe otmu biwiņaje yuwu nângâop. “Wain toņe emelâk biatningiap. Yu nemune ukenņe oap yu wosapâ mem gai?” Yawu nângâm yakât topņe hâum pâpguop. Yawu gârâmâ to osom mem waņbiņe yakât topņe nângâwi. Yâhâ wain to ya nemu ukenņe otmu yaņak lok imbi miop ya yuwu sâm ekuop. ¹⁰“Aņgoânâmâ wain ukenņe sâm bukulipyeņe gâim yingiņetâ nem biwiyeņe hâlim otņetâ yakât kakņanâmâ wain pâlâmņe gâim yingimai. Yâhâ gâņeâmâ wain to yu kuratgum tatgât bet mem ga ningirâ nem nângâmune âlâ oap.” Yawu sâop.

¹¹Yesuje Kana kapi yan âi topņe katmâ kulem memu ekmunņe âlâ kândâkdâ otmu yâkâlen biwinenņaje kepeiwin.

¹²Otmu ya pesuk sâmu Yesuje im- ilipņe otmu mâmâņe meyekmu Kana kapi ya pilâm Kapanaum kapi yan orowâk gem ariwin. Gem ari yan tat- munņe hilâm mome pesuk sâop.

**Yesuje opon kâmbukjan
yâhâ lok watyehop.**

**(Mataio 21:12-13 Mareko
11:15-19 Luka 19:45-46)**

¹³Otmu sâp yanâmâ Yura nengât Tihit tihit Hombaŋ ya tâlâhumu Yesuje menekmu Yerusalem kapiân yâhâwin. ¹⁴⁻¹⁶Otmu opon kâmbukjan yâhâmunje yan lok nombotjaŋe kembâ puluhum tatbi otmu lama bulimakao me senje âlâlâ angi guŋgi otmâ hâmerje hâukum kinbi ya Yesuje yahatmâ yuwu sâp sâyŋgiop. “Awoŋnahât opon yu kâlehen ki orotje otjetâ anjim bero emetjahât dop oap.” Den yawu sâp tewetsenje hâukum kinbi ya yengât kakjan tat tat, tewo, me senje âlâlâyerje mem purik pilâyŋgiop. Yawu otmâ lama bulimakao ya yongom watyekmu tiok taok otmâ arim kinbi. Yawu olop. ¹⁷Otmu tâmbânenje, kutje Dawiti sâp, yâkje den kulemguoŋ ya nângâmunje teteop ya yuwu tap.

“O Anitâ, lohimbi nombotjaŋe gâhât opon kâlehen yâhâ tatmâ ki orotje otmai sâp biwinaje kou kâlâp siap.”

Den yawu tatmap ya nângâmunje teteop.

¹⁸Yawu otmâ watyekmu arijetâ Yura papatolipnenjaŋe ekjetâ bâlemu yuwu sâp ekuwi. “Gâŋe oat yu nângâmunje dondâ bâleap. Âlâŋe mâmâŋe otgihimu yu oat? Gâŋe wuân kulem mendâ nenje gekmâ Anitâŋe nângâhahimu oat yawu nângâmunje ârândâŋ otbuap?” Yawu sâwi.

¹⁹Sânetâ sâop. “Yeŋe Anitâhât opon yu liakunomai. Otmuâmâ nâŋeâmâ sâp kâlêp bia, hilâm kalimbu yakât biwiŋan tuhum maŋguwom.” Yawu sâop. ²⁰Yawu sâp ekyongomu sâwi. “Maiŋ, papatolipnenjaŋe opon kâmbukje yu yambu 46 biwiŋan tuhuwi. Gârâmâ gâŋeâmâ girawu otmâmâ “hilâm kalimbu biwiŋan tuhum maŋguwom”

yat. Den yat yakât nângâmunje ki ârândâŋ oap.” Yawu sâwi.

²¹⁻²²Yesuje den sâop yakât topje yamâ âlâ miop. Yuwuhât sâop. Yâhâmâ kuŋjetâ mumu hilâm kalimbu pesuk sâmu yan yahatbuap yakât topje sâop. Yakât otmâ mumuambâ yahalop sâp yanâmâ den sâop ya nângâmunje bulâŋe olop.

²³Yesujeâmâ Tihit tihit Hombaŋ yan Yerusalem kapiân tatmâ kulem topje topje memu lohimbi kingitje orowâkje ekjetâ bonje otmu yâkâlen biwiyeŋe katbi. ²⁴⁻²⁵Yawu otjetâ lohimbi nengât biwinenje ekmapje topyeŋe ekmâ nângâop. Topyeŋe nângâm yaŋak yâk yengâlen ki torokalop.

**Nikotemoŋe manman
kârikjahât Yesu âikuop.**

3 Otmu Parisaio yengâlen gâtje âlâ, kutje Nikotemo sâp, yâkje Yura nengât lok kunje manop. ²Omoŋ âlâen lok yaŋe Yesuhâlen ari yuwu sâp ekuop. “Kutdâ, gâhât topge naŋgain. Gâŋe kulem topje topje memat yu lok nombotje Anitâ orop ki mansaiŋe kulem yuwuya menomaihât dop âlâ ki tap.”

³Sâmu sâop. “Âinohowe sâp oat ya emelâk nangan. Yakât yuwu sâmune nângâ. Lok âlâ me âlâ Anitâŋe tihityeŋe olâk sâp mâmâlipyeŋe yengât tepyeŋambâ tetewi yakât dopjeâk yâhâŋe teteŋetgât nangan.”

⁴Sâmu sâop. “Bâe, nâ emelâk lok oan. Yakât girawu otmâmâ âlâkuâk meŋnahât tepje kâlehen yâhâ tatmune yâhâŋe menekbuap. Ya ki orotje.” Yawu sâop.

⁵Sâmu sâop. “Yuwu sâmune nângâ. Lok âlâ me âlâŋe orotmemeŋe bâleŋe bet pilâm Anitâhâlen biwiyeŋe katnomai yamâ toen katyeknomai. Toen katyekjetâ Wâtgât mâmâŋahât Heakje mâmâŋe otyŋgimu Anitâŋe tihityeŋe otbuap. ⁶Yakât torokatmâ yuwu sâwe.

Nen kerekne māmālipnenne yengāt tepyenambā tetem towat konohāk oain. Yāhā umut biwinenḡe yamā Wātḡāt māmāḡahāt Heakne māmāḡe otingim mem hewewenḡe tuhunenekmu manman kārīkḡahāt mātāp teteningimāp. ⁷Yawu ḡārāmā “māmāhahāt tepḡambā teteon yakāt dopḡeāk yāhāḡe tetewuat,” sām ekgohoan yakāt ki nāḡḡārā sātḡe otbuap. ⁸Yakāt den ālāen hāum sāmune den ya nāḡḡārā keterakḡiḡāk. Siru ya wosapā topḡe katmā takamāp? Otmu wosaken bāḡe arimāp? Yakāt topḡe ki nāḡḡāmain. Siru pilāmāp ya munḡeāk nāḡḡāmain. Yakāt dopḡeāk Wātḡāt māmāḡahāt Heakne māmāḡe otyḡḡimū biwiyenḡe hewewenḡe otmā Anitāhālen katmai. Biwiyenḡe ālāhālen kinmap yakāt ki enḡakmā nanḡanḡimāi.” Yawu sāop.

⁹Sāmu sāop. “Bāe, den yat ya nāḡḡām pāpḡuan. Ālākuāk sārā nāḡḡāwe.”

¹⁰Sāmu sāop. “ḡāḡeāmā Anitāhāt den Isirae lohimbi kāsikum yḡḡirā yakāt nāḡḡāhiḡenḡetā yahatmap. Yakāt girawuhāt otmā den yan yukāt topḡe ki nanḡat? ¹¹Yakāt yuwu sāmune nāḡḡā. Nenḡe sennenḡe ekmāin otmu biwinenḡan tetemu nāḡḡāmain ya sām tetem Parisaio yen ekyongom mansain. Yawu ḡārāmā yeḡeāmā dennenḡe nāḡḡāḡetā gemu bet pilāmāi. ¹²Yāhā nāḡe manman topḡe topḡe yakāt ekyongomuneāmā nāḡḡāḡetā ki bulāḡe otmap. Yakāt otmāmā girawu otmā himbḡḡāt topḡe ekyongomune nāḡḡāḡetā bulāḡe otbuap? ¹³Lok ālāḡe himbimān ki yāhām purik sām ge yakāt topḡe lohimbi ekyongomap. Nā konok Anitāḡe himbimāmbā hāḡḡānohomu ge yakāt topḡe ekyongom mansan.

¹⁴Emelāk Moseḡe yuwu otbomḡāt dop olop. Isirae lohimbiḡe lok ki manmaiāḡen manmā otḡetā bāleop yakāt matḡe hambe sātḡe metḡe yaḡe yḡḡimū muwi. Yakāt otmā

Moseḡe hambe umutḡe hāwim nahān kepeim kānāḡḡāmu ekmā yan ālepḡe otbi. Yakāt dopḡeāk lohimbi kerekḡe otḡetā bālemap ya yengāt tosayerḡe biatyḡḡiāḡḡāt Anitāḡe sāmū nā howanān nohom kānāḡḡānekḡetā kinbom. ¹⁵Howanān kinmune yapā ḡātḡeḡe lok ālā me ālāḡe biwi nāḡḡān nāḡḡānyeḡeḡe nāhālen kepeim mannomāi yamā tosayerḡe biatyḡḡimū manman kārīkḡan mannomāi.” Yawu sāop.

¹⁶Anitāḡe ikḡe enḡatḡeāk otmā lohimbi kerek wawaenenekmā ikḡe nanḡe ombe bisḡe hāḡḡāḡumū ge nengāt kawenenḡan kinmu howanān kuḡetā muop. Yawu ḡārāmā yākālen biwinenḡe kepeim manmā yāhānom yanāmā manman kārīkḡe ya menom. ¹⁷Anitāḡe nanḡe hāḡḡāḡumū ge manman kārīkḡan torokatnenehop. Yakāt otmā nenḡe yākālen biwinenḡe kepeim manmā yāhānom yanāmā sāp patoen den āiān ki katnenekbuap.

¹⁸Otmu nen Yesuhālen biwinenḡe hikum manmain nenāmā emelāk manman kārīkḡahāt pat kuningimū tap. Yakāt den āiān katnenekbuapḡāt dop ki tap. Yāhā lohimbi nombotḡeḡe Anitā nanḡahāt biwiyenḡe pālāmḡe otmu betḡanḡim mansai yamā emelāk kālāwān seyekbuapḡāt pat kuyḡḡiop.

¹⁹⁻²¹Yāhā Anitāḡe nen lohimbi kerek mem kiwilinenekmā matḡe ningimū menom yakāt topḡe yuwu tap. Nen lohimbi kerekḡe orotmeme bāleḡe otnē sām yan bukulipnenḡe nenekmā nāḡḡām bāleningimāi sām kurihiakmā tihān otmā gamain. Yāhā nenāmā Yesuhālen biwinenḡe kepeim tem lāuwāḡḡim mansainḡe topnenḡe ki kurihiakmain. Nenḡe lok senyenḡan kinmunḡe manmannenḡe tetekḡan ekmai. Yāhā lohimbi nombotḡeḡe orotmemeyenḡe bāleḡe ya witḡumāk otmā mansaiḡe topyenḡe kurihiakmā

Yesu, lajinje ambonjahât hâkâj otmâ betbanjimai.

**Yoaneje ikje topje
sâm tetem ekyongop.**

²²Otmu Nikotemoje pilâm arimu yakât kaknan Yesuje nen hoj bawalipje menenekmu Yerusalem kapi pilâm Yuraia hânân ari manbin. Yan manmunje Yesuhât sâtgât otmâ lohimbi nombotje toen mem katyekbin. ²³⁻²⁴Otmu sâp yan Herotje ki sâmu Yoane mem pâi emetjan katjetâ talop. Sâp yan Yoaneje kapi âlâ, kutje Ainon sâm, ya Salim kapi gotjan tap yan ariop. Yan arimu to senje sambe yan tap yakât ambolipje kiŋgitje orowâkje yâkâlen arijetâ toen katyehop.

²⁵Toen mem katyehop yan Yura lok âlâje Yoanehât hoj bawalipje yengâlen arimu Yura ambolipje Anitâje yekmu ârândâj olâk sâm to piriakbi orotmeme yakât den sahangjiwi. ²⁶Den sahangijetâ Yoanehât hoj bawalipje ari yuwu sâm ekuwi. “Lok pato. Emelâk gâ orowâk Yoran to nombotgen manmunje lok âlâje gâhâlen takamu yâkât nângârâ yahalop. Lohimbi sesengâlâkje nângâningijetâ gemu lok yakâlenâk arijetâ toen mem katyeksap. Yakât nângâmunje dondâ bâleap,” yawu sâwi.

²⁷Yawu sâjetâ yuwu sâm ekyongop. “Anitâje lohimbi biwiyenje mem hewewej tuhumu yâkât nângâwanjijetâ yahatmu yâkâlen ariai. Lohimbi nengâlen torokatjetgât engatyejan ki kiojnom. Yamâ wongât? Anitâ ikjak yakât amboje oap. ²⁸Yawu gârâmâ lok yakât yai ya emelâk yâkât topje yuwu sâm ekyongowan. “Anitâje hoj bawa âlâ hângângumu ge tihitnenje otmâ galemnongowuap ya nâ bia. Nâmâ kulet sâm mâtâp mewangian.” Yawu sâwan.

²⁹Yakât otmâmâ den âlâen hâum sâmune topje nângâjetâ keterahâk.

Lok âlâ yayalipje imbi yâkât pat kuwanjinomai. Pat kuwanjijetâ manbuap. Manmâ yâhâm miakdomawot yan heroje otnomai. Yakât dopjeâk lohimbi sesengâlâkje Yesuhâlen torokatjetâ heroje oan. ³⁰Sâp yiwerenje yupâek lohimbi kiŋgitje orowâkje nângâwanjijetâ yahatmu yâkâlen torokatnomai. Yâhâ nâmâ nângâningijetâ gemu âi tuhumi tiŋ pilâm gulip otbom.” Yawu sâop.

**Yoaneje Yesuhât
topje sâm ekyongop.**

³¹⁻³²Yoane den yawu sâm ekyongop yakât topjeâmâ yuwu. Nenje meŋlipnenje yengât tepyejambâ tetewin. Gârâmâ manmannenjahâlâk nângâm alahu gulahu otmâ. Yâhâ Anitâje Yesu hângângumu giop. Yakât otmâ kunnenje pato otmâ âwâjahât topje eknongom mansap. Yawu gârâmâ lohimbi getek âlâje denje nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenje tiŋâk kepeim mansai. ³³⁻³⁵Anitâje nanje wawaemu biwiyetje kepeikmâ konohâk otmu tatmawot. Yawu tatmawot yamâ âwâjaje âi sâm wanmâ hângângumu giop. Gem yan kunnenje manmâ Wâtgât Mâmâjahât Heakje mâmâje otbanjimu âwâjahât den ya tâj tâjâk eknongom mansap. Yâkje den eknongop ya nângâmunje bulâje otmu yâkâlen biwinenje kepeimain. ³⁶Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâje Anitâ nanjahâlen biwiyenje kepeim mannomai yamâ manman kârikjahât pat kuyingjioj ya menomai. Yâhâ lok âlâ me âlâje yâkât den betbanjim mannomai yamâ Anitâje kuk otmâ hâhiwin yingjimu nângâm tatbisâi.

Yesuje Samaria yengâlen ariop.

4¹⁻²Lohimbi dondâje Yoanehâlen arijetâ toen katyehop. Yawu gârâmâ lohimbi kiŋgitje orowâkje

Yesuhât nângâjetâ yahatmu yâkâlen takâjetâ yâkât sâtgât nen hoj bawalipnaje toen katyekbin. Toen katyekbin yakât Parisaioje nângâjetâ bâleo. ³Nângâjetâ bâlemu yanak Yesuje Yuraia hân pilâm Galilaia hânângen âwurem ariwe sâm otmu orowâk ariwin. ⁴Ari Samaria yengât hân tânâmjambâ hârem ariwin. ⁵Ari kapi âlâ, kutje Sika sâm, ya mewin. Otmu emelâk embâjânâk kapi yakât gotjan tâmbânenje âlâ, kutje Yakop sâm, yâkje tohât lâm kâlep pato kendâop. Kendâmu yapâek to hindakmâ tumujan tatmu osom nemai. Otmu lâm kendâop ya nanje Yosep pilâwanjiop. ⁶Nen mâtâwân arim tatmunje sikopje dondâ nongop. Yakât otmâ to ya ginjan ge tatmâ hâknenne mewin.

Manman kârikjahât to yakât amboje yamâ Yesu.

⁷⁻⁸Yesuâmâ yan tatmu nenâmâ pilâm sot puluhune sâm kapiân yâhâwin. Katmâ yâhâmunje yan ikjiâk tatmu imbi âlâje to osowe sâm kapiângembâ giop. Gemu Yesuje yuwu sâm ekuop. “To osom niqdâ nembehât nanjan.” Yawu sâop.

⁹Yawu sâmu yan biwiñaje nângâop. “Yen Yura lohimbije nenekmâ nângâm bâleningim nengât tera me osom bero yaje ki katmâ nemai.” Biwiñaje yawu nângâm yakât otmâ pârâk pilâm yuwu sâop. “Gâmâ Yura lok. Yawu gârâmâ girawuhât otmâ tohât ulitnohoat? Ya kâmbukje yakâ.” Yawu sâop.

¹⁰Sâmu sâop. “Anitâje heweweñak otmâ lâtâpnongomap yakât topje gâje ki nanjat. Otmu nine topne gurâ ki nanjat. Nanjat mâne emelâk manman kârikjahât to yakât ulitnohombât.” Yawu sâmu ekuop.

¹¹Sâmu sâop. “Lok pato, to yuâmâ lâm kâlep pato. Yawu gârâmâ to osowuatgât wahap barahâk tat yukâ.

Wuânje mem manman kârikjahât to yat ya osowuat? ¹²Yâhâ tâmbânenje Yakopjeâmâ lâm yu kendâm yupâ to osom neminiop. Otmu nanlipje otmu lama bulimakao osom yingimu neminiwi. Yâhâmâ to yupâek nem manminiwi. Yakopje otmâ manminiop ya wangim otbuatgât nângâm yu yat me?”

¹³Sâmu sâop. “To yuâmâ lok âlâ me âlâje nejetâ yâhâje tohât kân kânâk katyekbuap. ¹⁴Yawu gârâmâ nine manman kârikjahât to osom yingimune nenomai. Ya nenomai yakât otmâ yengâlembâ to yaje punduj punduj sâm ga takamu ya nem manman kârikje manmâ yâhânomai. Yakât otmâ tohât kân kânâk katyekbuapgât dop âlâ ki tap.”

¹⁵Sâmu sâop. “Maiñ, lok pato. Nâje hilâm ârândâñ to yupâ osowe sâm kapi pilâm gem yâhâm tatman. Yawuâk otmâ manmangât gike to osom niqdâ nemune yâhâje tohât ki katnekuapgât nanjan.”

¹⁶Sâmu sâop. “Yawu gârâmâ gâ ari lokge dâirâ orowâk takayet.”

¹⁷Sâmu sâop. “Nâmâ lokne bia.”

Yawu sâmu yuwu sâm purik pilâwanjiop. ¹⁸“Gâ lok imbât yaje mem pilâhekbi. Yamâ yiwereje mengekmu mansawot yamâ lokge bulâje bia. Yamâ kombo mansawot. Yakât den yat yuâmâ bonje.”

¹⁹Sâmu sâop. “Maiñ, lok pato. Gâmâ Anitâhât poropete geksan. ²⁰Yawu gârâmâ ekgohomune nângâ. Emelâk tâmbâlipnenaje pumje yuân yâhâ kinmâ Anitâ mepaeminiwi. Yâhâ Yura lok yejeâmâ Yerusalem kapiân yâhâ Anitâ mepaemai. Yamâ lohimbis wosanje bonje otmâ?” Yawu sâmu âikuop.

²¹⁻²⁴Sâmu sâop. “Wâe. Imbi, sâmune nângâ. Hâmbâi mâne yen Samaria lohimbis pumje yuân Anitâ ki mepaenomai. Otmu nengu yawuâk

Yerusalem kapiân Anitâ ki mepaenom. Anitâmâ nen yuwuya bia. Yâkât topņeâmâ ikņiâk tap. Yâhâmâ pumņe me kapi âlâen ki tatmap. Yakât otmâmâ sâp yupâek kapi me pumņe âlâen me âlâen yâhâ kinmâ Anitâ mepaenom yamâ hâliņe bia. Yakât otmâ Anitâ awoņnenņaje ikņe Wâtġât mâmâņahât Heak hânġângumu ge mâmâņe otningimu awoņnenņahâlen biwinenņaje kepeim mepaemunņe nânġâmu ârândâņ otbuap. Yen Samaria ambolipņeâmâ Anitâhât topņe ki nânġâmâk imbiâk mepaemai. Yawu ġârâmâ Anitâņe hoņ bawaņe âlâ hânġângumu ge Yura hohetnenņan tetem yen me nen kerek tihitnenņe otbuap yakât sâop. Yakât otmâ nenņeâmâ Anitâhât topņe nânġâm henġenġuain.” Yawu sâop.

²⁵ Sâmu sâop. “Yawu ġârâmâ Anitâņe hoņ bawaņe âlâ hânġângumu ge tihitnenņe otbuap ya emelâk sâņetâ nânġâwan. Gem yan wuân me wuân teteningiwuap ya bunewâk eknongowuap.” Yawu sâop. Hoņ bawa yakât kutņeâmâ Kiristo.

²⁶ Sâmu sâop. “Hoņ bawa yakât yat yamâ nâ. Anitâņe hânġânnohomu ge mansan.” Yawu sâop. ²⁷ Sâm tan mâne nenņe sot puluhum takam Yesuņe imbi ya orop den alahuowot ya ekmâ pârâk pilâm imbi yaņe wuân den âikuop yakât ki âikum topņe nânġâwin. Me Yesuņe wongât imbi ya orop den alahuowot yakât ġurâ yawuâk.

²⁸ Yawu otmu imbi yaņe âsâpņe pilâm kapiângen sururuk sâm ariop. Sururuk sâm ari kapi ambolipņe yuwu sâm ekyongop. ²⁹ “Wâe. Lok âlâņe to lâmņe ġinņan taka tatmâ biwine ekmâ otman meman ya hârohâk sâm tetem eknohoap. Anitâņe hoņ bawa âlâ hânġângumu gewuap sâmai yaņe takap mon.” ³⁰ Yawu sâmu nânġâm ekne sâm kapi pilâm takawi.

³¹ Mâtâwân gem tatņetâ nenņe sot ne sâm Yesu ekuwin.

³² Ekumunņe sâop. “Tatnihiap ya nem mansan. Yeņe yakât topņe ki nanġai.”

³³ Yawu sâmu alahu ġulahu otmâ yuwu sâwin. “Nenņe yu pilâm kapiân yahain yan lok âlâņe sot waņmu niap mon?” Yawu sâm âlâhuwin.

³⁴ Yawu sâmunņe sâop. “Nâmâ Awoņ- naņe hânġânnohomu ge tem lâuwawņim nepņe tuhum mansan yaņe nâhât sot kâlê oap.

³⁵ Otmu nengât nep topņahât nânġâņetâ keterahâġât âlâen hâum sâmunne nânġâņet. Emetsenņe imbât pesuk sâmu yan kalamân ġâtņe âlemu mem nemain. Yawu ġârâmâ lohimbipņeâmâ kalamân sot âlem tap yakât dopņeâk biwiyenņe hewewen otmâ manman kârikņan arine sâm otmâ tai. Yeņeâmâ lohimbi donġâņe mansai ya yengât nânġâm âi meņet. ³⁶⁻³⁷ Yakât torokatmâ sâmunne nânġâņet. Lok nombotņaje nep tuhumai. Yâhâ nombotņajeâmâ âlemu mem konok tuhumai. Yâhâ lok âlâ me âlâņe nâhât nep tuhumai me yakât bonņe menomai ya yâhâp yâhâp heronņe kakņan mannomai. Yâhâ bonņe âlemu mem katņetâ tatbuap yaņeâmâ lohimbipņe hewewen otmâ Anitâhâlen biwiyenņe kepeim manmâ manman kârikņe menomai yakât dopņeâk oap. ³⁸ Otmu emelâk lok nombotņaje nâhât nep tuhuwi ya bonņe âlem kinsaiņe manman kârikņe meņetġât yen hânġâyongomune ari meyekņet.” Yawu sâop.

³⁹ Otmu Yesuņe Samaria ġâtņe imbi yakât biwiņe ekmâ olop miop ya tâņ tâņâk sâm tetem ekuop yakât kapi ambolipņe ekyongomu nânġâņetâ bulâņe otmu Yesuhâlen takawi. ⁴⁰ Taka “Nen orowâk torokatmâ manbuat,” yawu sâm ekuņetâ nânġâyinġiop. Nânġâyinġimu kapiyenņan yâhâ hilâm

yâhâp tatbin. ⁴¹Tatmunje den pat âlepje ekyongomu lohimbi dondâje nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyeŋaje kepeiwi. ⁴²Biwiyeŋaje kepeim imbi ya yuwu sâm ekuwi. “Angoân gâje den sârâ nângâmunje bulâje olop. Yâhâ sâp yiwereŋe yuâmâ yâkŋe sâreŋenekmâ manman kârîkŋe ningiwe sâm ge mansap ya ikŋe launjabâ eknongomu nângâmunje bulâjanâk oap. Yakât otmâ yâkâlen biwinenŋaje kepeiain.” Yawu sâwi.

Yesuje kiap âlâhât nanje nângâwaŋgimu âlepje olop.

⁴³Yesuje hilâm yâhâp tatmâ den ekyongomu pesuk sâmu orowâk Galilaia hânângen ariwin. ⁴⁴Mâtâwân arim tatmunje Yesuje Yerusalem kapi ambolipje den ekyongomu nângâjetâ gemu bet pilâwi yakât yuwu sâm eknongop. “Anitâhât poropetelipŋaje yeje kapi me hep torehenlipyeŋe orowâk tatmâ den kâsikum yingŋetâ nângâjetâ nahat otmap.” Yawu sâop. ⁴⁵Galilaia hânân arimunje kapi tatmâ arap ya ambolipje emelâk tihit tihit hombaŋ ekne sâm Yerusalem kapiân yâhâ Yesuje kulem topŋe topŋe mem ikŋe den pat âlepje ekyongomu nângâjetâ bonje olop yaŋe nenekmâ buku otningiwi.

⁴⁶Yawu otningŋetâ ya pilâm âwurem Yesuje angoân Kana kapiân kulem âlâ memu to ya purik sâm wain olop yan ariwin. Arimunje Kapanaum amboŋe, kiap âlâhât nanje ya mesek sâtŋan kinop. ⁴⁷Mesek sâtŋan kinmu yan âwânŋaje Yesuje Kana kapiân âwurem taka tap nângâm kapiŋe pilâm Yesuhâlen taka ekuop. “Nanne mesek sâtŋan tatmâ pilânenekbe sâm oap. Yakât otmâ ari heŋgeŋguhât nanŋan.”

⁴⁸Sâmu sâop. “Bâe, Galilaia ambolipŋaje kulem topŋe topŋe memune

ekneâk nanŋai. Ekŋetâ sâtŋe otmu yanâk nâhâlen biwiyeŋe katmai.”

⁴⁹Sâmu sâop. “O, lok pato, nanne pilânenekmapgât in yawu ari heŋgeŋguhât nanŋan.” ⁵⁰Sâmu sâop. “Nângâwaŋgiangât âlepje hâmeŋe kinbuap. Yakât otmâ gikiâk emetgan âwurem ari.” Yawu sâop ya nângâmu bulâje otmu âwurem ariop. ⁵¹Mâtâwân arim tatmu hoŋ bawalipŋaje nanŋe talop yakembâ taka yuwu sâm ekuwi. “Nange yamâ emelâk âlepje oap.” ⁵²Yawu sâŋetâ yuwu sâm âiyongop. “Sâp girawuân âlepje oap?” Sâmu sâwi. “Oran hilâm tânâmŋan kundatje sânduk sâop,” sâwi. ⁵³Yawu sâŋetâ kiapŋe yuwu nângâop. “O, bulâjanâk. Yesuje eknohop sâp yanâk nanne âlepje olop.” Yawu nângâm Yesuhâlen biwiŋe kalop. Yawu otmâ ari hep torehenlipje yakât ekyongomu kerekŋe Yesuhâlen biwiyeŋe katbi.

⁵⁴Kândikum Yesuje Yuraia hân pilâm Kana kapiân ari kulem memu to ya purik sâm wain olop. Yâhâ kulem yâhâpŋe miop yamâ naom tipŋe ya âlepje olop.

Yesuje lok pareŋe mem heŋgeŋgumu geretŋe lâuakmâ ariop.

5 Yakât kakŋan Yura nengât hombaŋ âlâ tetemu Anitâ mepaene sâm lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe Yerusalem kapi patoen menduhakbi. Otmu sâp yan Yesuje menenekmu Yerusalem kapiân yâhâwin. ²Yerusalem kapi ya hawangum paŋ sâhâwi yakât hânŋi âlâ, kutŋe Lama sâm, yakât ginŋan bomba âlâ tap, kutŋe Betesira sâm. Otmu bomba yakât ginŋan selep bâtnombot tuhuwi. ³Otmu selep yan lohimbi tatbi yamâ topyeŋe yuwu. Nombotŋe pareŋe otbi, nombotŋeâmâ kâiyeŋe goŋgoŋe, nombotŋe âlâmâ senyeŋe bok sâ sâŋe. ⁴Tatbi yaŋe yuwu otminiwi. Sâp âlâen âlâen Anitâhât aŋelo âlâŋe himbimângembâ ge bomba

kâlehen gemu luk luk sâminiop. Luk luk sâmu yanâmâ tatbi ya yengâlen gâtŋaje angoân toen geminiop yamâ wuân me wuân hâhiwin ya in yawu biatbaŋgiminiop. Yawu otminiwi.

⁵Otmu tatbi ya yengâlen gâtŋe âlâŋe pareŋe otmâ tatmâ gamu yambu 38 pesuk sâop. ⁶Yâhâmâ selep âlâen tatmâ aŋelo bomba kâlehen gemu luk luk sâmu gewe sâm yakât mambotminiop. Yâhâ Yesuŋe lok ya sâp kâlep yawu otmâ gamap ya ekmâ nâŋgâm âikuop. “Gâ âlepŋe otbehât nanŋat me bia?”

⁷Sâmu sâop. “Onŋ, yawu nanŋan yukâ. Yawu gârâmâ to yu luk luk sâmu gewe sâm ok bititik ki otmuneâk lok dondâŋe in yawu gemai. Yakât âlâŋe tânnohomu nâŋe sâm gambâm.”

⁸Sâmu sâop. “Bâiŋ gâ yahatmâ geretge lâuakmâ lohotŋan ari.” ⁹Yawu sâmu yanâk yahatmâ geretŋe lâuakmâ ariop.

¹⁰Geretŋe lâuakmâ arimu lohimbî yan kinbiŋe ekmâ nâŋgâm bâlewanŋim yuwu sâwi. “In tatmâ nanŋain. Yawu gârâmâ gâŋe geretge lâuakdâ gekmunŋe ki ârândâŋ oap. Papatolipnenŋaje tatmâ nâŋgâmain sâwân âi tuhunomgât samut katbi yakât otmâmâ pilâ.” Yawu sâwi.

¹¹Sâŋetâ sâop. “Yiwereŋe lok âlâ heŋgemnohoapŋe yuwu yap. “Yahatmâ geretge lâuakmâ ari.” Yawu sâmu âlepŋe otmâ yanŋahâmâ yu oan.”

¹²Sâmu sâwi. “Lok heŋgeŋgohoap ya kutŋe kundâ nâŋgâne.” Yawu sâwi. ¹³Yâhâ Yesuŋe emelâk yok pilâm lohimbî dondâ kinbi ya hohetyeŋambâ gem ba ariop. Yakât otmâmâ lok yaŋe Yesu ekmâ tiripyongowe sâm senŋe senŋe otmâ yâhâm giop yamâ ki ehop.

¹⁴Otmu yapâ pilâm ge opon kâmbukŋan yâhâ Yesu mem teteop. Mem tetemu Yesuŋe yuwu sâm ekuop. “Nanŋat. Nâŋe heŋgeŋgohoan. Yakât otmâ yâhâŋe otmâ hilipguwuat yamâ hiliwahowuat.”

¹⁵Yawu sâmu lok yaŋe Yura papatolipnenŋe yengâlen ari “Yesuŋe heŋgemnohoap” sâm ekyongop. ¹⁶Yâhâ Yesuŋe tatmâ nâŋgâminiwin sâpŋan lok ya heŋgeŋguop. Yakât otmâmâ Yura papatolipnenŋaje Yesu mem ge katne sâm den hikuwi.

Yesuhâlen biwinenŋaje kepeim manman bulâŋe menom.

¹⁷Den hikuŋetâ benŋe Yesuŋe yuwu sâm ekyongop. “Awoŋnaje hilâm ârândâŋ âi memap. Yakât otmâ nâku yawuâk âi membomgât sâm nihiop.” Yawu sâop. ¹⁸Yâhâ tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan lok ya heŋgeŋguop yakât nâŋgâŋetâ bâleop. Yawu otmâ Yesuŋe Anitâhât “Awoŋne” sâmu yakât otmâ Yura papatolipnenŋaje yuwu nâŋgâwi. “Yâhâmâ Anitâ orop dopnetŋe konohâk oap sâm ikŋahât nâŋgâmu yahatsap,” yawu sâm yakât kune sâm otbi.

^{19–20}Yawu otŋetâ Yesuŋe yuwu sâm ekyongop. “Nine topne ekyongomune nâŋgâŋet. Nâŋe nine eŋgatneâk âi ki meman. Âi meman yamâ awoŋnaje wawaenekmâ tiripnohomu ikŋahâk âi memap yawuâk nâ gurâ meman. Yakât otmâ hâmbâi âi âlâ tiripnohom mâmâŋe otnihimu memune ekŋetâ âlâ kândâkdâ otbuap. ²¹Awoŋnaje lok âlâ me âlâhât manmanyenŋe torokatbuapgât dop tap. Otmu nâku yawuâk manman kârikŋe yingiwomgât dop tap. ²²Otmu lohimbîŋe otŋetâ bâlem gamap ya awoŋnaje bâiŋe ki sâm hâreyiŋgiwuap. Âi ya nâŋak bâiŋe sâm hâreyiŋgiwomgât sâm nihiop. ²³Yâhâ lohimbîŋe Awoŋne ewe katmai yakât dopŋeâk nâ gurâ ewe katnekŋet sâm âi ya nihiop. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe betnihimai yaŋe nâ betnihaiin sâm Awoŋne hâŋgânnohomu gewan ya betbaŋgimai. ²⁴Lok âlâ me âlâŋe nâhât den pat âlepŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu biwiyenŋe awoŋnahâlen katmâ denŋe lâum manno-

mai ya awoŋnaŋe emelâk manman kârikŋahât pat kuyiŋgiop. Yakât otmâ manman kârikŋahât mâtâwân manŋetâ den âiân ki katyekbuap.

²⁵Den âlâ yuwu ekyongomune nâŋgâŋet. Awoŋne Anitâŋe hâŋgânnohomu ge nine den pat âlepŋe ekyongom mansan. Ekyongomune lohimbî biwi pâlamŋe mansai ya yeŋgâlen gâtŋe nombotŋaŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu nâhâlen biwiyenŋe kepeim mannomai yaŋeâmâ manman kârikŋahât bulâŋe menomai. ²⁶Yakât topŋeâmâ yuwu. Awoŋne yamâ manman amboŋe. Yawu gârâmâ manman yakât galemŋe sâŋm nihimu yan dopnetŋe konok oap. ²⁷Otmu hâŋgânnohomu ge lohimbîŋe otbi mewî yakât bâiŋe sâŋm hâreyiŋgiwomgât sâŋm nihiop. ²⁸Yakât otmâ sâp patoen lohimbî muwi yamâ kerek mândeyekmune mumuŋambâ yahatmâ otbi mewî yakât matŋe menomai. ²⁹Yâhâ lohimbî nombotŋaŋe Anitâ betbaŋgim otŋetâ bâlem gaop yamâ den âiân katyekmune yakât matŋe umatŋe menomai. Yâhâ nombotŋaŋe Anitâhât tem lâuwangim âlepŋe manbi yaŋeâmâ manman kârikŋe mannomai. ³⁰Nine eŋgatneâk âi ki tuhuman. Anitâŋe biwinan katmu tem lâuwangim den sâŋm hâreyiŋgiman yamâ nâŋgâmu ârandân otmap.

Yesuŋe kulem âlâlâ miop yan ikŋe topŋe tetem heŋgeŋguop.

³¹Topne teteâkgât ninak sâman mâne nâŋgâŋetâ nahat otbâp. ³²Awoŋne manman amboŋaŋe nâhât topne ekmâ nâŋgâŋetgât kulem mem gamap yamâ nâŋgâwagimune bulâŋanâk otmap. ³³Anŋoân hoŋ bawalipyenŋe hâŋgânyongonŋetâ Yoanehâlen ariŋetâ nâhât topne bulâŋanâk ekyongop. ³⁴Yâhâ Yoane me lok âlâŋe nâhât topne ki sâŋm tetewî mâne mâtâp âlâ tetenihimbâpgât dop otbâp. Yawu

gârâmâ yâkŋe nâhât topne ekyongop ya yiwerenŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu manman kârikŋan manŋetgât yan. ³⁵Yoanehât nâŋgâŋetâ keterahâkgât âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Yâkŋeâmâ balamgât dop olop. Balam sem laŋinŋe pilâmu ekmain yakât dopŋeâk yâkŋe den ekyongomu biwiyenŋan hâumu haŋ sâyinŋgiop. Haŋ sâyinŋgimu anŋoân hewewenŋâk nâŋgâwî. Yawu gârâmâ sâp kâlep ki otmuâk betbaŋgiwi. ³⁶Nâhât topne yamâ yâkŋe bulâŋanâk ekyongop. Yawu gârâmâ awoŋnaŋe âi sâŋm nihim hâŋgânnohomu kulem topŋe topŋe memune yan nâhât topne tâŋ tâŋâk tetemu ekmai. ³⁷Yawu gârâmâ awoŋne ki ekmâ denŋeâk nâŋgâŋ gamai. ³⁸Otmu yâkâlen biwiyenŋe gurâ ki kepeim manmai. Yakât otmâ awoŋnaŋe poropeteliŋŋe ekyongomu kulemguwi ya nâŋgâŋetâ ki keterakiŋgimap. Otmu nâhât gurâ nâŋgâŋetâ nahat otmu yawuâk nâhâlen biwiyenŋe ki kepeimai. ³⁹Yeŋeâmâ manman kârikŋe mene sâŋm poropeteliŋŋe den kulemguwi ya haonmâ ârandân sâlikum ekmâ tatmai. Yawu gârâmâ yeŋe nâhât topne ekŋetâ keterahâkgât den yu poropeteliŋŋe kulemguwi. Yu sâlikum heŋgeŋgumai mâne âlepŋe nâhât topne nâŋgâŋ heŋgeŋgumbâi. ⁴⁰Yamâ yeŋe manman kârikŋe mene sâŋm yan nâhât hâkân otmâ biwiyenŋe nâhâlen ki katmai.

⁴¹Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe nâhât nâŋgâŋetâ yahalâkgât ki gewan. ⁴²Yawu gârâmâ biwiyenŋe Anitâhâlen ki ari kinmap ya emelâk nanŋan. ⁴³Yakât otmâ awoŋnaŋe âi sâŋm nihim hâŋgânnohomu gewan yakât nâŋgâŋetâ ki bulâŋe otmu betnihim mansai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe eŋgatyenŋeâk otmâ yeŋgâlen taka den ekyongomai lok yawuya yeŋgât nâŋgâŋetâ yahatmu buku otyiŋgimai. ⁴⁴Yeŋe yeŋahâlâk

nanḡanḡijetâ yahatmap. Yawu gârâmâ Anitâ ikḡjak yekmu ârândân olâkgât ki nânḡâmai. Ya otmai yakât nânḡâjetâ porap otmap. Gârâmâ nâhât den pat yamâ girawu nânḡâjetâ bulâḡe otbuap?⁴⁵⁻⁴⁷ Yeḡeâmâ nâhât den nânḡâjetâ gemu bet pilâm nâhâlen biwiyenḡe ki katmai. Yamâ nânḡe awoḡnahât sennan kinmâ den âian ki katyebom. Yakât yuwu sâmunḡe nânḡâjet. Moseḡe Anitâhât girem den kulemguop yamâ “lâum manmunḡe Anitânḡe tihitnenḡe otbuap.” yawu sâmai. Yawu gârâmâ nâhât topne nânḡâjetâ keterahâkgât Moseḡe den ya kulemguop. Yakât otmâmâ Moseḡe den kulemguop ya yeḡe nânḡâjetâ bulâḡe otmap mâne emelâk biwiyenḡe nâhâlen katbâi. Yawu gârâmâ den ya nânḡâjetâ porap otmap. Gârâmâ nâhât den pat yamâ girawu nânḡâjetâ bulâḡe otbuap?” Yawu sâm ekyongomu pilâyekmâ opon kâmbukḡambâ gem ariwin.

**Lok 5000 ya Yesuḡe
sot kâsikumu yinḡimumu newi.
(Mataio 14:13-21 Mareko
6:30-44 Luka 9:10-17)**

6 Otmu yakât kakḡan Galilaia denḡân, kutḡe âlâmâ Tiweria denḡân, Yesuḡe yakât nombotgen ariwe sâm hoḡ bawalipḡe menenekmu orowâk ariwin.² Yâhâ emelâk Yesuḡe mesek topḡe topḡe heḡgemyongop ya ekbi yakât otmâ arimunḡe lohimbi kinḡitḡe orowâkḡe betnenḡan watnenekbi.³ Watnenekḡetâ ari lohimbi ya pilâyekmâ Yesu orop pumḡe âlâen yâhâ tatbin.⁴ Tatmâ Tihit tihit hombaḡ ya tâlâhuop yakât alahuwin.

⁵ Alahum tatmunḡe lohimbi dondânḡe watnenekmâ takawi ya Yesuḡe yekmâ yuwu sâm Pilip âikuop. “Lohimbi dondâ takai yu wosapâ sot puluhumu yinḡimunḡe neḡetâ dopyenḡan otbuap?”

sâm âikuop.⁶ Yâhâ sot kâsikumu yinḡimumu neḡetâ dopyenḡan otbuap ya nânḡâop. Yawu gârâmâ Pilipgât biwiyen girawu talop ya sâm tetemu nânḡânehât Pilip âikumumu yuwu sâop.⁷ “Âo, lohimbi dondânḡe taka tai. Yakât otmâ sot tipinḡe ikḡjak ikḡjiâk nenomai yamâ tewetsenḡe pato pilâm sot puluhunom. Lok âlânḡe emetsenḡe nombolân yâhâp biwiyen âi tuhum hâmenḡe mambuap yakât dop otbuap. Yakât otmâ gâḡe den yat yu lauhan menomgât dop bia.”

⁸ Yawu sâmu nengâlen gâtḡe âlâ, Simon Petoro iminḡe, kutḡe Anderea sâm, yâkḡe yuwu sâm ekuop.⁹ “Naom tipinḡe âlâ taka tapḡe baḡa mome otmu inḡan yâhâp mem tap. Yawu gârâmâ girawu otne? Sot yuḡe dopyenḡan ki otbuap yukâ.” Yawu sâop.

¹⁰ Yawu sâmu Yesuḡe yuwu sâm eknongop. “Yeḡe lohimbi yu ekyongonḡetâ ge tatḡet.” Yawu sâmu launḡan mem lok yeḡgât dowâmâ 5000 yawuya ekyongomunḡe ge tatbi.¹¹ Ge tatḡetâ Yesuḡe baḡa ya mem Anitâ mepaem motokmâ tipi tapi tuhum mem ningimumu ârândânḡak kâsikumu yinḡimunḡe newi. Yâhâ inḡan gurâ yawuâk mem ningimumu kâsikumu yinḡimunḡe neḡetâ dopyenḡan olop.¹² Neḡetâ dopyenḡan otmu yuwu sâm eknongop. “Sot nombotḡe tap ya bâlemagât hâwurum saka sakaen mânunḡetâ giâk.”¹³ Yawu sâmu hâwurum mânunḡmunḡe saka saka kâian yâhâp pik sâop.

¹⁴ Yesuḡe kulem ya memu ekḡetâ sâtḡe otmu yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Poropete âlâ hohetnenḡan tetewuap sâḡetâ nânḡâm mambotmain ya yu mon?” Yawu sâwi.¹⁵ Yawu sâḡetâ Yesuḡe biwiyenḡe ekmâ yâkḡe kutdâyeḡe mem kânânḡânekmaiâhât nânḡâm pilâyekmâ gem ba pumḡe âlâen yâhâop.

Yesuje to kakjambâ takaop.

(Mataio 14:22-33 Mareko 6:45-52)

¹⁶⁻¹⁷ Emet omoŋ otmu Yesuje in yawu ki âwurem takaopgât nenŋe yapâ pilâm Kapanaum kapiân arine sâm dengân ginŋan gewin. ¹⁸ Ge waŋga mem arim tatmunŋe siru pato pilâmu to dondâ bâleop. ¹⁹ Yawu otmu puli kum tânâmgum arim tatmunŋe kilomita bâtnombot me nombolân konok dop yawu olop. Yawu otmu arimunŋe Yesuje to kakjambâ takaop. Takamu ekmâ “wuânŋe takap?” sâm ekmâ umutnenŋe ariop. ²⁰ Umutnenŋe arimu Yesuje nenekmâ yuwu sâop. “Nâ ninak takan. Yawu gârâmâ kiŋgityeŋahât ki otŋet.” Yawu sâop. ²¹ Yawu sâmu tepnenŋe welâmŋan gemu in yawu memunŋe waŋgaen yâhâop. Waŋgaen yâhâmu nenŋe in yawu ari kapi ya mewin.

²² Kapi pilâm tohowin yakât ambolipŋaŋe emet haŋ sâmu Yesuhât pâninmâ yuwu sâwi. “Oran waŋga kono-hâk ekin yamâ Yesu hoŋ bawalipŋaŋe yeŋiâk mem ariwi.”

²³ Yawu sâm pâninbi. Otmu Tiweria kapi ambolipŋaŋe Yesuhât pat nâŋgâm waŋga âlâlâ mem kapiyeŋehembâ taka emelâk Kutdânenŋaŋe sot mem yan Anitâ mepaem yingimu newi yanâk taka tatbi. ²⁴ Taka Yesuhât pâninŋetâ biatmu yaŋak waŋga ya yâhâŋe mem Kapanaum kapiân ari pâninbi.

Manman kârikŋahât sot yakât amboŋe yamâ Yesu.

²⁵ Waŋgayeŋe Kapanaum kapiân karakmâ ge Yesu mem tetem yuwu sâm âikuwi. “Wa, lok pato gâ amâti takaon.”

²⁶ Yawu sâm âikuŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Yaihât sâmune nâŋgâŋet. Nâŋe kulem topŋe topŋe memune ekmâ topŋe ki nâŋgâm heŋgeŋgumai. Yâhâ sot yingimune neŋetâ tepyeŋe pik

sâop yakât nâŋgâm pânnekâm takai. ²⁷ Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Sot nemain yaŋe kâlep ki tatmâ yâhâwuap. Yamâ tatmâ getek ŋasukŋe pilâmap. Yakât otmâ sot nemain yakâlâk ki nâŋgânomai. Yawu gârâmâ sot topŋe âlâ ikŋiâk tap ya nem manman kârikŋe manmâ yâhânomai yakâlâk nâŋgânomai. Yawu gârâmâ Awoŋne Anitâŋe nâŋgânihimu ârândâŋ otmu âi sâm nihim hâŋgânnohomu ge yâkât sâtgât manman kârikŋahât sot yingiwom.” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâmu yuwu sâm âikuwi. “Anitâhât den lâune sâm girawu tuhunomgât naŋgat?”

²⁹ Sâŋetâ sâop. “Anitâŋe nâ hâŋgânnohomu gewan. Yakât otmâ nâhâlen biwiyeŋe katmâ mannomaihât naŋgap.”

³⁰⁻³¹ Sâmu sâwi. “Emelâk tâmbâlipnenŋe lok ki manmaiâŋen manŋetâ Anitâŋe himbimâmbâ sot âlâ, kutŋe mana sâm, yingimu nem manbi yakât topŋe miti pepaen yuwu tap. “Himbimâmbâ sot yingimu nem manbi.” Yawu tap. Yawu gârâmâ gâŋe kulem âlâ mendâ ekmunŋe âlâ kândâkdâ otmu den yat yu nâŋgâmunŋe bulâŋe otbuap. Wuân mendâ topge tetemu ekmunŋe bulâŋe otbuap?” Yawu sâwi.

³² Sâŋetâ sâop. “Anitâŋe himbimâmbâ sot bulâŋe yingimap yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Moseŋe himbimâmbâ sot bulâŋe ya ki mem tetem yingiop. Bia. Himbimâmbâ sot bulâŋe yamâ yiwereŋe Awoŋnaŋe yingimu mansai. ³³ Sot bulâŋe yamâ Anitâŋe nâ hâŋgânnohomu himbimâmbâ ge manman kârikŋe yingim mansan.”

³⁴ Sâmu sâwi. “Bâe. Lok pato, gâ den yat, yuâmâ sot ya haoŋmâ ârândâŋ ningirâ nem yâhânom.”

³⁵ Sâŋetâ sâop. “Manman kârikŋahât sot yan yuâmâ ninahât yan. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe biwi nâŋgân

nângânyenaje nâ kepeinekmâ man-nomai. Yâhâmâ nâje mâmâje oty-ïngimune manman kârikjahât sot yakât yâhâpje ki po yïngiwuap. Me manman kârikjahât to yakât yâhâpje ki yekbuap.

³⁶Yawu gârâmâ kulem topje topje memune yeje ekmâ topjahât hâum pâp gum nâhâlen biwiyenaje ki kepeim mansai. ³⁷Yawu gârâmâ lohimi âlâ me âlâje nâhâlen biwiyenaje kepeim manjetgât Awoŋnaje meyekmu mansai. Meyekmu nâhâlen torokatmâ biwiyenaje kepeinetâ ki betyongowom. ³⁸⁻⁴⁰Awoŋnaje âi sâm nihim himbimâmbâ hângânnohomu gewan. Gem yakât tem lâum manmune lohimi âlâ me âlâje nekmâ topne nângâm heŋgeŋgum nâhâlen biwiyenaje kepeimai. Lohimi yawu otmai yamâ nâje sâp patoen mumuŋambâ mem yahatyekmune manman kârikjahât pat emelâk Anitâje kuyingimu tap yakât bulâje yingimu menomai.” Yawu sâop.

⁴¹Yawu gârâmâ “sot bulâje yamâ Anitâje nâ hângânnohomu himbimâmbâ ge manman kârikje yingim mansan,” ya sâop yakât papatolipnenaje nângâjetâ bâlemu yuwu sâm alahu gulahu otbi. ⁴²“Nenâmâ yakât topje nangain. Yâhâmâ Yosep nanje yakâ. Âwâje mâmâje yetgât topyetje nangain. Gârâmâ wongât “Nâ himbimâmbâ gem mansan,” yap? Yakât nângâmunje bâleap.” Yawu sâwi.

⁴³Sânetâ sâop. “Kâmbukje. Nângâm bâlenihinetâ ki ârandân oap. ⁴⁴Awoŋnaje hângânnohomu gewan. Yakât otmâ lohimi âlâ me âlâ meyekbuap yâkjak nâhâlen torokatnomai. Nâhâlen torokatmâ mannomai yamâ sâp patoen nâje mumuŋambâ mem yahatyekmune nâ orowâk tatmâ yâhânom. ⁴⁵Emelâk emet inânjan poropete âlâje den kulemguop ya yuwu tap. “Anitâ ikjak denje

lohimi biwiyenjan katmu nângâjetâ keterakbuap.” Yawu kulemguop. Den yakât bonje teteâkgât awoŋnaje denje lohimi biwiyenjan katmu nângâjetâ hâumu nâhâlen torokatmai. ⁴⁶Yawu gârâmâ lohimi âlâ me âlâje Awoŋnahâlen ki yâhâjetâ den kâsikum yingim. Yawu ki tap. Nâje konok Anitâ Awoŋne orop tatmâ yakât sâtgât otmâ gewan.

⁴⁷Yakât otmâ yuwu sâmune nângâjet. Lohimi âlâ me âlâje nâhâlen biwiyenaje kepeim manmai yamâ manman kârikjan mannomaihât pat kuyingimune tap. ⁴⁸Yâhâmâ manman kârikjahât sot yingimune nem manmâ yâhânomai. ⁴⁹Manman kârikjahât sot yakât yâhâpje torokatmâ sâwe. Tâmbâlipnenaje lok ki manmaiângen manminiwi yan Anitâje himbimâmbâ sot âlâ, kutje mana sâm, ya yingimu nem gawi. Otmu ya gurâ emelâk mum metewi. ⁵⁰Gârâmâ himbimâmbâ manman kârikjahât sot yamâ nâ. Yakât otmâ lohimi âlâ me âlâje nine hepne sunumne nemaijeâmâ ki hiliwahonomai. ⁵¹Yâhâ manman kârikjahât bulâje teteyingîâkgât nâje konok himbimâmbâ ge nine hepne sunumne yu yengât pat kuyingiwon yu yingimune nem manman kârikjan mannomai.” Yawu sâop.

⁵²Yawu sâmu Yura nengât papatolipnenaje nângâm alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Lok yujeâmâ ki orotje yap. Girawu otmâmâ ikje sunumje ya gahaeakmâ ningimu nenomgât yap? Ki orotje yukâ.” Yawu sâwi.

⁵³Yawu sâm alahujetâ Yesuje yuwu sâm ekyongop. “Ninahât sâmune nângâjetâ ki keterakyingiap yakât âlâku sâmune nângâjet. Nâmâ lok bulâje mansan. Yakât otmâ nine hepne sunumne yu ki nenomai yamâ manman kârikjan ki mannomai. ⁵⁴⁻⁵⁶Yawu gârâmâ nine hepne sunumne

yuŋeâmâ manman kârikŋe yakât bulâŋe oap. Yakât otmâmâ lohimbî âlâ me âlâŋe nine hepne sunumne nem mannomai yamâ sâp patoen mumuŋambâ mem yahatyekmune biwinenŋe kepeiakmâ konohâk otmâ orowâk manmâ yâhânôm. ⁵⁷ Awoŋne manman amboŋe hângânnohomu gewan. Yakât otmâ yâkât wâtŋanâk kinmâ yâkŋe tatmap yakât dopŋeâk nâ gurâ mansan. Yâhâ yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe nine hepne sunumne yu nemai yen gurâ nâŋe manmâ yâhâwom yakât dopŋeâk manmâ yâhânomai. ⁵⁸ Yawu gârâmâ emelâk tâmbâlipnenŋe sot âlâ, kutŋe mana sâm, newi yan manman kârikŋe ki ekbi. Yawu otmâ mum gawi. Yâhâ sâp yiwereŋe yuâmâ nine hepne sunumne nenomai yamâ manman kârikŋan manmâ yâhânomai.” Yawu sâop. ⁵⁹ Yesuŋe Kapanaum yengât miti emetŋan yâhâ den yu ekyongop.

**Yesuŋe manman kârikŋe
yakât topŋe ekyongop.**

⁶⁰ Yesuŋe nengât papatolipnenŋe yawu sâm ekyongomu yan lohimbîŋe denŋe nâŋgâne sâm yâkâlen torokatmâ manbî nombotŋe alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Den yap yuâmâ nâŋgâmunŋe umatŋe oap yakât otmâ yâkât den yu âlâŋe nâŋgâwuap?” Yawu sâwi.

⁶¹ Yawu sâm hâkân otŋetâ Yesuŋe biwiyeŋe ekmâ yuwu sâop. “Den yan yukât âlâŋe ki ekyongop? Girawuhât otmâ nâŋgâŋetâ umatŋe oap? ⁶² Gârâmâ nâŋe hâmbâi himbimân âwurem yâhâmune nekmâ yanâmâ girawu nâŋgânomai? Nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu nâhâlen biwiyeŋe katnomai me bia? ⁶³ Yakât otmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lohimbî âlâ me âlâŋe yeŋe engatyenŋak otmâ manman kârikŋan mannomaihât

dop âlâ ki tap. Yakât otmâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heak yâkŋak mâmâŋe otyiŋgimu manman kârikŋan mannomaihât dop tap. Yakât otmâmâ den yan yu nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyiŋgimu biwiyeŋe nâhâlen katmâ manman kârikŋe mannomai. ⁶⁴ Yawu gârâmâ yengâlen gâtŋe nombotŋane ki nâŋgâŋetâ bulâŋe otmap.” Yawu sâop. Yâhâ lohimbî nombotŋe biwiyeŋe Yesuhâlen ki katbî yâhâmâ emelâk topyeŋe nâŋgâop. Yâhâ lok âlâŋe Yesuhât betŋehen kioŋbuap ya gurâ yawuâk emelâk topŋe nâŋgâop. ⁶⁵ Yakât nâŋgâm yuwu torokatmâ ekyongop. “Emelâk ekyongoan ya âlâkuâk sâmune nâŋgâŋet. Awoŋne lohimbî âlâ me âlâ mem heweweŋ tuhuyekbuap yâkŋak nâhâlen torokatnomai.” Yawu sâop.

⁶⁶ Yawu sâopgât lohimbî nombotŋe nâŋgâŋetâ umatŋe otmu pilâm âlâengen ariwi. ⁶⁷ Ariŋetâ Yesuŋe hoŋ bawalipŋe kâiân yâhâp yuwu sâm eknongop. “Yen gurâ yawuâk pilânekmâ arine sâm oai me bia?”

⁶⁸⁻⁶⁹ Sâmu Petoroŋe sâop. “Kutdâ, gâŋe konok Anitâhât nanŋe bulâŋe manmâ manman kârikŋahât topŋe eknongorâ nâŋgâmunŋe bulâŋe otmap. Gâhât topge emelâk nâŋgâwin yakât otmâ pilâhekmâ lok âlâhâlen ari denŋe lâum manman kârikŋan mannomgât dop âlâ ki tap.” Yawu sâop.

⁷⁰ Yawu sâmu yuwu sâm eknongop. “Bulânâhât nâŋe konok meyekban. Yawu gârâmâ weke bâleŋe ya yengât amboyeŋe kutŋe Satan sâm yâkŋe yengâlen gâtŋe âlâhât biwiŋan kioŋmu yâkât tem lâum mansap.” Yawu sâop. ⁷¹ Yâhâ Yesuŋe den sâop yaŋe bukunenŋe Yurasi, Simon nanŋe, yamâ Karioto kapi amboŋe ya miop. Yâkŋe gâmâlâk Yesuhât betŋehen kioŋbuap yakât.

**Anitâhât sâtgât otmâ Yesuje
den kâsikum yingiminiop.**

7 Otmu yakât kakņan Yura nengât papatolipnenņaje Yesu kune sâm otbi. Yawu otņetâ yaņak Yuraia hân panmâ kapi tipi tapi Galilaia hânân tatmâ arap ya yengâlen ari den kâsikum yingim manop. ²Yan ari manmu tâmbâlipnenņaje selep tuhuminiwi yakât hombaņ ya tâlâhuop.

³⁻⁵Otmu Yesu imilipņaje denņe nâņgâņetâ nahat otmu yuwu sâm ekuwi. “Selep tuhuminiwi yakât hombaņ tâlâhuap. Yakât otmâ lohimbi kiņgitņe orowâkņe Yerusalem kapi patoen menduhuakmâ heroņe otnomai. Gâņe yan kulem mendâ lohimbiņe eknomaihât kapi yu pilâm Yuraia hânân ari. Yan ari lohimbi nombotņaje gâhât den nâņgâne sâm otmâ mansai ya senyeņan kulem âlâlâ mendâ ekmâ gâhât den pat sâm haok tuhunomai. Lohimbi kerekņe gâhât nâņgâņetâ yahalâkgât gâ tetekņan kinmâ kulem mendâ eknomaihât naņgain. Gârâmâ kapi tipi tapi yuânâk manbuat yamâ girawu otmâ kutge pato otbuap?” Yawu sâwi.

⁶⁻⁸Sâņetâ yuwu sâm ekyongop. “Yeņe eņgatyeņañak otmâ yu me ya âlepņe otmai. Yakât otmâ Yerusalem kapi patoen yâhâ hombaņ ekne sâm âlepņe ekmâ heroņe otnomai. Heroņe otņetâ yanâmâ nengât papatolipnenņaje yekmâ ki kuk otyinginomai. Yâhâ nâmâ eņgatneâk ki otman. Awoņņaje sâm nihiop ya watmâ otman. Yakât otmâ lohimbiņe orotmemeyeņe bâleņe otmai yakât kuk otnihimai. Yawu gârâmâ nine topne tetemu eknomaihât sâp ki tâlâhuap. Yakât otmâmâ ki yâhâwom. Gârâmâ yeņeâmâ âlepņe hombaņ ari ekņet.” Yawu sâop. ⁹Yawu sâmu imilipņaje pilâm yeņiâk ba ariwi.

¹⁰Pilâm ariņetâ Yesuje hoņ bawalipņe menenekmu belângen watyekmâ yâhâwin. ¹¹Yâhâmunņe lohimbiņe menduhuakmâ sot um nem heroņe otbi yan Yura nengât papatolipnenņaje Yesuhât pâinbi. Pâinmâ “Yesu wosapâ tap?” sâm âiyongom yâhâm gewi. ¹²⁻¹³Âiyongom yâhâm geņetâ lohimbi dondâņe kiņgityeņahât otmâ Yesuhât den lohotņan alahu gulahu otbi. Alahum hioņakmâ nombotņaje yuwu sâwi. “Yesuje âilongo tânnongom mansap,” sâwi. Yâhâ nombotņajeâmâ sâwi. “Bia. Yâkņeâmâ lohimbi kâityongomu mâtâp tâpikgum otmâ hilipgumai,” sâwi.

¹⁴Otmu hombaņ ya tânâmgumu Yesuje opon kâmbukņan yâhâ lohimbi kinbi ya den kâsikum yingiop. ¹⁵Den kâsikum yingimu papatolipnenņaje ekmâ pârâk pilâm yuwu sâwi. “Yâhâmâ ekap emetņan ki yâhâop. Yawu gârâmâ miti yap yuâmâ girawu nâņgâmapgât yap?” Yawu sâwi.

¹⁶Yawu sâņetâ Yesuje yuwu sâm ekyongop. “Den yan yuâmâ nine den bia. Anitâņe hâņgânnohomu ge yâkât sâtgât otmâ denņe ekyongoan. ¹⁷Yakât otmâ nine eņgatnaņak ki otman ya lohimbi âlâ me âlâņe Anitâhât tem lâumaiņeâmâ nâņgâm heņgeņgumai. ¹⁸Lok âlâ me âlâņe yeņahâk den ekyongomai yaņeâmâ lohimbiņe nâņgâyingiņetâ yahalâkgât den ekyongomai. Yâhâ nâmâ Anitâ orop biwinetņe konohâk otmu âi sâm nihim hâņgânnohop. Hâņgânnohomu gewan yâkâlâk nâņgâņetâ yahalâk nâņgâm uwawapņe bia tuhum manmâ den imbiâk ki sâman. ¹⁹Yawu gârâmâ yeņe gurâ Moseņe girem den kulemguop ya kerek ki lâumai. Yakât otmâ topņe girawuhât otmâmâ nâ nohone sâm oai?” Yawu sâop.

²⁰Yawu sâm ekyongomu lohimbi kinbiņe yuwu sâwi. “Maiņ, wonânņe gohone sâm oai? Gâmâ weke bâleņaje

mângâehekmu biwihe hâlim milim otmu yat.”

²¹Sânetâ sâop. “Nâmâ tatmâ nângâ nângâ sâpnan lok pareņe âlâ heņgeņguwan. Heņgeņgumune kulem ya ekņetâ sâtņe olop yakât nângâņetâ bâleap. ²²⁻²³Nâņe otmune ki bâleop. Yakât yuwu sâmunne nângâm heņgeņguņet. Tâmbâlipnenņaje hâkyeņahât torehenņan undip tuhuņgiminiwi ya yeņe torokatmâ otmâ yâhânomaihât Moseņe girem den kulemguop. Yakât otmâmâ girem den lâuain sâmai yamâ tatmâ nângâ nângâ sâpnan nanlipyeņe ihilâk hâkyeņahât torehenņan undip tuhuņgimai. Yawu gârâmâ nâņe gurâ tatmâ nângâ nângâ sâpnan lok pareņe heņgeņguwan yakât topņe girawuhât nângâņetâ bâleap. ²⁴Lok âlâ me âlâņe otmai memai ya yeņeâmâ kakņeâk kakņeâk ekmâ yakât sâmai. Wongât otmai memai ya ki ekmâ nângâm heņgeņgum sâmai. Yakât nângâmune ki ârândâņ oap.” Yawu sâop.

Kapi ambolipņaje Yesuhât nângâm biwi yâhâp otbi.

²⁵Yawu sâmu Yerusalem kapi ambolipņe nombotņaje yuwu sâwi. “Lok yuâmâ papatolipnenņaje kune sâm oai. ²⁶Lok yuâmâ tetekņanâk kinmâ den kâsikum yingim mansap. Yakât otmâmâ wongât papatolipnenņaje ki kuwaņgim mansai? Anitâņe hângângumu giop yawu nângâm yakât ki kuwaņgimai mon? ²⁷Yâhâ Anitâņe hângângumu gewuap yakât hep torehenlipņe ki nângânom. Otmu topņe yamâ hâum pâpgunom. Yâhâ Yesuhât hep torehenlipņe yeņgât hârok nângâyiņgiain. Yakât otmâ Anitâņe ki hângângumu giop yawu oap.” Yawu sâwi.

²⁸Yawu sâņetâ Yesuņe opon kâmbukņan yâhâ den kâsikum yingim

yuwu sâm ekyongop. “Bulâņanâk yeņe hep torehenlipne yeņgât nanņai. Yamâ benņe nâhât topne nângâm hâum pâpguai. Nâmâ nine eņgatneâk otmâ ki gewan. Manman bulâņahât amboņaje hângânohomu gewan. Yamâ benņe yâkât topņeâmâ yeņe ki nanņai. ²⁹Nâmâ yâkņe hângânohomu gewan yakât otmâ yâkât topņe nângâm heņgeņguan.” Yawu sâop.

³⁰Yawu sâmu papatolipnenņaje nângâņetâ bâlemu mem pâi emetņan katne sâm otbi. Yawu gârâmâ mumbuapgât sâp kalop ya ki tâlâhuop yakât membâihât dop ki olop. Yakât otmâ pilâwi. ³¹Yawu gârâmâ lohimi nombotņaje denņe nângâņetâ bulâņe otmu alahu gulahu otmâ yuwu sâwi. “Yesuņe kulem topņe topņe mem gap ya Anitâhât hoņ bawaņe âlâ hângângumu ge tihitnenņe otbuap sâmai yaņe wangim âlâlâ ki membuap.” Yawu gârâmâ lok sâmai ya bulâņanâk Yesu sâm yâkâlen biwiyeņe katbi.

³²Otmu lohimi nombotņaje yawu sâm alahu gulahu otņetâ Parisaioņe nângâņetâ bâlemu yakât hotom uminiwi yeņgâlen ariņetâ den hikum Yesu mem pâi emetņan katne sâm tembe lâulipyeņe hângânyongowi. ³³Hângânyongonņetâ Yesuhâlen ariņetâ yuwu sâm ekyongop. “Nâ yen orop sâp tâlâwâk manmâmâ hângânohomu takan yâkâlen âwurem ariwom. ³⁴Âwurem arimune pâinneknomai. Yawu gârâmâ ariwom yan gurâ yeņe arinomaihât mâtâp âlâ ki tap. Yakât otmâ yâhâņe ki neknomai.” Yawu sâop.

³⁵⁻³⁶Yawu sâmu yâkņe yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Pâinneknomai yan ki neknomai. Otmu ariwom yan gurâ arinomaihât mâtâp ki tap,” yap. Yakât otmâ wosaken arimu yan pâinmâ ki mem tetenom? Anitâhât dengât pâpgu- mai yeņgâlen emelâk bukulipnenņaje

den kâsikum yingim mansai. Ya orop ari mannomaihât yap me wosaken ari-wuappgât yap?" Yawu sâwi.

³⁷Otmu selep tuhuniwi yakât homban ya bia otbe sâam otmu yan lohimi kerekne menduhuakmâ kai toka pato otminiwi. Yâhâ menduhuakbiân Yesu ye yahatmâ kinmâ yuwu sâam ekyongop. "Lohimi âlâ me âlâ manman kârikjahât to yakât yeksap yamâ nâhâlen ga nejet. ³⁸Emet inânjan poropete nombotjane den âlâen hâum kulemgui yakât topne yuwu tap. "Lohimi âlâ me âlâne nâhâlen biwiyenane kepeim mannomai yamâ biwiyenambâ manman kârikjahât to ya hindakmâ hirik hirik sâam imbuap." Kulemgui yakât topne yawu tap." Yawu sâop.

³⁹Yesu den yu sâop yamâ tohât ki sâop. Yâhâ Yesu himbimân ki âwurem yâhâopgât otmâ Anitâne Wâtgât mâmâjahât Heak ki hângângumu giop. Yâhâ sâp yiwerene yuâmâ nenne biwi nângân nângânnenne Yesuhâlen katmunne yanâmâ Wâtgât mâmâjahât Heakne nengâlen ge mâmâne otningimap yakât sâop.

⁴⁰Yawu sâamu nângâm lohimi nombotjane yuwu sâwi. "Yamâ poropete pato takawuap sâamain ya mat takamu eksain" ⁴¹Yâhâ nombotjaneâmâ yuwu sâwi. "Bulâjanâk Anitâne lok yuje tihitnenne olâkgât hângângumu ge mansap." Yawu sâwi. Yawu gârâmâ nombotjaneâmâ nângâm hilipgum yuwu sâwi. "Bâe, Yesu yuâmâ Galilaia amboje. ⁴²Yamâ Anitâne lok âlâne tihitnenne otbuappgât hângângumu gewuap yamâ Dawitihât senân gâtne. Otmu Betelem kapiân tetewuap. Yâkât topne yawu miti pepaen kulemgui tap. Yakât otmâ Yesu yuâmâ Anitâne ki hângângumu giop, yawu eksain." Yawu sâwi.

⁴³Yesuhât topjahât yawu sâam alahum

hionakbi. ⁴⁴Yâhâ nombotjaneâmâ pâi emetjan mem katne sâam otjetâ umatje otmu pilâwi.

Parisaioje Yesuhât nângâm betbangiwi.

⁴⁵Yawu otjetâ Parisaio otmu hotom unimiwi yengât tembe lâulipyenane purik sâam kunlipyene yengâlen arijetâ yuwu sâam âiyongowi. "Yen wongât Yesu ki mem takai?" ⁴⁶Sânetâ sâwi. "Yâkne den sâamu nângâmunne âlâ kândâkdâek otmu yanak inâk takain. Yâhâmâ topne ikpiâk." Yawu sâwi.

⁴⁷Yawu sânetâ Parisaiojeâmâ yuwu sâwi. "Bâe, Yenâmâ denne nângânetâ biwiyene gulip oap. ⁴⁸Nenneâmâ denne nângâmunne porap otmap. Otmu kunlipnenne nângânetâ nahat otmap. Yakât otmâ nenâmâ biwinenne alitmâ mansain. ⁴⁹Yamâ lohimi inje mansai yane Mosehât girem den ki nângâm hengengumai. Yakât otmâ Anitâne hem nâpumân pilâyekmu ge matje umatje menomai." Yawu sâwi.

⁵⁰Yawu sânetâ yâk yengâlen gâtne âlâ, kutne Nikotemo sâam, yâhâmâ emelâk Yesuhâlen arimu den huhuowot. Yâkne yuwu sâam ekyongop. ⁵¹"Mosehât girem den âlâ yuwu tap. "Lok âlâne ikne topne ki sâam tetem sâareakmuâk yâkât tosa yakât sâam hârewanginomgât dop âlâ ki tap." Den yawu tap yakât nenne Yesuhât in yawu sâam hârewangimunne ki ârândâj otbuap." Yawu sâop.

⁵²Yawu sâamu bukulpjane nângâm bâlewangim yuwu sâwi. "Bâe, gâmâ Galilaia ambolipne yengât nângârâ yahatmap yukâ. Emelâk miti pepaen kulemgui ya sâalikum yuwu ekuat. Anitâne Galilaia amboje âlâ poropete âi ki sâam wajmap." Yawu sâwi. ⁵³Yawu sâam gem iton galon otmâ emetyehen ariwi.

**Yesuhâlen biwinenņaje kepeinom
yanâmâ den âiân ki katnenekbuap.**

8 Otmu Yesuje Yerusalem kapi pilâm gem Oliwa pumņan yâhâop. ²Emet haņ sâmu kapiân âwurem ari opon kâmbukņan yâhâmu lohimbi kiņgitņe orowâkņe denņe nâņgâne sâmu menduhuakbi. Menduhuakņetâ den kâsikumu yingiop. ³Den kâsikumu yingimu yanâmâ Parisaio otmu Mosehât girem den kâsikumu ningiminiwi yaņe imbi âlâņe lokņe betņehen kioņmu mem tetewi. Imbi ya dâim Yesuhâlen den âiân katne sâmu ariwi. Otmu Yesuje den sâmu hilipgumu topņe mem tetenom nâņgâwi. ⁴Ari yuwu sâmu âikuwi. “Lok pato, imbi yuâmâ lokņe betņehen kioņmu mem teteain. ⁵Yawu gârâmâ imbi âlâ me âlâņe loklipyeņe betyeņehen kioņnomai yamâ kâtņak yongomunņe munomaihât Moseņe girem den âlâ kulemguo. Bâiņ, gâņeâmâ girawu naņgat?” ⁶Yawu sâņetâ Yesuje den nâņgânâk tatmâ bātņaje hânân kulemguo. ⁷Kulemgum tatmu witgum âikuņetâ kuwihakmâ yuwu sâmu ekyongop. “Yeņgâlen gâtņe âlâ tosaņe bia yaņe topņe katmâ imbi yu kumu yan yen hârokņe kunomai.” Yawu sâop. ⁸Yawu sâmu yâhâpņe yawuâk den nâņgânâk tatmâ hânân kulemguo. ⁹Yawu sâmu nâņgâņetâ umatņe otmu aņgoân kunlipyeņaje sâmu yahatmâ kulet sâmu ariņetâ ariņetâ lok ya hârok arim tiņ pilâwi. Arim tiņ pilâņetâ imbi yamâ Yesu orop yetņiâk kinowot. ¹⁰Kinmutâ Yesuje kuwihakmâ yuwu sâmu ekuop. “Wa tou. Den âiân katgekne sâmu oai ya wosapâ arai?”

¹¹Sâmu sâop. “Lok pato, lok ya hârok arai.”

Sâmu sâop. “Yawu gârâmâ nâņe gurâ otdâ bâleap yakât den âiân ki katgek-bomgât naņgan. Yawu gârâmâ gâņe otdâ

bâleap yamâ yâhâpņe ki otbuat.” Yawu sâop.

**Yesuje laņņan
katnenekmu tatmain.**

¹²Yesuje ekumu arimu lohimbi kinbi ya iķņan hâmu yuwu sâmu ekyongop. “Nâ hânņan kulemņan lohimbi mansai yeņgât laņņe otmâ mansan. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâņe nâhâlen biwiyeņaje kepeinomai yamâ sâmunne laņņe biwiyeņan pilâmu omoņ bâleambâ ga manman kârikņahât pat otmâi.” Yawu sâop.

¹³Yawu sâmu Parisaioņe yuwu sâmu ekuwi. “Gâ gikgahâlâk mepaeakmâ sâmu tat. Yamâ nâņgâmunņe bonņe ki oap.” Yawu sâwi.

¹⁴Sâņetâ sâop. “Nâmâ wosakembâ gewan yakât topņe naņgan. Me wosaken âwurem ariwom yakât topņe gurâ nâņgâm heņgeņguan. Yawu otmâ nâ ninahât topne sâmu tetemune bonņe otmâ. Yawu gârâmâ yeņeâmâ nâhât topne ki nâņgâm heņgeņguai. Yakât otmâ den yai yu nâņgâmunne ki dopņan oap. ¹⁵Yen gurâ lokgât nâņgân nâņgân watmai. Yakât otmâ lok âlâ me âlâhât den sâmu hâreyiņgine sâmu otmâiân topyeņe kakņeâk kakņeâk nâņgâm sâmu hâreyiņgimai. Yâhâ nâmâ lok âlâ me âlâhât ki sâmu hâreyiņgiman. ¹⁶Yawu gârâmâ sâmu hâreyiņgim mansan mâne Awoņnaņe âi sâmu nihim hâņgânnohomu gewan yâkât sâtgât sâmu hâreyiņgimune bonņe otbâp.

¹⁷Yakât topņe nâņgâņetâ keterahâkgât yuwu sâmunne nâņgâņet. Moseņe girem den âlâ kulemguo ya yuwu tap. “Lok âlâ me âlâņe iķņiâk bukuliņe yeņgât topyeņe teteâkgât sâmu hâreyiņgiwuapgât dop ki tap. Lok yâhâp me amon yaņe denyeņe hikunomai ya lâuakmâ konok otmâp yamâ nâņgâņetâ bonņe otbuat.” Yawu tap. ¹⁸Yakât ninahât topne yuwu sâmunne nâņgâņet.

Awoŋnaŋe hângânnohomu gewan yâku yawuâk nâhât topne teteâkgât mâmâŋe otnihimu kulem topŋe topŋe memune ekmâ gamai ya.” Yawu sâop.

¹⁹Sâmu sâwi. “Âwâhe wosaken mansap? Ya sârâ nâŋgâne.” Sâŋetâ sâop. “Yeŋe nâhât topne ki naŋgai. Gârâmâ Awoŋnahât topŋe gurâ ki naŋgai. Yawu gârâmâ nâhât topne naŋgai mâne Awoŋnahât topŋe nâŋgawaŋgimbâi.” Yawu sâop.

²⁰Otmu opon kâmbukŋe kâlehen tewetsenŋe katŋetâ geminiop yan lohimbi menduhuakŋetâ Yesuŋe den kâsikum yingioŋ. Sâp yan Parisaio yawu sâm ekyongop. Yawu gârâmâ Yesu pâi emetŋan mem katnehât nâŋgâwi yamâ mumbuapgât sâp ki tâlâhuop yaŋak ki mewi.

Yesuŋe Himbim Âwâŋahât sâmu ki nâŋgâŋetâ keterahop.

²¹Yesuŋe yâhâpŋe yuwu sâm ekyongop. “Nâ pilâyekmâ ariwom. Arimune yen munomaiân yanâmâ nâ ki neknomai. Ki nekmâ yan orotmemeyenŋe bâleŋe tâtâem otŋetâ yakât matŋe umatŋe kâpekyingimu hiliwahonomai. Yâhâ nâ ari manbom yan yen gurâ watnekmâ ari mannomaihât dop âlâ ki tap.” Yawu sâop.

²²Yawu sâmu yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Nâ ari manbom yan yen gurâ watnekmâ ari mannomaihât dop âlâ ki tap,” yawu yap. Yamâ girawuhât yap? “Hiwawakbom” sâm nâŋgâm yap mon?” Yawu sâwi.

²³Sâŋetâ sâop. “Nâmâ himbimâmbâ gewan. Yenâmâ hân yuân tetem manmâ gai. Yawu gârâmâ nine topne âlâ, ikŋiâk tap. Yenâmâ hân lok bâleŋe. ²⁴Yeŋe orotmemeyenŋe bâleŋe tâtâem otŋetâ yakât otmâ matŋe umatŋe kâpekyingimu hiliwahonomai. Yawu gârâmâ awoŋnaŋe hângânnohomu ge manman amboŋe mansan. Yakât nâhâlen bi-

wiyenŋe katmâ orotmemeyenŋe kiŋŋoŋ bet pilânomai yamâ ki hiliwahonomai.” Yawu sâop.

²⁵Sâmu lauyeŋe butelim yuwu sâwi. “Gâ wuân lok kinmâ yu yat?”

Sâŋetâ sâop. “Emelâk ekyongoan ya. ²⁶Yakât otmâ nâ yengât topyenŋe sâm tetem den âiân katyekbomgât dop tap. Yawu gârâmâ hângânnohopŋe yu me ya otmap yamâ bulâŋanâk. Yakât otmâ yâkât den yawuâk ekyongoman.” Yawu sâop.

²⁷Yawu gârâmâ Yesuŋe Himbim Âwâŋahât ekyongop yamâ ki nâŋgâŋetâ keterahop. ²⁸Yakât den âlâ yuwu sâm ekyongop. “Yeŋeâmâ nâ lok bulâŋe howanân nohom kânâŋgâneknomai ya ekmâ nâ manman amboŋe mansan yakât topŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu keterakyingiwuap. Otmu Awoŋnaŋe den sâm nihiop yawuâk ekyongom gan ya nine engatneâk ki otman ya gurâ nâŋgâm heŋgenŋunomai. ²⁹Hângânnohomu gewan yâk orop biwinetŋe kepeiakmâ konohâk otmu tem lâuwawŋimune nekmu ârânâdâŋ otmap. Yakât otmâ ki betnohomap.” Yawu sâop. ³⁰Yawu sâmu lohimbi dondâŋe den sâop ya nâŋgâŋetâ bonŋe olop.

Parisaioŋe Awarahamgât sen manbi.

³¹⁻³²Nâŋgâŋetâ bonŋe otmu benŋe yuwu sâm ekyongop. “Yiwereŋe biwiyenŋe hewewenŋe otmu nâhât den nâŋgâŋetâ bulâŋe oap. Yawu nâŋgâm yâhânomai yanâmâ meyekmune nâhât hoŋ bawalipne bulâŋe otnomai. Yawu otmâ Anitâhât topŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu holaŋyebom.” Yawu sâop.

³³Sâmu sâwi. “Bâe, nenâmâ Awarahamgât sen mansain. Gârâmâ lok âlâ me âlâŋe ki menenekŋetâ hoŋ bayingim mansain. Yakât otmâ topŋe girawuhât otmâ “holaŋyebom,” yat? Den

yat yakât nângâm hâum pâpguain.”
Yawu sâwi.

³⁴Sânetâ sâop. “Nâne den bulâne ekyongomune nângânet. Lok âlâ me âlâne orotmemeyene bâlene otmaiye yeje wâtyenânâk kinmâ ya bet pilâm manman âilongoân torokatmâ mannomaihât dop âlâ ki tap. Orotmeme bâleje ya tâtâemâk otmâ manmâ manman bâlejahât amboje ya hoj bawanginomai.

³⁵Yakât topje teteâkgât den âlâen hâum sâmune nângânet. Lok âlâhât nanjae âwâne orop haojmâ ârândân manmâ yâhâromawot. Yawu gârâmâ âwâjahât hoj bawalipjae gurâ hâmbâi pilâyelekmâ ondop yengâlen ari hoj bayingim mannomai. ³⁶Yawu gârâmâ nâneâmâ Anitâhât nanje mansan. Gârâmâ nâne holanyekbom yamâ manman bâlejahât amboje hoj ki bawanginomai.

³⁷Yen nombotjae Awarahamgât sen mansain sânetâ ya nanjan. Yawu gârâmâ nâhât den nângânetâ gemu bet pilâm nâhâitje kumunje muâk sâmai. ³⁸Nâmâ Awojne orop biwinetjan den tatmap yamâ tâj tâjâk ekyongom gaman. Yâhâ yejeâmâ ambojenahât sât lâum yu ya otmâ mansai.” Yawu sâop.

³⁹Yawu sâmu yuwu sâm ekuwi. “Nenâmâ Awarahamgât sen.” Sânetâ sâop. “Yenâmâ Awarahamgât sen bulâne mansai mâne yâkne olop miop yawuâk watmâ manbâi. ⁴⁰Anitâne den bulâne eknohomu nângâm gewan yawuâk ekyongoman. Yâhâ yejeâmâ ya nângâmâk tatmâ tatmâ nâ nohoneâk nângâm manmai. Yeje oai yu Awarahamje olop ya lâup. ⁴¹Yamâ yejeâmâ ambojenaje olop yawuâk otmâ manmai.” Yawu sâop.

Sâmu sâwi. “Imbi kondarâne ki menenekjetâ san mansain. Awojnenjeâmâ Anitâ ikje konok tap.”

Parisaioje manman bâleje ambojahât tem lâuminiwi.

⁴²Sânetâ sâop. “Nine engatneâk otmâ ki gewan. Anitâne hângânnohomu ge mansan. Yakât otmâmâ âwâyeje Anitâ mâneâmâ nâhât den nângâm buku otnihimbâi. ⁴³Yawu gârâmâ nâne den ekyongomune nângânetâ umatje otmu pilâmai. Yakât otmâ den sâmune nângânetâ biwiyenjan ki hâuyekmap. ⁴⁴Âwâyeje Satan manman bâlejahât amboje, yâkât tem lâunehât nângâmâi. Otmu kândikum emelâk orotmeme kingon otmâ gawiyeâmâ yâkâlen kândiwahom otjetâ bâlem gamap. Yâhâmâ manman âlepjan ki manmâ gaopjak manmâ gamap. Yâhâmâ perâk yakât mâmâne pato oapgât ikje engatjeâk watmâ kâityongomap. Yawu gârâmâ orotmeme âlepje otbuapgât dop âlâ ki tap.

⁴⁵Yawu gârâmâ yenâmâ yâkât tem lâum mansaihât nâne den bulâne yan yuâmâ nângânetâ nahat otmap. ⁴⁶Yâhâ yengâlen gâtje âlâne den âiân katnekmâ tosa orop mansap sâm nâhâlen gâit-buapgât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ nâne den bulâne ekyongoman yamâ topje girawuhât otmâ nângânetâ paha den otmap? ⁴⁷Lok âlâ me âlâne Anitâhât pat manmai ya je yâkât denje haojmâ ârândân lâumâi. Yâhâ yenâmâ Anitâhât pat ki manmai. Yakât otmâ nâhât den hâkân otmâ pilâmai.” Yawu sâop.

Awaraham ki manop yapâek Yesuje tatmâ gamap.

⁴⁸Yawu sâmu yuwu sâm bâlewangiwi. “Bâe, Gâmâ Samaria kapi amboje. Yakât otmâ weke bâlejae nângân nângânge mem hâlim tuhumu den yu yat.” Yawu sâwi.

⁴⁹Sânetâ sâop. “Nâ weke bâlejae ki mângâenekmu den sâman. Nâmâ Awojne ewe katmâ tem lâuwangiman.

Yâhâ yejeâmâ nâ ki ewe katnekmâ tem lâunihim mansai. ⁵⁰Yawu gârâmâ lohimbije ewe katneketjetgât ki nanngan. Awoŋne Anitâ ikŋiâk nânngânihim lohimbije ewe katnekmâ tem lâunihijetgât nânngâmap. ⁵¹Yakât otmâ den bulâje ekyongomune nânngâjet. Lok âlâ me âlâje nâhât tem lâunihim manmai yaŋeâmâ manman kârikŋan manmai.” Yawu sâop.

⁵²⁻⁵³Sâmu sâwi. “Bâe, Awarahamâmâ emelâk muop. Otmu poropete ya gurâ emelâk muwi. Yâhâ gâjeâmâ “nâhât tem lâum mannomaiŋeâmâ manman kârikŋan manmai,” yawu yat. Yawu sâmu muwi ya yeŋgât kunyeŋe mansan yawu nânngâmat. Ya ki orotje. Yakât otmâ bulâŋanâk weke bâleŋeŋe mânngâhekmu biwi hâlim oat yawu nanngain. Gâ yawu sâmu mepaeaksat yakât nânngâmunje dondâ bâleap.” Yawu sâwi.

⁵⁴Sâjetâ sâop. Nâje nine mepaeaksan mâne nânngâjetâ porap otbâp. Yawu gârâmâ Awoŋne hânngânnohomu gewan yâkŋeâmâ mâmâje otnihimu kulem topje topje memune ekjetâ yahatmap. Yâhâ yejeâmâ Awoŋnahât topje ki nânngâm “Anitâ Ambonnenje” sâmu imbiâk kunmai.

⁵⁵Nâjeâmâ yâkât topje nânngâm heŋgeŋguan. Yawu gârâmâ “ki nânngâwanngian,” sâman mâne lok perâkŋe otmâ den membâm. Yeje den mem lohimbiji kâityongomai yakât dopjeâk otbâm. Yawu gârâmâ nâmâ yâkât topje nânngâm heŋgeŋgum tem lâuwangimune ârândâŋ otmap. ⁵⁶Tâmbâyeje Awarahamŋe nâ tetem âi tuhumune bulâje tetemu ekbehâlâk nânngâm nâhâlen biwiŋeŋe kepeim heroŋe otmâ manop.” Yawu sâop.

⁵⁷Sâmu sâwi. “Bâe, Awaraham ya emelâhâk manop. Yâhâ gâmâ sihan mansat. Yawu gârâmâ girawu otmâ Awarahamgât topje nânngâm yu yat?” yawu sâwi.

⁵⁸Sâjetâ sâop. “Nâ ninahât topne sâmu tetemune nânngâjet. Embânân Awaraham ki manop yapâek tatbanŋak tatmâ gawanŋak tatmâ gaman.” Yawu sâop.

⁵⁹Yawu sâmu nânngâjetâ bâlemu “O, Anitâ konok embânân talopŋak tatmâ gamap.” Yawu nânngâm kât lâum kune sâmu otjetâ misiŋgurakmâ opon kâmbukŋambâ yok pilâm gem ariop.

Lok âlâ senje bok sâsâje Yesuje heŋgeŋguop.

9¹⁻²Otmu hilâm âlâen tatmâ nânngâ nânngâ sâp yan nen Yesuhât hoŋ bawalipje mâtâwân ariwin. Ari lok âlâ senje bok sâsâje ekbin. Lok yamâ mâmâŋahât tepŋambâ yawuâk teteop. Ekmâ yuwu sâmu Yesu âikuwin. “Kutdâ, lok yuâmâ âlâhât toсахât otmâ mâmâŋahât tepŋambâ senje bok sâsâje yuwuâk teteop. Ikŋe orotmeme bâleŋe yakât me âwâje mâmâje yetgât tosa yakât yu olop?”

³Yawu sâmu âikumunje yuwu sâop. “Ya bia. Ikŋe orotmemeŋe bâleŋe me âwâje mâmâje yetgât toсахât bia. Yawu gârâmâ Anitâhât wâtŋan kinmâ heŋgeŋgumune ekjetâ âlâ kândâkdâ olâkgât mâmâŋahât tepŋambâ yuwuâk teteop. ⁴⁻⁵Yakât nânngâjetâ teteâkgât den âlâen hâum sâmunne nânngâjet. Nâje kulem topje topje mem den ekyongomune yan laŋinŋeŋe biwiyeŋan pilâmu haŋ sâyiŋgimap. Yakât otmâmâ nâ hânngânnohomu gewan yâkŋe mâmâje otningimu tem lâuwangim manmunje yan lohimbije yâkât wâtŋahât bulâje ya eknomai. Yawu gârâmâ hâmbâi katyekmâ arimune yan omoŋ sahakmu âi tuhumomaihât dop ki otbuap.”

⁶Yawu sâmu hân mem tâpŋum golangumu toâk toâk otmu lok yakât senŋan lâwâlem yuwu sâmu hânngânguop. ⁷“Gâ arimâmâ Siloam dengânân senge hâmehe piriakbuat.” Yawu sâop. Otmu kut Siloam yakât

topŋeâmâ yuwu, “hângânnohop” yawu. Yawu sâŋ hângângumu ari to piriakmu senje suk sâmu ehop.

⁸Yawu otmâ âwurem arimu bukulipŋe otmu lohimbi emelâk topŋe nâŋgâmini-wiŋe ekmâ yuwu sâwi. “O, lok senje bok sâsâŋe mâtâp ginŋan tatmâ ulitnon-gomap ya yu mon?” Yawu sâŋ alahuwi. ⁹Nombotŋaŋe sâwi. “Lok ya yukâ,” sâwi. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ sâwi. “Bia, lok yuâmâ lok yai yawuya,” sâwi.

Yawu sâŋetâ lok ya ikŋahâk yahatmâ sâop. “Yai, yamâ nâ yukâ.” Yawu sâop. ¹⁰Yawu ekyongomu yuwu sâŋ âikuwi. “Gâ girawu otmâ senje hâreakmu eksat?”

¹¹Sâŋetâ sâop. “Lok âlâ, kutŋe Yesu sâŋ, yâkŋe hân mem tâpŋum golaŋgum sennan lâwâlem yuwu sâŋ eknohoap. “Gâ Siloam deŋgânân ari senje hâmehe piriak.” Yap yawuâk watmâ ari piriakmune senne hâreakmu eksan.”

¹²Yawu sâmu âikum sâwi. “Lok ya wosapâ tap?” sâwi. Sâŋetâ “Nâ ki naŋgan,” sâop.

Parisaioŋe âi pâi tuhuwi.

¹³⁻¹⁴Yawu gârâmâ Yesuŋe tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan lok ya heŋgeŋguop. Yakât otmâ lok nombotŋe ekmâ kinbiŋe lok ya mem den âiân katne sâŋ Parisaio yeŋgâlen dâim ariwi. ¹⁵Dâim ariŋetâ Parisaioŋe girawu otmâ senje hâreakmu ehop yakât âikuwi. Âikuŋetâ yuwu sâŋ ekyongop. “Yesuŋe hân mem tâpŋum golaŋgum sennan lâwâlemu yaŋak ari Siloam deŋgânân piriakmune senne hâreakmu eksan.” Yawu sâop.

¹⁶Yawu sâmu Parisaio nombotŋaŋe yuwu sâwi. “Yesuŋe tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋan hân mem tâpŋum golaŋguop yamâ âi miop yawuhât dop oap. Yakât otmâ ekmunŋe Anitâŋe ki hângângumu giop oap.” Yawu sâwi. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ yuwu sâwi. “Orotmeme bâleŋe otmâ manmap mâne

kulem yuwuya ki membâp.” Yawu sâŋ hioŋakbi.

¹⁷Hioŋakmâ yaŋak witgum lok ya yuwu sâŋ âikuwi. “ “Mem sennan lâwâlemu hâreakmu eksan,” yat. Yakât otmâ topŋe tipŋe nâŋgâwaŋgiat ya sârâ nâŋgâne.” Yawu sâwi.

Sâŋetâ sâop. “Yâhâmâ Anitâhât sâtŋât heŋgemnohop yakât ekmune poropete oap.” Yawu sâop.

¹⁸Yâhâ Parisaio nombotŋaŋe senje hâreakmu ehop yakât den pat nâŋgâŋetâ ki bulâŋe olop. Yakât otmâ topŋe yâhâpŋe sâŋetâ nâŋgâne sâŋ âwâŋe mâmâŋe yuwu sâŋ âiyotgowi. ¹⁹“Nanyetŋe senje bok sâsâŋe yawuâk teteop sâŋawot. Yamâ yiwereŋeâmâ girawu otmâ eksap? Yakât sâmutâ nâŋgâne,” sâŋ âiyotgowi.

²⁰⁻²³Yâhâ emelâk Yesuŋe lok ya ki heŋgeŋguop yan Parisaioŋe den yuwu hikuwi. Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâŋ Yesu hângângumu giop yakât “lohimbi âlâ me âlâŋe yawu sânomai yamâ kewil-âyekmunŋe miti emetŋan ki yâhâm yae-hen mannomai.” Yawu sâwi. Yawuhât âwâŋe mâmâŋaŋe kewilânelekŋetâ yae-hen manmait sâŋ kiŋgityetŋahât otmâ yuwu sâowot. “Netgât nannetŋe yu bulâŋanâk senje bok sâsâŋe yawuâk mem ga katbit ya naŋgait. Yawu gârâmâ topŋe girawuhât otmâ senje hâreakmu eksap ya ki naŋgait. Yamâ yâkŋe ŋaŋa tap mâne yâkât topŋe ekyongombâit. Gârâmâ ikŋe âikuŋetâ topŋe ekyongoaŋk.” Yawu sâowot.

²⁴Yawu sâmutâ nanyetŋe yâhâpŋe yuwu sâŋ âikuwi. “Anitâhât senŋan kinsat yakât otmâ den bulâŋanâk sârâ nâŋgâne. Nenâmâ Yesuhât topŋe naŋgain. Yâhâmâ lok bâleŋe. Gâŋe yâkât girawu naŋgat?”

²⁵Yawu sâŋ âikuŋetâ sâop. “Bâe, yeŋe lok bâleŋe yai yamâ ki naŋgan. Nâmâ senne bok sâmu manminiwan yamâ sâp yiwereŋe lok yaŋe senne lâwâlemu

hâreakmu eksan yamâ nanġan.” Yawu sâop.

²⁶ Yawu sâmu kunyeġe kârikġe otmâ sâwi. “Sârâ nângâne. Gâ girawu otgihimu yan senġe yu hâreahop?” Yawu sâwi.

²⁷ Sâġetâ sâop. “Âo, nâmâ emelâk ekyongoan. Wongât yeġe usut usulâk âi pâi tuhuneksaï? Yeġe yâkât hoġ bawangine sâam âinohom tai me?” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâmu sâreġuwi. “Wae, gâġeâmâ yâkât den lâuon. Yâhâ nenġeâmâ Mosehât girem den lâumain.

²⁹ Anġoân Anitâġe girem den Mose ekuop yamâ nanġain. Yâhâ lok yuâmâ âlâhât sâtġât otmâ âi memap? Topġe ki nanġain.” Yawu sâwi.

³⁰ Sâġetâ sâop. “Bâe, yai ya nângâmune nahat oap. Lok yaġe sennan lâwâlemu hâreakmu ekban yamâ yeġe girawuhât otmâ âlâhât sâtġât otnihiop yakât nângâm pâpġuai? ³¹ Yawu gârâmâ nenâmâ yuwu nanġain. Orotmeme bâleġe otmâ manmaġe âi tuhune sâam Anitâ ulitġuġetâ ki nângâġingimap. Yâhâ lohimbï âlâ me âlâġe ewe katmâ tem lâuwangimainġe ulitġuġetâ âlepġe nângâġingimap. ³² Yawu gârâmâ kândikum emelâk Anitâġe lohimbï katyelekmu yapâek tetem gawiân kulem yuwu yakât pat âlâ ki nângâman. Yakât otmâmâ yuwu nanġan. ³³ Lok yuâmâ Anitâġe ki hâġġangumu ġiop mâne ki heġġemnohombâp.” Yawu sâop.

³⁴ Sâmu sâwi. “Bâe, Gâmâ mâmâhâġe meġġehop yapâek manman bâleġe manmâ gamat. Yakât gâġe girawu otmâ den kâsikum ningiwe sâam oat? Pilâm ânâm ari,” sâam watġetâ ba ariop.

Senġe bok sâsâġe heġġeġuop yaġe Yesuhâlen biwiġe kalop.

³⁵ Watġetâ ariop yakât den pat Yesuġe nângâop. Lok ya mem tetem yuwu sâam ekuop. “Gâġe lok bulâġahâlen biwihâġe kepeim mansat me bia?”

³⁶ Sâmu sâop. “Lok pato, gâ âlâhât yat? Yiwereġe tiripnohorâ ekmâ biwinâġe yâkâlen kepeim manbehât nanġan.” Yawu sâop. ³⁷ Sâmu sâop. “Nâ ninahât yan.”

³⁸ Sâmu sâop. “Kutdâ, biwine gâhâlen katsan,” sâam mepaeop.

³⁹ Yawu sâam mepaeumu yuwu sâop. “Nâ lohimbï topyeġe ekmâ kâsipyongowehât ġewan. Lok nombotġeâmâ “emelâk nângâmain” sâam mepaeakmai yamâ hâum pâpġuonmai. Yâhâ nombotġaġeâmâ “ki nângâmain” sâamai yamâ sâamune nângâġetâ haġ sâġingiwuap.” Yawu sâop.

⁴⁰ Yawu sâmu Parisaio yan kinbiġe nângâm yuwu sâam âikuwi. “Maiġ, nenġe mepaeakmaingât hâum pâpġum ki nanġaingât yat me?”

⁴¹ Sâġetâ sâop. “Nâhât topne nângâm biwiyeġe nâhâlen kepeimai mâne emelâk tosayeġe biatyġingimbâp. Yâhâ yeġeâmâ “emelâk nângâm pesuk pilain” sâam biwiyeġe nâhâlen ki kepeimai yakât otmâ tosayeġe ya yawuâk tatmâ yâhâwuap.” Yawu sâop.

Yesuġe tihit otningimap.

10 Yesuġe ikġan hâum yuwu sâam ekyongop. “Yuwu sâamune nângâġet. Lama amboyeġaġe peke tuhum lama ya kâlehen katyekmu kinmai. Yâhâ lok âlâ me âlâġe lama kombo mene sâam lama galemġe tirek topġan kinmap yakât otmâ peke betġehembâ mem pitik pilâm yâhâm kâlehen kioġmâ kombo membuap. ² Yâhâ lama amboyeġaġe dâiyeġmâ nak sândukġehen katyekmu kinġet sâam peke betġehembâ ki kioġmap. ³ Yâġeâmâ tirek tâġ tâġâk yakât galemġe ekumu nângâwâġġimu kâlehen ba lama kutyeġe ikġiâk ikġiâk yongomap. ⁴ Yongonmu ga peke hindâmu denġe nângâm amboyeġe watmâ arimai. ⁵ Yâhâ lok ondopġe pup

taka dâiyekmâ ariwe sâ m yongonbuap yamâ engat towatŋe anjo nângâm ki betŋan watnomai.” Yawu sâop.

⁶Yesuŋe den yu ikŋan hâum sâmu nângâŋetâ ki keterahop.

⁷Nângâŋetâ ki keterahopgât yuwu sâop. “Nâmâ lama yengât amboyeŋe bonŋe. ⁸Anjoân nâ hânân ki gewan yanâmâ lok komborâ nombotŋe Anitâhât lama taka dâiyekmâ âlâengen arine sâ m yongonŋetâ denyenŋe ki nângâyinŋiwi. ⁹Nâmâ tirek galemŋe kinman. Lohimbi âlâ me âlâŋe manman sânduhân manne sâ m otmai yamâ nâhâlembâ gam ba peke kâlehen kinŋetâ tihityeŋe otmune kilik milik mannomai. ¹⁰Otmu lok komborâ yâhâmâ lohimbi mem bâleyekmâ itit kiom tuhuyinŋimai. Yâhâ nâmâ manman kârikŋe yinŋimune yan manmâ yâhâŋetgât gewan. Yawu.

¹¹Otmu âlâkuâk ninahât sâwe. Nâmâ lama galemŋe âlepŋe mansan. Yakât otmâmâ lok bâleŋe âlâ me âlâŋe nâhât lama hilipyongone sâ m takanomai yamâ in yawu sârereyemune nohonomai. ¹²⁻¹³Yâhâ lama amboyeŋe nep lok meyekmu yâkât lama galemŋe yongom yan hâmeŋahâlâk nângâmai. Yawu gârâmâ soso hulin âlâŋe lama neyekbe sâ m takawuap yamâ kinŋityeŋahât otmâ pilâyekmâ arinomai. Ariŋetâ soso yaŋe nombotŋe neyekmu nombotŋe tiok taok otmâ arim kinnomai. Yawu.

¹⁴⁻¹⁵Otmu torokatmâ yuwu sâwe. Anitâ orop biwinetŋe hikuakmâ konohâk otmu nanŋanŋai. Yakât dopŋeâk nine lama orop biwinenŋe kepeiakmâ konohâk otmu nanŋanŋai. Yakât otmâmâ nâŋe tihityeŋe otmâ sârereyemune nohoŋetâ mumune yâkŋe manman sânduhân mannomai. ¹⁶Nohoŋetâ mumbom yakât kakŋan nine lama nombotŋe emelâk Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuyinŋimu wosapâ me wosapâ mansai, ya gurâ

yongonmune denne nângâm yengâlen torokatmâ komot konohâk otŋetâ nâ ninak amboyeŋe otmâ yâhâwom.

¹⁷⁻¹⁸Yâhâ tihityeŋe otmâ sârereyemâ mumbomgât awoŋŋe hângânnohomu gewan. Gem biwinetŋe konok oap yakât otmâ lauje lâum heweweŋâk otmâ kaweyenŋan kinmune nohoŋetâ mumbom. Yakât otmâmâ awoŋŋe orop biwinetŋe kepeiakmâ konohâk otmait.

Otmu nine manmannahât topne nanŋanŋian yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe yehâhât otmâ hilipnohonomaihât dop bia. Yawu gârâmâ hâmene ki kinbuap sâwangât nohoŋetâ mumbom. Yaŋak benŋe mumuŋambâ yahatbom yangât yawuâk otbom.” Yawu sâop.

¹⁹Yesuŋe den yawu sâmu Parisaioŋe nângâm hioŋakmâ nombotŋe yuwu sâwi. ²⁰“Weke bâleŋeŋe mângâemu biwi hâlim otmâ den yu yap. Yakât otmâ wongât ki kuwanŋiai? “ ²¹Yâhâ nombotŋeâmâ yuwu sâwi. “Weke bâleŋeŋe lok senyeŋe bok sâsâŋe heŋemyongonomaihât dop ki tap. Yâkŋe den sâmu nângâmunŋe sâtŋe otmap. Gârâmâ weke bâleŋeŋe lok mângâeyekmu den ihilâk mahilâk sâmai yakât dop ki oap.” Yawu sâwi.

Parisaioŋe Yesu kâtŋak kune sâ m otbi.

²²Otmu emelâk hâkulipnenŋe yâhâŋe opon kâmbukŋe mem miwirikum yaŋak hotom um Anitâ mepaewi yakât hombaŋ tâlâhuop. Otmu hombaŋ ya gelâk sâpŋan teteop. ²³Gârâmâ emelâk opon ya tuhuwi yan gelâk ningimap sâ m selep bârârâhâk kâlep tuhuwi yakât kutŋeâmâ Solomongât selep yan Yesuŋe yâhâop. ²⁴Yan yâhâmu Parisaioŋe mem hawam mewam tuhum âi pâi tuhum yuwu sâ m âikuwi. “Wongât topge kurihiakdâ nenŋe engat yâhâp oain? Anitâŋe

hângângumu gewuap sâminiwi ya gâ me? Me âlâhât mambotnom? Topge tâŋ tâŋâk eknongorâ nâŋgâne.” Yawu sâwi.

²⁵Sâŋetâ sâop. “Nâ yakât emelâk ekyongom gaman. Yamâ yeŋe nâŋgâŋetâ ki bulâŋe otmap. Yâhâ Awoŋnaje mâmâŋe otnihimu kulem topŋe topŋe memune ekŋetâ yan topne tetemap. ²⁶Yawu gârâmâ yenâmâ nâhât lama bulâŋe ki manmai. Nâhât lama bulâŋe manmai mâne kulem memune ekŋetâ bulâŋe otmu biwiyeye nâhâlen katbâi. ²⁷Yawu gârâmâ nâhât lama bulâŋe ya yeŋgât topyeye nâŋgâm yongonmune betnan watnekmai. ²⁸Yawu otmai yamâ nâhât wâtнан kinmâ manman kârikŋan mannomai. Yamâ lok âlâ me âlâ, me wahap yu me yaŋe nâhâlembâ mem dâiyekŋetâ hiliwahonomaihât dop âlâ ki tap. ²⁹⁻³⁰Yâhâ Awoŋne kunnenŋe pato tatmapŋe nâhât lama yaŋe nâ orowâk mannongât pat kuyiŋim wawaeyekmap. Yakât otmâmâ lok âlâ me âlâ, me wahap yu me yaŋe yâkâlembâ mem dâiyekŋetâ hiliwahonomaihât dop gurâ ki tap. Yâhâ Awoŋ orop dopnetŋe konohâk oap.” Yawu sâop.

³¹Yesuŋe yawu sâmu nâŋgâŋetâ bâlemu kâtŋe mem kune sâm otbi. ³²Kune sâm otŋetâ sâop. “Awoŋnaje âi sâm nihiop ya âilonŋo mem gamune ekmai. Yakât otmâmâ wuân otmune bâleapgât kâtŋe mem nohone sâm oai?” Yawu sâop.

³³Sâmu sâwi. “Âi âilonŋo mem gaman yat yakât bia. Gâŋe “Anitâ orop dopnetŋe konok oap,” sâmat yakât nâŋgâmunŋe bâlemu gohone sâm oain. Gâmâ lok bâleŋe.” Yawu sâwi.

³⁴Sâŋetâ sâop. “Bâe, Anitâŋe den sâop ya yeŋgât miti pepaen lok âlâŋe kulemguop ya yuwu tap. “Yenâmâ nâhât dowâk mansai.” Anitâŋe den yawu sâop ya kulemguop. ³⁵Yâhâ miti

pepaen den hârok kulemguwi tap ya bulâŋe. Yawu gârâmâ Anitâŋe tâmbâlipyeye yeŋgât galemlipyeye âi sâm yiŋim yan “Yenâmâ nâhât dowâk mansai,” sâm ekyongop. ³⁶Otmu yâk yeŋgât sâop yawuâk nâhât sâm âi nihim hângânnohomu gewan. Yakât otmâ “Nâ Anitâhât nanŋe mansan,” yawu sâm ekyongomune ya nâŋgâmâk tatmâ nâhâtŋe Anitâhât kawenŋan kinbe sâm oap sâmai ya nâŋgâmune ki ârândâŋ oap. Anitâŋe emelâk yâk yeŋgât sâop yawuâk nâhât sâop. ³⁷Yâhâ nâŋe kulem topŋe topŋe mem gaman ya ekŋetâ Awoŋnahât dop ki otmap otmuâmâ âlepŋe denne nâŋgâŋetâ tâŋât otbuap. Yawu gârâmâ kunyeŋe kârikŋe otmâ denne nâŋgâŋetâ gemu betnihim mansai. ³⁸Yakât otmâ kulem meman ya ekmâ nâŋgâm Awoŋ orop dopnetŋe konohâk oap yakât nâŋgâŋetâ keterakyiŋgiâk.” Yawu sâop.

³⁹Yawu sâmu nâŋgâŋetâ bâlemu mem pâi emetŋan katne sâm otŋetâ ho-hetyeŋambâ gem ba ariop.

⁴⁰Ari Yoran to nombotgen emelâk Yoaneŋe lohimbî mem toen katyekmu manbi yan ari manop. ⁴¹⁻⁴²Yan manmu lohimbî kiŋitŋe orowâkŋe arim ekmâ yâkâlen biwiyeyeŋe kepeim yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Yoaneŋe kulem âlâ ki miop. Yawu gârâmâ yâkŋe Yesuhât topŋe eknongop yamâ bulâŋanâk sâop.” Yawu sâwi.

Lasaro bâleop.

11¹⁻²Otmu sâp yakât kakŋan lok âlâ, Betani kapi amboŋe mesek sâtŋan kinop, kutŋe Lasaro sâm, touyâhâtŋe Maria yet Mata. Yâhâ mesek ki kuop yan Mariayeâmâ to kukŋe suk suk âlâ mem Yesuhât kâiŋan moselemu gemu pirim somotŋeŋe kereŋ mewanŋiop. ³Yâhâ mesek sâtŋan kinmâ pilâyelekbe sâm otmu touyâhâtŋe Yesuhât yuwu sâm den katmutâ ariop.

“Lok pato, gâ nângâ. Bukuhe yamâ mesek sâtjan kinsap.” Yawu sâowot.
⁴Den yawu katmutâ Yesuje nângâm matje yuwu sâmu katmu âwureop.
 “Imiyetnaje ki pilânenekbuap. Mesek sâtjan kinsap yakât huhopje yamâ lohimbi dondâje Awojne netgât nângâjetâ yahatbuap.” Yawu sâop.
⁵Yâhâ Yesuje Mata Maria, Lasaro yâk yengât tepje dondâ nângâop.
⁶Yawu gârâmâ den pat ya nângâm hilâm kalimbu pesuk sâmu yanak nen hoj bawalipje yuwu sâmu eknongop.
⁷“Yahatjetâ Yuraia hânân âwurem arine.”

⁸Yawu sâmu nenje yuwu sâmu ekuwin. “Lok pato, nengât papatolipnenaje yâhâlenâk gâ gohone sâmu otbi. Yakât yiwereje âwurem arinom yamâ gohonomai yakâ.”

⁹Yawu sâmunje Yesuje den âlâen hâum yuwu sâmu eknongop. “Anitâje emet hangât me omongât dop yawu katmu tetemap. Yawu gârâmâ hilâmân nenje mâtâp ekmâ kilik milik arim gamain. Yawu otmâ kâinenjan ki tej sâmap. ¹⁰Yâhâ omondâje ki ekmâ hejengum arim gamain. Yawu otmâ kâinenjan tej sâmap. ¹¹Yiwerejêamâ hilâmgât dop otmu mansain. Yakât otmâ bukunenje Lasaro in aman pâlâmje iap gârâmâ ari mândemune yahatbuap.” Yawu sâop.

¹²⁻¹³Otmu Lasaro yamâ emelâk bâleop. Yâkje den kelangatmâ eknongomu nângâmunje ki keterakmu yuwu sâmu ekuwin. “Kutdâ, yamâ aman in iapgât yahatbuap. Yakât otmâ ki arinehât nanngain.”

¹⁴Yawu sâmunje Yesuje den tâj tânjâk yuwu sâmu eknongop. “Lasarone emelâk bâleop. Gârâmâ orowâk tatbit mâne ki bâlembâp. ¹⁵Emelâk bâleop. Gârâmâ kulem memune ekmâ topne nângâm hejengum biwiyenaje

nâhâlenâk kepeinomai. Yakât otmâ tepne herone oap. Bâinj, yahatjetâ arine,” yawu sâop.

¹⁶Yawu sâmu bukunenje âlâ, kutje Toma sâmu, kutje âlâmâ Boho boho, yuwu sâmu eknongop. “Kutdânenaje arinom nanngap. Yakât âlepje nen hârok arimunje nongonjetâ muneâyâ.” Yawu sâop.

Yesuje mumujambâ mem yahatnenekbuap.

¹⁷Yawu sâmu yahatmâ Betani kapiân ariwin. Yâhâ “Lasaro ya emelâk bâlemu kurihijetâ hilâm imbât oap” yawu sâmu eknongowi. ¹⁸⁻¹⁹Yâhâ Betani kapi yamâ Yerusalem kapi pato ya hâlânjmâek tap yakât otmâ bukulipyenje dondâje kapi pilâm kahân takawi.

²⁰Yâhâ Mataje “Yesu mâtâwân takam tap,” sânetâ nângâm garije pilâm penewangjiwe sâmu giop. ²¹Gem ekmâ yuwu sâmu ekuop. “Kutdâ gâ nen orowâk tatbin mâne iminetnaje ki pilânenekbâp. ²²Yawu gârâmâ gâje wuân me wongât Anitâ ulitguwuat ya âlepje nângâhihiwuap.” Yawu sâmu ekuop.

²³Sâmu sâop. “Imihe âlepje mumujambâ yahatbuap.”

²⁴Sâmu sâop. “Hâmbâi sâp patoen yahatbuap yamâ nanngan.”

²⁵Sâmu sâop. “Manman amboje yamâ nâ. Otmu mumujambâ yahatmâ mannomai ya gurâ amboje nâek. ²⁶Yakât otmâmâ lohimbi âlâ me âlâje biwiyenje nâhâlen katmâ manmainje munomai yakât kakjan mumujambâ yahatmâ mannomai. Manmâ yâhâpje munomai-hât dop âlâ ki tap. Den yan yu nângârâ bonje oap me bia?” Yawu sâop.

²⁷Sâmu sâop. “Kutdâ, yat yamâ nângâmune bonje oap. Otmu Anitâje tihitnenje olâk sâmu nanje hângângumu gewuap sâmain yamâ gâ ya nanngan.” Yawu sâop.

Yesuje weje nāngāop.

²⁸Yawu sām āwurem ari garije den halowāk ekuop. “Kutdānenje mātāwān taka kinmā gāhāt yap.”

²⁹⁻³⁰Yawu sāmū Mariaje Yesu penewangiwe sām yahatmā sururuk sām ariop. ³¹Yahatmā arimu bukulipje kak takawi yaje “Mariaje weje nāngām sumāngen ari isewe sām oap,” sām yahatmā betjan watbi.

³²Mariaje sururuk sām ari Yesu penewangim isem kinmā yuwu sām ekuop. “Kutdā, gā nen orowāk tatbin māne iminetjaje ki pilānenekbāp,” Yawu sāop. ³³Yawu sām isemu bukulipje watbi je orowāk isewi. Isejētā yekmā Yesuje tepje nāngāyīngim yuwu sām āiyongop. ³⁴“Yāk wosapā kurihiwi?”

Sāmū sāwi. “Pato, yuān ga ek,” sāwi.

³⁵Yawu sājētā Yesuje yekmā tepje nāngāyīngim isem kinop. ³⁶Yakāt otmā lohimbī kinbi je ekmā yuwu sāwi. “Ekjēt. Nāngān nāngānje yākālen kepeim manmapgāt yawu oap.” Yawu sāwi. ³⁷Yāhā nombotjaeāmā yuwu sāwi. “Lok senje bok sāsānje ya emelāk senje lāwālemu hāreakmu ehop. Yawu gārāmā Lasaro hejengejguop māne ki mumbāp. Ki hejengejguop yakāt nāngāmunje bāleap.” Yawu sāwi.

Yesuje Lasaro mumuḡambā mem yahalop.

³⁸Yawu sājētā Yesuje nāngāmu ki ārāndānj otmu sumāngen ariop. Lasaro yamā kārikin kālehen katjētā tatmu kāt pato ālānje mātāpje maḡuwi. ³⁹Ya ekmā “Kāt ya hāpunjētā ariāk,” sām ekyongop.

Ekyongomu Mataje sāop. “Kutdā, kurihimunje hilām imbāt pesuk yap. Yakāt emelāk tātuk sām korokje pilap.” Yawu sāop.

⁴⁰Sāmū sāop. “Yamā nāhālen biwhaje kepeim manbuat yanāmā nānje An-

itāhāt wātjan kinmā kulem membom ya ekdā ālā kāndākdā otbuap yakāt emelāk ekgohowan.” Yawu sāop.

⁴¹Yesuhāt sātgāt otmā kāt pato ya hāpunjētā arimu yākje himbimān pak sām ekmā yuwu sām ulitguop. “Awoj, gā ulitgohomune nāngānihimat ya nanjan. ⁴²Yawu gārāmā lohimbī kinsai yuje gurā gāje hāngānohorā gewan ya ekmā nāngājētā bulānje olākāt senyejan kinmā ulitgohoan.” ⁴³Yawu sām purik pilām Lasaro kunop. “Lasaro, yahatmā ge.” ⁴⁴Sāmū uk sām yahalop. Yāhā kānje bātje yamā mem sāngum kaok ya je sāhām kuratguwi. Otmu kun kundenje ya gurā sāngumjak sāhām kurihiwi. Yakāt otmā Yesuje yuwu sām ekyongop. “Sāngum ya holarjā m pilājēt.” Yawu sāop.

Kaipa otmu Parisaioje Yesu mumbuap sām den hikuwi.

(Mataio 26:1-5 Mareko 14:1-2 Luka 22:1-2)

⁴⁵Yesuje kulem miop yan lohimbī dondāje kak taka kinbi je ekmā biwiyenje yākālen katbi. ⁴⁶Yāhā nombotjaeāmā kulem miop yakāt den pat Parisaio ekyongowi. ⁴⁷Ekyongojētā yaḡak Parisaioje hotom uminiwi ya yengāt kunlipyeje ari yuwu sām ekyongowi. “Lok yuje kulem topje topje memap yakāt girawu otne? ⁴⁸Mātāp ki maḡuwanjinom yamā lohimbī kerekje yākālen torokatnoma. Yākālen torokatjētā Roma kunlipnenjaje nāngājētā bālemu tembe lāulipyenje hāngānyongojētā taka nengāt opon kāmbukje kāndojmā itit kiom tuhuneneknoma.” Yawu sāwi.

⁴⁹Yawu sājētā hotom uminiwi ya yengālen gātje lok ālā, kutje Kaipa sām, yamā yambu yan hotom uwi ya yengāt kunyeje pato manop. Yākjeāmā yahatmā yuwu sām ekyongop. “Yenāmā nāngām hāum

pâpgumai. ⁵⁰Yakât otmâmâ yuwu sâm ekyongomune nângânet. Nen Yura lohimbî kerekje hiliwahomaingât lok yuñahâk muâk sânom.” Yawu sâop. ⁵¹Yawu gârâmâ den sâop ya ikñahâk ki sâm teteop. Yâhâmâ yambu yakât hotom uwi ya yengât kunyeje manop. Yawuhât den ya sâop yakât bulâje yamâ Yesuje kawenenjan kinmu kuñetâ muop. ⁵²Yâhâ Yura nengâlâk ki muop. Lohimbî wosapâ me wosapâ mansaije Anitâhâlen biwiyeje katnomai kerek menduhunenekmu komot konohâk otnom. Otmâ emelâk manman kârikñahât pat kuningiop ya menomgât kawenenjan kinmu kuñetâ muop. ⁵³Otmu Kaipaje sâop yapâek topje katmâ Yesu muâkgât den hikum mâtâpgât pâinmâ gawi. ⁵⁴Yakât otmâ Yesuje hoñ bawalipje menenekmu Yuraia hân pilâm, kapi âlâ, kutje Eparaim sâm ya lok ki manmai yakât horatjejen ariwin. ⁵⁵Yakât kakñanâmâ nengât Tihit tihit hombañ tâlâhumu yan lohimbî dondâje Anitâje nângâyîngimu ârândâñ olâkgât toen piriakne sâm Yerusalem kapi patoen yâhâwi. ⁵⁶⁻⁵⁷Sâp yanâmâ hotom uminiwi yengât kunlipyeye otmu Parisaioje lohimbî yuwu sâm ekyongowi. “Yesu takawuap otmâmâ lok âlâ me âlâje ekmâ ga eknongomu nenje pâi emetjan mem katnom,” sâwi. Yakât otmâmâ Yesu ekjetâ biatmu opon kâmbukñan yâhâm yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Yen girawu nanjai. Yesu hombañ yu kakje ki mon ekbuap.” Yawu sâwi.

**Mariaje to kukje âilongo
moselemu Yesu kâiñan giop.**

(Mataio 26:6-13 Mareko 14:3-9)

12 Yâhâ Yura lohimbîje
menduhuakmâ Yesuhât
mambotjetâ bialop. Otmu yakât
kakñan hilâm nombolân konok pesuk

sâmu Tihit tihit hombañ tetewuap ya utâpgumu Yesuje menenekmu Eparaim kapi pilâm Betani kapiân ariwin. Yâhâ Betani kapi yamâ Yesuje Lasaro mumuñambâ mem yahalop. ²Yan arimunje kapi ambolipje nombotjeje Yesuhât heroje otmâ orowâk menduhuakmâ sot uñetâ newin. Nem tatmunje Lasaroge Yesu hâlâñmâ talop. Otmâ Mataje sot um hâum ningimu newin. ³Nem tatmunje gariñaje nak âlâ toje kukje suk suk, hâmeñe yahat yahatje, moselemu Yesuhât kâiñan gemu somotje kâlep pato yañe mem gowasiñmâ kereñ mewañgiop. Otmu kukje yañe pindindiñ sâm hâmenenjan yâhâop. ⁴Kukje nângâm nengâlen gâtje âlâ, kutje Yurasi, Karioto kapi amboje yamâ gâmâlâk Yesuhât betjejen kionbuap yañe sâop. ⁵“Bâe. To kukje suk suk yu mem ari lok nombotje yîngimunje yakât hâmeñe, wan tausen kina yawuya ningiñetâ lohimbî umburuk mansai kâsikum tânyongombâingât dop.” Yawu sâop. ⁶Otmu yâhâmâ den yu sâop yuâmâ lok umburuk manbi ya tânyongonehât ki sâop. Yâhâmâ nengât tewetsenje katipje galem gum kinmâ yapâ kombo meningiminiop. Yakât otmâ ikñahât nângâm sâop. ⁷⁻⁸Yawu sâmu Yesuje yuwu sâm ekuop. “Kâmbukje, ki sâm guhuñmâ tatjet. Kulem miap yu ekmune ârândâñ oap. Yawu gârâmâ nâ getek nohoñetâ mumbom yan to torehenje tap yuje mem yâhâpñe pirinekuap. Yawu gârâmâ yu ki mem hângângum tewetsenje mem lohimbî umburuk tânyongomai. Yamâ wongât? Yâhâmâ yen orop sâp kâlep manjetâ tânyongonomai.” Yawu sâop.

⁹Otmu Yesuje Betani kapiân yâhâ talop yan lohimbî dondâje nângâm ekne sâm takawi. Otmu yakâlâk bia. Emelâk Yesuje Lasaro mumuñambâ mem yahalop ya nângâwihât ekne

sâm takawi. ¹⁰⁻¹¹Taka Lasarone mumunambâ yahalop yakât eknetâ âlâ kândâkdâ otmu biwiyene Yesuhâlen katbi. Yakât otmâmâ hotom uminiwi yengât kunlipyene nângânetâ bâlemu den yuwu sâmb hikuwi. “Lohimbi kinjitne orowâkne Yesu Lasaro mumunambâ mem yahalop ya nângâm yâkâlen torokatmaihât yâhâp yâhâp yotgomunne mundomawot,” sâwi.

Yesu Jerusalem kapiân yâhâmu herone otbaŋgiwi.

(Mataio 21:1-11 Mareko 11:1-11 Luka 19:28-40)

¹²Emet haŋ sâmbu nenŋe yahatmâ Betani kapi pilâm Jerusalem kapiân yâhâwin. Betani kapi pilâmunne lohimbî dondâne Tihit tihit hombaŋ ekne sâmb Jerusalem kapiân taka tatbiŋe Yesu kapiân takawuap ya nângâwi. ¹³Ya nângâm kapi pilâm gem matuk yawuyaek yakât esenne hârem mâtâwân kinjetâ gamunne herone otbaŋgim sâmbi. “Anitâne Isirae nengât tihitnenne otbuat sâmb kunnenne katgekmâ âi sâmb gihim hângângohomu mat takat. Yakât otmâ Anitâ mepaeain,” sâmb herone otbi. ¹⁴Herone otjetâ Yesu donŋi nanŋe âlâ mem kakŋan yâhâ tatmâ kapiân yâhâop. Otmu yâhâop yakât emet inâŋnan poropete âlâne den kulemuop ya yuwu tap.

¹⁵“Yen Jerusalem kapi ambolipne nângânet. Yengât kutdâyene donŋi nanŋe kakŋan tatmâ yengâlen takamu ekmâ herone nângâwanŋinomial. Yakât otmâ âlâkuâk ki gorâyingiwuap.”

Den kulemuop ya yawu tap. ¹⁶Otmu sâp yanâmâ hoŋ bawalipne nenŋe donŋi ya dâim ge waŋmunne kakŋan tatmâ kapiân yâhâop. Kapiân yâhâop yan den yakât bulâne teteop yakât hâmb pâpŋuwin. Yâhâ Yesu himbimân

âwurem yâhâop yakât kakŋan yukât nângâmunne keterahop.

¹⁷⁻¹⁸Otmu emelâk Yesu Lasaro mumunambâ mem yahalop yakât lohimbî dondâne ekbi. Otmu yâkne bukulipyene ki ekbi ya ekyongonetâ nângâwihât Yesu ekne sâmb mâtâwân ge penewangim herone otmâ orowâk kapiân yâhâwi. ¹⁹Herone otbaŋgijetâ Parisaio nombotŋane ekmâ nângâm bâlewangim yuwu sâmb alahu gulahu otbi. “Bâe, nenŋe lohotne ot tatmunne lohimbî kinjitne orowâkne Yesuhâlen torokatnomosai yukâ. Yakât otmâ girawu otmunne yan Yesu watmâ tai ya pilânet?” Yawu sâmbi.

Yesu mumbuap yakât Pilip yet Andrea ekyotgop.

²⁰Otmu sâp yanâmâ Girik kapi ambolipne nombotŋane Anitâ mepaene sâmb Jerusalem kapiân yâhâwi. ²¹Kapiân yâhâ Yesu ekne sâmb bukunenŋe âlâ, Pilip sâmb, yamâ Besaita kapi yamâ Galilaia hânân tap yan gâtne, yâkâlen toho Yesuhât âikuwi. ²²Yesuhât âikujetâ Pilipne bukne Andrea ekumu orowâk Yesuhâlen ari den ya ekuowot. ²³Ekumutâ nângâm matne yuwu sâmb ekyotgop. “Bâiŋ, Anitâne nâ lok bulâne hângânohomu gewan. Nâhât topne tetemu nângânetâ âlâ kândâkdâ otmu mepaeneknomaihât sâpne tâlâhuap. ²⁴Yakât den âlâen hâmb sâmbu nângâmutâ keterahâk. Senŋo alikne ki mondotmâ hân kâlehen katmain yamâ kâmbne ki gamu bonne ki otmap. Yâhâ senŋo alikne hân kâlehen katmunne tatmâ kâmbne pururuk sâmb yahatmâ esenne huhumap. Yawu otmâ surine pilâm yaŋak bonne otmap. Yawu gârâmâ senŋo alikne konok yapâek bonne pato tetemap. Yakât dopneâk nohojetâ mumune hânân katneketâ gemune yapâ gâtŋane lohimbî dondâne manman bulâne

mem tetenomai. ²⁵Yakât yuwu sâmunê nânġâyet. Lohimbi âlâ me âlâġe yeġe manmanyenġahâlâk mem mete tuhum mannomai yamâ hâmbâi hiliwahonomai. Yâhâ lok âlâ me âlâġe manmanyenġahât ki mem mete tuhum nâhâlâk biwiyenġe katmâ mannomai yaġeâmâ manman kârikġan mannomai. ²⁶Yâhâ lok âlâ me âlâġe nâhâlen torokatmâ hoġ banihinomai yaġeâmâ tem lâunihim mannomai. Yawu manġetâ Awoġnaġe meyekmâ nâhâlen torokatyekmu biwinenġaġe hikuakmâ konohâk otmâ orowâk manbisâin.

²⁷Yawu ġârâmâ sâp yiwerenġe yu biwine umatġe oap. Biwine umatġe otmu yakât ġirawu sâwom. Yuwu mon sâwom? Awoġ, umatġe bâleġe yu kaknan yâhâmapġât nânġânihirâ pilâm ariwehât nanġan. Yamâ benġe yawu bia. Umatġe yu kaknan yâhâmu sâtġum mumbehât hânġânnohorâ ġewan. ²⁸Yakât otmâ sârâ umatġe yu me ya kaknan yâhâwuap yu ekmâ lohimbi dondâġe mepaehġetġât nanġan.” Yawu sâop.

Yawu sâmu himbimâmbâ âwânġaġe yuwu sâop. “Emelâk kulem topġe topġe mem ġarâ ekġetâ âlâ kândâkdâ otmu mepaenekmâ ġamai. Yawu ġârâmâ âlâkuâk kulem mendâ ya ekmâ mepaeneknomai.” Yawu sâop.

²⁹Yawu sâmu lohimbi yan kinbiġe denġe nânġâm sâwi. “Âo, himbim ġunġuruġ sâmu nanġain.” Yâhâ nombotġaġe sâwi. “Bia, aġelo âlâġe den ekumu ombenġe munġaġe ġawaġ ġawaġ sâm arimu nanġain,” yawu sâwi.

³⁰Yawu sâġetâ Yesuġe yuwu sâm ekyongop. Anitâġe den yiwerenġe eknohomu nanġai yuâmâ biwine houġ sâmapġât ki yap. Yeġe nâhât nânġânihinġetâ keterahâkġât yap. ³¹Sâp yiwerenġe yupâek Anitâġe lohimbi yeġġât biwiyenġe ekmâ mem kiwiliyekmâ sâm hâreyinġiwuap. Yâhâ

lohimbi bâleġe yeġġât amboyeġe, kutġe Satan sâm, ya mem ġe katmunê yâkât wâtġe pesuk sâwuap. ³²Yakât topġeâmâ yuwu. Nâ howanân nohom kânânġâneġetâ kinbom. Yawu otbom yan lohimbi kerek dâiyeġmunê nâhâlen torokatnomaihât nanġan.” Yawu sâop. ³³Mem âlâlâ tuhuġetâ mumbuap yakât topġe nânġâġetâ keterakġinġiâkġât Yesuġe yawu sâm ekyongop.

³⁴Yawu sâm ekyongomu lohimbi yan kinbiġe nânġâġetâ ki ârândânġ otmu yuwu sâm âikuwi. “Bâinġ, yat yawu bia. Moseġe den âlâ kulemġuop ya yuwu tap. Anitâġe hânġġangumu ġewuap yamâ manman kârikġan manmâ yâhâwuap. Yawu ġârâmâ ġâġeâmâ yuwu sâmat. “Anitâġe lok bulâġe hânġġannohomu ġewan,” ya sâmat. Yamâ ġirawuhât otmâ “Howanân nohom kânânġâneġkno-mai” yat. Yakât otmâ Anitâġe lok bulâġe hânġġangumu ġewuap yakât topġe yamâ nânġâm hilipġumat. Yakât otmâ lok âlâhât yat?” Yawu sâwi.

³⁵⁻³⁶Sâġetâ sâop. “Sâp yiwerenġe yuâmâ sâmunê laġinġaġe biwiyenġan pilâmu haġ sâyiġġimap. Yawu ġârâmâ laġinġe bok sâmu omoġ bâleġe sahakmapġât yeġe laġinġahât amboġahâlen biwiyenġe kepeim laġinġanâk mannomai. Yâhâ sâp ki kâlep otmâek laġinġe bok sâmu yan omoġ sahakbuap. Yawu otmu omoġân mannomainġe bam ġane sâm mâtâp ki ekmâ awawi ġuwawi otmâ ari hiliwahonomai.” Yawu sâop. Yesuġe den sâm tiġ pilâm pilâyekmâ ġe misiġġurahop.

Lohimbi kinġitġe orowâkġe biwiyenġe Yesuhâlen ki katbi.

³⁷Yesuġe hânân manop yan kulem topġe topġe memu Yura lohimbiġe yakât topġe ekġetâ ki keterakmu yanġak yâkâlen biwiyenġe ki katbi. ³⁸Yâkâlen biwiyenġe ki katbi yakât emet inânġan

poropete âlâ, kutje Yesaia sâm, kulemuop yakât bulâje teteop.

“Kutdâ, gâhât den pat âlepje ekyongomunje kapi ambolipje nângâjetâ ki bonje otmap. Otmu gâje mâmâje otningirâ kulemuop topje topje memunje ekjetâ ki keterakmap. Yakât otmâ gâhâlen biwiyenajeâmâ ki kepeimai.” Yawu kulemuop.³⁹ Anitâhâlen biwiyenaje ki kepeiwi yakât topje teteâkgât Yesaiaje den âlâ kulemuop ya yuwu tap.

⁴⁰“Lohimbi nombotje Anitâhât hâkâj otmâ nângâm kâkâsuk mansai. Yakât otmâ biwiyenaje alitmâ hiliwahonetgât yâkje nângân nângânyeje mem gulip tuhuyingimu ki nângâjetâ hâumap. Otmu senyeje mem kâtâpgumu ki ekjetâ keterakmap.” Yawu kulemuop.

⁴¹Yâhâ Yesu âwâjeje âi sâm waņop ya tuhum tiņ pilâm mumuņambâ yahatmu ekjetâ âlâ kândâkdâ otbuap ya Yesaiaje emet inânjan ekmâ nângâm kulemuop.

Miti emetjahât galem nombotje biwiyenaje Yesuhâlen katbi.

⁴²⁻⁴³Yawu gârâmâ Yura nengât miti emetjahât galem nombotjeâmâ biwiyenaje Yesuhâlen katbi. Yawu gârâmâ bukulipyeje nângâyinginetâ yahalâkgât lohotjanâk manbi. Yawu manbi yakât Anitâje nângâm ârândân oap me bia yakât ki nângâwi. Yawu nângâm Parisaioje nângâm bâleyingim miti emetjambâ kewilâyekjetâ yachen manmaiât Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwi yakât ki sâwi.

⁴⁴⁻⁴⁵Yesuje torokatmâ yuwu sâop. “Lohimbi âlâ me âlâje nâhâlen biwiyenaje kepeimai yamâ biwiyenaje nâhâlen kepeian sâm awoņne hângânohomu gewan yâkâlen kepeimai. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâje nâhâlâk nângâmai yamâ nângânihian

sâm awoņne hângânohomu gewan yâk nângâwangimai.⁴⁶ Yâhâ balam sem laņinje pilâmu lohimbi ekmâ heņeņgumai yakât dopjeâk nâje hohetyenjan ge manmune nâhât manmannahât laņinje biwiyenaje pilâmu haņ sâyingimap. Yawu otmâ lohimbi âlâ me âlâje omoņan torokatmâ manmaiât biwiyenaje nâhâlen kepeim manjetâ haņ sâyingiâkgât gewan.

⁴⁷Nâje lohimbi den âiân katyekmâ matje yingiwehât ki gewan. Nâmâ sârereyekmâ manman kârikjan mem torokatyekbe sâm gewan. Yakât otmâ lohimbi nombotje nâhât den nângâjetâ gemu bet pilâm manmai yamâ den âiân ki katyekmâ matje yingiwom yakât topje yuwu.⁴⁸ Den ekyongomune nângâjetâ gemu bet pilâmai den yujahâk sâp patoen topyeje mem tetemu Anitâje matje yingiwuap.⁴⁹ Nâje den ekyongom gaman yuâmâ nine eņgatneâk ki ekyongoman. Awoņnaje den yu ekyongowuat sâm hângânohomu gewan.⁵⁰ Yakât topje yuwu tap. Awoņnahât den ekyongom gaman yu lâum mannomai yanâmâ manman kârikjan manmâ yâhânomai ya nângâmune bulâje otmap. Yakât otmâmâ awoņnaje den yu ekyongowuat sâm nihio. Yawuâk ekyongoman.” Yesuje yawu sâop.

Yesuje hoņ bawalipje yengât kâiyeje piriop.

13 Emet omoņ otmu haņ sâwuap yan Tihit tihit hombaņ tetemu Yesuje pilânenekmâ âwâjahâlen âwurem yâhâwuap yakât nângâop. Yakât otmâ nen wawaenenekmâ manmâ gaop yawuâk torokatmâ manbuap yakât nângâmunje keterahâkgât menenekmu emet âlâen menduhuakmâ sot um newin.² Otmu bukunenje âlâ orowâk

um nem tatbin yamâ Simon nanje, kutje Yurasi sâam, Karioto yan gâtje. Yamâ Satanje emelâk yâkât biwiñan kioñmu Yesu betjehen kioñbuap yakât biwiñe kalop. ³Yawu gârâmâ Yesu âwânjañe wâtje wañmâ hângângumu ge wuân me wuân otbuapgât dop tatbañgiop yakât nâñgâop. Yawu gârâmâ umatje tetewañgimu yakât kakñan âwânjahâlen âwurem yâhâwuap yakât gurâ nâñgâm manmanje ki alilop. ⁴Yawu otmâ nenje bukulpnenje yengât nâñgâm hoñ bayiñginehât Yesuje nem tatbin yapâ uk sâam yahatmâ sângum kâlep mânuñahop ya tuhum pilâm kereñ âlâ mem pâñan kepeio. ⁵Yawu otmâ yahatmâ to mem kondoân gâio. To gâim katmâ nen hoñ bawalipje konok konok kâinenje piriñingio. Piriñmâmâ kereñ meningio. ⁶Yawu otmâ, Simon Petoro yâkât kâiñe piriwañgiwe sâam otmu yakât Petoroñe nâñgâmu umatje otmu yuwu sâam ekuop. “Kutdâ, girawuhât otmâ kâine piriwe sâam oat? Pilâhât nanjan.”

⁷Sâmu sâop. “Wongât kâihe pirihiñian yakât ki nanjat. Hâmbâi mâne gâmâ topje nâñgârâ keterakbuap.”

⁸Sâmu sâop. “Gâmâ kâine ki piri. Kâmbukje, pilâ.”

Sâmu sâop. “Nâñe kâihe ki piriwom yamâ gâ nâ pilânekâmâ gikiâk manbuatgât nanjan.”

⁹Sâmu sâop. “Bâiñ, âlepje gâñe piriñekbe sâam oat gârâmâ kâine konohâk ki piriwuat. Gâñe bâte otmu senne hâmene ya orowâk piriñekbuatgât nanjan.”

¹⁰Sâmu sâop. “Yen kerekje omoñânâk piriaksaihât salehâk tai. Yawu gârâmâ mâtâp tâlim takai yakât otmâmâ kâiyeñe konok piriñan. Yawu gârâmâ yen tai yu osetyeñan gâtje âlâmâ salehâk ki mansap.” Yawu sâop.

¹¹Yurasiñe ikje betjehen kioñbuap yakât nâñgâm sâop.

¹²Otmu kâiyeñe ya kerehâk piriñ pesuk pilâm sângumje holamâ kalop ya yâhâpje mem mânuñahop. Mânuñakmâ gewâkñan ge tatmâ yuwu sâam eknongop. “Yiwereñe kâiyeñe piriyeñsan yukât topje nâñgâñetâ keterahâkgât yuwu sâamune nâñgâñet. ¹³Yeñeâmâ “Patonenje” me “Kutdânenje” sâam nohonmai. Nâñe yengât kunyeñe manman yakât nohonmai ya nâñgâamune ârândâñ oap. ¹⁴⁻¹⁵Yawu gârâmâ nâñe kunyeñe oan yakât otmâmâ yeñe hoñ bawañgiakmâ mannomaihât dop kum kâiyeñe piriñan. Yakât otmâ yengu towat tiripyongoan yuwuâk otmâ mannomai. ¹⁶Yakât yuwu sâamune nâñgâñet. Yeñe hoñ banihim mansai. Yakât otmâ kutdâlípne mannomaihât dop ki tap. Yawu gârâmâ nâñe hoñ hângânyongomune nâhât tem lâum mannomai. Yawu otñetâ amutyeñan manbomgât dop bia. ¹⁷Yakât nâñgâm sâp yiwereñe yu hoñ bayiñgian yakât dopñeâk hoñ bawañgiaknomai. Yawu otnomai yanâmâ Anitâñe nâñgâmu ârândâñ otmu biwi heronje mannomai.

Yesuje ikje betjehen Yurasiñe kioñbuap yakât sâop.

¹⁸Nâmâ biwiyeñahât topje nâñgâm tem lâunihim manñetgât meyekmune mansain. Yawu gârâmâ kerek yengât ki yan. Miti pepaen den âlâ yuwu tap. “Bukune lau konok niat yajeâmâ mem purik pilânehop.” Den yawu tap yakât bonje teteâkgât yen tai yu osetyeñan gâtje âlâñe mem bâlenekbuap. ¹⁹Nâñe sâp yiwereñe yu den ekyongoan yukât bonje tetewe sâam oap. Tetemu ekmâ yan Anitâ orop dopnetje konohâk oap yakât topje ekmâ nâñgâm heñgeñgunomai. ²⁰Yakât yuwu sâamune nâñgâñet. Lohimbi âlâ me âlâñe buku otnihimai yaje nâ otnihiañ sâam yan awonje hângânnohomu gewan yâk otbañgimai.

Yawu gârâmâ nâje yawuâk hângâny-ongomune arinetâ buku otyinginomai. Yawu otyinginomai yaje yen otyingian sâm yan nâ otnihinomai” Yawu sâop.

**Yurasije Yesu betjehen
kionjuapgât sâop**

**(Mataio 26:20-25 Mareko
14:17-21 Luka 22:21-23)**

²¹ Yesuje yawu sâm biwiŋe umatŋe otmu yuwu sâop. “Bulânânâk ekyongomune nânŋâŋet. Yen tai yu osetyeŋan gâtŋe âlâŋe betnehen kionjuap.” ²² Den sâop yamâ âlâhât sâop ya ki nânŋâmunŋe teteop. ²³⁻²⁴ Yâhâ nâ otmu Yesu biwinetŋe hikuakmâ konohâk ologgât nâmâ yâk hâlânŋmâ tatban. Yakât otmâmâ Petoroŋe senŋaŋak otmu ândâp katmune halowângen eknohom sâop. “Ya ekum ehâ. Yu âlâhât yap?” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâm eknohomu nânŋâm nâje Yesu yuwu sâm âikuwan. “Bâe, gâ yat yamâ âlâhât yat? Ya sârâ nânŋâwe.”

²⁶ Âikumune sâop. “Sot mem motokmâ waŋmune nembuap yakât yan.” Yawu sâm sot mem motokmâ Yurasi waŋmu miop. ²⁷ Miop yanâk Satane biwiŋan kionŋop. Biwiŋan kionŋmu yaŋak Yesuje nânŋâm yuwu sâm ekuop. “Gâ yiwerene yu me ya otbehât naŋgat. Ya âlepŋe otbuat.” Yawu sâop. ²⁸ Yesuje Yurasi yawu sâm ekuop yakât topŋe bukulpŋeŋe ki nânŋâwi. ²⁹ Yâhâ Yurasiŋe nengât tewetsenŋe galemgum manminiop. Yakât otmâ bukulpŋe nombotŋeŋe yuwu nânŋâwi. “Yurasiŋe tewetsenŋe mem ari sot puluhuâkgât Yesuje ekuap,” yawu nânŋâwi. Yâhâ nombotŋeŋeâm “Yurasiŋe tewetsenŋe sâlikum nombotŋe hârem lok umburuk mansai ya yŋgiâkgât ekuap,” yawu nânŋâwi. ³⁰ Yesuje sot mem motokmâ waŋmu miop yanâk Yurasiŋe yahatmâ pilânenekmâ ariop.

**Biwinenŋe kepeiakmâ
buku oranjim mannom.**

³¹⁻³² Yurasi gem arimu Yesuje yuwu sâm eknongop. “Anitâŋe nâ lok bulâŋe hângânnohomu gewan yakât topŋe lohimi kerekŋe nânŋâm henŋeŋuŋetgât kulem âlâ nâhâlen tetewuap. Tetemu lohimi dondâŋe ekmâ nânŋâŋetâ âlâ kândâkdâ otmu mepaeneknomai. Yâhâ nâje Anitâhât tem lâumune kulem tetemu ekŋetâ ewe membe otmu yaŋak Anitâ mepaenomai.

³³ Bukulpŋe, emelâk Parisaio ekyongowan ya yawuâk ekyongomune nânŋâŋet. Sâp kâlep ki otmuâk pilâyekmâ ariwom. Yawu gârâmâ ariwom yan gurâ yeŋe arinomaihât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ pânneknomai yamâ ki neknomai. ³⁴ Yawuhât den âlâ yuwu ekyongomune lâum mannomai. Nâje biwinaŋe kepeiyekmâ mansan yakât dopŋeâk yengu biwiyeŋe kepeiakmâ buku oranjim mannomai. ³⁵ Yawu oranjim mannomai yanâmâ yeŋe nâhât hoŋ banihim mansai yakât yen yekmâ nânŋâyŋingim henŋeŋunomai.” Yawu sâop.

**Petoroŋe Yesu betguwuap
yakât Yesuje sâop.**

**(Mataio 26:31-35 Mareko
14:27-31 Luka 22:31-34)**

³⁶ Yesuje yawu sâmu Petoroŋe yuwu sâm âikuop. “Kutdâ, gâ wosaken ariwuat?”

Sâmu sâop. “Yen pilâyekmâ arimune watneknomaihât dop ki tap. Yawu gârâmâ hâmbâi sâp âlâenâmâ nâhâlen torokatnomai.” Yawu sâop.

³⁷ Sâmu sâop. “Kutdâ, wongât gâ orop ki arinom yat? Yâhâ kasalipŋeŋe gohoŋetâ mumbuat yamâ nâ orowâk notgonomaihât naŋgan.”

³⁸ Sâmu sâop. “Bukune, yuwu sâmune nânŋâ. Gâŋe nâ betnohom topne kurihi-

wuat. Betnohorâ kalimbuje otmu goko-
rok isewuap.” Yawu sâop.

**Yesuje himbimân kawenenje
hejenguwuap yakât sâop.**

14 Yesuje torokatmâ yuwu sâm
eknongop. “Nâje pilâyekmâ
ariwom yakât ki nângâm ketet otnomai.
Yeje Anitâ tihit tihit ambojahâlen
biwiyenaje kepeim manmai yakât
dopneâk nâhâlen gurâ biwiyenaje
kepeim mannomai. ²Awoje tatmap yan
emet biwiñe dondâ tap. Yawu ki tap
mâne, nâje emelâk yakât sâm tetem
ekyongombâm. Nâ in ki ariwom. Yeñgât
kawememune yan ari tatnomaihât
ariwom. ³Ari kaweyenje hejengum
yanâmâ âwurem taka meyekmune
nâ orowâk ari mannom. ⁴Yâhâ nâje
Anitâhât tem lâum âi sâm nihiop ya
tuhum metem âwurem yâhâwomgât
mâtâp ya emelâk ekyongowan.”

**Yesuhâlen biwinenenaje kepeinom
otmuâmâ Anitâhâlen yâhânom.**

⁵Yawu sâmu bukunenje âlâ, kutje
Toma sâm, yâkñe yuwu sâm âikuop.
“Kutdâ, gâ wosaken ariwuat ya ki nan-
gain. Yakât otmâmâ nengu mâtâp gi-
rawu ya watmâ gâhâlen takanom?”

⁶Sâmu sâop. “Nâ ninak Anitâhâlen
arinomai yakât mâtâp oan. Otmu Bulâje
Ambojeâmâ nâ mansan. Yakât otmâ lo-
himbi âlâ me âlâ Anitâhât den ekyongo-
mune nângâñetâ bulâje otmu nâhâlen
torokatmâ mannomai yaje manman
kârikñan mannomai. ⁷Yeje nâhât topne
nângâm metewi mâne Awoñnahât topñe
emelâk nângâmbâi. Yawu gârâmâ sâp
yupâek nâ nekmâ nângânomai yamâ
Awoñnahât topñe nângâm hejengunomai.”
Yawu sâop.

⁸Yawu sâmu Pilipñe sâop. “Kutdâ,
awoñnenenje tiripnongorâ eknehât
nanñain. Ekmunñe biwinenenje huruñ
sâwuap.”

⁹Sâmu sâop. “Pilip, yenâmâ nâ orop
sâp kâlep manmâ gain. Yakât otmâ
girawuhât otmâ nâhât topne ki nanñat?
Anitâ orop dopnetñe konohâk oap.
Yakât otmâ lok âlâ me âlâñe nâhât
topne nanñap yamâ Awoñnahât topñe
gurâ nanñap. Topnetñe yawu tapgât
wongât “awoñnenenje tiripnongorâ ekne”
sâm eknohoat? ¹⁰Nâmâ Awoñ orop
biwi nângân nângâñnetñe hikuakmâ
dop konohâk otmu tatmait yakât topñe
nanñat.” Yawu sâm ekum yuwu sâm
eknongop. “Nâje den ekyongoman
yuâmâ nine enñatneâk me ninahâlâk
otmâ ki sâman. Awoñ orop biwi nângân
nângâñnetñe konohâk otmâ tatmait.
Yakât otmâ yâkñe mâmâñe otnihimu
yâkât wâtñan kinmâ kulem topñe
topñe mem gaman. ¹¹Yawu gârâmâ
Awoñ orop biwi nângân nângâñnetñe
hikuakmâ konohâk tatmait ya
nângâñetâ bulâñe olâkgât nanñan. Ya
nângâñetâ ki bulâñe otbuap otmuâmâ
kulem topñe topñe mem gamune ekmai
yakât nângânomai yanâmâ netgât
nângâñetâ bulâñe otbuapgât nanñan.
¹²Bulâñanâk ekyongomune nângâñet.
Awoññaje mâmâñe otnihimu yâkât
wâtñan kinmâ âi memune bulâñe
tetemap. Yakât otmâ Awoñnahâlen
âwurem yâhâwom yanâmâ âi bulâñe
pato tetemu eknomai. Dop yawuâk
lohimbi âlâ me âlâñe nâhâlen
biwiyenaje kepeim manñetâ mâmâñe
otyñgiwom. Yawu otyñgimune nâhât
wâtñan kinmâ âi meñetâ bulâñe
tetewuap. ¹³Awoñnahâlen arimune
yan yeñe biwiyenaje nâhâlen kepeim
yu me yakât ulitnohomai yamâ âlepñe
nângâyñgiwom. Nângâyñgimune
bulâñe tetemu lohimbiñe ekma Awoñne
mepaenomai. ¹⁴Yakât yâhâñne
sâmunen nângâm hejengunet. Yeñe
nâhâlen biwiyenaje kepeim yu me
yakât ulitnohonomai yamâ âlepñe
nângâyñgiwom.

**Wâtgât māmâjahât Heak
gewuap yakât Yesuŋe sâop.**

¹⁵Yeŋe nâhâlen biwiyenŋe kepeim mannomai yakât bonŋe yamâ nâhât tem lâum mannomai. ¹⁶Yawu manŋetâ nâŋe Awoŋne ulitgumune yâkŋe ikŋe Wâtgât māmâjahât Heak hânŋângumu ge māmâŋe otyingimu yâkât wâtŋan mannomai. ¹⁷Yâhâ yeŋe yâkât topŋe nangai. Yâhâ hâmbâi yâkŋe biwiyenŋe ge māmâŋe otyingiwuap. Lohimbi biwiyenŋe pâlâmŋe otmâ belângen mansaiŋe yâkât topŋe ki nangai. Yakât otmâmâ ya yeŋgâlen ki ge māmâŋe otyingiwuap.

¹⁸Nâ yiwerenŋe pilâyekmâ ariwoman. Yâhâ yen mandu yawu otmâ manmaihât nâŋe âwurem gewom. ¹⁹Yâhâ pilâyekmâ yâhâwom yakât kakŋan lohimbi biwiyenŋe pâlâmŋe otmâ belângen manmaiŋe âlâkuâk ki neknomai. Yawu gârâmâ yenâmâ âlâkuâk neknomai. Otmu nâŋe mumuŋambâ yahatmâ manman kârikŋan manmâ yâhâwom. Yakât otmâ yeŋe gurâ mumuŋambâ yahatmâ nâhâlen torokatŋetâ orowâk manmâ yâhânom. ²⁰Yâhâ mumuŋambâ yahatbom yanâmâ nâ Awoŋ orop biwi nânŋân nânŋânnetŋe hikuakmâ konohâk tatmait yakât topŋe yeŋe nânŋâm henŋenŋunomai. Otmu yen orop biwi nânŋân nânŋânneŋe hikuakmâ konohâk mansain ya gurâ nânŋânŋetâ keterakbuap.

²¹Lohimbi âlâ me âlâŋe nâhâlen biwiyenŋe kepeim manmai yamâ nâhât den nânŋâm tem lâunihimai. Otmu nâhâlen biwiyenŋe kepeim mannomai yamâ Awoŋnane wawaeyekmâ tihityenŋe otbuap. Otmu yeŋe nâ orop konohâk otŋetâ yanâmâ nâŋe biwiyenŋan gemune topne nânŋâm henŋenŋunomai.” Yawu sâop.

²²Yawu sâmu Yurasi Simon nanŋe yâkât nambenŋe yuwu sâm ekuop. “Kutdâ, sârâ nânŋâwe. Biwinenŋe gâ orop kepeiakmâ konohâk otmu yan biwinenŋan gerâ topge nânŋâm henŋenŋunom. Yâhâ wongât otmâ lohimbi belângen mansai ya yeŋgât biwiyenŋan ki gerâ topge nânŋânomai?” Yawu sâop.

²³Sâmu sâop. “Lohimbi âlâ me âlâŋe nâhâlen biwi nânŋân nânŋânneŋe kepeim manmaiŋe nâhât denne nânŋâm lâumai. Lohimbi yawuya Awoŋnane wawaeyekmâ tihityenŋe otmu net orowâk manmâ yâhânomai. ²⁴Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe biwi nânŋân nânŋânneŋe nâhâlen ki kepeim manmaiŋe nâhât den ki lâumai. Yâhâ nâŋe den kâsikum yingim gaman yuâmâ nine enŋatneâk otmâ ki kâsikum yingiman. Awoŋnane sâm nihioŋ ya kâsikum yingiman. ²⁵Yâhâ sâp yiwerenŋe yu pilâyekmâ yâhâwom yakât topŋambâek ekyongoan. ²⁶Yawu gârâmâ pilâyekmâ yâhâmune yakât kakŋan Awoŋnane ikŋe Wâtgât māmâjahât Heak hânŋângumu ge nâhât âi torokatmâ tâtâem māmâŋe otyingimu nâŋe den kâsikum yingiminiwan ya bunewâk nânŋânŋetâ keterak yingiwuap.

²⁷Nâ pilâyekmâ yâhâwoman. Biwiyenŋe itoŋ galaŋ otmapgât biwi sânduhân katyeksan. Otmu lohimbi belângen manmaiŋe yen biwi sânduhân katyekne sâm otnomai yamâ imbiâk otnomai. Yâkŋe otnomai yawu ki otbom. Nâŋeâmâ yen orowâk manmâ biwi sânduhân katyekmune yanâk manmâ yâhânomai. Yakât nânŋâm ki gorâyingiâk. ²⁸Emelâk yuwu sâm ekyongoan. “Nâ pilâyekmâ yâhâwom. Hâmbâi mâne âwurem gewom.” Ya nangai. Yâhâ yeŋe nâhâlen biwiyenŋe kepeim mansai mâne nâŋe Awoŋnahât sâtgât âi tuhum pesuk pilâm yâkâlen âwurem yâhâwom yakât nânŋâm heronŋe nânŋâmbâi. ²⁹Nâŋe yiwerenŋe

den ekyongoan yukât bulâŋe tetemu eknomai. Tetemu ekmâ yan topŋe nâŋgâm heŋgeŋgunomai. ³⁰Yiwereŋe manman bâleŋjahât amboŋaŋe hoŋ bawalipŋe hâŋgânyongomu taka meneknomai. Yakât otmâ nâŋe yen orop den kâlep huhunomgât sâp bia. Yamâ benŋe manman bâleŋjahât amboŋe yakât amutgen ki mansan. ³¹Yawu gârâmâ nâŋe Awoŋnahâlen biwinane kepeim yâkât amutgen manman ya lohimbi kerekŋe nâŋgâŋetgât Awoŋnahât tem lâuwangiman. Lâuwangim umatŋe tetenihiwuap yu ki tetenihiâk sâm ki ulitguwom. Yakât otmâmâ yahatŋetâ arine.” Yawu sâop.

**Yesuŋe wain tâkŋan hâum
ikŋahât topŋe sâop.**

15 Yesu ikŋan hâum yuwu sâm eknongop. “Nâ wain tâkŋe yan hâum ninahât topne sâm ekyongomune nâŋgâŋet. Nâmâ wain topŋe yawuya. Yâhâ yenâmâ wain kele awatŋe yawuya. Yâhâ Awoŋneâmâ wain kalam yakât amboŋe yawuya. Ikŋahâk wain bulâŋe kiŋgitŋe orowâk kinâkgât hârâtŋe kum heŋgeŋgumap. ²Yâhâ awatŋe âlâhât bonŋe ki kinmap yamâ Awoŋnaŋe hârem panmu hâlâlân sâmap. Yâhâ awatŋahât bonŋe kinmap yamâ bonŋe kiŋgitŋe orowâk kinâkgât hârâtŋe kum heŋgeŋgumap.

³Yakât dopŋeâk nâŋe den kâsikum yingim gaman ya nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu biwiyenaŋe nâhâlen torokatmai. ⁴Nâhâlen torokatŋetâ biwinenaŋe hikuakmâ konohâk otmu nâhât wâtnan manmâ yâhânomai. Yakât torokatmâ hâum sâwe. Wain awatŋe pak sâm gewuap otmuâmâ yan bonŋe âlâ ki kinbuap. Yakât dopŋeâk yeŋe nâhâlembâ dâiakmâ mannomai yanâmâ bonŋe yeŋgâlen ki tetewuap.

⁵Nâŋeâmâ wain topŋe yakât dop oan. Yâhâ yeŋeâmâ wain kele awatŋe

yakât dop oai. Gârâmâ yeŋe nâhâlen torokatŋetâ orowâk mannom yamâ yeŋgâlen bonŋe âilonŋo tetewuap. Yâhâ yeŋe nâ pilâneknomai yamâ yeŋgâlen bonŋe âlâ ki tetewuap. ⁶Yâhâ wain awatŋe âlâŋe bonŋe ki tetewuap yamâ hârem panmu hâlâlân sâwuap. Hâlâlân sâmu kâlâwân uŋetâ sewuap. Yakât dopŋeâk lohimbi âlâ me âlâŋe pilâneknomai yamâ Awoŋnaŋe panyekmu hem nâpumân ge kioŋetâ kâlâpŋe seyekbuap. ⁷Yâhâ yeŋe nâhât den lâum manŋetâ biwinenaŋe hikuakmâ konohâk otbuap yan yeŋe yu me yakât ulitnohonomai yamâ âlepŋe nâŋgâyiŋgiwom. ⁸Yeŋe nâ orop manmâ tem lâunihinomai yanâmâ yakât bonŋe manman âilonŋo yeŋgâlen tetewuap. Yeŋgât manman tetemu lohimbiŋe yekmâ nâhât hoŋ bawalipne sâm Awoŋne mepaenomai. ⁹Yâhâ Awoŋnaŋe wawaenekmâ tihitne otmâ gap yakât dopŋeâk nâku yawuâk wawaeyekmâ tihityeŋe otmâ gan. Yakât otmâmâ ki betnohonomaihât naŋgan. ¹⁰Nâŋe Awoŋnahât tem lâum manmune yaŋak yâkŋe biwiŋaŋe kepeinek mâ gamap. Yakât dopŋeâk yeŋe nâhât tem lâum mannomai yanâmâ nâku yawuâk biwinane kepeiyekmâ yâhâwom.

¹¹Yeŋe nâhât den nâŋgâm biwiyenaŋe katmâ herone kakŋan manŋetgât nâŋe ninan hâum ekyongoan. Yakât otmâ tem lâunihim mannomai. Yanâmâ yeŋgât nâŋgâm nâku yawuâk biwi hero nâŋgâyiŋgiwom. ¹²Yâhâ den âlâ yuwu sâm ekyongomune lâum manŋetgât naŋgan. Nâ orop biwinenaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgiai yakât dopŋeâk yengu yawuâk biwiyenaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgim mannomai. ¹³Yâhâ lok âlâ me âlâŋe buku âlâhât tep âlep nâŋgâwâŋgim sârereŋetâ yakât yongoŋetâ munomai yuŋe buku orotgât mâtâp âlâlâ kerek wangiap.

¹⁴ Otmu yeŋe nâhât tem lâum mannomai yamâ nâhât bukulpne yawu mannomai.

¹⁵ Yâhâ lok kunŋe âlânge ikŋe biwiŋan den tatmap ya hoŋ bawalipŋe ki ekyongomap. Yawu gârâmâ Awoŋnaŋe den eknohomap yamâ nânge kerehâk ekyongom gan. Yawu otman yakât nânŋâm hoŋ bawalipne ki sâyiŋgiwom. Yamâ bukulpneâk sâmunne ârândânŋ otbuap.

¹⁶ Yawu gârâmâ yeŋe ki menekbi. Nânge yen meyekmâ âi sâm yiŋim hânŋânyongomune arinomai. Ari lohimbi nâhât den pat âlepŋe ekyongonŋetâ nânŋânŋetâ bulânge otmu manman kârikŋan mannomai. Yakât otmâ yeŋe wuân me wongât nânŋâm nâhât wâtman kinmâ Awoŋne ulitgunomai yamâ âlepŋe nânŋâyŋgiwuap. ¹⁷ Yakât den emelâk yan ya yâhâpŋe sâmunne nânŋânŋet. Yeŋe biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmâ buku oraŋgim mannomai.

**Lohimbi belângen manmaiŋe
Yesuhât komot yeŋgât hâkânŋ otmâi.**

¹⁸ Lohimbi belângen manmaiŋe kasa otyiŋginomai yanâmâ ki pârâk pilânomai. Kândikum emelâk nâ kasa otnihiwi yawuâk yeŋgât kasa otyiŋginomai. ¹⁹ Yâhâ orotmeme bâleŋe otmâ mansai ya yeŋgâlen torokatmâ yawuâk otmâi mâne buku otyiŋgimbâi. Yawu gârâmâ yenâmâ emelâk nânge nine pat kuyiŋgim meyekmune nâhâlen torokatbi. Yawu torokatbi yakât otmâ lohimbi yaŋe yeŋgât hâkânŋ otmâ mem ge katyekne sâm otmâi.

²⁰ Nânge emelâk den yuwu ekyongowan ya biwiyenŋan katmâ nânŋânomai. Lohimbiŋe lok kunŋe otmu yakât hoŋ bawalipŋe yamâ kapam dop konohâk yongom hâhiwin yiŋginomai. Yawu gârâmâ nâ mem âlâlâ tuhunekmâ hâhiwin nihim mansai yakât dopŋeâk yen yawuâk mem âlâlâ tuhuyeknomai. Yâhâ lohimbi nombotŋaŋe nâ buku otnihim denne nânŋâmâi mâne yen gurâ

yawuâk lohimbi nombotŋaŋe buku otyiŋgim denyenŋe nânŋâmbâi. ²¹ Lohimbi belângen mansaiŋe Awoŋnaŋe hânŋânnohomu gewan yâkât topŋe ki nanŋai. Topŋe ki nanŋai yakât otmâ yen gurâ kasa otyiŋgim mem âlâlâ tuhuyeknomai. ²² Yawu gârâmâ nânge hânân yu ki ge Awoŋnahât topŋe ekyongowan mâne yâkŋe betnihimbâi yakât tosa ki membâi. Yamâ tosa miai yakât âlâ me âlâhâlen gâitmâ tâwâeyeknomaihât dop âlâ ki otbuap. ²³ Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlânge nâhât hâkânŋ otmâ betnihim manmai yaŋe nâ otnihaiin sâm Awoŋne otbaŋgimai. ²⁴ Yakât torokatmâ sâwe. Nânge hohetyenŋan manmâ kulem topŋe topŋe ki orotŋe ya mewan mâne ki ekŋetâ tâŋât otmu tosa membâi. Yawu gârâmâ kulem meman ya ekmai yamâ Awoŋnâit betnitgim mansai. ²⁵ Yawu gârâmâ yeŋgât miti pepaen den âlâ tap yakât bonŋe teteâkgât yawu oai. Den ya yuwu tap. “Lokŋe imbiâk kasa otnihaii.” Den yawu tap.

²⁶ Nâmâ hâmbâi Awoŋne ekumune ikŋe Wâtgât mâmânŋahât Heak hânŋângumu gewuap. Ge lohimbi biwiyenŋan kioŋmu nâhât den pat âlepŋe nânŋânŋetâ bulânge otbuap. ²⁷ Otmu yenâmâ nâ orowâk manmâ âi topŋe katmâ gain yakât mem hewewerŋ tuhuyekmu nâhât den pat âlepŋe sâm haŋ tuhunomai.”

16 Yesuŋe den âlâ yuwu sâm ekonogop. “Lohimbi belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyekmâ hâhiwin yiŋginomai yanâmâ ekmâ ki pârâk pilâm betnihim biwiyenŋe âlâhâlen katmai hât den yu ekyongoan. ² Yakât torokatmâ sâwe. Lohimbiŋe yeŋgât hâkânŋ otmâ miti emetŋambâ kewilâyekŋetâ ge yae hen mannomai. Yâhâ hâmbâi mâne belângen mannomai yaŋe Anitâhât sâtgât oain sâm yongonŋetâ munomai. ³ Yamâ Awoŋ orop netgât topnetŋe ki nânŋâm heŋgeŋgum mem âlâlâ tuhuye-

knomai. ⁴Yâhâ emelâk yakât ki ekyongowan. Yawu gârâmâ pilâyekmâ ari-woman yakât emet inânjan den yu ekyongoan. Arimune yenjiâk tatjetâ mem âlâlâ tuhuyeknomai yanâmâ den ekyongoan yu nângâm mannomai.

Wâtgât māmājahât Heakgât nep

⁵Nâmâ hângânnohomu gewan yâkâlen purik sām âwurem yâhâwom. Yawu gârâmâ yengâlen gâtje âlâ me âlâje nâhât topje girawuhât yâhâwuat sām ki âinohomai. ⁶Nâje katyekmâ yâhâwom sâmunne nângâjetâ biwiyenje umatje oap.

⁷Bukulipne, bulânjanâk sâmunne nângâjet. Nâje ki pilâyekmâ âwurem yâhâwom mâneâmâ Anitâhât Wâtgât māmājahât Heakje ki ge māmâje otyingiwuap. Yawu gârâmâ pilâyekmâ âwurem yâhâwom yanâmâ hângângumune ge māmâje otyingim biwi sânduahan katyekbuap. ⁸⁻⁹Gem yan lohimbi je nâhâlen biwiyenje ki kepeim tosa otmai ya engatyenjan gemu nângâjetâ keterakyingiwuap. ¹⁰Otmu Anitâje lohimbi yekmu ârândâj olâkgât âi sām nihiop ya tuhûm tij pilâm katyekmâ âwurem yâhâwom yakât topje gurâ nângâm hejengegunomai. ¹¹Otmu Anitâje manman bâlenjahât amboje sâm hârewangim mem ge kalop yakât nângâjetâ keterakbuap. Yawu nângâm hejengegunum nâhâlen biwiyenje kepeim mannomai.

¹²Nâje sâp yiwereje den umatje topje topje tap ya kâsikum yingimbâm. Yamâ yiwereje yakât topje nângânomaihât dop bia. ¹³Hâmbâi mâne Anitâje ikje Wâtgât māmājahât Heak hângângumu ge den bulâje ekyongomu nângânomai. Yawu otmu yâkât topje nângâm hejengegunomai. Yâkneâmâ ikje engatjeâk ki watmâ ekyongowuap. Anitâhât den ya konohâk ekyongom māmâje otyingimu yu me

ya tetewuap ya ekmâ topje nângâm hejengegunomai. ¹⁴Yâhâ lohimbi nine pat mannomai ya yengât biwi nângân nângânyenje mem kusânyingimu nâhât topne nângâjetâ keterakyingiwuap. Nângâjetâ keterakyingimu nâhât nângâjetâ yahatmu mepaeneknomai. ¹⁵Otmu den bulâje Awoñnahât nângân nângânjan tap ya eknohomap. Yawu eknohomu yanak nâku yawuâk Wâtgât māmājahât Heak ekumune topje sâm tetem ekyongowuap.

Yesuhât hoñ bawalipñaje engat hako sâp kâlep ki nângâwi.

¹⁶Nâ yen orop sâp kâlep ki mannom. Pilâyekmâ yâhâwom. Manmâ sâp kâlep ki otmuâk âwurem gewom.” ¹⁷Yesuje yawu sâm eknongomu nângâm pâpguwin. Nângâm pâpgum nenjahâk yuwu sâm alahu gulahu otbin. “Yamâ girawuhât yawu yap. “Nâ pilâyekmâ Awoñnahâlen yâhâmunne ki neknomai.” Otmu “pilâyekbom ya kâlep ki otmuâk âwurem gemune neknomai.” yawu yap. ¹⁸Yawu yap yamâ topje girawuhât otmâ yap?” sâm yakât topje pâpgum alahu gulahu otbin.

¹⁹Yawu sâm alahu gulahu otmâ yakât Yesu âikune sâm otbin. Yawu nângâmunje biwinenje ekmâmâ yuwu sâm eknongop. “Nâje pilâyekmâ yâhâwom gârâmâ sâp kâlep ki otmuâk âwurem gewom,” yawu ekyongomune nângâm biwi yâhâp otmâ topjahât âinohone sâm oai. ²⁰Yakât yuwu sâm ekyongomune nângâjet. Nâje pilâyekmâ ariwom yan nâhât isem engat hako nângânomai. Engat hako nângânomai yanâmâ lohimbi belângen mansaije kândâtyenje kuwiknomai. Otmu yengât biwi nângân nângânyenje umatje otbuap yamâ sâp kâlep ki otbuap. Yakât kakñanâmâ âlâkuâk herenje pato nângânomai. ²¹Den yukât topje nângâjetâ keterahâkgât

den âlâen hâum sâmunen nângânet. Imbilipnenne naom mene sâmhâliliakmâ tatmâ memai. Otmu naom ya kionmu yan hâkyene sânduk sâmu herone pato nângâm yakât kakpan hâhiwin nângâmai ya nelâmyongomap.²² Yakât dopneâk nâne pilâyekmâ arimune engat hako nângânihinomai. Otmu sâp kâlep ki otmuâk âwurem gemune nekmâ tepylene sânduk sâmu herone pato nângânomai. Herone nângânetâ lok âlâ me âlâne yâhâpne engat hakoân ki katyeknomai.²³ Yâhâ sâp yan nine topne ki nângâm pâpgunomai. Yakât otmâ âi pâi ki tuhuneknomai. Den bulânânâk sâmunen nângânet. Yeje biwiyenane nâhâlen kepeim wuân me wongât nângâm awojne ulitgunomai yamâ âlepne nângâyingiwuap.²⁴ Yamâ emelâk âi topne katbin yapâek yeje wuân me wuângât awojne ki ulitgum ganetâ yu oap. Yâhâ sâp yiwereje yupâek âlepne nâhâlen biwiyenane kepeim awojne ulitgum manjetâ nângâyingimu herone kakpan manmâ yâhânomai.

²⁵ Nâne yu me yakât den âlâen hâum ekyongoman. Gâmâlâhâmâ awojnahât topne ya nângânetâ keterakbuapgât tâj tâjâk ekyongowom.²⁶ Sâp yanâmâ nâhâlen biwiyenane kepeim awojne tâj tâjâk ulitgunomai. Yakât otmâmâ nâne yengât kaweyenan kinmâ hilâm ârândân ki ulitguwom.²⁷ Nâmâ âi topne ki katmâek awojne orop embânâmbâek tatmâ gam yanak pilâm hânân yuân gewan ya nângânetâ bulâne otmu biwiyenane nâhâlen kepeim mansai. Yawu mansai yakât Awojnanane wawaeyekmâ tihityene otmap.²⁸ Bulânânâk nâ Awojnahâlembâ gewan. Yakât otmâ âi tuhumm pesuk pilâm âwurem yâhâwe sâm oan.” Yawu sâop.

²⁹ Yesuje yawu sâmu yuwu sâm ekuwin. “Yiwerejeâk eksain. Gâne den tâj tâjâk eknongorâ yakât topne tetemu

nângâmunne âlepne oap.³⁰ Gâne biwinene kerek ekmâ nângâmat. Yawu gârâmâ biwinenjan tap yakât ki hâum pâpumat. Yakât otmâ Anitâne hângân-gohomu ge mansat yakât nângâmunne bulâne oap.” Yawu sâwin.

³¹ Sâmunne sâop. “Âlepne nâhât topne yiwereje nângâm biwiyenane nâhâlen tijâk kepeim mansai.³² Yawu gârâmâ sâp kâlep ki otmuâk kingityenahât otmâ pilânekmâ tiok taok otmâ âlâhu kapijan kapijan arinomai. Arijetâ nâmâ niniâk ki tatbom. Awojne orowâk tatdom.³³ Yawu gârâmâ yuwu sâmunen nângânet. Yeje nâhâlen torokatjetâ biwi nângân nângânnenane kepeiakmâ konohâk otmu biwi sânduhân mannomaihât den yu ekyongoan. Yeje yawu manjetâ lohimbî belângen manmaiye mem âlâlâ tuhuyeknomai yanâmâ ki lohotne otnomai. Yamâ nâne emelâk manman bâlejahât ambone mem ge katmâ kunylene pato mansan ya nângâm mannomai.”

Yesuje hoj bawalipne yengât nângâm Anitâ ulitguop.

17 Yesuje den yawu sâm eknongom senne pak sâmhimbimân ekmâ âwâne yuwu sâm ekuop. “Awoj, lohimbîne nekjetâ yahatmu mepaeneknomaihât sâp tâlâhuap. Yawu gârâmâ gâne mâmâne otnihirâ tem lâuhihim mansan. Yakât otmâ lohimbî kerek wawaeyekmâ tihityene otbe sâm oat yakât bulâne ekmâ mepaehekmâ mannomai.² Emelâk “Lohimbî kerek yengât kunylene otmâ manbuat” sâmhâ nihion. Yakât otmâ emelâk lohimbî yengât manman kârikjahât pat kuyingion yamâ biwiyene mem heweweje tuhurâ nâhâlen torokatnomai yamâ yakât bulâne yingiwom.³ Yâhâ manman kârikjahât topne yuwu. Gâ konok Anitâ bulâne tatmâ gamat.

Otmu gâje tihityeje otbe sâm nâ hângânnohorâ gewan. Ya lohimbije nângâjetâ bulâje otmu netgâlen biwiyenaje kepeim mannomai yamâ manman kârikje yingimune menomai. ⁴Gâje âi sâm nihim hângânnohorâ gewan ya tuhum pesuk pilâwom yanâmâ lohimbi kiŋgitje orowâkne ekmâ mepaeheknomai. ⁵Awoŋ, embânân hân hibim ki kândikyotgon yan biwinetje konohâk otmâ orowâk tatmâ gawit. Yawu gârâmâ hibim pilâm hân yuân ge mansan. Yakât otmâ sâp yiwereje yuâmâ gâhâlen âwurem gamune emelâk orowâk tatmâ gawit yawuâk orowâk tatmâ yâhârom.

⁶Awoŋ, angoân lok kâiân konok yu lok bâleje yengâlebâ meyehon. Meyekdâ nâhâlen torokatjetâ gâhât topge sâm tetem ekyongoman. Ekyongom gamune yan nâhât tem lâum manmai. ⁷⁻⁸Gâje den eknohon yamâ kerehâk sâm tetem ekyongomune nângâjetâ bulâje otmâ. Otmu gâje hângânnohorâ gewan ya gurâ yawuâk nângâjetâ bulâje otmâ.

⁹⁻¹⁰Yawu nângâm nâhât âi torokatmâ tuhum tiŋ pilâm net orop mannomgât mâmâje otyingihât nanŋan. Mâmâje otyingirâ nâhât wâtnan kinmâ den pat âlepje ekyongonjetâ lohimbije kiŋgitje orowâkne nângâm mepaenekmâ mannomai. Yawu otmâ ya yengât nângâm ekgohoan. Yâhâ lohimbije belângen manmai ya yengât ki ekgohoan. ¹¹O, Anitâ Awoŋne. Topge ikŋiâk tap. Tat tatge âlâ kândâkdâ tatmâ gaonjak tatmâ gamat. Otmu tatmâ yâhâwuat. Yiwerejeâmâ hoŋ bawalipne pilâyekmâ gâhâlen âwurem gawom. Yawu gârâmâ nâhât hoŋ bawalipne yuŋe yuân torokatmâ lok bâleje yengât hohetyenjan mannomai yamâ gâje mâmâje otyingim tihityeje otbuat. Mâmâje otyingirâ netje biwinetnaje konohâk otmâ yakât dopjeâk lok

yuŋe biwi konok otmâ mannomai. ¹²Yawu gârâmâ hoŋ bawalipne yu orowâk manmâ gain yuŋe pilânekâm ari hiliwahomaihât mâmâje otyingim gaman. Yâhâ gâje mâmâje otnihimat yawuâk mâmâje otyingiman. Otmu miti pepaen den âlâ tap yakât bulâje teteâkgât bukuyenje âlâ osetyenjan gâtje âlâje pilânenekmâ arap. Yâhâmâ hem nâpumân ge hiliwahowuapgât pat mansap.

¹³Yâhâ nâ gâhâlen gawoman. Yakât otmâ âi sâm nihion ya memune heroje nângânihimat yakât dopjeâk hoŋ bawalipnaje nâhât âi torokatmâ tuhumomai yan heroje nângâyingiwom. Yakât topje nângâm heroje kakŋan mannomaihât nâje senyenjan kinmâ den ekgohoan yu nanŋai. ¹⁴Yâhâ emelâk nâmâ hibimâmbâ ge gâhât den kâsikum yingimune nângâjetâ bulâje otmu orotmemeyenje bâleje bet pilâm nâhâlen torokatmâ hibimngât pat oai. Yakât otmâ lok bâleŋaje ya yengât nângâm hâkâŋ otmâ. ¹⁵⁻¹⁶Yâhâ nâhâlen torokatmâ hibimngât pat mansai. Yakât otmâ gâje mem dâiyekdâ pilâm gâhâlen yâhânetgât ki nanŋan. Yawu gârâmâ Bâleŋahât Amboŋaje mem hilipyongomapgât mâmâje otyingihât nanŋan. ¹⁷Mâmâje otyingirâ orotmeme bâleŋambâ keterakmâ gâhât den bulâje lâum manmâ yâhânomai. ¹⁸⁻¹⁹Gâje angoânâk âi sâm nihim hângânnohorâ ge tem lâuhihim gâhât den pat âlepje ekyongom gan. Yakât dopjeâk nâku âi sâm yingim hângânyongomune ari lohimbije den pat âlepje yakât ekyongonomai.

Yesuŋe ikje komolipje nengât nângâm Anitâ ulitguop.

²⁰Awoŋ, sâp yiwereje yuâmâ nâhâlen torokatmâ mansai ya yengâlâk ki sâm ulitgohoan. Hâmbâi lohimbije dondâje nâhât den pat

âlepne nângânetâ bulâne otmu biwiyene nâhâlen katnomai ya yengât ulitgohomune nângâ. ²¹ Awoŋ, gâ orop biwi nângân nângânetneŋe kepeiakmâ konohâk oait. Yakât dopneâk lohimbi yaŋe netgâlen biwiyeneŋe kepeim konohâk otmâ mannomaihât naŋgan. Yâhâ biwi konohâk otmâ mannomai yanâmâ lohimbi belângen mansaiŋe manmanyene ekmâ yuwu nângânomai. “Anitâne Yesu hângângumu ge mâmâne otyingimu yaŋak biwi konok otmâ buku oraŋgimai.”

²²⁻²³ Otmu gâne hângânnohom mâmâne otnihirâ ge hohetyeŋan manmune biwinetne konohâk otmait yakât topne nângâm heŋgeŋguai. Yakât dopneâk nâne hângânyongom mâmâne otyingimune nâ orop biwiyene konohâk otmâ mannomai. Yawu mannomai yanâmâ lohimbi hânŋan kulemŋan mansaiŋe gâne wawaenekmat yawuâk wawaeyekmâ tihityene otbe sâm nâ hângânnohorâ gewan yakât topne nângâm heŋgeŋgunomaihât ulitgohoan.

²⁴ Awoŋ, lohimbiŋe biwiyene nâhâlen katmai yamâ nâ orowâk himbimân tatnom yakât emelâk pat kuyingion. Otmu gâne embânân hân himbim ki kândikyotgon yan biwihaje kepeinekmâ gâ orowâk himbimân tatbisâit yakât sâm nihion. Yakât otmâ pat kuyingion yakât bulâne tetemu himbimân net orowâk tatmâ mepaeneleknomaihât ulitgohoan.

²⁵⁻²⁶ Awoŋ, lohimbi belângen mansaiŋe gâhât topge ki nangai. Yawu gârâmâ nâneâmâ gâhât topge nângâm lok yuŋe nâhâlen biwiyene katmâ mansai ya ekyongomune tipine nângânetâ keteraksap. Yakât otmâ gâne wawaenekmâ hângânnohorâ gewan ya nângâm heŋgeŋguai. Yâhâ nâne kulem membom yan gâne wawaeyekmat yakât topne nângâm heŋgeŋgunomai.” Yawu sâop.

Parisaio yengât tembe lâlulipyeŋe Yesu mewî.

(Mataio 26:47-56 Mareko 14:43-50 Luka 22:47-53)

18 Yesuŋe yawu sâm âwâne ekumu pesuk sâmu hoŋ bawalipne nen menenekmu ba to tipine âlâ, kutje Kitoron sâm, ya hâtikguwin. Ya hâtikum nak âlâ, kutje Oliwa, ya kambatne kâmetbi yan yâhâwin. ² Yâhâ emelâk manmâ gawin yan Yesuŋe menenekmu yan yâhâ tatmâ nângâminiwin. Yakât otmâ Yurasi kapi ya nângâop. ³ Yakât otmâ Yurasiŋe betjeheh kioŋmâ Parisaio otmu hotom uminiwi ya yengât sât-gât otmâ tembe lâlulipyeŋe dâiyekmu unam, tewet, kapamgât senje âlâlâ miakmâ balam saum nengâlen tohowi. ⁴ Toho mem teteneneknetâ umatne yu Yesu kakŋan yâhâwuap ya emelâk nângâop yakât otmâ katnenekmâ gotyeŋan ba yuwu sâm âiyongop. “Yen âlâhât pâinsai?” sâop.

⁵⁻⁶ Sâmu sâwi. “Nenâmâ lok âlâ, kutje Yesu, yamâ Nasaret kapi amboŋe yâkât pâinsain,” sâwi.

Sânetâ sâop. “Lok yamâ nâ yu.”

Sâmu Yurasi otmu orowâk takawiŋe denje nângâm pârâk pilâm umutyene arimu hânân ge pare iwi.

⁷ Yawu otmâ yâhâpne âiyongom sâop. “Yen âlâhât pâinsai?”

Sâmu yahatmâ kinmâ sâwi. “Lok âlâ, kutje Yesu, yamâ Nasaret kapi amboŋe,” sâwi.

⁸ Sânetâ sâop. “Nâ emelâk ekyongoan. Lok yamâ nâ yu. Nâ pâinneksai yakât otmâ hoŋ bawalipne yu pilâyeknetâ yahatmâ ariŋetgât naŋgan.” Yawu sâop.

⁹ Yawu sâm yan den emelâk yuwu sâop yakât bulâne teteop. “Awoŋ, gâne lok yu mâmâne otyingirâ nâhâlen biwiyene kepeim mansai yu yengât tihityene otmune âlâ ki hiliwahoap.” ¹⁰ Yawu sâmu Petoroŋe tewetne mem yahatmâ hotom

um manbi ya yengât kunyeje manop yâkât hoj bawanje, kutje Maiko sâm, yamâ ândâpne nombot ya topjambâek kârâm hâreop.¹¹ Kârâm hâremu Yesuje ekmu bâlemu yuwu sâm ekuop. “Yawu otdâ bâleap. Umatje yu tetenihimu sât-gum mumbomgât Awojnanje mâtâp sâm nihioy ya ki watbomgât nanjat hâ? Âlâje yakât ki ekgohop?” Yawu sâop.

Yesu mem Anasihâlen ariwi.

¹²⁻¹³ Yesuje yawu sâm ekumu Roma tembe lâu ya yengât kunyejanje sâmu tembe lâulipne otmu Parisaio yengât tembe lâulipyejanje Yesu mem bâteje sâhâm menduhuwi. Yawu tuhum mem lok sombo âlâ, kutje Anasi sâm, yâkât emelan yâhâwi. Anasi yamâ lok âlâ, kutje Kaipa sâm, yâkât lamatje. Yâhâ Kaipa yamâ hombanj yakât hotom uminiwi ya yengât kunyeje pato manop.¹⁴ Yawu gârâmâ Kaipajeâmâ nen Yura lohimi kerekje hiliwahomaingât Yesu konok mumbuapgât nângâm papatolipnenje ekyongop.

Peteroje Yesu betguop.

(Mataio 26:69-70 Mareko 14:66-68 Luka 22:55-57)

¹⁵ Yâhâ Yesu mem Anasihât emelan yâhânetâ Petoro otmu bukunenje âlâjeâmâ Yesu watmâ ariowot. Yâhâ Anasijeâmâ bukunenje ya nângâwanjimap. Yakât otmâmâ Yesu mem emelan yâhânetâ yawuâk watyekmâ betyejan yâhâop.¹⁶ Yawu otmâmâ Petorojeâmâ emet hawiĵan peke yakât hângi hâlânmâ kinop. Yawu gârâmâ bukuje Anasihât emelambâ ge hoj bawa imbi âlâje hângi galemgum kinop ya ekumu hângi hindâmu yanâk Petoro gurâ kâlehen yâhâop.¹⁷ Kâlehen yâhâmu imbi yanje ekmâ sâop. “Âo

gâmâ Yesu hoj bawanjim manmat. Yawu geksan.”

Sâmu sâop. “Yu yat yamâ imbiâk yat,” sâop.

¹⁸ Otmu sâp yanâmâ bâlâpne bâleje olop. Yakât otmâ tembe lâu nombotjanje kâlâp uĵetâ semu hoj bawa nombotje orowâk menduhuakmâ kâlâp nângâm kinbi. Kâlâp nângâm kinĵetâ Petoroje hohetyejan ga kinmâ kâlâp nângâop.

Kaipaje Yesu âi pâi tuhuop.

(Mataio 26:59-66 Mareko 14:55-64 Luka 22:66-71)

¹⁹ Yesuje nen hoj bawalipne menenekmâ den kâsikum ningiminiop. Otmu otbin mewin yakât topje hotom uminiwi ya yengât kunyejanje nângâwe sâm âikuop.

²⁰⁻²¹ Âikumumu sâop. “Wongât âinohoat? Kapi ambolipne orop miti emetĵan me opon kâmbukĵan yâhâ menduhuakĵetâ den kâsikum yingim gaman. Otmu kapi tipi tapi tatmâ arap, me wosapâ me wosapâ kapi ambolipĵanje menduhuakmai yan lok senyejanâk kinmâ den ekyongom gaman. Nâmâ tik tik ki ekyongoman. Yakât otmâ nâ ekyongomune nângâmai ya âiyongorâ yâkĵe sânomai.” Yawu sâop.

²² Yawu sâmu tembe lâu âlâje yahatmâ Yesu ândâpne huhum yuwu sâm ekuop. “Gâmâ girawu otmâ hotom umai yengât kunyeje ya nekamĵan yat?” Yawu sâop.

²³ Sâmu sâop. “Nâ den bâleje yan otmuâmâ yakât topje sârâ nângâwe. Nâmâ den âlepne yan. Yamâ girawuhât ândâpne huhuat?” Yawu sâop.

²⁴ Benje, Anasije sâmu Yesu bâteje sâhâm menduhuwi ya ki holanmâek mem lamatje, kutje Kaipa sâm, yâkâlen dâim ariwi.

Petoroŋe Yesu âlâkuâk betguop.

**(Mataio 26:71-75 Mareko
14:69-72 Luka 22:58-62)**

²⁵ Yâhâ Petoro yamâ yawuâk kâlâp nângâm kinop. Nângâm kinmu lohimbi orowâk kinbiŋe towatŋe ekmâ nângâmâmâ yuwu sâmu ekuwi. “Gâ gurâ Yesu orowâk manmat, yawu geksein.” Yawu sâŋetâ topŋe kurihiakmâ “Nâ bia,” sâmu irelahop.

²⁶ Sâmu hotom umai ya yeŋgât kun-yeŋahât hoŋ bawa âlâhât ândâpŋe Petoroŋe kârâm hâreop yakât hep torehenŋe âlâ orowâk kinbiŋe Petoro ekmâ yuwu sâop. “Bulâŋanâk Yesu miai yan gâ orowâk kinŋetâ yeksan.” Yawu sâmu ekuop.

²⁷ Yawu sâmu “nâ bia” sâmu irelahop. Irelakmu yanâk gokorok isiop.

Yesu mem Pilatohâlen ariwi.

**(Mataio 27:1-2,11-14 Mareko
15:1-5 Luka 23:1-5)**

²⁸ Otmu Yesu mem Kaipahât emelan ariŋetâ yan mumbuapgât den sâmu hârewaŋgiwi. Otmu emet haŋ sâmu emelambâ mem ge Roma lok yeŋgât kiap âlâ, kutŋe Pilato sâmu, yâkât emelan ariwi. Yawu gârâmâ Tihit tihit hombaŋ yan lama gâim um neminiwi sâp yan lohimbibiŋe angoân pâku lohimbi yeŋgât emetyeŋan yâhâmai sâmu samut katbi. Yakât otmâ Yesu mem ari Pilatohât emet umbiŋan kinbi. ²⁹ Emet umbiŋan kinŋetâ Pilatoŋe emelambâ ge yuwu sâmu âiyongop. “Lok yuâmâ wongât nâhâlen mem takai?”

³⁰ Âiyongomu sâwi. “Lok yuŋe otmu bâleap. Yâhâ ki otmu bâleap mâne wongât yuwu mem takambâin.” Yawu sâwi.

³¹ Sâŋetâ sâop. “Yeŋe girawu otbaŋginom naŋgai ya âlepŋe yeŋe girem den watmâ otbaŋgiŋet.” Yawu sâop.

Sâmu sâwi. “Emelâk mumbuapgât den sâmu hârewaŋgiain. Yawu gârâmâ nenŋe lok âlâ kumunŋe mumbuapgât mâtâp maŋguningiwi. Yawuhât otmâ gâŋe konok sâmu hârewaŋgirâ mumbuapgât gâhâlen mem takain.” Yawu sâwi.

³² Yâhâ angoânâmâ Yesuŋe “Nohom howanân kânâŋgâneknomai,” sâop yakât bonŋe teteâkgât Yura nenŋat kunlipnenŋe Yesu mem Pilatohâlen ariwi.

³³ Bâiŋ, yawu sâŋetâ Pilatoŋe purik sâmu emetŋan yâhâ Yesuhât sâmu mem gaŋetâ yuwu sâmu âikuop. “Yura yeŋgât lok kutdâ sâmai ya gâ me?”

³⁴ Sâmu sâop. “Gike enŋatgeâk otmâ yat me lok âlâŋe ekgohomu nângâm yat?”

³⁵ Sâmu sâop. “Nâmâ Roma gâtŋe. Nâŋe Yura yeŋgât topyeŋe ki nângâman. Gâŋe girawu olongât papatolipgaŋe meŋgekâ nâhâlen takai?”

³⁶ Sâmu sâop. “Nâmâ lohimbi yu yeŋgât lok kutdâ ki manbe sâmu oan. Yâhâ nâŋe yâk yeŋgât lok kutdâ manbe sâmu oan mâne papatolipnenŋe menekmai sâmu nine hoŋ bawalipnaŋe yahatmâ tânnohom kapam kumbâi. Nâmâ yuân mansai yeŋgât kutdâyeŋe mansan.” Yawu sâop.

³⁷ Sâmu sâop. “Gâ bulâŋanâk lok kutdâ mansat?”

Sâmu sâop. “Yu yat yakâ. Nâmâ den bulâŋe yakât topŋe ekyongowehât hân yuân gewan. Yakât otmâ lohimbiŋe den bulâŋe nângâne sâmu otmai yaŋe nâhâlen torokatmâ mansai.” Yawu sâop.

³⁸ Sâmu sâop. “Wuân den bonŋe on-
dop âlâ tap yakât yat? Yamâ ki tap.”

**Pilatoŋe Yesu muâkgât
sâm hârewaŋgiop.**

**(Mataio 27:15-31 Mareko
15:6-20 Luka 23:13-25)**

Yawu sâm benŋe emet umbiŋan gem Yura nengât papatolipnenŋe yuwu sâm ekyongop. “Lok yukât tosa ki eksan. ³⁹Yawu gârâmâ Tihit tihit hombaŋ ârândâŋ pâi emetŋan lok tatminiwi yapâ gâtŋe âlâ kapi ambolipŋaŋe sâŋetâ holaŋyekomune geminiwi. Yakât otmâ Tihit tihit hombaŋ yuân lok kutdâ yu sâmune holaŋetâ ge manâkgât naŋgai me bia? Me lok âlâ sâmune holaŋetâ gewuap?” Yawu sâop.

⁴⁰Yawu sâmu yahatmâ halahum yuwu sâwi. “Yawu bia. Barawa ya pâi emetŋambâ holaŋdâ giâk.” Yawu sâwi.

Yawu gârâmâ Barawahât topŋeâmâ yuwu. Yâhâmâ lok yongomu yakât ot-mâmâ pâi emetŋan katŋetâ talop.

**Pilatohât tembe lâulipŋaŋe Yesu
mem âlâlâ tuhuwi.**

19 Yawu sâŋetâ Pilatoŋe ikŋe tembe lâulipŋe ekyongomu Yesu mem tâk âlâ sâtŋe metŋe yaŋe kândâtŋan lawitmâ hâkŋe orowâk mem gahaewi. ²Lawitmâ tâk âlâ, sâtŋe metŋe, kon pan pan me hatman yawuya yaŋe mem kunŋan pân pân kepeiwaŋgiwi. Yawu otmâ sâŋgum kuriŋ pâwâwâŋ yamâ lok kutdâŋe katmâ manminiwi yawuya ya mem latbaŋgiwi. ³Yawu otmâ senŋan gem yuwu sâm ekuwi. “Bâe. Yura yengât lok kutdâ pato. Gâŋe torokatmâ kinmâ yâhâwuatgât naŋgain.” Yawu sâm ândâpŋe huhuwi. ⁴Yawu otbaŋgiŋetâ sâtŋum kinmu benŋe Pilatoŋe emet umbiŋan ge yuwu sâm lohimi ya ekyongop. “Yengât lok kutdâ yukâlen tosa âlâ ki eksan. Yakât otmâ sâmune mem geŋetâ yeŋe senyeŋaŋe ekŋet.” Yawu sâop. ⁵Yawu sâmu Yesu tâk sâtŋe metŋe ya kunŋan

kepeiwaŋgiwi otmu sâŋgum kuriŋ latbaŋgiwi ya yawuâk tatmu mem geŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Yengât lok kutdâ yu holaŋmune giâkgât naŋgan.” Yawu sâm ekyongop.

⁶Yawu sâm ekyongomu hotom uminiwi ya yengât kunlipyeŋe otmu tembe lâulipyeŋaŋe Yesu ekmâ kârikŋan halahuwi. “Howanân kuŋetâ muâk,” sâm yawuâk yawuâk sâwi.

Sâŋetâ sâop. “Ki otmu bâleap yakât tosa âlâ yâkâlen ki eksan. Yawu gârâmâ naŋgai ya yeŋahâk mem ari howanân kunomai.”

⁷Sâmu sâwi. “Lok yuŋe “Nâ An-itâhât naŋŋe mansan,” sâop. Yawu sâop yaŋe nengât girem den loŋgâeop. Yakât matŋe muâkgât sâm hârewaŋgiain.” Yawu sâwi.

⁸Yawu sâŋetâ naŋgâm kiŋgiŋŋahât dondâ otmâ purik sâm Yesu mem emet kâlehen yâhâop. ⁹Yâhâ yuwu sâm âikuop. “Gâ wonân gâtŋe?” Sâmu den olotoŋâk kinop. ¹⁰Yawu kinmu sâop. “Wongât olotoŋâk kinsat? Holaŋgeŋetâ ge manbuat me howanân gohoŋetâ mumbuat yamâ nâhât sâlâk watnomai.” Yawu sâop.

¹¹Sâmu sâop. “Anitâŋe papatolipge ya biwiyeŋan kioŋmu galem sâm katgekbi. Yakât otmâ lok kasa otnihim gâhâlen hâŋgânnohomu takan yaŋeâmâ tosa miat ya wangim tosa amokŋan miap.” Yawu sâop.

¹²Yawu sâmu Pilatoŋe holaŋmune ar-iâk sâm naŋgâm ketet olop. Naŋgâm ketet otmu hotom uminiwi yengât kunlipyeŋaŋe tâtâemâk yuwu sâm ekuwi. Lok âlâ me âlâŋe “Nâ lok kutdâ pato mansan,” sâmapŋe gâhât patohe, kutŋe Sisa sâm, ya mem ge katbe sâm oap. Yesuŋe yawu oap ya eksain. Yakât otmâ gâŋe Yesu yu holaŋdâ ariwuap yanâmâ Sisa ki buku otbaŋgiwuat. Yakât otmâ umatŋe teteap yukât Sisa ekumunŋe sâm hârehihiwuap.” Yawu sâwi.

¹³Yawu sânetâ Yesu mem yaehen katmu kinmu ikjeâmâ sâh hâre hâre kawenjan yan ge talop. Yâhâ kawe yakât kutje yamâ Yura nengât denân “Gawata” yawu. Yâhâ yakât topjeâmâ yuwu tap. “kawe konjak tuhuwi” yawu. ¹⁴Yâhâ emetsenje purik sâwe sâh otmu yan Pilatoje kawe yan ge talop. Yâhâ emet omoje otmu yan Tihit tihit hombanj ya tetemu âi ki menomaihât sâwi. Yakât otmâ Pilatoje yuwu sâh ekyongop. “Ekjet. Lok yuâmâ yengât lok kutdâ.”

¹⁵Sâmu sâwi. “Lok yuje muâkgât nangain. Yakât otmâ howanân kujetâ muâk,” yawu sâwi.

Sânetâ sâop. “Lok kutdâyeje yu howanân kujetâ muâkgât nangai hâ?”

Sâmu hotom uminiwi ya yengât kunlipyeje yuwu sâwi. “Nengât lok kutdâ âlâ ki tap. Sisa konohâk mansap,” yawu sâwi.

¹⁶Yawu sânetâ Pilatoje Yesu ya howanân kujetâ muâkgât sâh hâreop. Sâh hâremu dâim ariwi.

Yesu dâim ari howanân kuwi.

(Mataio 27:32-44 Mareko 15:21-32 Luka 23:26-43)

¹⁷Yesu ikjahâk howanje ya lâuakmu ariwi. Otmu kapi pato ya pilâm gem hân âlâ, kutje yamâ Yura nengât denân Golihata sâh, yan gewi. Yâhâ kut yakât topjeâmâ yuwu tap. “Lok Kunje Hahitje,” yawu. ¹⁸⁻¹⁹Yan mem ge howanân kuwi. Kujetâ Pilatoje den âlâ yuwu sâh howan kunjan kulemgup. “Yesu, Nasaret kapi amboje, Yura yengât lok kutdâ.” Yawu kulemgup. Yâhâ den kulemgup yamâ Yura nengât denân, Roma yengât denân, Girik yengât denân kulemgup. Yawu kulemgumu lâum kânângâwi. Otmu sâp yanâk lok yâhâp yotgom lâum kânângâyelekjetâ nombot nombot kinowot. ²⁰Yâhâ Yesu yamâ Yerusalem

kapi pato yakât nombotgen kuwi. Yakât otmâ Yura lohimbî dondâ bam gawiye ekmâ sâlikuwi. ²¹Yâhâ hotom umai ya yengât kunlipyeje ya nângâm Pila-tohâlen ari yuwu sâh ekuwi. “ “Yura yengât lok kutdâ,” yawu kulemgum kat-sat ya ekmunje ki ârândânj oap. Yawu gârâmâ ya gulipgum yuwu kulemgum. “Lok yujeâmâ “Nâmâ Yura yengât lok kutdâ,” yawu sâmap.” Yawu kulemgum.” Yawu sâwi.

²²Sânetâ sâop. “Kulemguan ya pilânetâ yawuâk talâk.” Yawu sâop.

²³Otmu tembe lâu Yesu mem howanân kuwiye yâkât senje âlâlâ mem kâsikujetâ komot imbât olop. Otmu âlâku konok konok angim miakbi. Yâhâ sângumje âlâ yamâ kâlep pato ya ewakembâ giop yamâ ki gâre gâreje.

²⁴Yakât otmâmâ ekmâ yuwu sâwi. “Yu nenjan gâtje konokje hâlulâek miakbuap yamâ âlepje,” sâwi. Yawu sâh pepa tipi tapi mem duhatmâ kutyenje ikjiâk ikjiâk kulemgum amanân mânujetâ ge talop. Mânujetâ tatmu mem gulip malap tuhuwi. Gulip malap tuhum pepa âlâ mawi yan lok kutje teteop yanje sângum ya hâlulâek miop. Yawu otbi. Otbi yakât emelâk lok âlâje miti pepaen kulemgup yakât bulâje teteop yamâ yuwu.

“Nâhât senje âlâlâ yamâ mem kâsikum angim miaksai. Otmu sângumne kâlep pato ya âlâhât kutje teteap yanje hâlulâek miaksap.”

Yawu kulemgup yakât bulâje teteâkgât orotmeme yu otbi.

²⁵⁻²⁶Yesu howanân kujetâ kinop yakât gotjan imbi imbât kinbi yamâ yuwu. Âlâmâ ikje mâmâje, âlâmâ mâmâjahât garije, âlâmâ Maria ya Kelopa apetje, otmu bânjeâmâ Maria, Matala kapiân gâtje yâk orowâk kinbi. Yâhâ nâmâ Yesu mâmâjahât gotjan kinban. Yawu kinmunje Yesuje mâmâje ekmâ tepje nângâm yuwu

sâm ekuop. “Meņ, pilâyekboman. Gâmâ Yoane orop mandâ galemge otbuap.” ²⁷Yawu sâmu ekum yuwu sâmu eknohop. “Buku, meņnetje yuâmâ gâņe galemguuwat,” sâmu eknohop. Yawu sâmu yapâek nâhâlen torokatmu orowâk manmâ galemguwan.

Yesu bâleop.

**(Mataio 27:45-56 Mareko
15:33-41 Luka 23:44-49)**

²⁸Otmu sâp yan âwâņe Yesu âi sâmu waņop ya tuhumi pesuk pilâop ya nâņgâop. Nâņgâm yan miti pepaen den âlâlâ kulemgui yakât bulâņe bunewâk teteâkgât kândâtje kuwihakmâ den kârikņe halahum yuwu sâop. “Nâ tohât neksap.” Yawu sâop.

²⁹Yawu sâmu kondo âlâ talop yan wain to yakât ukenņe biatmu pâlâmņe olop ya gâiņetâ yan giop. Otmu yan kinbiņe kereņ wahapņe mem keleân sâhâm menduhum wain kâlehen katņetâ ge bârâtguop. Bârâtgumu mem yâhâ Yesu lauņan katņetâ niop. ³⁰Nem yan “Âi sâmu nihiop ya dopņan oap.” sâop. Yawu sâmu goselek sâmu bâleop.

³¹Yâhâ emetsâpņan bâlemu omoņ otmu yan Tihit tihit hombaņ pato ya tetewuawân howanân yawuâk kinmahât hotom uminiwi yengât kunlipyeņe ari Pilato yuwu sâmu ekuwi. “Yura nengât Tihit tihit hombaņ tetemu yan lok bâleņe ya howanân kinņetâ yekmunņe bâlewuap. Yawu gârâmâ gâņe tembe lâulipge ekyongorâ ari in yawu kâiyeņe kum lotohoyekņetâ munomai. Muņetâ yanâmâ howanâmbâ mem kâpekyeknomai.” Yawu sâwi.

³²Yawu sâņetâ tembe lâulipņe hâņgânyongomu ari lok yâhâp yawuâk kâiyeņe kum lotohoyekņetâ muowot. ³³Kâiyeņe kum lotohoyekmâ Yesuhâlen ba eksain mâne emelâk muop yakât otmâ kâiņe ki kum lotohowi. ³⁴Yawu gârâmâ tembe lâu âlâņe

ingepņe mem Yesuhât gasumņan hâumu yapâ hep otmu toto gam giop. ³⁵Yâhâ nâmâ gotyeņanâk kinmâ yekban. Yakât otmâ den kulemguan yu sâlikum nâņgâņetâ bulâņe otmu Yesuhâlen biwiyeņe kepeim manņetgât yu tâņ tâņâk kulemguan. ³⁶Yâhâ miti pepaen den âlâ tap yamâ otbangiwi yan yakât bulâņe teteop ya yuwu.

“Yakât habitņe konok âlâ ki kum lotohonomai.”

³⁷Yâhâ den bulâņe âlâ yawuâk teteop ya yuwu.

“Lok âlâ hâuņetâ kinmâ mumbuap ya eknomai.” Yawu tap.

Yesu howanâmbâ membe sâmu Yosepņe Pilato hâlen ariop.

**(Mataio 27:57-61 Mareko
15:42-47 Luka 23:50-56)**

³⁸Yawu otmâ lok âlâ, kutņe Yosep, yâhâmâ Arimata kapi amboņe. Yâkņe biwiņe Yesuhâlen katmâ manmap. Yawu gârâmâ emelâk Yura nengât papatolipnenņe yengât kiņgitņahât otmâ topņe kurihiakmâ manop. Yakât otmâ Yesu howanâmbâ membe sâmu yok pilâm ari Pilato ekuop. Ekumu nâņgâwangimu ari bukuliņe meyekmu ari Yesu mewi.

Yesu lâum ari hanguwi.

³⁹Yâhâ Nikotemo yamâ angoân omoņ âlâen Yesuhâlen arimu den huhuowot yâkņeâmâ Yesu piriwe sâmu otmâ to kukņe suk suk âlâ miop. Yawu gârâmâ to yamâ umatņe pato yakât lok âlâ memu Yosepgâlen lâum ariowot. ⁴⁰Yâhâ Yosep yet Nikotemoņe hangure sâmu Yura nengât orotmeme watmâ yuwu olowot. Yesu mem to kukņe yaņe piriowot. Pirim sâņgum kâkâlep yaņak katipguowot. ⁴¹Yâhâ Yesu howanân kuwi yaken ya kalam âlâ talop. Kalam yan kât giopņe âlâ emelâk kusânâ mem tiņgâloņetâ in kamen kinminiop. ⁴²Yawu gârâmâ Yura nengât Tihit tihit hombaņan yu

me ya tuhumain sâam samut katbi. Yawu gârâmâ Tihit tihit hombanj ya tâlâhuop. Yakât otmâ lâum kâlepenhen arinomai-hât sâap biatmu lâum ya kâlehen lâum ba katbi.

Yesu mumunambâ yahalop.

(Mataio 28:1-8 Mareko 16:1-8 Luka 24:1-12)

20 Emet enjatje nânngâm Maria, Matala kapi amboje, sumângen ariop. Ari kât pato âlâ hâpunjetâ ge lâum mâtâpne kum bâp manjuop ya hindakmu mâtâpne kinop ya ehop. ²Ekmâ pârâk pilâm purik sâam Petoro orop netgâlen taka yuwu sâam eknotgop. “Papatolipnenjane Kutdâ sumâmbâ lâum ari wosaken âlâ misinjutsai?” Yawu sâop.

³⁻⁴Yawu sâamu net gurâ sumângen ariwit. Nâne sururuk sâam Petoro wangim kulet sâawan. ⁵Kulet sâam ariwan yamâ lâum kâlehen ki bawan. Yâhâmâmâ lâum sâtjanâk kinmâ olelem eksan mâne sângum kâkâlep mem Yesu katipgum katbi yanahâk tatmu ekban. ⁶In ekmâ kinmune Petoroje belângen takaop yanak burunduñak gam kâlehen baop. Kâlehen ba sângum kâkâlep yawuâk ehop. ⁷Otmu sângum tipne mem Yesu kunje katipguwi ya âlâne kitâ mem ketetmâ heñgenj gum katmu talop ya ehop. ⁸Yawu otmuâmâ nâku yawuâk kâlehen bawan. Yâhâ kunje katipguwi yawuâk ekmâmâ Yesu mumunambâ yahalop nânngâwan. ⁹Yawu gârâmâ sum kamen kinmu ekbit yakât poropete nombotjane emet inânjan Yesu mumunambâ yahatbuap yakât topne kulemgui ya ki nânngâmutje keterahop. ¹⁰Yawu otmâ benje purik sâam âwurem ariwit.

Yesuje Maria, Matala kapi amboje, tetewangjop.

(Mareko 16:9-11)

¹¹Otmu Mariaje betnetjan taka lâum sâtjan isem kinop. Isem kinmâ kâlehen ehop. ¹²Ekmu ajelo yâhâp yanje Yesu katjetâ iop ya hâlânjâm nombot nombot talowot. Konokjeâmâ kunjenhen talop. Yâhâ âlâ yanjeâmâ kânehen ge talop. ¹³Yawu tatmâ yuwu sâam âikuowot. “Wongât isem kinsat?”

Sâmutâ sâop. “Kutdâne yupâ lâum ari wosaken âlâ misinjutsai?” yawu sâop.

¹⁴⁻¹⁵Yawu sâam kambeje kaknjambâ olelem Yesu ehop. Ekmâ yan “Yuâmâ kalam yukât amboje mon?” nânngâop. Yawu nânngâmu Yesuje âikuop. “Imbi, gâmâ âlâhât pâinmâ isem tat.” Yawu sâop.

Sâmu sâop. “Lok pato, gâne sârâ Yesu lâum ari âlâengen misinjutsai otmuâmâ âlepne eknohorâ bukulipne ari ekyongomune taka menehât nanjan.”

¹⁶Yawu sâamu kunop. Kunmu purik sâam Yesu towatje ekmâ nânngâm Yura nengât denân “Kutdâ” sâop. Den yukât topne yamâ “Kutdâne.”

¹⁷Sâmu sâop. “Nâ Awonjahâlen irak yâhâwoman yakât otmâ ki wâinek. Gâne âwurem ari bukulipne ekyongowuat. Ekyongom nâhâitje yamâ “Anitâ awonjenjahâlen ewun âwurem yahap” sâam ekyongowuat.” Yawu sâop. ¹⁸Yawu sâamu Mariaje taka den ya nen hoj bawalipne eknongop.

Yesuje hoj bawalipne teteyingjop.

(Mataio 28:16-20 Mareko 16:14-18 Luka 24:36-49)

¹⁹Otmu emet omoj otmu yanâmâ nen hoj bawalipne papatolipnenne yengât kinjitenjenjahât otmâ emet âlâen yâhâ menduhuakmâ gahatje kârikje mangum tatbin. Menduhuakmâ tatmunje Yesuje hohetnenjan pârâk

sânsânâk teteningiop. Teteningim eknongop. “Biwiyeŋe huruŋ sâek.” Yawu sâop. ²⁰Yawu sâmmâmâ biriŋe bâtŋe kuwi otmu iŋgepŋe gasumŋan hâuop yakât gut tiripnongomu ekbin. Tiripnongomu ekmâ biwinenŋe heroŋe olop. ²¹Yawu otmâ kinmunŋe yâhâpŋe sâop. “Yen biwiyeŋe huruŋ sâek. Awoŋnaje nâ hâŋgânnohomu gewan yakât dopŋeâk nâku yen hâŋgânyongomune arinomai,” sâop. ²²Yawu sâmm kahapumŋaje hâŋgutnenekmâ yuwu sâmm eknongop. “Yenâmâ Anitâhât Wâtŋât mâmmâhât Heakŋe mâmmâŋe otyiŋgimu yâkât wâtŋan kinnomai. ²³Wâtŋan kinmâ yâkât sâtŋât lok âlâ me âlâhât tosa pilâyiŋginomai yamâ Anitâŋe buku otyiŋgiwuap. Yâhâ lok âlâ me âlâhât tosa ki pilâyiŋginomai yamâ matŋe umatŋe yiŋgiwuap.” Yawu sâop.

Yesuŋe gutŋe Toma tiripgumu ehop.

²⁴Yâhâ Yesuŋe teteningimu gutŋe ekbin sâp yan bukunenŋe âlâ, kutŋe Toma sâmm, kutŋe âlâmâ Boho boho, yâhâmâ nen orowâk ki tatbin.

²⁵Yakât otmâ belâŋgen Toma ekmâ yuwu sâmm ekuwin. “Kutdânenŋe nengâlen tetemu den huhuwin.” Sâmmunŋe sâop. “Âo, yenâmâ den miai. Yawu gârâmâ biriŋe bâtŋe kuwi otmu iŋgepŋe gasumŋan hâuop yakât gutŋe nine sennan ekmâ mem walipguwom yanâmâ nâŋgâmune bulâŋe otbuap.” Yawu sâop.

²⁶Yâhâ Sande âlâ otmu yan emelan âlâkuâk yâhâ menduhuakmâ gahatŋe kârikŋe maŋgum tatbin. Sâp yanâmâ Toma orowâk tatbin. Menduhuakmâ tatmunŋe Yesuŋe teteningim sâop. “Yen biwiyeŋe huruŋ sâek,” sâop. ²⁷Yawu sâmm purik pilâm Toma yuwu sâmm ekuop. “Bâtnan gut yu wâim ekmâ yaŋak gasumnan ya yawuâk mem nâŋgâ. Nâ bulâŋanâk Anitâŋe hâŋgânnohomu ge

mansan yakât otmâ biwihaŋe nâhâlen kepeim biwi yâhâp ki otbuat.”

²⁸Sâmm sâop. “O, Kutdâne, bulâŋanâk gâ Anitâ orop dopyetŋe konohâk mansat.” ²⁹Sâmm sâop. “Gâŋe yiwerenŋe gut yu mem eksat yakât otmâ biwihaŋe nâhâlen kepeiat. Yâhâ lohimbî nombotŋaje ki nekmâ biwiyeŋajak nâhâlen kepeim mannomai yamâ biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe huruŋ sâmm heroŋe otmâ mannomai.” Yawu sâop.

³⁰Yesuŋe kulem topŋe miop yamâ kerehâk ki kulemguan. ³¹Yâhâ olop miop ya ekbin yakât den pat kulemguan yu sâlikum eknomai. Yu sâlikum ekmâ Anitâŋe tihitnenŋe otmâ nanŋe Yesu hâŋgângumu giop yakât nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyeŋaje kepeinomai. Yâhâ yâkâlen biwiyeŋaje kepeim denŋe lâum mannomai yanâmâ manman kârikŋahât pat kuyiŋgiop ya menomai.

Yesuhât sâtŋât otmâ hoŋ bawalipŋaje iŋan dondâ mewî.

21 Sâp yakât kakŋan nen hoŋ bawalipŋe nombotŋe Tiweria dengân yakât ginŋan menduhuakmâ tatmunŋe Yesuŋe teteningiop yamâ yuwu. ²Nâ otmu atane, kutŋe Yakowo, otmu âlâmâ Simon Petoro, âlâmâ Toma, yâkâlâk kutŋe âlâ Boho boho, âlâmâ Natanae Galilaia hânân kapi âlâ Kana sâmm yan gâtŋe, otmu lok yâhâp biwiyetŋe Yesuhâlen kepeim manowot ya orowâk menduhuakbin. ³Menduhuakmâ tatmunŋe emet ŋiŋ sâwe sâmm otmu Petoroŋe yuwu sâmm eknongop. “Nâmâ ge iŋan dâiwehât nanŋan.”

Sâmm sâwin. “Nen orowâk arinom,” sâmm gemunŋe waŋgaen orowâk yâhâwin. Ari omoŋe pâlâmŋe manbin.

⁴Emet haŋ sâmm yan Yesuŋe dengân ginŋan kinop. Yâhâ nenâmâ kâlêwângen ki tatbin. 100 mita, dop yawuyaen tat-

bin yamâ towatŋe ekmunŋe ki keterahop. ⁵Yâhâ Yesuŋe yuwu sâam âinongop. “Bukulipne, yen iŋan miai, me bia?”

Sâmu “Bia,” sâwin.

⁶Yakât otmâ yuwu sâam eknongop. “Iŋan itâŋe ya waŋga nombotgembâ panŋetâ gewuap yanâmâ iŋan mem dâinomai.” Yawu sâmu yaŋak benŋe waŋga nombotgembâ pilâmunŋe gemu iŋan dondâhâlâk ge kutakulakbi. Ge kutakulakŋetâ mem dâim waŋgaen katne sâam otmunŋe umatŋe dondâ olop.

⁷Yawu otmu nâŋe Petoro ekuwan. “Lok endamâ Kutdânenŋe yakâ.” Ekmune uk sâam petŋe tuhum katmâ âi tuhuop yakât otmâ tiŋinŋe yawuâk mem kepeiakmâ saruân kioŋmâ Kutdâhâlen yoloŋ otmâ ariop. ⁸Yawu otmuâmâ nenâmâ waŋgaenâk tatmâ puli kum iŋan itâŋe dâim dengân ginŋan yâhâ kioŋbin. ⁹Yesuŋe baŋga âlâ mem katmu talop. Katmu tatmu iŋan mem hot umu siop. ¹⁰Yawu otmâ Yesuŋe yuwu sâam eknongop. “Yiwereŋe iŋan miai ya nombotŋe mem katŋetâ siâk.”

¹¹Yawu sâmu Petoroŋe waŋga hâmeŋan yâhâ iŋan itârâek mem dâim ginŋan gaop. Yâhâ iŋan 153 ya itâ kâlehen kutakulakbi. Yawu gârâmâ iŋan yamâ papatoek yamâ benŋe iŋan itâŋe ya ki berendeŋ sâop. ¹²⁻¹³Iŋan nombotŋe katmunŋe semu orowâk newin. Orowâk nem tatbin yamâ âi pâi tuhunomgât nâŋgâmunŋe umatŋe otmu pilâwin.

¹⁴Yâhâ Yesuŋe mumuŋambâ yahalop yakât kakŋan dengân ginŋan menduhuakmâ tatbin yan teteningiop yaŋe kalimbuŋe olop.

Yesuŋe Petoro den bâiŋe ekuop.

¹⁵Nem pesuk pilâmunŋe Yesuŋe Simon Petoro yuwu sâam âikuop. “Simon, Yoane nanŋe, gâŋeâmâ bukulipgaŋe biwiyenŋe hikunekmâ mansai ya wangiyeqmâ biwihane tiŋâk hikunekmâ

mansat me girawu?” Sâmu sâop. “Kutdâ, yat ya bulâŋe. Nâmâ buku otgihiman ya nanŋat.”

Sâmu sâop. “Yakât otmâ lohimbî nâhâlen yiwereŋeâk torokatmâ mansai ya yeŋgât tihityeŋe otbuat.” ¹⁶Yawu sâam yaŋak yâhâŋe yuwu sâam âikuop. “Simon, Yoane nanŋe, gâŋe biwihane tiŋâk hikunekmâ mansat me bia?” Sâmu sâop. “Kutdâ, yat ya bulâŋe. Nâŋe buku otgihiman ya nanŋat.”

Sâmu sâop. “Yakât otmâ lohimbî nâhâlen emelâk torokatmâ mansai ya galemyongowuat.” ¹⁷Yawu sâam kalimbuŋe yuwu sâam âikuop. “Simon, Yoane nanŋe, gâŋe buku otnihimat me bia?” Yawu sâop.

Yâhâ Yesuŋe kalimbuŋe âikuop. “Gâŋe buku otnihimat me bia?” yawu sâop yakât Petoroŋe nâŋgâmu biwiŋan hâumu yuwu sâop. “Kutdâ, gâhât sengan senŋe âlâlâ ki tik tatmap. Yakât otmâ nâŋe buku otgihiman ya nanŋat.”

Sâmu sâop. “Yakât otmâ lohimbî nâhâlen torokatmâ mansai ya galemyongom wawaeyekmâ manbuat.

¹⁸Yâhâ hâmbâi yu me ya tetehihiwuap yakât topŋe sâwe. Gâŋe aŋgoân sihan manon yanâmâ petge mem lalakmâ kapi wosapâ wosapâ ariwehât nâŋgâminion yanâmâ âlepŋe arim tohominion. Yâhâ gâŋe sombo otbuat yanâmâ bâteŋe pilârâ lok bâleŋeŋe sâhâm menduhum ki ariwe nâŋgâwualângen dâiheqmâ arinomai.” Yawu sâam ekuop. ¹⁹Yâhâ Yesuŋe topŋe yuwuhât ekuop. Hâmbâi Petoroŋe Yesuhât tem lâuwangim manmu umatŋe yawu tetewangiwuap. Umatŋe tetewangiwuap yan ki lohoteŋe otmu kuŋetâ mumbuap. Yâhâ ki lohoteŋe otbuat ya lohimbîŋe ekŋetâ sâteŋe otmu Anitâ mepaenomai. Yakât otmâ yuwu sâam ekuop. “Gâmâ biwihane nâhâlen tiŋâk kepeim tem lâunihim manbuat.” Yawu sâop.

²⁰Yawu sâmu Petoroŋe kambere kakɔambâ olelem nâ nehop. Yâhâ nâ Yesu orop biwinetŋe hikuakmâ konohâk olopgât menduhuakmâ sot bânŋe newin yan yâk orop hâlânakmâ tatbit. Yawu tatbit yakât otmâ âlânŋe betjehen kioŋbuap yakât âikuwan. ²¹Yâhâ Petoroŋe nekmâmâ yuwu sâmu Yesu âikuop. “Kutdâ, lok yuâmâ girawu?”

²²Sâmu sâop. “Yâk tatmuâk âwurem takawom me girawu yamâ nâhât wahap. Yawu gârâmâ yâkât manman yakât ki nânŋâm ketet otbuat.” Yawu sâmu ekuop.

²³Den yawu sâop yamâ bukulpnane nânŋâm hilipgum kelangatbi. Kelan-

gatkâm nâhâtŋe “ki bâlewup” sâwi. Yawu gârâmâ Yesuŋe ya ki sâop. Yâhâ yuwu sâop. “Gârâmâ yâk tatmuâk nâ âwurem takawom me girawu yamâ nâhât wahap. Yawu gârâmâ yâkât manman yakât ki nânŋâm ketet otbuat,” yawu sâmu Petoro ekuop.

²⁴Den sâop yuâmâ nine orowâk tatmâ nânŋâminiwan. Yakât otmâ den kulemgum yu bulânŋe dondâ.

²⁵Otmu Yesuŋe olop miop yakât pânŋe konok kulemgum. Yawu gârâmâ âlâlâ olop ya kerek kulemgum metewomgât dop ki oap.

Aposolo yengât den pat

Yesuŋe aposololipŋe den bâiŋe ekyongom himbimân yâhâop.

1 O bukume Teopilo,
¹⁻² Emelâk Anitâŋe Yesu hânġângumu ge lok nombotŋe meyekmâ Anitâhât den kâsikum yinġim âi sâm yinġiop. Âi yawu tuhum manmâ gam benŋe âwurem himbimân yâhâwe sâm olop yan Anitâhât Wâtġât mâmânahât Heakŋe biwiŋan kionġmu hoŋ bawalipŋe den bâiŋe ekyongom himbimân âwurem yâhâop. Yakât den pat ya emelâk kulemgum katgihiwan.
³ Roma yengât tembe lâuŋe Yesu kuŋetâ muop yamâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. Mem yahatmu hoŋ bawalipŋe teteyinġim Anitâŋe tihityeŋe otbuap yakât topŋe ekyongom manmâ gamu hilâm lok yâhâp ŋerek pesuk sâop. Yawu otmu Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu manmu ekbi yakât nânġâŋetâ bulâŋe olop. ⁴ Otmu sâp âlâen yâk orowâk tatmâ sot newi yan Yesuŋe yuwu sâm ekyongop, “Yerusalem kapi in yawu ki pilâm arinomai. Awoŋnaŋe ikŋe Wâtġât mâmânahât Heak hânġângumu ge mâmâŋe otyinġiwuap yakât emelâk ekyongomune nânġâwi ya. Yakât otmâ tipinŋe tatmâ mambotnomai.
⁵ Yoaneŋe lohimbi mem toen katyehop. Yawu gârâmâ sâp ki kâlep otmuâk Anitâŋe ikŋe Wâtġât mâmânahât Heak hânġângumu ge mâmâŋe otyinġimu manmâ yâhânomai.”

Yesuŋe himbimân yâhâop.

⁶ Yesuŋe den bâiŋe aposololipŋe ekyongop yan yuwu sâm âikuwi. “Kutdâ, gâŋe sâp yiwereŋe yu Isirae lok menenekdâ Roma lok watyekmunŋe

ariŋetâ nennahâk galemahom mannom me?”

⁷ Sâŋetâ sâop. “Sâp girawuân me girawuân yakât bulâŋe tetewuap ya Awoŋne Anitâŋe ikŋahâk nânġâmu tap. Otmu sâp ya tâlâhumu kulem girawuya tetemu ekmâ nânġânomai ya gurâ ikŋahâk nânġâmu tap. Yeŋe yakât topŋe nânġânomaihât dop âlâ ki tap.
⁸ Konohâk tap yamâ yuwu. Anitâŋe ikŋe Wâtġât mâmânahât Heak hânġângumu ge mâmâŋe otyinġimu nâhât den pat âlepŋe lohimbi ekyongonomai. Anġoân topŋe katmâ Yerusalem kapi ambolipŋe ekyongonomai. Yawu otmâ benŋe lohimbi Yuraia, Samaria otmu kâlepŋehen manmâ arai ya yengâlen ari den pat ya ekyongonomai.”

⁹ Yawu sâm ekyongom yan katyekmu kinŋetâ elem kakŋambâ yâhâop. Yawu otmu elem yaŋe kâtâpġumu ki ekbi.

¹⁰ Yawu otmâ himbimângenâk ekmâ kinŋetâ aŋelo yâhâp, yâk yetġât hâk katipŋe kaok bolaŋ bolaŋ, yaŋe pârâk sânsânâk teteyinġiwot. ¹¹ Teteyinġim yuwu sâm ekyongowot. “Galilaia ambolipŋe yeŋe wongât himbimângenâk senyeŋe pilâm ekmâ kinsai? Yesu ekmâ kinŋetâek pilâyekmâ himbimân yahap yawuâk himbimângembâ âwurem gemu eknomai.

Yesuhât aposololipŋe yengât kutyeŋe

¹² Yawu sâm ekyongom arimutâ benŋe aposolo yaŋe Oliwa pumŋambâ ge Yerusalem kapiân bawi. ¹³ Yerusalem kapiân ba emelâk Yesu ki kuwi yan emet biwiŋe âlâen yâk orowâk tatmâ sot newi yan yâhâwi. Otmu aposololipŋe yengât kutyeŋe yuwu. Petoro, imiŋe Anderea, Yakowo, imiŋe Yoane, Pilip, Toma, Batolomaio, Mataio, Alipaio nanŋe Yakowo, otmu Yakowo nanŋe Yurasi. Âlâmâ Simon, yâhâmâ komot âlâen gâtŋe topyeŋe yuwu. Roma lok

ya yengât hâkân otmâ watyekne sâm otminiwi yan gâtje.

Yurasihât gewâkñan lok âlâ kinâk sâm Anitâ ulitguwi.

¹⁴ Yesuhât aposololipñaje ikje mâmânje imilipñe otmu imbi nombotje menduhuyekñetâ orowâk tatmâ biwi konohâk otmâ Anitâ ulitguwi.

¹⁵ Sâp yan lohimbi nombotñaje Yesuhâlen biwiyenjañe kepeim manbi, lohimbi 120, yawuyenjañe menduhuakmâ tatñetâ Petoroñe yahatmâ kinmâ yuwu sâm ekyongop. ¹⁶⁻²⁰ “Bukulipne, yuwu sâmune nângâñet. Yesuñe lok âlâ, kutñe Yurasi sâm, yâk orowâk menenekmâ nep sâm ningimu hoñ bawañgim gamain. Yâhâ Yurasiñe betñehen kioñmâ lok bâleñe dâiyekmu taka Yesu mewi.” Yawu sâop.

Otmu Yurasiñe Yesu mem bâtyenjan kalop yakât hâmeñe sâm hotom uminiwi yengât kunlipyenjañe tewetsenjañe wañbi. Tewetsenjañe wañetâ yanje mem ari hân âlâ puluhuop. Yawu gârâmâ Yesu betñehen kioñop yakât Yurasiñe nângâm otmâ hilipguan sâm añulahop. Yawu nângâm yanjak ari hiwawahop. Hiwawakmu tok sâmu ge kum tepñe bâok pilâop. Tepñe bâok pilâmu tepñe komñe kerek hindakmâ giop. Yawu olop yakât den pat nângâm Yerusalem kapi ambolipñaje hân yakât kutñe “Akerama” sâm kunbi. Yâhâ kut yakât topñeamâ yuwu tap. “Heñjak puluhuwi” yawu.

Otmu Yurasi hiwawahop yakât nângâm Petoroñe yuwu sâop. “Emelâk emet inânjan Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakñe tâmbânenjañe Dawiti yâkât biwiñan den âlâ katmu Yura nengât kep âlâ yuwu kulemguop yakât bulânje teteap.

“Lok âlâ emetjan ki tatmu emetje kâmen kinbuap.”

Otmu kep âlâ yuwu kulemguop.

“Nepñe pilâop ya lok âlânje mem galemguwuap.” Yawu kulemguop tap.

²¹ Yakât otmâ nenjañe bukunenjañe âlâ mem Yurasihât gewâkñan katmunje kinbuap. ²² Kândikum emelâk Yoanene ãi topñe katmâ lohimbi mem toen katyehop sâp yapâek nenjañe Yesuhâlen torokatmâ biwinenjañe hikuakmâ konohâk otmâ manmâ gain. Nengâlen gâtñe âlâ mem tetem orowâk tânahom Kutdânenjañe Yesu mumuñambâ yahalop yakât den pat âleñe lohimbi ekyongonom.” Yawu sâop.

²³ Petoroñe yawu sâm ekyongomu lok yâhâp mem teteyelekbi. Lok âlâ kutñe Yosep Yusito, kutñe âlâmâ Basawa sâm, otmu âlâmâ Matia. ²⁴ Mem teteyelek mâ yuwu sâm Anitâ ulitguwi. “O Kutdâ, gâñe biwinenjahât topñe kerehâk nângâmat. Yakât otmâ lok âlâ me âlâhât nângârâ ârândân oap yâkât kutñe biwinenjan katdâ ekmâ nângânôm. ²⁵ Yâhâ Yurasiñe nepñe pilâm ikje mâtâwân ariop yakât gewâkñan lok ya katmunjañe kinmâ yâhâwuap.” Yawu sâm ulitguwi. ²⁶ Yawu sâm ulitgum pepa duwatmâ yan kutyetje ikñiâk ikñiâk kulemgum amanj kâlehen katbi. Yawu otmâ bukuyenjañe âlânje yapâ kutñe Matia kulemguop ya mem teteop. Mem tetemu benjañe aposolo kâiân konok yâk yengâlen torokalop.

Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakñe ge aposolo mâmânje otyingop.

2 Yesu mumuñambâ yahalop yakât kakñan Sande nombolân yâhâp pesuk sâop. Ya pesuk sâmu Sande tatbi yakât kutñe “Pentikosi hombañ” yawu kunbi. Pentikosi hombañ otmu yan lohimbi Yesuhâlen biwiyenjañe kepeim manbiñe Anitâ mepa sanjan otbângine sâm emet âlâen menduhuakmâ tatbi. ² Menduhuakmâ tatñetâ mun pato âlâ, siru pato memap, mun yawuya

himbimâmbâ pilâmu nângâwi. ³Yawu otmâ wahap âlâ, balam nimbilamne yawuyane kunyeke kakjan teteop. ⁴Yawu otmu Wâtgât mâmâjahât Heakne ge mâmâne otyingim lauyene mem hewewen tuhumu denne denne sâm ariwi.

⁵⁻⁶Sâp yan Yura lohimi Anitâhât den lâum manminiwiene Pentikosi homba ya ekne sâm kapiyene pilâm âlâengembâ âlâengembâ takawi. Taka Yerusalem kapiân yâhâ tatbi. Yawu otmâ mun pato ya himbimâmbâ pilâmu nângâm lohimi sesengâlâkne emet yanâk menduhuakmâ Yesuhât lohimi yengât denyene nângâwi. Yawu otmâ lohimi Yesuhâlen biwiyene kepeim manbiene Yura yengât denânâk sâwiâke yamâ benne lohimi takawi yane den ya nângânetâ denyene âlâku iknjiâk iknjiâk olop. ⁷Yawu olop yajak benne nângânetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâm alahuwi. “Yesuhât lohimi den oai yu Galilaia ambolipne kerek. Nenjan gâtne bia. ⁸Yakât otmu girawu otmâ nenne den sânetâ nanain? ⁹Nengât topnenneâmâ yuwu. Nen kapi kâlepnehembâ takain. Nen nombotne Pata ambolipne, nombotne âlâmâ Meria ambolipne, nombotne âlâmâ Elam ambolipne, nombotne Mesopotamia ambolipne, nombotne Yuraia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipne, nombotne Kaparokia ambolipne, nombotne Ponto ambolipne, nombotne Asia ambolipne, ¹⁰nombotne Pirihiâ ambolipne, nombotne Pampilia ambolipne, nombotne Aihita ambolipne, nombotne Apirika ambolipne, nombotne Kirene kapi nombotne Liwia hân nombot nombot tatmâ arap ya ambolipne. ¹¹Nombotne Kereta ambolipne, nombotne Arawia ambolipne, otmu nombotne Roma ambolipne. Nen yawune tain. Nen nombotne Yura lohimi bulâne. Yâhâ

nombotne âlâneâmâ Yura nengâlen torokatnetâ orowâk mansain. Nen lok topne topne. Yawu gârâmâ Anitâne kulem yu ya otmâ gaop yakât den pat Galilaia kapi ambolipne nenne denânâk sânetâ nanain.” Yawu sâwi. ¹²Yâhâ den ya nângânetâ âlâ kândâkdâ otmu yakât topne nângâne sâm pâpguwi. Yawu otmâ “Kulem yukât topne girawu?” sâm alahuwi.

¹³Yawu gârâmâ lohimi nombotne Yesuhât lohimi yekmâ senyenjan gem yuwu sâwi. “Yene wain to dondâ nenetâ biwiyene hâlim oap.” Yawu sâwi.

Petoroje yahatmâ kulem ekbi yakât topne ekyongop.

¹⁴Yawu sânetâ Yesuhât aposololipne yahatmâ kinmâ Petoroje lohimi takawi ya yuwu ekyongop. “Bukulipne otmu lomba taka tai yen kulem tetemu eksai yukât topne ekyongomune nângânet. ¹⁵Omojanâk wain to ki nemain. Yakât otmâ lok yeksai yu wain to ki niai. ¹⁶Emelâk emet inânjan poropete âlâ, kutne Yoele sâm, yâkne den kulenguop yakât bulâne yiwereke tetemu eksai yu. Emelâk den kulenguop ya yuwu.

¹⁷“Anitâne yuwu sâm eknohop. Hâmbâi sâp pato tâlâhuwup yan nâne nine Wâtgât mâmâjahât Heakne hoje bawalipne mâmâne otyingimu lohimbine nâhâlen biwiyene kepeim manmai yane nâhât den sâm tetem lohimi ekyongonmai. Otmu biwiyene mem purik pilâmu kulem âlâlâ tetemu eknoimai. Otmu amanân awun eknoimai. ¹⁸Bulâjanâk sâp yan Wâtgât mâmâjahât Heakne hoje bawalipne mâmâne otyingimu nâhât den sâm tetem ekyongonmai. ¹⁹⁻²⁰Otmu lohimi kerek matne yingimune menomai yakât sâp tâlâhumu yan nângâmune himbimân kulem âlâlâ yuwu

tetemu eknomai. Hilângât emetsenje bok sâmu omoŋ bâleŋe sahakbuap. Yâhâ omoŋgât emetsenje yaŋeâmâ kuriŋ hep barak barak yawuya otbuap. Otmu umatŋe topŋe topŋe yuwu tetewuap. Kapam tetewuap. Otmu emet kapi kâlâp sewuap. Yawu tetemu ekŋetâ sâtŋe otmu hu halak tuhunomai. ²¹ Sâp yan lohimbi âlâ me âlâŋe nâhâlen biwiyenjaŋe kepeim mannomai yamâ meyekmune ki hiliwahonomai.” Anitâŋe yawu sâm eknohop.” Den yawu kulempuap tap.

Petoroŋe Yesuhât topŋe ekyongop.

²² Petoroŋe torokatmâ yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, den âlâ torokatmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anitâŋe Yesu Nasaret amboŋe ya mâmâŋe otbaŋgimu hohetnenŋan manmâ kulem topŋe topŋe memu ekmunŋe âlâ kândâkdâ otmu Anitâŋe hâŋgângumu giop yawu nâŋgâmain. ²³ Yawu gârâmâ yeŋe Yesuhât hâkâŋ otmâ lok bâleŋe yengât bâtyenŋan katŋetâ yâkŋe mem howanân kuŋetâ muop. Yawu otbaŋgiwi yakât Anitâŋe emelâk emet inânŋan nâŋgâmu ârândân otmu mâtâp ya sâm waŋop. Mâtâp ya sâm waŋmu yaŋak benŋe howanân kuŋetâ sâtŋum muop. ²⁴ Kuŋetâ muop yamâ sumânâk tatbuapgât dop âlâ ki olop. Yakât otmâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. ²⁵ Emelâk emet inânŋan tâmbânenŋe Dawitiŋe Yesuŋe mumuŋambâ yahatbuap yakât nâŋgâm yuwu kulempuap tap. “Kutdâ gâ orowâk manmâ gan. Yakât otmâ ki pilânekuap yawu naŋgan. Biwi yâhâp otmangât mâmâŋe otnihim gamat. ²⁶⁻²⁷ Yakât otmâ biwine âleŋe otmu tem lâuhihim heronŋe nâŋgâhian. Otmu mumbom yan umutne membuat. Otmu mumuŋambâ mem yahatnekuap. Yawu otnihiwuat nâŋgâm biwine ki houŋ sâwuap.

²⁸ Gâŋe nâŋgân nâŋgânne mem pâroŋ pilânihirâ manmangât mâtâp yakât topŋe nâŋgâm ba takaman. Otmu gâ orop manmâ yâhâwom yakât nâŋgâm biwine heronŋe otmâ manmâ yâhâwom.” Yawu kulempuap tap.

²⁹ Tâmbânenŋe Dawiti yâkât yuwu ekyongomune nâŋgâŋet. Yâkât sumŋe ekmain. ³⁰ Anitâŋe poropete âi sâm waŋmu yâkât den lohimbi ekyongom manmâ gaop. Yawu otmâ Anitâŋe pat kuwaŋgim yuwu sâop. “Gâhât tepgan gâtŋe âlâ tetewuap ya mem kânâŋgâ-mune kawehan kinmâ nine lohimbi galem-yongowuap.” ³¹ Anitâŋe yawu sâm pat kuwaŋgiop. Otmu Anitâŋe Yesu Kiristo mumuŋambâ mem yahatbuap yakât nâŋgâm Dawitiŋe emet inânŋan den yuwu kulempuap.

“Mumu yan Anitâŋe umutŋe miop. Otmu hâkŋe tâtuk sâmapgât mumuŋambâ mem yahalop.” Yawu kulempuap.

³² Anitâŋe Yesu mumuŋambâ mem yahatmu nen kerekŋe ekbin. ³³ Anitâŋe Yesu mumuŋambâ mem yahatmu ikŋe orop tawot. Otmu emet inânŋan âwâŋe Anitâŋe Wâtŋât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu gewuap yakât pat kuop. Yakât otmâ Wâtŋât mâmâŋahât Heak ya hâŋgângumu ge mâmâŋe otningimu denŋe denŋe sâmunŋe naŋgai.

³⁴ Otmu Dawiti ikŋak himbimân ki yâhâop. Yawu gârâmâ emelâk emet inânŋan den yuwu kulempuap.

“Anitâŋe nâhât Kutdâne yuwu sâm ekuop.

“Gâ gotnan ga kindâ mâmâŋe otgihimune ³⁵ kasalipge yongom mem ge katyekbuat.” Yawu sâop.” Yawu kulempuap tap.

³⁶ Yakât otmâ yuwu sâm ekyongomune nâŋgâm biwi yâhâp ki otnomai. Yesu mem howanân kuŋetâ muop ya yeŋe amboŋe oai. Yawu gârâmâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu kun-

nenje tap. Yakât otmâ Kutdânenje sâ-main. Yawu.”

**Lohimbi dondâhâlâkne
Yesuhâlen biwiyenje katbi.**

³⁷ Petoroŋe yawu sâm lohimbi ekyongomu nâŋgâŋetâ biwiyenjan hâumu aposolo nombotŋe ya orop yuwu sâm âiyongowi. “Wâe, nenje girawu otmunje Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otbuap yakât sâŋetâ nâŋgâne.”

³⁸⁻³⁹ Sâŋetâ sâop. “Anitâ Kutdânenjanje ikne Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋumu ge yen otmu lohimbi kâlêpŋehen mansai mâmâŋe otyiŋgimu Yesuhâlen biwiyenjanje kepeim mannomai yakât pat emelâk kuyiŋgiop. Yakât otmâ orotmemeyenje bâlenje bet pilâm Yesuhâlen biwiyenje katŋetâ Anitâŋe tosayenje pilâyiŋgiwuap. Yawu otŋetâ benje nenje Yesu Kiristohât kulân toen mem katyekmunje Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe ge mâmâŋe otyiŋgimu mannomai.” Yawu sâop.

⁴⁰ Petoroŋe biwiyenjan kionmâ den kâlêp torokatmâ girem den yuwu sâm ekyongop. “Lohimbi perâkŋe ihilâk mahilâk manmai ya Anitâŋe matŋe umatŋe yiŋgimu menomai. Yawu gârâmâ yenje orotmemeyenje bâlenje bet pilâm Yesu Kiristohâlen biwiyenjanje kepeinjetâ yâkŋe tihityenje otbuap.”

⁴¹ Yawu sâm ekyongomu lohimbi kiŋgitŋe orowâk, dopyenje 3,000 yawuyenje Petorohât denje nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Yesuhâlen biwiyenje katbi. Yawu otŋetâ aposololipŋenjanje toen mem katyekŋetâ Yesuhât komolân torokatbi.

**Yesuhâlen biwiyenjanje kepeim
manbiŋe biwi konok otmâ manbi.**

⁴² Yesuhât komolân torokatŋetâ aposololipŋenjanje yâkât den kâsikumu yiŋgiwi. Kâsikumu yiŋginjetâ nâŋgâŋe biwiyenje hikuakmâ konohâk otmâ Anitâ mepa saŋgan otbaŋgim manbi.

Otmu sâp sâsâŋan menduhuakmâ buku oranjim sot newi. ⁴³ Otmu aposololipŋenjanje kulem topŋe topŋe meŋetâ lohimbi belâŋen manbiŋe kulem ya ekŋetâ sâtŋe olop. ⁴⁴ Yâhâ lohimbi Yesuhâlen biwiyenje kepeiwiŋe biwi konok otmâ sot kâlê senje âlâlâ mem menduhum konohân katŋetâ tatmu yaŋe mem tânahom manbi. ⁴⁵ Otmu lohimbi nombotŋenjanje iri sikumyenje puluhum yakât hâmenje mewi ya mem bukulipyenje nombotŋenjanje yu me yakât umburuk manbi ya kâsikumu yiŋgiwi. ⁴⁶ Yawu otmâ hilâm ârândâŋ Anitâhât opon kâmbukŋan yâhâ menduhuakmâ biwi konohâk otmâ Kiristohât den alahuminiwi. Yawu otmâ emetsâpŋe ârândâŋ emetyenjan yâhâ menduhuakmâ sot um neminiwi. Yawu otmâ tep heronje nâŋgâŋe Anitâ mepaem manbi. ⁴⁷ Yawu otŋetâ lohimbi belâŋen manbi nombotŋenjanje orotmemeyenjanje ya ekŋetâ yahalop. Yawu otmâ Yesuhâlen biwiyenje katmâ yâkât komolân torokatmâ sambe otbi.

**Petoroŋe lok pareŋe
mem hengŋuop.**

3 Isirae lohimbi orotmeme âlâ yuwu otmai. Emetsâpŋe ârândâŋâk opon kâmbukŋan yâhâ Anitâ ulitgumai. Emetsâpŋe âlâen Petoro yet Yoanenjanje Anitâ ulitgure sâm opon kâmbukŋan yâhâowot. ² Otmu lok âlâ mâmâŋahât teŋjambâek pareŋe teteopŋe bukulipŋe ekyongomu hilâm ârândâŋ opon kâmbukŋahât gahatŋe âlâ, kutŋe “Mâtâp âilonggo longgo” sâm yan lâum ari katŋetâ tatminiop. Yan tatmâ lok opon kâmbukŋan yâhâm geminiwi yaŋe tewetsenŋe nihinjet sâm ulityongominiop. ³ Otmu sâp yan Petoro yet Yoane opon kâmbukŋan yâhâmutâ yelekmâ ulityotgop. ⁴ Ulityotgomu Petoroŋe nâŋgâŋe “Wa, buku” sâm in ekmâ sâop. ⁵ In ekmâ sâmu lok pareŋe

yaŋe tewetsenŋe nihiwomap sâmu tepŋe kilik kilik sâmu talop. ⁶Yawu otmu Petoroŋe yuwu sâmu ekuop. “Senŋe âlâlâ ki tatnihiap yakât yuwu sâmune nânŋgâ. Yesu Kiristo Nasaret ambonaŋe gâ heŋgenŋohowuapgât dop tap. Yakât otmâ yahatmâ bam ga.” ⁷Yawu sâmu ekum bātŋe bonânŋe memu yahalop. Memu yanâk kâiŋe sâsilipŋe tân tân otmu hewewenâk yahatmâ kinop. ⁸Yahatmâ kinmâ yâk orowâk opon kâmbukŋan yâhâwi. Yâhâ lok yaŋe heroŋe otmâ soŋ pilâm bam gam Anitâ mepaeop. ⁹⁻¹⁰Yawu otmâ mepaemu lohimbi kâlehen tatbiŋe ekmâ yuwu sâwi. “Lok pareŋe yuŋe opon kâmbukŋahât mâtâp âilonŋo loŋgo yan tatmâ senŋe âlâlâhât ulitnongomap. Âlepŋe oap yakât nânŋgâmunŋe ki orotŋe oap,” yawu sâmu nânŋgâŋetâ âlâ kândâkdâ olop. ¹¹Otmu emelâk opon kâmbukŋe ya tuhuwi yan gelâk ningimap sâmu selep bârârâhâk kâlep tuhuwi yakât kutŋe “Solomongât selep” sâwi. Lok yaŋe Petoro yet Yoane yetgâlen torokatmu selep yan yâhâŋetâ lohimbi dondâhâlâkŋe betyeŋan yâhâm mem hawam mewam tuhuyekmâ kulem yakât alahu gulahu otbi.

Petoroŋe Yesuhât topŋe ekyongop.

¹²Yawu otŋetâ Petoroŋe yekmâ yuwu sâmu âiyongop. “Wongât mem hawam mewam tuhuneneksai? Kulem yu netgât wahap bia. Netŋe wâtnetŋambâek lohimbi heŋgemyongorongât dop âlâ ki tap. Net uwawaŋe bia ki mansait. Yakât otmâ ki nânŋgânitŋetâ yahalâk. ¹³Topŋe yuwu tap. Awaraham, otmu nanŋe Isaka, otmu sesenŋe Yakop yâk yengât Anitâ, tâmbâlipnenŋe yengât Anitâ, yâkŋe ikŋe nanŋe Yesu hânŋangumu ge hohetnenŋan manop. Yâkât kulân lok yu memutŋe Anitâŋe heŋgenŋumu bam gamu eksai. Yâhâ yeŋeâmâ Yesuhât nânŋgâŋetâ gemu

pâku lohimbi yengât bâtyeŋan katbi. Yawu otŋetâ Pilatoŋe holaŋbe sâmu yan yeŋeâmâ kunyeŋe kârikŋe otmâ Yesu ya sâmu ge katbi. ¹⁴Yâkŋe uwawaŋe bia manmâ gaop. Yawu gârâmâ yeŋe hâkâŋ otmâ betbangim lok bâleŋe, kutŋe Barawa sâmu, yâkât nânŋgâŋetâ yahatmu Pilato ekuŋetâ lauyeŋan mem Barawa holaŋmu arimu Yesu kuŋetâ muop. ¹⁵Kuŋetâ muop yamâ lok inŋe ki kuŋetâ muop. Manman kârikŋahât ambonaŋe ya kuŋetâ muop. Kuŋetâ muop yamâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu manmâ teteningimu ekbin. ¹⁶Lok pareŋe yuŋe âlepŋe oap yukât topŋe sâmune nânŋgâŋet. Yesuhât kulân lok pareŋe yu memutŋe Yesuhâlen biwiŋe katsapgât Anitâŋe heŋgenŋumu bam gamu eksai.

¹⁷Bukulipne, yuwu sâmune nânŋgâŋet. Yeŋe papatolipyeŋaŋe orop Yesuhât topŋe pâpgum gamai. Yakât otmâ kuŋetâ muop. ¹⁸Emelâk emet inânŋan Anitâŋe Yesuhât nânŋgâmu poropetelipŋe yengât biwiyeŋan den katmu yuwu kulemguwi. “Tihitnenŋe otbuap yâkŋe angoân hâhiwin nânŋgâmu mumbuap.” Yawu kulemguwi tap. ¹⁹Anitâŋe tosayeŋe pilâyiŋgiâkgât yeŋe orotmemeyeŋe bâleŋe bet pilâm Yesuhâlen biwiyeŋaŋe kepeim manŋet. ²⁰Yawu otmâ manŋetâ Anitâŋe mâmâŋe otyiŋgimu biwiyeŋe sânduk sâmu mannomai. Sâp yuâmâ Yesu Kutdânenŋaŋe himbimân tap. Yawu gârâmâ hâmbâi sâp pato tetewuawân Yesuŋe tihitnenŋe olâk sâmu Anitâŋe hânŋangumu âwurem gewuap yakât pat kuningimu tap. ²¹Anitâŋe embânŋambâek emet inânŋan poropetelipŋe yengât biwiyeŋan den katmu kulemguwi yakât topŋe yuwu tap. Manmannenŋe kuwikningiwuap yakât Anitâŋe nânŋgâmu ârândâŋ otmu Yesu hânŋangumu âwurem gewuap.

²²Yakât torehenje Moseje yuwu kulemguop.

“Kutdânenje Anitâje nâ menekmâ âi sâm nihimu taka ikje den kâsikum yingim mansan yakât dopjeâk Anitâje nengât komolân gâtje lok âlâ mem poropete âi sâm waŋmu ikje den kâsikum yingimu lohimbije tem lâuwaŋginomai. ²³Yâhâ lohimbini nombotjaŋeâmâ denje nâŋgâm hâkâŋ otmâ kunomai ya mem ketetyekmâ hilipyongowuap.” Den yawu kulemguop.

²⁴Otmu emelâk emet inânjan lok âlâ, kutje Samue, yâk otmu Anitâhât poropetelipjaŋe Yesu Kiristone tetem manmâ kulem topje topje membuap yakât den yawuâk kulemguwu. ²⁵Emelâk embânân Anitâje Awarahamgât pat kuwaŋgim yuwu sâm ekuop. “Hâmbâi gâhât tepgan gâtje lok âlâje tetem lohimbini hânjan kulemjan mannomai ya menduhuyekmâ manman âilonjoân katyekmu herone nâŋgâwaŋgim mannomai.” Yawu sâm ekuop. Yâhâ Anitâhât poropetelipjaŋe den ya torokatmâ lohimbini sâm tetem ekyongom manmâ gawi. Otmu Anitâje tâmbâlipyenje yengât pat kuyingjop ya yen gurâ pat yaŋe meyeksap. Gârâmâ yakât bulâje yen gurâ yawuâk menomai. ²⁶Yâhâ nen Isirae lohimbini orotmemenenje bâleje bet pilâm Anitâ nanjahâlen biwinenjaŋe kepeim manman âilonjoân manmâ herone nâŋgânongât anjoân Anitâje yâk hâŋgângumu nengâlen jop.

Petoro yet Yoane meyelekmâ pâi emetjan katyelekjetâ talowot.

4¹⁻³Anitâje Yesu mumuŋambâ mem yahalop yakât den pat âlepje ya Petoro yet Yoaneje lohimbini ekyongowot. Ekyongom tatmutâ opon kâmbukjahât tembe lâu yengât kunyene otmu Sarukaio otmu Anitâhât hotom

uminiwiŋe den pat ya nâŋgânetâ ki bulâje olop. “Yesu mumuŋambâ ki yahalop. Ya ki orotje,” yawu nâŋgâm den hâreyitgim meyelekmâ ari pâi emetjan katyelekjetâ talowot. Pâi emetjan tatmutâ emet haŋ sâop. ⁴Yâhâ Petoroje lohimbini kiŋgitje orowâk Yesuhât den pat âlepje ekyongomu nâŋgânetâ bulâje otmu Yesuhât komolân torokatbi ya yengât dowâmâ 5000 yawu.

Petoroje Yesuhât den pat âlepje Yura yengât papatolipyenje ekyongop.

⁵Emet haŋ sâmu Yura yengât papatolipyenje otmu hotom uminiwi ya yengât kunlipyenje otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi yâkje Yerusalem kapiân menduhuakbi. ⁶Sâp yan opon kâmbukjahât lok kunje âlâ, kutje Anasi, otmu lamatje, kutje Kaipa, otmu bukuyâhâtje Yoane yet Alesanda otmu hep torehenlipyenje orowâk menduhuakbi. ⁷Otmu Anasiŋe tembe lâu ekyongomu Petoro yet Yoane otmu lok pareŋe âlâ mem heŋgenjuowot ya meyekmâ ari den âiân katyekbi. Otmu Anasiŋe yuwu sâm âiyotgop. “Âlâhât sâtgât otmâ lok pareŋe yu heŋgenjuowot?”

⁸Yawu sâm âiyotgomu Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakje Petoro mâmâje otbângimu yahatmâ kinmâ yuwu sâop. “Yura papatolipnenje otmu Anitâhât hotom umai yengât kunlipyenje yen yuwu sâm ekyongomune nâŋgânet. ⁹Netje lok pareŋe yu ekmâ tepnetje nâŋgâwaŋgim memutje âlepje olop yakât otmâ yeŋe menenekmâ den âiân katnenekjetâ kinsain. ¹⁰Yakât otmâ lok âlepje olop yukât topje ekyongomune nâŋgânet. Topje yuwu. Yesu Kiristo, Nasaret amboje, yâhâmâ howanân kuŋetâ muop. Kuŋetâ muop yamâ Anitâje mumuŋambâ mem yahalop. Yakât otmâ yâkât wâtjan kinmâ lok yu

memutje âlepje otmâ mansap. Yawu gârâmâ yeje lok yukâlen kulem teteop yakât den pat Yura lohimi kerek ekyongonjetâ nângânomai.¹¹ Emelâk embânjan Miti pepaen den âlâ yuwu kulemgowi yakât bulâje Yesuhâlen teteap.

“Emet tuhum nep lokje nak âlâ eknetâ bâlemu mem ketetbi. Nak mem ketetbi ya Anitâje lâum kânângâmu kuhupin kârikje oap.” Den yawu kulemgowi tap.

Yejeâmâ emet tuhuwi ya yengât dop otmâ Yesu betbanjim kuñjetâ muop.¹² Yuwu sâmunen nângânet. Anitâje Yesu hângângumu ge manman kârikje yakât mâtâp meningiop. Yakât otmâ yâkât wâtjanâk kinmâ manman kârikjan mannongât dop tap. Lok ondopje mâmâje otingimu manman kârikjan mannongât dop âlâ ki tap.”

Yura yengât papatolipyeñaje Petoro yet Yoane sâm hâreyitgiwi.

¹³ Petoro yet Yoane, yâhâmâ nângân nângân emetjan ki yâhâowot. Yawu gârâmâ Yura papatolipyeñaje yengât senyeñan kinmâ den ya kâlâpje orowâk ekyongowot. Yawu ekyongomutâ yâkje denyetje ya nângânetâ ewe membe olop. Yawu otmu nângân nângânyenje pâronj sâmu yuwu sâwi. “O, lok yuâmâ kândikum Yesu orop manmâ gawi. Yakât otmâ den kâlâpje orowâk eknongomutâ nangain.” yawu sâwi.¹⁴ Otmu Petoro yet Yoaneñaje lok heñgeñguowot yâk orowâk kinbi yakât otmâ den purik pilâyitgine sâm hâum pâpgum pilâwi.¹⁵ Yakât otmâ hângânyonjetâ emet betjeñen ge kinjetâ Petoro yet Yoane yetgât alahum yuwu sâwi.¹⁶ “Nenje lok yâhâp yu girawu otyitgine? Yâkje Yesuhât wâtjan kinmâ lok pareñe emba memutâ âlepje olop yakât den pat Yerusalem kapi ambolipñaje emelâk

nângâm meteai.¹⁷ Yawu gârâmâ den yuje kapi ârândâñ perereñ sâm arimu nângâmaiñat nenje kuyitgimunje yâkje ki âlâkuâk Yesuhât wâtjan kinmâ lohimi yâkât den kâsikum yingimomai.” Yawu sâwi.

¹⁸ Otmu tembe lâu ekyongonjetâ meyekmâ âwurem ganjetâ yuwu sâm Petoro yet Yoane ekyotgowi. “Yetje ki âlâkuâk Yesuhât den ya lohimi kâsikum yingimomawot.”

¹⁹ Yawu sânetâ Petoro yet Yoaneñaje yuwu sâowot. “Yeñak nângâm ekjet. Yeñgât den lâum Anitâhât den pilâmutje yâkje nângâmu ki ârândâñ otbuap.²⁰ Yesu Kiristonje den âlâlâ eknongom kulem topje topje mem gaop yakât den pat ya netje mem kurihiromgât dop ki tap. Ya sâm haok tuhurom yakâ.”

²¹ Yawu sâmutâ yâhâpje kuyitgim holanyeleknetâ gem ariowot. Lohimi inje kinjetje orowâkje kulem ya ekmâ Anitâ mepaem aposololipje yengât nângânetâ yahalop. Yakât otmâ Yura papatolipyeñaje wahap âlâ ki otyitgiwi.

²² Lok âlepje olop yâkje pareñe otmâ manmu yambu lok yâhâp ñerek olop.

Anitâje Yesuhât aposololipje mâmâje otyingiañgât yâkât lohimiñe ulitguwi.

²³ Yura papatolipyeñaje Petoro yet Yoane holanyeleknetâ gem bukulipyetje yengâlen âwurem ariowot. Ari papatolipyeñaje kuyitgiwi yakât den ya ekyongowot.²⁴ Ekyongomutâ nângâm biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmâ Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Ambonenje Anitâ. Gâñe hân himbim kândikyotgom wahap topje topje kalon.²⁵⁻²⁶ Otmu emelâk emet inânñan gâhât Wâtgât mâmâñahât Heakje tâmbânenje Dawiti yâkât biwian den âlâ katmu yuwu kulemgowot.

“Wongât Anitâhât ki nângâmaiye yegahât nângânginetâ yahatmu biwiyeye kâlâp siap? Wongât biwi nângân nângânyeye hâlim milim otmu Anitâ yet hoj bawaje mem ge katyelekne sâam oai? Anitâje tihityeye otbe sâam ikje hoj bawa hângângumu gewuap. Yawu gârâmâ Anitâhât ki nângâmai ya yengât papatolipyenaje biwi konok otmâ mem ge katyeleknomaihât dop âlâ ki tap.” Dawitiye den yawu kulemguop tap.

²⁷Otmu torokatmâ yuwu sâam ulitguwi. “Ambonenje Anitâ, den âlâ sâmunje nângâ. Dawitiye den kulemguop yakât bulâje teteop yakât topje yuwu. Gâje tihitnenje otbe sâam Yesu hângângurâ ge tem lâuhihim uwawapje bia manmâ gaop. Yawu gârâmâ Herot yet Pilatoje Roma lok otmu Yura nengât papatolipnenje menduhuyekmutâ orowâk tatmâ Yesu mem ge katne sâam den hikuwi. ²⁸Yawu otbi yan yeje engatyejeâk ki watbi. Emelâk emet inânjan gâje gike engatgeâk otmâ yu ya tetewuap ya sâam kalon. ²⁹Yakât otmâ yâkje kuninginetâ lohotje otmaingât gâje mâtâp manguyingim nen hoj bawalipge mâmâje otningirâ Yesu Kiristohât den pat âlepje sâam haok tuhonom. ³⁰Yawu otmâ Yesuhât wâtjan kinmâ lohimbibi mesekyeje orop ya hengemyononom. Otmu kulem topje topje memunje ekjetâ âlâ kândâkdâ otbuap. Yakât otmâ mâmâje otningihât nângâm ulitgohoin.” Yawu sâam ulitguwi.

³¹Yawu sâam ulitgujetâ emet menduhuakmâ tatbi ya gâsuk gâsuk sâop. Otmu yanâk Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje mâmâje otyingimu yapâ ari Yesuhât den pat âlepje ya sâam haok tuhumi lohimbibi ekyongowi.

Yesuhât lohimbije biwiyeye hikuakmâ konohâk otmâ buku orangim manbi.

³²Yesuhât lohimbije biwiyeye hikuakmâ konohâk otmu senje âlâlâ tatyngiop ya menduhumi konohân katjetâ tatmu yaje mem tânahom manbi. ³³Yawu manmâ Yesuje mumunambâ yahalop yakât den pat ya aposololipnaje lohimbibi belângen manbi ya ekyongonetâ nângânetâ bulâje olop. Otmu Anitâje mâmâje otyingimu kulem topje topje merjetâ lohimbibi kerekje yekmâ heronje nângâyngiwi. ³⁴Otmu senje âlâlâyeje kâsikum angim tânahom manbi. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje ki umburuk manbi. Lohimbibi nombotjeje senje âlâlâyeje puluhujetâ yapâ tewetsenje mem aposolo yinginetâ galemgowi. ³⁵Otmu tewetsenje menduhuminiwi yapâ aposolaje mem lohimbibi umburuk manbi ya tânyongonetâ manbi.

³⁶Otmu sâp yan Kipiro kapi amboje, lok âlâ, kutje Yosep sâam, yâkât yuwu sâamune nângâ. Lok yakât kutje âlâmâ Banawa yawu sâam aposolaje kunminiwi. Kut yakât topjeâmâ yuwu, “Biwi sânduk”. Yosep yâhâmâ Lewi senâmbâ gâtje yakât otmâ opon kâmbukjahât âi mem manop. ³⁷Yâkje ikje hân puluhujetâ yapâ tewetsenje mem aposolo yingiop.

Anania imbiñaitje otmutâ bâleop.

5 Lok âlâ, kutje Anania sâam, yâkât imbiñe, kutje Sapira, biwi konohâk otmâ yuwu olowot. Hânyetje puluhujetâ yapâ tewetsenje miowot. ²Yawu gârâmâ tewetsenje nombotje ya mem mesambutmutâ tatyitgiop. Yâhâ nombotje âlâmâ Ananiaje mem ari aposolo yingiop. ³Otmu Petoroje yuwu sâam ekuop. “Anania, yuwu sâamune nângâ. Girawu

otmâ Bâleñahât Amboñe Sataneñe biwihan kionbe sâñ otmu ki kârikñe otmâ kinsat. Yetje Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heak kâitgum hânyetñe puluhuwi yakât tewetsenñe nombotñe mem mesambutmutâ tap. ⁴Hân ya ki puluhuwi yan yetje Anitâhât pat ki otbuap yawu nâñgâm den hikuowot mâne tewetsenñe alitsawot yuñe âlepñe otbâp. Yâhâ tewetsenñe yuñe Anitâhât pat otbuap yawu sâñ kâitnongom nombotñeâk katsawot. Yawu otmâ nen ki kâitnongoawot. Anitâ kâitguawot.” ⁵⁻⁶Yawu sâñu Ananiñe den ya nâñgâm yanâk mum iop. Mum imu lok nombotñe emet kâlehen yâhâm sâñgum âlâ mem kurihim lâum ge hanguwi. Yâhâ Anitâ kâitguop yakât matñe mum imu lohimi yan kinbiñe ekñetâ sâtñe olop.

⁷Otmu ki kâlep otmuâk imbiñe lokñahât den pat ki nâñgâmâk Petoro-hâlen takaop. ⁸Takamu Petoroñe yuwu sâñ âikuop. “Hânyetñe puluhuñetâ yapâ tewetsenñe miowot ya lokñe kerehâk ningiap me?”

Sâñu sâop. “Wae, wonângen, kerehâk ningiap yakâ.”

⁹Sâñu Petoroñe yuwu sâñ âikuop. “Wongât yetje biwi konohâk otmâ Kut-dâhât Wâtgât mâmâñahât Heak kâitguawot? Yakât otmâ yuwu sâñmune nâñgâ. Lokge emelâk mumu lâum ari hangum pilâm ga gâhât mambotgihiai. Yiwerenñe gâhurâ mundâ lâuhekmâ ari hangohonomai.” ¹⁰Yawu sâñ ekumu yâku yanâk kâiñe topñan purik sâñ ge muop. Mumu lok ya emet kâlehen yâhâ Sapira lâum ge lokñe lâum ge hanguwi yanâk lâum ge hanguwi. ¹¹Otmu muowot yakât den pat Yesuhât komotñe nâñgâñetâ sâtñe olop. Yawu.

Yesuhât aposololipñe kulem topñe topñe mewi.

¹²Aposolo yâkñe kulem topñe topñe meñetâ lohimiñe ekñetâ âlâ kândâkdâ olop. Otmu Yesuhât komotñe biwiyenñe kepeiakmâ konohâk otmu hilâm ârândâñ Solomongât selep yan yâhâ menduhuakmâ Anitâ mepaeminiwi. ¹³Yawu otminiwi yan lohimi dondâhâlâkñe nâñgâyinñetâ yahalop yamâ Yura papatolipyeñe hilipnongomai sâñ yâk yengâlen ki torokatbi. ¹⁴Yawu gârâmâ lohimi nombotñe Yesu Kutdânenñahâlen biwiyenñe kepeim yâkât komolân torokatmâ manbi. ¹⁵Otmu kapi ambolipñe bukulipyeñe pareñe otmâ manminiwi otmu tisi mesek otbi ya Yesuhât aposololipñe hengemyonget sâñ genelân katyekmâ lâuyekmâ ari mâtâwân katyekñetâ tatbi. Otmu yuwu nâñgâwi. “Petoroñe mâtâp watmâ gam ariwuap yan umutñe lonğâyekmu âlepñe otnomai.” ¹⁶Otmu Yerusalem hâlâñmâ kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipñe bukulipyeñe tisi mesek otbi otmu weke bâleñe nâñgâyekmu manminiwi ya meyekmâ aposolo yengâlen takañetâ hengemyongowi.

Anitâhât añelo âlâñe aposolo pâi emetñambâ mem holañyekmu gem ariwi.

¹⁷Aposoloñe yawu otbi yakât den pat ya hotom uminiwi ya yengât kunyeñe otmu ikñe bukulipñe Sarukaio komolân gâtñe nâñgâñetâ bâleop. ¹⁸Nâñgâñetâ bâlemu aposolo meyekmâ pâi emetñan katyekñetâ tatbi. ¹⁹Katyekñetâ tatñetâ emet ñiñ sâñu iwi. Otmu omoñ tânâmñan Kutdâhât añelo âlâñe mândeyekmu yahatñetâ meyekmâ ge yaehen yuwu sâñ ekyongop. ²⁰“Yeñe opon kâmbukñan

yâhâ manman kârikjahât den pat âleppe ya topnambâek lohimbi kâsikum yinginomai.” ²¹Yawu sâmu emet haŋ sâmu den ya lâum opon kâmbukŋan yâhâ Yesuhât den lohimbi kâsikum yingwi.

Otmu hotom uminiwi yengât kunyenape bukulpne meyekmu Yura yengât papatolipyenye yengâlen ariŋetâ orowâk menduhuakmâ den emetŋan yâhâwi. Yâhâ tarmâ aposolo meyekmâ takanet sâmu opon kâmbukjahât tembe lâu nombotŋe hângânyongongetâ pâi emetŋan yâhâwi. ²²Yâham pâinyekŋetâ biatmu âwurem taka yuwu sâmu ekyongowi. ²³“Nen pâi emetŋan arim takain. Yâhâ pâi emetjahât galem yape gahatŋe kârikŋe maŋgum galem kinŋetâ yeksain. Yawu gârâmâ aposolo meyekne sâmu takain,” sâmu ekyongomunŋe gahatŋe mem pilâŋetâ kâlehen yâhâ pâinyekmunŋe biatsap.”

²⁴Yawu sânetâ hotom uminiwi ya yengât kunlipyenye otmu tembe lâu yengât kunyenape den ya nâŋgâm “Girawu otmâ gulip oai,” sâwi. ²⁵Yawu otmâ tatŋetâ yanâk lok âlâŋe taka yuwu sâmu ekyongop. “Wâe, lok pâi emetŋan mem katyekbi ya opon kâmbukŋan yâhâ lohimbi den kâsikum yingim kinŋetâ yeksain.”

²⁶Yawu sâmu ekyongomu yâkŋe opon kâmbukjahât tembe lâu hângânyongongetâ ari lohimbi kinŋitŋe orowâkŋe denyenŋe nâŋgâm kinbi ya yekmâ “Yâkŋe kât mem nongomai” sâmu aposolo ya lohotŋan meyekmâ den emetŋan ariwi.

Aposolonŋe Yesuhât topŋe Yura yengât papatolipyenye ekyongowi.

²⁷Aposolo meyekmâ yâhâ Yura yengât papatolipyenye yengât senyenŋan katyekŋetâ kinŋetâ hotom uminiwi ya yengât kunyenape yuwu sâmu ekyongop. ²⁸“Oran Yesuhât den lohimbi ki kâsikum yinginet sâmu kuyingiwini.

Yamâ yepŋe nengât den ya kum Yesuhât den lohimbi kâsikum yinginetâ yâkŋe sâmu haok tuhuŋetâ lohimbi kapiân tai ya kerekŋe naŋgai. Otmu Roma tembe lâuŋe Yesu kuŋetâ muop yakât tosa ya nengâlen gâitsai.” Yawu sâwi.

²⁹Yawu sânetâ Petoronŋe purik pilâyingim yuwu sâmu ekyongop. “Yengât den ya lâum Anitâhât den kunomgât dop âlâ ki tap. ³⁰Yengât sâtŋat otmâ Roma lokŋe Yesu mem howanân kuŋetâ muop. Mumu hangui yamâ topŋe yuwuhât otmâ tâmbâlipnenŋe yengât Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. ³¹Isirae lok nenŋe Yesuhâlen biwinenŋe kepeimunŋe Anitâŋe tosanenŋe pilâningiwuapŋat yâkŋe Kutdânenŋe Yesu mumuŋambâ mem yahatmu himbimân orowâk tawot. ³²Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe Yesuhâlen biwiyenape kepeim Anitâhât denŋe lâum manmai ya yengât nâŋgâm Anitâŋe ikŋe Wâtŋat mâmâjahât Heak hângângumu ge mâmâŋe otyingimap. Nenŋe yawu otmâ mansain yakât otmâ Wâtŋat mâmâjahât Heakŋe biwinenŋe mem sânduk tuhuningimap. Yawu otmâ mâmâŋe otningimu kulem topŋe topŋe mem mansain.” ³³Yawu sâmu ekyongomu nâŋgâŋetâ bâlemu aposolo yongone sâmu otbi.

Parisaio âlâŋe yahatmâ bukulpne sâmu sânduk menduk tuhuyehop.

³⁴Aposolo yongone sâmu otŋetâ yan Parisaio lok kutdâ âlâŋe Mosehât girem den kâsikum yingim manop, ya kutŋe Gamalie, yâkŋe yahatmâ kinmâ tembe lâulipyenŋe ekyongomu aposolo meyekmâ emet betŋehen ge kinŋetâ bukulpne yuwu sâmu ekyongop. ³⁵“Bukulpne, yepŋe lok yu in yawu mem bâleyekmaiŋetâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yepŋe nâŋgâm heŋgeŋgumâmâ girawu otyinginomai yakât topŋe tetemu

ekmâ nângânomai. ³⁶Emelâk lok âlâ, kutņe Teuta, ikņahât nângâmu yahatmu, “Roma lok kasalipnenņe watyekmunņe ariņet” sâm lok 400 ekyongomu yâkâlen torokatbi. Yawu otņetâ ikņe kuņetâ mumu loklipņe itoņ galaņ otmâ kinbi. Yawu otmâ otņetâ ki ihiop. ³⁷Yakât betņan Roma lok kunyeņe Yura nengât dopnenņe nângâwe sâm otmu sâlipnongowi sâp yan lok âlâ, Galilaia gâtņe, kutņe Yurasi, yâkņe lohimbi meyekmu Roma lok watyekne sâm otbi. Yawu otmu yâkurâ yawuâk kuņetâ mumu loklipņe kerek yongom watyekņetâ tiok taok otmâ ariņetâ kutyene bialop. ³⁸Yakât otmâ yuwu sâmune nângâņet. Yeņe aposolo yu ki yekmâ sâņet. Yâkņe yeņe eņgatyeneâk watmâ den ya lohimbi kâsikum yingim gai otmuâmâ nep yu gulip otbuap. ³⁹Yâhâ lok yuņe Anitâhât sâtgât otmâ den yu lohimbi kâsikum yingim gai otmuâmâ nep yu mem ge katyekne sâm otmunņe hâi hâiņe otmu pilânom. Otmu nep yukât amboņe Anitâ mem ge katne sâm otnom. Biwināņe yawu nanņan. Yawu.” ⁴⁰Yawu sâm ekyongomu nângâņetâ ârândâņ otmu tembe lâulipyene ekyongoņetâ aposolo yongowi. Yongom Yesuhât den pat âlepņe ya lohimbi ki kâsikum yinginomai sâm kuyingim pilâyekņetâ ariwi.

⁴¹Otmu aposoloņe Yesuhât den pat âlepņe lohimbi kâsikum yingimi yakât matņe papatolipyene yongowi yakât nângâņetâ biwiyeņe âlepņe olop. ⁴²Yawu otmâ hilâm ârândâņ opon kâmbukņan otmu emet tete yâhâm gem Yesu Kiristohât den pat âlepņe ya kâsikum yingim manbi.

**Lok nombolân yâhâp
meyekmâ nep sâm yingimi.**

6 Sâp yan lohimbi kiņgitņe orowâkņe Yesuhâlen biwiyeņe katmâ yâkât

komolân torokatmâ manbi. Manmâ senņe âlâlâyeņe konohân menduhuņetâ tatmu yapâ mem tânahom manbi. Yawu gârâmâ Girik kapi ambolipņe Yerusalem kapiân kandi taka tatbiņe Yerusalem kapi ambolipņe orop senņe âlâlâ menduhum katminiwi yakât nekamân otbi. Nekamân otmâ Girik kapi ambolipņe yuwu sâwi. “Senņe âlâlâ menduhum katmunņe tap yapâ nep lokņe mem nengât kambut ki dopņan tânyongoai. Ya ekmunņe dondâ bâleap.”

²Yawu sâņetâ Yesuhât aposololipņe lohimbi ya menduhuyekmâ yuwu sâm ekyongowi. “Nenņe senņe âlâlâ menduhum katņetâ tap yuâk galemgum mannom otmuâmâ Anitâhât den yu lohimbi kâsikum yinginomgât mâtâp ki tetewuap. ³Yakât otmâ Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otyingimu mansai komot yapâ gâtņe lok nombolân yâhâp mem teteyekņetâ nep yingimunņe senņe âlâlâ yu galemgum kambulipyene kâsikum yinginomai. ⁴Yawu otņetâ benņe nenņeâmâ Yesuhât den lohimbi kâsikum yingim Anitâ ulitgum mannom.” Yawu sâwi.

⁵Den yawu sâņetâ nângâņetâ ârândâņ olop. Yakât otmâ lok mem katyekbi ya yeņgât kutyene yamâ yuwu. Setepano yâkņe Yesuhâlen biwiņe tiņâk kepeim Anitâhât den lâum manop. Yawu manmu Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otbangim gaop. Otmu nombotņe âlâmâ kutyene yuwu. Pilip, Porokoro, Nikano, Timon, Pamena, otmu bâiņeâmâ Nikolao. Nikolao yamâ Antiok kapi pilâm Yura yeņgâlen torokatmâ Anitâ mepaem manmâ gaop. ⁶Lok yu meyekmâ aposolo yeņgâlen gaņetâ yâkņe kunyeņan mem Anitâ ulitguwi.

⁷Otmu Yesuhât komotņe yâkât den pat âlepņe sâm haok tuhuņetâ lohimbi kiņgitņe orowâkņe Yesuhâlen biwiyeņe

katmâ yâk yengâlen torokatjetâ sambe sambe otbi. Yawu otmâ hotom uminiwi yengâlen gâtje dondâje denyenje ya nângâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen bi-wiyenje katbi.

Setepano mewi.

⁸Anitâje Setepano nângâwangim mâmâje otbaŋgimu kulem topje topje memu lohimbiŋe ekjetâ âlâ kândâkdâ olop. ⁹Yawu gârâmâ lok nombotje Kirene, Alesandiria, Liwia, Kilikia, Asia, kapi yu ambolipjaje opon kâmbukjan yâhâ Setepanohât den kakjan sâwi. ¹⁰Den kakjan sâŋjetâ Wâtgât mâmâŋahât Heakje Setepano mâmâje otbaŋgimu den sâmu denyenje ya kum ge kalop.

¹¹Yawu otyiŋgimu ari lok yaŋe lok nombotje mem teteyekmâ engatyenjan geŋetâ yâkje yuwu sâmu Setepano hakjan sâmu lohimbi ekyongowi. “Setepanoje Mosehât girem den kelangtmâ den ango lohimbi kâsikum yingimap. Otmu Anitâhât opon kâmbukjahât nângâmu gemu Anitâ sâmu bâlewangimu nanŋain.” ¹²Yawu sâŋjetâ Yura yengât papatolipyenje otmu Mosehât girem den kâsikum yingiminiwi otmu lohimbi nombotjaje nângâjetâ biwiyenje kou kâlâp semu Setepano mem den emetjan yâhâ den âiân katbi. ¹³Den âiân katmâ angoân lok engatyenjan gewi ya ekyongonjetâ ga Setepano hakjan yuwu sâwi. “Lok yuŋe haoŋmâ ârândâŋ Anitâhât opon kâmbukjahât nângâmu gemu Mosehât girem den sâmu ge katmap. ¹⁴Yuwu sâmu nanŋain. “Yesu Nasaret kapi ambonjaje opon kâmbukje huhum itoŋ galaŋ tuhuwuap. Otmu Moseje girem den otmu opon kâmbukjahât orotmeme sâmu ningiop ya kum orotmeme ango ningiwuap.” Yawu sâmu nanŋain.” Yawu sâmu Setepano hakjan sâwi. ¹⁵Hakjan sâŋjetâ menduhuakbiŋe

Setepano ekjetâ yâkât kundenjaje anjelo kundenje yawuya teteop.

Setepanoje Yura tâmbâlipyenje yengât topyenje sâop.

7 Hotom uminiwi ya yengât kun-yenje Setepano yuwu sâmu âikuop. “Den yai yu bulâje yai me?”

²Sâmu Setepanoje yahatmâ yuwu sâop. “Papatolipne otmu bukulipne den sâmune nângâjet.

Awarahamgât sâop.

Tâmbânenje Awaraham yâkje Mesopotamia kapi ki pilâm Haran kapiân ariop sâp yan Anitâ yahat yahatje, Laŋinje Ambonjaje tetewangim yuwu sâmu ekuop. ³“Gâne kapihe tâmbâje, hep torehenlipge, bukulipge pilâyekmâ nâje kapi âlâ tiripgohowom yan ari manbuat.”

⁴Yawu sâmu tem lâuwangim Kairia hân pilâm Haran kapiân ari manop. Yan manmâ âwâje bâleop. Âwâje bâleop yakât kakjan Anitâje yâhâpje tetewangim yuwu sâmu ekuop. “Hân âlâen ari in kandi manbuat.” Yawu sâmu ekumu yahatmâ Haran kapi pilâm nenje mansainân yuân emelâk takaop. ⁵Yuân taka kandi manop. Yâhâ Awarahamje imbiŋâit kâsi manoworâke yamâ benje yâkât tepjan gâtjaje hân yu ambokunomaihât Anitâje pat kuwaŋgiop. ⁶Yawu otmâ den âlâ yuwu sâmu ekuop. “Gâhât senje hân yu pilâm kapi âlâen ari manmâ kapi ambolipje hoŋ bayingim manmâ yâhâjetâ yambu 400 pesuk sâwuap. ⁷Hoŋ bayingim manjetâ hâhiwin yinginomai. Yakât otmâ nâje lohimbi ya matje umatje yingimune pilâyekjetâ âwurem hân yuân taka manmâ nâhât tem lâunihim mepaenemâ mannomai.” ⁸Yawu sâmu ekum pat kuwaŋgiop. Pat kuwaŋgiop ya nângâm mannomaihât hâkyenjahât torehenjan undip tuhuangim manmâ

yâhânomai ya sâam kalop. Otmu yakât kakŋan Awaraham nanŋe Isaka tetemu hilâm nombolân kalimbu pesuk sâamu hâkŋahât torehenŋan undip tuhuwaŋgiop. Otmu Isaka nanŋe Yakop tetemu yâk gurâ yawuâk hâkŋahât torehenŋan undip tuhuwaŋgiop. Otmu Yakop nanlipŋe kâiân yâhâp teteŋetâ yâk gurâ yawuâk hâkyenjahât torehenŋan undip tuhuyiŋgiop.

Yosepgât sâop.

⁹Otmu Yosep atalipŋaŋe yâkât hâkân otmâ mem âlâlâ tuhuwi. Yawu tuhum lok nombotŋaŋe taka Yosep puluhum dâim Aihita hânân ariwi. Atalipŋaŋe yawu otbaŋgiwiâke yamâ Anitâŋe tihitŋe olop. ¹⁰Otmu nâŋgân nâŋgânŋe pato tetewaŋgimu Aihita lok nombotŋaŋe ekŋetâ âlâ kândâkdâ otmu kunyeŋe, kutŋe Parao sâam, yâkâlen dâim ariwi. Dâim ariŋetâ Anitâŋe mâmâŋe otbaŋgimu Paraoŋe yâkât orotmemene ekmu ikŋan gâtŋe otmu ikŋe emet otmu Aihita kapi ambolipŋe ya galempongom manâkgât âi sâam waŋop.

¹¹Otmu sâp yan Aihita otmu Kanan hân yuân po pato teteop. Yawu tetemu tâmbâlipnenŋaŋe sotgât umburuk otbi. ¹²Yawu manmâ Aihita hânân sot tap yawu sâŋetâ nâŋgâm Yakopŋe nanlipŋe yan hâŋgânyongomu ariwi. ¹³Aihita arim âwurem taka yakât den pat âwâyeŋe ekuŋetâ manmâ manmâ benŋe âlâkuâk hâŋgânyongomu ariwi. Ariŋetâ Yosepŋe atalipŋe teteyiŋgim ikŋahâk topŋe sâam tetem ekyongop. Teteyiŋgim atalipŋe dâiyekmâ Paraohâlen ariŋetâ topyeŋe sâam tetemu nâŋgâop. ¹⁴Yakât kakŋan Yosepŋe âwâŋjahât den katmu âwâŋaŋe ikŋe senŋe âlâlâŋe otmu hep torehenlipŋe lohimbî 75 meyekmu Aihita hânân ariwi. ¹⁵Yan ari manmâ Yakop ya muop. Otmu nanlipŋe gurâ yawuâk muwi. ¹⁶Otmu emet inânŋan Awarahamŋe Sikem kapiân Hemohât

nanlipŋe yengâlen hân âlâ puluhuoŋ yan hahityeŋe lâum ari kurihiyekbi.

Mosehât sâop.

¹⁷⁻¹⁸Tâmbâlipnenŋaŋe Aihita hânân tetem sambe sambe otbi. Yawu otmâ manŋetâ Anitâŋe Awarahamgât pat kuwaŋgiop yakât bulâŋe menomaihât sâp ya tâlâhuoŋ. Sâp yan Aihita yengât kunyeŋe âlâ belângen tetem manopŋe Yosepgât topŋe ki nâŋgâop. ¹⁹Lok yaŋe tâmbâlipnenŋe mem ge katyekmâ hâhiwin yiŋgiop. Otmu nimnaomlipyeŋaŋe tetem sambe sambe otmai sâam nanlipyeŋe tetewi ya lâum kapi betŋehen pilâyekŋetâ muwi. ²⁰Yawu gârâmâ tâmbânenŋe Mose tetemu âwâŋe mâmâŋaŋe emetyetŋan tihâk mesambutmutâ tatmu emetsenŋe kalimbu pesuk sâop. ²¹Emetsenŋe kalimbu pesuk sâamu hahitŋe tiŋ tiŋ sâamu ekmutâ iwit nanŋe olop. Yawu otmu saka saka kum kâlêhen katmâ toen kalowot. Toen katmutâ to kakŋan yoloŋ yoloŋ otmâ bam gam tatmu Parao baratŋaŋe ekmâ mem taka ikŋahâk galemguop. ²²Lok otmâ Parao loklipŋe yengât nâŋgân nâŋgân emetŋan yâhâmu den kâsikum waŋetâ nâŋgân nâŋgân pato miop. Nâŋgân nâŋgân pato memu Aihita ambolipŋaŋe ekŋetâ sâtŋe otmu ewe katminiwi.

²³Manmu yambu lok yâhâp ŋerek pesuk sâamu Isirae bukulipŋe girawu mansai sâam yâk yengâlen ari yehop. ²⁴Arim yekmu Aihita lok âlâŋe Isirae lok âlâ kumu ekmâ Isirae lok ya tângum Aihita lok ya kumu muop. ²⁵Kumu mumu biwiŋaŋe yuwu nâŋgâop. “Anitâŋe mâmâŋe otnihimu bukulipŋe tânyongom Paraohât bâtŋambâ dâiyekmune hân âlâengen ari nenŋahâk galemahom mannom ya nâŋgâm heŋgenŋuai,” biwiŋaŋe yawu nâŋgâop. Yawu gârâmâ Isirae lohimbîŋe ya ki nâŋgâwi. ²⁶Aiop, emet haŋ sâamu

Moseje âlâkuâk ari Isirae lok yâhâp ahom tatmutâ mem teteyelehôp. Yawu otmutâ mem hâreyelekmâ yuwu sâm ekyotgop, “Wongât yetje ahoawot?”

²⁷Yawu sâmu kapam kândikuopje yuwu sâm denje kakjan sâop. “Gâ ki nânghâhihiain. Âlâje galem sâm katgekmu takat?” ²⁸Oran Aihita lok âlâ kundâ tuop yawuâk nohowe sâm oat hâ?” ²⁹Yawu sâmu nânghâm Moseje Aihita hân pilâm Mirian hânângen ari manop. Yan manmâ imbi âlâ yaken gâtje memu yâkje nanyâhâtje yâhâp meyelehôp.

³⁰Manmâ gamu yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâmu hân ya pilâm lok ki manmaiângen ariop. Yan ari Sinai pumje topjan kinmu ajele âlâje nak topjan kâlâp semu yan tetem kinmu ehôp. ³¹Ekmâ sâtje otmu “Enda wonje oap?” sâmu ya ekmâ hejengejuwe sâm gotjan bamu Kutdâje yuwu sâm ekuop. ³²“Nâmâ Awaraham, otmu nanje Isaka, otmu seseje Yakop yâk yengât kunyeje tatmâ gaman.” Yawu sâmu Moseje kâije bâteje sân sân sâmu senje kâtâpgum kâmgum kinop. ³³Yawu otmâ kinmu Anitâje yuwu sâm ekuop. “Hân kinsat yu kâmbukje. Yakât otmâ kâihe katipje tuhum pilâ. ³⁴Yuwu sâmune nânghâ. Komolipne Aihita hânân manjetâ kapi ambolipnaje yongom mem âlâlâ tuhuyekjetâ manmâ gai. Yawu manmâ ganjetâ yekmâ umatje yapâ holañyekbe sâmu gâ tetehihian. Yakât otmâ mâmâje otgihim hânghâgohomune Aihita hânân âwurem ari tânyongowuat.” Anitâje yawu sâm ekuop.

³⁵Yâhâ Moseje Aihita hânân talop yan Isirae lok âlâje yâkât nânghâmu gemu yuwu sâm ekuop. “Âlâje galem sâm katgekmu takat?” yawu sâop. Yawu gârâmâ Moseje bukulipje tânyongom kasalipyene yengât bâtyenambâ dâiyekmu hân âlâengen ari mannomai

sâmu nak topjan kâlâp siop yan ajele âlâje tetewangim kinmâ mâmâje otbanjiop.

³⁶Anitâje Mose hânghângumu Aihita hânân âwurem ari kulem âlâlâ mem ekjetâ sâtje kârikje olop. Yawu otmâ bukulipje dâiyekmu Aihita hân pilâm taka saru âlâ, kutje saru kuriñ sâmu, yan kulem âlâ memu ekbi yamâ yuwu. Anitâje nânghâmu to ya keterakmâ torehen torehen otmu mâtâp teteop. Yawu otmu kâiyene hân lijmâ nombotgen takawi. Taka lok ki manmaiângen manjetâ Moseje kulem topje topje mem gamu yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâop. ³⁷Otmu Moseje tâmbâlipnenje yuwu sâm ekyongop. “Anitâje hânghânnohomu taka tânyongomune âlepje mansai yuwuâk nengât komolân gâtje âlâ hânghângumu yâkât den kâsikum yingim tihityene otbuap.” ³⁸Yawu sâm ekyongop. Otmu Moseje tâmbâlipnenje orop lok ki manmaiângen manmâ Anitâhât den kâsikum yingim gaop. Otmu ikje Sinai pumjan yâhâmu ajele âlâje Anitâhât girem den kârikje sâmu ekumu âwurem ge ekyongop.

³⁹Anitâhât den ya ekyongop yamâ benje papatolipnenñaje biwiyene kârikje otmâ den ya hâkân otmâ Mose betbangim Aihita hânângen âwurem arine sâmu otbi. ⁴⁰Yawu otjetâ Moseje âlâkuâk katyekmâ Sinai pumjan yâhâop. Pumjan yâhâ Anitâ orop den alahumutâ lohimi yanje Mose imiñe, kutje Aron sâmu, yuwu sâmu ekuwi. “Moseje Aihita hânângembâ dâim taka katnenekmâ nengât ki nânghâm gulip oap. Yakât otmâ gâje nak âlâ mem hâwim kânângârâ kinmu mepaene. Yawu otmâ lâum âwurem Aihita hânân arinom.” ⁴¹Yawu sâmu ekujetâ bulimakao umutje hâwim kânângâmu kinmu sot um gotjan katmâ herone otbanjiop mepaewi. ⁴²Yawu otjetâ

Anitâne yekmu bâlemu betyîngimu biwiyene gulip otmu pitu mepaewi. Yawu otbi yakât poropete âlâne den yuwu kulenguop.

“Anitâne yuwu yap. Isirae ambolipne yuwu sâmunne nângânet. Yen lok ki manmaiângen manmâ bulimakao ki gâim nâhât hotom um gawi. Yawu otmâ kasalipyene yengât Porom Lâpiohât hotom um manmâ ganetâ yambu lok yâhâp nerek pesuk sâop.⁴³ Otmu pitu mepaem yan kasalipyene yengât Porom Lâpioyene, kutyetne Molok yet Lapan, ya yetgât umutyetne hâwim selep tuhum yakât kâlehen lâum kânângâyeleknetâ kinmutâ mepaeyelekbi. Mepaeyelekbi yakât matne sâmunne Bawilon kapi ambolipne taka meyekmâ kapiyenan arinetâ yene yâk hoj bayîngim mannomai.” Anitâne yawu yap.” Den yawu kulenguop tap.

Tâmbâlipnennane Anitâhât selep tuhuwi.

⁴⁴ Emelâk embânân tâmbâlipnennane Aihita hân pilâm lok ki manmaiângen taka manjetâ Anitâne ikne selep tuhujet sâm yakât topne Mose ekuop. Topne ekuop yawuâk watmâ tuhuwi.⁴⁵ Tâmbâlipnennane yakât kâlehen yâhâ mepaeminiwi. Yawu otmâ manmâ ganetâ benne Yosuae galemyene olop sâp yan Anitâne mâmâne otyîngimu kasalipyene yongom watyeknetâ arinetâ selep ya yan lâum taka katmâ mepaem manbi. Yawu otmâ manmâ ganetâ lok kutdâ âlâ, kutne Dawiti sâm, yâkne galemyongop.⁴⁶ Dawitine galem yongom manmu Anitâne ekmu ârândân olop. Yakât otmâ opon kâmbukne pato tuhuwanjiwe sâm Anitâ ekuop.⁴⁷ Ekumu ki nângâwanjiop. Yakât otmâ Dawiti nanne, kutne Solomon sâm, yâkne opon ya tuhuwanjiop.⁴⁸ Yakât otmâ yuwu sâmunne nângânet. Anitâ

ambonenne yahat yahatne nenne emet me opon mem kânângâmain yan ki tatmap. Yakât otmâ Anitâne poropete âlâ yuwu ekumu kulenguop.

⁴⁹⁻⁵⁰ “Nâ ninahâk hân himbim kândikyotgowan. Otmu senne âlâlâ saruân hikiân tatmap ya ninahâk katyekban. Nâ himbimân otmu hânân ârândân otmâ tan. Yawuhât opon kâmbukjan yâhâ tat sâm tuhunihijetâ ârândân otbuapgât dop âlâ ki tap. Nâne oponân ki tatman.” Den yawu kulenguop tap.

Setepanone sâyîngiop.

⁵¹ Yen biwiyene kârikne. Biwi nângân nângânyene ki pâroņ yap. Tâmbâlipyenne Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heak betgum manbi yen gurâ yawuâk otmâ manmâ gai.⁵² Emelâk emet inânjan Anitâhât poropetelipne ikne hoj bawa âlâ tetem koko salek manbuap yakât den pat kulenguwi ya kerehâk tâmbâlipyenne hilipyongowi. Otmu yakât bulâneâmâ Yesu teteop ya yene betbangim howanân kujetâ muop.⁵³ Otmu Anitâne ikne ajelolipne hângânyongomu ge girem den poropete ekyongojetâ yâkne kulenguwi ya yene ki lâum mansai. Yawu.”

Setepano kujetâ muop.

⁵⁴ Setepanone den yawu sâm ekyongomu biwiyenan hâumu kuk nângâwanjiwi.⁵⁵ Yawu otjetâ Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakne mâmâne otbangimu himbimân senne pilâm eksan mâne Yesu Anitâ orop tatmutâ yeekmu âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâm ekyongop.⁵⁶ “Himbim pâroņ sâmu Yesu, lok bulâne, Anitâ orop tatmutâ yeleksan.” Yawu sâop.

⁵⁷⁻⁵⁸ Yawu sâmu “Den kâmbukne hâlilijne yap” sâm lâum dâim kapi betnehen gewi. Kapi betnehen gem kunlipyenne yene hâk katipne

kâkâlep katbi ya tuhum pilâm lok pato âlâ, kutŋe Saulo sâm, yâkât kâiŋe topŋan katŋetâ tatmu kât mem kuwi. ⁵⁹Setepano ya kâtŋe kuŋetâ Yesu ulitgum yuwu sâop. “O Kutdâ Yesu, umutne me.” ⁶⁰Yawu sâm pilakbe sâm otmâ yuwu sâop. “Kutdâ, tosa pilâyŋŋihât naŋgan.” Yawu sâm pilahop.

Kuŋetâ mumu Sauloŋe nâŋgâmu ârândâŋ olop.

Sauloŋe Yesuhât komot mem bâleyehop.

8 ¹⁻³Setepano kuŋetâ muop yan lok nombotŋe Anitâhât tem lâum manbiŋe isem lâum sumyeŋan ari hanguwi. Otmu Sauloŋeâmâ Yesuhât komot hilipyongowe sâm emet ârândâŋ yâhâm gem pâinyehop. Otmu nombotŋe mem teteyekmâ tembe lâulipŋe ekyongomu meyekmâ ari pâi emetŋan katyekbi. Yawu otyŋŋŋetâ lohimi nombotŋe Yerusalem kapi pilâm itoŋ galaŋ otmâ kapi tipi tapi Yuraia Samaria hânân tatmâ arap yan arim kinbi. Yâhâ Yesuhât aposololipŋeâmâ Yerusalem kapiânâk tatbi.

Pilipŋe Samaria ambolipŋe den pat âlepŋe ekyongop.

⁴Yesuhât komot Yerusalem kapi pilâm itoŋ galaŋ otmâ ariwi yaŋe Yesuhât den pat âlepŋe kapi ambolipŋe ekyongowi. ⁵⁻⁶Yawu otbi yan yâk yeŋgâlen gâtŋe lok âlâ, kutŋe Pilip sâm, yâkŋe Samaria yeŋgâlen ari Yesuŋe tihitnenŋe olâkgât Anitâŋe hâŋgâŋgumu giop yakât den pat ekyongop. Den pat ya ekyongom kulem topŋe topŋe memu lohimiŋe ekŋetâ âlâ kândâkdâ otmu denŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe olop. ⁷Otmu lohimi nombotŋe weke bâleŋeŋe mânggâeyekmu manminiwi ya watyŋŋŋimu gaiakmâ ariwi. Yâhâ lohimi nombotŋe âlâmâ senyeŋe bok sâsâŋe otmu pareŋe otmâ tat-

miniwi ya mem hengemyongop. ⁸Yawu otyŋŋŋimu kapi ambolipŋeŋe biwiyeŋe heroeŋe olop.

⁹Yâhâ kapi yan lok kâmbukŋe âlâ manop, kutŋe Simon sâm, yâkŋe ikŋe mepaeakmâ hawat topŋe topŋe tuhuyŋŋŋimu ekŋetâ sâtŋe otminiop. ¹⁰⁻¹¹Yakât otmâ kapi ambolipŋe, lok geheŋe yahat yahatŋe, lok kutyene orop, kutyene bia, kerehâkŋe yâkât nâŋgâŋetâ yahatmu yuwu sâm mepaeminiwi. “Wâtŋe kârikŋe tatŋihip. Yakât otmâ gekmunŋe Anitâhât dop oap.” Yawu sâm yâkât kutŋe “Wâtgât Amboŋe,” sâm yâkât nâŋgâŋetâ yahatmu manminiwi. ¹²Aiop, Anitâŋe tihitnenŋe otbe sâm Yesu hâŋgâŋgumu giop yakât den pat âlepŋe Pilipŋe ekyongomu nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Yesu Kiristohâlen biwiyeŋeŋe kepeŋetâ toen katyehop. ¹³Yâhâ Simon lok kâmbukŋe ya gurâ yawuâk Yesuhâlen biwiŋe katmu toen kalop. Toen katmu yâkŋe Pilip orop manmâ kulem topŋe topŋe memu ekmu âlâ kândâkdâ otmu yakâlâk nâŋgâm manop.

Petero yet Yoaneŋe Samaria kapiân ariowot.

¹⁴Samaria kapi ambolipŋe Anitâhât den nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu biwiyeŋe Yesuhâlen katbi yakât den pat sâm haok tuhuetâ Yerusalem kapiân arimu aposoloŋe nâŋgâwi. Pat ya nâŋgâm lohimi yaŋe Yesu Kiristohâlen biwiyeŋeŋe tiŋâk kepeim manŋetgât Petero yet Yoane hâŋgânyotŋetâ ariowot. ¹⁵⁻¹⁷Arimutâ topyeŋe yuwu sâm ekyotgowi. “Emelâk biwinenŋe Kutdânenŋe Yesuhâlen katmunŋe yâkât kulân toen katnenekbi. Toen katnenekbi yan Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe ki ge mâmâŋe otningiop.” Yawu sâm ekyotŋetâ nâŋgâm Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe

ge māmāne otyinggiākgāt kunyeṅan meyekmā Anitā ulitguowot. Kunyeṅan meyekmā Anitā ulitgumutā ikje Wātḡāt māmāṅahāt Heak hāṅḡāngumu ge māmāne otyinggiop.

¹⁸⁻¹⁹ Māmāne otyingimu Simonje ya ekmu âlâ kândâkdâ otmu yawuâk otbehât nāṅḡām tewetsenje mem ari yuwu sām âiyotgop. “Nāṅe lohimbî kunyeṅan meyekmune yawuâk Anitâhât Wātḡāt māmāṅahât Heakje ge māmāne otyinggiākgāt tewetsenje yu yitgimune nāṅḡānihimutâ nâku yawuâk otbom.” Yawu sâop.

²⁰⁻²¹ Sâmu Petoroṅe yuwu sām ekuop. “Anitāne ikje Wātḡāt māmāṅahât Heak hāṅḡāngumu ge māmāne otyingimay ya ḡāṅe tewetsenṅaṅe puluhuwuatḡāt dop âlâ ki tap. Anitāne biwihe ekmu ki ârândāṅ otmu kâlâpgāt pat mansat. Yakât otmâ netḡâlen ki torokatbuat. Tewetsenje ya miakmâ ari.

²²⁻²³ Biwihahât topṅe yuwu ṅaṅan. Netṅe kunyeṅan meyekmutṅe kulem tetemu ekdâ biwihe bâleap. Yâhâ yawuâk biwi bâle otmâ mandâ Anitāne yakât matṅe gihimu mem hiliwahomatḡāt nāṅḡân nāṅḡāṅe bâleṅe ya pilâm biwihe Yesuhâlen kepeim ulitgu. Yawu.”

²⁴ Sâmu sâop. “Den yat yu tetenihimapḡāt yetṅak nāṅḡānihim Anitâ ulitguyet.” Yawu sâop.

²⁵ Aiop, Petoro yet Yoaneṅe Yesuhât den pat âlepṅe kâsikum yingim Yerusalem kapiân âwurem ariowot. Otmu mâtâwân ariowot yan kapi tipi tapi mâtâp hâlâṅmâ tatmâ arap ya ambolipṅe Yesuhât den pat âlepṅe ekyongomutâ nāṅḡâwi.

Pilipṅe Yesuhât den pat âlepṅe Itiopia lok ekuop.

²⁶ Otmu yakât kakṅan kulem âlâ Pilipḡâlen teteop yakât sâmune nāṅḡâ.

Aiop, Yerusalem kapi pilâm Gasa kapiân geminiwi mâtâp ya ki arim takam tatṅetâ aṅgom kâtiṅ sâop. Yâhâ ki kâtiṅ sâop sâp yan Anitâhât aṅelo âlâṅe Pilip tetewaṅḡim yuwu sām ekuop. “ḡāṅe yahatmâ emet kakṅe ari Yerusalem kapi pilâm Gasa kapiân gemai mâtâp yawuâk watmâ ariuwat.” Yawu sām ekuop.

²⁷⁻²⁸ Yawu sām ekum hāṅḡāngumu ariop. Aiop, Itiopia kapi ambolipṅe yēḡāt imbi kutdâ âlâ manop, kutṅe Kandake. Otmu Kandakeṅe ikje tewetsenṅahât galem pato âlâ hāṅḡāngumu Yerusalem kapiân ari opon kâmbukṅan yâhâ Anitâ mepaem hotom uwaṅḡiop. Hotom uwaṅḡim pesuk pilâm ikje hân waṅḡaṅe beâsi betṅehen hikum pilâṅṅetâ dâiop yan yâhâ tatmu dâimu kapiṅan âwurem ariwe sām olop. Mâtâwân arim tatmâ emet inâṅḡan Anitāne poropete âlâ, kutṅe Yesaia, den ekumu kulemguop ya mem mewalakum sâlikuop. Tatmâ sâlikum gemu Pilipṅe ehop. ²⁹ Ekmu yan Anitâhât Wātḡāt māmāṅahât Heakṅe yuwu sām Pilip ekuop. “We, beâsiṅe hân waṅḡaṅe dâim arap endan bam ek.” ³⁰ Yawu sām ekumu Pilipṅe sururuk sām ari lok yaṅe den sâlikuop ya ekma yuwu sām âikuop. “Den sâlikuat yakât topṅe naṅḡat me?”

³¹ Sâmu sâop. “Wâe, lok âlâṅe yukât topṅe sām kusânmâ eknohomu nāṅḡâmbâm. Yakât otmâ ḡāṅe hân waṅḡaṅan garâ orowâk tatmâ topṅe eknohoâyâ.” Yawu sâmu Pilipṅe yâhâ hâlâṅḡaṅḡim tatmu orowâk ariowot.

³²⁻³³ Otmu emelâk embâṅân Anitāne Yesaia den yuwu sām ekumu kulemguop.

“Lama kum ḡâine sām yan lohotṅan tatmu lâum arimai yakât dopṅeâk lok âlâ kune sām otṅetâ lohotṅan kinop. Yawu otmu ki den nepṅe pato otmâ in yawu lâum ari kuwi. Otmu lama kune sām otmâ aṅḡoân somotṅe hâreṅetâ pâlâṅṅe tatmap.

Yakât dopņeāk yâkņe pâlâmņe otmâ denyeņe kakņan ki sâop. Yâhâ kuņetâ muowâke yamâ benņe lohimbî kiņgitņe orowâkņe yâkâlen biwiyeņeņe kepeim mannomai ya sâlipyongonomaihât dop âlâ ki tap.” Den yawu kulemguop.

³⁴Den ya sâlikum lok kutdâ yaņe yuwu sâm Pilip âikuop. “Anitâņe âlâhât nâņgâm poropete ekumu den yu kulemguop? Poropete ikņahât me lok âlâhât sâop?” ³⁵Yawu sâm âikumu den ya sâm kusânmâ Yesuhât den pat âlepņe ya ekumu nâņgâm ariowot. ³⁶Ari to âlâ mâtâp ginņan giop yan arimutâ lok kutdâ yaņe ekmâ yuwu sâm ekuop. “E, nâ toen katnekgât naņgan. Ya nâņgârâ girawu oap?”

³⁷Sâmu sâop. “Biwihe Yesuhâlen katsat otmuâmâ, âlepņe kioņmâ toen katgekbom.”

Sâmu sâop. “Yesu yamâ Anitâ nanņe. Yakât otmâ emelâk biwine yâkâlen katsan.”

³⁸Yawu sâm beâsi mem sânduk pilâmu kinmu hân waņgaņambâ kioņmâ toen giowot. Ge Pilipņe mem toen kalop. ³⁹Otmu toembâ gamutâ yan Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe Pilip lâum âlâengen arimu lok yaņe ekmu bialop. Ekmu biatmu biwi heroņe pato nâņgâm ariop. ⁴⁰Otmu Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe Pilip lâum Asito kapiân ari katmu kinop. Otmu Pilipņe kapi ya ambolipņe otmu kapi tipi tapi ya hâlâņmâ tatmâ arap ya ambolipņe Yesuhât den pat âlepņe ekyongop. Yawu otmâ benņe Kaisaria kapiân ariop.

Kutdâņe Saulo tetewaņgiop.

9 Sâp yan Sauloņe biwiņe kâlâp semu Kutdâhât komot hilipyongowe sâm otmâ manop. ²Yawu gârâmâ Damasiko kapiân ari Yesuhât komot pâinyekbe sâm otmâ hotom uminiwi ya yeņgât kun-

yeņe yâkâlen ari yakât ekuop. Ekumu lauņan mem pepa âlâ kulemgum Saulo waņop yakât topņe yuwu. Sauloņe pepa ya mem ari Yura yeņgât papatolipyeņe Damasiko kapiân manbi ya yingimu yâkņe nâņgâwaņgiņetâ yanâmâ Yesuhât komot Damasiko kapiân manbi ya meyekmâ Yerusalem kapiân âwurem taka pâi emetņan katyekmu tatnomai. Topņe yawu.

³Pepa ya mem Yerusalem kapi pilâm ariop. Mâtâwân ari Damasiko kapi ya tâlâhumuâk otmu yanâk himbimâmbâ laņinņe âlâ kândâkdâ yaņe siliņ siliņ sâm hâuop. ⁴Siliņ siliņ sâm hâumu hâmbiņ gumbiņ otmâ hânân ge pare iop. Hânân ge pare imu yan Yesu Kutdâņe yuwu sâm ekuop. “Saulo, Saulo, gâņe wongât iliwetsat?”

⁵Sâmu sâop. “Gâ âlâ?”

Kâpekbangim sâop. “Nâ hilipnohom gat. Nâ Yesu. ⁶Gâņe yahatmâ kapiân yâhâwuat yan lok âlâņe yu ya otbuat yakât sâm tetem ekgohowuap.” Yawu sâop.

⁷Yawu sâmu orowâk ariwiņe den sâop yawuâk nâņgâwi yamâ Yesu ikņe ki ekbi. Yakât otmâ den biaek kinbi. ⁸Yawu otmâ kinņetâ Sauloņe yahatmâ senņe omoņgumu ki ehop. ⁹Yakât otmâ bukulipņeņe dâim Damasiko kapiân yâhâwi. Kapiân yâhâ tatmâ sot me to barahâk tatmu hilâm kalimbu pesuk sâop.

Ananiaņe Saulo mem toen kalop.

¹⁰Aiop, Damasiko kapi amboņe âlâņe Yesuhâlen biwiņeņe kepeim manop, kutņe Anania. Otmu Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe biwiņe mem purik pilâmu Yesuņe tetewaņgim kutņan kunmu ehop. Ekmâ sâop. “Kutdâ, nâ yu tan.”

¹¹Yawu sâmu Kutdâņe yuwu sâm ekuop. “Yahatmâ mâtâp âlâ, kutņe “mâtâp tâņ tâņâk” sâm, yan lok âlâ

kutje Yurasi, yâkât emelan yâhâwuat. Yan yâhâ lok âlâ, kutje Saulo, Taso kapi amboje emelan yan tap ya mem tetewuat. ¹²Oran ulitnohomu nâje biwiñe mem purik pilâmune yuwu ehop. Gâje yâkâlen ari kunñan mendâ senje suk sâmu ekbuap.” Yawu sâop.

¹³Yawu sâm ekumu sâop. “Kutdâ. Saulohât topje emelâk sâñetâ nâñgâman. Yerusalem kapi ambolipje nombotje gâhâlen biwiyeñaje kepeim mansai ya hilipyongom hâhiwin yingim mansap. ¹⁴Otmu Damasiko kapi ambolipje nenje gâhâlen biwinenñaje kepeim mansain nen menenekmâ Yerusalem kapiân âwurem ari pâi emetñan katnenekbe sâm hotom umai ya yengât kunyeñaje hâñgâñuñetâ takaop.”

¹⁵Sâmu sâop. “Yuwu ekgohomune nâñgâ. Isirae lohimbi, pâku lohimbi otmu papatolipyenñaje nâhât topne nâñgâñetgât Saulo âi sâm wañmâ hâñgâñumune yâk yengâlen ari nine den pat âlepje ekyongowuap. ¹⁶Ekyongomu nombotñaje nâñgâñetâ bulâje otbuap. Yâhâ nombotje âlâñeâmâ nâñgâñetâ tãñât otmu mem âlâlâ tuhuñetâ hâhiwin kakñan manbuap yakât topje ekuwom. Yakât otmâ yahatmâ arim ek.”

¹⁷Yawu sâmu Ananiaje yahatmâ emet sâpñe kuwanjiop yan yâhâ Saulohât kunñan mem yuwu sâop. “Bukune Saulo. Yuwu sâmune nâñgâ. Yesu Kutdânenñaje mâtâwân teteñihimu ehonje nâ hâñgâñnohomu taka kungan memune Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otgihimu senje suk sâmu ekbuat.” ¹⁸Yawu sâm ekumu senje gara gara gemu suk sâm ekmâ yahatmu toen mem kalop. Yawu otmâ sot um wañetâ nemu wâtñe tiñ tiñ sâmu ¹⁹Damasiko ambolipñaje Yesuhâlen biwiyeñaje kepeim manbi yâk orowâk manbi.

Sauloje Yesuhât topje Damasiko kapi ambolipje ekyongop.

²⁰Sâp ki kâlep otmuâk Sauloje Yura yengât miti emetñe tatmâ arap yan yâhâ Yesuhât topje ekyongom sâop. “Yesu kuñetâ muop yamâ Anitâhât nanñe bulâje.” Yawu sâop.

²¹Yawu sâm ekyongomu nâñgâñetâ sâtñe otmu yâkât yuwu sâm alahu gulahu otbi. “Emelâk bukulpnenñaje Yerusalem kapiân manmâ Yesuhâlen biwiyeñaje kepeiwi yâk hilipyongowe sâm otmâ hâhiwin yingim watyekmu nengâlen taka tai. Yakât otmâ meyekmâ âwurem ari den âiân katyekmu kinñetgât hotom umai ya yengât kunyeñaje hâñgâñuñetâ takaop. Yawu gârâmâ girawu otmâ Yesuhât den nâñgâmu bulâje otmu yakât eknongoap. Ya ekmunñe sâtñe oap.” Den yawu sâm alahu gulahu otbi.

²²Yesuñe tihitnenñe olâkgât Anitâñe hâñgâñumunu giop yakât topje Sauloje Yura lohimbi ekyongomu dondâhâlâkñe nâñgâñetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyeñe katmâ yâkât komolân torokatbi. Yawu otbi yakât otmâ Yura lok nombotñaje nâñgâñetâ bâlemu yâkât den kakñan sâne sâm hâum pâpñuwi. ²³Hâum pâpñum yanak benñe kune sâm yakât den hikuwi. ²⁴Yawu otmâ Saulo kune sâm mâtâp sâtñan sip galem otmâ kinbi. ²⁵Sip galem otbi yakât den pat nâñgâm omonñdâñe Saulo bukulpñaje saka saka pato yakât kâlehen Saulo katñetâ talop. Tatmu ip yanje saka saka yan sâhâm ip potonñan mem tatñetâ pañ kârikñe kâlep pato yakât manu lauñambâ yaehen kionmâ ba ariop.

Sauloje Yerusalem kapiân âwurem ariop.

²⁶Yerusalem kapi ambolipñe Yesuhâlen biwiyeñaje kepeim manbi

ya yengâlen Sauloŋe torokatbe sâam otmâ Damasiko kapi pilâm âwurem Yerusalem ariop. Âwurem ari biwiŋe Yesuhâlen kalop yakât topŋe ekyongop. Yamâ emelâk Yesuhât komot hilipyongom hâhiwin yingiminiop yakât otmâ denŋe nângâŋetâ ki bulâŋe otmu betbaŋgiwi.²⁷ Betbaŋgiŋetâ aposolo âlâ, kutŋe Banawa sâam, yâkŋe Saulo dâim aposolo yengâlen ari sârereop. Sârerem yuwu sâop. “Sauloŋe arimu Damasiko mâtâwân Kutdâŋe tetewaŋgiop. Tetewaŋgimu yâkâlen biwiŋaŋe kepeim Damasiko kapiân yâhâ yâkât den pat âlepŋe Damasiko ambolipŋe pahâk ekyongop.” Yawu sâop.

²⁸ Yawu sâam ekyongomu nângâm Saulo buku otbaŋgiŋetâ orowâk manmâ Yerusalem kapi yâhâm gem Kutdâhât den pat âlepŋe pahâk ekyongop.

²⁹ Otmu Yura lohimbî nombotŋe Girik kapiân tetewiŋe nângâm denŋe kakŋan sâwi. Yawu otmâ kune sâam den hikuwi.

³⁰ Otmu Den hikuŋetâ Yesuhât komotŋe ya nângâm Saulo dâim Kaisaria kapiân ariwi. Yan ari katŋetâ waŋgaen yâhâmu mem ikŋe kapi, kutŋe Taso sâam, yan ari katmu manop.

³¹ Sauloŋe Yesuhâlen biwiŋaŋe kepeim manop. Yakât otmâ emet hok imu Yesuhât komotŋe lohottŋan manmâ biwiŋaŋe hikuakmâ konohâk otmâ Anitâ mepaeminiwi. Yawu otmâ manŋetâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyingimu Yesuhât den pat âlepŋe pahâk ekyongotŋetâ nângâm lohimbî kiŋgitŋe orowâkŋe yâk yengâlen torokatŋetâ sambe sambe otbi.

Petoroŋe Yesuhât wâtŋan kinmâ lok pareŋe heŋgeŋguop.

³² Petoroŋe Yesuhât komot Lita kapiân manbi ya yengâlen ariop. ³³ Otmu kapi ya amboŋe, kutŋe Ainea sâam, yâhâmâ

pareŋe otmâ manmu yambu nombolân kalimbu pesuk sâop. Petoroŋe lok ya ekmâ yuwu sâam ekuop. ³⁴ “Ainea. yuwu sâamune nângâ. Yesu Kiristoŋe heŋgeŋgohoapgât yahatmâ gikak kundupge mem lotohom siwitgu.” Yawu sâamu âlepŋe otmâ yahalop. ³⁵ Yakât den pat Lita otmu Seron kapi ambolipŋaŋe nângâŋetâ âlâ kândâkdâ otmu lohimbî kiŋgitŋe orowâkŋe Yesuhâlen biwiŋeŋe katbi.

Petoroŋe Tapita mumuŋambâ mem yahalop.

³⁶ Kapi âlâ, kutŋe Yopa sâam, yamâ Lita kapi hâlâŋmâ tap yakât den pat yuwu. Yopa kapi ambolipŋe nombotŋaŋe Yesuhâlen biwiŋeŋaŋe kepeim manbi ya yengâlen gâtŋe, imbi âlâ, kutŋe Tapita sâam, kutŋe âlâmâ Dokasi, yamâ nenŋe denân kutŋe “manŋen”. Imbi yaŋe lohimbî umburuk manminiwi ya tânyongom manminiop. ³⁷ Tapita ya mesek umatŋe tetewaŋgimu muop. Yakât otmâ lohimbî tânyongominiop yaŋe to kukŋe suk sukŋe yaŋe hâkŋe pirim lâum emet biwiŋe âlâen katŋetâ talop.

³⁸ Yâhâ Yopa kapi yamâ Lita kapi ginŋanâk tap. Otmu sâp yan Petoroŋe Lita kapiân ari talop yakât den pat Yesuhât komot Yopa kapiân manbiŋe nângâm lok yâhâp hângânyotgoŋetâ ari yuwu sâam Petoro ekuowot. “Imbi âlâ bâlemu miakmâ kinsain yakât otmâ dâihekmutŋe orowâk arine.”

³⁹ Yawu sâmutâ Petoroŋe kâlâwahom yahatmâ orowâk ariwi. Ari imbi ya katŋetâ talop yan dâim yâhâwi. Dâim yâhâŋetâ imbi kambut yaŋe mem hawamgum isewaŋgim tatŋetâ yehop. Yâhâ Tapitaŋe ki muop yan sâŋgumyeŋe gâreyingiminiop ya mem tiripguŋetâ ehop. ⁴⁰ Petoroŋe ya ekmâ ekyongomu yaehen ge kinŋetâ Tapita gotŋan ba kinmâ Anitâ ulitguop. Ulitgum imbi

ya yuwu sâmu ekuop. “Tapita yahat.” Sâmu yanâk senje suk sâmu Petoro ehop. ⁴¹Petoroŋe bātŋan memu yahatmâ kinop. Yawu otmâ Petoroŋe den sâmu lohimbî yaŋe emet kâlehen yâhâ Tapita ekbi. ⁴²Petoroŋe Tapita mu-muŋambâ mem yahalop yakât den pat sâmu haok tuhuŋetâ Yopa kapi ambolipŋe dondâhâlâkŋe Yesuhâlen bi-wiyeŋe katbi. ⁴³Otmu kapi yan lok âlâ, kutŋe Simon sâmu, yâkŋe bulimakao hâkŋe gahaem yu ya gârem katmu puluhuŋetâ tewetsenŋe memin-iop. Petoroŋe yâk orop yan im manop.

Aŋelo âlâŋe Konelio tetewaŋgiop.

10 Kaisaria kapiân lok âlâ manop, kutŋe Konelio, yâhâmâ Roma yengât hep bero ya yengât kunŋe. ²Yâkŋe hep torehenlipŋe orowâk Anitâ mepaem tem lâuwangim manminiwi. Otmu yâkŋe Yura lohimbî umburuk manminiwi ya yengât tepŋe nâŋgây-ingim Anitâ ulitgum tânyongominiop. ³Yawu otmâ manminiop gârâmâ hilâm âlâen emetsâpŋe otmu yan Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiŋe mem purik pilâmu aŋelo âlâŋe tetewaŋgim kutŋan kunop. ⁴Kunmu pârâk pilâm ekâmâ sâop. “Kutdâ girawu?”

Sâmu sâop. “Gâŋe Anitâ tem lâuwangim lohimbî umburuk manmai ya tânyongom gat. Yakât otmâ Anitâŋe nâŋgâhihimu âlepŋe otmap. ⁵⁻⁶Yakât otmâ yuwu sâmune nâŋgâ. Lok âlâ, kutŋe Simon Petoro sâmu, yâkŋe Yopa kâpiân nambenŋe orop im mansawot. Otmu nambenahât emet ya saru ginŋan tap yan lok hâŋgânyongorâ ari Simon Petoro dâim takanomai.” ⁷Yawu sâmu ekum pilâm ba ariop. Arimu Konelioŋe hoŋ bawayâhâtŋe lok yâhâp otmu hep bero âlâŋe Anitâhât denŋe lâum manminiop ya ekyongomu gawi. ⁸Gaŋetâ aŋeloŋe tetewaŋgim den ekuop

ya ekyongom hâŋgânyongomu Yopa kapiân ariwi.

Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe Petoro biwiŋe mem purik pilâmu kulem âlâ tetemu ehop.

⁹Ari mâtâwân im yahatmâ yapâ sâwi yaŋak hilâm kârikŋan Yopa kapiân ba takawi. Aiop, sâp yan Petoroŋe Anitâ ulitguwe sâmu emet biwiŋe âlâen yâhâop. ¹⁰Anitâ ulitgum tatmu po waŋgiop. Yakât otmâ imbi tatbi ya ekyongomu sot uŋetâ siop. Yawu otŋetâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiŋe mem purik pilâmu yuwu ehop. ¹¹Himbim pârôŋ sâmu aŋelo âlâŋe wahap âlâ kundupdâek pato yawuya kunŋe mem menduhum katmu hânân giop. ¹²Yakât biwiŋan songo, hambe, nâi topŋe topŋe, neneŋe ki neneŋe katyehop ya tatmu ehop. ¹³Gemu yan Kutdâŋe Petoro kunmâ yuwu sâmu ekuop. “Wa, Petoro. Yu kum ne.”

¹⁴Sâmu sâop. “Kutdâ yu ki nembom. Ki neneŋe bâleŋe sâmain yuwuya âlâ ki neman.”

¹⁵Sâmu sâop. “Yu kum ne sâmu ekgohoan yukât ki hâkâŋ otmâ pilâwuat.” Yawu sâop. ¹⁶Den ya kalimbuŋe ekum yakât kakŋan aŋelo yaŋe mem himbimân yâhâop.

¹⁷⁻¹⁸Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe Petoro biwiŋe mem purik pilâmu kulem tetemu ehop yakât topŋe nâŋgâm koahop. Nâŋgâm koakmâ tatmu Koneliohât hoŋ bawalipŋaŋe Yopa kapiân taka Simongât emet mem tetem gahatŋan kinmâ den sâwi.

¹⁹Yâhâ Petoroŋe kulem tetemu ehop yakât nâŋgâm koakmâ tatmu Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe yuwu sâmu ekuop. “Naŋgat. Lok kalimbu gâ pâingekmâ takai. ²⁰Yakât otmâ orowâk arine sâmu ekgohoŋetâ gâŋe ki nâŋgâm kiwiliŋ otbuat. Yahatmâ gem yek.”

²¹Yawu sâmu Petoroŋe yahatmâ gem yekmâ “Wongât takai?” sâmu âiyongop.

²²Sâmu sâwi. “Topŋe yuwuhât takain. Hep bero kunnene, kutŋe Konelio, yâkŋe Anitâ mepaem manmu nângâwangimu ârândâŋ otmap. Otmu Yura ambolipŋe yâkât nângâŋetâ yahatmap. Aiop, yâhâlen Anitâhât aŋelo âlâŋe tetewangim yuwu sâmu ekuop. “Lok âlâ, kutŋe Simon Petoro sâmu, yâkŋe taka den âlâ ekgohôâkgât nanŋan. Yakât otmâ lok hângânyongorâ ari dâim takanetâ den ekgohowuap.” Yawu sâmu ekuop yakât otmâ hângânnongomu takain.” ²³Yawu sâŋetâ Petoroŋe dâiyekmu emelan yâhâ iwi.

Petoroŋe Konelio ari ehop.

Emet haŋ sâmu yahatmâ Yopa kapi ambolipŋe Yesuhâlen biwiyenŋe kepeim manbi yâk orowâk ariwi. ²⁴Mâtâwân ari im yahatmâ yapâ sâwi yaŋak Kaisaria kapiân ba takawi. Otmu Konelioŋe bukulipŋe otmu hep torehenlipŋe meyekmu ya yengât mambotmâ tatŋetâ takawi. ²⁵Takanetâ Konelioŋe Petoroŋe ekmâ gem lâum parahum heronŋe nângâwangim mepaeop. ²⁶Yawu otmu Petoroŋe yuwu sâmu ekuop. “Anitâ konok mepaenongât dop tap. Yakât otmâ nâ wongât mepaeneksat? Nâ lok gâ yuwuya.

²⁷Yawu sâmu ekumu emelan yâhâ menduhuakmâ tatbi ya yuwu sâmu ekyongop. ²⁸“Yeŋe Yura nengât topnenŋe nanŋai. Nenŋe yen pâku lohimbî yekmâ betyŋgimain. Otmu nenŋe yen orop tatnongât dop âlâ ki tap. Yakât samut kârikŋe tap. Yakât otmâ nâŋe pâku lok yekmâ bâlenŋe sâmu nângâyŋgimune gemap. Yawu nângâyŋgim gaman yamâ yâhâlen Anitâŋe “Yawu ki nângâwuat” sâmu yakât topŋe eknohop. ²⁹Yakât otmâ Konelioŋe lok hângânyongomu nâhâlen ariwi yan yekmâ ki pâpguwan.” Yawu

sâmu Konelio yuwu sâmu âikuop. Wongât dâineketâ takain yukât sârâ nângâwe.” Yawu sâmu Konelio âikuop.

³⁰Yawu sâmu âikumu Konelioŋe yuwu sâmu ekuop. “Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwine mem purik pilâmu kulem âlâ tetemu ekban yapâek manmâ gamunŋe hilâm imbât pesuk yap. Ya ekgohomune nângâ. Hilâm âlâen emetsâŋe Anitâ mepaem tatmune lok âlâ, hâk katipŋe laŋinŋe orowâk, yâkŋe tetenihim yuwu sâmu eknohop. ³¹“Anitâ mepaem mandâ nângâhihimu ârândâŋ otmap. Otmu lohimbî umburuk mansai ya tânyongomat yakât nângâmu âilonŋo otmap. ³²Lok âlâ, kutŋe Simon Petoro sâmu, yâkŋe Yopa kapiân nabeŋe orop im mansawot. Nabeŋe bulimakao hâkŋe gaem yu ya gârem katmu puluhumai yâkât emet saru ginŋan tap. Yakât otmâ lok hângânyongorâ ari Simon Petoro yan tap ya dâim takanomai.” ³³Yawu eknohomu sâmu nâŋe lok yu hângânyongomune gâhâlen ari dâihetketâ orowâk takai. Gâŋe takarâ biwine heronŋe oap. Yakât otmâ gâŋe Kutdâhât den sârâ nângâne.” Yawu sâop.

³⁴Yawu sâmu Petoroŋe yuwu sâop. “Anitâŋe lok nengât orotmemenenŋahât nângâmu yâhâwe gewe ki otmap ya yiwerenŋe nângâm heŋgenŋuan. ³⁵Otmu lohimbî komotŋe komotŋe hânŋan kulemŋan manmâ arai ya yengât nângâmu yâhâwe gewe ki otmap. Lohimbî âlâ me âlâŋe Anitâ ewe katmâ tem lâuwangim manmai yâhâmâ meyekbuap. ³⁶Yâkŋe nanŋe Yesu Kiristo hângângumu ge Yura lok nengâlen teteop. Yawu gârâmâ Yesuŋe Yura lohimbî nengâlâk ki giop. Nen Yura lohimbî otmu yen pâku lohimbî kerek nengât kunnene tatmâ tihitnenŋe otbisâp yakât den pat âlepŋe kâsikumu ningim manmâ gaop ya nanŋai. ³⁷⁻³⁸Otmu nenŋe orotneme bâlenŋe bet pilâm Anitâhâlen biwinenŋe kepeim

manjet sârn Yoaneje den eknongom toen katnenekmâ manop. Sâp yapâek Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakje Yesu Nasaret kapi amboje mâmânje otbanjimu Galilaia otmu Yuraia hân nombot nombot yâhâm gem kulem topje topje temu ekmunje âlâ kândâkdâ otminiop. Satangât weke bâlejanje lohimbî mem mângâeyekbî ya Yesuje watmâ hengemyongom manop. ³⁹Yâkje Yerusalem kapi pato otmu kapi tipi tapi Yuraia hânân tatmâ arap yan yâhâm gem yu ya olop miop ya ekbin. Yawu gârâmâ Yura papatolipnenje yengât sâtgât otmâ Yesu howanân kujetâ muop. ⁴⁰Mumu hangujetâ hilâm kalimbu pesuk sârn Anitânje mumujambâ mem yahalop. ⁴¹Mumuujambâ mem yahatmu lok ihilâk ki teteyingjio. Mumujambâ yahatmâ nenâk teteningimu eknom ya emet inânjan Anitânje sârn kalop. Yakât otmâ nengâlen tetemu orowâk tatmâ sot nem den alahu gulahu otbin. ⁴²Yâhâ lohimbî emelâk muwi, me sâp yiwerenje mansain, me hâmbâi tetem mannomai nen kerek den âiân katnenekmâ den sârn hâreningiwuap ya Anitânje Yesu Kiristo sârn wajop. Yawu gârâmâ sârn hâreningiwuap yakât topje otmu ikje den pat âlepje ya lohimbî hânjan kulemjan manmâ arai ya yengâlen ari ekyongomunje nângâjetgât Yesuje nep sârn ningjio. ⁴³Emelâk embânjâmbâek Anitâhât poropetelipjanje Yesuhât nângâm den yuwu kulemguwi. Lohimbî âlâ me âlâje Anitâhât nanjahâlen biwiyenjanje kepeim mannomai ya yengât tosa pilâyingiwuap.” Yawu kulemguwi tap.”

Petoroje den yawu sârn ekyongop.

Anitâhât Wâtgât mâmânjahât Heakje pâku lohimbî mâmânje otyingjio.

⁴⁴Petoroje yawu sârn ekyongomu nângâjetâ Anitânje ikje Wâtgât mâmânjahât Heak hângângumu yâk yengâlen giop. ⁴⁵⁻⁴⁶Ge mâmânje otyingim nimbilamyenje mem purik pilâyingimu den sâsânje ki sâsânje sârn Anitâ mepaewi. Aiop, Yura lohimbî, Yopa kapiân manmâ Yesuhâlen biwiyenje katbî yanje Petoro betjan sânjeta Kaisaria takawi. Yâhâ pâku lohimbîje den sâsânje ki sâsânje sârn Anitâ mepaewi ya lohimbî takawi yanje yekjetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâwi. “Anitânje ikje Wâtgât mâmânjahât Heak hângângumu ge pâku lohimbî yu mâmânje otyingimu ekmunje âlâ kândâkdâ oap.”

⁴⁷Yawu sânjeta Petoroje sâop. “Emelâk Anitânje Wâtgât mâmânjahât Heak hângângumu ge nen mâmânje otningjio yakât dopjeâk pâku lohimbî yu yengâlen hângângumu ge mâmânje otyingimu yeksain. Yakât otmâ toen mem katyeknomgât dop tap.” ⁴⁸Yawu sârn ekyongomu yâkje Yesuhât kulân pâku lohimbî ya toen mem katyekbî. Yakât otmâ Petoro alitjetâ yâk orowâk tipije tatmâ Yesu Kiristohât den kâsikum yingjio.

Petoroje pâku lohimbî yengât den pat aposolo ekyongop.

11 Pâku lohimbîje Kiristohât den pat âlepje nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenjanje kepeiwi yakât den pat sârn haok tuhujetâ aposolo otmu Yura lohimbî nombotje Yesuhâlen biwiyenjanje kepeim manbîje yakât den pat nângâwi. Yawu gârâmâ nombotjanjeâmâ nângâjetâ bâleop. Yâkje yuwu nângâmai. Pâku lok âlâ me âlâje Yesuhâlen biwiyenje katmâ yakât komolân torokatne sârn otnomai

yamâ angoân hâkyenahât torehenjan undip tuhuyinginom. Yawu nângâwi.² Yawu gârâmâ Petoroŋe Yerusalem kapiân yâhâmu lok yaŋe yuwu sâm ekuwi.³ “Gâŋe wongât pâku lohimbî yengât emelan ari bâtyenambâ sot mem nion? Lok yaŋe hâkyenahât torehenjan undip ki tuhuangim mansai yakât nângâmunŋe dondâ bâleap.”⁴ Yawu sâŋetâ Petoroŋe yu ya teteop ya topŋambâek yuwu sâm ekyongop.

⁵ “Nâŋe Yopa kapiân ari Kiristohât den pat kâsikum yingim manban. Otmu hilâm kârikjan Anitâ ulitgum tatmune Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwine mem purik pilâmu yuwu ekban. Himbim pâroŋ sâmu aŋelo âlâŋe wahap âlâ kundupdâek pato yawuya kunŋe mem menduhum katmu gotnan giop.⁶ Gemu yuwu ekban. Yakât biwiŋan soŋgo, hambe, nâi topŋe topŋe, neneŋe ki neneŋe katyehop ya tatmu ekban.⁷ Tatmu ekban yan Anitâŋe nohonmâ yuwu sâm eknohop. “Petoro, yu kum ne.”

⁸ Sâmu sâwan. “Kutdâ, yu ki nembom. Ki neneŋe bâleŋe sâmain yuwuya âlâ ki neman.”

⁹ Yawu sâmune yan himbimâmbâ Kutdâŋe yuwu sâm eknohop. “Yu kum ne sâm ekgohoan yukât ki hâkâŋ otmâ pilâwuat.” Yawu sâop.¹⁰ Kutdâŋe den ya kalimbuŋe eknohomu yakât kakŋan aŋelo yaŋe mem himbimân yâhâop.

¹¹ Himbimân mem yâhâmu yanâk lok kalimbu Kaisaria kapi pilâm emet tatbanân taka yaehen kinbi.¹² Taka yaehen kinjetâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe yuwu sâm eknohop. “Orowâk arine sâm ekgohoŋetâ gâŋe ki nângâm kiwiliŋ otbuat.” Yawu sâop. Otmu Yesuhât komot ya yengâlen gâtŋe lok nombolân konok yaŋe betnan sâŋetâ Kaisaria kapiân orowâk ariwin.

Ari hep bero kunyeŋe yâkât emelan yâhâmunŋe den yuwu sâm eknohop.¹³ “Nâ emetnan tatmune aŋelo âlâŋe tetenihim yuwu sâm eknohop. “Lok âlâ, kutŋe Simon Petoro sâm, yâkŋe Yopa kapiân tap yakât otmâ lok hângânyongorâ ari dâim takanomai.¹⁴ Dâim takaŋetâ yâkŋe gâ otmu hep torehenlipge den ekyongomu nângâŋetâ bulâŋe otmu Anitâŋe tosayeŋe pilâm manman kârikŋahât pat kuyingimu mannomai.” Aŋeloŋe yawu sâm eknohop.”¹⁵ Konelioŋe yawu sâm eknohomu nâŋe Yesuhât den pat âlepŋe ekyongowan. Den ekyongomune emelâk Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heak nengâlen ge mâmâŋe otningiop yakât dopŋeâk yâk yengâlen ge mâmâŋe otyingiop.¹⁶ Yâk yengâlen ge mâmâŋe otyingiop ya ekmâ emet inânŋan Kutdâŋe den âlâ yuwu sâm ekngongop ya nângâmune teteop. Den ekngongop yamâ yuwu. “Yoaneŋe lohimbî toen mem katyehop. Yawu gârâmâ lohimbîŋe nâhâlen biwiyenŋe katnomai yanâmâ Anitâŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hângângumune ge mâmâŋe otyingiwuap.” Kutdâŋe yawu sâm ekngongop.¹⁷ Otmu nenŋe Yesuhâlen biwinenŋe katmunŋe Anitâŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak nengâlen hângângumu ge mâmâŋe otningiop yakât dopŋeâk pâku lohimbî yengâlen hângângumu ge mâmâŋe otyingiop. Yawu gârâmâ Anitâŋe nângân nângân âlâ katbuap ya nâŋe kuwangiwongât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ nângâmune ârandâŋ oap.” Yawu sâm ekyongop.

¹⁸ Petoroŋe yawu sâm ekyongomu nângâŋetâ bulâŋe otmu ki denŋe kakŋan sâwi. Yawu otmâ Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Nângâmunŋe âilonŋo lonŋo oap. Nen Yura lohimbîŋe Yesu Kiristohâlen biwinenŋe kepeim manmunŋe Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuningimu tap. Yâhâ

yakât dopņeāk pāku lohimbije yâkâlen biwiyenaje kepeim manņetâ manman kârikņahât pat kuyiņgimu tap.” Yawu sām Anitâ mepaewi.

**Banawaņe Antiok kapiân
ari ya ambolipņe Yesuhât
den kâsikum yiņgiop.**

¹⁹ Setepano kuņetâ muop yan Yura yengât papatolipyeņaje Yesuhât komot yongom watyekņetâ itoņ galaņ otmâ ariwi. Nombotņe Poinike otmu Antiok kapiân ariwi. Yâhâ nombotņe âlâmâ mâ-tuņa âlâ, kutņe Kipiro sām, yan ariwi. Aņņoân ariwi yaņe Yesuhât den pat âlepņe yamâ Yura lok imbi yawuâk ekyongowi. ²⁰ Yawu gârâmâ pāku lohimbiji Kipiro otmu Kirene kapi ambolipņe Yesuhâlen biwiyenaje kepeim manbi. Nombotņaje kapiyeņe pilâm Antiok kapiân ari Kutdâ Yesuhât den pat âlepņe ya kapi ambolipņe ekyongowi. ²¹ Ekyongowi yan Wâtġât māmâņahât Heakņe māmâņe otyiņgimu pāku lohimbiji kiņgitņe orowâkņe Yesuhât den pat âlepņe ya nâņġâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwiyenaje kepeiwi.

²² Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwi yakât den pat ya sām haok tuhuņetâ Yerusalem kapiân arimu Yesuhât komotņe nâņġâm Banawa hâņġâņeņetâ Antiok kapiân ariop. ²³⁻²⁴ Ari Anitâņe tihityeņe otmu lohotņan manbi ya ekmâ heroņe nâņġâyiņgiop. Otmu Banawaņe Yesuhâlen biwiņaje tiņâk kepeim tem lâuwâņġim manminiop. Yakât otmâ Wâtġât māmâņahât Heakņe māmâņe otbaņġimu pāku lohimbiji yaņe Kutdâhâlenâk biwiyenaje tiņâk kepeim mannomaihât Yesuhât den kâsikum yiņġim biwiyenaje mem heweweņ tuhuyehop. Yawu otmu lohimbiji sesenġâlâkņe nâņġâņetâ bulâņe otmu Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwi.

²⁵ Otmu Sauloņe tânnohoâk sām Banawaņe Antiok kapi pilâm Taso kapiân

ari pâinop. ²⁶ Ari Saulo mem tetem Antiok kapiân âwurem ariowot. Âwurem ari orowâk manmâ Yesuhât den kâsikum yiņġim manmutâ yambu konok pesuk sâop. Otmu Antiok kapi yan aņņoân Yesuhât komot ya yengât kutyenaje pato, “Kiristohât lohimbiji”, sām yongonbi.

²⁷ Sâp yan lok nombotņe Anitâhât den sām tetewiņe Yerusalem kapi pilâm Antiok kapiân ariwi. ²⁸ Yâhâ yâk yengâlen ġâtņe âlâ, kutņe Ahawo sām, emet inâņņan Anitâhât Wâtġât māmâņahât Heakņe po pato tetewuap yakât den biwiņan katmu sām teteop. Yawu gârâmâ yakât kakņan Roma yengât kunyeņe âlâ, kutņe Kalaurio manop sâp yan po pato ya teteop. ²⁹ Emet inâņņan Ahawoņe den yawu sām tetem Yesuhât komot ekyongomu nâņġâņetâ bulâņe otmu Yesuhât komot Yuraia hânân manbi ya tânyongone sām tewetsenņe dopyeņanâk menduhuwi. ³⁰ Tewetsenņe menduhum Banawa yet Saulo yitġiņetâ mem ari Yesuhât komot Yuraia hânân manbi ya yengât galemlipyeņe yiņġiowot.

**Herotņe sâmu Petoro mem
pâi emetņan katņetâ talop.**

12¹⁻³ Tihit tihit Hombaņ ya kutņe âlâmâ Natic Hombaņ ya tâlâhumu sâp yan lok kutdâ âlâ, kutņe Herot sām, yâkņe tembe lâulipņe ekyongomu Yesuhât komot yongom mem âlâlâ tuhuyekmâ nombotņe mem pâi emetņan katyeki. Yawu otmâ tembe laulipņe ekyongomu Yoane ataņe, Yakowo ya mem engatņe hâreņetâ muop.

Yawu otmu Yura yengât papatolipyeņaje yakât nâņġâņetâ âlepņe olop. ⁴ Otmu tembe lâulipņe ekyongomu Petoro ġurâ yawuâk mem pâi emetņan katņetâ tatmu tembe lâu kâi nombotgen konok yaņe galemġum kinbi. Galemġum kinbi yan komot imbât imbât yawu galemġum kinbi.

Yawu otmâ Yura lohimbiye natik ya nem pesuk pilânomai yan Herotje Petoro mem dâim den âiân katmu kinbuap yakât mambolop. ⁵Yawu otmâ Petoro mem pâi emetjan katjetâ talop yakât den pat nângâm Yesuhât komotje menduhuakmâ Petorohât nângâwangim Anitâ ulitguwi.

Ajelo âlâje Petoro pâi emetjambâ holaŋmu gem ariop.

⁶Otmu emet haŋ sâmu yanâmâ Herotje Petoro mem den âiân katmu kinbuap. Yâhâ omoŋe yan Petoro tembe lâu yâhâp hohetyetjan tatmu ip kârikŋaje mem bâtyeŋe menduhum sâhâm iwi. Otmu tembe lâu nombotje âlâjeâmâ pâi emetje yakât gahatjan galemguum kinbi. ⁷Yawu galemguum kinjetâ Kutdâhât ajelo âlâje Petoro tetewangim kinmu, yakât laŋinŋaje siliŋ siliŋ sâmu pâi emetje kâlehen hâuop. Yawu otmu ajelo yaŋe Petoro mândem yuwu sâmu ekuop. “Getek, yahat.” Sâmu ip kârikŋe ya holaŋakmâ gemu Petoro yahalop. ⁸Yahatmu ajeloŋe yuwu sâmu ekuop. “Petge mem latmâ kâi katipje karak. Otmu hâk katipje kâlep pato ya mânunakmâ betnan sârâ kionde.” ⁹Yawu otmâ pâi emetjambâ gemutâ Petoroŋe biwi yâhâp otmâ yuwu nângâop. “Oait yu bulâje me amanân eksan.” ¹⁰Yawu nângâm gahatjan tembe lâu galem kinbi ya wangiyekmâ, gahatje âlâen ge yawuâk wangiyekmâ ge paŋ sâhâwi yan bamutâ gahatje paŋ sâmu yaehen giowot. Yaehen ge mâtâwân bam tatmutâ ajelo yaŋe yapâek gulip olop.

¹¹Gulip otmu Petoro nângân nângânŋe tetemu yuwu nângâop. “Yiwereŋe nângâmune teteap. Kutdâ ikŋahâk ajelo âlâ hângângumu ge Herot otmu Yura papatolipnenŋe yengât bâtyenambâ holaŋneksap.”

¹²Yawu nângâm yapâ ari Yoane Mareko mâmâŋe, kutje Maria sâmu, yakât emelan yâhâop. Yâhâ hetahân kinmâ lohimbi dondâje menduhuakmâ yakât nângâwangim Anitâ ulitgum tatjetâ nângâop. ¹³Yawu nângâm emet gahatjan kinmâ den tuhuop. ¹⁴Den tuhumu hoŋbawa imbi âlâ, kutje Lota sâmu, yakŋe gahatjan ba ombenje towatje nângâop. Yawu nângâm tepje yahatmu inâk âwurem ba “Petoro gahatjan taka kinsap,” sâmu ekyongop. ¹⁵Yawu sâmu ekyongomu nângâm “Ândâpge maŋgumu sâmat,” yawu sâmu ekuwi.

Yawu sâmu ekujetâ kârikŋe otmâ sâop. “Bulâjanâk, gahatjan taka kinsap.”

Sâmu sâwi. “Yaehen gâtje otmâ umutjaŋe taka teteningimap.”

¹⁶Yawu sâmu alahuwi. Otmu belân-gen gahatje mem pilâm Petoro kinmu ekmâ biwiyenŋe huruŋ sâop. ¹⁷Yâhâ Petoroŋe emet kâlehen yâhâ ekyongomu den hutuk tatjetâ Kutdâje ajelo âlâ hângângumu ge pâi emetjambâ holaŋmu yaehen giop yakât den pat ekyongop. Ya sâmu tiŋ pilâm yuwu sâmu ekyongop. “Den pat yu Yakowo otmu bukulipnenŋe nombotje ari ekyongonomai.” Yawu sâmu ekyongom âlâengen ariop.

¹⁸Emet haŋ sâmu tembe lâu yaŋe Petoro ekjetâ biatmu “Girawu oap?” sâmu pâinmâ yâhâm gewi. ¹⁹Pâinjetâ biatmu Herotje kuk otmâ tembe lâulipje nombotje hângânyongomu omoŋe Petoro galemguwi ya yongonjetâ muwi. Yakât kakŋan Herotje Yuraia hân pilâm, ikŋe kapi, kutje Kaisaria sâmu, yan ari manop.

Herot bâleop.

²⁰Herotje Kaisaria kapiân manop sâp yan Tiro otmu Siron kapi ambolipŋaje otmâ hilipgunjetâ yakât nângâm kuk olop. Yâhâ kapi yâhâp ya ambolipŋaje

Kaisaria yapâ sot puluhum nem manminiwi. Yakât otmâ Herotŋe sâŋ hâreyingimu sot ki memaihât nâŋgâm Herot orop den heŋgengune sâŋ yâkâlen ariwi. Ari lok âlâ, kutŋe Bilasto, yâhâmâ Herotgât hoŋbawalipŋe yengât kunŋe manop ya tetewangim tewetsenŋe wanŋbi. Tewetsenŋe wanŋetâ yâkŋe Herot ekumu den heŋgengunomaihât sâp kalop. ²¹ Sâp kalop ya tetemu Herotŋe lok kutdâhât senŋe âlâlânŋe ya memu hakŋan yâhâmu ikŋe kakŋan tat talân yâhâ tatmâ den ekyongop. ²² Den ekyongomu lohimbi nâŋgâŋetâ ewe membe otmu lok kerekŋe den kârikŋan yuwu sâŋ ekuwi. “Den eknongoat yu lok denŋe bia. Yu Anitâhât den yawuya.” Yawu sâŋ mepaewi. ²³ Yawu sâŋ mepaerŋetâ Herotŋe ikŋahât nâŋgâmu yahalop. Yakât otmâ Kutdâhât aŋeloŋe ge kumu hom papato bâlenŋe tepŋe ihim lândemu muop. ²⁴ Herot muop yakât den pat nâŋgâm lohimbi kiŋitŋe orowâkŋe Anitâ ewe katmâ Yesu Kiristohât den pat âlepŋe nâŋgâŋetâ bulânŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe kepeiwi.

²⁵ Otmu Yesuhât komot Antiok kapiân manbiŋe tewetsenŋe menduhum katbi ya Banawa yet Sauloŋe mem toka Yesuhât komot Yerusalem kapiân manbi ya yengât galemlipeŋe yingwi. Yawu otmâ Yerusalem kapi pilâm Yoane Mareko ekumutâ orowâk Antiok kapiân âwurem ariwi.

Banawa yet Saulo âi sâŋ yitgim hâŋgânyotgowi.

13 Yesuhât komot Antiok kapiân manbi ya yengâlen gâtŋe nombotŋe Anitâhât den sâŋ tetem lohimbi ekyongominiwi. Yâhâ nombotŋe âlânŋeâmâ yakât den kâsikum yingim manminiwi. Lok ya yengât kutyeŋe yuwu. Banawa, Simion, kutŋe âlâ Helen,

lok âlâmâ Lukio Kirene kapi amboŋe, âlâmâ Manaen, yâkŋe lok kutdâ Herot lepatŋambâek yâk orop manmâ gam lok olop. Otmu âlâmâ Saulo. ² Anitâ ulitgujetâ nâŋgâyingiwuapgât lok yaŋe sot barak tatmâ Anitâ ulitguwi. Yawu otŋetâ Anitâhât Wâtgât mâmânghât Heakŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Banawa yet Saulo nep sâŋ yitgimune tuhuromawot yakât yeŋe kunyetŋan mem hâŋgânyotgoŋetâ ariromawot.” ³ Yawu sâŋ ekyongomu yâkŋe âi memutâ bulânŋe tetewuapgât kunyetŋan mem Anitâ ulitguwi. Ulitgum hâŋgânyotgoŋetâ lok âlâ, kutŋe Yoane Mareko sâŋ, betyetŋan sâmu orowâk ariwi.

Pauloŋe Elima ekumu senŋe omoŋ olop.

⁴ Anitâhât Wâtgât mâmânghât Heakŋe Saulo, Banawa otmu Yoane Mareko mâmânŋe otyingimu Selukia kapiân ariwi. Yan ari yapâ wanŋa pato âlân yâhâŋetâ meyekmâ ari pâku lohimbi yengât mâtunŋa âlâ, kutŋe Kipiro sâŋ, yan ari katyekmu gewi. ⁵ Wanŋaembâ ge pâku lohimbi yengât kapi pato âlâ, kutŋe Salami, yan yâhâ Saulo yet Banawaŋe Yura yengât miti emetŋe tatmâ arap ârândânŋ yâhâ lohimbi Yesu Kiristohât den pat âlepŋe ekyongowot.

⁶ Kapi yapâ ari kapi tipi tapi mâtâp pato hâlânŋmâ tatmâ arap ya ambolipŋe Yesuhât den pat âlepŋe ekyongowot. Yawu otmâ Papo kapi patoen ariwi. Yan ari Yura gâtŋe, lok kâmbukŋe yan manmap yakât kutŋe Barayesu, yâhâ Girik denân kutŋe Elima sâŋ kumai. Yâkŋe ikŋe topŋe kuriahakmâ “Anitânŋe hâŋgânnohomu yakât den ekyongoman,” yawu sâŋ kapi ambolipŋe kâityongominiop. ⁷ Otmu kiap âlâ, kutŋe Serehio Polasi, yâk orop buku orangim manowot. Yâhâ Serehio Polasi yâhâmâ nâŋgân

nāngānje pato. Yākņe Anitâhât den nāngāwe sām Banawa yet Saulo ekyotgop. ⁸Ekyotgomu yâkâlen ari den ekumutâ Serehio Polasiņe Yesuhât den nāngâm yâkâlen biwiņe katmapgât Elimane denyetņe kakņan sām kuyitgiop. ⁹Kuyitgimu Anitâhât Wâtgât māmāņahât Heakņe Saulo, kutņe ango Paulo, māmāņe otbangimu Elima ekmâ yuwu sām ekuop. ¹⁰“Gâ Satangât lok. Orotmeme kiņgoņ otmat. Gāņe Kutdâhât den bulāņe kelangatmâ lohimbi kâityongomat. Gâ biwihe bāp sāsāņe. ¹¹Yawu otmat yakât Kutdāņe matņe gihimu senge omoņ otbuap.” Yawu sâop.

Yawu sâmu senņe omoņ otmu lok âlāņe bātņan memu ariromawot yakât nāngâm lok yeņgât pâinyehop. ¹²Yawu otmu Serehio Polasiņe ekmu sātņe bāleņe olop. Yawu otmâ Yesu Kutdānenņahât den pat nāngāmu bulāņe otmu yâkâlen biwiņe kepeiop.

Pauloņe Pisitia hânân ari den pat âlepņe lohimbi ekyongop.

¹³Pauloņe bukuyâhâtņe orowâk Papo kapi ya pilâm wangaen yâhâņetâ yapâ meyekmâ ari pâku lohimbi yeņgât hân âlâ, kutņe Pampilia sām, Perehe kapi tap yan ari katyehop. Katyekmu Yoane Marekoņe pilâyelekmâ Yerusalem kapiân âwurem ariop. ¹⁴Pilâyelekmâ arimu yetņeâk Perehe kapi ya pilâm pâku lohimbi yeņgât hân âlâ, kutņe Pisitia sām, yan kapi âlâ, kutņe Antiok sām, yan ariowot. Yan ari tatmâ nāngâ nāngâ sâp âlâen Yura yeņgât miti emetņan yâhâ kapi ambolipņe orop menduhuakbi. ¹⁵Menduhuakmâ yâk yeņgât galem âlāņe yahatmâ Mosehât girem den otmu Anitâņe poropete ekyongomu den kulemgowi ya kâsikum yinggiop. Kâsikum yingim tiņ pilâmu galemlipyeņe Paulo yet Banawa heroņe otyitgim yuwu sām ekyotgowi.

“Den eknongomutâ nāngâm biwinenņe heweweņ olâk.” ¹⁶Yawu sâņetâ Pauloņe yahatmâ “Den nāngânâk tatņet,” sām ekyongomu ândâp katņetâ yuwu sām ekyongop. “Yura bukulipnetņe, otmu yen pâku lohimbiņe Anitâhâlen biwiyeņe kepeim mansai yen kerek yuwu sām ekyongomune nāngāņet. ¹⁷Yura lok nengât ambonenņe Anitâ yâkņe tâmbâlipnenņe wawaeyekmâ manman kârikņahât pat kuyinggiop. Otmu yakât kakņan yâkņe Aihita hânân ari kandi manņetâ Anitâņe lukuleyekmu tetem sambe sambe otbi. Anitâ wâtņe pato tatbangiapņe Aihita bātyeņambâ holanyekmu taka lok ki manmaiângen manbi. ¹⁸Lok ki manmaiângen manbi sâp yan tihityeņe otmu yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâop. ¹⁹Otmu Kanan hânân takawi yan Anitâņe māmāņe otyingimu lohimbi komot nombolân yâhâp ya mem ge katyekmâ hānyeņe ya mem ambokum manbi. ²⁰Yawu manņetâ yambu 450 pesuk sâmu Anitâņe kunlipyeņe mem kânāngāyekmu yâkņe lohimbi galemnyongom manbi. Galemnyongom manmâ gaņetâ poropete âlâ, kutņe Samue sām, ya teteop. ²¹Sâp yan Isirae tâmbâlipnenņe lok kutdâ âlāņe galemnyongomu manne sām Samue ekuwi. Yakât otmâ Samueņe lauyeņan mem Anitâ ulitgumu Benyamingât senâmbâ gâtņe lok âlâ, kutņe Kisi sām, yâkât nanņe, kutņe Saulo, yâk kânāngāmu kunyeņe manmâ galemnyongomu yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâop. ²²Yambu lok yâhâp ñerek pesuk sâmu yâkât gewâkņan Anitâņe Yese nanņe, kutņe Dawiti sām, ya kânāngām yuwu sām lohimbi ekyongop. “Yese nanņe, kutņe Dawiti, yâkņe tem lâunihim mansap. Yakât otmâ wuân me wuāngât ekumune denne lâum hoņ banihiwuap. Yakât otmâ nāngāwāngian,” yawu sâop.

23–24 Dawitihât senâmbâ gâtje âlâ, kutje Yesu, Yura lohimbi nengâlen tetem tihitnenje otbuapgât pat Anitâje emelâk embânjan kuningiop. Pat yakât bulâje tetewuap nângâm Anitâje anjoân Yoane Yura nengâlen hângângumu takaop. Otmu nenje orotmemenenne baleje bet pilâm Anitâhâlen biwinenjae kepeimunje toen mem katnenekbuap yakât den eknongop. 25 Otmu Anitâje Yoane âi sâm waņop ya tuhum pesuk pilâwe sâm otmâ yan lohimbi yuwu sâm âiyongop. “Yeje nâhât girawu nângâmai? Anitâje lok âlâ hângângumu ge tihitnenje otbuap nângâmai yamâ nâ bia. Nâmâ lok inje. Lok ya nâhât betnehen taka mansap. Nâje yâkât itâkat kâpekmâ golewangiwomgât dop ki tap. Otmu tânguwomgât dop gurâ bia. Nâjeâmâ yâkât amutgen manmâ yâhâwom.” Yawu sâop.

26 Bukulipne, Awarahamgât sen, yen otmu pâku lohimbi Anitâhâlen biwiyenjae kepeim manmai yen yuwu sâm ekyongomune nângâjet. “Nen kerekje Yesu Kiristohâlen biwinenjae kepeimunje manman kârikjahât pat kuningiwom nângâm Anitâje Yesu hângângumu giop. 27 Yawu gârâmâ Yerusalem kapi ambolipje otmu Yura papatolipnenjae Yesuhât topje ki nângâm heņgenjuwi. Yawu otmâ tatmâ nângâ nângâ sâpje ârandâj miti selepnan yâhâ poropete yengât den sâlikum nângâjetâ ki keterakyinjimu manminiwi. Yakât otmâ yâkje sâm hârewangijetâ kuņetâ muop yan poropete yengât den yakât bulâje tetem heņgenjuop. 28 Yesu haknan tosa âlâ ki mem tetewi yamâ imbiâk “Howanân kuņetâ muâk” sâm Pilato ekuņetâ nângâyingimu kuņetâ muop. 29 Otmu yuwu yawu yu ya otbaņgim howanân kuņetâ muop sâp yan emet inânjan Anitâhât poropetelipnjae Yesuhât den

kulemguwi yakât bulâje teteop. Yawu otmu Yesu howanâmbâ meņetâ gemu lâum ari kât mâtâpje âlâ, dikin yawuya, yamâ emelâk kusânma mem tingâloņetâ kinop yan lâum ba katjetâ talop. 30 Muop yamâ Anitâje mumuņambâ mem yahalop. 31 Mumuņambâ mem yahatmu lohimbi Galilâia hân pilâm Yerusalem kapiân orowâk ariwi ya teteyinjimu orowâk den huhum ariwi. Yakât otmâ lohimbi yaņe itoņ galaņ otmâ ari yâkât den pat âlepje Yura kapi ambolipje ekyongowi. 32–33 Anitâje tâmbâlipnenje yengât pat kuyingiop yakât bulâje tetemu menomgât Yesu mumuņambâ mem yahalop. Yakât otmâ Yesuhât den pat âlepje ekyongom mansait. Yâhâ Yesu mumuņambâ mem yahatbuap yakât nângâm Anitâje emet inânjan Dawiti ekumu kep kulemguop yakât boņ yâhâp yan den yuwu tap.

“Gâmâ nâhât nanne ombe bisine. Yawu gârâmâ yiwereje yu yakât topje sâm teterâ lohimbi kerekje ekmâ nângâjet sâm katgeksan.” Yawu tap.

34 Anitâje Yesu mumuņambâ mem yahatmu âlâku ki mumbuap, yakât den âlâ emet inânjan yuwu sâop.

“Nâje Dawitihât pat kuwangiwan yakât bulâje kerek gâhâlen tetewuap.” Yawu sâop.

35 Otmu Dawitiņe Yura nengât kep âlâ yuwu kulemguop.

“Anitâ pato, gâņe lok bulâje nâ ki pilânekdâ mum tâtuk sâwom.” Yawu tap.

36 Anitâje Dawiti âi sâm waņop ya tuhum lohimbi tihityeņe otmâ manmâ gam muop. Mumu seselipne yengât sumân hanguņetâ tâtuk sâop.

37 Yâhâ Anitâje Yesu mumuņambâ mem yahatmu ki tâtuk sâop. Yâkje tihitnenje otmap. 38–39 Nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi nenje Mosehât girem den ya watmâ tem lâuwangine sâm pâpgumain.

Yakât otmâ nenje Anitâhât senjan kinmâ sârereaknomgât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâje yâkâlen biwiyenaje kepeim manmai ya yengât tosa pilâyîngimap. Otmu yeje gurâ yawuâk Yesuhâlen biwiyenaje kepeinetâ Anitâje bulâjanâk tosayeje pilâyîngiwuap. Yakât otmâ den pat âlepje ekyongomune nângâjetâ bulâje olâkgât tâmbâlipnenje yengâlen hâum sâmunne nângâjet. ⁴⁰Emelâk embânân tâmbâlipnenje yengât kasalipyenaje taka yongom itit kiom tuhuyekbi yakât den emet inânjan Anitâhât poropete âlâje ekyongomu ya nângâjetâ tânjât olop. Poropeteje den kulemgup ya yuwu tap.

⁴¹“Nâhât den nângâjetâ gemap ya yengâlen kulem âlâ memune ya ekjetâ tânjât otbuap. Otmu poropetelipnaje kulem yakât topje sâm tetem ekyongonetâ gurâ yawuâk nângâjetâ tânjât otmu munomai.” Anitâje den yawu sâm poropete ekumu kulemgup.

Yâhâ tâmbâlipnenaje Anitâhât den nângâjetâ tânjât otmu muwi yakât dopjeâk yeje Yesu Kiristohât den pat âlepje yu nângâjetâ tânjât otmu hiliwahomaihât den yu ekyongoan.” Pauloje yawu sâm ekyongop.

⁴²Yawu sâm ekyongomu Paulo yet Banawa miti emetjambâ giowot. Otmu tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen den eknongoromawot sâm galemlipyenaje ekyotgonjetâ ariowot. ⁴³Miti emetjambâ gem arimutâ Yura lohimbi otmu pâku lohimbi Yura yengâlen torokatmâ Anitâ mepaem manbi yâkne betyetjan sâwi. Otmu yâkne Anitâhâlen biwiyenaje tiñâk kepeim manjetâ tihityeje otbuapgât Paulo yet Banawa den kâsikum yîngim biwiyene mem hewewej tuhuyehowot. ⁴⁴Otmu tatmâ nângâ nângâ sâp âlâen pâku lohimbi kiñitje

orowâkne Kutdâhât den nângâne sâm miti emetjan yâhâwi. ⁴⁵Miti emetjan yâhâjetâ pik sâmu Yura lohimbiye yekmâ nângâm bâleyîngim Paulo ekmâ sâwi. ⁴⁶Yawu otjetâ Paulo yet Banawa kârikne otmâ yuwu sâm ekyongowot. “Netje Anitâhât den yen ekyongoromgât sâm nitgimu taka ekyongom mansait. Yamâ yeje yâkât den nângâjetâ ki bulâje otmu manman kârikjahât pat ki menehât nanjai. Yakât otmâ netje yen pilâyekmâ pâku lohimbi yengâlen ari den pat âlepje yu ekyongorom. ⁴⁷Emelâk embânân Anitâje poropete âlâ ekumu kulemgup den yakât bulâje netgâlen teteap. Den ya yuwu tap.

“Omoje balam saumunje lanjinje pilâmu mâtâp ekmâ arim takamain yakât dopjeâk yen hângânyongomune pâku lohimbi yengâlen ari manman kârikjahât den pat ekyongonetâ nângâm biwiyenan hañ sâyîngimu Kutdâhât mâtâp ekmâ watnomai.”

Den yawu kulemgup yakât bulâje netgâlen teteap yu.”

⁴⁸Yawu sâm ekyongomutâ den ya pâku lohimbiye nângâm tep hero otmâ Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwi. Yawu otmâ manman kârikjahât pat yakât bulâje menomaihât Anitâje emet inânjan sâm kalop.

⁴⁹Otmu Kutdâhât den pat âlepje ya sâm haok tuhujetâ lohimbi kiñitje orowâkne nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenaje kepeiwi.

Paulo yet Banawa watyelekjetâ ariowot.

⁵⁰Yesuhât den pat âlepje sâm haok tuhuwi. Yakât otmâ Yura papatolipyenaje yakât nângâjetâ bâlemu kapi ya ambolipje yengât kunlipyeje otmu imbi kunje Yura yengâlen torokatmâ Anitâ mepaem

manminiwi ya kendâyinjetâ Paulo yet Banawa watyelekjetâ ariowot. ⁵¹Kapi yapâ ariowot yan hâmbâi Anitâje matje umatjeâk yingiwuap yakât otmâ yuwu otmâ kâi kalowot. Kâiyetjan wahap âlâ horalop ya tâlim gik beretek memutâ gemu betyingim Antiok kapi ya pilâm Ikonion kapiân ariowot. ⁵²Arimutâ benje kapi ambolipjaje Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwi ya Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje mâmâje otyingimu heronje kakjan manbi.

**Paulo yet Banawaje
Ikonion kapiân ariowot.**

14 Ikonion kapiân ari Yura yengât miti emetjan yâhâm Yesuhât den pat âlepje ekyongomutâ nângâjetâ bulâje otmu Yura lohimbi otmu kapi ambolipje kingitje orowâkje biwiyenje Yesuhâlen katbi. ²Yâhâ Yura lok nombotjaje biwiyenje kârikje otmâ Yesuhât den nângâm hâkâj otbi. Yawu otmâ kapi ambolipje nombotje biwiyenan kionjetâ Paulo yet Banawa yetgât nângâm bâleyitgiwi. ³Yawu gârâmâ yâkje kapi yanâk tatmâ Kutdâhât den pahâk ekyongomutâ emetsenje yâhâp mon pesuk sâop. Otmu Anitâje lohimbi tihityenje otbe sâm oap yakât topje ekyongomutâ nângâjetâ bulâje olâk sâm Anitâje mâmâje otyigimu kulem topje topje miowot. ⁴Yâhâ kapi ambolipjaje hionjakmâ nombotje Yura galemlipyenje yengât den hohewi. Yâhâ nombotje âlâjeâmâ aposolo yetgât den hohewi.

⁵Yawu otmâ hionjakbi yakât otmâ Yura galemlipyenaje kapi ambolipje otmu Yura lok nombotje yaje alahunjetâ biwiyenje kâlâp semu aposolo ya mem âlâlâ tuhuyelekmâ kâtje yotgonom nângâm yakât den hikuwi. ⁶Den hikuwi yakât pat nângâm aposolone kapi ya pilâm Likaonia hânân kapi yâhâp tap kutyetje Lisitera

otmu Derewe yan ariowot. ⁷Yan ari manmâ Yesuhât den pat âlepje kapi ya ambolipje ekyongom manowot.

**Paulo yet Banawa Lisitera
kapiân ariowot.**

⁸Lisitera kapiân lok âlâ mâmâjahât tepjambâek kâije pareje tetem manmâ gaop. ⁹Yâhâ Paulone Yesuhât den pat âlepje lohimbi ekyongop ya ândâp katmâ nângâm tatmu Paulone ekmâ yuwu nângâop. “Lok yuje biwije Yesuhâlen katmu Anitâje hengenguwupgât dop tap.” ¹⁰Yawu nângâm yuwu sâm ekuop. “Yahatmâ kin.” Yawu sâmu lok yaje uk sâm yahatmâ kinmâ bam gaop. ¹¹Yawu otmu lohimbi yan kinbiye kulem ya ekmâ Likanio yeje denyenjan den sâwi. Den sâwi yakât topje yuwu. “Hewukje lok yâkje lok hâtgum hohetnenjan taka tetem kinsawot.” ¹²Yawu sâm Banawa ekmâ hewukje lok âlâ, kutje Yusi sâm, ya kunbi. Yâhâ Pauloneâmâ den ekyongop yakât otmâ hewukje lok âlâ, kutje Hemesi sâm, ya kunbi. ¹³Yawu sâm yotgonmâ Paulo yet Banawa yetgât hotom uyitgine sâm otbi. Otmu hewukje lok Yusi yakât lok kâmbukjaje lohimbi sâyigimu birâm topje topje lotohom bulimakao engatjan sâhâm pilâjetâ gemu engatje hârene sâm dâim opon kâmbukje kapi betjehen kinsawân ariwi.

¹⁴Hotom uyitgine sâm otjetâ Paulo yet Banawaje ya nângâm pârâk pilâm sururuk sâm hohetyenjan ari kinmâ yetgât hâk katipje kâkâlep mânunahowot ya mem duwalowot. ¹⁵Mem duwatmâ yuwu sâm kuyingiwot. “Bâe, yeje girawu otne sâm oai? Nerâmâ lok, yen yuwuyaek. Wongât hotom unitgine sâm oai? Yejeâmâ hewukje lok tânjât ya betyingim Anitâ Manman Ambonaje hân himbim kândikyotgom

yu ya kerek kalop yâkâlen biwiyenaje kepeim manjet sâm yâkât den pat ekyongore sâm takawit. ¹⁶Otmu emelâk embânâmbâek pâku lohimbî hânjan kulemjan mansai ya yengât tâmbâlipyenaje yeje engatyeneâk watmâ orotmeme bâlene topje topje otmâ gawi yan undip ki katyinjioip. ¹⁷Yawu gârâmâ ikje topje tetekjan ekjetgât hop sambe lâtâpyongomap. Yâkje sâpjanâk gelâk hângangumu gemu kalamyenjan hop sambe tetemap. Yawu tetemu herone kakjan manmai.” ¹⁸Den yawu sâm ekyongomutâ lok nombotjanje kunyeje kârikje otmâ bâsok hotom uyitgiwi.

Paulo kâtje kuwi.

¹⁹Otmu sâp yanâmâ Yura lok nombotjanje Antiok kapi Pisitia hânân tap ya otmu Ikonion kapi ya pilâm Paulo yet Banawa talowolân taka kapi ambolipje yengât engatyenan gejetâ Paulo dâim kapi betjehen ari kâtje kuwi. Otmu yâkje Paulohât muap sâm pilâm arijetâ derepgum talop. ²⁰Yawu otmâ kapi ambolipje nombotje Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwije kapiângembâ ge ekjetâmâ yahatmâ kapiân yâhâop. Otmu yan imutâ emet hanj sâmu Banawa orowâk kapi ya pilâm Derewe kapiân ariowot.

²¹Derewe kapiân ari Yesuhât den pat âlepje ekyongomutâ kapi ambolipje lok kingitje orowâkje nângâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwî. Otmu mâtâp ariowot ya yawuâk watmâ Lisitera, Ikonion, Antiok kapiân âwurem ariowot. ²²Âwureowot yan kapi ârândâj Yesuhât komot tatbi ya yengât biwiyenaje orotok sâmapgât mem kârikje tuhuyekmâ yuwu sâm ekyongowot. “Nenje yen orop biwinenjanje Yesu Kiristohâlen kepeimain. Yawu otmâ manmunje lohimbî belângen manmaiye mem âlâlâ tuhuneneknomai. Yawu otningijetâ

ki lohotje otmâ mannom otmuâmâ Anitâje manman kârikjahât pat kuningiop yakât bulâje ningimu menom.” Yawu sâm ekyongowot.

²³Otmu Anitâhât nângân nângânjan tatmap ya Wâtgât mâmâjahât Heakje mem biwi nângân nângânyetjan katmu nângâmutâ keterakyitgiâkgât sot barak tatmâ ulitguowot. Yawu otmutâ nângâyitgimu yâkje Yesuhât komotje komotje ya yengâlen ari galemlipyeje mem katyehowot. Otmu Anitâje mâmâje otyingimu Kutdâhâlen biwiyenaje tijâk kepeim manjetgât ulitgum pilâyehowot.

²⁴Kapi ya pilâm Pisitia hân ya inâk wangim Pampilia hânân takaowot. ²⁵Yan taka Yesuhât den pat âlepje Perehe kapi ambolipje ekyongom yapâ pilâyekmâ Atalia kapi saru ginjan tap yan giowot. ²⁶Otmu yapâ wanja patoen yâhâmutâ meyelekmâ ari Antiok kapi patoen katyelekmu giowot. Yâhâ kândikum pâku lohimbî yengâlen ki ariowot sâp yan Anitâje mâmâje otyitgimu nepje memutâ bulâje tetewuap nângâm Yesuhât komotje Anitâ ulitgum hângânyotgojetâ yapâ ariowot.

²⁷Otmu Paulo yet Banawaje Antiok kapiân âwurem taka Yesuhât komot menduhuyehowot. Menduhuyekmâ Anitâje mâmâje otyitgim mâtâp meyitgimu Yesuhât den pat âlepje pâku lohimbî ekyongomutâ yâkje nângâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwî yakât den pat kerek ekyongowot. ²⁸Otmu yan yâkje Yesuhât komot orop sâp kâlêwâk manbi.

Paulo yet Banawa Yerusalem kapiân ariowot.

15 Lok nombotjanje Yuraia hân pilâm Antiok kapiân ari yuwu sâm Yesuhât komot ekyongowi. “Nanlipnenje tetenjetâ

hilâm nombolân kalimbu pesuk sâmu yanâmâ hâkyenahât torehenjan undip tuhuyinginomgât Moseje girem den âlâ kulenguop.” Den yawu tap ya yen pâku lohimbije ki lâum mannomai otmuâmâ Anitâje ki meyekmâ manman kârikjan katyekbuap.”

²Yawu sâm ekyongojetâ benje Paulo yet Banawaŋe denyenje kakjan sâmutâ kuk pato otbi. Yawu otbi yakât otmâ yuwu sâm den hikuwi. “Paulo yet Banawa lok nombotje orowâk hângânyongomunje Yerusalem kapiân ari aposolo otmu Yesuhât komot yengât galemlipeŋe ekyongojetâ umatje teteap yu sâm hengenjomai.” Yawu sâwi.

³Yawu sâm hângânyongojetâ ariwi. Yapâ ari Poinike otmu Samaria hânân ariwi. Yan ari kândikum Yesuhât den pat âlepje pâku lohimbije ekyongomutâ nângânetâ bulâje otmu Kutdâhâlen biwiyenjaŋe kepeiwi yakât den pat Yesuhât komot tatmâ arai ya ekyongojetâ nângâm tepyeŋe herone pato olop. ⁴Otmu Yerusalem kapiân arijetâ aposolo, Yesuhât komot, otmu yâk yengât galemlipeŋenjaŋe yekmâ herone otyingiwî. Herone otyingim Anitâje mâmâje otyitgimu pâku lohimbije yengâlen nep miowot yakât topje ekyongowot. ⁵Ekyongomutâ Parisaio lok nombotje Yesuhâlen biwiyenjaŋe kepeiwiŋe yahatmâ yuwu sâm ekyongowi. “Pâku lokje Mosehât girem den watmâ hâkyenahât torehenjan undip tuhuanginetâ âllongo otbuap.” Yawu sâwi.

Petoroŋe den ekyongop.

⁶Den ya hengenjune sâm aposolo otmu galemlipeŋenjaŋe yeŋiâk menduhuakbi. ⁷Menduhuakmâ den sahangim tatjetâ Petoroŋe yahatmâ yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, yuwu sâmune nângânet. Nâje pâku lohimbije yengâlen ari Yesuhât den

pat âlepje ekyongomune nângâm Yesuhâlen biwiyenjaŋe kepeinomaihât Anitâje mem sâlipnohom âi sâm nihioip ya nangai. ⁸Anitâje nen lok kerek biwinenjahât topje nângâmapje ikje Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu Yura nengâlen giop. Otmu yakât dopjeâk Anitâje Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge pâku lohimbije biwiyenjaŋe mem hewewen tuhumu Yesuhâlen biwiyenjaŋe katbi. Yakât otmâ Anitâje pâku lohimbije nângâyingimip. ⁹Nen Yura lohimbije otmu pâku lohimbije orop dop konohâk mansain. Pâku lohimbije biwiyenjaŋe Yesuhâlen katbi yan yâk yengât tosa pilâyingiop. ¹⁰Yakât otmâ yeŋe wongât Anitâje wangim umatje âlâ pâku lohimbije kakerjan katne sâm oai? Emelâk embâjâmbâek tâmbâlipnenjaŋe girem den lâum hâum pâpguminiwi. Otmu nen gurâ yawuâk lâum hâum pâpgumain. ¹¹Yakât otmâ girem den lâunjet sâm nenje ki sâyinginom. Yesu Kutdâje pâku lohimbije mâmâje otyingimu yâkâlen biwiyenjaŋe kepeimai. Yakât otmâ yâkje manman kârikjahât pat yakât bulâje yingimu menomai. Otmu nen gurâ yawuâk.” Yawu sâop.

¹²Otmu Anitâje Paulo yet Banawa mâmâje otyitgimu pâku lohimbije yengâlen ari kulem topje topje memutâ ekjetâ ewe membe olop yakât den pat ekyongomutâ nângâwi.

Yakowoŋe den ekyongop.

¹³Paulo yet Banawaŋe den sâm tin pilâmutâmâ Yakowoŋe yahatmâ den yuwu sâm ekyongop. “Bukulipne, den sâmune nângânet. ¹⁴Anitâje pâku lohimbije tihityenjaŋe otmu nombotjaŋe ikjan biwiyenjaŋe kepeim mansai ya manman kârikjahât pat kuyingiop yakât den pat Simonje eknongomu nangain. ¹⁵Emelâk emet inânjan Anitâje poropete âlâ den

ekumu kulemguop yakât bulâje tetemu eksain. Den ya yuwu tap.

¹⁶“Kutdâje yuwu yap. “Hâmbâi Dawitiye Isirae lohimbi galemyongoap ya yengât kasalipyenaje taka yongom itit kiom tuhuyingjetâ kapi kâwurumjeâk kinbuap. Otmu nângâmune ârândâj otmu sese hâkulipyenaje âwurem taka kâwurum ya pitim kapi âije tuhummannomai. Sâp yan Dawitihât senâmbâ gâtje mem kânângâmune lohimbi tihityeje otmu âilonjo lonjo mannomai. ¹⁷Yawu otmâ pâku lohimbi hânjan kulemjan mannomai ya nine pat kuyingiwanyâkje Kutdâhâlen ari hoj bawanjim mannomai.

¹⁸Emelâk emet inânjan Kutdâje den yawu sâm teteop.”

Poropete den yawu kulemguop.

¹⁹Yakât otmâ biwinaje yuwu nanjan. Pâku lohimbiye Anitâhât den lâum Yesuhâlen biwiyenaje kepeine sâm otmai ya yengât ki undip katyinginom. ²⁰⁻²¹Emelâk embânâmbâek Yura nengât papatolipnenenaje tatmâ nângâ nângâ sâp ârândâj miti emetyenjan yâhâ Mosehât girem den sâlikum manmâ gawi. Otmu âun yu nen gurâ yawuâk sâlikum nângâm manmain. Yakât otmâ girem den yuwu kulemgum katyinginom. “Pâku lohimbiye Porom Lâpio mepaem sotbân gotyenan katnomai yapâ gâtje ki mem nenomai. Otmu nonij bulimakao engatje sâhâm manjunjetâ mumbuap ya otmu yakât hepje ki nenomai. Otmu kâwâ konda ki otnomai.” Den yawu kulemgum katyinginom. Yawu.” Yakowonje den yawu sâop.

**Pâku lohimbiye Yesuhâlen
biwiyenaje kepeiwi ya yengât
pepa kulemgum katyingijiwi.**

²²Yawu sâmu aposolo otmu galemlipyenaje Yesuhât komot orop men-

duhuakmâ biwiyenaje hikuakmâ kono-hâk otmu lok yâhâp mem teteyelekjetâ Paulo yet Banawa orop Antiok kapiân arinomaihât pânyelekbi. Yawu otmâ lok yâhâp, kutyetje Yurasi Basawa yet Sila sâm, yâk mem katyelekbi. ²³Lok yâhâp yuje Paulo yet Banawa orop Antiok kapiân arinomai sâm pâku lohimbi yengât pepa yuwu kulemgum yingim hângânyongowi.

“O Bukulipnenje,

Yen pâku lohimbi, Antiok, Siria, Kirikia kapi ambolipnaje Yesu Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai yen Anitâje meyekmu nen orop komot konohâk oain. Yakât otmâ nen aposolo otmu Yesuhât komot Yerusalem kapiân mansai ya yengât galemlipyenaje heronje nângâyingim pepa yu kulemgum katyinginain. ²⁴Umatje âlâ yengâlen teteop ya nengâlebâ lok nombotnaje yeje engatyeneâk otmâ yengâlen taka den topje topje ekyongonjetâ nângâwi. Nenje lok ya ki âi sâm yingim hângânyongowin. ²⁵⁻²⁷Yakât otmâ nenje menduhuakmâ lok yâhâp, kutyetje Yurasi yet Sila sâm mem katyelekkmâ hângânyotgomunje taka den ekyongomutâ nângânomai. Yâkje Banawa yet Paulo yâk orop yengâlen takanomai. Paulo yet Banawaje Kutdâ Yesu Kiristo hoj bawanjim hâhiwin kakjan manmawot. ²⁸Anitâje biwi nângân nângânnenjan katmu nângâmunje tetemu undip ki katyinginom yawu nanjan. Yâhâ girem den pâje tâlâwâk ekyongoain yu lâunjetâ ârândâj otbuap. ²⁹Pâku lohimbiye Porom Lâpio mepaem sotbân gotyenan katnomai yapâ gâtje ki mem nenomai. Otmu nonij bulimakao engatje sâhâm manjunjetâ mumbuap ya otmu yakât hepje ki nenomai. Otmu kâwâ konda ki otnomai. Girem den yu lâum manjetâ ârândâj otbuap. Yawu.

Nen bukulipyenje Yerusalem kapiân mansain.”

³⁰Pepa yawu kulemgum yingim hângânyongonjetâ mem Antiok kapiân ariwi. Antiok kapiân ari Yesuhât komotnje mem menduhuyekmâ pepa ya yingwi. ³¹Pepa ya yingjetâ sâlikum nângâwi. Otmu biwiyenje orotok sâmapgât lohotjan mannomai sâm kulemgumi ya sâlikum nângâjetâ tepyenje herone olop.

³²Anitânje Yurasî yet Sila mâmânje otyitgimu yâkne lohimi ya den kâlewâk ekyongom biwiyenje mem hewewenj tuhuyehowot. ³³⁻³⁴Yawu otmâ Yesuhât komot Yerusalem kapiân âwurem ariyet sâm hângânyotgowi. Yawu sâm hângonyotgowi yamâ Silaenâmâ pilâm yan manmu Yurasîenje ikniâk âwurem Yerusalem ariop.

Paulo yet Banawa pilahowot.

³⁵Paulo yet Banawenje Antiok kapiân manmâ Yesuhât komolân gâtje lok nombotnje orop Kutdâhât den lohimi kâsikum yingwi. ³⁶Sâp âlâen Pauloenje Banawa yuwu sâm ekuop. “Netje angoân kapi tipi tapi atmâ arap yan ari Kutdâhât den kapi ambolipnje ekyongomutnje nângâjetâ bulânje otmu Yesuhâlen biwiyenjanje kepeiwi. Yâkne girawu mansai yakât nângâm ari yekdom.”

³⁷Yawu sâmu Banawenâmâ Yoane Mareko orowâk arinom sâop. ³⁸Emelâk Yoane Marekenje âi pânan pilâm Pampilia hân yan pilâyelekmâ Yerusalem kapiân âwurem ariop. Yakât otmâ Banawenje Yoane Mareko orowâk arinom sâop ya Pauloenje nângâmu ki ârândânj olop. ³⁹Yakât otmâ Paulo yet Banawa sâm kuangim pilahowot. Pilakmâ Banawenje Yoane Mareko memu orowâk wanja pato âlâen

yâhamutâ meyelekmâ Kipiro mâtuja yan ari kionowot. ⁴⁰Yâhâ Pauloenâmâ Sila memu Kutdâne tihityetje olâk sâm Yesuhât komotnje hângânyotgonjetâ ariowot. ⁴¹Ari Siria, Kirikia hân ya hâtikgum Yesuhât komolipnje kapi tipi tapi yan manmâ arai yâk yengât biwiyenje orotok sâmapgât mem kâriknje tuhuyehowot.

Pauloenje Timoteo memu orowâk ariwi.

16 Paulo yet Silaenje Kirikia hân ya pilâm Derewe otmu Lisitera kapiân ariowot. Lisitera kapi yan lok âlâ manop, kutje Timoteo, yâkât topjenâmâ yuwu. Âwânje yamâ Girik lok. Yawu gârâmâ âwânjanje Yura imbi miop. Yawu gârâmâ Timoteo mâmânjaitje Yesuhâlen biwiyenjanje kepeim manminiowot. ²Lisitera otmu Ikonion kapi ambolipnje Yesuhâlen biwiyenjanje kepeim manminiwiñe Timoteohât nângâjetâ yahalop yakât otmâ yâkât topje Paulo ekuwi. ³Paulo ekujetâ nângâm Timoteo orowâk arirom sâm yakât ekyongop. Yawu gârâmâ Yura lohimi yan manbiñe Timoteo âwânje ya Girik amboñe ya nângâm metewi. Yakât otmâ Pauloenje Mosehât girem den lâum Timoteo hâkñahât torehenjan undip tuhuwanjiop. ⁴Yawu otmâ kapi ârândânj ari aposolo otmu Yesuhât komotnje Yerusalem kapiân manbi yâk yengât galemlipyenjanje girem den kulemgum katyingiwi ya lâum mannomai sâm Yesuhât komolipnje ekyongowi. ⁵Yawu otjetâ Yesuhât komotnje Kutdâhâlen biwiyenjanje tinâk kepeim Anitâhât den lâum manbi. Otmu yawu manjetâ hilâm ârândânj pâku lohimi nombotnje âlânje Yesuhâlen biwiyenjanje kepeim yâk yengâlen torokatjetâ sambe sambe otbi.

**Wâtgât māmāḡahât Heakje
Paulo biwiḡe mem purik
pilāmu kulem âlâ tetemu ehop.**

⁶ Paulo yet Silaḡe kapi tipi tapi Asia hânân tatmâ arap yan ari Yesuhât den pat âlepḡe lohimbî ekyongore sâḡ otmutâ Anitâhât Wâtgât māmāḡahât Heakje undip katyitgiop. Yakât otmâ kapi tipi tapi Pirihiḡa otmu Galatia hânân tatmâ arap ya ambolipḡe Yesuhât den pat âlepḡe ekyongom ariowot. ⁷Yawu otmâ Misiḡa hân bâḡḡehembâ ari Bitinia hânân arire sâḡ otmutâ Yesuhât Wâtgât māmāḡahât Heakje yawuâk undip katyitgiop. ⁸Undip katyitgimu Misiḡa hân ya hâtikgum ari saru ginḡan Toroa kapi tawân gemutâ nâḡe mem teteyelekmâ yâk yetgâlen torokatban. ⁹Yawu otmâ emet ḡiḡ sâḡu orowâk iwin. Otmu omoḡdâḡe Yesuhât Wâtgât māmāḡahât Heakje Paulo biwiḡe mem purik pilāmu kulem âlâ yuwu tetemu ehop. Makeronia gâtḡe lok âlâḡe tetem kinmâ Paulo ulitgum yuwu sâop. “Gâḡe Makeronia nengâlen ga tânnongowuat.” ¹⁰Kulem tetemu ehop ya Pauloḡe eknogomu nâḡḡam yuwu sâwin. “Makeronia hânân ari Yesuhât den pat âlepḡe ekyongomgât Anitâḡe sâḡ ningiap.” Yawu sâḡ Makeronia hânâḡen arine sâḡ mi-tiwahom tatbin.

¹¹Otmu emet haḡ sâḡu waḡga patoen yâhâmunḡe menenekmâ Toroa kapi ya pilām ari emet ḡiḡ sâowân Samotarake mâtuḡa yan ari katnenekmu gewin. Emet haḡ sâḡu yapâ menenekmâ ari Niapoli kapiân katnenekmu gewin. ¹²Otmu kapi ya pilām Pilipi kapiân ariwin. Pilipi kapi yamâ Makeronia hân yakât kapi kunḡe. Roma lohimbî kiḡḡitḡe orowâkḡe yan manbi. Pilipi kapi yan tatmunḡe hilâm mome mon pesuk sâop. ¹³Otmu kapi betḡehen to âlâ tap yan Yura lohimbḡe Anitâ ulitguminiwi yakât kawē âlâ tap. Yakât

otmâ tatmâ nâḡḡâ nâḡḡâ sâḡḡan lok pâinyekmâ yan gewin. Yan ge imbi nombotḡe mem teteyekmâ yâk orop ge tatmâ Yesuhât den pat âlepḡe ekyongowin. ¹⁴Otmu Tiatira kapi amboḡe, imbi âlâ, kutḡe Litia sâḡ, yâkḡeamâ sâḡḡum gârem katmu puluhuḡetâ yapâ tewetsenḡe miakmâ manminiop. Imbi yaḡe Anitâ mepaem manminiop yakât otmâ Kutdâḡe biwiḡe mem hewewer tuhumu ândâḡ katmâ Paulohât den nâḡḡamu bulâḡe otmu Yesuhâlen biwiḡaḡe kepeioḡ. ¹⁵Yakât otmâ imbi ya otmu ikḡe sen ya kerehâk toen mem katyekbi. Toen mem katyekḡetâ imbi yaḡe yuwu sâḡ eknogop. “Kutdâhâlen biwinaḡe kepeimune manman kârikḡahât pat kunihiap yakât otmâ nâhât emelan takaḡetâ yan orowâk tatnom.” Yawu sâḡu nenḡe yâkât emelan yâhâwin.

**Roma yeḡḡat tembe lâuḡe
Paulo yet Sila meyelekmâ pâi
emetḡan katyelekbî.**

¹⁶Sâḡ âlâen Anitâ ulitgum manminiwi yakât kawēḡan gemunḡe, hoḡbawa imbi âlâḡe mem tetenenehop. Otmu weke bâleḡaḡe kakḡan memu lohimbî yeḡḡâlen ari yu ya teteyiḡiwuap yakât topḡe sâḡ tetem ekyongominiop. Yawu otmu tewetsenḡe me senḡe âlâlâ yakât hâmeḡe sâḡ waḡminiwi ya mem ari galemlipḡe yiḡḡiminiop. ¹⁷Aioḡ, imbi yaḡe Paulo ekmâ betnenḡan gam den kârikḡan yuwu sâop. “Lok yuḡe Anitâ yahat yahatḡe hoḡ bawangḡim manman kârikḡan manmâ yâhânomgât topḡe eknogone sâḡ takai.” ¹⁸Hilâm ârândâḡ betnenḡan gam yawu otningiminiop. Yakât otmâ Pauloḡe nâḡḡamu ki ârândâḡ otmu purik sâḡ weke bâleḡe ya yuwu sâḡ ekuop. “Nâḡe Yesu Kiristohât sâtgât ekgohomune gaiakmâ ba ari.” Yawu sâḡu yanâk weke bâleḡe yaḡe yâkâlembâ

gaiakmâ ba ariop. ¹⁹Yâhâ imbi yakât galemlipņane tewetsenņe me senņe âlâlâ yâkâlembâ âlâku ki menomai ya nâņgâwi. ²⁰Yakât otmâ Paulo yet Sila mem dâiyelekmâ sombemân yâhâ Roma yengât kiplipņeņe yengât senyenan katyelekņetâ kinmutâ yuwu sâam hâkyetņan sâwi. “Yura lok yuņe kapinenņan taka ki orotņe otņet sâam meme sâsâ tuhunenekmutâ nâņgâmunņe dondâ bâleap. ²¹Yâkņe orotmeme âiņe, nen Roma lohimbņe ki otmain ya otņet sâam kâsikum ningim tawot.” ²²Yawu sâaņetâ lohimbi sombemân kinbņe nâņgâm bâleyitņetâ Roma yengât kiplipņeņe yetgât hâk katipņe mem duwatmâ tuhum pilâm tembe lâulipņeņe ekyongonetâ kapamņe dondâ yotgowi. ²³Yotgonetâ hâkyetņe bân bâlâņgum hewâk pato otmu pâi emetņan mem yâhâ katyelekņetâ tatmutâ gahatņe ya kârikņeâk maņgum heņgengum katyelekņetâ tatset sâam galem ya ekuwi. ²⁴Ekunetâ pâi emetņe yakât biwiņe âlâ tânâmņan tap yan dâim ari katyelekmâ nak âlâ hionmâ nombot nombot tuhuwi yapâ kâiyetņe pilâmutâ arimu nak ya mem menduhum sâhâņetâ yan talowot.

²⁵Otmu omoņ tânâmņan Paulo yet Silaņe kep mem Anitâ mepaem tatmutâ lok nombotņe pâi emetņan katyekņetâ tatbi yaņe nâņgâyitgiwi. ²⁶Yawu otmâ mososoņ pato mem pâi emetņe ya gâ-suk gâsuk sâamu yakât gahatņe kerek hindakmâ aņ sâam kinop. Otmu pâi emetņan ip kârikņeņe sâhâyekņetâ tatbi ya yengât ip kârikņe ñerek holaņakmâ kisik pâsok sâop. ²⁷Yawu otmu galem yaņe amanâmbâ yahatmâ gahatņe ya aņ sâam kinmu ya ehop. Ya ekmâ lok bâleņe kerek yaehen kionmâ arai sâam tewetņe mem dâim ikņe engatņe kârâm hâreakbe sâam olop. ²⁸Yawu otmu ekmâ Pauloņe

yuwu sâop. “Nen hârok tain yakât otmâ gike engatge ki hâreak.”

²⁹⁻³⁰Yawu sâamu galem yaņe balamgât sâamu bukulipņeņe balam saum waņetâ pâi emetņan yâhâm gem yehop. Tatņetâ yekmâ kâi bânņe kârâņ kârâņ sâamu, Paulo yet Sila dâiyelekmâ gemâmâ yuwu sâam âiyotgop. “Nâņe girawu otmune Anitâņe manman kârikņahât pat kunihiwuap?”

³¹Sâamu yuwu sâam ekuowot. “Kutdâ Yesu Kiristohâlen biwihaņe kepeim manbuat otmuâmâ Anitâņe manman kârikņahât pat kuhihwuap. Otmu imbihe naomge yâku yawuâk.” ³²Yawu sâam Yesu Kutdâhât den pat âlepņe yâk otmu hep torehenlipņe yawuâk ekyongowot. ³³Ekyongomutâ galem yaņe hepyetņe piriytgiop. Piriytgimu ikņe otmu imbiņe naomņe hârok mem toen katyehowot. ³⁴Yawu otmâ Paulo yet Sila dâiyelekmu ikņe emelan yâhâ sot um yitņetâ niowot. Otmu Anitâhâlen biwiyeņe kepeiwi yakât biwi hero pato otbi.

³⁵Emet haņ sâamu Paulo yet Sila holaņyelekņetâ ariromawotgât Roma yengât kiplipņeņe tembe lâu hâņgânyongonetâ pâi emetņan ariwi.

³⁶Pâi emetņan ari “holaņyelekdâ kionmâ ariyet” sâam galem ya ekuwi. Ekunetâ pâi emetņan yâhâ Paulo yuwu sâam ekuop. “Kiplipņeņe den katņetâ takap. Yakât otmâ holaņyelekmune kionmâ ariromawot.”

³⁷Yawu sâamu Pauloņe tembe lâu ya yuwu sâam ekyongop. “Nerâmâ “Roma lok”. Yakât otmâ wongât aņgoân kiplipņeņe ki âinotgom topnetņe nâņgâwi? Yawu otmâ lok senyenan kapamņe imbiâk notgom pâi emetņan mem katnelekņetâ tait. Yamâ yeņe netgât yohân kionmâ ariyet sâam hâņgânyongonetâ taka eknotgonetâ nâņgâmunne ki dopņan oap. Kiplipņeņe

yenjak taka eknotgoŋetâ yanâmâ kioŋmâ arirom.” Yawu sâŋ ekyongop.

³⁸Yawu sâŋ ekyongomu tembe lâu yaŋe purik sâŋ ari kiaplipyeŋe tetey- iŋgiwi. “Paulo yet Sila yamâ Roma lok.” Yawu sâŋ kiaplipyeŋe ekyongotetâ yâkŋe nâŋgâm pârâk pilâwi. ³⁹Pârâk pilâm yâk yetgâlen ari den lohotŋan ekyotgom pâi emetŋambâ dâiyelekmâ ge hâŋgânyotgoŋetâ kioŋowot. ⁴⁰Yapâ kioŋmâ Tiatira kapiân ari Litiahât emelan yâhâowot. Yan yâhâ Yesuhât komot mem teteyekmâ biwiyenŋe orotok sâmapgât den ekyongom biwiyenŋe mem hewewenŋe tuhum yapâ pilâyekmâ ariowot.

Paulo yet Sila Tesalonike kapiân ariowot.

17 Paulo yet Silaŋe kapi ya pilâm kapi yâhâp, kutyetŋe Ampipoli otmu Apolonia, yan ariowot. Yan ari yan Yura yengât miti emetŋe ki tap yakât otmâ kapi yâhâp ya wangim Tesalonike kapiân ariowot. ²Yan ari Yura yengât miti emetŋan yâhâ Yura lok orop Anitâhât den emelâk miti pepaen kulemguiwi yakât alahuŋetâ tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâp kalimbu pesuk sâop. ³Yawu otmâ Yesuhât topŋe yuwu sâŋ ekyongowot. “Yesuŋe tihitnenŋe olâk” sâŋ Anitâŋe hâŋgângumu giop. Gemu lok bâlenŋe kum mem âlâlâ tuhuŋetâ sâtŋum muowâke yamâ benŋe Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. Yakât topŋe emet inânŋan Anitâhât poropeteliŋe miti pepaen kulemguiwi tap.” Yawu sâŋ ekyongowot. ⁴Yawu sâŋ ekyongomutâ Yura lohimbi getek âlâ otmu kapi yakât lok papatolipŋe yengât imbilipyeŋe nombotŋe otmu Girik lohimbi Yura yengâlen torokatŋetâ Anitâ mepaeminiwi. Lohimbi yuŋe Paulo yet Banawaŋe den sâowot ya nâŋgâŋetâ

bulâŋe otmu Yesuhâlen biwiyenŋe kepeiwi.

⁵Yawu gârâmâ Yura lohimbi sesengâlâkŋe den ya nâŋgâŋetâ ki bulâŋe otmu lok hilâm ihi nombotŋe mâtâwân in yâhâm gewi ya ekyongotetâ menduhuakbi. Menduhuakŋetâ Yura lok yaŋe lok menduhuyekbi ya tepyeŋan kânâŋgâŋetâ dâiakmâ Paulo yet Sila pâinyelekmâ Yasongât emelan ariwi. ⁶Emelan ari pâinyelekŋetâ biatmu Yason otmu Yesuhât komolân gâtŋe lok nombotŋe meyekmâ papatolipyeŋe yengâlen ari den âiân katyekmâ yuwu sâwi. “Yasonŋe lok yâhâp dâim emetŋan katyelekmu tawot. ⁷Yâkŋe lohimbi kendâyiyimutâ kuk kapam otmai. Yâkŋe nengât kapiân taka tatmâ Roma kunnengâhât den bet pilâm lok kutdâ âiŋe, kutŋe Yesu sâŋ, “yâkŋe tihitnenŋe otmap” yawu sâŋ yâkât den lohimbi eknongom tawot.” ⁸Yawu sâŋetâ kapi ambolipŋe otmu papatolipyeŋe den ya nâŋgâm biwiyenŋan tâlimu kuk pato otbi. ⁹Yawu otmâ papatolipyeŋe Yason otmu bukuliŋe ekyongotetâ tewetsenŋe katmâ pâi emetŋe puluhum kioŋbi.

Pauloŋe Yesuhât topŋe Berea kapi ambolipŋe ekyongop.

¹⁰Emet omoŋ otmu Yesuhât komotŋe Paulo yet Sila yohân hâŋgânyotgoŋetâ Berea kapiân ariowot. Yan ari Yura lohimbi yengât miti emetŋan yâhâ Pauloŋe Yesuhât den pat âleŋe ekyongop. ¹¹Yâhâ Tesalonike kapiân Yura lohimbiŋe biwi kârikŋe otmâ denyetŋe nâŋgâŋetâ giop. Yâhâ Berea kapiânâmâ lohimbi yaŋe biwi hewewenŋe otmâ ândâp katmâ Paulohât den nâŋgâneâk otbi. Yawu otmâ “Den eknongoap ya bulâŋe me bia” sâŋ hilâm ârândâŋ yakât alahu gulahu otmâ Anitâhât den miti pepaen kulemguiwi

ya sâlikuwi. ¹²Yawu otmâ yâk yengâlen gâtŋe kiŋgitŋe orowâkŋe Yesuhâlen biwiyenŋe kepeiwi. Otmu Girik lohimbi yahat yahatŋe nombotŋenŋe yawuâk.

¹³Yawu gârâmâ Paulonŋe Berea kapiân ari Anitâhât den ekyongomu nânġânetâ bulâŋe olop yakât den pat sâm haok tuhuŋetâ Tesalonike kapiân arimu Yura lohimbiŋe nânġânetâ bâleop. Nânġânetâ bâlemu Berea kapiân ari kapi ambolipŋe biwiyenŋan kuiŋ kuiŋ kendây-ŋiwi. ¹⁴Yawu otŋetâ Sila yet Timoteo yamâ Berea kapiân talowot. Yâhâ Paulo yamâ Yesuhât komotŋe ekuŋetâ kapi ya pilâm saru ginŋan ariop. ¹⁵Otmu Yesuhât komolân gâtŋe lok nombotŋenŋe Paulo dâim ari Aten kapiân katmâ âwurene sâm otŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Yeŋe Sila yet Timoteo ekyotgoŋetâ in yawu takaromawot.” Yawu sâm ekyongomu âwurem Berea ariwi.

¹⁶Paulonŋe Sila yet Timoteo yetgât mambotyitgim Aten kapiân talop. Yan tatmâ Porom Lâpio topŋe topŋe hâwim kânânġânetâ talop ya ekmâ biwiŋe kâlâp siop. ¹⁷Yawu otmâ Yura lohimbi yengât miti emetŋan yâhâ Yura lok nombotŋe otmu Girik lok nombotŋenŋe Yura yengâlen torokatmâ Anitâ mepaeminiwi yâk orop tatmâ den sahaŋgiwi. ¹⁸⁻²¹Aten kapi ambolipŋe otmu lok nombotŋe kâlepŋehembâ taka yan kandi manbiŋe den anġo teteminiop yakât topŋe nânġâm heŋġenġune sâm alahu gulahu otmâ manminiwi. Yawu gârâmâ Paulonŋe hilâm ârandânŋe sombemân ari lohimbi ya Yesuhât den pat âlepŋe ekyongomu den sahaŋgiminiwi. Otmu kapi yan lok nânġân nânġânyenŋe orop komot yâhâp manbi, kutyenŋe Epikue, otmu âlâmâ Sitoik. Komot yapâ gâtŋenŋe Paulo orop tatmâ den sahaŋgiwi. Nombotŋenŋe Paulohât yuwu sâwi. “Lok yuŋe den ihilâk sâmap. Nânġân nânġânŋe bia.” Yawu sâwi. Otmu Anitânŋe Yesu

mumuŋambâ mem yahalop yakât den pat âlepŋe Paulonŋe ekyongomu nombotŋenŋe yuwu sâwi. “Lok yuŋe lohimbi ondowângen mansai ya yengât Porom Lâpio yakât yap.” Yawu sâm den âiân katne sâm den sâsâ emetŋe âlâ, kutŋe Aripako sâm, yan dâim yâhâ katŋetâ kinmu yuwu sâm âikuwi. “Gânŋe den anġo eknongom gat ya nânġâmunŋe ki keterakningimap. Yakât otmâ topŋe sâm heŋġenġurâ nânġâne.” Yawu sâwi.

Paulonŋe Anitâhât den ekyongop.

²²Yawu sânetâ Paulonŋe yahatmâ kinmâ yuwu sâm ekyongop. “Aten kapi ambolipŋe yengât orotmemeyenŋe âlâlâ ekmâ yuwu nanġan. ²³Yeŋe Porom Lâpioyenŋe topŋe topŋe mepaem manmai. Nânŋe kapiyenŋan bam gam Porom Lâpioyenŋe dondâ hâwim kânânġânetâ kinsap ya eksan. Yawu gârâmâ lâpio âlâhât kawenŋe inâk tap yan den yuwu kulemgum katŋetâ tap ya sâlikuan. “Lâpio âlâhât topŋe ki nânġâmain yâkât kawenŋe.” Ki nânġâmai ya imbiâk mepaemai yâkât topŋe âun yuân ekyongomune nânġânomai. ²⁴Kutŋeâmâ Anitâ. Anitânŋe hân himbim amboŋe oap. Yâkŋe hân himbim kândikyotgom wahap topŋe topŋe katmâ meteop. Opon kâmbukŋe tuhumain yan ki tatmap. ²⁵Anitânŋe tihitnenŋe otmâ galemnongomu manman âilonġo manmain. Yakât otmâ nenŋe wuân me wuânġât Anitânŋe umburuk otmu tângunomġât dop âlâ ki tap. ²⁶Kândikum emelâk yâkŋe topŋe katmâ lok, kutŋe Aram sâm, ya tuhuop. Yawu gârâmâ yâkâlebâ gâtŋenŋe lok topŋe topŋe tetem gaŋetâ gaŋetâ sambe sambe otmâ hânŋan kulemŋan manmâ arain. ²⁷Biwi nânġân nânġânennenŋe pâronŋ sâmu Anitâhât towatŋe mem tetenomġât tetem manmâ mumain yakât dop yâkŋe katningimap. Otmu yupâ yapâ ari tatnom sâmunŋeâmâ

yakât andemņe yâkņak sâm ningiop. Yâkņe kâlepņehen ki ya tap. ²⁸Yakât otmâ lok âlâņe den yuwu kulemguop tap.

“Yâkņe kurihinenekmu mansain.”

Otmu yengâlembâ gâtņe lok nombotņaje yuwu sâmai,

“Nen yâkât sen mansain.” Yawu sâmai.

²⁹Anitâņe umut biwinenņe katningimu yâkât sen mansain. Yakât otmâ nenņe engatnenņeâk otmâ kât, goli, me siliwa, yaņe mem Anitâhât kundenņe tuhonomgât dop âlâ ki tap.

³⁰Anitâhât topņe hâum pâpgum manmâ gamai yakât nâņgâm ki hilipyongop. Yawu gârâmâ âun yukârâmâ ya pesuk yap. Âun yukârâmâ lohimbî hânņan kulemņan manmâ arain nen kerekņe orotmeme bâleņe bet pilâm yâkâlen biwinenņaje kepeim tem lâuwawņinomgât sâop. ³¹Otmu ikņe hoņ bawaņaje nen lohimbî kerek den âiân katnenekmâ topnenņe mem tetem matņe ningimu ârândâņ otbuap yakât sâņe kalop. Otmu nen kerekņe lok yakât topņe nâņgâm heņgeņgunomgât Anitâņe mumuņambâ mem yahalop.” Yawu sâm ekyongop.

³²Yâhâ “mumuņambâ mem yahalop” yawu sâm ekyongomu lok nombotņaje nâņgâņetâ tânyeņe hutuk sâmu senņan gem giriņbaņgiwi. Yâhâ nombotņajeâmâ yuwu sâm ekuwi. “Den yat yu sâp âlâen âwurem ga âlâkuâk sârâ nâņgânom.” ³³Yawu sâņetâ Pauloņe pilâyekmâ kioņop. ³⁴Otmu lok nombotņaje Yesuhâlen biwiyeņaje kepeim Paulohâlen torokatbi. Yâk yengâlen gâtņe lok âlâ, kutņe Dionisio sâm, yâhâmâ nâņgân nâņgânņe pato. Yâkņe Aripako emelan yâhâ lok nombotņe orop den otminiwi. Otmu imbi âlâ, kutņe Damari sâm, otmu lohimbî nombotņe ki yongonsan.

Pauloņe Korinti kapiân ariop.

18¹⁻²Pauloņe Aten kapi pilâm Korinti kapiân ariop. Yura gâtņe lok âlâ, kutņe Akuila sâm, yâhâmâ Ponto hânân teteop. Otmu imbiņe, kutņe Pirusila sâm, miakmâ Roma kapiân manowot. Kapi ya manmutâ Roma yengât kunyeņe, kutņe Kalaurio sâm, yâkņe Yura lohimbî kerek yapâ watyekmu kapi ya pilâm itoņ galaņ otmâ ariwi. Yawu otmâ yâkņeâmâ Korinti kapiân taka manowot. Otmu Pauloņe âi yuwu mem manminiop. Yâkņe sâņgum kârikņe gârem kândâkdâek pato yaņe mem selep tuhumu lohimbî puluhuņetâ yapâ tewetsenņe mem manminiop. ³Otmu Akuila imbiņâitņe nep yawuâk mem manminiowot. Pauloņe Akuila imbiņâit mem teteyelekmu emetyekņan dâimutâ ari nep mem orowâk manbi. ⁴Manmâ Pauloņe tatmâ nâņgâ nâņgâ sâp ârândâņâk Yura lohimbî yengât miti emetņan yâhâ Yura otmu Girik lohimbî Yesuhâlen biwiyeņaje kepeineņetgât engatyenjan gem yâkât den pat âlepņe ekyongominiop.

⁵Otmu Sila yet Timoteoņe Makeronia hânângembâ takamutâ penanņiakbi. Yapâek Pauloņe âi ya pilâm Anitâņe Yesu hâņgâņgumu ge tihitnenņe otmap yakât den pat haonmâ ârândâņ ekyongom manop. ⁶Ya ekyongomu nâņgâņetâ tâņât otmu bet pilâm sâm ge katbi. Yakât otmâ Pauloņe yâk yengât nâņgâmu giop yakât dop kum hâk katipņe kâlep ya mem pâņ pâņgumu wahap gemu yuwu sâm ekyongop. “Hiliwahonomai yakât tosa nâhâlen ki gâitnomai. Yamâ yeņe wahap. Sâp yupâek yen betyîņim pâku lohimbî yengâlen ari Yesuhât den pat âlepņe ekyongowom.” ⁷Yawu sâm ekyongom miti emetņambâ pilâyekmâ kapi amboņe lok âlâ, kutņe Titio Yasto

sâm, yâkne Yura yengâlen torokatmâ Anitâ mepaem manminiop. Yâkât emet miti emetne gotjan tuhumu talop. Yawu gârâmâ Paulone yan arimu yâk orop manowot. ⁸Yan manmâ Paulone Yesuhât den pat âlepne lohimbî ekyongomu miti emetne yakât galemne, kutne Kirisipo sâ, yâk otmu hep torehenlipne orowâk nângânetâ bulâne otmu Yesuhâlen biwiyenane kepeiwi. Otmu Korinti kapi ambolipne kiŋgitne orowâkne Yesuhât den pat ya nângânetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyenane kepeinetâ toen mem katyekbi.

⁹⁻¹⁰Otmu omoŋ âlâen Wâtgât mâmânahât Heakne Paulo biwiŋe mem purik pilâmu Kutdâne tetewangim yuwu sâ ekuop. “Biwihe orotok sâmu lohotne otmatgât ninâk mâmâne otgihimune den pat âlepne pahâk ekyongom yâhâwuat. Kapi yukât ambolipne dondâne nâhâlen biwiyenane kepeim mansai. Yakât otmâ lok âlâ me âlâne mem âlâlâ tuhuheknomaihât dop âlâ ki tap.”

¹¹Yawu sâ tetewangim ekumu kapi yanâk manmâ Yesuhât den pat âlepne kâsikum yingim manmu yambu konok otmu kakjan emetsenŋe nombolân konok pesuk sâop.

Paulo hakjan sâ den âiân katbi.

¹²Sâ yan Roma kunyenane kiap âiŋe âlâ, kutne Galio sâ, ya mem Akaia kapi ambolipne yengât kiap pato sâ katmu galemnyongom manop. Yawu gârâmâ Yura lok nombotnane den hikunetâ biwiyenane konohâk otmu Paulo mem kiapgâlen ari den âiân katbi. ¹³Den âiân katmâ yuwu sâ hakjan sâwi. “Nen Yura lohimbine Mosehât girem lâum manmain ya lok yuŋe kelaŋgatmâ den aŋgo kâsikum ningim yu lâunet sâ meme sâsâ tuhunenekmâ mansap.” Yawu sâwi.

¹⁴Yawu sânetâ Paulone den matne kâpekyingiwu sâ otmu yanâk Galione den hârewangim Yura lok yuwu sâ ekyongop. “Yen Yura lok, yeŋe meme sâsâ tuhuneknetâ nângâmune bâleap. Lok yuŋe yu me ya otmu bâleap mâne denyene nângâyingimbâm. Yawu ki oap yakât otmâ yuâmâ yengât wahap. ¹⁵Lok kutne me girem denyene yuwu yawu tap yakât sâ tai. Yakât otmâ yeŋak sâ heŋgeŋgunomai. Yu nâhât wahap bia.”

¹⁶Yawu sâ watyekmu gewi.

¹⁷Ge kapi ambolipnane nângâm bâlem miti emetnahât galemne pato, kutne Sostene sâ, ya kuwi. Yawu otbaŋnetâ kiapne yekmâ ki yekmâ yawu olop.

Paulone Yerusalem kapiân âwurem ariop.

¹⁸Paulone Korinti kapi yan Yesuhât komolipne orop sâp kâlep manbi. Yâhâ sâp yan Kengeria kapiân ari “wahap âlâ gâmâlâk otbom,” sâ yakât dop kum bukulipne ekyongomu somotne korotok hârewangiwu. Somotne korotok hârewanginetâ Korinti kapiân âwurem ariop. Âwurem ari Akuila yet Pisisila meyelekmu Yesuhât komot pilâyekmâ Siria hânângen arine sâ waŋgaen yâhâwi. ¹⁹Waŋgaen yâhânetâ meyekmâ ari Epeso kapiân katyekmu pilakbi. Pilakmâ Paulone Yura yengât miti emetjan yâhâ Yesuhât den pat âlepne ekyongomu yakât alahu gulahu otbi. ²⁰Otmu Paulone yâk orop yan sâp kâlewâk manâkgât ekuŋetâ kuyingim yuwu sâ ekyongop. ²¹“Anitâne nângânihiwuap otmuâmâ yengâlen yâhâpne âwurem takam yekbom.” Yawu sâ pilâyekmâ waŋgaen yâhâop.

Waŋgaen yâhâmu yapâ mem Kaisaria kapiân ari katmu giop. ²²Yapâ ari Yesuhât komolipne Yerusalem kapiân manbi yâk orop tipine tatmâ benne yapâ pilâyekmâ Antiok kapiân ariop.

²³Otmu Antiok kapi ya pilâm ari Yesuhât komolipņe Galatia otmu Piri-hia hânân manmâ ariwi yaņe biwiyeņe Yesuhâlenâk katmâ manņetgât mem hewewerj tuhuyehop.

Apoloņe Epeso otmu Korinti kapiân ari den pat âlepņe ekyongop.

²⁴Yura lok âlâ nâņgân nâņgânņe pato manop, kutņe Apolo sâm, yâhâmâ Alesandiria kapi amboņe. Yâkņeâmâ Anitâhât den kulemguiwi ya sâlikum nâņgâm pesuk pilâm hewewerj otmâ den ya lohimbi kâsikum yingim manminiop. ²⁵Otmu Yoaneņe emelâk toen mem kalop yakât otmâ Yesuhât den yamâ tipiņe nâņgâop. Yawu tipiņe nâņgâowâke yamâ biwiņe hewewerj otmu den ya lohimbi kâsikum yingim manminiop. ²⁶Yawu otmâ Yura lohimbi yengât miti emetņan yâhâ Yesuhât den pahâk ekyongomu Akuila yet Pirisilane denņe nâņgâm emetyetņan dâim ari orowâk manmâ Anitâhât den mâtâpņe sâm heņņengum ekumutâ nâņgâop. ²⁷⁻²⁸Otmu Apoloņe Epeso kapi pilâm Akaiia hânân ariwe sâm olop. Yakât otmâ Akaiia arimu buku otbaņginomaihât nâņgâm Yesuhât komotņe pepa âlâ kulemgum waņetâ ikņak miakmâ ariop. Mem ari Yesuhât komot Korinti kapiân manbi pepa ya tiripyongomu sâlikum ekmâ buku otbaņginetâ orowâk manbi. Otmu Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otbaņgimu emelâk Anitâhât poropeteliņņe yâkât den kulemguiwi ya topņambâek kâsikum yingiop. Otmu Anitâņe tihitnenņe otbe sâm Yesu hâņgângumu giop yakât topņe sâm kusânâm ekyongomu nâņgâņetâ bulâņe olop. Otmu Yura lok nombotņe orop den sahaņgiwi ya den amokņan ekyongomu nâņgâm pâpguiwi. Yawu otmâ Yesuhât komot mem hewewerj

tuhuyekmu biwiyeņe Yesuhâlenâk kinop.

Pauloņe Epeso kapiân ariop.

19 Apoloņe Korinti kapiân ari manop sâp yan Pauloņe pumņe âlâ hâtikgum nombot ari Epeso kapiân gem Yesuhât komot âlâ mem teteyekmâ yuwu sâm âiyongop. ²“Kândikum biwiyeņe Yesuhâlen katbi yan Anitâņe ikņe Wâtgât mâmâņahât Heak hâņgângumu ge mâmâņe otyingiop me bia?”

Yawu sâm âiyongomu sâwi. “An-itâhât Wâtgât mâmâņahât Heak yakât ki nâņgâmain.”

³Sâņetâ sâop. “Yen toen mem katyekbi yakât topņe sâņetâ nâņgâwe.”

Sâmu sâwi. “Yoaneņe lohimbi den ekyongom toen mem katyehop yawu otmâ toen mem katnenekbi.”

⁴Sâņetâ sâop. “Lohimbiņe orotmemeyeņe bâleņe bet pilânomaihât Yoaneņe toen mem katyehop. Yawu gârâmâ den âlâ yuwu torokatmâ sâop. “Lok âlâ nâhât betnehen taka mansap yâkât nâņgâņetâ yahatmu yâkâlen biwiyeņe kepeinomai.” Den sâop ya Yesuhât sâop.

⁵Yawu sâm ekyongomu nâņgâņetâ bulâņe otmu Yesuhât kulân toen mem katyekbi. ⁶Toen mem katyekbi yan Pauloņe kunyeņan memu Anitâņe Wât-gât mâmâņahât Heak hâņgângumu ge mâmâņe otyingim nimbilamyeņe mem purik pilâyingimu den sâsâņe ki sâsâņe sâwi. Yawu otmâ ari Anitâhât den lohimbi ekyongowi. ⁷Lok kâiân yâhâp yaņe yawu otbi.

⁸Otmu tatmâ nâņgâ nâņgâ sâp ârândâņ Pauloņe Yura yengât miti emetņan yâhâ Anitâņe tihityeņe otbe sâm Yesu hâņgângumu giop yakât den pat âlepņe ekyongomu nâņgâņetâ bulâņe otmu biwiyeņe yâkâlen

katjetgât engatyejan giop. Yawu otmu emetsenje kalimbu pesuk sâop.

⁹Lohimbi nombotje den pat ya nângâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwi. Yâhâ nombotje âlâjeâmâ ândâpyenje kârikje otmâ biwiyenje alitbi. Yawu otmâ lohimbi senyejan kinmâ Yesuhât den ya sâam bâlewi. Yakât otmâ Paulonje pilâyekmâ ari Tirano den emetjan hilâm ârândân Yesuhât komot orop menduhuakmâ yâkât den alahuwi. ¹⁰Yawu otmâ manjetâ yambu yâhâp pesuk sâop. Otmu Kutdâhât den ya sâam haok tuhujetâ Asia hânân arimu yan Yura lohimbi otmu kapi ambolipje kiŋgitje orowâkje Kutdâhât den pat ya nângâwi.

Siwa nanlipnaje otmâ tâpikguwi.

¹¹Anitâje Paulo mâmâje otbângimu kulem topje topje memu lohimbiŋje ekjetâ âlâ kândâkdâ olop. ¹²Lohimbi nombotje Paulohât sângum otmu sângum tipiŋje ârit piriakmap ya mem bukulipyenje kundat otbi yâk yengâlen ari yaŋe wâiyekjetâ âlepje otbi. Yâhâ nombotje âlâmâ wâiyekjetâ weke bâlejanje gaiakmâ pilâyekmâ ariwi. ¹³⁻¹⁴Yura yengât miti emetje âlâhât lok kunje, kutje Siwa sâam, nanlipje nombolân yâhâpje kapi tatmâ arap ya hawamgum ari weke bâleje watyekmâ manminiwi. Yawu otmâ Paulohât nep sângumje wâiyekjetâ weke bâlejanje gaiakmâ ariwi yakât den pat nângâjetâ yahatmu Yesu Kutdâ kutje kunmâ weke bâleje âlâ watne sâam yuwu sâam ekuwi. “Yesu Kutdâhât den Paulonje lohimbi ekyongomap yâkât sâtgât otmâ gaiakmâ ari.”

¹⁵Yawu sânetâ yuwu sâam purik pilâyiŋgiop. “Yesu nângâwanjan, otmu Paulo gurâ nângâwanjan. Yâhâ yenâmâ âlâlâ? Yenâmâ ki nângâyiŋgian.”

¹⁶Yawu sâam lok weke bâlejanje mângâeminiop yaŋe naom ya yongom hâk katipje otmu petyenje lâum duwatyiŋgim mem âlâlâ tuhuyehop. Yongom mem âlâlâ tuhuyekmu hâkyenje hewâk hewâk papato yaŋe emelambâ gem hâk barahâk ariwi. ¹⁷Otmu yakât den pat kapi ambolipje nombotje sâam haok tuhujetâ Yura lohimbi otmu kapi ambolipje kerekje nângâjetâ sâtje otmu Kutdâ Yesuhât nângâjetâ yahalop. ¹⁸Yawu otmâ lohimbi Yesuhâlen biwiyenje katbi kiŋgitje orowâkje Yesuhât komot yengâlen ari yu ya otjetâ bâleminiop ya sâam tetewi. ¹⁹Otmu hawat topje topje, kara suŋa mem manbiŋje yakât pepa kerehâk mem ga lohimbi senyejan kinmâ kâlâwân pilâjetâ sem gulip olop. Pepa uŋjetâ siop yakât hâmenje emelâk tewetsenje âlâhât tipiŋje yaŋe puluhuwi. ²⁰Yawu otmâ Kutdâhât den lâum manjetâ manmanyenje kilihahop. Otmu Kutdâhât den ya sâam haok tuhujetâ lohimbi kiŋgitje orowâkje nângâjetâ bulâje otmu Yesuhâlen biwiyenaje kepeiwi.

²¹Otmu yakât kakjan Paulonje Yesuhât komot Epeso kapiân manbi yuwu sâam ekyongop. “Yesuhât komot Makeronia otmu Akaia hânân manmâ arai ya yengâlen ari biwiyenje mem hewewen tuhuyekmâmâ yapâ Yerusalem kapiân ariwom. Yan ari tipiŋje tatmâ pilâyekmâ yapâ ari Roma kapiân ariwom.” ²²Yawu sâam ekyongom lok yâhâp, orowâk nep tânâhom manbi, kutyetje Timoteo yet Erasto, yâk hângânyotgomu Makeronia hânângen kulet sâam ariowot. Otmu ikjeâmâ Asia hânânâk tipiŋje manop.

Epeso kapiân umatje âlâ Yesuhât komot teteyiŋgiop.

²³Yâhâ sâp yan Epeso kapi ambolipje kiŋgitje orowâkje Porom Lâpi-oyenje bet pilâm Kutdâhâlen biwiyenaje

kepeim manbi. Yakât otmâ umatje âlâ teteop yakât topje yuwu. ²⁴Lok âlâ, kutje Demetirio, yâkje ikje bisinisi yuwu tuhum manminiop. Kât âilonjo lonjo âlâ, kutje siliwa, yaŋe mem Lâpioyeŋe âlâ, kutje Atemi sâŋ, yâkât opon kâmbukje yakât umutje tuhum manminiop. Umutje tuhumu kapi ambolipje otmu kandi taka yan manminiwiŋe ya puluhujetâ yapâ tewetsenje pato mem nombotje ikje nep loklipje puluhuyekminiop.

²⁵Yâhâ kapi ambolipje kiŋgitje orowâkje Porom Lâpioyeŋe bet pilâwi yakât otmâ Demetirioŋe nep loklipje otmu bukulipyeŋe nombotje menduhuyekmâ yuwu sâŋ ekyongop. “Bukulipne, Atemi opon kâmbukjahât umutje tuhum yapâ tewetsenje pato memain ya naŋgai. ²⁶Yawu gârâmâ lok âlâ, kutje Paulo, yâkje Epeso nengâlen taka kapi yu ambolipje otmu Asia ambolipje lohimi kiŋgitje orowâk yuwu sâŋ ekyongomap. “Lok âlâlâŋe eŋgatyenjaŋak nâŋgâm Porom Lâpio me yu yakât umutje tuhumai yamâ bulâŋe bia.” ²⁷Yawu sâŋ ekyongom mem biwi hâlim tuhuyekmap. Yakât otmâ topje yuwuhât nâŋgâm ketet oan. Nen Epeso kapi ambolipje, kapi nombotje Asia hânân tatmâ arap ya ambolipje otmu lohimi hânjan kulemjan mansai, nen kerekje Atemi yâkât nâŋgâmunje yahatmu mepaem manmâ gain. Yawu gârâmâ lohimi kiŋgitje orowâkje Atemi bet pilâm âlâhâlen biwiyenjaŋe kepeim mannomai otmuâmâ yâkât opon kâmbukje yu gaho gaho membuap. Otmu nengât âi yu biatningiwuap.”

²⁸Yawu sâŋ ekyongomu biwiyenje kum den kârikjan yuwu sâwi. “Epeso nengât Lâpio, Atemi, yâkât nâŋgâmunje yahât yahatje otmap.” ²⁹Yawu sâŋ den kârikjan sâŋjetâ kapi ambolipje kerekje nâŋgâŋjetâ bâleop. Nâŋgâŋjetâ bâlemu menduhuakmâ Makeronia hânân gâtje,

lok yâhâp, kutyetje Gaio yet Arisatâko, Paulo orop takawi yâk yetgâlen pârâk sânsânâk ari yotgone sâŋ mem dâiyelekmâ sombemân ariwi. ³⁰Yawu otbi yakât den pat Paulone nâŋgâm yâk yetgâlen ariwe sâŋ otmu yan Yesuhât komotje mem alitbi. ³¹Otmu Paulo bukulipje lok papato nombotjaŋe yâk ki arim yelekbuap sâŋ den katjetâ arimu Paulone nâŋgâm ki arim yelehop.

³²Yâhâ lok nombotjaŋe topje ki nâŋgâmâk imbiâhâk ari lok menduhuakbi ya torokatyekmâ kuk otmâ den ihilâk mahilâk otbi. ³³Yawu otjetâ umatje yu nengâlen gâitmai sâŋ Yura lok nombotjaŋe bukuyenje âlâ, yâkje yahatmâ kapi ambolipje kuyiŋgimu pilâŋet sâŋ mem katjetâ senyenjan yâhâ kinop. ³⁴Yâhâ kinmâ bâtje pilâm kum kuratyongom den ekyongowe sâŋ otmu kundenje ekjetâ Yura gâtje otmu den emelâk sâwi ya witgum den beresenâk yuwu sâwi. “Epeso nengât Lâpio, Atemi, yâkât nâŋgâmunje yahat yahatje otmap” yawu sâwi.

³⁵Yawu sâŋjetâ sâp kâlewâk otmu Epeso yengât kaunsoli kuskus yâkje sâŋ lohotje tuhuyekmâ yuwu sâŋ ekyongop. “Epeso kapi ambolipje, yuwu sâŋ mune nâŋgâŋjet. Nenjak Atemihât opon galemgumain. Otmu himbimângembâ kât pato âlâ giop ya mem manmain. Yakât topje lohimi hânjan kulemjan mansai kerekje naŋgai. ³⁶Yakât otmâ lok girawu yaŋe ya sâŋ ge katnomai? Yakât otmâ mete pirik otmaiâhât biwiyenje giâk. ³⁷Lok meyelekmâ gai yuŋe Lâpionenjahât oponân ki yâhâ kombo meningiawot. Otmu Atemi ki mem bâleawot. Yeŋeâm imbiâk lok yâhâp yu mem dâiyelekmâ takai. ³⁸Yâhâ Demetirio otmu nep loklipjaŋe lok âlâhât nâŋgâŋjetâ bâlemu den âiân katne sâŋ oai otmuâmâ kiap yengâlen mem ari sâp sâsâŋjan sâŋ tetenomai. ³⁹Gârâmâ

den âlâ tap ya sâmb heŋgeŋgune sâmb oai otmuâmâ papatolipnenŋe yâk yengâlen ari sâmb heŋgeŋgunomai. ⁴⁰ Yamâ âun yu den ekyongoŋetâ tepyeŋe yahatmu kuk otmâ kapam tetewe sâmb oap. Yakât otmâ lok kutdânenŋaje nâŋgâm yukât âinon-gowuap otmuâmâ sârereaknomgât dop âlâ ki otbuap. Yakât otmâ pilâŋet.” Yawu sâop. ⁴¹ Yawu sâmb nâŋgâŋetâ ârândâŋ otmu itoŋ galaŋ otmâ ariwi. Umatŋe bâleŋe Yesuhât komot teteyiŋgiop yakât toŋŋe yawu.

**Pauloŋe Makeronia otmu
Akaia hânân arim takaop.**

20 Kapi ambolipŋe tepyeŋe welâmŋan gemu itoŋgaloŋ otbi yakât kakŋan Pauloŋe Yesuhât komolipŋe menduhuyekmâ den bâiŋe ekyongom biwiyeye mem hewewerj tuhuyekmâ Makeronia hânân ariop. ² Hân yan Yesuhât komot manmâ ariwi yâk yengâlen ari Yesu Kiristohât den kâsikum yingim biwiyeye mem hewewerj tuhumm yapâ pilâyekmâ Akaia hân, nengâlingen âwurem takaop. ³ Nengâlen takamu orowâk manbin. Yâkŋe Yesuhât komot den kâsikum ningimu emetsenŋe kalimbu pesuk sâop. Otmu pilânenekmâ Siria hânâŋen ariwe sâmb saru sâtŋan ge waŋgaen yâhâwe sâmb otmu Yura lok nombotŋaje kune sâmb den hikuwi yakât den pat nâŋgâm lok nombotŋe orowâk Makeronia hân yapâ ariwi. ⁴ Otmu lok orowâk ariwi ya yengât kutyeŋe yuwu. Piro nanŋe, kutŋe Sopata sâmb, yâhâmâ Berea kapi amboŋe. Âlâmâ Tesalonike kapi amboyâhâtŋe, kutyetŋe Aristako yet Sekundo. Yâhâ âlâmâ Derewe kapi amboŋe, kutŋe Gaio. Âlâmâ Timoteo, otmu Asia hân yapâ gâtŋe lok yâhâp, kutyetŋe Tikiko yet Toropimo. ⁵ Lok yamâ pilânenekmâ kulet sâmb ari Toroa kapi Asia hânân tap yan ari mambotningim manbi. ⁶ Yâhâ

nenŋe Pilipi kapiân tatmunŋe Natik Hombaŋ ya pesuk sâmb kapi ya pilâm waŋga patoen yâhâmunŋe menenekmâ ariop. Ari hilâm mome pesuk sâmb Toroa kapiân ari katnenekmu ge yâhâmb peneyiŋgiwin. Peneyiŋgim yan yâk orop tatmunŋe hilâm nombolân yâhâp pesuk sâop.

**Pauloŋe lok âlâ
mumuŋambâ mem yahalop.**

⁷ Otmu tatmâ nâŋgâ nâŋgâ sâpŋe pesuk sâmb natik nene sâmb emet âlâen yâhâ menduhuakbin. Otmu emet haŋ sâmb kapi ya pilâm arinom gârâmâ yakât otmâ Pauloŋe den kâlep pato eknongomu tatmunŋe omoŋ kâmbukŋe olop. ⁸ Otmu emet biwiŋan tatbin yan balam saum katŋetâ sem haŋ sâmb tatbin. ⁹ Yâhâ Pauloŋe den kâlep ekonongomu, lok âlâ, kutŋe Yutiko sâmb, yaŋe Paulohât den nâŋgâm senŋe aman aman otmu siru meme kuwi yan iop. Yan im tatmu yapâ kum kioŋop. Yâhâ emet yakât biwiŋe kalimbu kakŋan amokŋan tuhuwi yapâ kioŋmâ kumu muop. Yawu gârâmâ lok nombotŋaje in yawu ge mem ekmâ “bâleap”, yawu sâmb ekonongowi. ¹⁰ Yawu otmâ Pauloŋe ge lok ya mem yuwu sâmb ekyongop. “Ki isenŋet. Yu tepŋe yawuâk mândim tap.” ¹¹ Yawu sâmb lok ya yahatmu emelan yâhâŋetâ sot um nem tatmunŋe Pauloŋe Yesuhât den kâsikum ningimu den alahu gulahu otmunŋe emet haŋ sâop. Emet haŋ sâmb pilâyekmâ ariwin. ¹² Otmu lok mumuŋambâ mem yahalop yakât tepyeŋe welâmŋan gemu emetyeŋan ariwi.

**Pauloŋe Toroa kapi pilâm
Milete kapiân ariop.**

¹³ Pauloŋe saru hâlâŋmâ Aso kapiân ariwe sâmb katnenekmâ arimu nenŋe waŋgaen yâhâmunŋe menenekmu Aso kapiân ariwin. ¹⁴ Yan arimunŋe penaŋgiakmâ orowâk ariwin. Yawu otmâ Miti-

lene kapiân ariwin. ¹⁵Yapâ ari emet hañ sâmu yâhâpñan Kio mâtuña wangim ari kalimbuñan Samo mâtuña yan ariwin. Yapâ ari imbâtñan Milete kapi mewin. ¹⁶Yâhâ Pentikosi hombañ tâlâhuop. Yakât otmâ Paulone Yerusalem kapiân in yawu ariwe sâm olop. Otmu yapâ ari Yesuhât komot Epeso kapiân mansaiñe alitnenekñetâ yan tatmunñe sâp kâlep otmagât kapi ya wangim Milete kapiân tâñâk ariwin.

Paulone Epeso yengât galemlipyene den ekyongop.

¹⁷Milete kapi ari wangaembâ gemunñe Paulone lok âlâ hoñ hângângumu Epeso kapiân ari Yesuhât komot yengât galemlipyene ekyongom dâiyekmu takawi. ¹⁸Takañetâ Paulone den yuwu sâm ekyongop. “Anjoân nâñe Asia hân pato yuân taka yen orop manban. Taka manmâ âi topñe katmâ Yesu Kiristohât den kâsikum yingim gawan ya nanñai. ¹⁹Kutdâhât tem lâuwangim huruñ huruñ manmâ hoñ bayiñgim manban. Otmu Yura lohimi nombotñe nohom mem âlâlâ tuhunekñetâ hâhiwin kakñan manban. ²⁰Yawu gârâmâ ki lohotñe otmâ Yesuhât den kurihiwan. Yen manman âlepñan mannomaihât lohimi senyeñan kinmâ Yesuhât den pat âlepñe pahâk ekyongowan. Otmu emetyeñan gurâ ari Yesuhât den topñambâek kâsikum yingim manban. ²¹Yawu otmâ Yura lohimi otmu kapi ambolipñe orotmemeyeñe bâleñe bet pilâm Kutdâ Yesuhâlen biwiyeñe kepeim manñet sâm girem den ekyongom engatyene gewan. ²²Otmu Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe biwinan kioñmu tem lâuwangim pilâyekmâ Yerusalem kapiân ariwe sâm oan. Yawu gârâmâ arimune girawu otnihinomai ya ki nâñgâm heñgeñguan. ²³Yawu gârâmâ kapi ârândân arim takamune yan

Wâtgât Mâmâñahât Heakñe Anitâhât biwiñan tap ya mem biwinan katmu Yerusalem ariwom yan pâi emetñan katnekmâ mem âlâlâ tuhuneknomai ya nanñan. ²⁴Yawu gârâmâ Anitâñe lok kerek tihitnenñe otbe sâm oap yakât den pat âlepñe lohimi ekyongowomgât Kutdâ Yesuñe âi sâm nihiop. Nep yu tuhum pesuk pilâwom sâm yakât biwinane mem nine manmannahât nâñgâmune ki yahatsap.

²⁵Anitâñe tihitnenñe otmag yakât den pat âlepñe kâsikum yingim gan. Otmu arimune yen orop âlâku ki eñaknom. ²⁶⁻²⁷Yakât otmâ yiwereñe den yuwu sâm ekyongomune nâñgâñet. Anitâñe lok kerek nengât tihitnenñe otbe sâm nanñe Yesu Kiristo hângângumu ge kawenenñan kinmu howanân kuñetâ muop. Yawu gârâmâ lohimi âlâ me âlâñe yâkâlen biwiyeñe kepeim mannomai ya Anitâñe meyekmâ manman kârikñan katyekmu herone kakñan mannomai. Yakât otmâ den topñambâek kâsikum yingim gan. Yakât otmâ lohimi âlâ me âlâñe den yakât nâñgâñetâ gemu Yesu betgunomai otmuâmâ tosa ya nâhâlen ki gâitnomai. Yamâ amboñe ikñe. ²⁸Anitâhât nanñe kawenenñan kinmu kuñetâ muop yâkâlen biwinenñe kepeim manmain otmuâmâ ikñe pat kuningiop yakât bulâñe ya menom. Yâkât komotñe lohotñe otmaiñe Wâtgât mâmâñahât Heakñe yen meyekmâ galem yongomap. Yawu otmu yeñe biwi golâek manmâ yâkât wâtñan kinmâ Yesuhât komot galemyongonomai.

²⁹Pilâyekmâ ariwom yan wuân teteyingiwuap yakât den âlâen hâum yuwu sâmune nâñgâñet. Lama yamâ pâlâmñe kinmai. Yawu kinñetâ yan soso hulinge taka nombotñe yingim neyekmai. ³⁰Yakât dopñeak yengâlen gâtñe lok nombotñe Yesu Kiristohât lohimi den pat âlepñe

kelangtmâ ekyongonomai. ³¹Yakât otmâ biwiyenaje golâek mannomai. Otmu nâje omoje hilâmje Anitâhât den topjambâek yen kerek otmu ikñiâk ikñiâk kâsikum yingim hâhiwin kakñan manmâ gamune yambu kalimbu pesuk yap. Den kâsikum yingim gaman ya mem mete tuhun mannomai.

³²Otmu yukârâmâ katyekmâ arimune Anitâje tihityeje otbuap. Anitâje tihityeje otmap yakât den pat âlepje nângâm manmâ yâhâjetâ biwiyenje ki houj sâwuap. Yâkât den tinjak lâum yâkât amutgen mannomaije otmuâmâ manman kârikjahât pat kuyingiop yakât bulâje menomai.

³³⁻³⁵Yesuje den âlâ yuwu sâop. “Sot me iri sikum me senje âlâlâ bukulipnenje yengât tatingiap yapâ mem kâsikum ninginetâ heroje nângâmain. Yawu gârâmâ sot me iri sikum senje âlâlâ tatningiap yapâ mem kâsikum yingimâmâ heroje pato nângâmain.” Yawu sâop. Den sâop ya watmâ yeje tânnohom tewetsenje me hâk katipje me senje âlâlâ kâsikum nihijet sâk ki ulityongominiwan. Yamâ nâ ninâk nep mem yapâ tewetsenje mem dâim sot me senje âlâlâ puluhum nine otmu bukulipne orowâk Anitâ hoj bawañgimain ya tânahom manmain. Otmu lohimbî mesek otbi me wâtyenje gemu manbi ya tânyongom gan ya gurâ yeje nangai. Yakât otmâ nâje kâi towat otmâ gan yawuâk watmâ manjetgât nangan.” Yawu sâk ekyongop.

Den yawu sâk ekyongomu kânguñetâ ulitguop. ³⁶⁻³⁸Otmu Pauloje “Arimune âlâku ki enjaknom” sâop yakât nângâjetâ tepyeje dondâ hako otmu iseangim lâum parahuakmâ katjetâ wanjaen yâhâop.

Pauloje Yerusalem kapiân âwurem ariop.

21 Katyekmâ wanjaen yâhâmunje menenekmâ mâtuja âlâ, kutje Kosi sâk, yan tâj tânjâk ariop. Emet haj sâmu yapâ pilâm ari Loto mâtuja wangim Patara kapiân ariwin. ²Yan ari wanja pato âlâ Poinike kapiân ariwe sâk olop ya mem tetewin. Otmu yapâ wanja yan yâhâmunje menenekmâ ariop. ³Ari sennenje pilâm Kipro mâtuja ekmunje gâwu gâwu olop. Ya wangim ari Siria hânân kapi âlâ, kutje Tiro sâk, ya saru ginjan tap yan ariwin. Otmu wanjaembâ gemunje nep lokje wanjaen yâhâ senje âlâlâ yapâ lâum ba kendiñ emetjan katjetâ talop. ⁴Yawu otjetâ nenjeâmâ kapiân yâhâ Yesuhât komot mem teteyekmâ orowâk manmunje hilâm nombolân yâhâp pesuk sâop. Sâp yan Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakje lohimbî ya yengât biwiyenan kionmu Pauloje Yerusalem kapiân ki ariwuapgât nângâm yakât ekuwi. ⁵Otmu wanja yaje kapi ya pilâm ariwe sâk otmu yan lohimbî yaje nimnaomlipyenje meyekmâ saru sâtjan ge kinjetâ orowâk tatmâ Anitâ mepawin. ⁶Yawu otmâ parahuakmâ wanjaen yâhâmunje yâhâmâ kapiân âwurem takawi.

Lok âlâ, kutje Ahawo sâk, yâkne Paulo den ekuop.

⁷Wanjaen yâhâmunje menenekmâ Tiro kapi ya pilâm Tolemai kapiân ari katnenekmu ge kapiân yâhâwin. Kapiân yâhâ Yesuhât komot mem teteyekmâ orowâk tatmâ den huhuwin. ⁸Otmu emet haj sâmu pilâyekmâ Kaisaria kapiân ari lok âlâ, kutje Pilip sâk, yâkât emelan yâhâ tatbin. Pilip ya emelâk Yerusalem kapiân Yesuhât komotje lok nombolân yâhâp meyekmâ nep sâk yingijiwi ya yengâlen gâtje.

⁹Otmu baralipņe imbât, imbi tat tatņe manbiņe Anitâhât den lohimbi kâsikum yingim manbi. ¹⁰Nenņe yâk orowâk tatmunņe lok âlâ, kutņe Ahawo sâam, yâkņe Anitâhât den sâam tetem manminiop. ¹¹Yakât otmâ yâkņe Yuraia hân pilâm nengâlen taka Paulohât letņe mem holaņbangimâmâ ikņe kâiņe bātņe menduhum sâhâm yuwu sâam eknongop. “Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe yuwu yap. “Let yukât amboņe Yerusalem kapiân ariuwap yan Yura nengât papatolipnenņe yuwu sâhâm pâku lok yengât bātņeņan katnomai.” Yawu yap.”

¹²Ahawoņe yawu sâam eknongomu, nâņgâm nen otmu kapi ambolipņeņe “Pauloņe Yerusalem kapiân arimap,” sâam kuwaņgiwin. ¹³Kuwaņgimunņe sâop. “Wongât tepņeņe bâlemu kunihiai? Nâņe Yerusalem kapiân yâhâ Yesuhât den pat âlepņe lohimbi ekyongowom. Yawu gârâmâ Yura nengât papatolipnenņe pâi emetņan mem katneknomai yakât ki nâņgâm gorânihiuwap. Otmu yâkņe nohonomai yanâmâ hâkne ki biuk sâuwap.” Yawu sâop.

¹⁴Yawu sâamu witgum ekuwin yamâ nâņgâmu ki ârândâņ otmu iliwelop. Yakât otmâ pilâm yuwu sâawin. “Wuân me wuân Kutdâhât biwiņan tap ya tete-waņgiuwap. Ya Anitâhât wahap.” Yawu sâawin.

¹⁵Otmu nenņe Pilip orop tipiņe tatmunņe Pauloņe eknongomu kapi ya pilâm Yerusalem kapiânģen ariwin. ¹⁶Yâhâ Kaisaria kapi ambolipņeņe Yesuhâlen biwiņeņe kepeim manbi ya nombotņe orowâk ariwin. Otmu lok âlâ, Kipiro mâtuņa yan gâtņe, kutņe Neson sâam, yâhâmâ embâņambâek Yesuhâlen biwiņeņe kepeim manmâ gaop yâkât emetņe mâtâp pato ya hâlâņmâ tap yan yâhâ iwin.

¹⁷Otmu emet haņ sâamu yapâ ari Yerusalem kapiân yâhâ Yesuhât komotņe orowâk manbin. ¹⁸Emet haņ sâamu yahatmâ Yakowohât emelan yâhâwin. Yan yâhâ tatmunņe Yesuhât komot ya yengât galemlipņeņe kerekņe taka peneningiņetâ orowâk tatmâ den huhuwin. ¹⁹Yawu otmâ Anitâņe Paulo mâmâņe otbaņgimu pâku lohimbi yengâlen ari Yesuhât den pat âlepņe ekyongomu nâņgâņetâ bulâņe otmu Yesuhâlen biwiņeņe katbi yakât den pat ekyongop.

Pauloņe Mosehât girem den lâuop.

²⁰Pauloņe den pat ya ekyongomu nâņgâņetâ Anitâ mepaem yuwu sâam Paulo ekuwi. “Bukunenņe, yuwu sâam ekgohomunņe nâņgâ. Yura lohimbi kiņgitņe orowâkņe Yesuhâlen biwiņeņe kepeim manmâ Mosehât girem den lâumai. ²¹Yâkņe gâhât yuwu sâaņetâ naņgain. “Yura lohimbi nombotņe pâku lohimbi yâk yengâlen ari mansaiņe Mosehât girem den pilâņet sâam gâņe engatyenģan gemat. Otmu nanlipņeņe yengât hâkyenģahât torehenģan undip ki tuhuyiņģiņet sâam kuyiņģimat. Yawu otmâ Yura lohimbi nengât orotmemenenņe pilâņet sâam kuyiņģimat. Yawu sâaņetâ naņgain. ²²Otmu gâ Yerusalem kapiân taka tat yakât den pat getek nâņgânomai. ²³Yâhâ yâkņe nâņgâm bâlehihimaihât yuwu otbuatgât naņgain. Nengâlen gâtņe, lok imbât yâkņe yuwu sâam den hikuwi. “Nenņe Mosehât girem den lâum wahap âlâ otmunņe pesuk sâuwap yan Anitâhât hotom uwaņģim somotnenņe korotok hâreanģinom.” Yawu sâam den hikuwi. Yawu gârâmâ tewetsenņe ki tatyiņģiap. Yakât otmâ opon kâmbukņan ki yâhâm Anitâhât hotom uwaņģim somotyņe korotok hâreanģiai. Inâk manņetâ sâp emelâk katbi ya tâlâhuap. ²⁴Yakât otmâ

hândâhân gâŋe opon kâmbukŋan yâhâ tânyongom tewetsenŋe katyŋgiuwat. Yawu otdâ hilâm nombolân yâhâp pesuk sâmu Anitâhât hotom uwangim somotyenŋe korotok hâreanŋiŋetâ pesuk sâwuap. Yawu otdâ lohimbiŋe gekmâ yuwu nâŋgânomai. “Paulo hakŋan sâŋetâ nanŋain ya imbiâk sâŋetâ nanŋain. Yâkŋeâmâ Mosehât girem den lâumu eksain.” Yawu sânomai.²⁵ Yawu gârâmâ pâku lohimbiŋe Yesuhâlen biwiyenŋe kepeim manmai ya yengât pepa yuwu kulemgum katyŋgiwin. “Pâku lohimbiŋe belângen manmaiŋe Porom Lâpio mepaem sotbân gotyenan katnomai yapâ gâtŋe ki mem nenomai. Otmu noniŋ bulimakao enŋatŋe sâhâm manŋuŋetâ mumbuap ya otmu yakât hepŋe ki nenomai. Otmu kâwâ konda ki otnomai.” Yawu sâm den katmunŋe ariop.” Yawu sâm Paulo ekuwi.

²⁶ Yawu sâŋetâ Pauloŋe lauyenŋan mem lok imbât ya yengâlen torokalop. Emet haŋ sâmu yâk orowâk opon kâmbukŋan yâhâwi. Opon kâmbukŋan yâhâ Anitâŋe yekmu ârândânŋ olâkgât hotom umai ya ekyongomu piriyeŋbi. Otmu lok imbât yaŋe “Mosehât girem den lâum wahap âlâ otnom,” sâm den hikuwi ya sâp girawuân lama gâim hotom uŋetâ pesuk sâwuap yakât sâp Pauloŋe sâm kalop.

**Yura lohimbi nombotŋe
Paulo mem kune sâm otki.**

²⁷ Hilâm nombolân yâhâp pesuk sâmu, Pauloŋe opon kâmbukŋan yâhâmu Yura lok nombotŋe Asia hânângembâ kandi taka tatbiŋe ekmâ nâŋgâm bâlewangiwu.²⁸ Yawu otmâ Paulohât yuwu sâm lohimbi yan kinbi ya den kâlâp ekyongowi. “Wâe, Isirae lok, yuwu sâmunŋe nâŋgâŋet. Pâku lohimbiŋe nengât nâŋgâm bâleningŋetgât lok yuŋe ya yengâlen ari sâm ge katnenekmâ enŋatyenan

gemap. Otmu Mosehât girem den otmu nengât opon kâmbukŋahât orotmeme ya gurâ yawuâk sâm ge katmap. Otmu âun yukârâmâ pâku lok âlâ dâim nengât opon kâmbukŋan orowâk yâhâm giawot. Yawu otmâ nenŋe yan yâhâ Anitâ mepaem yuwu yawu otnom yakât undip katningiap.” Yawu sâwi yamâ topŋe yuwuhât imbiâk sâwi.²⁹ Emelâk Pauloŋe Epeso kapi amboŋe âlâ, kutŋe Toropimo sâm, yâk orop kapi tânâmŋan bam gam otmutâ yelekmâ “Imbiâk yâku opon kâmbukŋan yâhâm giawot,” yawu sâm hilipguwi.

³⁰ Paulohât yawu sâm ekyongonŋetâ nâŋgâm yapâ Yura lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe tepyeŋe kâlâp punduŋ sâmu nombotŋe in yawu sururuk sâm opon kâmbukŋan yâhâm Paulo mem gewi. Mem geŋetâ yan opon kâmbukŋahât tembe lâu âlâŋe yekmâ “opon kâlêhen yâhâ otŋetâ bâlemap,” sâm gahatŋe manŋuop.³¹ Gahatŋe manŋumu Paulo mem kune sâm otŋetâ yan lok âlâŋe yekmâ sâop. “Yerusalem kapi ambolipŋe kerekŋe kapam kune sâm otmâ menduhuaksai,” yawu sâm den katmu Roma tembe lâu yengât kunyeŋe pato yâkâlen arimu nâŋgâop.³² Nâŋgâm pârâk pilâm tembe lâu yengât kunlipyenŋe ekyongomu tembe lâu kiŋgitŋe orowâk meyekmâ opon kâmbukŋan ariwi. Yan ariŋetâ Yura lok nombotŋe Paulo kum kinbiŋe yekmâ kiŋgityenahât otmâ pilâŋetâ talop.³³ Pilâŋetâ tatmu tembe lâu yengât kunyeŋe patoŋe tembe lâu nombotŋe ekyongomu Paulo mem ip kârikŋe yâhâp mem yaŋe bātŋe sâhâwi. Yawu otŋetâ kunyeŋe lohimbi kinbi ya yuwu sâm âiyongop. “Lok yu wonân gâtŋe. Wuân otmu bâleap yakât kune sâm oai?”

³⁴ Yawu sâm âiyongomu den ihilâk mahilâk nâku sâwe gâku sâwe otŋetâ gulip malip olop. Yawu otmu topŋe nâŋgâm heŋgeŋuwe sâm

tembe lâulipne ekyongomu Paulo dâim kiap yengât emetyejenen ariwi. ³⁵⁻³⁶Emetyejenen ari tirehân yâhâne sâam otjetâ yan lohimbi kiŋgitje orowâkne kuk bâleje otmâ “Paulo mem kumunje muâk,” sâam mem hawam mewam tuhuyekmâ mâtâp maŋguyiŋgiwi. Mâtâp maŋguyiŋgijetâ tembe lâu yaŋe Paulo dâim limbâronyekmâ emet gahatjan yâhâ kinbi.

³⁷Emet gahatjan yâhâ kinjetâ Pauloŋe Girik yengât denân yuwu sâam tembe lâu yengât kunyeŋe âikuop. “Den âlâ ekgohowe sâam oan.”

Sâamu sâop. “Ae, gâ Girik den nâŋgâmat. ³⁸Nâŋe nâŋgâm tâpikguan. Emelâk Aihita kapi amboŋe âlâŋe Roma lok watnenekbe sâam lok 4,000 meyekmu lok ki manmaiângen ari menduhakbi. Gâhât lok ya sâam oan. Yawu gârâmâ Girik denân yat. Yakât otmâ nâŋe nâŋgâm tâpikguan yawu naŋgan.”

³⁹Sâamu sâop. “Nâmâ Yura lok, Kilikia hânân Taso kapi pato tap ya amboŋe. Âlepne, gâŋe nâŋgânihirâ lohimbi yu den âlâ ekyongowe.”

⁴⁰Yawu sâamu nâŋgâwâŋgimu Pauloŋe tirek kunjan kinmâ bâteŋe pilâm kum kuratyongomu den hutuk sâŋetâ Yura yeŋe denân yuwu sâam ekyongop.

Pauloŋe ikne topŋe sâam tetem ekyongop.

22 “Bukulipne otmu papatolipne, yuwu sâamune nâŋgâŋet. Lok nombotŋeŋe den haknan sâŋetâ naŋgai yakât matŋe yuwu sâam ekyongomune nâŋgâŋet.” Yawu sâop. ²Yura yeŋe denyenjan yawu sâam ekyongomu nâŋgâm den biaek tatmâ ariwi. ³Yawu otjetâ yâkne torokatmâ yuwu sâop. “Nâ Yura lok, Kilikia hânân Taso kapi tap ya amboŋe. Yawu gârâmâ awonŋeŋe menekmâ Taso kapi pilâm taka opon kâmbukŋahât nâŋgân nâŋgân emetjan

katnekmu manmâ pato otban. Otmu bawapi yengât kunlipyeŋe pato âlâ, kutŋe Gamalie sâam, yâkneâmâ Anitâhât den kâsikum nihimu mem mete tuhum manmâ gan. Yakât otmâ Moseŋe girem den topŋe topŋe kulemguop ya kerek nâŋgâm ba takaman. Otmu papatolipnenŋeŋe den âlâlâ torokatmâ kulemgum manmâ gawi ya tâŋ tâŋâk watmâ âlâ ki wangian. Otmu yeŋe Anitâhât tem lâune sâam otmai, nâ gurâ yawuâk otman. ⁴Yawu otmâ lohimbiŋe Yesuhâlen biwiyeŋeŋe kepeim manbi ya mem âlâlâ tuhuyekmâ tembe lâu ekyongomune lohimbi ya kiŋgitŋe orowâk hikum pâi emetjan katyekŋetâ tatbi. Otmu nombotŋe yongonjetâ muwi. Yawu otyiŋgim manban. ⁵Yâhâ Anitâhât hotom umai ya yengât kunyeŋe pato otmu Yura nengât papatolipnenŋeŋe otban mewam ya kerek naŋgai. Yâkneâmâ Yura nengât papatolipnenŋe Damasiko kapiân manbi ya yengât pepa âlâ nihim yuwu sâam hâŋgânnohoŋetâ mem ariwan. “Pepa yu papatolipnenŋe yingirâ nâŋgâhinhinetâmâ lohimbi Yesuhâlen biwiyeŋeŋe kepeim mansai ya mem teteyekmâ bâtyenjan hikuyekmâ meyekmâ âwurem takarâ matŋe yinginom.” Yawu sâam pepa ya nihinetâ mem Damasiko kapiân ariwan.

Pauloŋe Yesuhâlen biwiŋeŋe kepeiop yakât den pat

⁶Otmu hilâm kârikjan mâtâwân ari Damasiko kapi ya tâlâhumâk otmu yanâk himbimâmbâ laŋinŋe âlâ kândâkdâ yaŋe siliŋ siliŋ sâam hâunehop. ⁷Siliŋ siliŋ sâam hâunekmu hâmbiŋ gumbiŋ otmâ hânân ge pare imune Yesu Kutdâŋe yuwu sâam eknohop. “Saulo, Saulo, gâŋe wongât iliwetsat?”

⁸Sâamu sâawan. Gâ âlâ?”

Sâamune sâop. “Nâ hilipnohom gat ya. Nâ Yesu, Nasaret kapi amboŋe.”

⁹Yawu sâmu bukulpine nâ orop ari-wiņe lajınje ya ekbiâke yamâ benje den eknohop yamâ ki nângâwi. ¹⁰Yawu otmu nâku Yesu yuwu sâmu âikuwan. “Kutdâ, yaņak nâ girawu otbomgât nangat?”

Sâmune sâop. “Yahatmâ Damasiko kapiân yâhârâ yan yu ya otbuat yakât emelâk Anitâne lok âlâ sâmu kalop yâkņe ekgohomu nângâwuat.” ¹¹Yawu sâop. Yawu otmu lajınņaje siliņ siliņ sâmu senne hâmu omoņgumu ki ekban. Yakât otmâ bukulpinaņe dâinekņetâ Damasiko kapiân yâhâwin.

¹²Damasiko kapiân lok âlâ manop, kutņe Anania. Yâkņe Anitâ mepaem Mosehât girem den tiņâk lâmu manmu Yura lohimbiņe yâkât nângâņetâ yahalop. ¹³Yâkņe nâhâlen ga sâop. “Bukune Saulo, senge suk sâmu ek.” Yawu sâmu eknohomu yanâk senne suk sâmu ekban. ¹⁴⁻¹⁵Otmu den torokatmâ yuwu sâmu eknohop. “Anitâne emelâk embâņâmbâek Yura tâmbâlipnenne yengât tihityeņe otmâ gaop. Otmu nen gurâ yawuâk tihitnenne otmap. Otmu ikņe biwiņan tap ya gâņe nângâm tem lâuwangiwuatgât yâkņe nângâhihim ikņe nanņe koko salek Amboņe ya hângângumu ge tetehihim den ekgohomu nângâon. Yesuņe den ekgohomu nangat otmu wuân me wuân ekmâ manmâ gat ya lohimbi ekyongorâ nângânomaihât Anitâne menjekmâ âi sâmu gihiop. ¹⁶Yakât otmâ Yesuhâlen biwihaņe kepeirâ yâkât kulân toen mem katgekmmune tosahe pilâhihiwuap.” Yawu sâmu eknohop. Otmu Ananiaņe den eknohop ya otban.

¹⁷Yawu otmâ Damasiko kapi pilâm Yerusalem kapiân âwurem taka opon kâmbukņan yâhâ Anitâ mepaewan. ¹⁸Anitâ mepaem tatban yan yâkņe biwine mem purik pilâmu Kutdâne tetenihim yuwu sâmu eknohop. “Gâņe nâhât den pat âlepņe kapi yu ambolipņe

ekyongorâ nângâņetâ tâņât otmu bet pilânomai. Yakât otmâ in yawu yahatmâ kapiâmbâ gem ari.”

¹⁹Yawu sâmu eknohomu yuwu sâmu purik pilâwagņiwan. “Yesu Kutdâ, âlepņe yat. Yawu gârâmâ nâņe opon kâmbukņahât tembe lâu meyekmâ miti emetņe ârândâņ ari lohimbi gâhâlen biwiyeņe kepeim manbi ya mem teteyekban. Mem teteyekmâ tembe lâu ekyongomune kapamņe yongom pâi emetņan mem katyekņetâ tatbi. ²⁰Otmu Setepanoņe gâhât den pat âlepņe Yura nengât papatolipnenne ekyongop yan yâkņe mânuņak mânuņakyeņe kâlep ya menduhum nâhâlen katņetâ galemgum kinmune kuņetâ muop. Kuņetâ muop yakât nângâmune ârândâņ olop. Yawu otyiņgiwan yakât den pat sâmu haok tuhuņetâ Yura lohimbi kerekņe nangai.”

²¹Yawu sâmu ekumune Kutdâne yuwu sâmu eknohop. “Gâņe kapi yu pilâm pâku lohimbi yengâlen ari nâhât den pat âlepņe ekyongowuatgât nanggan. Yakât otmâ kapiâmbâ gem ari.” Yawu sâop.

Paulo kune sâmu otbi.

²²Lok nombotņane hewewej otmâ ândâpyeņe katmâ denne nângâwi. Yamâ benje Pauloņe “pilâyekmâ pâku lohimbi yengâlen ariwom” yawu sâmu ekyongomu nângâņetâ bâlemu in yawu kuk otmâ yahatmâ yuwu sâmu halahuwi. “Lok bâleņe yuwuya emelâk kuņetâ mumbâwâ. Yakât otmâ dâim ari kuņetâ muâk.” ²³Yawu sâmu kuk bâleņe otmâ yakât dop kum mânuņak mânuņakyeņe kâlep ya tuhum pilâm nukum alatmâ kuņetâ yahalop. ²⁴Yawu otņetâ tembe lâu yengât kunyeņe patoņe tembe lâulipņe ekyongomu Paulo dâim emet biwiņan yâhâwi. Otmu Yura lohimbiņe topoņe girawuhât kuk otmâ Paulo kuņetâ muâkgât sâwi ya Pauloņe sâmu tetemu nângâwehât tembe lâu

kunyeŋaje “kum âlâlâ tuhuŋet” sâmu yinggiop.

²⁵Yawu otmâ bâteŋe kâiŋe sâhâm kune sâmu otŋetâ yan Pauloŋe tembe lâu yengât kunlipyene âlâ gotŋan kinop ya yuwu sâmu âikuop. “Nâmâ Roma amboŋe. Yakât otmâ wongât angoân den âiân ki katneksai. Ihilâk kapamŋe nohone sâmu otŋetâ nângâmune ki ârândâŋ oap.”

²⁶Yawu sâmu ekumu tembe lâu yengât kunyeŋe pato yâkâlen ari yuwu sâmu ekuop. “Lok kune sâmu oain ya Roma amboŋe. Yakât otmâ wuân otbanŋinomgât nanŋat?”

²⁷Yawu sâmu ekumu Paulohâlen ari yuwu sâmu âikuop. “Gâmâ Roma amboŋe me bia?”

Sâmu Pauloŋe “oŋ” sâop.

²⁸Yawu sâmu ekumu tembe lâu yengât kunyeŋaje ikŋahât yuwu sâmu ekuop. “Nâŋe kut “Roma amboŋe” mewan yamâ tewetsenŋe pato yingimune kut ya sâmu ningiŋetâ mewan.”

Sâmu sâop. “Nâmâ Roma amboŋe tetewan.”

²⁹Yawu sâmu Yura lohimbiŋe topŋe girawuhât kuk otbi ya tembe lâulipŋe âikune sâmu otbiŋe pârâk pilâm dâiakmâ kinbi. Otmu kunyeŋe patoŋe tembe lâulipŋe ekyongomu Roma amboŋe mem kâiŋe bâteŋe sâhâm bâsok kuwi yakât nângâm pârâk pilâm gorâwanŋiop. Yakât otmâ Paulo dâim ari pâi emetŋan mem katŋetâ talop.

³⁰Emet haŋ sâmu Yura lohimbiŋe topŋe girawuhât kuk otmâ Paulo kune sâmu otbi yakât topŋe nângâwe sâmu otmâ tembe lâu yengât kunyeŋe patoŋe hotom uminiwi ya yengât kunlipyene otmu Yura yengât papatolipyene ekyongomu den sâsâ emetŋan yâhâ menduhuakbi. Menduhuakŋetâ tembe lâulipŋe ekyongomu Paulo holaŋmâ dâim yâhâ senyenjan katŋetâ kinop.

Pauloŋe Yura yengât papatolipyene den ekyongomu den kakŋan sahanŋim hiongakbi.

23 Pauloŋe Yura yengât papatolipyene yengât senyenjan kinmâ yuwu sâmu ekyongop. “Bukulipne, yuwu sâmunne nângâŋet. Nâŋe Mosehât girem den otmu poropete yengât den ya kerehâk lâum manmâ gamune Anitâŋe nekmu ârândâŋ otmap. Biwinanŋe yawu nanŋan.”

²Yawu sâmu hotom uminiwi ya yengât kunyeŋe, kutŋe Anania sâmu, yâkŋe lok nombotŋe Paulohât gotŋan kinbi ya yuwu sâmu ekyongop. “Yeŋe ândâpŋe huhuŋet.”

³Yawu sâmu ekyongomu Pauloŋe yuwu sâmu purik pilâwanŋiop. “Nimbilamge yâhâp. Yakât otmâ Anitâŋe gohowuap. Mose otmu papatolipnenŋaje den kulemguiwi ya gâŋe lâum lohimbi sâmu hâreningi-wuatgât papatolipnenŋaje âi sâmu gihim katgekŋetâ kinsat. Yawu gârâmâ gâŋe nâhât “Ândâpŋe huhuŋet” sâmu ekyongoat yan girem den ya loŋgâeat.” Yawu sâop.

⁴Yawu sâmu gotŋan kinbiŋe yuwu sâmu ekuwi. “Anitâhât hotom umai ya yengât kunyeŋe ya hâim hilitsat.”

⁵Sâŋetâ sâop. “Bâe, otmâ tâpikguan. Mosenŋe den âlâ yuwu kulemguiop. “Papatolipyene âlâ me âlâhât ki sâmu bâleyingiwuat.” Den yawu kulemguiop tap. Yawu gârâmâ lok yu Anitâhât hotom umai ya yengât kunyeŋe otmâ mansap ya ki nângâmâk den oan.” Yawu sâop.

⁶Yâhâ lok menduhuakmâ tatbi ya nombotŋe Sarukaio. Yâhâ nombotŋeâmâ Parisaio. Yakât otmâ Pauloŋe yuwu sâmu ekyongop. “Bukulipne, yuwu sâmunne nângâŋet. Nâmâ Parisaio komolân gâtŋe. Otmu awoŋne sesene yawuâk Parisaio lok manowot. Yawu otmâ Anitâŋe

mumuḡambâ mem yahatnenekbuap yawu nâḡgâm biwinaḡe memâk mansan. Topḡe yakât otmâ den âiân katnekḡetâ kinsan.”

⁷Yawu sâḡ ekyongomu Parisaio otmu Sarukaioḡe den kakḡan sahaḡim hioḡakbi. ⁸Topḡe yuwuhât den kakḡan sahaḡim hioḡakbi. Parisaioḡe den kalimbu yu nâḡgâḡetâ bulâḡe otmâp. “Anitâḡe mumuḡambâ mem yahatnenekbuap.” Otmu âlâmâ yuwu “aḡelo katyekmu tai”. Otmu bâiḡeâmâ yuwu, “Weke bâleḡaḡe lohimbi nombotḡe mâḡgâeyekmu umatḡe kakḡan manmai.” Yâhâ Sarukaioḡeâmâ den kalimbu yu nâḡgâḡetâ ki bulâḡe otmâp. ⁹Yakât otmâ Paulohât den ya nâḡgâm denyeḡe kakḡan sahaḡiwi. Yawu otmâ ariḡetâ Parisaio nombotḡaḡe Mosehât girem den lohimbi kâsikum yingiminiwi yâkḡe yahatmâ yuwu sâḡ Sarukaio ekyongowi. “Nen Parisaio lok yukât nâḡgâmunḡe tosa âlâ ki tatbaḡgiap oap. Yâhâ aḡelo me weke bâleḡaḡe den ya biwiḡan katmu lohimbi ekyongomap mâne yakât gurâ den âlâ ki sâmbâin. Pesuk yap.

¹⁰Yawu sâḡ Sarukaio ekyongoḡetâ tepyeḡe yahatmu kuk oraḡḡetâ tembe lâu yeḡgât kunyeḡaḡe yekmâ tepḡe kalihumu Paulo mem kuḡetâ mumâp sâḡ tembe lâulipne ekyongomu hohetyeḡan ge Paulo dâim emetyeḡehen âwurem ari katḡetâ talop.

¹¹Otmu emet omoḡ otmu yan Kutdâḡe Paulo tetewaḡim yuwu sâḡ ekuop. “Biwihe ki orotok sâḡu manbuat. Nâhât den pat âleḡeḡe Yerusalem kapi ambolipḡe ekyongorâ nanḡai yakât dopḡeâk ari Roma kapi ambolipḡe ekyongorâ nâḡgânomai.” Yawu sâop.

Yura lok nombotḡaḡe Paulo kune sâḡ den hikuwi.

¹²⁻¹³Emet haḡ sâḡu Yura lok nombotḡe, lok yâhâḡe ḡerek mon, yawuyaeḡe biwiyaeḡe kepeiakmâ konohâk otmâ den yuwu sâḡ hâreḡim hikuwi. “Sot barak manmâ yâhâ hâmbâi Paulo kumunḡe mumbuap yanâmâ sot nenom.” Yawu sâḡ samut kuaḡiwi. ¹⁴Yawu otmâ hotom uminiwi ya yeḡgât kunlipyeḡe otmu Yura yeḡgât papatolipyeḡe yeḡgâlen ari den hikuwi ya ekyongowi. ¹⁵Otmu den torokatmâ yuwu sâḡ ekyongowi. “Yeḡe den mem Roma tembe lâu yeḡgât kunyeḡe yuwu sâḡ kâitḡunomai. “Gâḡe tembe lâulipge ekyongorâ Paulo dâim nengâlen ga katḡetâ kinmu denḡe yâhâḡe sâḡ heḡgeḡunom.” Yawu sâḡ kâitḡuḡetâ Paulo dâim genomai yan nenḡe mâtâwân teḡgâ tatmâ kunom.” Yawu sâwi.

Den hikuwi ya Paulo behâtḡaḡe nâḡgâm taka yayaḡe ekuop.

¹⁶Den sâḡ hikuwi ya Paulo behâtḡaḡe nâḡgâop. Nâḡgâm tembe lâu yeḡgât oponyeḡan yâhâ yayaḡe ekuop. ¹⁷Ekumu Pauloeḡe tembe lâu yeḡgât kunlipyeḡe âlâ yuwu sâḡ ekuop. “Yeḡgât kunyeḡe pato yâkâlen naom yu dâim arirâ den umatḡe âlâ ekuwuap.”

¹⁸Yawu sâḡ ekumu dâim kunyeḡe yâkâlen ari yuwu sâḡ ekuop. “Naom yu gâhâlen dâim takamune den umatḡe âlâ ekgohoâk sâḡ Pauloeḡe eknohomu dâim gâhâlen takan.”

¹⁹Yawu sâḡ ekumu kunyeḡe yaḡe lok sihan ya dâim endâḡân ba kinmâ halowân yuwu sâḡ âikuop. “Wuân den eknohowe sâḡ takat?”

²⁰Sâḡu sâop. “Hândâhân Yura lok nombotḡaḡe den perâkḡe yuwu sâḡ katḡetâ takawuap. “Hotom umai ya yeḡgât kunlipyeḡe otmu Yura yeḡgât papatolipyeḡe nen orowâk

menduhuakmâ Paulohât den yâhâpne sâam hejgenjom. Yakât otmâ tembe lâulipge ekyongorâ Paulo dâim genomai.” Den perâkne yawu sâam katjetâ takawuap. ²¹Yawu gârâmâ lok dondâne, lok yâhâp nerek mon, yawuyaje biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmâ sot barak mansai. Yawu manmâ Paulo kujetâ mumbuap yanâmâ sot nenomai yakât sâam hâreangim den hikuai. Yawu otmâ hândâhân tembe lâulipge ekyongorâ Paulo dâim mâtâwân genomai yan lok yaje tejjâen tatmâ kunomai. Yakât otmâ den matje katyngiwuat yakât mambotsai.”

²²Sâmu sâop. “Bâiņ, den eknohoat yu lok âlâ kiâk kârikne ekuwuat.” Yawu sâam hârewangim hângângumu gem ariop.

Tembe lâu yaje Paulo dâim Kaisaria kapiân ariwi.

²³⁻²⁴ Tembe lâu yengât kunyene patone tembe lâu yengât kunlipyene yâhâp yawu sâam ekyotgop. “Tembe lâulipne 200 meyekmutâ kâiyene hân tâlim arinomai. Otmu lok 70 meyekmutâ yâkneâmâ beâsi kakņan arinomai. Otmu lok 200 meyekmutâ yâkneâmâ iņgep lâuakmâ arinomai. Paulo ikeâmâ beâsi kakņan ariwuapgât nangan. Yawu otmâ Paulo galemgum hejgenjom kiap pato âlâ, kutje Peliki, Kaisaria kapiân tap yâkâlen dâim arinomai.” ²⁵Yawu sâam ekyotgom Pelikihât pepa yawu kulemgum katbangiop.

²⁶ “O bukune Peliki.

Âlepne nanje gâ kiap pato mansat. Nâje tep âlep nângâhihim topne yuwuhât ekap yu kulemgum katgihian. ²⁷ Tembe lâulipnaje lok mem gâhâlen takai yukât kutje Paulo sâam. Yâkât topne yawu. Yura lok nombotņane

mem kune sâam otbi. Yawu gârâmâ lok yu Roma amboje. Yakât otmâ nâje tembe lâulipne meyekmune ari Yura bâtyenambâ mem kâpekbin. ²⁸ Otmu yâkne topne girawuhât kune sâam otbi ya nângawe sâam yâhâlen hotom umai ya yengât kunlipyene otmu Yura yengât papatolipyene ekyongomune menduhuakmâ den âiân katbi. ²⁹ Den âiân katmâ mem âi pâi tuhuwi yamâ denyene nângâmune kumunne mumbuapgât dop ki oap. Me pâi emetņan katmunne tatbuapgât dop gurâ yawuâk ki oap. Yura yengât papatolipyene lok yu orop girem denyene yakât sâam den kakņan sahanginetâ nângawan. ³⁰ Otmu oran lok nombotņane Paulo kune sâam otmâ den hikuwi yakât den pat nângâm gâhâlen hângângumune takap. Yakât otmâ Yura lok nombotņane Paulo hakņan sâwi ya ekyongomune gâhâlen taka sâam tetem ekgohojetâ nângâm den âiân katbuat. Den yawuâk.

Nâ bukuhe,

Kalaurio Lisia.”

³¹ Pelikihât ekap yawu kulemguoap ya yitgimu tem lâuwangim tembe lâulipne meyekmutâ Paulo mem Antipatiri kapiân ariwi. ³² Otmu emet haņ sâmu tembe lâu nombotņe kâiyene hân tâlim ariwiņe purik sâam âwurem ariwi. Yâhâ beâsi kakņan ariwiņeâmâ Paulo dâim Kaisaria kapiân ariwi. ³³ Kaisaria kapiân yâhâ pelikihât emelan ari pepa ya mem waņetâ sâlikuoap. ³⁴ Sâlikum yawu sâam Paulo âikuoap. “Gâ wonân gâtņe?”

Sâmu sâop. “Nâ Kilikia hânân gâtņe.”

³⁵ Sâmu sâop. “Den âiân katgekne sâam oiņe takaņetâ gâhât den sâam hârehihi-nom.” Yawu sâam tembe lâu ekyongomu Paulo dâim lok kutdâ âlâ, kutje Herot, yâkât emelan yâhâ katjetâ tatmu mem galemgum tatbi.

**Yura lok yaŋe Kaisaria kapiân ari
Paulo hakŋan sâwi.**

24 Hilâm mome pesuk sâmu hotom uminiwi ya yengât kunyeŋe pato âlâ, kutŋe Anania sâm, ya otmu Yura papatolipyene nombotŋe otmu den tângu tângu lok âlâ, kutŋe Tetulo sâm, yâk kerekŋe Kaisaria kapiân ge kiap Peliki yâkâlen ba Paulohât hakŋan sâwi. ²Den hakŋan sâŋetâ, kiapŋe tembe lâu ekyongomu Paulo dâim den âiân katŋetâ kinmu Tetuloŋe yahatmâ kiap yuwu sâm ekuop.

“O Kiapnenŋe Peliki. Âlepŋe nanŋe galemnongorâ buku konok manmain. ³Otmu kuwiknenekdâ orotmemenenŋe âlepŋeâk otmâ manmain. Yakât otmâ nen kerekŋe heronŋe nâŋgâhihim mepaeheksain. ⁴Yawu gârâmâ den sâmune kâlep otmapgât gâŋe gârâmâ nâŋgânihirâ den tâlâwâk âlâ sâwe. ⁵Lok den âiân kinsap yukât nâŋgâmunŋe dondâ bâleap. Komot âlâ, kutyeŋe Nasaret sâm, yâk yengât kunyeŋe otmâ manmâ lok yuŋe Anitâhât den kelangatmâ lohimbibiwiyeŋan gemap. Yawu otmâ hânŋan kulemŋan ari Yura lohimbibi kuk otŋetâ kapam teteâkgât kendâyŋingim meme sâsâ tuhuyekmâ mansap. ⁶Otmu nenŋe Anitâ mepaem nengât opon kâmbukŋan yâhâ orotmeme âlâlâ otmain yakât mâtâp maŋguningiwe sâm otmâ pâku lok âlâ dâimu opon kâmbukŋan yâhâre sâm otmutâ yan mewin. Yawu otmâ Moseŋe girem den âlâlâ kulemguop ya lâum den sâm hârewaŋgine sâm otbin. ⁷Yawu otmunŋe kiap pato Lisiaŋe taka nengât bâtnenŋambâ miop. ⁸Yawu otmâ gâhâlen taka den âiân katŋet sâm hânŋânongomu takain. Yakât otmâ topŋe girawuhât den âiân katmunŋe kinsap ya gikak âikurâ sâm tetewuap.” ⁹Tetuloŋe yawu sâm ekumu Yura lok orowâk takawiŋe tângum denŋe hohewi.

**Pauloŋe sârereakmâ
kiap Peliki den ekuop.**

¹⁰Tetuloŋe yawu sâm ekumu Pelikiŋe Paulo ekmâ hâmeŋaŋak otmu yahatmâ yuwu sâm ekuop. “Gâ nengât kiap pato mandâ yambu sambe pesuk yap. Yawu otmâ nengât orotmeme kerehâk nâŋgâm meteat. Yakât otmâ ki nâŋgâm kiwiliŋmâ den ekgohowe. ¹¹Emelâk nâŋe Anitâ mepaewe sâm Yerusalem kapiân yâhâwan. Yawu otmune hilâm kâiân yâhâp pesuk yap. Sâp ki kâlep oap yakât otmâ yu ya otmâ gan ya ekgohomune nâŋgârâ biwihe yâhâp otbuap otmuâmâ lohimbibi nekbibi ya âiyongorâ sâm tetem ekgohonomai.

¹²Aiop, opon kâmbukŋan yâhâwan yan lohotŋan tatmâ lok âlâ me âlâhât den kakŋan âlâ ki sâwan. Me miti emetŋe tatmâ arap yan yâhâm gem me kapi sombemân bam gam otban yan gurâ lohotŋanâk manmâ lohimbibi kapam kuŋetgât âlâ ki kendâyŋingiwani. Yâku lohotŋanâk manmune nekbibi. ¹³Yakât otmâ lok yuŋe imbiâk haknan sâm den ekgohoai yakât bulâŋe âlâ tiripgohonomaihât dop âlâ ki tap. ¹⁴Yakât otmâ yuwu sâmune nâŋgâ. Mâtâp âiŋe teteop yakât Yura papatolipnenŋaŋe nâŋgâŋetâ ki bulâŋe oawâke yamâ benŋe nâŋeâmâ nâŋgâmunne bulâŋe otmap. Yawu gârâmâ, emelâk Moseŋe den kulemguop otmu Anitâhât poropeteliŋaŋe den kulemguwi ya nâŋe tiŋâk lâuman. ¹⁵Otmu Anitâŋe lohimbibi âlepŋe otmu lohimbibi bâleŋe ya kerehâk mumuŋambâ mem yahatyekbuap yakât lok yuŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmap. Otmu nâhurâ yawuâk nâŋgâmunne bulâŋe otmap. ¹⁶Otmu lohimbibi âlâ me âlâŋe nâŋgâm bâlenihimai sâm uwawaŋe bia otmâ manmâ gan. Yawu otmâ manmune Anitâŋe biwine ekmu ârândâŋ otmap biwinaŋe yawu naŋgan.

¹⁷Yâhâ emelâk embânân nâje Yerusalem kapi pilâm kâlepnehen ari manmune yambu nombolân yâhâp mon pesuk sâop. Yawu gârâmâ kapi ya ambolipnaje bukulpne Yerusalem kapiân mansai ya tânyongone sâm tewetsenje menduhum nihijetâ hoj bayiŋim mem âwurem takawan. Âwurem taka Yerusalem kapiân yâhâ bukulpne yingimune mewî. ¹⁸Otmu sâp yan Yura nengât orotmeme âlâ tap ya watmâ Anitâhât hotom umbe sâm opon kâmbuknjan yâhâwan. Opon kâmbuknjan yahan mâne lok haknan sâm taije mem tetenekbi. Mem tetenekbi sâp yan lohimi yan kinbije kuk otmâ kapam âlâ ki kuwi. ¹⁹Yawu gârâmâ Yura lok nombotnaje Asia hânângembâ kandi taka tatbije den haknan sâwi. Otmu girawu otmâ hilipguwan yakât âlepne gâhâlen den sânomai. ²⁰Yâhâ tembe lâu yengât kunyeje patoje hotom umai ya yengât kunlipyenje otmu Yura nengât papatolipnenje ekyongomu menduhuakmâ den âiân mem katnekjetâ kinban. Yawu otmâ âi pâi tuhunekmâ wuân tosa otmune mem tetewi ya lok kinsai yuje sâm ekgohojetgât nangan.

²¹Yâhâ den âiân katnekjetâ kinmâ den konohâk ekyongomune nombotnaje nângâjetâ bâleop yamâ yuwu. “Anitâje mumuŋambâ mem yahatnenekbuap biwinaje yuwu nangan. Yakât otmâ den âiân katnekjetâ kinsan.” Yawu sâm ekyongowan.

²²Yawu sâm ekuop. Yâhâ Pelikiŋe Yesuhât den pat âlepne nângâm heŋgeŋguop. Yakât otmâ kuyiŋim yuwu sâm ekyongop. “Tembe lâu yengât kunyeje pato, kutje Lisia sâm, yâkŋe Yerusalem kapiângembâ takawuap yan denyenje sâm hârewom.”

²³Yawu sâm tembe lâu âlâje Paulo

galemgum kinop ya yuwu sâm ekuop. “Paulo mem lohotnjan galemgum kinbuat. Otmu bukulpnaje ga tângune sâm otnomai yanâmâ ki kuyiŋiwuat.” Yawu sâop.

Paulo mem pâi emetjan katjetâ tatmu yambu yâhâp pesuk sâop.

²⁴Pelikiŋe Yura imbi miop, kutje Durusila sâm. Yakât otmâ imbiŋâit den sâsâ emetjan yâhâ tembe lâulipne ekyongomu Paulo dâim gawi. Dâim ganjetâ kinmâ lohimbije Yesu Kiristohâlen biwiyenaje kepeim biwi sânduhân manmai yakât topje ekyotgop. ²⁵Yawu gârâmâ den topje topje torokatmâ yuwu ekyotgop. Nenje buku orangim uwawapne bia manmain yakât topje ekyotgop. Otmu âlâmâ biwinenje galemahom lohotnjan manmain yakât topje ekyongop. Otmu âlâmâ sâp patoen lohimi kerekne otmai memai yakât topje Anitâje ekmâ âlâku ikŋiâk ikŋiâk den âiân mem katyekmâ matje yingiwuap yakât topje ekyotgop. Yawu ekyotgomu nângâm Pelikiŋe gorâwangimu yuwu sâm ekuop. “Yiwereje sâp pesuk yap. Yakât otmâ hâmbâi tembe lâulipne âlâkuâk ekyongomune mengekma ganjetâ den huhurom.” ²⁶Yawu sâop. Yawu sâm tembe lâulipne ekyongomu Paulo dâim ariwi. Yâhâ Pauloje pâi emetje puluhum tewetsenje nihimu membom sâm Pelikiŋe yâk orop den kâlep huhum manmâ gaowot.

²⁷Otmu Yura yengât papatolipyenaje heroje nângâwanginjetgât Pelikiŋe Paulo ki holaŋop. Yakât otmâ pâi emetjanâk tatmâ gamu yambu yâhâp pesuk sâop. Otmu Peliki arimu yâkât gewâknan kiap âlâ, kutje Porokio Pesto sâm, ya Roma yengât kunyenaje hângângumu taka galemnyeje otmâ manop.

**Roma yengât kunyeŋe den sâm
hârewaŋgiâkgât Paulone sâop.**

25 Roma yengât kunyeŋe kiap Pesto âi sâm waŋmâ hângângumu Kaisaria kapiân takaop. Takamu hilâm kalimbu pesuk sâm Kaisaria kapi pilâm Yerusalem kapiân yâhâop. ²Yan yâhâmu hotom uminiwi ya yengât kunlipeye otmu Yura yengât papatolipyeŋe yâkâlen menduhuakmâ Paulohât hakŋan sâwi. Otmu “Paulone Kaisaria kapi pilâm Yerusalem kapiân takamu tenŋâen tatmâ kunom,” sâm den hikuwi. Yakât otmâ ³“Paulo Yerusalem kapi yuân hângânguŋetâ takaek,” yawu sâm Pestone den katmu tembe lâulipne yengâlen ariâkgât ulitguwi.

⁴Ulitguŋetâ Pestone yuwu sâm ekyongop. “Paulo Kaisaria kapi yakât pâi emetŋan tap. Nâŋe kapi yuân tipiŋe tatmâ âwurem gewom. ⁵Yakât otmâ yengât kunlipeye nâ orowâk Kaisaria kapiân arimunŋe Paulo den âiân mem katmune kinmu hakŋan sânomai.”

⁶Yawu sâm ekyongomu hilâm bâlâk ŋerek mon pesuk sâm, Yerusalem kapi pilâm Kaisaria kapiân gewi. Yâhâ emet haŋ sâm Pestone den sâsâ emetŋan yâhâ tembe lâulipne ekyongomu Paulo dâim ga katŋetâ kinop. ⁷Yawu otmâ Yura yengât papatolipyeŋe Yerusalem kapiângembâ gewiŋe hawamgum kinmâ den umatŋe âlâlâ hakŋan sâwi yamâ bulâŋeâmâ ki teteop. ⁸Yawu otŋetâ Paulone sârereakmâ denyeŋe kakŋan yuwu sâop. “Nâŋe Yura nengât girem den âlâ ki lonŋâem manmâ gan. Me opon kâmbukŋan ki yâhâm otmâ hilipguman. Me Roma yengât kunyeŋe ki sâm ge katman. Me yâkât ki nâŋgâm bâlewangiman.”

⁹Yawu sâm Yura yengât papatolipyeŋe herone nâŋgawaŋŋetgât nâŋgâm Pestone yuwu sâm Paulo

âikuop. “Tembe lâulipne ekyongomune meŋgekâm Yerusalem kapiân yâhâŋetâ yan denge sâm hârehihiwomgât naŋgat me bia?”

¹⁰Sâmu sâop. “Roma yengât den sâsâ emetŋe yuân katnekŋetâ kinsan. Yakât otmâ gâŋe yuân tatmâ nâhât den sâm hârenihiwuat. Gikahâmâ nâhât topne naŋgat. Nâŋe Yura lohimbî âlâ me âlâ ki mem bâleyekmâ manmâ gan. ¹¹Yawu gârâmâ girem den âlâ kum kâpekban mâne âlepŋe nohombâi. Yâhâ gâŋe den âiân katnekdâ kinsan. Otmu yâkŋe den haknan sânomai yakât bulâŋe ki tetewuap otmuâmâ lok âlâ me âlâŋe menekmâ yâk yengât bâtyeŋan katneknomaihât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ Roma yengât kunyeŋe ikŋak denne sâm hârenihiwuapgât naŋgan.” Yawu sâm ekuop.

¹²Yawu sâm ekumu Pestone yakât topŋe nâŋgawe sâm ikŋe bukulipne nâŋgân nâŋgânyeŋe orop yakât âiyongop. Âiyongomu alahu gulahu otmâ matŋe ekuwi. Matŋe ekuŋetâ lauyeŋan mem Paulo yuwu sâm ekuop. “Roma nengât kunnenŋe ikŋak den sâm hârehihiwuapgât naŋgat. Yakât otmâ yâkâlen hângângohomune ariwuat. Yawu.” Yawu sâm ekuop.

**Lok kutdâ ala, kutŋe Akiripa
sâm, yâkŋe Pestohâlen ariop.**

¹³Hilâm âlâen lok kutdâ âlâ, kutŋe Akiripa sâm, gariŋât Pesto herone otbaŋgire sâm Kaisaria kapiân giowot. Yâhâ Akiripa gariŋe yâkât kutŋe Beanike. ¹⁴Hilâm âlâen Pestone Paulohât den pat ya Akiripa yuwu sâm ekuop. “Kiap hângiŋe, kutŋe Peliki sâm, yâkŋe lok âlâ, kutŋe Paulo sâm, pâi emetŋan katmu tatmu âi pilâm ariop. ¹⁵Otmu Yerusalem kapiân yâhâwan sâp yan Anitâhât hotom umai ya yengât kunlipeye otmu Yura yengât papatolipyeŋe nâhâlen

ga menduhuakbi. Yawu otmâ nâje Paulohât den sâm hârewangimune kunjetâ mumbuapgât nângâm den âlâlâ hakñan sâwi. ¹⁶Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâje lok âlâhât hakñan sâmâi yanâmâ nâje Roma nengât orotmeme âlâ watmâ angoân lok ya mem den âiân katman. Yawu otmune den amboñaje lok yakât senñan kinmâ hakñan sâñetâ yan sârearekmâ ya sâm purik pilâyingimap. Yawu otmâ den sâm hâreyingiman yakât topñe Yura papatolipñe ekyongowan. ¹⁷Otmu sâp ki kâlep otmuâk Paulo hakñan sâne sâm otmâ nâhâlen takawi. Otmu emet hañ sâmu ekyongomune gañetâ den sâsâ emetñan yâhâ menduhuakbin. Yawu otmâ tembe lâulipne ekyongomune Paulo dâim ga katñetâ kinop. ¹⁸Yawu otmâ Yura yeñgât papatolipyenaje den hakñan sâñetâ nângâmune tâñât olop. Yâkñe Paulo orop yeñgât girem den âlâhât sâm kuangim tatbi. ¹⁹Otmu lok âlâ, kutñe Yesu sâm, emelâk muowâke yamâ benje “Anitâñe mumuñambâ mem yahatmu mansap,” yawu nângâm Pauloñe lohimi ekyongomap. Yakât otmâ Pauloñe den yawu ekyongomap ya gurâ yawuâk den kakñan sahangiwî. ²⁰Yawu orañgim kinbi yakât otmâ girawu otmâ den bulâñe mem tetewom sâm kopa otban. Yawu otmâ Paulo yuwu sâm ekuwan. “Tembe lâulipne ekyongomune mengekâm Yerusalem kapiân yâhâñetâ yan denge sâm hârehihiwomgât nangat me bia?”

²¹Sâmune sâop. “Roma yeñgât kunyeñe ikñak denne sâm hârenihiwuapgât nanñan. Yakât otmâ pâi emetñan katnekdâ tatmâ yâkât mambotmâ manbom.” Yawu sâop. Yakât otmâ tembe lâulipne ekyongomune pâi emetñan mem katñetâ tatmâ gap.”

²²Pestoñe yawu sâm ekumu Akiripañe yuwu sâop. “Lok ya ikñe lauñambâ den gemu nângâwehât nanñan.”

Sâmu sâop. “Hândâhân ekgohomu nângâwuat.”

²³Emet hañ sâmu Akiripa yet Beanike yâkñe meñâleakmâ den sâsâ emetñan yâhâmutâ tembe lâu yeñgât kunyeñe pato otmu kapi ambolipñe yahat yahatñe betyetñan yâhâwi. Otmu Pestoñe tembe lâulipñe ekyongomu Paulo dâim ga katñetâ kinop. ²⁴Sâp yan Pestoñe yuwu sâm ekyongop. “Lok kutdâ Akiripa otmu bukulipne, yuwu sâmune nângâñet. Yura lohimi Kaisaria otmu Yerusalem kapiân mansaiñe nâhâlen taka lok kinsap yu kumunñe mumbuapgât den hakoek eknohomai. ²⁵Yawu gârâmâ nâje den âiân katmune kinmu âi pâi tuhum tosa âlâ ki mem tetewan. Yawu gârâmâ ikñe nângân nângânñajeâmâ Roma kunnenñaje denne sâm hârewangiwuapgât nanñap. Yakât otmâ yâkâlen hângângumune ariwuap. ²⁶⁻²⁷Yâhâ yâkñe wuân otmu bâleop yakât pâi emetñan katmune kinsap yakât topñe nângâm pâpñuan. Yakât otmâ den imbiâkbân kulemgum kunnenñahâlen hângângumune arimap sâm pilâwan. Yawu otmâ lok kutdâne Akiripa otmu bukulipne yeñe âi pâi tuhuñetgât tembe lâulipne ekyongomune dâim ga katñetâ kinsap. Wuân otmu bâleop yakât topñe yeñe mem tetenomai otmuâmâ yakât den pat kulemgum katmune ariwuap.” Yawu sâm Akiripa ekuop.

Pauloñe ikñe topñe sâm Akiripa ekuop.

26 Yawu otmâ Akiripañe Paulo yuwu sâm ekuop. “Gâku sârearekdâ nângâwe.” Yawu sâm ekumu yahatmâ kinmâ yuwu sâm ekuop.

²“Yura lokñe den hakñan sâmâi. Yakât otmâ âun yukârâmâ lok kutdâne Akiripa gâñe nângânihirâ sârearekmâ nine topne ekgohowe. Yakât otmâ

heroŋe nāngāhiahian. ³Gāŋe Yura nengāt orotmemenenŋe nāngām meteate. Otmu Moseŋe girem den ālālā kulemguop yakāt nāngām sām kuaŋgiain ya gurā yawuāk naŋgat. Yakāt otmā nāngānihirā nine topne ekgohowe.

⁴Nā naom tipiŋe tāŋālāmbāek Yerusalem kapiān manmā gan. Yakāt otmā Yerusalem kapi ambolipŋe otmu kapi ālālā Kilikia hānān tatmā arap ya ambolipŋaŋe nāngānihiai. ⁵Parisaio lokŋe Yura nengāt girem den ālālā tiŋāk lāum orotmemenenŋe tāŋ tāŋāk watmā Anitā mepaem manmai. Otmu nāŋe aŋgoān opon kāmbukŋan yāhāwan sāp yan embāŋāmbāek yāk yengālen torokatmā manmā gan. Yāhā lok haknan sām kinsaiŋe yakāt topŋe naŋgai. Yakāt otmā den yukāt āiyongorā ekghonomaihāt dop tap. ⁶⁻⁷Nā pāi emetŋan mem katnekŋetā mansan yakāt topŋe ya ālāhāt bia. Anitāŋe tāmbālipnenŋe yengāt nāngām manman kārīkŋahāt kuningiop yakāt bulāŋe mene sām nen Isirae komot káiān yāhāp mansain nen kerekŋe omoŋe hilāmŋe Anitā mepaem biwinenŋaŋe hikum mansain. O, lok kutdāne Akiripa yuwu sām ekghomune nāngā. Anitāŋe manman kārīkŋahāt pat kuningiop yakāt bulāŋe membomgāt nangan. Yakāt otmā Yura lok yuŋe den āiān katnekŋetā kinsan. ⁸Yāhā Anitāŋe Yesu Kiristo mumuŋambā mem yahatmu tihitnenŋe otmā tap. Yawu gārāmā Anitāŋe lohimbī mumuŋambā mem yahatnenekbuap yakāt Yura lohimbī nombotŋaŋe nāngāŋetā ki bulāŋe otmap.

⁹Emelāk Yesu Nasaret kapi amboŋe yākāt nāngāmune giop. Yakāt otmā yākāt den pat ālepŋe ki sām haok tuhuŋet sām lohimbī yākālen biwiyeŋaŋe kepeim manminiwi ya mem ālālā tuhuyekmā hāhiwin

yiŋgiminiwan. ¹⁰Yerusalem kapiān manban yan topŋe katmā Anitāhāt hotom umai ya yengāt kunlipyeŋe yengālen ari ekyongomune pepa kulemgum nihiwi. Pepa ya mem sātyeŋe lāum tembe lāu ekyongomune lohimbīŋe Yesuhālen biwiyeŋaŋe kepeim manminiwi ya kiŋgitŋe orowāk meyekmā pāi emetŋan katyekŋetā tatbi. Otmu nombotŋe den āiān mem katyekmā yongoŋetā munomaihāt sām hāreyiŋgiŋetā nāngāmune ārāndāŋ olop. ¹¹Otmu nāŋe Yura nengāt miti emetŋe tatmā arap yan yāhā mem teteyekmā Yesu betguŋet sām mem ālālā tuhuyekmā hāhiwin yiŋgiwan. Yawu otmā tepne kālāp sem pāku lohimbī yengālen ari nengāt miti emetŋe kapiyeŋan tatmā arap yan yāhām gem yongom watyekmā gawan.

¹²Yawu otyiŋgiwomgāt hotom umai ya yengāt kunlipyeŋaŋe pepa kulemgum nihim hāngānohoŋetā bukulpne nombotŋe meyekmune Damasiko kapiān ariwin.”

Pauloŋe Yesuhālen biwiŋaŋe kepeiop yakāt den pat

¹³O, lok kutdāne Akiripa, gāŋe nāngānihirā den torokatmā yuwu sāmune nāngā. Damasikohāt mātāwān ari hilām kārīkŋan himbimāmbā laŋiŋaŋe siliŋ siliŋ sām hāunenehop. Siliŋ siliŋ sām hāunenehop ya ekmune sikopŋe kārīkŋe pilām irik irik sāmāp ya wangim ālā kāndākdā olop. ¹⁴Siliŋ siliŋ sām hāunenekmu hāmbiŋ gumbiŋ otmā hānān ge pare imunŋe yan Yesu Kutdāŋe Yura nengāt denān yuwu sām eknohop. “Saulo Saulo, gā wongāt iliwetsat? Sosonŋe yu me ya hilipyongomap sām yeŋe ipŋe mem engatŋan hikuŋetā dāiakmā hāhiwin nāngāmap. Yakāt dopŋeāk nāŋe meŋgek mē hekuhekmune dāiakmā hāhiwin naŋgat.”

¹⁵ Sâmu sâwan. “Gâ âlâ?”

Sâmune kâpeknihim sâop. “Nâ hilipnohom gat. Nâ Yesu. ¹⁶ Nâje âi sâm gihimune hoj banihim manmâ yâhâwuât yakât tetehihian. Yakât otmâ yahatmâ kin. Wuân me wuân otbuat ya ekgohumune nângâ. Nâje sâp yiwereje yu tetehihim den ekgohoan yu otmu hâmbâi sâp âlâen tetehihim den ekgohowom ya lohimbî hânjan kulemjan manmâ arai ya yengâlen ari ekyongowuat. ¹⁷ Ekyongom ariwuât yan Yura lok otmu pâku lok nombotjanje den ya nângâjetâ tânjât otmu mem âlâlâ tuhuheknomai. Mem âlâlâ tuhuheknjetâ yan nâje tihitge otmâ bâtyenambâ mengekombom. ¹⁸ Otmu mâmânje otgihimune lohimbî omoj bâlejan manmâ Satangât tem lâuwangimai ya yengâlen ari nine den pat âlepje ekyongorâ nângâjetâ Anitâhât lanjanje biwiyenan pilâmu hañ sâyingiwuap. Hañ sâyingimu omongât manman bâlejanbâ keterakmâ nâhâlen biwiyenjan kepeinetâ Anitâje tosayenje pilâyingiwuap. Tosayenje pilâyingim nine nanne baratne sâm ikje lohimbî yengât nângâm manman kârikjahât pat kuyingioj ya yengât gurâ yawuâk kuyingiwuap.” Yesuje yawu sâm eknohop.

Pauloje olop miop yakât ekyongop.

¹⁹ Lok kutdâ Akiripa, torokatmâ yuwu sâmune nângâ. Yesuje himbimâmbâ ge tetenihim den eknohop ya lâum manmâ gan. ²⁰ Lohimbije orotmemeyenje bâleje bet pilâm Anitâhâlen biwiyenjan kepeim tem lâuwangim lohotjan mannomaihât nâje topje katmâ den pat âlepje ya Damasiko kapi ambolipje ekyongowan. Otmu kapi ya pilâm Yerusalem kapiân âwurem taka yawuâk ekyongowan. Otmu yapâ ari kapi tipi tapi Yuraia hânân tatmâ arap ya ambolipje ekyongowan. Otmu

bâjeâmâ pâku lohimbî yengâlen ari den pat âlepje ya ekyongowan. ²¹ Yawu otmâ âwurem taka Yerusalem kapiân yâhâwan. Otmu Anitâ mepaewe sâm opon kâmbukjan yâhâmune yan menekmâ nohone sâm otbi. ²²⁻²³ Yamâ Anitâje tihitne otmâ gap. Yakât otmâ âun yukârâmâ senyenjan kinmâ, lok yahat yahatje otmu geheje, yen kerek Yesuhât den pat âlepje ekyongowan. Den ekyongowan yu den ânje bia. Anitâje tihitnenje otbe sâm ikje hoj bawa hângângumu ge lohimbî lok otmâ manop. Yawu gârâmâ lok nombotjanje yakât hâkân otmâ mem bâleje âlâlâ mângâenjetâ sâtgum muop. Muowâke yamâ benje Anitâje mumujambâ mem yahatmu tap. Yakât otmâ nen Yura lohimbî otmu yen pâku lohimbije yâkâlen biwinenjanje kepei manmâ yâhâm munom otmuâmâ nen gurâ yawuâk Anitâje mumujambâ mem yahatnekebuap. Yesuhât den ekyongowan yu emelâk emet inânjan Mose otmu Anitâhât poropetelipjanje kulemguwi.” Yawu sâm ekyongop.

²⁴ Pauloje yawu sâm ekyongomu Pestoje uk sâm yahatmâ den kârikjan yuwu sâop. “Paulo, gâ biwihe gulip oap. Nângân nângân emetjan sâp kâlep manmâ gaon yanak mon biwihe gulip oap.” Yawu sâop.

²⁵ Yawu sâmu Pauloje yuwu sâm purik pilâwanjioj. “O lok kutdâne Pesto, biwine ki gulip oap. Den ekgohoan yu bulâje. Gârâmâ gâjeâmâ pup takat. Yakât otmâ Yura nengât topnenje ki nanjat. ²⁶ Yawu gârâmâ bukuhe Akiripajeâmâ topnenje nângâm meteap. Emelâk embâjâmbâek Anitâhât poropetelipjanje den kulemguwi yakât bulâje tetekjan tetemu ekmâ yakât topje ki hâum pâpgumap.”

²⁷ Pauloje Pesto yawu sâm ekum benje purik sâm Akiripa yuwu sâm

ekuop. “Lok kutdâne Akiripa, yuwu âi-hohowe. Anitâje emelâk poropeteliþje den ekyongomu kulemguwu ya nânġârâ bulâje oap me bia? Nânġâmune biwi-haþe nânġârâ bulâje oap yakâ.”

²⁸Sâmu Akiripaþe sâop. “Gâþe Yesuhât topþe eknohorâ yâkâlen biwine in yawu ki katbom.”

²⁹Sâmu sâop. “Yesuhâlen biwihe in yawu katbuat, me biwihe alitmâ manmâ yâhâuwat yakât ki nanġan. Yawu gârâmâ Yesuhâlen biwinâþe kepeim yâkât den pat âlepþe ekgohoan yu gâ otmu lok kinsai yuþe nânġânetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenþe kepeinomaihat Anita ulitgum mansan. Nâþe yu ya otmâ mansan yawuâk otmâ mannomaihat nanġan. Yamâ ipþe hikunekmâ pâi emetþan katneþetâ kinsan yakât ki yan.” Yawu sâop.

³⁰Yawu sâmu tiþ pilâmu yahatmâ den emetþambâ ge itoþ galaþ otmâ ariwi. ³¹Otmu Akiripa, Pesto, Beanikeþe yuwu sâmu alahuwi. “Lok yu den âiân katmâ âi pâi tuhuainâke yamâ benþe kuþetâ mumbuapġat dop ki oap. Me pâi emetþan katþetâ tatbuapġat dop gurâ yawuâk ki oap.” ³²Yakât topþe sâmu alahu gulahu otþetâ Akiripaþe Pesto yuwu sâmu ekuop. Roma kunnenþe iktjak den sâmu hârewanġiwuapġat Pauloþe ki sâop mâne gâþe holandâ ge ari man-buap.” Yawu sâop.

Waþga patoþe Paulo mem Roma kapiânġen ariop.

27 Pestoþe Paulo hanġanġumu Roma kapi Italia hânân tap yan ariwuapġat sâþþe kalop. Yâhâ sâþ ya tâlâhumu tembe lâulipþe ekyongomu Paulo pâi emetþambâ mem saru ginþan geþetâ peneyiþiwin. Yâhâ Roma yengâþ tembe lâu komot âlâ, kutyeþe “Roma lok kutdâhat komot,” ya yengâþ kunyeþe âlâ, kutþe Yulio sâmu, yâkþe Paulo otmu pet kulem lok nombotþe

âlâ galemyongoâk sâmu Pestoþe båtþan katyekbi. ²Otmu sâþ yan waþga pato âlâ Aramitem kapi yakembâ taka talop. Waþga ya Asia saru ginþan kapi tipi tapi tatmâ arap yan ariwe sâmu olop. Yawu otmâ lok âlâ, kutþe Aristako sâmu, yâk Tesalonike kapi Makeronia hânân tap ya amboþe, yâk orowâk waþgaen yâhâwin. ³Waþgaen yâhâmunþe yapâ pilâmu menenekmâ ariop. Emet haþ sâmu waþga ya Siron kapiân arimu Yulioþe Paulo nânġawanjimu waþgaembâ ge bukuliþþe yengâlen ariwin. Bukuliþþe yengâlen arimunþe sot um ningiþetâ nemunþe mâtâpġat senþe âlâlâ menduhum ningiwi. ⁴Ya mem pilâyekmâ âwurem ge waþgaen yâhâmunþe menenekmâ ariop. Otmu ariwinânġembâ siru pato pilâmu yakât otmâ Kipiro mâtuaþ otmu Asia hân pato ya hohetyetþan ariwin. ⁵Otmu Kilikia Pampilia hân hâlâþmâ ari saru gulunþe hâtkigum ba Mira kapi Likia hânân tap yan ariwin. ⁶Yan ari waþgaembâ gewin. Otmu waþga âlâ Alesandiria kapiânġembâ taka talop yaþe Italia hânânġen ariwe sâmu olop ya Yulioþe mem teteop.

⁷⁻⁸Yakât otmâ waþga yan yâhâmunþe menenekmâ ari siru pato pilâmu yaþak lohotþanâk Kiniro kapiân ariop. Yan ari siruþe wi sâmu waþga mem purik pilâwe sâmu otmu kapi ya wangim Kirit mâtuaþ yakât hân potonþe, kutþe Salomoni sâmu, ya waratgum ariwin. Otmu saru gulunþe âlâ, kutþe Saru Gulunþe Âilonġo sâmu, ya Lasia kapi gotþan tap yan arine sâmu hâi hâiþe otmu ariwin.

Waþga ya guhulakbuap yakât den Pauloþe ekyongop.

⁹Saru gulunþe yan tatmunþe sikop sâþþe tâlâhuop. Yakât otmâ Pauloþe girem den yuwu sâmu Yulio, waþga amboþe otmu nep lok yengâþ kunyeþe ekyongop. ¹⁰“Sâmunene nânġânet. Kapi

yu pilâm arinomgât dop âlâ ki oap. Yâhâ pilâm arinom otmuâmâ siru pato bâleje pilâmu wanja guhulakmu senje âlâlâ biatmu saruje nen kerek haranongowuap yakât nângâm kiwiliŋ oan.”

¹¹ Yawu sâm ekyongomu nep lok yengât kunyeje otmu wanja amboŋaje denje kuwangimutâ Yulioje yâk yetgât denâk nângâop. ¹² Yâhâ saru guluŋan tatbin ya ekjetâ sikop sâpŋan wanjaŋe yan tatbuapgât dop ki olop. Yawu gârâmâ Kirit mâtuŋa yan saru guluŋe âlâ tap, kutje Poiniki sâm. Poiniki saru guluŋe yakât hân hâmeŋaje siru kâtpgumap. Yakât otmâ Yulioje yuwu sâm eknon-gop. “Poiniki saru guluŋan ari tatnom. Otmu gelâk sâpŋe tetemu yapâ pilâm Roma kapiângen arinom.” Yawu sâm ekyongomu yapâ pilâm ariwin.

Siru pato pilâop.

¹³ Otmu betnenŋehembâ siru inin kumu ip sâhâteŋi ya mem dâiŋetâ gamu wanjaŋe menenekmu Kirit ginje hâlâŋmâ ariwin. ¹⁴ Arimunje pumŋehembâ siru pato bâleje pilâop, yakât kutje Kahu sâm, ¹⁵ yaŋe kum wanja lâum purik pilâwe sâm olop. Yawu otmu hâhiwin pato nângâmâmâ pilâm in tatmunje ihilâk mahilâk otmâ ariop. ¹⁶ Arim arim arim mâtuŋa tipiŋe, kutje Kauta sâm, yakât nombotgen arimunje tipiŋe âlepŋe olop. ¹⁷ Yâhâ wanja yakât diŋgi saruân gemap sâm nep lok yaŋe mem dâiŋetâ wanja kakŋan yâhâmu sâhâwi. Otmu neŋ kârikŋe âlâ, yakât kutje Siriki sâm, yan wanja ya yâhâmap sâm yâkŋe sângum pato ya dâiŋetâ gemu betnenŋehembâ siru pato bâleje pilâmu ariwin. ¹⁸ Emet haŋ sâmu siru pato bâleje kumu wanja gemap sâm senje âlâlâ nombotje saru kâlehen lâum pilâmunje gemu ariwin. ¹⁹ Otmu emet haŋ sâmu siru yawuâk kumu yakât otmâ senje âlâlâ bânje lâum panmunje giop. ²⁰ Otmu omoŋe

hilâmŋe siru kârikŋeâk kum imu yan elem patoŋe kâtpnongomu omoŋ sahaŋop. Yawu otmâ hiliwahonom sâm biwinnenje orotok sâop.

Pauloŋe den ekyongom mem hewewej tuhuyehop.

²¹ Siru kârikŋeâk kumu yan lok nombotje sot ki nemâk tatbi. Yawu tatŋetâ Pauloŋe yuwu sâm ekyongop. “Den ekyongowan ya nângâŋetâ bulâŋe olop mâne Kirit mâtuŋan tep sânduk tatbâin. Yawu otmâ senje âlâlâ kiŋgitŋe orowâk ki gulip otbâp. ^{22–26} Yawu gârâmâ ambone Anitâŋe aŋelo âlâ hângângumu ge omoŋe tetenihiŋ nohonmâ yuwu sâm eknohop. “Gâŋe Roma yengât kunyeŋe yâkâlen ari den ekuwuatgât Anitâŋe sâm kalop. Anitâŋe nângâhihiŋimu lok gâ orop wanjaen taiŋe ki hiliwahonomai. Yakât otmâ ki kiŋgitgahât otbuat.” Yawu sâm eknohop.

Bukulipne, yuwu sâmune nângâm biwiyenje huruŋ sâek. Wanja yuŋe bulâŋanâk huhuakmâ gulip otbuawâke yamâ benje nenâmâ ki hilipnongowuap. Siru pato bâleje pilâm wanja lâum putuk pilâmu mâtuŋa âlâhât sâtŋan kumu huhuakbuap. Yawu otmu nenje âlepŋe hikiŋan yâhânom. Anitâhât aŋeloŋe den yawu eknohomu nângâm biwi yâhâp ki oan. Den eknohoap yukât bulâŋe bulâŋanâk tetewuap.” Pauloŋe yawu sâm ekyongom biwiyenje mem hewewej tuhuop.

²⁷ Siru pato bâleje pilâmu wanja ya bam gam purik gurik otmu tatmunje Sande yâhâp pesuk sâop. Otmu omoŋ tânâmŋan wanja nep lokŋe “hân utâpŋuain mon” sâwi. ²⁸ Yawu sâm “yakât dopŋe pilâm ekne,” sâm ip pilâŋetâ amokŋan ge kumu yan yakât dopŋe mita lok konok ŋerek lok âlâhât bâlâk ŋerek yawu olop. Otmu yapâ tipiŋe ari âlâku ya pilâŋetâ ge kumu yan yakât dopŋe mita lok konok ŋerek lok

âlâhât bâtnombot yawu olop. ²⁹Otmu neŋ kârikŋan yâhâmain sâŋ kiŋgi-tyeŋahât otmâ, waŋga betŋan aŋga im-bât talop ya pilâŋetâ giop. Yawu otmâ “emet haŋ sâek,” sâŋ ulitgum tatbi. ³⁰Tatmâ nep lokŋe pilânenekmâ arine sâŋ otmâ diŋgi âlâen yâhâ den mem yuwu sâwi. “Nenŋe diŋgi yu mem waŋga hâmeŋan yâhâ waŋgahât aŋga âlâ pilâmunŋe gewuap.”

³¹Yawu sâŋetâ nâŋgâm Pauloŋe Yulio otmu tembe lâulipŋe yuwu sâŋ ekyongop. “Nep lok yuŋe pilânenekmâ ariŋetâmâ, nen saruân gemunŋe harannongowuap.”

³²Yawu sâŋ ekyongomu ipŋe mem diŋgi sâhâwi ya hârem pilâŋetâ diŋgi ya saru kakŋan ihilâk mahilâk bam ariop.

³³Emet eŋgatŋe nâŋgâmu yan Pauloŋe lok kerehâk yuwu sâŋ eknongop. “Nen sot ki nem tatmunŋe Sande yâhâp pesuk yap. ³⁴Yâhâ wâtnenŋe houŋ sâmapgât sot nene. Sot nemunŋe wâtnenŋe tiŋ tiŋ sâmu waŋgaŋe neŋ kârikŋan yâhâm huhuakbuap yan âlepŋe hikiâŋen yâhânom.” ³⁵Yawu sâŋ eknongom Anitâ mepaem sot âlâ mem niop. ³⁶Otmu nenŋe ekmâ biwinenŋaŋe holaŋakmu sot mem newin. ³⁷Yâhâ waŋgaen tatbin nen lok 276 sot ya mem nemunŋe tepnenŋe ârândân olop. ³⁸Yawu otmâ nep lokŋe waŋga biwiŋambâ sot lâum saruân pilâŋetâ gemu waŋga yaŋe hewewej otmâ ariop.

Waŋga ya huhuahop.

³⁹⁻⁴⁰Emet haŋ sâmu hân ya ekmunŋe ki keterahop. Yawu otmâ saru atenŋe âlâen yâhâmunŋe neŋ biae ekmâ, nep lokŋe “waŋgaŋe yan ari ginŋan yâhâek,” sâŋ waŋgahât aŋga yakât ip hâreŋetâ gemu sâŋgum pato ya dâiŋetâ yâhâmu siruŋe memu saru ginŋan yâhâwe sâŋ olop. ⁴¹Yawu gârâmâ ya wangim neŋ kârikŋan yâhâop. Neŋ kârikŋan yâhâmu

hâmeŋe kârikŋe otmâ tatmu saru pato pilâm waŋga betŋe ya kumu huhuahop.

⁴²Kumu huhuakmu “pet kulem lokŋe saru kakŋambâ yoloŋ otmâ arimai,” sâŋ tembe lâuŋe yongone sâŋ otbi. ⁴³Yongone sâŋ otŋetâ yan kunyeŋaŋe Paulo ya kumai sâŋ kuyiŋgiop. Kuyiŋgim “yoloŋ otmâ manmaiŋe soŋ pilâm gem ariŋet,” sâŋ ekyongomu lok nombotŋaŋe soŋ pilâm ge yoloŋ otmâ ba hikiâŋen yâhâwi. ⁴⁴Otmu yoloŋ ki otmâ manbiŋe wahap âlâ, nak papape pato yawuya mem kakŋan yâhâŋetâ lokoyekmu yâhâwi. Yawu otmâ nen kerekŋe hikiâŋen yâhâwin.

Melite mâtuŋan ariwi.

28 Hikiâŋen yâhâ mâtuŋa yakât kutŋe nâŋgâne sâŋ ambolipŋe âiyongomunŋe kutŋe “Melite” sâŋ eknongowi. ²Yâhâ gelâk ningimu bâlâpŋahât otmunŋe yâkŋe buku otningim kâlâp hâwurum uŋetâ semu nâŋgâm ikaiakmâ tatbin. ³Kâlâp nâŋgâm ikaiakmâ tatmunŋe yan Pauloŋe lauŋaŋe kârâŋ kârâŋ sâŋ kâlâp âlâ hâwurum katmu siop. Yawu otmu hâmiwuk âlâ kâlâp biwiŋambâ ga yolondoŋ sâŋ bâtŋan ihim kepeim kinop. ⁴Yawu otmu kapi ambolipŋaŋe ekmâ yuwu sâŋ alahuwi. “Lok âlâ kumu muop yakât matŋe. Saruŋe ki harangumu muap. Yawu gârâmâ saru ginŋan yâhâmu matŋe yu tetewaŋgiap.” ⁵Yawu sâŋetâ Pauloŋe hâmiwuk ya bâtŋambâ kum pilâmu gemu kâlâpŋe siop. Kâlâpŋe semu Paulo hâmiwukŋe ki ihioŋ yawuyaek otmâ bâtŋe welâm welâm olop. ⁶Yawu otmu ekmâ yuwu sâwi. “Hâmiwukŋe ihimu yakât hâkŋe suk sâmu in yawu gem mumbuap mon?” Yawu sâŋ dâŋâk ekmâ kinbi. Ekmâ kinmâ yu ya ki tetewaŋgiop yakât otmâ ekmâ sâwi. “Lok yu hewukŋe lok. Hâkŋe yâhâp.”

**Lok âlâ mesek olop
ya Paulone hengenjuop.**

⁷Lok kutdâ âlâ, kutje Popilio sâam, yâkne kapi tatbin ya hâlânâmâ manop. Yâhâ lok yaje buku otningim emetjan dâinenekmu yâhâ orowâk im tatmunje hilâm kalimbu pesuk sâop. ⁸Otmu Popilio âwâñaje tepjan arimu mesek olop. Mesek otmâ tatmu Paulone yâkâlen ba Anitâ ulitgum kunjan mem hengenjuop. ⁹Mem hengenjuop yakât den pat ya sâam haok tuhuñetâ nânngâm lohimi mesek topne topne teteyingiojne takañetâ mem hengemyongop. ¹⁰Mem hengemyongomu yakât matje lohimi nombotñaje tep âlep nânngâwangim senje âlâlâ yahat yahatje mem taka ningiwi. Yawu otmâ mâtuña yan manmunje emetsenje kalimbu pesuk sâop. Yâhâ gelâk sâpne tâlâhumu kapi ya pilâm arine sâam otmunje kapi ambolipñaje herone nânngâningim mâtâpñat natik lâum wanjaen katñetâ talop.

**Melite ya pilâm
Roma kapi patoen ariwi.**

¹¹Otmu emelâk sikop sâpne tâlâhuop sâp yan wanja pato âlâ Alesandiria kapiângembâ taka talop. Yâhâ Alesandiria kapi ambolipñaje lâpioyene yâhâp, boho boho, ya ulityotgom manmai. Yakât otmâ wanja ambonaje lâpio yakât umutje hâwim wanja hâmenan lâum kânânngâmu kinop. Yakât otmâ wanja yakât kutje “Lâpionene boho boho” sâam kunbi. ¹²Wanjaen yâhâmunje yapâ menenekmâ ari Sirakusi kapiân ariop. ¹³Yan ari tatmunje hilâm kalimbu pesuk sâamu yapâ ari siru pato pilâm mem awawi guwawi tuhunenekmu Lehiom kapiân ariwin. Emet hañ sâamu, betnennehembâ siru pato pilâmu ari

hilâm yâhâp pesuk sâamu yan Puteoli kapi Italia hânân tap yan ariwin. ¹⁴Yan ari wanjaembâ gemunje kapi ambolipne Yesuhâlen biwiyenaje kepeim manbiñe taka mem buku otningineñetâ orowâk manmunje sande konok pesuk sâop. Otmu yapâ pilâm Roma kapiângen ariwin. ¹⁵Mâtâwân arim tatmunje Yesuhât komotje Roma kapiân manbiñe nengât den pat nânngâwi. Yawu otmâ nombotñaje taka Apio kapiân tatmâ mambotningiwi. Nenje yan arimunje penangiakbin. Yâhâ nombotje âlânjeâmâ taka kapi âlâ, kutje Angim Bero Emet Kalimbu sâam, yan mambotningineñetâ arimunje penangiakbin. Yan Paulone yekmu biwije holañakmu Anitâ mepaem tep herone nânngâop.

**Paulone Yesuhât den pat âlepne Yura
yengât papatolipene ekyongop.**

¹⁶Roma kapiân arimunje tembe lâu yengât kunyenaje Paulo nânngâwangimu pâi emetjan ki katbi. Yawu otmâ emet tâñâlân katñetâ tembe lâu konokne galemgumu orowâk manowot.

¹⁷Hilâm kalimbu pesuk sâamu Yura yengât papatolipene ganjetâ den otnom sâam Paulone den katmu yâk yengâlen ariop. Yawu otmâ yâkne nânngâwangim ganjetâ yuwu sâam ekyongop. “Bukulipne, nine topne ekyongomune nânngâñet. Yura bukulpnenne Yuraia hânân manmai me pâku lohimi yengâlen ari manmai yâk ki mem bâleyekmâ manmâ gan. Me emelâk embânâmbâek tâmbâlipnenñaje Mosehât girem den âlâlâ lâum orotmemenenne topne topne katningiwi ya ki lonngâem manmâ gan. Yawu otmâ uwawapne bia manmâ gawanâke yamâ benje bukulpnenne nombotñaje Roma lok yengâlen ari den imbiâk haknan sâawi. Yakât otmâ Roma yengât tembe lâulipñaje

Yerusalem kapi yakât pâi emetjan mem katnekjetâ tatban. ¹⁸Pâi emetjan mem katnekjetâ tatmune Roma yengât kunlipyenaje topje girawahât den âiân katnekbi ya nângâne sâam âi pâi tuhunekbi. Âi pâi tuhunekjetâ mumbomgât dop ki olop. Yanak holañekne sâam otbi. ¹⁹Yawu otbiâke yamâ benje Yura papatolipnenaje kârikje otmâ kuyingjetâ yapâ gâtñaje Roma lok kutdâne denne nângâm hârenihiwuapgât sâawan. Yâhâ nâje papatolipne den âiân katyekbe sâam ki otman. ²⁰Anitâje Yura nengât tihitnenje otmâ ikje hoñ bawaje hângângumu gewuapgât nângâm biwinenje memâk manmain. Yawu gârâmâ Anitâje emelâk hângângumu giop biwinaje yawu nangan. Yakât otmâ pâi emetjan katnekbi. Yâhâ Anitâhât hoñ bawaje yâkât topje ekyongowe sâam dâiyekmune takai.”

²¹⁻²²Sâamu sâawi. “Bukulipnenje Yuraia hânân manmaiñe gâhât den ki kulemgum katjetâ takap. Me lok âlâ ki hângângunjetâ nengâlen taka sâam bâlehihimu nângâwin. Yawu gârâmâ lohimbi hânjan kulemjan manmâ araiñe Yesuhât komot yengât sâam bâleyingimai. Yakât otmâ gâhât nângân nângânân tap ya eknongorâ nângâne sâam oain. Yawu gârâmâ âun yukârâmâ ki alahunom. Hâmbâi bukulpnenje nombotje ki takai yâk orowâk taka tatmunje den huhunom.” Yawu sâam ekuwi.

²³Yawu sâam den huhunomgât sâp katbi. Otmu sâp sâawi ya otmu omoñânâk Yura lok dondâhâlâkñe Paulohât emelan yâhâ menduhuakbi. Menduhuakñetâ Anitâje tihityeñe otmap yakât den pat âlepñe Pauloñe ekyongomu emet ñiñ sâop. Otmu emelâk embâñâmbâek Mose otmu Anitâhât poropetelipñaje den

kulemguwi yakât bulâje Yesuhâlen teteop yakât topje kâsikum yingjetâ nângâwi. Yawu otmâ biwiyenje Yesuhâlen katjetgât nângâm engatyenjan giop. ²⁴Yâhâ nombotñaje denne nângâñetâ bulâje olowâke yamâ benje nombotje âlâñeâmâ nângâñetâ nahat otmu bet pilâwi. ²⁵Yawu otmâ den kakjan sahaññetâ Pauloñe yuwu sâam ekyongop. “Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe poropete lok âlâ, kutñe Yesaia sâam, den yuwu sâam ekumu kulemguop yakât bulâje yengâlen teteap.

²⁶“Gâñe Isirae lohimbi yengâlen ari yuwu sâam ekyongo. “Anitâje yuwu yap. Yeñe biwi pâlâmñe otmâ nâhât den nângâñetâ tâñât otmap. Otmu nâhât hâkâñ otmâ nângâm kâkâsuk otmâ kâhâenekesai. ²⁷Yakât otmâ biwiyenje alitmâ nâhât topne ki nângâñetâ keterakyingiwuap. Yawu otmâ hiliwahonamai.” Den yawu tap.

²⁸Yakât otmâ yuwu sâamune nângâñet. Anitâje lohimbi kerek nengât tihitnenje otbe sâam oap yakât den pat pâku lohimbi yengâlen ari ekyongonomgât sâam nin-giop. Ekyongomunje nângâñetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenaje kepeinomai.” ²⁹Pauloñe yawu sâam ekyongomu den kakjan sahaññim pilâm emelambâ gem ariwi.

Paulo Roma kapiân manmu yambu yâhâp pesuk sâop.

³⁰⁻³¹Pauloñe Roma kapiân manmu yambu yâhâp pesuk sâop. Otmu sâp yan lohimbi kiñgitñe orowâkñe yâkâlen ar-ñetâ Anitâje tihityeñe otbe sâam nanje Yesu hângângumu giop yakât den pat ya pahâk ekyongop. Otmu Yesu Kiristo-hâlen biwiyenje katjet sâam engatyenjan giop. Yawu. Anitâ gâ orop manbuap.

Nâ bukuhe,
Luka

Roma

Pauloŋe Roma yengât ekap

kulemgum katyĩngiop.

1 O bukulipne,
¹⁻⁵Yen Roma kapi ambolipŋe Anitâŋe Yesu Kiristohât pat kuyĩngim yâkât komolân torokatyeŋhop. Nâ Paulo, nâŋe pepa yu kulemgum katyĩngian.

Yesu Kiristo, Anitâhât nanŋe, Dawitihât senâmbâ gâtŋe

Bukulipne, Anitâŋe Yesu Kiristo hãngãngumu giop yâkât hoŋ bawa manmâ gaman. Lohimbi hãnŋan kulemŋan manmâ araiŋe Kiristohât topŋe nãngãŋetâ bulãŋe otmu biwiyeŋe yâkãlen katŋetgât Anitâŋe menekmâ aposolo âi sãm nihimu den pat âlepŋe ekyongom manman. Den pat yakât topŋeâmâ emet inãnŋan Anitâŋe poropetelipŋe ekyongomu Miti pepaen kulemguwi ya yuwu tap. Anitâhât nanŋe, Kutdãnenŋe Yesu Kiristo yãkŋe Yura nengât tãmbãnenŋe, lok pato âlã, kutŋe Dawiti sãm, yâkât senâmbâ gâtŋe. Yawu gãrãmã Anitâŋe kulem âlã kãndãkdã miop yamã Yesu Kiristo mumuŋambã mem yahalop. Yãkât nãngãmunŋe Anitâhât nanŋe tãŋ tãŋãk otmap. Otmu Anitâŋe ikŋahãk tep âlep nãngãnihim nanŋe hãngãngumu ge nãhãlen tetem aposolo âi sãm nihioŋ. Âi sãm nihimu yaŋak benŋe pãku lohimbĩŋe biwiyeŋe yãkãlen katmã denŋe lãuŋetgât ya yengãlen ari den pat âlepŋe ekyongom manman.
⁶⁻⁷Yen Roma kapi ambolipŋe Yesu Kiristohât tem lãuwaŋgim manŋetgât Anitâŋe wawaeyekmã yãkât komolân torokatyeŋhop. Yakât otmã Awoŋnenŋe Anitã otmu Kutdãnenŋe Yesu Kiristo yãkŋe eŋgatyetŋeãk otmã nãngãyĩngim tihityeŋe otmutã biwi nãngãn

nãngãnyenŋe hikuakmã konohãk otmã sãnduk sãekgât nãngãyĩngim ulitgum gaman.

Pauloŋe Roma kapi ariwom nãngãm biwiŋe mem manop.

⁸Topŋe katmã yuwu sãmune nãngãŋet. Emelãk yeŋe Yesu Kiristohât den pat âlepŋe nãngãŋetã bulãŋe otmu yãkãlen biwiyeŋe katmã tem lãuwaŋgim gai yakât den pat yu lohimbi hãnŋan kulemŋan manmã araiŋe nãngãŋetã âilongo otmap. Yakât otmã Yesu Kiristohât wãtŋan kinmã yengât nãngãm Anitã Awoŋne mepaem mansan.
⁹Yawu otmã manmã Anitãŋe âi sãm nihioŋ ya biwinãŋe tiŋãk kepeim pãku lohimbĩŋe yãkãlen biwiyeŋe kepeim manŋetgât ya yengãlen ari nanŋahât den pat âlepŋe ya ekyongomune nãngãm biwiyeŋan katŋetã bulãŋe yãk yengãlen tetem gap.
¹⁰⁻¹²Otmu dop yawuãk Roma kapi ambolipŋe Yesu Kiristohãlen biwiyeŋe tiŋãk kepeim manŋetã Anitãhât Wãtgãt mãmãŋahãt Heakŋe mãmãŋe otyĩngiãkgãt nanŋan. Yawu nãngãm haonmã ârãndãŋ “girawu otmã takam yekbe” sãm Anitã ulitguman. Yawu gãrãmã Anitãŋe nãngãnihimu yengãlen takawom yanãmã biwinenŋe kepeiakmã konohãk otmu yan tãnahom yãkãlen biwi nãngãn nãngãnnenŋe tiŋãk kepeimune kãrihem tatbuap. Yawu nãngãm Anitã ulitgum manmã gan ya yãkŋe nanŋap.

¹³Yawu otmã pãku lohimbi kapi wosapã me wosapã mansai yãk yengãlen ari den kãsikum yĩngimune biwiyeŋe Kiristohãlen katbi. Yakât dopŋeãk yengãt bukulipyenŋe nombotŋe Anitãhât topŋe ki nãngãmainŋe Kiristohãlen biwiyeŋe katŋetgât yengãlen taka yãkât den pat âlepŋe ekyongowom. Yakât biwinãŋe hikuman

yamâ mâtâpgât hâum pâpguman.
¹⁴⁻¹⁵Lohimbi kerek ya yengâlen ari den pat âlepņe ekyongomune nângânetgât Anitâņe âi sâm nihiop. Yakât nângâm lohimbi nombotņe pepa emetņan yâhâm nângân nângânyeņe orop mansai otmu nombotņe pepa emetņan ki yâhâwi, otmu Girik lohimbi kapi tete manmâ nep âlâlâ tuhumai, otmu pâku lohimbi kâlepņehen me bârâ betņehen manmai, ya hârokņe Yesuhât topņe nângânetgât nângâyingim mansan. Yakât otmâ Roma yengâlen taka den pat âlepņe ekyongowe sâm biwine hewewen otmu mansan.

¹⁶⁻¹⁷Bukulipne, Yesuhât den pat âlepņahât topņe yuwu sâmune nângânet. Lohimbi âlâ me âlâ, nen Yura lohimbi angoânâk den pat âlepņe nângâm Kiristohâlen torokatbin, me yen pâku lohimbi den ekyongomunņe yawuâk yâkâlen torokatbi, nen hârokņe yâkâlen biwinenņe kepeim mannom yamâ Anitâņe tosanenņe pilâningim manman kârikņahât pat kuningiop yakât bulâņe menom. Anitâ Wâtgât Amboņe yâkâlen biwinenņe kepeim mannom yamâ ki hâum pâpgunom. Den yan yuņe emelâk poropete âlâņe den kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâņe Anitâhâlen biwiyenņe kepeim tem lâuwanginomai yamâ manman kârikņan mannomai.”

Pâku lohimbi yengât topyeņe

¹⁸Bukulipne, pâku lohimbi yengât nângâm den âlâ yuwu sâmune nângânet. Pâku lohimbi yengât topyeņeâmâ yuwu. Yâkņe bukulipyenņe otmu lohimbi wosaken me wosaken mansaiņe Anitâhât den nângânetâ bulâņe otmap sâm den ya kurihim Anitâ betbangim orotmeme kiņgoņ otmâ mansai. Yakât otmâ Anitâņe pâku lohimbi betyongomu mansai

yakât topņe ekyongomune nângânet.
¹⁹⁻²⁰Kândik mindikum, Anitâņe ikņe wâtņan kinmâ hân himbim kândikyotgom wahap topņe topņe kalop yapâ gâtņeņe yâkât topņe ikņiâk tap ya kerek ekmâ nângâmai. Wahap topņe topņe kalop yan ikņe wâtņahât towatņe tetemu ekmai. Ekmâ tat tat memenē kârikņe tatbangiap yawu nângâmai. Yawu nângâm Anitâ ki ekmain yamâ yâkņe wahap âlâlâ kalop yan ikņe topņe tetemu ekmai. Yakât otmâ Anitâhât topņe ki nângain sâm irelaknomaihât dop âlâ ki tap. ²¹Yawu gârâmâ Anitâņe wahap topņe topņe kalop yamâ lohimbi nombotņeņe yâkât bāt towatņe ekmai yan ki ewe katmâ mepaemai. Yawu otmâ yanak nângân nângânyenē gulip malap otmu wahap tâņât me hâliņe bia yawuyakât nângânetâ yahatmap. Yawu nângâm biwi nângân nângânyenē mangwakmu nângânetâ ki keterakmap. ²²Yawu gârâmâ nângân nângânnenņe orop mansain yawu sâm nângâm tâpikgumai. ²³Yawu nângâm tâpikgum Manman amboņe Anitâ yahat yahatņe yâk betbangimâmâ senņe âlâlâ topņe topņe, nâi seloņ, me songo bau, me hambe gumbam, umutyenē hâwiņetâ kundenyē tetemu ya mepaemai. Me Porom Lâpio yawuya yengât umutyenē hâwim kânângânetâ kinmu yakât nângânetâ bulâņe otmu mepaemai.

²⁴Yawu otņetâ yakât Anitâņe betyongomu yenē nângân nângânyenēâk watmâ yuwu otņetâ kiņgoņ otmap. Emet huhumai, me kâwâ konda otmai, me wahap ki orotņe otmai. ²⁵Yâhâ Anitâhât den bulâņe hâkâņ otmâ bet pilâm den perâkņe nângânetâ bulâņe otmu Anitâ Hân Himbim Amboņe betbangimai. Betbangim ikņak wahap topņe topņe kalop yakât nângânetâ yahatmu yanâk biwiyenņe kepeim manmai. Yamâ nenâmâ yawu ki otnom.

Nenâmâ Anitâ konok mepaem manmâ yâhânôm. Ya bonjanâk.

²⁶⁻²⁷ Yâhâ pâku lohimbiņe manman kiņgoņ manņetâ Anitâņe yekmu bâlemu betyongomu yaņak yeņe eņgatyeneâk otmâ orotmeme kiņgoņ ya witgum yuwu otmâ manmai. Lohimbi miakmâ orowâk manmai orotmeme ya pilâmai. Yawu otmâ imbilipyeneņe loklipyene pilâyekmâ imbi bukulipyene orop ekņâleangim otmâ hilipgumai. Otmu loklipyene gurâ yawuâk imbilipyene pilâyekmâ bukulipyene orop ekņâleangim orotmeme kiņgoņ otmâi. Yawu tâpik gupik otmâ manmai yakât huhopņe mesek topņe topņe teteyiņgimâp.

²⁸ Otmu Anitâhât den bulâņe nâņgâņetâ nahat otmu betbangim nâņgâm gulip manmai. Yakât otmâ Anitâņe betyongomu biwi nâņgân nâņgânyene gulip malap otmu orotmeme kiņgoņ me âlepņe ya ki ekmâ ketetmai. Yawu otmâ yan orotmeme kiņgoņ otmâ manmai. ²⁹ Orotmeme kiņgoņ otneâk nâņgâmai yamâ yuwu. Kâwâ konda otmâi. Me sen buhu buhu oraņgimai. Me bukulipyene yeņgât iri sikum me senņe âlâlâ tatyiņgimâp ya ekņâlem mene sâm biwiyeneņe nâņgâmai. Me dewaeak dewaeak manmai. Me wawi, me misiņem nemai, me kâirahomai, me nâņgâm bâleangimai. Me ahom hionakmai. Me bukulipyene yongoņetâ mumai. ³⁰ Me bukuhât den belângen sâsâ. Me sâm bâleangimai. Me âwâ mâmâlipyene yeņgât lauyeņe ki lâumai. Yawu otmâi yan yeņahât nâņgâņetâ yahatmu Anitâhât nâņgâņetâ gemâp. Otmu bukulipyene yeņgât yawuâk nâņgâņetâ gemu mem ge karakmai. Otmu wuân me wuân kândikum otņetâ dondâ bâlewup yakât nâņgâņetâ biwiyenânâk kinmap. ³¹ Yawu otmâ hep torehenlipyene, me imi ata, me wârâ

tou ya orop we âlep ki naņgâņgimai. Me bukulipyene orop den hikumai yamâ ki watmai. Me tepyene kou kâlâp semu kuk oraņgimai yan kaok ki oraņgimai. Kuk yawuâk tatmâ yâhâekgât den hâmeân hâluhu sâmai. Me lohimbi âlâ me âlâņe umatņe kakņan manmai ya ki yekmâ nâņgâyiņgimai. ³² Lohimbi âlâ me âlâņe orotmeme bâleņe topņe topņe yawuya otmai yamâ hem kâlâwân ge hiliwahonomai yakât Anitâņe den sâm kalop. Lohimbi den ya nâņgâm heņgeņgumaiņe kunyeņe kârikņe otmâ orotmeme bâleņe ya tâtâemâk otmâ mansai. Yawu gârâmâ buku nombotņe orotmeme bâleņe yawu otmai yamâ yekmâ heroņe nâņgâyiņgimai. Pâku lohimbi yeņgât topyeneâmâ yawu.

Yura lohimbi yeņgât topyene

2¹⁻² Yawu gârâmâ Yura lohimbi yeņgât nâņgâm yuwu ekyongomune nâņgâņet. Pâku lohimbiņe orotmeme kiņgoņ otmâ manmai ya yeņgât manmanyene ya yeņe ekņetâ bâlemu nâņgâm bâleyiņgimai me sâm hâreyiņgimai. Yawu gârâmâ yâkņe otmai yakât dopņeâk yeņe gurâ yawuâk otmai. Yakât otmâ yeņe sâm hâreyiņgimai yakât dopņeâk Anitâņe yen gurâ sâm hâreyiņgiwuap. Yanâmâ yâkât senņan sâm buiaknomaihât dop âlâ ki otbuap. ³ Pâku lohimbi nombotņe orotmeme kiņgoņ otmâ manmai yamâ Anitâņe sâm hâreyiņgim yakât matņe yiņgimâp yaņe ârândâņ otmap, yeņe yawu nâņgâmai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâņe bukulipyene yeņgât manmanyene ekmâ nâņgâm bâleyiņgim sâm hâreyiņgimâp yamâ bukulipyeneņe manman bâleņe otmai yawuâk torokatmâ otmai. Yawu gârâmâ sâp patoen Anitâņe orotmeme kiņgoņ wuân me wuângât matņe umatņe yiņgiwuap yanâmâ lohimbi yawuya

ki wangiyekebuap. Yamâ yingimu menomai yakâ. ⁴Yakât otmâ yuwu ki nângânomai. “Anitâje wawaenenekmâ kuk in yawu ki otmap. Me ki tepje kou kâlâp semap. Yakât otmâ yâkje ki den âiân katnenekmâ matje umatje ningiwuap,” yawu ki nângânomai. Yawu nângânomai yamâ nângâm hilipgunomai. Yakât topje yuwu sâmunen nângâjet. Yeje orotmemeyerje kiŋgoŋ ya bet pilâm Anitâhâlen biwiyenaje kepeim manjetgât yâkje wawaeyekmâ tihityenje otbe sâmbobotyongim. Yeje yakât nângâjetâ porap otmap.

⁵⁻⁶Nângâjetâ porap otmu kunyerje kârikje otmâ betbangimai. Yawu otmâ orotmeme kiŋgoŋ yawuya torokatmâ otmâ mannomai yamâ sâp patoen Anitâje lohimbi kerek nengât manman-nenjahât matje âlâku ikŋiâk ikŋiâk kâpekningiwuap. Sâp yanâmâ matje âlâhât tipje yingimu menomai.

⁷⁻¹¹Anitâje Yura lohimbi me pâku lohimbi kerek nengât biwinenje ekmâ konohâk menduhunenekmâ matje dopnenjan tâj tâjâk kâpekningiwuap. Otmu sâp patoen Anitâje nângâningimu yahatmu ikje senjan koko salehâk kinmâ manman kârikjan mannom sâmbobotyongim lohimbi nombotjanje yâkâlen biwiyenaje kepeim orotmeme âilongo loŋgo otmâ manmai. Yawu otmai yamâ Anitâje nângâyingimu yahatmu nan baralipne koko salek sâmbobotyongim kârikjahât bulâje yingimu biwiyenje huruŋ sâwuap. Yâhâ lohimbi nombotjanje yehâhât nângâjetâ yahatmu tepyerje umatje otmu Anitâhât den kum manman kiŋgoŋ manmai. Lok yawuyamâ Anitâje kuk otyingim matje umatje yingimu mem hâhiwin dondâ nângâmbisâi.

¹²⁻¹⁵Anitâje Yura lohimbi me pâku lohimbi kerek nengât biwinenje ekmâ otbin mewin yakât matje tâj tâjâk

kâpekningiwuap yakât topje sâmunen nângâjet.

Anitâje ikje nângân nângânjan tatmap ya Mose ekumu girem den âlâlâ kulenguop. Yakât otmâ Yura lohimbi âlâ me âlâje girem den ya nângâm ki watmai yâhâmâ Anitâje yekmu ki ârândâj otmap. Lohimbi âlâ me âlâje girem den âlâlâ kerek kerek lâum mansai yâhâmâ yekmu ârândâj otmap. Yawu gârâmâ Yura lohimbi kerekje girem den ya lâum hâum pâpgum tosa miai. Yakât otmâ Anitâje den âiân katyekmâ matje umatje yingiwuap.

Yâhâ pâku lohimbi yâhâmâ Anitâje girem den ya ki ekyongop. Yawu gârâmâ ki nângâm yehâhât otmâ hilipgum tosa memai. Ya âlâkuâk torokatmâ otmomai yamâ yawuâk matje umatje yingimu menomai.

Yawu gârâmâ Anitâje ikje nângân nângân ya biwi nângân nângânyenjan katmu orotmeme âlepje me orotmeme bâleje yâhâp yâhâp ya ekmâ kiwilimai. Yawu otmâ Anitâhât nângân nângân ya pâku lohimbi âlâ me âlâje engatyeŋaŋak otmâ watmai yan girem den ekyongomu watmai yawu oap. Yâhâ yawu otjetâ ârândâj otmap yan biwiyenje sânduk sâmap. Yâhâ otjetâ bâlemap yaje biwi nângân nângânyenjan hâumu otmâ hilipguain sâmbobotyongim nanjangimai. ¹⁶Yakât otmâ den pat âlepje yakât pâje konok yuwu sâmunen nângâjet. Hâmbâi mâne sâp pato tetewuawân Anitâje sâmbobotyongim Yesu Kiristone nen hârok biwinenjahât topje ekmâ sâmbobotyongim tihân otmain memain me biwinenjanâk nângâmain yakât matje ya âlâku ambojan ambojan ningiwuap.

Yura lohimbiŋe yehâhât nângâjetâ yahalop.

¹⁷Yâhâ Yura lohimbiŋe yehâhât nângâjetâ yahatmu yuwu sâmbobotyongim.

“Nenâmâ Yura lohimbi. Emelâk Anitâje nângâningimu yahatmu ikje pat kuningiop. Yakât kakjan Mose ekumu girem den âlâlâ kulempuop yakât topje nenjahâk nângâmain. Yakât otmâ Anitâje tihitnenje otmu ikje komot bulâje mansain.” Yawu nângâm yejahât nângâjetâ yahatmap. ¹⁸ Yâhâ yeje yuwu me yawu otjetgât Anitâje sâk kalop yakât topje yuwu nângâmai. “Nenjeâmâ girem den yakât topje nângâm hengengum yarjak benje orotmeme bâleje ya ekmâ ketetmâ orotmeme âlepjeâk otmain. ¹⁹⁻²⁰ Yawu otmâ girem den ya nângâmunje biwinenjan hâumu manman bulâjahât mâtâp ya teteningimu tâj tâjâk watmain. Yakât otmâ pâku lohimbiye mâtâp ya ki narjai yâhâmâ Anitâhât den kâsikum yingimunje nângânomaihât dop tap. Me nombotje girem den ya ki lâum manmâ mâtâp tâpikgumai yamâ tiripyongomunje mâtâp ya tâj tâjâk watnomai. Me nombotje ihilâk mahilâk manmai yamâ kuwikyekmunje âilongo mannomai. Me nombotje nângâjetâ ki keterakyingimap yamâ ekyongomunje haj sâyingiwuap.” ²¹ Yeje nângâm tâpikgum mâtâp ya tâj tâjâk ki watmai. Yamâ topje girawuhât otmâ bukulipyenje mâtâp ya watjet sâk den kâsikum yingine sâk oai? Yâhâ lohimbiye senje âlâlâ kombo ki miangjet sâk ekyongomai. Yamâ wongât otmâ yeje gurâ kombo miangimai? ²² Me loklipyenje me imbilipyenje betyehen ki kionjet sâk ekyongomai. Yamâ benje yeje gurâ buku nombotje yengât imbilipyenje orop ihilâk ekjaleangimai. Otmu kasalipyenje Porom Lâpio mepaemai ya ekjetâ dondâ bâlemap. Yamâ wongât yeje gurâ yâk yengât opon kâmbukjan yâhâ Porom Lâpio tatmawân senje âlâlâ kâmbukje sâk katmai ya kombo

meyingimai? ²³ Anitâje Yura lohimbi nengât nângâm girem den Mose ekumu kulempuop. Yeje yakât yawu nângâm yejahât nângâjetâ yahatmap. Yamâ benje girem den ya lonjâjetâ pâku lohimbiye yekmai yan Anitâhât nângâjetâ gemap. ²⁴ Den yan yuje emelâk poropete âlâje den kulempuop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Yura kapi ambolipje orotmeme bâleje otmâ mansai. Yakât otmâ pâku lohimbiye Anitâhât nângâjetâ dondâ gemap.”

²⁵ Otmu yakât torokatmâ yuwu sâkum nângâjet. Anitâje Yura lohimbi nângâyingim manman âlepjahât pat kuyingiop yakât otmâ hâkyenje torehenjan undip tuhuangimai. Yawu tuhuangim girem den tâj tâjâk watmai yanâmâ Anitâje nângâyingimap. Yawu gârâmâ girem den ya kumai yanâmâ hâkyenjan undip tap yakât nângâm undip ki tuhuangiwi yawu yekmu otmap. ²⁶ Yawu gârâmâ pâku lohimbi yengât sâk manman âlepjahât pat ki kuyingiop yakât otmâ hâkyenje torehenjan undip ki tuhuangimai. Yamâ Anitâje ikje nângân nângânjambâ girem den ya Mose ekumu kulempuop. Yâhâ pâku lohimbiye girem den ya pâpikumai ya yengât biwiyenjan Anitâhât nângân nângân tatmap ya tâj tâjâk watmai. Yanâmâ Anitâje yekmâ nângâyingimu hâkyenje torehenjan undip tap yawu otmap. ²⁷ Yura lohimbi hâkyenje torehenjan undip tap yeje girem den sâlikum topje nângâm hengengumai yamâ ki lâumai. Yakât otmâ pâku lohimbi hâkyenje torehenjan undip ki tap yaje Anitâhât nângân nângân watmaiye sâk patoen yen mem den âiân katyekmâ sâk hâreyinginomai. ²⁸ Yakât topje yuwu sâkum nângâjet. Anitâje lohimbi yengât nângâm manman âlepjahât pat kuyingiop ya girawu

yaŋe yakât bulâŋe menomai? Lok yaŋe imbiâk hâkyeŋe torehenŋan undip tuhuangim topyeŋe kurihakmâ lohimbî senyeŋan kinmâ Anitâ mepaemai yâkŋe bulâŋe ya ki menomai. ²⁹Yâhâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe lohimbî mem heweweŋ tuhuyekmu Anitâhâlen biwiyenŋe kepeim mansai yâkŋe bulâŋe ya menomai. Lohimbîŋe Anitâhâlen biwiyenŋe kepeimai ya yengât nâŋgâyinŋimu ârândâŋ otmap. Yaŋeâmâ bukulipyenŋe nâŋgâyinŋetâ yahalâkgât ki nâŋgâmai.

**Anitâŋe Yura lohimbî
kerek ki betyongop.**

3 Kândikum emelâk Anitâŋe Yura nengât tâmbâlipnenŋe yengât nâŋgâyinŋimu yahatmu ikŋe pat kuyinŋiop. Yakât otmâ hâknenŋe torehenŋan undip tuhuangim gamain. Anitâŋe nâŋgâningimap yakât topŋe yuwu tap. ²Anitâŋe ikŋe den bulâŋe ya tâmbâlipnenŋe ekyongomu yakât amboŋe otbi. Yawu otmâ pâku lohimbî yengâlen ari yakât topŋe ekyongoŋet sâŋ yinŋiop. Sâŋ yinŋiop yaŋak sâp yiwerenŋe nen meneneksap.

³Yawu gârâmâ nengâlen gâtŋe kiŋitŋe orowâkŋe Anitâhâlen biwiyenŋe ki kepeim manmâ gai. Yawu otmâ gai yakât matŋe Anitâŋe nen Yura lohimbî kerek betnongowuap me bia? ⁴Yamâ bia kârikŋe. Yakât otmâ lohimbîŋe Anitâ orop biwiyenŋe hikuakmâ konohâk otmu den hikuwi. Den ya kelangatmâ âlâ sâmai, otmu nombotŋe hârem pilâmai. Yawu gârâmâ yâkŋe otmai yawu Anitâŋe ki otmap. Den yan yuŋe emelâk lok âlâŋe den kulemguoŋ ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“O, Anitâ, nenŋe otmunŋe bâlemap yan den sâŋ hâreningirâ ekmunŋe ârândâŋ merândâŋ otmap. Yakât otmâ

lok âlâ me âlâŋe nâŋgâm bâlehihiŋetâ ki bonŋe otmap.”

⁵Yawu gârâmâ loggât nâŋgân nâŋgân watmâ den yuwu ekyongomune ekŋet. Nenŋe otmunŋe bâlewuap yan Anitâŋe den sâŋ hâreningimu lohimbîŋe nâŋgâŋetâ sâtŋe otmu mepaenomai. Mepaenomai yakât kakŋan matŋe umatŋe ningiwuap yakât otmâ nâŋgâm bâlewanŋim imbiâk umatŋe ningiap yawu sâmunŋe ki ârândâŋ otbuap. ⁶Yawu gârâmâ nenŋe otmunŋe bâlemap yan Anitâŋe imbiâk matŋe umatŋe ningimap otmuâmâ sâp patoen biwinenŋahât topŋe nâŋgâm den sâŋ hâreningimu ki ârândâŋ otbuap. Yawu gârâmâ Anitâŋe imbiâk mambiâk otningimap yawu ki nâŋgânom.

⁷Yâhâ nâŋgân nâŋgân âlâ yuwu ki nâŋgânom. Nenŋe Anitâ orop biwinenŋeŋe hikuakmâ konohâk otmu den hikuwin. Den yamâ nombotŋe hârem pilânom. Yawu gârâmâ nenŋe otmain yawu Anitâŋe ki otmap. Yâhâ nenŋe den nombotŋe hârem pilânom yanâmâ Anitâŋe ki betnongowuap yakât nâŋgâm lohimbîŋe mepaenomai. Anitâ mepaenomai yan topŋe girawuhât otmâ den sâŋ hâreningim matŋe ningiwuap?

⁸Yâhâ lohimbîŋe witgum mepaenŋetgât nenŋe ihilâk otneâk nâŋgânom yamâ dondâ bâlewuap. Yawu gârâmâ lohimbî nombotŋe imbiâk nâhât ihilâk otmunŋe bâleâkgât nâŋgâmap sâmai. Yawu sâŋ den haknan sâmai. Lohimbî nombotŋe yawu nâŋgâmai yamâ hâmbâi sâp patoen Anitâŋe matŋe umatŋe yinŋimu menomai.

**Nen kerekŋe otmunŋe bâlemu
tosa orop manmain.**

⁹Bukulipne, Anitâŋe Yura lohimbî nengât nâŋgâmu yahatmu pâku lohimbî yengât nâŋgâmu gemap me bia? Yamâ bia kârikŋe. Nen Yura lohimbîŋe pâku lohimbî yengât amutyenŋan katnenekmu

mansain. Yawu ki tap. Nenŋe yen pâku lohimbi orop orotmemenenŋe bâleŋe me manman kiŋgoŋ otmâ gain. Yakât otmâ nen kerekŋe matŋe menomgât pat mansain. ¹⁰Den yan yuŋe emelâk poropete nombotŋaŋe den kulemguiwi ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi kerekŋe koko salek me uwawapŋe bia ki mansain. ¹¹Nengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe Anitâhât nâŋgân nâŋgânŋe girawu tap ya ki nâŋgâm manmain. Me lok âlâ me âlâŋe Anitâ ki ewe katmâ mepaemain. ¹²Otmu Anitâŋe mâtâp yuwuâk watmâ manŋet sâŋ katningiop yamâ lok kerekŋe tâpikgum mâtâp bâleŋan manmâ gain. Yawu gârâmâ lok hârokŋe buku oraŋgim uwawapŋe bia mannomgât dop âlâ ki tap. ¹³⁻¹⁴Otmu lok muŋetâ hanyongomunŋe tâtuk sâŋ hâkyeŋe korokŋe bâleŋe pilâmap yakât dopŋeâk lohimbi nombotŋaŋe den perâkŋe sâŋ bukulipyenŋe kâityongomai. Otmu hâmewuk me soron hambenŋe yawuyenŋe ningimu mumain yakât dopŋeâk lohimbi yawuyenŋe bukulipyenŋe orop sâŋ bâleŋgimai. Me den bâleŋe hâiakmai. ¹⁵Otmu lokŋe kapam kune sâŋ in yawu tepyenŋe kâlâp semu yahatmâ kapam kumai. ¹⁶Otmu haoŋmâ ârândâŋ bukulipyenŋe yenŋât nâŋgâm bâleyiŋgim mem âlâlâ tuhuyekmâ manmanyenŋe hilipgumai. ¹⁷Yawu otmâ bukulipyenŋe orop biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe ki hikuakmâ konohâk otmap. ¹⁸Lohimbi yawuyenŋe Anitâhât nâŋgâm ki ewe katmai.” Topnenŋeâmâ yawu.

¹⁹⁻²⁰Otmu Anitâhât den yakât topŋe yamâ yuwu. Yura lohimbi kerekŋe yâkât den tem lâuwaŋgim mannehât girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop. Yawu gârâmâ nenŋe yâkât girem den ya watmâ tem lâuwaŋgimain yamâ

hâum pâpgumain. Yakât otmâ nenŋe pâku lohimbi orop yâkât senŋan kinmâ sârereakmunŋe nenekmu ârândâŋ otbuapgât dop âlâ ki tap. Yâhâ yâkât girem den nâŋgâmain yan biwinenŋan hâumu tosa orop mansain sâŋ naŋgâŋgim anulakmain.

Kiristoŋe manman bâleŋahât paŋgoŋâmbâ holanŋenehop.

²¹Yawu gârâmâ Anitâŋe tosanenŋe pilâningim tihitnenŋe otmap yakât mâtâp âiŋe teteop. Yakât topŋe nâŋgâmunŋe keterakningiâkgât emet inânŋan Mose otmu poropete lok nombotŋaŋe den kulemguiwi. Yawu gârâmâ mâtâp âiŋe yanŋe girem den hâŋgiŋe orop ki lâuaksawot. Mâtâp âiŋe yakât topŋeâmâ yuwu. ²²⁻²⁴Nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi dop konohâk mansain. Topnenŋe kâsiwahomunŋe ikŋiâk ikŋiâk otbuapgât dop ki tap. Nen kerekŋe otmunŋe bâlemu tosa orop manmain. Yawu manmunŋe Anitâŋe nenekmu ki ârândâŋ otmap yawu nâŋgâmain. Yawu gârâmâ Anitâŋe ikŋahâk wawaenenekmâ Yesu Kiristo hâŋgâŋgumu ge sârerenekmâ kawenenŋan kinmâ howanân kuŋetâ muop. Yâkâlen biwinenŋaŋe kepeim manmunŋe Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmu Kiristoŋe manman bâleŋahât paŋgoŋâmbâ holanŋenehop.

²⁵⁻²⁶Otmu yakât torokatmâ sâŋmune nâŋgâŋet. Emelâk embânân tâmbâlipnenŋaŋe orotmeme bâleŋe otmâ manbi yakât matŋe Anitâŋe in yawu ki yiŋgiop. Yawu gârâmâ orotmeme bâleŋe otminiwi yakât nâŋgâmu dondâ bâleop yakât topŋe tetekŋan eknehât ikŋe nanŋe Yesu Kiristo hâŋgâŋgumu ge nengât tosaŋhât otmâ muop. Yawu otmu biwinenŋe yâkâlen katmunŋe Anitâŋe nengât kaok nâŋgâniŋgim tosanenŋe pilâningiop.

27–28 Den ekyongoan yukât topņe yuwu sâmunne nâņgâņet. Nenņahâk otmâ Anitâhât girem den tâņ tâņâk lâum manmâ gamunņe nenekmu ârândâņ otbuapgât dop tap me bia? Yawu bia. Yawu tap mâne nenņe hâknenņe mepaembâin. Yakât otmâ mâtâp konok tap yamâ yuwu. Yesu Kiristohâlenâk biwinenņe kepeim manmunņe Anitâņe nenekmu ârândâņ otmap.

29 Yakât otmâ yuwu sâmunne nâņgâņet. Anitâ Tihit tihit amboņeņe eņgat yâhâp ki otmap. Yawu otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi mâtâp ikņiâk ikņiâk ki sâm ningiop. Yâhâmâ tihitnenņe otbe sâm menduhunenekmâ mâtâp konohâk sâm ningiop tap. 30 Yakât otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi orop Yesu Kiristohâlen biwinenņe kepeim manmain yanâmâ Anitâņe nenekmu ârândâņ otmap. 31 Yawu gârâmâ Moseņe girem den âlâlâ kulemgup ya ki gulip olop. Yakât otmâ nenņe biwinenņe yâkâlen kepeim denņe tem lâuwangim manmain yan girem den ya lâumunņe nengâlen bulâņe tetemap yawu oap.

Awarahamņe Anitâhâlen biwiņe kepeim manop.

4 Nengât tâmbânenņe âlâ, kutņe Awaraham sâm, yâkņe manman girawu manmu Anitâņe ekmu ârândâņ olop ya ekmâ nâņgâne. 2 Awarahamņe ikņahâk otmâ manman âilonņo manmu yakât Anitâņe ekmu ârândâņ olop mâne ikņahâlâk nâņgâmu yahatbâp. Yawu gârâmâ ikņahât ki nâņgâmu yahalop. 3 Yakât topņe Moseņe kulemgup ya yuwu tap. “Anitâņe Awarahamgât pat sâm kuwaņgiop ya Awarahamņe nâņgâm yâkâlen biwi nâņgân nâņgânņe kepeim biwi yâhâp ki otmâ manop. Yawu otmâ manmu Anitâņe biwiņe ekmu ârândâņ olop.”

4 Yakât yuwu sâmunne nâņgâņet. Nenņe âi tuhum manmain yakât hâmeņe sâm tewetsenņe ningimai. Yâhâ tewetsenņe ningimai yan “Âo, tewetsenņe yingiain yuâmâ tep âlep nâņgâm in kâsikum yingiain,” yawu ki sâmai. Âi tuhumain yakât hâmeņe sâm tewetsenņe ningimai. 5 Yâhâ Anitâņe yeņe otmai yawu ki otmap. Lok âlâ me âlâņe nengât tosa pilâningiâk sâm Anitâhâlen biwiyeņe kepeim manmai ya yeņgât biwiyeņahât topņe nâņgâm tosayeņe pilâyingimap. Yâhâ lok nombotņe nenņahâk yu ya tuhum yakât matņe tosanenņe pilâningiwuap yawu sâmai yamâ ki nâņgâyingimap. Topņe yawu tap.

6 Otmu tâmbânenņe Dawitiņe yakât topņe nâņgâop yamâ yuwu. Anitâņe nengât orotmeme bâleņe me âlepņe ya ki ekmâ ketetmâ yakât dopņan matņe kâpekningimap. Yawu otmâ lok âlâ me âlâņe biwiyeņe yâkâlen katņetâ tatmap ya yeņgât nâņgâyingimu ârândâņ otmap. Lohimbi yawuye heroņe kakņan manmâ otbi mewi yakât ki gorâyingiwuap. Dawitiņe yawu nâņgâm yan den kulemgup yamâ yuwu tap.

7 “Lok âlâ me âlâņe orotmeme bâleņe otminiwi ya yeņgât tosa Anitâņe pilâyingim yakât ki nâņgâwuap. Lohimbi yawu yaņeâmâ biwi heroņe nâņgâmai.

8 Yawu manmunņe Anitâņe matņe umatņe ki ningiwuap nâņgâm heroņe kakņan mannomai.”

9 Yâhâ heroņe kakņan manmâ yâhânomai yakât Dawitiņe kulemgup yamâ Yura lohimbi nen konok meneneksap me bia? Yamâ bia. Yen pâku lohimbi orop heroņe kakņan mannongât kulemgup. Yakât otmâ Awarahamņe olop yakât den pat Moseņe kulemgup ya yâhâņe ekne. Yamâ yuwu tap.

“Anitâņe Awarahamgât pat kuwaņgiop ya nâņgâm biwi nâņgân nâņgânņe Anitâhâlen kepeim biwi yâhâp ki otmâ

manop. Yawu otmâ manmu Anitâñe ekmu ârândâñ olop.”

¹⁰Yâhâ Awarahamñe girawu olop yakât Anitâñe ekmu ârândâñ olop? Ikñak hâkñe torehenñan undip tuhuahop yakât otmâ Anitâñe ki ekmu ârândâñ olop. ¹¹Angoân hâkñe torehenñan undip ki tuhuahop yan Anitâñe pat kuwañgiop yakât nâñgâm biwi nâñgân nâñgânñe yâkâlen kepeim biwi yâhâp ki olop. Yawu otmu Anitâñe ekmu ârândâñ olop. Ekmu ârândâñ olop yakât kakñan yakât nelâmnohomap sâñ hâkñe torehenñan undip tuhuahop. Yakât topñe yuwu sâñmune nâñgâñet. Awarahamñe hâkñe torehenñan undip ki tuhuahop yan Anitâñe biwiñe ekmu ârândâñ otmu pat kuwañgiop. Yakât otmâ pâku lohimbi hâkyeñe torehenñan undip ki tuhuangim mansaiñe Anitâhâlen biwiyeñe kepeim manñetâ yekmu ârândâñ otmap. Yakât otmâ emelâk Awarahamgât pat kuwañgiop ya yawuâk kuyingimu yâkât sen mansai. ¹²Otmu Yura lohimbi hâknene torehenñan undip tuhuangimain nengu Awarahamñe olop yawuâk otnom otmuâmâ Anitâñe nengât nâñgâmu Awarahamgât sen bulâñe otbuap.

¹³Yâhâ Anitâñe girem den Mose ki ekumu kulemguop yan Awarahamñe biwiñe yâkâlen kepeim manop. Yawu manmu Anitâñe ekmu ârândâñ olop. Yakât otmâ hân himbim kândikyotgowân wahap topñe topñe katmu yapâ tetem sambe sambe oap ya galemguñ yâhâmbisâi sâñ Awaraham otmu yâkât sen orowâk kuningiop. ¹⁴Yakât topñe yuwu sâñmune nâñgâñet. Anitâñe Awarahamgât pat kuwañgiop yakât bulâñe mene sâñ nenñahâk yu ya otmâ menomgât dop talop mâne Anitâñe pat kuwañgiop ya hârem pilâmbâp. Yakât otmâ Anitâhâlen biwi

nâñgân nâñgânñe kepeim tem lâuwangim manbâingât mâtâp biatbâp.

¹⁵Yâhâ lohimbi kerekñe nenñahâk Anitâhât den lâum pâpgumain. Yawu torokatmâ mannom yakât matñe Anitâñe kuk otningim matñe ningim menom. Yawu gârâmâ Anitâñe girem den ki sâñ kalop mâne, ki tatbâpgât otmâ ki kumbâin. Yawu gârâmâ lohimbi kerekñe lâum pâpgum gamunñe bâleop.

¹⁶Awarahamñe Anitâhâlen biwiñe kepeim manmu ekmu ârândâñ otmu pat kuwañgiop. Yawu gârâmâ nenñe yawuâk Anitâhâlen biwinenñe kepeim mannom yakât emet inânñan ikñe engatñeak otmâ nengât sâñ pat ya torokatmâ kuningiop. Pat yakât bulâñe biatningimapgât nenñe biwinenñe Anitâhâlen kinmap me bia ya ikñak ekma nâñgâmap. Otmu girem den lâumain me ki lâumain yakât ki nâñgâmap. Topñe yuwuhât nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi orop biwinenñe yâkâlen kepeim Awarahamgât sen bulâñe mansain. Yakât otmâ pat kuwañgiop yakât bulâñe hâmbâi menom. ¹⁷Yakât otmâ Anitâñe Awarahamgât pat kuwañgim yuwu sâñ ekuop.

“Nâñe lohimbi komotñe komotñe gâhât sen sâñ katyekmune nâñgâhinhñetâ yahatbuap.” Den yawu tap.

Awarahamñe biwiñe Anitâhâlen tiñâk kepeim manmu ekmu ârândâñ olop yakât otmâ pat kuwañgiop ya ki hârewangiwuap. Pat ya tetewuap yakât emet inânñan nâñgâm kuwañgiop. Yakât otmâ ikñak nâñgâop ya yawuâk tetem henñeñguop. Otmu Awarahamgât pat kuwañgiop ya nengât torokatmâ kuningiop ya menomgât lohimbi kerek mumuñambâ mem yahatnenekbuap. ¹⁸Yakât Anitâñe Awaraham ekuop ya yuwu tap.

“Gâhât biwihambâ kâu pato kândâkdâñe hurunduñ sânomai.”

Yawu sâm ekumu nângâmu bulâje otmu ya tetenihiâk sâm biwiñaje kepeim biwi yâhâp ki otmâ manminiop. Yawu manop yakât otmâ Yura lohimbime pâku lohimbime nen kerekje yâkât sen bulâje mansain.¹⁹ Yâhâ Awarahamgât yambu 100 otbomâk otmu yan Anitâje pat kuwañgim den hikuop. Yawu otmâ naom membâwâtgât dop yamâ emelâk wangimu kâsi manmâ gaowot. Yawu manoworâke yamâ Awarahamgât biwiñe ki giop.²⁰⁻²¹ Yawu manmâ Anitâhât den yakât nângâm biwi yâhâp ki otmâ manmâ gaop. Anitâje pat kuwañgiop yakât bulâje mem tetenihiwuap sâm biwiñaje yâkâlen kepeim kârikje otmâ manminiop.²² Yawu nângâm manminiop yakât Anitâje ekmu ârandânj olop.²³ Anitâje den Awaraham ekuop yamâ yâkât konok nângâm ki sâop. Nen Awarahamgât sen bulâje mansain nen kerek nengât sâop.²⁴⁻²⁵ Anitâje Kutdânenje Yesu âi sâm wañmâ hângângumu ge tosanenñahât otmâ sârereneñemâ kawenenñan kinmu kasalipnenñaje kuñjetâ muop. Yakât nângâm nenñe Anitâhâlen biwinenñaje kepeim manmunñe nenekmu ârandânj otbuap nângâm Kutdânenje Yesu mumuñambâ mem yahalop.

Anitâje kaok nângâningimap yakât nângâm heronje otbisâin.

5 Kutdânenje Yesu Kiristonje tosanenñahât otmâ muop yâkâlen biwinenñaje kepeim manmunñe Anitâje nenekmu ârandânj otmu kaok nângâningimap yamâ topñe yuwu.² Anitâje ikñe enñatñeâk otmâ tihitnenñe otbe sâm Yesu Kiristo hângângumu ge muop. Mum yahatmâ nenñe Anitâ orop mannomgât mâtâp âñje mem teteningim yâkâlen yâhâop. Yawu olop gârâmâ nenñe biwinenñaje yâkâlen kepeimunñe Anitâje tihitnenñe

otmu manmain. Yâhâ yâk orop himbimân mannom yakât nângâm heronje otmâ biwinenñaje kepeim manmâ yâhânom.³⁻⁴ Yawu gârâmâ biwinenñaje Kiristohâlen kepeim manmunñe lok nombotñaje nângâm bâleningim mem âlâlâ tuhunenekmai. Yawu tuhunenekmaiâke yamâ benñe biwinenñaje ki orotok sâmap. Yakât otmâ Anitâje nenekmu ârandânj otmu orowâk himbimân mannomgât pat kuningiop yakât bulâje mem nângâm mannom.⁵ Yawu manmunñe Anitâje wawaenekmâ ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge biwinenñe mem hewewewñ tuhumu yâkât wâtñan manmâ yâhâm bulâje mem.

⁶ Yâhâ nen lok bâleñe nenñahâk tânahom pat yakât bulâje memnomgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ bulâñahât pâpgumaingât Anitâje Kiristo kawenenñan kinmâ mumbuap sâm sâp kalop ya ekmu ârandânj otmu hângângumu ge nengât sâm muop.⁷ Yakât topñe nângâñetâ keterahâkgât nenñan hâum yuwu sâmune nângâñet. Bukunenñe âlâñe tânnongom uwawapñe bia manmap ya kasalipñaje taka kune sâm otnomai yanâmâ nenñan gâtñe lok âlâñe bukunenñahâlângen otmâ nângâmu heronje otmu sârerem kinmu kuñjetâ mumbuap. Yâhâ bukunenñe âlâñe girem den ya tâñj tâñjâk watmap yamâ kalemñe orop ki manmap. Yâhâ kasalipñaje taka kune sâm otnomai yanâmâ nen kerekñe yâkâlengen otmâ ki sârerenom. “Otmâp ambonje ikñahâk sârearahâk,” sânom.⁸ Yawu gârâmâ nenñe bukulpnenñe otyingimain yawu Anitâje ki otningimap. Nenñe otmunñe bâlem gaop yan tosa orop manminiwin yan Anitâje wawaenekmâ ikñe nanñe Kiristo hângângumu ge sârereneñehop. Sârereneñemâ kinmu kuñjetâ

muop yan Anitâhât biwiŋe ekmain.
 9–10 Yâhâ nenŋe embânân manmâ
 gawin yan Anitâ betbaŋgimunŋe
 nânŋâm bâleningimu manbin. Yawu
 gârâmâ nanŋe hânŋângumu ge
 kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop.
 Kuŋetâ muop yâkâlen torokatmunŋe
 Anitâŋe nenekmu ârândân otmu
 kaok nânŋâningiop. Yawu otmâ buku
 otningim Kutdânenŋe mumuŋambâ
 mem yahalop. Yakât otmâ manman
 kârikŋan katnenekmu orowâk manmâ
 yâhâmbisâin. Yakât nânŋâmune uruk
 uruhâk otmâp. ¹¹Otmu Kutdânenŋe
 Yesu Kiristohâlen biwinenŋaŋe
 kepeimunŋe Anitâŋe buku otningiop
 yawu nânŋâm mepa sanŋan otbaŋgim
 heroŋe kakŋan mannom.

Aramŋe Anitâhât den kuop yakât huhopŋe mumu teteop.

¹²Yawu gârâmâ embânâmbâek
 orotmeme bâleŋe otminiwi yakât matŋe
 mum gaminiwi. Yakât topŋe yuwu
 sâmunne nânŋâŋet. Tâmbânenŋe
 Aramŋe Anitâhât den kum otmâ
 hilipguop yakât matŋe Anitâŋe
 mumuhât pat kuwanŋiop. Yawu
 otmu yapâek orotmeme bâleŋe
 torokatmâ otmâ ganetâ ganetâ
 sâp yiwerenŋe yuâmâ nen kerekŋe
 yawuâk otmâ gain. Yakât otmâ
 mumuhât pat mansain. ^{13–14}Yâhâ
 embânân Aramŋe Anitâhât den ya
 loŋgâem otmâ tâpikguop. Otmu
 yapâek Anitâhât nelâm yongomu
 enŋatyenŋeâk watmâ otŋetâ
 bâleminiop yakât huhopŋe
 mum gara gara otbi. Yawu
 gârâmâ Anitâŋe girem den âlâlâ
 Mose ki ekumu kulemuop yan
 yawu otbi. Yawu otbi otmu
 Aramŋe kândikum Anitâhât
 den kum otmu bâleop ya orop
 ki lâuahowot, yawu nânŋâmain.

Yâhâ den sâm aran yukât topŋe
 nânŋâŋetâ keterahâkgât Aram
 yet Yesu Kiristo yetgât sâwe.
¹⁵Yâk yetgât topyetŋe
 ikŋiâk ikŋiâk yakât otmâ man-

mangât mâtâp yâhâp tiripnongowot.
 Âlâ yuwu. Aramŋe otmâ tâpikguop
 yapâek lohimi kerekŋe orotmeme
 bâleŋe otmain. Yawu otmâ
 mumuhât pat manmâ gain.
 Otmu benŋe âlâmâ yuwu.
 Anitâŋe ikŋe enŋatŋeâk otmâ
 tihitnenŋe otmâ manman
 kârikŋahât pat kuniŋiop yakât
 topŋe ikŋiâk tap. Yakât bulâŋe
 meŋet sâm Yesu Kiristone
 nânŋâningim ge lohimi kerek
 nengât sâm muop. Yakât
 otmâ yâkâlen biwinenŋaŋe
 kepeim manmunŋe menenekmu
 ikŋe orowâk manmâ yâhâmbisâin.
 Yakât nânŋâmune uruk uruhâk
 otmâp.

^{16–17}Otmu Aram yet Yesu
 Kiristo yetgât manman bulâŋe
 yamâ ikŋiâk ikŋiâk oap.
 Aramgât yan yakâlâk sâwe.
 Aramŋe Anitâhât den loŋgâem
 otmâ tâpikguop yanâk yakât
 matŋe “mumbuap” sâm
 hârewanŋiop yapâek mumu
 yu teteop. Yâhâ Yesu Kiristone
 âwâŋahât denŋe tem lâuwangim
 nengât tosanenŋahât otmâ
 kawenenŋan kinmu kuŋetâ
 mum yahalop. Yâkâlen
 biwinenŋaŋe kepeimunŋe
 Anitâ Awonŋenŋaŋe nânŋâningim
 lok kiŋitŋe orowâk tosanenŋe
 pilâningiop. Pilâningim
 ikŋahâk tihitnenŋe otmu
 orowâk manman kârikŋan
 mannom.

Kiristone manman kârikŋahât mâtâp meningiop.

^{18–19}Yakât otmâ yuwu
 nânŋânom. Anŋoân Aramŋe
 Anitâhât den loŋgâem otmâ
 tâpikguop yapâek lohimi
 kerekŋe orotmeme bâleŋe
 otmâ gawi. Yakât otmâ
 Anitâŋe Aramgât “mumbuap”
 sâm hârewanŋiop. Yakât
 dopŋeâk munomai sâm den
 sâm hâreyiŋgiop. Topŋe
 yawuhât nen mumuhât
 pat manmâ gain. Yawu
 gârâmâ Yesu Kiristone
 âwâŋahât denŋe tem
 lâuwangim kawenenŋan
 kinmu kuŋetâ mum yahalop.
 Yâkâlen biwinenŋaŋe
 kepeimunŋe manman

bâleñjahât pañgoñambâ menenekmâ manman kârikñahât pat kuningiop.

²⁰⁻²¹Anitâñje girem den âlâlâ Mose ekumu kulempuop yakât yuwu sâmunen nâñgâñjet. Anjoân Anitâñje ikñe nâñgân nâñgân lohimbî biwiyeñjan kalop ya ki watmai. Lohimbîñje yeñje eñgatyeneâk watmâ otñjetâ bâlem gaop. Yawu gârâmâ girem den âlâlâ Mose ekumu kulempuop ya otmâ hilipguminiwin yakât sâlikum nâñgâmunñe topnenñe tetemu añulakbin. Añulakmâ yan mumuhât pat otbin yakât nâñgâmunñe biwinenñe giop. Yakât otmâ biwinenñe dondâ gemu bâlemain sâm Anitâñje ikñe eñgatñeâk otmâ Yesu Kiristo hâñgâñgumu ge manman kârikñahât mâtâp meningiop. Yakât otmâ nenñe yâkâlen biwinenñe kepeimunñe âwâññe nenekmu ârândâñ otmap. Yawu otmâ manman kârikñahât kapiân yâhâmunñe orowâk manbisâin.

Manman bâleñje bet pilâwin ya âlâkuâk ki miwirikum mannom.

6 Den ekyongoan yukât topñe yuwu ki nâñgânom. “Yesu Kiristoñe sâreerenekmâ kawenenñan kinmu kuñjetâ muop. Yakât otmâ Anitâñje nenekmu ârândâñ otmu haonmâ ârândâñ tosanenñe pilâningimap. Tosanenñe yawu pilâningim yâhâwuap nâñgâm orotmeme bâleñje ya witgum otmâ yâhânom.” Yawu nâñgâmain yamâ nâñgâm hilipgumain. ²Mâtâp yawuya âlâ ki tap. Emelâk Kiristohâlen biwinenñe katmâ manman bâleñje bet pilâwin ya girawuhât otmâ miwirikum witgum otmâ mannom. Ya ki orotñe. ³Yakât topñe teteâkgât den âlâen hâum sâmunen nâñgâñjet. Kiristo kuñjetâ mumu hanguwi. Yâhâ yâkâlen biwinenñe tijâk kepeiwin yan manmannenñe hâñgiñe ya biatningimu Kiristoñe muop yakât dopñeâk toen katnenekbi. ⁴Anitâ Wâtgât Amboñe ikñe wâtñambâ Kiristo mumuñambâ mem yahalop

yakât nâñgâmunñe âlâ kândâkdâ otmap. Otmu yakât dopñeâk mâmâñe otningimu manman âiñe mem denñe tem lâuwâñgim mannehât nâñgâmap. Yakât otmâ Kiristohâlen torokatmâ manmannenñe bâleñje bet pilâwin ya girawuhât otmâ miwirikum witgum otmâ mannom. Ya ki orotñe.

⁵Nenñe Kiristohâlen biwinenñe hikuakmâ konohâk otmâ mansain. Yakât otmâ Kiristoñe manmanñe ki alitmâ muop yakât dopñeâk manmannenñe hâñgiñe ya pilâwin. Yawu gârâmâ Anitâñje Kiristo mumuñambâ mem yahalop yakât dopñeâk sâp pato tetewuawân mumuñambâ mem yahatnenekmu Kiristo orowâk biwinenñe hikuakmâ konohâk otmu mannom. ⁶⁻⁷Yawu gârâmâ nenñe otmâ hilipgumunñe Anitâñje nâñgâm bâleningiakgât Bâleñjahât Amboñe, Satanñe mem lohotñe tuhunenekmap. Yawu gârâmâ nen munom yan yâkñe mem lohotñe tuhunenekmu otmunñe bâlewuapgât mâtâp ki tetewuap. Yakât otmâ yuwu nâñgâmain. Sâp yiwereñe yu Satanñe mem lohotñe tuhunenekmu hoñ bawâñgim otmunñe bâlemap yakât mâtâp ya biatningiâk sâm Kiristoñe manmanñe pilâm howanân kuñjetâ muop. Yakât dopñeâk manmannenñe hâñgiñe pilâwin. ⁸Yawu otbin yañak Kiristoñe mumuñambâ yahatmâ manman âiñe mem tatmap yâkâlen biwinenñe kepeim mansain. Yakât otmâ manman yawuya hañgalakmâ orowâk manbisâin, yawu nâñgâmain. ⁹⁻¹⁰Yâhâ Yesu Kiristoñe muowân lohimbî kerek nengât orotmeme bâleñje yakât matñe mem tosanenñe pilâningiop. Yawu otmâ Anitâñje mumuñambâ mem yahalop. Yahatmâ tap gârâmâ Mumuhât Amboñe Satangât amutgen ki manmâ yâhâññe mumbuap. Ya bia kârikñe. ¹¹Otmu yakât dopñeâk

nenje Mumuhât Amboje Satan betbangim Anitâ konok mepaem denje tem lâuwangim mannehât Yesu Kiristone âwâjahâlen yâhâmu orowâk tawot.

¹²Nenje Yesu Kiristohâlen biwinenjae kepeim mansain. Yakât otmâ biwinenjaembâ nângân nângân bâleje âlâlâ tetewuap ya bet pilâm Manman Bâlejahât Amboje ki hoj bawanginom. ¹³Yawu otmâ yan nângân nângân ya ki watmâ otmâ hilipgunom. Yawu gârâmâ emelâk hiliwahonomgât pat otbin ya Anitâje hârem manman kârikjahât pat kuningiop. Yakât otmâ yâkât wâtjan kinmâ hoj bawangim tâj tâjâk mannom. ¹⁴Anitâje ikje engatjeâk otmâ wawaenenekmâ girem den âlâlâ papatolipnenjae yeje engatyeneâk watmâ kulemgujetâ ya lâuminiwin yapâek holañnenehop. Holañnenekmâ mâmâje otningimu tem lâuwangim orotmeme bâleje ki miwirikum Bâlejahât Amboje hoj bawanginom.

Manman Âlepjahât Amboje Anitâ hoj bawanginom.

¹⁵Girem den âlâlâ ya tâj tâjâk watnomgât dop ki olop. Yakât otmâ Anitâje ikje engatjeâk otmâ wawaenenekmâ yapâ holañnenehop. Yawu otningiopgât otmâ nenje ihilâk mahilâk manmâ ki gorâningiwuap nângânom me? Yamâ bia. ¹⁶Nenje lok âlâ me âlâhât amutgen manmain yamâ hoj bayingimain. Yakât otmâ yeje orotmeme bâleje tâtâemâk otnomai yanâmâ Bâlejahât Amboje hoj bawanginomai. Yakât matje Anitâje betyongomu ge hiliwahonomai. Yawu gârâmâ yeje Anitâhât den tem lâuwangim orotmeme âlepjeâk otmâ mannomai yanâmâ yekmu ârândâj otbuap. ¹⁷⁻¹⁸Topje yuwuhât Anitâ mepaeman. Kândikum emelâk yeje

orotmemeyeje bâleje otmâ manmâ Bâlejahât Amboje hoj bawangiminiwi. Yawu gârâmâ Yesu Kiristohât den pat âlepje nângâjetâ bulâje otmu tijâk kepeim tâj tâjâk lâuwi. Yâhâ Bâleje Ambojahât pangonâmbâ Anitâje holañyekmu yapâek hoj bawangim gamai. Yakât nângâm Anitâ mepaeman. ¹⁹Yâhâ den umatje sâm aran yu topñambâek ekyongoan mâne in yawu ki nângâm heñgeñgumbâi. Yakât otmâ topje tipiñe nângâjetâ keterahâkgât lok nenje orotmemenenjan hâum ekyongoan. Yakât ki nângâniñjetâ bâlewuap. Kândikum emelâk orotmeme bâleje otne sâm kendañgim girem den hârohâk lonğâeminiwi. Yawu gârâmâ sâp yiwereñe yuâmâ orotmeme âlepjeâk otmâ tânahom mannomai.

²⁰Kândikum emelâk Bâlejahât Amboje hoj bawangim orotmeme bâleje otminiwi yan orotmeme âlepje yakât ki nângâminiwi. ²¹Yâhâ sâp yiwereñe yuâmâ otbi mewi yakât nângâm añulakmâ mansai. Emelâk otbi yamâ bulâje wuân menom nângâm ya otbi? Orotmeme bâleje ya witgum otmâ mansaiñe hiliwahonomai. ²²Yawu gârâmâ Yesu Kiristone bâlejahât pangonâmbâ holañyekmu Anitâhâlen biwiyenjae tijâk kepeim hoj bawangimai. Yakât bulâje yamâ Anitâje yekmu ârândâj otmap. Otmu hâmbâi manman kârikjan mannomai. ²³Yakât topje yuwu sâmune nângâjet. Lohimbi âlâ me âlâje Bâlejahât Amboje hoj bawangim orotmeme bâleje otmai yakât matje ikje orowâk hiliwahonomai. Yawu gârâmâ Anitâje ikje engatjeâk wawaenenekmâ Kutdânenje Yesu Kiristo hângângumu ge mum yahalop. Yawu olop gârâmâ lohimbi âlâ me âlâje yâkâlen biwiyenjae kepeim mannomai yamâ meyekmu orowâk manmâ yâhâmbisâi.

Lohimbiye miakmai yan hâum sâop.

7 Bukulipne, yuwu sâmu nângâjet. Papatolipnennaje yeje engatyeneak watmâ girem den topje topje ekyongominiwi ya lâum manmunje nenekjetâ ârândân otmap. Yawu gârâmâ munomân mâtâp yaje biatbuap. Yakât topje yeje emelâk nângâm hejengewi. ²⁻³Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nângâjet. Lohimbi miakmai yan papatolipnennaje girem den âlâ yuwu ekyongomai. Imbi yaje ikje engatjeak otmâ lokje pilâm ari lok ondop ki membuap. Yawu gârâmâ imbi yaje lokje tatbuap ya pilâm lok ondop orop ari manbuap yanâmâ lokje betjehen kionmâ girem den ya loŋgâeap sânomai. Yâhâ loknaje bâlemu manmâ imbi kambut yaje lok âlâ ari membuap yanâmâ girem den ya ki loŋgâewuap. ⁴Den hâum yan yukât topje yuwu tap. Yesu Kiristoje nengât sâmu muop yan papatolipnennaje yeje engatyeneak watmâ girem den ekyongojetâ kulemguiwi ya pesuk sâop. Yakât otmâ yâkâlen biwinennaje kepeiwin yanâmâ girem den âlâlâ yaje yawuak pesuk sâningiop. Yakât otmâ Kiristoje mumunambâ yahalop yâk orop biwinennaje hikuakmâ konohâk otmu yâkât wâtjan kinmâ Anitâ hoj bawangim manmain. ⁵⁻⁶Otmu torokatmâ sâmune nângâjet. Anjoân papatolipnennaje yeje engatyeneak watmâ girem den topje topje ya tâj tânjâk lâunomai sâmu ningiwi. Yamâ benje girem den lâum pâpguminiwin. Lâum pâpguminiwin yan biwinenambâ nângân nângân bâleje âlâlâ teteminiop. Yakât otmâ girem den ya nângâmunje biwinenjan hâunenekminiop. Biwinenjan hâunenekmu tepnenje yahatmu otnâk nângâm Mumuhât Amboje

hoj bawangimniwin. Yâhâ Kiristoje yapâ holaŋnenekmu Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje mem hewewenj tuhunenekmu Anitâ hoj bawangimain.

Girem den nângâmunje biwinenjan hâumap.

⁷Papatolipnennaje yeje engatyeneak watmâ girem den âlâlâ ekyongominiwi yapâ Kiristoje holaŋnenedop yan biwinenje hewewenjak otmu Anitâ hoj bawangimain. Yakât otmâ Anitâje girem den Mose ekumu kulemguiop yakât bâleje sânom me? Yawu ki sânom. Mosehât girem dengât topje nângâmain yan orotmemenenje bâleje yakât topje keterakningimap. Yâhâ “Lok âlâ me âlâje bukulipyenje yengât imbilipyenje ki yekjâlem ihilâk otnomai,” girem den ya ki nângâwan mâne otmâ hilipgumbâm yakât biwinan ki hâunekmu keteraknihimbâp. ⁸Yawu gârâmâ girem den ya nângâmunje biwinan hâuop yan yu ya topje topje ihilâk otmune bâleminiop. Yâhâ girem den ya ki nângâwan mâne orotmemene bâlejahât topje ki tetem hejengegumu ekbâm. ⁹Anjoân girem den ki kâsikum nihiwi yan biwine sânduk sâmu lohotjan manban. Yawu gârâmâ bukulipyenje yengât imbilipyenje me iri sikumyenje ki ekjâlem ihilâk otjet sâmu eknohowi. Girem den yawu tap yakât nângâwan yan biwinambâ nângân nângân bâleje topje topje tetemu tepne yahatmu otbeak nângâminiwan. ¹⁰Yakât otmuâmâ nenje orotmemenenje bâleje bet pilânehât Anitâje girem den kalop yaje biwinan hâunekmu ihilâk otbehât nângâm yan hiliwahowomgât pat otban. ¹¹Girem den ya nângâmunje biwinan hâunehop yan Kâitgu kâitgu Amboje, Satanje orotmemene bâleje otminiwan yaje mem mete tuhunihimu biwine dondâ giop. ¹²Yawu gârâmâ Anitâje

ikje biwi nāngān nāngānġambā girem den ālālā Mose ekumu kulemguop yaŋe ki bāleop. Otmu yakāt torehenġe ālā ki tāpīhahop. Anitāŋe ya kerek ekmu ārāndāŋ olop. Yawu naŋgan.

¹³Yakāt topġe nāngāŋetā keter-ahākgāt ninan hāum sāmune nāngāŋet. Yawu mon sāmune yan ki ārāndāŋ otbuap. “Girem den yamā ālepġe. Yawu gārāmā ya nāngāmune biwinan hāunekmu biwine dondā giop.” Yawu ki nāngāwom. Wuānġe mem bālenekmu biwine giop yakāt yāhāpġe sāmune nāngāŋet. Girem den ya nāngāmune biwinan hāunehop yan orotmeme bāleġe otminiwan yakāt nāngāmune haŋ sānihimu biwine giākgāt Kāitgu kaitgu Amboġe Satanġe ya mem mete tuhunihiminiop. Yawu otmā girem den yaŋe orotmemenēnġahāt topġe mem teteġnan tuhumu ekmain.

¹⁴Girem den yamā Anitāŋe ikje biwi nāngān nāngānġambā Mose ekumu kulemguop ya nāngāmāin. Yawu gārāmā lok topnenġeāmā yawu bia. Nenāmā biwi nāngān nāngānēnġambā manman bāleġe topġe topġe tetemu otmā Bāleġahāt Amboġe Satan hoġ bawāŋimāin. ¹⁵Yāhā nāġe otman meman yakāt nāngāmune ki dopġan otmap. Orotmeme bāleġe ki otbom yawu sāmān yamā benġe ihilāk ihilāk witgumāk otman. Yāhā orotmeme ālepġe otbeāk nāngāman yamā otbe sām pāpguman. ¹⁶Yawu gārāmā orotmeme bāleġe bet pilāwan ya ālākuāk ki otbom yawu sāmān yamā benġe otman. Yawu otman yanāmā girem den yaŋe biwinan hāunekmap. Yakāt otmā girem den yakāt nāngāmune ālepġe otmap. ¹⁷Yāhā otmune bālemap yan nine enġatneāk ki otman. Nāngān nāngān bāleġaġe biwinan tatmā tetemap ya watmā otman. ¹⁸Yakāt otmā wuān ālepġe biwinan tatmap? Yawuya ālā ki tap. Yakāt otmā nāġe

ālepġe otbeāk nāngāman yamā hāum pāpguman. ¹⁹Hāum pāpgum yan ki otbom sāmān ya otmune bālemap. ²⁰Yāhā ki otbom sāmān ya otmune bālemap yanāmā biwinambā nāngān nāngān bāleġe tetemap ya otman. Yamā nine enġatneāk ki otmā tāpīkguman. ²¹Yakāt otmā yuwu nāngāman. Lok topnenġeāmā bāleġe dondā. Yawu tap yakāt otmā orotmeme ālepġe otbe sām otman yanāk biwinambā nāngān nāngān bāleġe tetemu otmune bālemap. ²²Yāhā Anitāhāt den biwinaġe kepeim lāuwe sām otmā manman. ²³Yawu gārāmā lok biwinenġambā nāngān nāngān bāleġe ālālā tetemap yakāt otmā Anitāhāt den lāuwe sām otmune hāi hāiġe otmu otmā tāpīkguman. ²⁴Yakāt nāngāmune biwine dondā gemap. Yawu gārāmā lok nenġe biwi nāngān nāngānēnġe ya watmā hiliwahomaingāt ālāġe yapā menenekbuap? ²⁵Yamā Yesu Kiristo. Yākġe hiliwahombāingāt mātāwāmbā menenehop. Yakāt otmā Anitā mēpaembisāin.

Yāhā den sām aran yukāt topġe yuwu nāngānom. Lok topnenġe yamā bāleġe. Yakāt otmā biwinenġambā nāngān nāngān bāleġe topġe topġe tatmā tetemu yan Bāleġahāt Amboġaġe otġet sām biwinenġan kioġmap. Biwinenġan kioġmap yanāmā nenġe wātnenġanāk kinmā Anitāhāt den lāum hoġ bawāŋim hāum pāpgumain. Yawu gārāmā Kiristohāt wātġan konok kinmā hoġ bawāŋinomġat dop tap.

Wātġat māmāŋahāt Heakġe māmāġe otningimu manmain.

8¹⁻²Yakāt otmā yuwu sāmune nāngāŋet. Nenġe Yesu Kiristohālen biwinenġe kepeimāin yanāmā Anitāhāt Wātġat māmāŋahāt Heakġe māmāġe otningimu yaŋak Bāleġe Amboġahāt amutġen ki manmain. Yawu manmā

ari hiliwahonomgât mâtâp ya pilâm manman kârikjahât mâtâp ya watmain. Yawu otmâ Kiristo orop biwinenjahe hikuakmâ konohâk otmu manmain nenâmâ Anitâje den âian ki katnenekmâ sâm hâreningiwuap.³⁻⁴ Yakât yuwu sâmune nângâjet. Lok biwinenjaemâ bâleje. Yakât otmâ biwinenjabâ nângân nângân bâleje topje topje tetemu yan girem den ya lâune sâm hâum pâpgum tosa orowâk manminiwin.

Yawu otminiwin yakât Anitâje ikje nanje hângângumu ge girem den yakât bulâje nengâlen teteâk sâm lok otmâ sârerenenekmâ nengât kawenenjan kinmu kujetâ muop yan tosanenjahât matje miop.⁵⁻⁸ Yamâ yuwu sâmune nângâjet. Anitâ orop biwinenjahe hikuakmâ konohâk otmu manman kârikjahât pat kuningiop. Otmu Wâtgât mâmâjahât Heakje biwinenjan kiojmâ mâmâje otningimu yapâ biwi sânduhân manmâ hoj bawangimain. Yâhâ lok nombotjahe biwiyenjabâ nângân nângân bâleje tetemap ya otn sâm biwiyen kilik kilik sâmu mansai. Lok yawuyahe Anitâhât hâkâj otmâ betbangim biwiyen kârikje otmâ manmai. Yawu otmâ mannomai yamâ Anitâje yekmu ki ârandâj otmu hiliwahonomai.

⁹⁻¹⁰ Lok yawuya Kiristohât Wâtgât mâmâjahât Heakje biwiyenjan ki kiojmâ mâmâje otningimu yanjak Kiristohât pat ki mansai. Yawu gârâmâ yenâmâ yawu bia. Yâhâ biwiyenjabâ nângân nângân bâleje âlâlâ tetemap ya nângâm bet pilâmai. Yakât otmâ Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje biwiyenjan kiojmâ mâmâje otningimu Kiristohâlen biwiyenjahe tijak kepeim manjetâ Anitâje yekmu ârandâj otmap. Yâhâ hâmbâi munomai yanâmâ tosayenjahât matje umut biwiyenjahe ki hiliwahowuap.¹¹ Yawu otmâ Wâtgât

mâmâjahât Heakje mâmâje otningimu manmâ yâhânomai yan Anitâje yekmâ Kiristo mumuñambâ mem yahalop yakât dopjeâk yen gurâ mumuñambâ mem yahatyekbuap.

¹² Bukulipne, Anitâje yuwu otmâ mannom sâm ningiop. Wâtgât mâmâjahât Heak yakât wâtjan kinmâ Anitâhât tem lâuwanginom.¹³ Yawu manmunje biwinenjabâ nângân nângân bâleje âlâlâ tetemap ya bet pilâm tem lâuwangim mannom yanâmâ manman kârikjan katnenekbuap. Yawu gârâmâ biwinenjabâ nângân nângân bâleje âlâlâ tetemap yakâlâk nângâm otmâ hilipgum yâhânom yakât huhopje yamâ hiliwahonomgât pat mannom.

¹⁴ Yakât yuwu sâmune nângâjet. Nenje Anitâhât denje tem lâuwangim yakât Wâtgât mâmâjahât Heakje biwi nângân nângânnenje mem pâroñ pilâningiâk nângâmain yamâ Anitâje nenekmu ârandâj otmu nanne baratne bulâje sâm menenekbuap.¹⁵⁻¹⁶ Otmu nenje Kiristohâlen biwinenjahe katbin yan Anitâje ikje Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge biwinenjan kiojmu ki kiñgitnenjahât otmâ manmain. Yâhâmâ mâmâje otningimu Anitâhâlen torokatmunje nanne baratne sâm menenhop. Yakât nângâm “Awoñnenje, sâm nângâwangimain.¹⁷ Anitâje ikje nanje Kiristo hângângumu gemu lohimi belângen manbiñe mem âlâlâ tuhujetâ sât gum muop. Yâhâ nenje yakât tem lâuwangim manmunje yak otbangiwi yakât dopjeâk mem âlâlâ tuhunenekjetâ mannom. Yawu mannom yanâmâ Anitâje himbimân nanje orowâk tatdomawotgât pat kuwangiop yakât bulâje nen gurâ menom.¹⁸ Hâmbâi sâp patoen bulâje menom yanâmâ hânân yuân umatje topje topje teteningimu manmain ya biatmu yakât nelâm nongowuap.

**Sâp patoen Anitâje manman
âilongoân katnekebuap.**

¹⁹⁻²¹ Embânân Aram yet Ewaje otmutâ bâleop yakât matje Anitâje hâhiwin kakñan mandomawot sâm yitgiop. Otmu hânân âli wahap topje topje tap ya hârohâk sait kakyeñan pilâop. Yawu gârâmâ hambâi sâp patoen Kiristone awurem gewuawân Anitâje nanne baratne sâm menekmâ manman âilongoân katnekebuap. Yanâmâ emelâk sait kakyeñan pilâop ya biatmu âli wahap topje topje tap yuje âilongoâk tatmâ yâhâwuap ya emelâk sâm kalop. ²²⁻²³ Yakât topje nângâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâwe. Imbilipnenñaje naom mene sâm naomje hâliliakmu hâhiwin nângâm tatmâ belângen memai. Yakât dopñeâk hânân âli wahap topje topje tatmâ arap otmu nen orowâk hâhiwin kakñan mansain. Yakât otmâ sâp patoen Anitâje nanne baratne sâm menekmâ hâknenje âñje ningimu manman kârikñahât pat yakât bulâje menehât nângâm mansain. Yâhâ manman kârikñahât pat yakât bulâje ya ki menom sâm biwi yâhâp otmaingât Anitâje Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge mâmâñe otningimap yakât bulâje nombotje nengâlen teteap yamâ yuwu. Buku orangim biwi sânduhân manmain, me Anitâhât denje tem lâuwangimain, bulâje yawuya.

²⁴ Yâhâ emelâk biwinenje Kiristohâlen katbin yan manman kârikñahât pat yakât bulâje hambâi menom yakât biwinenñaje mem manmain. Yawu gârâmâ bulâje ya kerehâk teteop mâne ya mene sâm biwinenñaje ki mem manbâin. ²⁵ Yawu gârâmâ bulâje hambâi menomai sâm eknongowi ya mene sâm biwinenñaje tijâk mem manmâ yâhânom.

²⁶⁻²⁷ Yâhâ lohotje otmunje biwinenje gemapgât Wâtgât mâmâñahât Heakje mâmâñe otningimu biwinenje ârândâñ otmap. Yakât yuwu sâmune nângâñet. Nenje Anitâ ulitgunom sâm kalop. Yawu gârâmâ wuân me wuân teteningiwuap yan ulitgumunje nângâmu ârândâñ otbuap yakât topje ki nângâm heñgeñgumain. Yawu gârâmâ Anitâje biwinenñahât topje nângâmap. Yawu gârâmâ yâkât biwiñan nângân nângân âlâlâ tatmap ya ikje Wâtgât mâmâñahât Heakje nângâm biwinenñan mem katmu ya sâm tetem Anitâ ulitgumain.

**Anitâje tihitnenje otmâ yâhâwuap
yakât ki gorâningiwuap.**

²⁸⁻³⁰ Lohimbi âlâ me âlâñe Anitâhâlen biwiyeñaje kepeim tem lâuwangimai yâhâmâ hân himbim ki kândikyotgop yapâek manmanyeñahât topje nângâop. Manmanyeñahât topje nângâm ikje nanñahât dop otjet sâm ikñan torokatyekmâ nanñaje ya yeñgât kunyeñe tatbuapgât sâm kalop. Ya yeñgât nângâm sâm kalop yamâ meyekmap. Meyekmâ yan nângâyñingimu ârândâñ otmu himbimgât pat kuyñingimap ya kârikje tatmâ yâhâwuap. Ya ki biatbuap. Yakât otmâ Anitâhâlen biwinenñaje kepeimain nengât tihitnenje otmâ mâmâñe otningimap. Yakât otmâ umatje topje topje teteningimawâke yamâ biwi sânduhân manmain.

³¹ Den sâm aran yukât topje yuwu nângânom. Anitâje mâmâñe otningimu manman âlepñan manmain. Yakât otmâ lok âlâ me âlâñe mem ge katnekenomaihât dop âlâ ki tap. ³² Anitâje wawaenenekmâ ikje nanñe hângângumu ge kawenenñan kinmâ mumbuap yakât nângâm ki alilop. Yawu otmâ wawaenenehop yakât nângâm tihitnenje otmâ yâhâwuap yakât ki

gorâningiwuap. ³³Nenġe yâkâlen biwinenġe katmunġe nenekmu ârândân otmu nanne baratne sâmb menenekmu manmain. Yakât otmâ lok âlâ me âlânġe den âian katneneknomaihât dop âlâ ki otbuap. ³⁴Yâhâ Yesu Kiristoġe nengât kawenenġan kinmâ muop. Mumu Anitânġe mumuġambâ mem yahatmu himbimân yâhâmu âwânġe orop otatmâ nengât sâmb ulitgumap. Yakât otmâ lok âlâ me âlânġe ki mem ge katneneknomai. ³⁵Yesu Kiristoġe wawaenenekmâ tihitnenġe otmap. Yakât otmâ umatġe topġe topġe teteningimu hâmbiġ gumbiġ manmain sâp yan biwi sânduhân katnenekmâ ki pâpgumap. Me po teteningimap yan gurâ tihitnenġe otmâ ki pâpgumap. Me Kiristohât den pat âlepġe nânġġaġetâ gemu bet pilâmaiġe mem âlâlâ tuhunenekmai yan gurâ sâreerenekmâ ki pâpgumap. Me kapam tetemu nongone sâmb otmai yan biwinenġe gemap sâmb mâmânġe otningim ki pâpgumap. ³⁶Yâhâ umatġe topġe topġe teteningimap yuwuyânġe emelâk Anitâhât lohimbî ya yengâlen teteop yakât lok âlânġe den kulemgup ya yuwu tap.

“Kutdâ, gâhât tem lâuhihim manmunġe kasalipnenġe hilipnongone sâmb watnenekmâ mem âlâlâ tuhunenekġetâ sâtġum mansain.” ³⁷Den yawu tap yakât yuwu nânġânom. Umatġe topġe topġe teteningiwuap yan Kiristohât wâtġan kinmâ kârikġeâk manmâ yâhânôm. ³⁸⁻³⁹Anitânġe wawaenenekmap. Yakât otmâ Kutdânenġe Yesu Kiristo yâkâlen biwinenġe tiġâk kepeim mannom yanâmâ umatġe topġe topġe teteningiwuap ya yawuâk wawaenenekbisâp. Yakât yuwu sâwe. Umatġe kakġan manmâ yâhâm munom yan menenekbuap. Me weke bâlenġe mânġâenenekne sâmb otnomai yan watyekbuap. Me aġelo

âlâ me âlânġe mem ge katnenekne sâmb otnomai yan nenekmâ tihitnenġe otbuap. Me lok kutdâlipnenġe mem bâlenenekne sâmb otnomai yan sâreerenekbuap. Me umatġe âlâlâ yiwerenġe teteningiwomap me gâmâlâk teteningiwuap yan gurâ mem âlepġan katnenekbuap. Me hân kâlehen tai me ewan himbimân tai me wosapâ wosapâ taiġe mem ge katnenekne sâmb otnomai yan gurâ Anitânġe yawuâk tihitnenġe otmâ yâhâwuap. Yawu nânġâm biwi yâhâp ki otman.

Anitânġe Awarahamġat pat kuwaġgiop ya ki biatbuap.

9 Bukulipne, nâmâ Kiristo orop biwinetġe hikuakmâ konohâk oap. Wâtġat mâmânġahât Heakġe biwine ekmu ârândânġ oap yawu biwinanġe nanġan. Yakât otmâ den sâman yuâmâ bulânġanâk ekyongoman. ²⁻⁵Yakât otmâ nen Yura lohimbî topnenġe sâmb tetem ekyongomune nânġġaġet. Kândikum emelâk Anitânġe lok komotġe komotġe ya yengât biwiyenġe ekmâ mem sâlipyongop. Mem sâlipyongop yamâ Awaraham, nanġe Isaka, seseġe Yakop, hâkuġe Yura, yu yengât senâmbâ tetem sambe sambe otġetâ ikġe lohimbî bulânġe sâmb tihityenġe otniniop. Yawu otmâ hoġ bawânġe hânġângumu ge manman âlepġan katyekbuap yakât pat kuyiġgiop. Pat kuyiġgim yâk orop den hikum girem den âlâlâ ekyongop. Yawu otmâ ikġahâk hohetyenġan ge manbuap yakât selep tuhuwaġgim mepaenġetâ nânġâmu ârândânġ olâkġat orotmeme topġe topġe sâmb yiġgiop. Yawu manmâ ġaġetâ ġaġetâ yâk yengât senâmbâ ġâtġe, imbi âlâ, kutġe Maria, yâkâlen Anitânġe Yesu Kiristo hânġângumu gemu miop. Yakât otmâ Anitâ Hân Himbim Amboġe mepaem yâhâmbisâin yamâ bulânġanâk. Yawu ġârâmâ kapilipne

kingitje orowâkje Kiristohât hâkân otmâ mansai. Yakât otmâ kâlâpgât pat mansai. Yawu otmâ manjetâ nâje biwinaje ki orotje nângâyîngiman. Anitâje betnohomu hiliwahomune yâk meyekmâ nâhât welâmnan mem katyekbuapgât mâtâp tap mâne âlepje sâmbâm. Den ekyongoan yuâmâ bulâjanâk. Nâje tosajejahât otmâ kaweyenjan kinmâ mumbomgât mâtâp tap mâne yawu otbâm.

⁶Yawu gârâmâ embânân Anitâje Awarahamgât pat kuwangiop ya ki biatbuap. Yawu gârâmâ Isirae lohimbî nombotjanak Anitâhât lohimbilipje bulâje manmâ gai. Yakât topje yuwu sâmunne nângâjet. ⁷Anitâje yuwu sâm Awaraham ekuop.

“Gâhât sen yamâ nange Isaka yâkâlembâ tetem sambe sambe otmâ pat kuhihwan yakât bulâje menomai.” Yawu sâm ekuop.

⁸⁻⁹Yâhâ kândikum den ya ki ekuop yan Awaraham yet Sara yuwu sâm teteyitiop.

“Homban kakjan âwurem takawom yan imbihe Saraje naom membuap.”

Yawu sâm pat kuyitiop yakât bonje yuwu. Sara ikjak naom miop yâkât sen yamâ Anitâhât lohimbî bulâje otmâ pat kuwangiop yakât bulâje menomai. Yâhâ Sara potje Hahaje naom miop yâkât sen yajeâmâ pat yakât bulâje ya ki menomai.

¹⁰Otmu toroktmâ sâwe. Isakaje imbi miop yamâ kutje Leweka. Yâhâ Lewekaje naom boho yâhâp meyelehop, kutyetje Esau yet Yakop. ¹¹⁻¹²Yâhâ Anitâje ikje engatjeâk watmâ otmâ pat yakât topje teteâkgât yuwu sâmunne nângâjet. Lewekaje irak meyeleke sâm otmu Anitâje yuwu sâm ekuop.

“Atajeâmâ imiye hoj bawangiwap.”

Yawu sâop.

Yakât otmâ yuwu nângânom. Olowot miowot ya Anitâje ki nângâm ikje engatjeâk otmâ imiye, kutje Yakop, yâkât senâmbâ gâtaje ikje lohimbî bulâje otmâ Awarahamgât pat kuwangiop yakât bulâje menomai sâm kalop. ¹³Sâop yawuâk teteyitiopgât Anitâje poropete âlâ den ekumu kulemgup ya yuwu tap.

“Yakop sen ya yengât nângâmune yahatsap. Gârâmâ Esau sen yamâ hâkân otmâ betyongowan.” Yawu ekuop.

¹⁴Anitâje yawu otyingiop yakât yâkje otmâ hilipguop yawu ki nângânom. ¹⁵Yakât yuwu sâmunne nângâjet. Emelâk Isirae lohimbîje otjetâ dondâ bâleop yakât Anitâje nângâm bâleyingim yuwu sâm Mose ekumu kulemgup.

“Lohimbî otjetâ dondâ bâleap. Yakât otmâ nine engatneâk otmâ kâsipyongom nombotje hilipyongowom. Yâhâ nombotje âlâmâ yekmâ tepne nângâyîngim umam sâyîngiwom. Yamâ nâhât wahap.” Yawu sâm ekumu kulemgup.

¹⁶Yakât topje yuwu sâmunne nângâjet. Lohimbî âlâ me âlâje otjetâ bâlemap yan Anitâje matje yîngiwe sâm otmâ pat yan lohimbî ya yengât biwiyenje ki watmâ otyingimâp. Me wuân me wuân otningi sâm ulitgumai ya yengât lau ki watmâ otyingimâp. Yâku ikje nângân nângân ya konok watmu ârândân otmâ. ¹⁷Yakât topje yuwu tap. Embânân Anitâje Aihita lohimbî yengât kunyene pato, kutje Parao sâm, den ekumu Mosenje kulemgup ya yuwu tap.

“Gâje kunge kârikje otmâ betnohowuat. Yawu otnihirâ sâmunne umatje topje topje lohimbilipje yengâlen teteyingimu hâhiwin nângânomai. Yanâmâ nâhât wâtne ekjetâ âlâ kândâkdâ otbuap. Ekjetâ yawu otbuap yakât den pat sâm han

tuhujetâ hânjan kulemjan arimu nângâm mepaenekomai. Yakât otmâ yâk yengât kunyeje sâm katgeksan.” Moseje den yawu kulemguop tap.

¹⁸ Yakât topjeâmâ yuwu. Lok âlâ me âlâje otjetâ bâlemap yan Anitâje kâsipyongom ikje engatjeâk otmâ nombotje yekmâ mem lohotje tuhuyekmap. Yâhâ nombotje âlâmâ betyongomu yejahâk hiliwahonomai.

Anitâje den eknongop ya ki kakjan sânom.

¹⁹ Den yawu tap yakât otmâ yuwu mon sâm âinohonomai. “Anitâje ikje engatjeâk otmâ lohimbi nombotje betyongomap. Betyongomu yanâmâ otmâ tâpikgum hiliwahonomaihât pat manmai. Yâhâ hiliwahonomai yan Anitâje otmai ambolipje sâm yâk yengâlen gâitbuap yamâ bâlewuap. Yamâ wongât? Ikjak betyongomu hiliwahonomai yakâ.” ²⁰⁻²¹ Yawu mon sâm âinohonomai yakât yuwu sâmune nângâjet. Nen kerekje otmunje bâlemu tosa kakjan manmain. Yakât otmâ Anitâje den eknongop ya ki kakjan sânom. Yakât topje nângâjetâ keterahâkgât amaj tuhumi yan hâum sâmune nângâjet. Imbi âlâje ikje engatjeâk dengop kutakum amaj yâhâp tuhuwuap. Tuhum pesuk pilâm âlâ mem bukuje wajbuap. Wajmu yâkje mem ari bukulipje orop yan sot um nem heroje otnomai. Yawu otmâ amaj âlâmâ bau me pâi sot um yingiwom sâm mem kalop. Mem katmu amaj yaje amboje yuwu sâm ekuwuap. “Mej, gâje nâ tuhunekmâ bau me pâi yengât sot umbom sâm mem ketetmâ katneksat yakât nângâmune bâleap.” Yawu sâm amboje ekuwuap. Yakât otmâ ambojaje tuhuwe sâm nângâwuap dopjan tuhuwuap gârâmâ wuân me wuân otbuap yamâ nângâwuap dopjan otbuap. Yawu.

²² Yakât topjeâmâ yuwu. Nen lohimbi kerek nenjahâk otmunje bâlemu hiliwahonomgât pat manmâ gain. Otmu Anitâhât wâtje pato tetemu ekmâ sâm alahnehât kuk in yawu ki otmâ hilipnongop. Yawu otmâ orotmemenenje bâleje pilâm ikjan biwinenje katnehât lohotjan tuhunehop. ²³⁻²⁴ Lohotjan tuhunehop yakât otmâ nen Yura lohimbi nombotje otmu pâku lohimbi nombotje mem menduhunenekmu yâkâlen biwinenjae kepeim mansain. Yâhâ ikje biwijahât topje tetemu ekmâ mepaenehât ikjahâk wawaenenekmâ umam sâningim nenekmu ârândâj olop. Yawu gârâmâ hâmbâi sâp patoen yâk orop himbimân ttmâ heroje kakjan manmâ yâhânomgât emelâk sâm kalop. ²⁵ Yakât otmâ nen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi Anitâje menenekmu biwi konohâk otmâ mansain. Den yan yuje emet inânjan poropete âlâ, kutje Hosea sâm, yâk ekumu kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi hâkâj otmâ betyongomune nâhât pat ki mansai yamâ wawaeyekmâ nine nanne baratne sâm meyebom. ²⁶ Otmu emelâk hân tâmbâen manbi yan yekmâ yeje nine pat ki mannomai sâm betyongowan. Yamâ hâmbâi meyebom yan “Anitâ Manman Ambojahât nanje baratje bulâje,” sânomai.” Den yawu tap.

²⁷⁻²⁸ Otmu poropete âlâ, kutje Ye-saia, yâkje emet inânjan Isirae lohimbi yengât yuwu kulemguop.

“Isirae lohimbi dopnenjeâmâ saru sâtjan sak ekmain dop yawu mansain. Yawu gârâmâ nengâlembâ lohimbi kiŋgitje orowâkje Anitâ kutdânenjahât hâkâj otmâ denje ki tem lâuwangimai. Yakât otmâ sâp kâlep ki otmuâk yâk yengât sâm hâreyingim hilipyongowuap.

Hilipyongowuawân lohimbi getek âlâñeâmâ hâmenenñe kinbuap.”

²⁹ Otmu yakât den nombotñe âlâ yuwu kulemguop.

“Nengât sen âlâkuâk tetem sambe sambe otnomaihât Anitâ Hân Himbim Amboñaje itit kiom tuhuningim nen kerek ki mem gulip tuhunenehop. Yâhâ nen kerek mem gulip tuhunenehop mâne emelâk Sotom Gomora ambolipñe kerek hilipyongomu kapi kâwurumñanjak kinop yakât dopñeâk teteningimbâp.” Yawu kulemguop.

Yura lohimbiñe Anitâhâlen biwiyeñaje kepeiminiwi.

³⁰ Den sâm aran yukât topñe yuwu nâñgânom. Pâku lohimbiñe Anitâñe yekmu ârândâñ olâkgât ki nâñgâminiwi. Yawu gârâmâ yâkât den pat âlepñe nâñgâm yâkâlen biwiyeñe kepeim manñetâ yekmu ârândâñ otmap. ³¹ Yawu gârâmâ nen Isirae lohimbi Anitâñe nenekmu ârândâñ olâkgât nâñgâm girem den lâune sâm pâpguminiwin. Yakât otmâ nenekmu bâleop. ³²⁻³³ Nenñeâmâ angoân girem den lâum pâpgum Anitâhâlen biwinenñaje ki kepeiminiwin. Nenñahâk girem den lâum pâpguminiwin. Yakât otmâ Anitâñe otningiop yakât nâñgâm Kiristohât dop kum kâlân hâum sâwe. Anitâñe mâtâwân kât kârikñe katmu tatmap yan nengâlebâ lohimbi kiñgitñe orowâk yongomap. Yawu otmâ gai yan poropete âlâñe den kulemguop yakât bulâñe tetem gap. Den yamâ yuwu tap.

“Yuwu nâñgâñet. Yerusalem kapi Sion pumñan tap yan kât âlâ katmune tatmap yan kapi ambolipñe yeñgât kâiyeñan teñ sâwuap. Kâiyeñan teñ sâm yongomu ki ekmâ nâñgâm inâk arinomai. Otmu lohimbi âlâ me âlâñe ya ekmâ yâkâlen biwiyeñaje kepeim

mannomai ya yeñgâlen bulâñe tetemu biwiyeñe dopñan otbuap.”

Yura lohimbi otmu pâku lohimbi kutdâyeñe Yesu konohâk

10 Bukulipne, yuwu sâmune nâñgâñet. Biwinaje yawu nâñgâman. Nine kapilipñaje Kiristohâlen biwiyeñaje kepeim manñetâ Anitâñe manman kârikñahât pat kuyiñgiâkgât nâñgâm ulitgum manman. ² Yawu gârâmâ kapilipñaje Anitâhât mâtâp girawu tap yakât pâinmâ tem lâuwangine sâm biwiyeñaje hikum mansai yakât topñe emelâk nâñgâwan. ³ Yâhâ Anitâñe nenekmu ârândâñ olâkgât mâtâp ya ekñetâ ki keterakyiñgimap. Yakât otmâ yeñe eñgatyeneñe otmâ mâtâpgât hâum pâpgumai. ⁴ Yâhâ girem den lâum manmâ gawi yakât bulâñe yamâ Kiristo. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâñe yâkâlen biwiyeñaje kepeimai yamâ Anitâñe yekmu ârândâñ otmap.

⁵ Yawu gârâmâ Anitâñe Yura lohimbi nenekmu ârândâñ otbuap yakât emelâk Moseñe den âlâ kulemguop ya yuwu tap. “Lohimbi âlâ me âlâñe girem den ya tâñ tâñâk watnomaiñeâmâ manman kârikñan mannomai.”

Yawu gârâmâ lohimbi yawuya âlâ ki tap. ⁶⁻⁷ Yâhâ lohimbiñe Kiristohâlen biwiyeñaje kepeinetâ Anitâñe yekmu ârândâñ otbuap yakât Moseñe den âlâ yuwu kulemguop tap.

“Biwiyeñaje yuwu ki nâñgânomai. “Anitâñe nenekmu ârândâñ olâkgât bulâñe himbimân ewan tatmap. Yawu gârâmâ lok âlâñe himbimân yâhâ mem gewuapñe dop âlâ ki tap.” Otmu âlâ yuwu ki nâñgânomai. “Âo, bulâñe yamâ hân amutgen tatmap. Lok âlâñe yaken ge mem gawuapñe dop gurâ ki tap.” Yawu ki nâñgânomai.”

Gârâmâ Kiristoŋe ge tihitnenŋe olâk sâm âlâŋe himbimân yâhâm memu geromawot. Me âlâŋe ge embun lok mumuŋe tatmaiângen Kiristo memu âwurem garomawot. Yawu ki tap. Emelâk Kiristoŋe himbimâmbâ ge hohetnenŋan manmâ muop. Otmu mumuŋambâ yahatmâ tatmap. ⁸Yakât otmâ Moseŋe den nombotŋe torokatmâ kulemguoŋe yamâ yuwu tap.

“Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otbuapgât emelâk den kalop yamâ nâŋgâm alahumunŋe biwinenŋan tatmap.” Yawu tap.

⁹Yâhâ Anitâŋe Yesu Kiristo mumuŋambâ mem yahatmu tatmap yakât den pat lohimbî âlâ me âlâŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu biwiyenŋe Kiristohâlen kepeim tem lâuwangim manmai. Yawu manmâ yakât topŋe sâm tetem bukulipyeŋe ekyongonomai yamâ Anitâŋe tosayeŋe pilâyŋgim meyekmu manman kârikŋan mannomai. ¹⁰Yawu tap gârâmâ nenŋe Kiristohâlen biwinenŋe kepeimain yakât otmâ Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmap. Yakât topŋe lohimbî ekyongomunŋe manman kârikŋahât pat kuningiop yakât bulâŋe menom. ¹¹Yâhâ pat yakât bulâŋe yamâ teteningimu menom yakât Moseŋe den kulemguoŋe ya yuwu tap.

“Lohimbî âlâ me âlâŋe yâkâlen biwiyenŋe kepeim mannomai ya yeŋgâlen bulâŋe tetemu biwiyenŋe dopŋan otbuap.” Yawu tap.

¹²Yâhâ Kutdânenŋe yamâ Yesu Kiristo konok. Yakât otmâ nen Yura lohimbî otmu pâku lohimbî orop dop kono-hâk mansain. Yakât otmâ lohimbî âlâ me âlâŋe “Biwinenŋe gemapgât tihitnenŋe ot” sâm ulitgunomai yamâ in yawu nâŋgâyŋgiwuap. ¹³Den yan yuŋe emelâk poropete âlâŋe den kulemguoŋe ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbî âlâ me âlâ kutdâŋe tihityenŋe olâkgât biwiyenŋe yâkâlen katmâ ulit-

gunomai yamâ meyekmâ manman kârikŋan katyekbuap.” Yawu tap.

¹⁴⁻¹⁵Yawu gârâmâ Kiristoŋe ikŋe den pat âlepŋe ari pâku lohimbî kâsikum yŋŋinehât ki hâŋgânnongop mâne ki ari kâsikum yŋŋimbâin. Otmu den ya ki ari kâsikum yŋŋiwin mâne ki nâŋgâm heŋgeŋgumbâi. Otmu ki nâŋgâm heŋgeŋguwi mâne yâkâlen biwiyenŋe ki katbâi. Otmu aŋgoân yâkâlen biwiyenŋe ki katbî mâne “Biwinenŋe gemapgât tihitnenŋe ot” sâm ki ulitgumbâi. Yakât otmâ ari den pat âlepŋe pâku lohimbî kâsikum yŋŋinom. Emelâk poropete âlâ, kutŋe Yesaia, yâkŋe den kulemguoŋe ya yuwu tap.

“Den pat âlepŋe ya mat taka eknongoai.”

¹⁶Den yawu kulemguoŋe gârâmâ Yura kapi ambolipŋe dondâhâlâkŋe den pat âlepŋe nâŋgâŋetâ helekŋe otmu bet pilâm mansai. Yakât otmâ Yesaiaŋe den yakâlâk torokatmâ kulemguoŋe ya yuwu tap.

“Kutdâ, gâhât den pat âlepŋe ya lohimbî ekyongomunŋe nâŋgâŋetâ bonŋe bia otmap.” Yawu tap.

¹⁷Den sâm aran yukât topŋe yuwu sâ-mune nâŋgâŋet. Lohimbî âlâ me âlâŋe Kiristohât den pat âlepŋe ya buku nombotŋe ekyongonŋetâ nâŋgâŋetâ keterakyŋgim yamâ yâkâlen biwiyenŋe kepeim mansai.

¹⁸Yâhâ Yura kapi ambolipŋe den pat âlepŋe ya emelâk nâŋgâwi. Yakât otmâ embânân lok âlâŋe den kulemguoŋe ya yuwu tap.

“Lohimbî hânŋan kulemŋan mansaiŋe Anitâhât topŋe nâŋgâŋetâ keterakyŋgiâkgât ikŋak wahap topŋe topŋe kalop yan ekmâ ikŋe topŋe nâŋgâmai.”

¹⁹Yakât otmâ Isirae lohimbîŋe emelâk nâŋgâŋetâ keterahop. Kândikum emelâk Anitâŋe Mose ekumu kulemguoŋe ya yuwu tap.

“Yeŕe pâku lohimbi yeŕgât nânĝâŕetâ ĝemap yamâ mem buku tuhuyekbom. Yawu otyiŕĝimune yeŕe eweakmâ nânĝâm bâlenomai. Otmu yâkŕe nâhât topne ki nânĝâm hâlim milim mansai. Yamâ biwi sânduhân katyekmune yeŕe yekmâ tepyeŕe kâlâp sewuap.”

²⁰ Yâhâ Anitâŕe Yesaia den ekumu kulemguoŕ ya yuwu tap.

“Lohimbiŕe nine manman âleŕŕahât mâtâp yakât topŕe ki nânĝâm manminiwi yaŕe nânĝâŕetâ haŕ sâyiŕĝimu nâhâlen torokatsai.”

²¹ Yawu ĝârâmâ Anitâŕe Isirae lohimbi yeŕgât nânĝâm yuwu sâm ekumu kulemguoŕ.

“Isirae lohimbiŕe nâhâlen torokatŕetâ wawaeyekbehât nânĝâm lohotŕan ekyongom gan. Yawu ĝârâmâ den nânĝâmai yamâ ândâpyeŕe kârikŕe otmâ den ya betgumai.”

Anitâŕe Yura lohimbi biwiyeŕe ekmâ kiwiliyekmâ nombotŕeâk meyeŕop.

11¹⁻² Emelâk Anitâŕe Isirae lohimbi ikŕe pat kuyiŕĝiop yamâ ândâpyeŕe kârikŕe otmâ ki tem lâuwaŕĝim gai. Yawu otbi yamâ Anitâŕe kerehâk ki betyongop. Kândikum emelâk Anitâŕe hân himbim ki kândikyotgowâmbâek Isirae ambolipŕe yeŕgât topyeŕe nânĝâm heŕŕeŕguop. Yakât otmâ ândâpyeŕe kârikŕe otmâ ki tem lâuwaŕĝim mansai yakât ki pârâk pilâm kerehâk betyongop. Yâkŕe kerehâk betyongop mâne nâ gurâ orowâk betnongomu yâkâlen biwinaje ki kepeim tem lâuwaŕĝim gambâm. Yâhâ nâmâ Isirae amboŕe, Benyamingât senâmbâ ĝâtŕe. Yakât otmâ emelâk Anitâŕe tâmbâne Awaraham yâkât pat kuwaŕĝiop ya nâku yawuâk membom. Nâmâ ki betnohop. Yâhâ nen yu mansain nengât dowâk otmâ manminiwi yan poropete

âlâ, kutŕe Elia sâm, yâkŕe Anitâ ekum tâmbâlipnenŕe yeŕgât yuwu sâop.

³ “O Anitâ, hotom uhihimain yakât kawekum ĝahaem poropete loklipŕe watyekmâ nombotŕe yongonŕetâ muwi. Nâ niniâk tem lâuhihim mansan. Yawu ĝârâmâ hilipnohone sâm pâinneksai.”

⁴ Yawu sâmu Anitâŕe yuwu sâm ekuop.

“Nâŕe nine poropete lok 7000 yawuya mâmâŕe otyiŕĝimune kasalipyeŕe yeŕgât Lâpio âlâ, kutŕe Bali sâm, ya ki mepaem gai. Yawu otmâ tem lâunihim mansai.”

⁵ Yâhâ emelâk Anitâŕe Isirae lohimbi biwiyeŕe ekmâ kiwiliyekmâ nombotŕeâk mem buku tuhuyehop. Yakât dopŕeâk sâp yiwerenŕe yuâmâ Yura lohimbi biwinenŕe ekmâ kiwilinenekmâ ikŕe eŕĝatŕeâk otmâ nombotŕe betnongop. Otmu nombotŕe menenekmu biwinenŕaje yâkâlen kepeim tem lâuwaŕĝim yâkât pat mansain. ⁶ Yâhâ Anitâŕe otbin mewin ya ekmâ yakât dopŕan kiwilinenekmâ nombotŕeâk umam sâningiop mâne ikŕe eŕĝatŕeâk otmâ menenekmap ya ki sâmbâin.

⁷ Den sâm aran yukât topŕe yuwu nânĝânôm. Anitâŕe nenekmu ârândâŕ olâk sâm Isirae lohimbi dondâŕe mâtâp katyiŕĝiop ya ki watmâ gawi. Yakât otmâ bulâŕe ki mem mansai. Yawu ĝârâmâ nen nombotŕe Anitâ ikŕahâk menenekmu mansainŕe yâkâlen biwinenŕaje kepeim manmunŕe nenekmu ârândâŕ otmap. Yâhâ bukulpnenŕe kiŕĝitŕe orowâkŕe kunyeŕe kârikŕe otmâ manbi yakât huhopŕe Anitâŕe betyongomu biwi pâlâmŕe manminiwi. ⁸ Den yan yuŕe emelâk den nombotŕe kulemgui ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Kunyeŕe kârikŕe otbi yakât huhopŕe Anitâŕe betyongomu biwi pâlâmŕe

manmâ denje nângânetâ ki keteraky-
ingimap. Otmu mâtâp watmâ pâpgu-
mai.” Topje yawu tap.

⁹⁻¹⁰Yawu otminiwi yakât matje An-
itânje yinggiâkgât Dawitiŋe den âlâen
hâum yuwu sâmu ulitguop.

“Kasalipnaje sot me âlâlâ ekmâ bi-
wiyenje kilik kilik sâmu mene sâmu
yan ki ekmâek paŋgoŋan geŋetâ
meyehâkgât nanŋan. Me ki nângâm
nângâm otmâ ari tupaen kioŋetâ
yongowuapgât sâmu ekgohoan. Me
umatje kakyenjan yâhâmu tânyenje
houŋ sâmu hâhiwin nângâmbisâihât
nanŋan.” Yawu sâmu ulitguop.

Anitânje pâku lohimbi mem buku tuhuyehop.

¹¹Aiop, den ekyongoan yukât topje
âlâen hâum sâwe. Yura lohimbije
ki nângâm nângâm otmâ ari kâlân
kâiyenjan teŋ sâmu yan tupaen kioŋetâ
ki yongop. Yakât topje yuwu sâmune
nângânet. Yura lohimbije otmâ
tâpikguminiwi. Yâhâ pâku lohimbije
Anitâhâlen biwiyenaje kepeimai
ya yengât tosayenje pilâm manman
kârikŋahât pat kuyingimap. Yâhâ
yâk yengâlen bulâne teteap yakât
Yura lohimbije eweakmâ nângâm
bâleyingim bulâne orowâk membâinâ
sânomai. ¹²Yâhâ Yura lohimbije
biwiyenje alitmâ Kiristohât hâkâŋ otbi
yakât huhopje Anitânje pâku lohimbi
mem buku tuhuyekmâ manman
kârikŋahât pat kuyingiop. Yakât
otmâ hâmbâi Yura lohimbi yengât
nângân nângânyenje keterakyingimu
Kiristohâlen biwiyenaje kepeinomai.
Yawu otmâ pâku lohimbi orop
biwiyenaje hikuakmâ konohâk otmâ
mannomai. Sâp yanâmâ Anitânje
lukulenekmu hop sambe kakŋan
mannom.

¹³Yura lohimbi nengât topnenje
yawu tap. Yâhâ pâku lohimbi yengât

yuwu sâmune nângânet. Pâku lohimbi
hânjan kulemŋan manmâ arai ya
yengâlen ari Kiristohât den pat âlepje
ekyongowehât yâkŋe menekmâ aposolo
âi sâmu nihiop ya biwinaje tiŋâk kepeim
manman. ¹⁴Yâhâ den pat âlepje
ekyongomune Kiristohâlen biwiyenje
katŋetâ Anitânje manman kârikŋahât
pat kuyingimu mansai. Yawu manŋetâ
Anitânje Yura bukulpne betyongomu
mansai yaŋe eweakmâ nângâm
bâleyingim âlâkuâk manman kârikŋahât
pat kuyinggiâkgât Kiristohâlen biwiyenje
katnomaihât nanŋan. Yakât otmâ âi
sâmu nihiop ya tiŋâk mem manman.
¹⁵Yura lohimbi kiŋgitje orowâkŋe
biwiyenje alitmâ Kiristohât hâkâŋ otbi
yamâ betyongop. Yâhâ pâku lohimbi
sesengâlâkŋe yâkâlen biwiyenaje
kepeiwi ya yengât kaok nângâm mem
buku tuhuyehop. Yâhâ hâmbâi mâne
Yura lohimbije Kiristohâlen biwiyenje
katnomai ya mem buku tuhuyekmâ
manman kârikŋahât pat kuyingiwuap.

¹⁶Tâmbânenje Awarahamje
Anitâhâlen biwiyenaje kepeim ki biwi
yâhâp otmâ manminiop. Yakât otmâ
Anitânje manman kârikŋahât pat sâmu
yâk otmu yâkât sen kuyingiop ya ki
biatbuap. Yakât topje den âlâen hâum
sâmune nângânetâ keterakyinggiâk. Sot
um yan torehenje yamâ Anitâhât pat
sâmu mem ketetmunje ekmu ârândâŋ
olop. Yakât otmâ nombotje âlâ yâkât
ki mem ketetbin ya gurâ yawuâk ekmu
ârândâŋ olop.

Yâhâ nen Yura lohimbije yen pâku
lohimbi orop Anitâhâlen biwinenjanje
kepeim manmâ konohâk oain.
Yakât nângânetâ keterahâkgât den
âlâen hâum yuwu sâwe. Koset gihit
kândârâne ya Anitânje ekmu ârândâŋ
otmap yakât dopŋeâk kele awatŋe
ekmu ârândâŋ otmap. ¹⁷Koset alikŋe
memain yakât dop yamâ nen Yura
lohimbije mansain. Yâhâ pâku lohimbi

yenâmâ himan ikṅak in tetemap yakât dop mansai. Yâhâ koset awatṅan bulâṅe ki kinbuap yamâ ambonaṅe kârâm pilâwuap. Yakât dopṅeâk Anitâṅe Yura lohimbî nombotṅe betyongop. Yâhâ ambonaṅe ari himan awatṅe kârâm mem taka koset awatṅe kârâm pilâwuap yan mem katatgumu âi omoṅ omoṅ otmâ kinbuap. Yakât dopṅeâk pâku lohimbîṅe Kiristohâlen biwiyenṅe kepeimai yen meyekmâ Yura lohimbî bulâṅe ya yengâlen torokatyekmâ tâmbâlipyenṅe yengât pat kuyiṅgiop ya yawuâk yengât kuyiṅgimu mansai.¹⁸ Yakât otmâ awatṅe kârâm pilâwuap yakât dopṅeâk Anitâṅe Yura lohimbî nombotṅe betyongom ya yengât kaweyenṅan yen katyehop. Yakât otmâ yengâhât nâṅgâṅetâ yahatmapgât yuwu sâmune nâṅgâṅet.

Koset ambonaṅe topṅe lawitmâ pitim hengengumu yanâmâ awatṅe liṅgarakmu bulâṅe kinbuap. Yakât dopṅeâk Anitâṅe angoân manman kârikṅahât pat sâm Awaraham otmu yakât sen ya yengât kuyiṅgiop. Yakât otmâ pat kuyiṅgiop ya torokatmâ yawuâk pâku lohimbî yengât sâm kuyiṅgiop.

¹⁹ Bulâṅanâk pâku lohimbî yengât kawe teteyiṅgiâkgât Anitâṅe Yura lohimbî biwiyenṅe kârikṅe otmâ manbi ya betyongop. ²⁰⁻²¹ Yawu gârâmâ biwiyenṅe kârikṅe otmu Kiristohât hâkâṅ otmâ yâkâlen biwiyenṅe ki katbihât Anitâṅe betyongop. Yâhâ yen pâku lohimbîṅe yâkâlen biwiyenṅe tiṅâk kepeim mansai. Yawuâk torokatmâ mannomai yanâmâ Anitâṅe ki betyongowuap. Yakât nâṅgâm hâkyenṅe mepaemaihât yuwu sâmune nâṅgâṅet. Emelâk Yura lohimbîṅe kosetgât dop otmâ manbi. Yawu gârâmâ Kiristohât hâkâṅ otṅetâ yaṅak Anitâṅe betyongop. Yâhâ yenâmâ himangât dop oai. Yawu

gârâmâ himan otmu koset topyetenṅe ikṅiâk ikṅiâk. Otmu yakât dopṅeâk yen pâku lohimbî otmu nen Yura lohimbî topnenṅe ikṅiâk ikṅiâk. Yawuâke yamâ Anitâṅe yen meyekmâ nengâlen torokatyekmu orowâk mansain. Yâhâ yengâlen gâtṅe âlâ me âlâṅe Kiristo betgunomai otmuâmâ Anitâṅe biwiyenṅahât topṅe nâṅgâm ambonan ambonan betyongowuap. Yakât nâṅgâm yenṅe Anitâ ewe katmâ manṅet.

²² Den sâm aran yukât topṅe yuwu nâṅgânom. Yura lohimbîṅe biwiyenṅe kârikṅe otmu Kiristohât hâkâṅ otbi yamâ Anitâṅe betyongom matṅe tâṅ tâṅâk yṅgiop. Yawu gârâmâ yenâmâ Kiristohâlen biwiyenṅe katbi yan umam sâyiṅgim buku tuhuyehop. Otmu biwiyenṅe tiṅâk kepeim mannomai otmuâmâ yâku yawuâk buku otyiṅgiuwuap. Yâhâ yenṅe Kiristo betgum mannomai yamâ yen yawuâk betyongowuap. ²³ Anitâṅe Yura lohimbî betyongop ya yengât nâṅgân nâṅgânyenṅe keterakiṅgimu Kiristohâlen biwiyenṅe katnomai yanâmâ Anitâṅe nâṅgâyiṅgim himan awatṅe mem katatgumu âi omoṅ omoṅ otmâ kinsap yakât dopṅeâk ikṅe komolân torokatyekmu manman âlepṅanâk mannomai. Yawu otbuapgât wâtṅe pato tap. ²⁴ Yâhâ Yura lohimbî nen otmu pâku lohimbî topnenṅe ikṅiâk ikṅiâk tap yakât torokatmâ sâwe. Nen Yura lohimbîṅe kosetgât dop mansain. Yâhâ yen pâku lohimbîâmâ himangât dop mansai. Yakât otmâ Anitâṅe yen meyekmâ koset bât bâṅṅan torokatyehop. Yawu gârâmâ topyetenṅe ikṅiâk tapgât otmâ kârikṅeâk ki tai. Yawu gârâmâ Yura lohimbî betyongop ya yengât topyetenṅemâ koset topṅe yawuâk tapgât otmâ Anitâṅe âlâkuâk koset bât bâṅṅan torokatyekmu kârikṅeâk kinnomai.

**Hâmbâi Anitâŋe Yura lohimbi
âlâkuâk mem buku tuhuyekbuap.**

²⁵ Bukulipne, yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Anitâŋe Yura lohimbi betyongom yen meyekmu mansai. Yakât otmâ yehâhât nâŋgâŋetâ yahatmapgât yuwu sâm ekyongomune nâŋgâŋet. Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe nâŋgân nâŋgânne mem pâroŋ pilâmu Yura lohimbi topnenŋe nâŋgâm heŋgeŋuan. Isirae lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe biwiyenŋe kârikŋe otmâ mansai ya nanŋai. Yawu gârâmâ pâku lohimbi Kiristohâlen biwiyenŋe katmâ yâkâlen torokatnomai ya yekmâ nâŋgâmu dopŋan otbuap. Yanâmâ Isirae lohimbi nâŋgân nâŋgânyenŋe keterakyiŋgimu biwiyenŋe yâkâlen katnomai. ²⁶⁻²⁷ Biwiyenŋe yâkâlen katŋetâ tosayenŋe pilâyŋgiwuap sâp yan emelâk Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemguop yakât bulâŋe tetewuap. Den yamâ yuwu tap.

“Nâhât sâtgât Sion pumŋan Yerusalem kapi tap yakât ambolipŋe yengâlembâ lok âlâ tetem Isirae lohimbi yengât tihityenŋe otmâ mem kuwikyebuap. Yanâmâ orotmemeyenŋe bâlenŋe bet pilâm nâhâlen torokatŋetâ tosayenŋe pilâyŋgiwom. Pilâyŋgim orowâk mannongât pat kuyŋgiwom.” Den yawu tap.

²⁸ Yawu gârâmâ Yura lohimbŋe ândâpyenŋe kârikŋe otmu Yesu Kiristohât den pat âlepŋe nâŋgâŋetâ gemu bet pilâŋetâ yanak Anitâŋe betyongop. Yakât huhopŋe yen pâku lohimbŋe den pat âlepŋe ya nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe katŋetâ manman kârikŋahât pat kuyŋgiop. Yâhâ Awaraham, Isaka, Yakop, yâkŋeâmâ Anitâhâlen biwiyenŋe tiŋâk kepeim tem lâuwangim gawi. Yakât otmâ emelâk yâk yengât nâŋgâop yakât dopŋeâk yâk sen nâŋgâyiŋgimap.

²⁹ Yâhâ Anitâŋe tâmbâlipyenŋe

nâŋgâyiŋgimu ârândâŋ otmu meyehop. Yakât otmâ bunewâk ki betyongop. ³⁰ Yenâmâ embâŋân yenŋe engatyenŋeâk otmâ Anitâhât ki nâŋgâwangim manminiwi. Yawu gârâmâ sâp yiwerenŋe yuâmâ Isirae lohimbŋe den pat âlepŋe nâŋgâm hâkâŋ otmâ betbangim mansai. Yakât huhopŋe yen pâku lohimbŋe den pat âlepŋe ya nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim manŋetâ Anitâŋe umam sâyiŋgim tosayenŋe pilâyŋgiop. ³¹ Yakât dopŋeâk Yura lohimbŋe biwiyenŋe kârikŋe otmâ Kiristohât hâkâŋ otmâ mansai yanŋe hâmbâi yâkâlen biwiyenŋe katnomai. Yawu otnomai yan yâk yengât nâŋgâm umam sâyiŋgim tosa pilâyŋgiwuap. ³² Yâhâ nen Yura lohimbi me yen pâku lohimbi kerekŋe otmunŋe bâlem gap yakât topŋe nâŋgâmunŋe keterakningiâkgât Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwinenŋan gemap. Biwinenŋan gemu keterakningimu orotmemenenŋe bâlenŋe bet pilâm Anitâhâlen biwinenŋe kepeimunŋe umam sâningim tosanenŋe pilâningimap.

³³ Anitâŋe wawaenenekmâ tihitnenŋe otmâ gamap. Otmu yawuâk tihitnenŋe otmâ yâhâwuap. Yakât otmâ mepaeen. Yâkŋe yu ya otningim gamap yakât nenŋahâk topŋe nâŋgâne sâm pâpŋgumain. Yâhâ biwiŋan den girawu tatmap ya nenŋahâk nâŋgânomgât dop âlâ ki tap. ³⁴⁻³⁵ Den yan yuŋe emelâk poropete lok nombotŋenŋe den kulemguwi ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Kutdâhât biwiŋan den tatmap ya lok âlâ me âlâŋe yehâhâk nâŋgânomaihât dop âlâ ki tap. Otmu Anitâmâ nâŋgân nâŋgân amboŋe. Yakât otmâ wuân me wuângât ki âlâ pâpŋgumap. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe Anitâ den kâsikum wanŋbuapgât gurâ dop ki tap.” Den yawu tap.

³⁶Anitâ manman ambonaje hân himbim kândikyotgom hânân âliwahap topje topje kalop. Yâhâ ikñak kalowâmbâek hohem tatmâ gap, otmu hohem tatmâ yâhâwuap. Yakât otmâ miti den âlâ tap ya yuwu sâm ekyongomune nângânet.

“Lok âlâ me âlâje Anitâ tosa katbangi-nomaihât dop âlâ ki tap.”

Den yawu kulemugetâ tap yakât nângâm Anitâ mepaem manmâ yâhâm-bisâin. Ya bonjanâk.

Nenje Kiristohât kâije bâteje yawu manmain.

12 Bukulipne, yuwu sâmune nângânet. Anitâje ikñahâk wawaenenekmâ manman kârikñahât pat kuningimu mansain. Yakât dop kum sâwe. Emelâk embâjan Anitâje papatolipnenje yengât orotmeme topje topje sâm katyîngiop. Yakât otmâ miti lok kunlipyeneje mâtâp katyîngiop ya watmâ nonij bulimakao gâim yâkât pat sâm hotom uwanjinetâ hâmenjan yâhâmu nângâmu ârândân otminiop. Yakât topje nângâm yuwu otnomgât nangan. Anitâje mâtâp ningiop yu tâj tâjâk watmâ tem lâuwangim manmâ yâhânom. ²Nenje girawu otmâ Anitâhât tem lâuwangimunje nenekmu ârândân otbuap? Yamâ yuwu otnom. Lohimbi belângen manmaiñe yeje nângân nângânyejambâ tetemap ya watmâ orotmeme âlâlâ otmai yawu ki otnom. Yâhâ nenâmâ Wâtgât mâmâñahât Heakje Anitâhât biwijambâ den mem biwinenjan katmu ya lâum manmâ yâhânom.

³Otmu Anitâje ikñahâk buku otnihim aposolo âi sâm nihiop. Yâkât sâtgât otmâ yuwu sâm ekyongomune nângânet. Anitâhâlen biwinenjañe kepeim mansain. Yakât otmâ yâkñe ikñe âi tuhunomgât bulâje dopnenjan mem teteningimap. Yakât otmâ nenje

âlâku ambonjan ambonjan biwinenjahât topje nanggâginom. Yawu gârâmâ nenjahât nângâmunje ki yahatbuap. ⁴⁻⁵Yakât otmâ den âlâen hâum sâmune nângânetâ keterahâk. Kiristone kunnenje oap. Yakât otmâ nenjeâmâ yâkât kâije bâteje otmâ mansain. Yâhâ kâije otmâ yan yâkât hoj bam gamain. Otmu bâteje otmâ yan lohimbiñe yâkâlen biwiyeñe katjetgât âi memain. Âi sâm ikñiâk ikñiâk ningiop ya mem tânahom manmâ yâhânom yakât yuwu sâmune nângânet. ⁶Nenje yâkâlen biwinenjañe kepeim manmain yakât dopñanâk bulâje ikñiâk ikñiâk teteningimap ya yawuâk otnom. Anitâhât den sâm ekyongonomgât biwinenje mem hewewej tuhuop yakât dopñan ekyongonom. ⁷Otmu den kâsikum yînginomgât biwinenjan kalop otmuâmâ yawuâk den kâsikum yînginom. Yâhâ Kiristohât komot tânyongonomgât biwinenjan kalop otmuâmâ yawuâk tânyongonom. ⁸Otmu bukulipnenje yengât biwiyeñe gemap sâm mem hewewej tuhuyeknomgât biwinenjan kalop. Otmuâmâ yawuâk otyînginom. Yâhâ iri sikum me senje âlâlâ tatningiap ya nombotje mem kâsikum lohimbi nombotje yînginomgât biwinenjan kalop yamâ hewewejâk nembe kalem otyînginom. Otmu Kiristohât komot yengât kunlipyene manjet sâm katneneknomai otmuâmâ biwinenjañe kepeim tâj tâjâk tihityene otnom. Otmu lohimbi yengâlen umatje âlâlâ teteyîngiwuap yan tânyongonomgât biwinenjan kalop otmuâmâ herone kakjan tânyongonom.

Biwinenjañe kepeiakmâ ewe karangim mannom.

⁹Otmu buku oranjine sâm yan hâkñak hâkñak ki oranjinomai. Orotmeme bâleje pilâm orotmeme

âilongoâk watmâ buku oraŋginomai. ¹⁰Otmu bukulipyenye orop ewe karaŋgim biwiyenye kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. ¹¹Otmu âi tuhune sâm Anitâhâlen biwiyenye hikum hewewenjak otmâ tuhunomai. ¹²Otmu lohimbî belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyeknomai yan Anitâŋe manman kârikjahât bulâŋe hâmbâi ningiwuap nâŋgâm yakâlâk biwiyenye mem heronje kakŋan mannomai. Otmu biwiyenye gemapgât haonmâ ârândân Anitâ ulitgunetâ mâmâŋe otyingiwuap. ¹³Otmu bukulipyenye yengâlen umatŋe âlâlâ teteyingiwuap yanâmâ in yawu tânyongonomai. Otmu lomba me lok pupŋe yengâlen takanomai ya nembe kalem otyinginomai.

¹⁴Otmu lok âlâ me âlâŋe mem âlâlâ tuhuyeknomai yamâ yakât matŋe Anitâŋe mem bâleyehâkgât sait kakyeŋan ki pilânomai. Yâhâ yâkŋe lukuleyehâkgât ulitgunomai. ¹⁵Otmu lohimbî kahân ari we bâle nâŋgâmai yamâ biwiyenye sânduk sâekgât orowâk tatmâ biwiyenye mem sânduk tuhuyeknomai. Otmu bukulipyenye buku âlâhât nâŋgâŋetâ yahatmu heronje kakŋan mansap ya yeŋe yawuâk heronje otbaŋginomai. ¹⁶Otmu yenâmâ Kiristohât komot konohâk mansai. Yakât otmâ biwi nâŋgân nâŋgânyenye hikuakmâ konohâk otmu tep âlep nangaŋginomai. Otmu âi sâm yinginomai ya ekmâ tâŋât sâm ki bet pilânomai. Otmu ninahâk otmune ârândân otbuap sâm yeŋahât ki nâŋgâŋetâ yahatbuap. ¹⁷Otmu lok âlâ me âlâŋe yen mem bâleyeknomai yakât matŋe ki kâpekyinginomai. Yeŋe umam sâyingim buku otyinginomai yanâmâ lohimbîŋe yekŋetâ ârândân otbuap. ¹⁸Otmu lok âlâ me âlâŋe tepyeŋe kâu kâlâp semu yahatmâ yen yongone sâm otnomai yan mem lohottŋe tuhuyeknomai. ¹⁹Otmu lok âlâ me

âlâŋe yen mem bâleyeknomai yanâmâ Anitâ ikŋak matŋe kâpekyingiwuap nâŋgâm ki matŋe kâpekyinginomai. Yakât emelâk Anitâŋe den âlâ Mose ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Ninak matŋe yingimune umatŋe kakŋan manmâ yâhânomai.”

²⁰Yâhâ âlâmâ yuwu tap.

“Kasalipyenye po yingiwuap yanâmâ sot mem yinginetâ nenomai. Otmu tohât yekbuap yan gurâ to osom ga yinginetâ nenomai. Yawu otyinginomai yan yâkŋe anjun pato otnomai.”

Den yawu tap. ²¹Yâhâ yen mem bâleyeknomai yan matŋe kâpekyingimaihât biwiyenye galemahom buku otyinginomai. Yawu otyinginetâ kasalipyenye kaok nâŋgânomai.

Gawamangât galemlipnenŋe yengât amutgen mannom.

13 Bukulipne, gawaman me kiap kunlipyenye mansai ya yengât sâwoman. Lok âlâ me âlâŋe yeŋahâk gawamangât lok kunŋe ki otmai. Anitâ ikŋahâk gawaman âi sâm yingim katyekmu kinmai. Yakât otmâ gawaman patonje galemlipnenŋe katyekŋetâ mansai ya yengât amutgen manmunŋe ârândân otbuap. ²Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe ândâpyenye kârikŋe otmâ gawaman yengât den kumai yan Anitâhât nâŋgâŋetâ gemap. Yakât otmâ Anitâŋe den sâm hâreyingimu matŋe umatŋe menomai. ³⁻⁴Yâhâ gawamangât lok yaŋeâmâ Anitâhât sâtgât otmâ tihitnenŋe otmai. Yakât otmâ lok âlâ me âlâŋe orotmeme âlepŋe otmai yaŋe gawamangât lok yengât kiŋgityeŋahât ki otmai. Lok yawuya yengât gawamangât lokŋe nâŋgâŋetâ yahatmap. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe orotmeme bâleŋe otnomai yakât Anitâŋe nâŋgâmu bâlewuap. Nâŋgâmu bâlemu gawamangât lok kunlipyenye mâmâŋe otyingimu tem lâuwangim matŋe yingi-

nomai. Yakât otmâ lok yawuyaje gawamangât lok yengât kingityenahât otjet.⁵ Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâje kilikmâ manne sâam otmaine gawamangât den lâum manjetâ yekjetâ ârândâj otbuap. Yâhâ otjetâ bâlemu nângâjetâ biwiyenan hâuyekmapgât tem lâuyingim mannomai. Yawu mannomai yanâmâ gawamangât lok yaje Anitâhât sâtgât otmâ hâhiwin ki yinginomai.

⁶ Anitâje lohimbî tihityeje otjet sâam gawamangât lok âi sâam yingimnap. Yakât otmâ âiyeje tuhune sâam yan takesihât nanje katjet sâam ekyongonomai yan im in yawu katjetâ ârândâj otbuap.⁷ Yâhâ takesi topje topje ya yengâlen tap yakât mene sâam otjetâ ewe katyekmâ takesihât tewetsenje katnomai.

Manman kârikjahât bulâje menomgât sâp utâpguap.

⁸ Yâhâ yeje lok âlâ me âlâhâlen ari wahap wuân me wuân kandi mene sânetâ tepyeje hewewej otmu yinginomai. Yâhâ ambojaje yakât umburuk otbuawân in yawu yinginetâ pesuk sâwuap. Yawu otmâ bukulipyeye yengât nângâjetâ yahatmu yenhât nângâjetâ gewuap. Yawu otmâ manmai yanâmâ Anitâje girem den Mose ekumu kulemguop ya kerek lâumai yakât dop otmap.⁹ Yâhâ girem den yamâ yukât yan.

“Buku âlâhât imbi ki ekmâ otbuat. Me lok nombotje ki yongorâ munomai. Me kombo ki meyingiwuat. Me buku âlâhât senje âlâlâ ki ekjâlem membe sâam biwihe pârâk pilâwuat.”

Girem den yu otmu nombotje ki ekyongoan yakât den kunje yuwu tap.

“Nenjahât nângâmunje yahatmap yawuâk buku nombotje yengât nângâyingimunje yahatbuap.” Den yawu tap.

¹⁰ Yâhâ lok âlâ me âlâje den yu lâum buku âlâhât nângâjetâ yahatmap, lok

yawuyaje buku âlâ me âlâhât ki nângâm bâleyingim mem ge katyekmai. Yawu otmâ buku konok otyingim girem den kerek lâumai yakât dopje otmap.

¹¹ Yawu torokatmâ otmâ mannomgât yuwu sâamune nângâjet. Emelâk Yesu Kiristohât den pat nângâmunje bulâje otmu yâkâlen biwinenje katbin yan Anitâje manman kârikjahât pat kuningio. Yawu gârâmâ pat kuningio. Yakât bulâje menomgât sâp ya utâpguap. Yakât otmâ kâlâwahom yahatmâ Kiristohât âi tuhune.¹²⁻¹³ Nen kerekje âi kârikjeâk tuhnehât biwinaje nanjan. Yakât otmâ den âlâen hâum sâamune nângâjet. Sâp yiwerenje yuâmâ emet haj sâwe sâam emet topje palalaj yap. Yakât otmâ kâlâwahom yahatmâ manman hângije pilâm pesuk pilânomai. Orotmeme bâleje âlâlâ ki otnomai. To kârikje ki nem biwi hâlim otnomai. Me ki hionakmâ tep bâle nânganginomai. Orotmeme yawuya bet pilâm yan lohimbî nombotjaje lok senyenan kinmâ orotmeme âlepje nanje otjetâ yekmai yakât dopjeâk otmâ mannomai.¹⁴ Yawu manmâ lohimbije Yesu Kiristohâlen biwiyenaje kepeim manjetgât yâkje olop miop yawu otmâ tem lâuwangim mannomai. Yawu manmâ yâkât den pat âlepje sâam haok tuhunomai. Tem lâuwangim mannomai yan emelâk orotmeme bâleje ekjâlem otmâ tâpikguminiwi ya witgum otmain sâam biwiyenje galemahom mannomai.

Nenje orotmeme tânjât âlâlâ otmain yakât Anitâje ki nângâmu yahatmap.

14 Den âlâ yuwu sâamune nângâjet. Lohimbî nombotjaje Yesu Kiristohâlen biwiyenaje tiñâk ki kepeim manmai yamâ yâkât den ki nângâm hejengumai. Yakât otmâ lok yawuya orop den ki sahanginomai. Lok yawu yamâ buku otyingim yâk orop biwiyenje hikuakmâ konohâk otbuap.

²Yakât yuwu sâmunne nângânet. Lok nombotņaje Kiristohât den nângâm heņgeņgum soņgo bau ki ekmâ kiwilim nemai. Yâhâ lok nombotņajeâmâ gorâyņgimu yuwu sâmai. “Maiņ, soņgo bau yukât topņe girawu? Porom Lâpio mepaem hotom uyiņgim yan neņetâ torehenņe in tap ya yu mon?” Yawu sâm soņgo bau ya bet pilâm salup konok nemai. ³Yâhâ soņgo bau nemaiņe buku âlâhât ki nângânetâ gewuap. Otmu Anitâņe soņgo bau nemai ya yekmu ârândâņ otmap. Yakât otmâ soņgo bau ki nemaiņe ya yengât ki nângâm bâleyiņgim sâm ge katyeknomai. ⁴Lok âlâ me âlâņe buku âlâhât nângâm bâleyiņgimai me sâm ge katyekmai yamâ Anitâ Ambonenņaje yekmu bâlemap. Kutdânenņe Kiristo ikņak lok kerek nengât biwinenņe ekmap. Yakât otmâ hâmbâi nenņe otmain memain ya ekmâ sâm hâreningiwuap. Yâhâ lok âlâ me âlâņe Kiristohât tem lâuwangimai yamâ mâmâņe otyiņgimu hâmbâi sâp patoen yâkât senņan kinņetâ yekmu ârândâņ otbuap.

⁵Yâhâ Yura lohimbi nengât tatmâ nângâ nângâ hilâm me hombaņ yamâ topņe topņe tap yakât sâwe. Anitâņe nenekmu ârândâņ olâk sâm lok nombotņaje hilâm âlâ me âlâhât nângânetâ yahatmu yan tatmâ nângâmai. Otmu lok nombotņajeâmâ hilâm âlâ me âlâhât nângânetâ dop konohâk otmu yan haonmâ ârândâņ Anitâ mepaemai. Yakât yuwu sâmunne nângânet. Hilâm âlâen me âlâen Anitâ mepaem tatnomai yamâ yen ikņiâk ikņiâk eņgatyeneâk otmâ yan biwi yâhâp ki otnomai. ⁶Yâhâ lok âlâ me âlâņe eņgatyeneâk otmâ hilâm âlâen me âlâen Anitâ mepaem tatmai yamâ yekmu ki bâlemap. Yâhâ lok âlâ me âlâ soņgo bau nemaiņe Anitâ mepaem neņetâ ya gurâ yekmu ki bâlemap. Otmu lok nombotņe âlâ salup konok

nemaiņe yawuâk Anitâ mepaem neņetâ yekmu ki bâlemap. Yakât otmâ eņakmâ ki sâm ge karaknomai.

⁷⁻¹⁰Den sâm aran yukât topņe yuwu nângânom. Kiristohât lohimbi emelâk muwi, me sâp yiwerenņe mansain me hâmbâi tetem mannomai kerek nengât Kutdânenņe otmâ galemnongoâk sâm Anitâņe hângângumu ge muop. Otmu mumuņambâ mem yahatmu tatmap. Otmu yâkņe konok kunnenņe tatmâ yâhâmbisâp. Yakât otmâ nenņahâlâk nângâm mannongât dop âlâ ki tap. Otmu sâp patoen Anitâņe biwinenņe ekmâ den sâm hâreningiwu Kiristone sârerenenekmâ manman kârikņan mem katnenekmu orowâk manmâ yâhânom. Yakât otmâ ki sâm bâleanginom. ¹¹Den yan yuņe emelâk Anitâņe poropete âlâ den ekumu kulenguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Nâmâ Manman Amboņe. Yakât otmâ lohimbi kerekņe ewe katnekmâ metenan kinmâ “Ambonenņe, gâhât heronņe nângâhihiain” sâm mepaeneknomai.” Yawu tap.

¹²Yakât otmâ nen kerekņe Anitâhât senņan kinmâ otmain memain yakât ekumunņe nângâwuap.

Bukulipnenņaje manman âlâ manmai ya yekmâ ki nângâm bâleyiņginom.

¹³Yakât otmâ ki nângâm bâleanginom. Yâhâ bukulipnenņaje otņetâ bâlemap sâm nenņahâlâk ki nângâmunņe yahatmu ihilâk mannom. Yâk orop biwinenņaje hikuakmâ konohâk otmu mannom. ¹⁴Nâņe Kiristo orop biwinetņe hikuakmâ konohâk oap. Yakât yuwu nângâmunne bulâņe oap. Anitâņe wahap topņe topņe, sot kâlê, soņgo bau, me âlâlâ, yuâmâ ki neneņe sâm samut ki kalop. Wahap topņe topņe kalop yamâ neneņeâk hârok. Yakât otmâ lok âlâ me âlâņe soņgo bau me sot

kâle ekmâ ki neneje sâmb samut katmai yamâ yeje engatyeneâk wadmâ katmai. Yawu sâmb yakât kakjan ihilâk nejetâ biwiyenjan hâumu anulaknomai yamâ yeje wahap. Anitâje orotmeme yawu otjet sâmb ki kalop. ¹⁵ Yawu gârâmâ bukulpnenjanje soŋgo bau ki nemai ya yengât senyenjan soŋgo bau ihilâk nenom yamâ dondâ bâlewuap. Kiristoje bukulpnenje yawuya orowâk nengât sâreerenekmâ ge muop. Yakât otmâ nenje lok sen senân tadmâ soŋgo bau nemunje bukulpnenje yawuyaje nenekmâ nengâlen torokatjetâ orowâk nenom yanâmâ samut katbi ya loŋgâem ihilâk nejetâ biwiyenjan orotok sâmbuwap. Biwiyenjan orotok sâmbu Kiristo betbangim orotmemeyeje bâleje pilâwi ya miwirikum otmâ hiliwahomai sâmb nenje lok sen senân kinmâ soŋgo bau ki nenom. ¹⁶ Nenjeâmâ soŋgo bau nemain yan biwinenjanje nâŋgâmunje ki hâunenekmap. Yawu gârâmâ bukulpnenje nombotjanje nenekmâ sâmb bâleningimaihât lok sen senân tadmâ soŋgo bau ki nenom. ¹⁷ Yawu gârâmâ nenje sot kâle me soŋgo bau kiwilim nombotje nemain otmu nombotje ketetmain yakât Anitâje ki nâŋgâmap. Yâhâ biwinenjanje hikuakmâ konohâk otmu tem lâuwangim heronje kakjan mannehât Wâtgât mâmâjahât Heakje mâmâje otningimap. ¹⁸ Yawu manmunje lohimi belângen manmaiŋe nâŋgâningiŋetâ yahatmu Anitâje nenekmu ârandâŋ otmap.

¹⁹⁻²¹ Yawu gârâmâ yâhâpne sâmbune nâŋgânet. Anitâje sot kâle me soŋgo bau katningiop yamâ neneje hârok. Yawu gârâmâ bukulpnenjanje nenekmâ nengâlen torokatjetâ orowâk nemunje yan yepak samut katbi ya loŋgâemai sâmb lok sen senân tadmâ soŋgo bau me to kârikje ki nenom. Yâhâ bukulpnenjanje wuân me wuângât samut kat-

mai yaje nâŋgâm bâleningimaihât ya yengât senyenjan kinmâ ya ki otnom.

Nen Anitâhât komot konok mansain yuje hionakmain sâmb sot kâle me soŋgo bauhâlâk ki nâŋgânom. Yawu gârâmâ biwinenjanje hikuakmâ konohâk otmu tihit oranjinom yakâlâk nâŋgâm mannom. ²²⁻²³ Yakât yuwu sâmbune nâŋgânet. Anitâje soŋgo bau me senje âlâlâhât samut ki kalop ya nâŋgâmain. Yakât otmâ soŋgo bau me âlâlâ nemain yan biwinenjanje nâŋgâmunje ki hâunenekmap yan heronje nâŋgâmain. Yawu gârâmâ bukulpnenje nombotjanje soŋgo bau me to kârikje me âlâlâ yakât samut katmai ya senyenjan kinmâ ya ki otnom. Yâhâ Anitâje konok biwinenjahât topje nâŋgâmap. Yakât otmâ lok âlâ me âlâje biwi yâhâp kakjan yu ya otmai me nemai yanâmâ biwiyenjan ekmu ki ârandâŋ otmap.

Kiristoje ikjahâlâk ki nâŋgâm manminiop yawu mannom.

15¹⁻³ Bukulpne, yejahâlâk nâŋgâmaiâhât yuwu sâmb ekyongomune nâŋgânet. Kutdânenje Kiristoje ikjahâlâk ki nâŋgâm manminiop. Yakât emet inânjan lok âlâje den kulemgup yakât bulâje Kiristohâlen teteop yamâ yuwu tap.

“Anitâ, lohimi gâhât sâmb bâlehihi-maiŋe nâje tem lâuhihiman yakât mem ge katneksai.” Yawu tap.

Yâhâ Kiristoje olop yakât dopneâk nenâmâ yuwu otnom. Bukulpnenjanje Anitâhât den topjambâek ki nâŋgâmaiŋe soŋgo bau nenehât samut katmai ya yengât ki nâŋgâm bâleyingim nennjahâlâk nâŋgânom. Yawu otmâ Anitâhât den nâŋgâm heŋgeŋuŋet sâmb lohotjan den kâsikum yinginom. ⁴ Emelâk Anitâje den ekyongomu kulemguwi ya nâŋgâm mannom. Yawu manmunje umatje topje

topŋe teteningiwuap yan ki pârâk pilâmunŋe biwinenŋe orotok sâwuap. Emelâk manman kârikŋan mannongât pat kuningiop yakât biwinenŋaŋe mem mannom. ⁵⁻⁶Yâhâ Anitâhâlen biwiyenŋaŋe kepeim manŋetâ umatŋe âlâlâ teteyiŋgiwuap yan mâmâŋe otyiŋgimu ki lohotŋe otŋetâ biwiyenŋe orotok sâwuap. Otmu biwi nâŋgân nâŋgânyenŋaŋe hikuakmâ konohâk otmu lauyenŋe menduhum Kutdânenŋe Yesu Kiristo âwâŋe mepaenŋetgât nâŋgâm ulitgum manman.

**Yura lohimbijê pâku
lohimbî orop manman
kârikŋahât bulâŋe menomai.**

⁷Kiristoŋe buku otniŋgimap yan orotmemenenŋe yuwu yawu otmain yakât ki nâŋgâmap. Yakât otmâ bukulipyenŋe orop biwiyenŋaŋe hikuakmâ konohâk otmu ki sâm bâleanŋinomai. ⁸Yawu otmâ Anitâ mepaem yâhânomai. Otmu emelâk Anitâŋe Awaraham, Isaka, otmu Yakop ikŋe pat kuyiŋgim den ekyongop. Yâhâ sâp yiwerenŋe yuâmâ nenŋe pat yakât nelâmguop nâŋgâmaingât nanŋe Kiristo hâŋgângumu Yura lohimbî nengâlen teteop. Nengâlen tetem yan nenŋe Anitâhâlen biwinenŋaŋe kepeim pat yakât bulâŋe menongât kulem topŋe topŋe mem ikŋe den pat âlepŋe eknongop. ⁹Yâhâ yen pâku lohimbijê yawuâk yâkâlen biwiyenŋaŋe kepeinetâ Anitâŋe umam sâyiŋgim tosayenŋe pilâmu orowâk mepaem mannongât giop. Den yan yuŋe emet inânŋan poropete nombotŋaŋe den kulemguwi ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Yakât otmâ nâŋe pâku lohimbî orop manmâ kiki menŋihim mepaheknom.”

¹⁰Otmu âlâmâ yuwu tap.

“Emelâk Anitâŋe Isirae lohimbî meyekmâ pat kuyiŋgiop ya orop pâku

lohimbijê menduhuakmâ heronŋe otbanŋinomai.”

¹¹Otmu âlâmâ yuwu tap.

“Lohimbî hânŋan kulemŋan me wosapâ wosapâ mansai ya orop Kutdânenŋe Anitâ mepaene.”

¹²Otmu âlâmâ Yesaienŋe kulemguop ya yuwu tap.

“Dawitihât senâmbâ gâtŋe âlâŋe tetem pâku lohimbî yengât kunyenŋe manmâ tihityenŋe otbuap. Tihityenŋe otmu lohimbijê yâkâlen biwiyenŋaŋe kepeim mannomai.” Den yawu tap.

¹³Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuningiop yakât bulâŋe orowâk menongât mâmâŋe otniŋgimu yâkâlen biwinenŋaŋe kepeim manmain. Yeŋe yawu torokatmâ mannomai yan biwiyenŋaŋe hikuakmâ konohâk otmu heronŋe kakŋan mannomai. Otmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyiŋgimu pat kuyiŋgiop yakât bulâŋe menomai sâm Anitâ ulitguman.

**Anitâŋe Kiristohât aposolo
sâm Paulo âi waŋop.**

¹⁴Bukulipne, yeŋe biwiyenŋaŋe hikuakmâ buku oraŋim Anitâhât den yakât ki hâum pâpŋum mansai. Yakât otmâ yegahâk den kâsikum aŋgim tânahonomaihât dop tap. Biwinenŋe yawu nanŋan. ¹⁵⁻¹⁷Otmu yen pâku lohimbijê Kiristohâlen biwiyenŋaŋe kepeim manŋetgât Anitâŋe ikŋahâk nâŋgânihim Yesu Kiristohât aposolo sâm âi nihiop. Yakât otmâ Kiristohât den pat âlepŋe kâsikum yingim gan. Yâhâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyiŋgimu Anitâhât tem lâuwawŋiŋetâ yekmu ârândânŋ olâkgât nâŋe biwinenŋe tiŋâk kepeim hoŋ bawaŋgiman. Hoŋ bawaŋgim yan Kiristo orop biwinetŋaŋe kepeiakmu mâmâŋe otnihimu âi memune bulâŋe pâku lohimbî yengâlen tetemap. Yakât nâŋgâmunne yahatsap. Yakât otmâ

den kulemgum katyngian yukât pânje konok konok nângâm heנגgungjetgât pahâk ekyongoan.¹⁸⁻²¹ Kiristone mâmânje otnihimu âi memune bulânje teteap yakât sâwe. Emelâk bukulpnaje Kiristohât den pat ya Yerusalem kapi ambolipnje ekyongowi. Yakât otmâ yâkne âi tuhuwi ya torokatmâ tuhuwomgât ki nângâwan. Yawu gârâmâ nâmâ lohimbî Kiristohât den pat ki nângâwi ya yengâlen nâje sâm ari ekyongowehât nângâwan. Yawu nângâm Yerusalem kapi pilâm yapâ kapi nombotje ya yengâlen nep tuhum yanjak Ilurikon mewan. Yan ari den pat âlepnje ekyongowan. Otmu Wâtgât mâmânjahât Heakje mâmânje otnihimu kulem topnje topnje memune ekjetâ âlâ kândâkdâ otmu Kiristohâlen biwiyeje katbi. Den yan yuņe emelâk poropete âlânje den kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Yâhâ lohimbî hânņan kulemņan manmâ yâkât den pat ki nanğai ya yengâlen ari puwâk ekyongoņetâ nângâņetâ keterakỹngiwuap.” Yawu tap.

Pauloņe Roma kapi ariwom nângâm yakât ekyongop.

²²Otmu nâje kapi ârândân yâhâm gem den pat âlepnje ekyongowan yan yengâlen takawom sâm yambuņe berunņe biwinaje hikum gaminiwan.²³Den ekyongom gamune ârândân oap gârâmâ kapi yu pilâm yengâlen takawom.²⁴Taka tipiņe tatmâ nângâwom yanâmâ yen orop Kiristohât den alahum tep âlep nanğanğinom. Yen orop yan manmâ yapâ yeņe mâtâp menihiņetâ Sipein hânân ari Kiristohât den pat puwâk ekyongowom.²⁵⁻²⁷Otmu Yerusalem kapi ambolipņaje Kiristohâlen biwiyeņaje kepeim mansai ya nombotje senņe âlâlâhât umburuk otmâ mansai. Den pat ya

Makeronia otmu Akaia ambolipnje Kiristohâlen biwiyeņaje kepeim mansai ya ekyongomune nângâm tânyongone sâm nanņe mem menduhum nihiai. Yakât otmâ biwinaje yuwu nanğan. Anğoân nen Yura lohimbîje kapinenņe pilâm pâku lohimbî yengâlen ari Kiristohât den pat ekyongowin. Ekyongomunņe nângâņetâ bulânje otmu yâkâlen biwiyeņe katjetâ Anitânje tosa pilâyngim manman kârîkņahât pat kuyingiop. Yakât matņeâmâ pâku lohimbîje Yura lohimbî senņe âlâlâhât umburuk mansai ya yengât nanņe menduhum nihiai yu mem ari Yerusalem kapi ambolipnje yiņgiwom.²⁸Otmu pâku lohimbî Kiristohâlen biwiyeņaje kepeim mansaiņe tep âlep nângâyngim nanņe yu menduhum katyngiai yukât den pat ekyongowom. Ekyongom yanâmâ yâk pilâyekmâ yengâlen takawom. Taka yen orop yan tipiņe tatmâ nângâm benņe yen pilâyekmâ Sipein hânân ariwom.²⁹Yengâlen takawom yan Kiristone mâmânje otningimu biwinenņaje kepeiakmâ konohâk otmu herone nanğanğim mannom. Biwinaje yawu nanğan.

³⁰Bukulpne, Kutdânenņe Yesu Kiristone sârerenenekmâ kawenenņan kinmu kuņetâ muop. Yakât yeņe nâhât sâm Anitâ ulitguņetâ mâmânje otnihimu lohimbî belângen manmai ya den pat âlepnje ekyongomune nângâm Kiristohâlen biwiyeņe katnomai. Otmu Wâtgât mâmânjahât Heakje mem heweweņe tuhunenekmu biwinenņaje kepeiakmâ mansain. Yakât yuwuhât otmâ nâhât biwiyeņaje tiņâk kepeim ulitgunomai.³¹Pâku lohimbîje nanņe mem menduhum nihiai yu mem ari Yerusalem kapi ambolipnje yiņgiwom. Yiņgimune nângâņetâ ârândân otbuapgât ulitgunomai. Otmu Yuraia ambolipnje Kiristohât den

pat nāngānetā gemu bet pilāmaiņe mem bālenekmaiĥat ulitgunomai. ³²Yawu ulitgunomai yanāmā Anitāņe nāngānihimu yengālen takamune orowāk tatmā biwinenņe sānduk sāmu heronņe nanğanğinom. ³³Otmu Anitā biwi sānduhān katnenekmaņņe yen orowāk tatmā tihityeņe olākgāt ulitguman. Ya bonņanāk.

Pauloņe Roma yengāt nāngāyngiop.

16¹⁻²Bukulipne, nā yengāt tep hero nāngāyngian. Yakāt otmā den bāiņe yu sām hārewe. Tounenņe ālā, kutņe Piwi sām, yākņe Keņgeria ambolipņe Kiristohālen biwiyeņaņe kepeim mansai ya yengāt hoņ bawa manmā tānyongomap. Otmu nā gurā yawuāk tānnohomap. Yakāt otmā pepa yu bāiņe kulemguan gārāmā Piwi waņmune mem Roma yengālen takawuap. Takawuap yanāmā Kutdānenņe Kiristoņe buku otningiop yakāt dopņeāk yengū buku otbaņginomai. Otmu wahap wuān me wuāngāt umburuk otmā āiyongowuap ya in yawu waņnomaiĥat nanğan.

³Otmu yengālen gātņe lohimbī yāhāp, kutyetņe Akuila yet Pirisila, yāk orop biwinenņaņe hikuakmu Kiristohāt āi meminiwin. ⁴Āi orowāk meminiwin yan lohimbī belāngen mansaiņe mem bālenekmai sām hākyetņe ki biuk sāop. Yawu otmā tānnohomutā orowāk nep tuhum gawin. Yakāt otmā nā otmu pāku lohimbī Kiristohālen biwiyeņaņe kepeim mansaiņe yāk yetgāt nāngāyitgiain. ⁵Otmu lohimbī nombotņe yāk yetgāt emelan yāhā menduhuakmā Kiristohāt den ya alahum kiki mewangim mepaemai yengāt nāngāyngian.

Otmu Asia hānān gātņe, lok ālā, kutņe Epaineto sām, aņgoān Kiristohālen biwiņe kalop yākāt nāngāwaņgian. ⁶Otmu imbi ālā, kutņe Maria, yākņe yengāt nāngāmu

yahatmu hoņ bayngim mansap yākāt nāngāwaņgian. ⁷Otmu bukuyāhātne ālāmā, kutyetņe Andoroniko yet Yunia. Nāņe Kiristohālen biwine ki katban yan biwiyetņe yākālen katmā aposolo āi mem gaowot. Yakāt otmā mem pāi emetņan katyelekņetā orowāk manbin. Yāk yetgāt nāngāyitgian.

⁸Otmu bukune ālāmā, kutņe Ambiliato, yākāt nāngāwaņgian. ⁹Otmu lok ālā, kutņe Uruwano, orowāk manmā Kiristohāt āi mewit yākāt nāngāwaņgian. Otmu bukune, Sitaki yakāt nāngāwaņgian. ¹⁰Otmu bukune ālāmā, kutņe Apele sām, emelāk yākālen umatņe ālā teteop. Yawu tetewaņgiop yamā Kiristohālen biwiņe tiņāk kepeim kārikeāk kinop, yakāt nāngāwaņgian. Otmu Aristowolohāt hep torehenlipņe yengāt nāngāyngian. ¹¹Otmu bukune ālāmā, kutņe Herorion, yākāt nāngāwaņgian. Otmu Narikisohāt hep torehenlipņe Kiristohālen biwiyeņaņe kepeim mansai ya yengāt nāngāyngian.

¹²Otmu ata gari Tiripaina yet Tiriposaņe Kutdāhāt tem lāuwaņgim yākāt āi tuhum mansawot ya yetgāt nāngāyitgian. Otmu imbi ālā, kutņe Peasi, Kutdāhāt āi yakāt biwiņe tiņāk kepeim tuhum mansap yākāt nāngāwaņgian. ¹³Otmu lok ālā, kutņe Lupo, yāhāmā Kutdāhāt tem lāuwaņgimu ekmunņe yahatsap. Otmu māmāņe yāk wawaeop yakāt dopņeāk nā wawaenekmā gaop yāk yetgāt nāngāyitgian. ¹⁴Otmu lok kiņgitņe orowākņe menduhuakmā Kutdā mepaem manmai ya yengālen gātņe nombotņeāk kutyeņe yongonbe. Asiņgiritō, Pilehon, Herema, Patorowa, Hereme, yāk yengāt nāngāyngian. ¹⁵Otmu lohimbī yāhāp, Piloloho yet Yulia, emetyetņan bukulipyetņe, Nereo otmu gariņe, ālāmā Olimpa, lohimbī nombotņe kutyeņe ki nāngāyngian

ya orowâk menduhuakmâ Kiristo mepaemai yâk yengât nângâyîngian.

¹⁶Yakât otmâ yu sâlikum nângânomaï. Yawu otnomai yan Anitâhâlen biwiyenaje kepeim buku oranjim mansai yakât heronje nângâm parahuaknomai. Otmu kapije kapije Akaia otmu Asia hânân tatmâ arap yakât ambolipnje biwiyenaje Kiristohâlen kepeim mansaije yengât nângâyîngiai.

¹⁷⁻¹⁸Bukulipne, den tâlâwâk ekyongomune nângâm hejengum biwiyenjan katjet. Anjoân topnje katmâ Kiristohât komolâmbâ nombotjane yengâlen toho yakât den pat âlepne kâsikum yingwi. Den kâsikum yingwi yamâ yejambâ gâtje lok nombotjane yejahât nângânetâ yahatmu kutdânenje Kiristohât ki tem lâuwangimai. Yâkne den bulâne ya nângâm kelangatmâ bukulipyene lohotjan mansai ya kâityongom biwiyenjan kionetâ mâtâp tâpikgum hionakmai hât galemahom hejengum mannomai. Yawu otmâ lok yawuya betyongonomai. ¹⁹Yâhâ anjoân den pat âlepne ekyongonetâ nângâwi yapâek yeje biwiyene galemahom den ya tâj tânjâk lâum gawi yakât sâm haj tuhunetâ nângâm heronje otban. Yeje yawuâk torokatmâ manjetâ den topnje topnje ekyongonetâ nângânetâ Kiristohât den orop ki lâuakbuap ya pilânomai. Yâhâ yakât den orop lâuakbuap yamâ nângâm biwiyenjan katmâ mannomai. ²⁰Yawu otmâ Anitâne yengât biwi nângân nângânyene mem konohân tuhumu hikuakmâ konohâk otmu ki hionaknomai. Yanâmâ yâkne mâmâne otyingimu biwiyene galemahom lok nombotjane Satangât tem lâuwangim Kiristohât den pat kelangatmai yamâ watyekjetâ arinomai.

Yâhâ Kutdânenje Yesu tihitnenje otmapne biwi nângân nângânyene mem

konohân tuhumu kepeiakmâ manjetgât Anitâ ulitguman.

²¹Timoteo orowâk manmâ âi tânahomait yâkne nângâyîngiap. Otmu bukulipne, Lukio, Yason, Sosipata yâkne yawuâk nângâyîngiai.

²²Otmu nâmâ kutne Tetio, Paulone den yu eknohomu kulemgum katyîngian. Nâne yawuâk nângâyîngian.

²³Otmu, lok âlâ, kutje Gaio, yakât emelan yâhâ menduhuakmâ Kiristo yet Anitâ mepaeyelekmain. Yâkne nângâyîngiap. Otmu lok âlâ kutje Erasto yâhâmâ kapi ambolipnane takesi katmai ya galemgumap, yâkne yawuâk nângâyîngiap. Otmu miti lok âlâ, kutje Kuto, yâkne yawuâk nângâyîngiap. ²⁴Kutdânenje Yesu tihitnenje otmapne yen kerek biwi nângân nângânyene mem konohân tuhumu kepeiakmâ mannomai. Ya bonjanâk.

Den bâine ekyongop.

²⁵⁻²⁷Bukulipne, den yu bâine sâmune pesuk sâek. Emelâk embânân Yesu Kiristohât den yukât topnje amokjan talop. Yakât otmâ lohimbi kingitje orowâkne yeje nângân nângân watmâ yakât topnje pâpguminiwi. Yawu gârâmâ Anitâhât poropetelipnaneâmâ yakât topnje nângâm hejengum emet inânjan den kulemguwi yu Yesu Kiristone nen aposololipne kâsikum ningiminiop. Yawu gârâmâ lohimbi hânjan kulemjan manmâ araije den yu nângâm Kiristohâlen biwiyenaje kepeim Anitâhât tem lâuwangim manjetgât nen gurâ ikne sâtgât den kâsikum yingim mansain. Yâhâ Kiristohât den kâsikum yingian yu nângâm biwiyenjan katmâ mannomai yanâmâ Anitâne mâmâne otyingimu yâkâlen biwiyenaje tiñâk kepeim ki lohotje otnomai.

Otmu Anitâ nângân nângânne yahat yahatje yâkne ikñahâk nanje Yesu

Kiristo hângângumu ge kawenennan
kinmâ muop. Mumujambâ yahatmâ
himbimân âwurem yâhâmu âwâñait
tawot. Yawu nâñgâm nenñeâmâ An-

itâ Awoñnenñe sâmb heronje otbangim
mepaem manbisâin. Ya bonñanâk.

Nâ bukuyeñe,
Paulo

1 Korinti

Pauloŋe Korinti yengât ekap

anĝoân kulemgum katyngiopi.

1 O bukulpine,
¹⁻²Yen Korinti kapi ambolipŋaje Yesu Kiristo orop biwiyenaje hikuakmâ konohâk otmu tem lâuwaŋgim manŋet-gât Anitâŋe meyhöp. Nâ Paulo. Emelâk Awoŋnenŋe Anitâŋe Yesu Kiristohât aposolo sâŋ katnekmâ âi nihiop ya mem mansan. Otmu bukunenŋe âlâ, kutŋe Sostene, yâkŋe nâ orop nep tânahom mansait. Yawuhât netŋe heronŋe nâŋĝây-ingim ekap yu kulemgum katyngiait. Yâhâ lohimbi hânŋan kulemŋan manmâ araiŋe Kiristohâlen biwiyenaje kepeim manmai ya Anitâŋe meyekmu komot konohâk otmâ tem lâuwaŋgim Kutdânenŋe Kiristo mepaem manmain.

³Otmu yengât nâŋĝâm Anitâ yuwu sâŋ ulitguman. “O, Awoŋ, ĝaŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristo orop Korinti kapi ambolipŋe Kiristohâlen biwiyenaje katmâ mansai ya yengât nâŋĝâm tihityenŋe otmutâ biwi nâŋĝân nâŋĝanyenŋe kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâekĝât ulitgohan.” Yawu sâŋ ulitguman.

Pauloŋe Korinti kapi ambolipŋe yengât nâŋĝâm Anitâ mepaeop.

⁴⁻⁵Anitâŋe ikŋe engatŋeâk otmâ meyekbe sâŋ Yesu Kiristo hânĝangumu giop. Ĝârâmâ yâkâlen biwiyenŋe katŋetâ Anitâŋe yekmu ârândân otmap. Otmu Kiristo orop biwiyenŋe kepeiakmâ manŋetâ mâmâŋe otyingimu mansai. Yawu otyingimu nâŋĝân nâŋĝanyenŋe holaŋakmu yâkât den pat âlepŋe hewewenâk ekyongonŋetâ bukulpyenŋe nâŋĝanŋetâ âilonĝo oap. Yengât den pat ya nâŋĝâm Anitâ mepaeman. ⁶⁻⁷Yâhâ yen emelâk

biwiyenŋe Yesuhâlen katbi yakât nâŋe Kiristohât den kâsikum yingiminiwan. Ya nâŋĝâm yâkâlen biwiyenŋe kepeinŋetâ mâmâŋe otyingimu tem lâuwaŋgim orotmeme bâlenŋe pilâwi yan ki torokatmâ manmâ gai. Yakât otmâ Wâtĝât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyingimu manman âlepŋahât bulâŋe topŋe topŋe yengâlen tetemu mansai. Otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristoŋe âwurem ge meyekbuap yakât biwi nâŋĝân nâŋĝanyenŋe kilik kilik sâmu mambotbangim mansai. ⁸⁻⁹Yawu ĝârâmâ Anitâ nanŋe Yesu Kiristo Kutdânenŋe orop biwi nâŋĝân nâŋĝanyenŋe hikuakmâ mannomaihât Anitâŋe meyhöp. Meyhöp yakât otmâ ikŋahâk ki betyongowuap. Yakât otmâ Yesu Kiristohât wâtŋan manmâ yâhâŋetâ sâp patoen âwurem ge meyekbuap yan yâkât senŋan koko salehâk kinnomai.

Korinti lohimbiŋe yengâhâlâk nanĝanĝinŋetâ yahalop.

¹⁰⁻¹²Bukulpine, den umatŋe âlâ yengâlen tap yakât sâmune nâŋĝanŋet. Yengâlen ĝatŋe imbi âlâ, kutŋe Koloe sâŋ, yâkât hoŋ bawalipŋenŋe taka yuwu sâŋ eknohowi. “Bukulpinŋe Korinti kapiân mansaiŋe yengâhâlâk nanĝanĝinŋetâ yahatmu yuwu sâŋ den kakŋan sahangim hionĝakmâ mansai. “Âo, Paulo yamâ nengât kunnenŋe. Yâkât den nâŋĝamunŋe bulâŋe otmap,” sâmai. Yâhâ buku nombotŋaŋeâmâ hionĝakmâ yuwu sâmai. “A, a, yawu bia. Nenâmâ Apolohât den nâŋĝamunŋe bulâŋe otmu tem lâuwaŋgimain,” sâmai. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ yuwu sâmai. “Bâe, wonângen, nenâmâ Petorohât komot. Yâkŋe kunnenŋe manmâ den bulâŋe sâmap ya konok nâŋĝamain,” sâmai. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ yuwu sâmai. “Oŋ, nenâmâ Yesu Kiristohât

den nângâm lâumain. Âlâlâ yengât den nângâmunje helekje otmâp,” sâmai.” Den pat yawu eknohetâ nângâmune ki ârândân oap. Bukulipne, Kutdânenje Yesu Kiristone sârereyekmâ kaweyenjan kinmu kujetâ muop. Yakât nângâm ki hionakmâ iknjiâk iknjiâk otnomai. Yawu otmâ kaok oranjim biwi nângân nângânyenjae hikuakmâ konohâk otmu den kakjan ki sahanginomaihât nanjan. ¹³Yawu gârâmâ yengât den pat ya nanjan. Yawu gârâmâ yakât yuwu sâmune nângânet. Yeje hionakmâ nombotjanak Kiristohât komot bulâje mannomaihât dop ki tap. Yesu Kiristone yen komot konohâk manjetgât menduhuyehop. Yawu gârâmâ yejahâk ki hionaknomai. Yawu gârâmâ nâje yengât toсахât otmâ howanân ki nohojetâ muwan. Me manman kârikjahât pat yakât bulâje menomaihât nâhât kulân toen ki katyekbi. Yakât otmâ girawuhât otmâ imbiâk nâhâitje kunnenje oap sâm den sahangimai? ¹⁴Yawu gârâmâ yengâlen gâtje lok yâhâp, kutyetjeâmâ Kirisipo yet Gaio yâhâk toen katyelekban. Yakât nângâmune âilonjo oap. Yamâ wongât? Nâje lok sambe toen mem katyeban mâne dondâek hionaknetâ umatje kakyejan yâhâmbâp. ¹⁵⁻¹⁶Âo, nelâmnohoap, ya nângâmune teteap. Nâmâ Setepanas imbiye naomje hârohâk toen katyeban. Yâhâ yengâlen gâtje âlâ toen katban me ki katban ya ki nângâmune teteap. Yawu gârâmâ yengâlen gâtje sambeje nâhâitje toen katnenehop ya ki sânomai. ¹⁷Yawu gârâmâ Yesu Kiristone menekmâ âi sâm nihiowân yan lohimi toen katyebomgât ki eknohop. Yâhâ iknjak sârerenenekmu howanân kujetâ muop yakât den pat ya kâsikum yingiwomgât âi sâm nihiop. Yâhâ den kâsikum yingiman yan nâhât nângânetâ yahatmu Kiristohât den pat yakât

nângânetâ gemap sâm den pat ya tâj tâjâk ekyongoman. Den ya nine nângân nângân watmâ ki kâsikum yingiman.

Kiristone sârerenenekmâ kawenenjan kinmu kujetâ muop.

¹⁸Yâhâ Kiristone sârerenenekmâ kawenenjan kinmu kujetâ muop yakât den pat âlepje ya lohimi hiliwahonomaihât pat mansainje nângânetâ tâjât otmâp. Yamâ benje nenâmâ manman kârikjahât pat mansainje den pat ya nângâmunje keterakningimu yâkât wâtjan kinmâ tem lâuwangimain. ¹⁹Den yan yuje emelâk Anitâje poropete âlâ den ekumu kulemguoap ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lok nombotjanje yeje nângân nângân watmâ bukulipyeye den kâsikum yingimai yâhâmâ biwiyeye mem gulip tuhumune nângânetâ ki keterakbuap. Me lok nombotje nângân nângânyeye oropje yeje engatyeyeâk otmâ bukulipyeye den ekyongomai yamâ mem kopa tuhuyekmune pâpgunomai.” Den yawu tap.

²⁰⁻²¹Yâhâ lok âlâ me âlâje yeje nângân nângân watmâ Anitâhât den nângâm pesuk pilanomaihât mâtâp yamâ ikje engatjeâk manguyingioap. Yakât otmâ sâp yiwereje yuâmâ lok nângân nângânyeye oropje yejahâk Anitâhât den nângâm pesuk pilanomaihât dop âlâ ki tap. Me lok nombotje pepa emetjan yâhâmainje den girawuya Anitâhât biwijan tap yakât nângâne sâm hâum pâpgumai. Me lok nombotjanje menduhuakmâ yu yakât topje nângâne sâm den alahumai ya je gurâ Anitâhât den ki nângâm hejengumai. Yawu otmâ Kiristohât den pat âlepje nângânetâ tâjât otmâp. Yâhâ nenjeâmâ yâkât den nângânomgât mâtâp ki

manjungimap. Yakât otmâ denŋe nânŋâmunŋe bulâŋe otmu Anitâŋe nine nanne baratne sâŋ wawaenenekmâ manman kârikŋahât pat kuningiop. Yakât otmâ loŋgât nânŋân nânŋânâmbâ tetem gap yakât nânŋâmunŋe gemap. 22-23 Yâhâ Yura lohimbije kulem topŋe topŋe tetemu ekŋetâ âlâ kândâkdâ otmap yanâk Anitâhâlen biwiyenŋe katmai. Yawu gârâmâ Yesu Kiristo howanân kuŋetâ muop yan kulem teteop yakât ekyongomunŋe nânŋâŋetâ gemu bet pilâmai. Yâhâ Girik lohimbijeâmâ manmanŋenahât topŋe lok âlâ me âlâŋe sâŋ kusânâ ekyongoŋetgât nânŋâmai. Yawu nânŋâmai yamâ nenŋe Kiristohât den pat âlepŋe ekyongomunŋe nânŋâŋetâ tâŋât otmap. 24-25 Yawu gârâmâ Yesu Kiristone Anitâhât biwiŋan den âlâlâ tatmap yakât topŋe sâŋ teteop ya lohimbi nombotŋenŋe nânŋâŋetâ tâŋât otmap. Den yakât topŋeâmâ lok âlâ me âlâŋe yenjahâk nânŋâm heŋŋenŋunomaihât dop âlâ ki tap. Yamâ benŋe nen Yura lohimbi nombotŋe otmu yen Girik me pâku lohimbi nombotŋe Anitâŋe dâinenekmâ mâmâŋe otningimu den pat âlepŋe ya nânŋâmunŋe âlâ kândâkdâ otmap. Yawu otmâ yâkâlen biwinenŋenŋe kepeimunŋe nine nanne baratne sâŋ menehop. Yâhâ manman kârikŋahât pat kuningiop yakât bulâŋe nenjahâk menomgât dop âlâ ki tap. Yawu gârâmâ Yesu Kiristo howanân kuŋetâ muop yamâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu yâkâlen kândiwahom manman kârikŋahât mâtâp mem teteningiop. Mâtâp ya watmâ yâhânôm yan bulâŋe ningimu menom.

26-28 Bukulipne, den sâŋ aran yukât topŋe nânŋâŋetâ keterahâkgât yuwu sâŋune nânŋâŋet. Emelâk Anitâŋe yen dâiyekmâ Kiristohât komolân torokatyeŋop yan lohimbi

belâŋen manminiwiŋe nânŋâyŋiŋiŋetâ girawu teteop yakât sâwe. Yen yekmâ nânŋân nânŋânyenŋe geheŋe sâŋ nânŋâyŋiŋiŋetâ geminiop. Yakât otmâ lohimbi belâŋen manmâ nânŋân nânŋânyenŋe orop mansaiŋe yen yekmâ aŋulaknomai sâŋ Anitâŋe meyeŋop. Yâhâ yakât dopŋeâk lohimbi belâŋen manminiwiŋe yekmâ lok tâŋât me lok inŋe sâŋ nânŋâyŋiŋiŋetâ geminiop. Yawu gârâmâ Anitâŋe meyekmâ biwi sânduhân katyekmu mansai. Yakât otmâ lok papato me lok kutyeŋe orop belâŋen manmai yanŋe yekmâ yuwu sânomai. “Biwi sânduhân manŋetâ nenŋe hâmbiŋ gumbiŋ mansain sâŋ aŋulaknomai. 29 Topŋe yawuhât lohimbi âlâ me âlâŋe yenjahât nânŋâŋetâ yahatmu “Nenjahâk manmunŋe ârândâŋ oapgât manman kârikŋan mannom” sâŋ Anitâ ekunomaihât dop âlâ ki tap. 30 Yawu gârâmâ Anitâ ikŋahâk menenekmâ mâmâŋe otningimu Yesu Kiristo orop biwinenŋenŋe hikuakmâ konohâk otmu mansain. Yawu otmâ yâkât biwiŋan den girawu tap ya biwi nânŋân nânŋânnenŋan katmu nânŋâmunŋe keterakningimap. Keterakningimu tem lâuwangimunŋe nenekmu ârândâŋ otmap. Yawu torokatmâ manmâ yâhânôm gât manman bâlenjahât paŋŋoŋâmbâ holanŋenekmu mansain. Yakât otmâ mâtâp katningiop ya watmâ Kiristohât wâtŋan kinmâ manmâ yâhânôm yanâmâ nine nanne baratne koko salek sâŋ menenekbuap. 31 Den yan yuŋe Anitâŋe emelâk poropete âlâ den ekumu kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâŋe bukulipnenŋenŋe nânŋâningiŋetâ yahalâk sâŋ ki mepaeaknomai. Yâhâ Kutdâyenŋenŋe mâmâŋe otyŋgmu manman âlepŋahât bulâŋe yenŋâlen teteap yakât Kutdâyenŋahât

nāngānetā yahatmu bukulipyenē ekyongonomai.” Yawu tap.

**Kiristohât den pat nāngānetā
hâi hâiņe otmap sâm den
hewewenâk kâsikum yingiminiop.**

2 Bukulipne, den sâm aran yukât topne nāngānetā keterahâkgât ninan hâum sâmune nāngānet. Nāņe yengālen puwâk takawan yan Anitāņe tihitnenne otmâ Yesu Kiristo hāngāngumu giop yakât den pat ekyongowan. Ekyongowan yan nāngānetâ hâi hâiņe otmap sâm hewewenâk kâsikum yingiminiwan. Me emelâk pepa emetjan yâhâmune nāngān nāngān topne topne kâsikum nihiminiwi ya ki watmâ ekyongomune nāngānetâ hâi hâiņe otminiop. ²Yawu otmâ Yesu Kiristone kawenenjan kinmu howanân kuņetâ muop yakât nāngām heņgengunetgât biwinanē kepeim den pat âlepņe ya konohâk sâm holaņmâ ekyongominiwan. ³Sâp yan den ya girawu sâm ekyongomune nāngānetâ bulāņe yengālen teteâk sâm nāngām biwine ahom ni-ahop. Yawu otmâ lohottjan ekyongominiwan. ⁴⁻⁵Ekyongominiwan yan den topne topne ki sâm biwiņan kioņminiwan. Yawu gârâmâ Wâtgât māmāņahât Heakņe mem hewewen tuhuyekmu biwiņanē Kiristohâlen kepeiwi. Yakât otmâ yengât manmanyenē ekmune Anitâhât wâtņan kinmâ logkât nāngān nāngān ya ki watmai yawu oap.

**Wâtgât māmāņahât Heakņe
biwinenjan kioņmu Kiristohât den
pat nāngāmune bulāņe otmap.**

⁶⁻⁸Nāņe nāngān nāngān girawuya watmâ den ekyongomune lohimbî nombotņanē nāngānetâ keterakmu Kiristohât nāngām tem lâuwangim mansai. Yakât yuwu sâmune nāngānet. Nāngān nāngān watman yuâmâ lok papatolipnenne yengât nāngān nāngānyenambâ

ki tetemap. Otmu yakât topne gurâ nāngām pâpgum gai. Yâhâ nāngām heņgenguwî mâne Kutdānenne Kiristone Anitâ orop dopyetņe konok oap yakât nāngām ki hâkâņ otmâ howanân kuņetâ mumbâp. Lok yawuya gulip ot-nomai yakât otmâ yâk yengālen den nāngāwe sâm ki ariman. Me lok nāngān nāngānyenē oropņe menduhuakmâ yu yakât topne nāngāne sâm alahu gulahu otmai ya yengālen gurâ ari nāngān nāngān ya ki meman. Yawu gârâmâ nāngān nāngān kâsikum yingim gan yukât topne yuwu tap. Anitāņe hân himbim ki kândikyotgop yapâek nāngān nāngān yu ikņe biwiņan tatmâ gaop. Yakât otmâ lohimbî nombotņanē yenē nāngān nāngān watmâ yakât topne nāngāne sâm hâum pâpgum gawi. Yawu gârâmâ nenņe Anitâ orop laņinjan tatmâ manman kârikņan mannongât nāngām ikņe nāngān nāngān watmâ Kiristo hāngāngumu ge yakât topne eknongop. ⁹Yâhâ Anitâ biwiņan nāngān nāngān talop yakât nāngām poropete âlāņe den kulemguoop ya yuwu tap.

“Lohimbîņe Anitâhâlen biwiņanē tiņâk kepeim manmai ya yengât nāngām manman âlepņahât pat kuyingimu tap. Manman yakât lok âlâ me âlâ biwiņanē nāngām pâpgumai. Me senyenjan ki tetemu ekmai. Me yakât den pat ki sâņetâ nāngāmai.” Den yawu tap.

¹⁰Yawu gârâmâ Anitâhât biwiņan den tatmap yakât topneâmâ ikņe Wâtgât māmāņahât Heakņe nanņap. Otmu lok biwinenjanhât topne yawuâk nanņap. Yakât otmâ Anitāņe yâk hāngāngumu ge biwinenjan kioņmu Kiristohât den pat nāngāmune bulāņe olop. ¹¹Yakât topne nāngānetâ keterahâkgât lok manmannenjan hâum sâmune nāngānet. Lok âlâ me âlāņe bukulipyenē yengât biwiņan den girawu tatmap ya ki nāngāmai. Yâhâ lok girawuya

yeŋgât biwiyenjan tatmap ya yejahâk nâŋgâmai. Otmu yakât dopŋeâk lok âlâ me âlâŋe Anitâhât biwiŋan den tatmap ya ki nâŋgâmai. Yamâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe konohâk nâŋgâmap. ¹²Yâhâ nenŋeâmâ lok âlâ me âlâhât biwiyenambâ nâŋgân nâŋgân âlâlâ tetemap ya nâŋgâm biwinenjan ki katmain. Anitâhâlen biwinenjan kepeim manmâ gain. Yakât otmâ yâkŋe ikŋe enŋatŋeâk otmâ manman âlepŋahât bulâŋe topŋe topŋe ningimu mansain. Yakât topŋe nâŋgâm heŋgenŋehât ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hânŋangumu biwinenjan kioŋmap. ¹³Biwinenjan kioŋmap yan loŋgât nâŋgân nâŋgân ki watmain. Yâhâ yâkât nâŋgân nâŋgân watmâ Anitâhât den bukulpnenŋe kâsikum yingimain. Kâsikum yingimunŋe Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyenŋe mem pâroŋ pilâmu nâŋgâŋetâ keterakyingimap. ¹⁴Yâhâ Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe lok nombotŋe biwiyenjan ki kioŋmâ mâmâŋe otyingimap yaŋeâmâ manman âlepŋe yakât bulâŋe âlâlâ ekŋetâ tâŋât otmu hâkâŋ otmai. ¹⁵⁻¹⁶Yâhâ nenâmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwinenjan kioŋmâ mâmâŋe otningimu Kiristohât biwiŋan nâŋgân nâŋgân âlâlâ tap yakât ki hâum pâpŋumain. Yakât otmâ yu yakât topŋe nâŋgâm heŋgenŋumain. Yawu gârâmâ lohimbi belâŋen manmaiŋe topnenŋe hâum pâpŋumai. Otmu Anitâhât biwiŋan nâŋgân nâŋgân âlâlâ tap yakât gurâ hâum pâpŋumai. Den yan yuŋe emelâk Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemuŋop ya miap. Den yamâ yuwu tap. “Kutdâhât biwiŋan den tatmap ya lok âlâ me âlâŋe yejahâk nâŋgânomai-hât dop âlâ ki tap. Otmu Anitâmâ nâŋgân nâŋgân amboŋe. Yakât otmâ wuân me wuângât ki âlâ pâpŋumap. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâŋe den

kâsikum waŋbuapŋât gurâ dop ki tap.” Den yawu tap.

**Biwinenjan hikuakmâ konohâk
otmu tânahom Anitâ
hoŋ bawaŋgimain.**

3¹⁻²Bukulpne, yeŋgât topyeŋe teteâkŋât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Lepat namân gâtŋe yamâ sot kândâkdâek ki yingimunŋe nemai. Yeŋeâmâ Kiristohât komolân torokatbi yamâ ŋaŋa yeŋgât dop oai. Yâhâ lohimbi belâŋen mansai yâhâmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyenjan ki kioŋmu yaŋak Kiristohât pâpŋumai. Yen dop yawu manmâ Kiristohât topŋe ki nâŋgâm heŋgenŋuai. Yakât otmâ sot kândâkdâek yingimune neŋetâ ombeyenjan tatbuap. ³⁻⁴Yâhâ lohimbi belâŋen mansaiŋe Kiristohât den pâpŋumai ya yeŋgât dop otmâ mansai yamâ yuwu. Yeŋeâmâ nâŋgâm bâleangim den kakŋan sahanŋim yuwu sâmai. “O, Paulo yamâ nengât kunnenŋe.” Yâhâ buku nombotŋeâmâ hioŋakmâ yuwu sâmai. “A, a, yawu bia. Nenâmâ Apolohât den nâŋgâmunŋe bulâŋe otmap.” Yawu sâm yan lohimbi belâŋen manmaiŋe otmai yawuâk yeŋe otmai.

⁵Yâhâ nâmâ Apolo orop Anitâ hoŋ bawaŋgim Kiristohât den pat âlepŋe ekyongomutŋe yâkâlen biwiyenjan katbi. Yâhâ Anitâŋe âi ikŋiâk ikŋiâk sâm nitgimu mem manmâ gait yakât nâŋgâŋetâ keterahâkŋât den âlâen hâum yuwu sâwe. ⁶Lok âlâŋe nep tuhum sot âlâhât alikŋe kâmetmap yakât dopŋeâk nâŋe yeŋgâlen taka topŋe katmâ Kiristohât den pat ekyongowan. Aiop lok yaŋe sot âlâhât alikŋe kâmetbuap yakât kakŋan bukuŋe âlâŋe newân ari buruŋ tetemu hele tuhuwuap yakât dopŋeâk Apoloŋe nâhât betnehembâ taka âi yu torokatmâ Kiristohât den kâsikum yingioŋ. Aiop

lok yaŋe hele tuhum arimu Anitâŋe konok lukulemu yan bulâŋe tetewuap yakât dopŋeâk mâmâŋe otyingimu yâkâlen biwiyenâŋe kepeinjetâ yengâlen bulâŋe tetemap. ⁷Nâŋe topŋe katmâ den ekyongowan. Yâhâ Apoloŋeâmâ den kâsikum yingiop. Yawu gârâmâ Anitâ ikŋak mâmâŋe otyingimu bulâŋe yengâlen tetemu Kiristohâlen biwiyenâŋe kepeim gai. Bulâŋe yengâlen tetemap yamâ netgât âi bia. Anitâ ikŋak nâŋgâyingimu tetemap. Yakât otmâ yâkât nâŋgâmunŋe yahalâk. ⁸Yâhâ Apolo orop Anitâ hoŋ bawangim mansait. Yakât otmâ nâŋgânitgimu dop konohâk mansait. Yâhâ yâkât sâtgât otmâ tem lâuwangim mansait yakât hâmeŋe ikŋiâk ikŋiâk nitgiwuap. ⁹Yenâmâ Anitâhât kalam yakât dop mansai. Nerâmâ biwinetŋaŋe hikuakmâ konohâk otmu tânahom yâkât sâtgât otmâ kalamŋan ari âi tuhuwangimait.

Kristoŋe manmannenjahât topŋe mem tetewuap.

Bukulipne, yakât topŋe nâŋgâm heŋgengujetgât den âlâen hâum sâwe. Yenâmâ Anitâhât emetgât dop mansai. ¹⁰Nenŋe topŋe katmâ emet tuhune sâm yan saran lâum kânâŋgâmunŋe gemu yakât kakŋan hohem katmâ kokore pilâm gâremain. Emet yapâ torokatmâ tuhumunŋe âilonŋo lonŋo otmap. Yâhâ yakât dopŋeâk Anitâŋe âi sâm nihim mâmâŋe otnihimu biwinâŋe tiŋâk kepeim pâku lohimbî yengâlen ari topŋe katmâ Kiristohât den pat âlepŋe ekyongowan.

Otmu yakât kakŋan lok nombotŋe yengâlen taka den ya kelangatmai hât nâŋgâm nâŋgâm kâsikum yinginetgât nanŋan.

¹¹Yâhâ emetgât kuhupin lâum kânâŋgâmunŋe ŋiwiŋ ŋiwiŋ sâm kinmap yakât dopŋeâk Anitâŋe kuhupin sâm Kiristo kânâŋgâmu

kinmap. Yawu gârâmâ yâk pilâm âlâ kânâŋgânomgât dop âlâ ki tap. ¹²Otmu emet ya torokatmâ tânŋe tuhum yan lok nombotŋaŋe âwihioŋ, me bon, me kât kârikŋe, me simen, me ain yaŋe mem emet kârikŋe tuhunomai. Yâhâ lok nombotŋe âlâŋeâmâ hembot, me hâpu, me nak lohotŋaŋe mem tuhuŋetâ kandi kandi otbuap. ¹³Yâhâ emet ya torokatmâ tuhumunŋe kârikŋe kinbuap me bâlewuap yakât topŋe Kiristoŋe âwurem gewuawân mem tetewuap. Sâp yan nenŋe amboŋan amboŋan emet ya torokatmâ tuhum mansain yakât topŋe teteâkgât yâkŋe sâmu kâlâpŋe punduŋ sâm emet ya semu topnenŋe tetewuap. ¹⁴Yâhâ emet ya tânŋe ki sem biatbuap otmuâmâ Anitâŋe hâmeŋe âlepŋe ningiwuap. ¹⁵Yawu gârâmâ emet ya sem biatbuap otmuâmâ hâmeŋe ki ningiwuap. Yakât nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Emetnenŋan iri sikum me senŋe âlâlâ tatningiap ya aksihâk sem gulip tuhum bâsok senenekbuap yakât dopŋeâk Anitâhât senŋan manmannenjahât bulâŋe bia kinmâ ajalulknom.

¹⁶⁻¹⁷Yakât torokatmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anitâhât opon kâmbukŋe ya kâlâhen ikŋe kawenŋe tap sâmai yan hâum sâwe. Yenâmâ Anitâhât opon kâmbukŋe yakât dop otmâ mansai. Yenŋe Kiristohâlen biwiyenŋe katbi yapâek Wât-gât mâmâŋahât Heakŋe ge hohetyenŋan tatmâ mâmâŋe otyingim gap. Yakât otmâ yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe yenhât nâŋgâŋetâ yahatmu tat tat memeyenŋe mem bâleaknomai yamâ Anitâŋe hilipyongowuap.

¹⁸⁻¹⁹Yâhâ emelâk den yan ya yâhâpŋe sâmune nâŋgâŋet. Yenŋe biwiyenâŋe kâityongomu yenhât nâŋgâŋetâ yahatmapgât biwiyenŋe galemahom mannomai. Yâhâ lohimbî belângen manmaiŋe nâŋgân nâŋgân

wuân me wuângât nângânetâ yahatmap yamâ Anitâne nângâmu tângât otmap. Yâhâ yengâlen gâtne âlâ me âlâne lohimbi belângen mansai yengât nângân nângân watmâ yuwu sâmai. “Nenâmâ nângân nângânnenne orop mansain,” sâmai ya yengârâmâ Anitâne nângâyîngimu gemap. Yâhâ Anitâne yengât yawu nângâyîngimu gemapgât nângân nângân ya pilâm yegahât nângânetâ giâkgât nanngan. Yawu nângâm mannomai yan lohimbi belângen manmaine yengât nângânetâ gemu “lok kopa” sânomai yakât ki gorâyîngiwuap. Den yan yuŋe emelâk lok âlâne den kulemguoŋe ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lok nângân nângânyene oropne menduhuakmâ den hikuwi yakât bulâne mem tetene sâm nângân nângânyene menduhum buku nombotne kâityongonomai. Kâityongone sâm otnomai yan Anitâne nângân nângânyene mem gulip tuhumu yegahâk kâirahom hiliwahonomai.”

²⁰ Yâhâ âlâmâ yuwu tap.

“Lok nângân nângânyene oropne yegahâk nângân nângânyene menduhum den hikumai yakât Anitâne nângâmu helekne otmap.” Den yawu tap.

²¹⁻²² Yakât otmâ lok âlâ me âlâne yengâlen taka yene den kâsikum yînginomai ya yengât ki nângânetâ yahatbuap. Yâhâ emelâk Anitâne wahap topne topne hânân kalop yapâek tetem gap. Otmu tetem yâhâwuap. Ya kerek yengât sâm pat kuyîngiop. Yakât otmâ nâ Apolo yet Petoro orop yengât amutyenjan manmâ hoŋ bayîngim mansain. ²³ Otmu kunnenne yamâ Kiristo. Otmu Kiristohât kunne yamâ Anitâ konok.

Kiristone biwinenjahât topne ekmâ sâm hâreningiwuap.

4 Yakât otmâ nengât yuwu nângânomai. Anitâne ikne den bulâne ya sâm tetem ekyongonehât menenekmâ âi sâm ningimu Kiristo hoŋ bawaŋgim mansain. Yene yawu nângâninginetâ dopjan otbuap. ² Yâhâ Anitâne nen kerek âi sâm ningimap ya biwinenjanne tiŋâk kepeim manmâ yâhânomgât sâm ningiop. Yawu ki otnom yanâmâ nenekmu dondâ bâlewuap. ³ Yakât otmâ tem lâuwangiman me bia yakât topne eknehât yene nângân nângân me lok âlâhât nângân nângân watmâ den âiân katnekmâ sâm hârenihinomai yakât ki gorânihiap. Otmu nine biwinahât topne girawu tap yakât nângâm nine nângân nângân me lok âlâhât nângân nângân ki watman. ⁴ Yâhâ nine biwinahât topne girawu tap ya nângâman yan Kutdâhât den bulâne nângâmune biwinan hâumu tosa biaek mansan yawu biwinane nângâman. Yawu gârâmâ Kutdâhât senjan koko salehâk mansan yawu ki sâwom. Kutdâ ikŋak biwinahât topne ekmâ sâm hârenihiwuap. ⁵ Yâhâ nenne âlâlâ otnehât nângâmain me tihân otmain memain ya Kutdânenjanne âwurem ge mem tetekjan tuhum sâm hâreningiwuap yakât sâpne Anitâne kalop. Sâp yan nenne Anitâhât den kâsikum yîngim mansain nengât biwinenjahât topne ekmâ nângâningim hâmeŋe âlâku ikŋiâk ikŋiâk ningiwuap. Yakât otmâ yeneâmâ sâp yiwerene sâm bâleninginetâ ki ârândâŋ otmap.

⁶ Bukulipne, yuwu sâmune nângânet. Lok âlâ me âlâne Anitâhât nângân nângânne miti denân tap yukât andemne wangim torokatnomaihât dop âlâ ki tap. Yakât topne yene nângâm heŋgeŋuŋetgât den sâm aran yu Apolo orop netjan hâum ekyongomune nanngai. Yakât otmâ yene buku âlâhât nângânetâ yahatmu

âlâhât nângâñetâ gemu sâmbâleanjimai yañe dondâ bâleap.⁷ Yen âlâñe sâmbâleanjimu yehâñetâ nângâñetâ yahatmap? Yawu otñetâ dondâ bâlemap. Yâhâ nângân nângânyene ãilongo tetemap yamâ in ki tetemap. Anitâ ikñak biwiyenjan kionjmu yanâmâ ya tetemap. Otmu yâkñe wahap âlâlâ kerek bâñ belaiâk ningimap. Yawu otningimap yakât otmâ nenñahât nângâmunnje yahatbuapñat dop âlâ ki tap.

Anitâñe Paulo aposolo ãi sâmbâleanjimu hoñ bayingim manop.

⁸Bâe, yeñe “Emelâk nângân nângânnenne keterakningimu Anitâhât den topñambâek nanñain,” sâmbâleanjimai. Me “Nenñahâk manman ãilongoân mansain,” sâmbâleanjimai. Otmu emelâk kunyette manmunñe amutnenñan mansawot netgât yawu sâmbâleanjimai. Yawu sâmbâleanjimai yañe ki ârândâñ oap. Gârâmâ yeñe Anitâhât den topñambâek nângâm kunlipnenñe otmâ manman ãilongoân manbâi. Yawu mansaimâne orowâk manbâin.⁹ Yawu gârâmâ manmannenñahât nângâñetâ keterahâkñat den âlâen hâum sâwe. Tembe lâñe lok bâleñe meyekmâ den ãiân katyekmâ mumuhât pat kuyingimai. Yawu otyingim yanâmâ meyekmâ lohimbi senyenjan kânângâyeñetâ kinñetâ mem âlâlâ tuhuyekmai. Yakât dopñeâk Anitâñe menenekmâ aposolo ãi sâmbâleanjimai lok kerek yengât amutyenjan katnenekmu lok bâleñe yekmâ nângâm bâleyingim mem âlâlâ tuhuyekmai yakât dopñeâk nenekmâ nângâm bâleningimai. Nenekmâ nângâm bâleningimai yakât topñe aneloñe nanñai.¹⁰ Nenâmâ Kiristohât den pat âlepñe lohimbi belângen mansai ya ekyongomunnje nângâñetâ nahat otmu nengât lok senduk sâmbâleanjimai. Yâhâ yehâñetâ nângâñetâ yahatmu “Nângân nângânnenne

orop manmâ biwinenñe galemahom mansain,” sâmbâleanjimai. Yâhâ nengât nângâñetâ gemu Anitâñe ki mâmbâleanjimu otyingimu bulâñe tetemap nengât yawu sâmbâleanjimai. Yawu sâmbâleanjimai yan yehâñetâ nângâñetâ yahatmu “Anitâñe mâmbâleanjimu otningimu ãi topñe topñe memunnje bulâñe tetemap,” sâmbâleanjimai. Yakât otmâ lohimbi belângen manmaine yengât nângâñetâ yahatmu ewe katyekmai. Yâhâ nengârâmâ nângâninginñetâ gemu lok tawi tawiñe sâmbâleanjimai.¹¹⁻¹² Bulâñanâk hop sambe kakñan ki mansain. Nen bâñ kandiânâk nemain sâmbâleanjimai ãihât hâhiwin nângâmain. Yawu otmâ emet kandiân im yahatmâ kapi hawamgum den ekyongomain. Yawu manmunñe lohimbi belângen manmaine nenekmâ hâim hilitnenekmai yan Anitâñe lukuleyehâkñat ulitgumain. Yâhâ mem âlâlâ tuhunenekmai yan gurâ den biaek manmâ ki lohotñe otmâ.¹³ Otmu nengât huñ bero sâmbâleanjimai hâinenekmai yan gurâ iliwetmâ den lohotñan sâmbâleanjimai ekyongomain.

¹⁴⁻¹⁵Nâ den sâmbâleanjimai aran yu nângâm anulakñetgât ki ekyongoan. Angoân nâ niniâk yengâlen taka Kiristohât den pat âlepñe ekyongomune nângâñetâ bulâñe otmu yâkâlen biwiyenñe katbi. Yapâek yen orop biwinenñe kepeiakmâ âwâ nan yawu manmâ gain. Yâhâ yengât galemlipeñeâmâ sesengâlâk. Gârâmâ âwâyeñeâmâ nâ konohâk. Yakât otmâ yengât nângân nângân ya pâronj sâekñat wawaeyekmâ girem den yu ekyongoan.¹⁶ Yeñe nanlipne yawu mansai. Yakât otmâ Kiristone mâtâp yu wat sâmbâleanjimai nihiop ya tâñ tâñâk watman. Nâñe kâi towat otman yawuâk watmâ manñetgât nanñan.¹⁷ Yakât otmâ bukune Timoteo hângângumune yengâlen taka den kâsikum yingiwuap. Den kâsikum yingimu nângânomai yan nâñe Kiristohât komot den kâsikum yingimune lâum mansai yakât topñe

nāngâm hengenunomai. Otmu Timoteo orop biwinetņaje Kutdâhâlen kepeim nanņe âwâņaje tânahomawot yakât dopņeâk tânahom Kutdâhât âi memait.

¹⁸Yâhâ yen nombotņaje nâhâitņe ki takawuap sâm yejahât nāngâņetâ yahatmu hameyeņe bitmâ bitmâ oai. ¹⁹Yawu gârâmâ Kutdâņe sâmu mâțp tetenihiwuap yan yengâlen in yawu takawom. Taka lok yan yu âlâņe mâmâņe otyingimu yejahât nāngâņetâ yahatmu sâm bâlenihim mansai yakât topņe nāngâwom. ²⁰Yâhâ yejahâk den topņe topņe alahum biwiyeņe ki galemahom hengenunomai. Yakât otmâ Anitâņe tihitneņe otmap yan ikņe Wâtġât mâmâņahât Heak hāngāngumu biwi nāngân nāngānnenņan ge mâmâņe otningimu galemahom manmain. ²¹Yakât otmâ yengâlen taka girawu otyingiwomġât nanġai? Nâņe taka den kâwâ kârihân kuwikyebomġât nanġai me lohottņan taka buku otyingiwomġât nanġai?

Lok âlâņe otmu dondâ bâleop ya ketetņetâ manâġġât sâop.

5 Yengât den pat bâleņe yuwu sâņetâ nāngâwan. Yengâlen ġâtņe lok âlâ mâmâņait yaņe ki orotņe otmâ mansawot. Orotmeme otmâ mansawot yawu yakât pâku lohimbije samut kârikņe katņetâ tap. Yâhâ yeņeâmâ yelekâm ki sâytigimai. Yamâ yuwuhât yan. Yengâlen ġâtņe lok âlâņe imbi memu nanyetņe teteop. Yawu gârâmâ manmâ manmâ nanyetņe lok otmu mâmâņe ya bâleop. Mâmâņe bâlemu âwâņaje imbi âlâ miop. Yawu gârâmâ nanņe yaņe mâmâņe orop manmawot. Yawu manmâ lok âwâyetņe senņe buhum betņehen kioņmawot. ²Yawu otmawot yakât ki sâytigim gai yakât aņulakņet. Otmu lok ya ketetņetâ manbâp. Yawu otbâi yamâ yeņe

yelekâm ki yelekâm yawu otmâ yejahât nāngâņetâ yahatmap. Yakât nāngâmune dondâ bâleap. ³Nâņeâmâ kâlepņehen mansan. Yawu gârâmâ emelâk yen orop tatmâ biwinenņaje sipawahom konohâk otmu den alahuwin. Yakât dopņeâk yuwu ekyongomune nāngâņet. Yesu Kutdânenņe biwinaje yâk hikum mansan. Otmu yâkņe girawu sâm hâreyingio yawuâk lok bâleņe yukât sâm hârewaņġian. ⁴Yâhâ nâ orowâk tain mâne girawu sâm hârewaņġimbâm yakât nāngâm menduhuakmâ Yesu Kutdânenņe yâkât wâtņan kinmâ yuwu otbaņġet. ⁵Hâmbâi Kutdânenņaje âwurem ge lohimbi biwinenġahât topņe ekmâ nāngâm sâm hâreningiwuap. Sâp yan Anitâņe lok yu membuapġât yeņe ketetņetâ ari belângen manmu Satanne hâhiwin waņbuap. Hâhiwin waņmu orotmeme bâleņe otmâ mansap ya bet pilâm Kiristo tem lâuwawġiwuapġât den ekyongoan yuwu otnomai.

⁶Lok yaņe mâmâņe orop mansawot ya yetġât den ki sâytigim gai. Girawuhât otmâ yejahât nāngâņetâ yahatmap? Yakât aņulakņet. Yâhâ biwinan girawu tap yakât nāngâņetġât matuk keluņan hâum sâmune nāngâņet. Imbilipnenņaje dâmbia golaņgumai. Golaņgumâmâ matuk mendâreņetâ keluņe gemu dâmbia orop menduhuņetâ matuk keluņe sânduk sâm ârândâņ otmap. ⁷Yâhâ yakât dopņeâk lohimbi yâhâp yaņe hohetyeņan manmutâ orotmeme bâleņe yuņe mem bâleyekbuap. Yawu tetemapġât ketetyelekņetâ belângen ari manset. Yawu otnomai yanâmâ Anitâhât senņan koko salehâk mansai yawuâk torokatmâ mannomai. Yawu manmâ dâmbiaen matuk keluņe ki mendâreņetâ tatmap yakât dopņeâk mannomai.

Yawu gârâmâ den âlâen hâum yuwu sâmune nāngâņet. Emelâk Tihit tihit Hombaņ ârândâņâk Yura lohimbi nengât tosa biatningiâk sâm hotom

uminiwiŋe lama nanŋe gâim hepŋe tu-anŋuminiwi. Hepŋe tuanŋum yan sot um neminiwi. Emelâk lama nanŋe gâim hepŋe tuanŋuminiwi yakât dopŋeâk Kiristohât hepŋe moseleakmu mum yan nengât tosanenŋe bunewâk pilâningiop. ⁸Yakât otmâ heronŋe nânŋawânŋim um nenom yan matuk keluŋe yaŋe manman bâleŋahât dop oapgât ya orop ki menduhum nenom. Yawu otmâ manman koko salek yawuâk mannom sâŋ sot inâk nenom.

⁹Yâhâ lohimbiŋe kâwâ konda otmâ mansai ya orop buku ki oranŋiŋet sâŋ pepa kulemgum katyŋgiwan ya ekŋetâ ki keterahop. ¹⁰Yakât otmâ den yakâlâk sâŋ heŋgeŋgumune nânŋâŋet. Pâku lohimbi nombotŋaŋe kâwâ konda otmâ, me senŋe âlâlâ ekŋâlem kombo meyiŋgimai, me Porom Lâpio mepaemai, yâk betyongom yeŋeâk mannomaihât ki sâwan. Yen lohimbi bâleŋe orop oset guset mansai. Yakât otmâ betyongom yeŋeâk mannomaihât dop âlâ ki tap. ¹¹Yawu gârâmâ topŋe yuwuhât den ya kulemgum katyŋgiwan. Bukulipyenŋe nombotŋe “Emelâk biwinenŋe Kiristohâlen katbin” sâmaiŋe kâwâ konda otmâ, me senŋe âlâlâ ekŋâlem sen buhu buhu otmâ, me Porom Lâpio otmu Anitâ orowâk mepaeyelekmai, me den belânŋen sâmai, me to kârîkŋe neŋetâ biwiyenŋe gulip otmap, me kombo meyiŋgimai. Bukulipyenŋe yawu otmâ yamâ kewilâyekŋetâ belânŋen ge manŋetgât den ya kulemgum katyŋgiwan. Otmu yâk orop lau konok ki neno-maihât nanŋan.

¹²⁻¹³Yâhâ nâŋe lohimbi belânŋen mansai yeŋgât sâŋ hâreyiŋgiwomgât Anitâŋe ki sâŋ nihiop. Anitâ ikŋak biwiyenahât topŋe nânŋâm sâŋ hâreyiŋgiwuap. Yawu gârâmâ bukulipyenŋe orowâk biwiyenŋe hikuakmâ kono-hâk otmu menduhuakmâ Kiristo mepaemai ya yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe

otŋetâ bâlemap ya sâŋ hâreyiŋgiŋet. Sâŋ hâreyiŋgiŋetâ ki nânŋânômai ya kewilâyekŋetâ belânŋen ari mannomai. Yawu otmâ sâŋ Moseŋe girem den âlâ kulemguop ya yuwu tap.

“Lok orotmeme bâleŋe otmâ ya ho-hetyenambâ ketetyekŋetâ arinômai.”

Lohimbiŋe hioŋakmâ den âiân karakminiwi.

6 Bukulipne, den umatŋe âlâ nânŋâwan yakât yuwu sâŋmune nânŋâŋet. Yeŋgâlen gâtŋe nombotŋaŋe kuk otmâ hioŋakmaiân anŋoân papatolipnenŋaŋe umatŋe yu kuwikningiŋetâ kaok oranŋine sâŋ yâk yeŋgâlen ki mem ari tiripyongomai. Bukulipyenŋe hioŋakmai ya meyekmâ ari pâku lok yeŋgâlen den âiân katyekŋetâ yâkŋe sâŋ hâreyiŋgimai. Den pat yu eknohoŋetâ nânŋâmune dondâ bâleop.

²Yâhâ nen Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeim manmainŋe lohimbi belânŋen mansai ya sâŋ hâreyiŋginom yakât emelâk Anitâŋe sâŋ kalop. Âlâŋe yakât ki ekyongop? Nâ ekyongowan yakâ. Yâhâ lohimbi belânŋen mansaiŋe orotmeme bâleŋe otmâ ya yeŋgât sâŋ hâreyiŋginomai. Yakât otmâ den tâŋât yuwuya yamâ yeŋahâk in yawu kuwikmâ kaok oranŋimbâi? ³Otmu hâmbâi sâp patoen anŋelo yeŋgât gurâ sâŋ hâreyiŋginom yakât sâŋ kalop. Yawu gârâmâ girawuhât otmâ bukulipyenŋe orop den ki kuwikmâ kaok orangimai? ⁴Yawu gârâmâ yeŋe kuk otmâ hioŋakmaiân girawuhât otmâ lohimbi Kiristohât hâkânŋ otmâ yeŋgâlen ari den âiân karakmai? ⁵Yen anŋunyenŋe bia. Yeŋgâlen gâtŋe lok âlâ nânŋân nânŋânŋe oropŋe sâŋ hâreyiŋgimu ârândânŋ otbuapgât dop tap ya nanŋan. ⁶Yeŋe hioŋakmaiân lohimbiŋe Kiristohât den nânŋâŋetâ helekŋe otmu pilâmai ya yeŋgâlen ari

den âiân karakŕetâ sâŕ hâreyiŕgimai ya nâŕgâŕune dondâ bâleap.

⁷Yâhâ yeŕe hioŕakmâ den âiân karakmai yan Anitâhât den lâŕm pâpŕuŕetâ yaŕak manman âlepŕahât bulâŕe yeŕgâlen ki tetem heŕgeŕguap. Yakât otmâ buku âlâ me âlâŕe mem bâleyekne sâŕ otŕetâ yan ki iliwetmâ matŕe kâpekyiŕgimbâi. Me kombo meyiŕgine sâŕ otŕetâ nembe kalem otyiŕgimbâi. ⁸Yawu gârâmâ yeŕahât nâŕgâŕetâ yahatmu bukulipyeye orop sâŕ bâleangimai. Me kâirahom kombo meangimai. ⁹Lohimbi yawu otmaiŕe manman kârikŕan ki mannomai. Yakât âlâŕe ki ekyongop? Yakât emelâk ekyongowan yakâ. Yenâmâ imbiâk eŕgatyeyeŕe kâityongomapgât yuwu sâŕune biwiyeyan mem mannomai. Lok yuwuyaye manman kârikŕan mannomaihât dop âlâ ki tap. Sen buhu buhu otmâ kâwâ konda otmai, me emet huhumai, me imbilipyeye pilâyekmâ lok bukulipyeye orop manmâ ekŕâleakmâ otŕetâ bâlemap, me Porom Lâpio kum kâlâpŕum mepaemai. ¹⁰Me bukulipyeye yeŕgât senŕe âlâlâ ekŕâlem miakne sâŕ otmai, me kombo miangimai, me den bâleŕe hâiakmai, me kâirahomai, me to kârikŕe nem biwi hâlim otmai. Lok yawuyaye Anitâhât kapi himbimân tap ya ki ambokunomai. ¹¹Yâhâ embâŕân Kiristohâlen biwiyeye ki katbi yan yen nombotŕaye orotmeme bâleŕe yawu otmâ manminiwi. Yawu gârâmâ Anitâhât Wâtŕât mâmâŕahât Heakŕe biwiyeye mem hewewey tuhumu Kutdânenŕe Kiristohâlen biwiyeye katŕetâ Anitâŕe tosayeye pilâyeyiŕop. Tosayeye pilâyeyiŕimu Kiristo orop biwiyeyeŕe kepeiakmâ konohâk otmu tem lâuwangim manŕetâ Anitâŕe yekmu ârândâŕ otmap.

Kâwâ konda ki otnom.

¹²Yawu gârâmâ yeŕgâlen gâtŕe âlâ me âlâŕe “Ninahâk yu me ya otbom yakât Anitâŕe nekmu ki bâlewuap,” yawu mon sânomai. Yakât otmâ nâŕe yuwu sâŕune nâŕgâŕet. Bulâŕanâk yu me ya otnomai yakât Anitâŕe yekmu ki bâlewuap. Yawu gârâmâ otnomai ya kerekŕe yen otmu bukulipyeye ki tânyongowuap. Yâhâ ninan hâŕum sâŕune nâŕgâŕet. Nâŕe yu me ya otbom yakât Anitâŕe nekmu ki bâlewuap. Yawu gârâmâ ya witŕumâk otmâ yâhâ-womgât biwinaŕe yahatmapgât yawu ki otbom. Biwine galemguakmâ manbom. ¹³Yawu gârâmâ yeŕgâlen gâtŕe âlâ me âlâŕe yuwu mon sânomai. “Nenŕe sot nemunŕe wâtneŕe tiŕ tiŕ sâekgât Anitâŕe sot topŕe topŕe kalop. Otmu sot nem kârikŕe mannomgât Anitâŕe tepneŕe orowâk katnehep. Yakât otmâ sot nemunŕe tepneŕan gemap.” Den yawu mon sânomai yakât yuwu sâŕune nâŕgâŕet. Sâp pesuk sâwuawân Anitâŕe sâŕum manman topŕe topŕe biatmâ metewuap. Otmu lohimbi nengât hâkneŕe yu kon sâŕ âiŕe menom yakât Anitâŕe sâŕ kalop. Anitâhât tem lâuwangim mannomgât wâtneŕe ningimap. Yakât otmâ lohimbi miakmâ biwiyetŕe hikuakmâ konohân mandomawot ya ki hârem kâwâ konda otnom. ¹⁴Yâhâ yâkŕe ikŕe wâtŕambâek Kutdânenŕe mumuŕambâ mem yahalop. Yakât dopŕeâk nen mumuŕambâ mem yahatnekebuap.

¹⁵Yâhâ Kiristohâlen biwiyeye katbi yan yâk orop biwiyeyeŕe hikuakmâ konohâk olop. Yakât otmâ yâkâlen biwiyeyeŕe tiŕâk kepeim manmâ yâkât lauŕe me kâiŕe bâtŕe otmâ hoŕ bawaŕgim gamai. Yakât girawuhât otmâ kâwâ konda otmai yeŕgâlen torokatmâ yâk orop buku oraŕgine sâŕ oai? Kâmbukŕe, pilâŕetgât

nanġan. ¹⁶Yâhâ lok âlâ me âlânje imbi kondarâ orowâk mandomawot yan hâkyetġe konohâk otbuap. Âlânje yakât ki ekyongop? Den yan yuġe emelâk Moseġe den âlâ kulemguoġp ya miap. Den ya yuwu tap.

“Lok âlâ me âlânje imbiġahâlen torokatmu orowâk mandomawot yan hâkyetġe konohâk otbuap.” Den yawu tap.

¹⁷Otmu lok âlâ me âlânje biwiyenġe Kutdâhâlen kepeim mansaiġe yâk orop biwiyenġe hikuakmâ konohâk otmap.

¹⁸⁻²⁰Yâk orop biwiyenġe hikuakmâ konohâk olop yan Anitânje ikġe Wâtġât mâmânġahât Heak hânġângumu biwiyenġan ge tatmap. Biwiyenġan ge tatmap yakât otmâ yeġe enġatyenġeâk watmâ yu me ya otnomaihât dop âlâ ki tap. Kutdânenneġe Kiristoġe kawenenġan kinmu kuġetâ muop yan manman bâleġjahât paġġoġâmbâ holaġnenekmâ Anitâ orop manman kârikġan mannomġât pat kuningioġp. Yakât otmâ biwiyenġe yâkâlen kepeim tem lâuwânġinomai. Tem lâuwânġim manġetâ lohimbi belânġen mansaiġe yekmâ Anitâ ewe katmâ mepaenomai. Yakât otmâ kâwâ konda ki otġet. Yawu otmain sâm haoġmâ ârândânġ biwiyenġe galemahom manġet. Yâhâ lok âlâ me âlânje kâwâ konda otmai yan yeġe hâkyenġe mem bâleakmai. Yâhâ orotmeme bâleġe nombotġe âlâ otmai yanġe hâkyenġe ki mem bâleakmai.

Lohimbi miakmâ mansai yakât den

7 Otmu yeġe manman girawu mannom sâm yakât âinohom pepa kulemgum katnihijetâ ekban. Yakât yuwu sâmune nânġâġet. Lok âlâ me âlânje imbi barak manmâ Kiristohâlen biwiyenġe kepeim yâkât tem lâuwânġimaiġe imbi ki menom sânomai yanġe ârândânġ otbuap. ²Yawu ġârâmâ yeġġât kapilipyenġe

kiġġitġe orowâkġe imbi yekġâlem otmâ tâpikgum mansai. Yakât otmâ yen lohimiġe miakmâ biwiyenġe hikuakmâ konohân manġetâ ârândânġ otbuap. ³⁻⁴Otmu Anitânje lokġe imbiġe miakmâ mandomawot sâop. Yakât otmâ imbiġenġe lokġahât pat mansap. Otmu lokġenġe ġurâ imbiġahât pat mansap. Yakât otmâ hâkyetġe ki alirakdomawot. ⁵Yawu ġârâmâ lokġenġe me imbiġenġe Anitâ ulitgumu sâp kâleġp otbuap yakât hewewenġe otbe sâm yan anġoân den alahuromawot. Den alahumutâ biwiyetġe hikuakmâ konohâk otmu yan hâkyetġe alirakdomawot yanġe ki bâlewuap. Yâhâ ulitġuromawot yakât kakġan Manman bâleġjahât Amboġe Satan yâkġe kâityotgomu lohotġe otmâ tâpikgumawotġât âlâkuâk menduhuakmâ mandomawot.

⁶Yâhâ lok âlâ me âlânje imbi barak manbom sâmu ârândânġ otbuap yawu yan. Yawu ġârâmâ yeġe yawu manġetġâlâk ki yan. Nine biwinan tap ya ekyongooan. ⁷Yakât ninan hâum sâmune nânġâġet. Nâmâ imbi barak manmâ hâkne tihitġe otmâ biwine galemahom mansan. Yakât otmâ imbi ki miai yanġe nânġe mansan yuwu manġetġât nanġan. Yawu ġârâmâ nenġe Anitâhâlen biwinenġenġe kepeim manmunġe ikġak dopnenġan mâmânġe otningimu manman ikġiâk ikġiâk manmain. Yawu otmâ mâmânġe otnihimu imbi barak manmâ gan. ġârâmâ lohimbi nombotġe âlâmâ manmanyenġe âlâ manmai yamâ Anitânje dopyenġan mâmânġe otyiġġimu manmai.

⁸Otmu lohimbi sihan me kambut mansai yeġġât yuwu sâmune nânġâġet. Nânġe imbi barak mansan yakât dopġeâk yeġe lok me imbi barak mannomai yamâ ârândânġ otbuap. ⁹Yawu ġârâmâ lohimbi nombotġenġe hâkyenġe tihitġe otnomaihât dop ki tap. Yanġe lok me imbi ekġâleġġim otmâ tâpikgumaihât âleġne miakmâ mannomai.

¹⁰⁻¹¹ Otmu lokje imbiye miakmâ biwiyeye Kiristohâlen kepeim mansai ya yengât Kutdânenņaye sâop ya ekyongomune nângâņet. Yeņe ki pilaknomai. Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâņe imbilipyeye pilâyeknomai otmuâmâ imbi yaye lok ondop yengâlen ari ki kinnomai. Gâmâlâk loklipyeye yengât tepyeye huruņ sâmu kaok nângânomai yanâmâ âlâkuâk miakmâ mannomai.

¹² Otmu lohimbi nombotņaye emelâk Kiristohât den pat ki nângâwi yan miakbi ya yengât nine biwinambâ teteap ya ekyongowe. Lok âlâ me âlâņe Kiristohâlen biwiyeye kepeim manmai ya yengât imbilipyeye Kiristohâlen biwiyeye ki kepeim manmai. Yawu gârâmâ imbilipyeye loklipyeye orowâk manne sânomai yamâ ki watyeknomai. ¹³ Otmu imbilipyeye gurâ yawuâk. Imbi âlâ me âlâņe Kiristohâlen biwiyeye kepeim manmai ya yengât loklipyeye Kiristohâlen biwiyeye ki kepeim manmai. Yawu gârâmâ loklipyeye orowâk manne sânomai yamâ ki pilâyekmâ âlâengen ari mannomai. ¹⁴ Lohimbi yaye ki pilakmâ mansawot yakât Anitâņe nan baralipyetņe orowâk nângâyingimap. Yawu gârâmâ ki nângâyingimap mâne nan baralipyetņe betyongombâp.

¹⁵ Yâhâ lohimbi Kiristohâlen biwiyeye kepeim mansaiņe loklipyeye me imbilipyeye Kiristohâlen biwiyeye ki kepeim mansai yâk orop kaok oraņņetgât Anitâņe sâm yingiop. Yakât otmâ lohimbi Kiristohâlen biwiyeye ki kepeim manmaiņe loklipyeye me imbilipyeye pilâyekmâ âlâengen arine sâm otnomai yanâmâ ki alityeknomai. Yawu otnomai yamâ ârândâņ otbuap. Pilakdomawot yakât tosa yamâ lohimbi Kiristohâlen biwiyeye kepeim manmai ya yengâlen ki tatbuap. ¹⁶ Yawu

gârâmâ ki pilakdomawot otmuâmâ orowâk manmâ lohimbi Kiristohâlen biwiyeye kepeim manmaiņe tem lâuwaņgim loklipyeye me imbilipyeye Kiristohâlen biwiyeye kepeinetgât lohotņan otyinginomai. Yawu manņetâ manmanyeye ya ekmâ Kiristohâlen biwiyeye kepeinomaihât mâtâp ki maņguyinginomai.

Anitâņe menenekmu âi girawu mewin ya yawuâk mem yâhânom.

¹⁷ Yâhâ den sâm aran yukât topņe nângâņetâ keterahâkgât Kiristohât lohimbi komotņe komotņe den kâsikum yingim mansan yakât sâmune nângâņet. Manman amboņe Anitâņe manmanneņe ikņiâk ikņiâk katningimu manmâ gain. Yawu gârâmâ yeņe Kiristohât den pat âlepņe nângâņetâ bulâņe otmu biwiyeye yâkâlen katņetâ Anitâņe meyehop. Yakât otmâ meyehop sâp yan âi girawuya mewi ya yawuâk mem mannomai. ¹⁸ Yakât topņe teteâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Anitâņe nen Yura lohimbi manman âlepņahât pat kuningiop. Yakât dop yamâ hâkneņe torehenņan undip tuhuangim gamain. Yâhâ nengâlen gâtņe âlâ me âlâ Kiristohâlen biwinenņaye kepeim mansainņe hâkneņe torehenņan undip tap yakât nângâm topneņe ki kurihinom. Yawu gârâmâ yen pâku lohimbiņe biwiyeye Kiristohâlen katmâ mansaiņe hâkyeye torehenņan undip ki tuhuanginomai. ¹⁹ Yâhâ hâkneņe torehenņan undip tuhuangimain me ki tuhuangimain yamâ bulâņe bia. Yamâ orotmeme tâņât. Yâhâ Anitâhât nângân nângân watmâ tem lâuwaņgim mansain yaye bulâņe oap. ²⁰ Yakât yâhâņe sâmune nângâņet. Anitâņe meyekmâ manman kârikņahât pat kuyingiop sâp yan girawu manbi yawuâk torokatmâ manņetâ ârândâņ otbuap.

²¹⁻²² Otmu hoj bayiŋimai ya yeŋgât yuwu sâmunne nâŋgânet. Lok Kutdâ âlâ me âlâne hoj baninginet sâm meyeknetâ mansai. Yawu gârâmâ Kiristoŋe manman bâleŋahât paŋgoŋâmbâ holaŋyekmu yâkâlen yeŋe biwiyenaje kepeinetâ Anitâne meyekmu biwi sânduŋân mansai. Yakât otmâ lok kutdâlipyenye yeŋgât amutgen manmâ hoj bayiŋim mansai yakât ki gorâyiŋgiâk. Yâhâ lok kutdâlipyenaje hâŋgânyongonomai yanâmâ wosaken me wosaken arine sâm otnomai yaken arinomai. Otmu Kutdâ hoj bawaŋgim gai yawuâk hoj bawaŋgim mannomai.

Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâne lok kutdâhât amutgen ki mansai yeŋgârâmâ yuwu sâmunne nâŋgânet. Yeŋeâmâ Kiristohâlen biwiyenye katnetâ Anitâne meyeŋop. Yakât otmâ Kiristo amutgen manmâ hoj bawaŋginomai yakât Anitâne sâm yiŋgiop.

²³ Kutdânenŋe Kiristoŋe kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop yan Anitâne manman bâleŋahât paŋgoŋâmbâ holaŋnenekmâ manman kârikŋan mannongât pat kuningiop. Yakât otmâ lok âlâ me âlâne biwiyenjan kionmâ mem gulip tuhuyekmaiŋhât Kiristohât tem lâuwangim manmâ biwiyenye galemahom mannomai. ²⁴ Anitâne meyeŋop yan manman girawuya manbi yawuâk torokatmâ yâk orop biwiyenaje hikuakmâ konohâk otmu mannomai. Yawu.

Lohimbi sihan ya yeŋgât den sâop

²⁵ Yâhâ lohimbi sihan yeŋgât âinohowi yakât yuwu sâmunne nâŋgânet. Yâhâ den sâwe sâm oan yu Kutdânenŋane ki eknohop. Yawu gârâmâ Kiristoŋe yâkât den pat kâsikum yiŋgiwomgât tepŋe nâŋgânihim âi sâm nihiop. Ya biwinaŋe tiŋâk kepeim manbeŋhât mâmâne otnihim gamap. Yawuhât otmâ den yuwu sâmunne nâŋgânet.

²⁶⁻²⁷ Umatŋe topŋe topŋe kaknenŋan yâhâwuap. Yakât nâŋgâm sihan mansaiŋe yawuâk torokatmâ mannomai yamâ âilongo. Yâhâ lok imbilipyenye orowâk mansaiŋe imbilipyenye ki pilâyeknomai. ²⁸ Otmu sihan mansai yaŋe miaknomai yan tosa ki menomai. Yawu gârâmâ lohimbi miakmâ mannomai ya yeŋgât kakyenjan umatŋe âlâlâ yâhâwuap. Umatŋe âlâlâ yawuya kakyenjan yâhâmapgât otmâ den yu ekyongoan.

²⁹ Bukulipne, den ekyongoan yukât topŋe yuwu sâmunne nâŋgânet. Kutdânenŋe âwurem gewuap yakât sâp utâpŋuap. Yakât otmâ sâp yupâek lok imbilipyenye orop mansaiŋe umatŋe topŋe topŋe kakyenjan yâhâwuap yakât ki gorâyiŋgiwuap. ³⁰ Otmu weyeŋe nâŋgâm isenomaiŋe sâp utâpŋuap yakât nâŋgâm ki isem we bâle pato otnomai. Otmu tepyeŋe herone otbuapŋeâmâ herone kakŋanâk manmâ yâhânehât ki nâŋgânomai. Otmu senŋe âlâlâ puluhum ambokunomaiŋe ya ekŋâlem yeŋanâk talâkgât biwiyenye ki kinbuap. ³¹ Yâhâ hânân senŋe âlâlâ mem mansain yu kerek gulip otbuapgât Anitâne sâm kalop. Yakât otmâ lohimbiŋe senŋe âlâlâ puluhum anŋi gunŋi otmai yaŋe manman yawuâk torokatmâ mannomaiŋhât biwiyenye ki hikunomai.

³² Yeŋe manman sânduŋân manmâ yâhânomai yakât ki gorâyiŋgiâkgât nanŋan. Yâhâ lok sihan me lok tat tatŋe yamâ Anitâne yekmu ârândânŋ olâkgât yâkâlen biwiyenye hikum tem lâuwangimai. ³³ Yâhâ lok imbi naomlipyenye orowâk mansaiŋe umatŋe teteyiŋgimu hâhiwin kakŋan manmaiŋhât gorâyiŋgimap. Me imbilipyenaje herone otyiŋgiŋetgât yâk yeŋgât nâŋgâm ketet otmai. ³⁴ Imbi naomlipyenye yeŋgâlen biwiyenye tatmap yan Kutdâhâlen biwiyenaje tiŋâk kepeim tem lâuwanginomaiŋhât

biwi yâhâp otmai. Otmu imbi sihan me imbi tat tatņajeâmâ senņe âlâlâ yeņe yakâlâk ki nâņgâmai. Yâkņeâmâ Anitâņe nenekmu ârândâņ olâk sâm biwiyeņe heweweņ otmu Kutdâ hoņ bawanginehât nâņgâm manmai. Yâhâ imbi loklipyeņe orowâk mansaiņeâmâ loklipyeņe heroņe otyiņņetgât yâk yeņgât nâņgâm ketet otmai.

³⁵ Yeņe girawu me girawu mannomai yakât undip ki katyiņgian. Yeņe umatņe kakņan manmai hât mâtâp yu watmâ mannomai hât ekyongoan. Yenâmâ târârâhâk manmâ Kutdâhât tem lâuwangim biwiyeņe yâkâlenâk hikum mannomai hât nanņan. Yawu manmâ biwi yâhâp ki otnomai yamâ ârândâņ otbuap.

³⁶ Otmu imbi sihan lok memehât dop oap yakât âinohowi yakât yuwu sâ-mune nâņgâņet. Imbi yamâ hâkņe kata-hemu lok nombotņe ketetmai sâm âwâņe ikņe eņgatņeâk lok katbaņgiwe sâm otmâ mansap yakât nâņgâmune ârândâņ oap. Otmu lok yeņe baratņe ya membuap yamâ ki bâlewup. ³⁷ Otmu âwâņe baratne alitbom sâm biwiņe nâņgâmu ârândâņ otbuap ya gurâ ki bâlewup. ³⁸ Yakât otmâ yuwu sâwe. Lok yeņe baratņe lok katbaņgiwuap yamâ ki bâlewup. Yâhâ baratņe alitbuap otmuâmâ yakât gurâ nâņgâmune âilonņo oap.

³⁹ Otmu imbi âlâņe lokņe pilâm lok ondowâņgen ariwe sâm oap yakât âinohowi yakât yuwu sâ-mune nâņgâņet. Lokņe tap yakât otmâ pilâm lok âlâ membuapgât dop âlâ ki tap. Yâhâ hâmbâi lokņe mumbuap yakât kakņan lok âlâ membuap yeņe ârândâņ otbuap. Yawu gârâmâ lok nombotņe Kiristohâlen biwiyeņe kepeim mansai ya yeņgâlen gâtņe membuap. ⁴⁰ Yâhâ biwiņe yuwu nanņan. Imbi kambut âlâ me âlâņe lok barak mannomai yeņe heroņe nâņgâm

Kutdâhât tem lâuwangim mannomai. Otmu den ekyongoan yu Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe biwinan katmu ekyongoan. Yawu.

Porom Lâpio mepaem sot gotyeņan katminiwi.

8 Otmu lohimbi nombotņe Kiristohât den pat âlepņe nâņgâņetâ gemu bet pilâm Porom Lâpio mepaem sot gotyeņan katmâ mansai. Yamâ yâk orowâk menduhuakmâ sot yakât torehenņe neņetâ bâlewup me bia yakât âinohowi yakât yuwu sâ-mune nâņgâņet. Bulâņanâk nâņgân nâņgânyeņe pâroņ sâmu Porom Lâpiohât nâņgâņetâ tâņgât otmu biwiyeņe Kiristohâlen katbi. Yakât otmâ lohimiņe Porom Lâpio mepaem sot gotyeņan katmai yakât torehenņe yeņe neņetâ ki bâlewup yakât topņe nâņgâm heņgeņguai. Yawu gârâmâ yeņgâlen gâtņe nombotņe Porom Lâpio yakât topņe emelâk nâņgâwin sâmaiņe hâkyeņe mepaemai. Hâkyeņe mepaem bukuliyeņe Porom Lâpiohât nâņgâm biwi yâhâp otmai ya yeņgât ki nâņgâmai. Yâhâ nombotņe âlâņeâmâ bukuliyeņe yeņgât biwiyeņe gemap sâm nâņgâyiņgim lohotņan otyiņgimai. ² Lok âlâ me âlâņe Anitâhât biwiņan nâņgân nâņgân tatmap yakât topņambâek nâņgânomai hât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ yu yakât topņambâek nanņain sâmai imbiâk sâmai. ³ Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâņe Anitâhâlen biwiyeņe kepeimai yâhâmâ nâņgâyiņgimap.

⁴⁻⁵ Yâhâ bukuliyeņe Porom Lâpio mepaem sot gotyeņan katmai yakât torehenņe yeņak nemai yakât yuwu sâ-mune nâņgâņet. Pâku lohimiņe nak me kât tâņgât me himbimân gâtņe me hânân gâtņe wuân me wuângât towatņe hâwim kânâņgâm “kutdânenņe, kutdânenņe” sâm ulitņeņetâ ki

nângâyîngimap. Nenņeâmâ Porom Lâpiohât nângâmunņe tâņât otmu Anitâ konok “Awoņnenņe,” sâm mepaemain. ⁶Kutdânenņe Kiristoņe awoņnenņe Anitâhâlen kândiwahom âliwahap topņe topņe katmâ meteop. Yakât otmâ Kiristohâlenâk biwinenņe kepeim wâtņan kinmâ Anitâhât tem lâuwangim manmâ yâhânom.

⁷Yawu gârâmâ Porom Lâpiohât den yan yukât topņe bukulipyenņe nombotņe ki nângâm heņgeņguai. Emelâk Porom Lâpio mepaem sot gotyeņan katminiwi yakât nângâm manmai. Yakât otmâ sâp yiwerenņe yuâmâ pâku lohimbiņe Porom Lâpio mepaem sot gotyeņan katmai yakât torehenņe nene sâm biwi yâhâp otmai. Biwi yâhâp otmâ neņetâ yaņe biwiyenņe mem gulip tuhumap. ⁸Bulâņanâk Porom Lâpio mepaem sot gotyeņan katmai yakât torehenņe nenom me ki nenom yakât Anitâņe nângâmu tâņât otmap. Yakât otmâ Anitâņe nenekmu bâlemap sâm ki nemain yamâ imbiâk otmain. Me Anitâņe nenekmu ârândân olâk sâm nemain ya gurâ yawuâk imbiâk otmain.

⁹Yeņe Porom Lâpiohât topņe nângâm heņgeņguai. Yawu gârâmâ bukulipyenņe yekmâ biwi yâhâp otmâ tosa memai sâm Porom Lâpiohât sot torehenņe ya ki nenomai. ¹⁰Yakât yuwu sâmune nângâņet. Yeņe nângân nângânyenņe pâroņ sâmu Porom Lâpiohât nângâņetâ tâņât otmap. Yawu gârâmâ yeņgâlen gâtņe âlâ me âlâņe pâku lohimbi yeņgât opon kâmbukņan yâhâ orowâk tatmâ sot nenomai. Orowâk tatmâ sot neņetâ yan bukulipyenņe âlâ me âlâņe yekmâ “Porom Lâpiohât sot torehenņe neņetâ ki bâleap,” sâm biwi yâhâp otmâ yeņgâlen torokatņetâ orowâk nenomai. ¹¹Yawu otmâ manņetâ biwiyenņe orotok sâmu Kiristo betgum tosa mem yaņak

hiliwahonomai. Yakât otmâ yuwu sâmune nângâņet. Kiristoņe yen otmu bukulipyenņe yeņgât tosa hât otmâ muop. Yawu gârâmâ yeņe Porom Lâpiohât sot torehenņe neņetâ yekmâ bukulipyenņe biwi yâhâp kakņan nem hiliwahonomai. ¹²Yawu gârâmâ hiliwahonomai yakât matņe yeņe tosa pato menomai. ¹³Yakât otmâ biwinenņe yawu nângâman. Bukulipne nombotņe Porom Lâpiohât nângâm biwi yâhâp otmâ manmai. Yakât otmâ pâku lohimbiņe Porom Lâpio mepaem sot gotyeņan katmai ya yeņgât senyenan nemune nekmâ yawuâk nem yan tosa memai sâm ya ki nembom.

Pauloņe aposolo âi yuwu mem manminiop.

9 Yawu gârâmâ nâņe yu me ya otmangât lok âlâ me âlâņe kunihinomai hât dop âlâ ki tap. Yesu Kutdânenņe mâtâwân tetenihim aposolo nep sâm nihiop. Yakât otmâ yâkât sâtgât otmâ den pat âlepņe ekyongomune nângâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwiyenņe kepeim manmâ gai. ²Yâhâ nâņe aposolo nep mem mansangât bulâņe yamâ yeņe orotmeme bâleņe betbangim Kutdânenņe Kiristo tem lâuwangim gai. Yawu gârâmâ lohimbi nombotņe nâhât nângâņetâ gemap. Yâhâ yenâmâ nâhât ki nângâņetâ gemap.

³Gârâmâ lok yaņe nângâm bâlenihim sâm ge katnekmai sâp yan den matņe yuwu sâman. ⁴Nâņe yen Kiristohât komot mansai yeņgâlen ari den kâsikum yîngim mansan. Yakât matņe yeņe sot me âlâlâ tânnohoņet sâmbâmgât dop tap yamâ ki sâman. ⁵⁻⁶Yesu imilipņe, Petoro, otmu aposolo lok nombotņe, yâhâmâ imbi orowâk ari Kiristohât komot kapiņe kapiņe manmâ ari ya yeņgâlen nep tuhumai. Nep tuhumai yakât matņe sot me âlâlâ tânyon-

gomai. Yawu gârâmâ yeŋgâlen gâtŋe nombotŋaŋe Banawa orop netgât “ki tânyotgomunŋe yetŋak kapi ambolipŋe yeŋgâlen ari âi tuhumutâ hâmeŋe yit-ginomai” sâŋetâ ki ârândân oap. Yâhâ nâŋe imbi memune orowâk mansait mâne tânnotgombâihât dop tap. ⁷Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nâŋgâŋet. Hep bero yaŋeâmâ gawaman yeŋgât nep tuhumi yan yeŋe tewetsenŋaŋe sotyeŋe me kapamgât senŋe âlâlâ ki puluhumai. Otmu kalam ambonaŋe yeŋe kalamân gâtŋe mem nem manmai. Otmu noniŋ bulimakao ambolipŋaŋe yeŋahâk gâim um nemai. ⁸⁻⁹Den ekyongoan yu lokgât nâŋgân nâŋgân ki watmâ yan. Emelâk Anitâŋe Mose girem den âlâ ekumu kulemguoŋe ya yuwu tap.

“Bulimakaŋe nep tuhuyiŋgimu yan bulâŋe nemap sâm lauŋe ki sâhâm maŋgunomai.” Yawu tap.

Girem den yu Anitâŋe bulimakao-hâlâk nâŋgâm ki ekuoŋe. ¹⁰Nenŋe otmunŋe bulâŋe tetemap yakât nâŋgâm bulimakaohâlen hâum sâop. Nenŋe bonŋe tetemu nenomgât nâŋgâm nep kâmetmain. Otmu imbilipnenŋaŋe bonŋe âlemu orowâk nenomgât hele tuhumai. ¹¹Yakât dopŋeâk nenŋe âi topŋe katmâ Anitâhât den ekyongowin. Ekyongomunŋe nâŋgâŋetâ bonŋe otmu yaŋak manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu mansai. Yawu gârâmâ yakât matŋe sot me âlâlâ tânnongombâihât dop. ¹²Yâhâ lok nombotŋaŋe belângen taka den kâsikum yiŋgimai yâhâmâ tânyongomai. Yamâ benŋe aŋgoân nenŋe Kiristohât den pat âlepŋe ekyongomunŋe nâŋgâwihât yeŋe lok belângen tohoŋetâ tânyongomai wangim tânnongombâihât dop.

Yawu gârâmâ Kiristohât den pat âlepŋe ekyongomunŋe nâŋgâwi. Sâp yan nenŋe tewetsenŋahâlâk nâŋgâm den ekyongowin yawu

nâŋgâmai-hât sot me âlâlâ ya tânnongoŋet sâm ki ulityongowin. Yawu otmâ manman kârikŋahât mâtâwân undip katyiŋgimain sâm hâhiwin kakŋan manmâ gamain. ¹³Yâhâ den ekyongoan yukât topŋe nâŋgâm heŋgenŋuŋetgât nen Yura lohimbiŋe Anitâhât hotom uwangim mepaenehât orotmemenenŋe ningiop yan hâum yuwu sâwe. Yakât emelâk nâŋgâmai. Nen Yura lohimbiŋe nenŋat kalamân gâtŋe mem Anitâhât pat sâm opon kâmbukŋan yâhâ katmain. Yakât torehenŋe Lewihât komolân gâtŋe Anitâhât hoŋ bawaŋgimainŋe miakmai. Otmu noniŋ bulimakao gâim Anitâhât hotom umaiŋe yakât torehenŋe ya gurâ nemaiâk. ¹⁴Yakât dopŋeâk nenŋe Kiristo Kutdânenŋe hoŋ bawaŋgim komolipŋe den kâsikum yiŋgimunŋe benŋe yâku sot me âlâlâ tânnongonomai sâm kalop.

¹⁵Yawu gârâmâ yeŋe mâtâp ya watmâ tânnohoŋet sâm ki kendâyiŋgim gaman. Otmu pepa kulemgum katyiŋgian yu gurâ sâlikum ekmâ tatŋetâ yeŋgâlen takamune yan tânnohonomai-hât ki katyiŋgian. Nâŋe hâmeŋe barak hoŋ bayiŋgim gaman. Otmu yawuâk hoŋ bayiŋgim yâhâwom. Yawu otmâ manbom yanâmâ lok âlâ me âlâŋe nâŋgâm bâlenihim nâhâitŋe “Tewetsenŋahâlâk nâŋgâm âi memap,” sâm aŋun nihino-mai-hât dop ki otbuap. Yâhâ den yan yu nâŋgâm nâhâitŋe “Imbiâk sâmap” sâ-mai-hât yeŋe sot me âlâlâ ki tânnohoŋetâ manmâ mumbomgât ki gorânihimap. ¹⁶Nâmâ Kiristohât den pat âlepŋe yu kâsikum yiŋgiwomgât sâm nihioŋ. Yakât otmâ âi yu pilâwan mâne umatŋe topŋe tetenihimbâp. Yamâ benŋe ikŋe sâtgât otmâ nep mem gan yukât nâŋgâm nine hâkne mepaewomgât dop ki tap. ¹⁷Yâhâ nine eŋgatneâk watmâ nep yu meman mâne yeŋe sot me âlâlâ tânnohoŋet sâm ekyongombâm. Yawu gârâmâ

Anitâne âi yu tuhuwehât menenehop. Yakât otmâ tem lâuwangim manmâ gan. Yawu gârâmâ yeje sot me âlâlâ tânohojet sâmu ulityongomune bâlewuap.¹⁸ Yawu gârâmâ hâmeje wuân membom yakât yuwu sâmune nângânet. Nâje Kiristohât den pat âlepje yu pâku lohimbî kâsikum yingimune nângâm biwiyenaje yâkâlen kepeim mansai. Yakât matje yu ya tânohojet sâmu ki ulityongoman. Ya yengât nângâmune tepne herone otmaj yamâ nâhât hâmenjahât dop oap.

¹⁹Yâhâ lok âlâ me âlâhât sâtgât âi ki meman. Me yuwu yawu ki sânetâ tem lâuyingiman. Yawu gârâmâ lohimbî topje topje kiŋgitje orowâkje Kiristohâlen biwiyenaje katjetgât yuwu hoŋ bayingiman.

²⁰Emelâk Mose otmu Yura lohimbî nengât papatolipnenaje girem den topje topje kulemgui yakât ki nângâm manman. Yawu gârâmâ kapilipnaje Kiristohât den pat âlepje nângânetâ gemu bet pilâm papatolipyenaje yengât girem den yakâlâk nângâm mansai. Yâhâ ya yengât nângâm nângânyenaje pâroŋ sâmu yâkâlen biwiyenaje katjetgât nâje girem den âlâlâ ya otmu orotmemeyenaje âlâlâ mem mansai yakât dopjeâk mem mansan. Yâhâ yâkje nângâm bâlenihim yan Kiristohât den pat yawuâk nângânetâ gemu betpilâmai-hât yâk orowâk lohotjan manmâ orotmemeyenaje watman.

²¹Yâhâ Mose otmu papatolipyenaje girem den âlâlâ kulemgui yakât topjahât yen pâku lohimbî pâpgumai. Yakât otmâ yen orowâk manmâ yan yengât orotmeme âlepje mem mansai ya yawuâk mem manmâ Yura yengât girem dengât ki nângâmâk mansan. Yen gurâ nângâm bâlenihim yan Kiristohât den pat yawuâk nângânetâ gemu betpilâmai-hât yen orowâk lohotjan

manmâ orotmemeyenaje watman. Yawu manmâ yan Anitâhât tem lâuwangim Kiristone den eknongop ya tâŋ tâŋâk watman.

²²Yâhâ pâku lohimbîje Porom Lâpio betbangim biwiyenaje Kiristohâlen katbi. Ya yengât bukulipyenaje nombotjanje Porom Lâpio mepaem sot gotyenjan katmai yakât torehenje nene sâmu otmâ biwi yâhâp otmâ. Yawu otmâ sot ya ihilâk nejetâ yanje biwiyenaje mem gulip tuhumap. Yawu otmu Kiristo betgumai sâmu ya yengât dop manmâ sot ya ki neman. Yâhâ lohimbî kiŋgitje orowâkje Kiristohâlen biwiyenaje katjetâ tosajenaje pilâyingiâkgât nâje lok topje topje mansai yengâlen ari yenje orotmemeyenaje mem manmai yawuâk mem manman.²³Otmu Kiristohâlen biwiyenaje kepeinetâ manman kârikjahât pat kuningiop yakât bulâje orowâk menomgât nângâm lohotjan manman.

²⁴Otmu nenje manman kârikjahât bulâje menomgât nângâm manman-nenje girawu manmunje ârândâŋ otbuap? Yakât topje nângânetâ keterahâkgât orotmemenenaje âlâen hâum yuwu sâmune nângânet. Senje âlâlâ âilongo katjetâ tatbuap ya mene sâmu lok kiŋgitje orowâkje sururuk sâmai. Yawu gârâmâ lok konokje kârikje otmâ senjan ariwuap yanje miakbuap. Yâhâ ya membe sâmu biwiyenaje yakâlâk nângâm ariwuap. Yakât dopjeâk nenje manman kârikjahât bulâje mene sâmu yakâlâk nângâm mannom.²⁵Yakât torokatmâ sâwe. Senje âlâlâ âilongo ya mene sâmu sururuk sânomaihât sâmu katmai yakât nângâm inânjan dop miakmâ yâhâmai. Yâhâ hâmbâi senjan ariwuapjenje senje âlâlâ âilongo membuap yamâ gulip otbuap, me tâtuk sâwuap. Yawu gârâmâ manman kârikjahât bulâje menom yamâ tat tat kârikje tatmâ yâhâmbisâp.

26–27 Yakât otmâ bulâne ya membe sâam nâne manman kârikjahât topne lohimbi kiŋgitne orowâk kâsikum yingim gan. Yawu gârâmâ otmâ tâpikgumune Anitâne nekmu bâlemap sâam mâtâp katnihiop yu tâŋ tâŋâk watmâ manmanne galemahoman.

Emelâk Isirae lohimbiŋe otjetâ bâleminiop yawu ki otnom.

10 Bukulipne, yeŋe mâtâp yu tâŋ tâŋâk watmâ mannomaihât yuwu sâamune nângânet. Emelâk tâmbâlipnenŋe Aihita hân pilâm takawi. Sâp yan Moseŋe galeyongom dâiyekmu saru gulunehen takawi. Takaŋetâ Aihita yengât hep berolipyeŋe watyekmâ yongomaihât Anitâne sâamu kulewoŋboŋ âlâne tetem ge kâtâpyongop. Kâtâpyongomu yan saru hâreakmâ nombot nombot otmu lohimbi kerekne hân kakŋan liŋmâ nombot ariwi. ²Yâhâ nenŋe Kiristohâlen biwinnenŋe katbin yan toen katnenekbi yakât dopneâk tâmbâlipnenŋe Anitâhâlen biwiyene katbi. Anitâhâlen biwiyene katjetâ Moseŋe dâiyekmu kulewoŋboŋe kâtâpyongomu saru hâreakmu nombot nombot otmu hân kakŋambâ nombot ariwi. ³Yâhâ nenŋe Kutdâhât tem lâuwangim sâp sâsâŋan nângâwangim natik nemain yakât dopneâk Anitâhât tem lâuwangim sâp sâsâŋan sot âlâ, kutne mana sâam, ya himbimâmbâ gemu neminiwi. ⁴Otmu Kutdânenŋe Kiristohât nângâm wain to nemain yakât dopneâk emelâk Anitâne sâamu kât âlâ bâok sâam yapâ to senŋe hindakmâ gemu tâmbâlipnenŋe newi. Yâhâ sâp yan Kiristo ikŋak tihityene otmu lok ki manmaiângen ari manbi. ⁵Yawu gârâmâ lok ki manmaiângen ari manbi yan Anitâhât den kuwi. Yakât otmâ Anitâne lohimbi kiŋgitne orowâk hilipyongop.

^{6–7}Anitâhât den kum bulimakao umutne tuhumi kânângânetâ kinmu mepaem orotmeme bâlene topne topne otbi. Yakât matne hilipyongomu muwi. Yakât nângâm nengu Anitâne yawuâk hilipnongomap sâam otbi yawu ki otnom. Yâhâ Mose imiŋe Anitâhât hotom uwaŋginom sâop. Yawu gârâmâ emet haŋ sâamu bulimakao umutne yakât hotom uwaŋginom orotmeme bâlene otmâ mepaewi. Yakât Moseŋe den kulemuop ya yuwu tap.

“Lohimbi yuŋe noniŋ bulimakao gâim hotom uwaŋgiwi yakât torehene nem herone otbi. Herone otmâ kâwâ konda dondâ otjetâ bâleop.” Yawu tap.

⁸Otmu yakât kakŋan yâk yengâlen gâtne lok kiŋgitne orowâkne kasalipyeŋe yengât baralipyeŋe orop kâwâ konda otbi. Yakât otmâ Anitâne matne yingimu lok 23,000 ya hilâm konohânâk muwi. Yakât nângâm nenŋe otbi yawu ki otnom. ⁹Otmu yakât kakŋan po yingimu Anitâhât sâam guhuŋbi. Yawu otbi yakât matne Anitâne sâamu hambe sâtne bâlene yingimu muwi. Yakât otmâ umatne teteningimu Anitâhât ki sâam guhuŋnom. ¹⁰Otmu sâp âlâen Mose yet Aron yetgât sâam bâleyitgiwi yan yakât matne Anitâne aŋelo âlâ hângângumu ge lohimbi kiŋgitne orowâk hilipyongop. Yakât nângâm yeŋe otbi yawu ki otnomai.

¹¹Tâmbâlipnenŋe orotmeme bâlene topne topne otjetâ Anitâne sâamu umatne topne topne teteyingiop yakât den pat Moseŋe kulemuop. Yakât otmâ nenŋe den pat ya nângâm biwinnenŋan katmâ umatne yawuâk teteningim sâam Anitâhât tem lâuwangim mannom. Otmu sâp pato utâpguap yakât otmâ den yu nângâm mannom.

¹²Yeŋe Kiristohât mâtâp tâŋ tâŋâk watmunne Anitâne nenekmu ârândâŋ otmap sâmaiŋe mâtâp ya pilâm mâtâp

bâlejan kionmai-hât biwiyenje galema-hom manjetgât nanjan.¹³ Umatje âlâlâ teteyingimu mansai yamâ lok ârândân yawuâk teteningimap. Otmu umatje topje topje teteyingiwuap yan lohotje otmai sâm Anitâje bulâjanâk mâmâje otyingiwuap. Mâmâje otyingmu yâkât wâtjan kinmâ manman âlepjan manno-mai-hât mâtâp tetewuap.

Kiristo konok mepaenom.

¹⁴ Bukulipne, yakât topje yuwu sâmunen nângâjet. Pâku lohimbije Porom Lâpiohât opon kâmbukjan yâhâ sot nene sâjetâ yâk orop ki yâhâ sot nenomai.¹⁵ Yenâmâ yukât topjahât ki pâpguai. Yakât otmâ den ekyongoan yu nângâjetâ ârândân oap me bia?¹⁶ Kiristonje kawenenjan kinmu kujetâ hepje gemu muop. Yakât otmâ ya dop kum wain to gaimunje hâhâwân gemu yapâ lau konok nem Anitâ mepaemain. Yawu otmâ Kiristo orop biwinenjanje hikuakmâ konohâk otmu mansain yakât dop kum wain to ya nemain. Otmu Kiristo howanân kinmâ sât gum muop yakât dop kum banja mem motokmâ anjim nemain.¹⁷ Yâhâ menduhunenekmu biwinenjanje yâkâlen kepeim komot konok mansain. Yakât dop kum banja kândâkdâek mem motokmâ anjim nemain.

¹⁸ Otmu torokatmâ Yura nengât orotmemenenje âlâen hâum sâmunen nângâjet. Yura lohimbije tosayenahât nângâm nonij bulimakao hikum Anitâhât pat sâm opon kâmbukjan yâhâ katmai. Katjetâ tatmu hotom umaije ya mem Anitâhât hotom ujetâ semap. Hotom ujetâ semu yakât torehenje nonij bulimakao hikumai otmu hotom umai ya orowâk nemai. Nemai yan Anitâ orop biwiyenjanje hikuakmâ konohâk otmu nângâyingimap.¹⁹ Otmu yakât dopjeâk pâku lohimbije Porom Lâpio mepaem sot gotyenjan katmâ

yakât torehenje nemai. Yawu gârâmâ Porom Lâpiohât yawu otmai yamâ bulâje bia. Yakât otmâ sot gotyenjan katjetâ tatmap yakât nângâmune tâjât otmap.²⁰ Yawu gârâmâ sot yamâ mem gotyenjan katmai. Den ekyongoan yukât topje yuwu sâmunen nângâjet. Pâku lohimbije Porom Lâpio mepaem sot gotyenjan katmai yanâmâ weke bâleje mepaem sot mem katyingimai. Yakât otmâ yeje pâku lohimbije orop sot yakât torehenje nenomai yan weke bâleje orop biwiyenjanje hikuakmâ konohâk otbuap. Yawu otmai-hât sot yakât torehenje ki nenomai-hât nanjan.²¹ Yâhâ Kutdânenjahât sât gât otmâ wain to otmu natik nemain yan yâk orop biwinenjanje hikuakmâ konohâk otmu mepaemain. Yawu gârâmâ pâku lohimbije weke bâleje orop biwiyenjanje hikuakmâ konohâk otmu Porom Lâpio mepaem sot gotyenjan katmai yakât torehenje nemai. Topje yawuhât yeje Kiristo otmu weke bâleje orowâk biwiyenjanje hikuakmâ konohâk otmu mepaeyeleknomai-hât dop âlâ ki tap.²² Ya kâmbukje. Pilâjetgât nanjan. Yawu gârâmâ sot torehenje nenomai yakât Kutdânenjanje nângâm bâleyingiwuap. Yeje sâreareakmâ Kutdânenje mem ge katnomai-hât dop ki tap. Yakât otmâ yeje pilâjetgât nanjan.

²³ Yeje yu me ya otjetâ ki bâlemap sâmâi. Yamâ benje yu ya otmai ya kerekje ki tânyongomu biwi konohâk otmâ manmai.²⁴ Yeje manmanyenjahâlâk ki nângânomai. Bukulipyenjanje manman âilongoân manjetgât nângâm tihityenje otnomai.

²⁵⁻²⁶ Yâhâ pâku lohimbije Porom Lâpio mepaem sot gotyenjan katmai yakât torehenje mem ari anjim bero emetjan katmai. Orotmeme yawu otmai yakât yuwu sâmunen nângâjet. Lok âlâje den kulenguop ya yuwu tap.

“Hân Himbim Amboje yamâ Anitâ. Yakât otmâ wahap topje topje tatmâ arap yamâ ikje pat.”

Den yawu kulenguop. Yakât otmâ anjim bero emetjan yâhâm sot torehenje ya puluhunomai yanâmâ den ya nângâm sot yakât ki nângâm ketet otmâ puluhunomai.

²⁷ Me pâku lohimbi âlâ me âlâje sânetâ emetyejan yâhâ tatnomai. Yâhâ tatjetâ sot um yinginomai yan sot yakât ki nângâm ketet otmâ nenomai. ²⁸⁻³⁰ Yawu gârâmâ bukulipyenaje Porom Lâpio betbangim Kiristohâlen biwiyenaje kepeimai. Yawu gârâmâ pâku lohimbiye Porom Lâpio mepaem sot gotyejan katmai yakât torehenje nene sâm biwi yâhâp otmai. Lok ya yengâlebâ gâtje âlâ me âlâje yekmâ yuwu mon sânomai. “Bâe, sot yuâmâ Porom Lâpio mepaem gotyejan kat-sai yakât torehenje yukâ. Yawu sâm ekyongonomai. Yakât otmâ bukulipyenaje yengât biwiyenje bâlemap sâm sot ya ki nenomai. Yawu otnomai yakât otmâ yâkje yekmâ biwi yâhâp ki otnomai.

Yawu gârâmâ yuwu mon sâm âinohonomai. “Pâku lohimbiye Porom Lâpio mepaem sot gotyejan katmai yakât torehenje nenje mem nene sâm yan angoân Anitâ mepaenom. Yawu otnom yakât nenje wongât otmâ bukulipnenje yengât nângân nângân watmâ sot ya ki nenom? Yâhâ yâkje nenekmâ nângâm bâleninginomai yamâ ki ârândân otbuap.” Yawu sâm âinohonomai.

³¹⁻³² Den ekyongoan yukât topje yuwu nângânomai. Yeje wuân me wuân otnomai me nenomai yan Yura lohimbi, me pâku lohimbi, me Kiristohât komolipje kerekje Anitâ mepaem heroje nângâwanjinjet sâm âilongoâk mannomai. Yawu mannomai yanâmâ manmanyenje ekjetâ ârândân otbuap. ³³ Otmu lohimbi kerekje nekjetâ ârândân

otmu Kutdâhâlen biwiyenje katjetâ tosayenje pilâyinggiâkgât nângâman. Yawu nângâm ninahât ki nângâman.

Korinti yengât imbilipyenaje somotyenje katipgunjet sâop.

11 Kiristone ikjahât nângâmu gemu lohimbi yengât nângâmu yahatmu hoj bayingiminiop yakât dopjeâk otbehât nângâman. Yâhâ yen gurâ yawuâk otmâ manjetgât nangan.

² Yâhâ yeje mâtâp girawuya watmunje Anitâje nenekmu ârândân olâk sâm yakât nângâne sâm âinohowi. Âinohonetâ den kâsikum yingim gan ya watmâ gai. Yakât nângâmune biwine ârândân otmap. ³ Otmu Anitâ yet Kiristo mepaeyeleknê sâm menduhuakmaiân yan imbilipyenaje sângumjak somotyenje katipgunjetâ ârândân otmap me bia? yakât âinohowi. Yakât den yuwu sâm ekyongomune nângânet. Anitâje Kiristohât kunje tatmap. Yâhâ Kiristone nengât kunnenje tatmu yâkât amutgen manmâ tem lâuwangimain. Yâhâ lok nenje gurâ imbilipnenje yengât kunlipyenaje manmâ tihityenje otmain. Yakât dop kum imbilipyenaje lohimbi senyejan kinmaiân loklipyenaje ewe katyekmâ somotyenje katipgumai. ⁴ Orotmemeyenje yawu tapgât lok âlâ me âlâje lohimbi senyejan kinmâ Anitâ mepaemai, me den ekyongomai yan somotyenje katipgunjetâ ki ârândân otmap. Yakât yuwu sâwe. Lok ya je somotyenje katipgumai yan imbilipnenjenje lok nengât kunnenje tai yawu otmai. Yawu otmâ Kiristo kunnenje tatmap yâk mem ge katmai. ⁵ Yâhâ imbilipyenaje lohimbi senyejan kinmâ Anitâ mepaemai, me den ekyongomai yan somotyenje ki katipgumai ya je loklipnenjenje yengât kunyenje tain sâm yakât dop otmâ loklipyenaje mem ge katyekmâ anjun yingimai. Yawu otmâ mâtâp pato imbiye anjuyenje bia manmai ya yengât

dop otmai. ⁶Yakât otmâ yuwu sâmunne nângânet. Mâtâp pato imbi ihilâk otmai yaŋe aŋulakŋet sâm somotyene korotok hâreyiŋgimai. Yâhâ imbilipyene somotyene ki katipgum lohimi senyeŋan kinmâ Anitâ mepaemai ya aŋulakŋet sâm loklipyene somotyene korotok hâreyiŋgimbâihât dop. Yakât otmâ somotyene katipgumetgât nanŋan.

⁷⁻⁹Otmu Anitâne ikŋe nângân nângân watmâ hânŋe mem lok tuhuop. Yakât otmâ lok nenŋeâmâ Anitâ Kunnenŋe sâm mepaem somotnenŋe ki katipgumain. Yâhâ lok tuhuop yakât kakŋan “Âlâŋe lok yu tânguŋuap?” nângâm lok yakât gasumŋe tânŋe mem imbi tuhuop. Yakât otmâ imbilipyene loklipyene ewe katyekmâ somotyene katipgumetgât nanŋan. ¹⁰Yawu otnomai yan Anitâhât aŋelolipŋe ikŋe mepaem tatmaiŋe ki nângâm bâleyiŋginomai. ¹¹⁻¹²Yawu gârâmâ yeŋe imbilipyene yeŋgât nângânetâ gemapgât yuwu sâmunne nângânet. Bulâŋanâk Anitâne lokgât gasumŋe tânŋe mem imbi tuhuop. Yawu gârâmâ lok nenâmâ menlipnenŋe menenekbi. Anitâ Manman amboŋe yâkŋe konok kunnenŋe tatmap. Otmu nenŋe lokŋe imbiŋe miakmâ biwinenŋe hikuakmâ tânahonomgât Kutdânenŋe sâm kalop. Yakât otmâ biwinenŋe hionakmu ikŋiâk ikŋiâk mannomgât dop âlâ ki tap.

¹³Den ekyongoan yu nângânetâ ârândâŋ oap me bia? Yakât yuwu sâmunne nângânet. Imbilipyene somotyene ki katipgum lohimi senyeŋan kinmâ Anitâ mepaemai. Yawu oai yamâ yeŋe orotmeme târârâhâk ki watmai. ¹⁴⁻¹⁵Yeŋe biwiyeŋan tap ya ekmâ nângânet. Imbilipyene yeŋgât ilanyene ya imbi bukulipyene ekŋetâ âilonŋo otmap. Yâhâ loklipyene yeŋgât ilanyene ya lok bukulipyene ekmâ “Yu ki orotŋe” sâm nângâm

bâleyiŋginomai. Yawu otmai sâm somotyene hâreangim yanâmâ enakŋetâ ârândâŋ otmap. ¹⁶Otmu den ekyongoan yu nângâm bukulipyene kakŋan sânomai yanâmâ yeŋe sâm hâreyiŋgim yuwu ekyongoŋetgât nanŋan. “Kirstohât komot kapiŋe kapiŋe tatmâ arai yeŋgât imbilipyene somotyene katipgum lohimi senyeŋan kinmâ Anitâ mepaemai. Yawu otŋetgât Kirstohât aposololipŋe sâm katbi.” Yawu ekyongonomai.

Kutdâhât nângâm menduhuakmâ natik yuwu nenom.

¹⁷Gârâmâ emelâk den kâsikum yeŋgimaniwan yapâ konok lonŋaŋetâ nângâmune dondâ bâleap. Yakât otmâ girem den yuwu ekyongomune nângânet. Yeŋe menduhuakmâ Anitâ yet Kiristo mepaeyelekmai yan biwinenŋe kelihahâk sâm ki galemahomai. ¹⁸Yeŋe yeŋahâlâk nanŋaŋŋetâ yahatmu nângâm bâleangimai. Yâhâ bukulipyene nombotŋe den pat yu eknohoŋetâ nângâmune tipiŋe bulâŋe oap. ¹⁹Yâhâ yeŋgâlen gâtŋe nombotŋe Kirstohât den kelanŋatŋetâ hionakmai yan den kelanŋatmai ya yeŋgât topyene mem tetemai yamâ nângâmune âilonŋo oap. Kirstohât komot kapiŋe kapiŋe tatmâ araiŋe yawu otmâ lok yawuya yeŋgât topyene mem tetemai.

²⁰Otmu yeŋe Kutdâhât nângâm menduhuakmâ natik nemai yan yuwu otmâ hilipgumai. ²¹Lohimi nombotŋe sot pato tatyŋgiapŋe yeŋahât nângânetâ yahatmap. Yeŋahât nângânetâ yahatmu bukulipyene sot tipiŋe tatyŋgiap ya ki kâsikum yeŋgimai. Yeŋe yeŋeâk nemai. Otmu lok nombotŋe to kârikŋe dondâ nem biwi hâlim otmai. Yawu gârâmâ bukulipyene sot tipiŋe tatyŋgimapŋe nenŋetâ ki dopŋan otyŋgimap. ²²Yen sot pato nemaiŋe bukulipyene yeŋgât

nângâñetâ gemap. Yawu otmai yan bi-wiyenaje ki kepeiakmu Anitâhât komot konohâk oai. Yeje sot pato nene sâmbânjo oai. Yeje emetyenjan tatmâ nembâi. Yakât yen âilongo oai sâmbânjo heronje nângâyîngiwom me? Yamâ bia.

²³Yâhâ Kutdânenenaje natik yukât topje aposololipje ekyongop yakât emelâk ekyongowan ya âlâkuâk sâmbânjo nângâñet. Emet omoñ otmu yan Kutdânenenaje aposololipje orowâk sot bânje newi yan Yurasinje Kutdâhât betnehen kionop. ²⁴Otmu omoñ yan Kutdânenenaje Yesuje banja mem Anitâ mepaem motokmâ yîngim yuwu sâmbânjo ekyongop. “Yuâmâ sinumne yawu oap. Nâñe yengât kaweyenjan kinmune nohonomai yakât dop kum banja yu motoksan. Yakât otmâ nângâñihim yuwu otmâ mannomai.” ²⁵Yawu sâmbânjo yîngimu neñetâ yanak wain to gâim yîngim yuwu sâmbânjo ekyongop. “Wain to yu gâim yîngimune niai yuâmâ hepne yawu oap. Hâmbâi nohoñetâ hepne gemu mumbomân Anitâñe nâhât nângâm mâtâp âñe kalop yakât bulâñe tetewuap. Yakât otmâ nângâñihim yuwu otmâ wain to nem mannomai.” Yawu sâmbânjo ekyongop. ²⁶Yakât otmâ banja otmu wain to yu nenomai yanâmâ Kutdânenenaje kawenennjan muop yakât nângâm nenomai. Yawu nem manñetâ Kutdâñe âwurem gewuap sâp yan pesuk sâwuap.

²⁷⁻²⁹Yawu gârâmâ lok âlâ me âlâñe yehâhât nângâñetâ yahatmu Kutdânenenaje kawenennjan kinmu kunetâ muop yakât nângâñetâ kakñe otmu banja otmu wain to yu nemai yan tosa umatje memai. Yakât otmâ tosa memain sâmbânjo yeje biwiyenjan ekmâ otmai memai yakât nângâñetâ ârândân otbuap yanâmâ banja otmu wain to yu neñetâ umatje yengâlen ki tetewuap. Yawu ki otnomai yamâ Anitâñe matje yîngimu umatje topje topje kakyeñan

yâhâwuap. ³⁰Topje yukât otmâ kundat me mesek âlâlâ teteyîngimu manmâ gai. Otmu bukulipyenjan nombotñe gurâ hiliwahowi. ³¹Yâhâ yeje biwiyenjan ekmâ otmai memai yakât nângâñetâ ârândân otmu yanak banja otmu wain to yu nem gawi mânê Anitâñe yakât matje ki yîngimbâp. ³²Yawu gârâmâ lohimbi belângen mansai yâhâmâ Anitâñe den âian katyekmâ matje umatje yîngimu menomai. Yâhâ yeje yâk yengâlen torokatmâ yâk orop matje memai sâmbânjo Anitâñe umatje kakyeñan katmâ kuwikyeksap.

³³Bukulipne, den sâmbânjo aran yukât bânje sâmbânjo nângâñet. Yeje Kutdâhât nângâm menduhuakmâ natik nene sâmbânjo otnomai yan bukulipyenjan hârok takañet sâmbânjo mamboranjinomai. Mamboranjinomatje tatñetâ hârok takañetâ yan topje katmâ nenomai. ³⁴Yâhâ lok nombotñe po yîngimu sot pato nene sâmbânjo otmâ emetyenjan tatmâ sot neñetâ ârândân otmu yanâmâ taka natik nenomai. Yawu otñetâ Anitâñe nângâm ki bâlewuap. Yâhâ yakât den âlâ âinohowi yakât matje yengâlen takawom yan yakât alahunom.

**Wâtgât mâmâñahât Heakñe
mâmâñe otnîngimu âi topje
topje mem mansain.**

12 Bukulipne, Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otnîngimu âi topje topje mem mansain yakât nângâm pâpgumaihât yuwu ekyongomune nângâñet. ²Emelâk Kiristohâlen biwiyenjan ki katbi yan Kâitgu Kâitgu Amboñe biwiyenjan kionmu yanak Porom Lâpio me wahap tâñât, umut biwije bia yawuya hâwim kânângâyekmâ yakât nângâñetâ bulâñe otmîniop. ³Yawu gârâmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe lok âlâ me âlâhât biwiyenjan kionmap lok yanje Yesu ki sâmbânjo bâlewangimai. Otmu biwiyenjan ki

kionmap yaŋe Kutdânenŋe sâmai Yesu mepaenomaihât dop ki tap.

⁴Otmu Wâtgât mâmâŋahât Heak konohâk tatmap. Iknjahâk biwinenŋan kionmâ mâmâŋe otningimu manmannenŋahât bulâŋe iknjiâk iknjiâk teteningimâp.

⁵Manmannenŋahât bulâŋe iknjiâk iknjiâk teteningimâp yakât dopŋanâk âi topŋe topŋe mem Kutdânenŋe Yesu hoŋ bawanŋimain.

⁶Yesu hoŋ bawanŋimain yan Anitâ ikŋak mâmâŋe otningimu kulem âlâlâ memain. ⁷Yâhâ nenŋe tânahom mannehât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwinenŋe mem hewewenŋe tuhumu manmannenŋan tetemap yamâ yuwu.

⁸Nânŋân nânŋân âlâlâ Anitâhât biwiŋan tap ya Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mem lok nombotŋe yengât biwiyeŋan katmâ mem hewewenŋe tuhuyekmu Anitâhât den topŋambâek sâmai kusânâmâ bukulipyenŋe ekyongomai. Otmu lok nombotŋe âlâmâ ya yengât biwiyeŋe mem hewewenŋe tuhumu Anitâŋe yuwu me yawu otmâ tihitnenŋe otmap yakât topŋe bukulipyenŋe kâsikum yingimai.

⁹Otmu lok nombotŋe âlâmâ biwiyeŋe mem hewewenŋe tuhumu Anitâhâlen biwiyeŋenŋe tiŋâk kepeim wâtŋan kinŋetâ yengâlen bulâŋe yuwu tetemap. Lohimbi mesek topŋe topŋe teteyingimu mansai ya hengemyongomai. ¹⁰Me lok nombotŋe âlânemâ Anitâhât wâtŋan kinmâ kulem topŋe topŋe meŋetâ lohimbiŋe ekŋetâ âlâ kândâkdâ otmap. Me lok nombotŋe âlâmâ lauyeŋe mem hewewenŋe tuhumu Anitâhât den bukulipyenŋe kâsikum yingimai yan nânŋânŋetâ bulâŋe otmap. Me lok âlâ me âlânŋe den âiŋe ekyongomai yamâ Anitâhâlen mem sâmai me weke bâlenjahâlen mem sâmai yakât topŋe nânŋâm hengengunetgât lok nombotŋe yengât biwiyeŋe mem hewewenŋe tuhumap. Me lok nombotŋe âlâmâ nimbilamyenŋe mem purik pilâyingimu

den sâsânŋe ki sâsânŋe sâmai. Me nombotŋemâ biwi nânŋân nânŋânŋeŋe mem pâroŋ pilâyingimu bukulipyenŋe den sâmai ya nânŋânŋetâ keterakmu purik gurik sâmai lohimbi ekyongomai.

¹¹Yawu gârâmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe ikŋe engatŋeâk otmâ biwinenŋe mem hewewenŋe tuhumu bulâŋe iknjiâk iknjiâk teteningimu tânahom mansain.

Nen lok topŋe topŋe mansainŋe Kiristohât komot konohâk oain.

¹²⁻¹³Yawu otmâ lok topŋe topŋe, nen Yura lohimbi, me yen pâku lohimbi, me lok kutdâ, me lok inŋe lok kutdâlipyenŋe yengât hoŋ bayingimai. Nen kerekŋe Kiristohâlen biwinenŋe katbin yan toen katnenekŋetâ Wâtgât mâmâŋahât Heak yâkŋak mâmâŋe otningimu komot konohâk manmâ tânahomain. Nengât biwinenŋe mem hewewenŋe tuhumu âi iknjiâk iknjiâk teteningimu memain. Yawu gârâmâ yâkât wâtŋan kinmâ Kunnenŋe Kiristo tem lâuwangim biwinenŋenŋe kepeiakmu tânahom yâhânom. Yakât topŋe nânŋânŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nânŋânŋet.

¹⁴Hâknenŋemâ konohâk. Aiop hâknenŋahât torehenŋe âlâ âlâ yaŋe âi amboŋan amboŋan tuhumi. ¹⁵Yakât otmâ kâinenŋenŋe yuwu mon sâwuap. “Amboŋenŋe bam gamu nânŋe hân tâlim tatmâ hâkânŋe oan. Yâhâ bâŋenŋe âi memap yawuâk ki katnihimu meman. Yakât otmâ hâreakmâ pilâwehât nanŋan.” Yawu sâmai hâreakmâ pilâwuapgât dop âlâ ki tap. ¹⁶Me ândâpnenŋenŋe yuwu mon sâwuap. “Âo, mun pato pilâmu ŋiŋ ŋiŋ sâmai hâhiwin nânŋâman. Yawu gârâmâ ambonahât senŋenŋe senŋe âlâlâ onom âlepŋe ya ekmap yawuâk ekbeâk nânŋâman. Yawu gârâmâ senŋenŋe âi memap yawu ki katnihimu meman. Yakât otmâ hindakmâ pilâwehât nanŋan.” Yawu sâmai hindakmâ pilâwuapgât

dop âlâ ki tap. ¹⁷Yawu gârâmâ Anitâje sennenjeâk katningiop mâne girawu otmâ sennenjaŋe den nângâm-bâin? Me ândâpnenjeâk katningiop mâne girawu otmâ ândâpnenjaŋe kuŋ korok nângâm-bâin? ¹⁸Anitâje ikŋe eŋ-gatjeâk otmâ lok tuhum hâkgât torehenje âlâlâ kalop. ¹⁹⁻²⁰Yawu gârâmâ hâknenje torehenje âlâ me âlâ ki kalop mâne manmannerŋe ki tetemu âlepŋe manbâin. Hâknenjeâmâ konohâk. Hâknenjahât torehenje yaŋeâmâ nep ikŋiâk ikŋiâk memai.

²¹Yakât otmâ sennenjaŋe bâtnenje yuwu sâmi ki ekuwuap. “Âo, gâŋe âi mendâ gekmune bâleap. Yakât otmâ hindakmâ pilânenekmâ âlâengen ari tat.” Me kunnennjaŋe kâinenje yuwu sâmi ki ekuwuap. “Bâe, hân tâlim arim takamat yakât gekmune bâleap. Yakât gâ hindakmâ gikiâk ari kindâ pânŋajak bam gawom.” Yawu sâmi ki ekuwuap. ²²Yakât otmâ yuwu nângânom. Hâknenjahât torehenje âlâ me âlâ eŋakmunje tâŋât otmap ya hârem pilâm âlepŋe mannongât dop ki tap. ²³Otmu hâknenjahât torehenje nombotjaŋe âi ki tuhumai yamâ benje meŋâleakmain yan bukulipnenjaŋe nenekŋetâ âilonŋo otmap. Otmu hâknenjahât torehenje tetekŋan tatmu ekŋetâ aŋulakmain sâmi hâknenje tihitje otmâ pet sâri latmâ kâtâpgumain. ²⁴Yâhâ hâknenjahât torehenje nombotje âlâmâ tetekŋan tatmai yamâ ki nângâm ketet otmâ kâtâpgumain. Anitâ ikŋak lok tuhum hâkgât torehenje âlâlâ katmu ârândân olop. Otmu biwi nângân nângânnenjan kioŋmu keterakningimu hâknenjahât torehenje âlâhât nângâm aŋulakmain sâmi hâknenje tihitje otmain. ²⁵Otmu Anitâje lok tuhum hâkgât torehenje âlâlâ kalop yakât otmâ hioŋakmâ ikŋiâk ikŋiâk tatnomaihât dop âlâ ki tap. Yaŋeâmâ tânahomai yan hâknenjaŋe

sânduk sâmi kilik milik manmain. ²⁶Yawu gârâmâ hâknenjahât torehenje âlâ me âlâ hiwinje otmap yan hâknenje kerek hâhiwin nângâmmain. Yamâ benje hiwinje ya biatmu yanâmâ hâknenje kerek sânduk sâmi arimap.

²⁷Aiop, hâknenjan hâmu yan yuŋe Kiristohât komot konok mansain nen meneneksap. ²⁸Komot konohâk mansain yamâ Anitâje âi ikŋiâk ikŋiâk ningimu mem tânahom manmain yamâ yuwu. Anŋoân nen lok nombotjaŋe lohimbi belângen manmai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepŋe ekyongomunje nângânomaihât Anitâje kut aposolo sâmi âi ningiop. Yâhâ lohimbiŋe Kiristohâlen biwiyeŋe emelâk katbi ya yengâlen ari Anitâhât biwiŋan den âlâlâ tatmap ya sâmi holaŋmâ ekyongonjetgât lok nombotje kut poropete sâmi âi yingimap. Yâhâ den kâsikum yinginetgât lok nombotje âlâmâ kut papasu sâmi âi yingimap. Yâhâ âlâmâ kulem meŋetâ lohimbiŋe ekŋetâ âlâ kândâkdâ otbuap sâmi lok nombotje âi sâmi yingimap. Yâhâ âlâmâ lohimbi mesekyeŋe orop heŋgemyongonjet sâmi âi yingimap. Yâhâ âlâmâ lohimbi wâhap wuân me wuângât umburuk otmai ya tânyongonjet sâmi âi yingimap. Yâhâ âlâmâ Kiristohât komot ya yengât kunlipyeŋe manŋet sâmi âi yingimap. Yâhâ âlâmâ lok nombotje yengât nimbilamyenje mem purik pilâyingimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sâmai. ²⁹Yawu otmâ âi topŋe topŋe yingimap. Yakât otmâ yen kerekŋe aposolo âi yu ki menomai. Me yen kerekŋe poropete âi ya ki menomai. Me yen kerekŋe papasu âi ya ki menomai. Me yen kerekŋe kulem topŋe topŋe ki menomai. ³⁰Me yen kerekŋe lok ki heŋgemyongonomai. Me kerek yengât nimbilamyenje ki mem purik pilâyingimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sânomai. Me bukulipyenjaŋe den sâsâŋe ki sâsâŋe sâmai ya nângâm purik gurik sâmi lo-

himbi ekyongonomaihât âi ya yen kerek ki yingimap. ³¹Yawu gârâmâ Wâtgât mâmânjahât Heakje mâmânje otyingimu bukulipyenje tânyongonjetgât nângâm biwiyenje hewewen otmu Anitâ ulitgum mannomai. Yawu otmâ bukulipyenje orop biwiyenja kepeiakmâ tânahom manjetâ ârândân otbuap.

Bukulipnenje orop biwinenja kepeiakmâ konohâk otmu mannom.

13 Yakât otmâ yuwu sâmunen nângânet. Nimbilamnenje mem purik pilâningimu den sâsânje ki sâsânje sâmain, me anjelo yengât den sâmain yan biwinenja bukulipnenje yengâlen ki kepeimain. Yawu otmâ den sâmain ya nângânetâ hâpu umunje pâonj sâmu munje pato pilâmap, me himbim gunguruŋ sâmap, yakât dopje otmap.

²Yâhâ Anitâje ikje biwiŋan nângân nângân âlâlâ tatmap ya nângâm heŋgengum bukulipnenje den kâsikum yingim yâk yengâlen biwinenja kepeimain. Yawu otmain ya Anitâje ekmu tânjât otmap. Otmu Anitâhâlen biwinenja tiŋâk kepeim yan lokje ki otmai ya otmunje bukulipnenja ekjetâ âlâ kândâk otmap. Yawu gârâmâ biwinenja bukulipnenje yengâlen ki kepeim manmain yan Anitâje nenekmu gemap.

³Otmu senje âlâlâ tatningimap ya kerek kâsikum lohimbi senje âlâlâhât umburuk manmai ya yinginom. Me Kiristohât tem lâuwanginom yakât huhopje kasalipnenja menenekmâ kâlâwân uneneknomai. Yawu otnom yamâ biwinenja bukulipnenje yengâlen ki kepeinom. Yawu otnom yakât Anitâje nângâningimu ki yahatbuap. ⁴Yâhâ biwinenja yengâlen kepeim yuwu otmâ mannom. Buku nombotja mem bâlenenekjetâ yakât matje ki kâpekyinginom. Me

sâm bâleneningjetâ yakât nângâm mem lohotje tuhuyeknom. Me nenjahâlâk ki nângâmunje yahatmu hâknenje mepaenom. Otmu buku nombotje yengât nângâmunje ki gewuap. Otmu buku nombotje yengât ki nângâm bâleyinginom. ⁵Yâhâ up bia bia ki mannom. Otmu nembe kalem orangim mannom. Otmu buku nombotja hâmeân hâlulu otningjetâ yan tepnenje ki yahatbuap. Me mem âlâlâ tuhunenekjetâ yakâlâk nângâm matje yingine sâm biwinenja kepeiakmâ ki mem mannom. ⁶Yâhâ lohimbi nombotja otjetâ bâlewuap ya ekma heroje ki nângayinginom. Yamâ benje uwawapje bia manmâ otjetâ âilonjo otbuap ya yengât heroje nângayinginom. ⁷Otmu buku nombotja mem ge katneneknomai yan matje ki otyinginom. Me tep bâle nângâninginomai yan biwinenja kepeiyekmâ mem tepyeje sândukje tuhuyeknom. Yawu otmunje yâk orop lohotjan manmâ yâhânomgât biwinenja mem mannom.

⁸⁻¹⁰Otmu sâp yiwereje yuâmâ kandi mansain. Yâhâ Anitâhât biwiŋan nângân nângân âlâlâ tatmap ya ikje Wâtgât mâmânjahât Heakje biwinenjan katmu bukulipnenje sâm kusânmâ ekyongomain. Yawu gârâmâ Anitâhât biwiŋan nângân nângân âlâlâ tatmap ya topjambâek ki nângâmain. Yakât otmâ nângân nângânnenje holanjakmu yan den kakjeâk kakjeâk kâsikum yingimain. Otmu nimbilamnenje mem purik pilâningimu den sâsânje ki sâsânje sâmain ya torokatmâ ki sâm yâhânom. Hâmbâi mâne Kiristojje âwurem ge manman bulâje ningiwuap yan âi topje topje mem mansain yu biatbuap. Âi topje topje hârok biatbuap yamâ biwinenja kepeiakmâ manmain yuwuâk torokatmâ manbisâin.

¹¹ Emelâk nimnaom titipâ tatbinân yanâmâ mete pirik pirik otminiwin. Otmu biwinennjambâ nângân nângân âlâlâ tetemu âwâ mâmâlipnenne ekyongomunne nângânetâ tângât otminiop. Yawu gârâmâ papato otmâ nimnaom yengât nângân nângân ya pilâwin. ¹² Otmu nenneâmâ toen umutnenne enjakmunne âwâlele otmap. Yakât dopneâk Anitâhât biwiñan nângân nângân âlâlâ tatmap ya ki nângâm heñgengumain. Yawu gârâmâ Kiristoñe âwurem gewuap yan Anitâhât biwiñan nângân nângân topñe topñe tatmap ya topñe nângâm pesuk pilânom. Anitâñe biwinennahât topñe nângâmap yakât dopneâk nenñe gurâ yâkât topñe nângânom. ¹³ Yâhâ den sâm aran yukât topñe yuwu tap. Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otningimu Kiristo hoñ bawanjim âi topñe topñe memain yuâmâ âwurem gewuawân pesuk sâwuap. Yakât otmâ yuwuâmâ otmâ mannom. Anjoân biwinennañe kepeiakmâ konohâk otmu buku oranjim manmâ yâhânom. Buku oranjim Anitâ yet Kiristo yetgâlen biwinennañe kepeim manmâ yâhânom. Otmu Kiristoñe âwurem ge menenekbuap yakât nângâm biwinennañe mem mannom. Yawu gârâmâ anjoân biwinennañe kepeiakmâ konohâk otmu buku oranjim mannomgât Anitâñe nângâmap.

**Wâtgât mâmâñahât Heakñe
nimbilamyene mem purik
pilâyingimu den sâwi.**

14 Yakât otmâ biwiyeñane kepeiakmâ konohâk otmu tânahonomaihât nângâm manñet. Yawu manmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otyingimu Kiristo hoñ bawanjinetâ bulâñe teteâkgât biwiyeñe Anitâhâlen kepeim mannomai. Yawu gârâmâ Anitâhât den kâsikum

bukulipyene yinginetâ nângâm heñgengunetgât âi ya biwiyeñane mem manñetgât nanñan. ²⁻⁴ Yakât otmâ yuwu sâmune nângâñet. Lok nombotñane Anitâhât den kâsikum ningimai ya nângâmunne keterakningimu manmannenñe kelihakmu manmain. Lok yawuane mem hewewej tuhunenekñetâ biwi sânduhân manmain. Yâhâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe Anitâhât biwiñan nângân nângân âlâlâ tatmap ya mem lok nombotñe âlâ yengât biwiyeñan katmâ nimbilamyene mem purik pilâyingimap. Nimbilamyene mem purik pilâyingimu den sâsâñe ki sâsâñe sâñetâ nângâmunne ki keterakningimu yanjak Anitâhât nângân nângân yakât pâpgumain. Yâhâ Anitâ ikñak lok yawuya yengât den nângâmap. Yakât otmâ den sâsâñe ki sâsâñe sâmai yan yeñe biwiyeñeâk ârândân otmap.

⁵ Yâhâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe yen kerek nimbilamyene mem purik pilâyingimu den sâsâñe ki sâsâñe sânomai yakât nângâmunne ârândân oap. Yawu gârâmâ nimbilamyene mem purik pilâyingimu den sâsâñe ki sâsâñe sâmai ya lok âlâ me âlâñe nângâm bukulipyene purik gurik sâm ekyongoñetâ nângâm heñgengumai yakât gurâ nângâmunne âlilongo otmap. Yâhâ lok nombotñeâmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe lauyene mem hewewej tuhumu lohimi belângeñe manmai ya Anitâhât den ekyongomai. Ekyongoñetâ nângâm Kiristohâlen biwiyeñe katñetgâlâk biwiñane nângâm manman. Lok yawuya yengât nângâmunne yahatmap.

⁶ Bukulipne, nâñe yengâlen takawom yan Wâtgât mâmâñahât Heakñe nimbilamne mem purik pilânihimu den sâsâñe ki sâsâñe sâmune nângâñetâ ki keterakbuap. Yawu otbom yanñe ki tânyongowom. Yâhâ yengâlen taka tânyongowom yan Wâtgât mâmâñahât

Heakņe Anitáhât den biwinan katbuap ya ekyongowom. Otmu Anitáhât topņe nâņgâm heņgeņņeņetgât Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otnihimu den kâsikum yingiwom.

⁷Den sâm aran yukât topņe nâņgâņetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâwe. Aioņ tuhomainân lok âlâņe kep topņe katmâ membuaņņe ombe kârikņeâk mem waņgam kumbuap ya bukulipņe nâņgâm yawuâk watnomai. Yâhâ ombe lohottjan mem waņgam kârikņe ki kumbuap yan bukulipņe nombotņe ateņe âlâengen kinnomaiņe ombe ki mem heņgeņgum waņgam gurâ hârem hilipgunomai. ⁸Otmu âlâen hâum sâmune nâņgâņet. Kapi âlâ yongone sâm arinomai. Yâhâ kapi âlâ yamâ emelâk taka mâtâwân teņgâ tuhum mambotyņginomai. Mambotyņginetâ lok tem pato yan gâtņe kulet sâwuapņe teņgâ tuhuai ya yekmâ bukulipņe ekyongomu alahunomai. Alahum yekmâ kewewetyeknomai. Yâhâ bukuyeņe âlâ yakât ki nâņgâwuap mon yaņe teņgâ tuhunomai ya yeņgât lauyeņanâk kioņmu kuņetâ mumbuap. Yawu. ⁹Yâhâ yakât dopņeâk yeņgâlen gâtņe âlâ me âlâhât nimbilamyeņe Wâtgât mâmâņahât Heakņe mem purik pilâyingimu den ki nâņgân nâņgânņe sânomai ya bukulipyeņe nâņgâņetâ ki keterakbuap. Yakât nâņgâņetâ siru den yawu otbuap. ¹⁰⁻¹¹Otmu torokatmâ yuwu sâwe. Nen lok topņe topņe manmâ dennenņe ikņiâk ikņiâk sâmmain. Yakât otmâ lok pupņe âlâņe hân âlâengembâ taka denyeņanâk eknongonomai ya ki nâņgânom. Otmu nen gurâ dennenņanâk ekyongomonņe ki nâņgânomai. Yawu gârâmâ den nâņgâmain ya bukulipneņe sânomai yanâmâ yâk orop hewewenâk alahunom. ¹²Yakât otmâ yuwu sâmune nâņgâņet. Wâtgât mâmâņahât Heakņe

mem heweweņ tuhuyekmu âi âlâlâ menehâlâk nâņgâmai. Yawu nâņgâm yan wuân âi meņetâ Kiristohât komot tânyongowuap yakâlâk nâņgânomai.

¹³Yâhâ Wâtgât mâmâņahât Heakņe lok âlâ me âlâhât nimbilamyeņe mem purik pilâyingimu den ki nâņgân nâņgânņe sâmaiņe den yakât topņe nâņgâm purik gurik sâm bukulipyeņe ekyongonetâ nâņgânomaihât Anitâ ulitguņet. ¹⁴Yâhâ Wâtgât mâmâņahât Heakņe nimbilanne mem purik pilânihimu den sâm Anitâ mepaeman ya nâņgâmu ârândâņ otmap. Yawu gârâmâ den sâmman ya biwinane nâņgâm ki sâmman. ¹⁵Yakât otmâ yuwu otbom. Nimbilanne mem purik pilânihimu den ki sâsâņeņe sâm mepaewom, me kiki mewaņgiwom ya purik gurik sâmune lohimbi orop kinnom yaņe nâņgânomai. ¹⁶⁻¹⁷Yawu gârâmâ nimbilamyeņe mem purik pilâyingimu den ki sâsâņeņe sâm Anitâ mepaenomai yanâmâ bukulipyeņe den yakât topņe ki nâņgâmaiņe yen orop biwi nâņgân nâņgân yeņeņe ki hikuakmâ konohâk otbuap. Yâhâ Anitâ mepaenetâ nâņgâmu ârândâņ otbuap. Yamâ bukulipyeņe nâņgâņetâ ki keterakyiņgiwuap. Yakât nâņgâmunne ki dopņan oap.

¹⁸Yâhâ nimbilamyeņe mem purik pilâyingimu den sâsâņe ki sâsâņe sâmai yamâ nâku yawuâk nimbilanne mem purik pilânihimu wangiyekmâ sâmman. Yakât nâņgâm Anitâ mepaeman. ¹⁹Yawu gârâmâ Kiristohât komot menduhuakmâ kinmain yan senyeņan kinmune nimbilanne mem purik pilânihimu den sâsâņe ki sâsâņe sâm ariwomgât ki nâņgâman. Yâhâ senyeņan kinmâ biwinambâ nâņgân nâņgân âlepņe tetemap ya pâņe tâlâwâk ekyongomune nâņgâm heņgeņņeņetgât nâņgâman. ²⁰Bukulipne, nimnaom titipâņe yu me ya otnehâlâk nâņgâmai. Yâhâ yeņe yawu ki nâņgânomai.

Otmu Wâtgât māmājahât Heakņe nimbilamyenē mem purik pilāyīngimu den sāsāņe ki sāsāņe sāne sām yakālāk ki nāngānomai. Wuān āi meņetā Kiristohât komot tānyongowuap yakālāk nāngānomai. Yawu gārāmā lepatņe wuān ālā ombe tatnā ki nāngām bāleangimai yakāt dopņeāk otmā biwi nāngān nāngānyenē galemahonomai.²¹ Otmu emelāk Anitāhât poropete nombotņane yākāt den sām Isirae lohimbi denyenānāk ekyongonjetā nāngāņetā gemu bet pilāwi. Yakāt otmā Anitāņe poropete ālā den ekumu kulenguop ya yuwu tap. “Lohimbi yuņe nāhāt den nāngāņetā gemu bet pilām tem ki lāunihim mansai. Yakāt otmā kasalipyenē hāngānyongomune hān kāleņņe-hembā taka yenē denānāk ekyongonomai. Yawu gārāmā den ekyongonjetā yawuāk nāngām hākāņ otnomai.”

²² Den yawu tap yakāt topņe yuwu nāngānom. Wâtgât māmājahât Heakņe launenņe mem hewewen tuhumu Anitāhât den kāsikum Kiristohât lohimbi yīngimunņe nāngāņetā bonņe otnap. Yāhā lohimbi belāngen manmaineāmā nāngāņetā ki bonņe otnap. Yakāt otmā Wâtgât māmājahât Heakņe nimbilamenņe mem purik pilāningimu den sāsāņe ki sāsāņe sām unņe nāngāņetā biwiyenān hāumu “Kulem yu ki orotņe eksain,” sānomai.

²³ Yakāt otmā yenē menduhuakmā Kiristo mepaenomai yan Wâtgât māmājahât Heakņe yen kerek nimbilamyenē mem purik pilāyīngimu lauyenē menduhum den ki sāsāņe sānomai yanāmā bukulipyenāņe den yakāt topņe ki nāngāmai me lohimbi belāngen manmai yanē yekmā, “Bāe, lok yu ondop otmā biwiyenē gulip oap,” sānomai. Yawu sām nāngāyīngiņetā gewuap.²⁴ Yāhā Wâtgât māmājahât

Heakņe biwiyenē mem hewewen tuhumu Anitāhât den alahumai. Den alahumai yan bukulipyenē nombotņane Anitāhât den ki nāngām heņgeņgumai me lohimbi belāngen manmai yanē denyenē nāngāņetā biwiyenān hāumu orotmemeyenē bāleņe yakāt nāngāņetā haņ sāyīngiwuap.²⁵ Yakāt nāngāņetā haņ sāyīngimu, “Anitāņe yen orowāk manmā māmāņe otyīngimāp,” yawu sām yāk mepaenomai.

**Neņe menduhuakmā Anitā
yet Kiristo mepaeyeleknom
yan ewe karāņinom.**

²⁶ Yakāt otmā yenē menduhuakmā Kiristo yet Anitā mepaeyelekne sām yuwu otnomai. Lok nombotņane kep me kiki mewāņginomai. Yāhā nombotņe ālāmā biwiyenāmbā nāngān nāngān ālālā tetewuap ya sām tetem ekyongonomai. Yāhā nombotņe ālāmā Wâtgât māmājahât Heakņe den ālā biwiyenān katmap ya ekyongonomai. Me nombotņe ālā yēņgāt nimbilamyenē mem purik pilāyīngimu den ki sāsāņe sānomai. Me nombotņe ālā yēņgāt biwi nāngān nāngānyenē mem pāroņ pilāmu den ki sāsāņe sānomai ya purik gurik sāņetā bukulipyenāņe nāngānomai. Menduhuakmā yawu otmā tānahom mannomai.²⁷ Yāhā Wâtgât māmājahât Heakņe lohimbi nombotņe yēņgāt nimbilamyenē mem purik pilāyīngimu den sāsāņe ki sāsāņe sānomai yan lok konok me yāhāp me kalimbu yanē yahatmā ālāku ikņiāk ikņiāk sānomai. Yawu otnomai yan lok ālāņe den ki sāsāņe sānomai ya purik gurik sām lohimbi ekyongomu topņe nāngānomai.²⁸ Yawu gārāmā lok yawuya ālā orop ki menduhuaknomai yanāmā yuwu otnomai. Wâtgât māmājahât Heakņe lok ālā me ālāhāt nimbilamyenē mem purik pilāyīngimu den sāsāņe ki sāsāņe ya lohimbi senyenān ki sānomai. Yāhā

biwiyenjanâk nângâm Anitâ heronje nângâwanjinomai.

²⁹Otmu Wâtgât mâmânahât Heakje lauyeje mem hewewej tuhumu Anitâhât den ekyongonomai ya gurâ yawuâk lok konok me yâhâp me kalimbu yaŋe yahatmâ den ekyongonomai. Den ekyongonomai yamâ târârâk yai me sâŋ tâpikguai yakât lok nombotŋaje tatmâ nângâyînginomai. ³⁰Otmu bukuyeje âlânje yahatmâ kinmâ den ekyongowuawân Wâtgât mâmânahât Heakje lok âlâhât biwiŋe mem hewewej tuhumu yanâk ki yahatmâ yâku den sâwuap. Aŋgoân bātŋe pilâmu kândikum sâwuap yaŋe ekmâ sâŋ tiŋ pilâm ge tatmu benje yâku yahatmâ ekyongowuap.

³¹⁻³³Lohimbiŋe menduhuakmâ den kakŋan ki sahanjinomai. Yawu otmâ ewe karanginomai yanâmâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap. Yâhâ menduhuakmâ Anitâhât den alahumaiân yeŋe ki ewe karangimai. Yakât otmâ Wâtgât mâmânahât Heakje lauyeje mem hewewej tuhuwuap yan ewe karangim den ya âlâku ikŋiâk ikŋiâk yahatmâ ekyongonomai. Yawu otnomai yan lohimbi kerekŋe den ya nângâŋetâ keterakmu yanâmâ biwiyenje hewewej otbuap.

Otmu Kiristohât komot kapiŋe kapiŋe manmâ araiŋe orotmeme yuwu otmai. ³⁴Lohimbi menduhuakmâ Anitâ yet Kiristo mepaeyelekmaiân imbilipyeŋaje loklipyeŋe yengât amutgen otmâ den nângânâk tatnomaihât emelâk Anitâŋe Mose ekumu kulenguop. ³⁵Yakât otmâ imbilipyeŋaje wuân me wuân topŋahât pâpgumai yaŋe lohimbi senyeŋan yahatmâ kinmâ topŋe nângâne sâŋ âikumi yakât den pat nângâmune bâleop. Yawu otmai yamâ aŋun topŋe. Yawu gârâmâ emetyeŋan ari tatnomai yan loklipyeŋe me âwâlipyenje âiyongonjetâ ekyongonomai. ³⁶Yawu gârâmâ yeŋe

wuân nângân nângân mem Kiristohât komot kapiŋe kapiŋe tatmâ arai ya yengât orotmeme ki watmai? Yeŋe kunlipyeŋe manne sâŋ oai hâ? ³⁷Yakât otmâ yuwu sâŋmune nângâŋet. Den yan yuâmâ Kutdâhât den ekyongoan. Yakât otmâ lok âlâ me âlâhât biwiyenambâ nângân nângân âlâ tetewuap yakât “Yuâmâ Anitâŋe biwinenŋan katmu ekyongoain,” sânomai. Yawu sânomai yan kuyiŋginjetâ ya pilâm nâ tem lâunihinomai. Otmu lok nombotŋaje Wâtgât mâmânahât Heakje biwinenŋe mem hewewej tuhumu Kiristohât hoŋ bawangiain sâŋ ekyongonomai ya gurâ ekyongonjetâ tem lâunihinomai. ³⁸Yawu gârâmâ den yan yu lok ya ekyongonjetâ ki nângâyînginomai yamâ yeŋe betyongonomai.

³⁹Bukulipne, den ekyongoan yukât bâiŋe sâŋmune nângâŋet. Wâtgât mâmânahât Heakje lauyeje mem hewewej tuhumu Anitâhât den bukulipyeŋe kâsikum yînginomaihât nângâŋet. Otmu Wâtgât mâmânahât Heakje bukulipyeŋe yengât nimbilamyenje mem purik pilâyîngimu den sâsâŋe ki sâsâŋe sânomai ya ki kuyiŋginomai. ⁴⁰Yakât otmâ den sâsâŋe ki sâsâŋe sânomaiân orotmeme ekyongoan yu watmâ otŋetâ dopŋan otbuap.

Anitâŋe Kiristo mumuŋambâ mem yahalop.

15¹⁻²Bukulipne, emelâk Kiristohât den pat âlepŋe kâsikum yîngimune nângâm yâkâlen biwiyenaje kepeim manmâ gai. Yawuâk torokatmâ mannomai otmuâmâ Kiristonje âwurem ge meyekmu manman kârikŋahât bulâŋe menomai. Yâhâ den pat âlepŋe yakât nângâŋetâ porap otmu Kiristo betgunomai yanâmâ bulâŋe ya ki menomai. Bulâŋe ya ki memaihât den

pat âleppe yakât pânje tâlâwâk yuwu sâam hejgenjgumune nânġânet.

³⁻⁴Emelâk Kiristohât aposololippe yengâlebâ den kunje mewan ya ekyongomune ki nânġâm hejgenjuwi. Yakât yuwu sâamune nânġânet. Kiristone nengât toсахât huhoppe mem muop. Mum hân kâlehen katjetâ tatmu hilâm kalimbu pesuk sâop. Yawu otmu yan Anitânje mumuġambâ mem yahalop yakât den emet inânġan poropete otmu lok nombotjanje kulemgui.

⁵Yâhâ mumuġambâ yahalop yakât kakġan Petoro orop enġkmâ den olowot. Yakât kakġan ikje aposololippe mem teteyekmu yâk orop den otbi.

⁶Yakât kakġanâmâ lohimbije yâkâlen biwiyejanje kepeim manbi ya kiġitje orowâk, dopyeje 500 ya wangiop, ya teteyiġimu enġkbi. Yawu ġârâmâ lohimbî ekbi yamâ nombotje muġetâ nombotje yawuâk mansai.

⁷Otmu yakât kakġan imiġe Yakowo yâkâlen tetewangimu enġkmâ den olowot. Otmu yakât kakġan aposololippe âlâkuâk teteyiġimu den otbi.

⁸Otmu bânġeâmâ nâhâlen teteniġim aposolo âi sâam nihiop yakât yuwu sâamune nânġânet. Wuân me wuân bilakje kâpekmai yakât dopġeâk manmune Kiristone menehop.

⁹Yâhâ ki menehop yan ikje komot ya mem bâleyekminiwan. Yawu otyiġiminiwan yapâ menekmâ aposolo âi sâam nihiop yakât nânġâmune âlâ kândâkdâ otmap. Yawu otminiwan yakât ninahât nânġâmune gemap. Otmu aposolo yengât kunyeje manbehât ki nânġâman.

¹⁰Yawu ġârâmâ Anitânje ikje enġatġeâk otmâ nânġâniġim Kiristo hânġangumu ge teteniġim aposolo âi sâam nihiop. Âi sâam niġimu yâkât wâtġan kinmâ aposolo nombotjanje âi memai ya hârohâk wangiyekmâ âi kârikġeâk meman. Âi meman yukât amboġe Anitâ. Ikje Wâtġât mâmânġahât Heakje mâmânġe

otniġimu âi memune bulânje tetemap.

¹¹Yakât otmâ aposolo nombotje orop, nenje Kiristohât den pat konok yakâlâk lohimbî ekyongomunje nânġâmai. Otmu emelâk den pat yuwuâk ekyongomune nânġâm Kutdâhâlen biwiyeje katbi.

Anitânje mumuġambâ mem yahatnenekbuap.

¹²Otmu Anitânje Kiristo mumuġambâ mem yahalop yakât den pat ekyongomunje nânġâwi. Yawu ġârâmâ toppe girawuhât otmâ yen nombotjanje sâam hilipgum “Hâmbâi mumuġambâ ki yahatnom,” sâamai?

¹³Den yawu sâamai ya bulânje mâneâmâ Anitânje Kiristo mumuġambâ mem yahalop sâam ekyongomain ya bulânje ki otbâp.

¹⁴Otmu Kiristo mumuġambâ ki mem yahalop mâne nenje imbiâk ekyongomunje biwiyeje yâkâlen katbâi.

¹⁵Otmu Anitânje mumuġambâ mem yahatnenekbuapġât dop ki tap mâne Anitânje Kiristo mumuġambâ mem yahalop sâam den golâ ekyongombâin.

¹⁶Otmu torokatmâ sâwe. Anitânje mumuġambâ mem yahatnenekbuapġât dop ki tap mâne Kiristo mumuġambâ ki mem yahatbâp.

¹⁷Otmu Kiristo mumuġambâ ki mem yahalop mâne yâkje tosanenne ki pilâm manman kârikġahât pat kuningimbâp.

Otmu nenje biwinenjanje yâkâlen imbiâk kepeimbâin.

¹⁸⁻¹⁹Yâhâ Anitânje manman kârikġahât pat kuningiop yakât bulânje mene sâam Kiristohâlen biwinenjanje kepeim mansain.

Yawu ġârâmâ munom yakât kakġan mumuġambâ mem yahatnenekmu manman kârikġan mannongât dop ki tap mâne nenje den perâkje nânġâmunje bulânje otbâp.

Otmu lok belângen manmaiġe nengât imbiâk otmâ hâhiwin kakġan manmâ gai sâam nânġâniġimbâi.

Otmu emelâk lohimbî

nombotņe biwiyenņe Kiristohālen kepeim mum gawiņe orotmeme bāleņe otminiwi yakāt tosa ki pilāyiņgimbāp. Yakāt otmā matņe umatņe yingimu hāhiwin nāņgāmbisāihāt dop yawuāk tatbāp.

²⁰Bulāņanāk Anitāņe Kiristo mumuņambā mem yahalop. Yakāt dopņeāk lohimbiņe Kiristohālen biwiyenņe kepeim manmā gam muwi, me nen yākālen biwinenņe kepeim mansain, me gāmālāk yākālen biwiyenņe kepeinomai nen kerek mumuņambā mem yahatnenekbuap.

²¹⁻²²Lok topnenņeāmā konok. Tāmbānenņe, kutņe Aram sām, ikņahāk otmā tāpikgum tosa miop. Yakāt huhopņe Anitāņe mumuhāt pat kuwaņgiop. Yawu otmā lohimbi yākālebā tetemain nen kerekņe eņgatnenņeāk watmā otmunņe bālemu mum gara gara otmā gamain. Yawu gārāmā Kiristoņe mumuņambā yahalop yan mumuņambā yahatmā manman kārīkņan mannomgāt mātāp mem kusānningiop. Yakāt otmā yākālen biwinenņe kepeim manmā munom yanāmā Anitāņe mumuņambā mem yahatnenekmu manman kārīkņan mannom. ²³Anģoān Kiristoņe mumuņambā yahalop. Mumuņambā yahatmā himbimān yāhāmu Anitā orop tawot. Otmu āwurem gewuap yan lohimbiņe yākālen biwiyenņe kepeim manmā gam muwi, me nen yākālen biwinenņe kepeim mansain, me gāmālāk yawuāk mannomai nen kerek Anitāņe mumuņambā mem yahatnenekbuap. ²⁴⁻²⁵Yawu gārāmā sāp yupāek Kiristoņe kunnenņe tatmā tihitnenņe otmā yāhāwuap. Otmu sāp pesuk sāwuawān Kiristohāt kasalipņe yu Anitāņe mem ge katyekmu yākāt amutgen tatnomai. Lok, āi weke, emet amboņe, senduk banearā, susun, me sātņe metņe topņe topņe

ya kerek mem ge katyekbuap. Ya kerek mem ge katyekmu sāp pesuk sāwuap. Sāp pesuk sāmu nen Kiristohāt komot kerek mumuņambā mem yahatnenekmu yu ya topņe topņe kerehāk yākāt amutgen tatnom. Yakāt otmā menduhunenekmā āwāņe Anitā yākāt amutgen katnenekmu mannom. ²⁶Otmu sāp yan Mumuhāt Amboņe bunewāk mem ge katbuap. Yakāt kakņan nenņe yāhāpņe ki munom.

²⁷⁻²⁸Yakāt topņe teteākgāt emelāk Anitāņe lok ālā den ekumu kulemguoop ya yuwu tap.

“Anitāņe wahap topņe topņe ya nanņahāt amutgen katyekmu tatnomai.” Yawu tap.

Yāhā “wahap topņe topņe” den yuņe nen hānān gātņe, me himbimān gātņe, me hān kālehen gātņe nen kerehāk meneneksap. Yāhā Anitā ikņahāk menenekmā nanņahāt amutgen katnenekbuap. Yakāt otmā den yuņe Anitā ikņahāt ki miap. Otmu nanņahāt gurā ki miap. Anitāņe nen kerehāk menenekmā Kiristohāt amutgen katnenekmu tatnom yanāmā sāp pesuk sāwuap. Sāp pesuk sāwuap yan Kiristoņe āi tuhūm tiņ pilām nen kerehāk menenekmā āwāņe Anitā yākāt amutgen katnenekbuap. Otmu ikņe gurā yawuāk āwāņahāt amutgen tatbuap. Yawu otmā Anitāņe kunnenņe pato tatbisāp.

²⁹Otmu Anitāņe mumuņambā mem yahatnenekbuap yakāt torokatmā sāwe. Bukulipyenņe nombotņe “Mumuņambā ki yahatnom,” sāmāi. Yawu gārāmā den sāmāi ya bulāņe oap otmuāmā girawuhāt otmā bukulipyenņe emelāk muwi ya yengāt nāņgām kutyenņe mem kinņetā toen katyekmai? Yāhā Anitāņe bukulipyenņe mumuņambā mem yahatyekbuapgāt dop ki tap otmuāmā kutyenņe mem kinņetā toen mem katyekmai yamā imbiāk otmāi.

³⁰ Bukulipne, torokatmâ sâmunne nânġâġet. Nenne lohimbi hânġan kulemġan manmâ arai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepġe ekyongomunġe lohimbi nombotġaġe topġe âlâlâ mânġâenenekġetâ hâhiwin kakġan manmâ gamain. Yawu ġârâmâ Anitâġe mumuġambâ mem yahatnenekbuapġât dop ki tap mâne âi yu pilâmbâin. ³¹ Lohimbi âlâ me âlâ belânġen manmaiġe sâp girawuân me girawuân nohoġetâ mumbom? Yawu nânġâm manman. Den ekyongoan yu biwinaġe nânġâmune bulâġe oap. Otmu yakât dopġeâk yengât yuwu nânġâmune bulâġe oap. Emelâk Kiristohât den pat âlepġe ekyongomune nânġâġetâ bulâġe otmu yâkâlen biwiyenġe katbi. Yapâek biwiyenġe yâkâlen kepeim manmâ gai yakât nânġâm mepaeyeksan. ³² Emelâk nâġe Epeso kapi yuân taka Kiristohât den pat âlepġe ekyongowan. Sâp yan kapi ambolipġe nombotġaġe kuk otmâ bâsok hâmene mem gulip tuhuwi. Yawu ġârâmâ Anitâġe mumuġambâ mem yahatnenekbuapġât dop ki tap mâne Epeso kapiân yu âwurem taka nep yuwu ki tuhumbâm.

Otmu torokatmâ sâwe. Lohimbi belânġen manmaiġe yuwu sâmai. “Mumunġe pesuk sâwuap. Yakât otmâ enġatnenġeâk watmâ sot kâlê sonġo bau nem heronġe kakġan manne.” Den yawu sâmai. Yâhâ Anitâġe mumuġambâ mem yahatnenekbuapġât dop ki tap mâne sonġo bau sot kâlê nem heronġe kakġan manbâm. ³³ Otmu lok yawuyaġe taka yen orop yawuâk otġetâ dondâ bâleap. Yakât yuwu sâmunne nânġâġet. Lok âlepġaġe lok bâleġe orop hero karanġim yâhâm genomai yanâmâ lok bâleġaġe lok âlepġe ya yengât enġatyenġan kionġetâ otbuap. ³⁴ Yeġe nânġân nânġânyenġe keterakyinġimu bukulipyenġaġe Anitâhât den kelanġatmai ya yengât

nânġân nânġân ki watġetġât nanġan. Ya kâmbukġe. Den ekyongoan yu nânġâm aġulakġet.

Mumuġambâ yahatnom yan towatnenġe âlâ tetewuap.

³⁵ Yawu ġârâmâ yengâlen ġâtġe âlâ me âlâġe yuwu mon sâm âinohonomai. “Nenne girawu otmâ mumuġambâ yahatnom? Me mumuġambâ yahatnom yan towatnenġe girawuya tetewuap?”

³⁶ Yawu sâm âinohonomai yakât matġe yuwu sâmunne nânġâġet. Nowo alikġe mem hân kâlêhen katmain ya mumu kâmġe ga takamap. Ga takam hâlihît kânânġâmune ya watmâ yâhâmap. Yâhâ alikġe mem hân kâlêhen katmain yamâ mumap. Mumu yanġak kâmġe ga takamu bonġe anġo tetemap. Yen yukât topġe nânġâmai yamâ girawu otmâ manmannenġahât topġe pâpġumai? Yawu ġârâmâ alikġe mem hân kâlêhen katmain yakât dopġeâk mum hân kâlêhen mem ba karakmain. Otmu kâmġe ga takamap yakât dopġeâk mumuġambâ yahatnom. ³⁷ Otmu torokatmâ yuwu sâmunne nânġâġet. Ârok kehetġeâk mem hân kâlêhen katmain. Yawu ġârâmâ kâmġe ga takam bonġe kinmap yamâ towatġe âlâ âlâ.

³⁸ Anitâġe ikġe enġatġeâk otmâ sot âlâlâhât bonġe otmu kehetġe yakât towatġe ikġiâk ikġiâk kalop. ³⁹ Otmu sonġo bau, hambe gumbam, nâi luap, me soki kalapat topġe topġe yamâ towatyenġe ikġiâk ikġiâk katyehop. Otmu lok manmannenġe ġurâ yawuâk ikġiâk katningiop. ⁴⁰ Yakât otmâ hânân âliwâhap topġe topġe kalop ya towatġe ekmâ “Yuâmâ hânân ġâtġe,” sâmain. Me himbimân emetsenġe pitu âlâlâ kalop ya ġurâ ekmâ “Ewamâ himbimân ġâtġe,” sâmain. ⁴¹ Hilâmġât emetsenġe yakât lanġinġe ya ikġiâk. Otmu omongât emetsenġe yakât lanġinġe ya ġurâ

ikñiák. Otmu pituhât lañinje ya gurá ikñiák tap. Yawu.

⁴²⁻⁴³Otmu dop kum den ekyongoan yukât topje yuwu nângânom. Menlipnenñaje menenekbi yan wâtnenje ki teteop. Yâhâ wâtnenje tij tij sâmap yapâek mesek topje teteningimu mum gamain. Yakât otmâ mumunje han-nongoñetâ tâtuk sâmain. Yâhâ Anitâje mumuñambâ mem yahatnenekbuap yan hâknenje âñje ningimu manman kârikñan mannom. Otmu hâknenje âñje ya ningimu eñakmunje âlepje nandoroñe otbuap. ⁴⁴⁻⁴⁹Kândikum emelâk Anitâje topje katmâ hân mem tâmbânenje, kutje Aram sâam, yâk tuhumm yan umutje biwiñe katbañgiop. Yâhâ lok tuhuop yakât Moseñe den kulemguoñe ya yuwu tap.

“Anitâje lok tuhumm umut biwiñe katbañgimu manop.” Den yawu tap.

Yakât otmâ lohimbi Aramgât towat tetewiñe muop yawuâk mum gara gara otbi. Otmu nen gurá dop yawuâk otmâ mum tâtuk sânom. Yawu gârâmâ lok âlâ himbimâmbâ ge manop yamâ Kutdânenje Yesu Kiristo. Yâkñeâmâ umut biwinenje mem hewewenñe tuhumm yâkâlen biwinenñaje kepeimunje manman kârikñahât pat kuningiop. Yakât otmâ âwurem ge menenekbuawân Anitâje mumuñambâ mem yahatnenekmâ hâknenje âñje ningiwuap. Yâhâ emelâk Kiristoñe mumuñambâ yahatmâ hâkñe âñje miop yawuya ningiwuap.

⁵⁰Bukulipne, den ekyongoan yukât topje yuwu nângânom. Emelâk tosanenñahât huhopje hânân yu manmâ yâhâm munomgât Anitâje sâam kalop. Yakât otmâ hânân manman manmain yu torokatmâ himbimân yuwuâk mannomgât dop ki tap. ⁵¹⁻⁵²Yâhâ mumuñambâ yahatnomgât Anitâje den biwinan kalop yamâ yuwu. Sâp pesuk sâwuawân añelo âlâñe lâmun bâñje kunbuap. Lâmun

kunmu Anitâje in yawu, sennenje peleñ bok otmap yakât dopñeâk mumuñambâ mem yahatnenekbuap. Mem yahatnenekmu lohimbi mannomai ya orop menduhunenekbuap. Menduhunenekmâ manmannenje âñje ningiwuap yakât dop kum sâwe. ⁵³Soki âlâ sâmbâlâkñaje tatmâ kon sâmap. Kon sâam bumbulele otmap. Yakât dopñeâk nenje hâknenje hâñginje pilânom. ⁵⁴⁻⁵⁵Pilâmunje hâknenje âñje ningimu hangalakmâ manman kârikñan manbisâin. Yâhâ sâp yiwerenje yuâmâ hâhiwin kakñan manmâ mum gamain. Yâhâ hâmbâi hâknenje âñje ningimu menom yan hâhiwin barak manmâ yâhâmbisâin. Emelâk Anitâje ya sâam kalopgât otmâ yakât bulâñe tetewuap. Yâkât poropete âlâñe den kulemguoñe ya yuwu tap.

“Anitâje Mumuhât Amboñe mem ge katbuap yapâek lohimbi ki munomai.”

Otmu Anitâje poropete âlâ den yuwu ekumu kulemguoñe.

“Bâe, Mumuhât Amboñe, lohimbi hilipyongowuatgât dop biatsap. Otmu hâhiwin yingim yâhâwuuatgât dop gurâ ki tap.” Den yawu tap.

⁵⁶Yakât otmâ yuwu sâamune nângâñet. Biwinenñambâ nângân nângân bâleñe topje topje tetemu ya watmâ otmunje bâlemap. Otmunje bâlemap yan Anitâhât girem den nângâmunje biwinenñan hâumu girem den ya loñgâem tosa miain sâam nanngangimain. Yawu manmain yakât huhopje Manman bâleñahât Amboñaje hâhiwin topje topje ningimu manmâ mum gamain. ⁵⁷Yawu gârâmâ Anitâje tihitnenje otmâ Kutdânenje Yesu Kiristo hângângumu ge kawenenñan kinmâ tosanenñahât matñe miop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenñaje kepeim yâkât wâtñan kinmunje Manman Bâleñahât Amboñaje ki mem ge katnenekbuap. Yawuâk manmâ munom

otmuâmâ sâp pesuk sâwuawân Anitâje mumujambâ mem yahatnenekbuap. Yakât otmâ Anitâ mepaenom.

⁵⁸ Bukulipne, biwiyenaje Kutdâhâlen tiñâk hikum mannomai. Yawu otmâ âi sâm yingiop yakât biwiyenaje tiñâk kepeim tuhuñetâ bulâje topje topje tetewuap.

Yerusalem kapi ambolipje yengât tewetsenje menduhuwi.

16 Otmu Yerusalem kapi ambolipje Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai ya nombotjanje senje âlâlâhât umburuk mansai ya yengât den pat ekyongomune nângâwi. Yâhâ yeje girawu tânyongonom sâm âinohowi yakât yuwu sâmune nângâñet. Galatia kapi ambolipje tewetsenje menduhunomai sâm mâtâp tiripyongowan yawuâk yen tiripyongomune otnomai. ²Nâje yengâlen takawom yan nanje menduhum katne sâm pâinñetâ biatmapgât nângâm Sande ârândân menduhuaknomai yan nepyenahât hâmeje memai yakât torehenje mem Yerusalem kapi ambolipje yengât pat sâm menduhum konohân katñetâ tatbuap. ³Otmu takawom yan yeje bukulipyenje nombotjanje nanje mem ari Yerusalem kapi ambolipje yinginomai sâm lok katyekbi ya pepa kulemgum yingiwom. Kulemgum yingimune mem ari Yerusalem kapi ambolipje tiripyongoneta buku otyinginomai. ⁴Yawu gârâmâ nine orowâk arinomgât mâtâp tetewuap otmuâmâ orowâk arinom.

Pauloje nep tuhuwom sâm nângân nângân kalop.

⁵Yâhâ nâmâ Epeso kapi yu pilâm yengâlen takawom. Anjoân Makeronia hânân kapi tatmâ arap ya yengâlen ari Kiristohât komolipje girawu mansai ya

kapi ârândân hawamgum yekmâ yanjak yengâlen takawom. ⁶⁻⁷Yengâlen takawom yen orop tipiñe mannom. Yawu gârâmâ Kutdânenñaje nângânihimu yen orop sâp kâlep manmâ to yambu pesuk sâek sâm mambotbom. Otmu to yambu pesuk sâwuap yan mâtâp meniñetâ wosapâ me wosapâ ariwom yakât ki nangan.

⁸⁻⁹Sâp yuâmâ Epeso kapi yuân manmâ Kiristohât den pat âlepje kâsikum yingimune lohimbi dondâje yâkâlen biwiyenje katnomaihât mâtâp teteap. Otmâ lok dondâje gurâ mâtâp yu manjunihine sâm oai. Yakât otmâ tipiñe tatmâ âi tuhumune Pentikos homban otbuawân kapi yu pilâm Makeronia ariwom.

¹⁰⁻¹¹Timoteoje yengâlen takawuap yan ki ekmâ mete kârâ otnomai. Nâje Kutdâhât hoñ bawangim âi meman yukât dopñeâk hoñ bawangim âi memap. Yakât otmâ takamu buku otbawangim mâtâp mewangñetâ lohottjan takamu eñaknom. Yâhâ nâmâ bukulipyenje orop manmâ yâkât mambotbangiain.

¹²Otmu bukunenje Apolo yâkât yuwu sâmune nângâñet. Bukulipyenaje pilânenekmâ yengâlen âwurenomai yan gâ orowâk arinomai sâm ekum meme sâsâ tuhum gan. Yawu gârâmâ sâp yiwereñeâmâ orowâk takanomaihât hâkân oap. Yâhâ sâp âlâen mâtâp tetewangiwuap yanâmâ âlepje hângangumune yengâlen takawuap.

Den bâñe sâop.

¹³Otmu yeje Kiristohât wâtñan kinmâ yuwu otmâ mannomai. Biwiyenambâ nângân nângân bâleñe âlâlâ tetemu ya watmâ otmain sâm biwiyenje galemahom mannomai. Me bukulipyenje nombotje Kiristohât den kelangatmaine engatyenjan kionñemaihât biwiyenje ki pâlâmñe otbuap. Yawu

manmâ Kiristohâlen biwiyenaje hikuakmâ konohâk otmu tânahom mannomai. Otmu lohimbî belângen manmaiye mâtâp manguyingimaihât kârihem kinmâ manmanyenye galemahom mannomai. ¹⁴Otmu Kiristo orop biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmu tep âlep nanngangim hoj bawanginomai.

¹⁵⁻¹⁶Bukulipne, angoân yengâlen gâtne lok âlâ, kutne Setepanas sâmb, hep torehenlipne orowâk Kiristohâlen biwiyenaje kepeiwi. Yawu otbi yapâek manmâ gai ya topyenye nângâm hejengeuai. Otmu Akaia hânân kapi tatmâ arap yakât ambolipnaje Kiristohâlen biwiyenaje kepeim manmai ya yengât nângâm yâkne hoj bayingim mansai. Yakât otmâ yene lohimbî yawuya yengât nângânetâ yahatmu amutyenjan manjetgât nanngan. ¹⁷⁻¹⁸Otmu yen orop ki enakmâ mansaingât tepne dondâ nângânyingian. Yawu gârâmâ Setepanas bukuyâhâtne, kutyetne Potunato yet Akaiko sâmb, yâkne yene tepyene nângânihiai yakât eknohojetâ biwine huruŋ sâop. Yakât otmâ tep hero nângânyingian. Otmu hângânyongomune âwurenomai yan nâne herone nângânyingim mansan yakât den pat ekyongonetâ yen gurâ yawuâk biwiyene huruŋ sâwuap. Yakât otmâ yengâlen takanomai yan ewe katyeknomaihât nanngan.

¹⁹Den bâiŋe sâwoman. Asia hânân yu kapi tatmâ arap yakât ambolipnaje biwiyene Kiristohâlen kepeim mansaiŋe yengât nângânyingiai. Otmu lohimbî yâhâp, kutyetne Akuila yet Pisisila, lohimbî nombotnaje yâk yetgât emelan yâhâ menduhuakmâ Kiristohât den alahum kiki mewangim mepaemai yene orowâk yengât nângânyingiai. ²⁰Otmu bukulipne nâ orowâk tânahom mansaiŋe yawuâk nângânyingiai. Otmu Anitâ yet Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai yene herone nannganginomai.

²¹Otmu lok ekap yu kulemgup yu ekumune kiripi nihimu nine bânneŋe bâiŋehen kutne kulemguan yu ekmâ nâne herone nângânyingian yawu nângânomai.

²²Yawu gârâmâ yengâlen gâtne âlâ me âlâne Kutdânenne ki ewe katmâ yâkâlen biwiyenaje kepeim mansai yamâ Anitâne hilipyongowuapgât nanngan. Yakât Kutdânenne âwurem gewuap.

²³Kutdânenne Yesu tihitnenne otmapne biwi nângân nângânyene mem konohân tuhumu kepeiakmâ manjetgât Anitâ ulitguman.

²⁴Yen orop biwinenaje Kiristohâlen kepeim mansain. Yawu manmâ biwinaje kepeiyekmâ nângânyingim mansan. Yawuâk.

Nâ bukuyene,
Paulo

2 Korinti

Pauloŋe Korinti yengât ekap

betŋan kulemgum katyĩngiop.

1 O bukulpne,
¹Yen Korinti kapi ambolipŋe otmu Akaia hânân kapi nombotŋe tatmâ arap ya ambolipŋe orop Yesu Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim tem lâuwaŋgim manŋetgât Anitâŋe meyehop. Nâ Paulo. Emelâk Awoŋnenŋe Anitâŋe Yesu Kiristohât aposolo sâam âi nihiop ya mem mansan. Otmu bukunenŋe âlâ, kutŋe Timoteo, yâkŋe nâ orop tânahom mansait. Netŋe heronŋe nâŋgâyĩngim ekap yu kulemgum katyĩngiait.

²Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristo yâkŋe engatyetŋeâk otmâ nâŋgâyĩngim tihityeŋe otmutâ biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâekgât nâŋgâyĩngim ulitgum gaman.

Anitâŋe biwi sânduhân katnenekmap.

³⁻⁴Umatŋe topŋe topŋe teteningimawân Awoŋnenŋe Anitâ, Tihit tihit otmu Biwi Sânduk Amboŋaŋe mem hewewenŋe tuhunenekmâ biwi sânduhân katnenekmap. Yakât nâŋgâm Kutdânenŋe Yesu Kiristo âwâŋe mepaem mannom. Otmu bukulpnenŋe yengâlen umatŋe topŋe topŋe teteyĩngiwuap nenŋe gurâ yâkât wâtŋan kinmâ yan mem sânduk tuhuyeknom.
⁵Emelâk Kiristonŋe ikŋe den pat âlepŋe ekyongominiop ya nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm mem âlâlâ tuhuŋetâ sâtgum muop. Otmu nenŋe yâkâlen biwinenŋaŋe kepeim tem lâuwaŋgim den pat âlepŋe lohimbim ekyongomonŋe nombotŋaŋe nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm emelâk Kiristo mem âlâlâ tuhuwi yakât

dopŋeâk mem âlâlâ tuhunenekesai. Yawu gârâmâ biwinenŋaŋe Kiristo orop hikuakmâ konohâk otmu mansain. Yakât otmâ mem âlâlâ tuhunenekmaiân yâkŋe mem hewewenŋe tuhunenekmu biwi sânduhân manmain. ⁶Otmu yeŋe Kiristohâlen biwiyenŋe tinjâk kepeim manŋetâ manman kârikŋan katyekbuapgât nâŋgâm netŋe tem lâuwaŋgim manmutŋe umatŋe âlâlâ kaknetŋan yâhâmap. Yâhâ umatŋe âlâlâ kaknetŋan yâhâmap yan ikŋe wâtŋan kinmâ biwinetŋaŋe yâkâlenâk kepeim manmutŋe biwinetŋe ki orotok sâmap. Otmu yen gurâ yawu manŋetâ umatŋe âlâlâ teteyĩngiwuawân biwiyenŋe ki orotok sâwuap. ⁷Yeŋe yawu manmâ ki lohotŋe otnomai yakât nâŋgâm engat yâhâp ki otmait.

⁸Bukulpne, emelâk Asia hânân manbit yan umatŋe dondâhâlâk kaknetŋan yâhâmu hâhiwin nâŋgâwit yakât yuwu sâamune nâŋgâŋet. Umatŋe ya kaknetŋan yâhâmu biwinetŋe orotok sâop yan mumutŋe hâknetŋe sânduk sâwuapgât nâŋgâwit. ⁹Otmu emelâk Anitâŋe mundomgât sâpŋe kalop ya tetenitgiwomap sâam biwinetŋe memâk manbit. Yawu gârâmâ netŋe wâtnetŋanâk torokatmâ mandomgât dop ki tap. Yakât nâŋgâmutŋe haŋ sânitgiâkgât Anitâŋe nâŋgâmu umatŋe yu kaknetŋan yâhâop. Umatŋe yu kaknetŋan yâhâmu yan biwinetŋaŋe yâkâlen kepeim wâtŋan kindehât mem hewewenŋe tuhunelehop. Yawu tuhunelekmâ yan lok mumuŋe mumuŋambâ mem yahatyekmu mannomai yakât dopŋeâk mâmâŋe otnitgimu biwinetŋe huruŋ sâmu manman âlepŋan manbit. ¹⁰Yawu otmâ umatŋe kaknetŋan yâhâop yapâ menelehop. Otmu sâp âlâen umatŋe âlâ kaknetŋan yâhâwuawân yawuâk yapâ menelekmâ manman âlepŋan katnelekebe sâam ki pâpŋuwuap. ¹¹Yawu

gârâmâ yuwu sâmunê nângânet. Umatjê kaknetjan yâhâwuap yan yen lok kingitjê orowâkņe biwiyenņe hikum netgât nângâm Anitâ ulitgunomai. Anitâ ulitgunjetâ yawuâk tepņe nângânitgimu hâmenetņe kinbuap. Yakât otmâ netgât sâm heroņe otbaņgim mepaenomai.

¹² Yeņe nângâm bâlenihimaihât yuwu sâmunê nângânet. Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otnihimu yen otmu lohimbî belângen manmai den perâkņe âlâ ki ekyongom gaman. Otmu yu me ya otyiņgiman ya gurâ uwawapņe bia otyiņgiman. Yawu otyiņgiman yan lohimbî belângen manmai ya yengât orotmeme me nângân nângân ki watmâ otyiņgiman. Yakât otmâ Wâtgât mâmâņahât Heakņe biwine ekmu ârândân oap yawu biwinanē nanġan. Yakât otmâ ki aņulakmâ mansan. ¹³ Emelâk den kulemgumune sâlikum topņe nângâm heņgengunjetgât den ya topņambâek kulemgum katyiņgiwan. ¹⁴ Yawu gârâmâ yengâlen gâtņe nombotņe den ya sâlikum nâhât biwinan girawu tap yakât nângânetâ ki keterakyiņgimu nângâm bâlenihim gai. Yawu gârâmâ biwinan tap yu nângâm heņgengum ewe katnekjetgât biwine mem mansan. Ewe katnekjetâ biwinenņe hikuakmâ konohâk otmu Kutdânenņe Yesu Kiristo âwurem gewuawân yâkât senġan kinmâ heroņe nanġanġinom.

Pauloņe Korinti kapi ariwuapġât nângâmu umatjê otmu pilâop.

¹⁵⁻¹⁶ Yâhâ yeņe heroņe nângânihim mansai yakât ki nângâm ketet otman. Emelâk Epeso kapiânâk tatmâ den yuwu katyiņgiwan.

“Kapi yu pilâm Makeronia hânân ariwom yan aņġoân saru hâtikum yengâlen takamune tipiņe tatnom. Tipiņe tatmâ mâtâp menihijetâ

Makeronia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipņe yekmâ benņe âlâkuâk yengâlen âwurem takamune tatnom. Otmu yapâ yawuâk mâtâp menihijetâ Yuraia hânân ariwom.”

¹⁷ Biwinanē yawu nângâm den ya yengâlen katmune takamu ekbi. Sâp yan mâtâp biatmu yengâlen ki takawan. Yakât otmâ nâhâitjê “Taka nenekbom sâop yamâ imbiâk sâop,” yawu mon nângâwi. Nâņe yu me ya otbom sâm ekyongoman yakât kakņan ninahâlâk nângâmune yahatmu nângân nângân âlâ ki hâukuman. Me biwi yâhâp ki otman.

¹⁸⁻¹⁹ Yâhâ Anitâmâ bulâņe Amboņe. Yakât otmâ yâkņe den imbiâk ki eknongomap. Yakât otmâ nâņe Sila yet Timoteo orop Anitâhât nanņe Yesu Kiristo yâkât den pat âlepņe ya kâsikum yingiminiwin yan Kiristoņe den imbiâk eknongominiop yawu sâm ki ekyongominiwin. Yâkņe Anitâhât den bulâņe eknongominiop ya nenņe gurâ tâņ tâņâk ekyongominiwin. ²⁰ Otmu emet inânġan Anitâņe nen Yura lohimbî otmu yen pâku lohimbî tihitnenņe otmâ ikņe hoņ bawâņe hâņġangumu ge manman âlepņan katnenekbuap sâm den hikuop. Yâhâ Yesu Kiristoņe hohetnenġan tetem manop yâkâlen den yakât bulâņe aksisihâk tetem heņġenġuop. Yakât otmâ nenņe bulâņe yakât nângâm “ya bonġanâk” sâm Anitâ mepaemain. Anitâ ikġak mâmâņe otningimu Kiristohâlen biwinenņe tiņâk kepeim kârihem manmain. ²¹⁻²² Yawu manmâ yâhânehât Anitâņe menenekmâ nine nanne baratne sâm pat kuningiop. Pat yakât bulâņe ki biatningiâkġât Wâtgât mâmâņahât Heak hâņġangumu ge biwinenņe mem heweweņ tuhunenekmap. Yakât otmâ hâmbâi Anitâņe menenekmâ ikġan torokatnenekmu manman kârikġahât

bulâje menom yakât nângâm engat yâhâp ki otmain.

²³⁻²⁴Yengâlen ki takawan yakât yuwu sâmunne nângâjet. Yengâlen taka kuwikyekmâ den sâyîngiwomgât nângâmune umatje olop. Yawuhât otmâ Epeso kapi pilâm Makeronia hânân tâj tânjâk takawan. Yeje Kiristohâlen biwiyeñaje kepeim mansai. Yakât otmâ den wuân me wuângât nângâjetâ bulâje otmu lâum manjetgât nen Kiristohât aposololipñaje ki meme sâsâ tuhuyekmain. Yawu otmâ yeje biwiyeñaje kepeiakmâ konohâk otmu heronje nannganjet sâm yen orop buku oranngim tânahom mansain. Den yan yu Anitâje nângâmu bulâje oap.

2 Yâhâ emelâk yengâlen taka den sâyîngiwan yan yengâlen gâtje nombotñaje nângâm bâlenihiwi. Yakât otmâ âlâkuâk taka den sâyîngimune tepyeje bâlemap sâm pilâm yuân tohowan. ²Yawu gârâmâ yengâlen taka den sâyîngimune tepyeje bâleop mâne yengu yawuâk otmâ tep hero kakñan ki katnekbâi. ³Yâhâ nâje topje katmâ Kiristohât den pat âlepje kâsikum yîngiminiwan. Yakât otmâ yeje otbi mewî yakât nângâmune biwine heronje otminiop yakât nângâm yeje yawuâk otmâ mannomai, yawu biwinaje nângâwan. Yakât otmâ yengâlen takawan mâne tep heronje kakñan katnekbâihât dopje otbâp. Yamâ taka den sâyîngimune nângâm bâlenihinomai nângâm pepa kulemgum katyîngimune ekbi. ⁴Yawu gârâmâ biwinaje kepeiyekmâ mansan. Yakât otmâ pepa kulemguwan ya sâlikum nângâjetâ tepyeje bâlewuap nângâm tepne nângâyîngim dondâ isewan. Yawu otmâ ya sâlikum nângâm nâhâitje “Nângâningimap yanak pepa yu kulemgum katningimu takap,” sâm nângânomaihât yawu kulemguwan.

Lok âlâje otmâ tâpikguop yâkât tosa pilâwangiwi.

⁵⁻⁶Yengâlen gâtje lok âlâje otmâ tâpikguminiop. Yakât otmâ lohimi dondâje tep bâle pato nângâwangim den âiân katbi. Den âiân katmâ sâm hârewangim kewilâjetâ ari biwiñe gemu manmâ gap. Lok yanje yen orowâk manmâ otmu bâleop yakât otmâ yeje kewilâjetâ manmâ gap yakât nângâmune ârândâj oap. Den sâm hârewangiwi yamâ pesuk sâwangimu yengâlen torokalakmu manjetgât nanngan. ⁷Yâkje yawuâk tâtâem otmâ manmâ yâhâmu biwiñe mumu yanak Kiristo betgumapgât yejak tosañe pilâm biwiñe mem hewewerj tuhuñetâ orowâk mannomai. ⁸Otmu tepyeje nângâwangim mansai yakât nângâmu keterakbanngiâkgât buku otbannginomai. ⁹Otmu yeje nâhât sât watmâ lok ya den âiân katmâ sâm hârewanginomai me bia yawu biwinaje nângâm pepa kulemgum katyîngiwan. ¹⁰Yâhâ otmâ tâpikguop yakât tosa ninahâk ki pilâwangiwom. Anngân yeje tosañe pilâwanginomai yan yengât nângâmune ârândâj otbuap. Yeje yawu otñetâ nâku yawuâk tosañe pilâwangiwom yan Kiristonje yakât nângâmu ârândâj otbuap. ¹¹Otmu Satan Manman bâlerjahât Ambonaje nen kerek hiliwahonehât kâitnongomap yakât topje nângâm hennguinain. Yakât otmâ lok yakât tosa pilâwanginom yanâmâ Satangât mâtâp mannguwanginom.

Paulonje Epeso kapi pilâm Makeronia hânân ariop.

¹²Otmu bukune Titonje yengâlembâ takamu Toroa kapiân penanngiakmâ yengât den pat eknohomu nângâwom sâm Epeso kapi pilâm Toroa kapiân ari mambotbanngiwan. Mambotbanngiwan

yan Kiristo hoj bawanjim yâkât den pat âlepne kapi ambolipne kâsikum yingiwani. Kâsikum yingimune lohimbî dondâne yâkâlen biwiyene katbi. ¹³Yawu gârâmâ mambotbanjimune biatmu yanak yengât nânġâm dondâ gorânihiop. Yakât otmâ kapi ambolipne pilâyekmâ wanġa mem Makeronia hânân takawan. Takamune penaġgiakmâ yengât den pat ya eknohop.

Kiristohât den pat ekyongoġetâ nânġâġetâ âilongo olop.

¹⁴Yengât den pat eknohomu nânġâm biwine sânduk sâmu Anitâ mepaewan. Nenġe Kiristo orop biwinenġane kepeiakmâ konohâk otmu manmain yan Anitâne mâmânġe otningimu yâkât âi memunġe bulânġe tetemap. Mâmânġe otningimu Kiristohât den pat âlepne sâmu haok tuhumunġe hânġan kulemġan arimap. Otmu nenġe hotomġe nânġâm unġe âilongo otmap yakât dopneâk lohimbî hânġan kulemġan manmâ araiġe den pat âlepne ya nânġâġetâ âilongo otmap. ¹⁵⁻¹⁶Nânġâġetâ âilongo otmu Manman Amboġane mem hewewenġe tuhuyekmu Kiristohâlen biwiyene katġetâ manman kârikġahât pat kuyingimap. Lohimbî yanġeâmâ den pat ya nânġâġetâ hotomġe âilongo pilâmap yakât dop otmap. Yâhâ lohimbî nombotġe hiliwahonomaihât pat mansaiġe ya nânġâġetâ korokġe pilâmap yakât dop otmap. Yakât otmâ nânġâġetâ gemu bet pilâmu hiliwahonomai. Lok girawuyane âi yu meġetâ dopġan otbuap? Yakât yuwu sâmunġe nânġâġet. Kiristone menenekmâ aposolo âi sâmu ningiop. Yakât otmâ hoj bawanjim yâkât den pat âlepne ekyongomain. Ekyongomain yan hotomġe pilâmu nânġâm unġe âilongo otmap yakât dopneâk Anitâne nânġâġingimu âilongo otmap. ¹⁷Yâhâ

lok perâkġe dondâhâlâkġe biwiyene kurihakmâ tewetsenġahâlâk nânġâm yengâlen taka Kiristohât den pat kelaġatmâ kâsikum yingimai. Yâkġe otmai yawu ki otmain. Anitâ ikġak den âlâlâ biwinenġan katmap ya ekyongomain. Yâkġe nenekmu ârândânġ olâk sâmu Kiristo hoj bawanjim den tânġ tânġak ekyongomain.

Nenġe wâtneġnanâk kinmâ Kiristo hoj bawanġinogât dop ki tap.

3 Den ekyongoan yu nânġâm nâhâitġe “Ikġahât nânġâmu yahatsap” sâmai me bia? Den âlâ yuwu sâmunġe nânġâġet. Emelâk lok nombotġe yengât bukulipyeġane herone nânġâyingim pepa mem kulemgum yingiwî ya mem taka tiripyongoġetâ sâlikum buku otyingġetâ orowâk tatmâ den kâsikum yingim gai. Otmu âiyeġe tuhum pesuk pilâmu Kiristohât komot âlâhâlen ari nep tuhunomai yan “Pepa kulemgum ningġetâ mem ari tiripyongonom,” sâmu ulityongonomai. Yawu otmai yamâ nânġe yawu ki otman. ²Yâhâ lok âlâ me âlânġe nâhât âi yukât topġe nânġâne sâmu otġetâ pepa âlâ ki tiripyongomune eknomai. Yengât manmanyene ekmai yan nâhât pepa ekmai yakât dop oap. Yakât otmâ yuwu sâmunġe nânġâġet. ³Kiristone hânġânnohomu ikġe den pat âlepne ekyongowan. Ekyongomune nânġâġetâ Anitâ Manman Amboġane ikġe Wâtġat mâmânġahât Heak hânġâġungumu ge mem hewewenġe tuhuyekmu Kiristohâlen biwiyene katbi. Yakât otmâ yengâlen bulânġe teteap. Yakât otmâ lok âlâ me âlânġe manmanyene eknomai yan nânġe Kiristo hoj bawanġiman yakât topġe nânġâm heġġenġonomai. Yakât otmâ yeġe pepa kulemgum nihinomaihât ki nânġâman. Otmu torokatmâ sâwe. Emelâhâmâ Anitâne girem den Mose ekumu tape mem kulemġuop ya

Isirae lohimbiŋe sâlikum Anitâhât topŋe tipiŋe nâŋgâwi. Yâhâ sâp yiwerenŋe yuâmâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe Anitâhât biwiŋan den âlâlâ tatmap ya mem biwinenŋan katmap. ⁴⁻⁵Yakât otmâ nenŋe wâtneŋanâk kinmâ âi memunŋe bulâŋe tetemap sânomgât dop âlâ ki tap. Kiristohâlen biwinenŋaŋe tiŋâk kepeim Anitâhât wâtŋan kinmâ âi memunŋe nenekmu dopŋan otmap.

⁶Kiristoŋe manman kârikŋahât mâtâp âiŋe mem teteningiop. Yakât otmâ hoŋ bawanŋiwehât Anitâŋe menekmâ âi sâm nihiop. Otmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otnihimu mâtâp âiŋe ya watmâ yâhâm yan manman kârikŋahât bulâŋe membom. Yâhâ lohimbiŋe girem den nâŋgâmai yan biwiyeŋambâ nâŋgân nâŋgân bâleŋe tetemu otŋetâ bâlemap. Yakât otmâ yawuâk torokatmâ otnomai yan matŋe umatŋe yiŋgimu mem hiliwahonomai.

Kiristoŋe mâtâp âiŋe meningiop yakât nâŋgâmunŋe yahatmap.

⁷⁻¹¹Emelâk Anitâŋe girem den Mose ekumu tape mem kulemguop. Yakât kakŋan girem den ya Isirae lohimbi ekyongomu nâŋgâŋetâ biwi nâŋgân nâŋgânyenŋan hâumu yan otmâ tâpikguminiwi yakât nâŋgâm aŋulakbi. Otmu yapâek girem den lâum pâpgum yaŋak hiliwahonomgât pat mansain yawu nâŋgâm manmâ gai.

Yâhâ sâp yuâmâ Kiristohât den pat âlepŋe nâŋgâmunŋe Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mem hewewenŋe tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeim mansain. Yawu manmunŋe Anitâŋe tosa pilâm manman kârikŋahât pat kuningimu mansain yawu nâŋgâmunŋe biwinenŋe huruŋ sâmap. Biwinenŋe huruŋ sâmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otningimu Kiristo hoŋ bawanŋim mansain.

Kândikum emelâk Anitâŋe girem den ya Mose ekumu kulemguop yan ikŋe laŋinŋaŋe siliŋ siliŋ sâm Mosehât kundenŋan hâumu kaok bolaŋ bolaŋ olop. Yawu otmu punŋambâ âwurem gemu mâtâwânâk kundenŋe kâiâkŋe olop. Kundenŋe kâiâkŋe olop yamâ Isirae lohimbiŋe ekŋetâ irik irik sâmu dâŋâk ki ekbi.

Yâhâ sâp yuâmâ Kiristohât den pat âlepŋe nâŋgâmain yan Anitâhât laŋinŋaŋe biwi nâŋgân nâŋgânenŋan pilâmu haŋ sâningimap yamâ bok sâwuapgât dop âlâ ki tap. Emelâk laŋinŋaŋe Mosehât kundenŋan hâuop yamâ bialop. Yâhâ sâp yuâmâ laŋinŋaŋe lok biwinenŋan pilâmap yaŋeâmâ emelâk gâtŋe ya wangim biwinenŋan pilâm yâhâwuap. Yakât otmâ nâŋgâmunŋe âlâ kândâkdâ otmap.

¹²Otmu nenŋe Kiristohât den pat âlepŋe lohimbi kâsikum yiŋgimunŋe nâŋgâmai. Nâŋgâmai yan Anitâhât laŋinŋaŋe biwiyeŋan pilâmu haŋ sâyiŋgiwuap yakât nâŋgâm den tâŋ tâŋâk kâsikum yiŋgimain. ¹³Yâhâ emelâk Moseŋe olop yan hâum sâmune nâŋgâŋet. Emelâk Moseŋe Sinai punŋan yâhâmu Anitâ orop den olowot. Den otmutâ yan yâkât laŋinŋaŋe Mosehât kundenŋan hâumu kaok bolaŋ bolaŋ olop. Yâhâ den otmutâ pesuk sâmu punŋambâ âwurem gemu mâtâwânâk kundenŋe kâiâkŋe olop. Otmu Anitâhât den Isirae lohimbi ekyongop yan laŋinŋe biatmu kundenŋe ekmai sâm sâŋgum potonŋe mem kundenŋe kâtâpgum den ekyongop. Yawu ekyongom benŋe âlâkuâk Anitâ orop den otde sâm punŋan âwurem yâhâop yan sâŋgum potonŋaŋe kundenŋe kâtâpguop ya mem gahaemu den olowot. Den otmutâ laŋinŋaŋe kundenŋan hâumu âlâkuâk kaok bolaŋ bolaŋ olop. Yawu gârâmâ emelâk Mose otmu Isirae

lohimbiye otminiwi ya watmâ ki otmâ mansain. Yakât yuwu sâmunne nângânet.¹⁴⁻¹⁶ Moseje kundenje kâtâpgumu Isirae lohimbiye ki ekbi yakât dopneâk biwi nângân nângânyene manguakmu Anitâhât den ekyongop ya nângânetâ ki keterakyiŋgiop. Sâp yapâek Isirae lohimbiyete manmâ gai ya yengât biwi nângân nângânyene yawuâk manguakmu miti den kândikum kulemuwi ya sâlikum nângânetâ ki keterakyiŋgimap. Yawu gârâmâ Moseje âwurem Anitâhâlen yâhâop yakât den kulemuwo ya yuwu tap.

“Kutdâhâlen âwurem yâhâwe sâm sângum potonjaŋe kundenje kâtâpguop ya mem gahaem ehop.”
Den yawu tap.

Otmu yakât dopneâk Isirae lohimbiyete otmu lohimbiyete wosapâ wosapâ manmai yaŋe Kutdânenne Kiristohâlen biwiyene katmai yan ikjak biwi nângân nângânyene mem pâron pilâyŋgimu miti den ya sâlikum nângânetâ keterakyiŋgimap.¹⁷ Otmu lok âlâ me âlâne Kutdâhâlen biwiyene katmai yan girem den topne topne kulemuwi yapâ holanyekmap. Otmu Wâtgât mâmânahât Heakne mem hewewen tuhuyekmu Anitâhât den nângânetâ keterakyiŋgimap.¹⁸ Otmu Moseje Kutdâ orop den olowot yan yâkât laŋinjaŋe Mosehât kundenjaŋe hâumu kaok bolaŋ bolaŋ olop yan Isirae lohimbiye Kutdâhât towatne ekbi. Yâhânen gurâ yakât dopneâk mansain yakât yuwu sâmunne nângânet. Nenjeâmâ anjoân Kutdâhâlen biwinenjaŋe kepeim tem lâuwangim manbin. Yawu manmunne Wâtgât mâmânahât Heakne mem hewewen tuhunenekmu Kutdâne olop miop yawu otneâk nângâwin. Yawu otneâk nângâwin yan mâmâne otningimu olop miop yawu otmâ manne sâm otmunne nenekmu tipiŋe âlepne olop. Otmu yakât kakjan otbin mewin

ya wangim tem lâuwangim manmunne nenekmu ârândâŋ oap. Otmu yawuâk mâmâne otningimu manmâ yâhânom yanâmâ Kutdâne olop miop yawu otmunne nenekmu dopjan otbuap. Yakât nângâm yawuâk otmâ mannom yan lohimbiye manmannenjan Kutdâhât towatne eknomai.

Pauloŋe Kiristohât den pat âlepne ki kelangatmâ ekyongop.

4 Nâne Kiristohât den pat âlepne pâku lohimbiyete kâsikum yŋgiwehât Anitâne tepne nângânihim aposolo âi sâm nihiop. Yakât otmâ âi yu memune umatne âlâlâ tetenihimu biwine ki orotok sâmap.² Kiristohât den pat yamâ bulâne. Yakât otmâ Anitâhât senjan manmâ den ya ki kelangatmâ kâityongoman. Lohimbiyete kerekne den pat yu nângânetâ bulâne otmu nâhâitne “Den bulâne eknongomap” sânetgât uwawapne bia manmâ den tâŋ tâŋâk ekyongoman.³⁻⁴ Yawu gârâmâ den pat yu lohimbiyete belângen manmai ya ekyongomune nângânetâ helekne otmap. Ya yengât topyene yuwu sâmunne nângânet. Anitâhât laŋinjaŋe biwiyenjan pilâmu Kiristohât den pat nângânetâ haŋ sâyŋgimap sâm Manman bâlejahât Ambojaŋe biwi nângân nângânyene kâtâpguyŋgimu omoŋ bâlejan tatmai. Yakât otmâ den pat âlepne ekyongomune nângânetâ ki keterakyiŋgimap. Nângânetâ ki keterakyiŋgimap yakât otmâ Kiristo yet Anitâ topyeteŋe dop konohâk oap yakât gurâ ki nângânetâ keterakyiŋgimap.

⁵ Yene nâhât nângânetâ yahalâkgât ki nângâman. Kutdânenne Kiristo yâkât tem lâuwangim mepaŋetgât yâkât den pat âlepne kâsikum yŋgim hoŋ bayŋgiman.⁶ Kândikum emelâk Anitâne hân himbim ki kândikyotgowân omoŋ pato sâhâm iop. Omoŋ sâhâop ya Anitâne sâmu laŋinje pilâop. Yakât dopneâk lo-

himbi kerek nenŋe omoŋ bâleŋan man-
miniwin yan yâkŋe sâmu laŋinŋaje bi-
winenŋan pilâop. Biwinenŋan pilâmu
haŋ sâningimu ikŋe biwiŋan girawu tap
yamâ Kiristoŋe olop miop yan tetemu
ekbin.

**Anitâhât wâtŋan kinmain
yan biwinenŋe ki gemap.**

⁷Yawu gârâmâ Anitâhât laŋinŋaje
biwinenŋan pilâmu haŋ sâningimu
ikŋe biwiŋan tap ya nâŋgâmain.
Umatŋe topŋe topŋe teteningimu
hâhiwin kakŋan manmunŋe wâtnenŋe
orotok sâmap. Wâtnenŋe orotok sâmu
Anitâhât wâtŋanâk kinmâ Kiristohât
den kâsikum yinŋimunŋe nâŋgâŋetâ
manman âlepŋahât bulâŋe teteyinŋimu
ekmai. Ya ekmâ yan Anitâhât wâtŋe
ekmai. ⁸Yâhâ lok belâŋen manmaiŋe
hâhiwin ningiŋetâ biwinenŋe orotok
sâmap. Yawu gârâmâ Anitâhât wâtŋan
kinmunŋe yanâmâ biwinenŋe ki gemap.
Yawu manmunŋe mâtâp maŋguningine
sâm pâpŋumai. ⁹Otmu mem âlâlâ
tuhunenekmaiân bâsok mumain. Yawu
otmai tuhunenekmaiâke yamâ benŋe
Anitâŋe nâŋgâningimu hâmenenŋe
kinmap. ¹⁰⁻¹¹Emelâk Yura nengât
papatolipnenŋaje Yesu mem ge katne
sâm mem âlâlâ tuhum gaŋetâ hâhiwin
kakŋan manmâ muop. Yakât dopŋeâk
lohimbi belâŋen manmaiŋe nen
mem ge katnenekne sâm mem âlâlâ
tuhunenekŋetâ hâhiwin kakŋan manmâ
bâsok bâsohâk mumain. Yawu gârâmâ
Yesuhât wâtŋan kinmâ yâkât âi ya
memain yan lohimbi yaje nenekmâ
Yesuŋe mumuŋambâ yahatmâ mâmâŋe
otyinŋimu âi memai nengât yawu
nâŋgâmai. ¹²Nenŋe yengât nâŋgâm
âi mem hâhiwin kakŋan manmain.
Yawu manmain yakât huhopŋe yeŋe
yâkâlen biwiyeŋaje kepeiŋetâ manman
kârikŋahât pat kuyinŋimu mansai.

¹³Emelâk lok âlâ umatŋe
tetewanŋimu den kulemuop ya yuwu
tap.

“Yâkâlen biwinaje kepeim manban
yakât nâŋgâm ekuwan.” Den yawu
tap.

Lok yaje Kutdâhâlen biwiŋaje
kepeiop yakât den ekuop. Yakât
dopŋeâk Kutdâhâlen biwinenŋaje
kepeim ikŋe den pat âlepŋe lohimbi
ekyongomain. ¹⁴Otmu yâkâlen
biwinenŋaje kepeim manmâ
yâhânom otmuâmâ Anitâŋe Kiristo
mumuŋambâ mem yahalop yakât
dopŋeâk yen orowâk mumuŋambâ mem
yahatnenekmu yâkât senŋan kinnom.
¹⁵Yakât nâŋgâm manman âlepŋahât
bulâŋe yengâlen teteyinŋiâkgât nenŋe
hâhiwin kakŋan Kutdâ hoŋ bawanŋim
ikŋe den pat âlepŋe kâsikum yinŋim
gain. Otmu yeŋe gurâ yawuâk den pat
âlepŋe ya sâm haok tuhunomai. Sâm
haok tuhuŋetâ Anitâŋe ikŋe engatŋeâk
otmâ lohimbi tihityeŋe otmâ Kiristo
hâŋgângumu ge kawenenŋan kinmu
kuŋetâ muop yakât nâŋgânomai.
Yakât nâŋgâm lohimbi kiŋgitŋe
orowâkŋe tâtâemâk yâkâlen biwiyeŋaje
kepeim Anitâ heronŋe nâŋgâwanŋim
mepaenomai.

¹⁶Yakât nâŋgâm umatŋe topŋe topŋe
teteningimawân biwinenŋe ki gemap.
Bulâŋanâk nenŋe hâhiwin kakŋan
manmâ yâhâm munom. Yawu gârâmâ
hilâm ârândâŋâk Anitâhât Wâtŋat
mâmâŋahât Heakŋe biwi nâŋgân
nâŋgânnenŋe mem heweweŋ tuhumap.
¹⁷⁻¹⁸Sâp yiwereŋe yuâmâ Kiristo hoŋ
bawanŋim hâhiwin kakŋan mansain.
Yâhâ hâmbâi sâp patoen Anitâŋe
manman kârikŋan mem katnenekmu
heronŋe kakŋan manmâ yâhâmbisâin.
Yakât nâŋgâm manman kârikŋan
mannom sâm biwinenŋe galemahom
manmâ yâhânom. Yâhâ umatŋe topŋe
topŋe teteningimu hâhiwin kakŋan

manmain yuâmâ sâp ki kâlep otmuâk pesuk sâwuap. Yakât nângâm umatŋe girawuyaŋe kaknenŋan yâhâwuap yakât ki nângâm ketet otmain.

**Anitâŋe hâknenŋe âiŋe ningimu
haŋgalakmâ manman
kârikŋan mannôm.**

5 Umatŋe girawuyaŋe kaknenŋan yâhâwuap yakât ki nângâm ketet otmain yakât topŋe yuwu. Nenŋe hânân yuân kandi manmain. Anitâŋe selep kandi tuhum katnenekmu yan mansain yawu oap. Yawu gârâmâ manmâ yâhâm munom yanâmâ himbimân yâhâmunŋe hâknenŋe âiŋe ningimu menom yamâ emet kârikŋe tuhum katnenekmu yan manmâ yâhâmbisâingât dop.²⁻⁴ Yâhâ hânân yu umatŋe topŋe topŋe teteningimu hâhiwin nângâmainân mumuhât hâknenŋe ihiwe ihiwe otmap. Yawu gârâmâ mumunŋe kurihineneknomaihât nângâm ketet otmain. Yâhâ Kiristoŋe âwurem gemu Anitâŋe hâknenŋe âiŋe mem ningimu haŋgalakmâ manman kârikŋan mannômât nângâmain.⁵ Otmu Anitâŋe ikŋe orop manman kârikŋan manmâ yâhâmbisâin yakât nângâm pat kuningiop. Yâhâ pat yakât bulâŋe ya ki menom sâm biwi yâhâp otmaingât ikŋak Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge mem hewewerŋ tuhunenekmap. Yakât otmâ bulâŋanâk manman kârikŋan manmâ yâhânom nângâmain.

⁶⁻⁸ Yakât nângâmunŋe biwinenŋe ki orotok sâmap. Bulâŋanâk hânân yu manmâ Kutdâhât kapi himbimân tap ya ki ekmain. Yawu gârâmâ hân yu pilâm himbimân yâhâm Kutdâ orop man-nômât nângâm biwinenŋe hikum man-main. Yawu manmâ umatŋe topŋe topŋe kaknenŋan yâhâmwân biwinenŋe ki orotok sâmap.

⁹⁻¹⁰ Hâmbâi sâp patoen nen kerekŋe Kiristohât senŋan kinmunŋe otmain memain ya ekbuap. Ekmu ârândâŋ otbuap me ki ârândâŋ otbuap yakât dopŋan den sâm hâreningim amboŋan amboŋan matŋe kâpekningiwuap. Yakât otmâ yuwu nângâmain. Hânân yu torokatmâ mannôm me mum himbimân yâhânôm yakât ki nângâmain. Yâhâ biwinenŋe Kutdâhâlen kepeim hoŋ bawangim manmunŋe nenekmu ârândâŋ olâkgât nângâmain.

**Lok yengât kut patyehâlâk ki
nângâmunŋe yahatbuap.**

¹¹ Yawu otmâ Kutdâ ewe katmâ mansan. Yakât otmâ lohimbije den pat âlepŋe nângâŋetâ bulâŋe olâkgât den tâŋ tâŋâk ekyongom engatyenŋan geman. Anitâhâlen biwinenŋe tiŋâk kepeim tem lâuwangim gan yakât nângânihimu ârândâŋ otmap. Otmu yen gurâ yawuâk nângânihijetâ ârândâŋ oap yakât nângâm biwinenŋe mem mansan.¹² Yamâ benŋe nângânihijetâ yahalâkgât ki nângâman. Yâhâ lok nombotŋe gurâ lok âlâ me âlâhât kut patyene nângâŋetâ yahatmap yâhâk buku otyingimai. Yawu otmai yan buku ya yengât biwiyenŋan girawu tap yakât ki nângâmai. Lok yawuyaŋe yengâlen taka nâhât sâm bâlenomai. Yawu otnomai yan nâŋe Kiristo hoŋ bawangimune umatŋe âlâlâ tetenihimu Anitâŋe tihitne otmap yakât ekyongonomai.¹³ Otmu umatŋe topŋe topŋe tetenihimu hâhiwin kakŋan manman yan kârihem kinmâ Kiristohâlen biwinenŋe tiŋâk kepeim âi tuhum hoŋ bayingiman. Sâp yan lok nombotŋe nekmâ nâhâitŋe “Biwiŋe hâlim otmu yu oap,” yawu sâmai.¹⁴⁻¹⁵ Kiristoŋe lohimbikerek wawaenenekmâ nengât tosa mem kawenenŋan kinmu Anitâŋe betgumu kuŋetâ muop. Yakât otmâ

betgumu kujetâ muop yan nen gurâ tosanenjahât matje sâam Anitâje betnongomu nongojetâ muwin yawu olop. Otmu Kiristo mumuñambâ mem yahatmu manman kârikjahât mâtâp mem teteningiop. Yawuhât otmâ tihitnenje otmâp. Yakât nângâmunje bulâje otmu nenjahât nângâmunje gemu yâkât tem lâum hoj bawanjim mannom. ¹⁶Emelâk Kiristohâlen biwinnenje ki katbin yan nângân nângânnenjeâk watmâ lok yengât kut patyerjahâlâk nângâmunje yahatminiop. Yawu otmâ Kiristohât nângâmunje tânjât otminiop. Yawu gârâmâ yâkâlen biwinnenje katbin yapâek yâkât biwiñan girawu tap ya nângâmain. ¹⁷Yâhâ lok âlâ me âlâje Kiristohâlen biwiyenje katmai yan mem hewewej tuhuyekmu biwiyenambâ nângân nângân bâleje tetemap ya bet pilâmai. Bet pilânetâ biwi nângân nângânyenje mem pâroñ pilâyinjimu nângân nângân âlepje biwiyenambâ tetemu watmai.

Anitâje kaok nângâningim tosanenje pilâningimâp.

¹⁸⁻¹⁹Anjoân nen kerekje Anitâhât nângâmunje gemu betbangim gamunje nângâm bâleningiminiop. Yawu gârâmâ ikje engatjeâk otmâ wawaenenekmâ Kiristo hângângumu ge sâreerenekmâ kawenenñan kinmu kujetâ muop. Yakât otmâ yâkâlen biwinnenje katmunje nengât kaok nângâningimâp. Kaok nângâningim yan Kiristone nengât otmâ muop yakât nângâm tosanenje pilâningimâp. Otmu lohimi belângen manmai ya den pat âlepje yu ekyongonehât sâam ningiop. Yawu gârâmâ yâk yengâlen ari ekyongomunje Kiristohâlen biwiyenñe kepeinetâ yâk gurâ yawuâk kaok nângâyinjiguap.

²⁰⁻²¹Anitâje Kiristo hângângumu ge koko salehâk manop. Yamâ benje nengât tosehât otmâ kawenenñan kinmu kujetâ muop. Yakât otmâ nenje Kiristo orop biwinnenñe kepeiakmâ konohâk otmu manmain yan Kiristone nengât tosehât otmâ muop yakât nângâm kaok nângâningimâp. Kaok nângâningim nenekmu ikje nanje baratje bulâje otmâ koko salehâk mansain. Otmu yeje yawuâk Kiristo orop biwiyenñe kepeiakmâ konohâk otmu manñet sâam ikje sâtgât otmâ ekyongoain.

6 Orop wawaenenekmâ mâmâje otningimu manman âlepñahât bulâje teteningimu manmâ gain. Bulâje yawuâk teteyinjimu manmâ yâhâjetgât nângâmain. ²Yâhâ emelâk Anitâje poropete âlâ den ekumu kulemuop ya yuwu tap.

“Emelâk nâje manman bâleñahât pañgoñambâ meyekmâ tihityenje otbomgât sâp katban ya yiwerenje teteap. Yakât otmâ ulitnohojetâ tânyongowom.”

Den yawu tap yakât yuwu sâamune nângâñet. Sâp kalop ya yu teteap. Yakât otmâ ulitgujetâ manman bâleñahât pañgoñambâ meyekmâ tihityenje otbuap.

Kiristohât tem lâuwangim biwinnenje galemahom mannom.

³Nenje Kiristohât den pat âlepje lohimi kâsikum yingimain yan nengât nep ekjetâ bâlemu den ya betbangimai sâam biwinnenje galemahomain. ⁴Otmu yeje nengât “Bulâñanâk Anitâhât hoj bawanjim târârâk manmai,” yawu sâñetgât nenje yuwu otmâ hoj bawanjim nep memain. Lohimi belângen mansaije mâtâp manguningim mem âlâlâ tuhunenekjetâ mâtâpgât pâpgum hâhiwin kakñan manmâ Anitâhâlen biwinnenñe

kepeim manmâ gain. ⁵Kiristohât den pat âlep̄ņe ekyongominiwin yan lohimbi nombotņaje nâņgâm kuk otmâ mem âlâlâ tuhunenekmâ nongom pâi emetņan katnenekņetâ tatbin. Otmu yapâ holañnenekņetâ ge âi meminiwinân sâp âlâen omoņe ki iminiwin, me sâp sâsâņan sot ki neminiwin. Yawu otmâ âi hâhiwin kakņan tuhum gain. ⁶Otmu Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otningimu yuwu otmain. Manman girawu manmunņe Anitâņe nenekmu ârândâņ otbuap yakât topņe nâņgâm heņņegum biwinenņe galemahom uwawapņe bia manmain. Lohimbi nombotņaje mem bâlenenekņetâ yakât matņe ki kâpekyingimain. Yawu otmâ lohotņan otyingim mem buku tuhuyekmain. ⁷Otmu Anitâhât wâtņan kinmâ den kâsikum yingimunņe nâņgâņetâ bulâņe otmap. Yawu otyingimunņe nengât nâņgâm Anitâhât tem lâum hoņ bawañgim mansai nâņgâmai. Hoņ bawañgim manmain yan Anitâņe nenekmu ârândâņ otmap. Yawu otmâ Wâtgât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otningimu lohimbi ekyongomunņe orotmeme bâleņe betbaņgim yâkâlen biwiyeņe katmai. Otmu lohimbi belângen manmaiņe mâtâp maņguningine sâm otmai yan ki lohotņe otmain. ⁸Lohimbi nombotņaje nâņgâningiņetâ yahatmap. Yâhâ nombotņajeâmâ nâņgâningiņetâ gemap. Nombotņaje mepaenenekmai. Yâhâ nombotņajeâmâ den belângen sâm bâleningimai. Nenņe den bulâņe ekyongomain yan nengât lok perâkņe sâmai. ⁹Lohimbi nombotņaje nengât lok kutdâ sâmai. Yâhâ nombotņajeâmâ lok inņe sâmai. Mesek sâtņan kinmain yan lok nombotņaje nenekmâ getek munomai sâmai yamâ benņe belângen wâtnenņe tiņ tiņ sâmu manmunņe nenekmâ pârâk pilâmai. Otmu umatņe

âlâlâ teteningimap yan Anitâņe kuwiknenekmu hâmenenņe kinmap. ¹⁰We bâle nâņgâmain yamâ biwinenņe heroņe otmap. Lohimbi nombotņaje nenekmâ lok umburuk sâmai. Yawu gârâmâ lohimbi kiņgitņe orowâk den kâsikum yingimunņe manman âlepņahât bulâņe topņe topņe yeņgâlen tetemap. Bonņanâk senņe âlâlâ ki tatningiap. Yawu gârâmâ Anitâņe himbimân yâhâ mannomgât pat kuningiop.

¹¹Bukulipne, yuwu sâmunne nâņgâņet. Nâņgân nâņgân âlâlâ biwinaan tatmap ya âlâ ki kurihian. Nâņgân nâņgân ya kerek sâm tetem ekyongoan. ¹²Yeņe nine nanne baratne yawu mansai yakât otmâ biwinaņe kepeiyekmâ mansan. Yâhâ yeņeâmâ biwiyeņaje ki kepeinekâ mansai. ¹³Yakât nâņgâm biwinenņaje kepeiakmâ mannehât naņgan.

**Lohimbi belângen manmai ya orop
biwinenņaje ki hikuakmâ
nâņgân nâņgânyeņe watnom.**

¹⁴⁻¹⁵Yeņe lohimbi belângen mansai ya orop biwiyeņaje hikuakmâ naņgaņgim tânahonomaihât dop âlâ ki tap. Anitâņe yen yekmu ârândâņ olâkgât târârâk manmai. Yâhâ belângen mansaiņeâmâ kiņgoņ maņgoņ manmai. Yeņeâmâ Laņinņe Amboņe, Kiristo, yâkâlen biwiyeņaje kepeim tem lâuwangim manmai. Yâhâ lohimbi belângen manmai yâkņeâmâ Omoņ Amboņe, Satan, yâkât tem lâuwangim manmai. Yawu gârâmâ topyeņeâmâ ikņiâk ikņiâk tap. Yakât otmâ yâk orop biwiyeņaje ki hikuakmâ tânahonomaihât den yu ekyongoan. ¹⁶Nenâmâ yen orop Anitâ Manman Amboņahât opon kâmbukņe yawu mansain. Yakât Anitâņe den âlâ yuwu sâop.

“Nâņe nine lohimbi orop tatmâ tihityeņe otmâ yâhâwom. Tihityeņe ot-

mune nâhât komot otmâ Anitâ Awoŋnenŋe sâŋ mepaenekmâ yâhâmbisâi.”

Den yawu sâop. Ambonenŋe Anitâŋe hohetnenŋan tatmâ tihitnenŋe otmap. Yakât otmâ pâku lohimbî hohetyeŋan tatmâ yâk orop biwiyenŋe hikuakmâ mannomaihât dop âlâ ki tap.¹⁷⁻¹⁸ Anitâŋe den âlâ yuwu sâŋ ikŋe lohimbî ekyongop.

“Pâku lohimbîŋe orotmeme kiŋgoŋ manmai. Yakât otmâ yeŋe yâk yeŋgât orotmeme kiŋgoŋ ya pilâm ga yeŋeâk manŋet. Yeŋeâk mannomai yanâmâ nine nanne baratne sâŋ meyebom. Meyekmune yeŋe gurâ Awoŋnenŋe sâŋ nâhâlen torokatŋetâ orowâk tatnom. Anitâ Wâtgât Amboŋe den yawu sâop.”

7 Bukulipne, yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Anitâŋe nine nanne baratne sâŋ menenekmu orowâk tatmunŋe tihitnenŋe otbuap yakât pat kuningiop. Yakât nâŋgâm ewewaŋgim yâkât senŋan koko salehâk manne sâŋ orotmeme bâleŋe pilânom. Otmu nâŋgân nâŋgân âlâ me âlâŋe biwinenŋe mem bâleningimap ya gurâ pilânom.

Pauloŋe Korinti yeŋgât biwi hero nâŋgâyîngiminiop.

²Nâŋe yeŋgâlen puwâk takawan yapâek ki kâityongom manmâ gan. Me yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâ ki mem bâleyekmâ gan. Me den kâsikum yîngim gan ya nâŋgâm lok âlâ me âlâŋe Kiristo ki betguwi. Embâŋâmbâek yawu manmâ gan. Yakât otmâ yeŋe biwiyenŋe nâ orop kepeiakmâ kaok naŋgaŋgim mannehât naŋgan.³ Yâhâ yeŋgâlen gâtŋe nombotŋe nâhâtŋe “Mem bâlenenekmâ mansap,” nâŋgâmai. Yawu nâŋgâmai yamâ den ekyongoan yu nâŋgâŋetâ biwiyenŋe hâuâkgât ki yan. Bulâŋanâk biwinenŋe kepeiyeckmâ manmâ gan. Yakât otmâ sâp kâlep ki otmuâk mumbom, me

torokatmâ manmâ yâhâwom yamâ biwinenŋe yuwuâk kepeiyeckmâ manmâ yâhâm mumbom.⁴ Emelâk den ekyongomune nâŋgâwi ya watmâ gai yakât Titoe eknohomu nâŋgâŋmune biwine huruŋ sâop. Yakât otmâ nâŋgân nâŋgân âlâlâ biwinenŋe yeŋgât nâŋgâman ya pahâk ekyongoan. Yakât otmâ sâp yiwerenŋe umatŋe âlâlâ kaknan yâhâmu mansan yuân yeŋgât nâŋgâm biwi hero otmâ mepaeyekmâ mansan. Mepaeyekmâ yeŋgât den pat buku nombotŋe ekyongoman.

⁵Yawu gârâmâ Toroa kapi pilâm Makeronia hân yuân takawin sâp yapâek lohimbî belângen manmainŋe mâtâp maŋuningine sâŋ mem âlâlâ tuhunenekŋetâ umatŋe kakŋan manmâ gain. Otmu Titoe yeŋgât ki eknohop yan yeŋgât gorânihimu biwine orotok sâŋmu manban.⁶ Yawu gârâmâ biwinenŋe orotok sâŋmu manmain yan Anitâŋe mem hewewej tuhunenekmâ mem biwi sânduhân katnenekmap. Yawu otmâ Titohât mâtâp mewangimu nâhâlen taka yeŋgât den pat eknohom yan biwine mem hewewej tuhuop.⁷ Otmu emelâk den ekyongowan ya nâŋgâŋetâ biwiyenŋe hâumu tepyeŋe nâŋgâm kaok nâŋgânihiai. Yakât otmâ lok nombotŋe sâŋmune bâlenihawi ya kâpekyîngim sârerenekbi yakât den pat Tito ekuŋetâ biwiŋe huruŋ sâop. Otmu yâkŋe taka den pat ya eknohomu biwine huruŋ sâŋmu heronŋe dondâ nâŋgâyîngian.

⁸⁻⁹Pepa kulemgum katyiŋgiwan ya sâlikuŋetâ biwiyenŋe hâumu tepyeŋe bâleop. Yakât den pat eknohomu nâŋgâŋmune umatŋe olop. Yawu gârâmâ tepyeŋe bâleop yapâek kuwihakmâ tâŋ tâŋâk manmâ gai. Yawu otmâ sâp yuâmâ tep bâle kakŋan ki mansai. Yakât nâŋgâm tepne heronŋe nâŋgâyîngim emelâk pepa kulemgum katyiŋgiwan yakât nâŋgâŋmune ki umatŋe oap.

Bulânânâk angoân tep bâle kakñan katyekban. Yawu gârâmâ Anitâñe nânġâyîngimu kuwihakmâ tâñ tâñâk manmâ gam manman bâleñahât mâtâwân ki kionġbi. ¹⁰Yeñe tep bâle nânġâwi yamâ kuwihakmâ manman kârikñahât mâtâp ya watmâ gai. Yakât nânġâmune ki umatñe oap. Yâhâ lohimbî belângen manmaiñe tep bâle nânġâmai yan biwiyeñe ñasin otmu hiliwahonomaihât mâtâp watmai. ¹¹Angoân tep bâle kakñan katyekban. Yakât otmâ yeñe añulakmâ yañak eweakbi. Yawu gârâmâ Anitâñe wawaeyekmâ umam sâyîngiâkgât nâhât den tem lâum in yawu lok ya den sâm hârewañgim matñe wañbi. Yakât otmâ lok yañe otmu bâleop yâkât tosañe yen ki meyeksap. Yakât otmâ Anitâñe nânġâmu ârândâñ oap. Otmu nâku yawuâk nânġâyîngian.

¹²Anitâ biwinenñe ekmapñe nekmu ârândâñ olâk sâm den kulemgum katyiñgiwan. Lok âlâñe bukuñe âlâ mem bâlemu kuk olowot yâk yetgâlâk nânġâm ki kulemgum katyiñgiwan. Anġoân yeñe biwiyeñe nâhât nânġâm manminiwi yakât gulipyongomap sâm den yawu kulemgum katyiñgiwan. Den katyiñgiwan ya sâlikum nânġâwi yan biwiyeñe nâhât nânġâm gaminiwi ya keterakyiñgiop. ¹³Yakât den pat Titonje taka eknohomu nânġâmune biwine huruñ sâmumansan.

Otmu yeñe buku otbañgiñetâ heronje nanġanġiwi yakât den pat gurâ eknohomu nânġâm tepne heronje oap. ¹⁴Emelâk yengâlen ki takaop yan yeñe Kiristohâlen biwiyeñe kepeim manbi yakât nânġâyîngimune yahatmu ekuwan. Otmu yengâlen takaop yan yengât den ekuwan ya yawuâk manmâ buku otbañgiwi. Yakât nânġâmune biwine ârândâñ oap. Embâñjâmbâek den bulâñe kâsikum yîngim gan. Otmu nânġâyîngimune yahatmu Tito ekuwan

ya yawuâk bulâñe ekuwan. ¹⁵Otmu pepa kulemgum katyiñgiwan ya mem taka tiripyongomu sâlikum nânġâm buku otbañgiwi. Yawu otmâ Anitâ ewe katmâ nâhât den ya tem lâuwi. Emelâk yengâlen takamu nanġanġiwi. Yawu gârâmâ yen pilâyekmâ taka penenihiop ya wangim yapâek yengât dondâhâlâk nânġâyîngim mansap. ¹⁶Nâhât den nânġâm tem lâuwi yakât otmâ yeñe kârihem kinnomai yakât biwi yâhâp ki oan. Yakât otmâ nânġâmune tepne heronje oap.

Tepyenje hewewen otmu tewetsenje menduhuwi.

8¹⁻²Kiristohât komot Makeronia hânân manmâ arai ya yengât den pat sâmune nânġâñet. Yâk yengâlen umatñe topñe topñe teteyîngimu yapâ gâtñe senje âlâlâhât pâinmâ manmâ gai. Yawu manmâ gaiâke yamâ benje Anitâ ikñahâk nânġâyîngim tihityenje otmâ biwi heronje kakñan katyekmu manmâ gai. Otmu Yerusalem kapi ambolipñe yengâlen umatñe teteap yakât den pat ekyongomune tepyenje hewewen otmu biwi konohâk otmâ tewetsenje menduhuwi. ³Tewetsenje menduhuwi yan yeñe engatyeneâk otmâ tipñe tatyîngiop yapâ gâtñe ewetâek katbi. Nânġâmune yawu olop. ⁴Otmu nâñe mâtâp meyiñgimune Kiristohât komot tânyongonomaihât âinohowi. ⁵Âinohonjetâ nânġâyîngimune menduhuwi. Yawu otbi yamâ Kutdâhâlen biwiyeñe kepeim Anitâ tem lâuwañgim gamai yakât otmâ tewetsenje ya menduhum katyiñgiwi.

⁶Yakât otmâ kândikum emelâk Titonje yengâlen taka Yerusalem kapi ambolipñe yengât den pat ekyongomu tepyenje nânġâyîngim tânyongone sâm tewetsenje menduhuwi. Yâhâ âlâkuâk yengâlen taka mem hewewen tuhuyekmu tewetsenje bunewâk

menduhum katjetâ mem ariwuap. Yakât otmâ âi yu sâm waŕsan. ⁷Yeŕe Kiristohâlen biwiyenaje tiŕâk kepeim manmâ gamai. Yakât otmâ mâmâne otyingimu manman âlepŕahât bulâne teteyingimu hewewen otmâ hoŕ bawanĝinehâlâk nâŕgâm manmai. Yawu otmâ nâŕgân nâŕgânyene holaŕakmu yâkât den pat âlepne hewewenâk ekyongoŕetâ bukulipyenaje nâŕgâŕetâ âilonĝo otmâp. Otmu nen orop biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmu nanĝanĝi-main. Yakât otmâ yeŕe tewetsenŕe bunewâk menduhunomaihât nanĝan.

⁸⁻⁹Kiristohât komot Makeronia hânân manmâ araiŕe Yerusalem kapi ambolipŕe yeŕgât den pat nâŕgâm tepyeŕe nâŕgâyingim emelâk tewetsenŕe menduhum katyingiŕetâ tap. Yâhâ yeŕe Yerusalem kapi ambolipŕe yeŕgât tepyeŕe yawuâk nâŕgâyingim mansai me bia sâm yakât nâŕgâm tan. Yawuâk nâŕgâyingim mansai otmuâmâ tewetsenŕe âlâkuâk menduhunetĝât nanĝan. Yakât yuwu sâmunne nâŕgâŕet. Anĝoân Kiristone âwâŕe orop himbimân âilonĝo tatminiowot. Yawu gârâmâ ikĝahâk lohimi kerek wawaenenekmâ hânân ge lok otmâ manmâ kawenennan kinmu howanân kuŕetâ muop. Yawu manmu kuŕetâ muop yakât huhopŕe nenŕeâmâ himbimân yâhâ manman âilonĝoân manmâ yâhâmbisâin. Yeŕe emelâk Kiristohât topŕe nâŕgâm heŕgeŕguwi. Yakât nâŕgâm tewetsenŕe in yawu menduhunet sâm ki kendâyingiwom.

¹⁰Yawu gârâmâ âi yukât biwinambâ teteap ya ekyongomune nâŕgâŕet. Kândikum emelâk Kiristohât komot kapi nombotŕe tatmâ araiŕe tewetsenŕe ki menduhui yan yeŕe sâm tepyeŕe hewewen otmâ in yawu tewetsenŕe menduhui. Tewetsenŕe menduhui yamâ ki dopŕan oap. Yakât otmâ

yâhâŕŕeâk menduhunomai yanâmâ âilonĝo otbuap. ¹¹Kândikum topŕe katmâ tepyeŕe hewewen otmu tewetsenŕe menduhui. Emelâk otbi yakât dopŕeâk otmâ tewetsenŕe menduhunetĝât nanĝan. ¹²Yawu otne sâm yan tewetsenŕe tatingiap yakât dopŕanâk menduhum katjetâ Anitâŕe nâŕgâyingimu ârândân otbuap. Yâhâ pato ki tatingiap yan âlâhât pâinmâ tâtâemâk katne sâm otmomai yakât ki nâŕgâmap. ¹³⁻¹⁴Otmu Yerusalem kapi ambolipŕe hâk sânduhân manŕetĝât iri sikumyeŕe pato kâsikum yingim yeŕe umatŕe kakŕan manŕetĝât ki yan. Sâp yiwereŕeâmâ yâkŕe senŕe âlâlâhât umburuk manŕetâ yeŕe hop sambe kakŕan mansai. Yakât otmâ senŕe âlâlâ tânyongoŕetĝât nanĝan. Yâhâ gâmâlâk umatŕe âlâ yeŕgâlen tetewuap yanâmâ yâku tânyongonomai. ¹⁵Yakât yuwu sâmunne nâŕgâŕet. Emelâk Yura nengât tâmbâlipnenŕe lok ki manmaiâŕen ari manminiwi. Sâp yan Anitâŕe sâmu sot âlâ, kutŕe mana sâm, omoŕânâk ârândân himbimambâ geminiop. Ge hânân tatmu hâwurum yan kâsikum dop konohâk anĝiminiwi. Yakât den pat Moseŕe kulemguoŕ ya yuwu tap.

“Lohimi nombotŕe mana dondâhâlâk hâwurum katbi ya bukulipyenŕe kâsikum yingwi. Kâsikum yingwi yakât otmâ bukulipyenŕe nombotŕe mana getek hâwurum katbi ya gurâ dopyenjan olop.” Den yawu tap.

Titone Korinti yeŕgâlen ariwuap.

¹⁶Anitâŕe biwinenŕe mem hewewen tuhumu yeŕgât nâŕgâyingim gamain yakât dopŕeâk Titohât biwiŕe mem hewewen tuhumu yeŕgât nâŕgâyingimâp. ¹⁷Yakât otmâ ki ekuwan yan ikŕe enĝatŕeâk otmâ yeŕgâlen tohowom sâm biwiŕe hikuop. Yakât nâŕgâm Anitâ mepaeman.

18-19 Otmu bukunenŋe âlâŋe Kiristo hoŋ bawaŋgim yâkât lohimbî kapi tete manmâ arai yengâlen ari den kâsikum yingim manmu nâŋgâwaŋgiai. Yawu gârâmâ Yerusalem kapi ambolipŋe yengât tewetsenŋe menduhum katŋetâ tap ya yâk orop mem ari yinginomgât sâwi. Yakât otmâ nâŋe hewewer otmâ bukunenŋe ya Tito orop hâŋgânyotogomune yengâlen taka tewetsenŋe mendomawot. Otmu yakât kakŋan nâ orop penaŋgiakmâ tewetsenŋe ya mem ari Yerusalem kapi ambolipŋe yinginom. Yingimunŋe lohimbî kiŋgitŋe orowâkŋe Kutdâ heronŋe otbaŋgim mepaenomai. ²⁰⁻²¹ Nâŋe uwawapŋe bia manmune Anitâŋe nekmu ârândâŋ olâkgâlâk nâŋgâman. Yawu manmune bukulpnâŋe gurâ ki nâŋgâm bâlenihinomai. Lohimbî nombotŋaŋe nâhâitŋe “Tewetsenŋe gulipguap,” sâŋ nâŋgâm bâlenihimaihât tewetsenŋe pato menduhunomai ya âlepŋe galemgum hengenguwom.

²² Yakât otmâ lok kalimbu hâŋgânyongomune takanomai. Yâhâ lok bukunenŋe kalimbuŋe yâkât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Yâhâmâ biwiŋe hewewer otmu âi topŋe topŋe mem Kiristohât komot hoŋ bayingimu ekŋetâ ârândâŋ otmu mansap. Otmu yeŋe tewetsenŋe yu menduhunomai yakât nâŋgâm engat yâhâp ki otmap. Yakât otmâ tânnongoweâk nâŋgâmap. ²³ Otmu nâmâ Tito orop tânahom yen hoŋ bayingim manmait. Yâhâ bukuyâhâtŋe yuŋe Kiristohât komot ya yengât sâtgât otmâ tânnongom mansawot. Yawu tânnongomawot yakât nâŋgâm lohimbî dondâhâlâkŋe Kiristo mepaemai. ²⁴ Yeŋe Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim manmâ gai yakât nâŋgâmunŋe yahatmap. Yawu otmâ yengât den pat ya Kiristo komot yuân mansai ekyongoman. Yawu gârâmâ bukulpne

yu hâŋgânyongomune yengâlen takaŋetâ mem buku tuhuyeknomai. Mem buku tuhuyeknomai yakât kakŋan âwurem ari bukulpnyeŋe yakât ekyongoŋetâ nâŋgânomai. Nâŋgâm nâhâitŋe “Korinti yengât bulâŋanâk sâmap,” sânomai.

Pauloŋe Korinti yengât nâŋgâmu yahalop.

9 Kiristohât komot Yerusalem kapiân mansai ya tânyongone sâŋ tepyeŋe hewewer otmu tewetsenŋe menduhum katŋetâ tap. Yakât otmâ in yawu katmâ metenŋet sâŋ ki sâyingian. ² Emelâk tepyeŋe hewewer otmu tewetsenŋe menduhuwi yakât nâŋgâm Makeronia hânân Kiristohât komot tai ya yengât senyeŋan mepaeyekmâ yuwu sâŋ ekyongowan. “Kândikum emelâk Kiristohât komot Korinti kapiân mansaiŋe Yerusalem kapi ambolipŋe yengât tepyeŋe nâŋgâm tewetsenŋe nombotŋe menduhum katŋetâ tap. Yâhâ sâp yuâmâ bâiŋe menduhum katnomosai. Yakât otmâ yeŋe gurâ tewetsenŋe menduhum katŋetâ takaek sâŋ mambotyingim tai.” ³⁻⁴ Den yawu ekyongowangât yeŋe tewetsenŋe ki menduhum katŋetâek Makeronia ambolipŋe orop yengâlen pârâk sânsânâk takanom yan aŋulaknomai. Otmu nâhâitŋe “Imbiâk kâitnongop,” sâŋetâ nâ gurâ yawuâk aŋulakbom. Yâhâ yuwu aŋulakmaingât bukulpnenŋe yu aŋgoân hâŋgânyongomune yengâlen takanomai. ⁵ Emelâk yeŋe tewetsenŋe katmunŋe ariwuap sâŋ den hikum katbi. Yakât otmâ yengâlen taka mem hewewer tuhuyekŋetâ menduhum katŋetâ dopŋan otbuap yakât kakŋan ninak takawom. Takawom yan tewetsenŋe menduhum katŋetâ tatbuap ya ekmâ yeŋe tepyeŋe hewewer otmu menduhuwi nâŋgâwom.

**Topŋe yuwuhât
Anitâŋe lâ tâpŋongomap.**

⁶Yeŋe tepyeŋe hewewej otmu tewetsenŋe tânyongonomai yanâmâ Anitâŋe senŋe âlâlâ lâ tâpyongowuap yakât nâŋgâm den âlâen hâum sâmunen nâŋgâŋet. Lok âlâŋe nep tipiŋe tuhum sot kâmetbuap yakât yakât bulâŋe getek membuap. Yâhâ lok âlâŋe nep pato tuhum sot kâmetbuap otmuâmâ bulâŋe kiŋgitŋe orowâk membuap. ⁷Yâhâ lohimbiŋe tep hero kakŋan manmâ nembe kalem otyiŋgimai yamâ Anitâŋe nâŋgâyiŋgimap. Yakât nâŋgâm yeŋe biwiyenjahât topŋe ikŋeâk ikŋeâk nanŋanŋimaimai yakât dopŋan tewetsenŋe katnomai. Otmu tewetsenŋe katnomai yan hâkâŋ kakŋan ki katnomai. Me bukulipyenŋe yengât senyeŋan kinmâ tewetsenŋe tipiŋe katŋetâ yâkŋe yekŋetâ aŋulakmai nâŋgâm “Tewetsenŋe ombetâek katnom,” yawu ki nâŋgânomai. ⁸Anitâŋe wawaeyekmâ lâ tâpyongowuapgât dop tap. Yakât nâŋgâm buku nombotŋe yekmâ tepyeŋe hewewej otmu nembe kalem otyiŋgim tânyongone sâmi ki pâpŋunomai. Tânyongonŋetâ nombotŋe yeŋan tatbuap yaŋe âlepŋe dopyenŋan otbuap. ⁹Emelâk lok âlâŋe lohimbi nembe kalem otmai ya yengât nâŋgâm den yawu kulemguop.

“Lohimbiŋe senŋe âlâlâhât umburuk manmai yekmâ tepyeŋe hewewej otmu tânyongomai. Yakât nâŋgâm Anitâŋe lok yawuya yengât nâŋgâyiŋgim tihityenŋe otbuap.” Den yawu tap.

¹⁰Otmu yeŋe tepyeŋe hewewej otmu lohimbi senŋe âlâlâhât umburuk manmai ya tânyongonŋetgât Anitâŋe lâ tâpyongomap. Yakât otmâ den âlâen hâum sâmunen nâŋgâŋet. Âi nep mem kâmet tuhumain ya Anitâŋe lukulemu bulâŋe kiŋgitŋe orowâk tetemap. Yakât dopŋeâk yeŋe lohimbi nombotŋe nembe

kalem otyiŋgimomai yan lâ tâpyongomu lohimbi sesengâ tânyongonomaihât dop. ^{11–12}Otmu Kiristohât komot nombotŋeŋe senŋe âlâlâhât umburuk manmâ yakât den pat ekyongomun nâŋgâŋetâ tepyeŋe hewewej otmu tânyongonomai yan Anitâ mepaenomai. ¹³Otmu yeŋe Kiristohât den pat âlepŋe ya nâŋgâm biwiyenŋan katmâ yâkâlen biwiyenŋe tinjâk kepeim manmâ gai. Yawu manmâ tepyeŋe hewewej otmâ tânyongonomai yan yengât nâŋgâm “lohimbi kalemyenŋe orop,” sâmi yakât Anitâ mepaenomai. ¹⁴Anitâŋe ikŋahâk lâ tâpyongom mem hewewej tuhuyekmu tânyongonomai yakât otmâ yâkŋe yengât nâŋgâm Anitâ ulitgunomai. ¹⁵Anitâŋe nanŋe Yesu Kiristo hâŋgâŋumumu giop. Nanŋahât nâŋgâm hop sambe lâ tâpŋongomap. Yawu otmap yakât otmâ orowâk mepaem mannom.

Pauloŋe sârereakmâ ekyongop.

10^{1–2}Bukulipne, yawu sâmunen nâŋgâm nâ ewe katneknomai. Kiristoŋe hânân yu huruŋ huruŋ manmâ lohimbi lohotŋan otyiŋgiminiop. Lohotŋan otyiŋgiminiop yawuâk nâŋe yen otyiŋgiman. Yawu gârâmâ yengâlen gâtŋe lok nombotŋeŋe nâhât yawu otmap sâmai. “Yâkŋeâmâ loggât nâŋgân nâŋgân perâkŋe ya watmâ den eknongomap. Kâlepŋehen ari manmap yan den kâlâpŋe orowâk katningimu takamap. Yâhâ orowâk tatmain yanâmâ den lohotŋan eknongomap.” Yawu sâmai. Wongât otmâ nâhât den belâŋen sâmai? Nâŋe yengâlen taka lohimbi senyeŋan kinmâ den kâlâpŋe orowâk sâyiŋgiwomgât nanŋai me? Ya otbomgât dop tap. Yamâ yeŋe ewe katneknomaihât nâŋgâm lohotŋan ekyongoman. ³Bulâŋanâk lohimbi hârok yengât biwiyenŋambâ nâŋgân nâŋgân âlâlâ tetemap ya yawuâk

biwinambâ tetemap. Yamâ benne nâje lohimbi engatyejan geman yan lokgât nângân nângân ki watmâ engatyejan geman.⁴⁻⁵ Nâjeâmâ Anitâhât wâtjan kinmâ Kiristohât den pat âlepje lohimbi belângen mansai ya ekyongoman. Otmu Anitâhât biwijan nângân nângân âlâlâ tatmap ya Wâtgât mâmânahât Heakje mem biwinan katmu lohimbi nombotjae den kakjan sahangimai ya kâsikum yingimune nângâjetâ keterakyingimap. Otmu lohimbi nombotjae yehâhât nângâjetâ yahatmu nângân nângân âlâlâ biwiyejambâ tetemap ya watmai. Yawu otmâ Anitâhât den yakât nângâjetâ gemap. Yâk gurâ yawuâk Kiristohât den pat ekyongomune nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyeje katmâ tem lâuwangimai. Yawu otmâ lokgât nângân nângân yakât nângâjetâ tânjât otmap.⁶ Otmu yeje yâkâlen biwiyejae tiñâk kepeim tem lâuwangim manjetâ taka yekbom. Sâp yan lohimbi nombotjae ândâpyeje kârikje otmâ nâhât den pilâmai yamâ sâm hâreyingimune matje yinginomai.

⁷Yeje lok âlâ me âlâhât kut patyeje nângâjetâ yahatmap. Yawu otmai yakât nângâmune ki ârândân oap. Yengâlen gâtje lok nombotjae nenje Kiristohât sâtgât otmâ den kâsikum yingim mansain nângâm yehâhât nângâjetâ yahatmap. Otmu nâ gurâ yawuâk Kiristohât sâtgât otmâ den kâsikum yingim mansan nângâman. Yakât otmâ yâkje yehâhât naŋgângimai yawuâk nâhât nângânihimbâi.⁸ Kutdâje ikje sâtgât aposolo katnekmu âi meman. Âi mem ikje komot hânjan kulemjan manmâ arai ya yengâlen ari den kâsikum yingiman. Den kâsikum yingimune nângâjetâ keterakyingimu manman âlepjahât bulâje teteyingimu mansai. Yakât nângâmune yahatmu yengât den pat lohimbi ekyongoman.

Yâhâ biwi nângân nângân yeje mem hâlim tuhuyingiman sâm Kiristohât den ya tâj tânjâk kâsikum yingiman. Âi yawu meman yakât otmâ takawom yan lok nombotje sâm bâlenihimaije anjan nihinomaihât dop ki otbuap.⁹ Yâhâ den kulemgum katyingian yu sâlikum nângâm ki gorâyingiwuap.¹⁰ Otmu yengâlen gâtje lok nombotjae nâhât yuwu otmap sâmai. “Kâlepjehen ari manmâ den kâlâpje orowâk kulemgum katningimu takamap ya sâlikum nângâmune sâtje kârikje otmap. Yâhâ takamu orowâk tatmain yan den lohottjan eknongomu nângâmune tânjât otmap.” yawu sâmai.¹¹ Nâje kapi kâlepjehen manmâ den kâlâpje orowâk kulemgum katyingiman. Yâhâ yengâlen takawom yan yawuâk otyingiwom. Lok sâm bâlenihimai ya den yu ekyongonjetâ nângânomai.

¹²Yengâlen gâtje lok nombotjae bukulipyeye yengât nângâjetâ gemap. Yawu otmâ yehâhât nângâjetâ yahatmu yeje nângân nângân watmâ manmanyeye ekjetâ ârândân otmu lok kunlipyeye manne sâm otmai. Yawu otmai yan otmâ tâpikgumai. Yakât otmâ yâkje otmai yawu otbomgât ki nângâman.¹³ Nâmâ Anitâje âi sâm nihiop yamâ yuwu. Kiristohât aposololipje otmu hoj bawalipje nombotjae âi topje katmâ den pat âlepje lohimbi ekyongom gai. Lohimbi ya yengâlenâk âi torokatmâ tuhuwomgât ki sâm nihiop. Nâmâ pâku lohimbiye Kiristohât den pat âlepje ki nângâmai ya yengâlen ari ekyongomune nângânomaihât âi sâm nihiop. Yakât otmâ yengâlen taka topje katmâ den pat âlepje ya ekyongowan. Ekyongomune nângâm yâkâlen biwiyejae kepeim manmâ gai. Yakât otmâ yengât nângâmune yahatmu yengât den pat ya lohimbi ekyongoman.¹⁴ Yâhâ nâje yengâlen

taka den pat âlepne puwâk ekyongowan yan Anitâne nâhât âi lukulemu bulâne yengâlen teteop. ¹⁵Yâhâ yengâlen ki takawan yan bukulpne nombotjane yengâlen taka Kiristohât den pat âlepne puwâk ekyongonetâ nângânetâ bulâne olop mâne Anitâne nine âi lukulemu bulâne Korinti yengâlen teteyingim gap yawu sâm lohimi ekyongombâmgât dop ki otbâp. Nâne Anitâhât tem lâum Kiristohât den kâsikum yingimune nângâm yâkâlen biwiyenane kepeim biwi nângân nângânyeje galemahom hejengunomaihât biwinane meyekmâ mansan. ¹⁶Yawu otnomai yanâmâ pilâyekmâ pâku lohimi bârâ betjejen mansai yengâlen ari Kiristohât den pat âlepne ekyongowom. Yâhâ pâku lohimi yengâlen ari den kâsikum yingimune nângânetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyenane kepeinomai. Yawu otnomai yanâmâ Anitâne nâhât âi lukulemu bulâne teteap sâm herone nângâwangim bukulpne yakât ekyongowom.

¹⁷Den yan yuje emelâk poropete âlâne den kulempuop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimi âlâ me âlâne bukulpnennane nângâninginetâ yahalâk sâm ki mepaeaknomai. Yâhâ Kutdâyenane mâmâne otyingimu manman âlepñahât bulâne yengâlen teteap yakât Kutdâyenahât nângânetâ yahatmu bukulpnyeje ekyongonomai.” Yawu tap. ¹⁸Lohimi âlâ me âlâne yehahât nângânetâ yahatmap yamâ Anitâne nângâyingimu gemap. Yâhâ Anitâne lohimi âlâ me âlâhât biwiyene ekmu ârândâj otmap yamâ nângâyingimap.

**Paulone aposolo perâkne
yengât topyene sâm teteop.**

11 Lok nombotjane yengâlen taka yehahât nângânetâ yahatmu

mepaeakmai ya ki kuyingimai. Yawu gârâmâ nâku yawuâk mepaeakmune ki kunihinomai. ²Kiristone âwurem ge meyekmu himbimân yâhâ manman kârikñan mannomai. Yakât Anitâne pat kuyingiop. Pat yakât bulâne biatyingimapgât Kiristohâlenâk

biwiyenane tijâk kepeim târârâhâk manjetgât nanjan. Anitâne mem hewewej tuhunekmu tepne nângâyingim mansan yakât topne nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nângânet. Lok âlâne baratje, imbi sihan, lok sihan âlâhâlân pat kuwangiwuap. Pat kuwangiwuap yakât kakñan lok ondop yengâlen arimap sâm âwânane galemgum manbuap. Yakât dopñeâk nâne Kiristohât den pat âlepne kâsikum yingimune nângâm biwiyenan katmâ yâkât pat manmâ gai. Yâhâ yeje Kiristo betgumai sâm biwinane nângâyingim mansan.

³Sâp yiwereje yuâmâ Kiristohâlen biwiyenane tijâk kepeim târârâhâk mansai. Emelâk Satanje hambe hâtgum Aram imbiñe, kutje Ewa sâm, yâkâlen tetem yuwu sâm kâitguop. “Nâhât nângân nângân watmâ otbuat yanâmâ nângân nângânge pâronj sâmu yu me ya topñambâek nângâwuat.” Yawu sâm kâitgumu yañak hiliwahop. Yakât dopñeâk lok nombotjane yengâlen taka engatyenjan gem kâityongonetâ Kiristo betgumaihât nângâm ketet otman. Yakât otmâ yuwu sâmune nângânet.

⁴Anitâne Yesu hângângumu ge olop miop yakât den pat ekyongomune Wâtgât mâmâñahât Heakne mem hewewej tuhuyekmu nângânetâ bulâne olop. Yâhâ sâp yuâmâ lok nombotjane yengâlen taka Yesuhât den kelangtmâ ekyongomai. Den ya nângânetâ bulâne olâkgât Wâtgât mâmâñahât Heakne ki mem hewewej tuhuyeksap. Yakât otmâ wuânje mem hewewej tuhuyekmu nângânetâ bulâne otmap?

⁵⁻⁶Lok yaŋe den âilongo loŋgo ekyonŋoŋetâ nâŋgâŋetâ ewe membe otmap. Yakât otmâ nâŋgâŋiŋiŋetâ yahatmu kut “aposolo” yongonmai. Yâhâ nâŋeâmâ den sâmune nâŋgâŋetâ kâiâkŋe otmap. Yamâ Anitâ yet Kiristo yetgât topyetŋe nâŋgâm heŋgeŋuan. Yakât otmâ yâk yetgât den bulâŋe kâsikum yingimune nâŋgâŋetâ keterakiŋiŋimap. Yakât otmâ lok ondop yu “lok aposolo” sâm yongonsai yuŋe den ekyongomai yaŋe nâhât den ki wangiap. Yawu nanŋan.

⁷Anŋoân yengâlen taka Kiristohât den pat âlepŋe kâsikum yingiwani yan tânnohoŋet sâm ki ulityongominiwan. Yen umatŋe yingiman sâm nep mem yapâ tewetsenŋe mem dâim sot me senŋe âlâlâ puluhuakmâ manban. Yawu otmune âilongo manbi yakât wongât nâŋgânihiŋetâ bâleap? ⁸Otmu yen orowâk manmâ den kâsikum yingiminiwan yan Kiristohât komot kapi nombotŋeâmâ yeŋe engatyeneâk otmâ senŋe âlâlâ tânnohominiwi. Yawu tânnohoŋetâ Kiristohât den yen kâsikum yingiminiwan yan yâk yengât iri sikum mem gulip tuhuwan yakât dopŋe oap. ⁹Otmu senŋe âlâlâhât umburuk otmâ manban sâp yan Kiristohât komot Makeronia ambolipŋe nombotŋe senŋe âlâlâ mem taka tânnohowi. Yakât otmâ yeŋe tânnohoŋetgât ki sâwan. Topŋe yawuhât yen orop manmâ gawin yan yeŋe ki tânnohom hâhiwin nâŋgâwi. Otmu sâp yupâek tânnohoŋet sâm ki ulityongowom. ¹⁰⁻¹¹Bulâŋanâk biwinaŋe kepeiyekmâ mansan. Otmu Kiristohât den bulâŋe biwiniwan tatmap ya sâm tetem ekyongoman yakât Anitâŋe nanŋap. Yakât otmâ den kâsikum yingim gan yan umatŋe ki yingimune hâhiwin nâŋgâm gai yukât den pat lohimiŋe sâm haok tuhuŋetâ Akaiâ hân ambolipŋe kerekŋe nâŋgânomai.

¹²Lok nombotŋe yengâlen taka den kâsikum yingiai ya yengât nâŋgâŋetâ yahatmu aposolo sâm yongonsai. Yâkŋeâmâ nâhâitŋe “Âi tuhum hoŋ bayingimap yakât dopŋeâk nengu hoŋ bayingimain,” sâm hâkyeŋe mepaemai. Nâŋeâmâ hâmeŋe barahâk Kiristohât den kâsikum yingim gan yawuâk kâsikum yingim yâhâwom. Yawu otmune lok hâkyeŋe mepaemai ya yengât topyeŋe tetekŋan yuwu tetemu eknomai. Kiristoŋe âi ki sâm yingiop ¹³Yâhâmâ aposolo perâkŋe. Kiristoŋe âi sâm nihiop ya mem gaman. Yakât dopŋeâk oain sâm oain sâm otmâ topyeŋe kurihiakmai. ¹⁴⁻¹⁵Amboyeŋeâmâ Satan. Yâkŋe kâitnongomawân Anitâhât aŋelo hâtŋumap. Amboyeŋe otmap yakât nâŋgâm hoŋ bawalipŋe gurâ topyeŋe kurihiakmâ yengâlen taka kâityongowi. Taka kâityongom orotmeme otmain yuwu otmâ manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap sâm meme sâsâ tuhuyekŋetâ lohotŋe otbi. Yawu otmâ nâŋgâŋiŋiŋetâ yahatmu kut “aposolo” sâm yongonsai. Yamâ benŋe amboyeŋe otmap yawuâk oai yakât otmâ nâŋgâmune ki sâtŋe oap. Otmâ memai yakât matŋe umatŋe Anitâŋe dopyeŋan yingimu menomai.

Paulo mem âlâlâ tuhuŋetâ umatŋe kakŋan manop.

¹⁶Emelâk den yan ya torokatmâ sâmune nâŋgâŋet. Den sâm aran yu nâŋgâm nâhâitŋe “Nâŋgân nâŋgânŋe gulip otmu mepaeaksap.” Yawu sâŋetâ ki ârândâŋ otbuap. Yawu nâŋgâmai yamâ ihilâk nine topne ekyongomune nâŋgâŋet. ¹⁷Hâkne mepaem den sâwomani yuâmâ Kutdânenŋe biwiniwan ki katsap. Yuâmâ lok nâŋgân nâŋgânyeŋe bia yengât biwiyenambâ den tetemu ihilâk sâmâi yawu sâwomani. ¹⁸Yawu gârâmâ aŋŋoân

yuwu sâmunê nângânet. Lohimbi kingitne orowâkne bukulipyenane nângâyînginetâ yahalâkgât yene engatyene watmâ hâkyene mepaemai. Yâkne otmai yawuâk otbom. ¹⁹Yenâmâ nângân nângânyene orop manmâ yu me yakât topnambâek nângâm mansai. Yawu gârâmâ lok nombotne nângân nângânyene gulip otmu den ekyongom meme sâsâ tuhuyeksai ya ki watyeknetâ ariai. ²⁰Lok yawuyane yengâlen taka yuwu yawu otjet sâm meme sâsâ tuhuyeknetâ nângâm tem lâuyîngimai. Otmu den kâsikum yîngimai yan senje âlâlâ bāt kandiân nemai. Bāt kandiân nem watyeknetâ iri sikumyene biatyîngiwuap. Otmu yenjâhâk galem karakmâ yengât nângâyînginetâ gemu sâyîngim mem bâleyekmai. ²¹Yâkne yawu otyînginetâ nângâyînginetâ yahatmap. Yâhâ nâneâmâ yen orop biwinenane kepeiakmâ mannongât nângâm lohotjan otyîngiman. Yawu otmune nâhât nângânihinetâ gemap.

Yawu gârâmâ lok yane yenjâhât nângânetâ yahatmu hâkyene mepaemai yakât dopneâk hâkne mepaewom. Lok nângân nângânyene bia yengât biwiyenambâ den tetemu ihilâk sâmai yakât dopneâk yuwu sâmunê nângânet. ²²Yâkne yenjâhât nângânetâ yahatmu “Nenâmâ Yura ambolipne,” sâmai, nâ gurâ yawuâk. Me “Anitâne Isirae lohimbi buku otningim gap,” sâmai, nâ gurâ yawuâk. Me “Anitâne tâmbânenne Awarahangât pat kuwangiop yakât bulâne menom,” sâmai, nâ gurâ yawuâk. ²³Me “Kiristo hoj bawangim mansain,” sâmai, nâ gurâ yawuâk. Yamâ benje nâneâmâ Kiristo hoj bawangim otman meman yuje yâkne otmai memai ya wangiap. Den yan yu nângâm nâhâitne “Biwiñe hâlim milim otmu mepaeakmap,” ya âlepne sânomai. Nâneâmâ Kiristohât den pat âlepne lohimbi kâsikum yîngim

hâhiwin bâlene nângâm gan. Otmu sâp dondâhâlâk mem pâi emetjan katneknetâ manban. Otmu dondâhâlâk nohojetâ bâsok muminiwan yakât topne yuwu. ²⁴Yura nengât papatolipnenane sâm hârenihinetâ yan tâk âlâ sâtne metne yane kândâtnan dondâhâlâk lawitnekmâ hâkne orowâk mem gahaewi. Yawu otnihim ganetâ mome olop. ²⁵Otmu Roma yengât tembe lâulipyenane kapamne nohojetâ kalimbu olop. Otmu sâp âlâen Anitâhât hotom umai yengât kunlipyenane sânetâ kâtnak nohowi. Otmu pâku lohimbi yengâlen ari Kiristohât den pat âlepne ekyongowe sâm wanga meminiwan. Gârâmâ wanga kalimbueneâmâ bâlewi. Yâhâ sâp âlâen wanganne saruân guhulop yapâ wahap târâpne mem yolon yolon otmâ bam gam tatumne hilâm konok pesuk sâmu mem tetenekbi. ²⁶Otmu lohimbi hânjan kulemjan manmâ arai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepne ekyongominiwan yan to papato hâtikumune uwurup patone bâsok dâinekmâ ariminiop. Otmu kapiyenan yâhâm geminiwan yan kapilipne Kiristohât den nângânetâ gemu bet pilâmaine pâku lohimbi biwiyenan kiojetâ nohone sâm otminiwi. Otmu kapi pilâm mâtâwân ariminiwan yan lok komborâne bâsok hilipnohiniwi. Otmu mâtâp kâlep arim takaminiwan yan hewukjahât sâtne metne wanginekmâ. Otmu wangaen manminiwan yan saru bâlemu umatne âlâlâ tetenihiminiop. Otmu lok perâkne topyene kurihakmâ Kiristohât komolân torokatmâ nângân nângânyene mem gulip tuhuyînginetâ hiliwahomai sâm yâk yengât nângâm ketet otminiwan. ²⁷Otmu Kiristohât den kâsikum yîngiminiwan yan hâhiwin pato nângâminiwan. Otmu sâp âlâen omoñe aman âlepne ki iminiwan,

me sâp âlâen sot ki neminiwan, me sâp âlâen hâk katipñahât umburuk otmâ omoñe bâlâpñahât otminiwan.²⁸ Otmu umatñe topñe topñe kaknan yâhâmu hâhiwin nângâm gawan ya pânje tâlâwâk ekyongoan. Otmu Kiristohât komot yengâlen umatñe âlâlâ kakyeñan yâhâmap yan mem hewewerñ tuhuyekbehât nângâm biwine ki huruñ sâmap.²⁹ Lohimbi âlâ me âlâhâlen umatñe âlâ teteyingimap ya nâñe lâuyingim mem sânduk tuhuyekman. Otmu lohimbi âlâ me âlâñe bâlenahât pañgoñan kionmai yan tepne dondâek nângâyingiman.

³⁰ Nâñe ninahât nângâmune yahatmu mepaeakbehât yeñe nangai me? Yâhâ nâmâ lohotñe manmâ gamune Anitâñe mâmânje otnihimu âi tuhumune bulâñe tetem gap yakât nângâm mepaem den ya ekyongoan.³¹ Kutdânenñe Yesu ikñe âwâñe, Anitâ, yâk konok mepaeman. Yakât otmâ den ekyongoan yu bulâñanâk ekyongoan ya ikñak nangap.

³² Umatñe âlâ tetenihiop yakât bâñe sâmunne nângâñet. Anjoân topñe katmâ Yesuhât den pat âlepñe ya Damasiko kapi ambolipñe ekyongowe sâm yan ariwan. Yâhâ Yura papatolipnenñe Kutdâhât den nângâñetâ gemu bet pilâmaine kapi yakât lok kutdâ kutñe Arita, yâkât amutgen kiap âlâ manop yañe pâi emetñan mem katnehâk sâm ekuwi. Ekuñetâ tembe lâulipñe mem katyekmu mâtâp sâtñan nâhât sip galem otmâ kinbi.³³ Sip galem otmâ kinbi yakât den pat nângâm saka saka pato yakât kâlêhen tatumne bukulipnañe pañ kârikñe kâlêp pato yakât manu lauñambâ katnekñetâ yaehen gewan. Yapâ gem yok pilâm kewewetyekmâ ariwan.

Pauloñe himbimân yâhâ kulem âlâ tetemu ehop.

12 Lok nombotñañe yengâlen taka hâkyeñe mepaeakmai. Yawu otñetâ yeñe nângâyingñetâ yahatmap. Yawu gârâmâ nâñe ninahât nângâmune yahatmu hâkne mepaeakbom yamâ yeñe ki nângânihiñetâ yahatbuap nângâman. Yamâ ihilâk sâmunne nângâñet.² Emelâk Kutdâñe nângânihimu Wâtgât mâmânahât Heakñe biwine mem purik pilâmu kulem âlâ tetemu ekban, me umutnañe ari kulem âlâ ehop yakât topñe ki nângâm heñgenñuan. Anitâ ikñak nangap. Sâp yapâek manmâ gamune yambu 14 pesuk yap. Yakât nângâmune yahatmu topñahât sâmunne nângâñet. Nâñe Kiristo orop biwinetñe kepeiakmâ konohâk otmap. Yakât otmâ Wâtgât mâmânahât Heakñe menekmu himbimân yâhâwit.³ Yakât âlâkuâk sâmunne nângâñet. Menehop yan biwine mem purik pilâmu kulem âlâ ekban, me umutnañe ari ehop, yakât topñe ki nângâm heñgenñuan. Anitâ ikñak nangap. Yawu gârâmâ menekmu Anitâhât kalam, kutñe Paratise, himbimân tap yan yâhâwit.⁴ Yâhâwit yan Kutdâñe den eknohop ya ki sâm tetem ekyongowuat sâm kunihiop.⁵⁻⁶ Yakât otmâ ninahât nângâmune yahatmu ki mepaeakmâ yakât topñe sâm tetem ekyongowom. Yawu gârâmâ sâm tetem ekyongowom otmuâmâ den bulâñanâk ekyongowom. Yakât otmâ den ya ekyongomune nângâm nâhâitñe “Nângân nângânñe gulip otmu mepaeaksap,” yawu sânomai yamâ nângâm hilipgum sânomai. Yâhâ otman meman yakât lohimbiñe nângâñetâ yahatmap. Yâhâ ya wangim nângânihiñetâ dondâ yahatmu mepaenekmaiñetâ emelâk himbimân yâhâ kulem ekmâ den

nāngāwan yakāt topņe ki sām tetem ekyongowom. Gārāmā umatņe ālālā kaknan yāhāmu lohotņe otman yan Anitāņe māmāņe otnihimap. Yakāt ekyongomune Anitāhāt nāngāņetā yahatmu mepaenomai.

⁷Satanņe mātāp maņuningim hāhiwin kakņan katnenekmap. Yāhā nāņe himbimān yāhā kulem ekmune ālā kândākdā olop yakālāk nāngām hākne mepaemangāt Anitāņe Satan nāngāwaņgimu hāhiwin pato nihimu wātne orotok sām manman. Yakāt otmā ninahāt ki nāngāmune yahatmap. ⁸Hāhiwin nihimu wātne orotok sāop ya ālākuāk wātne tiņ tiņ sāek sām Kutdā ulitguwan. Otmu yakāt kakņan yāhāpņe kalimbuņe ulitgumune yuwu sām eknohop. ⁹“Wātge ki tiņ tiņ sām manbuat. Yawu gārāmā biwihe gemapgāt Wātgāt māmāņahāt Heak hāngāngumune ge mem hewewēņ tuhuhēkbuap. Yawu gārāmā hāhiwin pato nāngām wātge orotok sāwuap yan nāhāt wātņan kinbuat. Wātņan kinmā nā Wātgāt Amboņe yakāt topņe nāngām heņgēņguwuat.” Yawu sām eknohop. Yakāt otmā hāhiwin nāngāwom yan ya sānduk sāekgāt ki ulitguwom. Kiristohāt wātņan kinmā hoņ bawāņgimune lohimbī yēngālen bulāņe teteap yakāt den pat lohimbī ekyongowom. ¹⁰Kiristohāt den pat lohimbī ekyongomune nāngāņetā bulāņe otmu yākālen biwiyeņe katņetgāt hoņ bawāņgiman. Yawu otmune lohimbī nombotņe nāngām hākāņ otmā hāim hilitnekmai. Otmu lohimbī nombotņe mem ālālā tuhunekņetā hāhiwin kakņan manmune wātne orotok sāmāp. Wātne orotok sāmāp yan Kiristohāt wātņan kinmā biwine ki gemap.

Pauloņe Korinti ambolipņe buku otyiņgiop.

¹¹Lok nāngān nāngānyeņe bia yēngāt biwiyeņambā den tetemu ihilāk sāmāi yakāt dopņeāk den ekyongoan. Yakāt otmā nāngāmune ki ārāndāņ oap. Yawu gārāmā yeņe lok perāk yēngāt nāngāņetā yahatmu kut “aposolo” sām yongonsai yakāt nāngām den yu ekyongoan. Yeņe nāhāt lok inņe mansap sāmāi. Yawu gārāmā āi memune bulāņe tetem gap yaņe lok perākņe āi meņetā bulāņe teteap ya wāņgiap. Yakāt yuwu sāmune nāngāņet. ¹²Kiristohāt aposololipņe yākāt wātņan kinmā kulem topņe topņe meņetā lohimbīe ekņetā ālā kândākdā olop. Otmu nāņeāmā yēngālen taka kulem topņe topņe memune ekbi. Ya ekņetā keterakiņgimu “aposolo” sām nohonbāi. ¹³Nāņe yēngālen taka Kiristohāt den kāsikum yingimune manman ālepņahāt bulāņe ālālā teteyiņgiop. Yaņe Kiristohāt komot nombotņe yēngālen ari den kāsikum yingimune bulāņe teteyiņgim gap ya wāņgiap. Yawu gārāmā yākņeāmā senņe ālālā tānnohom gai. Yāhā yeņeāmā senņe ālālā ki tānnohowi. Otmu nāņe gurā yen den kāsikum yingiwān yakāt hāmeņe nihīņet sām ki ulityongowan. Yakāt otmā wongāt nāngām bālenihai?

¹⁴Nāmā sāp ki kālep otmuāk kapi yu pilām kalimbuņe yēngālen takawom. Yeņe Kiristohālen biwiyeņe kepeim tem lāuwāņgiņetgāt naņgan. Yakāt otmā umatņe yingimune hāhiwin nāngāmai hāt tewetsenņe me senņe ālālāhāt ki ulityongowom. Emelāk nā niniāk yēngālen taka Kiristohāt den pat ālepņe puwāk ekyongomune yākālen biwiyeņe katbi. Yawu otyiņgiwān yapāek āwāyeņe yawu otmā mansan. Yakāt topņe nāngāņetā keterahāk gāt yuwu

sâmune nângânet. Nimnaom titipâne âwâ māmâlipyene ki galemyongomai. Âwâ māmâlipyeneâmâ galemyongomai yakât dopneâk nâne yen galemyongomansan.¹⁵ Yakât otmâ yene Kiristohâlen biwiyenane kepeim manmâ manman kârikjahât bulâne menomaihât nângâm hoj bayingiman. Otmu nâne hâkne siwiraom in tatbomgât ki nângâman. Yawu hoj bayingim manmâ yâhâwom yan nâhât nângânihijetâ gewuap me?

¹⁶Emelâk yengâlen takawan yan umatne yingimune hâhiwin nângâmahât tewetsenene me senene âlâlâhât ki ulityongowan ya nangai. Yawu gârâmâ yengâlen gâtne nombotjane nâhât yuwu nângâmai. “Paulone bukuyâhâtne yâhâp hângânyotgomu takaowot. Taka Yerusalem yengât tewetsenene menduhum yingiwini ya mem âwurem ari waŋowot. Mem ari waŋmutâ tewetsenene nombotne mem gulip tuhuop,” nâhât yawu sâmai.¹⁷ Yawu sâmai yamâ girawu otmâ kâityongowan? Yâhâ hângânyotgomune yengâlen takamutâ tewetsenene menduhum yitgiwi ya ki newan.¹⁸ Otmu bukuyâhâtnen hângânyotgomune yengâlen takaowot. Sâp yan Titone pilâm tatbe sâm otmu meme sâsâ tuhum hângânyotgowan. Yâhâ Tito orop dopnetne konohâk. Yakât otmâ nâne biwinane nângâm otman meman yawuâk otmap. Yâkne yawu manmap yakât otmâ yengâlen taka tewetsenene miowot ya ki mem gulip tuhuowot. Yawu nangai.

¹⁹Bukulipne, yene den sâm aran yu nângâm nâhâitne “Eweakmâ den yu eknongoap,” nangai mon? Nâmâ Anitâhât senjan yuwu sâmune nângânet. Nâ ki eweaksan. Kiristone orop biwinetjane hikuakmâ konohâk otmap. Yakât otmâ den ekyongom yu me ya otyingiman yamâ yene

Kiristohâlen biwiyenane kepeim tânahonetâ manmanyene kelihahâkgât nângâm otman.²⁰ Nâne yengâlen taka girawu manjetâ mem teteyekbom? Emelâhâmâ yehâhâlâk nângânetâ yahatnu nângâm bâleangim den belângen sâminiwi. Yawu otmâ kuk orangim hâiakminiwi. Otmu hionakmâ ihilâk mahilâk manminiwi. Yawu gârâmâ takawom yuân emelâk manbi yawuâk manjetâ mem teteyekbom me âlonjo mannomai yakât nângâm mansan. Yakât otmâ manmanyehâhât topne yehâhâk nângâm hâkyene miangiai. Gârâmâ nâne taka girawu otyingiwom yakât yepak nangangiai. Yakât nângâmâk mansan.²¹ Yen nombotjane emelâk ekjâleangim imbilipyene me loklipyene betyenehen kionminiwi. Manman kionjo yawuya manjetâ taka mem teteyekbom otmuâmâ biwine dondâ bâlewuap. Yawu manjetâ lohimi belângen manmaine nenekjetâ bâlewuap. Yawu otmu “Anitane Kiristohât lohimi ki mâmâne otyingimap,” sâm sennengan genjetâ anjuluknom.

Kiristohât wâtne pato.

13 Nâmâ sâp ki kâlep otmuâk kapi yu pilâm kalimbuene yengâlen takawom. Takamune lohimbine otmâ hilipgumai ya sâm hâreyingiwom. Otmu emelâk Mose ne den yuwu kulemguop ya lâum sâm hâreyingiwom.

“Lok âlâne iknjâk bukulipne âlâ me âlâne otmâ hilipgunomai ya ki sâm hâreyingiwuap. Lok yâhâp me amon kitâ yane menduhuakmâ sânetâ denyene konok otbuap yamâ nângânetâ bonne otbuap.” Yawu kulemguop.

Yakât otmâ takamune buku nombotne meyekjetâ lohimi âlâ me âlâne otmâ hilipgumai ya sâm tetekjan tuhujetâ sâm hâreyingiwom.

²⁻³ Emelâk yengâlen yâhâpne takawan yan girem den ekyongowan. Ya nelâmy-ongomapgât ya âlâkuâk sâmunen nângâm biwiyeŋan katjet. Emelâk taka den ekyongom pilâyekmâ âlâengen ariwan sâp yapâek lohimbi nombotŋe ândâpyeŋe kârikŋe otmu orotmeme bâleŋe otbi ya tâtâem otmâ gai. Otmu lohimbi nombotŋe âlâŋeâmâ sâp yakât kakŋan otmâ hilipgum gai. Yawu otmâ gai yakât matŋe hâhiwin topŋe topŋe teteyiŋimu umatŋe kakŋan manmâ gai. Umatŋe yawu teteyiŋimawân Kiristohât wâtŋe tetemu ekmai. Yâhâ nâŋe Kiristohât sâtŋât otmâ âi mem gan ya ekŋetâ tâŋât otmu yakât engat yâhâp otmai. Yakât otmâ nâŋe yengâlen taka lohimbi ya sâm hâreyiŋimune matŋe menomai yan Kiristohât wâtŋe pato ya âlâkuâk tetemu ekmai. Sâp yan nâŋe yâkât sâtŋât otmâ âi meman yakât topŋe nângâm hengengunomai. ⁴ Bulâŋanâk emelâk Kiristo mem howanân kuŋetâ muop. Yamâ Anitâ Wâtŋât Amboŋe ikŋe wâtŋan mumuŋambâ mem yahatmu tatmâ tihit otningimâp. Nâŋe yâk orop biwinetŋe hikuakmâ konohâk otmu mansan. Yakât otmâ emelâk yâkŋe lohimbi hoŋ bayiŋim lohotŋan otyiŋiminiop yakât dopŋeâk nâŋe lohimbi hoŋ bayiŋim lohotŋan otyiŋim gan. Anitâŋe ikŋe wâtŋan Kiristo mumuŋambâ mem yahalop. Yakât otmâ Kiristone mâmâŋe otnihimu yâk orop biwinetŋe kepeiakmâ konohâk otmu yengâlen taka topyeŋe mem tetewom.

⁵ Yeŋe Kiristohâlen biwiyeŋe kepeim mansai me bia yakât yeŋak nanŋai. ⁶ Otmu nâŋe yâkâlen biwinâŋe kepeim wâtŋan kinmâ âi meman yakât yeŋe nângâŋetâ bulâŋe otbuapgât biwinâŋe mem mansan. ⁷ Yeŋe orotmeme âlepŋeâk otmâ manŋetgât Anitâ ulitguman. Yawu manŋetgât takawom yan ki sâm hâreyiŋiwom. Yawu otmâ nâŋe Kiristohât sâtŋât

otmâ âi meman yakât topŋe ki tetemu lohimbi nâhât nângâŋetâ gemapŋe ekmai. Yawu gârâmâ yakât ki nângâm ketet otman. ⁸ Lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâhât den nângâŋetâ bulâŋe otmu tem lâuwangimai ya yengât heroŋe nângâŋiŋim den âiân ki katyekman. ⁹ Yakât otmâ yeŋe Kiristohât tem lâum orotmeme âlepŋeâk otmâ manŋetgât Anitâ ulitguman. Yawu otmâ tem lâuwangim târârâhâk mannomai yan taka heroŋe nângâŋiŋim lohotŋan otyiŋiwom. ¹⁰ Nâŋe mem hewewej tuhuyekmune Kiristohâlen biwiyeŋe tiŋâk kepeim mannomaihât aposolo sâm katnekmâ âi nihiop. Yâhâ mem ge katyebomgât ki sâm nihiop. Yawu gârâmâ yengâlen takawom yan den kâlâp ki sâŋiŋim hâhiwin yingiwomgât nângâm inânŋan girem den yu kulemgum katyiŋian.

Pauloŋe den bâiŋe sâop.

¹¹ Bukulipne, den bâiŋe yuwu sâmunen nângâm hengengunet. Yeŋe manmanyen keŋon ya pilâm kuwihakmâ heroŋe nanŋangim biwi konohâk otmâ manŋetgât nanŋan. Yawu otmâ mannomai yanâmâ Anitâ Tihit tihit Amboŋe wawaeyekmu biwiyeŋe huruŋ sâuwap.

¹² Anitâ yet Kiristo yâk yetgâlen biwiyeŋe kepeim mansai yeŋe heroŋe nanŋanginomai. ¹³ Kiristohât komot yâk orowâk mansain yaŋe nângâŋiŋiai.

¹⁴ Kutdânenŋe Yesu Kiristone tihityeŋe otmu biwi nângân nângânyenâŋe kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. Otmu Awoŋnenŋe Anitâŋe mem hewewej tuhuyekmu buku oraŋim tânahom mannomai. Otmu Wâtŋât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyiŋimu ewe karangim mannomai. Ya bonŋanâk.

Nâ bukuyeŋe,
Paulo

Galatia

Pauloŋe Galatia yeŋgât ekap

kulemgum katyiŋgiop.

1 O bukulipne,
¹⁻²Yen Galatia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap ya ambolipŋe emelâk biwiyeye Yesuhâlen katmâ yâkât komolân torokatbi. Yeŋgât nânġâm nâŋe ekap yu kulemgum katyiŋgian. Otmu bukulipne nâ orowâk manmâ Yesu Kiristo hoŋ bawaŋgim mansainŋe yawuâk nânġayiŋgiai. Nâ Paulo, nâ Kiristo hoŋ bawaŋgim mansan. Otmu âi mem mansan yu lokŋe ki sâŋ nihiwi. Me Yesu Kiristoŋe aposololipŋe âi sâŋ yiŋgiop yaŋe ki torokatmâ sâŋ nihiwi. Anitâŋe nanŋe Yesu Kiristo mumuŋambâ mem yahalop yâkât otmâ yetŋak nânġânihim âi yu sâŋ nihimutâ mem mansan.

Kiristo kawenenġan kinmu kuŋetâ muop.

³⁻⁵Nâ yeŋgât nânġâm Anitâ yuwu sâŋ ulitguman. “O Awoŋnenŋe, gike eŋgatgeâk otmâ Kiristo hânġangurâ giop. Giop yamâ nenŋe lok bâlenahât orotmeme kiŋgoŋ ya watmâ ari bâlemaingât lauhe lâum kawenenġan kinmu kuŋetâ muop. Mum yahalop yapâ bâlenahât paŋgoŋâmbâ holaŋnenehop. Yakât otmâmâ Anitâ heronŋe nânġâwawŋgim mepaem yâhânôm. Otmu Awoŋ, gâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristo yetŋe Galatia ambolipŋe yeŋgât nânġayiŋgim tihityeŋe otmutâ yanâmâ biwi nânġân nânġânyeŋeŋe konohâk otmâ sânduk sâŋ gaekgât ulitgohan.” Yawu sâŋ yeŋgât nânġâm Anitâ mepaem gaman.

Kiristohât den pat konok tap.

⁶Otmu den umatŋe âlâ tap ya sâwoman. Anitâŋe ikŋe eŋgatŋeâk otmâ yen mem dâiyehop. Yawu gârâmâ Kiristo hânġangumu gemu yâkâlen biwiyeye katbi. Yakât girawu otmâmâ yâk yetgât hâkâŋ otmâ in yawu pilâyelekmâ biwiyeye âlâhâlen katnomosai? Den pat âlepŋe tap yamâ Kiristohât den pat konohâk. Âlâ ki tap, bia kârikŋe. ⁷Yakât otmâmâ lok ondowân gâtŋeŋe taka nânġân nânġânyeŋe mem gulipgunehât Kiristohât den pat âlepŋe kelaŋgâtmâ biwiyenġan kionŋsai. ⁸Yakât yuwu sâŋmune nânġâŋet. Nâŋe emelâk den sâŋ ekyongowan ya lok âlâ me âlâŋe kelaŋgatnomai, me torokatmâ âlâ ekyongonomai, yamâ Anitâŋe yakât matŋe hilipyongoâkgât naŋgan. Yakât otmâmâ lok wosapâ gâtŋe âlâ me âlâŋe, me aŋelo âlâŋe taka den pat âiŋe sâŋ ekyongoŋetâ nânġâm kâkâsuk otnomai. ⁹Nâ den yu emelâk ekyongowan. Girawu otmâ nelâm yongoap. Yakât yâhâpŋe sâŋmune nânġâŋet. Kândikum ninak Kiristohât den pat âlepŋe sâŋ ekyongowan. Ekyongomune nânġâŋetâ bulâŋe otmu mem biwiyenġan katbi. Yamâ benŋe lok ondowân gâtŋeŋe taka den yu kelaŋgâtmâ biwiyenġan kionŋbi. Yakât otmâ Anitâŋe matŋe yiŋgimu hemgât kâlâwân seyehâkgât naŋgan. ¹⁰Den yan yu topŋe girawuhât yan? Lohimbiŋe heronŋe nânġânihiŋetgât yan? Me nekŋetâ yahalâkgât yan me? Yawu bia. Yawuhât nânġâm oan mâne Kiristohât ki tem lâum hoŋ bawaŋgimbâm. Yawu gârâmâ topŋe yuwuhât yan. Anitâŋe nekmu ârândâŋ olâkgât yan.

Yesu Kiristoŋe Paulo âi sâŋ waŋmu miop.

¹¹Nine topne sâŋ ekyongomune nânġâŋet. Emelâk den pat âlepŋe ya

ekyongomune nângâwi. Den yamâ lok nombotŋe yengât lauyenambâ ki mewan. ¹²Me lok âlâ me âlâŋe ki kâsikum nihiwi. Ya bia kârikŋe. Yesu Kiristoŋe nâhât topŋambâek nângâek sâam biwi nângân nângânne mem pâroŋ pilâmu nângâmune keterahop. ¹³⁻¹⁴Yâhâ biwi nângân nângânne ki mem pâroŋ pilâop sâp yan wuân me wuân otmune bâleminiop yakât emelâk ekyongonjetâ nângâwi. Yuwu otminiwan. Lohimbi kerekŋe Anitâhât nângâŋetâ yahalâkgât Yura nenŋe tâmbâlipnenŋe yengât orotmeme ya watmâ manminiwan. Yawu otmâ bukulpne lok sihan orowâk manbinân nâŋe kârikŋe otmâ dondâ wangiyekban. Yakât otmâmâ lohimbipe nekŋetâ yahalop. Yâhâ lohimbi nombotŋe Yura nengât miti pilâm yapâ hionakmâ biwiyenŋe Kiristohâlen katmâ yâkât komolân torokatbi. Yâkât komolân torokatŋetâ ya yengât mâtâp maŋguyiŋiwe sâam dondâ mem bâleyekmâ hilipyongominiwan.

¹⁵Yawu gârâmâ angoân meŋnahât tepŋambâ ki tetewan sâp yan nâŋe Kiristohâlen biwinanŋe kepeim hoŋ bawangiwoŋgât Anitâŋe sâam katnihiop. ¹⁶Yâhâ yâkŋe nângâmu ârândâŋ otmu nâŋe Kiristohât den pat pâku lohimbi yengâlen ari sâam tetem ekyongowomgât ikŋe nanŋanŋe mâtâwân tetenihiop. Mâtâwân tetenihiop yakât kakŋan nep topŋe katbe sâam lok âlâhâlen ari ki âikum nângâwan. ¹⁷Me Kiristohât aposololipŋe Yerusalem kapiân manbi ya yengâlen gurâ ki ari âiyongom nângâwan. Kiristo ikŋak aposolo nep sâam nihiop yanâk pilâm yahatmâ Arawia hânân ari manban. Manmâ manmâ yapâ âwurem Damasiko kapiân ari manban. ¹⁸Yan ari manmune yambu kalimbu pesuk sâop. Yakât kakŋan Petoro in ekbe sâam Yerusalem kapiân yâhâwan yanak yâk orowâk manmutŋe

sande yâhâp olop. ¹⁹Sâp yan yâk otmu Kutdânenŋahât imiŋe Yakowo ya yetŋiâk yelekban. Yâhâ aposolo âlâlâ ya ki yekban. ²⁰Den yan yu Anitâhât senŋan kinmâ yan. Yakât otmâmâ den mian otbuawâmâ matŋe nihiwuap.

²¹Nâŋe nine kapi Kilikia hânân tap yan ari âi topŋe katmâ Kiristohât den pat ekyongom manban. Otmu yapâ pilâyekmâ Siria hânân kapi tipi tapi tatmâ arap yan ari den kâsikum yingim manban. Yakât otmâmâ Yesuhât komot Yuraia hânân manbi yengâlen ki arimune eŋakbin. ²²Yawu gârâmâ nine topne nângâwi yanŋe ari lohimbi yuwu sâam ekyongowi. ²³Emelâk nâhâitŋe “hilipnongominiop. Yâhâ sâp yiwereŋeâmâ lohimbi kerekŋe Kiristohât nângâŋetâ bulâŋe otmu biwiyenŋe yâkâlen katŋetgât yâkât den pat ekyongom mansap.” ²⁴Nâhât topŋe yawu ekyongonjetâ nângâm Anitâ mepaewi.

Pauloŋe Yesu Kiristohât aposololipŋe yengâlen torokalop.

2¹⁻²Otmu yapâ nâŋe kapi âlâen âlâen ari den kâsikum yingim manmune yambu 14 pesuk sâop. Yakât kakŋan Anitâŋe biwi nângân nângânne mem hewewenŋe tuhumu Banawa yet Tito meyelekmune Yerusalem kapiân yâhâwin. Yan yâhâmunŋe Kiristohât komot ya yengât kunlipyenŋe orop tihâk menduhuakbin. Menduhuakmâ nâŋe emelâk pâku lohimbi yengâlen ari Kiristohât den ekyongowan yakât topŋe nângâne sâam âinohowi. Otmu mâtâp maŋgunihimai sâam den ya topŋambâek sâam tetem ekyongomune nângâŋetâ keterahop. ³Topŋe yuwuhât yan. Nenŋe Kiristohâlen torokatmâ yan Mosehât girem den nângâmunŋe porap otmu ki lâum manbin. Yawu manbin yan bukunenŋe Tito, Girik gâtŋe, yâhâmâ emelâk nengâlen torokalop yamâ

hâkņe torehenņan undip ki tuhuwin yakât den pat ekyongomune nâņgâwi. ⁴Yawu gârâmâ lok perâkņaje topnenņe mem tetene sâm nengât osetnenņan taka manbi. Taka Mosehât girem den ya yâhâpņe mem miwirikum hâkņe torehenņan undip tuhuwaņgine sâm kendâningiwi.

⁵Kendâningim Kiristohât den pat âlepņe ya kelangatne sâm otņetâ denyeņe ki nâņgâwin. Denyeņe ki nâņgâwin yakât otmâ hâkņe torehenņan undip ki tuhuwi. Yakât otmâmâ yengu yawuâk Mosehât girem den ki watmâ mannomai. ⁶Otmu Yesuhât komotņe papatolipyeņe yengât nâņgâņetâ yahatsap. Yamâ Anitâ lok biwinenņe ekmapņe nâņgâningimu ki gewe yâhâwe otmap. Otmu nâņe gurâ yawuâk lok âlâ me âlâhât ki nâņgâmune yahatmap, me ki nâņgâmune gemap. Otbi yamâ yâk yengât wahap. Anitâņe konok biwinenņe ekmap. Yawu gârâmâ papatolipyeņe nâhât den yu ki kum meme sâsâ tuhunekbi.

⁷⁻⁸Otmu nine topne yuwu sâm ekyongomune ekbi. Emelâk Anitâņe Petoro mâmâņe otbaņgim âi sâm waņmu Yuraia hânânâk tatmâ Yesuhât den pat âlepņe ya kapi ambolipņe kâsikum yingiop. Yâhâ nâņeâmâ pâku lohimbi yengâlen ari den yu ekyongowehât mâmâņe ot-nihim âi sâm nihiop. ⁹Otmu den ya sâm ekyongomune nâņgâņetâ keterahopgât Yakowo, Petoro, Yoane, yâk yengât lok kunyeņe manbiņe nâ otmu bukune Banawa buku otnitgim yuwu sâm hâņgânnotgowi. “Nenâmâ yuânâk tatmâ kapi tipi tapi tatmâ arap yu ambolipņe yengâlen âi mem mannom. Yâhâ yerâmâ pâku lohimbi yengâlen ari âiyetņe tuhuromawot. ¹⁰Otmu kono-hâk tap yamâ yuwu nâņgâyet. Bukulip-nenņe nombotņe umburuk mansai ya

yengât nelâm yotgomap.” Sâņetâ sâwan. “Yâk tânyongoromgât nanğait.” Yawu sâm den hikum karakbin.

Pauloņe Petoro hâme hârewaņgiop.

¹¹⁻¹³Otmu ya pesuk sâmu nâņe Banawa mem Yerusalem kapi pilâm orowâk Antiok kapiân ariwit. Yan ari manmâ manmâ âlâengen ari den ekyongowe sâm pilâyekmâ ariwan. Otmu hilâm âlâen Petoroņe Antiok kapi ari pâku lohimbi nombotņe biwiyeņe Kiristohâlen katbi yâk yengâlen torokatmu orowâk manbi. Yawu manņetâ Yakowohât bukulipņe Yerusalem kapiângembâ gem Antiok kapiân ari Petoro yuwu sâm hâme hârewaņgiwi. “Bâe, otdâ bâleap yakâ. Girawu otmâ pâku lohimbi orowâk sot nem mansai. Ya ki orotņe.” Yawu sâm hâme hârewaņgiņetâ bukulipņe nombotņe pâku lok yengât hâkyeņe torehenņan undip tuhuyekbiņe nâņgâm bâlewaņgimaihât pâku lohimbi ya pilâyekmâ Yakowohât bukulipņe yengâlen torokalop. Petoroņe yawu olop yakât Yura lohimbi nombotņe ya ekmâ pilâyekbi. Pilâyekņetâ Banawaņe yekmâ pârâk pilâm yawuâk otmâ yâk yengâlen torokalop.

¹⁴Yawu otņetâ nâmâ âwurem ari topyeņe mem tetem nâņgâmune dondâ bâleop. Yâkņe Kiristohât denņe tâņ tâņâk ki watmâ manbi. Petoroņe otmu bâleop yakât topņe teteâkgât Yesuhât komot ya yengât senyeņan kinmâ yuwu sâm ekuwan. “Petoro, gâ wuân mendâ bâleap? Gâ Yura lok. Yawu gârâmâ Yura nengât orotmeme hâņgiņe ya pilâm, pâku lohimbi yengâlen torokatmâ mansat. Yawu gârâmâ wongât pâku lohimbiņe Yura nengât orotmeme hâņgiņe otņetgât meme sâsâ tuhuyeksat? Ek-mune dondâ bâleap.

Himbim yâhânongât mâtâp konohâk tap.

¹⁵Nenâmâ Yura lohimbi. Anitâñe girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop ya biwinenñan katmâ nângâmâin. Yawu otmâ pâku lohimbijne Anitâhât den ki lâum mansai yawu ki otmâin. ¹⁶Yawu gârâmâ Anitâhât girem den yan papatolipnenñane yeñe engatyeñeâk watmâ den âlâlâ torokatmâ kulemguwi. Yamâ lok âlâ me âlâñe papatolipnenñane girem den âlâlâ kulemguwi ya lâuñetâ Anitâñe yekmu ârândâñ otbuapgât dop âlâ ki tap. Yâkñe Kiristohâlen biwiyenñe katnomaï yamâ Anitâñe yekmu ârândâñ otbuap. Mâtâp âlâ ki tap, bia kârikñe. Nenâmâ emelâk Kiristohâlen biwinenñe katbin. Yâkât otmâ papatolipnenñe yengât girem den yakât nângâmunñe tâñjât otmap.

¹⁷Kiristohâlen biwinenñe katbin yapâek bukulpnenñe Yura lok pilâyekmâ pâku lohimbi, tosayeñe orop sâminiwin, yengâlen torokatbin. Ya yengâlen torokatmâ papatolipnenñe yengât girem den ki lâuingât Yura lok nombotñane nengât “tosa lok” sâmai. Tosa lok mâne âlâ girawu sâmbâin. Yuwu sâmbâin me? “Âo, Kiristone orotmeme bâlenñan dâim ari katnenekmu otmunñe bâleap. Yakât otmâ tosa ya Kiristohâlen tap.” Yawu sâm tosa ya Kiristohâlen kârâm pilâwin mâne ki ârândâñ otbâp. Yawu ki tap. Yawu gârâmâ Yura lok yengât orotmemeyenñe hânñe ya watmâ ki otnomaï.

¹⁸⁻¹⁹Yakât nângâñetâ keterahâkgât yuwu sâmune nângâñet. Nâmâ papatolipnenñe yengât girem den bet pilâwan ya âlâkuâk miwirikum lâuwom yanâmâ nâhât yuwu sâñetâ bonñe otbuap. “Anjoân Pauloñe papatolipnenñe yengât girem den bet

pilâop yanâmâ tosa miop.” Nâhâitñe yawu olop sâñetâ yanâmâ bonñe otbuap. Yawu gârâmâ topñe yawu ki tap yakâ. Anjoân girem den âlâlâ ya lâuwe sâm tâpik gupik otminiwan. Tâpik gupik otmâ manmâ gamune yañe ki tânnohop. Yakât otmâ pilâmune pesuk yap. ²⁰Pilâmune pesuk sâmu yañahâmâ Anitâñe nanñe hânñangumu ge nâhât kaweân kinmâ muop yâkâlen biwine katban. Biwine katmune yâkñe tânnohom manman kârikñahât pat kunihio. ²¹Yakât otmâ yuwu nanñan. Kiristo muop yan manman hânñe ya betbañgim muop. Yâhâ Anitâñe mumuñambâ mem yahatmu manman âñe miop. Yakât dopñeâk otmâ biwine yâkâlen katban yan papatolipnenñe yengât girem den hânñe lâuminiwan ya bet pilâwan. Yakât otmâ Kiristone mâmâñe otnihimu yâk orop biwinetñe kepeiakmâ konohâk oap. Yakât otmâmâ yâkâlen biwinenñe kepeim hoñ bawañgim mansan. Kiristone wawaenenekmâ ge kawenennan kinmâ muop yakât ki nângâmunne tâñjât otmap. Yamâ yuwu nanñan. Papatolipnenñe yengât girem den lâumunñe Anitâñe nenekmu ârândâñ otmap mâne Kiristone ge imbiâk muop sâmbâin. Yawu.

Yesu Kiristohât mâtâp me girem dengât mâtâp

3 Bukulipne, Galatia ambolipñe yuwu sâmune nângâñet. Emelâk Anitâñe Yesu Kiristo hânñangumu ge nengât otmâ howanân kuñetâ muop yâkât den pat âlepñe ekyongomune nângâm biwiyenñan katbi. Yañak benñe girawu otmâ sâp yiwerenñe yuâmâ lohotñe otñetâ Yura kapi ambolipñane yengâlen taka biwiyenñan kionmâ nângân nângânyenñe mem gulip malap tuhuai? Bâe, topñe wongât Kiristohât mâtâp bulâñe ya pilâm Yura

nengât orotmeme hângiye ya watmâ mansai? Ya ki orotņe. ²Yakât yiwerenęe âiyongomune sâņetâ nâņgâwe. Yeņe papatolipnenęe yengât girem den âlâlâ ya lâuņetâ yanâmâ Anitâņe Wâtġât mâmâņahât Heak hângângumu ge mâmâņe otyiņgiop me bia? Bia yakâ. Yâhâ nâņeâmâ Kiristohât den pat âlepņe ekyongomune nâņġâņetâ bulâņe olop. Yawu nâņġâņetâ bulâņe otmu Yesuhâlen biwiyeņe katbi yanâk Anitâņe Wâtġât mâmâņahât Heak hângângumu yengâlen giop. ³Yakât otmâ girawu otmâmâ kopa oai? Ya ekmâ pârâk pilan. Yakât torokatmâ yuwu sâwe. Kândikum emelâk Kiristohâlen biwiyeņe katmâ Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heak yâkât wâtņan kinņetâ nâņġân nâņġânyeņe mem pârōņ pilâyiņgimu Kiristohât mâtâp yawuâk watmâ manbi. Yakât otmâ yeņe yiwerenęe wâtnenņanâk kinmunęe Anitâņe nenekmu ârândâņ olâk sâm oai ya ekmune ki dopņan oap. ⁴Yâhâ anġoân Wâtġât mâmâņahât Heakņe mâmâņe otyiņgimu biwiyeņe herōņe otbi. Otmu Kiristohâlen biwiyeņe katbi ya imbiâk otmaiġât Yura nengât orotmeme hângiye ya pilâņet. ⁵Yakât âlâku sâwe. Papatolipnenęe yengât girem den âlâlâ lâuai yakât otmâ Anitâņe ki mâmâņe otyiņgimu kulem topņe topņe miai. Yuâmâ Kiristohâlen biwiyeņe kepeiai yakât otmâ Anitâņe Wâtġât mâmâņahât Heak hângângumu ge mâmâņe otyiņgimu kulem topņe topņe miai.

Awarahamņe olop yakât topņe

⁶Yakât topņe teteâkġât Awarahamņe olop ya sâlikum ekņet. Yakât Moseņe kulemġuop ya yuwu tap. “Anitâņe Awarahamġât pat kuwaņgiop ya nâņġâm yâkâlen biwiņe katmâ biwi yâhâp ki otmâ manop. Yawu otmâ manop yakât Anitâņe ekmu ârândâņ

olop.” Yawu kulemġuop. ⁷Yakât otmâ Yura nengâlen ġâtņe me pâku lohimbî yengâlen ġâtņe âlâ me âlâņe biwiyeņe yawu katmai yamâ Awarahamġât sen bulâņe mansai sâm Anitâņe nâņġâyiņġimap. Yakât otmâmâ Anitâņe Awarahamġât pat kuwaņgiop yakât bulâņe yen orowâk menomai. ⁸Yawu ġârâmâ yakât torokatmâ sâwe. Anitâņe pâku lohimbî nombotņe biwiyeņe yâkâlen katmâ tem lâuwaņġiņetâ tosayeņe pilâyiņġiwuap yakât emelâk inânņan nâņġâop. Ya nâņġâm Kiristo ki hângângumu giop yan ya nâņġâm Awaraham yuwu sâm ekuop. “Hâmbâi ġâhât tepġan ġâtņe âlâņe tetem lohimbî hânņan kulemņan mansai ya menduhuyekmu manman âilonġoân manmâ herōņe nâņġânomai.” ⁹Moseņe yawu kulemġuop yakât topņeâmâ yuwu. Awarahamņe Anitâhâlen biwiņe katmâ biwi yâhâp ki olopgât Anitâņe nâņġâwaņgiop. Yakât dopņeâk otnom yamâ Anitâņe Awarahamġât pat kuwaņgiop ya ambokunom.

Girem dengât topņe

¹⁰⁻¹²Otmu yakât torokatmâ sâwe. Moseņe yuwu kulemġuop. “Lohimbî âlâ me âlâņe girem den yu tâņ tâņâk ki watnomai yamâ Anitâņe matņe umatņe yiņgimu mem hiliwahonomai.” Yawu tap. Yâhâ sâp âlâen Anitâņe sâmu Moseņe den yuwu kulemġuop. “Lohimbî âlâ me âlâņe biwiyeņe Anitâhâlen katmâ denęe lâuwaņġinomai yamâ manman kârikņan katyekmu mannomai.” Yawu kulemġuop. Girem den tap ya âlâku sâmunęe nâņġâņet. Ya yuwu tap. “Lohimbî âlâ me âlâņe girem den ya tâņ tâņâk watmâ mannomaiņeâmâ manman kârikņan mannomai.” Yawu tap.

¹³Yawu ġârâmâ âlâņe girem den ya tâņ tâņâk watmu ârândâņ otbuap? Lok yawuya âlâ ki tap, bia kârikņe. Yakât

nen kerekŋe girem den ya lâumain yamâ târârâhâk ki watmain. Yakât nâŋgâm Anitâŋe Kiristo hâŋgângumu ge sâreerenekmu howanân kuŋetâ muop. Yakât Moseŋe den âlâ yuwu kulemuop. “Lok âlâ me âlâ nahân yongonjetâ kinnomai ya yeŋgât yuwu sânomai. “Lok yuâmâ Anitâŋe matŋe waŋmu miap,” yawu sânomai.” Yawu sâm kulemuop. ¹⁴Yakât otmâmâ Yesu Kiristoŋe nengât tosaŋât otmâ kawenenŋan kinmu howanân kuŋetâ muop. Yakât otmâmâ Anitâŋe Awaraham pat kuwaŋgiop yakât bulâŋeâmâ ikŋe Wâtŋat mâmâŋahât Heak ya hâŋgângumu ge mâmâŋe otningimu manman kârikŋan manmâ yâhânôm.

Anitâŋe sâmu kârikŋe olop.

¹⁵Nenŋe orotmeme âlâ otmain yan hâum sâmune nâŋgâŋet. Lok yâhâp den hikumutâ kârikŋe otbuap. Ya bukuŋe âlâŋe kelaŋgatbuap, me den âlâ torokatmâ sâwuap, me nombotŋe hârewuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ yuwu ekne. Anitâŋe den hikuop ya ki hâukum âlâ sâwuap. Bia kârikŋe. ¹⁶Anitâŋe Awaraham den ekuop ya yuwu tap. “Nâŋe gâ otmu gâhât tepgan gâtŋe âlâ tetewuap yet den yukât bulâŋe yitgiwom.” Yawu sâm ekuop. Yakât otmâmâ yuwu ki sâop. “Gâ otmu gâhât tepgan gâtŋe tetem mannomai yen kerek yingiwom.” Yawu ki sâop. Yawu gârâmâ Awarahamgât tepŋan gâtŋe konok, Kiristo teteop yanâmâ Anitâŋe Awaraham den ekuop yakât bulâŋe yâkâlen teteop. ¹⁷Yawu gârâmâ Anitâŋe Awaraham den ekuop ya yambu 430 pesuk sâmu yanâmâ girem den Mose waŋop. Otmu Awaraham den ekuop yakât kakŋan Mose ki ekuop. Yawu gârâmâ Mose girem den waŋop yaŋe mem ge katbuap, me Awaraham den ekuop ya hâukum âlâ sâwuapgât

dop âlâ ki tap. ¹⁸Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anitâŋe Awarahamgât manman kârikŋahât pat kuwaŋgim den ekuop ya girem denân torokatmâ ki sâop. Awarahamâk ekuop. Yawu gârâmâ manman kârikŋe ya mene sâm Anitâŋe Awaraham den ekuop ya otmu girem den yâhâp yâhâp ki menom.

¹⁹Yawu tap. Yakât otmâmâ topŋe girawuhât Anitâŋe girem den Mose ekumu kulemuop? Topŋe yuwuhât. Girem den yaŋe lok topnenŋe mem teteningimap. Emelâk tâmbâlipnenŋane manmâ otŋetâ bâlem gaop. Otmu nen gurâ yawuâk otmunŋe bâlem gamap. Yawu gârâmâ Awarahamgât tepŋan gâtŋe Yesu Kiristoŋe teteop. Tetem yan Anitâŋe Awarahamgât pat kuwaŋgiop yakât bulâŋe mem teteningiop. Mem teteningiop yakât otmâ girem den kandi sâop ya pesuk sâop.

Otmu âlâ torokatmâ sâwe. Anitâŋe aŋeloŋe hâŋgângumu ge girem den Mose ekumu kulemuop. ²⁰Yawu gârâmâ Anitâŋe ikŋak ge Awaraham ekuop.

Lohimbi kerekŋe Anitâhât girem den târârâhâk ki watmain.

²¹Yakât otmâmâ girem den otmu Anitâŋe Awaraham den ekuop yaŋe lâuahowot me bia? Lâuahowot yamâ benŋe topyetŋe ikŋiâk ikŋiâk. Yawu gârâmâ Anitâŋe girem den sâm kalop yaŋe manman kârikŋahât mâtâp mem teteningiop mâne yaŋak benŋe girem den ya lâumunŋe ârândâŋ otbâp. ²²Yakât nâŋgâŋetâ keterahâkgât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Miti den kândikum kulemuwi yan den âlâ tap yakât topŋe yuwu. Yesu Kiristo ki giop yan nen kerekŋe girem den lâuminiwin yamâ târârâhâk ki watbin. Yakât otmâ Anitâŋe mumuhât pat kuningiop. Yakât kakŋan Anitâŋe manman kârikŋahât pat sâm Awaraham kuwaŋgiop

yakât bulâje mene sâm Kiristohâlen biwinenje katnomgât mâtâp teteop.

²³⁻²⁴ Mâtâp teteop yamâ Yesu Kiristohâlen biwinenje katnehât Anitâje hângângumu giop. Yâhâ ki giop sâp yan girem den yaje manmannenje bâleje ya mem teteknan tuhumu mumuhât pat otbin. Mumuhât pat otmâ gamunje Yesu Kiristone gem yapâ holañnenekbe sâm nengât sâm muop. ²⁵ Mumu yâkâlen biwinenje katmunje Anitâje nenekmu ârândâñ otmu yakât otmâmâ girem den ya torokatmâ lâunomgât mâtâp bialop.

Kiristohât manman hañgalakmâ manmâ yâhânom.

²⁶ Otmu yeje yawu otmâ yâkâlen torokatjetâ yanjak Anitâje nanne baratne sâm meyehop. ²⁷ Yawu otmâ toen mem katyekjetâ yanâmâ manmanyenje bâleje ya kon sâm pilâm Kiristohât manman ya hañgalakmâ yâkâlen torokatbi. ²⁸ Yâkâlen torokatmâ nen hârok Anitâhât komot otmâ mansain. Yawu mansain yakât ki mem kâsipnongomap. Nen Yura lohimbî, me yen pâku lohimbî, me lok kutyenje orop, me kutyenje bia, me âwâ nan me mâmâ barat, nen kerek komot konohâk oain. Yesu Kiristone kunnenje oap yakât otmâ Anitâje nenekmu dop konohâk oain. ²⁹ Emelâk Anitâje Awarahamgât pat sâm kuwangiop ya yen gurâ yawuâk kuyiñgiop yakât bulâje menomai. Yawu gârâmâ yenâmâ topñe yawuhât otmâ Awarahamgât sen sâm katyehop.

4 Emelâk den yan yakât âlâkuâk sâwe. Nenâmâ Anitâhât nanñe baratñe mansain. Yakât topñe nâñgâñetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nâñgâñet. Nengât orotmeme yamâ yuwu tap. Nenñe munomân nan baralipnenñe nengât bât tosa ya yâkñe galemgunomai. ² Gârâmâ nenñe ñañayenânâk mum pilâyeknomân mandu otnomai yan

hep torehenlipnenñe wawaeyekmâ tihityenje otmai. Tihityenje otjetâ papato otmâ yanâmâ âwâ mâmâlipyenje yengât bât tosa ya yenjahâk galemguaknomai. Orotmemenenñe yawu tap. ³ Otmu yakât dopñeâk nen Yura lohimbîje lepat nâñgân nâñgânân manmâ gawin yan Mosehât girem den otmu papatolipnenñe yengât girem den yakât amutgen manmâ gawin. ⁴⁻⁵ Otmu embâñân Anitâje hân hibim ki kândikyotgowân ikñe nanñe hângângumu gewuap yakât sâpñe kalop. Sâpñe kalop ya ekmu ârândâñ otmu nanñe hângângumu giop. Hângângumu gemu nen kerekñe Anitâhâlen ari torokatmunñe ikñe nanñe baratñe sâm menenehâkgât Yura imbi âlâhât tepñan ge tetem girem den ya tâñâk lâum manop. Yawu manmâ nenñe girem den târârâhâk ki watmâ gawin yakât otmâ sârerenenekmâ girem den yapâ holañnenehop.

⁶ Anitâ nanñe holañnenehop yakât otmâ nenñe Anitâhât nanñe baratñe otmâ mansain. Yawu nâñgânehât Anitâje nanñahât Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu ge biwinenñe mem hewewenñe tuhumu Anitâ heronje nâñgâwanñim “Awoñnenñe, kâwiâk nanñe olon,” sâm mepaemain. ⁷ Bukulipne, yengu yawuâk Anitâ heronje nâñgâwanñim mepaem mansai. Yawu gârâmâ yeje emelâk Anitâhât topñe ki nâñgâm orotmeme kiñon otmâ manminiwi ya pilâm Anitâhâlen biwiyenje katmâ yâkât komolân torokatbi. Yakât otmâmâ nanne baratne sâm meyekmâ Awarahamgât pat kuwangiop ya yen gurâ yawuâk kuyiñgiop.”

Paulonje Galatia ambolipñe yengât nâñgâm gorâwanñiop.

⁸ Emelâk embâñân Anitâhât topñe ki nâñgâm manminiwi sâp yanâmâ

Porom Lâpio me wahap tânjâtje yawuya mepaem yakât amutgen manminiwi. ⁹Yawu gârâmâ emelâk Anitânje tep âlep nânġâyîngim meyekmu yâkât topje ekmâ nânġânjetâ bulânje olop. Yakât otmâ yiwereņeâmâ topje girawuhât otmâ Anitâ betgum Porom Lâpio ya hoj bawanġine sâm oai? Yaņe manman kârikņan mem katyekbuapġât dop âlâ ki tap yakâ. ¹⁰Otmu Anitânje yeņġât nânġâyîngimu ârândân olâkġât Yura nengât orotmeme hânġiņe yuwuya watne sâm oai? Yeņe tatmâ nânġâ nânġâ sâp, me sotġât hâi sapa manmai yakât sâp, me hilâm kâmbukņe topje topje ya watmâ mansai ya ekmune dondâ bâleap. ¹¹Nâņe yeņġâlen puwâk taka Kiristohât den pat âlepņe ekyongomune nânġânjetâ bulânje olop ya bet pilâm orotmemenenņe hânġiņe ya miwirikum watmaiġât nânġâm gorânihiap.

¹²Nâņe Yura nengât orotmeme hânġiņe ya pilâm yen pâku lohimi mansai yeņġâlen torokatmâ manmâ gan. Yakât otmâ yeņe topje girawuhât otmâ sâp yiwereņe pilânekmâ Yura nengât orotmeme hânġiņe mii. Yeņġâlen puwâk takawan yan yeņe nâ buku otnihim laune lâuiwi. Yakât otmâmâ yu oai yu pilânjetġât nanġan.

¹³Otmu yeņġâlen tohowan yan kundat pato tetenihiop. Yawu tetenihiop yamâ nâņe yen orop sâp kâlêwâk manmâ Yesuhât den pat âlepņe ekyongowan. ¹⁴Otmu yeņe tânohom yan ki nânġâm bâlenihim hâkâņ kakņan otbi. Yâhâ aņelo âlânje yeņġâlen takaop, me Yesu Kiristo ikņak yeņġâlen takamu buku otbaņġimbâi dop yawuâk buku otnihiwi. ¹⁵Otmu wuân me wuânġât ulityongowan mâne in yawu nihimbâi. Yâhâ sâp yiwereņeâmâ girawuhât otmâ nâ pilâneksai? ¹⁶Nâņe yeņġât tepne nânġâm den bulânje ekyongowan. Yamâ yeņe yiwereņe nâhâitņe “nânġâm

bâleningim mem ge katnenekbe sâm oap” nanġai? Yakât nânġâmune tepne bâleap.

¹⁷Otmu nen Kiristohâlen biwi konohâk hikum mansainņe hionaknehât lok ondowân ġâtņe taka biwiyenjan kionġbi. Yâhâ yeņe pilânekmâ yâk yeņġâlen torokatņetâ yâk orop mepaenenekņetġât yeņġâlen takawi. ¹⁸Nâņe tânyongowomġât dop âlâ ki talop. Yâhâ lok yaņe biwi konohâk otmâ tânahone sâm yeņġâlen takawi mâne heronje nânġâyîngimbâm. Yawu gârâmâ emelâk nâņe yen orop manmâ biwinenņe kepeim manbin ya girawuhât otmâ biwinenņe holaņakmu mansain?

¹⁹⁻²⁰Yeņġât den pat ya nânġâmune umatņe olop. Gârâmâ den umatņe yu ekyongowe sâm otmune umatņe oap. Yen orop hâme konok mansain mâne umatņe ya kuwîkbâin. Yakât yiwereņe mâtâp teteniġimu yeņġâlen takawomġât nanġan. Yakât nânġâm den âlâen hâum sâwe. Imbilipnenņe naom mene sâm hâliliakmâ tatmâ naom memai, yakât dopņeâk yeņe Kiristohâlen biwiyenņe kepeim tem lâuwangġetġât emelâk yeņġâlen taka Kiristohât den pat âlepņe ekyongomune nânġânjetâ bulânje olop. Yawuâk torokatmâ manġetġât biwine yeņġâlâk nânġâm tan. Yakât otmâ yiwereņeâmâ Yura nengât orotmeme hânġiņe ya lâune sâm otņetâ yakât otmâ yâhâņe witgum biwiyenje Yesuhâlenâk kinâkġât den umatņe yu ekyongowe sâm biwine umatņe oap. Yeņe Kiristo betgumaiġât otmâ gorâ bâleņe nihimu mansan.

Sara yet Haha yâk yetġâlen hâum sâop.

²¹Yeņġâlen ġâtņe nombotņe Mosehât girem den ya lâune sâm otmaiņe yakât topje nânġânjetâ keterahâkġât yuwu sâmune nânġânjet. Moseņe den âlâ torokatmâ kulempuop yakât mâtâp

yuwu tap. ²²Awarahamgât nanyâhâtje yâhâp teteowot. Nanje kunje yâkât kutjeâmâ Ismae. Yakât topje yuwu tap. Awarahamje imbije Sara memu yâkâlen nanyetje membuap yakât Anitâje bunewâk pat kuyitgiop. Yawu yamâ inâk kâsi manowot. Yâhâ Anitâje Awarahamgât den hikuop ya nelâmgumu ikje hoj bawa imbi, kutje Haha sâm ya miop. Ya memu yâkâlen nanje kunje miop, yamâ kutje Ismae.

Yâhâ nanje âlâ, kutje Isaka sâm, yâkât topjeâmâ yuwu. Anitâje Awaraham imbiñait yetgât pat kuyitgiop yakât ki nelâmguop. Otmu Sarañe naom membuap sâop yakât otmâ manmâ gam gam nanje miop. ²³Yâhâ nanyâhâtjahât topyetje yamâ ikñiâk ikñiâk oawot. Âlâmâ, Ismae sâm, yâhâmâ Awarahamgâlen Hahañe imbiâk miop. Yâhâ âlâmâ, Isaka sâm, Anitâje den hikuop yakât bulâje Awarahamgâlen Sarañe miop.

²⁴Otmu Anitâje imbi yâhâp yu yetgât mâtâp ikñiâk ikñiâk sâm yitgiop. Yakât otmâ yâk yetgât sen ya gurâ yawuâk komot ikñiâk ikñiâk mansai. Yakât topje yuwu nanjan. Imbi kutje Haha yañeâmâ hoj bawañgiminiop. Yakât otmâmâ yâkât sen tetem sambe sambe otmâ yawuâk hoj bawa manmai. ²⁵⁻²⁶Otmu Haha yâhâmâ Arawia hânân pumje âlâ tap, kutje Sinai, yan Anitâje girem den Mose wañop yakât dop olop. Hahahât sen yañe hoj bawa otmai dop yawuâk Yura kapi ambolipñe Anitâje girem den kalop ya lâum manmai. Hahahât dopje yawu.

Otmu Sarahât dop yuwu. Yâhâmâ Awarahamgât imbije. Yakât otmâmâ yâkât sen tetem sambe sambe otmâ hoj bawa ki mansai. Otmu Sarañeâmâ Yerusalem kapi âñje himbimân tap yakât dop olop. Sarahât sen yamâ nen mansain yu. Gârâmâ kapinenje himbimân tap yan yâhâ ambokunom. Yakât

otmâ girem den hânjeñe lâunomgât dop ki tap. ²⁷Yakât otmâ Anitâje sâm poropete âlâje den kulemguop ya yuwu tap.

“Imbi kâsi, yuwu sâmune nânjâ. Gâñeâmâ naom âlâ ki mion. Otmu naom membe sâm ki hâliliakmâ tatmâ hâhiwin nânjâon. Yakât otmuâmâ gâhât lokje imbi ondop memu nanje miop. Yakât otmuâmâ nânjârâ gorâhilihimpagât yuwu sâmune nânjâ. Hâmbâi mâne gâhât sen yañe tetem sambe sambe otmâ potgahât sen ya wangiyeknomai. Yakât nânjâm biwihe gemu heronje kakñan man. Yawu.”

²⁸Otmu yakât den âlâ torokatmâ sâmune nânjâñet. Anitâje Awarahamgât sen tetem sambe sambe otnomaihât pat kuwañgiop ya yawuâk nanje Isaka kuwañgiop. Otmu pat kuwañgiop yakât bulâje tetemu nen Yura lohimi otmu yen pâku lohimi dop konohâk otmâ Awarahamgât sen mansain. Yakât otmâ imi ata me wârâ tou yawu mansain.

²⁹Haha yet Sara yetgât topyetjahât torokatmâ sâmune nânjâñet. Awarahamje Anitâhât den ya nelâmgumu imbi hoj bawañgiminiop ya memu naom âlâ miop. Naom yañe pato olop. Otmu Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakje Sara mâmâñe otbañgimu nanje miop. Sarañe naom memu Haha nanñe yâkât nânjâm mem ge katbe sâm olop. Yakât dopñeâk yiwereñe lohimi girem den lâum mansaiñe nen ki lâum mansain yu neneñetâ bâlemu mem ge katneneke sâm otmai. ³⁰Otmu Sarañe Awaraham yuwu sâm ekumu lauñan miop.

“Potne Hahahât nanje Ismaeñe gâhât bât tosa ki galemguwuapgât nanjan. Nannetje Isaka yâkñak gâhât bât tosa galemgum manbuapgât nanjan. Yakât otmâ watyelekâ ariyet.”

Yawu sâm ekuop. Awarahamje Sara lauñan miop yakât dopñeâk

yeŋe otŋetgât nanŋan. ³¹Otmu yakât torokatmâ yuwu sâmunne nânŋâŋet. Nenŋe Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeim mansainŋeâmâ Sarahât sen oain. Nânŋâmune yawu oap. Yakât girawuhât otmâ yeŋgâlen gâtŋe nombotŋaŋe girem den lâum yan Haha sen otne sâm oai? Kâmbukŋe, yawu ki otŋet.

Kiristoŋe manman âlepŋan katnenekmu mansain.

5 Otmu nenŋe girem den lâum pâpŋumunŋe tosa teteningimapgât Kiristoŋe nengât sâm gem yapâek holanŋenehop. Yapâ menenekmâ manman âlepŋan katnenekmu mansain. Otmu yengu yawuâk holanŋyekmâ nengâlen torokatyekmu komot konohâk oain. Yakât otmâmâ yeŋe ki pilânenekmâ girem den hânŋiŋe ya mem miwirikum lâunomai.

²Bukulipne yakât âlâku ekyongomune nânŋâŋet. Yeŋe Anitâŋe yekmu ârândân olâkgât hâkyenahât torehenŋan undip tuhuŋginomai yamâ dop yuwu otbuap. Yawu otnomai yanâmâ Kiristoŋe manman kârikŋahât mâtâp âiŋe meyiŋgiop yamâ nânŋâŋetâ tâŋât oap yakât dop otbuap. Yakât otmâ Kiristoŋe mâmâŋe otyiŋgiwuapgât dop ya biatbuap.

³Bukulipne, yawu otmaihât âlâku sâwe. Yeŋe girem den pâŋe konohâk lâum hâkyenahât torehenŋan undip tuhuŋginomaihat dop bia. Yawu otnomai yan Anitâŋe girem den sâm kalop ya hârok lâunomai sâm kalop. Yakât otmâmâ yeŋgâlen umatŋe dondâ teteyiŋgiwuap. ⁴Otmu yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe Anitâŋe yekmu ârândân olâkgât girem den ya miwirikum lâunomai yanâmâ Kiristo pilânomai. Yawu otnomai yanâmâ Anitâŋe anŋoân tepŋe nânŋâm manman kârikŋahât mâtâp meyiŋgiop ya maŋguyiŋgiwuap. ⁵⁻⁶Yâhâ nenâmâ biwinenŋe Yesu

Kiristohâlen katmâ mansainŋe komot konohâk otbin. Nen hâknennahât torehenŋan undip tuhuŋgiwin me yen ki tuhuŋgiwi nenâmâ komot konok otmâ biwinenŋe Yesuhâlenâk kinmu haonŋmâ ârândân tep âlep nanŋangim hoŋ bawaŋgimain. Yawu otmunŋe Kiristoŋe âwurem ge sârerenenekmu Anitâŋe umam sâningim mem manman kârikŋan torokatnenekbuap. Yakât otmâ Anitâhât Wâtŋât mâmâŋahât Heakŋe mem hewewej tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeim mansain. Kepeim manmâ Kiristoŋe in yawu ge menenekmu yâhâne sâm yakât mitiwahom mambot gumbot otmâ mansain.

⁷⁻⁸Bukulipne, yen anŋoân den pat âlepŋe ya nânŋâm Kiristohât tem lâum hoŋ bawaŋgiŋetâ yekmune âilonŋo nandoroŋe olop. Otmuâmâ Kiristohât mâtâp watne sâm otŋetâ yan Anitâŋe undip ki katiŋgiop. Yakât otmâ sâp yiwerenêâmâ âlâŋe undip maŋguyiŋgiŋetâ âlâengen arine sâm oai? Me âlâŋe biwiyenŋan kioŋetâ denyenŋe in yawu nânŋâwi? ⁹Bukulipne lok amonŋe yeŋgâlen takawi? Yakât topŋe nânŋâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmunne nânŋâŋet. Bau ŋasiŋe yamâ tipiŋe âlâ. Yawu gârâmâ yaŋe hâreakmâ sânduk sâm ârândân otmâ bau mem bâlemapgât ya hârem pilâmain. Yakât dopŋeâk yeŋe yâk yeŋgât den ya pilâm kâkâsuk otmâ manŋetgât nanŋan. ¹⁰Yâhâ yeŋgât nânŋâm ki engat yâhâp oan. Yeŋe ekap kulemgum katiŋgian yu sâlikum nânŋâm denne tem lâunomai. Otmu Yura lok nombotŋaŋe biwiyenŋan kioŋetâ biwi nânŋân nânŋânyeŋe itoŋ galonŋ oap yakât matŋe hâmbâi Anitâŋe Yura lok ya yiŋgiwuap.

¹¹Bukulipne, hâkyenahât torehenŋan undip tuhuŋgiŋet sâm Yura lok nombotŋaŋe yeŋgâlen takawi ya yeŋgât

topyeje âlâ sâmunne nângânet. Yajeâmâ imbiâk nâhâitje “Girem den lâuget sâm hâkyenjahât torehenjan undip tuhuyingim mansap,” sâmai. Yamâ den memai. Yâkje sâmai yawu otyingim mansan mâne, Kiristone nengât sâm muop yakât Yura lokje den pat ya nângâm ki mem ge katneke sâm otbâi. ¹²Bukulipne, Yura lok yaje mem biwi hâlim tuhuyeksai yejahât nângâm hâkyenjahât torehenjan undip tuhuanggiwi ya hârem pilakjetgât nangan. ¹³⁻¹⁴Bukulipne, yengât manmanyenjamâ âlâ. Yeje girem den lâugetgât Anitâje ki meyehop. Yawu gârâmâ yejahât ki nângânetâ yahatmu engatyeneâk otnomai. Girem den yakât topje yuwu tap. “Nenjahât nângâmunje yahatmap yawuâk buku nombotje yengât nângâmunje yahatbuap.” Yawu tap. Otmu den ya lâum kinmâ yeje tep âlep nangangim tânahonomai. ¹⁵Yamâ yeje ki hionakmâ tep bâle nangangim hiliwahonomai.

Wâtgât mâmâjahât Heakje mâmâje otningimu mannom.

¹⁶⁻¹⁷Bukulipne, yuwu sâmunne nângânet. Nenje biwinenjae kâitnongomu orotmeme bâleje ekmâ otneâk nângâmain. Yawu otmâ Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heak betbangimain. Yawu otmain yanâmâ Heakje biwinenjan kionmap. Yawu gârâmâ orotmeme bâleje otneâk nângâmain ya âlâku nângâmunje biwinenjan hâumu pilâmain. Yakât otmâ Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje biwinenjae mem hewewej tuhumu yâkât wâtjan kinmâ tem lâuwangim gain. ¹⁸Yen yawu otnomai yanâmâ papatlipnenje yengât girem den ya yâhâpje ki lâunomai. Otmu Wâtgât mâmâjahât Heakje mâmâje otyingimu manmâ yâhânomai.

¹⁹Emelâk engatnenjeâk watmâ otmunje bâlem gaop yakât ekyongowan ya âlâku ekyongomune nângânet. Yeje engatyeneâk watmâ yuwu otjetâ manmanyenjae bâleminiop. Kâwâ konda, orotmeme kiŋgoj mem manminiwi. ²⁰Otmu emet huhuminiwi. Porom Lâpio hâwim kânângânetâ kinmu ulitguminiwi. Otmu âli hawat bâleje topje topje mem manminiwi, me sait bâleje karangiminiwi, me karasuja tuhuangiminiwi, me weke mem yan songo bau kombo neangiminiwi, me bundâje yerakiminiwi. Ya otjetâ bâleyingiminiop. Nângâm bâleangiminiwi, otmu tepyenjan tatmu tatmu kuk kânguruk orangiminiwi. Otmu yejahât nângânetâ yahatmu hionakmâ kasa orangiminiwi. ²¹To kârikje nem biwi hâlim otmâ wahap ki orotje topje topje otminiwi. Orotmeme yawuya otmâ mansai yâhâmâ Anitâje manman kârikjahât pat ki kuyingioj. Yakât otmâ Kiristone yâhâpje âwurem gewuawân ikje komolân ki torokatnomai.

²²Yawu gârâmâ lohimi nombotje Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakje mâmâje otyingimu yuwu otmâ manmai. Anitâje buku otyingioj yakât nângâm biwiyenjae sânduk sâmu herone nângâwangimai. Otmu biwi nângân nângânyenjae kepeiakmâ konohâk otmu kaok nangangimai. Bukulipyenjae senje âlâlâhât umburuk otmâ pâin guin otmai ya yekmâ nembe kalem otyingimai. Yejahât nângânetâ ki yahatmap. Otmu buku nombotjae mem bâleyekjetâ yakât matje ki kâpekyingimai. Me sâm bâleyingijetâ yakât nângânetâ ki sâtje otmap. ²³Lohimi yawu otmaijeâmâ girem den kerek lâugetâ ârândâŋ otmap yakât dop oap. ²⁴Bukulipne, yakât torokatmâ yuwu sâmunne nângânet. Nenje Yesu Kiristohâlen biwinenjae

tiŋâk kepeimunŋe Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otningiwuap. Yawu otningiwuap yanâmâ nenŋe engatnenŋeâk ki watmâ ihilâk mahilâk otmunŋe bâlewuap.²⁵ Yâhâ yaŋeâmâ biwinenŋe mem hewewenŋe tuhunenehoggât yâkât wâtŋan kinmâ mâtâp sâm ningiop ya tâŋ tâŋâk watmâ manmâ yâhânôm.²⁶ Otmu yeŋahâlâk ki nâŋgâŋetâ yahatmu hâkyeŋe mepaenomai. Otmu yeŋahât ki nâŋgâŋetâ yahatmu hionakmâ bukulipyenŋe mem ge katyeknomai.

Bukulipnenŋe lohotŋan otyiŋginom.

6¹⁻² Bukulipne, yuwu sâmunen nâŋgâŋet. Yeŋe otŋetâ bâleâkgât Satanŋe mem dâiyekmap. Yawu gârâmâ yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe otŋetâ bâlewuap yanâmâ yen nombotŋe Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otyiŋgimu mansaiŋe yuwu otyiŋginomai. Yesu Kiristoŋe hânân gem lohotŋan manmâ kuwiknenekmâ mâtâp meningiop. Yakât nâŋgâm bukulipyenŋe lohotŋan otyiŋginomai. Otmu yengu yawuâk otŋetâ bâlemapgât biwiyeŋe galem oraŋginomai.³ Nen lok bâleŋeâk kerek mansain. Yawu gârâmâ yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe yeŋe orotmemeyenahât nâŋgâŋetâ yahatmap yamâ ombeyenŋe kâityongomap.⁴⁻⁵ Nanŋai. Âlâku amboŋan amboŋan mannomai. Yakât otmâmâ yeŋe buku âlâhât topŋe ki ekmâ kiwilinomai. Yeŋe biwiyeŋahât topŋe âlâku ikŋiâk ikŋiâk ekmâ nâŋgâŋetâ ârândânŋe otmu heronŋe otnomai.

⁶ Otmu papatolipyenŋe Anitâhât den kâsikum yingim mansai ya in yawu tânyongonomai.

⁷ Bukulipne, ombeyenŋe kâityongomapgât yuwu sâmunen nâŋgâŋet. Anitâŋe topnenŋe ekmâ nâŋgâmap. Yakât otmuâmâ kâitgunomgât dop

âlâ ki tap. Yakât otmâ lohimbiŋe wahap âlâlâ otnomai yakât matŋe tâŋ tâŋâk kâpekyingiwuap.⁸ Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe yeŋahâlâk nâŋgâm senŋe âlâlâ ekmâ biwiyeŋe yan arimu ihilâk otnomai yamâ sâp patoen Anitâŋe pilâyekmu hemân kionnomai. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heak yâkât nâŋgâm tem lâuwangim mannomai yamâ mâmâŋe otyiŋgimu manman kârikŋan mannomai.⁹ Bukulipne, lohimbi hewewenŋe tânyongonom. Yawu otmâ mannom yamâ Anitâŋe nâŋgâmu ârândânŋe otmu sâp patoen yakât matŋe ningiwuap.¹⁰ Topŋe yakât nâŋgâm yuwu otnom. Bukulipnenŋe Kiristohâlen biwiyeŋe kepeim mansai ya umatŋe topŋe topŋe teteyiŋgiwuap yanâmâ in yawu tânyongonom. Otmu nombotŋe belângen pâlâmŋe mansai ya yawuâk tânyongonom.

Den bâiŋe sâm hâreop.

¹¹ Bukulipne, yengât pepa yu lok âlâ ekumune kulemgwap. Yu kulemgum yaŋak kiripi mem nihimu ninak pâŋe tâlâwâk kulemguan bâte towatŋe yu ekmâ nâhâitŋe “Den yu kulemgwap,” nâŋgânomai.

¹² Otmu den âlâ emelâk yan yakâlâk torokatmâ sâwe. Yura lohimbi biwiyeŋe Kiristohâlen katmâ girem den lâum mansaiŋe bukulipyenŋe nâŋgâyingiŋetâ yahalâkgât yengât hâkyeŋe torehenŋan undip tuhuyingine sâm yeŋgâlen takawi. Otmu yawuâk bia. Kiristoŋe nengât sâm gemu howanân kuŋetâ muop. Yakât buku nombotŋeŋe nâŋgâŋetâ tâŋât otmu nâŋgâm bâleningimai sâm Yura lok yâkŋe yeŋe hâkyenahât torehenŋan undip tuhuangŋet sâm meme sâsâ tuhuyeksai.¹³ Yawu gârâmâ lok yaŋe Mosehât girem den lâum hâkyenahât torehenŋan undip tuhuangiwiŋe den

kerehâk ki lâum mansai. Yawu gârâmâ yeŋe yawu tuhuanginetâ bukulipyenaje herone nângâyînginetgât meme sâsâ tuhuyeksai. ¹⁴Nâmâ lok yawuya bia. Yawu gârâmâ nângânihiŋetâ yahalâkgât ki naŋgan. Nâmâ yuwu naŋgan. Kutdânenŋe Yesu Kiristo nengât sâm gemu howanân kuwi. Kuŋetâ muop yapâek yahatmâ mâtâp âiŋe mem teteningiop. Nâŋe yakâlâk nângâm hângât wahap topŋe topŋe yakât nângâmune tâŋât otmap. ¹⁵Yakât yâhâpŋe sâwe. Nen Yura lok hâknenŋahât torehenjan undip tuhuangiwîn me yen pâku lok ya ki otbi nen kerekŋe biwinenŋe Kiristohâlen katmâ komot konohâk otmâ mansain. Yawu katmâ manmunŋe manman âiŋe mem teteningimu himbimgât pat mansain yakât nângâmune bulâŋe oap. ¹⁶Otmu lohimbi biwiyenaje yawu

nângâm Yesuhât den lâum manmai yamâ Anitâŋe we âlep nângâyîngim biwi sânduhân katyekmu manmâ yâhânomai. Yawu otmâmâ Anitâŋe Isirae sen bulâŋe nengât pat kuningiop ya menomai.

¹⁷Nâŋe Kiristo hoŋ bawaŋgim manmâ gan. Yakât otmâ mâtâp maŋgunihine sâm mem âlâlâ tuhunekŋetâ hâhiwin kakŋan mansan. Otmu hâknan gut emelâk ekbi. Yakât otmuâmâ lok âlâ me âlâŋe hâhiwin ya witgum nihimai-hât yeŋe lok yaŋe yeŋgâlen takam meme sâsâ tuhuyeksai ya yeŋgât den nângâm kâkâsuk otnomai. ¹⁸Kutdânenŋe, Yesu Kiristo tihitnenŋe otmapŋe biwi nângân nângânnenŋe mem konohân tuhumu kepeiakmâ manmâ yâhânôm. Yawuâk.

Nâ bukuyeŋe,
Paulo

Epeso

Pauloŋe Epeso yengât ekap

kulemgum katyĩngiop.

1 O bukulipne,
¹Yen Epeso kapi ambolipŋaŋe Yesu Kiristohâlen biwiyenŋaŋe kepeim Anitâhât tem lâuwaŋgim mansai. Nâ Paulo. Emelâk Anitâŋe nâŋgânihimu Yesu Kiristoŋe aposolo sâŋm âi nihiop ya mem mansan. Nâŋe heroŋe nâŋgây-ĩngim ekap yu kulemgum katyĩngian.

²Awoŋnenŋe Anitâ yet Kutdânenŋe Yesu Kiristo yâkŋe eŋgatyetŋeâk otmâ nâŋgâyĩngim tihityeŋe otmutâ biwi nâŋgân nâŋgânyenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâekgât nâŋgâyĩngim ulitguman.

**Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe
 mâmâŋe otningimu manman
 âlepŋahât bulâŋe teteningimap.**

³Anitâŋe ikŋe nanŋe, Kutdânenŋe Yesu Kiristo, hâŋgâŋgumu ge nengât tosa hât otmâ muop. Yawu olop yakât otmâ nenŋe yâk orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu manmâ gain. Yakât otmâ Anitâŋe ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumu ge mâmâŋe otningimu manman âlepŋahât bulâŋe teteningim gap. Yakât nâŋgâm Anitâ mepaem mannom. ⁴⁻⁵Anitâŋe ikŋahâk wawaenenekmap. Otmu nenŋe yâkât senŋan tosa barahâk kinnomgât nâŋgâm ikŋe nanŋe Yesu Kiristo hâŋgâŋgumu ge nengât tosa hât otmâ mumbuap yakât emet inânŋan sâŋm kalop. Yakât otmâ nenŋe Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeimunŋe Anitâŋe tosanenŋe pilâningim nine nanne baratne sâŋm menenekmu mansain. Yakât nâŋgâm yâkŋe emet inânŋan hân himbim ki kândikyotgowân yawu tetewuap ya sâŋm kalop. ⁶Otmu ikŋahâk

wawaenenekmâ nengât sâŋm nanŋe hâŋgâŋgumu giop yakât nâŋgâmunŋe hâu sâsâ otmap. Yakât otmâ heroŋe nâŋgâwaŋgim mepaem mannom.

⁷⁻⁸Kiristoŋe kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop yâkâlen biwinenŋe katmunŋe Anitâŋe tosanenŋe pilâningiop. Otmu ikŋahâk wawaenenekmâ otningiop yakât nâŋgâmunŋe âlâ kândâkdâ otmap. Yakât dop sâŋmune nâŋgâŋet. Nenŋe saru osomunŋe sililiŋ sâmap. Yakât dopŋeâk Anitâŋe wawaenenekmap ya ki pesuk sâwuap. ⁹⁻¹⁰Anitâŋe âliwahap topŋe topŋe, ehekŋe ki ehekŋe, himbimân ewan tap me hânân yu tap ya kerehâk kalop. Otmu sâp patoen Yura lohimbi otmu pâku lohimbi hârok menduhunenekbuap. Yawu otmâ âliwahap topŋe topŋe kalop ya orowâk Kiristohât amutgen tatmunŋe kunnenŋe otmâ tatbuapgât sâŋm kalop. Yawu gârâmâ emelâk embâŋâmbâek yakât topŋe amokŋan tatmâ gaop. Yakât otmâ lohimbi nombotŋaŋe yeŋe nâŋgân nâŋgân watmâ yakât topŋe nâŋgâne sâŋm pâpŋum gawi. Yâhâ nenâmâ Anitâŋe nâŋgân nâŋgânnenŋe mem pâroŋ pilâningimu yakât topŋe nâŋgâmain. Anitâŋe sâp kalop ya ikŋak ekmu ârândâŋ otmu den yakât bulâŋe tetem heŋgeŋguwuap.

¹¹Otmu Yura lohimbi nengât ho- hetnenŋan lok âlâ tetem kunnenŋe manmâ tihitnenŋe otbuapgât nâŋgâm Anitâŋe yakât pat kuningiop. Yakât otmâ pat kuningiop yapâek nenŋe lok ya tetem tihitnenŋe otbuapgât nâŋgâm biwinenŋaŋe mem mambotbaŋgim gawin. ¹²Otmu pat kuningiop yakât bulâŋeâmâ Kiristoŋe lohimbi kerek nengât tihit- nenŋe otbe sâŋm Yura lohimbi nengâlen teteop. Nengâlen tetemu nenŋe yâk orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu yâkât pat otmâ mansain. Yakât otmâ Anitâhât nâŋgâmunŋe âlâ kândâkdâ

otmu heronje nângâwanjim mepaem mannom.

Manman kârikjan mannomgât nângâm engat yâhâp ki otmain.

¹³ Kiristonje lohimi kerek nengât tosanengahât otmâ ge kawenennjan kinmu kujetâ muop. Yâkât den pat âleppe ya nenje yen pâku lohimi ekyongomunje nângânetâ bulâje olop. Den pat ya nângânetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenaje kepeiwi. Yawu otbi yan Anitâje meyekmâ nine nanne baratne sâm manman kârikjahât pat nen Yura lohimi kuningiop ya yen gurâ yawuâk kuyingiop. Yakât otmâ ikje Wâtgât mâmânjahât Heak hângângumu ge lohimi kerek mâmânje otningiwuapgât sâm kalop. Yakât otmâ ya hângângumu yengâlen ge mâmânje otyingiop. ¹⁴ Otmu pat kuningiop yakât bulâje sâp patoen menom nângâm Kiristohâlen biwinenjanje tijâk kepeim mannom. Yawu manmunje Wâtgât mâmânjahât Heakje biwinennjan kionmu pat yakât bulâje menom nângâm engat yâhâp ki otmâ mannom. Yawu manmunje sâp patoen Anitâje menenekmâ ikjan torokatnenekmu manman kârikjan manmâ heronje otbanjim mepaem yâhâmbisân.

Anitâ Wâtgât Ambojanje mâmânje otningimu kârihem kinmain.

¹⁵ Yeje Kutdânenje Yesu Kiristohâlen biwiyenaje kepeim manmâ gai. Yawu manmâ Anitâhât lohimi orop biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmu manmâ gai. Otmu yengât den pat ya bukulpnaje eknohojetâ nângâm tep hero nângâyijgian. ¹⁶ Yawu nângâm Kutdânenje Yesu Kiristo âwânjait mepaeylekman. Otmu Anitâje yuwu otyingâkgât ulitguman. ¹⁷ Awojnenne Anitâ lanjinje Ambojanje ikje Wâtgât mâmânjahât Heak hângângumu ge

yengât biwiyenjan kionmu nângân nângânyenje keterakyingiwuap. Yawu otmu Anitâje tihityenje otmap yakât toppe nângâm hengenjum yâkâlen biwiyenaje kepeim mannomaihât yâk ulitguman. ¹⁸ Otmu Anitâje yen orop menenekmâ ikjan torokatnenekmu heronje kakjan manmâ yâhâmbisângât pat kuningiop. Pat yakât bulâje menomgât nângâm biwinenje mem mansain. ¹⁹⁻²⁰ Otmu Anitâ Wâtgât Ambojanje ikje wâtjambâek Kiristo mumujambâ mem yahalop. Otmu nen gurâ yawuâk mâmânje otningimu wâtjan kinmâ Kiristohâlen biwinenjanje tijâk kepeim manmain. Yeje yakât nângânetâ keterahâkgât nângâm Anitâ ulitguman.

Anitâje Kiristo mumujambâ mem yahatmu yâkne himbimân yâhâmu ikje orowâk tawot. ²¹ Himbimân orowâk tatmâ Kiristonje Anitâhât hahit mem kinmâ ajelo himbimân tatmai otmu âi weke, emet amboje, senduk banearâ, susun me sâtje metje toppe toppe hânân yu tai kerek yengât kunyenje tatmap. Otmu emelâk embânân Anitâje hân himbim kândikyotgom âliwahap toppe toppe kalop ya orowâk Kiristohât amutgen tatmunje kunnenne tatmap. Otmu yawuâk kunnenne tatmâ yâhâwiop. Otmu sâp pesuk sâwuap yan hân himbim yu biatmu Anitâje hân himbim ango kândikuwuap. Otmu sâp yan gurâ yawuâk kunnenne tatmâ yâhâmbisâp. ²² Yakât otmâmâ âliwahap kerehâkne yâkât amutgen tatbuapgât Anitâje sâm kalop. Otmu Kiristohât komot mansain nen gurâ yawuâk yâkât amutgenâk tatmunje kunnenne tatmâ tihitnenje otmâ yâhâmbisâpgât sâm kalop. ²³ Yakât otmâ Anitâje mâmânje otningimu Kiristo orop biwinenjanje kepeiakmâ konohâk otmap. Otmu nenje hoj bawanjmain yan yâkât launje otmu

kâiŋe bâtŋe yawu otmâ nep mewangim manmunŋe ârândâŋ merândâŋ otmap.

**Anitâŋe mem hewewej
tuhunenekmu Kiristohâlen
biwinenŋe kepeim manmain.**

2 Emelâk Anitâŋe ki mem hewewej tuhuyekmu Kiristohâlen biwiyeŋe katbi sâp yan yeŋe orotmeme bâleŋe topŋe topŋe otmâ tosa mem manminiwi. Yawu otbi yakât otmâ hiliwahonomaihât pat manbi. ²Sâp yan yeŋe engatyeŋeâk otmâ manman bâleŋahât mâtâp watbi. Yawu otmâ weke bâleŋe amboyeŋeŋe biwiyeŋan kioŋmu yakât amutgen manmâ tem lâuwangim manminiwi. Otmu sâp yuâmâ yakŋe lohimbi belângen mansai ya yeŋgât biwiyeŋan gurâ yawuâk kioŋmu Anitâhât den kumai. ³Otmu yakŋe Anitâhât den kum orotmeme bâleŋe otmai ya nenŋe gurâ yawuâk otbin. Yawu gârâmâ emelâk nen kerekŋe nenŋe engatnenŋeâk watmâ biwinenŋambâ nâŋgân nâŋgân bâleŋe âlâlâ teteminiop ya watmâ otminiwin. Yakât otmâ Anitâŋe lohimbi kerek nenekmu ki ârândâŋ otmu hiliwahonomgât pat otbin.

⁴⁻⁶Yawu otmâ manbin yamâ ikŋahâk tepŋe nâŋgâningim tihitnenŋe otmâ Kiristo hâŋgângumu ge nengât toсахât otmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Nenŋe yakâlen biwinenŋe katbin yan Anitâŋe tosanenŋe pilâningim manman âiŋe ningimu yakât topŋe nâŋgâm biwinenŋe huruŋ sâop. Otmu Anitâŋe yen gurâ yawuâk wawaeyekmâ tosayeŋe pilâm manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu mansai. Yakât otmâ yen me nen hârok Kiristo orop biwinenŋe kepeiakmâ konohâk otmu mansain. Otmu sâp pato tetewuap yan Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatnenekmu Kiristo orop himbimân yâhâ tatbisâin. Yakât pat kuningimu tap. Yakât

nâŋgâm engat yâhâp ki otmain. ⁷Nenŋe Kiristohâlen biwinenŋe kepeimnŋe Anitâŋe kaok nâŋgâningim tosanenŋe pilâmu biwinenŋe huruŋ sâmu lohotŋan manmain. Otmu sâp yupâek lohimbiŋe yakât nâŋgâŋetâ hâu sâsâ otbuap. ⁸⁻⁹Yeŋe himbimân yâhâ manman kârikŋan mannomaihât pat kuyiŋgimu mansai. Yakât nâŋgâm yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmu hâkyeŋe mepaemaihât yuwu sâmunen nâŋgâŋet. Anitâ ikŋahâk wawaeyekmâ tihityeŋe otmâ Kiristo hâŋgângumu ge yeŋgât toсахât otmâ muop. Otmu yeŋe Kiristohâlen biwiyeŋe katŋetâ Anitâŋe tosayeŋe pilâyiŋgim manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu mansai. Yeŋe wâtyeŋan ya ki mem tetewi. Yakât otmâ yeŋahât ki nâŋgâŋetâ yahatmu mepaeaknomai. ¹⁰Otmu yeŋe Kiristohâlen biwiyeŋe katbi sâp yan Ambonenŋe Anitâŋe manman âiŋe yiŋgimu mem mansai. Yawu manmâ orotmeme âlepŋeâk otmâ tânahom mannomaihât sâm kalop.

**Kristoŋe nen lohimbi topŋe topŋe
menduhunenekmu manmain.**

¹¹⁻¹²Kristoŋe nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi mem menduhunenekmu komot konohâk otmunŋe ikŋak kunnenŋe tatmap. Yakât topŋe yuwu sâmunen nâŋgâŋet. Emelâk yen pâku lohimbiŋe Anitâhât topŋe ki nâŋgâwi. Yâhâ emelâk embâŋân Anitâŋe Awarahamgât pat kuwaŋgiop ya Yura lohimbi nengât gurâ yawuâk kuningiop. Yakât otmâ nenŋe yeŋgât nâŋgâmunŋe gemu yuwu nâŋgâminiwin. “Nen Awarahamgât sen mansain yakât otmâ hâknennahât torehenŋan undip tuhuangimain. Yâhâ yen pâku lohimbiâmâ Awarahamgât sen ki oai. Yakât otmâ ketetyekmunŋe belângen manmâ hâkyeŋahât torehenŋan undip ki tuhuangimai.

Yakât otmâ Anitâje hiliwahonomaihât pat kuyingimu mansai.” Yengât yawu nângâminiwin. Otmu hâknengahât torehenjan undip tuhuangiminiwin orotmeme yaŋe ki tânnongomap. Yakât otmâ orotmeme yakât nângâmune tâŋât otmap.¹³⁻¹⁵ Otmu emelâk yeŋe Kiristohât topŋe ki nângâm belângen manbi. Yâhâ sâp yuâmâ yâk orop biwiyenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu mansai. Yawu gârâmâ Kiristo Biwi kepeiak kepeiak Amboŋe ikŋak nen Yura lohimbi otmu yen pâku lohimbi kerek nengât tosanenjahât otmâ kawenenjan kinmu kuŋetâ muop. Muop yan yeŋe Anitâhât komolân torokatnomaihât mâtp meyiŋgiop. Yawu olop yakât otmâ Anitâje yen orop kaok nângâningimu biwinenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgimain.

Yâhâ emelâk embânjan Anitâje girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop. Otmu Yura papatolipnenjaŋe yeŋe nângân nângân watmâ girem den yan den âlâlâ torokatbi. Otmu nenŋe den ya lâum yen ketetyekmunŋe yaehen manŋetâ yen orop kasa kârikŋe manminiwin. Otmu den âlâlâ torokatminiwi yaŋe undip kârikŋe olop. Yawu gârâmâ Kiristoŋe tosanenjahât otmâ muop yan undip ya mem gahaem yen orop menduhunenekmu komot konohâk otmâ manmain.¹⁶ Otmu Kiristoŋe tosanenjahât otmâ kawenenjan kinmu howanân kuŋetâ muop yan mem menduhunenekmu Anitâje kerek nengât kaok nângâningimap. Otmu nenŋe biwinenjaŋe sânduk sâmu buku oraŋgim manmain.¹⁷ Kiristoŋe yawu otningiop yakât den pat aŋgoân nen Yura lohimbi eknongop. Otmu nenŋe yâkât den ya torokatmâ yen kâsikum yingim gain.¹⁸ Yakât otmâ Wâtgât

mâmâjahât Heakŋe biwinenjan kionmâ yen orop mem hewewen tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenjaŋe kepeimain. Yawu otmunŋe Kiristoŋe mâtp mem teteningimu âwâje Anitâhâlen biwinenjaŋe kepeim mepaem mannom.

Nen Anitâhât sen otmâ mansain.

¹⁹ Emelâk nen Yura lohimbiŋe yen pâku lohimbi yekmunŋe kasa kârikŋe otmu keterakmâ ikŋiâk ikŋiâk manminiwin. Yâhâ sâp yuâmâ nenŋe yen orop manman bâlenjambâ keterakmâ orotmeme bâleŋe pilâm Anitâhâlen biwinenjaŋe kepeim komot konohâk otmâ mansain. Yakât otmâ Anitâje menenekmu ikŋe sen otmâ mansain.²⁰ Yakât topŋe nângâŋetâ keterahâkgât emet tuhumain yan hâum sâmunne nângâŋet. Hân aim saran lâum kânângâmunŋe kinmap yaŋe Kiristohât aposololipŋe otmu poropetelipŋe nengât dop oap. Otmu saran yakât kakŋan hohem katmâ kokore pilâm gârem kâwi huhum pilâmain yaŋeâmâ lohimbi menduhuakmâ Anitâ mepaemai yakât dop oap. Otmu kuhupin lâum kânângâmunŋe ŋiwiŋ ŋiwiŋ sâm kinmap yaŋeâmâ Kiristo ikjahât dop oap.²¹ Otmu kuhupin kakŋan gimbâ katmâ geri kum pilâm losohomunŋe emet ya âilonŋo kinmap yakât dopŋeâk nenŋe Kiristohât komot konohâk otmâ yâkât wâtŋan manmain. Yawu manmâ Anitâhât opon kâmbukŋe yakât dop otmâ manmain.²² Otmu emelâk Anitâje ikŋe opon kâmbukŋan ge tatminiop yakât dopŋeâk ikŋe Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge biwinenjan tatmâ mâmâje otningimu manmain. Yawu otningimu biwinenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku konok oraŋgim manmâ yâhânom.

**Anitâŋe Paulohât nâŋgân nâŋgânŋe
mem pâroŋ pilâwawŋgiop.**

3¹⁻²Yen pâku lohimbiŋe Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim Anitâhât komolân torokatŋetgât Anitâŋe ikŋahâk nâŋgânihim aposolo âi nihimu mem mansan. Âi ya mem Kiristo hoŋ bawawŋim yâkât den pat âlepŋe ekyongoman. Den pat âlepŋe ekyongomune lok nombotŋe den ya nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm pâi emetŋan mem katnekŋetâ manmâ gan.³Emelâk Anitâhât biwiŋan nâŋgân nâŋgân âlâ nâŋgâm gaop ya nâŋgâmune keterahâkgât nâŋgân nâŋgânne mem pâroŋ pilânihimu nâŋgâwan.⁴Otmu den yakât nâŋgâmune biwinambâ nâŋgân nâŋgân âlâlâ tetemap ya pâŋe tâlâwâk kulemgum katyŋgian yu ekmâ nâŋgânomai.⁵Emelâk embâŋâmbâek Anitâŋe lohimbi âlâ me âlâhât nâŋgân nâŋgânŋe ki mem pâroŋ pilâyŋgiop. Yakât otmâ den yakât pâpŋuwi. Yawu gârâmâ sâp yuâmâ Anitâhât Wâtŋat mâmâŋahât Heakŋe den ya mem Kiristohât aposololipŋe otmu poropetelipŋe nengât biwinenŋan katmu nâŋgâmain.⁶Den yakât topŋe yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Nenŋe Yesu Kiristohât den pat âlepŋe yen pâku lohimbi ekyongomunŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe kepeim mansai. Yawu manŋetâ Anitâŋe nen Yura lohimbi orop mem menduhunenekmu komot konohâk otmâ mansain. Yawu manmunŋe sâp pato tetewuawân Anitâŋe manman kârikŋahât pat yakât bulâŋe ningimu mem Yesu Kiristo orop heronŋe kakŋan tatbisâin.

⁷Anitâŋe ikŋe eŋgatŋeâk otmâ menekmâ aposolo âi sâm nihioŋ. Âi ya mem yâkât wâtŋan kinmâ Kiristohât lohimbi hoŋ bayŋgim yâkât den lohimbi kâsikum yŋgiman.

⁸Yâhâ emelâk yâkât lohimbi dondâ mem bâleyekminiwan. Yakât otmâ ninahât nâŋgâmune gemu Anitâhât lohimbi yengât amutyenŋan mansan yawu nâŋgâmune otmap. Yamâ nâŋe mem bâleyekminiwan yapâek Anitâŋe menekmâ âi sâm nihimu Kiristohât den pat ya yen pâku lohimbi ekyongom gan. Yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Kiristonŋe wawaenenekmâ tihitnenŋe otmu manmannenŋahât bulâŋe teteningimu biwinenŋe huruŋ sâmu manmain. Otmu yawuâk otningim yâhâwuap. Yakât topŋe nenŋahâk nâŋgâm ba takanomgât dop ki tap.⁹⁻¹⁰Otmu girawu manmunŋe Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmu manman kârikŋahât pat kuningiwuap yakât den sâm holaŋmâ pâku lohimbi ekyongomune nâŋgâmai. Otmu Anitâ Hân Himbim Amboŋe nen Kiristohât lohimbi kerek mem hewewej tuhunenekmu Kiristohât den pat sâm haok tuhunom. Yawu otnom yan Anitâhât biwiŋan nâŋgân nâŋgân âlâlâ tatmap yakât bulâŋe topŋe topŋe tetemu aŋelolipŋe ekŋetâ âlâ kândâkdâ otbuap. Yakât nâŋgâm emelâk embâŋâmbâek yâkŋe lok âlâ me âlâhât nâŋgân nâŋgânŋe ki mem pâroŋ pilâyŋgiop. Yakât otmâ den yakât topŋe pâpŋuwi.¹¹Yawu otmâ ikŋe nâŋgân nâŋgân watmâ sâpŋe ekmu ârândâŋ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristo hâŋgângumu giop yan den yakât bulâŋe teteop.¹²Nenŋe Kiristohâlen biwinenŋe kepeim Anitâ pahâk ulitgumunŋe nâŋgâningiwuap. Yakât nâŋgâm nenŋe biwi yâhâp kakŋan ki ulitgunom.¹³Nâŋe Kiristohât den pat kâsikum yŋgimune nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe kepeim mansai. Yakât otmâ lok nombotŋe pâi emetŋan mem katnekŋetâ manmâ gan. Nâŋe yengât nâŋgâm hâhiwin kakŋan mansan yakât nâŋgâm yeŋe

kârihem kinmâ biwiyenje ki orotok sâwuapgât nanġan.

**Kiristoġe wawaenenekmap
yakât Pauloġe kulemguo.**

14-15 Yen pâku lohimbije Kiristohâlen biwiyenjaġe kepeim Anitâhât komolân torokatġetâ nen Yura lohimbi orop biwinenjaġe kepeiakmâ konohâk otmu mansain. Anitâhât aġelolipġe topġe topġe himbimân tatmai otmu âliwahap topġe topġe hânân yu kalop, ehekġe ki ehekġe, kerek nengât manmannenġe Awoġnenġe Anitâ ikġak ningimu manmain. Yâkġe nine nanne baratne sâm menenekmu mansain yakât nâġġâmune hâu sâsâ otmu mepaeman. 16-17 Anitâ Manman Amboġaġe koko salehâk tatmap. Otmu yu yakât ki pâġgumap. Yawu tatmap yakât nâġġâmunġe âlâ kândâkdâ otmap. Otmu nâġe yeġġât nâġġâm yâk ulitgumune ikġe Wâtġât mâmâġahât Heak hâġġângumu ge mem hewewej tuhuyekmu Kiristohâlen biwiyenjaġe tiġâk kepeim tem lâuwâġim mannomai. Yawu otġetâ yâk orop biwiyenjaġe kepeiakmâ konohâk otmap yakât dopġeâk bukulpipyenġe orop biwiyenjaġe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraġim mannomai. 18 Otmu Kiristoġe wawaenenekmâ kawenenġan kinmu kuġetâ muop yakât topġe nâġġâġetâ keterakyingim heġġeġuâkġât Anitâ ulitguman. 19 Yeġġât yawu ulitguman. Yawu ġârâmâ Kiristoġe wawaenenekmap yakât topġambâek nâġġâm metenomġât dop âlâ ki tap. Yawu ġârâmâ yeġe yâkâlen biwiyenjaġe tiġâk kepeim manġetâ yanâmâ Wâtġât mâmâġahât Heakġe mâmâġe otyiġgiwuap. Mâmâġe otyiġgimu manmanyenahât bulâġe âlâlâ teteyiġgimu Kiristoġe wawaeyekmap yakât topġe nâġġâm heġġeġgunomai. Manmanyenahât

bulâġe teteyiġgiwuap yakât dopġanâk âi mem Anitâ hoġ bawâġim manmâ yu yakât ki pâġgunomai.

²⁰Anitâhât Wâtġât mâmâġahât Heakġe mâmâġe otningim yâhâwuap. Yakât otmâ nenġe Kiristo hoġ bawâġim nep âlâlâ memunġe yakât bulâġe tetewuap nâġġâmain ya wangim tetewuap. ²¹Yakât nâġġâm Kiristohâlen biwinenjaġe kepeim hoġ bawâġim manmunġe bulâġe âlâlâ tetemu ekmâ Anitâ mepaem manmâ yâhâmbisâin. Ya bonġanâk.

**Kiristo hoġ bawâġim
tânahom mannom.**

4 Bukulpine, yuwu sâmunġe nâġġâġet. Nâġe Kiristohâlen biwinaġe tiġâk kepeim hoġ bawâġim yâkât den pat lohimbî kâsikum yiġġiman. Otmu emelâk den ya kâsikum yiġġimune lok nombotġaġe nâġġâġetâ gemu bet pilâm pâi emetġan mem katnekġetâ manmâ gan. Otmu den ekyongomune nâġġâġetâ Anitâhât Wâtġât mâmâġahât Heakġe biwiyenġe mem hewewej tuhumu yapâek Kiristohâlen biwiyenjaġe kepeim mansai. Yakât otmâ yâkât den ya tiġâk lâum manġetâ lohimbije manmanyenġe ekġetâ ârândâġ olâkġât nanġan. ²Otmu yeġġahât nâġġâġetâ gemu huruġ huruġ manmâ bukulpipyenġe orop ewe karaġim mannomai. Yawu manmâ buku nombotġaġe nâġġâm bâleyiġginomai yan biwiyenjaġe kepeiyekmâ lohotġan otyiġginomai.

³Sâp yiwereġe yuâmâ biwiyenjaġe kepeiakmâ konohâk otmu mansai. Yawuâk torokatmâ manne sâmâmâ tihit oraġim biwi sânduhân mannomaihât nanġan. ⁴Anitâhât Wâtġât mâmâġahât Heak ikġak mem hewewej tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenjaġe kepeim yâkât komot konohâk otmâ mansain. Yawu manmunġe Kiristo ikġak âwurem ge

menenekbuapgât nângâm biwinenje mem manmain. ⁵Kutdânenjeâmâ Kiristo konohâk. Otmu yâkât den konohâk lâum manmain. Otmu toen katnenekjetâ Kiristo orop biwinenjae kepeiakmâ konohâk otmap yakât mâtâp konohâk tap. ⁶Otmu Awojnennenjeâmâ Anitâ ikñak kunnenje pato tatmap. Otmu Anitâje wosapâ me wosapâ ki tatmap yawuya âlâ ki tap. Yakât otmâ himbimân ajalolipje tai otmu hânân âliwahap topje topje kalop ya kerehâk hohem tatmu yâkât wâtjan tatmâ gamain.

⁷Otmu Kiristoje ikñahâk biwinenjahât topje ekmâ nângâmap. Otmu Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge biwinenjan tatmâ mâmâje otningimap. Yawu otningimu manmannenjahât bulâje ikñiâk ikñiâk teteningimap yakât dopñanâk âi topje topje mem Kiristo hoj bawangimain. ⁸Den yan yuje emelâk lok âlâje Anitâhât den kulemgup ya miap. Den yamâ yawu tap.

“Lohimbi je hoj bawangiñetgât yâkne meyekmâ himbimân âwurem yâhâop. Yawu otmâ mâmâje otyingimu âi mejetâ yan bulâje âlâlâ teteop.” Den yawu tap.

⁹Aiop, “himbimân âwurem yâhâop,” den yawu kulemgup. Den ya ekmâ yuwu nângâmain. “Anjoân himbimâmbâ ge hânân manmâ muop,” yawu nângâmain. ¹⁰Otmu mumuñambâ yahatmâ himbimân âwurem yâhâmu Anitâ orop tawot. Yawu otmâ kunnenje tatmâ mâmâje otningimu yâkât lauje, otmu kâi je bâte je yawu otmâ hoj bawanginom. Hoj bawangim yâkât den pat sâm haok tuhumunje hânjan kulemjan ariwuap. ¹¹Yâkne mâmâje otningim âi ikñiâk ikñiâk ningimu mem tânahom manmain yamâ yuwu. Lok nombotjae lohimbi belângen manmai ya yengâlen ari Kiristohât den pat

âlepje ekyongomunje nângânomaihât kut aposolo sâm âi ningiop. Yâhâ lok nombotjeâmâ nen tânnonoñetâ lohimbi Kiristohât den pat âlepje orowâk kâsikum yinginomgât kut bawapi sâm yingimap. Yâhâ lok nombotjeâmâ Anitâhât biwian den âlâlâ tatmap ya sâm holañmâ lohimbi ekyongonomaihât kut poropete sâm âi yingimap. Yâhâ lok nombotjeâmâ Anitâhât lohimbi yengât kunlipyeje manmâ yâkât den kâsikum yingim galemyongonomaihât kut pasto sâm âi yingimap. Yâhâ lok nombotjeâmâ pasto tânyongom lohimbi den kâsikum yinginomaihât kut papasu sâm âi yingimap. ¹²Yawu gârâmâ nenje Anitâ nanjahâlen biwinenjae tiñak kepeim mannom. Yawu manmâ âi ningiop ya mem lohimbi orop tânahom manmunje manmannenje kelihakbuap. ¹³Yawu otmâ biwi nângân nângânnenjae menduhuakmâ konohâk otmu Kiristoje hânân manmâ olop miop yawuâk otmâ mannom. Yawu otmâ manmunje Anitâje nenekmu Kiristohât dop yawu otbuap. ¹⁴Yâhâ sâp yu manman girawu mansai yakât topje nângâñetâ keterahâkgât yuwu sâmune nângâñet. Nimnaom titipâje bukulipyen je orop eñgalân gangim âwâ mâmâlipyeje yengât den kum ari malon manmai. Yeje yakât dopñeâk otmâ mansai. Otmu yakât den âlâen hâum sâmune nângâñet. Nenje wanga mem saru kakñambâ arimain. Arimainângembâ siru pato pilâmu to dondâ bâlemap. Yawu otmâ wanga ya mem kopa kopa tuhumap. Yakât dopñeâk lok perâkñaje Kiristohât den kelangatmâ den perâkñe topje topje kâityongomai. Yawu otmâ nângân nângânyeje mem hâlim milim tuhuñetâ mansai. Yawu gârâmâ sâp yupâek yeje biwiyeje galemahom manñetâ manmanyen je kelihakbuapgât yuwu otmâ mannomai. ¹⁵Bukulipyen je

orop biwiyenja kepeiakmâ konohâk otmu Anitâhât den tâj tâjâk watmâ den bulâjeâk alahunomai. Yawu otnomai yan manmanyenjahât bulâje tetem gap ya wangim bulâje pato tetewuap. Otmu Kunnenje Kiristone manop yawuâk manne sâm yâkne olop miop yawuâk otmâ mannomai. ¹⁶Yakât nângâm yuwu sâmune nângâjet. Hâknenjeâmâ konohâk. Yawu gârâmâ Anitâje ikne engatjeâk otmâ hâknenjahât torehenje âlâ âlâ kalop ya watmâ âi ambojan ambojan tuhumai. Yawu otmâ manmannenje tetemu âlepne manmain. Aiop, Kiristone kunnenje tatmap. Otmu nenjeâmâ yâkât lauje, otmu kâi je bâteje otmâ hoj bawanjim manmain. Yawu otmâ manmunje yâkne ikne hahit ningimu mem yâkât den tijâk lâum bukulpnenje orop biwinenja kepeiakmâ konohâk otmu tânahom manmain. Yawu manmunje manmannenje kelihakmu mannom.

**Anitâje manman âi je
ningimu mem mansain.**

¹⁷Otmu yengâlen gâtje lohimbî nombotja je pâku lohimbije otjetâ bâlemap yawu manmâ otjetâ bâlem gap. Yakât otmâ nâje Kutdâhât sâtgât otmâ kuyingijetgât yuwu sâmune nângâjet. ¹⁸Pâku lohimbî belângen manmaine je nângân nângânyeje bâleje ya watmâ omoj kâlehen manmai. Otmu Anitâje manman âi je nen ningimu mem mansain. Yakât topjahât pâpgum biwiyenje kârikne otmâ hiliwahonomaihât pat mansai. ¹⁹Otmu ekjâleangim orotmeme kinjoj maŋgoj otneâk nângâmai. Yawu otmâ anjuyenjahât ki otmâi.

²⁰⁻²¹Yâhâ nenje Kiristohât den ekyongomunje nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenja kepeiwi. Sâp yapâek yâkât tem lâum orotmeme âlepneâk otjetgât yâkât den bulâje

kâsikum yingimunje nângâm gai. ²²Emelâk yeje nângân nângânyeje tâjât ya watmâ senje âlâlâ ekjâlem otjetâ dondâ bâleminiop. Yawu manjetâ nângân nângânyeje gulip malap otmu manmanyenje dondâ bâlemu manmâ gawi. Otmu orotmeme bâleje otmâ mansai ya je mem bâleyekmapgât ya bunewâk bet pilâjetgât nanjan. ²³⁻²⁴Yawu otjetâ yanâmâ Anitâje biwiyenje mem hewewej tuhum nângân nângân âi je, ikne yawuya, biwiyenjan katbuap. Nângân nângân âi je biwiyenjan katbuap ya watmâ yâkât den tem lâuwangim biwiyenje galem gum hejengum mannomai. Yawu manjetâ manmanyenje kelihakmu Anitâje yekmu ârândâj otbuap.

²⁵Nenje Kiristohât komot konohâk otmâ mansain. Yakât otmâ biwiyenje kurihiakmâ manjetâ manmanyenja tawi tawi je otmapgât orotmeme bâleje ya betgum pesuk pilâm den bulâjeâk alahum tihit orangim mannomai. ²⁶Yawu gârâmâ lohimbî âlâ me âlâje mem bâleyekjetâ kuk otnomai yan Anitâhât den lâum in yawu kaok oranginomai. ²⁷Yawu otmâ Satan Manman Bâleje Ambojahât mâtâp maŋguwanginomai. ²⁸Yeje lohimbî komborâ ekyongonetâ ki kombo tuhumomai. Yâkne âi mem manmâ yapâ hâmenje mem yeje tânahom nombotje kâsikum lohimbî umburuk mansai ya tânyongonomai. ²⁹Den hako ki sahanginomai. Otmu bukulpnyeje biwiyenje galemahom kârihem kinjetgât mem hewewej tuhuyekmâ den lohotjan ekyongonomai. ³⁰Anitâje meyekmâ manman kârikjahât pat kuyingioj. Yawu gârâmâ sâp pato tetewuap yan pat yakât bulâje yingimu menomai. Yakât nângâm engat yâhâp otmai hât ikne Wâtgât mâmâjahât Heak hângangumu ge biwiyenjan

tatmâ mem hewewej tuhuyekmu mansai. Yakât otmâ Wâtgât mâmânjahât Heakje tep bâle nângâyingimapgât orotmeme bâleje ki tâtâem otmâ mannomai. ³¹Yawu otmâ ki kuk otmâ sârehahom den bâleje hâiaknomai. Otmu ki nângâm bâleangijetâ biwiyeje njasin otbuap. ³²Yâhâ yeje Kiristohâlen biwiyeje kepeim manjetâ Anitâje tosayeje pilâyingimap yakât dopjeâk bukulipyenje orop tosayeje pilanginomai. Yawu otmâ ewe karangim lohotjan oranginomai.

**Manman bâlejangbâ keterakmâ
Anitâhât tem lâuwangim mannom.**

5 Anitâje wawaeyekmâ nine nanne baratne sâme meyekmu mansai. Yakât otmâ yeje gurâ yawuâk bukulipyenje orop biwiyeje kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. ²Kiristone biwiyeje kepeinenekmâ ikje manmanje ki alilop. Yawu otmâ Anitâ âwânjahât tem lâuwangim kawenennjan kinmu kujetâ muop. Yawu otningiop yakât Anitâje nângâmu ârândâj olop. Otmu yeje gurâ yawuâk bukulipyenje orop biwiyeje kepeiakmâ konohâk otmu buku oranginomaihat nangan.

³Yeje manman bâleje pilâm yapâ keterakmâ Anitâhât tem lâuwangim mansai. Yakât otmâ ki ekjâleangim kâwâ konda otnomai. Me bukulipyenje yengât senje âlâlâ ki ekjâlenomai. ⁴Yâhâ orotmeme kinjon otnomai yanâmâ ajun pato tetemu dondâ bâlewuap. Yawu gârâmâ bukulipyenje yengât senyejan ki genomai. Me den imbiâk mambiâk ki sahanginomai. Yawu otmâ bukulipyenje yengât nângâm Anitâ mepaenomai. ⁵Lohimbi nombotjeje senje âlâlâ ekjâlem biwiyeje yanâk kinmu yakâlâk nângâm manmai. Lohimbi yawu manmai ya yengât Anitâje nângâmu Porom Lâpiohâlen biwiyeje kepeim

mepaemai yawu otmap. Lohimbi yawu otmâ manmaiye lohimbi kâwâ konda otmai orop Anitâje manman kârikjahât pat ki kuyingiwuap. Yakât otmâ yâkje Kiristo âwânjâit orop himbimân ki tatnomai.

⁶Lohimbi âlâ me âlâje den imbiâk sâme engatyejan gejetâ orotmeme bâleje yakât nângâjetâ bulâje otmapgât yuwu sâmune nângâjet. Orotmeme bâleje âlâlâ sâme aran yu lohimbiye otnomai yanâmâ Anitâje kuk otyingim matje amokjan yingimu menomai. ⁷Yakât otmâ lohimbi yawuya orop biwiyeje kepeiakmâ konohâk otmu tânahonomai. ⁸Emelâk yeje Anitâhât pâpgum omoj bâlejan manminiwi. Yawu gârâmâ ikje lajinnaje biwiyejan pilâmu Kutdâhâlen biwiyeje kepeim manmâ gai. Yakât otmâ orotmeme bâleje bet pilâm Anitâhât tem lâum mannomai. ⁹Yawu otmâ manjetâ manmanyeye kelihakmu yakât bulâje âlepjeâk tetewuap. Yawu tetemu Anitâje manmanyeye ekmu ârândâj otbuap. ¹⁰Yawu gârâmâ yeje manman girawu manjetâ Anitâje yekmu ârândâj otbuap yakât nângâm kiwilim otmâ lohotjan mannomai. ¹¹⁻¹³Otmu lohimbiye omojan ge hiliwahonomaihat pat mansai ya yengât manmanyeyeâmâ tawi tawiye. Yakât otmâ yâk orop ki buku oranginomai. Yâkjeâmâ yok pilâm orotmeme bâleje topje topje orangimai. Yakât nângâm ajulakmaingât otmai yakât ki alahumain. Yâhâ nenje yu me yakât nângâmunje hañ sâningimap yakât topje tetekjan tetemu ekmain. Yakât otmâ yâkje orotmemeyeje bâleje yakât nângâjetâ hañ sâyingimu bet pilânetgât yeje den ekyongom engatyejan genomai. ¹⁴Den ekyongojetâ nângâjetâ hañ sâyingimu yanâmâ yâkje manmanyenahât topje

tetekñan tetemu eknomai. Yakât nângâm kep yuwu meñetâ nângâmain. “Kâlâwahom yahatne. Mumuñambâ yahatne. Yawu otmunje Kiristohât lañinñaje biwinenñan pilâmu hañ sâningiwuap.”

¹⁵⁻¹⁷ Anitâhât biwiñan nângân nângân âlâlâ tatmap ya Wâtgât mâmâñahât Heakñe mem biwiyenñan katmu nângânjetgât Anitâ ulitgunomai. Yakât otmâ girawu manñetâ Kutdâñe yekmu ârândân otbuap yakât nângâm kiwilim biwiyenñe galemahom mannomai. Yâhâ sâp yuâmâ lohimbi nombotñaje Anitâhât topñahât pâpñum orotmeme bâleñe topñe topñe otmâ mansai. Yâhâ yeñeâmâ yâkñe otmâ yawu ki otnomai. Yeñeâmâ orotmeme âlepñe orotgât mâtâp teteyiñgimu lohimbi buku otyiñgiñetâ yâkñe manmanyenñe ekñetâ ârândân otbuapgât nanñan.

¹⁸ Otñetâ bâlemapgât to kârikñe ki nem biwi hâlim otnomai. Yawu otmâ Wâtgât mâmâñahât Heakñe biwiyenñan tatmâ mâmâñe otyiñgiâkgât nângâm mannomai. ¹⁹ Yawu manñetâ biwiyenñan tatmâ mâmâñe otyiñgiwuap yanâmâ biwiyenñe heronje otmu Kutdâ kiki pali mewañgim mepaem mannomai. ²⁰ Otmu yeñe Kutdânenñe Kiristo orop biwiyenñaje kepeiakmâ konohâk otmu manñetâ wuân me wuân teteyiñgiwuap yan Awoñnenñe Anitâ heronje nângâwañgim mepaem mannomai. ²¹ Otmu Kiristo ewe katmâ yâkât tem lâuwañgim bukulipyenñe orop ewe karakmâ buku orañgim mannomai.

Imbilipyenñe yengât sâop.

²² Imbilipyenñe yengât yuwu sâmunne nângânjet. Kutdânenñe Kiristonje yengât kunyenñe tatmap. Yakât otmâ yeñe ewe katmâ loklipyenñe yengât amutgen mannomai. ²³⁻²⁴ Yakât yuwu sâmunne nângânjet. Kiristonje ikñe lohimbi nen

sâreerenekmâ kawenenñan kinmu kuñetâ muop. Otmu mumuñambâ yahatmâ kunnenñe tatmu nenñe yâkât amutgen manmain. Yakât dopñeâk imbilipyenñaje wuân me wuân otmâ yan loklipyenñe yengât amutgen manmai.

Loklipyenñe yengât sâop.

²⁵ Yâhâ loklipyenñe yengât yuwu sâmunne nângânjet. Kiristonje ikñe lohimbi nen wawaenenekmâ tosanenñahât otmâ kawenenñan kinmu kuñetâ muop. Yakât dopñeâk imbilipyenñe yengâlen biwiyenñaje kepeim tihityenñe otnomai. ²⁶⁻²⁷ Yakât otmâ yuwu sâmunne nângânjet. Sâp patoen nen Kiristohât lohimbiñe yâkât senñan tosa barak kinmunñe menenekmâ onomlipne sâm ikñan torokatnenekbuap. Yakât nângâm tosanenñahât otmâ kawenenñan kinmu kuñetâ muop. Otmu nenñe manman bâleñambâ keterakmâ yâkâlen biwinenñaje kepeimain yakât topñe sâm tetemunñe yanâmâ toen mem katnenekbi. Toen mem katnenekñetâ Anitâñe tosanenñe pirim salatak tuhuningimu yâkât senñan koko salehâk manmain. Yawu. ²⁸⁻³⁰ Kiristonje ikñe lohimbi nen nângânningim tihitnenñe otmap. Yakât dopñeâk loklipyenñaje imbilipyenñe nângâyinñim tihityenñe otnomai yakât yuwu sâmunne nângânjet. Lok âlâ me âlâñe hakyenñan umatñe wuân me wuân tetemapgât hâkyenñahât tihitñe otmâ galemahom manmai. Yakât dopñeâk loklipyenñaje imbilipyenñe yengât nângâm tihityenñe otmâ galemoyongom mannomaihât nanñan. Yâhâ loklipyenñaje imbilipyenñe yengât nângâyinñimai yamâ yeñahât nanñanñimai yawu oap. ³¹ Den yan yuñe emelâk Anitâñe Mose den ekumu kulemguoop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lok âlâ me âlânje âwânje mâmânje pilâyelekmâ imbiñahâlen torokatmu orowâk mandomawot yan hâkyetnje konohâk otbuap.” Den yawu tap.

³²Otmu Moseje den kulemguoƿ yaƿe topnje âlâlâ miop. Yakât nânġâmune topnje âlâ yuwu miap. Kiristoƿe ikje lohimbî nen orop biwinenjaƿe kepeiakmâ konohâk otmu mansain ya. ³³Otmu âlâmâ yuwu miap. Lokliƿejaƿe yeƿahât nanġanġimai yawuâk imbilipyeƿe yeƿġât nânġâyinġinimai. Otmu imbilipyeƿejaƿe lokliƿeƿe ewe katyeknimai.

Nimnaomliƿeƿe yeƿġât sâop.

6 Otmu nimnaomliƿeƿe yeƿġât yuwu sâmunne nânġânġet. Yeƿe âwâ mâmâliƿeƿe yeƿġât sâtyeƿan tem lâuyinġim manġetâ Anitânje yekmu ârândânġ otbuap. ²Yâhâ emelâk Anitânje girem den âlâ yuwu sâm Mose ekumu kulemguoƿ.

“Yeƿe âwâ mâmâliƿeƿe yeƿġât nânġâyinġim denyeƿe lâum manġet.” Yawu sâm ekuop.

Otmu girem den nombotnje âlâlâ Mose ekumu kulemguoƿ yamâ inâk sâop. Yâhâ topnje katmâ girem den yan yu torokatmâ den âlâ yuwu sâm kalop.

³“Denyeƿe lâum manġetâ Anitânje nânġâyinġimu yanâmâ sâp kâlêwâk mannimai.” Yawu sâm ekuop.

Âwâ mâmâliƿeƿe yeƿġât sâop.

⁴Yâhâ âwâ mâmâliƿeƿe yeƿġât yuwu sâmunne nânġânġet. Nan baraliƿeƿejaƿe teƿyeƿe bâlemu kuk otmaihât ki mem gin gondondoƿ katyeknimai. Yawu otmâ Kutdâhât den kâsikum yinġim galemyongom heƿgeƿgunomai. Otmu mete pirik pirik otnomai yan lohotƿan kuwikyeknimai.

Âi lok yeƿġât sâop.

⁵Yâhâ âi lok yeƿġât yuwu sâmunne nânġânġet. Kiristoƿe yen orop manmu yâk hoƿ bawanġimbâi yakât dopneâk lok kunliƿeƿe ewe katyekmâ tâƿ tâƿâk hoƿ bayinġinimai. ⁶Yâhâ âi ya galemjaƿe yekmu ârândânġ olâkġâlâk nânġâm hâkyeƿanġak ki tuhunomai. Âi ya tuhunomai yanâmâ Anitâhât den ya tâƿ tâƿâk watmâ Kiristohât tem lâuwânġim tiƿâk tuhunomai. ⁷Yawu otnomai yan lohâk hoƿ bayinġiain sâm otnomai yamâ Kutdânenje hoƿ bawanġinimai. ⁸Yakât otmâ den yuwu sâmunne nânġâm biwiyeƿan katnomai. Lok âlâ me âlânje lok kunliƿeƿe yeƿġât nep meyiƿimmai me yeƿe âi tuhuakmai yakât sâp patoen Kutdânenjaƿe âi memai ya ekmu ârândânġ otbuap otmuâmâ hâmeƿe âlepje yinġimu menomai.

Lok kunje papato yeƿġât sâop.

⁹Yâhâ lok kunje papato yeƿġât yuwu sâmunne nânġânġet. Anitâ Kutdâyeƿe himbimân tatmaƿeƿe lok âlâhât nânġâmu yahatmu âlâhât nânġâmu gemu yawu ki otmaƿ. Sâp patoen yâkƿe lok kerek nengât biwinenje ekmâ âlâku ikġiâk ikġiâk dopnenġan matje kâpekninġiwuap. Yakât otmâ hoƿ bawalipyeƿejaƿe kunliƿeƿe ewe katyekmâ lohotƿan hoƿ bayinġinġetâ benje kunliƿeƿejaƿe gurâ topnje âlâlâ ki mânġâyeknimai.

¹⁰Aiop, yeƿe Kiristo orop biwiyeƿejaƿe kepeiakmâ konohâk otmu yâkât wâtƿan kinmâ kârihem mannimai. ¹¹⁻¹²Nenje Kiristohât den pat âlepje lohimbî ekyongomunje nânġâmâihât lok bâlejaƿe mâtâƿ manġuningim mansai. Otmu yâkƿe konok bia. Satangât hoƿ bawalipje, weke bâleje, emet amboje, senduk banearâ, susun, âi weke, senje âlâlâ sâtje metje topnje topnje, ya kerekje mâtâƿ manġuningine

sâm otmâ. Yakât otmâ Satanje biwiyenjan kionmâ perâkne topne topne kâityongomapgât Anitâne wât yingimu kârihem kinnomai. ¹³Yuwu otmâ kârihem kinjetâ Satanje hoj bawalipne orop mem ge katyekne sâm hâum pâpgum pilâyeknomai.

¹⁴Nângân nângân bulâne âlâlâ biwiyenambâ tetemu den bulâne sâm lohimbi târârâhâk ekyongonomai. Yawu otmâ yâk orop biwiyenjan kepeiakmâ konohâk otmu tihit orangim mannomai. ¹⁵Otmu Kiristohât den pat âlepne lohimbi ekyongonjetâ nângânetâ biwiyene huruŋ sâekgât mâtâp teteyingiwuap yan hewewenâk ekyongonomai. ¹⁶Otmu Satangât hoj bawalipnane yengât manmanyene mem bâleyingimaihât Anitâ yet Kiristo yetgâlen biwiyenjan tiŋâk kepeim mannomai. ¹⁷Yawu manmâ Anitâne manman kârikjahât pat yakât bulâne yingimu mem Kiristo orop herone kakjan manbisâihât nângâm engat yâhâp ki otnomai. Otmu Anitâhât den ya lohimbi kâsikum yinginetâ nângânomai yan Wâtgât mâmânjahât Heakne biwiyene mem hewewen tuhuwuap. Yawu otyingimu den ya nângânetâ keterakyingim heŋgeŋguwuap. ¹⁸Otmu Wâtgât mâmânjahât Heakne mem hewewen tuhuyekmu yu yakât nângâm Anitâ ulitgunomai. Yawu otmâ biwi golâ manmâ Kiristohât lohimbi kerek yengât nângâm haorŋmâ ârândân Anitâ ulitgum mannomai.

¹⁹Otmu Wâtgât mâmânjahât Heakne den âlâlâ biwiran katmâ mâmâne otnihimu Kiristohât den pat âlepne pahâk ekyongomune nângânomai. Otmu ekyongowom ya nângânetâ keterakyingiwuapgât yene Anitâ ulitgunomai. ²⁰Otmu lohimbi kapi âlâen âlâen manmâ arai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepne kâsikum yingiwani. Kâsikum yingimune lok nombotnane nângânetâ gemu bet pilâm pâi emetjan mem katnekjetâ manmâ gan. Yawu gârâmâ nâne den pat âlepne lohimbi ekyongowomgât Kiristone menekmâ âi sâm nihiop. Yakât otmâ nâne tem lâuwangim den ya pahâk ekyongom ki lohotne otbomgât Anitâ ulitgunomai.

Pauloŋe den bâiŋe sâm hâreop.

²¹⁻²²Aiop, bukunenŋe âlâ, kutne Tikiko, yâkne Kutdâhâlen biwiŋane tiŋâk kepeim hoj bawangim mansap. Otmu nâne bukulpne orop manman girawu mansain yakât yâk hângângumune yengâlen takawuap yan topnambâek ekyongomu nângânetâ biwiyene huruŋ sâuwuap.

²³⁻²⁴Otmu yene Kutdânenŋe Yesu Kiristohâlen biwiyenjan tiŋâk kepeim tem lâuwangim mansai. Yakât otmâ Anitâ yet Kiristone nângâyingim tihityene otmutâ biwi nângân nângânyenjan kepeiakmâ konohâk otmâ huruŋ sâekgât ulitguman. Bâiŋ.

Nâ bukuyene,
Paulo

Pilipi

Pauloŋe Pilipi yengât ekap

kulemgum katyĩngiop.

O bukulpine,

1 Nâ Paulo, otmu Timoteo, netŋe Yesu Kiristo hoŋ bawaŋgim mansait. Yen Pilipi kapi ambolipŋaŋe Anitâhât lohimbibi manmâ biwiyeye Yesuhâlenâk kepeim mansai yengât nângâyingim netŋe ekap yu kulemgum katyĩngiait. Otmu yengât galem mansai me lok nombotŋaŋe tânyongom mansai. Yâkŋe yawuâk nâ tânohom mansai nângâmune yawu oap yakât nângâyingimâk mansan.

Pauloŋe Pilipi kapi ambolipŋe yengât nângâm Anitâ mepaeop.

² Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristoŋe yetŋe engatyeteâk yen nângâyingim tihityeye otdomawot. Yawu otmutâ biwi nângân nângânyeŋaŋe hikuakmâ konohâk otmâ sânduk sâm gaekgât ulitgum gamait.

³ Nâŋe yengât nângâm Anitâ mepa sanŋan otbaŋgim gaman. ⁴⁻⁵ Kândikum yengâlen puwâk taka Yesuhât topŋe sâm tetem ekyongomune nângâm herone otmâ biwiyeye yâkâlen katbi. Yawu otbiâmbâek Yesuhât den pat âlepŋe ya sâm haŋ tuhumune liŋgarakmâ ariâkgât Anitâŋe mem hewewey tuhuyekmu haonmâ ârandân biwiyeyeŋe hikunekmâ tânohom gai. Yakât nângâm biwinaye herone otmâ Anitâ mepaem gaman. ⁶ Anitâŋe yengâlen âi topŋe kalop yapâek torokatmâ mem gamap ya ki pilâwuap. Yaŋak mâne mâne Yesu Kiristoŋe âwurem menenekbe sâm gewuap yanâmâ yeŋe yâkâlen torokatnomai. Otmu Anitâŋe mâmâŋe otyingimu yeŋe

hengemahom mâtâp tâŋ tâŋâk yanâk ariŋetgât nângâman.

Paulo pâi emetŋan mem katŋetâ talop yakât topŋe

⁷ Bukulpine, torokatmâ yuwu sâmunne nângâŋet. Nâ biwinaye hikuyekmâ manmune Anitâŋe nângânihimu âilonŋo oap yamâ topŋe yuwuhât. Anitâŋe âi sâm nihioŋe yu biwinaye kepeim den pat âlepŋe ekyongom gawan. Yamâ lok nombotŋaŋe den yu nângâŋetâ gemu bet pilâm yakât den âiân katneki. Den âiân katnekiâi den pat âlepŋe yu nângâŋetâ tâŋât otmapgât nâŋe sârereakmâ Kiristohât topŋe teteâkgât sâm ekyongowan. Otmuâmâ topŋe yawuâk nângâŋetâ keterakmu bulâŋe yengâlen teteâkgât den ya topŋambâek sâm holamâ biwiyeyan kionban. Yawu otyingimune nâhât hâkâŋ otmâ yaŋak âlâkuâk pâi emetŋan katneŋetâ manmâ gan.

Yawu gârâmâ haonmâ ârandân Anitâŋe ikŋahâk tep âlep nângâyingim tihityeye otmâ gamap. Yakât otmâmâ nâ gurâ yeŋe tânohom gai. ⁸ Bukulpine, Yesu Kiristoŋe yengât haonmâ ârandân tep âlep nângâyingim. Otmu nâ gurâ yawuâk tep âlep nângâyingiman. Den yu sâmunne Anitâŋe ekmu âlepŋe oap.

Anitâhât senŋan koko salehâk kinnomai yakât Pauloŋe Anitâ sâm ulitgum.

⁹ Yeŋe biwi nângân nângânyeŋaŋe menduhuakmâ konohâk otmâ mansai ya yawuâk torokatmâ manŋetgât Anitâ ulitgum gaman. ¹⁰ Yâhâ topŋe yuwuhât ulitguman. Wahap girawu me girawu ya Anitâŋe ekmu tâŋât otmap me hâliŋe otmap. Anitâŋe ekmu yawu otmap ya yeŋahâk ekmu kiwilim yan nângân nângânyeŋe keterakmu nângâm heŋgeŋuŋetgât nâ ulitgum mansan. Yawu otmâ manŋetâ yan Yesu Kiristoŋe

mâmâñe otyingimu manman âilongo loŋgo yakât bonje yengâlen tetemuâmâ mannomai. ¹¹Yawu otmâ mannomai yakât otmâ lohimbi nombotñe manmanyeñe ekmâ Anitâ heroñe nâñgâwañgim mepaem mannomai. Yawu gârâmâ hâmbâi Yesuñe âwurem gewuap sâp yanâmâ yeñe yâkât sennan koko salehâk otmâ aŋun bia kinnomai.

**Paulo pâi emetñan
manopgât Kiristohât den pat
sâñetâ liñgarakmâ ariop.**

¹²⁻¹³Roma yengât tembe lâulipyenaye yu ya otnihijetâ mansan yakât nâñgâm hilipgumaihât topne yu sâmunne nâñgâm heñgenyujet. Nâñeâmâ Yesu hoñ bawañgim yâkât den pat âlepñe ekyongom mansan. Ekyongom manmunne Roma yengât tembe lâulipyenayeâmâ lohimbi nombotñe den ya nâñgâm lâumaihât imbiâk nâ mem pâi emetñan katnekñetâ manmâ gan. Yawu otbi yakât yeñe biwiyenye ki orotok sâek. Yamâ yuwuhât. Pâi emetñan katnekñetâ mansan yakât topñe tembe lâu otmu lohimbi nombotñe nâñgâne sâm oai yanak nine topñe otmu Yesuhât den pat yâhâp yâhâp ekyongomune nanjai. ¹⁴Yawu gârâmâ nâmâ pâi emetñan katnekñetâ mansanâke yamâ benje ki lohotñe oan yakât otmâmâ bukulpine nombotñe nâñgâñetâ biwiyenye hewewen oap. Biwiyenye hewewen otmu yanak biwi nâñgân nâñgânyenaye Kutdânenñahâlen kepeim yâkât den pat yakât biwi yâhâp ki otmâ tâtâem ekyongom gai. ¹⁵⁻¹⁶Anitâñe Kiristohât den pat âlepñe ya nâñe ekyongomune nâñgâñetâ bulâñe olâkgât âi sâm nihioy, yakât nâñgâm lok nombotñeâmâ nâ hikunekmâ tânnohom mansai. Tânnohom yawuâk den pat âlepñe ya ekyongom mansai. Yâhâ nombotñe âlâñeâmâ lohimbiñe nâhât nâñgâñetâ

gemu yenahât nâñgâñetâ yahalâkgât lok sensenân kinmâ Yesuhât den pat âlepñe ya ekyongom mansai. ¹⁷Yawu otmâ hâkyenayak âi ya tuhum mansai. Yâhâ nombotñe âlâñeâmâ den pat yai yamâ nâhât hâhiwin amokñanâk nâñgâek sâm sâtyenayak yai.

¹⁸Yawu otmâmâ topñe yu me ya yakât, biwi perâk oai me, me Anitâhât tem lâum oai me, me topñe girawu me girawuhât manmâ Yesuhât topñe ya sâm ekyongoai. Yakât nâñgâmunne tâñât otmâp. Yesuhât den pat ya sâñetâ hañ sâm ariap yaye konohâmâ bulâñe oap. ¹⁹Bukulpine, yeñe nâhât otmâ haoñmâ ârândâñ Anitâ ulitgum mansai. Yawu ulitgum manñetâ Yesu Kiristohât Wâtgât mâmâñahât Heakñe mâmâñe otnihimu yâkât tem lâuwañgim hâhiwin kakñan manmunne yan biwine houñ sâwuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâmâ biwi hero nâñgâm manmâ yâhâwom.

²⁰Otmu biwinaye yuwu nanjan. Kiristohât den pat âlepñe ya lohimbi topñe topñe yâkñe nâñgâñetâ bonje teteyingâkgât nanjan. Yakât yâhâpñe yu torokatmâ sâwe. Nâhâlen wuân âlepñe tap? Nâ girawu me girawu tuhuneknomai? Hâhiwin nihinomai, me nohoñetâ mumbom yamâ in yakâ. Yâkñe Kiristohât nâñgâñetâ gemap sâm yakât konok gorânihiap. ²¹Otmu Anitâñe nâhât torokatmâ, “Man,” sâwuap yanâmâ Kiristohâlen biwinaye kepeim mepaem yâhâwom. Yâhâ Anitâ ikñak umutne memu mumbom yan gurâ manman kârikñan manmâ yâhâwom. ²²Yawu gârâmâ âi sâm nihioy ya torokatmâ tuhum manbom, me mum himbimân yâhâwom yakât nâñgâmunne ki teteap. Nâñgâm biwi yâhâp oan. ²³Yakât nâ biwinaye yuwu nanjan. Yiwereñeâk mum yanâmâ Kiristo orop torokatmâ manbehât nanjan. Yawu nanjan yamâ mumbomân yâhâpñe

tânyongowomgât mâtâp âlâ ki tetewuap yakât nângâm yengât gorânihiap.

²⁴⁻²⁵ Yakât otmâ yeje biwiyenaje Yesu Kiristo witgum kepeim hoj bawangim manmâ yâhânetgât nâje yengâlen taka tânyongowom. Yakât nângâmune uruk uruhâk oap. Anitâje nângânihimu nâje yen orowâk sâp kâlep manmâ ikjahât topje nângâm hengengum biwiyenaje Yesu Kiristohâlen hikuñetâ kinmâ yâhâekgât den kâsikum yingiwom. Den kâsikum yingimune nângâm biwiyenjan katmâ yapâ gâtjaje biwi heronje pato nângâm mannomai. ²⁶ Yawu gârâmâ yeje nâhât biwiyenaje hikunekmâ Anita ulitgum mansai yakât bulâjeâmâ holañekñetâ yengâlen takawom. Takamune yen orop enjakmâ heronje otmâ Kiristo mepaenom.

²⁷ Bukulipne, den umatje âlâ sâm tetemune nângâñet. Nâje yengâlen ki takawom otbuawâmâ patyeñeâk nângâwom. Yakât otmâmâ yuwu manjetgât nanjan. Yeje manman âlepñeâk manmâ yâhâñetâ lohimbije manmanyenaje ekmâ Kiristohât den pat âlepñe nângâñetâ hâumu biwiyenaje yâkâlen katñetgât nanjan. Yawu otmâ yeje biwiyenaje Kiristohâlen hikuakmâ konohâk otmâ tânahom mansai ya yawuâk torokatmâ mannomai. Yakât den pat ya nângâmâmâ tep hero nângâwom. ²⁸ Otmu torokatmâ sâwe. Anitâje yen wawaeyekmâ mâmâñe otyingim gamap. Yeje yakât nângâm mitihât kasañe taka mem âlâlâ tuhuyeknomai yanâmâ kiñgityenjahât ki otmâ biwiyenaje orotok sâwuap. Yeje orotmeme yawuya torokatmâ mannomai yamâ yâkñe yekmâ yuwu nângânomai. “Anitâje bulâñanâk komot yuâmâ mâmâñe otyingimu ki lohotje otmâ mansai. Yawu gârâmâ mem ge katyeknomgât dop âlâ ki tap. Yâhâ nenâmâ Anitâje mem ge katnenekbuapgât dop.” Yawu

nângânomai. Yawu otmâ yâhânomai yakât yâhâpñe yu torokatmâ sâwe. ²⁹ Anitâje mâtâp yuwu sâm katyingiop. Yeje biwiyenaje Kiristohâlen katmâ tem lâuwangim mansai. Yakât otmâmâ mitihât kasañe mem âlâlâ tuhuyekñetâ sâtgum mansai. Sâtgum manjetâ yekmâ yan Kiristohât nângâñetâ yahatsap. ³⁰ Yen Anitâje mâtâp sâm katyingiop ya watmâ sâtgum manmâ gai yawuâk nâ gurâ sâtgum manmâ gan. Otmu yengâlen puwâk taka âi mewan yan mitihât kasañe hâhiwin ningiwi ya nanjai. Yâhâ yiwerenjamâ âi ya torokatmâ mem mansan ya gurâ nangaiâk. Otmu Anitâje mâtâp sâm katyingiop yakât otmâ kasalipyenaje takañetâ yekmâ yan kiñgityenjahât ki otmâ enjat yâhâp otnomai. Yawu.

Yesu Kiristone hibim pilâm hânân ge lok otmâ huruñ huruñ manop.

2 Bukulipne, den âlâ âiyongowe. Biwi nângân nângânyenaje Kiristohâlen katmâ yâkât wâtñan kinmâ mansai. Yakât otmâ yâkñe yengât tep âlep nângâyingimu biwiyenaje huruñ sâm mansai me bia? Otmu Anitâje ikñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu gem mem hewewenjuhuyekmu tep âlep nanjanjim mansai me bia? ² Biwi nângân nângânyenaje Anita yet Kiristo kepeiyekmâ manjetgât nanjan. Yawu manmâ tep âlep nanjanjim biwiyenaje konohâk hikuakmâ manjetâmâ nâje anjoân biwi heronje nângâyingiwon ya wangim nângâyingiwom. ³ Otmu torokatmâ sâwe. Yenjahât ki nângâñetâ yahatmu hâkyenje mepaenomai. Yâhâ yeje yenjahât nângâñetâ gemu bukulipyenaje yengârâmâ nângâñetâ yahatbuap. ⁴ Otmu yeje manmanyenjahâlâk ki nângânomai. Bukulipyenaje heronje kakñan manjetgât nângânomai. ⁵ Yesu Kiristone ikjahât nângâmu gemu

himbim pilâm ge hânân manop dop yawuâk otmâ mannomai.

⁶Kiristo yet Anitâ yamâ âlâ âlâ ki oawot. Yâhâmâ dop konohâk tatmâ gamawot yamâ benje Kiristoje ikñahâlâk ki nângâm manmanje alilop. ⁷Yâkñe ikñe enjatjeâk otmâ himbim pilâm hânân giop. Yanâmâ Anitâhât towatje ya kon sâm pilâm lok nengât towatnenje hanjalakmâ lok teteop. ⁸Lok tetem huruñ huruñ manmâ Anitâ konok hoñ bawanjim yâkñe den sâop yawuâk lâum manmâ gaop. Yâkât tem lâum lohotjan manmâ ikñe manmanje ki alilakmu mem ge katmâ howanân kuñetâ sât gum muop. ⁹Yakât otmâmâ Anitâje mumuñambâ mem yahalop. Yawu gârâmâ nen lohimbiñe Kiristohât nângâmunje yahalâkgât nângâm Anitâje kutje âlâmâ “Kutdâ” sâm kunop. ¹⁰Kutje yawu sâm kunop yakât otmâ nen hânân yuân gâtje, me himbimân gâtje, me hân kâlehen gâtje nen kerehâk menduhuakmâ Yesu mepaem mannehât sâm kalop. ¹¹Anitâje nengât sâm Yesu hânngangumu hânân ge kutdânenje otmâ galemnongom mansap. Yawu gârâmâ nen kerekñe menduhuakmâ Yesuhât nângâmunje yahatmu Anitâ mepaem manmâ yâhânóm.

Emetsenje lajinje pilâmap yakât dop.

¹²⁻¹³Bukulipne, nâ angoânâk yen orop manmâ gawan yanâmâ yeje nâhât laune tem lâum manbi. Yâhâ sâp yiwereñeâmâ nâñe yen orowâk ki mansan. Yawu mansain gârâmâ yeje angoân den tem lâunihiwi ya ki pilâm lohotje otmâ manñetgât nanjan. Yawu otñetâmâ Anitâje mem hewewenñe tuhuyekbuap yapâ yeje yâkât tem lâum hoñ bawanjinomai. Yakât otmâ yen Anitâje himbimgât pat kuyinjiop yakât bulâñe menom sâm

yâkâlen biwi nângân nângânyenjañe kepeim manñet. Yawu gârâmâ enjatyeñe kâityongomu imbiâk nenje wâtneñanâk manmâ bulâñe menom nângâm hilipgumaihât huruñ huruñ manmâ yâkât wâtñanâk kinmâ tem lâum mannomai.

¹⁴⁻¹⁵Otmu Anitâje yekmâ nine nanne baratne bulâñe koko salehâk mansai sâm den âiân ki katyekbuap. Yakât otmâ yeñgâlen umatje topñe teteyinjiwuap yan Anitâ ki sâm bâlewanjino-mai. Me lok bâleñeñe mem âlâlâ tuhuyeknomai yanâmâ yâk orop den kakjan ki sahanjim kuk kânjuruk oranjinomai. Yawu otmâ mannomai yanâmâ manmanyenje ya ekmâ yan nângâm bâleyinjim hakyenjan sânomaihât dop âlâ ki otbuap. Yeñe yawu mannomai yakât dop kum sâwe. Omoñ bâleñan emetsenje lajinje pilâmap yakât dopñeâk manman kârikñahât den ekyongoñetâ biwiyenjan lajinje pilâmu Anitâhât mâtâp ekmâ watnomai. ¹⁶Yen yawu torokatmâ manmâ yâhâm den yamâ tiñâk mem mannomai. Yawu otmâ manmâ Kiristoje yâhâpñe âwurem gewuap yanâmâ añun ki nihinomai. Nâñe yen tânyongowan ya imbiâk ki otban ya Kiristoje ekmâ nâhât nângâmu heronje otbuap.

¹⁷⁻¹⁸Otmu emelâk papatolipnenñeñe Anitâ mepaem yan noniñ bulimakao gâim katbangiminiwi. Yakât dopñeâk yeñe manmanyenje ki alitmâmâ benje Anitâ hoñ bawanjim gawi. Hoñ bawanjim ganjetâ yan mitihât kasañe taka mem âlâlâ tuhuyekñetâ hâhiwin kakjan manmâ gai. Otmu papatolipnenñane noniñ bulimakao gâim katbangiminiwi yakât kakjan wain toñe moseleñetâ bâñe gemu yan Anitâje nângâmu ârândâñ otminiop. Yakât dowâk nâ nohoñetâ hepne moseleakmâ gemu bâñe ârândâñ otbuap. Nohomai sâm manmanne ki alilakbom. Yawu otmune yanâmâ

Anitâje nekmu ârândâj otbuap. Yakât otmâmâ yen orop biwinenjae hikuakmâ konohâk otmâ heroje nângânom.

Timoteohât topje

¹⁹ Bukulipne, tepne nângâyîngiman. Yakât otmâmâ Kutdânenje Yesuje nângânihimuâmâ bukunenje Timoteo in yawu hângângumune yengâlen takawuapgât nanjan. Taka yekmâmâ âwurem taka girawu mansai yakât eknohomu biwinaje heroje nângâyîngim manbom. ²⁰⁻²² Otmu Timoteohât topje sâmunne nângâjnet. Lok nombotje nâ orop mansain. Yâk yengâlen gâtje Timoteo konok nâ orop biwinetjae hikuakmâ konohâk otmu yeje manman âilonjoân manjetgât nângâmait. Yamâ lok nombotjae yengâhâlâk nângâm Yesuhât âi ya hâkâj kakjan tuhum mansaijeâmâ yengâlen taka tânyongonomaihât dop yawuya âlâ ki tap. Timoteohât topjeâmâ ikjeâk tap. Yâk orop netjeâmâ nanje âwânjae tânahomawot dop yawuâk tânahom mansait. Tânahom manmâ yeje den pat âlepje nângâjnetâ keterahâkgât ya kâsikum yîngim gait. Yen gurâ yakât topje nanjaiâk. ²³ Yawu gârâmâ Roma lokje girawu otnihinomai yakât sâjnetâ nângâm yanâmâ Timoteo in yawu hângângumune den mem yengâlen takawuap. ²⁴ Yawu gârâmâ Kutdânenjae nângânihimu holañekjetâ yengâlen takawomgât nanjan.

Eaporitohât topje

²⁵ Otmu lok âlâhât sâwe. Yengâlen gâtje Eaporito nâ tânnohoâk sâm hângângunjetâ takaop. Taka âi tânnohop yakât yuwu sâmunne nângâjnet. Nâje âi umatjan kinmâ gamune yan taka penenihimu biwinetjae konok otmu tânahom miti âi yu tuhum gait.

²⁶⁻²⁷ Yawu gârâmâ yâk kundat umatje tetewangimu bâsok bâleop. Inâk mâneâmâ kunje hân kumbâp. Yamâ Anitâje “Ki katnehâk” sâmu gârâmâ hâmeje kinop. Sâp yan nâ pâi emetjan katnekjetâ hâhiwin kakjan manmâ gan. Yakât kakjan Anitâje nâhâitgât girawu hâhiwin âlâkuâk nângâwuap sâm Eaporito ya mesek sâtjambâ mem hejengeguop. ²⁸ Mesek sâtjan kinop yakât den pat emelâk nângâwi. Yakât otmâmâ yeje Eaporitohât nângâm kiwilimaihât yâhâmâ pilânekmâ yengâlen takawehât nanjan. Yakât otmâ in yawu hângângumune takamu ekmâ biwiyenje heroje otbuap. Yengâlen takamu nâ gurâ yawuâk heroje nângâwom. ²⁹⁻³⁰ Yengâlen takamu tep âlepje nângâwangim Anitâ mepaem heroje pato otbañginomaihât nanjan. Yeje tânnohone sâm yan hângângunjetâ taka kaweyenjan kinmâ Kiristohât tem lâum tânnohop. Tânnohop yan manmanje ki alilop. Yawu otmâ hâhiwin kakjan nep tuhum gam bâsok hiliwahop. Yakât otmâmâ yeje yâk otmu lok nep yawu tuhumai ya yengât nângâjnetâ yahalâkgât nanjan.

Hâkgât orotmeme yu me yakât ki nângânom.

3 Bukulipne, den âlâ yuwu sâmunne nângâjnet. Kutdânenjae tihitnenje otmap. Yakât otmâmâ nângâwangim biwiyenjae heroje otmâ mannomai. Otmu biwiyenje galemahom manjetgât emelâk den kâsikum yîngiwan. Yâhâ sâp yiwerenjeâmâ yawuâk sâm ekyongomune nângâjnetâ keterakjetgât ki horatneksap. Ya yâhâpje sâmunne nângâjnet. ² Lok nombotje, lok perâkneâmâ nângâm tâpikgum imbiâk hâkyenje torehenjan undip tuhum hilipguangim mansai. Otmu “Yengu nenje oain yawu otjet” sâm

meme sâsâ tuhuyeksai. Lok yawuya mansai yamâ lok perâkŋe. Yâhâ topyeŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Soso baŋŋe kapi hawamgum sot ihilâk nene sâm pânmai. Yakât dopŋeâk lok perâkŋe yuŋe lokgât pânmai mansai. Yawuhât yen dâiyekŋetâ yâk yengâlen ari torokatŋetgât sâm hohetyeŋan takai. Yawu gârâmâ yeŋe galemahom heŋgeŋgum mannomai. ³Lok yawuyaŋeâmâ yuwu nâŋgâmai. “Nen hâknenŋe torehenŋan undip tuhuŋgimunŋe yanâmâ Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmap,” yawu sâmai. Yakât otmâ nâŋe yuwu sâwe. Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otningimu yapâ gâtŋeŋe yâk mepaemunŋe nâŋgâmu âilonggo otmap. Otmu Yesu Kiristoŋe manman kârikŋahât pat kuniŋiop yakât nâŋgâm heroŋe otmâ mansain.

Yakât torehenŋe sâwe. Hâkgât wahap yu me yaŋe tânnongowuapgât dop âlâ ki tap. Emelâk hâkyeŋe torehenŋan undip tuhuŋgiminiwi yamâ in hâk tâŋâlân otbi. Yâhâ yakât bulâŋeâmâ nenŋe biwinenŋeŋe Kiristohâlen kepeim manmunŋe yan tetemap. Yawuhât otmâmâ hâkgât wahap ya pesuk yap. Otmu yakât nâŋgâmune ki yahatmap. ⁴Yâhâ hâkgât wahap topŋe topŋe yaŋe manman kârikŋe ningimap mâneâmâ yakât nâŋgâmune dopŋan otbâp. Yamâ emelâk bet pilâwin.

⁵⁻⁶Yawu gârâmâ benŋe papatolipnenŋeŋe yeŋe engatyeŋeâk watmâ girem den âlâlâ kulemgui ya ki bet pilâwanân hâkgât wahap yu ya kerehâk otmâ metewan. Yawu otmâ nâŋe bukulpne kerek wangiyekban yakât topŋe sâm tetemune nâŋgâŋet. Nâ Isirae amboŋe, Benyamingât senâmbâ gâtŋe. Meŋeŋe menekmu hilâm nombolân kalimbu ya pesuk

sâmu girem den sâsâŋe sâpŋanâk hâkne torehenŋan undip tuhuwi. Yâhâ orotmenenenŋe tâmbâŋe ya kerek ŋaŋanambâek mem manmâ gawan. Pato otmâ yaŋak Parisaio lok yengâlen torokatmâ papatolipnenŋe yengât girem den ya aksisihâk topŋambâek nâŋgâm lâum manmâ gawan. Yawu otmâ manmâ ki otmâ tâpikguwan. Bia kârikŋe. Yâhâ lok nombotŋeŋe girem den yakât nâŋgâŋetâ gemap sâm yakât otmâ biwine kâlâp semu Kiristohât komot ya watyekmâ mem bâleyekban.

⁷⁻⁸Yawu otmâ manmâ gawan yakât papatolipnenŋeŋe nâŋgâŋetâ yahalop. Yawu gârâmâ sâp yiwereŋeâmâ yakât nâŋgâmune tâŋât otmap. Nâŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristohât topŋe nâŋgâm yâk orop biwinetŋe konohâk olâkgât naŋgan. Yakât otmâmâ Anitâŋe nenekmu ârândâŋ olâk sâm hâkgât wahap topŋe topŋe yakât nâŋgâmune tâŋât otmap. Nâŋgâmune tâŋât otmu kerek pilâm pesuk pilâwan. Pesuk pilâm yapâek Kiristo konok watmâ gan yawuâk watmâ yâhâwom. ⁹Yawu otmâ manmune yâkŋe âwurem gem menekmu orowâk tatmâ yâhârom.

Yakât torehenŋe sâmune nâŋgâŋet. Girem den lâum manminiwan yakât Anitâŋe nekmu ârândâŋ otbuapgât dop âlâ ki tap. Bia kârikŋe. Yakât otmâmâ ya bet pilâmune pesuk yap. Topŋe yakât otmâ biwinenŋe Kiristohâlen kepeim manmune yapâ gâtŋeŋe Anitâŋe wawaenekmâ nanne koko salek sâmu mansan. ¹⁰⁻¹¹Kiristoŋe âwâŋahât sât lâum manmanŋe ki alitmâ sât-gum muop. Yakât dopŋeâk nâku manmanne ki alitmâ manbehât naŋgan. Yâhâ yâkŋeâmâ mum yahatmâ tap. Yakât otmâmâ mâmâŋe otnihimu tem lâuwangim manbom. Yawu manmâ sâp pato tetewuawân Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatnekuapgât naŋgan.

**Anitâŋe mâtâp sâŋ ningiop yamâ
tâŋ tâŋâk watmâ yâhânôm.**

¹² Bukulipne, yuwu sâŋ ekyongomune nâŋgâŋet. Nâŋeâmâ Kiristoŋe manman koko salek manop ya ki mem tetean. Otmu uwawapŋe bia mansangât dop gurâ ki oap. Yawu gârâmâ Yesu Kiristoŋe menehopgât otmâ ikŋe manmanŋe âlepŋe manop yawuâk manbehât nanŋan. ¹³⁻¹⁴ Nâŋe Yesu Kiristohâlen biwine katmune yanâmâ Anitâŋe himbingât pat kunihiop. Yakât bulâŋe membongât orotmeme hâŋgiŋe ya bet pilâm mâtâp sâŋ nihiop ya tâŋ tâŋâk watbom. Ya tâŋ tâŋâk watmâ yâkâlen biwinanŋe kepeim manmâ yâhâwom. Yawu manmuneamâ sâp patoen yakât bulâŋe nihiwuap.

¹⁵ Bukulipne, nenŋe mâtâp ya watmâ manmunŋe tipiŋe âlepŋe oap nen kerekŋe den yan yu otnom. Yawu gârâmâ yengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe nâhât den yukât hâkâŋ otmâ yuwu mon nâŋgânôm. “Nenâmâ emelâk Anitâŋe orotmemenenŋe ekmu ârândânŋ olop. Yakât otmuâmâ topŋe girawuhât Paulohât den yu watnom?” Yawu sânomai yamâ Anitâŋe topyeŋe mem tetewuap. ¹⁶ Yawu gârâmâ benŋe torokatmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Anitâŋe mâtâp sâŋ ningiop ya watmâ manmunŋe nenekmu ârândânŋ olâkgât ya pânan ki pilâm âlâengen arinom. Mâtâp ya watmâ gain yawuâk watmâ yâhânôm.

¹⁷ Bukulipne, anŋoân orotmeme yawuya otmune nekbi ya yawuâk otmâ mannomai. Otmu lok âlâ me âlâŋe topyeŋe kurihiakmâ oain sâŋ oain sâŋ otmâ kâityongomaihât yeŋe sen galemâk otmâ mannomai. Sen galem manmâ topyeŋe mem tetenomai.

¹⁸ Yesuŋe manman âilongo yakât

mâtâp mem teteningiâkgât howanân muop. Yakât otmâ lok yawuyane nâŋgâŋetâ bulâŋe biatmu kurihiakmâ mansai. Lok yawuya yengât topyeŋe emelâk ekyongominiwan yakâ. Yâhâ sâp yiwereneâmâ ya yengât nâŋgâmune tepne dondâ bâlemu isem ahoakmâ mansan. Yakât yâhâŋe sâwe. Yâkŋeâmâ den pat âlepŋe ya nâŋgâŋetâ gemu kumai. ¹⁹ Yawu otmâ orotmemeŋe kiŋgoŋ yakât nâŋgâŋetâ yahatmap. Bâe, yakât nâŋgâm aŋulakmâ pilâmbâiâ. Yamâ biwi nâŋgân nâŋganyenŋe hâŋgât senŋe âlâlâ tap yanâk kepeim manmâ gai. Yakât otmuâmâ hâmbâi lok yawuyamâ Anitâŋe matŋe âlâku ikŋiâk ikŋiâk kâpekyiŋgiwuap. Kâpekyiŋgim hemân panyekmu kionŋmâ hâhiwin kakŋan manmâ yâhânomai. Topyeŋe yawu.

²⁰ Yawu gârâmâ nenâmâ kapinenŋe bulâŋe yamâ himbimân tap sâmain yan yâhâ mannom. Yakât Kutdânenŋe Yesu Kiristoŋe âwurem ge menenekbuap yakât biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe kilik kilik sâmu mambotbanginom. Yâkŋe mem sâreerenekmâ manman kârikŋan katnenekmu manbisâin. ²¹ Kiristo ikŋe wâtŋe pato tatbangiap yakât dopŋeâmâ yuwu. Yâkŋeâmâ nen hânân mansain me himbimân gâtŋe, me hân kâlehen gâtŋe nen kerehâk mem menduhunenekmâ nengât kunnenŋe pato otmâ yâhâwuapgât dop tap. Wâtŋe pato nandoroŋe tatbangiap yakât dop kum sâwe. Soki âlâ sâmbâlâkŋeŋe tatmâ kon sâŋ bumbulele otmâ yakât dopŋeâk yâkŋe hâknenŋe yu mem kon pilâm hâk âiŋe ningiwuap. Ikŋak mum yahatmâ hâkŋe âiŋe miop yawuya ningi mem ikŋan torokatnenekmu manmâ yâhâmbisâin.

**Biwi nāngān nāngānnenṅaṅe
hikuakmā konohāk
otmu manmā yāhānom.**

4 Bukulipne, tepne nāngāyīngim yakāt tohowe sām oan. Anitāṅe āi sām nihiop ya tāṅ tāṅāk lāum denṅe kāsikum yīngim gan. Yakāt otmāmā sāp patoen hāmeṅe nihiwuap. Denṅe kāsikum yīngimune Kiristohālen biwi nāngān nāngānyeṅaṅe kepeim manmā gai yakāt nāngām tepne herone dondā naṅgan. Otmu yeṅe Anitāṅe mātāp sām yīngiop yakāt bulāṅe gulip otmagāt kārihem manmā yāhāṅetā ārāndāṅ otbuap.

²⁻³ Yawu gārāmā yeṅālen gātṅe imbi yāhāp Yuoria yet Sintiki, yākṅe nep pawarakmā hioṅahowot yakāt sāṅetā naṅgan. Yamā girawu otmā hioṅahowot? Kāndikumāmā imbi yāhāp yu, otmu Kelemen, otmu bukulipyēṅe Kiristohālen torokatṅetā tānahom den pat ālepṅe ekyongominiwin. Yakāt otmāmā Anitāṅe manman kārikṅahāt pat kuyīngiop. Pat kuyīngim manman kārikṅahāt ekap ālāen kutyeṅe emelāk himbimān kulemgum kalop. Topṅe yawu gārāmā yāk yetgāt galem ālā mansap, kutṅe Sisikusi, ekuṅetā yuwu sām ekyotgoāk “Hioṅaksawot yakāt Anitāṅe nāngāmu ki ārāndāṅ oap. Yawuāmā kāmbukṅe. Biwi nāngān nāngānyetṅaṅe Kutdā hikum biwi kaok otmā manset.” Yawu sām ekuṅetā ekyotgoāk.

⁴ Bukulipne, yen kerekṅe Kutdānenṅahāt nāngāmāmā biwi nāngān nāngānyeṅaṅe herone otmā hikuakmā manṅet. Yakāt yāhāpṅe witgum sāwe. Kutdānenṅaṅe yu me ya otyīngim gamap yakāt nāngāmāmā biwi nāngān nāngānyeṅaṅe hikuakmā yākālenāk kepeim herone nāngām manmā yāhānomai.

⁵ Otmu Kutdānenṅaṅe menenekbe sām āwurem gewuap yakāt sāpṅe

utāpṅuap. Yawu gārāmā yeṅahāt ki nāngāṅetā yahalāk. Lok nombotṅaṅe yekṅetā ārāndāṅ olākgāt lohotṅanāk manmā buku konohāk oraṅgim mannomai.

⁶ Anitāṅe tihityeṅe otmāp yakāt otmā yeṅe yu me ya otne sām biwi yāhāp ki otnomai. Yāhā umatṅe topṅe topṅe teteyīngimu yan manmanyēṅe keterahākgāt sām Anitā ulitgum mepaenomai. ⁷ Yawu otṅetāmā Anitā biwiyēṅe ekmapṅe mem biwi sānduhān katyekmu mannomai. Yeṅahāk biwi sānduhān manmai yamā hāum pāpṅumai. Yāhā Anitāṅe biwi sānduhān katyekbuapṅat wātṅe tatbaṅgiap. Yakāt otmāmā yāk konohāk mepaem ulitgum mannomai.

Orotmeme yuwu otmā mannom.

⁸ Bukulipne, den bāiṅe yu sām hārewē. Yu me ya orotmeme ālepṅanāk otmā manbi ya lohimbiṅe nāngāṅetā ālepṅe nanṅe olop yawuāk yāhāpṅe torokatmā otmā mannomai. Yuwu manmā yāhānomai. Den perāk, me den guruk, me den imbiāk, me den golā, me den bāleṅe maleṅe yawuya ki sahaṅginomai. Yawu otṅetāmā lohimbi belāṅgen mansaiṅe yekmā lok mulunṅe, me lok esepṅe, me lok lumbeṅe yeṅgāt yawu sānomai. Yāhā uwawapṅe bia otneāk nāngām mannomai. Yawu manmā tihit otmā nembe kalem oraṅginomai. Yamā ihilāk mahilāk me gulip malap ki otmā mannomai. ⁹ Emelāk nāṅe yen orowāk manmā yu me ya āilonṅo lonṅo otṅetgāt den kāsikum yīngimune mem biwiyēṅan katbi yawuāk otmā mannomai. Yāhā orotmemene me tat tatmemene manban ya yengu yawuāk otmā mannomai. Yakāt otmāmā Anitā Tihit Amboṅaṅe biwi sānduhān katyekmu orowāk manmā yāhānomai.

Paulohât manman yakât topje

¹⁰Nâje emelâk embân pilâyekban yakât kakñan yeje yu me yakât tânnohone sâm yakât mâtâpgât pânñetâ bialop. Yuâmâ umatje topje topje teteyiñgiop yakât nângâm yan. Yawu otmâ mâne mâne mâtâp ekñetâ keterahop. Yakât otmâ biwi nângân nângânyeraje hikuakmâ mâtâpgât tewetsenje tânnohom katñetâ tohop. Yakât otmâ tep hero pato nângâyiñgiman. ¹¹Den yan yu ki nângânihiwi yakât ki yan. Nângânihiwi yakâ. Sâp yiwerenje senje âlâlâ yu me ya dopñan tatnihiap. Yakât otmâ umatje topje topje tetenihimu yan nângâmune ârândâñ otmu Anitâ ki sâwanñian. ¹²Yâhâ sâp âlâenâmâ senje âlâlâ ki tatnihimawân yan nângâm bâle otmâ kendâ kendâek ki otbañgiman. Yakât nângâm âlâen hâum sâwe. Emelâhâmâ nanlipyeraje loggât orotmeme mene sâm oponân yâhâwi. Oponân yâhâne sâm otñetâ yan hâhiwin yingiminiwi. Yakât dopñeak nâje Anitâje tihitnenje otmap yakât topje nângâwe sâm hâhiwin kakñan manmâ gan. ¹³Yakât topñeâmâ yuwu. Yesu Kiristone mâmâje otnihimu manman topje topje tetenihimu yan yu me ya otbe sâm yakât ki hâum pâpguan.

¹⁴Otmu yejeâmâ biwi nângân nângânyeraje nâ kepeinekbi sâp yan yeje yu me ya tânnohowi yakât nângâmune ârândâñ oap. ¹⁵Otmu emelâk girawu otban yakât topje nanñai. Emelâhâmâ Kiristohât den pat âlepñe ya sâm bukulipyeraje ekyongom kapiyeraje hâlâñmâ Makeronia hânân kapi tipi tapi tatmâ arap yan bam gaminiwan. Sâp yanâmâ kapi ambolipñe nombotñaje nângâñetâ bâlemu hionakmâ ahowi. Hionakmâ ahoñetâ yakât otmâ kapi yakât ambolipñe Yesuhâlen torokatbiñe

ki tânnohowi. Yeje konohâmâ tânnohowi. ¹⁶Otmu yakât kakñan yen pilâyekmâ Tesalonika kapi hawamgum manban yan gurâ yâhâpñe yeñahâk tânnohoñetâ manban. ¹⁷Yakât topje nângâm heñgeñgunetgât yuwu sâmune nângâñet. Sâp yan itâ me yu ya nihiwi yakâlâk ki nângâwan. Yâhâ sâp yiwerenje yawuâk nângâm mansan. Yeje tânnohoñetâ Anitâje matje yingiwuap yakâlâk nanñan. ¹⁸Otmu yu me yakât pânñmâ manmune yeje Eparoritone warñbi ya mem toho nihimu dopñan oap. Yakât âlâen hâum sâwe. Emelâk papatolipnenñaje Anitâje orotmemeyerje ekmu âlepñe olâkgât hotom uminiwi. Uñetâ yan nângâyiñgiminiop. Yakât dopñeak yeje biwi nângân nângânyeraje hikunekmâ mansai. Yakât otmâ nâ gurâ nângâyiñgimune ârândâñ oap. ¹⁹Yâhâ yeje Yesu Kiristohâlen biwiyeraje kepeim manmai yakât otmâ nâ tânnohowi. Yakât otmâ yuwu nanñan. Anitâje haoñmâ tihitnenje otmâ gamap. Otmu yeje yu me yakât pânñetâ dopyerjan yingiwuap. Yakât ki pâpguwuap. ²⁰Otmu Anitâ Awoñnenñaje wawaenenekmap yakât otmâmâ yâkât herone otmâ mepaem yâhânom.

Pauloñe den bâñje sâm hâreop.

²¹Bukulipne, nâje den âlâ nanñan yu sâmune bâñje pesuk sâek. Bukulipyerje Yesu Kiristohâlen torokatbiñe yengât amutgen mansai ya yengât nângâyiññian. Otmu bukulipne nâ orowâk tânahom mansaiñe yawuâk nângâyiññiai. ²²Otmu Roma lok kunñe pato, kutñe Sisa sâm, yakât hoñ bawalipñe nombotñe hionakmâ Kiristohâlen torokatmâ mansai yañe gurâ yengât nângâyiññiaiâk. ²³Otmu Kutdânenñe Yesu Kiristo tihitnenñe otmapñe yen kerek biwi nângân

nângânyeje mem konohân tuhumu
kepeiakmâ mannomai. Ya bonjanâk.
Nâ bukuyeje,

Paulo

Kolosai

Pauloŋe Kolosai yeŋgât ekap

kulemgum katyiŋgiop.

1 O bukulipne,
¹⁻²Yen Kolosai kapi ambolipne biwiyene Yesu Kiristohâlen katmâ Anitâhâlen torokatmâ denŋe lâum mansai. Nâmâ Paulo. Anitâ Awoŋnenŋe Yesu Kiristohât aposolo lok sâam katnekmu âi mem mansan. Otmu bukune Timoteo yâk orop tânahom manmâ gait. Yawuhât herone nânŋâyiŋgim ekap yu kulemgum katyiŋgiat. Kutdânenŋe Anitâŋe tihityene olâkgât yuwu sâam ulitgum gamait. “O, Awoŋnenŋe, Kolosai kapi ambolipne biwiyene Kiristohâlen katmâ mansai, yâk yeŋgât tepge nânŋâyiŋgiuwat. Tepge nânŋâyiŋgim tihityene otdâ biwi nânŋân nânŋânyene hikuakmâ konohâk otmâ sânduk sâam gaekgât nanŋait.” Yawu sâam ulitgum gamait.

Paulo yet Timoteo yâkŋe topŋe yakât sâam Anitâ ulitguowot.

³⁻⁵Nenŋe himbimân yâhâm manman kârikŋan manmâ yâhânom yakât Anitâŋe bunewâk pat kuniŋgiop ya biatbuapgât dop âlâ ki tap. Yakât den pat âlepŋe ya nânŋâŋetâ bulâŋe otmu biwi nânŋân nânŋânyene Yesuhâlen katmâ yâkâlen torokatbi. Torokatmâ ikŋe komolipŋe biwi nânŋân nânŋânyene menduhuakmâ konohâk otmâ manmâ gai yeŋgât den pat ya nânŋâwit. Yawu nânŋâm yaŋak Kutdânenŋe Yesu Kiristohât âwâŋe mepaem gamait.

⁶Anitâ ikŋahâk tepŋe nânŋâningiop yakât den pat âlepŋe ya emelâk ekyongomune nânŋâm mem biwiyenan katmâ manmâ gai. Yawu nânŋâm manmâ biwiyene Yesuhâlen katŋetâ kinmap yakât yeŋe topŋe nânŋâne sâam eŋgat yâhâp ki

otmâ gai. Otmu den ya yawuâk lok ondopŋe nânŋâm mem alitŋetâ bonŋe yâk yeŋgâlen teteop.

⁷Bukunenŋe Eparane Yesuhât den ya biwiŋe kepeim âi ya tuhum manmapŋe Yesuhât topŋe sâam ekyongop. ⁸Yawu sâam ekyongomu nânŋâŋetâ bonŋe otmu Anitâŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hânŋângumu ge mâmâŋe otyiŋgiop. Mâmâŋe otyiŋgimu yanâmâ buku konohâk oraŋgiwi yakât den pat sâam eknongop.

Kolosai ambolipŋe Anitâhât topŋe nânŋâm hengeŋuŋet sâam Anitâ ulitguowot.

⁹Yeŋgât den pat ya nânŋâm Anitâ yuwu sâam ulitgumait. “O Anitâ, gâŋe biwiyenan kiondâ gike topge otmu nânŋân nânŋânŋe ya nânŋâŋetâ keterahâk. Otmu gike Wâtgât mâmâŋahât Heak ya hânŋângurâ yâk yeŋgâlen ge biwiyene mem pâronŋ pilâmu gike nânŋân nânŋânân manmâ yâhânomai. ¹⁰Yakât Kolosai ambolipŋe Yesu Kutdânenŋahât den lâum manmâ gaŋetâ bonŋe yâk yeŋgâlen tetemu manmanyene ekdâ ârândâŋ otbuap. Yawu otmâ manmâ yâhâŋetâ nânŋân nânŋânyene tipŋe tetemu emelâk topge tipŋe nânŋâŋetâ keterahop ya wangim nânŋâŋetgât nanŋan. ¹¹Otmu gâŋe mâmâŋe otyiŋgirâ gâhât wâtgan kinmâ umatŋe yu me ya teteyiŋgiuwap yan biwiyene ki houŋ sâuwap. Otmu lok bâlenŋe âlâ me âlâŋe itoŋ galaŋ otyiŋŋetâ yan yâk yeŋgât ki nânŋâm bâlenomai. Yâkŋe biwiyene gâhâlen konok katmâ herone otmâ manŋetgât nanŋan. ¹²⁻¹⁴Omoŋ bâlenahât ambonŋe nen omongât pat otnehât nânŋâmap. Yâkŋe mem bâlenenekmapgât gâhât nange Kiristoŋe tihitnenŋe olâkgât mem dâinenekmâ lanŋan katnenekdâ mansain. Yâhâ Kolosai bukulipne

yâk orowâk biwinenŋe Kiristohâlen katmunŋe mâmâŋe otningirâ pat kuningion yakât bulâŋe menomgât sâm ningion. Yamâ holaŋnenekmâ lajinŋan katnenehongât yakât biwinenŋe heronŋe otmâ mepaeheksain.” Yawu sâm yengât nâŋgâm netŋe haonŋmâ ârândân Anitâ ulitgumait.

Kiristo yet Anitâ yâk yetgât dopyetŋe yamâ dop konohâk.

¹⁵ Bulâŋanâk Anitâ yamâ ki ekmain. Yâhâ nanŋe Yesu Kiristo yamâ kunneneŋe manâkgât hânŋangumu gemu ekbin. Âwâ nan yâk yetgât dopyetŋe yamâ dop konohâk. ¹⁶⁻¹⁷ Yawu gârâmâ Yesuâmâ Anitâhât launŋambâ ki sâmu teteop. Yâhâmâ hânân yuân wahap topŋe topŋe tetem sambe sambe otmâ imu ekmain ya ki tetemuâk topŋambâek embânŋambâek orowâk tatmâ gaowot. Tatmâ gamutâ nanŋe awâŋahâlen kândiwahom himbimân aŋelo topŋe topŋe ki yekmain ya katyehop. Otmu hânân âliwahap topŋe topŋe ya gurâ kerehâk yâkŋe konok kalop. Yawu otmâ âliwahap yu ya embânŋan tetem gaop. Otmu yiwereŋe yu tetem gap. Otmu hâmbâi tetem yâhâwuap yakât kunŋe yamâ yâk konok. Me himbimân tap, me hânân yuân tap, me hân kâlehen tap, ya yengât kunyeŋe yâk konohâk. Yâhâmâ âliwahap topŋe topŋe katmâ tihityeŋe otmâ gamap. ¹⁸ Yakât otmâ nen kerek yâkât komot manmunŋe yâkŋeâmâ kunneneŋe tatmap. Kunneneŋe tatmâ mâmâŋe otningimu nenâmâ yâkât launŋe otmu kâi bâteŋe otmâ tem lâuwanŋim gamain.

¹⁹ Anitâŋe ikŋe enŋatŋeâk otmâ yan ikŋe nanŋe orop dop konohâk oawot yakât nâŋgâmu ârândân olop. ²⁰ Yâhâ yu me ya ehekŋe, me ki ehekŋe, himbimân tap, me hânân tap, me saruân âlâlâ tap ya kerek menduhuakmâ Anitâ ikŋan torokatnehât nâŋgâm nanŋe hânŋangumu giop. Gemu yan nengât

tosanenŋahât otmâ howanân kuŋetâ muop. Yawu gârâmâ Anitâŋe kaok nâŋgâningim sâp patoen menenekmâ orowâk tatmâ yâhâmbisâingât pat kuningiop.

²¹ Otmu yen emelâk Anitâ betbangim nelâmâk manmâ gawi. Otmu benŋe nâŋgâm bâlewanŋim orotmeme kiŋgoŋ otmâ manminiwi. ²² Yawu otmâ manminiwi yamâ benŋe yeŋe Anitâhât senŋan koko salehâk kinnomai. Yawu kinŋetâ yan kasalipyenŋe hakyenŋan sâne sâm otŋetâ hâi hâiŋe otmu pilâno-maihât Anitâŋe nanŋe hânŋangumu ge muop. Nanŋe muop yakât otmâ Anitâŋe yengât kaok nâŋgâmap. ²³ Otmu Kiristohât den pat âlepŋe ya Eparanŋe ekyongomu nâŋgâm biwiyenŋan mem katbi. Yakât otmâmâ yâkât den pat yakât bulâŋe ya yengâlen gulip otmapgât biwi yâhâp ki otmâek biwiyenŋe yâk hikum manmâ yâhânomai.

Pauloŋe Kiristohât tem lâum hâhiwin kakŋan manmâ gaop.

Otmu nine topne sâm tetemune nâŋgâŋet. Yâkât den pat âlepŋe ya lohimbi hân torehen torehen hârokŋe nâŋgâŋet sâm hânŋan kulemŋan ari den ya sâm tetem ekyongowehât âi sâm nihiop. ²⁴ Otmu yeŋe biwiyenŋe yâkâlen kepeim manŋetgât sâtŋum manmu kuŋetâ muop. Mum yahalop ya ekmunŋe bonŋe otmu denŋe lâum manmâ gain. Otmu yâk hâhiwin waŋetâ miop yawuâk nen gurâ hâhiwin ningiŋetâ mem mansain. Yawu gârâmâ hâhiwin nihim gai ya nâŋgâŋetâ ârândân olâkgât nâŋgâm sâtŋum pâku lohimbi yengâlen ari âi yu tuhummansan. Yakât ki nâŋgâmunne bâleap. ²⁵ Otmu den yan ya yâhâŋe sâwe. Lohimbi hânŋan kulemŋan manmâ biwiyenŋe Kiristohâlenâk katmâ manmai ya yengât hoŋ bawa otbehât Anitâŋe âi yu sâm nihiop. Yâhâ yeŋe yâkât

den topɲambâek nâŋgâŋetâ biwiyenjan hâumu bulâŋe teteyiŋgiâkgât sâmi nihiop. ²⁶Otmu embâŋambâek den yakât topɲeâmâ amokɲan talop. Yakât otmâ lohimbi nombotɲe yeŋe nâŋgân nâŋgân watmâ den yakât topɲe nâŋgâne sâmi hâum pâpgum gawi. Yâhâ sâp yiwereŋeâmâ Anitâhât topɲe ya nen gurâ kerek nâŋgâmunɲe keterahâkgât teteningiop.

²⁷⁻²⁸Den sâmi teteningiop yakât topɲe yuwu. Angoân Anitâŋe Yura lohimbi nengât sâmi himbingât manman kârikɲahât pat kuniŋiop. Yawu gârâmâ yen Anitâhât topɲe ki nâŋgâm mansaiŋe orotmemeyeŋe bâleŋe pilâm biwiyenje Kiristohâlen katɲetâ kinmâ yâhâwuap. Yakât otmâmâ nengât pat kuniŋiop ya yawuâk yen kuyiŋgiwuapgât dop tap. Den yukât topɲe yawu. Otmuâmâ Anitâhât den âleɲe nandoroŋe ya lohimbi nombotɲe ki nâŋgâmai yâk yeŋgâlen den yaŋe tetem sambe sambe otmâ arimu nâŋgâŋetgât nâŋe biwine Yesuhâlen katmâ torokatmâ ekyongom gan. Yawu gârâmâ lohimbi kerekɲe naŋgain sâmi otmai hât Yesuhât topɲe sâmi holaŋmune ikɲak nâŋgâmap dop yawuâk nâŋgâm yanâmâ Anitâhât senɲan koko salehâk kinɲet sâmi otman. ²⁹Yawu kinɲelâk nâŋgâm nâŋe biwinaŋe nâŋgâm âi ya mem gan. Yuâmâ Kiristohât wâtɲan kinmâ tuhumune ârândâŋ otmap.

2 Otmu torokatmâ sâmi nâŋgâŋet. Yen otmu Laorika kapi ambolipɲe nombotɲe orop biwiyenje konok otmâ Yesuhâlen katbi. Ya yeŋgâlen ki takamune eŋakbin. Otmu nombotɲe gurâ yawuâk ki yekban. Yen kerek yeŋgât nâŋgâm âi yu tuhumune hâi hâiŋe otmu sâtgum manmâ gan. ²⁻³Anitâŋe ikɲe nâŋgân nâŋgân ya embâŋânâk ki sâmi teteop. Yâhâ yiwereŋeâmâ nâŋgân nâŋgânŋe bulâŋe yamâ Kiristohâlen teteop. Nanɲe hâŋgâŋgumu ikɲe nâŋgân

nâŋgân ya sâmi teteop. Otmu yâkɲe sâmi teteop ya yeŋe nâŋgâm heŋgeŋuŋetgât ekap yu kulemgum katyiŋgian. Yakât otmâmâ yen Laorika kapi ambolipɲe orowâk biwiyenje orotok sâmapgât buku konohâk oraŋgim biwiyenje hikuakmâ manɲetgât naŋgan. Yawu otmâ mannomai yanâmâ Anitâ yet Kiristo yetgât topyeteŋe nâŋgâm heŋgeŋgunomai sâmi biwinaŋe hikuyekmâ mansan.

⁴Otmu lok âlâ me âlâŋe den perâkɲe sâmi biwiyenjan kioŋetâ ya nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yan biwiyenje orotok sâmapgât den sâmi aran yu biwiyenjan hikuŋetgât naŋgan. ⁵Nâŋeâmâ kâleɲeŋehen mansan. Yawu gârâmâ yen orop biwinaŋe kepeiakmâ konohâk otmu mansain. Otmu yeŋe biwiyenjan Kiristohâlen tiŋâk kepeim manmâ gai yakât den pat nâŋgâm biwinaŋe herone otmâ nâŋgâyiŋgim mansan.

Kiristohât tem lâum yâkât amutgenâk mannom.

⁶Otmu yakât sâwe. Angoânâk yen Yesu Kiristoŋe kunyeŋe talâkgât sâmi yâkâlen torokatmâ manmâ gawi. Otmu yawuâk yâkât amutgen manmâ yâhânomai. ⁷Yakât otmâmâ nâŋe den âlâen hâum sâmi nâŋgâŋet. Nak nombotɲe gihit kândârâŋe gemu tiŋ tiŋ sâmi ekmain. Yen gurâ yawuâk Kiristohâlen torokalakmâ tiŋ tiŋâk mannomai. Otmu Eparaŋe yakât topɲe emelâk sâmi ekyongop. Ekyongomu nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu herone otmâ Anitâ mepaem gawi. Yawuâk wetgum mannomaihât naŋgan.

⁸Otmu sâp yiwereŋe yuâmâ lok perâkɲe yaŋe den tâŋât sâmi kâityongoŋetâ biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe yan arimapgât tiŋâk galemahom mannomai. Den yamâ emelâk tâmbâlipyeŋeŋe alahum yaŋak tetem mum gawi. Den yaŋe Yesu Kiristohât den orop ki lâuaksawot.

⁹⁻¹⁰Naŋgai. Anitâ ikŋahâk Kiristo oap. Benŋe yawuâk Kiristoŋe gurâ ikŋahâk Anitâ oap. Den konohâk oawot yakât otmâmâ aŋelo me weke bâleŋe topŋe topŋe Kiristohât amutgen mansai. Otmu Kiristoŋe himbimâmbâ ge lok otmâ manop. Yakât otmâmâ nenŋe yâkâlen torokatmâ yâkât wâtŋanâk kinmunŋe dopnennan oap. Yan âlâ me âlâ torokatmâ otnomgât dop âlâ ki tap.

¹¹Otmu yakât topŋe yuwu sâmunne nâŋgâŋetâ keterahâk. Naom titipâ lok otmâ lepat nâŋgân nâŋgân ya pilâm oponân ari ine sâm otmai. Yakât dopŋeâk nenŋe nâŋgân nâŋgânnenŋe hâŋgiŋe ya pilâm Kiristohâlen torokatbin. Yawu gârâmâ manmannenŋe hâŋgiŋe ya mem miwirikunomgât dop âlâ ki tap. Ya ki orotŋe. ¹²Otmu yakât topŋe âlâ torokatmâ sâwe. Kiristo mumu hân kâlehen hanguŋetâ manmanŋe bialop. Yakât dopŋeâk toen mem katyekbiân manmanyenŋe hâŋgiŋe biatyinŋiop. Otmu torokatmâ sâwe. Anitâ wâtŋe pato tatbaŋgiapŋe Kiristo mumuŋambâ mem yahalop. Yanâmâ manmanŋe âiŋe tetewaŋgiop. Yakât dopŋeâk toen mem katyekbi yakât kakŋan Anitâŋe manmanyenŋe âiŋe yinŋiop. Yakât otmâmâ manmanyenŋe hâŋgiŋe ya ki torokatmâ miwirikum manŋetgât nangan.

¹³Yawu gârâmâ emelâk yeŋe Anitâhât topŋe ki nâŋgâm yan yu me ya otŋetâ bâlem gaop. Yawu otbi yakât otmâ hemgât pat otmâ gawi. Yawu gârâmâ yiwereŋe yuâmâ biwiyenŋe Kiristohâlen katmâ manmâ gai. Yawuhât Anitâŋe meyekmâ tosayenŋe pilâm himbingât pat kuyinŋim Kiristohâlen torokatyehop. ¹⁴Yakât otmâ yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Moseŋe girem den sâm teteop yamâ târârâhâk lâunomgât dop âlâ ki tatningiap. Nen kerehâkŋe den ya lâum hâum pâpŋum

gawin. Umatŋe yawu teteningiop yakât matŋeâmâ Anitâŋe sâmu Kiristo ya nengât tosanenŋahât otmâ kawenennan kinmâ howanân kuŋetâ muop. ¹⁵Mum yahalop sâp yan Kiristoŋe weke bâleŋe, me emet amboŋe, me senduk banearâ, me susun, me âi weke, me senŋe âlâlâ, sâtŋe metŋe topŋe topŋe kerek mem ge katyehop. Mem ge katyekmâ mem topyeŋe teteŋan tuhuyekmu yâk yengât dop ki olop.

¹⁶Yawuhât bukulipyenŋe yu ya âlâlâ ki neŋet sâm, me ki meŋet sâm, me hilâm kâmbukŋe tat tatgât sâp yan tatmâ nâŋgâŋet sâm yakât samut karangi-mai yaŋeâmâ ki ârândâŋ otmap. Yamâ wongât? Yuwuhât. ¹⁷Manman yawuya yamâ manman tawi tawiŋe. Manman ikŋe bonŋe amboŋeâmâ Yesu Kiristo ikŋak oap.

¹⁸Otmu lok nombotŋeŋe taka yuwu sâm ekyongoŋetâ yâk yengât den ki nâŋgânomai. “Nenŋe Anitâ tâŋ tâŋâk ulitgunomgât mâtâp âlâ ki tap. Yakât otmâmâ aŋelolipŋeŋe nengât sâm Anitâ ulitgunetgât yâk mepaeyekne. Yawuhât yawu sâm nenŋahât nâŋgâmunŋe gemu aŋelo yengât nâŋgâmunŋe yahalâk. Yawu otmunŋeâmâ Anitâŋe nenekmu âilonŋo otbuap,” yawu sâmai. Lok yawuya yengât topyeŋeâmâ yuwu. Biwiyenŋe purik sâyingimu kulem topŋe topŋe ekŋetâ tetemap. Yakât konok otmâ yeŋahât nâŋgâŋetâ yahat yahatŋe otmap. Imbiâkbân engatyenŋe kâityongomu otmai. ¹⁹Lok yawuyaŋeâmâ nengât kunŋe Kiristo yâkât nâŋgâŋetâ tâŋât otmu betbaŋgimai. Yakât otmâ yengâlen taka yuwu oain sâm kendâyingiŋetâ yâk yengât den ya ki nâŋgânomai. Kiristoŋe nengât kunŋe tatmap. Yakât yuwu hâum sâmunne ekŋet. Lok girawuyaŋe hahit barak manmap? Lok yawuya âlâ ki tap. Nen kerek hahit wâtŋan manmain. Yakât dopŋeâk Yesu

Kiristoŋe ikŋe hahit ningimu wâtŋan kinmâ yan Anitâ tem lâuwangim manmâ yâhânom.

Lok nângân nângânân den tetemapa ya ki lâunom.

²⁰ Kiristo muop yan weke bâleŋe, me âi weke, me emet ambolipŋe, me susun, sâtŋe metŋe topŋe topŋe yawuya mem ge katyekmu yâkât amutgen manmâ gai. Yakât otmâmâ yeŋe Kiristohâlen torokatbiŋak topŋe girawuhât aŋelo me âlâlâ ya yeŋgât nângâŋetâ yahatsap? Me topŋe girawuhât den meme den ekŋetâ bonŋe oap? ²¹ Den meme den ya yuwuhât yan. Sot ukenŋe ekmâ lauyeŋe nângâŋetâ “ki neŋet” sâm kuyiŋgimai. Yawu sâm kuyiŋginetâ ekmâ ekmâ kakŋambâ “nem ekne,” yawu sâmai. Wisâm “ki meŋet,” sâm kuyiŋgimai. ²² Yakât yuwu sâmunne nângâŋet. Sot topŋe topŋe nemai ya tepyeŋan gemuâmâ tetmâ pilâmai. Otmu senŋe âlâlâhât samut katmai yamâ loggât nângân nângânâmbâ tetemap. Yakât otmâ yakât ki nângâŋetâ yahatbuap. ²³ Otmu lok yawuyaŋe yeŋe Anitâhât aŋelolipŋe mepaeyekŋetgât sâm kendâyiŋgiai. Me yeŋahât nângâŋetâ gemu Anitâŋe tepŋe nângâyiŋgiâkgât iri sikumyeŋe pilâm umburuk otmâ manmâ yâhâŋetgât biwiyenjan kionŋsai. Den yawuya sâm ek Yongoai ya ekŋetâ bonŋe ki otbuap. Den yawuyaŋe tânyongomu manmanyenŋe galemgum heŋgemahonomaihât mâtâp âlâ ki tap. Yawu gârâmâ ya sâŋetâmâ nângâm kâkâsuk otnomai.

Manmannenŋe yakât bulâŋe himbimân tap.

3 Anitâŋe Kiristo mumuŋambâ mem yahatmu manman âiŋe mem yan himbimân yâhâop. Yâhâm wâtŋe keterakmu âwâŋe Anitâ orop karangim tatmawot. Otmu âwâŋaŋe mumuŋambâ

mem yahatmu manman âiŋe miop yakât dopŋeâk Anitâŋe sâmu yeŋe manman âiŋe mem himbimân yâhânomai. Yakât otmâmâ manmanyenŋe bulâŋe himbimân tap ya miaknehâlâk nângâm manŋet. ² Yawu manmâ nângâm hângât wahap âlâlâ topŋe topŋe yakât ki nângâŋetâ yahalâk. ³ Yâhâ Kiristoŋe hângât senŋe âlâlâ topŋe topŋe tap yakât nângâmu tâŋât otmu muop. Yengu yawuâk otnomai. Kiristohâlenâk torokatŋetâ Anitâŋe manman kârikŋe yiŋgiop yakât bulâŋe yâk yetgâlen tap. Ki biatbuap. ⁴ Yâhâ Kiristo manman kârikŋe amboŋe yâhâpŋe âwurem ge menenekmu yâhânom. Yanâmâ Anitâŋe betyongowuap yaŋe nengât nângâŋetâ sâtŋe otbuap.

⁵⁻⁷ Otmu embâŋân biwiyenŋe Kiristohâlen ki katmâ torokatbiân yanâmâ orotmeme kiŋgoŋ topŋe topŋe otmâ manminiwi. Yen lok emet huhuwi. Me sen buhu buhu orangiminiwi. Me bukulipyenŋe yeŋgât imbilipyenŋe yeŋgâlemiwi. Me bukulipyenŋe yeŋgât senŋe âlâlâ yu me ya ekmâ nângâm biwiyenŋe ya mene sâm hâlim milim otmâ manminiwi. Me dewaeak gawaeak manminiwi. Me wawi, me nem ŋatak, me misiŋem nemai, me tep umat umat otmâ manminiwi. Orotmeme yawuya otmâ manminiwi yaŋe mem bâleyekminiop. Yawu otmâ Anitâhâlen ari arihât mâtâp ya mem bâp maŋguyiŋgimapgât ya bet pilâm pesuk pilânomai. Yawu otmâ kârikŋeâk kinmâ yan biwiyenŋe Anitâhâlenâk katmâ denŋe lâum manmâ yâhânomai. Emelâk orotmeme bâleŋe mem manminiwi ya ki miwirikum torokatmâ mem mannomai. Yawu otnomaiâmâ yakât matŋe Anitâŋe âlepŋeâk otyiŋgiwuap.

⁸ Yakât âlâ torokatmâ yuwu sâwe. Kuk kâŋguruk, me nângâm bâle bâle, yawuya ki oranginomai. Me ki tepyeŋe kou kâlâp sewuap. Me

den bâleje maleje ki hâiaknomai. ⁹⁻¹⁰Me den perâkŋe ki sânomai, me den guruk ki otnomai, me den golâ ki gahaenomai. Otmu ki sâm mem ge karaknomai. Emelâk orotmeme bâleje mem manminiwi ya bet pilâm Kiristohâlen torokatbi. Sâp yan yeje Anitâhât nângân nângân watmâ yâkât topŋe nângâm heŋgeŋguŋetgât yâkŋe biwi nângân nângânyeje mem pâroŋ pilâyŋgim mâmâje otyŋgim gamap. ¹¹Yawuhât nenje menduhuakmâ biwi nângân nângânnenje konohân katmunje Yesuŋe nen kerehâk mem menduhunenehop. Mem menduhunenekmu komot konok mansain. Nen Yura lok bulâje hâkneneje torehenjan undip tuhuangimain, otmu yen pâku lohimbije hâkyeje torehenjan undip ki tuhuangimai. Nen saru lok, me yen hat lok, me wosapâ wosapâ mansai. Nen gin mandu, me âwârâ mâmândâ, nen kerehâk Anitâje nenekmu dop konohâk oain. Mem kâsip misip ki tuhunenekmap. Mem konohâk tuhunenekmu Yesuhâlenâk menduhuakmâ manmunje yâkŋe konok kunnenje otmap.

¹²⁻¹³Otmu Anitâje ikŋahâk lohimbini nengât topnenje ekmâ nângâmap. Ekmâ nângâmâmâ mem kiwilinnekâmâ yanâmâ lohimbini nombotŋe yâkât hâkân otmâ denje nângâm kâkâsuk otmâ ya betyongowuap. Yamâ nen biwinnenjaŋe yâk kepeim manmain nen ikŋan torokatnene hâkgât menenekmâ ikŋe nanje baratŋe bulâje tuhunenenehop. Yakât otmâ wawaenenekmâ Kutdânenje Kiristo hângângumu tosa pilâningiâkgât gemu kuŋetâ muop. Yakât dopŋeâk yengât bukulipyenjaŋe nângâm bâleyŋginomai, me sâm ge katyeknomai, me mem âlâlâ tuhuyeknomai sâp yan yengu yawuâk tosayeje pilâyŋginomai. Otmu yen biwi nângân nângânyejaŋe

menduhuakmâ konohâk otmuâmâ orotmeme yuwuya oraŋgim mannomai. Biwiyenjaŋe hikuakmâ konohâk otmâ mannomai. Otmu buku nombotŋe yengâlen umatŋe yuwu yawu teteyŋgimu sâtŋum manmai ya yekmâ tepyeje nângâyinginomai. Me buku nombotŋe senje âlâlâhât umburuk otmâ pâin guin otmai yawuya yekmâ ihilâk neme kalem otyŋginomai. Me bukulipyenjaŋe sâm bâleyŋginomai yakât nângâjetâ ki sâtŋe otbuap. Ihilâk nângâm kaok oraŋginomai. Me buku âlâhât me âlâhât biwiyenje ki kendânomai. Me yerahât ki nângâjetâ yahatmu hâkyeje mepaenomai. Me sâm bâleyŋginetâmâ nângâm ki biwiyenje ahonomai. ¹⁴Yawu otmâ buku konohâk otmâmâ tosa pilanginet. Otmu bukulipyenje nombotŋe nângâm bâleangim hionakne sâŋetâ yanâmâ yen getehâk engatyenjan genomai. Yawu otmâ yâk orop biwiyenjaŋe hikuakmâ konohâk otmu mannomai. ¹⁵Otmu Kiristohâlen torokatmâ biwi konohâk manŋetâ ikŋak mâmâje otyŋgimu biwi kaok otmâ manŋet sâm Anitâje meyeŋhop. Yakât otmâmâ Anitâ mepaem yâhânomai. ¹⁶Otmu biwi nângân nângânyejaŋe nângâm tâpikgumaihât Yesuŋe den sâm yingioŋ. Ya embâŋâmbâek biwi nângân nângânyejaŋe lâum gawi. Kiristohât den nângâm lâum gawi ya alahu gulahu otŋetâ ya kambatŋenjaŋe biwiyenjan kinâk. Yawu otmâ yan mitihât ombe san mannomai. Otmu tâmbânenje Dawitiŋe Anitâhât kiki pali mewangiminiŋop ya gurâ mem mannomai. Yawu otmâ Anitâ mepaem heronje otbâŋginomai. ¹⁷Otmu Kutdânenje Yesu orowâk mannehât Anitâ ikŋak sâm katnenehop. Yakât otmâmâ biwinnenjaŋe yâk hikum alitmâ mannom. Yakât otmâ den yuwu yawu sâmain, me yu ya otmain yanâmâ Yesu Kutdânenjaŋe girawu otminiŋop

yawuâhâk otmâ mannom yanâmâ Anitâ Awoŋnenŋe mepaenom.

Hep torehenŋe torehenŋe yuwu oraŋgim manmunŋe ârândâŋ otbuap.

¹⁸Yeŋe Yesu Kiristo yâkâlenâk torokatmâ mansai yakât otmâ yuwu otnomai. Topŋe katmâ imbi yeŋgât sâwe. Imbi yenâmâ loklipyenŋe yeŋgât amutgen mannomai.

¹⁹Yâhâ lok yeŋgât yuwu sâwe. Yen gurâ imbilipyenŋe tihityenŋe otmâ heŋgeŋgum yâk yeŋgât konok biwiyenŋe nâŋgâm mannomai. Yawu gârâmâ den bâleŋe ihilâk sâm ki hâiyeknomai. Me mem âlâlâ ki tuhuyekmâ hâhiwin yinginomai.

²⁰Yâhâ nimnaomlipyenŋe otmu lohimbisihan yeŋgât sâwe. Yenâmâ Kutdâhâlen emelâk biwiyenŋe katbi yakât âwâ mâmâlipyenŋe yeŋgât sâtyenŋan tem lâuyinginomai. Yawu otnomai yanâmâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap.

²¹Otmu âwâ mâmâlipyenŋe yeŋgât sâwe. Yen nimnaomlipyenŋe biwiyenŋe hâremaiât den nâŋgâm kinmâ ekyongonomai. Senyenŋan ki genomai. Yawu otnomai yanâmâ biwiyenŋe âilonŋo otbuap.

²²Yâhâ âi lok yeŋgât sâwe. Yenâmâ emelâk Yesuhâlen biwiyenŋe katbi. Yawu gârâmâ lok kunŋe yeŋgât lau lâum kinmâ âi tuhunomai. Otmu âi ya galemŋenŋe nenekmu âlepŋe olâkgât hâkyenŋajak ki tuhunomai.

²³Âi tuhune sâmâmâ Kutdânenŋenŋe nenekmu ârândâŋ olâkgât biwiyenŋe nepgâlâk sipapŋum kinmâ tuhunomai.

²⁴Kiristo yâhâmâ âi kunŋe topŋe topŋe yakât amboŋe tatmapgât yeŋe âi ya torokatmâ menomai. Yawu otŋetâ yanâmâ Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuyiŋgiop yakât bulâŋe ya hâmbâi himbimân menomai.

²⁵Yâhâ lok âlâ me âlâŋe âi sâm yinginetâ tuhum mansaiŋe Anitâhât den

kum otmâ tâpikgunomai yakât matŋe hâmbâi umatŋeâk menomai. Sâp patoen menduhuaknom yan Anitâŋe topŋe imbiâk mambiâk matŋe ki ningiwuap. Orotmemenenŋe ekmâ âlâku ikŋiâk ikŋiâk ningiwuap.

4 Lok kunŋe papato yeŋgât sâwe. Anitâ Kutdâyeŋe himbimân tatmapŋe hâmbâi topyenŋe ekmâ âlâku ikŋiâk ikŋiâk matŋe yingiwuap. Yakât otmâ yeŋjahât nâŋgâm hoŋ bawalipyenŋe tâŋ tâŋâk otyinginomai.

Kiristohât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât ulitgunom.

²Bukulipne, yeŋe biwi hewewenŋe otmâ Anitâ mepaem mannomai. Otmu Anitâ ulitgune sâm yan biwiyenŋe uhâk tatmâ yâkâlen konok hikum kinmâ ulitgunomai. ³Topŋe yuwuhât nengât sâm ulitgunomai. Manman kârikŋe yakât pat ya Anitâŋe Yura lok nengât kuniŋgiop ya yawuâk pâku lohimbisihan ya torehen torehen mansai yeŋgât pat kuyiŋgiwe sâm oap. Yakât Anitâŋe mâtâp meningimu den ya nenŋe sâm tetem ekyongonomgât ulitgunomai. Nâhât den ya sâm tetem ekyongomap sâm mitihât kasaŋe mem pâi emetŋan katnekŋetâ tatmâ gaman.

⁴Otmu Anitâŋe biwiyenŋe mem hewewenŋe tuhum nâŋe ekyongomune nâŋgâŋetâ keterahâkgât Anitâ ulitgunomai.

⁵Otmu lohimbisihan belâŋenŋe mansaiŋe Yesuhât topŋe nâŋgâŋetâ gemu bet pilâmaiât yeŋe tihityenŋe oraŋgim mannomai. Biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe ki gulip malap otnomai. ⁶Me den ihilâk ki alahunomai. Den tâŋ tâŋâk sâŋetâ nâŋgâŋetâ âilonŋo otbuap. Yawu gârâmâ lok nombotŋenŋe den yuwu me yawu âiyonŋetâ yakât hâum pâpŋum ki kopa otnomai.

Pauloŋe den bâiŋe sâm hâreop.

⁷⁻⁹Bukunenŋe âlâ, kutŋe Tikiko, yâkŋe Kutdâhât hoŋ bawa bulâŋe

manmap. Yawu manmâ tânnohomu biwinetje menduhuakmâ konohâk oap. Yâhâ bukunetje âlâ, kutje Onesimo, yâhâmâ yengât kapiân gâtje. Yâkneâmâ kapi pilâm yuân toho Kiristohâlen torokatmu orowâk manmain. Lok yâhâp yu hângânyotgomune yengâlen takaromawot. Taka biwi nângân nângânyeje gemapgât yu ya teteningim gap yukât kerek sâm tetem ekyongoromawot. Ekap yu yawuhât kulemgum katyîngian.

¹⁰⁻¹¹Lok âlâ, kutje Aristako, mem pâi emetjan katjetâ orowâk mansait. Otmu âlâmâ, kutje Mareko, yâhâmâ Banawahât âwâje nanje. Otmu âlâmâ Yosua, Yasto nanje. Yâkne gurâ yengât nângâyîngiai. Yâhâ Mareko gârâmâ yuwu sâmune nângânet. Yâkne yengâlen takamuâmâ buku otbaînginomial. Yura lok kalimbu yujak kapilipyenje pilâyekmâ nengâlen torokatsai. Torokatmâ lohimbi dondâje Yesuhâlen torokatjetgât âi tânnohojetâ tuhum mansain.

¹²Otmu yengâlen gâtje âlâ, kutje Eparara, yâkne biwiñaje Yesu Kiristohâlen kepeim hoj bawangim mansapne yawuâk nângâyîngiap. Otmu yeje Anitâhâlen torokatmâ tem lâuwangim manjetgât ulitgum manmap. ¹³Gârâmâ nâje Eparara

emelâk nângâwangian. Yakât otmâ yâkât topne tipiñe sâmune nângânet. Yâkne yen otmu Kiristohât komot âlâ Laorika otmu Hirapoli kapiân mansai kerek yengât nângâyîngim hâhiwin kakjan manmâ gap. ¹⁴Otmu bukunenje âlâmâ, kutje Luka, yâkneâmâ dokta âi mem mansap. Otmu lok âlâ, kutje Dema, yâkne gurâ yawuâk nângâyîngim mansawot.

¹⁵Nâje Yesuhât komot Laorika kapiân mansai, otmu âlâmâ Nimpa yâkât emelan menduhuakmâ miti nângâm mansai yâk yengât herone nângâyîngim mansan, ya ekyongonetâ nângânomial.

¹⁶Ekap yu mem sâlikum nângâm yakât kakjan Laorika yînginetâ yâku sâlikum eknomial. Gârâmâ emelâk ekap âlâ Laorika yengât katban ya gurâ yengu sâlikum eknomial. ¹⁷Otmu Arikipo ekujetâ Kutdâje emelâk âi sâm wajmu tuhum gamap ya yawuâk tuhum yâhâwuap. Yanâmâ Anitâje ekmu ârândâj otbuap.

¹⁸Nâmâ pâi emetjan katnekjetâ manmâ gan. Yakât otmâ nângânihi-nomial. Anitâje yen orowâk talâkgât nanjan. Otmu lok ekap yu kulemguaup yuje sâmune kiripi nihimu bâñehen ninak kutne kulemguan.

Nâ bukuyeje,
Paulo

1 Tesalonike

Pauloŋe Tesalonike yengât ekap

anĝoân kulemgum katyngiopi.

1 O bukulpnenŋe,
¹Yen Tesalonike kapi ambolipŋaje Kutdânenŋe Yesu Kiristohâlebiwiyeŋaje kepeim manmai. Yakât otmâ Awoŋnenŋe Anitâ yet Kutdânenŋe Kiristo orop biwiyeŋaje hikuakmâ konohâk otmu manmai. Nenâmâ Paulo, Sila, otmu Timoteo. Nenŋe yengât nâŋgâm ekap yu kulemgum katyngiain.

Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristoŋe engatyetŋeâk nâŋgây- iŋgim tihityeŋe otdomawot. Yawu otmutâ biwi nâŋgân nâŋgânyeŋaje hikuakmâ konohâk otmâ sânduk sâm gaekgât Anitâ ulitgumain.

Tesalonike yengât manmanyenŋe yakât sâop.

²⁻⁵Emelâk nenŋe yengâlen puwâk taka Kiristohât den pat âlepŋe ekyongowin. Ekyongomunŋe Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyeŋan kionmâ mem hewewej tuhuyekmu den ya nâŋgâŋetâ bulâŋe olop. Yâhâ den ekyongowin yan Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyeŋan ki kionmâ mem hewewej tuhuyehop mâne den ya nâŋgâŋetâ tâŋât otbâp. Yawu gârâmâ den ya ekyongomunŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Kiristohâlen biwiyeŋaje kepeim tem lâuwangiwî. Yâkâlen biwiyeŋaje kepeim bukulpnyeŋe orop buku oraŋgim manbi. Yawu manmâ lohimbi belâŋgen mansai ya den pat âlepŋe ekyongonŋetâ nâŋgânomaihât Kiristo hoŋ bawaŋgim hâhiwin nâŋgâm gai. Otmu Kiristoŋe âwurem ge meyekmâ manman kârikŋan katyekbuap yakât nâŋgâm biwiyeŋe

mem mansai. Otmu umatŋe âlâlâ kakyeŋan yâhâmawân ki lohotŋe otmai. Yawu manŋetâ Anitâŋe meyekmâ nine nanne baratne sâm manman kârikŋahât pat kuyingimu mansai yakât topŋe tetemu ekmâ enĝat yâhâp ki otmain. Yengât yawu nâŋgâm Anitâ mepaemain.

Emelâk den kâsikum yingimunŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu manman âlepŋahât bulâŋe teteyingio. Sâp yan âlâhât wâtŋan kinmâ nep mem manbin yakât topŋe tetemu ekbi. ⁶Den pat ya ekyongomunŋe nâŋgâm Kiristohâlen biwiyeŋe katbi. Sâp yapâek lohimbi belâŋgen manmaiŋe nâŋgâm bâleyingim mem âlâlâ tuhuyekmâ gawi. Yawu otyinginetâ Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwiyeŋe mem hewewej tuhumu kârihem kinmâ biwiyeŋe heronŋe olop. Yâhâ kândikum emelâk Yura nengât kunlipnenŋaje Kiristohât hâkâŋ otmâ yawuâk mem âlâlâ tuhuwi. Mem âlâlâ tuhuŋetâ yan yâkŋe manman kârikŋahât mâtâp meningiwuap yakât nâŋgâm biwi hero nâŋgâop. Nenŋe yâkâlen biwinenŋaje kepeim manmunŋe yakât otmâ mem âlâlâ tuhunenekmai. Yawu otningimai gârâmâ nenŋe manman kârikŋan mannongât nâŋgâm biwi hero nâŋgâmain. ⁷Emelâk yeŋe kârihem kinmâ biwi hero nâŋgâwi. Yakât otmâ Makeronia otmu Akaia ambolipŋaje Kiristohâlen biwiyeŋe kepeimaiŋe den pat yakât alahumai. Yakât otmâ hâmbâi lohimbi belâŋgen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyeknomaiân yâku yawuâk kârihem kinmâ biwi heronŋe nâŋgânomai. ⁸⁻¹⁰Yengât den pat alahumai yakât topŋeâmâ yuwu. Anĝoân nenŋe yengâlen puwâk taka Kiristohât den pat âlepŋe ekyongomunŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yakât heronŋe nâŋgâm mem buku tuhunenekbi. Yawu otmâ Porom Lâpio perâkŋe bet pilâm Anitâ

Manman bulânjahât Amboje yâkâlen biwiyenjae kepeim hoj bawangim gai. Emelâk Anitâje ikje nanje, Yesu, mumuambâ mem yahalop. Mem yahatmu himbimân yâhâmu orowâk tawot. Yakât otmâ yen orop yâkâlen biwinenjae kepeim manmain. Yâhâ lohimbi belângen manmainje orotmeme bâleje tâtâem otnomai yâhâmâ sâp patoen Anitâje yakât matje umatje yingimu menomai. Yawu gârâmâ sâp yan Yesuje himbim pilâm âwurem ge sârejekmu Anitâje mem manman kârikjan katyekmu manmâ yâhâmbisâi. Yakât mambotbangimain. Lohimbi je yengât den pat ya sâm haok tuhujetâ arimu Makeronia otmu Akaiia kapi ambolipje dondâhâlâkje nangai. Yakât otmâ Kutdâhât den pat âlepje ya nangai. Yakât otmâ nenje yengât den pat yakât yâhâpje ki ekyongonom.

**Pauloje yâk yengâlen puwâk
ari olop miop yakât sâop.**

2¹⁻²Nenje angoân Pilipi kapiân ari Kiristohât den pat âlepje kapi ambolipje ekyongomunje nombotjae nângânetâ nahat otmu hâim hilitnenekmâ mem bâlenenekbi yakât topje nangai. Otmu kapi ya pilâm yengâlen takamunje lohimbi belângen manmainje mâtâp manguningim mem âlâlâ tuhunenekbi. Yawu otjetâ Anitâje mem hewewej tuhunenekmu yâkât wâtjan kinmunje hâknenje ki biuk sâop. Yawu otmâ Kiristohât den pat âlepje ya ekyongomunje nângânetâ bulâje olop.³Otmu den pat âlepje ekyongom biwiyenjan kionbin yan ki tâpikgum ekyongowin. Me topnenje ki kuriahakmâ den perâkje kâityongowin.⁴Anitâje lok biwinenje ekmapje Kiristohât den pat âlepje lohimbi ekyongonehât âi sâm ningiop. Yâkje nenekmu ârândâj olâkgât yâkât sât lâum âi ya biwinenjae

tiñâk kepeim lohimbi ekyongom gamain. Yawu otmain yamâ lohimbi je nengât nângâningjetâ yahalâkgât ki nângâmain.⁵Me dennenje nângâm tep hero nângâningjetgât ki den âilongo lonjo otmâ biwiyenjan gewin. Me tewetsenje ninginetgâlâk nângâm den pat bulâje ya ki kâimbojyekbin. Yawu manminiwi yakât topje Anitâ ikñiâk nangap.⁶Bulâjanâk yen me lohimbi nombotje âlâje mepaenenekjetgât ki nângâwin.⁷Kiristo ikñak âi ningim hângânnongomu ikje sâtgât otmâ den kâsikum yingim gain. Yakât otmâ yeje ewe katnenekjet sâm ekyongombâingât dop olop yamâ nenje yawu ki ekyongowin. Yâhâ njan namân gâtje yamâ mâmânjae sisikgum nam wangmap yakât dopjeâk nenje nângâyingim lohotjan otyingiw. ⁸⁻⁹Yawu otyingim biwinenje yengâlen kinmu den pat âlepje kâsikum yingiw. Otmu yeje tânnongom hâhiwin nângâmai sâm nenje Kiristohât den pat âlepje kâsikum yingiw yan nenjahâk âi tuhum yapâ tewetsenje mem senje âlâlâ puluhuakmâ manbin. Nenje yawu otmâ hâhiwin nângâm manbin yakât topje nangai.

¹⁰Emelâk nenje yen orop manmâ Kiristohât den kâsikum yingimunje nângâwi yan nengât manman ya ekbi. Nenje Anitâhât tem lâuwangim uwawapje bia manmâ ki otmâ tâpikguwin. Yakât otmâ Anitâje nenekmu ârândâj olop yawu nangain.¹¹Otmu âwâlipyenjae nimnaomlipyenjae wawaeyekmâ tihityenjae otmai yakât dopjeâk nenje yen kerek mem buku tuhuyekmâ yuwu otyingiw.¹²Lohimbi nombotje biwiyenjae orotok sâop ya mem hewewej tuhuyekbin. Otmu lohimbi nombotje umatje âlâlâ kakyerjan yâhâop yan mem sânduk tuhuyekbin. Yâhâ Anitâjeâmâ meyekmâ ikje kapi himbimân tap yan

katyekbuap. Yan katyekmu manman kârikņan manmâ heroņe otbaņgim mepaenomaihât pat kuyiņgim tihityeņe otmap. Yakât otmâ târârâhâk manņetâ manmanyeņe ekmu ârândâņ olâkgât ekyongowin.

¹³ Anņoân yengâlen taka Anitâhât den bulâņe kâsikum yiņgiwin ya nâņgâņetâ yuwu olop. Den eknongoņetâ naņgain yuâmâ lokgât nâņgân nâņgânâmbâ ki tetemu eknongoai. Yuâmâ Anitâhât den bulâņe oap. Yawu sâm mem biwiyenjan katbi. Biwiyenjan katmâ nâņgâņetâ biwiyeņe kelihakmu yâkâlen biwiyenjaņe tiņâk kepeim manmâ gai. Yakât nâņgâm haoņmâ ârândâņ Anitâ mepaemain. ¹⁴ Bukulipne, yeņe Yesu Kiristohâlen biwiyenjaņe kepeim manņetâ bukulipyenjaņe nombotņe yekmâ nâņgâm bâleyiņgim topņe âlâlâ mâņgâeyekmâ gai. Yakât dopņeâk emelâk Yura lohimbi nombotņe Kiristohâlen biwiyenjaņe katbi yan bukulipyenjaņe nâņgâm bâleyiņgim topņe âlâlâ mâņgâeyekbi. Emelâk Anitâņe poropeteliņe den ekyongomu yâkņe Yura nengât tâmbâlipnenņe ekyongowi. Tâmbâlipnenņe den ya nâņgâņetâ gemu bet pilâm poropete dondâhâlâk yongoņetâ muwi. ¹⁵⁻¹⁶ Otmu Kutdânenņe Yesuņe Anitâhât den ya Yura lohimbi ekyongop. Ekyongomu papatolipyenjaņe nâņgâm bâlewaņgim yawuâk mem âlâlâ tuhum kuņetâ muop. Otmu nen aposololipņe gurâ pâku lohimbi yengâlen ari Kiristohât den pat âlepņe ekyongomain. Ekyongomonņe nâņgâm Kiristohâlen biwiyenjaņe katņetâ Anitâņe manman kârikņahât pat kuyiņgimu mansai. Yawu otmain yakât Yura papatolipnenņe mâtâp maņguningim watnenekmâ mem âlâlâ tuhunenekmai. Otmu pâku lohimbi gurâ mem ge katyekmâ mâtâp maņguyiņgimai. Yakât otmâ Anitâņe nâņgâmu dondâ bâlemu

tâmbâlipnenņe mem bâleyekmâ gawi ya bâiņe meņetâ pesuk yap. Yakât otmâ Anitâņe matņe umatņe yingimu umatņe âlâlâ kakyeņan yâhâwuap.

Pauloņe âwurem ari yekbom sâm biwiyenjaņe nâņgâop.

¹⁷ Bukulipne, Yura ambolipņe miti emetņahât galem manmai yaņe mem âlâlâ tuhunenekmâ watnenekņetâ pilâyekmâ takawin. Nimnaom âwâ mâmâlipyenjaņe mum pilâyekņetâ mandu manmai. Ya lohimbiņe yekmâ tepyeņe nâņgâmai. Yakât dopņeâk nenņe yengât kapi pilâm takawin yapâek yeņe mandu towat mansai nâņgâm tepnenņe nâņgâyiņgim manmâ gain. ¹⁸ Otmu pilâyekmâ takawin ya ki kâlep otmuâk âwurem taka yen yekne sâm otbin. Yawu otmunņe Satanne mâtâp maņguningim yâhâmu hâum pâpgum pilâm Aten kapiân tatbin. Nâņe yen yekbe sâm yawu otban. ¹⁹⁻²⁰ Nenņe heroņe nâņgâyiņgim yengât den pat ya lohimbi ekyongom mepaeyekmâ mansain yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Nenņe yengâlen taka Kiristohât den pat âlepņe puwâk ekyongomonņe nâņgâm yâkâlen biwiyenjaņe kepeiwi. Yakât otmâ Kutdânenņe Yesuņe âwurem ge yen orop menenekmu yâkât senņan kinnom. Sâp yan yengât heroņe nâņgâmunņe Kiristone nâņgâmu âlepņe otbuap.

3¹⁻² Aiop, Yura ambolipņe miti emetņahât galem manmaine watnenekņetâ pilâyekmâ Aten kapiân taka tatbin. Otmu yen gurâ girawu mem âlâlâ tuhuyekņetâ mansai sâm yengât nâņgâm ketet otmâ mansain. Bukune Timoteo, orowâk manmâ Anitâ hoņ bawaņgim Kiristohât den kâsikum lohimbi yingimain. Yakât otmâ yâkņe yengâlen taka mem heweweņ tuhuyehâkgât hâņgângumune takamu nâņe niniâk tatban. ³⁻⁴ Emelâk

nenje yen ki pilâyekmâ takawin yan yeje Kiristohâlen biwiyenaje kepeim manjetâ lohimbî belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyeknomai yakât topŋe ekyongomunje nâŋgâwi. Den ekyongowin yakât bulâŋe yamâ mem âlâlâ tuhuyekbi yan tetemu ekbi. ⁵Mem âlâlâ tuhuyekbi yan yeje lohottje otmâ Kiristo betgunjetgât Kâitgu Kâitgu Amboŋe Satanje biwiyenjan kionop. Yawu olop. Yakât Kiristohât den pat âlepŋe imbiâk kâsikum yingiwîn mon sâm gorânihimu Timoteo hâŋgângumune yengâlen takaop.

Timoteŋe Tesalonike ambolipŋe yengât den pat Paulo ekuop.

⁶⁻⁸Otmu yengâlembâ purik sâm âwurem nâhâlen takaop. Taka yeje Kiristohâlen biwiyenaje tiŋâk kepeim buku oraŋgim manmâ nâhât tepyeŋe nâŋgânihimai yakât den pat eknohop. Eknongomu nâŋgâmune tepne welâmŋan giop. Yakât otmâ yengâlen takamune enakmâ tep hero naŋganŋinomgât nâŋgâm gan. Yawu gârâmâ sâp yiwereŋe yuâmâ lohimbî belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhunekjetâ hâhiwin kakŋan mansan. ⁹Hâhiwin kakŋan mansan yamâ yeje Kutdânenŋe Kiristohâlen biwiyenaje tiŋâk kepeim manmâ gai yakât den pat nâŋgâmune biwine heweweŋ otmu Anitâ heronje nâŋgâwaŋgim mepaeman. ¹⁰Emelâk Kiristohât den kâsikum yingimunje nâŋgâŋetâ keterakyiŋgiop. Yakât otmâ yengâlen âwurem taka yâkât den topŋambâek kâsikum yingimune nâŋgâŋetâ keterakyiŋgiâk sâm Anitâ ulitgum biwinaŋe mem mansan.

¹¹Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesuŋe nâŋgânihimutâ âwurem taka yekbomgât naŋgan. ¹²Anitâŋe yen mem heweweŋ tuhuyekmu buku oraŋgim mansai

yawuâk torokatmâ mannomai. Yawu manmâ biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmu lohimbî belângen manmai ya gurâ nâŋgâyŋginomai. Yawu gârâmâ nenje yengât nâŋgâyŋginomain yakât dopŋeâk nâŋgâyŋginomaihât naŋgan. ¹³Yawu nâŋgâyŋginomai yanâmâ Anitâhât wâtŋan kinmâ Kiristohâlen biwiyenaje tiŋâk kepeim mannomai. Yawu manjetâ Kutdânenŋe Yesuŋe aŋelolipŋe meyekmâ âwurem gewuap yan Awoŋnenŋe Anitâ yâkât senŋan kinŋetâ yekmu ârândâŋ otmu nine nanne baratne koko salek sâwuap.

Manman girawu manmunje Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otbuap.

4 ¹⁻²Aiop, yuwu sâmune nâŋgâŋet. Manman girawu manjetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap yakât den kâsikum yingimunje nâŋgâm lâum manmâ gai. Nen Kiristohât aposololipŋe orop biwinenŋaje kepeiakmâ konohâk otmu mansain. Yakât otmâ yâkât sâtgât otmâ den pat âlepŋe ya ekyongomunje nâŋgâŋetâ keterakmu lâum manmâ gaŋetâ yekmunje tipiŋe âlepŋe oap. Ya torokatmâ tiŋâk lâum manjetâ Anitâŋe yekmu âlepŋe otbuap. ³Yeje târârâhâk mannomaihât Anitâŋe nâŋgâmap. Yawu manmâ kâwâ konda ki otnomai. ⁴⁻⁵Lok belângen manmaiŋe imbi yekmâ tepyeŋe uk sâmu otmâ tâpikgunjetâ umatŋe tetemu yakât kakŋan miakmâ manmai. Yâkŋe otmai yawu ki otnomai. Yeŋeâmâ orotmeme tâŋ tâŋâk watmâ imbi meyekŋetâ lohimbîŋe nâŋgâyŋginjetâ yahatbuap. ⁶Emelâk girem den âlâ yuwu ekyongomunje nâŋgâwi. Lok âlâ me âlâŋe bukulipyenŋe yengât imbi yekmâ otnomai yamâ Kutdâŋe yakât matŋe umatŋe yingimu menomai. ⁷Nenŋe Kiristohât mâtâp watmâ kâwâ konda ki otmâ mannehât Anitâŋe menenekmâ ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge

biwinenŋe mem hewewenŋe tuhumap. ⁸Yakât otmâ lok âlâ me âlâne den ekyongoan yu betgunomai yamâ nâ betnohoain sâm Anitâ betgunomai.

⁹⁻¹⁰Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakŋe biwiyenŋe mem hewewenŋe tuhumap. Yawu otmu Makeronia hânân Kiristohât komot mansai ya orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋim mansai. Yawu otmâ mansai ya yawuâk torokatmâ otmâ mannomaihât nangan. Emelâk yakât topŋe ekyongomunŋe nâŋgâwi. Yawu gârâmâ nâne den kâlep ki kulemgum katyŋgiwom. ¹¹Emelâk den ekyongowin ya âlâkuâk ekyongomune nâŋgânet. Yeŋe lohotŋan manmâ tat tat memeyenŋe galemgum heŋgenŋum mannomai. Yawu manmâ ki konam im bukulipyenŋe nem watyeknomai. Otmu bukulipyenŋe yengât tat tat memeyenŋe yakât nâŋgâm ki enŋatyeŋan genomai. ¹²Yâhâ âi meŋetâ yanâmâ manmanyenŋe tetewuap. Yawu otmâ mannomai yan lohimbi belângen manmaiŋe yekmâ ewe katyeknomai.

Kutdânenŋe Yesu âwurem gewuap yakât sâop.

¹³Bukulipne, lohimbi belângen manmai yengât sese buwulipyenŋe me âwâ mâmâlipyenŋe mumai yan “muŋetâ pesuk yap” sâm isem we bâle nâŋgâm manmai. Yeŋe yawu otmaihât sese buwulipyenŋe me âwâ mâmâlipyenŋe Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim manmâ gam muwi ya yengât sâmune nâŋgânet. ¹⁴Yesuŋe muop yamâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. Yakât dopŋeâk Yesuŋe himbimâmbâ âwurem gewuawân lohimbiŋe Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim manmâ gam muwi ya Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatyekbuap. Yakât nâŋgâmunŋe bulâne otmap.

¹⁵Otmu Kutdânenŋe Yesuŋe aposololipŋe den kâsikum yingiminiop yakât sâmune nâŋgânet. Kiristoŋe âwurem ge menenekmu himbimân yâhânom yan ikŋe lohimbi muŋetâ hanyongowi ya meyekmu orowâk yâhânom. ¹⁶Anŋoân Kutdânenŋe ikŋe aŋelolipŋe yengât kunyenŋe ekumu lâmun kunbuap. Lâmun kunmu Kutdâne himbimâmbâ gemu ikŋe lohimbi muwi ya mumuŋambâ yahatnomai. ¹⁷Mumuŋambâ yahatŋetâ orowâk elem kakŋambâ yâhâmunŋe Kiristoŋe ge haŋân peneningiwuap. Haŋân peneningimu yâk orop tatmâ yâhâmbisâin. ¹⁸Otmu biwinenŋe gemap sâm yakât nâŋgâm alahum biwi sânduhân karakmâ mannom.

Kutdânenŋe âwurem gewuap yakât biwi golâek otmâ mannom.

5 Kutdânenŋe pârâk sânsânâk âwurem ge menenekbuap yan kulem girawu tetemu ekmâ nâŋgânom ya emelâk ekyongomunŋe nâŋgâwi. Yakât otmâ den kâlep ki kulemgum katyŋgiwom. ²Kutdânenŋe gewuap yakât den âlâen hâum sâmune nâŋgânetâ keterakyŋgiâk. Kapi ambolipŋe yengât kasalipyenŋe sâp girawuân taka itit kiom tuhuyŋginomai ya ki ekyongomai. ³Kapi ambolipŋe “Nen gulip mansain,” sâm otŋetâ yan kasalipyenŋe taka pârâk sânsânâk yongom kiom tuhuyŋgimai.

Aiop, umatŋe ya kaknenŋan yâhâmap sâm mâtâp ya maŋgunomaihât dop ki tap. Yakât topŋe nâŋgânetâ keterahâkgât imbi tepdâ yengâlen hâum sâmune nâŋgânet. Imbi tepdâne naom mene sâm otmai yan naomŋe hâliliakmâ tatmu hâhiwin nâŋgâm belângen memai. Yakât dopŋeâk umatŋe ya kakyenŋan yâhâmu hâhiwin nâŋgânomai. ⁴⁻⁵Bukulipne, Kutdâne âwurem gewuap yakât emelâk ekyongomunŋe nâŋgânetâ haŋ

sâyîngiop. Yawu gârâmâ yakât topñahât ki pâpğum mansai. ⁶⁻⁷Lok nombotñaje biwi pâlâmñe manmâ to kârikñe nem hâlim milim otmai. Yawu otmai yakât umatñe topñe topñe kakyenjan yâhâwuap ya ki nâñgâmai. Yâhâ yeñeâmâ mambotbangim biwi golâek mannomai yanâmâ pârâk sânsânâk takamu ki pârâk pilânomai. ⁸Otmu biwiyeñe galemahom yuwu mannomai. Lohimbi belângen manmaiñe mem bâleyekñetâ biwiyeñe gemapğât Kiristohâlen biwiyeñaje kepeinomai. Me yeñe sâm bâleangim hionjakmaiñetâ biwiyeñaje kepeiakmâ konohâk otmu buku orañgim mannomai. Yawu otmâ Kutdâñe âwurem ge meyekmâ manman kârikñan katyekbuap yakât nâñgâm biwiyeñaje mem mannomai. ⁹Anitâñe lohimbi kerek nengât manmannenñahât matñe âlâku ikñiâk ikñiâk kâpekningiwuap. Sâp yanâmâ lohimbi belângen manmâ orotmeme bâleñe otmai ya matñe umatñe yîngimu mem hâhiwin kakñan manmâ yâhâmbisâi. Yâhâ yenâmâ nen orop Kutdânenñe Yesu Kiristoñe sâreerenekmâ manman kârikñan katnenekbuap yakât Anitâñe sâm kalop. ¹⁰Kiristoñe kawenenñan kinmu kuñetâ muop. Yakât otmâ yâkâlen torokatmâ manman kârikñan mannom. Yakât otmâ manmunñe gewuap me mumunñe gewuap sâp yan menenekmu yâk orop tatmâ yâhâmbisâin. ¹¹Yakât nâñgâm biwinenñe gemap sâm sâp yiwerenñe tânahom biwi sânduñan karakmâ mansai yawuâk otmâ yâhânomai.

Pauloñe girem den ekyongop.

¹²Nenñe Kutdâñetâ sâtğât otmâ lok meyekmâ galempongom den kâsikum yîngiñet sâm katyekbin ya ewe katyeknomai. ¹³Galem yañe âi ya biwiyeñaje tiñâk mem mansai yakât otmâ nâñgây-

îngiñetâ yahatmu buku otyîngiñetâ yâk orop buku konok otmâ mannomai.

¹⁴Lohimbi nombotñaje konam imai ya sâyîngiñetâ âi tuhunomai. Otmu lohimbi nombotñe biwiyeñe orotok sâmu mansai ya mem hewewenñe tuhuyekñetâ biwiyeñe ârândâñ otbuap. Otmu lohimbi nombotñe Anitâñetâ den ki nâñgâm henğenğumaiñe orotmeme inñe ya otmunñe mem bâlenenekmap sâm gorây-îngimap. Lohimbi yawuya Anitâñetâ den topñambâek kâsikum yîngiñetâ nâñgâm mannomai. Otmu lohimbi nombotñaje mem bâleyeknomai ya lohotñan otyînginomai. ¹⁵Lohotñan otyîngim matñe ki kâpekyinginomai. Yawu otmâ buku orañgim tânahom mannomai. Otmu lohimbi belângen manmaiñe mem bâleyeknomai ya yawuâk mem buku tuhuyeknomai. ¹⁶⁻¹⁸Otmu wuân me wuân teteyîngiwuap yan haonmâ ârândâñ Anitâñetâ heronñe nâñgâm mepaembisâi. Orotmeme yu otmâ Kiristo orop biwiyeñaje kepeiakmâ konohâk otmu mannomaiñetâ Anitâñe nâñgâmap.

¹⁹⁻²⁰Otmu Wâtğât mâmâñahât Heakñe lok âlâ me âlâ lauyeñe mem hewewenñe tuhuyekmu den ekyongonñetâ nâñgânomai. Yakât ki nâñgânñetâ gemu kuyînginomai. ²¹⁻²²Lohimbi âlâ me âlâñe den ekyongonñetâ nâñgânomai me orotmeme âlâ otñetâ eknomai. Yawu otñetâ yañe Anitâñetâ den orop lâuakdomawot me bia sâm yakât ekmâ kiwilim henğenğunomai. Lâuakdomawot otmuâmâ ya nâñgânomai. Yâhâ ki lâuakdomawot otmuâmâ ya ki nâñgânomai.

Den bâiñe sâop.

²³Anitâ Biwi Sânduñe Amboñaje manman bâleñe yapâ meyekmâ biwi nâñgân nâñgânayeñe galemgumu târârâhâk mannomaiñetâ nâñgâm ulitguman. Yawu mannomai yan Kutdânenñe Yesu Kiristoñe âwurem

ge yekmu ârândâŋ otbuap. ²⁴Anitâŋe ikŋahâk meyeŋop. Yakât otmâ yeŋe yâkât wâtŋan manmâ yâhâm sâp patoen Kiristohât senŋan koko salehâk kinnomai.

²⁵Nengât sâm Anitâ ulitgunomaihât naŋgan.

²⁶Anitâ yet Kiristo yetgâlen biwiyenŋe kepeim mansai yeŋe heronŋe naŋgaŋginomai.

²⁷Den yu Kutdâhât sâtŋât otmâ kulemgum katyŋŋian yu sâlikum bukulipyenŋe ekyongoŋetâ kerekŋe nâŋgânomai. ²⁸Kutdânenŋe Yesu Kiristo tihitnenŋe otmaŋŋe yen orop tatmu yâkât wâtŋan manŋetgât Anitâ ulitguman. Bâiŋ.

Nâ bukuyeŋe,
Paulo

2 Tesalonike

*Pauloŋe Tesalonike yengât ekap
betjehen kulemgum katyngiŋiop.*

1 O bukulpnenne,
¹Yen Tesalonike kapi ambolipŋaje Kutdânenne Yesu Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai. Yawu manŋetâ Awoŋnenne Anitâ yet Kutdânenne Kiristo orop biwiyenaje hikuakmâ konohâk otmap. Nenâmâ Paulo, Sila, Timoteoŋe nenŋe yengât nâŋgâm ekap yu kulemgum katyngiain.

²Yengât nâŋgâm Anitâ yuwu sâŋ ulitgumain. “O, Awoŋ, gâŋe Kutdânenne Yesu Kiristo orop Tesalonike kapi ambolipŋe Kiristohâlen biwiyenaje kepeim mansai ya yengât tihityenaje otmutâ biwi nâŋgân nâŋgânyenaje kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâekgât ulitgohoin.” Yawu sâŋ ulitgumain.

Kiristoŋe âwurem ge biwinenŋahât topŋe ekbuap.

³Emelâk yeŋe Kiristohâlen biwiyenaje katmâ buku oraŋgim manŋetâ yekmunŋe ârândâŋ olop. Otmu yapâek yâkât tem lâuwaŋgim bukulpnyeŋe orop biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmu manmâ gai yakât nâŋgâmunŋe âlepŋe oap. Yengât nâŋgâm haonmâ ârândâŋ Anitâ mepaem yâhânongât naŋgain. Yawu otmunŋe âlepŋe otbuap.
⁴Otmu lohimbi belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyekmâ hâhiwin kakŋan katyekŋetâ manmai. Yawu otyingŋetâ Kiristohâlen biwiyenaje tiŋâk kepeim ki lohotŋe otmâ manmâ gai. Yakât nâŋgâm mepaeyekmâ yengât den pat ya Anitâhât lohimbi kapiŋe kapiŋe manmâ arai ya ekyongomain.

⁵Aiop, mem âlâlâ tuhuyekŋetâ hâhiwin kakŋan manmâ gai yan

biwiyenaje ki orotok yap. Yakât otmâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otmu tihityenaje otmap. Otmu sâp pato tetewuap yan manman sânduhân katyekmu manmâ yâhâmbisâi. ⁶Anitâŋe otmain memain yakât matŋe dopnenŋanâk kâpekningimu memunŋe ârândâŋ otbuap. Yâhâ yenâmâ lohimbi belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyekŋetâ hâhiwin kakŋan mansai. Yakât matŋe yâkŋe yawuâk hâhiwin bâlenje yingiwuap. ⁷⁻⁸Yâhâ yenâmâ nen orowâk manman sânduhân mem katnenekmu manbisâin. Sâp pato tetewuap yan Kutdânenne Yesuŋe aŋelolipŋe meyekmu himbimâmbâ genomai. Gem yan mâmâŋe otyingimu lohimbiŋe Anitâhât hâkâŋ otmâ Kiristohât den pat âlepŋe ki lâumai ya matŋe yinginomai. Yawu otmâ kâlâpŋe punduŋ sâŋ ge seyekmu hâhiwin nâŋgâmbisâi. ⁹Kutdâ Wâtŋât Amboŋaje laŋinŋan tatmap yapâek mem ketetyekmu omoŋ bâlenan tatmâ hâhiwin nâŋgâmbisâi. ¹⁰Otmu nenŋe yâkâlen biwinenŋaje kepeim manmain. Yakât otmâ yâkât den pat âlepŋe yen ekyongomunŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yawuâk yâkâlen biwiyenaje kepeim manmai. Yen orop yawu mannom otmuâmâ yâkŋe âwurem ge menenekmu heronŋe nâŋgâwaŋgim mepaem manbisâin.

¹¹Yakât nâŋgâm yengât yuwu sâŋ Anitâ ulitgumain. “O Awoŋnenne Anitâ, emelâk Tesalonike kapi ambolipŋaje Kiristohâlen biwiyenaje katŋetâ manman kârikŋahât pat kuyingion. Kiristohâlen biwiyenaje kepeim denŋe tâŋ tâŋâk lâum hoŋ bawaŋgim lohimbi buku otyinginehâlâk nâŋgâmai. Yakât otmâ yâkŋe gâhât wâtgan kinmâ buku otyingim manŋetâ yekdâ ârândâŋ otbuapŋât naŋgan. ¹²Gâŋe Kutdânenne Yesu Kiristo orop tihityenaje otmâ mem hewewej tuhuyekmutâ yawuâk manmâ

yâhânomai. Yawu manmâ yâhâñetâ Yesuñe âwurem ge meyekbuap yan nen hârok yâkât nâñgâmunñe yahatmu mepaenom. Otmu yâkñe gurâ yawuâk nâñgâningimu yahatbuap. Yawu otmâ heronje nanñanñinom.

Girem Den Kukuñahât Amboñe yâkât topñe.

2 Kutdânenñe Yesu Kiristoñe himbimâmbâ âwurem ge ikñe lohimbi menduhunenekbuap yakât topñe nâñgâm heñgenñunetgât yuwu sâmunene nâñgâñet. ²Lohimbi nombotñanñe nâhât den golâ gahaem yuwu sâmai. “Wâtgât mâmâñahât Heakñe biwiñan kionñmu “Kutdânenñe getek âwurem gewuap.” sâmu nâñgâwin,” yawu sâmai. Me yuwu sâmai. “Kutdânenñe getek âwurem gewuap” sâm lohimbi den kâsikum yingimap.” Yawu sâmai. Otmu nombotñanñe yuwu sâmai. “Kutdânenñe getek âwurem gewuap” sâm pepa kulemgum katningimu ekmain.” Nâhâtñe “den yawu sâmap” sâñetâ nâñgâmunene ki bulâñe otmap. Yakât otmâ den ya nâñgâm ki pârâk pilâm biwiyeñe ahom niakbuap. ³Lok âlâ me âlâñe wuân me wuân otmâ kâityongonñetâ biwi nâñgân nâñgânyene hâlim milim otmapgât den âlâ yuwu sâmunene nâñgâm biwiyeñan katñet. Kutdânenñanñe ki âwurem gewuap yan lohimbi kiñgitñe orowâkñe gawamangât girem den âlâlâ ya loñgâem Anitâ pilânomai. Anitâ pilânomai ya yengât kunyeñe, kutñe Den kuhuhât Amboñe ya, tetemu lohimbi kerekñe ekñetâ sâtñe kârikñe otbuap. ⁴Yâkñe ikñahât nâñgâmu yahatmu Anitâhât kawenñan kinbe sâm otbuap. Yawu otmâ lohimbine senñe âlâlâ Anitâhât pat katñetâ tap ya mem gulip tuhuwuap. Otmu pâku lohimbine Porom Lâpiolipyeñe me wahap yu

me ya mepaemai ya gurâ mem gulip tuhuwuap. Yawu tuhum lohimbi kerekñe mepaenekñet sâm Anitâhât opon kâmbukñan yâhâ Anitâ oan sâm kawenñan tatbuap. Yawu gârâmâ emelâk Anitâ Manman Amboñanñe lok yuñe hiliwahowuapgât sâm kalop. ⁵Âlâñe yakât ki ekyongop? Nâñe emelâk ekyongowan yakâ.

⁶Yawu gârâmâ sâp yiwerene yuâmâ Anitâ pilânomai ya yengât kunyeñe, kutñe Den Kuhuhât Amboñe yâkñe tetewuapgât mâtâp manñuakmâ tap. Yakât topñe emelâk ekyongomune nâñgâwi. Den Kuhuhât Amboñe tetemu eknomai yakât sâpñe emelâk Anitâñe kalop. Sâp kalop ya Anitâñe ekmu ârândâñ otmu lok ya tetewuap. ⁷Âun yuâmâ Den Kuhuhât Amboñe ki nâñgâwanñiain. Yawu gârâmâ yâkñe lohimbi nombotñe yengât kakyeñan mem girem den âlâlâ loñgâemai. Gâmâlâk wuânñe yâkât mâtâp manñuwangim tapñe keterakmu yanâmâ tetekñan tetemu lohimbine eknomai. ⁸Ekmâ nâñgâwanñiñetâ lohimbi kiñgitñe orowâk kâityongowuap. Yawu gârâmâ Kutdânenñe Yesuñe âwurem ge ekmâ launñambâ kahaponñ hânñgutmu lok ya gulip otbuap. Yawu otbangiwuap yan lohimbine ekñetâ hâu sâsâ otbuap.

⁹Aiop, Den Kuhuhât Amboñanñe lohimbi mem bâleyekbuap yakât sâmunene nâñgâñet. Kâitgu Kâitgu Amboñe Satanñe mâmâñe otbangimu kulem perâkñe topñe topñe mem lohimbine ekñetâ ewe membe otbuap. ¹⁰⁻¹²Yawu otmu Kiristohât den pat âlepñe ya nâñgâñetâ gemu bet pilâm hiliwahonomaihât pat manñomai. Yakât otmâ Anitâñe Nâñgân nâñgân perâkñahât Amboñe hânñgângumu ge biwiyeñan kionñbuap. Biwiyeñan kionñmu Den Kuhuhât Amboñanñe den perâkñe topñe topñe kâityongomu

orotmeme bâleje tâtâem otmâ mannomai. Yawu manjetâ sâp patoen Anitâje biwiyenahât topje ekmâ sâm hâreyingimu Kutdânenje Yesuje ki sârereyekbuap. Yakât otmâ hiliwahonmai.

Yesu Kiristone menenekmâ manman kârikjan katnenekbuap.

¹³⁻¹⁵ Bukulipne, Anitâje hân hibim ki kândikyotgop yan yen wawaeyekmâ manman kârikjan katyekbom sâm kalop. Yakât otmâ Wâtgât mâmânahât Heakje mem hewewej tuhuyekmu Kiristohât den pat âlepje ekyongomunje nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenje katbi. Yâkâlen biwiyenje katjetâ Anitâje nine nanne baratne sâm meyhohp. Yakât otmâ nenje yengât nângâm haonmâ ârândâj Anitâ mepaem yâhânom yawu biwinenjae nângain. Anitâje meyhohp. Yakât den pat bulâje orowâk tatmâ kâsikum yingiwîn me âlâengen ari tatmâ ekap kulemgum katyingiwîn. Den ya biwiyenjan katmâ târârâhâk lâum mannomai. Yawu manjetâ yanâmâ Kutdânenje Yesu Kiristone yen orop menenekmâ hibim lajinjan katnenekmu tatmâ yâhâmbisâin.

¹⁶ Awojnenje Anitâje ikjahâk wawaenenekmâ biwinenje mem hewewej tuhomap. Yawu otningimu biwinenje sânduk sâmu manman kârikjan mannom sâm biwinenje hikum manmain. Yakât otmâ yengât nângâm Anitâ yuwu sâm ulitgumain. “O Awojnenje Anitâ, gâje Kutdânenje Yesu Kiristo orop Tesalonike kapi ambolipje yengât biwiyenje mem hewewej tuhuyekdomawot. ¹⁷ Yawu otyingimutâ lohimbije yetgât wâtyetjan kinjetâ manmanyenje kelihakmu orotmeme âlepjeâk otmâ mannomaihât nângain.” Yawu sâm Anitâ ulitgumain.

Kutdânenjae tihitnenje otmâ ki betnongowuap.

3 Bukulipnenje, yeje Anitâ ulitgujetâ Kiristohât lohimbije yâkât den pat âlepje sâm haok tuhunomai. Sâm haok tuhujetâ lohimbi wosapâ wosapâ manmâ araije nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenjae kepeinomai. Otmu yeje yâkâlen biwiyenjae kepeim manmâ gai yan lohimbije manmanyenje ekmâ Anitâ mepaem gai. Otmu yâkje gurâ Kiristohâlen biwiyenjae kepeim manmâ yâhânomai yan lohimbije manmanyenje ekmâ Anitâ mepaenomai. ² Yâhâ nenjeâmâ den pat âlepje ekyongomunje lohimbije nombotjanje nengât den ya nângâjetâ gemu bet pilâm mem bâlenenekmai. Yakât otmâ yeje Anitâ ulitgujetâ bâtyenambâ menenekmâ tihitnenje otbuapgât nângain.

³ Kutdânenjae yengât tihityenje otbuap. Yawu otmâ mâmâje otyingimu yeje yâkât wâtjan kinjetâ Manman Bâlenjahât Ambojae mem ge katyekbe sâm hâum pâpguwuap. ⁴ Yen den kâsikum yingiwîn ya nângâjetâ bulâje otmu nen orowâk Kutdâhâlen biwinenjae kepeim manmain. Yakât otmâ den ya lâum manmâ gai yawuâk lâum manmâ yâhânomaihât engat yâhâp ki otmain.

⁵ Lohimbi belângen manmainje mem âlâlâ tuhuyekjetâ yanâmâ Anitâje tihityenje otmu Kiristohât wâtjan kinjetâ biwiyenje sânduk sâmu mannomai. Otmu Kutdânenjae biwiyenjan gemu yakât topje nângâm hengenjujetgât nângain.

Nenje konam ki inom.

⁶ Kutdânenje Yesu Kiristohât sâtgât otmâ yuwu sâmunje nângâjet. Âi mem mannomai sâm den kâsikum yingiwîn

ya bukulipyenye nombotjanje nângânetâ nahat otmu konam im gai. Yakât otmâ yenye den sâyinginetâ âi menomaihât nangain. ⁷Nenye yen orop manbin yan nepgât mâtâpne tiripyongomunye ekbi ya watmâ nep mem manjetgât nangain. ⁸Lohimbiye senje âlâlâ tânnongowi yakât matje yingiwîn. Otmu yenye nen tânnongone sâm senje âlâlâhât pâinmai hât nenye den kâsikum yingiminiwin yan nenjahâk nep tuhum yapâ tewetsenye mem senje âlâlâ puluhuakminiwin.

⁹Den kâsikum yingiminiwin yakât matje sot me senje âlâlâ tânnongombâihât dop. Yamâ nenye nepgât mâtâpne watmâ manjetgât nângâm nenjahâk nep memunye ekbi. ¹⁰Yawu otmâ yuwu sâm ekyongowin. “Lohimbi âlâ me âlâ konam imai yâhâmâ sot ki yinginetâ nenomai.”

¹¹Yengâlen gâtne nombotjanje konam im bukulipyenye yengâlen ari nem watyekmai. Yawu otmâ bukulipyenye yengât manmanyenye âlepne ya mem bâleyingimai. ¹²Kutdânenne Yesu Kiristohât sâtgât otmâ girem den ekyongonetâ ya nângâm nep mejetâ manmanyenye kuwihakmu mannomai.

¹³Yenye orotmeme âlepneâk otmâ manjetâ biwiyenye ki orotok sâwuapgât nangain. ¹⁴⁻¹⁵Otmu den kulemgum katyingiain yu lohimbi ekyongonomai. Ekyongonetâ nombotjanje Kiristohât den nângânetâ gemu bet pilâm mansai ya ki kasa otyingim watyekjetâ arinomai. Konam imai yakât den sâyinginetâ anjalakmâ âi menomai.

Den bâinje sâm hâreop.

¹⁶Umatne âlâlâ teteyingiwuap yan Kutdâ Biwi Sânduk Ambojanje ikjahâk biwiyenye mem sânduk tuhuyingimu manmâ yâhânomai. Kutdânenjanje yen orowâk tatmu mannomai.

¹⁷Otmu lok ekap kulemguan yu sâ-mune kiripi nihimu bâinjenen ninak kutne kulemguan. Yu ekmâ nâhâitje nângâningim mansap yawu nângânomai. Ekap âlâlâ kulemguman yamâ yuwuâk watmâ kutne kulemguman.

¹⁸Kutdânenne, Yesu Kiristo tihitnenne otnapne yen orop yâkât wâtjan manjetgât Anitâ ulitguman. Bâin.

Nâ bukuyenye,
Paulo

1 Timoteo

Pauloŋe Timoteohât ekap

anĝoân kulemguop.

1 O nanne Timoteo,
¹Nâmâ Paulo. Anitâ Tihit tihit Amboŋaje Yesu Kiristo orop biwiyetŋe kepeiakmâ konohâk otmu Kiristohât aposolo katnekmâ âi nihimutâ mem mansan. ²Âi ya mem Kiristohât den pat ekgohomune nânĝârâ bulâŋe otmu nanŋe âwâŋaje tânahomawot yakât dopŋeâk yâkâlen biwinetŋaje kepeim tânahom hoŋ bawaŋgimait. Otmu Kiristoŋe âwurem ge nine lohimbi sâŋm menenekmu manman kârikŋan mannongât nânĝâm biwinenŋaje mem mansain. Otmu gâhât nânĝâm Anitâ yuwu sâŋm ulitguman. “O Awoŋ, gâ Kutdânenŋe Yesu Kiristo orop Timoteo nânĝawaŋgim tihitŋe otmutâ biwiŋe sânduk sâekgât ulitgohoman.” Yawu sâŋm ulitguman.

Lok nombotŋaje Kiristohât den pat âlepŋe kelanĝatbi.

³Nâŋe anĝoân Epeso kapi pilâm Makeronia hânân yu takawe sâŋm den ekgohowan ya âlâkuâk sâŋmune nânĝâ. Epeso kapi ambolipŋe nombotŋaje yeŋe engatyeŋeâk watmâ Anitâhât den bukulipyenŋe kâsikum yinĝim gai. Yawu gârâmâ den ya kelanĝatmâ kâsikum yinĝim gai ya nânĝâmune Kiristohât den pat yawu ki oap. Yawu gârâmâ gâŋe Epeso kapiân tat yakât otmâ gâŋe kuyinĝirâ pilânomai. ⁴Yâkŋe Anitâhât den ya wangim tâmbâlipyenŋe yeŋe biwiyenĝambâ den âlâlâ tetemu alahum gawi ya torokatmâ kâsikum yinĝimai. Otmu tâmbâlipyenŋe yengât topyeŋe girawu tap yakât sâŋm âi pâi tuhuakmai. Yawu otmai yan Kiristohâlen biwiyenŋe

tiŋâk ki kepeimai. Yakât otmâ nânĝân nânĝânyenŋe hâlim milim otmu manmanyenŋe ki kelihakmap. Yakât otmâ gâŋe kuyinĝirâ pilânomaihât nanĝan. ⁵Nenŋe Kiristohât den pat âlepŋe yu lohimbi kâsikum yinĝimunŋe nânĝâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe tiŋâk kepeinomaihât yâkŋe menenekmâ âi sâŋm ningiop. Otmu yâkâlen biwiyenŋe kepeinetâ tosayeŋe pilâyinĝimu biwiyenŋe sânduk sâmu yaŋak bukulipyenŋe orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmu nanĝanĝimai. Yawu otmâ Kiristohât mâtâp tâŋ tâŋâk watmai. ⁶Yawu gârâmâ lohimbi ya yengât topyeŋe ekgohoan yan Kiristohât mâtâp ya tâpikgum den tâŋât alahumai. ⁷Otmu emelâk Anitâŋe girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop ya nenŋe topŋambâek nânĝâm bukulipnenŋe kâsikum yinĝiain sâmai. Yawu sâmai yamâ yeŋe girem den yakât topŋahât pâpĝum ki kâsikum yinĝim heŋĝengumai. Yakât otmâ gâŋe kuyinĝirâ pilânomaihât nanĝan.

⁸Aiop, Anitâŋe girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop yakât yuwu sâŋmune nânĝâ. Yamâ âlepŋeâk hârok. Yakât torehenŋe âlâ ki tâpilahop. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaje girem den âlâlâ yakât andemŋe wangim yeŋe nânĝân nânĝânyenĝambâek den torokatmai ya watmunŋe umatŋe otmap. ⁹Otmu lohimbi uwawapŋe bia manmai ya yengât nânĝâm papatolipnenŋe girem den ki ekyongomai. Yâhâ lohimbi orotmeme bâleŋe otmâ manmaiŋe girem den nânĝâŋetâ biwiyenĝan hâumu kuwihakŋet sâŋm ya ekyongomai. Lohimbi yuwuya yengât yan. Lohimbi nombotŋaje ândâpyenŋe kârikŋe otmâ papatolipyenŋe yengât den ki nânĝâmai. Me kunyeŋe kârikŋe otmâ Anitâhât nânĝâŋetâ gemu girem den ki watmai. Me âwâ

mâmâlipyeŋe me bukulipyenŋe yengât nângâm bâleyiŋgim yongoŋetâ mumai. ¹⁰Nombotŋaŋeâmâ nep tuhuningiŋet sâŋ lohimbî me nimnaom titipâ meyekmâ ip kârikŋaŋe hikuyekŋetâ tatmâ yâk yengât âi tuhuyiŋgimai. Lohimbî nombotŋaŋe loklipyenŋe me imbilipyenŋe betyenŋehen kioŋmai. Me loklipyenŋe imbilipyenŋe pilâyekmâ lok bukulipyenŋe orop ekŋâleŋgimai. Otmu imbilipyenŋe gurâ yawuâk loklipyenŋe pilâyekmâ imbi bukulipyenŋe orop ekŋâleŋgim orotmeme kiŋgoŋ otmai. Lohimbî nombotŋaŋeâmâ den perâkŋe sâŋ bukulipyenŋe kâityongomai. Nombotŋaŋeâmâ bukulipyenŋe yengât imbiâk den hakyenŋan sâmai. Yâhâ nombotŋaŋeâmâ Anitâhât den kum otmâ hilipgumai.

¹¹Kiristohât hoŋ bawalipŋaŋe Anitâhât girem den ya tâŋ tâŋâk kâsikum yingimai yamâ nâŋe Kiristohât den pat âlepŋe kâsikum yingiman yu orop lâuak-sawot. Den pat âlepŋe yu nângâmain yan Anitâ ikŋe topŋe nângâmunŋe âlâ kândâkdâ otmu mepaemain.

Anitâŋe Paulo umam sâwangoŋop.

¹²Kutdânenŋe Yesu Kiristohâlen biwinanŋe kepeim hoŋ bawangim yâhâwomgât ikŋahâk nângânihiop. Nângânihim nep sâŋ nihimu yâkât wâtŋan kinmâ den pat âlepŋe lohimbî kâsikum yingim mansan. Yakât otmâ nâŋe heronŋe nângâwangoŋim yâk mepaeman. ¹³Yawu gârâmâ nâŋe emelâk yâkâlen biwine ki katban sâp yan biwi nângân nângânne maŋguakmu yuwu otmâ manban. Yâkât den pat âlepŋe mem ge katban. Yawu otmâ lohimbîŋe yâkâlen biwiyenŋe katbi ya topŋe âlâlâ mângâeyekmâ mem bâleyekminiwan. Yawu otyingiminiwan yamâ Kiristo ikŋe otbaŋgiminiwan. Yawu otminiwan yan biwi nângân nângânne maŋguakmu ki nângâmâk

mângâeyekminiwan. ¹⁴Yakât otmâ Anitâŋe ikŋahâk wawaenekmâ nângân nângânne mem pâroŋ pilânihiop. Yawu otmâ biwine mem hewewenŋe tuhumu Yesu Kiristohâlen biwinanŋe kepeiwan. Yawu otban yapâek yâk orop biwinetŋaŋe hikuakmâ konohâk otmu manmâ gan yu. Yakât otmâ ikŋe komot nângâyiŋgim hoŋ bayiŋgim gaman. ¹⁵Bulânâk Yesu Kiristonŋe nen lohimbî bâleŋe sârerenenekmâ tosanenŋe pilâningiâk sâŋ Anitâŋe yâk hâŋgângumu giop. Yakât nângâmunŋe bulâŋe otmu biwinenŋaŋe Kiristohâlen kepeim mannom.

Nâŋe ninahât nângâmune dondâ gemap yakât yuwu sâmune nângâ. ¹⁶Lohimbî kerekŋe otmunŋe bâlemu tosanenŋe orop manbin yakât Anitâŋe mumuhât pat kuniŋgiop. Yâhâ lohimbîŋe otŋetâ bâleop ya wangim nâŋeâmâ dondâ otmune bâlemu tosa pato mewan. Yakât matŋe umatŋe dondâ membomgât dop olop. Yawu gârâmâ Kiristonŋe biwine ikŋan katbehât nângâm lohotŋan otnihim matŋe ki nihiop. Nine topne yawu tap. Otmu lohimbîŋe yâkâlen biwiyenŋe katŋetâ Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuyiŋgiwuap. Yawu otmu Kiristonŋe wawaenekmâ lohotŋan otnihiop yakât den pat ya lohimbîŋe nângâm Anitâ mepaenomai.

Otmu Ambonenŋe Anitâ konok ki ek-main. ¹⁷Yâhâmâ tat tat kârikŋe tatmâ gaopŋak tatmâ gamap. Otmu tatmâ yâhâmbisâp. Yâkŋe ki teteop. Otmu bi-atbuappât dop gurâ ki tap. Lohimbî tuhuyelehowâmbâek kunnenŋe tatmâ ti-hitnenŋe otmâ gamap. Otmu yawuâk ti-hitnenŋe otmâ yâhâmbisâp. Yakât otmâ heronŋe nângâwangoŋim mepaem manmâ yâhânom. Ya bonŋanâk.

¹⁸Nanne Timoteo, yuwu sâmune nângâ. Lohimbî nombotŋaŋe Kiristohât den pat bulâŋe ya kelaŋgatmâ

bukulipyenye kâsikum yingimai sâmbân gânye kuyingirâ pilânomaihât nângâm nep sâmbân gihiwan. Emelâk Kiristohât komot ya yengât kunlipyenyanje âi sâmbân gihim kungan mewî. Kungan mewî yan âi tuhurâ bulânje girawu tetewuap yakât Wâtgât mâmânjahât Heaknye biwiyenjan katmu den ekgohowi. Den ekgohowi ya nângâm Kiristohâlen biwihane tijâk kepeim yakât den pat âlepnye ya lohimbî ekyongom manbuat. Yawu mandâ lohimbî âlâ me âlânje mâtâp manguhihine sâmbân otnomai yan kârihem kinbuat. ¹⁹Yawu mandâ yanâmâ Wâtgât mâmânjahât Heaknye biwine ekmu ârândânj oap yawu biwihane nângâwuat. Yâhâ lohimbî nombotjanje Wâtgât mâmânjahât Heaknye biwinenye ekmu ki ârândânj olop yawu biwiyenyanje nângâwi. Yawu gârâmâ biwiyenyanje yawu nângâm yan Wâtgât mâmânjahât Heak ya betgunjetâ biwiyenye pâlâmnye otmu manmâ ari hiliwahonomaihât pat mansai. ²⁰Lok yâhâp, kutyetnye Himenai yet Alesande, yâknye yawu otmâ Anitâ sâmbân bâlewangim gawot. Yawu olowot yakât nânye ketetyelekmune yaehen ari manmutâ Satanje manggâyelekmune mansawot. Otmu orotmemeyetnye bâlenye ya ekma nângâm âlâkuâk Kiristohâlen biwiyetjanje kepeim mansetgât nanjan.

**Kiristohât lohimbînye
menduhuaknomân
yuwu otmâ mannom.**

2¹⁻²Gânyeâmâ Kiristohât lohimbî yengât kunyene mansat yakât yuwu sâmbân nângâ. Kiristohât lohimbînye menduhuakmâ Anitâhât den ya alahum kiki meytigim mepaeyeleknomaiân ekyongorâ Anitâ yuwu sâmbân ulitgunomai. Lohimbî belângen manmaiye nângâninjetâ ârândânj otmu manman sânduhân mannehât nângâm gawamangât

lok kunye otmu galemlipnenye ya tânyongoâk sâmbân Anitâ ulitgunomai. Otmu Wâtgât mâmânjahât Heaknye mâmânje otningimu Anitâhât tem lâuwangim mannomai. Yawu manmâ lohimbî ewe katyekmâ lohotjan mannom sâmbân Anitâ ulitgunomai. Otmu Anitâ ambonenyanje lohimbî belângen manmai ya nen orop wawaenekmâ tihitnenye otmap yakât nângâm ulitgunomai. ³Yawu ulitgunjetâ yanâmâ Anitâ Manman kârikjahât Ambonanje nângâmu ârândânj otbuap. ⁴Lohimbî kereknye Kiristohât den pat âlepnye ya nângânjetâ bulânje otmu yâkâlen biwiyenye katjetâ manman kârikjahât pat kuyingiwuap yakât Anitânye nângâmap. ⁵⁻⁶Anitâ konok ambonenye tatmap. Otmu Yesu Kiristo iknjak lohimbî kerek nengât toсахât otmâ ge kawenenyan kinmu kunjetâ mumbuap sâmbân sâp kalop. Sâp ya ekmu ârândânj otmu yanâk kunjetâ muop. Yakât otmâ lohimbî âlâ me âlânje yâkâlen biwiyenyanje kepeimai yamâ Kiristonje mem konohân tuhuyekmu biwiyenyanje hikuakmâ konohâk otmu Anitânye kaok nângâyingimap. Otmu kunjetâ muop yan Anitânye lohimbî kerek nengât tosa pilâningim manman kârikjan torokatnenekbongât nângâmap yakât topnye teteop. ⁷Topnye yawuhât pâku lohimbî yengâlen ari Kiristohât den pat âlepnye kâsikum yingimune nângânjetâ bulânje otmu yâkâlen biwiyenyanje kepeim manjetgât yâknye menekmâ aposolo âi sâmbân nihiop. Yâhâ gânye nâhâitnye “Bulânanâk eknohop,” yawu sâmbân den ekgohoan yu Kiristohât komot ekyongorâ nângânomai.

⁸Kiristohât lohimbînye wosapâ me wosapâ menduhuakmâ Anitâ yet Kiristo mepaeyelekmai ya yuwu sâmbân ekyongowuat. Lok nombotjanje Anitâhât tem lâuwangim bukulipyenye orop ki sâmbân bâlewangim den kakjan sahanggi-

mai. Galemlipyenye yawuya katyeknetâ lohimbi yengât senyenjan kinmâ Anitâ yu yakât ulitgunomai.

⁹⁻¹⁰Otmu imbilipyenjan Anitâhâlenâk biwinenjan kepeim tem lâuwangim mansain sâmai. Ya lok âlâ me âlâne yekñâlemaiâk hâkyenye tihitje otmâ senje âlâlâ sekje âlep âlep yanje ki hâkyenye menjâleaknomai. Otmu imbi ya bukulipyenjan yeknetâ yahalâkgât somotyenye mendenomai yan senje âlâlâ sekje âlepje orop ki menduhum mendenomai. Yawu otmâ loklipyenye ewe katyekmâ amutyenjan mannomai. Yawu manmâ bukulipyenye nembe kalem otyingim tânyongonomai.

¹¹⁻¹²Imbilipyenjan loklipyenye yengât amutyenjan mannomaihât nanjan. Yakât otmâ lohimbi mendumakmâ Anitâ yet Kiristo mepaeyelekmaiân imbi âlâ me âlâne yahatmâ senyenjan kinmâ den kâsikum yingine sâm otmai yamâ kuyingiman. Yâkneâmâ in denâk nângâm huruñ huruñ mannomaihât nanjan. ¹³Orotmeme yawu otmâ mannomaihât sâm yingian yakât topje yuwu. Emelâk Anitâne lohimbi tuhuyelehop. Anjoânâmâ Aram sâm tuhuop. Yakât kakñan imbiñe, kutje Ewa sâm, ya tuhuop. ¹⁴Tuhuyelekmu manowot yamâ anjoân Satanje Ewa kâitgumu Anitâhât den ya longâem otmu bâleop. Yakât kakñan Ewanje lokje ekumu yâkne imbiñahât den watmâ yawuâk otmu bâleop. ¹⁵Yakât otmâ imbilipyenjan Kiristohâlen biwiyenjan kepeim loklipyenye yengât amutgen mannomai. Yawu manmâ nan baralipyenye wawaeyekmâ tihityenye otjetâ yanâmâ Anitâne yekmu ârândâñ otmu manman kârikñahât pat kuyingiwuap. Otmu Kiristohâlen biwiyenjan yawuâk kepeim biwiyenye galemahom manmâ bukulipyenye yengât nângâyinginomai yanâmâ manman kârikñahât bulâne ya menomai.

Kiristohât komot yengât kunlipyenye

3 Den bulâne yuwu sâmune nângâ. Kiristohât komotje lok âlâ me âlâ kunlipyenye sâm katnenekmâ âi ninginetâ hoñ bayingine sâm otmai ya yengât Anitâne nângâmu âlepje otmap. ²⁻³Lok yawuya yengât manmanyenye yakât yuwu sâmune nângâ. To kârikje ki nem biwi hâlim otmai. Me ki kuk kânguruk otmâ lohimbi mem siriken soroken katyekmai. Otmu tewetsenjahâlâk ki nângâmai. Yâkne târârâhâk manjetâ ya yengât hakyenjan tosa âlâ ki tetewuap. Otmu bukulipyenye lohottjan otyinginetâ ya yengât nângâm “lok mulunje” sâmai. Otmu Kiristohât komolân gâtje âlâ me âlâ ya yengât nângâyingim nembe kalem otyingimai. Otmu Anitâ yet Kiristo yetgât den pat topñambâek kâsikum lohimbi yinginetâ yâkne nângânetâ keterakyingimap.

Otmu imbi yâhâp kalimbu ki meyekmai. ⁴Biwiyenye galemahom kilik milik manmâ imbi naomlipyenye galemoyongom tihityenye otjetâ imbi naomlipyenjan ewe katyekmâ tem lâuyingimai. ⁵Yawu gârâmâ yawu ki otmainje Kiristohât komot yengât galem katyekdâ yâkne lohimbi ki tihityenye otmâ hoñ bayinginomai. ⁶Otmu torokatmâ sâwe. Emelâk Satanje ikñahâlâk nângâmu yahatmu otmâ hilipguop. Otmu lok âlâ me âlâne Kiristohâlen biwiyenye katjetâ sâp kâlep ki otmu manmâ gai. Lok yawuya galem katyekdâ yâkne Satanje olop yawu otmaiâk kunlipyenye sâm ki katyekbuat. ⁷Otmu lohimbi belângen manmainje sâm bâleyinginetâ biwiyenye kum Satangât pañgonân kionmaiâk Kiristohât lok âlâ me âlâhât nângâyinginjetâ yahatmu eweyingimai lok yawuya kunlipyenye sâm katyekdâ kinnomai.

Kiristohât komot yengât hoj bawalipyene

⁸ Aiop, lok âlâ me âlâne Kiristohât komot hoj bayinginet sâam mem katyekbuat ya yengât yuwu sâamune nângâ. Yâkne biwiyene galemahojetâ manmanyene kelihakmu lohimbine yekmâ ewe katyekmai. To kârikne ki nemai. Me den perâkne ki sâamai. Me bukulipyene yengât iri sikumyene ki ekjâlem kâityongom meyingimai. ⁹ Otmu Wâtgât mâmâjahât Heakne nângân nângânyene mem pâron pilâyngimu Kiristohât den pat âlepne topjambâek nângâm yâkâlen biwiyenane tinjak kepeim manmai. Otmu Anitâne biwiyene ekmu ârândâj otmap yawu biwiyenane nângâmai. ¹⁰⁻¹² Yâkne imbi yâhâp kalimbu ki meyekmai. Otmu imbi naomlipyene galempongom tihityene otjetâ manmanyene kelihakmap. Imbilipyenane gurâ Kiristohâlen biwiyenane kepeim yâkât nep tinjak mem lohimbine hoj bayingimai. To kârikne ki nemai. Me den guruk me den belângen ki sâamai. Yawu manmâ biwiyene galemahojetâ manmanyene kelihakmu lohimbine yekjetâ yahatmu eweyngimai. Lok yawuya yengât kutylene katdâ Kiristohât lohimbine manmanyene ekjetâ ârândâj otbuap. Yâkne manmanyene ekjetâ yawu otmu yanâmâ mem katyekdâ lohimbine hoj bayingimoi. ¹³ Otmu yâkne âilongo lohimbine hoj bayingimoi yanâmâ lohimbine ewe katyekmâ nângâynginetâ yahatbuap. Otmu yâkne Kiristohâlen biwiyenane kepeim tem lâuwangim mansai yakât topne sâam haok tuhum lohimbine belângen manmai ekyongomai. Yawu.

Yesu Kiristo yâkât topne.

¹⁴ Sâp ki kâlep otmuâk kapi yu pilâm gâhâlen takamune enakmâ den otomgât nanjan. ¹⁵ Yawu gârâmâ mâtâp ki tetenihiwuap otmuâmâ pepa kulemgum katgihian yu sâalikum nenne buku orangim orotmeme girawu otmâ manmunne Anitâne nângâningimu ârândâj otmap yakât Kiristohât lohimbine ekyongorâ nângânomai. Anitâ Manman Ambojanne nen Kiristohât lohimbine orop tatmap. Yakât otmâ Wâtgât mâmâjahât Heakne Anitâhât biwian nângân nângân âlâlâ tatmap ya mem biwinenjan katmu nenne Kiristohât den bulâne ya topjambâek nângâm lohimbine kâsikum yinginomgât dop tap. ¹⁶ Anjoân lohimbine Yesu Kiristohât topne ki nângânetâek Anitâne hângângumu ge nengât toshât otmâ kawenenjan kinmu kujetâ muop. Yâkâlen biwinenjan kepeim manmunne Anitâne nenekmu ârândâj otmap. Yakât nângâmunne bulâne oap. Yâkne lok otmâ hânân ge hohetnenjan manmu kujetâ muop. Mumu Wâtgât mâmâjahât Heakne mumunambâ mem yahalop. Yakât otmâ yâkât nângâmunne Anitâhât nanne tâj tânjâk otmap. Yâkne olop miop ya Anitâhât anelolipjanne ekjetâ âlâ kândâkdâ olop. Aposololipjanne topne katmâ yakât den pat âlepne sâam haok tuhujetâ lohimbine hânjan kulemjan manmâ araije nângânetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyenane kepeimai. Otmu himbimân âwurem yâhâmu Anitâ orop tawot.

Lok perâkne yengât topyene

4 ¹⁻² Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakne den âlâ biwinan kalop ya sâam tetemune nângâ. Gâmâlâk lok nombotjanne Kiristohât lohimbine yengâlen taka den perâkne ekyongonetâ

nāngām nombotņaje hionākmā yengālen torokatnomai. Lok yamā weke bāleņe me senduk banearņe kakyeņan memu biwiyeņe kârikņe otmu den perākņe sām bukulipyene kâityongonomai. Kâityongoņetâ bukulipyene Kiristo betgum yengālen torokatnomai. ³Lok perākņe yaņe orotmeme ālālāne mem bālenenekmap sām lohimbi ki miaknom sām samut katmai. Me sot ālālā ki nenom sām samut katmai. Samut katmai yamā dondā otmā hilipgumai yakāt yuwu sāmune nāngā. Anitāne sot ālek ālek yamā neneņeāk hârok sām katningiop. Neneņemā sot ketetmā “Yuāmā neneņe” otmu “Yuāmā ki neneņe” yawu ki sānom. Nen Kiristohālen biwinenņe kepeim yākāt den bulāne watmainņe sot ālek ālek nem Anitā mepaemain. ⁴⁻⁵Otmu Anitāne wuān me wuān kalop yamā ālepņeāk hârok. Neņe wuān me wuān nene sām otnom yamā angoān Anitā mepaem yanāmā nenom. Yawu otnom yanāmā Anitāne nenekmu ārāndāņ otbuap.

Timoteoņe yuwu otmā hoņ bayiņgiākgāt kulemguop.

⁶Kiristohālen biwihe kalonāmbāek neņe yākāt den kāsikum gihimunņe nāngām heņgeņgum biwihan katmā manmā gat. Yakāt otmā den ekgohoan yu nāngām heņgeņgum Kiristo hoņ bawangim yākāt den yu bukulipge kāsikum yingiwuat yan Kiristoņe gekmu ārāndāņ otbuap. ⁷Yāhā lok biwiyeņambā nāngān nāngān tātāt topņe topņe tetemap yakāt gā orop alahune sām otnomai yanāmā ki nāngāyiwuwuat. Gāņe Anitāhāt tem lāuwangirā gekmu ārāndāņ otbuap yakāt nāngārā keterahākgāt den ālāen hāum sāmune nāngā. Lok sihan kiņgitņe orowākņe sururuk sānomai. Yawu otnomai yakāt nāngām wātyeņe

houņ sāmappgāt inānņan dop miakmā yāhāmai. Yakāt dopņeāk biwihe houņ sāmappgāt Anitāhāt den biwihan katmā lāum manmā yāhāwuat.

⁸Wātneņe kâriheāk sām inānņan dop miakmain yamā ālepņe. Yāhā biwinenņe Anitāhālen kârihem kināk sām sāp yupāek yākāt den biwinenņan katmā lāum manmā yāhānom yamā āilonņo. Yawu otnom yanāmā manman ālepņahāt bulāne ālālā teteningimu biwinenņe sānduk sāmu mannom. Otmu hāmbāi Anitāne sāp patoen manman kârikņan torokatnenekmu manmā yāhānom. ⁹Den ekgohoan yu nāngārā bulāne otmu yukāt biwi yāhāp ki otbuat. ¹⁰Den yu nāngāmunņe bulāne otmap. Anitā Manman amboņe lohimbi kerek menenekmā manman kârikņan katnenekmu mannomgāt dop tap. Yawu gārāmā yākālen biwinenņe kepeim manmain nenāk menenekmā manman kârikņan torokatnenekmu mannom. Yakāt nāngām yākālen biwinenņe tiņāk kepeim hoņ bawangim hāhiwin kakņan manmain.

¹¹Den sām aran yu Kiristohāt lohimbi kāsikum yingirā lāum mannomai. ¹²Lohimbi nombotņaje gāhāt nāngāņetā gemu “naom tipņe” sāmāihāt lohimbi senyeņan manmā biwihe galemahom heņgeņgum Kiristohāt tem lāuwangim manbuat. Yawu manmā den lohotņan ekyongowuat. ¹³Sāp kālep ki otmuāk gāhālen takawom. Yakāt otmā yuwu otmā mambotnihim manbuat. Lohimbiņe menduhuakmā Anitā yet Kiristo mepaeyeleknomaiān miti kāsikum yingirā nāngānomai. Otmu den ya tāt tātāk watmā orotmeme wuān me wuān otmā manņetā Anitāne yekmu ārāndāņ otbuap yakāt ekyongom mem hewewer tuhuyekbuat.

¹⁴Timoteo, emelāk Kiristohāt komot ya yengāt kunlipyeņe āi sām gihim kungan mewi. Kungan meņetā Wāt-

gât māmājahât Heakņe māmāņe otgi-himu âi girawu mendâ bulāņe tetewuap ya yâkņe biwiyenjan katmu sām tetem eknongowi. Bulāņe ya teteāk sām âi yakât biwihane tiņāk mem tuhuwuat. ¹⁵Emelāk Wâtgât māmājahât Heakņe mem hewewerņ tuhuhemku Kiristoņe olop miop yawuāk otbeāk nāņgām otdâ gekmunņe tipiņe âlepņe olop. Benņe yakâlāk nāņgām manmâ gat yakât otmâ tat tat memehe ekmunņe âilonņo oap. Otmu yâkâlen biwihane tiņāk kepeim manmâ yâhâwuat ya ekmâ Anitâ mepaenom. ¹⁶Kiristohât den ya kelaņgatmâ kâsikum yingiman sām biwihe galemahom manbutatgât nanņan. Yiweneņe yu âi mem mansat yawuāk torokatmâ Kiristohât den kâsikum yingirâ lohimbijne yâkâlen biwiyenane kepeim manmâ yâhânomai. Yawu otmâ gâ orop meyekmâ manman kârikņan katyekmu mannomai.

Timoteoņe yuwu otmâ Kiristohât komot galemयोगाङ्गत Paulone kulemguop.

5¹⁻²Gāņe Kiristohât lohimbijne yengât kunyeņe otmâ galemयोगom mansat. Yakât otmâ yuwu otyingiwuat atgât nanņan. Lohimbijne âlâ me âlāņe otņetâ bâlemu den kâwâ kârik ki otyingiwuat. Lohimbijne somboņe otņetâ bâlewuat otmuâmâ âwâhe māmâhe ewe katyelekmâ lohotņan otyitgimat yawuāk otyingiwuat. Me lohimbijne nombotņane otņetâ bâlewuat otmuâmâ imi atalipge me wârâ toulipge lohotņan otyingimat yawuāk otyingiwuat. Yâhâ imbi yâhâmâ esep esewâk otyingiwuat.

Imbi kambut ya yengât sâop.

³Imbi kambut nombotņe hep torehenlipyeņe bia me nimnaom barak manmai yane umburuk manmaihât Kiristohât komot ekyongorâ tihityeņe otnomai. ⁴Yâhâ imbi kambut âlāņeâmâ nan bar-

alipyene me helipyene orowâk manmai. Yâkņe māmālipyeņe me buwulipyene yengât tihityeņe otmâ hoņ bayinginetâ Anitāņe yekmu ârândāņ otbuap. Yawu otnomai yan emelāk ņaņayenjan âwâ māmālipyeņe me buwulipyene tihityeņe otbi yakât matņe yâku sombo otnomaiân tihityeņe otnomai. ⁵Yâhâ imbi kambut nombotņe hep torehenlipyeņe bia me nimnaom barak manmai yâkņeâmâ Anitāņe nāņgāningiāk sām haonņmâ ârândāņ ulitgum mepaemai. ⁶Aiop benņe, imbi kambut nombotņe âlāņeâmâ “umburuk otmâ umatņe kakņan manmaihât kâwâ konda otmâ yapâ tewetsenņe mem dâimai. Kambut yawuyane yawu manmai yamâ biwiyene mumu hiliwahonomaihât pat manmai. ⁷Lohimbijne belāņgen manmaijne Kiristohât lohimbijne sām bâleyingimaihât imbi kambut manmanyenjahât den ekgohoan yu gāņe sām tetem ekyongorâ tem lâunihinetgât nanņan. ⁸Kiristohât lohimbijne âlâ me âlāņe yeņe hep torehenlipyeņe me sese buwulipyene ki tihityeņe otmai yaneâmâ Kiristo betgum lohimbijne Anitâhâlen biwiyenane ki kepeim manmai yawu otmai. Yakât otmâ Anitāņe yekmu dondâ bâlemap.

⁹Aiop, imbi kambut âlâ me âlāņe Kiristohât komot hoņ bayingine sām otmai ya yengât yuwu sāmune nāņgâ. Embāņâmbâek imbi kambutņe nep tuhum Kiristohât komot hoņ bayingim gai. Ya yengât kutyene kulemgum katdâ tatmu tewetsenņe memai. Otmu imbi kambut ondop yâk yengâlen torokatņetâ kutyene kulemguwuat yamâ yuwu. Imbi kambut âlâ me âlâhât yambuyene 60 otyingiap ya yengât kutyene kulemguwuat. Yâhâ lok yâhâp kalimbu ki meyekbi. ¹⁰Orotmemeyene âlepņe yuwu otņetâ Kiristohât komotņe mepaeyekmai. Nan baralipyene âilonņo galemयोगom heņgeņgum gawi. Otmu lomba takanņetâ emetyenjan dâim yâhâ

katyekñetâ tatñetâ sot um yingiminiwi. Otmu hewewen otmâ âi âlek âlek mem Kiristohât komot hoñ bayingim gai. Otmu umatñe âlâlâ lohimbi kakyenjan yâhâmap yan hewewenâk tânyongomai. Imbi kambut yawu manmâ gai ya yengât kutyene kulemguwuat.

¹¹ Yâhâ imbi kambut hâkyene herone mansai yamâ kutyene ki kulemguwuat. Yamâ topñe yuwuhât. Loklipyene bâleñetâ Kiristohât nângâm yâkât komot hoñ bayingine sâmbi biwiyene katmai. Yawu otmai yamâ gâmâlâk lok yekmâ biwiyene pârâk pilâm Kiristohât nep pilâm lok meyekmai.

¹² Kiristohât nep tuhunom sâmbi biwi katbi ya pilai yakât nângâñetâ biwiyenjan hâumu gorâ kakñan mannomai. ¹³ Otmu kutñan hilâm im tatmâ emet ârândân yâhâm gem den golâ, me buku âlâhât den guruk, me den belângen sâsâ yawu sâñetâ dondâ bâlewuat. ¹⁴ Yawu otmai hât Kiristohât komot yuwu sâmbi ekyongohât nanjan. Lohimbi nombotñe belângen manmaiñe Kiristohât komot ya yengât sâmbi bâleyingimaihât imbi kambut yawuyane lok miakmâ mannomai.

Yawu otmâ nimnaomlipyene mem ga katyekmâ galempongom heñgengum yan tat tat memeyene âilongo teteyingiwuat. ¹⁵ Yâhâ imbi kambut nombotñaneâmâ manman âlepñahât mâtâp ya pilâm Manman bâleñahât Amone Satan yâkât mâtâp watmai. ¹⁶ Otmu Kiristohât komolân gâtñe imbi âlâñe ikñe hep torehenñe âlâñe imbi kambut mansap yakât tihitñe otmâ tânguâkgât nanjan. Tihitñe otbuawân Kiristohât komotñe hewewen otmâ imbi kambut nombotñe hep torehenlipyene barak manmai ya tânyongonjetâ âilongo otbuap.

Kiristohât komot yengât galem ya yengât sâop.

¹⁷⁻¹⁸ Kiristohât komot yengât galemlipyene nepyenahât hâmeñe yinginetâ menomaihât yuwu sâmbi nângâ. Emelâk Anitâñe girem den âlâ Mose ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Bulimakoñe nep tuhuyingiwuat yan sot bulâñe nemap sâmbi lañe ki sâhâm manjunomai.”

Otmu âlâmâ yuwu tap.

“Lok âlâ me âlâñe nep tuhuyingino-mai yakât hâmeñe yinginetâ ârândân otbuap.”

Den yawu tap. Yakât otmâ Kiristohât komot yengât galem katyekmâ âi yingiwu yane âi ya mem den pat âlepñe ya lohimbi belângen mansai ya ekyongomai, me Kiristohât komot den kâsikum yingimai ya yengât âi ekñetâ âilongo otmu hâmeñe pato yingino-maihât nanjan. ¹⁹ Otmu lok yâhâp me amon yane galemlipyene yengât topyene teteâkgât sâmbi hâreyingine sâmbi ot-nomai yan denyene ikñiâk ikñiâk sâñetâ konok otbuap yamâ nângâyingiwuat. Yâhâ lok konokñe ikñiâk sâwuap yamâ ki nângâwanjiuwat. ²⁰ Otmu galemlipyene âlâ me âlâñe orotmeme bâleñe otnomai yamâ meyekmâ lohimbi yengât senyenjan katyekmâ sâyingiwuat. Yawu otyingirâ yan lohimbiñe ya ekmâ man-manyene galemahonomai.

²¹ Nâñe Anitâ yet Yesu Kiristo otmu añelolipyetñe koko salehâk ya yengât senyenjan kinmâ yuwu sâmbi nângâ. Galemlipyene âlâ me âlâhât den sâmbi hâreyingiwuat yan den ekgohoan yu tâñ tâñâk watbuat. Yawu watmâ lok âlâhât nângârâ yahatmu, âlâhât nângârâ gemu yawu ki otbuat. Den sâmbi hâreyingirâ Anitâñe nângâmu ârândân olâkgât târârâhâk sâwuat. ²² Galemlipyene âlâ me âlâñe otñetâ bâleop ya yengât den sâmbi hâreyingirâ nângâñetâ hañ sây-

ingimu manmanyenye kelihakmu mansai. Lok yawuya in yawu ki meyeknetâ Kutdâhât âi witgum tuhunomai. Manmanyenye ekdâ ârândân otmu yâhâpne âi sâam yingiwuat. Yawu gârâmâ âi in yawu yingirâ âlâkuâk otnetâ bâlewup yakât tosa yamâ lohimbiye gâhâlen sâam gâitnomai.

²³Otmu tep kombohahât otmatgât wain to tipine nembuat.

²⁴Lok nombotjane bukulipyenye yengât senyenjan kinmâ otjetâ bâlemap ya yengât topyenye nângâmai. Lok yawuya meyekmâ den âian katyeknetâ sâam hâreyingiwualân emelâk topyenye nângâwan sâuwat. Yawu gârâmâ lok nombotje âlâneâmâ topyenye kurihiakmâ manmai. Yâhâmâ âi pâi tuhuyeknomai yanâk topyenye mem tetewuat. ²⁵Otmu lohimbi nombotjane lohimbi senyenjan kinmâ orotmeme âlepne otjetâ ekmai. Yawu gârâmâ lohimbi nombotjane orotmemeyenye âlepne otmai ya ekmâ bukulipyenye mepaeyekmai sâam orotmeme âlepne ya tihângen otmai. Yamâ lohimbi âlâ me âlâne ya nângâm sâam haok tuhumai. Yawu otmai yaje tihâk tatbuapgât dop ki tap.

6 Âi lok yengât sâamune nângâ. Kiristohât lohimbi ya den kâsikum yingimain yakât lohimbi belângen manmaine den ya nângânetâ helekne otmu Anitâ sâam bâlewangimaihât âi lok nombotje Kiristohâlen biwiyenye katmaine kunlipyenye eweyingim lauyenye lâum kinmâ âi tuhuyinginomai. ²Yâhâ kunlipyenye Kiristohâlen biwiyenye kepeim manmai otmuâmâ âi loklipyenye ya ki holanyeknetâ ari yene nângân nângân watmâ galemahom mansai. Yakât otmâ âi lok yaje kunlipyenye ki sâam bâleyinginomai. Yâhâ kunlipyenye Kiristohâlen biwiyenye kepeim manmai yâhâmâ Anitâne nângâyingimay. Yakât nângâm âi lokne âi kârikneâk mem

kunlipyenye hoj bayinginomai. Den ekgohoan yu kâsikum yingirâ nângâm manjetgât nanjan.

Senje âlâlâ ki ekjâlem miaknehâlâk nângânom.

³Kutdânenye Yesu Kiristone den âilonjo aposololipne kâsikum yingiminiop yakât nângâmunye bulâne otmap. Yâkât otmâ lohimbi den ya kâsikum yingimunye nângânetâ bulâne otmap. Yâhâ lok nombotjane den ya nângânetâ ki ârândân oap sâam yene engatyeneâk watmâ den ondop kâsikum yingimai yamâ dondâ bâlemap. ⁴Lok yaneâmâ yehâhât nângânetâ dondâ yahatmap yamâ den kâsikum yingimai yakât tope hâum pâpgumai. Yakât otmâ bukulipyenye orop den kakjan sahanginehâlâk nângâmai. Yawu otmâ nângâm bâleangim hâiakmâ sâam ge karakmai. Otmu hionakmâ den belângen sâam hakyenjan sahangimai. ⁵Yawu otmâ den bulâne pilâm biwi nângân nângânyenye mem helej tuhuakmai. Otmu lohimbiye tewetsenye ninginetâ hâk sânduhân mannehâlâk nângâm den kâsikum yingimai.

⁶Nenje Kiristohâlen biwinenjan kepeimain. Yawu otmâ senje âlâlâhât ki ekjâlem manmain yanâmâ Anitâne biwi sânduhân katnenekmu biwinenye ârândân otmap. ⁷Kândikum mâmâlipnenjan menenekbi yan tepyengambâ hâk barak tetewin. Dop yawuâk hâmbâi mum yan hân yu pilâm senje âlâlâ ki miakmâ arinom. ⁸Yakât otmâ yuwu nanjan. Anitâne sot, me pet sângum, me senje âlâlâ ya ningimu dopnenjanâk mem manmain. Otmu “Getek âlâ ningiap,” sâam ki dewaenom. ⁹Lohimbi nombotjane senje âlâlâ ekjâlem miakmâ hâk sânduhânâk manne nângâmai. Yawu nângâmai yamâ biwi nângân nângânyenye hâlim milim otmu bâlenahât pangonân

kionmai. Otmu yepahâk yapâ ki holaņaknomai. Yakât otmâ yanâk tatmâ hiliwahonmai. ¹⁰Yâhâ lok âlâ me âlâņe senņe âlâlâ ekņâlem miakne sâm otmâi ya yengât biwiyenambâ nâņgân nâņgân bâleņe âlâlâ tetemap. Ya watmâ orotmeme kiņgoņ otmâi. Yawu otmâ Kiristohât lohimbî nombotņaje yâkât mâtâp pilâņetâ biwi nâņgân nâņgâņyeņe orotok sâmu gorâ kakņan manmai.

Pauloņe Timoteo den ekuop.

¹¹Nanne Timoteo, Anitâņe meņgekmu hoņ bawaņgim mansat. Yakât otmâ gâņeâmâ orotmeme bâleņe âlâ me âlâ ekmâ betbawņgiuwat. Yawu otdâ Anitâņe gekmu ârândâņ olâk sâm yâkâlen biwihaņe tiņâk kepeim tem lâuwawņgiuwat. Otmu Kiristohât lohimbî nâņgâyiņgim lohotņan otyiņgiuwat. Otmu lohimbî belângen manmaiņe mâtâp maņguhîhine sâm otnomai yakât nâņgârâ ki sâtņe otmu biwihe houņ sâwuap. ¹²⁻¹³Emelâk Wâtgât mâmâņahât Heakņe mem heweweņ tuhuhekmu Kiristohâlen biwihe kalon yan nen Kiristohât lohimbî sennennan kinmâ “Kutdâne Yesu Kiristo konok hoņ bawaņgim manbom,” sâon. Yawu sâon yan Anitâ Manman Amboņe otmu nanņe Yesu Kiristoņe nâņgâhihimutâ ârândâņ olop. Emelâk embâņân Yesu Kiristo ikņak kiap âlâ, kutņe Pontio Pilato sâm, yâkât senņan kinmâ Anitâ orop topyetņe konohâk tap ya ekuop. Anitâ yet Kiristo yâk yetgât sâtgât otmâ yuwu sâmune nâņgâ. ¹⁴Yesu Kiristoņe âwurem ge menenekbuap yakât sâp utâpņguap. Yakât mambotnomân lohimbîņe manmange ekņetâ bâlemu Kiristohât den pat mem ge katmaiĥât biwihe galemahom târârâhâk manbuat. Yawu manmâ âi gihiwin ya tiņâk membuat.

¹⁵Anitâ yahat yahatņe, lok topņe topņe manmâ gai ya yengât kunyeņe. Otmu lok kutdâ ya yengât kunyeņe pato. Yâkņe konok ambonenņe otmâ tihitnenņe otmâp. Yakât otmâ nâņgâwawņgimunņe âlâ kândâkdâ otmâp. Kiristoņe âwurem ge menenekbuapgât sâp kalop ya ekmu ârândâņ otbuap yanâmâ âwurem ge menenekbuap. ¹⁶Anitâ Manman Amboņe ikņiâk koko salehâk tatmap. Yakât otmâ ikņak tatmawân laņinņe ya lok âlâ me âlâņe eknomgât dop âlâ ki tap. Ikņe konok kunnenņe tatmâ tihitnenņe otmâ yâhâmbisâpġât heroņe nâņgâwawņgim mepaem manmâ yâhânom. Ya bonņanâk.

Lohimbî iri sikumyeņe orop mansai ya yengât sâop.

¹⁷Lohimbî iri sikumyeņe orop mansai ya yuwu sâm ekyongowuatġât nanņan. Iri sikumyeņe biatyiņgiuwap. Yakât otmâ hâkyeņe mepaeakmâ iri sikumyeņe miakmâ hâk sânduhân manne sâm biwiyeņe yanâk ki katnomai. Anitâ Hop Sambe Amboņe tihitnenņe otmâ lâtâpņongomap. Yâkņe yawu otmâp yakât biwiyenâņe yâkâlenâk kepeim heroņe nâņgâno-maiĥât nanņan. ¹⁸Yawu mannomai yan tepyeņe heweweņ otmu lohimbî umburuk manmai ya tânyongonġetâ Anitâņe yen yekmu ârândâņ otbuap. ¹⁹Yakât bulâņe Yesu Kiristoņe âwurem gewuwân meyekmâ manman kârikņan katyekmu manmâ yâhâmbisâi.

Den bâiņe sâop.

²⁰Nanne Timoteo, emelâk Kiristohât den lohimbî kâsikum yiņgiuwat sâm âi gihiwan ya biwihaņe tiņâk mem tuhuwuatġât nanņan. Otmu lok nombotņaje logġât nâņgân nâņgân tâņġât watmâ den kakņan sahaņgimai. Lok yawuayeņe ġâ orop den yawu alahune

sâm otjetâ ki nângâyîngiwuat. Yâkpe
topnambâek naŋgain sâmâi yamâ sâm
hilipgumai. ²¹Lok nombotŋape yawu
otmâ Kiristohât mâtâp pilâwi. Bâiŋ.

Anitâ gâ orop talâkgât naŋgan.
Nâ âwâhe,
Paulo

2 Timoteo

Pauloŋe Timoteohât ekap

betŋan kulemuop.

1 O nanne Timoteo,
¹Nâmâ Paulo. Anitâ ikŋahâk Yesu Kiristohât aposolo sâŋ ai nihimu mem mansan. Kiristo orop biwinenŋaje kepeiakmâ konohâk otmu Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuningimu tap. Yakât den pat lohimbi hânŋan kulemŋan mansai yengâlen ari ekyongowehât Kiristoŋe hânŋânnohop.
²Otmu den pat ya ekgohomune nânŋârâ bulâŋe otmu nanŋe âwânŋaje tânahomawot yakât dopŋeâk tânahom yâkâlen biwinetŋaje kepeim hoŋ bawanŋimait. Gâhât nânŋâm Anitâ yuwu sâŋ ulitguman. “O Awonŋ, gâŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristo orop Timoteo nânŋâwânŋim tihitŋe otmutâ biwiŋe sânduk sâekgât ulitgohan.” Yawu sâŋ ulitguman.

Pauloŋe Timoteo mem hewewenŋe tuhuop.

³Tâmbâlipnaje Anitâ hoŋ bawanŋim gaminiwi dop yawuâk nâŋe gurâ hoŋ bawanŋim gan. Hoŋ bawanŋimune Wâtŋât mâmâŋahât Heakŋe biwine ekmu ârândânŋ otmap yawu nânŋâman. Otmu omoŋe hilâmŋe Anitâ ulitguman yan gâhât nânŋâm ulitguman. ⁴Emelâk Epeso kapiân tatmâ biwinetŋaje kepeiakmâ manmâ dondâ iseangiwit yakât gâhât nânŋâhihiman. Yâhâŋe eŋakmâ tep hero nanŋanŋiromgâlâk nânŋâman. ⁵Emelâk buwuhe, kutŋe Loisi sâŋ, yâkŋe Kiristohâlen biwiŋaje kepeim manminiop. Otmu mâmâhe, kutŋe Yunike, yâk gurâ yawuâk. Yakât otmâ gâŋe yawuâk yâkâlen biwihaje kepeim manmâ gat yakât gâhât nânŋâm eŋgat yâhâp ki otman. ⁶Yawu nanŋan

yakât otmâ emelâk Kiristohât komot yengât kunlipyenŋe orop âi sâŋ gihim kungan mewin sâp yapâek Wâtŋât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otgihimu âi mendâ bulâŋe tetem gap. Otmu bulâŋe yawuâk tetem yâhâwuapŋât kârihem kinmâ âi ya biwihaje mem tuhuwuat. ⁷Nenŋe Anitâhâlen biwinenŋaje kepeimunŋe lohimbi nombotŋaje umatŋe âlâlâ ningimai. Yawu otŋetâ biwinenŋe orotok sâmapŋât ikŋe Wâtŋât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otningimu biwinenŋe galemahom lohimbi lohotŋan otmâ buku otyiŋgimain.

⁸Kiristohâlen biwine kinmap ya ki kurihim manmâ gaman. Yakât otmâ Kiristohât den pat âlepŋe lohimbi ekyongomune ya lok nombotŋaje nânŋâŋetâ gemu bet pilâm pâi emetŋan mem katnekŋetâ manmâ gan. Otmu gâŋe yâkâlen biwihaje kepeim nâ orop tânahom den pat âlepŋe ekyongom gawit ya ki kurihim manbuat. Yawu manmâ lohimbi den pat ya ekyongorâ nânŋâm biwiyenŋe yâkâlen katŋetgât nanŋan. Yâhâ lok nombotŋaje den ya nânŋâm hâkânŋ otmâ mem âlâlâ tuhuheknomai yan Anitâhât wâtŋan kinmâ ki lohotŋe otbuat. ⁹⁻¹⁰Anitâŋe hân himbim ki kândikyotgowân Yesu Kiristo hânŋângumu ge nen Anitâhât lohimbi menenekmâ manman kârikŋan katnenekbuap ya sâŋ kalop. Yakât otmâ nenŋe otbin mewin yakât ki nânŋâop. Ikŋe eŋgatŋeâk otmâ Kutdânenŋe Yesu Kiristo hânŋângumu ge sâreerenekmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Muop yamâ benŋe muŋambâ mem yahatmu Mumuhât Amboŋe Satan ya mem ge katmâ manman kârikŋe mem teteningiop. Yakât den pat âlepŋe eknongonŋetâ nânŋâwin yan Wâtŋât mâmâŋahât Heakŋe mem hewewenŋe tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenŋaje kepeiwin. Yawu otmunŋe Anitâŋe nine

nanne baratne sâam manman kârikjahât pat kuningiop.

¹¹Otmu nâne den pat âleppe lohimbi kâsikum yingiwehât Anitâne aposolo âi sâam nihimu mem mansan. ¹²Âi yu mem lohimbi den pat âleppe kâsikum yingimune yakât menekmâ pâi emetjan katneketâ hâhiwin kakjan mansan. Yawu mansan yamâ Kiristohâlen biwinane tiñâk kepeim mansan. Yakât otmâ âi nihioy yu biwinane mem tuhumm manmâ yâhâwomgât mâmâne otnihimap. Otmu yawuâk mâmâne otnihimu âi yu tuhumm manmâ yâhâm yañak mumbom. Otmu hâmbâi Kiristone âwurem ge menenekbuawân âi yukât hâmeje nihimu membom yakât nângâm biwi yâhâp ki otman. ¹³Kiristohât den bulâne yakât mâtâppe nângâm hejengehât den kâsikum gihim gan. Den mâtâppe ya ki tâpikgum gike nângân nângân watmâ lohimbi kâsikum yingiwuat. Yawu otmâ Kiristo orop biwiyetane kepeiakmâ konohâk otmu Anitâne manman kârikjan katgekbup yakât biwi yâhâp ki otmâ lohimbi hoj bayingiwuat. ¹⁴Wâtgât mâmâjahât Heakje biwinenjan ge tatmappe mâmâne otgihimu Kiristohât lohimbi ikje den pat kâsikum yingim mem hewewenjuhuyekbuat sâam âi gihiwin. Ya biwihane tiñâk mem tuhuwuatgât nanjan.

¹⁵Emelâk toppe katmâ den âiân katneki yan Asia hân ambolipjane tânohoj et sâam ekyongowan yamâ yâkje nâ ki tânohowi. Sâp yan bukuyâhâtnetje, kutyetje Pihelo yet Hemohene, yâkje betnohom âlâengen ariowot. ¹⁶⁻¹⁷Yawu gârâmâ bukunetje âlâ, kutje Onesiporo, yâkje konok Epeso kapi pilâm Roma kapi yuân takaop. Taka pâinekmâ kapi hawamgum yâhâm giop. Yâhâ nâmâ pâi emetjan tatmune yan taka mem tetenehop. Mem tetenekmâ pâi emetjan yâhâmune girawu me gi-

rawu tuhuneknomai yakât nângâm ki gorâwangiop. In tihitje bia pâi emetjan gam nekmu orowâk tatmâ den huhumm biwine mem hewewenjuhuyop. Otmu Kutdânenjane yâkât imbije naomje yengât nângâyingim tihityene olâkgât ulitguman. ¹⁸Hâmbâi sâp patoen Kutdânenjane âwurem ge menekmu Anitâne biwinenjahât toppe ekmâ otbin mewin yakât matje kâpekingiwuawân Onesiporohât nângâwangiwuap. Emelâk gâ orop Epeso kapiân manmâ Kiristohât den kâsikum yingiminiwit yan yâkje tânotgominiop ya nanjat.

Timoteone Kiristo hoj bawangiwuapgât Paulone sâop.

2 Nanne, Timoteo, emelâk Pihelo yet Hemoheneje Kiristohât âi pilâm ariowot yawu ki otbuat. Gâneâmâ Yesu Kiristohât wâtjan kinmâ kârihem hoj bayingim manbuat. ²Otmu nâne Kiristohât den pat âleppe ya lohimbi kâsikum yingiwun yan gâ orowâk tatmâ nângâm gawi. Otmu âi gihiwan yakât doppeâk gâku yawuâk lok nombotje Kiristohâlen biwiyenane kepeim manmaine lohimbi den kâsikum yinginomaihât meyekmâ âi sâam yingiwuat.

³⁻⁴Otmu Kiristohât tem lâum âi târârâhâk mem manbuat yakât den âlâen hâum yuwu sâamune nângâ. Hep beroneâmâ kunlipyenane yekjetâ ârândân olâk sâam yâkje den sâmai ya watmâ ari otjetâ dopjan otmap. Otmu umatje lâunomai yakât nângâm ki gorâyingimap. Yâkneâmâ lohimbi inje manmai yawu ki manmai. Yakât nângâm umatje âlâlâ kakgan yâhâwup yan gâne Kutdâ tem lâuwangirâ yâkje gâ gekmu ârândân otbuap. ⁵Otmu den âlâen hâum sâwe. Lok kingitje orowâkne senje âlâlâ âilongo katjetâ tatbuap ya menom sâam emet inânjan dop miakmâ yâhâmai. Dop miakmaiân lok âlâ me âlâne otmâ hilipgumai

yamâ galemyeŋaŋe watyekmap. Yakât otmâ gâŋe manmange galemgum heŋgeŋgum manbuat. ⁶Otmu den âlâen hâum sâwe. Lok âlâ me âlâŋe âi kalam tuhumaŋe yapâ sot mem nemai. Otmu gâŋe Kiristohât nep ya biwihaje hikum tuhuwuat yakât matŋe hâmbâi gihimu membuat. ⁷Den âlâen hâum ekgohuan yu mem mete tuhuwuat yanâmâ Anitâŋe nâŋgân nâŋgâŋe mem pâroŋ pilâhihimu manman girawu mandâ ârândâŋ otbuap yakât topŋe nâŋgâwuat.

⁸Yesu Kiristo yamâ Dawitihât senâmbâ gâtŋe. Yâkŋe mumu Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu himbimân yâhâmu orowâk tawot. Yakât nâŋgâm umatŋe âlâlâ kakgan yâhâmu biwihe ki orotok sâwuap. Nâŋe lohimbî hânŋan kulemŋan manmâ arai ya yeŋgâlen ari Kiristohât den pat ya ekyongom gan. ⁹Yakât otmâ nâhât lok bâleŋe sâm ip kârikŋaŋe hikunekmâ pâi emetŋan katnekŋetâ hâhiwin kakŋan mansan. Yâhâ nâŋeâmâ yawu mansan gârâmâ Kiristohât den pat ya sâm haok tuhunomaihât mâtâp yamâ ki maŋguyiŋgai. ¹⁰Den pat ya sâm haok tuhuŋetâ Anitâŋe lohimbî meyekmâ manman kârikŋan katyekmu heroŋe kakŋan manmâ yâhâmbisâihât sâm kalop. Yakât otmâ lohimbî yaŋeâmâ Yesu Kiristohâlen biwiyenŋe katŋetgât nâŋgâm hâhiwin kakŋan mansan ¹¹Den yuwu ekgohomune nâŋgârâ bulâŋe olâk.

“Yâkŋe manmanŋe pilâm howanân kuŋetâ muop. Yakât dopŋeâk nenŋe manmannenŋe bâleŋe pilâwin. Otmu Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu manman kârikŋe mem teteningiop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenŋaŋe kepeim manman kârikŋan manbisâin. ¹²Lohimbî belângen manmaŋe mem âlâlâ tuhunenekŋetâ yâkâlen biwinenŋaŋe kepeim mannom

otmuâmâ yâkŋe âwurem ge menenekmu orowâk tatmâ lohimbî galemyongom mannom. Yawu gârâmâ nenŋe betgunom otmuâmâ yâku yawuâk betnongowuap. ¹³Yâhâ betgum biwinenŋe kârikŋe otmu mannom otmuâmâ matŋe umatŋe kâpekningiwuapgât den sâm kalop ya ki kumbuap. Ikŋe biwi nâŋgân nâŋgânŋan tatmap ya pilâm yan ondop otbuapgât dop âlâ ki tap. Yawu.”

**Timoteoŋe Anitâhât
den ki kelangatmâ
lohimbî kâsikum yiŋgiop.**

¹⁴Den sâm aran yu Kiristohât lohimbî ekyongowuat. Otmu Anitâhât senŋan kinmâ kuyiŋgirâ den kakŋan ki sahaŋginomai. Yâhâ den kakŋan sahaŋginomai yaŋe mem bâleyekmu hiliwahonomai. ¹⁵Otmu gâŋe Anitâhât den bulâŋe ki kelangatmâ lohimbî kâsikum yiŋgiuwat. Anitâŋe nekmu ârândâŋ olâk sâm âi sâm gihiwan ya biwihaje tiŋâk mem yâkât den tâŋ tâŋâk kâsikum yiŋgiuwat. Yawu otmâ ki aŋulakbuat. ¹⁶Yâhâ lohimbî nombotŋaŋe yeŋe nâŋgân nâŋgân watmâ den tâŋât sâm den kakŋan sahaŋgimai. Yawu otmâ Kiristohât mâtâp pilâm manman bâleŋahât mâtâp watmâ dondâ otmâ hilipgumai. ¹⁷Yakât dop kum yuwu sâmune nâŋgâ. Lohimbî âlâ me âlâ hâk bâle teteyiŋgimap yaŋe hârok mem bâleyekmu hiliwahonomai. Yakât dopŋeâk lok yaŋeâmâ den perâkŋe sâm bukulipyenŋe kâsikum yiŋgiŋetâ nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu ya watmâ manmâ hiliwahonomai. ¹⁸Yeŋgâlen gâtŋe lok yâhâp, kutyetŋe Himenai yet Pileto, yâkŋe Kiristohât den bulâŋe pilâm den yuwu kâsikum yiŋgimawot. Mumuŋambâ yahatnomgât dop âlâ ki tap sâm den perâkŋe kâsikum yiŋgimawot. Den perâkŋe ya kâsikum

yingimutâ buku nombotjaŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Kiristohât den bulâŋe betgum mansai. ¹⁹Yawu gârâmâ nenŋe saran aim kânâŋgâmunŋe ŋiwiŋ ŋiwiŋ sâŋ kinmap yakât dopŋeâk Anitâŋe ikŋe lohimbî meyekmu yâkâlenâk biwiyenjaŋe kepeim manmai. Yâkâlen biwiyenjaŋe kepeim manmai ya yengât yuwu sâop.

“Lohimbî âlâ me âlâŋe Kutdâhâlen biwiyenjaŋe kepeim mansai ya yengât biwiyenjahât topŋe naŋgap.”

Otmu âlâmâ yuwu sâop.

“Lohimbî âlâ me âlâŋe “Kutdâhâlen biwinaŋe kepeim tem lâuwangiman,” yawu sâŋ lohimbî ekyongomai yaŋe orotmeme kiŋgoŋ pilâm manman târârâhâk mannomai.” Yawu.

²⁰Otmu nen Kiristohât lohimbî bulâŋe lok perâkŋe orop hohet guhet mansain yakât topŋe nâŋgârâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâŋmune nâŋgâ. Emet pato âlâhât kâlehen kondo hâhâp senŋe âlâlâ topŋe topŋe tuhûm katŋetâ tatmap. Tuhûm katbî yamâ nombotŋe goli otmu siliwa yaŋe tuhûm katbî. Otmu nombotŋe âlâmâ dengopŋe mem kutakum tuhuwi. Otmu nombotŋeâmâ nakŋe hâwim katbî. Yâhâ emet ambonjaŋe senŋe âlâlâ nombotŋe yakât nâŋgâŋetâ yahatmu hâwûrum emet biwiŋe âlâen katŋetâ tatmap yan lok papato im yahatmai. Yâhâ nombotŋe âlâmâ yakât nâŋgâŋetâ gemu ya hâwûrum emet pondoân katŋetâ tatmap. Dop yawuâk nenŋe oset guset manmain. ²¹Yâhâ Kiristohât lohimbî âlâ me âlâŋe lok perâkŋe yengât orotmeme bâleŋe bet pilâm keterakmâ yeŋeâk mannomai yamâ Kutdâyerjaŋe âi âlepŋe yingimu menomai.

²²Lok nombotjaŋe nimnaom yengât nâŋgân nâŋgân ya watmâ yu me ya otmai. Yâhâ lok nombotjaŋeâmâ biwiyenŋe galemahom târârâhâk manmai. Yawu manmai yaŋeâmâ

yu me ya otne sâŋ angoân Kutdâ ulitguŋetâ nâŋgân nâŋgân âlepŋe biwiyenjan katmap. Otmu gâŋe yawu otdâ Anitâŋe nâŋgân nâŋgânge mem pâroŋ pilâhihimu Kiristohât den lâum lok âlâ me âlâhât den sâŋ hâreyiŋgirâ ârândâŋ otbuap. Den sâŋ hâreyiŋgirâ ârândâŋ otbuap yanâmâ Kiristohât lohimbî orop biwiyenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oranginomai. ²³Yâhâ lok nombotŋe yengât biwiyenambâ nâŋgân nâŋgân tâŋât âlâlâ tetemap ya gâ orop alahune sâŋ otnomai ya ki nâŋgâyingiwuat. Lok yawuya orop den tâŋât alahumai yan den yaŋe ba tom tomŋe otmu yaŋak den kakŋan sahaŋgimai. ²⁴Nenŋeâmâ Kutdâ hoŋ bawangimain. Yakât otmâ nenŋe lohimbî kerek ewe katyekmâ lohotŋan den kâsikum yinginom. Yawu otmâ yâk orop den kakŋan ki sahaŋginom. ²⁵⁻²⁶Yawu otyinginom yanâmâ Anitâŋe biwiyenjan kioŋmu nâŋgân nâŋgânyenŋe keterakyiŋgimu Kiristohât den nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe katnomai. Yâkâlen biwiyenŋe katnomai yan Satangât paŋgoŋân kioŋmâ hoŋ bawangim gai yapâ holajyekmu Kiristohât tem lâuwanginomai.

Kiristo âwurem gewuap sâp yan lohimbî yuwu otmâ mannomai.

3 Den âlâ yuwu sâŋmune nâŋgâ. Kiristo âwurem gewuapgât sâp tâlâhuwuap yan lohimbîŋe yuwu otŋetâ bâlewuap. ²Lohimbî nombotjaŋe yeŋjahât nâŋgâŋetâ yahatmu hâkyenŋe mepaenomai. Hâkyenŋe mepaem tewetsenjahâlâk nâŋgâm tepyenŋe umatŋe otbuap. Yawu otmâ bukulipyenŋe yengât nâŋgâŋetâ gemu nâŋgâm bâleyiŋgim hâiyeknomai. Âwâ mâmâlipyenjaŋe mem ga katyekmâ tihityenŋe otmâ gamai yakât nâŋgâŋetâ porap otmu ki ewe katyekmâ tem

lâuyinginomai. Otmu yakât dopjeâk Anitâ ki ewe katmâ yâkât den lâunomai. ³Lohimbi âlâ me âlâ yekmâ mem bâleyeknomai. Lok nombotjaŋe otjetâ bâlewuap yakât tepyeŋe kou kâlâp semu yanâk matje yinginomai. Otmu den guruk sâm bukulipyeye yengât belângen sânomai. Otmu bukulipyeye kâityongom hâmeyeŋe bitnomai. Yâhâ girawu manjetâ âlepje otbuap yakât ki nângânomai. ⁴Yawu otmâ Anitâ betbaŋgim yu me ya ekjâlem otmâ hilipgunomai. ⁵Lok yawuya nombotjaŋe topyeŋe kurihiakmâ Kiristohât lohimbije otmai memai yawuâk otmâ yengâlen torokatnomai. Yawu gârâmâ biwiyeye manguakmu manjetâ Anitâje ki mâmâŋe otyingimap. Lok yawuyaŋe Kiristohât komolân torokatmai hât sen galemâk manbuat. ⁶⁻⁷Lok yawuyaŋe yuwu otmai. Imbi nombotjaŋe otjetâ bâlemap yakât nângâjetâ biwiyenjan hâumu girawu manmunje Anitâje nenekmu ârândâŋ otbuap sâm loggât nângân nângân âlâ watmâ ya pilâm âlâ watmâ tuhumai. Yawu otjetâ nângân nângânyeŋe hâlim milim otmu Kiristohât mâtâp ekjetâ ki keterakyingimap. Yakât otmâ lok yawuyaŋe imbi yuwuya yengât biwiyenjan kiojetâ den ya nângâjetâ bulâŋe otmu lok naomlipyeŋe yengât manmanyeye mem bâleyingimai. ⁸Kândikum emelâk Moseŋe Anitâhât lau lâum Aihita yengât lok kunje yâkâlen ari yâkât den ekuop yan Aihita lok yâhâp, kutyetje, Yane yet Yambere, yâkŋe Anitâhât den kakŋan sâowot. Yakât dopjeâk lok perâkŋe yengât yan yaŋe Anitâhât den bulâŋe kakŋan sâmai. Nângân nângân bâleŋahât Amboŋe, Satanje lok ya yengât nângân nângânyeŋe mem bâleyingimu Kiristohât den pat âlepje nângâjetâ helekŋe otmap. Yakât otmâ

hiliwahonomai hât pat mansai. ⁹Otmu emelâk Yane yet Yambereŋe Anitâhât den kakŋan sâowot yan topyetje tetekŋan tetemu lohimbije ekbi. Yakât dopjeâk lok perâkŋe yuâmâ sâp kâlep ki otmuâk topyeŋe tetemu Kiristohât lohimbije yekmâ lok kopa sânomai.

Pauloŋe Timoteo den katbaŋgiop.

¹⁰Nanne, Timoteo, Anitâje mâmâŋe otnihim tihitne otmâ gap yakât topje nângâm heŋgeŋuat. Emelâk tânahom gawit yan Kiristohâlen biwinaŋe kepeim yâkât den pat âlepje lohimbije kâsikum yingiminiwan. Sâp yan girawu manban ya nehon. Lohimbi nombotjaŋe sâm bâlenihiwi ya ewe katyekmâ buku otyingiwani. Otmu umatje âlâlâ kaknan yâhâop yan biwine ki houŋ sâop. ¹¹Kapi kalimbu, kutyeŋe Antiok, Ikonion, Listera yan ari tatmâ Kiristohât den pat âlepje kapi ambolipje kâsikum yingiwani. Kâsikum yingimune nombotjaŋe den ya nângâjetâ gemu bet pilâm mem âlâlâ tuhunekjetâ hâhiwin nângâm bâsok muwan. Mumbâm yamâ Kutdâŋe tihitne otmu hâmene kinop.

¹²Yakât yuwu sâmune nângâ. Lohimbi âlâ me âlâŋe Kiristo orop biwiyenjan kepeiakmâ konohâk otmu Anitâ hoŋ bawaŋgimai yâhâmâ lok belângen manmaiŋe mem âlâlâ tuhuyekmai. ¹³Lok perâkŋe biwiyeye kurihiakmâ Kiristohât lohimbije kâityongom mansai. Yawu otjetâ bâlemap yawuâk torokatmâ otmâ yâhâjetâ dondâ bâlewuap. Otjetâ bâlemap yakât nângâjetâ bulâŋe otmu yawuâk watmâ yâhâm hiliwahonomai. ¹⁴Yâhâ gâmâ nâŋe Kiristohât den kâsikum gihimune nângâon. Ya nângârâ bulâŋe otmu yâkâlen biwihane kepeim manmâ gat. Yakât otmâ nâhât topne nanŋat. Yakât otmâ Kiristohât den yawuâk lâum manbuatgât nanŋan. ¹⁵Emelâk Anitâhât poropetelipje otmu

hoj bawalipņaje yâkât den kulemgui ya mâmâhe buwuhaņe lepatgambâek kâsikum gihiminiowot. Yakât otmâ den ya nâņgâm heņņegum Kiristohâlen biwihane tiņâk kepeim manbuat. Yawu manmâ yâhâwuat otmuâmâ Kiristone âwurem ge menenekbuap yan Anitâņe manman kârikņan orowâk katnenekbuap. ¹⁶Wâtġât mâmâņahât Heakņe Anitâhât poropetelipņe otmu hoj bawalipņe yeņġât biwiyeņe mem hewewerņ tuhumu Anitâhât den ya tâņ tâņâk kulemgui. Yakât otmâ den ya kâsikum lohimbi yeņġimurņe nâņġaņetâ bulâņe otmu Anitâhât topņe nâņġâm heņņegunomai. Yawu nâņġâm orotmeme girawu manņetâ yekmu ârândâņ otbuap yakât nâņġaņetâ haņ sâyeņġimu manmanyeņe kelihakmu mannomai. ¹⁷Otmu nenņe Kutdâhât wâtņan kinmâ den ya nâņġâm heņņegum hoj bawawņim nepņe tuhonom yanâmâ yakât bulâņe âilonggo tetewuap.

4 Nâņe Anitâ yet Yesu Kiristo yetġât senyetņan kinmâ yuwu sâmunne nâņġâ. Kiristone âwurem gewuap yan lohimbi emelâk muwi, me yiwereņe mansain yu, otmu hâmbâi tetem mannomai, kerek nengât biwinenņe ekbuap. Yawu otmâ nenņe yâkâlen biwinenņaje kepeimain nenâmâ menenekmâ manman kârikņan katnenekmu manbisâin. Yakât nâņġâm den yuwu sâmunne nâņġâm lâum manbuat. ²⁻⁴Hâmbâi Kiristone âwurem gewuap sâp ya tâlâhuwuap yan Anitâhât hoj bawalipņaje ikņe den bulâņe lohimbi tâņ tâņâk kâsikum yeņġinomai. Kâsikum yeņġiņetâ lohimbi nombotņaje ki nâņġâm nâņġâm mannomai. Ki nâņġâm nâņġâm manņetâ ândâpyeņe kârikņe otbuap. Yawu manmâ lok âlâ me âlâņe den lohotņan kâsikum ningim herone kakņan katnenekņetâ manne sâm yeņe eņġatyeneâk otmâ lok

yawuya yeņġât pâinyeknomai. Yawu ġârâmâ lok perâkņe mem teteyekņetâ den tâņât topņe topņe kâsikum yeņġiņetâ nâņġanomai. Yawu ġârâmâ sâp yiwereņe yuâmâ Kiristohât den kâsikum yeņġinom. Lohimbi belâņgen manmaiņe Kiristohâlen biwiyeņe katņetġât ġaņeâmâ hewewerņ otmâ den pat âlepņe ya sâm holaņmâ eņġatyenjan gewuat. Yâhâ nombotņaje nâņġaņetâ umatņe otmap yâhâmâ mem hewewerņ tuhuyekbuat. Yâhâ nombotņe âlâņeâmâ nâņġâm pâpġumai yamâ lohotņan kâsikum yeņġirâ nâņġân nâņġanyeņe pâronġ sâmu haņ sâyeņġiwuap. ⁵Otmu wuân me wuân ġâhâlen tetewuap yan biwihe ahom niakmapġât galemahom manbuat. Otmu lok belâņgen manmaiņe mem âlâlâ tuhuhekņetâ hâhiwin kakņan manmâ yâhâwuat yan Anitâhât wâtņan kinmâ hoj bawawņim Kiristohât den pat âlepņe kâsikum yeņġim heņņeguwuat.

⁶Yâhâ nâ otnihinomai yakât nâņġâm den âlâen hâum sâmunne nâņġâ. Emelâk papatolipnenņaje Anitâ mepaem yan noniņ bulimakao ġâim katbangiminiwi. Yakât kakņan wain to moseleņetâ gemu yan Anitâņe nâņġâmu ârândâņ otminiop. Yakât dopņeâk nâ nohoņetâ mumbom yan hepnaje gemu ârândâņ otbuap. ⁷Emelâk Kutdânenņaje menekmâ aposolo âi sâm nihiop ya biwinaje tiņâk mem tuhumm gan. Yakât nâņġâmune ârândâņ oap. Otmu âlâ torokatmâ tuhumbâmgât dop âlâ ki tap. ⁸Kutdâhâlen biwinenņaje kepeim manmain. Yakât âwurem ge menenekbuap nâņġâm mambotbangimain. Yâhâ âwurem ge menenekbuawân biwinenņe ekmâ hâmeņe tâņ tâņâk ningiwuap. Nâņe hoj bawawņimune nekmu ârândâņ otmap. Yakât otmâ hâmeņe âilonggo nihimu membom. Sâp yan pat yakât bulâņe nihimu membom.

Den bânje sârn hâreop.

⁹⁻¹² Aiop, bukunenje âlâ, kutje Dema, yâkje ikje manmanjahâlâk nânġâmu yahalop. Yawu otmâ nâ pilânekmâ Tesalonike kapiân ariop. Otmu bukunenje âlâmâ, kutje Kerese, yâhâmâ hânġângumune Galatia yengâlen ariop. Otmu bukunenje âlâmâ, kutje Tito, yâhâmâ hânġângumune Dalimati yengâlen ariop. Otmu âlâmâ, kutje Tikiko, yâhâmâ hânġângumune Epeso kapiân ariop. Bukunenje âlâmâ, kutje Luka, yâk konok nâ orop mansait. Yâhâ bukunenje âlâ, kutje Mareko, yâkje gurâ Kiristohât lohimbî hoġ bayingimu nânġâmunne âilongo oap. Yakât otmâ ġânje mendâ yâk orowâk in yawu takaromawot. ¹³Otmu Epeso kapi pilâm yuân takare sârn anġoân Toroa kapiân garomawot. Yan ga lok âlâ, kutje Kapo sârn, yâkât emelan nâhât siruhât hâk katipne otmu ekap âlâlâ katban ya mem takaromawot.

¹⁴⁻¹⁵ Lok âlâ, kutje Alesande, yâhâmâ goli, siliwa otmu kât kârikje âlâlâ um kutakumap. Yâkje nâhât den kakġan sârn dondâ mem bâlenehop. Yakât otmâ yâkât sen galem otdomawot. Yawu otnihop yakât matje Kutdânennaje kâpekbanġiwuap.

¹⁶ Anġoân den âiân katneki yan bukulpne kerekje betnohowi. Yakât Anitâje ki nânġâyingimu

bâlewuapġât nanġan. ¹⁷Sâp yan Kutdâje ki betnohop. Yâkje mem hewewej tuhunekmu nine topne ekyongowan. Otmu Kiristohât den pat ya pâku lohimbî yengât kunlipyene ekyongomune nânġâm henġenġuwi. Yawu otmâ Kutdâje nânġânihimu holaġneketâ gem ariwan. ¹⁸Otmu yakât dopġeâk Manman Bâlenjahât Amboġe, Satanje mem bâlenekmappġât Kutdâje tihitne otmâ yâhâwuap. Otmu hâmbâi mâne sârerenekmu himbimân manmâ yâhâwom. Yakât nânġâm Anitâ heroġe nânġâwanġim mepaembisân. Ya bonġanâk.

¹⁹Den bânje sâwomân. Lohimbî yâhâp, kutyetje Akuila yet Pirisila, nânġâyitġian. Otmu Onesiporohât imbiġe naomje yengât nânġâyitġian. ²⁰Yâhâ bukunenje Erasto yamâ Korinti kapiân takawin yan katmunje mansap. Otmu âlâmâ, kutje Toropimo, yâhâmâ mesek otmu yanġak Milete kapiân takawin yan katmunje mansap. ²¹To yambu otmâ mâtâp manġuyitġimappġât in yawu takaromawot.

Yuwulo, Puren, Lino, Kalaria otmu Kiristohât lohimbî nombotġaje gurâ nânġâhîhîai. ²²Kutdâ orop manbuat.

Anitâje ikje lohimbî yengât tihityene olâġġât nanġan.

Nâ âwâhe,
Paulo

Tito

Pauloŋe Titohât ekap

kulemgum katbangiop.

1 O nanne Tito,
¹Nâmâ Paulo. Anitâ Tihit tihit Amboŋaŋe Kiristohât aposolo sâŋm âi nihimu mem hoŋ bawanŋim mansan. Anitâŋe lohimbi nânŋâyingim Kiristohât pat kuyingimu mansai. Yâkŋe Kiristohât den nânŋâŋetâ keterakyingimu yâkâlen biwiyenŋe kepeim târârâhâk manŋetgât Kiristoŋe hânŋânnohomu yâkât den bulâŋe kâsikum yingim mansan. ²⁻³Anitâ Den bulâŋahât Amboŋaŋe hân himbim ki kândikyotgop yapâek nen manman kârikŋahât pat kuniŋiop. Pat yakât topŋe sâŋm tetem lohimbim ekyongowomgât sâpŋe kalop. Otmu sâp kalop ya ekmu ârândânŋ otmu Kiristo hânŋângumu ge mâtâwân tetenihim âi nihiop. Âi nihiop ya mem yen orop manman kârikŋan mannom sâŋm biwinanŋe yakât mem mansan.

⁴Tito, emelâk nânŋe Kiristohât den pat âlepŋe ekghomune nânŋârâ bulâŋe otmu yâkâlen biwihe kalon. Sâp yapâek netŋe nanŋe âwânŋe tânahomawot yakât dopŋeâk tânahom yâkâlen biwinetŋaŋe kepeim hoŋ bawanŋim gait. Nânŋe gâhât nânŋâm Anitâ yuwu sâŋm ulitguman. “O Awoŋne Anitâ, gâŋe Kiristo hânŋângurâ ge sâreerenekmâ muop. Otmu gâŋe mumuŋambâ mem yahatdâ gike orowâk tawot. Yetŋe Titohât tihitŋe otmutâ biwi nânŋân nânŋânŋaŋe sânduk sâekgât nânŋâman.” Yawu sâŋm ulitguman.

Kiristohât komot yengât kunlipyeŋe

⁵Anŋoânâmâ Kirit yengâlen ari kapi ârândânŋ hawamgum Kiristohât den pat âlepŋe ya lohimbim dondâhâlâk

ekyongomutŋe nânŋâŋetâ bulâŋe otmu yâkâlen biwiyenŋe katbi. Otmu gâŋe lohimbim galempongorâ yâkâlen biwiyenŋe kepeim yâk orop konohâk otŋetâ manmanyenŋe kelihakbuapgât kunyenŋe katgekban. Kunyenŋe katgekâ Kiristohât komolipŋe yengâlen ari lohimbim yengât galemlipyeŋe lok yuwuya mem katyekbuatgât sâŋm ekghowan. ⁶⁻⁷Lok yanŋe to kârikŋe ki nem biwi hâlîm otmai. Me ki kuk otmâ lohimbim mem siriken soroken katyekmai. Me bukulipyeŋe den ekyongonŋetâ nânŋâm yan ândâpyenŋe ki kârikŋe otmap. Me lohimbim nombotŋaŋe otŋetâ bâlemap yakât tepyeŋe ki kou kâlâp semap. Me bukulipyeŋe yengât iri sikumyenŋe ekŋâlem ya meyingine sâŋm ki kâityongomai. Yâkŋe târârâhâk manŋetâ ya yengât hakyenŋan tosa âlâ ki tetemap. Otmu imbi yâhâp kalimbu ki meyekmai. Otmu nimnaomlipyeŋe Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim tem lâuwânŋimai. Otmu âwâ mâmâlipyeŋe yengât gurâ ki mete pirik otyingimai. Yawu otmâ manŋetâ lohimbim ki sâŋm bâleyingimai. ⁸Lok yan yuŋe yuwu manŋetâ ârândânŋ otmap. Lohimbim nembe kalem otyingimai. Otmu orotmeme âlepŋe otneâk nânŋâmâi. Biwiyenŋe galemahom kilik milik manŋetâ lohimbim manmanyenŋe ekŋetâ ârândânŋ otmap. Biwiyenŋe Anitâhâlen kepeim tem lâuwânŋimai. ⁹Otmu Anitâ yet Kiristo yetgât den bulâŋe kâsikum yingiwân ya nânŋâm biwi yâhâp ki otbi. Den yan yu biwiyenŋe tiŋâk mem lohimbim kâsikum yinginetâ nânŋâm biwiyenŋe hewewerŋ otbuap. Yâhâ lohimbim nombotŋeâmâ den kâsikum yingimai ya nânŋâŋetâ tâŋât otmu den kakŋan sânomai. Ya yengât engatyenŋan geŋetâ den ya nânŋâŋetâ keterakyingim henŋenŋuwuap.

**Lohimbi dondâhâlâkçe den
tânjât nângâjetâ nângân
nângânyenye hâlim milim olop.**

¹⁰Topçe yuwuhât otmâ lok yawuya meyekmâ galemlipyenye katyekbuat. Lohimbi dondâhâlâkçe kunyenye kârikçe otmu den tânjât ya bukulipyenye yengât biwiyenjan kionjetâ nângân nângânyenye hâlim milim otmap. Otmu Yura lok nombotņanĵe hâkyenye torehennan undip tuhuangņigetgât dondâ sâm hilipgumai. Yâkçe den âlâlâ kâsikum yingimai ya nângâmune nahat otmap.

¹¹Yawu gârâmâ lok imbi naomlipyenye oropçe yâk yengâlen torokatņetâ den tânjât kâsikum yingimai. Yawu otņetâ lohimbiņe den kâsikum yingimai ya nângâjetâ bulâņe otmap. Yakât otmâ tewetsenĵe pato meyingimai. Yawu otmai yan aņunyenahât ki nângâmai. Yawu otmâ yâhâmaiĵat kuyingiwuatgât nanĵan. ¹²Emelâk embânĵan Kirit yengât tâmbâlipyenye yengât poropete âlâņe manmanyenahât topçe nângâm den kulempuop ya yuwu tap.

“Kirit kapi ambolipņe kerekçe den perâkçe sâmai. Âi nep ki tuhum konam im tatmâ bât kandiânâk nemai. Yawu otmâ bukulipyenye mem bâleyekmai.”

¹³⁻¹⁴Den kulempuop yakât nângâmune bulâņe otmap. Yura nengât tâmbâlipnenĵe yengât biwiyenambâ den tânjât âlâlâ tetemu alahum gai. Den ya lok yawuyenye torokatmâ kâsikum aņgim yakât nângâjetâ yahatmap. Otmu nombotņanĵe Kiristohât den bulâņe nângâjetâ helekçe otmu pilâm yeņe eņgatyenĵeâk girem den âlâlâ bukulipyenye orop alahum ya watmai. Yawu gârâmâ loggât nângân nângân watmâ yâhâmaiĵat Kiristohât den kâsikum yingirâ nângâjetâ keterakyingimu yâkâlenâk biwiyenĵe kepeim mannomai. ¹⁵Lohimbi âlâ

me âlâņe Kiristohâlen biwiyenĵe kepeim manmai ya yengât Anitâņe nine nanne baratne koko salek sâmap. Otmu wuân me wuân hânân kalop ya lohimbi yenĵe ekņetâ âlepņeâk hârok otmap. Yawuhât otmâ yu me yakât hâi sapa ki manmai. Yâhâ lohimbi nombotņanĵeamâ Kiristohât den nângâjetâ helekçe otmap. Nângâjetâ helekçe otmu yeņe eņgatyenĵeâk otmâ orotmeme bâleņe watmâ gai. Yakât otmâ biwi nângân nângânyenye hâlim milim otmu orotmeme âlepņe me orotmeme bâleņe ya ki ekmâ kiwilimai.

¹⁶Anitâhâlen biwinenĵanĵe kepeim yâkât den topņambâek nângâmmain sâm bukulipyenye ekyongomai. Yawu gârâmâ Anitâhât den longâenĵetâ yekmu dondâ bâlemap. Otmu nenĵe gurâ manmanyenĵe ekmunĵe lok perâkçe yawu otmap. Yakât otmâ âi yingimunĵe Anitâhât tem lâum yâkât lohimbi mem hewewenĵe tuhuyeknomaiĵat dop âlâ ki tap.

**Titoņe Kiristohât den kâsikum
yingiwuapgât Pauloņe sâop.**

2Anitâ yet Kiristo yetgât den bulâņe topņambâek nângâm lâumunĵe manmannenĵe kelihakmu mansain yakât topçe kâsikum yingiwuatgât nanĵan. ²Lok yenĵe biwiyenye galemahom to kârikçe ki neņetâ biwiyenye hâlim otbuap. Kiristohâlen biwiyenĵe tiņâk kepeim yâkât lohimbi orop biwiyenĵe kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. Yawu manņetâ lohimbiņe yekmâ ewe katyeknomai. Otmu lohimbi belângen manmainĵe mem âlâlâ tuhuyeknomai yan biwiyenye ki houņ sâwuap.

Imbilyenye yengât sâop.

³⁻⁵Anitâņe imbilyenye yekmu ârândânĵe olâkgât manmanyenĵe galemahom heņgeņgum mannomai.

Den guruk, me den golâ, me den belângen ki sânomai. Otmu to kârikne neneâk ki nângânomai. Otmu biwiyene loklipyene yengâlenâk katmâ tem lâuyingim betyenehen ki kioņnomai. Yawu otmâ nimnaomlipyene wawaeyekmâ tat tat memeyene galemgun hengengunomai. Yawu otmâ manman âlepņahât mâtâp ya baralipyene tiripyongoņetâ watnomai. Otmu lohimi belângen manmaiņe yekmâ Kiristohât den pat âlepņe yakât ki sâm bâlenomai.

Lok sihan yengât sâop.

⁶Otmu lok sihan yaņe yawuâk biwiyene galemahom kilik milik mannomai. ⁷⁻⁸Yawu manņetgât gâ gikak senyeņan târârâhâk manmâ orotmeme âlepņe otmâ manbuat. Otmu Kiristohât den ya ki kelaņgatmâ kâsikum yingiwuat. Den ya tâņ tâņâk ekyongorâ ya nângâm den kakņan sânomaihât dop ki otbuap. Otmu lohimi belângen manmaiņe sâm bâleningim mâtâp maņguningine sâm pâpgum pilânomai. Yawu otnomai ya yengât nângâyingiņetâ kakņe otbuap.

Âi lok yengât sâop.

⁹Otmu kunlipyeneņe âi lok ya yekņetâ ârândâņ olâkgât ewe katyekmâ yâk yengât tem lâunomai. ¹⁰Otmu ki kombo tuhonomai. Yawu otmâ Anitâhât den kâsikum yingiwini ya biwiyene kepeim tâņ tâņâk watmâ manņetâ lohimi belângen manmaiņe yekņetâ ârândâņ otbuap. Yekņetâ ârândâņ otmu Anitâ Tihit tihit Amboraņhât nângâņetâ yahatbuap.

¹¹Anitâņe ikne eņgatņeâk otmâ Yesu Kiristo hâņgâņgumu giop. Ge manmâ nengât tosanenņe pilâningim manman kârikņahât mâtâp tiripņongop yakât yuwu sâmune nâņgâ. ¹²Emelâk nenņe Anitâhât topņe ki nâņgâm nenņe eņgatnenņeâk watmâ orotmeme

bâleņe topņe topņe otmâ manminiwin. Yawu manmunņe Kiristohât den pat âlepņe eknongoņetâ nâņgâmunņe keterakningimu orotmemenenņe bâleņe pilâm biwinenņe galemahom mansain. Yawu otmâ Anitâhâlen biwinenņe kepeim tem lâuwangim mansain. Yawu mansain yakât lohimi belângen manmaiņe otņetâ kiņgoņ otmap yawu ki otnom. ¹³⁻¹⁴Anitâ yet Kiristo dopyetņe konok. Yawu gârâmâ Kiristone nengât tosaņhât otmâ ge kawenenņan kinmâ muop. Anitâņe mumuņambâ mem yahalop yan Manman Bâleņe Amboraņhât paņgoņâmbâ holaņnenehop. Holaņnenekmu yâkâlen biwinenņe kepeim mansain. Yawu otmâ orotmeme âlepņeâk otmâ mannehât menenekmâ tosanenņe pilâningimu mansain. Yawu manmunņe yâkne âwurem ge sârerenenekmâ manman kârikņan katnenekmu heroņe kakņan manbisâin. Yakât nâņgâm biwinenņe mem manmâ yâhânom.

¹⁵Den ekgohoan yu Anitâhât sâtgât otmâ kâsikum yingirâ nâņgâņetâ biwiyene heweweņ otbuap. Yawu otdâ lohimiņe nâņgâhiiņetâ ki gewuap. Otmu den yu lohimi nombotņe ki nâņgâm nâņgâm otnomai yamâ sâyingiwuat.

Biwinenņe galemahom lohimi kerek ewe katyekmâ mannom.

3 Gawaman patone galemlipyene katyekņetâ kinsai ya Kiristohât lohimi kerekne yâk yengât amutgen manmâ orotmeme âlepņeâk otmâ mannomaihât ekyongowuat. ²⁻³Kândikum emelâk nenņe Anitâhât topņe pâpgum nâņgân nâņgân bâleņe biwinenņambâ teteop ya watmâ otnehâlâk nâņgâm ihilâk mahilâk otminiwin. Lohimi âlâ me âlâņe tep hero kakņan manņetâ yekmâ

senje âlâlâyene ekñâlem meyingine sâm nângâminiwin. Otmu lohimbî nombotje orop kasa oraŋgiminiwin. Yawu otmâ biwi nângân nângânnenje dondâ bâlemu manmunje kiŋgoŋ maŋgoŋ otminiop. Yawu otminiwin yakât nângâm gâje ekyongorâ ki hâiaknomai. Otmu den belângen ki sahaŋginomai. Lok nombotjaŋe den kakŋan sahaŋginomai yamâ eweyiŋgim lohotŋan otyiŋginomai. Otmu nombotjaŋe kuk otmâ mem ge katyekne sâm otnomai ya mem sânduk tuhuyeknomai.

⁴⁻⁵Emelâk orotmeme bâleŋe topje topje otmâ manminiwin yan Anitâ Tihit tihit Ambojaŋe ikñahâk wawaenenekmâ Yesu Kiristo hâŋgângumu ge hohetnenŋan tetem manmâ nengât tosaŋât otmâ muop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenje katmunje toen katnenekjetâ yapâ gâtjaŋe Anitâje tosanenje pilâm umam sâningiop. Yawu otmâ ikje Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgângumu ge biwinenŋan ge kelihahop. Biwinenŋan ge kelihakmu manman âiŋe teteningimu Anitâje manman kârikñahât pat kuningiop.

⁶⁻⁷Yâhâ Anitâje ikñahâk Kiristo hâŋgângumu ge nengât tosaŋât otmâ muop. Mum yahatmâ himbimân âwurem yâhâop. Yakât otmâ Anitâje Wâtgât mâmâŋahât Heak nengâlen hâŋgângumu giop. Ge mem hewewej tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenje katmunje manman âlepñahât bulâje âlâlâ teteningiop. Otmu Anitâje nenekmu ârândâŋ otmu nine nanne baratne sâm manman kârikñahât pat kuningiop. Manman kârikñahât pat yakât bulâje menom sâm biwinenje mem mansain. ⁸Den ekgohoan yu nângârâ bulâje otmu biwihan katmâ lohimbî Kiristohâlen biwiyene kepeim manmai ya topñambâek ekyongorâ

lâum mannomai. Yawu manmâ manmanyene kelihakmu biwiyene galemahom heŋgeŋgum orotmeme âlepñeâk otmâ mannomai. Yawu mannomai yan lohimbîje manmanyene ekjetâ ârândâŋ otmu yene biwiyenjahât topje nâŋgâginomai.

⁹Yâhâ tâmbâlipyene tetem sambe sambe otbi ya yengât den pat ya lok nombotjaŋe gâ orop alahune sâm otnomai yan ki nângâyiŋgiuwat. Me biwiyenambâ nângân nângân tâŋât âlâlâ tetemu den kakŋan sahaŋgine sâm otnomai ya gurâ ki nângâyiŋgiuwat. Yâhâ orowâk den sahaŋginomai yanâmâ nângâm bâleangim hionaknomai. Otmu emelâk Anitâje girem den âlâlâ Mose ekumu kulemguop ya Yura papatolipnenjaŋe yene nângân nângân yan torokatbi. Den torokatbi ya lâunomgât sâŋetâ ki nângâyiŋgiuwat. Den alahumai yan biwiyene ki kelihakmu mansai. Yakât otmâ den yawu yakât nângâmune helekje otmap. ¹⁰Lohimbî yawuyaje den tâŋât yakât nângâjetâ yahatmu den kakŋan sahaŋgiŋetâ Kiristohât lohimbîje hionakmai hât kuyiŋgiuwat. Kuyiŋgirâ ki nângâhihinomai otmuâmâ âlâkuâk kuyiŋgiuwat. Yâhâ ândâpyene kârikje otmu yawuâk otmâ yâhânomai yanâmâ Kiristohât lohimbî ekyongorâ betyongonjetâ mannomai. ¹¹Lohimbî yawuyaje Kiristohât den tâpikgum otmâ hilipgum manjetâ Anitâje yekmu bâlemu hiliwahonomai hât pat mansai.

Den bâiŋe sâop.

¹²Nâje kapi yu pilâm Nikopoli kapiân ari to yambu pesuk sâek sâm mambotbom. Yakât otmâ gâneâmâ Kirit pilâm Nikopoli kapiân in yawu takarâ penañgiakdom. Yakât nângâm bukunenje âlâ hâŋgângumune taka gâhât gewâk mem tatbuap. Yâhâ Atema me Tikiko hâŋgângumune takawuap

yakât ki nângâm heŋgeŋguan. ¹³Otmu bukuyâhâtnenŋe yâhâp, kutyetŋe Sena yet Apolo sâŋ, yâkŋe Kirit yengâlen kapi titipâ tatmâ arap yan takaromawot. Yâhâ Senaŋe âi yuwu mem manmap. Lohimbi âlâ me âlâŋe otmâ hilipguai sâŋ tembe lâuŋe meyekmâ den âiân katyekŋetâ kinmai. Yaŋe topyeŋe sâŋ teteakŋetâ Senaŋe tânyongomu den sâŋ hâreyiŋgimai. Aiop, gâhâlen takaromawot yan mâtâp meytgiwuatgât naŋgan. ¹⁴Gâ gikiâk mâtâp meytgiwuatgât ki yan. Kiristohât

lohimbi ekyongorâ orotmeme âlepŋeâk otmâ lohimbi umburuk mansai yawuya buku otŋiŋgim tânyongonomai. Yakât nângâm Sena yet Apolo yetgât mâtâp meytginomaihât naŋgan.

¹⁵Nâ orop nep tânahom mansain orowâk nângâhihiain. Otmu Kiristohât lohimbi ya gurâ nângâyiŋgiain ya ekyongowuat. Anitâŋe yen orop tatmâ tihityeŋe otmu manŋetgât naŋgan.

Nâ âwâhe,

Paulo

Pilemon

Pauloŋe Pilemongât ekap

kulemgum katbangiop.

1 O bukune Pilemon,
¹ Nâmâ Paulo. Nâŋe Kiristohâlen biwinanŋe kepeim yâkât den pat âlepŋe lohimbi ekyongoman. Yawu otmune yakât lok nombotŋanŋe menekmâ pâi emetŋan katnekŋetâ manmâ gan. Otmu bukunenŋe âlâ, Timoteo, yâk orop biwinetŋanŋe kepeiakmâ konohâk otmu tânahomait.

Emelâk gâ orowâk Kiristohât âi mem gawin. ² Yakât otmâ gâ otmu imbihe Apia, yetgât nâŋgâyitgâit. Otmu lok âlâ, kutŋe Arikipo, yâhâmâ hep beronŋe kunlipyenŋe yengât tem lâuyiŋgim manmai dop yawuâk Kiristohât tem lâuwaŋgim mansap yakât gurâ nâŋgâwaŋgâit. Otmu lohimbi nombotŋe gâhât emelan menduakmâ Anitâ yet Kiristo yetgât den alahum mepaeyelekmai yen hârok yengât nâŋgâm ekap yu kulemgum katyŋgâit.

³ Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristo yâkŋe yetŋe engatyetŋeâk nâŋgâyŋgim tihityenŋe otmutâ yengât biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe hikuakmâ konohâk otmâ sânduk sâŋ gaekgât ulitgum gamait.

Pilemonŋe Kiristohât lohimbi hoŋ bayŋgim manop.

⁴⁻⁵ Gâŋe Kiristohâlen biwihanŋe tiŋâk kepeim tem lâuwaŋgim ikŋe lohimbi hoŋ bayŋgim gamat yakât den pat sâŋetâ nâŋgâwan. Yakât nâŋgâm Anitâ ulitguman yan gâhât nâŋgâm mepa sanŋan otbangiman. ⁶ Kiristo orop biwinenŋanŋe kepeiakmâ konohâk otmu manmunŋe manman âlepŋahât bulâŋe âlâlâ teteningimap. Topŋe

katmâ yâkâlen biwinenŋe katbin yan manman âlepŋahât bulâŋe teteningiop yakât topŋe tipiŋe nâŋgâwin. Yâhâ gâ orop Kiristohâlen biwinenŋanŋe kepeim manmâ yâhânôm yan manman âlepŋahât bulâŋe teteningimap yakât topŋe nâŋgâm heŋgenŋunomgât Anitâ ulitguman. ⁷ Bukune, gâŋe Anitâhât lohimbi yengât nâŋgâyŋgim biwiyenŋe mem hewewerŋe tumum gat yakât den pat sâŋetâ nâŋgâmune biwine hewewerŋe otmu heronŋe nâŋgâm mansan.

Pilemonŋe Onesimo mem buku tuhuâkgât Pauloŋe ekuop.

⁸⁻⁹ Gâhât den pat ya nâŋgâmune âilonŋo otmap. Yakât otmâ yuwu sâŋmune nâŋgâ. Yesu Kiristo ikŋak menekmâ aposolo sâŋ âi nihimu yâkâlen biwinanŋe kepeim tem lâuwaŋgim gan. Yakât otmâ menekmâ pâi emetŋan katnekŋetâ mansan. Otmu Kiristohât sâtgât otmâ hoŋ bawaŋgim gan. Yakât otmâ den sâŋ gihiwomgât dop tap. ¹⁰⁻¹¹ Yawu gârâmâ nâŋgâhahiman yakât den lohottŋan yuwu ekgohomune nâŋgâ. Emelâk lok âlâ, kutŋe Onesimo, yâkŋe gâ hoŋ bahihim manmâ yâhâwuapgât Roma lok kunŋe âlâŋe nep sâŋ waŋop. Yâhâ yâkŋe hoŋ bahihim manmâ manmâ otmâ hilipguop. Otmâ hilipguop yakât matŋe nihimap sâŋ yâkŋe gâ pilâhekâmâ waŋga mem Roma kapi yuân takaop. Yawu gârâmâ sâp âlâen nâŋe Kiristohât den pat âlepŋe ekumune nâŋgâmu bulâŋe otmu yâkâlen biwiŋe kalop. Yawu otmâ baralipyenŋanŋe âwâ mâmâlipyenŋe tânyonŋetâ mansai yakât dopŋeâk yâkŋe tânnohomu mansait.

¹²⁻¹⁴ Yakât otmâ nâŋe nâŋgâwaŋgimune nine nanne kambiamne yawu oap. Nâŋe Kiristohât den pat âlepŋe lohimbi ekyongomune nâŋgâmaiâhât mem pâi emetŋan

katnekjetâ manmâ gan. Yawu gârâmâ gâje taka tânnohowuatgât dop ki tap. Yakât otmâ gâje nângârâ Onesimoje nâ orowâk tatmâ tânnohowuapgât nanjan. Yawu gârâmâ ki ekgohomune nângârâek tânnohowuapgât ki nanjan. Yâhâ nâje alitmune orowâk tatmâ tânnohowuap yamâ gâje nâhâitje ikje engatjeak otmap yawu nângânihiwuap. Yawu nângânihimatgât nâje hângângumune gâhâlen taka hoj bahihiwuap. Gâhâlen taka hoj bahihim manbuap me pilârâ ikje nângân nângân watmâ manbuap yamâ gikak nângâwuap dopjan otbuat.

¹⁵ Emelâk pilâhekmâ nâhâlen takamu Kiristohât den pat âlepje ekumune yâkâlen biwiñaje kepeim mansap. Yakât otmâ sâp kâlep ki otmuâk nâje hângângumune gâhâlen âwurem taka nep ya biwiñaje tiñâk mem hoj bahihim manbuap. Topje yawuhât mon pilâhekmâ nâhâlen takaop. ¹⁶ Emelâk ki pilâhekmâ nâhâlen takaop yan yâkje gâhât hoj bawa konok manop. Yâhâ sâp yiwereje Kiristohâlen biwiñaje kepeim mansap. Yakât otmâ hângângumune gâhâlen taka hoj bahihim manbuap. Gâje Onesimo orop Kiristohâlen biwiyetñaje kepeim manmutâ yelekmu dop konohâk otbuap. Yakât nângâm lohotjan otbañgiwuap. Nâje dondâ nângâwanjan. Otmu gâhâlen âwurem takawuap yan gâku yawuâk nângâwanjan.

¹⁷ Gâje nâ orop biwinetñaje kepeiakmâ konohâk otmu Kiristohât lohimi hoj bayingimait. Yawu otmâ gâhâlen takamune eñakmâ heroje nanjan gim parahuakdomgât nanjan. Yawu gârâmâ yakât mâtâpje ki tetenihiap. Yakât otmâ Onesimo hângângumune gâhâlen takamu buku otbañgiwuatgât nanjan. ¹⁸ Yâhâ emelâk wuân me wuân gâhât otmâ hilipguop me wuân me wuân wandâ matje ki

gihiop. Yakât gâje eknohorâ nâje matje gâ kâpekgihiwom. ¹⁹ Den yan yu nângâm engat yâhâp otmatgât lok pepa kulemgua yu ekumune kiripi nihimu ninak kulemguan yu ekbuat. “Nâ Paulo, nâje Onesimohât tosa yakât matje gâ kâpekgihiwom.” Yawu gârâmâ yuwu sâmune nângâ. Nâ ninahâk Kiristohât den pat âlepje ekgohomune nângârâ bulâje otmu yâkâlen biwihe kalon. Yawu otdâ Anitâje manman kârikjahât pat kuhihimu mansat. Buku, yakât matje nihi sâm ki ulitgohoman. ²⁰ Gâje nâ orop biwinetñaje kepeiakmâ konohâk otmu Kiristo hoj bawangimait. Yakât otmâ den ekgohoan yu nângâm bukunetje gâhâlen takamu buku otbañgiwuap. Yawu otbuat yan biwine hewewej otmu heroje nângâwom.

²¹ Otmu den kulemgum katgihian yu ekmâ nângârâ tepge hewewej otmu buku otbañgiwuap. Yakât nângâm engat yâhâp ki oan.

²² Otmu den âlâ yuwu sâmune nângâ. Roma yengât lok kunyeñaje tembe lâulipje ekyongomu yâkje holañnekjetâ yengâlen takamune eñaknomgât yeje Anitâ ulitgum manmai. Yeje Anitâ ulitgumai ya nângâm Roma yengât biwiyenjan kioñmu holañnekjetâ yengâlen takawomgât biwine mem mansan. Yakât otmâ emet heñgeñjetâ tatmu yan taka imbomgât nanjan.

Den bânje sâop.

²³ Bukunetje âlâ, kutje Epara, yâkje Yesu Kiristohât den pat âlepje ya lohimi ekyongop. Yakât otmâ mem pâi emetjan katjetâ orowâk tatmâ gait. Yâkje nângâyingiap. ²⁴ Otmu bukulipnenje nombotñaje Kiristohât den pat âlepje ya Roma kapi ambolipje kâsikum yingim mansai ya yengât kutyeneâmâ yuwu. Mareko, Aristako, Dema, Luka. Yâkje gurâ nângâyingiai.

²⁵ Kutdânenne, Yesu Kiristo, tihit-
nenne otmapne biwi nângân nângân-
nenne mem kepeimu konohâk manmâ
yâhânôm. Ya bonjanâk.

Nâ bukuhe,
Paulo.

Hewuraio

Anitâ yet Yesu yetgât dopyetŋe konohâk oap.

1¹⁻² Yura lohimbi, Anitâ nanŋahât topŋe ekyongomune nâŋgâŋet. Aŋgoân topŋe katmâ tâmbâlipnenŋaŋe ikŋe topŋe nâŋgâm henŋenŋuŋetgât Anitâŋe ikŋe den poropeteliŋe yeŋgât biwiyenjan kalop. Biwiyenjan katmu yâkŋe lohimbi ekyongonŋetâ nâŋgâwi. Poropeteliŋaŋe den sâwi yakât bulâŋe yamâ Anitâŋe nanŋe hânŋangumu giop. Otmu nanŋahât topŋe yamâ yuwu. Embânâmbâek hân himbim ki kândikyotgop yapâek Anitâŋe nanŋe ombe biŋe orop biwiyetŋaŋe konohâk otmâ hân himbim pitu me senŋe âlâlâ topŋe topŋe kândikuowot. Otmu senŋe âlâlâ kândikuowot ya nannaŋe galemguâk sâmu Âwânŋaŋe sâmu waŋop. Yawu gârâmâ nanŋaŋe kârikŋe otmâ hân himbim me senŋe âlâlâ topŋe topŋe ya hohem tatmap. Otmu tatmâ yâhâwiop.³ Otmu âwâ nan yâk yetgât topyetŋe yamâ dop konohâk oap. Yakât dop kum sâmune nâŋgâŋet. Sikopŋe pilâm denŋân hâumu gileŋ beleŋ sâmap dop yawuâk Anitâhât towatŋe Yesuhâlen tetemu ekbin. Otmu Âwânŋaŋe nanŋahât nâŋgâm nen umam sâningiâkgât nanŋaŋe hânân yuân ge nengât tosanenŋahât matŋe mem muop. Mumu hanguwu yamâ lohimbiŋe yâkât nâŋgâŋetâ yahalâkgât âwânŋe Anitâ manman ambonŋaŋe mumuŋambâ mem yahalop. Yahatmâ himbimân yâhâmu âwânŋe Anitâ orop tawot.

Anitâ nanŋaŋe aŋelo kerek yeŋgât kunyeŋe tatmap.

⁴ Anitâŋe nanŋe orop dop konohâk tawot yâkât nâŋgâmu yahalop. Yawu otbanŋim aŋelo yamâ yâkât

amutgen katyehop. Yakât topŋe yuwu.⁵ Emelâhâmâ Anitâŋe den yuwu sâmu nanŋe ekuop ya poropete âlâŋe kulemuop.

“Gâmâ nâhât nanne ombe bisine. Yawu gârâmâ yiwereŋe yu yakât topŋe sâmu teterâ lohimbi kerekŋe ekmâ nâŋgâŋet sâmu katgeksan.”

Yawu sâmu ekuop. Otmu torokatmâ sâop.

“Nine nanne kambiamne”. Otmu yâku yawuâk “Awoŋne” sâop.

Anitâŋe den sâmu kulemuop yamâ aŋelo yeŋgât ki sâop. Yesuhât nâŋgâm sâmu kulemuop.

⁶ Anitâhât nanŋe himbimânâk tatmâ irak hânŋangumu hânân gewe sâmu olop. Sâp yan Anitâŋe ikŋe nanŋahât aŋeloliŋaŋe nâŋgâŋetâ yahatmu haoŋmâ ârândânŋ mepaenŋetgât den ekyongop. Yawu otmu aŋeloliŋaŋe yâkât nâŋgâŋetâ yahalop. Otmu Anitâ nanŋaŋe aŋelo kerek yeŋgât kunyeŋe tatmap.⁷⁻⁸ Otmu aŋelo yeŋgât topyeŋe yakât Anitâŋe yuwu sâmu tetemu lok âlâŋe kulemuop.

“Nâŋe aŋeloliŋne hânŋanyongomune yâkŋe in yawu laune lâumai. Otmu biatŋet sâmune gurâ biatnomaihât dop tap.”

Yawu sâop. Yâhâ ikŋe nanŋe tiŋâk yakârâmâ yuwu sâmu tetemu lok âlâŋe kulemuop.

“O, Pato gikak lohimbilipge hilâm ârândânâk tihityeŋe otmâ yâhâmbisângât dop tap. Yâhâ yu me ya otmâ tâpikguwatgât dop âlâ ki tap. Âilongoâk tatmâ yâhâmbisân.

⁹ Otmu orotmeme bâleŋe otŋetâ yakât nâŋgârâ bâlemap. Yâhâ orotmeme âlepŋe otŋetâ yanâmâ yakât nâŋgârâ ârândânŋ otmap. Yawu gârâmâ gâŋe otmat yakât nâ Anitâ patohaŋe yakât nâŋgâmune ârândânŋ oap. Yakât otmâ gâ hânŋangohomune ge lohimbi komotŋe komotŋe yeŋgât galem

pato manbuat. Yawu manmâ mem dâiyekdâ gike orowâk heronje kakņan manmâ yâhâmbisâi.”

¹⁰Otmu den âlâ yuwu sâop.

“Pato, aņgoânâk gâņe hân himbim pitu me senje âlâlâ ya topņe katmâ tuhuon.

¹¹⁻¹²Yawu gârâmâ senje âlâlâ topņe topņe tuhuon yamâ hâmbâi gulip otbuap. Pet sâņgum mem haņgalakmâ mansai yamâ hâreakmâ tâtuk sâwuap yakât dopņeâk hân himbim yamâ hâmbâi gulip otmâ metewuap. Yâhâ gâņeâmâ embâņâmbâek tatmâ gaonņak tatmâ gamat. Otmu yawuâk tatmâ yâhâmbisân. Otmu itâ hambuņe me pet hâņgıņe yawuya pilâņetâ tatmâ tâtuk sâmu âıņe memai yakât dopņeâk gâņe sârâ hân himbim gulip otbuap. Gulip otmu yanâmâ yâhâpņe sârâ âıņe tetewuap.”

Yawu sâm ekuop. ¹³Otmu Anitâņe sâp âlâen yuwu sâm ekuop.

“Gâņe nâhât hahit mem kinmâ yan kasalipge mem ge katyekbuat.”

Yawu sâop. Den ya nanņe ekuop. Aņelolipņe ki ekyongop.

¹⁴Aņelo yeņgârâmâ Anitâņe yuwu sâop. “Nâņe hâņgânyongomune hoņ banihinomai. Hoņ banihim gemâmâ nâhât komolipne yeņgât nâņgâm manman kârikņahât pat kuyıņgiwan ya yeņgât tihityeņe otnomai.” Yawu sâm hâņgânyoņgomu gewi. Yawu gârâmâ Anitâ ikņe nanņe yâkņeâmâ kerek yeņgât kunyeņe tatmap.

Anitâņe nanņe hâņgâņgumu kuwiknenehâkgât giop.

2 Yakât otmâmâ nanņe hâņgâņgumu ge hohetnenņan manmâ gaop. Manmâ den sâop ya nâņgâmunņe bulâņe otmu biwinenņan katmâ lâum mannom. Ki lohotņe otmâ pilânom.

²Emelâk topņe katmâ Anitâņe aņelolipņe hâņgânyongomu

tâmbâlipnenņe yeņgâlen ge den ya sâm tetem ekyongowi. Den ekyongowi yakât bulâņe teteop. Yâhâ lohimbı nombotņe den ya nâņgâņetâ gemu bet pilâwi yamâ Anitâņe in yawu yakât matņe yıņgiop.

³⁻⁴Yawu gârâmâ sâp yiwereņe yuâmâ Anitâņe ikņe nanņe hâņgâņgumu mem kuwikneneke sâm giop. Mem kuwikneneke sâm gem ikņe den pat bulâņe ya teteâkgât Yesu Kutdânenņe ikņahâk den ya sâm tetem eknongop. Eknongomâmâ Anitâņe ikņe nanņahât den yakât bulâņe lâuwuap yawu sâm kulem ki orotņe otminiop. Otmu ikņe eņgatņeâk otmâ Wâtgât mâmâņahât Heak hâņgâņgumu yâkât komolân gem heņgemnongom mâmâņe otningimu yakât bulâņe tetemu mewin. Otmu aņgoân Anitâņe otbaņgiwi yakât matņe yıņgiop. Umatņe yawuya teteningimap sâm yakât Anitâhât nanņe bulâņe yawu sâm ya nâņgâm biwinenņe mem yâhânom. Ki lohotņe otmâ pilânom.

Yesuņe dâinenekmâ manman kârikņan katnenekmu manmâ yâhânom.

⁵Otmu lok nenņahât sâwe. Anitâhât aņelolipņe lohimbı nengât kunnenņe mannomaihât yâkņe ki ekyongop. Bia. Nanņe lohimbı nengât kunnenņe pato otmâ tihitenņe galem otbisâpgât sâm kalop. ⁶Yawu gârâmâ Anitâņe yakât sâm lok âlâhât nâņgân nâņgânņan den yuwu katmu kulemuop.

“O, Anitâ, gâhât nâņgâmunņe yahatmap. Nenâmâ lohimbı tâņât. Yamâ gâņe gâmâ nengât tepge nâņgâm kunnenņe tatmâ gamat ya nâņgâmunņe bimbi oap.

⁷Otmu nenņe aņelo yeņgât amutgen sâp tâlâwâk manmain. Yâhâ wahap topņe topņe kalon ya yeņgât galemyeņe otmâ mannom sâm yakât pat kuningion.

⁸Yawu sâṁ pat kuningion yakât bulâṅe nengât nâṅgâṅetâ yahatbuapgât mem katnenekdâ ya galemyongom yâhânóm.”

Den yawu tap. Yawu gârâmâ yakât bonṅe hâmbâi tetewuap. Sâp yiwerenṅe yu nenṅe wahap topṅe topṅe yakât galem ki otmâ mansain. ⁹Yawu gârâmâ nenṅe aṅelo yengât amutgen mansain dop yawuâk Anitâṅe ikṅe eṅgatṅeâk otmâ Yesuṅe buku otningîâkgât hâṅgâṅumu himbimâmbâ ge lok olop. Lok otmâ hânân manop sâp yanâmâ aṅelo yengât amutgen manop. Yawu manmâ nengât sâṁ hâhiwin nâṅgâm muop. Mumu yanâmâ Âwânṅe ekmâ, “Nanne kambiamne,” sâṁ yan lohimbiṅe yâkât nâṅgâṅetâ yahalâkgât mumuṅambâ mem yahalop. Mem yahatmâ manman kârikṅe yakât ambonṅe sâṁ katmu nengât kunnenṅe otmâ tatmap.

¹⁰Otmu âwânṅe Anitâṅe emelâk embânân wahap topṅe topṅe kalop ya mem hohem talâk sâṁ nanṅe âi waṅop. Âi waṅop ya kerek tuhum meteop. Ya nâṅgâmu ârândânṅe otmu yakât otmâmâ nenṅe mum hiliwahonomgât dop ki tap. Yâkṅe dâinenekmâ manman kârikṅan katnenekmu manmâ yâhânóm.

¹¹Bukulipne, bulânânâk Anitâṅe nanṅe hâṅgâṅumu ge tosa barak manop. Yawu manmâ gam nengât tosanenṅe pilâningimu âwânṅe Anitâṅe nine nanne baratne koko salek sâṁ menekmu mansain. Otmu Yesuṅe gurâ nengât yawuâk imi garilipne sâmap. ¹²Yakât bulâṅe tetewuapgât nâṅgâm Yesuṅe âwânṅe yuwu sâṁ ekuop.

“O, Anitâ, imi garilipnṅe nâhâlen torokatmâ mansai ya gâhât topge sâṁ tetem ekyongowom. Otmu kiki meṅgihimune nâhâlen torokatṅetâ orowâk mepaeheknóm.”

Yawu sâṁ ekuop. ¹³Otmu âlâmâ yuwu sâop.

“Nâṅe Anitâhâlen biwinṅe kepeiman.”

Otmu âlâmâ yuwu sâop.

“Lohimbiṅe Anitâhâlen biwiyenṅe kepeimai yâk yekmâ nine nan baralipne sâwuap. Otmu nâmâ yâk yengât kunyeṅe sâṁ katnekmu ya galemyongomune orowâk mansain.”

Yawu sâop.

¹⁴Otmu lohimbi nenṅeâmâ hânân yuân mansain yakât otmâ Anitâṅe ikṅe nanṅe bulâṅe Yesu himbimâmbâ hâṅgâṅumu ge lohimbi nengât tosaṅet otmâ muop. Otmu Anitâṅe mumuṅambâ mem yahalop yan Satan Mumuhât Ambonṅe ya mem ge kalop. ¹⁵Yawu gârâmâ nenâmâ mumuhât pat otmâ mansain nâṅgâm gorâ kakṅan manmâ gawin. Otmu yawuâk torokatmâ ki mannehât Yesuṅe manman kârikṅahât mâṅtâp mem teteningiop. ¹⁶Otmu Anitâṅe aṅelolipṅe yengât nâṅgâm Yesu ki hâṅgâṅumu. Yâhâmâ nengât sâṁ yâk hâṅgâṅumu giop. Otmu tâmbânenṅe Awarahamṅe Anitâhâlen biwinṅe kepeim manop nengu yawuâk kepeim manbin. Yakât otmâ tihitnenṅe otbe sâṁ giop. ¹⁷Otmu Anitâṅe wawaenenekmâ tosanenṅe pilâningiwe sâṁ âi sâṁ waṅop. Âi sâṁ waṅop ya mem ârândânṅe olâkgât himbimâmbâ ge lok otmâ manop. Otmu sâp yan lohimbi nengât biwi nâṅgân nâṅgânenṅe ya mem manop. ¹⁸Otmu nenṅe lohotṅe otnehât Satanṅe perâkṅe topṅe topṅe kâitnongomap yawuâk aṅgoân yâk kâitguop. Kâitgumu ki lohotṅe otmu pilâm ba ariop. Yawu gârâmâ nenṅe lohotṅe otnehât Satanṅe kâitnongomap yan Yesuṅe mâmânṅe otningimu yâkât wâtṅan kinmunṅe mem ge katnenekbe sâṁ pâpgumap.

Yesuṅe Mosehât kunṅe tatmap.

3 Bukulipne, yuwu sâṁune nâṅgâṅet. Anitâṅe nanṅe Yesu hâṅgâṅumu hânân yu giop. Otmu Anitâṅe mem

dâinenekmu Yesuhâlen biwi nângân nângânnenjae kepeim konohâk otmâ mansain. Yakât otmâ yâkne mâtâp mem kulet sâningim âwâne Anitâhâlen âwurem yâhâ tatmâ nengât sâm âwâne ulitgumap. ²Otmu Moseje Isirae lohimi yengât galem pato man sâm Anitâne âi waņop. Âi waņop ya biwiņaje mem tuhum manmâ gaop. Yakât dopņeâk Yesune nengât kunnenje otmâ manbuapgât Anitâne âi sâm waņop ya tem lâuwaņgim manop. ³Yawu gârâmâ Mose otmu Yesu yetgât topyetne ikjiâk ikjiâk tap yakât nângâņetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nângâņet. Lok âlâne emet pato ikjiâk tuhumu bukulipņaje ekņetâ âlepņe nandoroņe otmu yâkât nângâņetâ yahatmu mepaemai. Yakât dopņeâk Yesuhât komolipņe, emelâk Mose otmu tâmbâlipnenne manmâ gawi, otmu âun nen yu mansain, otmu hâmbâi lohimi tetem mannomai nen kerek ikņak menenekmâ kunnenje tatbuap. Yawu tatmu nenje yâkât nângâmunje yahatmu mepaem yâhâmbisâin. ⁴Yawu gârâmâ den âlâen hâum yuwu sâwe. Emet yaje ikņak in ki gam yâhâ kinmap. Nenje kât, nak me senje âlâlâ yaje mem emet tuhomain. Dop yawuâk Anitâne yu ya topņe topņe kalop. Nenje ya ekmâ yanâmâ Anitâhât bāt tosa sâm ekmâ nângâmain. ⁵Otmu Mose yâhâmâ Anitâhât den lâum hoņ bawaņgim manop. Hoņ bawaņgim manmâ yu me ya gâmâlâk tetewuap yakât sâm tetem Isirae lohimi ekyongom manop. ⁶Yâhâ Yesu Anitâhât nanņaje nen hârok nengât kunnenje tatmâ tihitnenje otmâp. Otmu yâkņak Mosehât gurâ kunje tatmap. Otmu Anitâne Yesuhât pat kuningiop ya mene sâm Yesuhâlen biwinenņaje kepeim mannom otmuâmâ pat yakât bulâne ningimu mem Yesu orop tatmâ yâhâmbisâin.

Tâmbâlipnenņaje manman sânduhân ki yâhâwi.

⁷Yawuhât Anitâne Wâtgât mâmâņahât Heak hângângumu ge lok âlâ ekumu den yuwu kulemuop.

⁸⁻¹¹“Angoân yambu 40 yakât biwiņan, tâmbâlipyenņaje lok ki manmaiāngan ari manmâ kunyeņe kârikņe otmu nâhât den kum manbi. Yawu otņetâ yâk yengât senyeņe hârehâkgât kulem topņe topņe memune ekbi. Kulem yawu memune ekmâ nâhât topne nângâwi yamâ biwiyeņaje pâlâmņe otmu manbi. Otmu nâhât den ya nângâm bet pilâm iliwetmâ manmâ gawi. Tâmbâlipyenņaje manman sânduhân ari mannomaihât nângâm, nâne Awarahamgât pat kuwaņgiwan. Yamâ nâne den ekyongowan ya ki lâuwi. Yakât otmâ kuk otyiņgim tâmbâlipyenņaje nâhâlen torokatmâ manman sânduhân ki mannomaihât sâm hâreyiņgiwan. Yawu otyiņgimune hâhiwin kakņan manminiwi. Yeņe sâp yiwerenje yuâmâ yakât nângâm nâhât den tem lâunihim biwiyeņe ki pâlâmņe otmu mannomai. Yawu mannomai otmuâmâ nâhâlen torokatmâ manman sânduhân mannomai.” Yawu sâop.

¹²Bukulipne, yeņe den yu sâlikum topņe nângâm heņgeņgunomai. Yen yawuâk biwiyeņe orotok sâmu yan manman amboņe Anitâ ya pilâņetâ biwiyeņe bâlemapgât yen galemahom mannomai. ¹³Otmu biwiyeņe pâlâmņe otmâp gât orotmemeyeņe bâleņe bet pilâm Anitâhât den tem lâum haoņmâ ârândâņ bukulipyenņe orop mem hewewen tuhuakmâ tânahom mannomai. ¹⁴Yeņe biwiyeņe Kiristohâlen katņetâ kârikņeâk kinmâ gaop yawuâk kinmu manmâ yâhânomai. Yawu manņetâ yanâmâ Kiristoņe manman

kârikjan mem katyekmu yâk orop tatmâ yâhâmbisâi. ¹⁵Bukulipyenje orop mem hewewej tuhuakmâ Anitâje den sâmu kulenguop ya nângâm mem mete tuhunomai. Den ya yawu tap.

“Tâmbâlipyenje lok ki manmaiângen ari manmâ kunyenje kârikje otmâ nâhât den kum manbi. Yawu otmâ biwiyenje pâlâmje otmu manbi. Yakât otmâ tâmbâlipyenje manman sânduhân ki mannomaihât sâh hâreyingiwani. Yenje yakât nângâm nâhât den tem lâunihim biwiyenje ki pâlâmje otmu mannomai.”

Den kulenguop ya yawu tap.

¹⁶Yakât yuwu sâmunen nângânet. Lohimbi girawuyenje Anitâhât den nângâwi yamâ biwiyenje pâlâmje otmu manbi? Yamâ Isirae lohimbi Moseje angoân dâiyekmu Aihita hân pilâm lok ki manmaiângen ari manbi ya. ¹⁷⁻¹⁸Otmu Anitâje lohimbi girawuya yengât yuwu sâh hâreyingio?

“Nâje kuk otyingimune nâhâlen ki torokatmâ manman sânduhân mannomai.”

Yawu sâh hâreyingio? Yamâ lohimbi girawuya yengât sâop? Yamâ yuwuhât sâop. Tâmbâlipnenje lok ki manmaiângen ari mannetâ yambu 40 pesuk sâop. Lok ki manmaiângen manbi yan Anitâhât den nângânetâ gemu bet pilâwi yakât tosanje meyekmu hiliwahom hâmeyeje gulip olop. ¹⁹Yakât topje yamâ yuwu nangain. Nengât tâmbâlipnenje Anitâhâlen biwi nângân nângânyenje kepeim manbi. Topje yakât otmâ Anitâje kuk otyingimu manman sânduhân ki manmâ gawi. Yawu gârâmâ yenje tâmbâlipnenje otbi yawuak otmaihât biwiyenje galemahom hejengum manmâ yâhânomai.

Anitâje mem manman sânduhân katnenekbuapgât mâtâp tap.

4 Anitâje biwinnenje mem huruj pilâmu sânduhânâk manmâ yâhânom yakât sâh kalop. Yakât otmâ Anitâ nenekmu ki ârandâj otmapgât biwinnenje galemahom denje biwinnenje katmâ tijak lâum manmâ yâhânom. ²Emelâhâmâ tâmbâlipnenje Anitâhât den pat âlepje ya nângâwi yamâ yâkâlen biwi nângân nângânyenje kepeim manbi. Yakât otmâ yâkje tatmap yan ki mem dâiyekmu yâhâwi. Yan ki yâhâwi yamâ biwiyenje ki huruj sâmu tatmâ yâhâwi. Nen gurâ yawuak Anitâhât den pat âlepje ya nângâwin. Yawu gârâmâ tâmbâlipnenje otjetâ bâleop yawu otmaingât biwi nângân nângânnenje Anitâhâlenâk kepeim lauje lâuwangim mannom. ³⁻⁴Yawu gârâmâ nenâmâ yâkâlenâk biwi nângân nângânnenje kepeim mansain. Yawu manmâ yâhâmunje biwinnenje sânduk sâwuap. Yâhâ tâmbâlipnenjeâmâ yawu ki otbi. Yakât otmâ Anitâje den sâh hâreyingio? Yamâ yuwu tap.

“Nâje den ekyongowan ya ki lâuwi.

Yakât otmâ nâhâlen torokatmâ manman sânduhân ki mannomaihât sâh hâreyingiwani.”

Anitâje in tatmâ nângâmap yakât topje teteâkgât lok âlâne den yuwu kulenguop.

“Anitâje hân himbim kândikyotgom âliwahap topje topje katmâ arimu hilâm nombolân konok pesuk sâop. Yakât kakjanâmâ in tatmâ nângâop.”

Otmu manman sânduhân orowâk tatmâ nângâne sâh yakât Anitâje tâmbâlipnenje dâiyehop. Dâiyekmuâmâ denje nângânetâ gemu betbangim yakât bulâne ki mewi.

⁵Yakât otmâ Anitâje den yuwu sâop.

“Nâŋe den ekyongowan ya ki lâui. Yakât otmâ nâhâlen torokatmâ manman sânduhân ki mannomaihât sâmbâ hâreyingiwân.”

Anitâŋe yawu sâmbâ hâreyingiop. ⁶Yâhâ tâmbâlipnenŋe den pat âlepŋe ya nâŋgâŋetâ gemu ki lâui. Yakât otmâmâ manman sânduhân ki yâhâwi. Yâhâ nengâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe manman sânduhân yâhâ Anitâ orop manmâ yâhânomgât dop tap. Yawu gârâmâ nenŋe yâkâlen biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe kepeim den pat âlepŋe ya nâŋgâm lâum mannom yanâmâ hâmbâi Anitâŋe dâinenekmâ mannom sânduhân katnenekmu manmâ yâhâmbisâin. ⁷Yakât bulâŋe menomgât mâtâp tap yakât topŋe yuwu. Tâmbâlipnenŋe manman sânduhân ki manbiŋe hâhiwin kakŋan manmâ gawi. Yâhâ yapâ torokatmâ lohimbi tetem gawiŋe gurâ dop yawuâk manmâ gawi. Yâhâ tetem gaŋetâ gaŋetâ lok pato âlâ, kutŋe Dawiti sâmbâ, yâk teteop. Yawu gârâmâ Anitâŋe Dawiti den yuwu ekumu kulemguop.

“Yeŋe sâp yiwereŋe yuâmâ nâhât den tem lâunihim biwiyeŋe ki pâlâmŋe otmu mannomai.”

Dawitiŋe yawu sâmbâ ekyongop yamâ angoân tâmbâlipnenŋe kunyeŋe kârikŋe otmâ Anitâhât den kuwi dop yawuâk otbi.

⁸Otmu embâŋân angoân Anitâhât den kuwi yakât âlâ torokatmâ sâmbâ. Emelâk Mose mumu lok âlâ, kutŋe Yosua, yâkŋe Mosehât gewâkŋan kinmâ tâmbâlipnenŋe ya meyekmu hân âlâ, kutŋe Kanan, yan ari manbi. Yâhâ Yosuaŋe manop sâp yanâk manman sânduhân manŋet sâmbâ Anitâŋe katyehop mâne yakât kakŋan Dawiti manop sâp yan “manman sânduhân mannomai” ki sâmbâ ekyongombâp. ⁹⁻¹⁰Yawu gârâmâ sâp yiwereŋe yu nenŋe manman sânduhân manmâ

yâhâmbisâingât dop tap. Otmu embâŋân Anitâŋe hân himbim kândikyotgom âliwahap topŋe topŋe kalop yakât kakŋan in tatmâ nâŋgâop. Dop yawuâk nengu manmâ yâhâmunŋe Anitâŋe sâop ya bulâŋe tetemu yâkâlen torokatmunŋe ikŋe orop tatmâ nâŋgânom. ¹¹Yakât nâŋgâm yâkâlen biwinenŋe tiŋâk kepeim manmâ yâhânom. Yawu otmunŋe manman sânduhân katnenekmu ikŋe orop tatmâ yâhâmbisâin.

Anitâhât denŋe nâŋgâmunŋe biwinenŋan hâumu topnenŋe mem tetemap.

¹²⁻¹³Bukulipne, Anitâŋe sâmbâ den kulemguwi ya wonân dop sâmbâ. Nehemân hâum kinmâ sâmbâ. Nehemŋe lok kambiamŋan memap yakât dopŋeâk Anitâhât denŋe nâŋgâmunŋe biwinenŋan hâum topnenŋe mem tetemap. Otmu ikŋe senŋan misiŋguraknomgât dop âlâ ki tap. Nenŋe tetekŋan kinmunŋe biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe kerek ekmâ nâŋgâmap. Ya ekmâ nâŋgâmâmâ biwinenŋahât topŋe sâmbâ tetewuap yakât biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe galemguakmâ denŋe lâum mannom.

Yesuŋe nengât sâmbâ Anitâ ulitgumap.

¹⁴⁻¹⁵Otmu nen Satanŋe mem lohotŋe tuhunenekbe sâmbâ nengâlen âi memap. Yâhâ Yesuŋe hânân ge manmâ gaop yan Satanŋe yawuâk yâk mem lohotŋe tuhuwe sâmbâ nep miop. Yawu otmu ki otmâ tâpikguop. Yâkŋe kârikŋe manmâ Satan mem ge kalop. Yawu gârâmâ nenŋe Kutdânenŋe Yesu, Anitâ nanŋahât denŋe lâum mannom. Yawu otmâ manmunŋe yâkŋe Anitâ orop tatmâ âwâŋe tepŋe nâŋgâningim umam sâningiâkgât ulitgumap. ¹⁶Yawu gârâmâ Satanŋe mem ge katnenekbe sâmbâ otbuawân lohotŋe otmaingât Anitâ ulitgumunŋe

mâmâne otningiwuap. Yâhâ otmunje bâlewuap otmuâmâ ya sâm tetem ekum yâkâlen biwinenjaŋe kepeimunje kaok nângâningim tosanenje pilâningiwuap.

Anitâne tosayeje pilâyingîâkgât hotom uwangiminiwi.

5 Bukulipne, hotom uminiwi yengât kunje manop yâkât topje ekyongomune nângânet. Anitâne ikje nângân nângânne biwinenjan katmu lok âlâ nenje hohetnenjambâ mem tetewin. Mem tetemunje Anitâne tosanenje pilâningîâkgât lok yaŋe yâkât senjan kinmâ hotom uminiop. ²Otmu lok ya orowâk Satanje perâkne topje topje kâitnongomu otmunje bâlem gaop. Yakât otmâmâ nenje Anitâhât den ya lâum hâum pâpguwin yan yâkne tepje nângâningim lohotjan otningiminiop. ³Yawu gârâmâ ikje orotmeme bâleje otmu nengât orotmemenenje bâleje yakât tosa Anitâne pilâningîâkgât hotom uwangim manmâ gaop. ⁴Yâhâ ikje nângân nângânân âi ya ki miop. Anitâne topje katmâ lok âlâ, kutje Aron, yaŋe hotom uyingimu tosayeje pilâyingîâkgât âi ya sâm waŋop. Topje kalop yapâek manmâ gawi yamâ hotom u u lok ya Anitâne ikjahâk mem sâlipyongom âi ya yingim gaop.

Yesuje nen sârerenenemâ muop.

⁵Otmu yawuâk Kiristoŋe ikje eŋgatjeâk ki watmâ olop. Anitâne âi ya sâm waŋmâ hângângumu giop. Yâhâ emelâk ki giop yan Anitâne den yuwu sâm ekuop ya lok âlâne kulemuop. Den ya yuwu tap.

“Gâmâ nanne ombe bisine. Yawu gârâmâ yiwerenje yu yakât topje sâm tererâ lohimbi kerekne ya ekmâ nângânet sâm yakât katgeksan.” Yawu sâop.

⁶Yawu gârâmâ Anitâne den âlâ yuwu sâm nanje ekuop ya lok yaŋe kulemuop.

“Anjoân lok âlâ, kutje Melekiserek sâm, yâkne lohimbi yengât tosayenjahât sâm hotom unihiwuapgât âi sâm waŋmune mem gaop. Yawu gârâmâ gâne âi ya mem torokat sâm gihimune tuhum yâhâwuap.” Yawu sâm nanje ekuop.

⁷Yawu otmâmâ Yesuje huruŋ huruŋ manmâ âwâjahât tem lâuwangim âi ya tuhum manop. Otmu âwânanje mumuhât mâtâwâmbâ membuapgât dop tatbaŋgiop ya nângâop. Yâkne ya nângâm yâkâlen biwiŋanje kepeim yapâ menekbuap nângâm isem ulitguop. Otmu âwânahâlen biwiŋanje kepeim manop yakât otmâ nângâwangim mumuŋambâ mem yahalop. ⁸Yâhâ Yesuje yuwu sâm ki ulitguop. “Nâmâ gâhât nange bulâne mansan. Yakât otmâ umatje âlâlâ nâhâlen tetenihiwuap yamâ sârâ biatbuap,” yawu sâm ki ulitguop. Yawu gârâmâ sâtgum manmâ âwânanje âi sâm waŋop ya lâum lohotje ki olop. ⁹Yawu otmâ âi ya biwiŋanje tiŋâk mem manmu âwânanje ekmu ârândân olop. Yakât otmâ yâkâlen biwinenjaŋe kepeim tem lâuwangim manmunje manman kârikjan katnenekbuapgât mâtâp teteop. ¹⁰Anitâne emelâk Melekiserek âi sâm waŋmu mem manop. Âi yawuâk ikje nanje tâŋ tâŋ ya waŋmu mem yâhâwuap.

Nenjeâmâ lepat nângân nângânân ki watmâ mannom.

¹¹Bukulipne, yuwu sâmunen nângânet. Nâne Yesuhât topje ya kerehâk sâm kusânâm ekyongowe sâm oan. Yamâ nângân nângânyenje umatje oap yakât otmâ ihilâk ekyongomune nângânetâ ki keterakbuap. ¹²Yâhâ den yan yuâmâ emelâk ekyongowin yamâ yene nângâm

heŋgeŋuwi mâne sâp yiwerenŋe yu bukulipyenŋe kâsikum yinŋimbâi.

Yamâ yeŋe Yesuhât topŋe nânŋâm pâpŋuwi yakât nânŋâmune bâleap. Yakât otmâmâ lok âlânŋe yâhâpŋe den kâsikum yinŋiwuapŋât dopŋe tap. Yeŋgât topyeŋeâmâ yuwu. Yeŋgât nânŋân nânŋân yamâ lepat nânŋân nânŋân. Lohimbi papato yeŋgât nânŋân nânŋân yawuya nânŋâwi mâne den yan yukât topŋe âlepŋe nânŋâm metembâi.

Yawu gârâmâ topyeŋe teteâkgât den âlâen hâum sâmune nânŋâŋet. Leparâmâ sot nem âkâm yinŋimunŋe nemai. Yâhâ sot kândâkdâek ki nemai. Yeŋe Yesuhât komolân torokatbi yamâ ŋaŋa ya yeŋgât dop oai. Yamâ girawu otmâmâ lepatŋe nem âkâm yinŋimunŋe nemai yawuâk nemai? Yakât yeŋe topŋe girawu otmâmâ Yesuhât topŋe ya topŋambâek ki nânŋâm heŋgeŋuai? Yeŋe sot kândâkdâek nemai mâneâmâ Yesuhât topŋe ya nânŋâm heŋgeŋumbâi.¹³ Yamâ yeŋe lepalân manmâ orotmeme kiŋgoŋ me orotmeme âlepŋe yâhâp yâhâp ya ekmâmâ mem kiwilim topŋe nânŋânomaiahât dop ki tap. Yamâ otmâ tâpikguai.

¹⁴Otmu torokatmâ den âlâen hâum sâwe. Lepat yamâ gâmâlâk papato otŋetâ sot kândâkdâek yinŋimunŋe nemai. Dop yawuâk lohimbî nombotŋaŋe nânŋân nânŋânyenŋe keterakmu Yesuhât topŋe ya ekmâ nânŋâm denŋe lâum manmâ gainŋe orotmeme âlepŋe me bâleŋe ya ekmâ kiwilim mansai. Lohimbî yawuya yeŋgât nânŋân nânŋânyenŋe me manmanyenŋe ya ekmâ nânŋâmune âlepŋe nanŋe otmap.

Anitâŋe nenekmâ ârândân olâkgât biwinenŋe yâkâlen katmâ mannom.

6 Yakât otmâ den yu yâhâpŋe ki ekyongowe. Anitâ nenekmu ârândân

olâkgât nenŋe orotmemenenŋe kiŋgoŋ otbin ya bet pilâm sâm tetemâmâ yâkâlen biwi nânŋân nânŋânnenŋe katbin. Otmuâmâ yakât topŋe yâhâpŋe ki ekyongowe.²Otmu âlâmâ yuwu. Toen mem katnenekbi yakât topŋe ki sâm ekyongowe. Me nenŋe kunyenjan mem kuratgum mem kârikŋe tuhuyekbin, me mumuŋambâ yahatanom, me sâp patoen biwi nânŋân nânŋânnenjahât topŋe ekmâ ikŋiâk ikŋiâk matŋe ningiwuap yakât topŋe gurâ yâhâpŋe ki sâm ekyongowe. Emelâk nânŋâm metembâihât.³Otmu Anitâŋe biwiyeŋe mem kusânâmâ mâmâŋe otnihimu yakât den âlâ âiŋe torokatmâ ekyongowehât nanŋan. Yâhâ yiwerenŋe yuâmâ den umatŋe tap yakât sâmune nânŋâŋet.

⁴⁻⁵Lohimbî nombotŋaŋe Kiristohât den pat âlepŋe nânŋâwi yan yâkât topŋe nânŋâm heŋgeŋum biwiyeŋe yâkâlen katŋetâmâ himbimŋât pat kuyinŋimu mansai. Yawu otmâ Anitâŋe Wâtŋât mâmâŋahât Heak hânŋangumu ge biwiyeŋan tatmâ mâmâŋe otyinŋimap.⁶Yawu gârâmâ yakât kakŋan Kiristohât hâkânŋ otmâ betgum manŋetâ biwiyeŋe pâlâmŋe otbuap. Otmu Anitâ nanŋaŋe nengât sâm muop yakât nânŋâŋetâ tâŋât otbuap. Yawu nânŋâm manmâ yâhânomaiŋe Parisaio Sarukaio yâkŋe sâŋetâ Yesu mem howanân kum kânânŋâwi yâk yeŋgât dop otmâ yakât matŋe bâleŋe menomai. Nânŋân nânŋân yawuya nânŋâm manmâ yâhânomai yakât otmâ biwi nânŋân nânŋânyenŋe yâkâlen yâhâpŋe katnomaihât dop âlâ ki tap.

⁷Yakât nânŋâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nânŋâŋet. Hân ambolipŋaŋe nep kâmetmâ pilâŋetâ iop. Imu yan gelâk gemu hân toŋe orop yapâ gâtŋaŋe hunsambe teteop. Otmu yapâ sot hâwurum um nem âlepŋan manmâ gawi. Yakât dopŋeâk lohimbî nombotŋaŋe Anitâhât den ya nânŋâm

biwiyenjan katmâ yâkât wâtjan kinjetâ yâkne mâmâne otyingimu orotmeme âlepneâk otmai. ⁸Yâhâ âlâ torokatmâ sâwe. Nep ya kâmetmâ pilânetâ imu yan hewuknaje lâum kurihimu languop yamâ orok sâop. Yakât dopneâk lohimi nombotnaje angoân biwiyene Kiristohâlen katmai. Yakât kaknan Anitâhât den ya nângânetâ tânât otmu pilânetâ yâk yengâlen bulâne âlepne ki tetemap. Yâhâmâ orotmemeyene âlepne ya pilâm orotmeme bâleje otmâ manmai. Yawu otjetâ Anitâne nângâmu bâlemu hâhiwin kaknan mannomai sâm hemgât pat kuyingimu manmai.

⁹⁻¹⁰Bukulipne, yuwu sâmune nângânet. Yeje ki otmâ tâpikgum hiliwahonomai. Yawu gârâmâ Kiristohâlen biwiyenaje kepeim manjet sâm biwinaje hikum mansan. Yenâmâ Anitâhât tem lâum buku konok orangim manmâ gai. Yawu oai yamâ Anitâne yekmu ârândân oap. Yakât otmâmâ yengât nângâm biwije pâlâmne ki otmâ pilâyekbuap. Biwiyene Kiristohâlen katbi yakât otmâ biwiyene orotok sâmapgât Anitâne mâmâne otyingiwuap. ¹¹Yawu gârâmâ yeje biwiyene Yesuhâlen iknjiâk iknjiâk katmâ denje lâum orotmeme âlepne otmâ manmâ gai. Yakât otmâ yawuâk torokatmâ manmâ yâhânetgât nanjan. Yâkâlen biwiyenaje kepeim manmâ yâhânomai yanâmâ Anitâne manman kârikjahât pat kuyingimu tap yakât bulâne yingimu menomai. ¹²Yawu gârâmâ manman kârikjahât pat yakât bulâne menom sâm biwiyene ki orotok sâmu mannomaihât nanjan.

**Yesune kulet sâm mâtâp
tiripnongop ya tân tânjâk watnom.**

¹³Biwiyene orotok sâmapgât yuwu sâmune nângânet. Awojnene Anitâ yâhâmâ topne âlâ. Lok me wuân me wuânne Anitâhât kunje manbuapgât

dop bia. Yawuhât emelâk embânân Anitâne tâmbânenne, kutje Awaraham, yâkât nângâwangim pat kuwangiop sâp yan Anitâne ikje kutje ahonakmâ den ya sâm kârikne tuhumi yuwu ekuop.

¹⁴“Gâhât biwihambâ kâu pato kândâkdâne hurundun sânomai.” Yawu sâop.

¹⁵Awarahame den ya nângâm biwi yâhâp ki otmâ manop yakât bulâne miop. Otmu den sâop yakât bulâne yamâ nen yiwerene tetem mansain yu.

¹⁶Anitâne ikje kutje ahonahop yakât topne nângânetâ keterahâkgât yuwu sâmune nângânet. Nenne “Wuân me wuân otnom” sâmain yan bukulpnenenaje nengât “lok paha” sâmaiâhât yuwu sâmain. “Anitâhât senjan wuân me wuân otnom, yawu sâmunjeâmâ kârikne otmap.” Yawu sâmain. Yawu sâmain yamâ yakât bulâne ki otmain yanâmâ Anitâne yakât matje umatje ningiwuap nângâmain.

¹⁷Yawu gârâmâ Anitâhât komolân gâtne âlâ me âlâne den sâm kalop ya nângânetâ bonje olâkgât nângâm ikje kutje ahonakmâ den ya sâm kârikne tuhuop. ¹⁸Otmu Anitâne den perâkne sâm kâitnongowuapgât dop âlâ ki tap. Me biwi yâhâp otbuapgât dop gurâ ki tap. Yawuhât yâkâlen biwinenaje kepeim manmunje tihitnenne otmâ himbingât pat kuningiop yakât bulâne ya bulânanâk ningimu menom yakât ki gorâningimap. ¹⁹⁻²⁰Yesu Âwâne tihitnenne otmâ manman kâriknan katnenekmu mannongât yâkâlen arimu orowâk tatmawot. Orowâk tatmutâ emelâk Melekiserekeje Anitâne lohimi yengât tosayeje pilâyingîâkgât sâm ulitguop dop yawuâk Yesune nengât sâm Âwâne ulitgumap. Yakât nângâm yan engat yâhâp ki otmain. Bulânanâk himbingât pat kuningiop yakât bulâne menom sâm biwinenaje hikuakmâ manmâ yâhânom.

Melekiserek yâkât topŋe

7 Lok âlâ, kutŋe Melekiserek sâm, yâkât topŋe sâm tetemune nâŋgâŋet. Melekiserek yâhâmâ kapi âlâ, kutŋe Salem, yapâ gâtŋe. Yâhâ lohimbije yu ya Anitâhât pat kuwangiwi ya mem Melekiserek waŋbi. Kândikum emelâk kapam tetemu Awarahamŋe ikŋe kapam loklipŋe dâiyekmu ari kapi nombotŋe hawamgum tatbi yakât ambolipŋe yongom itit kiom bâleŋe tuhuyekmâ yâk yengât noniŋ bulimakao, lama, senŋe âlâlâ topŋe topŋe ya meyiŋgiwi. Meyiŋgim purik sâm âwuremu Melekiserek orop mâtâwân eŋakmâ parahuakmâ Melekiserekŋe heroŋe otbaŋgim yuwu sâm ekuop. “Anitâ kunnenŋe tatmaŋe mâmâŋe otgihimu lohimbij yengât kunyeŋe manbuat.” Yawu sâm ekuop. ²Yawu sâm ekumu Awarahamŋe senŋe âlâlâ meyiŋgiwi ya nombotŋe mem hioŋmâ yakât sâsâŋambâ konok mem Anitâhât pat kuwangim Melekiserek waŋop.

Otmu kut Melekiserek yakât topŋe yuwu tap, “Manman âlloŋgo loŋgo amboŋe,” yawu. Otmu kapi kutŋe, yamâ Salem, yakât topŋe yuwu tap, “Biwi sânduk amboŋe,” yawu. ³Yâhâ Melekiserek ikŋe hep torehenlipŋe yengât kutyeŋe ki tap. Otmu sâp girawuyaen teteop me muop yakât topŋe gurâ yawuâk ki nanŋain. Yakât dopŋeâk Anitâhât nanŋe Yesu embâŋambâek tatmâ gaop. Otmu yawuâk tatmâ yâhâwuap. Yakât otmâ dopyetŋe konohâk oap. Nâŋgâmune yawu oap.

⁴Melekiserek yamâ lok tâŋjât bia. Awaraham yamâ Isirae nengât tâmbâhât lok kutdâ manop. Yâhâ kasalipŋe yongom senŋe âlâlâyene meyiŋgimâmâ nombotŋe mem

hioŋmâ yakât sâsâŋambâ konok mem Melekiserek waŋop. Yawu gârâmâ yuwu sânom. Bulâŋanâk Melekiserekŋe Awarahamgât kunŋe manop. ⁵Yawu gârâmâ yakât kakŋan Awarahamgât hâkuŋe lok âlâ manop, kutŋe Lewi sâm, yâkât komolân gâtŋe Anitâhât hotom um manbi. Yâk yengât sâm Moseŋe girem den yuwu kulemguo.

“Lewi senŋe hotom um manmâ yâhânoma. Otmu Isirae lohimbij nombotŋe yu me ya yeŋe sâsâŋambâ konok mem Lewi sen yiŋginomai.” Yawu sâm kulemguo.

⁶Yâhâ Melekiserek yamâ Awarahamgât komolân gâtŋe bia. Yakât otmâmâ Awarahamŋe senŋe âlâlâ mem Melekiserek waŋmu yâkŋe yuwu sâm ekuop. “Anitâŋe mâmâŋe otgihimu kunyeŋe manbuat.” Yawu sâm ekuop. ⁷Yakât otmâ topyetŋe girawu nâŋgânom? Âlâŋe kunŋe manop? Melekiserek yâkŋe me, me Awaraham yâkŋe? Yakât yuwu sâwe. Awarahamŋe Anitâhât pat kuwangiop ya mem Melekiserek waŋop. Yakât otmâmâ Melekiserekŋe Awarahamgât kunŋe manop. Nâŋgâmune yawu oap.

⁸Otmu torokatmâ yuwu sâwe. Senŋe âlâlâ yu me ya yeŋe sâsâŋambâ kâsikum konok mem Lewi sen yiŋgiminiwi. Otmu Lewi sen mum gawi ya yengât topyeŋe yamâ kulemgui. Yâhâ Melekiserek yâkât topŋeâmâ ki kulemgui. Topŋe yakât otmâ Melekiserekŋe hotom uminiwi ya yengât kunyeŋe manop. Nâŋgâmune yawu oap. ⁹⁻¹⁰Otmu Lewi sen manbi ya gurâ ki teteŋetâek Awaraham Lewihât hâkuŋe yâkŋe Melekiserek senŋe âlâlâ ya waŋop. Yawu gârâmâ Lewi sen yâkŋe Awaraham yâkâlebâ tetem torokatmâ gawi yâkŋeâmâ yawuâk waŋbi.

**Bulâje ki teteop yakât
otmâmâ Anitâje Lewi sen
yamâ mem ge katyehop.**

¹¹ Lewi sen yengâlebâ lok kunje âlâ, kutje Aron, Mose imiye. Otmuâmâ Anitâje âiyenjahât topje ya sâm tetem Mose ekumu kulempuop den ya lâum hotom um manmâ gawi. Hotom um manmâ gawi yapâ manman kârikjahât bulâje ki teteop. Ki tetemu Anitâje Lewi sen yengât nângâmu kakje olop. Nângâmu kakje otmu lok topje âlâ, ikje nanje Yesu hângâgumu ge manman kârikjahât mâtâp mem teteningiop. ¹² Otmu Lewi senje hotom u uhâk mâtâp watminiwi ya pesuk sâek sâm yâkneâmâ emelâk angoân Anitâje Melekiserek âi sâm waŋop ya torokatmâ tuhuop. Tuhum pesuk pilâm manman kârikjahât pat yakât bulâje mem teteningiop. ¹³⁻¹⁴ Yawu gârâmâ kutdânenje Yesu yâhâmâ Yura sen yapâ gâtje. Yawu gârâmâ Moseje Yura sen yengât hotom um mannomai sâm ki ekyongop. Yakât otmâ Yura amboje âlâje hotom ki uop, bia kârikje.

¹⁵⁻¹⁶ Yâhâ, Yesujeâmâ gem Melekiserek yâkât âi ya torokatmâ mem manop yakât nâje yuwu nanjan. Anitâje Lewi sen yâk yengât orotmemeyenje yakât nângâmu tâjât otmu yanjak benje nanje hângâgumu ge nengât sâm muop. Mumunambâ yahatmâ Âwâje Anitâhâlen yâhâmu tawot. Tatmâ nengât sâm ulitgumap. ¹⁷ Yakât Anitâje nanje ekumu lok yanje den kulempuop ya yuwu tap.

“Angoân lok âlâ, kutje Melekiserek sâm, yâkje lohimi yengât tosajenahât sâm hotom unihiwuapgât âi sâm waŋmune mem gaop. Yawu gârâmâ âi ya sâm gihimune gâje torokatmâ tuhum yâhâwuat.” Yawu sâop.

¹⁸⁻¹⁹ Otmu yuwuhât sâop. Emelâhâmâ Lewi senje topje katmâ Moseje den

kulempuop ya lâum hotom um orotmeme topje topje otmâ manmâ gawi. Yamâ benje yâk yengâlen bulâje âlâ ki teteop. Otmu yanje tânnongowuapgât dop âlâ ki teteop. Yakât otmâ Anitâje nângâmu ki ârândâŋ otmu nanje Yesuje mâtâp âiye meningiâkgât hângâgumu giop. Gem âi sâm waŋop ya tuhum pesuk pilâm âwâjenahâlen âwurem yâhâmu orowâk tawot. Yakât otmâ nenje biwinenjanje hewewen otmu Anitâ orop den alahunomgât mâtâp teteningiop. Yakât nângâm yâkâlen biwinenjanje kepeim manmâ yâhânom. Yâhâ Yesuje mâtâp âiye mem teteningiop yakât topje ikjiâk tap yakât torokatmâ âlâ sâwe.

²⁰⁻²¹ Angoân Lewi senje topje katmâ hotom une sâm âi ya mewi sâp yan Anitâje yâk yengât den âlâ ki hikuop. Âi ya in topje katmâ mewi. Yâhâ Anitâje ikjahâk den hikum nanje âi sâm waŋop. Anitâje den hikum nanje ekuop ya lok yanje yuwu.

“Anitâje den yuwu sâm hikumu ya kârikje olop. Âi ya sâm gihimune gâje torokatmâ tuhum yâhâwuat.” Yawu kulempuop.

²² Otmu kândikum Moseje Lewi sen âi sâm yingimu mem gawi ya pesuk sâop. Yâhâ Yesuje Anitâhât senjan âi ya memap yamâ ki pesuk sâwuap. Yakât bulâje tetewuapgât nângâm engat yâhâp ki otmain.

²³ Otmu âlâ sâwe. Lewi senâmbâ gâtje lok dondâje âi ya mem mum gawi. Mum ganetâ yâk yengât tepyeje kâlehengâtjanje nep ya torokatmâ mem gawi. Otmu ya yawuâk âi mem yanjak mum gawi. ²⁴ Yâhâ Yesujeâmâ mumu ki pesuk sâop. Yesu yamâ mum yahalop. Yahalop gârâmâ yâhâpje ki mumbuap. Otmu âi miop ya yawuâk mem yâhâmbisâp. Yakât otmâ yâkje Lewi sen kerek yengât kunyeje tatmap. ²⁵ Yakât otmâ Anitâje umam

sâningiâkgât nenje biwinenje yâkâlen kepeim manmâ yâhâmunjeâmâ Yesuŋe tihitnenje otmâ âwâŋe ulitgum yâhâwuap. Yanâmâ âwâŋaŋe nen den âiân katnenekbuapgât dop ki otbuap.

²⁶ Yesuŋe konok sârerenenekbuapgât dop. Yâkât topŋe ikŋiâk tap. Yâhâmâ uwawapŋe bia manmâ tosa âlâ ki olop. Yawuhât âwâŋe Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. Mumuŋambâ yahatmâ himbimân yâhâmu orowâk tawot.

²⁷ Otmu torokatmâ sâwe. Lewi senje, angoânâmâ yeŋe tosayeŋe Anitâŋe pilâyŋgiâkgât hotom uminiwi. Otmu yakât kakŋanâmâ Anitâŋe lohimi yengât tosa pilâyŋgiâkgât nâŋgâm hotom uminiwi. Yâhâ Yesuŋe dop yawuya ki olop. Yâhâmâ tosa bia manmâ gam muop. Otmu yamâ ikŋahât otmâ ya ki olop. Yakât bulâŋeâmâ yuwu teteop. Nengât tosa ya âwâŋaŋe pilâningiâk sâm ikŋak nengât sâm mumu ârândâŋ olop. Yawu gârâmâ nengât sâm yâhâpŋe mumbuapgât mâtâp âlâ ki tetewuap. ²⁸ Otmu yakât den pâŋe tâlâwâk âlâ sâmune nâŋgâŋet. Angoânâmâ Moseŋe âi yakât topŋe kulemgum kalop ya watmâ Lewi sen âi ya sâm yŋgimu mewi. Yâhâ lok biwi nâŋgân nâŋgannenŋe yamâ bâleŋe, nen hârokŋe otmâ tâpikgum tosa mem gamain. Yâhâ Moseŋe âi sâm yŋgimu mem manmâ gawi yakât kakŋanâmâ Anitâŋe ikŋe nanŋe âi sâm waŋmu miop. Yâhâ Anitâ nanŋahât topŋeâmâ ikŋiâk tap. Yâkŋe âi ya mem târârâhâk manmâ gam muop. Otmu mumuŋambâ yahatmâ himbimân yâhâmu âwâŋe orop tawot. Yakât otmâ âi miop yakât bulâŋe tetewuapgât nâŋgâm enŋat yâhâp ki otmain.

Anitâŋe den hâŋgiŋe pilâm yan âiŋe ya mem kârikŋe tuhuop.

8 Otmu den kulemgum yukât topŋe yamâ yuwu tap. Nengât Kutdânenŋe

yamâ Yesu. Nenŋe yâkât topŋe nâŋgâm heŋgeŋguain. Yâhâmâ âwâŋe himbimân tatmap yâk orop dopyetŋe konohâk. ² Emelâk angoân tâmbâlipnenŋaŋeâmâ hotom u uhât selep tuhuwi yan Anitâŋe tosayeŋe pilâyŋgiâkgât hotom um gawi. Yâhâ sâp yiwerenŋe yuâmâ Anitâ nanŋaŋe âwâŋe orop tatmâ âwâŋaŋe tosanenŋe pilâningiâk sâm ulitgumap.

³ Yâhâ Moseŋe den topŋe kulemgum kalop ya Lewi senŋe lâum Anitâŋe tosa pilâyŋgiâkgât lama me nâi me âlâlâ ya gâim katmâ hotom um gawi. Yâhâ Yesuŋeâmâ lama me âlâlâ ya ekmu tâŋât otmu ikŋe manmanŋe ki alitmâ kawenŋan kinmu kuŋetâ muop. ⁴ Mum yahatmâ himbimân yâhâmu âwâŋe orop tatmâ âi ya mem tatmap. Yâhâ hânân yuân Lewi senŋe Yura ambolipŋe yengât girem den watmâ Anitâŋe Yura lohimi yengât tosa pilâyŋgiâkgât âi mem mansai. Yakât otmâ Anitâ nanŋaŋe torokatmâ nep membâpgât gewâk ki teteop.

⁵ Lewi senâmbâ gâtŋaŋe hotom u u emetŋan yâhâm âi topŋe topŋe yan memai. Yâhâ yakât bulâŋeâmâ himbimân Anitâ tatmawân tap. Otmu angoân emelâhâmâ Moseŋe hotom um yâhâminiwi yakât selep kuŋet sâm topŋe kalop yanâmâ Anitâŋe yakât topŋeâmâ yuwu sâm tetem ekuop.

“Gâ emelâk Sinai pumŋan yâhâ sâp kâlep manon yan himbimân nâhât kawine tap ya tiripgohomune ehon. Yakât otmâ ekyongorâ ya dop kum kuŋet.” Yawu sâm ekuop.

⁶ Yawu gârâmâ Kutdânenŋe Yesu ikŋak himbimân yâhâm nenŋe lohoteŋe otmaingât âwâŋe Anitâ ulitgum tatmap. Yakât otmâ yâkŋe Lewi sen kerek yengât kunŋe tap. Otmu âlâ sâwe. Moseŋe den sâm teteop yakât bulâŋe ki teteop. Yâhâ Anitâŋe ikŋe nanŋe hâŋgângumu ge den eknongop yamâ bulâŋe teteop.

⁷Yâhâ Mosehât girem den yakât bulâje âlepeâk tetem gaop mâneâmâ Anitâ nanjahâlen kulem bulâje teteop yu ki tetembâp. ⁸⁻⁹Yawu gârâmâ Anitâje Mose ekumu den kulenguop yamâ kerehâk ki lâuwi. Ki lâujetâ Anitâje nângâmu bâlemu yakât den âlâ yuwu sâm hikuop yakât topje sâm tetemu poropete âlâje kulenguop ya yuwu tap. “Angoânâk nâje Isirae lohimbi Aihita hânâmbâ dâiyeqmâ taka girem den ya yingim yâk orop den hikuwan. Yawu gârâmâ yâkne den ya hâkâj otmâ kuwi. Yakât otmâ nâku yawuâk yengât hâkâj otmâ betyongoan. Yakât otmâmâ hâmbâi sâp âlâenâmâ Awarahamgât sen, komot yâhâp, Isirae yet Yura, yâk orop den hikumune yaŋe kârikje tatmâ yâhâwuap.

¹⁰Otmu den topje yamâ yuwu. Sâp âlâenâmâ den mâtâpne ango hikuwom yakât bulâje yamâ nâje biwiyenjan kâmetbom. Otmu nângân nângânyenjan kulemgumune tatmâ yâhâwuap. Yawu otmâ nâje yâk orop tatmâ tihityeŋe otmâ yâhâmbisân.

¹¹Sâp yanâmâ lok yahat yahatje me lok geheŋe, kutyenje orop me kutyenje bia, ya kerehâkne nâhât topje topjambâek nângânomai. Yakât otmâ nâhât topne ki pâpgum âi pâi tuhuanginomai.

¹²Otmu sâp yanâmâ nâje yengât tosa me orotmeme bâleŋe yakât matje ki yingiwom. Nâje umam sâyingim otjetâ bâlem gaop yakât yâhâpne ki nângâwom.” Anitâje yawu sâop.

¹³Otmu yakât yuwu sâwe. Den yakât bulâje yawu tetewuap. Otmu angoân Anitâje den hikuop yakât Moseŋe kulenguop ya bulâje ki teteop. Yakât otmâ dop kum yuwu sâmune nângâŋet. Nak âlâ esenŋaŋe gimbanŋum mum beretek sâm gemap yakât dopjeâk den yaŋeâmâ bialop. Yawu gârâmâ Anitâje

den âiŋe hikuop yakât bulâje tetem heŋgeŋguwuap.

Emelâhâmâ orotmeme yuwu otmâ Anitâ mepaeminiwi.

9Otmu emelâk Anitâje girem den ya tâmbâlipnenŋe yingim yâk orop den hikuop sâp yanâmâ orotmemeyeŋe topje topje otmâ manjetâ ârândâj olâkgât Anitâje yakât topje Mose ekumu kulenguop. Otmu âlâmâ hotom ya girawu unomai yakât topje ya gurâ yawuâk sâm tetem ekuop. ²Yâhâ hotom uminiwi selep yakât topjeâmâ yuwu. Angoânâhâmâ hotom uminiwi yaŋe âiyeŋe tuhujetâ kâtâpyongoâkgât sângum kâlep ya hikujetâ ge sârârâk kinop. Otmu kawe yakât kutjeâmâ “Anitâ sâm mepaenom,” yawu kunbi. Yawu gârâmâ lohimbi nombotje in manmaiŋe ya kâlehen yâhâmai sâm samut katbi. Otmu kâlehen yamâ lambe saum katminiwi yakât kawe. Otmu banŋa um yan Anitâhât pat kuwangim mem yâhâ katminiwi yakât kawe. ³Yâhâ yakât kâlehenâmâ sângum âlâ kâlep pato ya yawuâk hawangum katmâ hikujetâ ge hârândâjâk kinop. Otmu kawe yakât kutjeâmâ “Anitâhât welâmje,” yawu sâm kunbi. Yawu otmâ Anitâje yan ge tatmap nângâm Lewihât komot kunyeŋe yâkŋak yan yâhâminiop. ⁴Otmu alata âlâenâmâ sot hotomje topje topje uminiwi yakât kawe. Alata yamâ goliŋak tuhuwi. Otmu Moseŋe emelâk girem den tapeân kulenguop ya mem yakât emetje goliŋak tuhum katjetâ talop. Otmu âlâmâ angoân Aihita hân pilâm lok ki manmaiângen taka manjetâ yan Anitâje sot âlâ, kutje mana sâm, ya yingiminiop yakât nombotje yamâ belo âlâ goliŋak tuhum katbi yan mânunmâ katjetâ tatminiop. Otmu âlâmâ Arongât howan ya emelâk elelek sâm kulem olop ya. Ya yâhâp yâhâp mem

hâwurum tapeân Moseŋe kulempuop ya orop konohân katjetâ tap. ⁵Otmu yakât kakŋanâmâ aŋelo yâhâp yetgât umutyetŋe yamâ goliŋak tuhum yan kânâŋgâyelekŋetâ kinminiowot yamâ yuwu nâŋgâwi. “Anitâŋe yâk yetgât hohetyetŋan ge tatmâ tihitnenŋe otmap. Yakât ikŋe laŋinŋe pato yaŋe yâk yetgât hohetyetŋan tetemu ekmain.” Yawu nâŋgâwi. Yawu nâŋgâm yan hotom uminiwi yâk yengât kunyeŋaŋe noniŋ bulimakao hepe tuangumu geminiop. Otmu den yu ekyongomune kâlep kâlep olâkgât ki nanŋan. Yawuhât tâlâwâk sâwومان.

⁶Otmu tâmbâlipnenŋaŋe yu me ya otnehât nâŋgâwi. Yamâ Lewihât komolân gâtŋe yaŋe kawe âlâ, kutŋe “Anitâ sâm mepaenom,” yan hilâm ârândânjâk yâhâm lohimbî kerek belâŋen manbî yengât sâm Anitâ ulitgum mepaewi. Otmu lohimbîŋe yu me ya Anitâ waŋnehât nâŋgâwi yamâ mem kawe yan katmâ gawi. ⁷Otmu hotom u u yakât kawe, kutŋe “Anitâhât welâmŋe” yan hotom um gawi ya yengât kunŋe, lok konohâkŋe, yâhâmâmâ ikŋe, otmu bukuliŋe nombotŋe, otmu Isirae lohimbî kerek yâkŋe otmâ tâpikgum manbî ya kerek yengât tosa ya Anitâŋe pilâyinŋiâkgât yan yâhâop. Otmu yambu konok yakât biwiŋan hilâm konohâk Anitâhât kaweŋan yâhâm noniŋ bulimakao lokŋe kum ya hepe tuanguminiop. ⁸⁻⁹Otmu Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe mem heweweŋ tuhumu yakât topŋe yuwu nâŋgâwin. Hotom uminiwi yakât kaweân lohimbî kerehâkŋe ki yâhâminiwi. Yawu nanŋain. Otmu Lewihât komolân gâtŋaŋe âiyeŋe tuhum yan Anitâŋe ya ekmâ tep âlep nâŋgâyinŋiâkgât ya otminiwi. Yamâ ya ekmâmâ yuwu nanŋain. ¹⁰Orotmemenenŋe âlâlâ yu me ya

ki orotŋe sâm kuaŋgiwin, me ki neŋet sâm, me ki meŋet sâm undip karaŋgiwin ya ihilâk lonŋâemâmâ otmâ tâpikguminiwin. Otmunŋe bâleminiop yakât tosa Anitâŋe pilâningiâkgât hep tuanguminiwi. Hep tuanguminiwi yaŋe tânnongom manman mem teteningimbâpgât dop ki talop. Yaŋeâmâ orotmemenenŋe bâleŋe ya ekmunŋe teteâkgât yawu otminiwin. Yawuâk torokatmâ otmâ gaŋetâ Anitâŋe nâŋgâmu ki ârândân olop. Yawu gârâmâ yâkŋe biwinenŋe ekmâ nâŋgâm ikŋe nanŋe tâŋ tâŋâkŋe mâtâp âiŋe meningiâkgât hânŋangumu giop. Gem yan hotom uminiwi yakât bonŋe yamâ yâkŋe mem teteop.

Yesuŋeâmâ mâtâp âiŋe mem teteningiop.

¹¹Otmu yakât topŋe nâŋgâm hengengunetgât torokatmâ yuwu sâmune nâŋgâŋet. Hânân yuân hotom u uhât selepŋe tuhuwi yan Yesuŋe ki yâhâm hotom ya uop. Bia kârikŋe. Yâkŋeâmâ himbimân yâhâm âwâŋe Anitâ orowâk tatmâ manman kârikŋe yakât pat kuningim yakât bulâŋe nenŋe menehât alahum tatmawot. ¹²Otmu âlâ yuwu sâwe. Hotom um gawi ya yengât kunŋaŋeâmâ noniŋ bulimakao gâim hep ya mem sâŋgum kâlep mem yahatmâ kâlehen baminiop. Bam yan Anitâhât welâmŋan hep tuangumu kakŋan geminiop. Yesu Kiristoŋe yawu ki olop. Yâkŋeâmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop yan ikŋe hepeŋaŋe tosanenŋe piringiop. Yâkŋe yawu otmâ Anitâhâlen yâhâm sârerenehâp. Yawu olop yakât otmâ nenŋe yâkât manmanân torokatmâ manmâ yâhânom.

¹³Yâhâ emelâhâmâ yuwu otminiwi. Lohimbî âlâ me âlâŋe lok mumuŋe wâimai sâm Lewihât komolân gâtŋaŋe samut katminiwi. Yâhâ lohimbî âlâ me

âlâje wâinomai yanâmâ Lewihât komolân gâtŋaje bulimakao nanje gâim ujetâ sem kou otminiop. Kou yaŋe mem lok mumuŋe wâiop yâkât hâkŋan samut ya biatbaŋgiâkgât moseleminiwi. Otmu âlâmâ hotom um yan yuwu nâŋgâminiwi. “Yâkŋeâmâ noniŋ bulimakao gâiŋetâ yakât heŋŋaje gem yan nenje manman âlonoŋo loŋgo me tosa bia mannehât gem piriap,” yawu nâŋgâm yan otminiwi. ¹⁴Yuâmâ Kiristo yâkŋe giop. Yamâ Anitâhât Wâtgât Mâmâŋahât Heak embâŋân âlâlâ ki tete-muâk tatmâ gamap yaŋe mâmâŋe ot-baŋgimu tosa bia manmâ gam kawen-nenjan kinmu kuŋetâ mum yan ikŋe heŋŋe giop. Yawu otmâ biwi nâŋgân nâŋgânnenŋe heweweŋ otmu Anitâhât tem lâum hoŋ bawaŋginehât man-munje bâlem gaop yakât tosa yamâ konohâk pirimu biatmâ meteop. Yakât otmâ lokgât orotmeme tâŋât ya pilâm biwi nâŋgân nâŋgânnenŋaje yâk konok hikum yâkât pat manmâ yâhânôm.

¹⁵Otmu torokatmâ sâwe. Anitâŋe dâinenekmâ manman kârikŋe yakât pat kuningim den hikuop yakât bulâŋe menehât Kiristoŋe nengât sâm muop. Mum yan otmunje bâlem gaop yakât Anitâŋe matŋe umatŋe ningimap sâm yakât manman kârikŋe yakât mâtâp âiŋe mem teteningiop. Otmu emelâk Lewi sen yengât amutgen manmâ mâtâp ya watmâ otmunje bâlem gaop yakât tosa ya Yesuŋe pilâningim sârerenenehop.

Moseŋe noniŋ bulimakao heŋŋe mem tuanŋuop.

¹⁶⁻¹⁷Otmu nenje orotmemeâmâ yuwu tap. Umatŋe âlâlâ yu me ya teteningimu munomân senŋe âlâlâ yuwu yawuya miaknomai yawu sâmâmâ nan baralipnenŋe yamâ bâtnenŋe bâiŋe yakât pat kuyiŋgimain. Otmu den ya sâm pat

kuyiŋgimain yakât bulâŋe yamâ orowâk manmâ yâhânômân yan bonŋe ki teteyiŋgiwuap. Nen mumunŋe yakât kakŋan bulâŋe yamâ âleŋŋe miaknomai. ¹⁸Yakât dowâk Anitâŋe aŋgoânâmâ den ya sâm hikuop yakât bulâŋe teteâkgât Moseŋe den ya kulemgum inâk ki kalop. Yuwu otmâ kalop. ¹⁹Yâkŋe pepa mem lohimbi komot pato yaŋe Anitâhât den ya topŋambâek nâŋgâŋetâ keterahâkgât ekyongomu nâŋgâwi. Otmu den sâop yakât bulâŋe ya tetem heŋŋeŋguâkgât yâkŋe noniŋ bulimakao heŋŋe ya to orop menduhum memâmâ tuanŋumu pepaen giop. Tuanŋumu gemu nak bât bâtŋe mem losohomâmâ sâŋgum âlâ mem yakât potonŋan kepeim hewân kalop. Katmu hewâk pato otmuâmâ den ya sâm teteop yakât bulâŋe teteâkgât hep tuanŋumu lohimbi kerek kakyenjan giop. ²⁰Yawu ekmâ topŋe nâŋgâŋetgât yuwu sâm ekyongop.

“Girem den Anitâŋe sâm hikuop ya lâum manŋetâ bulâŋe teteyiŋgiâkgât hep yuâmâ mem tuanŋuan. Yakât topŋe ekmâ nâŋgâm heŋŋeŋguno-mai.” Yawu sâm ekyongop.

²¹Otmu yawuâk wahap yu me ya Anitâŋe nâŋgâyiŋgiâkgât sâm katbi ya kakŋan gurâ hep mem tuanŋumu giop. ²²Otmu den kârikŋe emelâk kulemguop yakât topŋe yuwu tap. Noniŋ bulimakao me âlâlâ ki gâim heŋŋe lâum moselenŋetâ geminiop yanâmâ tosayeŋe yawuâk tat-miniop. Yâhâ lâum moselewi yanâmâ Anitâŋe tosayeŋe pilâm umam sâyiŋ-gioppât mâtâp ya teteyiŋgiop.

Yesuŋe nengât toсахât otmâ mumu ârândâŋ olop.

²³Otmu Moseŋe hep ya mem senŋe âlâlâ ya kakŋan tuanŋumu giop ya ârândâŋ olop. Yâhâ yiwerenŋe yuâmâ senŋe âlâlâ hep yaŋe tuanŋuop yakât bonŋe himbimân tap. Yakât hep tuanŋuop yaŋe bulâŋe ki olop. Yakât

otmuâmâ heŋgeŋguâkgât Yesuŋe himbimân yâhâop. ²⁴Yawu gârâmâ Anitâhât kawê bulâŋe ya himbimân tap yakât Yesuŋe yuân hânân in selep kum yan yâhâ hotom uwi yan ki yâhâop. Yâkŋeâmâ himbimân yan yâhâop yanâmâ yâkŋe nenŋe lohotŋe otmaingât âwânŋe mâmâŋe otningiâk sâm ulitgum tatmap. ²⁵Otmu torokatmâmâ âlâ yuwu sâmunê nânŋâŋet. Hotom um gawi ya yengât kunyeŋe yambu ârândânŋak yâhâ noniŋ bulimakao me âlâlâ hepŋe lâum tuanguminiop. Yâhâ Kiristoŋe yambu ârândânŋ ki mum hepŋe gemap. Yâhâmâ sâp konok kuŋetâ muop yan hepŋe gemu ârândânŋ olop. ²⁶Yawu gârâmâ Kiristoŋeâmâ yâkŋe otminiwi yawu ki olop. Yawu olop mâne emelâk embânŋan lohimi kândikyotgop yapâek yambu ârândânŋ kuŋetâ mum hepŋe gembâp. Yâhâ yâkŋeâmâ ya ki olop. Âwânŋe tosanenŋe pilâm umam sâningiâkgât mâtâp âiŋe mem teteningim kawenenŋan kinmu sâp konok kuŋetâ muop yan ikŋe hepŋanŋak nengât tosanenŋe piriŋu ârândânŋ olop. ²⁷Otmu Anitâŋe sâop yakât nen munom yakât kakŋan biwinenŋe ikŋiâk ikŋiâk ekmâ nânŋâm topnenŋe mem tetewuap. Mem tetemâmâ otbin mewin yakât matŋe âlâku ikŋe ambo ambo ningimu menom. ²⁸Yakât otmâ lohimi nengât tosa ya bialâkgât Anitâŋe nânŋâwânŋimu Yesuŋe nengât tosa hât otmâ muop. Mumu ârândânŋ sâop gârâmâ Yesuŋe yâhâpŋe mumbuapgât dop âlâ ki tap. Emelâk mumu otmu ârândânŋ olop. Yakât otmâmâ nenŋe biwi nânŋân nânŋânnenŋe yâkâlen katmâ manmunŋe yanâmâ yâkŋe den âiân yâhâpŋe katnenekbuapgât dop ki otbuap. Yâhâ nenŋe biwi nânŋân nânŋânnenŋe yâk kepeim manmunŋe taka menekmu orowâk ari manmâ yâhânom nânŋâm biwinenŋe yakât mem mambotbaŋgim mannom.

Emelâhâmâ hep tuanguminiwi yamâ imbiâk otminiwi.

10 Otmu emelâk Anitâŋe den âlâlâ Mose ekumu kulemguoŋ ya lâum hotom uminiwi ya yengât kunŋe âlâŋe yambu ârândânŋak hotom uminiwiân noniŋ bulimakao me âlâlâ hepŋe mem yâhâ tuanguminiop. Yakât otmâ lohimiŋe tosayeŋe ya bunewâk pesuk sây-ŋigimu Anitâhâlen torokatnomai yakât mâtâp ki teteop. Yâkâlen torokatne sâm pâpŋuwi. ²Yâhâ sâp yan tosayeŋe ya pesuk sâop mâne hotom uwi yakât kakŋan âi ya yâhâpŋe torokatmâ ki membâp. Otmu tosayeŋe ya emelâk bialop mâne manman sânduhân manbâi. ³⁻⁴Yawu gârâmâ otŋetâ bâlem gaop yakât nelâm yongomapgât yambu ârândânŋak hotom uminiwi ya yengât kunyeŋe noniŋ bulimakao yakât hepŋe mem yâhâ tuanguminiop. Yawu otŋetâ manmâ gawi yamâ tosayeŋe yakât nânŋâmâk manmâ gawi. ⁵⁻⁶Otmu tosayeŋe yawuâk tatyŋigimu manmâ gawi yakât Kiristoŋe âwânŋe Anitâ den yuwu sâm ekuop ya poropete âlâŋe kulemguoŋ.

“Anitâ, Kutdâne, gâmâ noniŋ bulimakao me âlâlâ ya gâim hotom uŋetâ nânŋârâ ya bonŋe ki otmap. Otmu hep mem tuangum mansai yakât nânŋârâ bonŋe ki otmap. Otmu sot um gâhât pat katmai yakât gurâ nânŋârâ tâŋât otmap.

⁷Yawu gârâmâ nânŋeâmâ lok otmâ hoŋ bahihim gâŋe den tâŋ tâŋâk lâum yan yakât bonŋe memune ârândânŋ otbuap.” Yawu sâop.

Yawu sâm yan Yesu Kiristoŋe himbim pilâm ge den yakât bulâŋe ya mem teteop.

⁸Yâhâ den yakât topŋeâmâ yuwu tap. Anŋoân Kiristoŋe den yuwu sâop.

“Gâmâ yâkŋe noniŋ bulimakao ya gâim hotom umai, me hepŋe mem tuangunŋetâ gemap, me sot um gâhât pat

sâm katmai ya kerek ekmâ nângârâ bulâje ki otnap.” Yawu sâop.

Yawu otmâ Isirae lohimiye Anitâhât den biwiyeŋaje ki kepeim lâum gawi, imbiâk lâum gawi yakât Anitâje nângâmu bâleop. ⁹Kiristoŋe den sâm teteop yan torokatmâmâ den âlâ yuwu sâop.

“Nâjeâmâ hoŋ bahihim gâhât den tâŋ tâŋâk lâum yan yakât bonje memune ârândâŋ otbuap.” Yawu sâop.

Yawu otmâ Anitâje den âlâlâ Mose ekumu kulemuop ya lâum hotom uminiwiŋe yakât bulâje ki mewi. Yakât otmâ Anitâje bonje teteâkgât sâm nanje Yesu Kiristo hângangumu ge muop. ¹⁰Yesu Kiristoŋe ikŋe manmanje ki alilop. Yawu otmâ Anitâje âi sâm waŋop ya lâum manmâ gam muop. Yakât otmâ tosanenŋe kerehâk pilâningimu nenje Anitâhât senŋan aŋun bia manmâ yâhânomgât mâtâp ya sâm ningiop.

Yesu kuŋetâ hepŋe gemu ârândâŋ olop.

¹¹Bukulipne, den yu yâhâpŋe torokatmâ sâwe. Anitâje nenekmu ârândâŋ olâk sâm Lewi senŋe noniŋ bulimakao gâim hep tuangum âlâlâ tâtâemâk otmâ gawi yakât bulâje ki teteop. ¹²Yawu otmâ gaŋetâ Anitâje tosanenŋe pilâningiâkgât Yesuŋe nengât kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Yawu otmâ yanâmâ manman kârikŋahât bulâje ya teteop. Yawu otmâ muop gârâmâ yâhâpŋe mumbuapgât mâtâp ya ki tap. Emelâk ya otmu ârândâŋ olop. Otmu mum yahatmâ Anitâhâlen yâhâ tat tat kârikŋe tatmâ yâhâmbisâp. ¹³Anitâje Satan bâleŋe otmu kasa nombotŋe mansai ya kerek hilipyongom mem ge katyekbuap yakât Yesuŋe mambotmap. ¹⁴Otmu sâmunne nângâŋet. Yesuŋeâmâ mum yahalop yâkâlen nenje biwinenŋaje

kepeim manmain. Yawu otmunŋe Anitâje tosanenŋe kerehâk pilâningimu ikŋe senŋan salehâk manmâ yâhânom.

¹⁵Otmu yukât topŋe teteâkgât Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe topŋe ya sâm tetemu poropete âlâje kulemuop ya yuwu tap.

¹⁶“Kutdânenŋaje yuwu torokatmâ sâop. Sâp âlâenâmâ den mâtâpŋe aŋgo hikuwom yakât bulâje yamâ nâje biwiyeŋan kâmetbom. Otmu nângân nângânyenjan kulemgumune tatbuap.”

¹⁷Yawu sâmâmâ yuwu torokatmâ sâop.

“Nâje yengât tosa me orotmeme bâleŋe yakât matŋe ki yingiwom. Umam sây- ingiwom. Yawu otmâ yakât yâhâpŋe ki nângâwom.”

Kutdânenŋaje yawu sâop. ¹⁸Otmu “Umam sây- ingiwom yakât kakŋan otŋetâ bâlem gaop yakât yâhâpŋe ki nângâwom,” yawu sâop. Yawu gârâmâ Lewihât senŋe hotom uminiwi ya yanâk pesuk sâop.

Anitâje pat kuningiop yakât bulâje menehât nângâm manmâ yâhânom.

¹⁹Bukulipne, den sâm tetean yu nângâm heŋgenŋumâmâ topne yuwu nângânomai. Emelâhâmâ Anitâhât kawe ya sâŋgumŋe hikum maŋguminiwi. Yamâ himbimân manman tap yakât umutŋe. ²⁰⁻²¹Yâhâ yakât bulâjeâmâ nengât sâm Yesu howanân kuŋetâ mumu hepŋe giop. Otmu mum yahalop. Yâkŋe kunnenŋe otmâ kulet sâningim Anitâ âwâŋahâlen yâhâop. Yawu otmâ yâkŋe sâŋgum ya gahaem pilâm Anitâhâlen yâhânomgât mâtâp âiŋe mem kusânniŋiop. ²²Yawu gârâmâ yakât kakŋan nen yuwu sâwin. “Emelâk tosanenŋe ya bialop.” Yawu sâmunŋe toen mem katnenedhop yakât nângâm biwi yâhâp ki otnom. Yawu otmâ Anitâhâlen haonmâ ârândâŋ

biwi nāngān nāngānnenṅaṅe kepeim yāk mepaem manmā yāhānom.²³ Otmu Anitāṅe den perāk ki sāmāṅe emelāhāk manman kārīkṅe yakāt pat kuningiop yakāt bulāṅe mene sām yākālen biwi nāngān nāngānnenṅaṅe kepeim mannom. Yawu otmā ḅṅgat yāhāp ki otnom.²⁴ Yawu otmā bukulipnenṅe orop biwi nāngān nāngānnenṅaṅe kepeiakmā konohāk otmu mem hewewerṅe tuhuakmā buku konok orāṅim manmā yāhānom.²⁵ Lohimbi nombotṅaṅe lohotṅe otmā ki menduhuakmā Anitā mepaem mansai. Nenneāmā yākṅe otmā yawu ki otnom. Kutdānenṅe Kīristoṅe sāp girawuān taka menenekbuap yakāt nāngām nenṅe menduhuakmā Anitā mepaem yākālāk nāngām mannom.

²⁶ Yakāt torokatmā sāwe. Den pat ālepṅe ya nāngām heṅṅegum Yesuhālen biwinenṅaṅe kepeim manmā gain. Yawu gārāmā nenṅe lohotṅe otmā orotmemenenṅe bāleṅe ya mem miwirikum torokatmā otmā yāhānom. Yawu otnom. Otmuāmā Anitāṅe tosanenṅe pilāningiākṅat yāhāṅe kuṅetā mumbuapṅat dop ālā ki tetewuap. Bia kārīkṅe.²⁷ Yāhā nenṅe orotmemenenṅe bāleṅe ya miwirikum yāhāṅe torokatmā otmā mannom otmuāmā Anitāṅe matṅe umatṅe ningiwuap. Yawu otmā hemān pilānenekmu gemunṅe kālāṅe senenekmu hāhiwin kakṅan manmā yāhāmbisāṅṅat mātāp tap.²⁸ Yakāt yuwu torokatmā sāwe. Emelāhāmā orotmeme yuwu otmā manbi. Lok ālā me ālāṅe Mosehāt girem den ya loṅṅāenomai otmuāmā lohimbī yāhāp me kalimbu yaṅe yakāt topṅe ekmā nāngām ya sām teteṅetāmā papatolipyenṅe yuwu sāmīniwi. “Ya bulāṅanāk orotmeme kiṅṅoṅ ya otmā mansap.” Yawu sām yakāt matṅe in yawu yongṅetā mūmīniwi.

Orotmeme yawu otmā manbi.²⁹ Yakāt otmāmā yuwu torokatmā sāwe. Anitā nanṅe nengāt tosanenṅahāt otmā kawenenṅan kinmu kuṅetā mumu hepṅe giop. Yakāt nāngāṅetā bulāṅe otmu lohimbī ālā me ālāṅe yākālen biwiyenṅe katmā mannomai. Yawu gārāmā yakāt kakṅan nāngāṅetā tāṅāt otmu betgunomai. Yawu otmā Anitāhāt Wātṅat Māmāṅahāt Heak ikṅahāk māmāṅe otyiṅṅim tihityenṅe otmā ya gurā yawuāhāk betgunomai. Lohimbī yawu manmā yāhānomai yamā Anitā ikṅak matṅe umatṅe yīṅṅimu mem yaṅak hem nāpumān kioṅnomai.³⁰ Emelāhāk emet ināṅṅan topṅe tetemu eknehāt Anitāṅe den sām tetemu poropete ālāṅe kulemguop ya yuwu tap. “Ninak matṅe yīṅṅimune mem umatṅe kakṅan mannomai.”

Otmu ālāmā yuwu sām tetemu poropete ālāṅe kulemguop.

“Anitā ikṅe lohimbilipṅaṅe denṅe nāngāṅetā gemu betbaṅṅinomai yāk den āiān katyekmā topyenṅe mem tetewuap. Topyenṅe mem tetem matṅe mem purik pilāyīṅṅiwuap.”

Yākṅe yawu otyiṅṅimu hāhiwin nāngām manmā yāhānomai.³¹ Yen yawu otmāihāt yuwu sāmune nāngāṅet. Anitā manman amboṅaṅe sāmū hāhiwin kakṅan manmāihāt kiṅṅityenṅahāt ki oai, hā? Yawuhāt nāngām denṅe lāum manṅet.

³² Yakāt topṅe yuwu sāmune nāngāṅet. Yeṅe topṅe katmā biwiyenṅe Yesuhālen katbi. Yawu otmā topṅe ya nāngām heṅṅeguwi. Yawu otmā biwiyenṅe yākālen hikum lāum manmā ṅaṅetā lohimbī belāṅen mansaiṅe mem bāleyekbi. Mem bāleyekṅetā hāhiwin kakṅan manmā gawi.³³ Otmu lohimbī belāṅen mansai nombotṅaṅe yēṅṅālen takam lok sensenān kinmā senyenṅan gem yongom mem ṅe katyekmā giriṅṅiyiwi. Yawu gārāmā

yejeâmâ yakât sâmb yâk yengât senyenjan lohotje ki otbi. Otmu kasalipyenaje bukulipyenaje yawuâk otyinginetâmâ yanâmâ yâk yengâlen torokatmâ tânyongowi. ³⁴Yâhâ bukulipyenaje nombotje yamâ mem pâi emetje kâlehen katyekjetâ manbi yâk yengâlen ari sot um yingim tânyongowi. Yâhâ lohimbi belângen mansaijêâmâ senje âlâlâ wuân me wuân tatyngiop yamâ kombo meyingiwiân yanâmâ ki gorâyngiop. Yenâmâ manman kârikjahât pat Anitâje kuyngiop yakât bulâje yamâ kombo meyinginomaihât dop âlâ ki tap. Yakât nângâm manmâ gam biwi yâhâp ki otbi. ³⁵Yakât otmâmâ topyene yuwu nângâm hejngunomai. Yenâmâ emelâk gihityene ya kârikje olop. Yawu gârâmâ umatje topje topje teteyngiwuap otmuâmâ kârihem manman kârikjahât pat kuyngiop yakât bulâje menehât nângâm mannomai. ³⁶Yawu nângâm Yesuhâlenâk biwi nângân nângânyenaje kepeim manmâ Anitâhât tem lâuwangim yakât bulâje ya menomai. ³⁷Yakât yuwu torokatmâ sâwe. Anitâje sâmu poropete âlâje emet inânjan den kulemgup ya yuwu tap.

“Takawuap yaje kâlep ki otmâek benje takawuap. ³⁸Otmu yene biwiyene nâhâlen katjetâ manman kârikjahât pat kuyngiwan. Yakât otmâ ki lohotje otmâ biwiyene houj sâwuap. Yenâmâ pat kuyngiwan yakât bulâje menomai. Yawu gârâmâ yengâlen gâtje âlâ me âlâje mambotjetâ kâlep otmu biwiyene orotok sâmu betnohonomai otmuâmâ lohimbi yawuya yengât nângâmune bâlemu umatje kakjan katyekmune mannomai.”

Yawu kulemgup tap. ³⁹Yawu gârâmâ yâkje mansai yan ki torokatmâ mannomai. Yâhâmâ Anitâhât den ya nângâjetâ gemu betbangiwi yakât matje yâkje

ikñiâk ikñiâk kâpekyngiwuap. Yâhâ yejeâmâ yawu ki otmâ mansai. Yakât otmâ biwi nângân nângânyene Anitâhâlenâk katjetâ kinmu yâk konok mepaem manjetâ Anitâje meyekmâ manman kârikjan katyekbuap.

Anitâhât den nângâjetâ bulâje olop yâkjeâmâ biwi yâhâp ki otbi.

11 Bukulipne, yuwu sâmunen nângâjet. Anitâhâlen biwinenenaje kepeimunje kinmâ yâhâekgât nângâm mannom. Yakât topje yuwu ekyongomune nângâjet. Anitâje den sâop yakât bonje yamâ tetewuap. Yakât otmâ nenje Anitâhât den yakât nângâm engat yâhâp ki otnom. Teteningiwuap nângâm biwinenenaje nângâmunje bulâje otbuap. ²Emelâk tâmbâlipnenje nombotjenje Anitâje den ekyongop ya nângâjetâ bulâje otmu yakât engat yâhâp ki otbi. Yawu otbi yakât otmâ Anitâje nângâyngimu ârândâj olop.

³Embânjan topje katmâ Anitâje sâmu hân himbim âlâlâ topje topje biaembâ teteop ya nenâmâ bulâjanâk ki ekmâ manbin. Otmuâmâ nenje Anitâhâlen biwinenenaje kepeiwîn yamâ Anitâje yu ya olop yakât den pat sâmb teteop ya nângâmunje bulâje dondâ oap. Den sâmb teteop ya nângâm biwi yâhâp ki otmâ manmâ gain. Otmu yakât topje nângâjetâ keterahâkgât emelâk manbi yâk yengât topyene ekmâ nângâne.

⁴Yawu gârâmâ tâmbânenenje âlâ, kutje Awe sâmb, yâkje Anitâhâlen biwi nângân nângânenaje kepeim manop. Yawu manmâ sâp âlâen lama nanje gâim Anitâhât hotom uop. Yawu otmu Anitâje yâkât nângâmu ârândâj olop. Otmu ataje, kutje Kain sâmb, yâkjeâmâ Anitâhât den ya nângâmu bulâje ki olop. Yakât otmâ yâkjeâmâ sot inje hâwurum hotom ya umu Anitâje ekmu ki ârândâj olop. Yakât otmâmâ kâije

tepan tâlîmu imiņe kumu muop. Yâhâ imiņajeâmâ Anitâhâlen biwiņaje kepeim pat kuwaņgiop yakât bulâņe hâmbâi membom nâņgâm manop. Yawu gârâmâ nenņe Anitâhâlen biwi nâņgân nâņgânnenņaje kepeim yâkņe olop yawuâhâk otmâ manmâ yâhânom.

⁵Yâhâ lok âlâmâ, kutņe Enoko sâm, yâkņeâmâ Anitâhâlenâk biwi nâņgân nâņgânnaje kepeim manop. Yawu manmâ gamu Anitâņe yakât nâņgâwaņgimu âilonņo olop. Yakât otmâ ki muop. Anitâņe golâek memu yâkâlen yâhâop. Yawu otmâmâ bukuliņajeâmâ “Enoko ya wosaken arap,” sâm pâinņetâ bialop. ⁶Yawu gârâmâ yuwu naņgain. “Anitâ ya bulâņanâk tap. Yakât otmâ nenņe yâkâlen biwinenņaje kepeine sâm otmunņeâmâ yâkņe âlepņe nâņgâningiwuap.” Yawu naņgain. Yawu gârâmâ nenņe yâkâlen biwinenņaje kepeim manmunņe yanâmâ yâkņe nenekmu ârandâņ otmap.

⁷Otmu dop yawuâk lok âlâ, kutņe Noa sâm, yâkņe Anitâhâlen biwi nâņgân nâņgânnaje kepeim manop. Yakât otmâ Anitâņe tonņelâk pato takawuap sâm inânņan ekuop. Ekumu yâkâlen biwi nâņgân nâņgânnaje kepeiopgât otmâ eņgat yâhâp ki olop. Yawu otmâmâ biwiņaje yuwu nâņgâop. “O yuâmâ nen kerek hiliwahom metenomosain.” Yawu nâņgâm yan waņga tuhuop. Waņga tuhum ikņe hepņe torehenlipņe ya hârehâk waņgaen yâhâwi. Waņgaen yâhâņetâmâ tonņelâk pato gem to niņ niņ sâm gam lohîmbi biwi pâlâmņe manbi ya aksihâk haranyongop. Yawu gârâmâ Anitâņe den ekuop ya Noaņe nâņgâmu bulâņe otmu yâkâlen biwi nâņgân nâņgânņe kepeim denņe lâuop. Yakât otmâ Anitâņe nâņgâwaņgim manman kârikņahât pat kuwaņgiop

⁸Yâhâ âlâmâ yuwu. Anitâņe Awaraham ekum hân âlâ yakât pat

kuwaņgiop. Yakât pat kuwaņgimu Awarahamņe yâkâlen biwi nâņgân nâņgânnaje kepeim denņe lâum kapiņe pilâm kapi âlâengen ariop. ⁹Ari mem tetem yuwu nâņgâop. “Hâmbâi nâhât senņe yuân manmâ yâhânomai yakât bonņe hân yu mian.” Yawu nâņgâm emet bulâņe ki tuhuop. Selep kandi kum yan manop. Yawu manmu nanņe, Isaka sâm, otmu seseņe, Yakop sâm yâku yawuâk selep kandi kum yan manmâ gawi. Yâhâ Awaraham, Isaka, Yakop yâkņe yuwu nâņgâwi. “Hâmbâi nenņat sen hân yuânâk manmâ yâhânomai,” yawu nâņgâm yan yanâk manmâ gawi. ¹⁰Yâhâ Anitâņe Awaraham den ekuop yakât bulâņe hâmbâi tetewuap nâņgâm yâkâlen biwiņaje kepeim manop. Otmu Anitâņe kapi âlepņe nandoroņe sâop yakât bulâņe himbimân tetewuap yakât gurâ nâņgâm manop.

¹¹Otmu Awaraham imbiņe, kutņe Sara, yâk gurâ yawuâk biwiņaje Anitâhâlenâk kepeim manmâ gaop. Saraņe kâsiâk manmâ gam sombo olop. Yâhâ embâņan emet inânņan Anitâņe yuwu sâm ekuop. “Hâmbâi nange tetewuap.” Yawu sâm den ekuop ya nâņgâmu bulâņe olop. Yakât otmâ sombo olowâke yamâ benņe somboņahât nanņe, Isaka sâm, ya mem ga kalop. ¹²Yâhâ Awarahamâmâ sombo dondâ otmâ mumuhât sâp emelâk wangiop. Yawu manowâke yamâ benņe yâkņe Anitâhâlen biwiņaje kepeim yâkât den lâum manmâ gaop. Yakât otmâmâ nen yâkât sen mansainņe tetem yanâk torokatmâ manmâ gain yu. Yawu gârâmâ nen Awarahamgât biwiņan gâtņe lok yamâ saru sâtņan sak ekmain yakât dop mansain. Otmu pitu kiņgitņe orowâk ewan kinmu ekmain yakât dop yawu.

¹³Lohîmbi kutyeņe yongonmâ aran yuņeâmâ Anitâņe den sâop yakât bonņe ya hâmbâi tetewuap nâņgâm yâkâlen biwiyeņaje kepeim manmâ gam muwi.

Otmu den sâop yakât bulâje yamâ manbi yan ki mem tetewi. Ki mem tetemâmâ yuwu nângâwi. “Nen kandi mansain,” yawu nângâm biwiyenje ki giop. Otmu engat yâhâp gurâ ki otbi. ¹⁴⁻¹⁵Lohimbi yu yan Anitâhâlen biwi nângân nângânyenaje kepeim manmâ, “Nen kandi mansain,” yawu nângâm kapi âlâhât pat kuyingiop yakât bulâje tetewuap sâam manmâ gawi. Yawu gârâmâ “Nen kandi mansain,” yawu sâwi yamâ hânyenje tâmbâje yakât nângâm ki sâwi. Yakât nângâm sâwi mâne purik sâam âwurem ari kapi pilâm takawi yan manbâi. ¹⁶Yawu gârâmâ Anitâje himbimân kapi âlepje nandorone yakât pat kuyingiop ya ambokunom nângâm denje lâum mem mete tuhun manbi. Anitâhât den tem lâum manmâ yan, “Anitâ Ambonenje,” yawu sâam mepaem manbi. Yakât otmâ Anitâje nângâyingimu ârândân olop.

¹⁷⁻¹⁸Otmu Awaraham yâkâlâk âlâ torokatmâ sâwe. Emelâk embânân Anitâje Awaraham yuwu sâam ekuop. “Isakahât biwijnambâ gâhât seselipje hurunduŋ sânomai.” Yawu sâop. Yawu sâop yakât kakŋan Awarahamgât topje tetemu ekbehât Anitâje ekumu ikje nanje kumu mumu yâkât hotom umbe sâam nanje dâim ariop. ¹⁹Dâim arimâmâ biwijnaje yuwu nângâop. “Nane ombe bisine konok yu kumune mumbuap. Kumune mumu yanâmâ Anitâje mumuŋambâ mem yahatmu manbuap yakât wâtje tatbaŋgiap.” Yawu nângâm yanâmâ hotom ya umbe sâam nanje dâim ariop. Otmu hâmbâi Anitâje sâamu lok mumuŋambâ yahatnomai ya nângâm kinmâ nanje mem alata kakŋan kalop. Katmu tatmu emelâk tetewje mem hâuwe sâam inananŋumu yanâk Anitâje kuwanŋiop. Emelâk muowâke yamâ nanje memu pilâm ariowot. Yawu.

²⁰Yâhâ Isakaŋeâmâ Anitâhâlen biwi nângân nângânaje kepeim manop yakât otmâmâ yâkâlêmbâ nanyâhâtje yâhâp teteowot, kutyetje Yakop yet Esau sâam, emet inânŋanâk Anitâje sâamu teteyitgiwuap yakât pat kuyitgiop.

²¹Otmu Yakopje yawuâk biwi nângân nângânaje Anitâhâlen kepeim biwi yâhâp ki otmâ manop. Yakât otmâmâ emelâk sombo otmâ kâmgum talop yan Anitâ mepaem nanje Yosepgât nanyâhâtje ya pat kuyitgiop.

²²Otmu Yosepje mumble sâam otmâmâ Anitâje Isirae lohimbi Aihita hânâmbâ mem dâiyekbuap yakât emet inânŋan seselipje yuwu sâam ekyongop. “Hâmbâi mâne yengât sen tetem sambe otmâ manomai. Yawu otjetâ Anitâje yupâ mem dâiyekmu ari yengât hân sâam pat kuyingiop yan manomai. Yakât otmâ nâmâ mumbom gârâmâ arinomai yan nâhât hahitne mem ari yan kurihineknomai.” Yawu gârâmâ yâkje ki biwi yâhâp otmâ sâop.

²³Torokatmâ Mosehât sâwe. Mose âwâje mâmânje Anitâhâlen biwi nângân nângânyetnje kepeim manowot. Yakât otmâmâ Aihita yengât lok pato, kutje Parao sâam, yâkje yuwu sâop. “Isirae ambolipje yengât nanlipyeje ŋaŋa ya yongonjetâ muŋet,” yawu sâop. Yawu sâamu Mose âwâje mâmânje nanyetjahât kun kundenje ekmutâ âlepje otmu Paroahât den ya kum yuwu sâowot. “Nannetje yu hâmbâi lok pato otbuap.” Yawu nângâmâmâ nanyetje lâum ari âlâengen manmutâ emetsenje kalimbu pesuk sâop. Yakât kakŋan saka saka kâlêhen katmutâ to kakŋan yoloŋ yoloŋ otmâ talop. Otmu saka saka kâlêhen tatmâ isem tatmu Parao baratnje toen arim yaŋak mem teteop. Yâkje mem tetemâmâ ŋaŋa ya mem ari golemguop.

²⁴Yawu otmu Moseje pato otmâ Aihita yengât lok kunje pato otbuap

yakât nângâmu gemu pilâyekmâ bukulipne yengâlen yâhâpne torokatmâ manop. ²⁵Yâk yengâlen torokatmâ umatne topne topne teteyingiwuap yakât nângâm ki gorâwangiop. ²⁶Yâhâmâ Anitâne pat kuyingiop yakât bulâne tetewuap yakât nângâm yâk yengâlen torokatmu orowâk manbi. Otmu Kiristo yamâ Anitâne hângangumu ge manmu nângâm bâlewangim âlâlâ otbangiwi dop yawuâk otmâ manop. Yawu manmâ gam Aihita ambolipnane Anitâ betbangim hâk sânduhân manmâ gawi yâk yengâlen torokatmâ tosa meman sâam kut miop yakât nângâmu tânjât olop.

²⁷Yawu otmâ Anitâne pat kuyingiop yakât nângâmu bulâne olop. Nângâmu yawu otmu Aihita yengât patoyenahât kingitjahât ki otmâ âi ya pilâop. Yawu otmâ yapâ pilâyekmâ lok ki manmaiângen ari manop. Yan manmâ “Anitâ Ambonenne ki ekmain yamâ bulânanâk tatmap,” yawu nângâm kârikneâk manmâ biwi yâhâp ki otmâ manop. ²⁸Yawu gârâmâ Anitâne ekmu ârandâj otmu yâk hângangumu purik sâam Aihita hânân âwurem ariop. Yan ari Anitâne ikne anelone âlâ, kutne Itit kiom Ambojne sâam, yâk hângangumu Aihita kapi ambolipne yengât nanlipyne kunne ya yongomu munomaihât yakât topne ekuop. Ekumu nângâm biwi yâhâp ki olop. Otmu anelo yane buku otningiâk sâam yâkât denne lâum lama gâim hepne yane kâsikum yingimu emetyenahât gahatjan mem lâwâlewi. Yuâmâ inânjanâk Anitâne Mose den ekuop ya nângâmu bonne otmu ya watmâ olop.

²⁹Otmu “Anitâne den sâop ya bonne tetewuap,” nângâm Isirae lohimbije Aihita hân pilâm saru gulune, kutne Saru Kurij sâam, yakât sâtjan ari kinbi. Yan kinjetâ Anitâne sâamu to ya keterakmâ

torehen torehen otmu mâtâp teteop. Yawu otmu kâiyene hân lijmâ nombotgen bawi. Nombotgen bajetâ Aihita yengât hep bero yâku yawuâk betyenjan watyekmâ bawi. Tânamjan bam tatjetâ Anitâne sâamu saru yane tuj sâam gam lâum gulip tuhuyekmu haranyongop.

³⁰Otmu Anitâne den ekyongop yakât bonne tetewuap sâam ya nângânetâ bulâne olop. Yawu gârâmâ manbi yane kapi âlâ, kutne Yeriko sâam, yan kasalipynejne panj kârikne sâhâm yene yakât kâlehen tatbi yan takawi. Yan taka Isirae ambolipnane Anitâhât den lâum panj kârikne ya hawangum yâhâm gem tatjetâ hilâm nombolan yâhâp pesuk sâop. Hilâm nombolan yâhâp ya pesuk sâamu yanâk panj ya aksihâk ge liwarakmâ iop. Yawu otmu Isirae ambolipnane kasalipyne ya yâhâ yongom metewi. ³¹Yawu otbi. Yâhâ yawu ki otbi yan mâtâp imbi âlâ manop, kutne yamâ Lahap. Anjoân Isirae lok yâhâp hângânyotgojetâ emet galemne ekde sâam yâhâm giowot. Otmu imbi yane yuwu nângâop. Isirae ambolipnane ki nohonomai nângâm lok yâhâp hângânyotgowi ya kapi ambolipnane yelekmai sâam mem mesangutyelehop. Imbi yane biwi yâhâp ki otmâ mesangutyelehopgât otmâ yâhâ yongowi sâp yan imbi ya konok hâmerne kinop. Yawu.

³²O, bukulipne, den sâamune dâiakmâ kâlep otmapgât den pâne tâlâwâk sâawe. Tâmbâlipnenne nombotjne Anitâhât den yakât bulâne tetemu mem nângâm manmâ gawi ya yengât kutyene yuwu. Gition, otmu âlâmâ Barak, âlâmâ Samson, âlâmâ Yepita, otmu âlâmâ Dawiti, âlâmâ Samue, otmu Anitâhât poropetelipne nombotne. ³³Lok yongonsan yuâmâ Anitâne den sâop ya nângânetâ bulâne olop yakât otmâmâ biwi yâhâp ki otbi. Yawu otmâ kasalipyne yongom itit

kiom tuhuyekbi. Yâhâ yâk yengâlen gâtje nombotje yamâ meyemâ pusi papato sâtje kârikje, kutje laion sâam, ya tatmaiân pilâyekjetâ gewi. Yamâ Anitâje mâmâje otyingimu mem pâlâmje tuhuyekjetâ ki neyekbi. ³⁴Yâhâ nombotje âlâmâ mem pilâyekjetâ kâlâp kâlehen kionji. Yamâ ki seyehop. Yâhâ nombotje âlâmâ kasalipyeje teנגâen kinbi yakât nângâm gem kewewetmâ ariwi. ³⁵Yâhâ naom yâhâp muowot yamâ Anitâje sâam yâhâpje yahatmutâ heroje otbi. Yâhâ nombotje âlâmâ kasalipyeje mem âlâlâ tuhuyekjetâ hâhiwin kakjan manmâ yuwu sâwi. “Âo, hâmbâi sâp patoen mumuambâ yahatmâ heroje kakjan manmâ yâhânom. Yakât ki gorâningiâk.” Yawu sâam Anitâhât den ya tâj tâjâk lâum kinmâ muwi. ³⁶Nombotjeâmâ kasalipyeje meyemâ senyejan gem yongom mem âlâlâ tuhuyekbi. Yâhâ nombotjeâmâ tâk kârikjeje mem sâhâyekbi. Yâhâ nombotjeâmâ lâm kâlehen panyekjetâ ge yaken tatbi. ³⁷Nombotje yamâ kasalipyeje kâtje yongojetâ muwi. Nombotjeâmâ seheje mem pâj lâu lâu hâreyekbi. Nombotjeâmâ tewetje engatyje hâum tiñ tâj meyekbi. Yâhâ nombotjeâmâ kasalipyeje meyemâ sâam yan hâkyeje alitmâ ari hewukjehehen mesangurakbi. Nombotjeâmâ sot me senje âlâlâhât pâinmâ in po manbi. Yawu gârâmâ lohimbi belângen manbijeâmâ yâk yemâ mem bâleyekjetâ manbi. ³⁸Anitâhât kasalipjeje yawu otyingimi. Yawu otyingim yâk watyekjetâ gem tiok taok otmâ âlâengen âlâengen ari manbi. Yawu otmâ ari lok ki manmaiângen, me dikin kâlehen, me bârâengen ari yan manmâ gawi. ³⁹Lohimbi yujeâmâ Anitâhâlen biwi nângân nângânyejeje kepeim den sâop yakât nângâm biwi yâhâp ki

otmâ manmâ gawi. Yakât otmâ yekmu ârândâj otmu manman kârikjahât pat kuyingiop. ⁴⁰Yawu gârâmâ Anitâhât lohimbi yaje hionakmâ nombotjeje kulet sâyingim yenjâk bulâje menomaihât dop ki tap. Yawu nângâm pat ya kuyingimu nengât tâmbâlipnenjeje manmâ gawi yamâ bonje ya in yawu ki mewi. Yawu gârâmâ nen orowâhâk manman âlepjan manmâ yâhânom.

**Anitâje ikje nanje
baratje sâam menenehop.**

12 Bukulipne, yuwu sâamune nângâjet. Nengât tâmbâlipnenjeje Anitâhât den nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwyejeje kepeim manmâ biwi yâhâp ki otmâ manmâ gam muwi. Yakât nângâm den âlâen hâum sâamune nângâjet. Tâmbâlipnenjeje kurâp kinmâ hawamngom nenekmâ tai yakât yengu yâkje Anitâhât den lâum ki lohotje otmâ gawi yanâk torokatmâ mannomai. Manmâ biwyeje gemu lohotje otmaiâhât orotmemeyeje bâleje ya kerehâk bet pilâm hewewej otmâ Anitâhât den lâum yâkâlen biwyejeje kepeim manmâ yâhânomai. ²Yawu otmâmâ Yesuje kerek nengât nângâningim manman bâlenjahât Amboje, kutje Satan, yâkât bânjambâ menenekmâ yâk mem ge kalop. Yakât nângâm Yesuje heroje otmâ ki lohotje olop. Yâkje hâhiwin kakjan manmâ senjan gewi yakât nângâm sâtgun kinmâ hâkje ki alilahop. Yakât otmâ âwâje Anitâ yâkât lau lâum manmâ muop. Mum yahatmâ kulet sâningim himbimân yâhâm kunnenjeje pato otmâ tap. Otmu âwâjeje âi sâam wajop ya biwyejeje tiñâk kepeim manop. Yawu manmâ ki biwi yâhâp olop. Yakât nengu yawuâk yâkât nângâm torokatmâ manmunje ârândâj otbuap.

³Yesu mem âlâlâ tuhujetâ yan hâhiwin nângâop. Otmu sâp yiwereje yu umatje topje topje teteyingiwuap. Umatje teteyingimu Yesuje olop yakât den pat ya nângâm heŋgeŋgumâmâ biwiyenaje ki gewuap. ⁴Otmu yeje lohotje otjetgât Satanje perâkne topje topje mem gamap yan ki lohotje oai. Otmu Anitâhât hâkâŋ otmaiŋe mem âlâlâ tuhuyekjetâ yan gurâ kârikjeâk mansai. Umatje kakŋan yâhâmu Yesuje kârihem kinmâ hâhiwin nângâm muop. Umatje yawuya yeŋgât kakyenjan ki yâhâmap. Yakât otmâ yeje yâkâlen biwiyenaje kepeim kârihem manmâ yâhânomai.

⁵⁻⁶Bukulipne, yuwu sâmune nângânet. Anitâje tihitnenŋe otmap yakât nângâm poropete âlâŋe den kulemguoŋ ya yuwu tap.

“Awoŋnenŋe Anitâ yâkne tepje nângâningimap. Otmu nenŋe otmunŋe bâlemu mâtâp bâleŋan ari hiliwahomaingât yâkne kuwiknenekbe sâm hâhiwin ningimap. Hâhiwin ningimu yanâmâ biwi nângân nângânnenŋaje keterakmu yâkâlen torokatmâ komot konohâk manmâ yâhânom. Yawu otningimap yakât nângâm Anitâje yen kuwikyekmu yeje yakât ki hâkâŋ otnomai. Otmu yen kuwikyekbe sâm yawu otyingimu yeje biwiyenaje ki gewuap.”

Den yawu tap. Yakât yu nângâm mem mannomaiân umatje topje topje teteyingimu biwiyenaje ki orotok sâwuap.

⁷Yakât yuwu torokatmâ sâmune nângânet. Nan baralipnenŋaje den kuŋjetâ me otmâ tâpikuŋjetâ yanâmâ yongom mem kuwikyekmain. Yakât dopŋeâk Anitâje sâmu umatje topje topje teteningimap. Yakât otmâ umatje âlâlâ teteyingiwuap yan yuwu nângânomai. “Maiŋ, yuâmâ Anitâje ikne nanŋe baratŋe sâm yakât

kuwikneneksap.” Yawu nângâm heronje otmâ mannomai. ⁸Yawu gârâmâ Anitâje ki kuwikyekmap mâne yeje ikne nanŋe baratŋe bia, mandu tâŋjât otbâi.

⁹⁻¹⁰Otmu torokatmâ sâmune nângânet. Awoŋlipyenaje yongom mem kuwikyekjetâ yâk yeŋgât amutgen manmâ denyenŋe lâum manmâ gamai. Yawu gârâmâ Awoŋyeŋe himbimân tatmapŋe mem kuwikyekmu yakât gurâ ki hâkâŋ otnomai. Yâkne mem kuwikyekmâ gamap yakât bulâŋeâmâ himbimân ikne orowâk mannomaihât nângâm yawu otyingimap. ¹¹Otmu yakât torokatmâ âlâ sâwe. Awoŋyeŋe Anitâje kuwikyekmâ gamap yanâmâ hâhiwin nângâm tep bâle otmai. Yâhâ hâmbâi orotmemeyeŋe bâleŋe yu pilâm ikne orowâk manman sânduhân manmâ yâhânomai.

**Bulâŋe mem tâpikgumain
sâm biwinnenŋaje alilangim
buku oraŋginom.**

¹²⁻¹³Yawu gârâmâ yeje ki ihilâk mahilâk mannomai. Yeje manmanyenŋe ya heŋgeŋgum mâtâp tâŋ tâŋâk watmâ arinomai. Yeje yawu otmâ manŋetâ yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâ biwi yâhâp otmâ mansaiŋe otmâ tâpikgumai ya pilâm yeŋgâlen torokatnomai. Yawu otmâ yeje biwi konohâk otmâ mannomai. ¹⁴⁻¹⁵Otmu hioŋakmâ yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe Anitâje pat kuyiŋgiop yâk betbangim yakât bulâŋe mem tâpikgum hiliwahomaihât yen lohimbikerehâk biwiyenaje alilangim buku oraŋginomai. Otmu yâk orowâk manmâ yâhânom yakât biwiyenŋe yâkâlen kinbuap. Otmu yakât den âlâ sâwe. Bau ŋasiŋe yaŋe hâreakmâ sânduk sâm ârândâŋ otmâ bau mem bâlemap yakât dopŋeâk yeŋgâlen gâtŋe âlâ me âlâŋe otmâ tâpikgum mem bâleyekmai hât galemahom mannomai.

¹⁶Nen Esauhât den pat ya nangain. Âwâņaje bātņe bāņe ya membuap sâm yâkât pat kuwanņiop yakât nânņâmû tâņât otmu hâkâņ olop. Yawu otmâ sot-gât nânņâm imiņe ulitgumu imiņe sot wanņmu niop. Nem yan âwâyetņahât bātņe bāņe ya imiņe wanņop.

¹⁷Yâkņe otmâ tâpikņuoņ yakât kakņan yâhâņe otmune tetewuap mâne yakât pâinmu biatmu hâum pâpņum imbiâk iwi tepņe kârâm biwiņe ņasin otmu iseop. Yawu otmâ mâtâp ya mem tetewuapgât dop ya ki ehop. Yakât pat ya nânņâmmain. Otmu yengâlen gâtņe âlâ me âlâņe yâkņe olop yawuâk otmâ Anitâņe pat kuyiņņiop yakât nânņâņetâ gemu Anitâ betņumai sâm yakât galemahom manņomai.

¹⁸⁻¹⁹Emelâk embâņân tâmbâlip-nenņe manbi otmu yiwerenņe nenņe mansain yukât topņe teteâkgât yuwu sâmunne nânņâņet. Tâmbâlipnenņe Aihita hân yapâ pilâm taka pumņe âlâ, kutņe Sinai sâm, yan tatbi. Yan taka tatņetâ Anitâņe girem den Mose ekuwe sâm otmu yanâk mun pato pilâop. Lâmun isemap yakât munņe ya wangim pilâop. Otmu sâp yanâk elem pato miop. Yanâk kâlâp semu utun pato sahakmu omoņņuoņ. Otmu belek sâmu himbim guņņuruņ sâop. Yawu otmâ mun pato pilâop yan Anitâņe yuwu sâop. “Lohimbi, me soņgo bau, me âlâ me âlâņe pumņe yukât gotņan ganomai yamâ kâtņe yongonņetâ munomai.” Yawu sâop. ²⁰⁻²¹Yawu sâmu Mosenņe pârâk pilâm kâi bātņe sânsân sâmu yuwu sâop. “Maiņ, nâ kiņgitnahât dondâ oan.” Yawu sâop. Sâmu Isirae lohimbi nombotņe yâk orop kinbiņe mun pato ya nânņâm yâku yawuâk kiņgityenahât otmâ hân mem tep mem asim ahom ahom otbi. Yawu otmâ yuwu sâwi. “Âo, Anitâ. Kulem yu topņe âlâ tetemu ekmâ kâi bāt sânsân oain.

Yakât nenņe gâ orop wuân me wuângât alahunomgât dop ki oap.” Yawu sâwi.

²²Yawu gârâmâ Anitâņe tatmâ gaop. Otmu tatmâ yâhâwiop. Yâkņe yen orop yawu ki otningimap. Yâhâ pumņe âlâ, kutņe Sion sâm, yakât dopņeâk Anitâņe himbimân tatmap, yan arinom. Otmu aņelo komotņe komotņe yaneâmâ yâk hawangum heronņe otbanņum mepaemai. Otmu nen gurâ yawuâk yâk yengâlen torokatmâ mepaenom. ²³Otmu emelâk lohimbi nombotņe Yesuhâlen torokatbi yâhâmâ ikņe pat kuyiņņim kutyenņe kulemņumu tap. Lohimbi ya yengâlen arinom. Emelâk tâmbâlipnenņe nombotņe Anitâhâlen biwiyeņe kepeim manmâ muwi. Yâkņe kulet sâningim Anitâ gotņan tai. Yawu gârâmâ lohimbi emelâk meyhop otmu nen mansain yu, nen kerek sâp patoen menduhunenekbuap. Yawu otmâ topnenņe ekmâ nânņâm hâmenņe ikņiâk ikņiâk ningiwuap. ²⁴Yawu gârâmâ lok âlâhâlen hâum sâwe. Lok âlâ, kutņe Awe sâm, yâhâmâ atanņe kumu muop. Yakât matņeâmâ Anitâņe atanņe ya kâpekbânņiop. Yawu gârâmâ nengât sâm Yesu kuņetâ mumu hepņe giop. Yakât bonņeâmâ nenņe yâk orop torokatmâ manmâ yâhânomgât mâtâp âiņe meningiop. Yawu gârâmâ Anitâņe mem dâinenekmâ gamu yakât ki hâkâņ otnom.

²⁵Yâhâ topnenņe teteâkgât den âlâ yuwu torokatmâ sâmunne nânņâņet. Anitâņe girem den Mose ekuop yanâmâ lok nombotņe den ya nânņâņetâ gemu bet pilâwi. Yakât kakņan yâkņe sâmu yakât matņe umatņe teteyiņņimu manmanyenņe bâleop. Yawu gârâmâ sâp patoen nenņe otbin mewin yakât matņe Anitâņe mem purik pilâningiwuap. Yakât otmâ nanņe Yesu hânņangumu ge den topņe eknongop ya nânņâm tiņâk lâum manmâ yâhânom. ²⁶Emelâk embâņân Anitâņe Sinai pumņan Mose

den ekuop yanâmâ hân sânsân sâop. Ya pesuk sâmu yanâmâ yuwu sâm ekuop. “Nâje sâmune hân yu sânsân yap. Yâhâ sâp pesuk sâwuawân âlâkuâk sâmune hân himbim yuâmâ huhuakmâ biatmâ metewuap. Otmu emetsenje pitu topje topje ya pek sâm gulip otmâ metewuap.” Yawu sâop. ²⁷Anitâje den sâop yukât topjeâmâ yuwu. Yâkne sâmu hân, himbim, emetsenje, pitu topje topje âlâlâ yu gulip otmâ metewuap. Yakât kakjanâmâ ikne manmanjanak tetewuap. Sâp yanâmâ Anitâje nengât pat kuningiop yakât bulâje ningiwuap.

²⁸⁻²⁹Anitâje nengât sâm manman kârikjahât pat kuningiop yakât bulâje menom. Yakât otmâ yâk mepaem manmâ yâhânôm. Yawu gârâmâ lohimbim nombotjanje Anitâhât den nângâjetâ gemu bet pilâmai ya yengât topyeje teteâkgât den âlâen hâum sâwe. Âliwahap haraĵ haraĵ sâm emetje mem tatmap yan kâlâp saum katmunje semu gâwuĵanak kinmap. Dop yawuâk Anitâje sâmu âlâlâ ya sem gulip tuhumu kouĵanak kinbuap. Yawu gârâmâ Anitâje nen buku otningiâkgât yâk mepaem heronje otbangim mannom.

Yuwu otmâ manmunje Anitâje nenekmu ârândâĵ otbuap.

13 Orotmeme âlepje girawu tap yakât ekyongomune nângâjet. Yeje angoân buku oraĵgiminiwi ya yawuâk torokatmâ buku oraĵgim mannomai. ²Embânân angoânâmâ aneloje lok hâtgum takaĵetâ lokne mem buku tuhuyekbi. Yawu gârâmâ lomba nombotjanje yengâlen takaĵetâ dâim yâhâ emelan katyekmâ sot um yinginomai. ³Otmu yengâlen gâtje nombotje mem pâi emetjan katyekĵetâ tatmâ hâhiwin nângâmai yakât pâi emetjan taiâk sâm ki gulip malap otnomai. Nenje nenĵahâk pâi

emetjan tain mâne girawu otbâinâ nângâm yâk yengât nângânômâi. Otmu yengâlen gâtje nombotje yamâ lohimbim belângen mansaije mem bâleyekĵetâ hâhiwin kakjan mansai. Otmu yen yawu otyingĵetâ mansai mâne girawu otbâi yakât yâk nângâyinginomai. Yenâmâ Yesuhât komot konohâk mansai yakât otmâ yeje hewewejâk yâk tânyongonomai.

⁴Otmu den âlâ sâmune nângâjet. Lohimbim sihan mansaije konda otĵetâ Anitâje ya ekmu dondâ bâlemap. Otmu lokne imbiĵanje miakmâ manmutâ ârândâĵ otmap. Yâhâ yakât kakjan lok me imbi ondop orop manmai ya Anitâje ekmâ dondâ bâlemap. Lohimbim yawu otmai yaĵe tosa umatje memai. Yakât hâmbâi Anitâje matje ya tâĵ tâĵâk yingiwuap.

⁵Emelâk Anitâje Mose den ekumu kulemguop ya yuwu tap. “Nâhâitje ki tihit otningimâp sâm gorâyingimu engat yâhâp ki otnomai. Ki pilâyekmune umburuk mannomai.”

Yawu sâop yakât otmâ wahap yu me ya tatningiap ya ekmunje ki dopjan otmu ki dewaenom. Otmu dopnenjan tatningiwuap ya wangim ningiâkgât sâm ki ulitgunom. Bia kârikje. Wuân me wuân tatningiap yamâ dopnenjan. ⁶Anitâje den sâop yakât topje nângâm yuwu alahum mannom.

“Kutdânenjanje haonmâ ârândâĵ tihitnenje otmap. Yakât otmâ lok bâlejanje mem bâlenenekne sâm otnomai yanâmâ nenje yâkât wâtjan kinmâ mâtâpĵat ki hâum pâpĵgunom. Yâhâ yawu otninginomai yan nenje yakât ki gorâningiwuap. Yawu sâm alahum yâkât wâtjan mannom.”

⁷Emelâk papatolipyejanje Anitâhâlen biwi nângân nângânyejanje kepeim yakât den ekyongominiwi. Yawu otmâ manmâ ki lohotje otmâ gam muwi.

Otmu yengu yâkŋe otminiwi yawuâk otmâ Yesu Kiristohâlen biwi nângân nângânyenŋe kepeim ki lohotŋe otmâ mannomai. ⁸Emelâk Yesu Kiristone tatmâ gaop, âun yu tap, otmu yawuâk tatmâ yâhâwiop kârikŋe. Yakât otmâ ki gorâningiwuap.

⁹Yawu gârâmâ lok nombotŋe yengâlen taka den ango ekyongowi yakât den pat buku nombotŋe eknohoŋetâ nângâwan. Den ekyongowi ya nângâŋetâ biwi nângân nângânyenŋe gulip malap otmu Yesu Kiristohât mâtâp tâpikgumaihat yuwu sâmunne nângâŋet. Den yamâ tâŋât. Yakât otmâ yâkŋe den ekyongowi yamâ ki lâunomai. Yeŋe den tâŋât me orotmeme bâleŋe ya pilâmâmâ Anitâŋe tep âlep nângâyingim tihityeŋe otmap ya nângâm heŋgeŋgum biwiyenŋe yâkâlenâk tatbuap. Yawu otmâ manŋetâ yâkŋe mâmâŋe otningim yâhâwuap.

¹⁰⁻¹¹Yâhâ Anitâŋe lohimbi kerek yengât tosa pilâyingiâk sâm hotom uminiwi ya yengât kunyenŋe yuwu otminiop. Yâkŋe selep belângen kinminiop yan lama kum gâim yanâmâ hepŋe mem yâhâ alata kakŋan hepŋe tuanguminiop. Yawu otmu bukulpine nombotŋe yanâmâ belângen kinmâ bonŋe yamâ mem uŋetâ sem biatminiop. ¹²Otmu dop yawuâk nenŋe Kiristohâlen biwinenŋe kepeim yâkât pat otnehât yâk mem kapi betŋehen ge kuŋetâ mumu hepŋe giop. ¹³Yakât otmâ nenŋe hotom um katmai yakât nângâmunŋe gemu selep hâŋgiŋan yan ki yâhânom. Ya pilâm belângen tatmâ Yesuhâlen torokatmâ yâkât denŋe lâum mannom. Yawu otmunŋe yanâmâ Yesu otbaŋgiwi yawuâk nen otninginomai. Otmu yakât ki gorâningiwuap. ¹⁴Nenâmâ kapinenŋe yu bia. Kapinenŋe dondâŋe yamâ himbimân Anitâ tatmap ewan tap. ¹⁵Otmu Kutdânenŋe Yesu yâkŋe kulet sâningim himbimân ewan

yâhâ tap. Yakât otmâ nenŋeâmâ yakât nângâm Ambonenŋe Anitâ heronŋe nângâwanŋim mepaenom. ¹⁶Otmu orotmemenenŋe âlepŋe otmunŋe Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otmap yakât sâwe. Lohimbi nombotŋe umburuk manmaiât yeŋeâmâ yâk nembe kalem otyinginomai. Otmu nombotŋe hâhiwin kakŋan mansai buku otyingim tânyongonomai. Orotmeme yawu otmâ mannomai yanâmâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap.

¹⁷Otmu papatolipyenŋe yengât yuwu sâmunne nângâŋet. Yen manman kârikŋahât mâtâp hâum pâpgumaihat yâkŋe yengât galem otmâ galempongom mansai. Otmu yâkŋe Anitâŋe âi sâm yingiop ya biwiyenŋe tiŋâk kepeim mem mansai. Hâmbâi sâp patoen yakât hâmeŋe yingimu menomai. Yawu gârâmâ biwi nângân nângânyenŋe gemapgât yeŋe yâk yengât amutgen manmâ tem lâuyinginomai. Tem lâuyingim manŋetâmâ yâkŋe biwiyenŋe hewewenŋe otmu galempongom heŋgeŋgunomai.

¹⁸⁻¹⁹Otmu nâŋe bukulpine orowâk tatmâ Anitâhât tem lâuwangim manmâ orotmeme âlepŋe otmâ manmunŋe nenekmu ârândâŋ oap. Yawu gârâmâ yeŋe biwi nângân nângânyenŋe hewewenŋe otmu nengât sâm Anitâ ulitgum mannomai. Otmu Anitâŋe nâ hâŋgânnohomu yengâlen takawehât gurâ yawuâk ulitgum manŋetgât nanŋan.

Den bâiŋe

²⁰Bukulpine, den bâiŋe ekyongomune nângâŋet. Kutdânenŋe Yesu, yâkŋe mumu yan Anitâŋe tosanenŋe pilâningim manman kârikŋahât pat kuningiop. Otmu âwâŋe Anitâŋe mumuŋambâ mem yahalop. Yawu otmâ pat kuningiop yakât bulâŋe hâmbâi menomgât mâtâpŋe teteop. Ya

biatbuapgât dop âlâ ki tap. ²¹ Bulâņe ya mene sâm Anitâņe mâmâņe otyiņgimu yâkât wâtņan kinmâ tem lâuwangim manņetâ nâņgâmu ârândâņ otbuap. Yawu otmu yanâmâ biwi nâņgân nâņgânyeņe huruņ sâmu mannomai. Otmu Yesu Kiristo mepaenomai. Ya bonņanâk.

²² Bukulipne, yeņe biwiyeņe gemapgât den tâlâwâk yu kulemgum katyiņgian. Yawu gârâmâ yeņe sâlikumâmâ topņe ya nâņgâm heņgeņgunet. ²³ Otmu tembe lâu pâi emetņe galemņe tatmapņe nâņgâmu Timoteo ya pâi emetņambâ ge

mansap. Yâkât den pat yawu sâņetâ nâņgâwan. Yawu gârâmâ yâkņe taka nâ penenihimu yanâmâ netņe orowâk yeņgâlen takarom.

²⁴ Otmu yeņe pepa yu sâlikum nâņgâm yengu papatolipyeņe otmu Yesuhât komot mansai ya nâhât den pat yu ekyongom buku otyiņginomai. Otmu Itali ambolipņe lohimbi tohoņetâ mansain yâkņe yeņgât tep âlep pato nâņgâyiņgim mansai. Yâkņe yawu nâņgâyiņgim mansai yakât yeņe nâņgâņetgât nâņe den pat yu kulemgum katyiņgian. ²⁵ Anitâņe ti-hityeņe olâkgât nâņe haonņmâ ârândâņ ulitguman. Den pat katsan yu yuâk.

Yakowo

1 O bukulpine,
¹ Yen Yura lohimbî hânnenje tâmbâne pilâm hân âlâengen âlâengen ari mansai. Ari manmâ Yesu Kiristohâlen biwiyenjae kepeim yâkât komolân torokatsai. Nâ Yakowo. Nâje Anitâ yet Kutdânenje Yesu Kiristo hoj bayitgim mansan. Yakât otmâ yengât nângâm ekap yu kulemgum katyîngian.

Nenje Anitâ ulitgunom yan biwi yâhâp ki otnom.

²⁻⁴ Bukulpine, yeje Kiristohâlen biwiyenjae kepeim mansai. Yakât otmâ umatje âlâlâ kakyenjan yâhâmu biwiyenje ki orotok sâmap. Biwiyenje ki orotok sâmap gârâmâ hâmbâi umatje pato âlâ kakyenjan yâhâmu hâhiwin dondâ nângânomai yan yâkâlenâk biwiyenjae kepeim umatje ya lâum ki lohotje otnomai. Yawu otmâ mannomai yan Anitâje yekmu ârândâj otmu manman kârikjahât pat kuyîngiop yakât bulâje menomai. Yakât nângâm biwi hero nângâjet. ⁵⁻⁶ Yeje girawu manjetâ Anitâje yekmu ârândâj otbuap yakât nângâm yâkâlen biwiyenjae kepeim ulitgunomai. Ulitgunomai yanâmâ Anitâhât biwiñan tatmap ya Wâtgât mâmâñahât Heakje mem biwi nângân nângânyenjan katmu nângâjetâ keterakyîngiwuap. Otmu biwi yâhâp ki otmâ ulitgunomai yan hewewenjak nângâyîngiwuap. Yâhâ lohimbî âlâ me âlâne yu yakât biwi yâhâp kakñan Anitâ ulitgunomai ya yengât topyeje nângâjetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nângâjet. Nenje wañga mem saru kakñambâ arimain. Arimainângembâ siru pato pilâmu to dondâ bâlemap. Yawu otmâ wañga ya mem kopa kopa tuhumap. Yakât dopneâk lohimbî yan yu yengât

biwi nângân nângânyenje hâlim milim otmap. ⁷⁻⁸ Yakât otmâ yu ya otnomaihât biwi yâhâp otmâ hâmbiñ gumbiñ manmai. Topyeje yawu tapgât Anitâ ulitgumai yan ki nângâyîngimap.

Munomân iri sikumnenje ki miakmâ arinom.

⁹ Bukulpine, yeje Kiristohâlen biwiyenje katbi yan Anitâje manman kârikjahât pat kuyîngiop. Otmu yengâlen gâtje lohimbî nombotñaje senje âlâlâhât umburuk mansai. Yâhâmâ hâmbâi Anitâje manman kârikjahât pat yakât bulâje yîngimu menomai yakât nângâm biwi heronje nângâjet. ¹⁰⁻¹¹ Hâmbâi munomân iri sikumnenje ki miakmâ arinom yakât den âlâen hâum sâmune nângâjet. Hahop suriñe pilâm kuririñ sâm kinmu ekmunje âilonjo lonjo otmap. Yâhâ sâp ki kâlep otmuâk pek sâm hânân ge tâtuk sâmap. Yakât dopneâk nen kerek mum tâtuk sânom. Yakât otmâ yengât gâtje lohimbî nombotñaje iri sikumyene orop manmai yengât yuwu sâmune nângâjet. Yeje Kiristohâlen biwiyenjae kepeim manjetâ lohimbî belângen manmainje nângâm bâleyîngim mem ge katyekmai. Yawu otyîngimai gârâmâ hâmbâi Anitâje manman kârikjahât pat yakât bulâje yîngimu menomai yakât nângâm biwi heronje nângâjet. ¹² Umatje âlâlâ kakyenjan yâhâmu Kiristohâlenâk biwiyenjae tiñak kepeim Anitâ hoj bawañgim mannomai. Yawu manjetâ Anitâje yekmu ârândâj otmu manman kârikñan katyekmu mannomai.

Tosa otmunje bâlemap ya Anitâhâlen ki kârâm pilânom.

¹³⁻¹⁵ Lohimbî wuân me wuân ekñâlem otjetâ bâlemap yakât yuwu sâmune nângâjet. Yu me ya ekñâlemai yan yeje engatyeneâk watmâ otnehâlâk nângâ-

mai. Yawu nângâmai yakât kakņan otņetâ bâlemu tosa memai. Yawu otmâ manman bâleņahât paņgoņan kioņmâ yawuâk tâtâem otmâ mannomai yamâ hiliwahonomai.

Yakât otmâ yuwu sâmunne nângâņet. Anitâņe ki otmu bâlemap. Otmu nenņe otmunņe bâleâkgât biwinenņan ki kioņmap. Yâhâ lohimbiję otņetâ bâlemap yamâ yeņan tap. Otmu tosa otmâ yakât gurâ Anitâhâlen kârâm pilânomaihât dop âlâ ki tap. ¹⁶Yakât otmâ Anitâhâlen kârâm pilânomai yanâmâ yeņe yakât nângâņetâ ki bonņe otbuap.

¹⁷Anitâ Koko salek Amboņaje senņe âlâlâ himbimân ekmain ya kalop. Hilâmğât emetsenņaje ga takam kârikņe pilâm bolaņ bolaņ sâm ge potok sâmap. Yâhâ omoņğât emetsenņe ya purik sâmu torehenņeâk tetemu ekmain. Otmu ya ari gulip otmu omoņ sahakmap. Yâhâ pitu yamâ omoņe peleņ peleņ sâm kinmu ekmain. Yâhâ emet haņ sâmu ki ekmain. Yawu gârâmâ Himbim Amboņaje yawu ki otmâp. Yâkņeâmâ tat tat kârikņe tatmâ gaopņak tatmâ gamap. Otmu yawuâk tatmâ yâhâmbisâp. Otmu biwinenņe mem hewewej tuhumu âlepņeâk otmâ manne yakâlâk nângâmap. Yakât otmâ yâkņe ki biwinenņan kioņmu otmunņe bâlemap. ¹⁸Ikņahâk nine nanne baratne sâm mem hewewej tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenņe katmunņe manman âiņe ningiop. Yakât otmâ Kiristohât pat manmâ Anitâņe yu ya kalop ya yeņğât kunyeņe mansain.

Kiristohât den nângâm tem lâuwawņinom.

¹⁹⁻²⁰Bukulipne, yuwu sâmunne nângâņet. Bukulipyenņe Kiristohât den kâsikum yinginomai yan ândâp katmâ yâk yeņğât den nângânomai. Yâhâ yeņeâmâ den kâsikum lohimb

yinginetâ ândâpyeņe kârikņe otmâ ki nângânomai. Ki nângâņetâ lohotņan ekyongonomai. Yâhâ yeņe den kâlâpņe orowâk katyeknomai yan Anitâņe yen yekmu bâlewuap. Otmu lohimb den ekyongoņetâ nângâņetâ gemu bet pilânomai ya gurâ Anitâņe yekmu bâlewuap. Yakât otmâ yeņe den kâlâpņe orowâk ki katyeknomai. ²¹Emelâk yeņe Kiristohât den nângâm biwiyenjan katbi ya mem mete tuhum orotmeme bâleņe âlâlâ bet pilâm Anitâhât den lâum mannomai. Yawu manmâ yâhânomai yanâmâ yâkņe meyekmâ manman kârikņan katyekmu manmâ yâhâmbisâi.

²²Kiristohât den lâum hoņ bawawņet. Yâhâ den ya in nângâmai yan “Anitâņe nenekmu ârândâņ oap,” sâm biwiyenņe pâlâmņe otmu manņetâ dondâ bâlemap. Yawu nângâm manmaiņe kâirahom hiliwahonomai. Lohimb yawuya yeņğât topyeņe nângâņetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmunne nângâņet. ²³Lohimbiję dunğuan eņakmâ somotyenņe hâluluakmai. ²⁴Yawu gârâmâ dunğuan ki eņakmai yan kundenyeņahât towatņe nângâņetâ ki keterakyingimâp. ²⁵Yakât dopņeâk lohimb nombotņaje Kiristohât den nângâm yan ki biwiyenjan katmâ lâumai. Yawu otmâ yan den ya in yawu nelâm yongomap. Yâhâ yeņe yawu ki otnomai. Kiristohât den yamâ bulâņe. Yakât torehenņe âlâ ki tâpihahomap. Ya nângâm lâum manmâ bâleņahât paņgoņan ki kioņmain. Yakât otmâ yeņe den ya tiņâk lâum manmâ yâhânomai yan Anitâņe yekmu ârândâņ otmu biwi hero nângânomai.

²⁶Den âlâ torokatmâ yuwu sâmunne nângâņet. Lohimb nombotņaje mitihât orotmemeâk watmunņe Anitâņe nenekmu ârândâņ otbuap yawu nângâmai. Yawu nângâm den ihilâk mahilâk sâmai yakât Anitâņe mitihât orotmeme watmai yakât nângâmu tâņât otmâp.

Lohimbi yawu nângâmaiņe kâirahom otmâ hilipgumai. ²⁷Yeņe Awoņnenņe Anitâ yâkât tem lâuwawņim yuwu otmâ manņetâ yekmu ârândâņ otbuap. Lohimbi kambut mansai me nimnaom âwâ mâmâlipyeņe mum pilâyekņetâ mandu mansai ya yeņgât tepyeņe nângâm tânyongonomai. Yawu otmâ orotmeme bâleņe bet pilâm biwiyeņe galemahom mannomai yan Anitâņe yekmu ârândâņ otbuap.

Buku âlâhât nângâmunņe yahatmu âlâhât ki nângâmunņe gewuap.

2 Bukulipne, den âlâ yuwu sâmunne nângâņet. Kutdânenņe Yesu Kiristo Anitâ orop dopyetņe konohâk. Yakât otmâ yâkât nângâņetâ yahatmu yâkâlen biwiyeņe kepeim mansai. Yawu manmâ lok kut patyeņahâlâk ki nângânomai. ²⁻³Yeņe Anitâ yet Kiristo mepaeyelekmâ kiki meytigimai yan lok pupņe âlâ, hâk katipņe me pet âilonņo haņgalakmâ takamu ekņetâ yahatmu “lok takap yuâmâ iri sikumņe orop” yawu nângâmai. Yawu nângâm “lohimbi senyeņan ewanâk tat,” sâm katņetâ tatmap. Yâhâ lok pupņe âlâ, hâk katipņe me pet tok sâsâņe haņgalakmâ takamu ekņetâ gemu “lok takap yuâmâ lok inņe, umburuk mansap,” yawu nângâmai. Yawu nângâm “ginņehen tat,” sâm katņetâ tatmap. ⁴Yawu otyiņgimai yan lokgât nângân nângân bâleņe watmâ lok kâsipyongom Kutdânenņe Kiristohât den loņgâemai.

⁵Lohimbi girawuyeņe Kiristohâlen biwiyeņe tiņâk kepeim manmai ya yeņgât nângâm Anitâņe manman kârikņahât pat kuyiņgimu tap? Yakât yuwu sâmunne nângâņet. Lohimbi belângen manmaiņe lohimbi inņe me umburuk manmai ya yeņgât nângâyiņginetâ gemap. Lohimbi inņe yawuyeņe Kiristohâlen biwiyeņe

tiņâk kepeim manņetâ ya yeņgât nângâm Anitâņe manman kârikņahât pat kuyiņgimu mansai. ⁶⁻⁷Yawu gârâmâ yeņe lohimbi yawuya yekņetâ gemu ginņehen katyekņetâ tatmâ miti nângâmai. Yâhâ lohimbi iri sikumyeņe oropņe Kutdâyeņe Yesu Kiristohât nângâņetâ gemu sâm bâlewanņim mansai. Yawu manmâ yan yen meyekmâ den âiân katyekmâ senņe âlâlâ meyiņgimai. Yawu gârâmâ yeņe lok iri sikumyeņe orop ya eweyiņgim lohimbi senyeņan katyekņetâ miti nângâmai. Yawu otmâ yakât nângâmune ki ârândâņ otmap.

⁸Anitâņe girem den âlâ Mose ekumu kulemguop ya yuwu tap.

“Nenņahât nângâmunņe yahatmap yawuâk buku nombotņe yeņgât nângâyiņgimunņe yahatbuap.” Yawu tap.

Den ya lâum lohimbi hârok yeņgât nângâyiņginetâ yahatmu ewe katyekņetâ ârândâņ otbuap. ⁹Yâhâ lohimbi kut patyeņahâlâk nângâmai yan girem den yan yu loņgâem tosa memai. ¹⁰Lohimbi âlâ me âlâņe girem den âlâ loņgâemai yamâ Anitâņe yekmu girem den hârohâk loņgâemai yawu otmap. ¹¹Yakât topņe nângâņetâ keterahâkgât yuwu sâmunne nângâņet. Anitâ ikņak girem den âlâlâ hârok Mose ekumu kulemguop. Girem den âlâ yuwu sâm ekuop.

“Lok âlâ me âlâņe bukulipyeņe yeņgât imbilipyeņe ki yekmâ otnomai.”

Otmu âlâmâ yuwu sâop.

“Lohimbi âlâ me âlâņe lok âlâ me imbi âlâ kuņetâ mumbuap yâhâmâ papatolipyeņe meyekmâ den âiân katyekņetâ tosa pato menomai.” Yawu sâop.

Anitâ ikņak girem den âlâlâ hârok Mose ekuop. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâņe lok me imbilipyeņe yeņgât betyeņehen ki kioņmâ tosa ki miain

sâmai. Yamâ benje buku âlâ kuŋetâ mumbuap yan Anitâŋe yekmu girem den hârohâk loŋgâem tosa memai yawu otbuap. ¹²⁻¹³Lohimbi âlâ me âlâŋe mem bâleyekŋetâ yakât matŋe yeŋe kâpekyiŋimai. Yawu gârâmâ yeŋe otŋetâ bâlemap yakât matŋe Anitâŋe gurâ yiŋgimu menomai. Yâhâ yeŋe lok nombotŋe yeŋgât tosa pilâyiŋimai otmuâmâ Anitâŋe gurâ yen umam sâyiŋim tosa pilâyiŋiwuap. Yakât otmâ yeŋe Kiristohât den tiŋâk lâum manmâ bukulipyenye yeŋgât ki nâŋgâŋetâ gewuap. Yawu otnomai yanâmâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otmu tosa pilâyiŋiwuap.

Nenŋe Kiristo hoŋ bawanginom yan hâkŋak hâkŋak ki hoŋ bawanginom.

¹⁴Bukulipne, yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Lohimbi âlâ me âlâŋe Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeim manmain sâmai yamâ ki tem lâuwangim bukulipyenye tânyongomai. Lohimbiŋe den yawu sâmai yamâ perâk sâmai. Otmu Anitâŋe biwiyeŋe ekmu bonŋe bia otmu ki meyekbuap. ¹⁵⁻¹⁶Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkŋât den âlâen hâum sâmunne nâŋgâŋet. Bukulipyenye âlâ me âlâŋe kapi pilâm mâtâp kâlepŋehen arine sâm sot barahâk geŋetâ yeknomai. Geŋetâ yekmâ “O, gâmlâk kilik milik ariwioŋ” sâmâmâ mâtâpŋât natik ki tânyongonomai yanâmâ bukulipyenŋe nâŋgâm bâleyiŋim wawi sânomai. ¹⁷Yakât dopŋeâk Anitâŋe gurâ biwiyeŋe ekmu ki ârândâŋ otmu “Kiristohâlen biwiyeŋaŋe imbiâk kepeim mansai” yawu sâwuap.

¹⁸Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaŋe yuwu sâmai. “Lohimbi nombotŋe Kiristohâlen biwiyeŋaŋe kepeimaiŋe bukulipyenye ki tânyongomai. Yâhâ lohimbi nombotŋe âlâŋeâmâ bukulipyenye tânyongomai.”

Yawu sâmai yakât nâŋe yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Nenŋe lohimbi yeŋgât biwiyeŋe ki ekmain. Lohimbi nombotŋaŋe “Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeim manmain,” sâmai. Yamâ benje bukulipyenye ki tânyongomai. Lohimbi yawuya yeŋgât biwiyeŋe Kiristohâlen kinsap me bia yakât ki nâŋgâmain. Yawu gârâmâ nâŋe “Kiristohâlen biwinenŋe kepeim mansan,” sâman. Yawu sâman yakât bulâŋe lohimbi tânyongom manman yan tetemu ekmai.

¹⁹Yâhâ lohimbi nombotŋaŋe yuwu sâmai. “Anitâ bulâŋanâk tatmap,” sâŋetâ nâŋgâmunŋe bulâŋe otmap. Sâmai yamâ ki sâm tâpikgumai. Den yamâ bulâŋe. Yawu gârâmâ senduk banearâ, me emet amboŋe, me susun, me weke bâleŋaŋe gurâ den ya yawuâk nâŋgâŋetâ bulâŋe otmap. Yamâ yâhâmâ Anitâŋe hilipyongowuap yakât nâŋgâm gorâ kakŋan manmai.

²⁰Lohimbi âlâ me âlâŋe “Kiristohâlen biwinenŋaŋe kepeim mansain,” sâmai. Yamâ benje bukulipyenye ki tânyongomai. Lohimbi yawuyaŋe nâŋgâm hilipgumai. Otmu Anitâŋe manman kârikŋan ki katyekbuap. Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkŋât tâmbânenŋe Awarahamŋe olop yan hâum sâmunne nâŋgâŋet. ²¹Awarahamŋe wuân olop ya Anitâŋe ekmu ârândâŋ olop yamâ yuwu. Anitâŋe hotom unihi sâm Awaraham ekumu yâkât den lâum kât dawangum alata tuhuop. Alata tuhum nanŋe, kutŋe Isaka, mem yakât kakŋan katmâ hilipguwe sâm olop. Hilipguwe sâm otmu yan Anitâŋe kuwaŋgiop. ²²Awarahamŋe Anitâhât den inâk ki nâŋgâop. Yâkŋe yâkât den lâum nanŋe hilipguwe sâm olop yan Anitâhâlen biwiŋaŋe kepeim manmap yakât bulâŋe teteop. Yawu nâŋgâmain. ²³Awarahamŋe Anitâhât denŋe lâum nanŋe hilipguwe sâm olop yan Anitâŋe biwiŋe ekmu ârândâŋ otmu kuwaŋgimu

pilâop. Yawu olop yan Moseņe den âlâ kulemguop yakât bulâņe teteop. Den yamâ yuwu tap.

“Anitâņe pat sâġ kuwaņgiop ya Awarahamņe nâņgâġ yakâlen biwi nâņgân nâņgânņe kepeim biwi yâhâp ki otmâ manop. Yawu otmâ manmu Anitâņe biwiņe ekmu ârândâņ olop.” Yawu tap.

Anitâņe biwiņe ekmu ârândâņ otmu buku otbaņgiop. ²⁴Awarahamņe olop yakât topņe yuwu nâņgânġ. Lohimbi âlâ me âlâņe Kiristohâlen biwiyeņe katmai yamâ tem ki lâuwaņgimai ya yeņgât Anitâņe nâņgâġ ki ârândâņ otmap. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâņe Kiristohâlen biwiyeņe kepeim tem lâuwaņgimai ya yeņgârâmâ Anitâņe nâņgâġ ârândâņ otmap.

²⁵Imbi kondarâ âlâ, kutņe Lahap sâġ, yakâlen hâġ sâġmune nâņgânġ. Emelâk embânân Isirae yeņgât lok kunyeņe lok yâhâp hoņ hâņgânġyotgomu ari kasalipyeņe yeņgât kapiân yâhâm imbi ya mem teteowot. Mem tetem den mem ariowot ya ekumutâ nâņgâġ bulâņe otmu kapi ambolipņe yotgomai sâġ mem mesangutyelehop. Otmu sâġ âlâen mâtâp âlâ tiripyotgomu kapi ambolipņe kewewetyekmâ âwurem ariowot. Yawu olop yakât Anitâņe nâņgâwâņgimu ârândâņ olop.

²⁶Den sâġ aran yukât topņe nâņgânġetâ keterahâkġât den âlâen hâġ sâġmune nâņgânġ. Bukunenņe âlâ bâlewup ya ekmâ “Emelâk umutņe gahaeakmâ arap,” sâġ isem we bâle nâņgâġmain. Yakât dopņeâk bukulipnenņe “Kiristohâlen biwinenņe kepeim mansain,” sâġ yamâ tem ki lâuwaņgim bukulipyeņe tânyongomai ya yekmâ yak yeņgât “lohimbi perâkņe” sâġmain.

Launenņe galemġum heņgeņġum manġom.

3¹⁻²Bukulipne, den âlâ yuwu sâġmune nâņgânġet. Anitâņe bawapi nengât biwinenņe mem hewewenņe tuhumu Anitâ yet Kiristo yeņgât den lohimbi kâsikum yingimain yan âi umatņe memain. Yamâ âi tâņât bia. Yakât otmâ âi ya biwinenņe mem den ya tâņ tâņâk kâsikum yingimain, me den ya kakņeâk kakņeâk kâsikum yingimain yakât matņe yamâ sâġ patoen Anitâņe dopnenņan kâpekningsiwup. Yawu gârâmâ nen kerekņe Kiristohât nep mem tâpikġumunņe yakât bulâņe ki tetem heņgeņġumap. Yakât otmâ Anitâņe matņe umatņe ningimap sâġ yeņe Kiristohât den lohimbi kâsikum yinginomaihâlâk ki nâņgânġomai.

Otmu den âlâ torokatmâ sâġmune nâņgânġet. Lohimbi nombotņe bukulipyeņe sâġ bâleyingimai, me den bâleņe hâiyekmai, me biwiyeņambâ nâņgân nâņgân topņe topņe tetemu den ihilâk mahilâk sâġmai. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâņe lauyeņe galemġum orotmeme bâleņe yawuya ki otmai yaņeâmâ biwi nâņgân nâņgânġe galemahom heņgeņġum manmai.

³Yakât nâņgânġetâ keterahâkġât yuwu sâġmune nâņgânġet. Beâsi yamâ tâkņe lauņe sâhâmunņe tatmap. Gârâmâ wosapâ me wosapâ arine nâņgâġmain yamâ tâk mem dâimunņe yaken arimap.

⁴Aiop, waņga mem saru kakņan arimain yan hâġ sâġmune nâņgânġet. Waņga yamâ pato nandoroņe. Yawu gârâmâ waņga bâtņe, kutņe sitia sâġ, yamâ tipiņe âlâ. Otmu waņga ya amboņe wosapâ me wosapâ ariâk nâņgâġmap yamâ bâtņe mem purik gurik tuhumu yaken arimap. ⁵Yakât topņe yuwu sâġmune nâņgânġet. Launenņe yamâ tipiņe âlâ. Yawu gârâmâ nenņe launenņambâ den bâleņe

sâm bukulpnenne ekyongomunne nângânetâ tepyeje kâlâp semu umatje âlâlâ tetemap yakât dop kum sâmunne nângânet. Emet pato kinmu songae hâlâlân sâmap yan kâlâp tuhum katmunne songae ya sem arimap. ⁶Yakât dopjeâk Manman Bâleñahât Amboñaje biwinenñan kioñmap. Biwinenñan kioñmu nângân nângân bâleñe âlâlâ tetemu ya lohimbî ekyongomunne nângânetâ manmanyenje bâlem heñgeñgumap.

⁷Anitâñe songo bau, me nâi selon kalop yapâ gâtje âlâlâ mem lohotje tuhuyeknomgât dop tap. ⁸Yawu gârâmâ nenje launenñe galemgum heñgeñgunomgât dop âlâ ki tap. Hâmewuk me soroñ hambeñaje lohimbî in yawu yingimu mumai yakât dopjeâk nenje den bâleñe sâmbukulpnenñe hâiyekmunñe tepyeje bâlemap. ⁹Anitâñe ikñe nângân nângân watmâ lohimbî tuhuyelehop. Yakât otmâ nenje den heronje sâmbawoñnenñe Anitâ mepaemain. Otmu launenñe yapâek den bâleñe sâmbukulpnenñe hâiyekmain. ¹⁰Anitâ den heronje sâmbepaemain. Otmu bukulpnenñe den bâleñe hâiyekmain. Yakât nângâmune ki ârândâñ otmap. ¹¹Yakât otmâ dop kum sâmunne nângânet. To senñe hindakmap yapâ uwurup ki takamap. ¹²Yâhâ kiatje manam ki otmap. Otmu manamñe kiat ki otmap. Giñ gârârâñe ham ki otmap. Otmu hamñe giñ gârârân ki otmap. Yâhâ saruâmbâ to ki osom nemain. Yamâ topyetje ikñiâk ikñiâk tap. Denân hâum sâmbaran yukât topñeâmâ yuwu. Nenñe den âlepñeâk alahunom. Bukulpnenñe orop ki sâmbâleanginom.

Anitâñe ikñe nângân nângân mem biwinenñan kalâkgât ulitgunom.

¹³⁻¹⁸Lohimbî nombotñaje Anitâñe ikñe nângân nângân mem biwiyeñan

kalâkgât ki nângâmai. Yâkñeâmâ senduk banearâ me weke bâleñe ya yengâlen kândiwahonjetâ nângân nângânyenñe teteyingimap. Yawu otmâ bukulpnyenñe yengât nângânetâ gemu yehâhât nângânetâ yahatmu hâkyenñe mepaemai. Hâkyenñe mepaem lohimbî yengât kunlipyenñe manmâ den perâkñe ekyongomai. Yawu otmâ manmanyenñe mem bâleangim hioñakmai. Lohimbî bâleñe yengât topyeñe yawu tap.

Yâhâ lohimbî nombotje âlâñeâmâ Anitâ ulitgunjetâ ikñe nângân nângân mem biwiyeñan katmu nângân nângân âilongo teteyingimu târârâhâk manmai. Yawu manmâ yehâhât nângânetâ gemu bukulpnyenñe yuwu otyinginetâ yekñetâ ârândâñ otmap. Biwi yâhâp ki otmai. Yawu manmâ Kiristohât den tâñ tâñâk lohimbî kâsikum yingimai. Kâsikum yingimai yan bukulpnyenñe den âlâhât âiyongonjetâ nângâm heñgeñgum matje kâpekyingimai. Yawu orangim den kakñan ki sahangim hioñakmai. Lohimbî yawuyenñe bukulpnyenñe yengât manmanyenñe ekmâ heñgeñgum mem hewewey tuhuyekmâ buku otyingimai. Yawu otyinginetâ manmanyenñe kelihakmu manman âlepñahât bulâñe âlâlâ teteyingimu lohotñan manñetâ Anitâñe yekmu ârândâñ otmap.

Anitâ Ambonennahât amutgen manmâ tem lâuwanginom.

4¹⁻²Yeñeâmâ biwiyeñe ki sânduk sâmbu manmai. Yawu otmâ yehâhât nângânetâ yahatmu biwiyeñambâ nângân nângân bâleñe topñe topñe tetemu heronje kakñan manne sâmbotmai. Yawu otmâ senñe âlâlâ ekñâlem bukulpnyenñe orop pawarak guwarak otmâ hioñakmai. Otmu lohimbî nombotñaje bukulpnyenñe orop nângâm bâleangim ahomai. Yakât Anitâñe biwi sânduhân katnenekmu mannehât nângâm ki ulitgumai. Yañak benñe

umatŋe kakŋan manmai. ³Otmu Anitâŋe senŋe âlâlâ âlepŋeâk ningimu heroŋe kakŋan manne sâm dewaemai. Yawu otŋetâ biwiyenŋe ekmu bâlemu ki nânŋâyinŋimap. ⁴Yeŋe topyenŋahât nânŋâŋetâ keterakŋinŋiâkgât den âlâen hâum sâmune nânŋâŋet. Imbi âlâ me âlâŋe loklipyenŋe yenŋât betyenŋehen kionmâ kâwâ konda otmai yakât dopŋeâk yeŋe Anitâhât betŋehen kionmâ senŋe âlâlâhâlen biwiyenŋe katŋetâ kinmap. Yeŋe senŋe âlâlâ ekŋâlemai yan lohimb belâŋen manmai yenŋâlen torokatmâ otmâ hilipgum Anitâ betgumai. Anitâ betgum mannomai otmuâmâ yâkŋe gurâ yawuâk betyongowuap. Emelâk Anitâhât poropeteliŋŋe den kulemgui yakât topŋe nânŋâmbâiâ. ⁵Den yakât topŋeâmâ yuwu tap. Anitâŋe lohimb yâhâp tuhuyelekmâ umut biwiyetŋe katyitgiop. Yakât otmâ yâkâlen biwiyetŋe kepeiyetgât nânŋâop. Otmu nenŋe gurâ yawuâk yâkâlenâk biwinenŋe kepeim mannongât nânŋâmap. ⁶Otmu biwinenŋe gemu betgumaingât mem hewewenŋe tuhunenekmâ tihitnenŋe otmâp. Den yan yuŋe emelâk lok âlâŋe Anitâhât den âlâ kulemguiop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimb âlâ me âlâŋe yehâhât nânŋâŋetâ yahatmap yamâ Anitâŋe nânŋâyinŋimu gemu mem ge katyekmap. Yâhâ lohimb âlâ me âlâŋe yehâhât nânŋâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmai yamâ mem hewewenŋe tuhuyekmâ tihityenŋe otmâp.” Den yawu tap.

⁷Yakât otmâ Anitâ Ambonenŋahât amutgen manmâ tem lâuwâŋinomai. Yawu otmâ manŋetâ Manman Bâleŋahât Amboŋe, Satanŋe mem ge katyekbe sâm otbuap yan Kiristohât wâtŋan kinŋetâ pilâyekmâ ariuwuap. ⁸⁻⁹Yawu otmâ orotmemeyenŋe bâleŋe

otmâ oŋ giriŋ manmâ gai yakât nânŋâŋetâ bâlemu bunewâk bet pilânomai. Yawu otmâ yâkâlen biwiyenŋe katŋetâ tosayenŋe pilâyinŋim biwiyenŋe mem salek tuhuyinŋimu mannomaihât Anitâ ulitgunomai. Yawu ulitgunetâ nânŋâyinŋiwuap. ¹⁰Yawu otmâ yehâhât nânŋâŋetâ gemu yâkât amutgen karakmâ manŋetâ nânŋâyinŋimu yahatmu manman kârikŋahât pat kuyinŋiwuap.

¹¹⁻¹²Otmu Anitâŋe girem den âlâ Mose yuwu ekumu kulemguiop. “Nenŋe bukuliŋnenŋe yenŋât nânŋâmunŋe yahatbuap.” Yawu kulemguiop. Otmu lohimb nombotŋe bukuliŋyenŋe yenŋât nânŋâŋetâ gemap yan girem den yakât nânŋâŋetâ tâŋât otmu loŋgâem mem ge katmai. Yawu gârâmâ girem den yakât amboŋe yamâ Anitâ konok. Sâp patoen ikŋak lohimb kerek nengât biwinenŋe ekmâ sâm hâreninŋiwuap. Yawu otmâ nombotŋe ikŋan mem katnenekbuap, otmu nombotŋe âlâlâ mem ketetyekmu hiliwahonomai. Yakât otmâ yehâhât ki nânŋâŋetâ yahatmu bukuliŋyenŋe yenŋât nânŋâŋetâ gemu sâm bâleyinŋinomai.

Nenŋahâk yuwu yawu otnomgât dop ki tap.

¹³Yehâhât nânŋâŋetâ yahatmap yakât yuwu sâmune nânŋâŋet. Yenŋâlen gâtŋe lohimb nombotŋe bukuliŋyenŋe orop den yuwu mon hikunomai. “Hândâhân kapi patoen ari nep menom. Nep mem manmâ tewetsenŋe ya mem katmunŋe pato otmu hombaŋ kakŋan miakmâ âwurem takanom.” ¹⁴Den yawu sâm hikunomai yamâ hândâhân wuân me wuân teteyinŋiwuap yakât topŋe ki nanŋai. Manmanyehâhât topŋe nânŋâŋetâ keterahâkgât elem memap yan hâum sâmune nânŋâŋet. Omonânâk elem mem pumŋe lauŋe me hem turembe ya kurihimap. Otmu sikop tipinŋe kumu yanâmâ elem ya getek

hâreakmâ biatmap. Yakât dopņeâk nenâmâ sâp tâlâwâk manmâ mumain. ¹⁵Yakât otmâ yeņahâk “hândâhân yu me ya otnom,” sâm den ki hikunomai. Yâhâ “Anitâņe nâņgâningimu yu me ya otnom.” sâņetâ ârândân otbuap. ¹⁶Yawu gârâmâ sâp yiwereņe yuâmâ yeņahât nâņgâņetâ yahatmu, “Nenņahâk yu me ya otnomgât dop tap,” sâņetâ dondâ bâlemap. ¹⁷Yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Lohimbi nombotņe wuân me wuân otņetâ Anitâņe yekmu ârândân otbuapgât topņe nâņgâm heņgengumai. Lohimbi yawuyeņe Anitâhât topņe nanğain sâm yeņe eņgatyeneâk watmâ yu me ya otmai yanâmâ tosa pato memai.

Lohimbi iri sikumyeņe orop yeņgât den pat

5 Lohimbi nombotņe iri sikumyeņe ki tânyongoņetâ umatņe kakņan manmai. Yawu otmai yakât Anitâņe matņe mem purik pilâyiņgiwuap. Yakât yuwu sâmune nâņgâņet. ²Sâp yiwereņe yu hâk sânduhân manmâ gain yuwuâk torokatmâ manmâ yâhânom nâņgâm yeņe senņe âlâlâ pato hâwurum katņetâ tatmap. Katņetâ tatmu yapâ âlâ ki mem lohimbi nembe kalem otyiņgi-mai. Yawu gârâmâ yeņe senņe âlâlâ hâwurum katņetâ tatmap yakât torehenņe seloņe hârem dela dela tuhumu tap. Otmu kalamân gâtņe ya tâtuk sâm kuņ korok arimap. ³Otmu tewet-senņe nanņe yamâ heleņgum towatņe ki teteap. Yawu misiheņetâ tatmâ bâleap. Yakât matņe Anitâņe nâņgâmu umatņe âlâlâ kakeņan yâhâwuap yan senņe âlâlâyeņe, hâliņe bia, ya ekmâ topyeņahât nâņgâņetâ keterakiņgimu isem tep bâle nâņgânomai. Otmu sâp yiwereņe yuâmâ wawi otmâ manmai yakât matņe Anitâņe kâlâwân katyekmu hâhiwin nâņgâmbisâi.

⁴Topņe yuwuhât matņe umatņe yiņgimu menomai. Nep loklipeņeņe hâhiwin kakņan âi tuhuyiņgimai yamâ yeņe hâmeņe alityiņgimai. Hâmeņe yawu alityiņgiņetâ den guhuņmâ sâm bâleyiņgiņetâ Anitâ yahat yahatņe, Wâtgât Amboņeņe, denyeņe nâņgâm tepņe nâņgâyiņgimap. ⁵⁻⁶Otmu yeņe lohimi inņe mansai ya yeņgât senņe âlâlâyeņe meyiņgine sâm hakeņan sâm den âiân katyekmai. Den âiân katyekmai yan lohotņan kinņetâ sâm hâreyiņgim yanak pâi emetņan katyekņetâ tatmai. Otmu nombotņe yongoņetâ mumai. Yawu otyiņgim yeņeâmâ heroņe maroņe otmâ hun sambe kakņan manmai. Yawu manmai yakât Anitâņe wuân matņe yiņgimu menomai yakât nâņgâņetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nâņgâņet. Nenņe bulimakao mem peke kâlehen katmunņe tatmu galemgum manmain. Galemgum manmunņe pato otmu gâinom sâm yakât mambotmain. Mambotmâ sâpņanâk kum gâimain. Yakât dopņeâk Anitâņe biwiyeņe ekmâ matņe yiņgiwuapgât sâpņe kalop. Sâp ya ekmu ârândân otmu matņe umatņe yiņgimu menomai.

Mem âlâlâ tuhunenekņetâ biwinenņe ki orotok sâmap.

⁷Bukulipne, yeņe yuwu otmâ mannomaihât nangan. Lohimbi iri sikumyeņe oropņe yen mem ge katyekņetâ mansai. Yawu gârâmâ yeņe Kutdânenņe âwurem ge meyekbuap yakât nâņgâm mambotbaņgim biwiyeņe ki orotok sâwuap. Yawu mannomaihât nâņgâm den âlâen hâum sâmune nâņgâņet. Nep amboņeņe nep tuhummâmetmap. Nep tuhummâmetmu bulâņe tetewuap yakât nâņgâm buruņ tetem yahatsap ya pitimap. ⁸Yakât dopņeâk Kutdânenņe âwurem ge meyekbuapgât sâp ya utâpguap. Yakât

nāngām biwiyenje ki orotok sâmu mannomai. Yawu otmâ getek gewuap sâmbi biwiyenje mem mannomai.

⁹Yeje umatje kakjan mansai. Yawu gârâmâ Anitâje matje ningimap sâmbi ki sâmbi bâleanginomai. Yâhâ sâmbi bâleanginomai otmuâmâ yakât matje Anitâje in yawu yingiwuap. ¹⁰Emelâk Anitâhât poropetelipnaje yâkât sât lâum tâmbâlipnenje den ekyongonjetâ nāngâjetâ gemu bet pilâm topje âlâlâ mângâeyekminiwi. Mângâeyekjetâ biwiyenje ki orotok sâmu manminiwi. ¹¹Ya yengât nāngâmunje ewe membe otmu Anitâ mepaemain. Otmu lok âlâ, kutje Hiope, yâhâmâ umatje topje topje kakjan yâhâmu biwiye ki orotok sâmu manop yakât topje nanjai. Manmâ gamu umatje ya pesuk sâwangimu Anitâje lukulemu manman sânduhân manmâ gaop. Yakât otmâ yeje yâkje otbi yakât nāngâm biwiyenje ki orotok sâmu mannomai.

¹²Bukulipne, yuwu sâmunje nāngâjet. Yeje Anitâhât senjan wuân me wuân otne sâmbi, yan sâmbi kârikje tuhunomai ya yawuâhâk otnomai. Wonân me wonân gâitmâ sâmbi kârikje tuhunomaihât dop ki tap. Yakât otmâ himbimân me hânân ki gâitmâ sâmbi kârikje tuhunomai. Anitâje nāngâmu bâlemapgât denyenje bulânanâk sânomai.

**Bukulipnenje orop
biwinenjae kepeiakmâ
konohâk otmu tosa pilanginom.**

¹³Otmu umatje âlâlâ kakyenjan yâhâmu biwiyenje bâlewuap yanâmâ Anitâ ulitgunjetâ biwiyenje mem sânduk tuhuwuap. Yâhâ manman sânduhân manjetâ biwiyenje heronje otbuap yanâmâ Anitâ mepaem heronje otbânginomai. ¹⁴Yâhâ mesek teteyingiwuap yanâmâ Kiristohât komot yengât galemlipyenje ekyongonjetâ ga

nak âlâ, kutje oliwa, yakât topje mem piriyekejetâ Anitâje hengemyongoâkgât orowâk yâkâlen biwiyenjae kepeim ulitgunomai. ¹⁵Yâkâlen biwiyenjae kepeim ulitgunjetâ tosayenje pilâyingim hengemyongowuap. ¹⁶Yakât otmâ mesek teteyingimu manmainje bukulipyenje ekyongonjetâ ganjetâ orotmeme bâleje mângâeangim gai ya sâmbi tetem Anitâ ulitgunjetâ hengemyongowuap. Lohimbi âlâ me âlâje Anitâhâlen biwiyenjae tinâk kepeim tem lâuwangim manmainje yu me yakât ulitgunjetâ nāngâyingim. ¹⁷Yakât nāngâm emelâk Elienje olop yan hâum sâmunje nāngâjet. Eliahât topje otmu nengât topnenje yamâ dop konohâk. Yawu gârâmâ Elienje emet pato kinâk sâmbi Anitâhâlen biwiyenjae kepeim ulitgumu dewutâ ya irik irihâk kum yâhâop. Yawu otmâ yâhâmu yambu kalimbu otmu emetsenje nombolân konok yakât biwijan gelâk âlâ ki giop. ¹⁸Otmu gelâk giâk sâmbi yâhâpne ulitgumu nāngâwangimu gelâk pato gemu sot yaje tetem sambe sambe olop.

¹⁹Bukulipne, den âlâ yuwu sâmunje nāngâjet. Kiristohât den yamâ bulâje. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâje Kiristohât mâtâp pilâm mâtâp bâlenjan ari otmâ tâpikgunomai. Otmâ tâpikgum manjetâ bukulipyenjae den lohotjan ekyongom engatyenjan ganjetâ âlâkuâk Kiristohâlen biwiyenjae kepeim yâkât mâtâp watnomai. ²⁰Kiristohâlen biwiyenjae âlâkuâk kepeinomai yan mâtâp bâlenjan ari manmâ otmâ tâpikguwi yakât Anitâje tosa pilâyingiwuap. Anitâje tosayenje pilâyingim manman kârikjan katyekmu mannomai yakât topje bukulipyenjae nāngâm heronje otnomai. Bâinj.

Nâ bukuyeje,
Yakowo

1 Petoro

Petoroŋe ekap aŋgoân kulemguoop.

1 O bukulpne,
¹⁻²Yeŋe Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeim manŋetâ Anitâŋe himbimân manman kârikŋan mannomaihât pat kuyiŋgimu tap. Yakât otmâ yen hânân yu kandi mansai. Yeŋgât kapi tatmâ arap yamâ kutyeŋe yuwu. Ponto, Galatia, Kapatokia, Asia, otmu Bitini.

Emet inânŋan Awoŋnenŋe Anitâŋe manmanyenjahât topŋe nânŋaop. Yawu nânŋâm Kiristo hânŋângumu ge tosanenŋahât otmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Yawu otmâ yeŋe yâkâlen biwiyenjaŋe kepeim tem lâuwangŋinetgât ikŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hânŋângumu ge biwiyenŋe mem hewewenŋe tuhuyehop. Mem hewewenŋe tuhuyekmu Kiristohâlen biwiyenŋe katŋetâ Anitâŋe tosayenŋe pilâyŋgim nine nanne baratne sâŋemeyekmâ manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu tap.

Nâmâ Petoro. Yesu Kiristohât aposolo manbehât ikŋak âi sâŋem nihimu mem mansan.

Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristo yâkŋe yetŋe engatyetŋeâk otmâ nânŋâyŋgim tihityenŋe otmutâ biwi nânŋân nânŋânyenjaŋe kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâmu manmâ yâhânomaiahât nânŋâyŋgim ulitgum gaman.

Manman kârikŋan mannom sâŋem biwinenŋaŋe yakât mem mansain.

³⁻⁴Kutdânenŋe Yesu Kiristohât âwâŋe Anitâŋe yâkŋe mumuŋambâ mem yahatmu yâkŋe himbimân yâhâmu orowâk tawot. Otmu Wâtgât mâmâŋahât Heak hânŋângumu ge mem hewewenŋe tuhunenekmu

Kiristohâlen biwinenjaŋe kepeim manmain. Yakât otmâ Anitâŋe umam sâningim tosanenŋe pilâm manman âiŋe ningimu manmain. Yawu otmâ nine nanne baratne sâŋemmenekmâ himbimân yâhâ manman kârikŋan manmâ yâhânongât pat kuningiop. Manman kârikŋan koko salehâk mannom nânŋâm heronŋe kakŋan manmâ yâhâmbisâin. Manman yaŋe biatbuap, me bâlewuaŋgât dop âlâ ki tap. Anitâŋe Yesu Kiristo mumuŋambâ mem yahatmu yâkŋe himbimân yâhâmu orowâk tawot. Yakât nânŋâm bulâŋanâk manman kârikŋan mannom sâŋem biwinenjaŋe yakât mem manmâ Anitâ mepaem manmâ yâhânôm.
⁵Otmu Anitâhât wâtŋan kinmâ Kiristohâlen biwinenjaŋe kepeim manmunŋe Anitâŋe tihitnenŋe otmâ yâhâwuap. Otmu sâp pesuk sâwuawân Kiristoŋe âwurem ge menenekmu himbimân yâhâmunŋe manman kârikŋahât pat Anitâŋe kuningiop yakât bulâŋe ningimu menom.

⁶Yakât otmâ heronŋe nânŋâm mannomai. Sâp yiwereŋe yuâmâ umatŋe topŋe topŋe kakyenŋan yâhâmu hâhiwin kakŋan mansai.

⁷Hâhiwin kakŋan manmâ Kiristohâlen biwiyenjaŋe tiŋâk kepeim ki lohotŋe otmâ mannomai. Yawu manŋetâ sâp ki kâlep otmuâk Kiristoŋe âwurem ge meyekbuap. Meyekmu biwiyenjaŋe yâkâlen tiŋâk kepeim tem lâuwangŋim gai yakât nânŋâm Anitâŋe heronŋe nânŋâyŋgim manman kârikŋan katyekbuap. Manman kârikŋan katyekmu manŋetâ yanâmâ Kiristohât lohimbŋe nânŋâyŋginetâ yahatmu Anitâ mepaenomai. Umatŋe âlâlâ kakyenŋan yâhâmap yakât nânŋâŋetâ keterahâkgât orotmeme âlâen hâum sâmune nânŋâŋet. Emetgât saran aim kânânŋâmunŋe sâp kâlep kinmâ ki morok miâk sâŋem yuwu otmain.

Kokolo ya saran hâwimain. Hâwim saran toppe lâm kâlehen gewuap ya kâlâpne umunne semu yanâmâ lâum kânângâmain. Yawu tuhumain yan hân kâlehen tatmâ hambe kundutpe ki kumu morok membuap. Yakât doppeâk umatpe âlâlâ kakyenjan yâhâmap yan Anitâne menenekmu manman kârikjan mannom. Yakât nângâm orotmeme kiŋgoj ya bet pilâm kârihem kinnomai. Yawu.⁸⁻⁹ Emelâk Yesu Kiristone olop miop ya ki ekbi. Yawu gârâmâ yâkât den pat âlepne ekyongomunne nângânetâ bulâne otmu yâkâlen biwiyenane kepeim gai. Otmu sâp yiwereje yuâmâ yâkne himbimân tatmu ki ekmai. Yawu gârâmâ yeje yâkât tem lâum hoj bawangimai. Otmu yâk orop himbimân manbisâihât nângâm yâkâlen biwiyenane kepeim tem lâuwangim mannomai. Yawu manjetâ Anitâne manman kârikjahât pat kuyingimu tap yakât bulâne yingimu menomai. Yakât nângâm herone nângâm manmâ yâhânomai.

¹⁰⁻¹¹ Anitâne ikne engatpeâk Yesu Kiristo hângângumu ge nengât toshât otmâ kawenengan kinmu howanân kunjetâ sât gum muop. Mumu Anitâne mumunambâ mem yahatmu himbimân âwurem yâhâmu ikne orowâk lajinne kârikjan tawot. Yâhâ hânân ki giop yan Yesu Kiristone Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge Anitâhât poropetelipne yengât biwiyenjan kionop. Biwiyenjan kionmâ Anitâne Kiristo hângângumu ge tihitnenne otbuap yakât den biwiyenjan katmu sâm tetem lohimi ekyongominiwi. Otmu Kiristone gewuap sâp yan wuân kulem tetemu eknomai yakât toppe nângâne sâm nângâm kiwilim âi pâi tuhuakminiwi.¹² Den yakât toppe nângâne sâm otjetâ Anitâne nângân nângânyene mem pâroŋ pilâyingiop. Mem pâroŋ pilâyingimu yepak munomai yakât kakjan den

yakât bulâne tetewuap nângâwi. Den ya emet inânjan ekyongominiwi yakât bulâneâmâ sâp yiwereje Anitâne Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge nen Kiristohât aposololipne mem hewewej tuhunenekmap. Yawu otningimu Kiristohât den pat âlepne kâsikum yingimunne nângânetâ bulâne otmu Kiristohâlen biwiyenane kepeiwi. Yâkâlen biwiyenane kepeinetâ Anitâne tosayene pilâyingim manman kârikjahât pat kuyingimu tap. Otmu emelâk Anitâhât poropetelipnane yakât toppe nângâne sâm otbi yakât doppeâk aŋelolipnane gurâ nângâne sâm otmai.

Anitâhât tem lâuwangim kilik milik mannom.

¹³ Manman kârikjahât pat kuyingiop yakât bulâne yamâ Yesu Kiristone âwurem ge meyekbuawân Anitâne yingimu menomai. Ya yingimu menomaihât nângâm biwiyenane mem biwi golâek manmâ galemahom mannomai.¹⁴ Emelâk Anitâ yet Kiristo yetgât topyetjahât pâpgum yeje engatyeneâk otmâ yu ya ekjâlem orotmeme bâlene otminiwi ya ki witgum otmâ mannomai. Orotmeme bâlene ya pilâm Awoŋnenne Anitâ, Koko Salek Amboje tem lâuwangim mannomai.¹⁵ Tem lâuwangim manman bâlenambâ keterakmâ kilik milik manmâ yâhânomai.¹⁶ Den yan yunje emelâk Anitâne Mose den ekumu kulemguop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Nâ Koko Salek Amboje. Yakât otmâ yeje manman bâlenambâ keterakmâ manjetgât nângâman.” Yawu sâop.

¹⁷ Anitâne tânyongoâkgât “Awoŋnenne” sâm ulitgumai. Yawu gârâmâ Anitâ biwinenpe ekmapne lok âlâhât nângâmu yahatmu âlâhât nângâmu gemu yawu ki otmap. Yâkne otmain memain yakât matpe

âlâku ikñiâk ikñiâk dopnenjanâk kâpekningimu ârândâŋ otmap. Yakât otmâ sâp patoen Kiristoŋe âwurem ge menenekmu kapinenŋe himbimân tap yan yâhâmunŋe Anitâŋe matŋe dopnenjanâk kâpekningiwuap. Yakât nâŋgâm yeŋe ewe katmâ mannomai.¹⁸ Emelâk tâmbâlipyenŋe orotmeme bâleŋe ya imbiâk mambiâk otmâ manminiwi. Otmu yeŋe gurâ manman ya torokatmâ yawuâk manmâ gawi. Nen lohimbi kerekŋe otmunŋe bâlemu tosa orop manmain. Yawu gârâmâ Anitâŋe tosa yakât matŋe kâpekningiop yan hângât wahap âlâlâ, goli me siliwa tuhu tuhuŋe, me tewetsenŋe, yawu yakât ki nâŋgâop.¹⁹⁻²⁰ Emelâk embân hân himbim ki kândikyotgowân ikŋe nanŋe ombe bisiŋe, Yesu Kiristo, hângângumu ge nengât toсахât matŋe meningiwuapgât nâŋgâm sâpŋe kalop. Sâp kalop ya Anitâŋe ekmu ârândâŋ otmu sâp bâiŋe yuâmâ Kiristo hângângumu giop. Hângângumu ge koko salehâk manmâ nengât toсахât otmâ kawenennan kinmu howanân kuŋetâ muop.²¹ Yawu gârâmâ Anitâŋe mumuŋambâ mem yahatmu himbimân âwurem yâhâmu orowâk tawot. Yawu otmu yeŋe yâkâlen biwiyeŋe kepeiŋetâ manman bâleŋahât paŋgonâmbâ holanyekmu yapâ gâtŋe âwâŋe Anitâ yâkâlen gurâ yawuâk biwiyeŋe kepeim manmai. Otmu Anitâŋe Kiristo mumuŋambâ mem yahalop yawuâk yen gurâ mumuŋambâ mem yahatyekmu orowâk manmâ yâhâmbisâin. Yakât nâŋgâm biwiyeŋe mem mansai. Yakât otmâ biwiyeŋe galemahom târârâhâk mannomai.

²²Yeŋe orotmeme bâleŋe bet pilâm Kiristohât den bulâŋe lâum manmâ gaŋetâ yapâ biwiyeŋe kelihakmu manmai. Yawu manmâ bukulipyenŋe orop biwiyeŋe kepeiakmâ konohâk

otmap. Yawuhât otmâ buku konok oraŋgim tânahom mannomai.²³⁻²⁵ Nen lohimbi kerekŋe meŋlipnenŋe yeŋgât tepyeŋambâ tetewin. Yakât otmâ munomgât pat mansain. Emelâk Anitâŋe poropete âlâ den ekumu kulemuop ya den yan yuŋe miap. Den yamâ yuwu tap.

“Hahop suriŋe pilâm kuririŋ sâm kinmu ekmunŋe âilongo loŋgo otmap. Yâhâ sâp ki kâlep otmuâk pek sâm hânân ge tâtuk sâmap. Yakât dopŋeâk lohimbiŋe âi meŋetâ bulâŋe tetemu bukulipyenŋe ekma nâŋgâyiŋŋetâ yahatmap. Yawu gârâmâ muŋetâ kut patyeŋe biatmu ya yeŋgât den pat ya lohimbi nelâm yongowuap. Yâhâ Anitâŋe lohimbi nengât tihitnenŋe otmâ yâhâwuap yakât den pat ya ki biatbuap. Yamâ tat tat kârikŋe tatmâ yâhâwuap. Den yawu tap.”

Anitâhât den ya nâŋgâmunŋe biwinnenan hâumu topnenŋe mem tetemap. Yakât otmâ den ya ekyongomunŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Kiristohâlen biwiyeŋe kepeim manmâ gai. Yapâ Anitâŋe manman âiŋe yiŋgimu mem mansai. Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Mâmâ âwâlipyenŋe mem ga katyekmâ galemयोगmai. Yawu gârâmâ hâmbâi âwâ mâmâlipyenŋe mum pilâyeknomai.

Yâhâ Anitâŋe meyekmâ nine nanne baratne sâm manman kârikŋahât pat kuyiŋgiopŋe mum pilâyekbuapgât dop âlâ ki tap. Yâkŋeâmâ meyekmu orowâk manmâ yâhâmbisâi.

2Yakât otmâ orotmeme bâleŋe kerehâk bet pilânomai. Yawu otmâ bukulipyenŋe yeŋgât ki nâŋgâm bâleyiŋgim den belâŋen sânomai. Me biwiyeŋe ki kurihakmâ den perâkŋe kâityongonomai.² Yawu manmâ yâhânomai yan manman kârikŋahât

bulâje menomai. Yakât den âlâen hâum sâmunen nângâjet. Imbilipnennejae naom mem ga katyekmâ nam yingijetâ nem yanâmâ nâtâtâk sâm yahatmai. ³Yakât doppeâk yeje Kutdâhât den pat âleppe ya nângâm biwiyejan katmâ manjetâ nângân nângânyeje keterakyingimu manmâ yâhânomai. Yawu otjetâ Anitâje meyekmâ manman kârikjan katyekmu mannomai.

Kiristohâlen biwinnenjae kepeim hoj bawangim mannom.

⁴⁻⁷Nenje Kiristohâlen biwinnenjae kepeim hoj bawangim mannom yakât toppe nângâjetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmunen nângâjet. Emelâk Anitâje poropete âlâ den ekumu kulemgup ya yuwu tap.

“Nâje kât âlâ ekmune âleppe otmu mem Yerusalem kapi Sion pumjan tap yan katmune tatmap. Lohimbi âlâ me âlâje ya ekmâ yâkâlen biwiyejae kepeim mannomai ya yengâlen bulâje tetemu biwiyeje dopjan otbuap.” Den yawu tap.

Yeje yâkâlen biwiyejae kepeim manjetâ Anitâje nângâyijimmap. Yawu gârâmâ lohimbi nombotjae yâkât nângâjetâ gemu hâkâj otmai. Yawu otmâ mansai ya yengât yuwu sâmunen nângâjet. Emelâk Anitâhât den âlâ kulemgui ya yuwu tap.

“Emet tuhuwiân nep lokje nak âlâ ekmâ bâleje sâm mem ketetbi. Mem ketetbi ya Anitâje lâum kânângâmu kuhupin kârikje oap.” Den yawu tap.

Nak ekmâ bâleje sâm mem ketetbi ya Anitâje ekmun ârândâj otmu lâum kânângâmu kuhupin kârikje oap yamâ Kutdânenje Yesu Kiristo. Anitâje mumuambâ mem yahatmu tap. Otmun yeje manman bâleambâ keterakmâ Kiristohâlen biwiyejae tijâk kepeim Anitâhât lohimbi otmâ

biwiyejae kepeiakmâ konohâk otmu manjetâ yen orowâk tatmap. Otmun Wâtgât mâmâjahât Heakje mem heweweje tuhuyekmu Anitâ mepaem hoj bawangim mannomai. Yawu otmâ manjetâ Kutdânenje Yesu Kiristone yengât sâm Anitâ ulitgumu nângâmu ârândâj otbuap. ⁸Otmun Anitâje den âlâ poropete ya ekumu kulemgup ya yuwu tap.

“Kât âlâ katmune tatmap yan kapi ambolippe yengât kâiyejan teje sâwuap. Kâiyejan teje sâm yongomu ki ekmâ nângâm inâk arinomai.” Den yawu tap.

Kâiyejan teje sâm yongomu inâk arinomai yakât doppeâk lohimbi nombotjae Kiristohât den pat âleppe nângâjetâ helekje otmu pilâm yanjak hiliwahonomai. Yawu gârâmâ lohimbiye Kiristohât den pilâmai yanje hiliwahonomai yakât Anitâje emelâk sâm kalop.

⁹⁻¹⁰Otmun yeje gurâ yawuâk omoj bâlejan manmâ Anitâ ki nângâwangiminiwi. Yawu manminiwi yan Anitâje yengât nângâmu giop. Otmun yeje hiliwahonomaihât pat manbi. Yawu manbi yamâ ikjahâk nângâyijim ikje lajinnjae biwiyejan pilâmu hañ sâyijgiop. Hañ sâyijgimu omongât manman bâleambâ keterakmâ Kiristohâlen biwiyeje katjetâ nine nanne baratne sâm meyehop. Meyekmâ ikje pat kuyijgimu yâkât komot bulâje otmâ mansai. Yawu manmâ mepaem hoj bawangimai. Otmun yâkje yu ya otyijgimu ekjetâ ewe membe otmap yakât den pat yeje lohimbi ekyongonjetâ nângâm mepaenomaihât meyehop.

Hânân yu kandi mansain.

¹¹Bukulipne yuwu sâmunen nângâjet. Yeje himbimân manman kârikjan mannomaihât pat Anitâje pat kuyijgiop. Yakât otmâ yanâmâ hânân

yu kandi mansai. Yawu gârâmâ orotmeme bâleŋaŋe biwiyeŋe mem bâleyiŋgimu manman bâleŋahât paŋgoŋân kioŋmaihât biwiyeŋe galemahom senje âlâlâ ki ekŋâlenomai. ¹²Yawu otmâ pâku lohimbije hakyenŋan sâmai ya yeŋgât senyeŋan uwawaŋe bia mannomai. Uwawaŋe bia manŋetâ Anitâŋe yâk yeŋgât biwiyeŋan kioŋmu yâkŋe yeŋgât manmanyenŋe ya ekŋetâ biwiyeŋan hâumu Kutdâhâlen biwiyeŋaŋe kepeim Anitâ heronŋe otbaŋgim mepaenomai.

Gawamangât girem den lâum mannom.

¹³Otmu lohimbije Kutdânenŋahât nâŋgâŋetâ yahalâkgât yeŋe lohotŋan manmâ gawamangât lok kunŋe tem lâuwawŋim mannomai. ¹⁴Otmu yâkŋe galemlipeyeŋe katyekmu yâkât sâtŋât otmâ lohimbije galempongom mansai. Yawu manmâ lohimbije otŋetâ bâlemap ya sâm hâreyiŋgim matŋe yiŋgiŋetâ memai. Yâhâ lohimbije orotmeme âlepŋeâk otmai ya yeŋgât nâŋgâm heronŋe otyiŋgimai. Yakât otmâ yeŋe galemlipeyeŋe yeŋgât amutgen târârâhâk mannomai. ¹⁵Târârâhâk manŋetâ yanâmâ lohimbije Anitâhât den nâŋgâm hilipgumaiŋe sâm ge katyekne sâm otŋetâ umatŋe otmu pilânomai. ¹⁶Yeŋgât kunyeŋe yamâ Anitâ konohâk. Yawu gârâmâ Anitâhât denâk lâunom sâm gawamangât girem den ki loŋgâenomai. Yawu nâŋgâm gawamangât girem den loŋgâem tosa menomai yamâ Anitâhâlen tosa ya ki kârâm pilânomai. Yawu manmâ Anitâhât tem lâum gawamangât lok kunŋahât amutgen mannomai. ¹⁷Yawu manmâ lohimbije kerek yeŋgât nâŋgâŋetâ yahatbuap. Otmu Anitâ ewewaŋgim Kiristohât lohimbije buku otyiŋgim manmâ yâhânomai.

Lohimbije hâhiwin ninginomai yan matŋe ki kâpekyiŋginom.

¹⁸Lok nombotŋaŋe lok kutdâ hoŋ bayiŋgim manmai yeŋgât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lok Kutdâlipyeŋe nombotŋaŋe yen nombotŋe lohotŋan otyiŋgiŋetâ âilonŋo manmai. Yâhâ lok kutdâlipyeŋe nombotŋe âlâŋeâmâ yen nombotŋe hâhiwin yiŋgiŋetâ umatŋe kakŋan manmai. Yâhâ yeŋeâmâ lok kutdâlipyeŋe kerek yeŋgât lau lâuyiŋgim huruŋ huruŋ manmâ hoŋ bayiŋginomai. ¹⁹⁻²⁰Otmu lok kutdâlipyeŋaŋe imbiâk hâhiwin yiŋginomai. Yawu otyiŋgiŋetâ yeŋe hâhiwin kakŋan Anitâhât den lâum ewe katyekmâ hoŋ bayiŋgim mannomai. Yawu otŋetâ yanâmâ Anitâŋe yeŋgât nâŋgâmu ârândâŋ otbuap. Yâhâ yeŋe otmâ hilipguŋetâ yakât matŋe hâhiwin yiŋgiŋetâ umatŋe kakŋan mannomai. Umatŋe yawu yiŋginomai yakât Anitâŋe nâŋgâmu ârândâŋ otbuap. ²¹Yâhâ lok kutdâlipyeŋaŋe imbiâk hâhiwin yiŋginomai yan yeŋe orotmeme âlepŋeâk otmâ matŋe ki kâpekyiŋginomai. Yawu mannomaihât nâŋgâm Anitâŋe meyeŋhop. Emelâk yakât dopŋeâk Yura papatolipnenŋaŋe Kiristo mem bâleŋe âlâlâ mâŋgâeŋetâ sâtŋum muop. Yâkŋe yawu olop yakât dopŋeâk yeŋe gurâ yawuâk otŋetâ yan Anitâŋe nâŋgâyiŋgimu ârândâŋ otbuap. ²²Otmu Kiristonŋe ki otmâ hilipguop. Me den perâkŋe âlâ ki sâop. ²³Otmu Yura papatolipnenŋaŋe hâim hilit balit tuhuwi yakât matŋe ki kâpekyiŋgiop. Otmu mem âlâlâ tuhuwi yan otbaŋgiwi yakât matŋe menomai ki sâop. Otmu howanân kuŋetâ muop yan Anitâŋe biwinenŋe ekmâ matŋe dopnenŋan ningimu ârândâŋ otmap yakât nâŋgâm umut biwiŋe yâkâlen karahop. ²⁴Yeŋe orotmeme bâleŋe bunewâk pilâm Anitâhât tem lâum

orotmeme âlepneâk otnomaihât Kiristo ikñahâk yengât tosehât otmâ kaweyenjan kinmu howanân kuñetâ muop. Muop yapâ gâtñe Anitâñe tosayeñe pilâm meyehop. ²⁵Emelâk ki meyehop yan girawu manbi yakât den âlâen hâum sâmunen nâñgâñet. Lama yengât galemeyeñe bia yakât otmâ ihilâk mahilâk manmai. Yakât dopñeâk yeñe amboyeñe biahât otmâ ihilâk mahilâk otmâ manminiwi. Yâhâ sâp yuâmâ Kiristoñe umut biwiyenjan galemgun tihityeñe otmâp yâkâlen biwiyenjan kepeim lohotñan manmai.

Imbilipyeñe yengât sâop.

3¹⁻²Otmu imbilipyeñe yengât sâmunen nâñgâñet. Lok kutdâ yengât hoñ bawalipyeñeñe lau lâuyingimai yakât dopñeâk imbilipyeñeñe loklipyeñe ewe katyekmâ lau lâuyinginomai. Yawu otmâ Kiristohât den lâum lohotñan mannomai yanâmâ loklipyeñe Kiristohât den nâñgâñetâ gemu bet pilâmaine manmanyenjan ekmâ yâkâlen biwiyenjan kepeinomai. Yâhâ yâkâlen biwiyenjan katñet sâp yeñe loklipyeñe ki kendâyinginomai. ³Me loklipyeñeñe yekmâ Kiristohât herone otbañingetgât somotyenjan mendenjomai yan senñe âlâlâ sekñe âlepñe orop ki menduhum mendenjomai. Me sângum me hâk katipñe âilongo longo ki hangalakmâ senñe âlâlâ sekñe âlep âlep yan meñâleaknomai. ⁴⁻⁶Emelâk Yura tâmbâlipnenñe yengât imbilipyeñeñe Anitâhâlen biwiyenjan hukum tem lâuwangim loklipyeñe ewe katyekmâ amutyenjan manbi. Yawu manñetâ loklipyeñeñe manmanyenjan ekmâ Anitâ herone otbañingim mepaewi. Awaraham imbiñe, kutñe Sara, yâkñe lokñahât lau lâuwangim yâkât amutgen manop. Otmu Anitâñe yen meyekmâ Awarahamgât pat kuwangiop ya yawuâk kuyingiopgât otmâ yenâmâ

yâk yetgât sen manmai. Yakât otmâ imbilipyeñeñe Sarane olop yawuâk otmâ loklipyeñe ewe katyekmâ amutyenjan mannomai. Yawu manmâ Kiristohâlen biwiyenjan kepeim mansai yakât topñe loklipyeñeñe ekñetâ âlepñe otbuap. Yeñe yawu manmâ loklipyeñe lohotñan otyingim manmâ yâhânomaihât Anitâñe nâñgâmap.

Loklipyeñe yengât sâop.

⁷Otmu loklipyeñe yengât yuwu sâmunen nâñgâñet. Imbilipyeñeñe yengât wâtyenjan manñetâ tihityenjan otmâ mansai. Yakât Anitâñe yengât nâñgâp manman kârikñahât pat kuyingiop yawuâk imbilipyeñe yengât kuyingiop. Yawuhât otmâ Anitâhât den lâum imbilipyeñe ewe katyekmâ lohotñan otyinginomai. Yawu ki otyinginomai otmuâmâ yu me yakât Anitâ ulitgunetâ ki nâñgâyingiwuap.

Yuwu otmâ âilongo mannom.

⁸Yen kerekñe manman âilongoân manñetgât yuwu sâmunen nâñgâñet. Biwi nâñgân nâñgânyenjan kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. Yawu manmâ yehâhâlâk ki nâñgâñetâ yahatbuap. Bukulipyeñe yengât nâñgâñetâ yahatmu yâk orop tânahom mannomai. ⁹Yâhâ lohimbî nombotñane nâñgâp bâleyingim den bâleñe hâiyeknomai, me nombotñane mem ge katyeknomai. Yanâmâ yeñe yakât matñe kâpekyingine sâp ki nâñgânomai. Yawu otmâ mem sânduk tuhuyekmâ buku otyinginetgât Anitâñe meyekmu yâkâlen biwiyenjan kepeim manmâ gai. Yawu mannomai yanâmâ Anitâñe meyekmâ manman sânduhân katyekmâ tihityenjan otmâ yâhâwuap. ¹⁰Manman yawu yakât emelâk lok âlâñe den kulemgup ya yuwu tap. “Lohimbî âlâ me âlâñe herone kakñan manne sâmâmâ yuwu otmâ manno-

mai. Den belângen ki sahaŋginomai. Me den golâ ki gahaenomai. Me den bâleŋe ki hâiaknomai. Me ki den perâkŋe kâirahonomai. ¹¹Orotmeme bâleŋe yawuya bet pilâm biwiyenŋe Anitâhâlen katmâ yâkât tem lâum buku oraŋgim mannomai. ¹²Yawu mannomai yanâmâ Anitâ mepaem yu me yâkât ulitgunomai yanâmâ nâŋgâyiŋgim tihityenŋe otbuap. Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋenŋe orotmemeŋe bâleŋe ya witgum otmâ mannomai yamâ pilâyekbuap.” Den kulemuop ya yawu tap.

¹³Bukulipne, yenŋe orotmeme âilonŋoâk otnehâlâk nâŋgâm mannomai yanâmâ lok âlâ me âlâŋe ki mem ge katyeknomai. ¹⁴Yawu gârâmâ yenŋe orotmeme âilonŋo otmâ manŋetâ lok bâleŋenŋe mem âlâlâ tuhuyeknomai yanâmâ Anitâŋe meyekbuap. Yakât nâŋgâm lok bâleŋe yengât ki kiŋgityenjahât otnomai, otmu umatŋe âlâlâ kakyenŋan yâhâmap sâam yakât ki gorâyiŋgiwuap. ¹⁵Yawu nâŋgâm Kutdânenŋe Kiristohâlen biwiyenŋenŋe tiŋâk kepeim ewe katmâ tem lâuwaŋgim manmâ yâhânomai. Otmu âwurem ge meyekbuap yakât nâŋgâm biwiyenŋenŋe mem mannomai. Yakât topŋe lohimbi nombotŋenŋe nâŋgânehât âiyongoŋetâ yakât ki hâum pâpŋum kopa otnomai. ¹⁶Den matŋe ekyongonomai yan Anitâŋe nenekmu ârandânŋe olâk sâam ewe katmâ lohotŋan ekyongonomai. Kiristo orop biwiyenŋenŋe kepeiakmâ konohâk otmu yâkât wâtŋan kinmâ târârâhâk manmai. Yawu manŋetâ lohimbi belângen manmaiŋe sâam bâleyiŋgimai. Yâhâ hâmbâi âlâkuâk sâam bâleyiŋgim pâpŋum pilâŋetâ lohimbi nombotŋeâmâ ya yengât nâŋgâyiŋgijetâ kakŋe otbuapgât yenŋe biwiyenŋe galemahom mannomai. Yawu manmunŋe Anitâŋe nenekmu ârandânŋe oap nâŋgâm biwiyenŋan ki

hâuyekbuap. ¹⁷Yâhâ Anitâŋe lohimbi belângen manmai ya yengât mâtâp ki maŋguyiŋgimu yengât manmanyenŋe âlepŋe ya ekmâ sâam bâleyiŋgim hâhiwin kakŋan katyekŋetâ yanâmâ yâkŋe tihityenŋe otbuap. Yâhâ yenjahâk otmâ hilipguŋetâ yakât matŋe yingijetâ umatŋe kakŋan mannomai yakât Anitâŋe nâŋgâmu ârandânŋe otbuap.

¹⁸Otmu yenŋe târârâhâk manŋetâ hâhiwin yingijetâ biwiyenŋe ki orotok sâawuapgât nâŋgâm nâŋe Kiristoŋe olowân hâum sâamune nâŋgâŋet. Nen lohimbi kerekŋe otmunŋe bâlemu tosa orop manmain. Yâhâ Kiristoŋeâmâ ki otmu bâleop. Anitâŋe nen kaok nâŋgâningiâkgât Kiristo ikŋak tosanenŋahât otmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Yakât Anitâŋe nâŋgâmu ârandânŋe otmu umutŋe miop. ¹⁹⁻²⁰Kândikum emelâk lohimbiŋe orotmeme bâleŋe otmâ manminiwi yan tâmbânenŋe âlâ, kutŋe Noa, yâkŋe Anitâŋe matŋe yingimu hiliwahomaihât girem den ekyongop. Ekyongomu nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu orotmeme bâleŋe pilâŋetgât Anitâŋe mambotyŋgiop. Mambotyŋgiop yan girem den ya nâŋgâŋetâ helekŋe otmu orotmeme bâleŋe tâtâem otmâ yâhâwi. Yawu otŋetâ imbiŋe naomlipŋe otmu iranlipŋe meyekmu orowâk waŋga kâlehen yâhâwi. Waŋga kâlehen yâhâ tatŋetâ tongelâk pato gem niŋ niŋ sâam gam yâhâ lohimbi Anitâhât hâkâŋ otmâ belângen manbi ya aksisihâk haranyongomu muwi. Sâp patoen lohimbi yaŋe hiliwahonomaihât pat Anitâŋe kuyiŋgiop. Yakât otmâ umutyenŋe hâruyekmu peke kâlehen kinmai. Ya yengâlen Kiristohât umutŋenŋe ari ikŋe den pat ekyongomu nâŋgâwi.

Otmu lohimbi nombolân kalimbu waŋga kâlehen yâhâ tatŋetâ hâmeyeŋe kinop ya yengât yuwu sâamune

nāngānet. Tongelāk gem to niŋ niŋ sām waŋga ya kundutmu yahatmu waŋga kâlehen lohimi tatbi ya hâmeyeŋe kinop. ²¹Yakât dopŋeāk mem toen katyekŋetâ manman kârikŋahât pat otmâ mansai. Toen mem katyekŋetâ manman kârikŋahât pat otmâ mansai yamâ to piriakŋetâ hâkyeŋe salek otmap yawu bia. Yeŋe orotmeme bâleŋe bet pilâm Kiristohâlen biwiyenŋe kepeinŋetâ Anitâŋe biwiyenŋe ekmu ârândâŋ otmu yâkât pat mansai. ²²Otmu Anitâŋe Yesu Kiristo mumuŋambâ mem yahalop yen gurâ yawuâk mem yahatyekmu Kiristo orop himbimân manbisâihât pat kuyiŋgimu mansai. Kiristoŋe Anitâ orop tatmutâ aŋelo himbimân tatmai otmu âi weke, emet amboŋe, senduk banearâ, susun me sâtŋe metŋe topŋe topŋe hânân yu tai kerek yengât kunyeŋe pato tatmap.

Anitâhâlen biwinenŋe kepeim kârihem mannom.

4 Kiristo mem âlâlâ tuhuŋetâ muop yan Anitâŋe menekbuap nāngâm yâkâlen biwiŋe tiŋâk kepeim sâtŋum muop. Otmu yakât dopŋeāk lohimi belângen manmaiŋe yen mem âlâlâ tuhuyekŋetâ mansai. Yawu otyiŋŋinŋetâ Anitâŋe menenekbuap nāngâm yâkâlen biwiyenŋe kepeim kârihem mannomai. Kârihem manŋetâ umatŋe ya pesuk sâyiŋgiwuap yakât kakŋan biwiyenŋe yâkâlenâk kinbuap. Yawu otmâ manŋetâ Manman Bâleŋahât Amboŋe mem ge katyekbe sâm hâum pâpŋum pilâwuap. ²Yakât nāngâm sâp yupâek lohimi belângen manmai ya yengât nāngân nāngân bâleŋe ki watnomai. Girawu manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuapgât nāngâm yâkât den tem lâuwaŋgim mannomai. ³Pâku lohimiŋe yeŋe engatyenŋeâk watmâ orotmeme bâleŋe otmâ manmai yakât dopŋeāk yeŋe manminiwi yamâ yuwu.

Ekŋâlengim tepyeŋe uk sâmu otmâ hilipguminiwi. Otmu to kârikŋe nem biwi hâlim otmâ ki orotŋe otminiwi. Otmu Porom Lâpio hâwim kânāngāŋetâ kinmu ulitgum kâwâ konda otmâ manminiwi. Emelâk orotmeme yawu otmâ manminiwi ya pilâwi. ⁴Yawu gârâmâ sâp yuâmâ pâku lohimiŋe “yen orowâk to kârikŋe nem heronŋe otne,” sâŋetâ ki nāngāyiŋgimai. Yawu otmai ya ekŋetâ sâtŋe otmu meme sâsâ tuhuyekmai. Yawu otyiŋŋinŋetâ kârihem kinmai yan sâm bâleyiŋgim senyeŋan gemai. ⁵Otmu sâp patoen Anitâŋe lohimi kerek, emelâk muwi, me sâp yiwereŋe mansain, me hâmbâi tetem mannomai kerek nengât biwinenŋe ekmâ sâm hâreningiwuap. Sâp yan lohimi belângen manmaiŋe yawu otyiŋgimai yakât den âiân katyekmâ matŋe umatŋe yiŋgimu menomai. ⁶Emelâk embâŋâmbâek lohimi kerekŋe otŋetâ bâlemu yaŋak mum gara gara otbi. Yawu gârâmâ Anitâŋe tatmâ yâhâwuap yakât dopŋeāk umutyenŋe tatmâ yâhâwuapgât Kiristoŋe ya yengâlen ari ikŋe den pat ya ekyongomu nāngâwi.

⁷Manmannenŋe pesuk sâmu Anitâŋe biwinenŋe ekmâ matŋe kâpekningiwuapgât sâp utâpŋuap. Yakât otmâ biwiyenŋe galemahom heŋŋengum yu ya teteyiŋgiwuap ya ekmâ ki pârâk pilânomai. Yawu otmâ Anitâ ulitgum manmâ yâhânomai. ⁸Otmu bukulpnenŋe orop biwinenŋe kepeiakmâ konohâk otmu nanŋangi-main yan otŋetâ bâlemap yakât tosa hewewenŋâk pilâyiŋgimain. Yakât otmâ yeŋe bukulpnyeŋe orop biwiyenŋe kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. ⁹Otmu lomba takanŋetâ emetyenŋan dâim yâhâ katyekŋetâ tatŋetâ sot um yiŋginomai. Yawu otnomai yakât kakŋan ki sâm guhuŋnomai. ¹⁰Otmu Wâtŋat māmāŋahât Heakŋe biwiyenŋan

kionmâ mâmânje otyingimu bulânje ikñiâk ikñiâk teteyingimap. Bulânje teteyingimap yakât dopñanâk âi mem tânahom mannomai. ¹¹Lok âlâ me âlânje Anitâhât den lohimbî kâsikum yinginomai yan den ya tâñ tâñâk kâsikum yinginomai. Otmu lohimbî âlâ me âlânje Kiristohât komot tânyongonomai yan Anitâhât wâtñan kinmâ tânyongonomai. Yawu otyingim mannomai yan Wâtgât Amboñje Anitânje Yesu Kiristo hângângumu ge manman âñje mem teteyingiop yakât nâñgâm lohimbîje Ambonenñje Anitâ sâmb heronje otbâñgim mepaem yâhâmbisâi. Ya bonñanâk.

Umatñe âlâlâ teteningimap yan topnenñe tetemu ekmain.

¹²Bukulipne, yuwu sâmunne nâñgâñet. Sâp yiwerenñe yu umatñe âlâlâ kakyenñan yâhâmu hâhiwin nâñgâm mansai yakât nâñgâñetâ ki sâtñe otbuap. Umatñe yawuya lohimbî ârândânñe teteyingimu biwiyenñe âlâhâlen kepeñetâ tatmap yakât topñe tetemu ekmai. ¹³⁻¹⁴Emelâk Kiristonje orotmeme âlepñeâk otminiop yamâ Yura papatolipnenñaje mem âlâlâ tuhuñetâ hâhiwin nâñgâop. Otmu yenñe yâkâlen biwiyenñe kepeim orotmeme âlepñeâk otmai yakât lohimbî belânge manmainñe nâñgâñetâ gemu sâmb bâleyingim mem âlâlâ tuhuyekmai. Mem âlâlâ tuhuyekmai yan Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakñe yengât biwiyenñan ge mem hewewenñe tuhuyekmap. Mem hewewenñe tuhuyekmu Kiristonje âwurem ge meyekmu manman kârikñan manmâ heronje nâñgâmbisâihât biwiyenñe huruñ sâmu heronje nâñgâmai. ¹⁵Yenñe lohimbî âlâ me âlâ ki yongonñetâ munomai. Me kombo ki tuhuyinginomai. Me ki otmâ hilipgunomai. Me bukulipyenñe yengât manmanyenñe ya ki mem bâleyinginomai. Yâhâ orotmeme bâlenñe

sâmb aran yuwuya âlâ otñetâ lohimbîje matñe yingñetâ hâhiwin nâñgânomai yakât Anitânje nâñgâmu ârândânñe otbuap. ¹⁶Yâhâ yenñe Kiristohâlen biwiyenñe kepeim orotmeme âlepñe otnomai yan lohimbî belânge manmainñe yekñetâ bâlemu mem âlâlâ tuhuyeknomai. Yawu otyingñetâmâ Kiristohât pat mansai yakât nâñgâm Anitâ mepaem topñe ki kurihinomai.

¹⁷Anitânje lohimbî kerek kuwiknenekbe sâmb oap. Yakât otmâ topñe katmâ ikñe lohimbî nengât biwinenñe ekmâ umatñe kaknenñan katmu nâñgâmain yan kuwiknenekmap. Kuwiknenekmap yamâ hâhiwin getek nâñgâmain. Yawu gârâmâ lohimbîje Kiristohât den pat nâñgâñetâ gemu bet pilâm belânge manmai yâhâmâ matñe umatñe ondop âlâ kândâkdâ yingimu menomai. ¹⁸Den yan yuñe emelâk lok âlânje den kulempuop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbîje Anitâhât den lâum manmai ya kuwikyekmâ ya yengât kakyenñan umatñe katmu hâhiwin nâñgâmai. Yawu otyingim yakât kakñan meyekmâ manman sânduhân katyekmu mannomai. Yâhâ lohimbîje Anitâhât den nâñgâñetâ gemu bet pilâm orotmeme bâlenñe tâtâem otmai yâhâmâ hâmbâi yakât matñe amokñan yingimu menomai.” Den yawu tap.

¹⁹Yakât yuwu sâmunne nâñgâñet. Anitânje lohimbî belânge manmai ya yengât mâtâp ki mañguyingimu yanak yengât manmanyenñe ekmâ hâhiwin yingimai. Yawu otyingñetâ Anitâ Tihit tihit Amboñahâlen biwiyenñe kepeim orotmeme âlepñeâk otmâ mannomai. Yawu otñetâ tihityenñe otmâ emelâk pat kuyingñeop yakât bulânje yingimu menomai.

Galem yengât sâop.

5 Kiristoŋe ikŋe komot yengât galemyeŋe man sâŋ ai nihimu mem mansan. Galemyeŋe mansan yakât nâŋgâm lok nombotŋe gurâ yâkât komot yengât galemlipyeŋe mansai ya yengât yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Kiristo orop manbin yapâek nâŋe hoŋ bawaŋgim gaman. Otmu Yura papatolipnenŋe mem âlâlâ tuhuŋetâ hâhiwin nâŋgâm sâtŋum muop yakât topŋe lohimbi ekyongom gaman. Yakât otmâ Kiristoŋe âwurem ge ikŋe lohimbi menenekmâ manman kârikŋan katnenekmu mannom yan nâŋe yâkât sâtŋât otmâ aposolo nombotŋe orop lohimbi galemyongonom. Yakât nâŋgâm girem den yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. ²⁻³Yen Anitâhât lohimbi yengât galemlipyeŋe manŋet sâŋ ai yingwi. Âi ya tiŋâk mem Anitâhât tem lâum lohimbi hoŋ bayingim heŋgeŋgum mannomai. Târârâhâk manmâ hoŋ bayingŋetâ yekmâ girawu manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap yakât topŋe tetemu ekmâ heŋgeŋgunomai. Yeŋe yawu otmâ galemyongom hâmeŋahâlâk ki nâŋgânomai. Me ai ya hâkâŋ kakŋan ki tuhunomai. Me yeŋahât ki nâŋgâŋetâ yahatmu lohimbi umatŋe kakyeŋan katnomai. ⁴Yawu otyingim mannomai yanâmâ. Kunnanŋe pato Yesu Kiristoŋe âwurem ge yengât nâŋgâmu yahatmu yakât hâmeŋeâmâ manman kârikŋan katyekmu manmâ yâhâmbisâi.

Lohimbi inŋe yengât sâop.

⁵Yâhâ lohimbi inŋe mansaiŋeâmâ galemlipyeŋe yengât nâŋgâyingŋetâ yahatmu amutyenŋan mannomai. Yen kerekŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmâ buku oraŋgim hoŋ bahaŋginomai. Den yan yuŋe emelâk

lok âlâŋe Anitâhât den âlâ kulempuop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmap yamâ Anitâŋe nâŋgâyingimu gemu mem ge katyekmap. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmai yamâ mem hewewenŋe tuhuyekmâ tihityeŋe otmâp.” Den yawu tap.

⁶Yakât otmâ yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Sâp yiwereŋe yuâmâ yeŋe umatŋe kakŋan mansai. Yâhâ hâmbâi Anitâŋe ikŋahâk nâŋgâmu ârândâŋ otbuap yan manman sânduhân katyekmu mannomai. Yakât nâŋgâm Anitâ Wâtŋât Amboŋe yâkât amutgen karakmâ tem lâuwangim mannomai. ⁷Yâkŋe tihityeŋe otmâp gârâmâ yeŋe yâkât wâtŋan kinmâ umatŋe âlâlâ kakyeŋan yâhâwuap yakât nâŋgâm ki gorâyingiwuap.

⁸Kasanenŋe Satanŋe mem bâlenenekmu hiliwahonomgâlâk nâŋgâmap. Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkŋât den âlâen hâum sâŋmune nâŋgâŋet. Puaiaŋe bau membe sâŋ to ginŋan sip galem tuhumm tatmap. Yawu otmu bau to ginŋambâ tomot tuhumu in yawu urutmâ lâum toen kioŋmap. Toen kioŋmu harangumu mumu yanâmâ nem kereŋgetmap. Yakât dopŋeâk nenŋe manman bâleŋahât paŋgoŋân kioŋmâ hiliwahonehât Satanŋe paŋgoŋ katmap. Yakât otmâ yeŋe hiliwahomaihât nâŋgâm biwi golâek manmâ galemahom mannomai. ⁹Kiristohât lohimbi hânŋan kulempŋan manmâ arai ya yengât kakyeŋan umatŋe âlâlâ yâhâmu hâhiwin nâŋgâm mansai. Yawu manmâ Kiristohâlen biwiyenŋe tiŋâk kepeim mansai. Yâhâ yeŋe umatŋe âlâlâ kakyeŋan yâhâmu hâhiwin nâŋgâm mansai. Yakât otmâ ya yengât nâŋgâm yeŋe Kiristohâlen biwiyenŋe tiŋâk kepeim wâtŋan

kinjetâ Satanje mem ge katyekbe sâmu hâum pâpgum pilâwuap. ¹⁰Sâp ki kâlep otmuâk umatje yu pesuk sâmu Anitâ Biwi Sânduk otmu Tihit tihit Amboņaje manman sânduhân katyekmu mannomai. Yawu otmu yâkât wâtņan kinmâ biwijeņe galemahom heņgeņgum mannomai. Otmu Kiristo orop biwijeņaje kepeiakmâ konohâk otmu manjetâ Anitâje meyekmâ manman kârikņahât pat kuyiņgiop yakât bulâņe yingimu menomai. ¹¹Anitâ Wâtgât Amboņe heroņe otbaņgim mepaem manmâ yâhânom. Ya bonņanâk.

Den bâiņe sâmu hâreop.

¹²Bukulipne, den bâiņe sâmu hâre-woman. Nâņe bukenenņe Sila den pâņe tâlâwâk yu ekumune yeņgât kulemgwap. Anitâ ikņjak mâmâņe otnihimu Kiristo-

hât den bulâņe lohimbi kâsikum yingim gaman. Otmu yeņgât biwijeņe orotok sâmapgât Anitâje tihitnenņe otmap yakât ekyongoan. Otmu Kiristohât den ekyongomune nâņgâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwijeņaje kepeim manmâ gai yawuâk manmâ yâhânomaihât naņgan.

¹³Otmu Kiristohât lohimbi nâ orowâk Bawilon kapiân mansain yâkņe yawuâk nâņgâyiņgiain. Otmu nanne Mareko orowâk tânahom Kiristo hoņ bawangi-mait yâkņe gurâ yawuâk nâņgâyiņgiap.

¹⁴Yen Kiristohâlen biwijeņaje kepeim mansaiņe heroņe naņganņinomai.

Otmu Kiristo orop biwijeņaje kepeiakmâ konohâk otmu wâtņan kinjetâ biwijeņe sânduk sâmu mannomai. Bâiņ.

Nâ bukuyeņe,
Petoro

2 Petoro

Petoroŋe ekap betŋan kulemguop.

1 O bukulpne,
¹ Nâmâ Simon Petoro. Yesu Kiristoŋe aposolo âi sâam nihimu mem hoŋ bawaŋgim manmâ gan. Anitâŋe Yesu Kiristohât aposololipŋe nengât biwinenŋe mem hewewerŋe tuhumu Kiristohâlen biwinenŋe kepeim manmain. Otmu yakât dopŋeâk yengât biwiyeŋe mem hewewerŋe tuhumu yâkâlen biwiyeŋe kepeim manmai. Anitâ yet Yesu Kiristo dopyetŋe konohâk. Yakât otmâ Kiristoŋe lohimi âlâhât nâŋgâmu yahatmu âlâhât nâŋgâmu gemu yawu ki otmap. Yâkŋe lohimi hârok ârândâŋâk wawaenenekmap.

² Awoŋnenŋe Anitâ otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristoŋe engatyetŋeâk otmâ nâŋgâŋgim tihityeŋe otmawot. Yawu otmawot yakât yâk yetgâlen biwiyeŋe kepeim denyetŋe lâum manmâ gai. Otmu yawuâk torokatmâ manŋetâ biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe kepeiakmâ konohâk otmâ sânduk sâam yâhâwuapgât nâŋgâm Anitâ ulitgum gaman.

Kiristohâlen biwinenŋe kepeim kârihem mannom.

³⁻⁴ Anitâ yahat yahatŋe, Wâtgât Amboŋe menenekmâ ikŋe laŋinŋan katnenekmu orowâk mannomgât pat kuningiop. Yakât otmâ Yesu Kiristoŋe âwurem ge menenekmâ himbimân yâhâ manman âilonŋoân katnenekmu mannom. Yakât nâŋgâmunŋe âlâ kândâkdâ otmap. Otmu nenŋe yâkâlen biwinenŋe kepeim tem lâuwaŋgim manmunŋe mâmâŋe otningimu târârâhâk manmain. Otmu yawuâk torokatmâ manmâ yâhâmunŋe nenekmu ârândâŋ otmu Kiristoŋe

âwurem ge menenekbuap. Sâp yan Hiliwaho Hiliwaho Amboŋe âlâkuâk biwinenŋan kioŋmu ekŋâleangim otmâ hilipgunomgât dop ki tetewuap. Yawu otmâ Anitâŋe mem koko salek tuhunenekmu yetŋe orowâk Kiristo orop biwinenŋe kepeiakmâ konohâk otmu manman âilonŋoân manmâ yâhâmbisâin. ⁵ Yakât nâŋgâm Kiristohâlen biwiyeŋe tiŋâk kepeim manmanyenŋe kelihakmu kârihem mannomai. Yawu manŋetâ wuân me wuân teteyiŋgiwuap yan girawu otŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuapgât nâŋgâŋetâ keterakiŋgiwuap. ⁶ Otmu nâŋgâŋetâ keterakiŋgiwuap yakât kakŋan otŋetâ bâlemapgât biwiyeŋe galemahom mannomai. Yawu manŋetâ lohimi belângen manmaiŋe senyenŋan genomai me otmain yawuâk otŋet sâam engatyenŋan genomai. Yawu otŋetâ Kiristohâlen biwiyeŋe tiŋâk kepeim Anitâhât tem lâuwaŋgim uwawapŋe bia manmâ ki lohotŋe otnomai. ⁷ Yawu otmâ Kiristohât lohimi orop biwiyeŋe kepeiakmâ konohâk otmu tânahom mannomai. Otmu lohimi kerek buku otyiŋgim manmâ yâhânomai. ⁸ Den sâam aran yu tâŋ tâŋâk watmâ Kiristohât tem lâuwaŋgiŋetâ manman âlepŋahât bulâŋe topŋe topŋe yengâlen tetem heŋgenguwuap. Yawu otmu Kutdânenŋe Yesu Kiristohât biwiŋan girawu tatmap ya nâŋgânomai. ⁹ Yâhâ Kiristoŋe tosayaŋhât otmâ mumu Anitâŋe tosayaŋe pilâŋgiop yakât ikŋe lohimi nombotŋe biwi nâŋgân nâŋgânyeŋe manŋuakmu gulip malap manmai. Yawu manmâ den sâam aran yu nâŋgâŋetâ gemu bet pilâm girawu manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap yakât ki nâŋgâm manmai.

¹⁰ Yâhâ yenâmâ Anitâŋe dâiyekmu Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mem hewewerŋe tuhuyekmu yâkâlen

biwiyenje katjetâ nine nanne baratne sâam meyekmâ manman kârikjahât pat kuyingiop. Pat yakât bulâne biatyingimapgât yâkâlen biwiyenaje tinâk kepeim yu ya otjetgât den ekyongoan yu watmâ manmâ yâhânômai. Yawu manmâ ki otmâ tâpikgum Kiristohât mâtâp pilâm mâtâp bâleñan arinômai. ¹¹Otmu sâp patoen Anitâne biwiyenje ekmâ matje kâpekyingiwuap yan Kutdânenje Yesu Kiristone âwurem ge sârereyekmu Anitâne manman kârikñan katyekmu herone kakñan manmâ yâhâmbisâi.

Petoroje mum pilâyekbuapgât sâop.

¹²Den ekyongoan yu emelâk aposololipne lok nombotje orop yen kâsikum yingimunje nângânetâ bulâne otmu biwiyenjan katmâ nângâm gai ya nanñan. Yawu gârâmâ den yu nângâm mem mete tuhum mannomaihât ekyongom yâhâwom. ¹³⁻¹⁴Aiop sâp ki kâlep otmuâk mum pilâyekbom yakât emelâk Kutdânenje Yesu Kiristone eknohop. Yakât otmâ inânñan den ekyongoan yu nângâm biwiyenjan katmâ nângâmâk manjetgât biwiyenjan kionmâ yâhâwom. Yakât nângâmune ârandâñ otmap. ¹⁵Otmu pilâyekbom yakât kakñan den kulemgum katyngian yu sâlikum nângâm mem mete tuhum mannomai.

Anitâne Yesu kun kundenje mem âlâ tuhumu ekbi yakât Petoroje sâop.

¹⁶Kutdânenje Yesu Kiristone âwurem gewuap yan wâtje pato tetemu ekmunje âlâ kândâkdâ otbuap yakât den emelâk kâsikum yingiwun. Den kâsikum yingiwun yamâ loggât nângân nângân ki watmâ den golâ kâsikum yingiwun. Nenne yâk orop manmâ yâkñe olop miop ya ekmunje âlâ kândâkdâ otmu Anitâ orop dopyetje konohâk oap yawu nângâwin. ¹⁷⁻¹⁸Nenne yâk

orowâk pumje âlâen yâhâwin yan âwâne Anitâne yâkât nângâmu yahatmu kulem âlâ yuwu mem ekmunje âlâ kândâkdâ olop. Anitâne Kiristohât kun kundenje mem âlâ tuhumu senñaje emetsenje pilâmu irik irik sâmap yawuya tetemu ekbin. Otmu sângumñajeâmâ kaok bolañ otmu ekbin. Yawu otmu Anitâ yahat yahatje, Lanjinhât Amboñaje yuwu sâop. “Bulânñanâk yuâmâ nine nanne ombe bisine. Nâne biwinañe yâkâlâk nângâman.” Anitâne himbimâmbâ den yawu sâmu nângâwin.

¹⁹Otmu embâñan emet inânñan Anitâne poropetelipne den âlâlâ ekyongomu kulemguwi yakât bulâne tetewuap nângâm engat yâhâp ki otmain. Otmu yeje gurâ Anitâhât den tâñ tâñâk watnomaihât nângâm den âlâen hâum sâmune nângâñet. Kapi âlâen arine sâam otmâ omoñdâne lambe saum ya lanjinnan mâtâp ekmâ arimain. Yâhâ emet hañ sâwe sâam otmap yanâmâ pitu kâmpje papato yañe tetemap. Yawu tetemu tatmâ yañak emet hañ sâmu emetsenje ga takamap. Yakât dopñeâk Kiristone ki âwurem gemu mansain sâp yuâmâ Anitâhât den sâlikum nângâmunje hañ sâningimu Kiristohât mâtâp watmâ yâhânôm. Yâhâ âwurem gewuap yanâmâ ikñe lanjinnaje biwi nângân nângânnenñan pilâmu Anitâ yet Kiristo yetgât biwiyetjan âlâlâ tatmap ya topñambâek nângânôm. ²⁰⁻²¹Emelâk emet inânñan Anitâhât poropetelipñaje yâkât den kulemguwi yamâ yeje nângân nângân ki watmâ den ya kulemguwi. Wâtgât mâmâñahât Heakñe Anitâhât den biwiyenjan katmu ya kulemguwi. Yakât otmâ lohimbî âlâ me âlâne yeje engatyeneâk otmâ den ya sâam kusânâk bukulpipene ekyongonomaihât dop âlâ ki tap. Den yan yu biwiyenjan katmâ nângâm mannomai.

Lok perâkŋe yengât sâop.

2 Emelâk Anitâhât poropetelipŋe yâkât den Isirae lohimbi ekyongominiwi. Sâp yan lok perâkŋe oain sâm oain sâm otmâ den perâkŋe kâityongominiwi. Yakât dopŋeâk lok perâkŋe yengâlen taka Kiristohât den kelaŋgamâ kâsikum yinginomai. Yâhâ Kiristone yeŋe toсахât otmâ kaweyenân kinmu kuŋetâ muop yakât nâŋgâŋetâ tâŋât otmu betgumai. Yakât otmâ hiliwahonomaihât pat mansai. ²Otmu Kiristohât den kelaŋgamâ kâsikum yinginetâ nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu lohimbi dondâŋe hioŋakmâ yâk yengâlen torokatnomai. Yâk yengâlen torokatnomai yan lohimbi belâŋgen manmaiŋe manmanyenŋe ekmâ sâm ge katyekmâ Kiristohât den pat nâŋgâŋetâ gewuap. ³Lok perâkŋe yengât iri sikumyeŋe ekŋâlem meyingine sâm den golâ ekyongonetâ nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu tewetsenŋe yinginomai. Yawu otyinginomai yakât matŋe umatŋe yingimu menomaihât Anitâŋe sâp kalop. Sâp kalop ya ekmu ârândâŋ otmu matŋe yingimu mem hiliwahonomai.

⁴Bulâŋanâk Anitâŋe matŋe umatŋe yingimu menomai yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Kândikum emelâk aŋelo nombotŋe Anitâhât den kum otmâ hilipguwi yakât matŋe nâpumân panyekmu ge omoŋ kâlehen tatmâ gai. Yawu tatmâ yâhâŋetâ sâp pato tetewuap yan den sâm hâreyingim matŋe umatŋe yingimu mem hiliwahonomai. ⁵Otmu emelâk embâŋân lohimbiŋe Anitâ betgum orotmeme bâleŋe otmâ manminiwi. Yawu otmâ manŋetâ lok âlâ, kutŋe Noa sâm, lohimbiŋe Anitâhât den lâum manŋetâ yekmu ârândâŋ olâk sâm yâkŋe girem den ekyongominiop. Otmu girem den ya ekyongomu nâŋgâŋetâ helekŋe otmu orotmeme bâleŋe tâtâem otŋetâ yaŋak Anitâŋe

nâŋgâmu tongelâk giop. Tongelâk gemu to niŋ niŋ sâm lohimbi bâleŋe ya asisihâk haranyongop. Yâhâ lohimbi nombolân yâhâp Noa orop waŋgaen yâhâ tatbi yawuâk hâmeyeŋe kinop.

⁶Otmu kapi yâhâp, kutyetŋe Sotom yet Gomora, ya ambolipŋe gurâ Anitâhât hâkâŋ otmâ orotmeme bâleŋe otminiwi yakât matŋeâmâ kâlâpŋe ge sem gulip tuhuyehop. Ya yengât den pat nâŋgâmunŋe tetemap yan lohimbiŋe orotmeme bâleŋe otmai yakât Anitâŋe matŋe yingimu menomai nâŋgâm engat yâhâp ki otmain. ⁷⁻⁸Kâlâpŋe Sotom otmu Gomora kapi ambolipŋe sem gulip tuhuyehop yan Anitâŋe lok âlâ, kutŋe Lot sâm, yâkât nâŋgâwaŋgimu hâmeŋe kinop yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lotŋe Anitâhât tem lâuwaŋgim orotmeme âlepŋeâk otminiop yakât ekmu ârândâŋ olop. Yâhâ kapi ambolipŋeâmâ Anitâhât den kum den bâleŋe sahaŋgim orotmeme bâleŋe hilâm ârândâŋâk otŋetâ Lotŋe yekmu tepŋe dondâ bâleminiop. Yawu manopgât otmâ Anitâŋe nâŋgâwaŋgimu hâmeŋe kinop.

⁹⁻¹⁰Yakât dopŋeâk lohimbi Anitâhât tem lâuwaŋgim manmaiŋe manman bâleŋahât paŋgoŋân kioŋmaihât meyekmâ manman âlepŋan katyekmu manmai. Yâhâ lohimbiŋe Anitâhât den kum yeŋe engatyenŋeâk watmâ orotmeme bâleŋe ekŋâlem otmai yakât matŋe umatŋe sâp patoen yingimu menomai. Yakât otmâ hiliwahonomaihât pat kuyingimu mansai.

Lok perâkŋe ya yengât wâtyeŋe pato ki tatyingiap. Yawu gârâmâ yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmu Anitâhât aŋelolipŋe ikŋe orop himbimân tatmai ya yengât nâŋgâŋetâ gemu sâm bâleyingimai. Yawu otmâ aŋelo yaŋe matŋe ningimai sâm yakât ki gorâyingimap. ¹¹Yâhâ Anitâhât aŋelolipŋe ya yengât wâtyeŋe

pato tatyngiap. Yawu tatyngiap yamâ yâkât senjan kinmai yan ajeło bukulipyenje nombotjanje otmâ hilipgunjetâ Anitânje betyongomu tatmai ya yengât ki sâm bâleyingimai.

¹²Yâhâ lok perâkne ya yengât topyenje yuwu sâmune nângânet. Anitânje sonjo bau otmu nâi seloŋ topne topne katmu ekmain yamâ umut biwiyenje bia. Otmu nenje hat ari kum taka um nenomgât sâm kalop. Yâhâ lok perâknanje yu yakât topne nângâm pâpgum ihilâk sâm bâlemai. Yakât otmâ yekmunje biwiyenje bia mansai yawu otmâp. Otmu sonjo bau kumain yakât dopneâk sâp patoen Anitânje lohimi perâkne ya hilipyongowuap. ¹³Yâkne lohimi hâhiwin yingjetâ umatne kaknan manmâ gai. Yakât matne sâp patoen Anitânje yenje gurâ yawuâk hâhiwin yingimu umatne kaknan mannomai. Otmu yâkne yuwu otjetâ dondâ bâlemap. Lohimi senyenjan kinmâ yu ya eknâlem otnehâlâk nângâm otmâ hilipgumai. Otmu yen menduhuakmâ sot nemai yan yengâlen torokatmâ to kârikne nem biwiyenje hâlim otmu otjetâ bâlemu anjun yingimai. ¹⁴Otmu imbi âlâ me âlâ yekmai yan ya yengât nângâm biwiyenjanje otmâ tâpikgum tosa memai. Otmu orotmeme bâlenje ya eknâlem otnehâlâk nângâmai. Otmu lohimi nombotjanje biwi yâhâp manmai ya yengât engatyenan geŋetâ otmâ tâpikgumai. Bukulipyenje yengât iri sikumyenje miaknehâlâk nângâm mem lohotne tuhuyekmai. Yakât otmâ Anitânje matne umatne yingimu menomaihât pat kuyingimu mansai.

¹⁵Yâkne Kiristohât mâtâp bulâne ya pilâm lok âlâ, kutne Bileam, Beoro nanje, yâkne olop yawuâk otmâi. Yakât yuwu sâmune nângânet. Bileamne hâmenje membom nângâm Isirae lohimi sait kakyenan pilâwe

sâm ariop. ¹⁶Arimu Anitâhât ajeło âlâne Bileamgât donji laenje mem purik pilâwangimu amboŋe den ekuop. Den ekumu nângân nângânne keterakbangimu sait kakyenan ki pilâop. Yawu.

¹⁷To senje saŋ kititiŋ sâmâp yapâ to ki osomain. Otmu elem kârikne mem emet mem mangumap yamâ gelâk ki gemap. Yakât dopneâk lohimbije lok perâkne yengât denyenje nângânetâ den yanje buku ki meyingimâp. Yakât otmâ sâp patoen Anitânje lok perâkne ya pilâyekmu yaehen ge omoŋ bâlenjanje sâhâyekmu tatnomai. ¹⁸Yâkne yehâhât nângânetâ yahatmu nângân nângân tâŋât lohimi kâsikum yingimai yakât yâkne nângânetâ yahatmap. Otmu lohimi nombotjanje pâku lohimi yengâlembâ dâiakmâ Kiristohâlen biwiyenje katjetâ sâp ki kâlep oap. ¹⁹Lohimi yawuya yengât engatyenan ge lok perâknanje yuwu sâm ekyongomai. “Kiristonje girem den yapâek holanjenekmu engatnenneâk watmâ yu ya otmâ mannomgât dop tap.” Yawu sâm engatyenan geŋetâ orowâk otmâ tâpikgumai. Yawu otmâ Manman Bâlene Amboŋahât paŋgoŋân yâhâpne kionmâ yâkât amutgen manmai. ²⁰Yakât yuwu sâmune nângânet. Lohimbije orotmeme bâlene bet pilâm Kutdânenne Yesu Kiristohâlen biwiyenjanje kepeinetâ manman bâlenjahât paŋgoŋâmbâ holanyekmâ tihityenje otmâp. Yawu gârâmâ orotmeme bâlene bet pilâwi ya miwirikum Manman Bâlene Amboŋahât paŋgoŋân âlâkuâk kionmâ yâkât amutgen mannomai yanâmâ hiliwahonomaihât pat mannomai. Yawu mannomai yanâmâ emelâk Kiristohâlen biwiyenjanje ki kepeiwi sâp yan tosayenjahât matne menomai sâop ya wangim Anitânje matne amoknan yingimu menomai. ²¹Lohimi

nombotņaje girawu manņetâ Anitâņe yekmu ârândâņ otbuap yakât topņe pâpgum orotmeme bâleņe tâtâemâk otmâ belângen manmai. Lohimbi yawu yamâ Anitâņe matņe yingimu menomai. Yâhâ lohimbi nombotņe âlâņeâmâ Kiristohât den nâņgâņetâ bulâņe otmu yâkâlen biwiyeņaje kepeim manmai. Yawu otmâ yakât kakņan yâkât nâņgâņetâ gemu orotmeme bâleņe miwirikum Kiristo betgunomai. Yawu otnomai yâhâmâ sâp patoen Anitâņe lohimbi belângen manmai matņe yingimu menomai ya wangim matņe amokņan yingimu menomai.²² Kiristo betgumai ya yeņgât nâņgâm den âlâen hâum sâmain yakât nâņgâmune bulâņe oap. Den yamâ yuwu tap. Sosoņe mohatmap yamâ benņe yâhâpņe nemap. Otmu bauņe bokosohân dakakmap. Dakakmu hâkņe bokosohâk pato otmap ya hârâņ sâm bererek sâm gemu âlâkuâk ari bokosohân dakakmap. Yakât dopņeâk lohimbi orotmeme bâleņe aņgoân otbi ya miwirikum otņetâ dondâ bâlemap.

Bulâņanâk Kiristoņe âwurem ge menenekbuap.

3 Bukulipne, yuwu sâmune nâņgâņet. Yeņe girawu manņetâ Anitâņe yekmu ârândâņ otbuap yakât topņe emelâk kâsikumu yingimune nâņgâwi. Otmu yeņe den ya nâņgâm biwiyeņan katmâ galemahom târârâhâk manņetgât pepa âlâ kulemgum katyingimune ekbi. Otmu yâhâpņe yu kulemgum katyingian.² Emelâk Anitâņe ikņe poropetelipņe den ekyongomu kulemgui. Otmu Kutdânenņe Yesu Kiristo tihitnenņe otmapņe nen ikņe aposololipņe den eknongomu kâsikumu yingimunņe naņgai. Den ya kerehâk nâņgâm heņgeņgum biwiyeņan katmâ manmâ yâhânomaihât yuwu sâmune nâņgâņet.³ Sâp pato tâlâhuwuap

yan lohimbi nombotņaje yeņe eņgatyeneâk watmâ yu ya ekņâlem otmâ hilipgunomai. Yawu manmâ Kiristoņe âwurem ge menenekbuapgât sâop den yakât nâņgâņetâ bulâņe bia otmu yuwu sâm yeņgât senyeņan genomai.⁴ “Kiristoņe “âwurem ge meyekbom,” sâop yamâ nenņe ki eksain. Wosan taka tap ya sâņetâ ari ekne. Anitâņe hân hibim kândikyotgowâmbâek lohimbi nengât manmannerņe dop konohâk tatmâ gamap. Otmu tâmbâlipnenņe mum gara gara otbi yawuâk nen gurâ mumain.” Yawu sâm senyeņan genomai.⁵ Yawu sâm senyeņan genomai yan Anitâhât den nâņgâņetâ gemu yeņe nâņgân nâņgân watmâ sânomai. Yakât yuwu sâmune nâņgâņet. Kândikum emelâk topņe katmâ Anitâņe sâmu biaembâ hân hibim teteop. Otmu saru keterakmu hân teteop. Otmu elem kulewoņboņ tetem yapâek gelâk gemap. Gelâk gemu yaņak nak me senņe âlâlâ topņe topņe tetem âi omoņ omoņ otmâ yahatmap.⁶ Otmu lohimbiņe Anitâ betgum otņetâ bâleop yakât matņe yâkņe sâmu tonjelâk gemu to niņ niņ sâm lohimbi otmu senņe âlâlâ waņgaen ki yâhâwi ya aksisihâk haranyongop.⁷ Otmu sâp pato tetewuawân Anitâņe sâmu hân hibim ekmain yu kâlâpņe sem gulip tuhuwuapgât sâm kalop. Sâp yan Anitâņe lohimbi kerek nengât biwinnenņe ekmâ sâm hâreningiwuap. Yawu otmâ lohimbiņe yâkâlen biwiyeņaje ki kepeimai yamâ matņe yingimu mem hiliwahonomai.

⁸⁻⁹ Otmu lohimbi nombotņaje “Wongât Anitâņe Kiristo in yawu ki hâņgângumu âwurem gemap?” yawu sâmai yakât yuwu sâmune nâņgâm biwiyeņan katņet. Anitâņe sâpgât ki nâņgâmap. Yakât otmâ yambu 1000 yakât biwiņan yu ya tetemap yakât nâņgâmu hilâm konok biwiņan

tetemu yawu otmap. Yamâ angoânâmâ lohimbiye orotmeme bâleje bet pilâm Kiristohâlen biwiyeye katjetâ manman kârikjahât pat kuyingimu manjetgât nângâm mambotyingimâp.

¹⁰Kutdânenje âwurem gewuap yakât nângâjetâ keterakyingiâkgât den âlâen hâum sâmune nângâjet. Kapi ambolipje yengât kasalipyeñaje sâp girawuân taka itit kiom tuhuyingimoi ya ki ekyongomai. Kapi ambolipjeñaje ki nângâmâk manjetâ kasalipyeñaje pârâk sânsânâk taka yongom kiom tuhuyingimai. Yakât dopjeâk Kiristone pârâk sânsânâk gewuap. Sâp yan kâlâp punduñ sâm himbimân emetsenje pitu âlâlâ ya kerehâk munje orowâk sem gulip tuhuwuap. Otmu hânân yu senje âlâlâ topje topje yu gurâ yawuâk sem gulip tuhuwuap. ¹¹Yakât nângâm yeje manman bâlejambâ keterakmâ Anitâhât tem lâuwangim târârâhâk mannomai. ¹²⁻¹³Otmu Anitâje sâmu kâlâp pato punduñ sâm himbimân emetsenje pitu otmu hânân senje âlâlâ ya kerehâk sem gulip tuhuwuap. Yakât kakñan yâhâpje sâmu hân himbim ango tetewuap. Hân himbim ango tetemu yan mem katyekmu koko salehâk manjetâ yekmu ârandâñ otbuap. Yakât pat emelâk kuyingimu tap. Yakât otmâ sâp pato tetemu Kiristone âwurem ge meyekbuap yakât nângâm biwi nângân nângânyeñaje kilik kilik sâmu mambotbangim mannomai.

¹⁴Yawu mambotbangim mannomai yanâmâ Anitâje yekmâ “nine nanne baratne koko salek,” sâm kaok nângâyingiwuap. Yakât nângâm Kiristohâlen biwiyeyeñaje tiñâk kepeim manmanyeye kelihakmu kârihem mannomai. ¹⁵Otmu Anitâje Kiristo in yawu ki hângângumu âwurem gewuap. Otmu ki âwurem gewuap yan lohimbiye yâkâlen biwiyeyeñaje kepeinetâ Anitâje tosayeye pilâyingiwuapgât mâtâp

ki hâreakmâ tâñ sâwuap. Yakât nângâm “Wongât Anitâje in yawu ki hângângumu gemap?” yeje yawu ki sânomai. Den yan yuje Pauloñe den kulemgum katyingimu ekbi ya miap. Yakât yuwu sâmune nângâjet. Anitâhât biwiñan nângân nângân âlâlâ tatmap ya Wâtgât mâmâñahât Heakje mem bukunenje Paulo yâkât biwiñan katmu yâkñe kulemgum katyingimu ekbi. ¹⁶Pauloñe ekap âlâlâ katyingiop yan den yuwuâk kulemgum katyingiop. Yawu gârâmâ den kulemgum katyingiop ya lohimbi nombotñaje sâlikum nângâjetâ ki keterakyingimu nângân nângânyeye hâlim milim otmap. Yakât otmâ den ya kelangtmâ bukulipyeñe kâsikum yingimai. Yawu gârâmâ emelâk Anitâhât poropetelipje otmu lok nombotñaje yâkât den kulemgumi ya yâkñak yawuâk kelangtmâ bukulipyeñe kâsikum yingimai. Yakât otmâ yeñahâk otmâ tâpikgum hiliwahonomaihât pat mansai.

¹⁷Den yu emet inânñan ekyongoan. Lok nombotñaje Anitâhât den kum yeje engatyeneâk watmai. Lok yawuyeye yengâlen taka engatyeneñ geñetâ nângân nângânyeye hâlim milim otmu manman bâlejahât pañgoñan kionmaihât biwiyeye galemahom mannomai. ¹⁸Otmu sâp yiwereñe yuâmâ Kutdânenje Yesu Kiristohâlen biwiyeyeñaje kepeim manmai ya wangim yâkâlen biwiyeyeñaje tiñâk kepeim yâkât den tiñâk lâum mannomai. Yawu otnomai yanâmâ yâkñe tihityeye otmu manman âleñjahât bulâñe yengâlen teteap ya wangim bulâñe topje topje teteyingiwuap. Yakât nângâm Kiristo mepaem manmâ yâhâmbisâin. Ya bonñanâk.

Nâ bukuyeye,
Petoro

1 Yoane

Yoaneŋe ekap aŋgoân kulemguop.

1 O bukulpne,
¹⁻²Anitâhât Kâi Toka yaŋe manman kârikjahât amboŋe oap. Otmu Anitâŋe hân himbim ki kândikyotgop yapâek Anitâ orop tatmâ gaowotjak tatmâ gawot. Otmu himbim pilâm ge imbihâlembâ tetem lok otmâ hohetnenŋan manop. Otmu nen aposololipŋe menenekmu orowâk manbin. Manbin yan manman kârikŋan mannom yakât den pat eknongomu nâŋgâmunŋe bulâŋe olop. Yakât otmâ nenŋe den pat ya yen ekyongom gawin. Den ya torokatmâ ekap yu kulemgum katyŋŋian. ³⁻⁴Nenŋe Anitâ yet nanŋe Yesu Kiristo orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu biwi hero kakŋan manmain. Otmu yeŋe yawuâk manmâ Kiristohât lohimbi orop nanŋaŋŋim buku oraŋŋim mannomaihât ekap yu kulemgum katyŋŋian.

Anitâ Koko Salek Amboŋe lajŋnjan tatmap.

⁵Anitâhât biwiŋan nâŋgân nâŋgân âlâlâ tatmap yakât topŋe ikŋe nanŋaŋe sâŋ tetem eknongop. Yakât yuwu sâŋune nâŋgâŋet. Anitâ Koko Salek Amboŋe lajŋnjan tatmap. Otmu lohimbiŋeâmâ omoŋ biwiŋan manmâ orotmeme kiŋŋoŋ otmâ tosa mem manmai. Yâhâ Anitâhâlen ya âlâ ki tap. ⁶Nenŋe “Anitâ orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmap,” yawu sâŋ bukulpnenŋe ekyongomain. Yawu ekyongomain yamâ nenŋe otmunŋe bâlem gamap yan den perâkŋe kâityongom Anitâhât den bulâŋe ya ki lâumain. ⁷Yâhâ nenŋe Anitâ Koko Salek Amboŋahât den nâŋgâmunŋe haŋ sâningimu yâkât tem

tiŋâk lâuwangim manmain. Yawu otmâ manmain yan Kiristoŋe nengât toсахât otmâ sâreerenekmâ muop yakât nâŋgâm Anitâŋe nenŋe tosa otmain ya pilâningimap. Tosa pilâningiap nâŋgâm bukulpnenŋe orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu heroŋe nâŋgawangim mepaemain.

⁸Nenŋe Anitâhât den bulâŋe yakât pâpgum, “Nenŋe koko salehâk manmain,” sâmain otmuâmâ perâk sâmain. Nenŋe yawu otmâ hiliwahonongât mâtâp ya watmain. ⁹⁻¹⁰Yâhâ nenŋe “Orotmeme bâleŋe âlâ ki otmain,” sâmain yanâmâ Anitâhât den nâŋgâmunŋe ki bulâŋe otmap. Yawu otmâ “Anitâŋe den perâk sâmap,” yawu nâŋgâm hilipgumain. Nenŋe tosanenŋe sâŋ tetemunŋe Anitâŋe pilâningiwuapgât den sâŋ kalop ya kum ondop âlâ ki otbuap. Yakât nâŋgâm biwinenŋe ekmâ orotmeme bâleŋe wuân me wuân otbin yakât nâŋgâmunŋe haŋ sâningimu bukulpnenŋe yeŋgât senyeŋan kinmâ sâŋ tetem Anitâ ulitgunom. Yawu otnom yanâmâ Anitâŋe tosanenŋe pilâningiwuap.

Kiristoŋe Anitâ orop tatmâ nengât sâŋ ulitgumap.

2 ¹⁻²Yeŋe otŋetâ bâlemu tosa memaihât ekap yu kulemgum katyŋŋian. Yesu Kiristoŋe ki otmâ tâpikguop yamâ lohimbi kerek nengât tosanenŋahât otmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Otmu mumuŋambâ yahatmâ himbimân yâhâ Anitâ orop tatmâ nengât sâŋ ulitgumap. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâŋe otŋetâ bâlewuap yan yakât nâŋgâm Anitâ ulitgunomai. Yawu ulitguŋetâ yâkŋe Kiristohât nâŋgâm tosayeŋe pilâŋyŋgiwuap.

³Nenŋe Anitâhât tem lâuwangimain yan yâkŋe nenekmu ârândâŋ otmu

yâk orop biwinenņaje kepeiakmâ konohâk otmap yawu nângâmain.⁴ Yâhâ lohimbi nombotņaje “Nenņe Anitâhâlen biwinenņaje kepeim mansain,” sâmai yamâ yâkât den loņgâemai. Lohimbi yawuyaje Anitâhât den nângâņetâ helekņe otmu den perâk sâmai.⁵⁻⁶ Yâhâ nenņe Anitâhât den tâņ tâņâk watmâ tem lâuwaņgimain yan yâkņe wawaenenekmâ mâmâņe otningimap. Mâmâņe otningimap yakât bulâņeâmâ Yesuņe buku otningiop yawuâk nenņe bukulpnenņe orop buku oraņgim manmain. Ya ekmâ yâk orop biwinenņaje kepeiakmâ konohâk otmap yawu nângâmain.

Nenņe buku oraņgim mannom.

⁷Bukulpne, yuwu sâmunne nângâņet. Kiristoņe lohimbi kerek buku otningiop. Yakât otmâ yeņe Anitâ orop biwiyeņaje kepeiakmâ konohâk otmu Kiristoņe buku otyiņgiop yawuâk yeņe gurâ buku oraņgim mannomaihât den emelâk kâsikum yiņgimunņe nângâwi. Den yu yawuâk kulemgum katyiņgian.⁸ Yâhâ Anitâ orop biwinenņaje kepeiakmâ konohâk otmu buku oraņgim manmain yakât mâtâpņe angoân Kiristoņe watmu yâkâlen bulâņe tetemu ekbin. Otmu Anitâhât laņinņe bulâņaje biwi nângân nângânyeņan pilâmu haņ sâyiņgimu mâtâp yawuâk watmâ buku oraņgim mannomai. Yawu otmâ manņetâ yanâmâ Omoņ Amboņahât wâtņe gewuap.

⁹Yâhâ lohimbi nombotņaje “Anitâhât laņinņaje biwinenņan pilâmu haņ sâningimu tem lâuwaņgim mansain,” sâmai. Yawu sâmai yamâ bukulpnyeņe yeņgât nângâm bâleyiņgimai. Yawu otmâ Anitâhât den nângâm pâpgum omoņ biwiņan manmai.¹⁰ Yâhâ lohimbi nombotņe âlâņeâmâ bukulpnyeņe orop biwiyeņaje kepeiakmâ konohâk otmap. Lohimbi ya yeņgât biwiyeņan Anitâhât

laņinņaje pilâmu haņ sâyiņgimu tem lâuwaņgim târârâhâk manmai. Yawu manņetâ lohimbiņe manmanyene ekņetâ âlepņe otmap.¹¹ Yâhâ lohimbiņe bukulpnyeņe yeņgât nângâm bâleyiņgimai ya yeņgât biwi nângân nângânyeņan omoņ sahakiyiņgimu ihilâk mahilâk otmâ manmai.

¹²⁻¹⁴Kiristoņe himbimâmbâ ge nengât tosaņât otmâ kawenenņan kinmu kuņetâ muop. Yakât den pat ekyongomonņe nângâņetâ bulâņe otmu Anitâņe tosayeņe pilâyiņgiop. Yawu otmu yâk orop biwiyeņaje kepeiakmâ konohâk otmap.

Otmu lohimbi papato yeņgât yuwu sâmunne nângâņet. Yeņe Anitâhât den tiņâk lâum kârihem kinņetâ Manman Bâleņahât Amboņaje mem ge katyekbe sâm pâpgum pilâyekmu mansai. Ya yawuâk mannomaihât nângâm ekap yu kulemgum katyiņgian.

Otmu lohimbi sombo yeņgât yuwu sâmunne nângâņet. Anitâņe hân himbim ki kândikyotgop yapâek Kiristoņe tatmâ gaopņak tatmâ gap. Yeņe yâkâlen biwiyeņaje tiņâk kepeim manmâ gaņetâ yu oap. Yakât nângâm heroņe nângâyiņgim yeņgât den yu kulemguan.

Anitâhât tem lâuwaņgim mannom.

¹⁵⁻¹⁶Lohimbi nombotņaje Anitâhât hâkâņ otmai. Yawu otmâ Manman Bâleņe Amboņahât amutgen manmâ yuwu otņetâ bâlemap. Hâk sânduhân mansain sâm yeņahâlâk nângâņetâ yahatmu hâkyeņe mepaemai. Yeņe eņgatyeneâk watmâ senņe âlâlâ ekņâlem ihilâk otmai. Yawu otņetâ dondâ bâlemap. Yakât otmâ lohimbi yawuya yeņgâlen ki torokatnomai. Yâhâ yeņe yâk yeņgâlen torokatmâ yâkņe otmai yawuâk otnomai yanâmâ nenņe yekmunņe Awoņnenņe Anitâhâlen biwiyeņaje ki kepeim mansai yawu otbuap.¹⁷ Manman Bâleņe Amboņahât

wâtŋe gewuap. Otmu lohimbije senŋe âlâlâ ekŋâlemai yaŋe biatbuap. Yakât otmâ lohimbije bâleŋe ya yengâlen ki torokatnomai. Yawu otmâ Anitâŋe nenekmu ârândân olâk sâŋe tem lâuwangim manŋetâ manman kârikŋan katyekmu manmâ yâhâmbisâi.

Lok perâkŋe yengât sâop.

¹⁸ Bukulipne, yuwu sâŋem nâŋgâŋet. Kiristoŋe âwurem gewuapgât sâŋe utâpŋuap. Otmu sâp ya tâlâhuwuap yan lok âlâŋe tetem Kiristo mem ge katmâ yâkât kawenŋan kinmâ lohimbije yengât nâŋgân nâŋgânyenŋe mem hâlim tuhuyiŋgiwuap. Yakât den emelâk ekyongomune nâŋgâwi. Yâhâ sâp yuâmâ lok yawuya dondâhâlâkŋe teteŋetâ yekmain. Yakât otmâ Kiristoŋe âwurem gewuapgât sâŋe utâpŋuap yawu nâŋgâmain. ¹⁹ Emelâk lok ya nen orop manbin yamâ biwinenŋenŋe ki kepeiakmâ konohâk olop. Ya yengât topyenŋe lohimbije nâŋgâŋetâ keterahâkŋat Anitâŋe nâŋgâmu pilânenekmâ ariwi. Yâhâ yâkŋe nen orop biwinenŋenŋe kepeiakmâ konohâk olop mâne ki pilânenekmâ arimbâi.

²⁰⁻²¹ Yâhâ yenâmâ Kiristoŋe Wâtŋat mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumu ge biwiyenŋan kioŋmu yaŋak ikŋe den bulâŋe nâŋgâm henŋenŋumai. Yakât otmâ nâŋgân nâŋgânyenŋe kuwiyiŋgiwe sâŋe den ki kulemgum katyiŋgian. Yenŋe Kiristohât den nâŋgâm henŋenŋumai yakât otmâ lok nombotŋenŋe topyenŋe kurihiakmâ Kiristohât den kelaŋgatmâ ekyongomai ya nâŋgâŋetâ ki bulâŋe otmu topyenŋe tetekŋan tetemu ekmai. Yakât nâŋgâm ekap yu kulemgum katyiŋgian.

²² Lok yaŋe Kiristohât den kelaŋgatmâ yuwu ekyongomai. “Yesuŋe lohimbije tihitnenŋe olâkŋat Anitâŋe yâk ki hâŋgâŋgumu giop. Kiristoâmâ nen orop dop konohâk mansain.” Yawu

sâŋe Kiristohât nâŋgâŋetâ tâŋat otmu betgumai yakât dopŋeâk âwâŋe Anitâhât nâŋgâŋetâ tâŋat otmu betgumai. ²³ Yakât yuwu sâŋem nâŋgâŋet. Lohimbije âlâ me âlâŋe Anitâ nanŋahât hâkâŋ otmâ betbaŋgimai yan Yesuhât hâkâŋ oain sâŋe yan âwâŋe Anitâhât hâkâŋ otmâ betbaŋgimai. Yâhâ lohimbije âlâ me âlâŋe Anitâ nanŋahâlen biwiyenŋenŋe kepeiakmâ otmuâmâ âwâŋahâlen gurâ yawuâk kepeiakmâ.

²⁴ Otmu den pat âlepŋe kâsikumu yingim gai ya biwiyenŋan katmâ lâum manŋetgât nanŋan. Yawu otmâ mannomai yan Kiristo yet Anitâ orop biwiyenŋenŋe kepeiakmâ konohâk otmu mannomai. ²⁵ Yawu manŋetâ yanâmâ Kiristoŋe manman kârikŋan manmâ yâhâmbisâihât pat kuyiŋgiop yakât bulâŋe yingimu menomai.

²⁶ Lok perâkŋenŋe Kiristohât den kelaŋgatmâ kâsikumu yingimai. Den ya nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Kiristo betgumaihât den yu kulemgum katyiŋgian. ²⁷ Yâhâ yenâmâ Kiristoŋe Wâtŋat mâmâŋahât Heak hâŋgâŋgumu ge biwiyenŋan kioŋmâ mâmâŋe otyiŋgim gap. Yawu otmâ den bulâŋeâk biwiyenŋan katmu yu me yakât ki nâŋgâm hilipgumai. Otmu yawuâk otyiŋgim yâhâwuap yanâmâ Kiristohât den nâŋgâm henŋenŋumai mannomai. Yawu nâŋgâm henŋenŋunomai yanâmâ lok nombotŋenŋe taka den kâsikumu ningiŋet sâŋe ki âiyongonomai.

Kiristohât tem lâuwangim mannom.

²⁸ Otmu Kiristoŋe ikŋe lohimbije yen orop menenekbe sâŋe âwurem gewuap yan yenŋe aŋulakmâ kâmgumaihât Kiristo orop biwiyenŋenŋe kepeiakmâ konohâk otmu tem lâuwangim mannomai. Yawu otmâ mannomai gârâmâ yâkŋe gewuap yan nenŋe yen orop yâkât senŋan kinmâ hâmerŋe

âlepne ningiwuapgât nângânom.
²⁹Anitâmâ Koko Salek Amboŋe. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâŋe târârâhâk manmai ya yekmunŋe Anitâŋe nine nanne baratne sâŋ meyekmu mansai yawu otmâp.

Awoŋnenŋe Anitâŋe wawaenenekmap.

3 Bulâŋanâk Awoŋnenŋe Anitâŋe wawaenenekmâ nine nanne baratne sâŋ menenekmu yâkât pat otmâ mansain. Yakât nângâmunŋe âlâ kândâkdâ otmâp. Lohimbi belângen manmaiŋe Anitâhât den nângâŋetâ gemu bet pilâm Kiristohâlen biwiyeŋe ki katbi. Yakât otmâ nengât gurâ yawuâk hâkâŋ otmâ betnongom mansai. ²Anitâŋe nine nanne baratne sâŋ menenekmu mansain. Yâhâ hâmbâi sâp patoen manman âiŋe ningimu menom yakât topŋe tipŋe nanŋain. Yawu gârâmâ Kiristoŋe âwurem ge menenekbuap. Sâp yan manman âiŋe ningiwuap yamâ ikŋe manman koko salek yawuya ningimu menom. ³Manman ya ningimu menomgât nângâm biwinenŋe mem mannom. Otmu Kiristoŋe koko salehâk tatmap yawuâk manne sâŋ yâkât wâtŋan kinmâ orotmeme bâleŋe bet pilâm manmâ yâhânom.

⁴Lohimbiŋe otŋetâ bâlemap sâŋ Anitâŋe ikŋe nângân nângân ya lohimbi kerek nengât biwinenŋan katmu tatmap. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâŋe otŋetâ bâlemap yan Anitâhât den ya lonŋâem tosa memai. ⁵Lohimbi kerek nengât tosa pilâningiwe sâŋ Kiristo Manman Koko Salek Amboŋe hibimâmbâ ge koko salehâk manmâ nengât tosa hât otmâ muop. ⁶Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâ yâkâlen biwiyeŋe kepeimaiŋe orotmeme bâleŋe bet pilâwi ya ki miwirikum otmâ

manmai. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâ orotmeme bâleŋe tâtâem otmaiŋe yâkât den ki nângâmai, otmu yâkâlen biwiyeŋe ki kepeim manmai.

⁷Lohimbi âlâ me âlâŋe den perâkŋe kâityongonomai ya nângâŋetâ bulâŋe otmâpgât yuwu sâŋmune nângâŋet. Kiristohât biwiŋan nângân nângân âlâlâ tatmap yakât Anitâŋe nângâmu ârândâŋ otmâp. Otmu emelâk Kiristoŋe Anitâhât tem lâum yu ya otminiop ya Anitâŋe ekmu ârândâŋ olop. Otmu lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâhât tem lâum manmai ya yengât gurâ yawuâk Anitâŋe nângâmu ârândâŋ otmâp. ⁸Yâhâ kândikum emelâk topŋe katmâ Anitâŋe lohimbi tuhuyelehop yapâek Satanŋe yâkât den kum lohimbi kâityongom gamap. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâ orotmeme bâleŋe tâtâem otmaiŋe Satanŋe Anitâhât den kumap yawuâk den kumai. Yawu otmâ Satangât pat otmâ mansai. Yâhâ Satanŋe lohimbi nengât biwinenŋan kioŋmu orotmeme bâleŋe otmâ yâhâmaingât Anitâ nanŋe mâtâp maŋguwangiwe sâŋ hibim pilâm hânân ge manop.

⁹Anitâ ikŋak lohimbi menenekmâ nine nanne baratne sâŋ mâmâŋe otningim gamap. Yakât otmâ nenŋe orotmeme bâleŋe bet pilâwin ya miwirikum tâtâem otnomgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ orotmeme bâleŋe ki otmâ manmain. ¹⁰Nen Anitâhât pat otmâ manmainŋe lohimbi Satangât pat otmâ manmai ya orop oset guset manmain. Yakât otmâ manman girawuya manŋetâ yekmunŋe topyeŋe tetem heŋgeŋguwuap yakât yuwu sâŋmune nângâŋet. Yâkŋe Anitâhât ki tem lâuwangimai. Yawu otmâ bukulipyenŋe orop biwiyeŋe ki kepeiakmâ konohâk otmu buku orangi-mai. Lohimbi yawuyenŋe Anitâhât pat ki otmâ mansai.

Bukulipnenne orop biwinnenjae kepeiakmâ konohâk otmu mannom.

¹¹ Yâhâ yejeâmâ lohimbi kerek nângâyingim buku otyingim mannomaihât den emelâk kâsikum yingimunne nângâwi. ¹² Emelâhâmâ lok âlâ, kutje Kain sâ, yâkne Bâleje Ambojahât amutgen manmâ imiye kumu muop yakât yuwu sâmunne nângâjet. Imiñaje hotom umu Anitâje ya ekmu ârândâñ olop. Yâhâ ikñak hotom umuâmâ Anitâje ya ekmu ki ârândâñ olop. Yakât otmâ imiñahât nângâm bâlewanjiop. Yawu gârâmâ Kainje olop yawu ki otnomai.

¹³ Otmu lohimbi belângen manmaiñe yengât nângâm bâleyinginomai yan biwiyene ki yahatbuap.

¹⁴ Emelâk nen Kiristohât lohimbiye yâkâlen biwinnenjae ki kepeiwin yan hiliwahonomgât pat manbin. Yawu gârâmâ biwinnenje yâkâlen katmunne Anitâje manman kârikñahât pat kuningimu manmain. Yakât bulâjeâmâ bukulpipnenne orop biwinnenjae kepeiakmâ konohâk otmu manmain ya nângâmain. Yâhâ lohimbi bukulpipene yengât nângâm bâleyingimaiñeâmâ hiliwahonomaihât pat manmai. ¹⁵ Kiristohât lohimbi âlâ me âlâne bukulpipene yengât nângâm bâleyingimai. Yawu otmai ya yengât Anitâje nângâmu bukulpipene yongonjetâ muai yawu otmap. Otmu nenjeâmâ yekmunne manman kârikñahât pat ki mansai yawu otmap. ¹⁶ Kiristone sâreerenekmâ kawenengan kinmu kuñetâ muop yan buku konok orotgât mâtâp bulâje teteop ya nângâmain. Yâhâ yakât dopñeâk nenje bukulpipnenne hewewenjak tânyongonom. ¹⁷ Otmu lohimbi nombotje iri sikumyene pato tatyngimape bukulpipene nombotje

senje âlâlâhât umburuk otmâ umatje kakñan manmai ya ki tânyongomai. Ki tânyongonjetâ ya yekmunne Anitâhâlen biwiyene ki kepeim mansai yawu otmap. ¹⁸ Yakât yuwu sâmunne nângâjet. Nenje bukulpipnenne “Âlepne tânyongonom,” sâ launennajak ki sânom. Yawu otmâ biwinnenjae kepeiyekmâ hewewenjak tânyongonom.

Anitâje wawaenenekmâ ki mem ge katnenekmap.

¹⁹ Nenje biwinnenjae bukulpipnenne kepeiyekmâ tânyongomain yan Anitâ Manman Bulâñahât Ambojañe mâmâñe otingimu mansain yakât bulâje ya tetemu ekmain. Yawu otyingimain yan Anitâje nenekmu ârândâñ otmap yawu biwinnenjae nângâmain. ²⁰ Yawu gârâmâ Anitâje nenekmu ârândâñ otmap me bia yakât nângâm biwi yâhâp otmain yanâmâ Anitâ biwinnenje ekmapne wawaenenekmâ ki mem ge katnenekmap ya nângâmunne biwinnenje ârândâñ otmap. ²¹ Anitâje nenekmu ârândâñ otmap yawu biwinnenjae nângâm yu yakât pahâk ulitgumain. ²² Otmu nenje girawu manmunne nenekmu ârândâñ otbuapgât topne nângâm tem lâuwangim mannom yanâmâ yu yakât ulitgumunne âlepne nângâningiwuap. ²³ Nenje Anitâ nanje Yesu Kiristohâlen biwinnenjae kepeim tem lâuwangim mannomgât yâkne sâ kalop. Yakât otmâ nenje Kiristohât tem lâuwangim bukulpipnenne orop biwinnenjae kepeiakmâ konohâk otmu mannom. ²⁴ Otmu Anitâje den âlâlâ sâ kalop ya lâum manmain yan yâkne Wâtgât mâmâñahât Heak hângangumu ge nengât biwinnenjan kionmu Anitâ orop biwinnenjae kepeiakmâ konohâk otmu mansain ya nângâmain.

Lok perâkne yengât topyeje

4 Bukulipne, yuwu sâmunne nângânet. “Wâtgât mâmâjahât Heakne den âlâlâ biwinenjan katmu sâm tetem ekyongomunje nângânet,” sâm lohimbî âlâ me âlâje engatyejan gejetâ denyeje in yawu nângâmai. Yakât nângâmune ki ârândâj otmap. Lok perâkne dondâhâlâkne den yawu sâm lohimbî kâityongomai. Yakât otmâ den sâm tetemai ya Wâtgât mâmâjahât Heakne biwiyejan katmu sâmai me weke bâlejahâlen kândiwahom den sâmai yakât topje nângâne sâm yuwu âiyongomai. ²“Yesuje lohimbî nengât tihitnenje olâk sâm Anitâje himbimâmbâ hângângumu ge lok otmâ manop. Ya nângâjetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyejanje kepeim mansai me bia?” Yawu âiyongojetâ “Oj,” sânomai otmuâmâ âlepje nângâyinginomai. ³Yâhâ “Bia,” sânomai otmuâmâ betyongomai. Yâhâ Wâtgât mâmâjahât Heakne lohimbî yawuya yengât biwiyejan den ki katmap. Yâhâ hâmbâi lok âlâje tetem topje kurihakmâ Kiristohât kawenjan kinbuap yakât den emelâk ekyongomunje nângâwi. Yawu gârâmâ sâp yuâmâ lok yakât kunje, kutje Kâitgu Kâitgu Amboje, yâkne lok perâkne mâmâje otyingimu den ekyongomai.

⁴⁻⁵Yâkne mâmâje otyingimu den ekyongomai yan lokgât nângân nângân tânjât watmâ den ekyongomai. Yakât otmâ lohimbî belângen manmaiye denyeje nângâjetâ bulâje otmap. Yâhâ yenâmâ Anitâhât pat mansai. Otmu Ambonenje Anitâ Wâtgât Ambojanje lok perâkne yengât ambojeje Satan ya mem ge kalop. Yakât otmâ yeje Anitâhât wâtjan kinmâ lok perâkne yengât den nângâjetâ ki bulâje otmap. ⁶Otmu nen gurâ yawuâk

Anitâhât pat mansain. Yakât otmâ Kiristohât lohimbije Anitâhât den topjambâek nângâne sâm otmai ya yâkât den kâsikum yingimunje nângâm biwiyejan katmâ mansai. Yawu otmai yan Wâtgât mâmâjahât Heakne mem heweweje tuhuyekmu nângâjetâ bulâje otmap ya nângâmain. Yâhâ lohimbî hiliwahonomaihât pat mansainje nengât den nângâjetâ gemu bet pilâmai. Yawu otmai yan Kâitgu Kâitgu Ambojanje nângân nângânyeje mem hâlim tuhuyingimu yarjak nengât den nângâjetâ gemu bet pilai ya nângâmain.

Biwi Kepeiak Kepeiak Ambojeâmâ Anitâ

⁷Bukulipne, yuwu sâmunne nângânet. Lohimbî âlâ me âlâje Anitâ orop biwiyejanje kepeiakmâ konohâk otmu manmai yamâ Anitâje nine nanne baratne sâm meyekmu mansai. Yawu otmâ mâmâje otyingimu biwiyejanje bukulipyenje kepeiyekmâ tânyongomai. Otmu nen gurâ yawuâk Anitâje mâmâje otningimu mansain. Yakât otmâ biwinenjanje kepeiakmâ konohâk otmu buku orangim mannom. ⁸Biwi Kepeiak Kepeiak Ambojeâmâ Anitâ. Yakât otmâ lohimbî nombotjanje bukulipyenje yengât nângâm bâleyingimai ya yekmunje lohimbî belângen mansai yawu otmap. ⁹Anitâje wawaenenekmâ manman kârikjahât pat kuningiwe sâm ikne nanje ombe bisije hângângumu ge nengât tosehât otmâ kawenenjan kinmu kujetâ muop. Anitâje yawu olop yan wawaenenekmap yakât bulâje teteop. ¹⁰Nenjahâk Anitâhâlen biwinenjanje ki kepeim manbin. Anjoân ikjahâk wawaenenekmâ ikne nanje hângângumu tosanenjahât otmâ kawenenjan kinmu kujetâ muop. Yawu

otningiop yakât topŋe nâŋgâm yanâmâ yâkâlen biwinenŋaje kepeim mansain.

¹¹Anitâŋe wawaenenekmâ yawu otningiop. Yakât otmâ nenŋe bukulpinnenŋe orop biwinenŋaje kepeiakmâ konohâk otmu mannom. ¹²Lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâ ki ekmain. Yawu gârâmâ nenŋe biwinenŋaje kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgim manmain yan Anitâ nen orop tatmap yakât bulâŋe tetemu ekmain.

¹³Nenŋe Anitâ orop biwinenŋaje kepeiakmâ konohâk otmu manmunŋe Wâtgât mâmâŋahât Heak hâŋgâŋumu ge biwinenŋan kioŋmu Anitâ nen orop tap ya nâŋgâmain. ¹⁴Anitâŋe lohimbi kerek tihitnenŋe otbe sâm ikŋe nanŋe hâŋgâŋumu ge sâreerenekmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Nenŋe yâk orop manbin yapâek yâkât den pat âlepŋe lohimbi ekyongom gain. ¹⁵Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâhât nanŋe Yesuhâlen biwiyenŋaje kepeim tem lâuwangimai yakât lohimbi ekyongomai yamâ biwiyenŋaje Anitâ orop kepeiakmâ konohâk otmu manmai. ¹⁶Nenŋe yakât nâŋgâmunŋe bulâŋe otmap.

Biwi Kepeiak Kepeiak Amboŋeâmâ Anitâ. Yakât otmâ nenŋe bukulpinnenŋe orop biwinenŋaje kepeiakmâ konohâk otmu manmain. Yawu otmain yan Anitâ orop gurâ biwinenŋaje kepeiakmâ konohâk otmu manmain. ¹⁷Nenŋe yawu otmunŋe nâŋgâmu ârândâŋ otmap. Otmu sâp patoen yâkŋe lohimbi kerek nengât biwinenŋe ekmâ matŋe kâpekningiwuap yan nenŋe Kiristohât mâtâp watmain yakât hâmeŋe âlepŋe ningimu menom nâŋgâm Anitâhât senŋan kinnom.

¹⁸Nenŋe Anitâ orop biwinenŋaje kepeiakmâ konohâk otmap yakât nâŋgâm kiŋgitnenŋahât ki otmain. Yâhâ lohimbi nombotŋaje Anitâ orop biwiyenŋaje ki kepeiakmâ konohâk

otmap. Yakât nâŋgâm matŋe ningiwuap sâm kiŋgityenŋahât otmai.

¹⁹Aŋgoân Anitâŋe wawaenenekmâ biwiŋaje kepeinenehop. Yakât nâŋgâm nenŋe yâkâlen biwinenŋaje kepeim lohimbi buku otyingim manmain. ²⁰Yâhâ lohimbi Anitâhât pâpŋumaiŋe “Anitâhâlen biwinenŋaje kepeim mansain,” sâmai yamâ bukulpnyeŋe orop manmâ ki buku otyingimai. Yawu manŋetâ Anitâhâlen biwiyenŋaje ki kepeim manmai yakât bulâŋe tetemu ekmain. ²¹Yâhâ nenŋe Anitâhâlen biwinenŋaje kepeim manmain. Yawu manmâ bukulpinnenŋe orop buku oraŋgim mannongât Yesu Kiristone sâm kalop. Yakât otmâ ya otnehâlâk nâŋgâm manmâ yâhânom.

Manman Bâleŋahât Amboŋaje ki mem ge katnenekbuap.

5 Bukulpine, yuwu sâmune nâŋgâŋet. Nenŋe âwâ mâmâlipnenŋe nâŋgâyingimain yawuâk imi atalipnenŋe otmu wârâ toulipnenŋe nâŋgâyingimain. Yâhâ Yesuŋe lohimbi nengât tihitnenŋe olâk sâm Anitâŋe hâŋgâŋumu ge lok otmâ manop. Nenŋe yâkâlen biwinenŋaje kepeimunŋe Anitâŋe nine nanne baratne sâm menenekmu yâk orop biwinenŋaje kepeakmâ konohâk otmu manmain. Otmu lohimbi nombotŋaje Anitâhâlen biwiyenŋaje kepeimai yamâ imi atalipnenŋe otmu wârâ toulipnenŋe nâŋgâyingimain yawuâk yâk yengât nâŋgâyingimain. ²Nenŋe Anitâhâlen biwinenŋaje kepeim yâkât den lâumain yakât bulâŋeâmâ yawu otmâ yâkât nanŋe baratŋe orop buku oraŋgimain nâŋgâmain. ³⁻⁴Nenŋe Anitâhâlen biwinenŋaje kepeimain yakât bulâŋeâmâ yâkât denŋe tem lâuwangim manmain. Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yâkŋe nine nanne baratne sâm menenehop yapâek mâmâŋe

otningimu yâkâlen biwinenjae tiŋâk kepeim kârihem manmâ gain. Yawu manmâ tem lâuwangimunje ârândân merândân otmu Manman Bâlejahât Ambojae mem ge katnenekbe sâm hâum pâpgumap. ⁵Lohimbi belângen manmai yâhâmâ Manman Bâlejahât Ambojae in yawu mem ge katyekmu yakât amutgen manmai. Yâhâ nenje Anitâ nanje Yesu Kiristohâlen biwinenjae kepeim mannom yanâmâ Manman Bâlejahât Ambojae mem ge katnenekbuapgât dop âlâ ki otbuap.

**Yesu Kiristoe hibimâmbâ
ge lok otmâ manop.**

⁶Anitâje ikje nanje Yesu Kiristo hângângumu ge lok otmâ hohetnenjan manop. Hohetnenjan manmâ âi topje katbe sâm olop yan nambenaje mem toen katmu Wâtgât mâmâjahât Heakje hibimâmbâ ge Kiristo mâmâje otbangiop. Otmu âi ya mem manmâ manmâ benje howanân kuŋetâ muop. Howanân kuŋetâ muop yakât kakŋan mumuŋambâ yahatmâ hibimân âwurem yâhâop. Yakât topje nângâmunje bulâje olâkgât Wâtgât mâmâjahât Heak, Bulâje Ambojae biwinenjan kioŋmap. ⁷⁻⁹Nambenaje mem toen kalop sâp yan Kiristo âwâje Anitâje yakât topje sâm tetem lohimbi ekyongomu nângâwi. Otmu Kiristo muop sâp yan Anitâje nângâmu kulem âlâlâ teteop. Otmu den sâop otmu kulem teteop ya Wâtgât mâmâjahât Heakje biwinenjan kioŋmu yakât ekmâ nângâmunje bulâje olop. Yakât yuwu sâmune nângânet. Bukulipnenjae den pat eknongonetâ nângâmunje bulâje otmap. Yâhâ Anitâ ikje Wâtgât mâmâjahât Heakje biwinenjan kioŋmu Kiristohât den nângâmain me kulem tetemu ekmain ya bulâje dondâ otmap. ¹⁰Lohimbi âlâ me âlâje Anitâ nanjahâlen biwiyenjae

kepeim manmai ya yengât biwiyenjan Wâtgât mâmâjahât Heakje kioŋmu biwiyenje ârândân otmap. Yâhâ lohimbi nombotjaeâmâ Anitâje nanjahât topje sâm tetem eknongop yakât den pat nângânetâ ki bulâje otmap. Otmu Anitâje den perâkne sâmap yawu nângânetâ otmap. Yawu nângâm biwiyenje alitmai. ¹¹Anitâje ikje nanje hângângumu ge manman kârikjahât mâtâp mem teteningiop ya watmâ manmain. ¹²Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâje Anitâ nanjahâlen biwiyenjae kepeim manmai yâhâmâ Anitâje manman kârikjahât pat kuyingimu manmai. Yâhâ lohimbi nombotjaeâmâ Anitâ nanjahât hâkâŋ otmâ biwiyenje alitmâ manmai. Yakât otmâ Anitâje hiliwahonomaihât pat kuyingimu manmai. ¹³Yâhâ yejeâmâ Anitâ nanjahâlen biwiyenjae kepeinetâ yâkne manman kârikjahât pat kuyingimu mansai. Yakât nângâm engat yâhâp otmaiât ekap yu kulemgum katyingian.

¹⁴Otmu girawu manmunje Anitâje nenekmu ârândân otmap yakât topje nângâm hegengum yâkât nângân nângân ya watmâ ulitgumunje yanâmâ nângâningimap. Yakât otmâ yu yakât pahâk ulitgum manmain. ¹⁵Nenje yâkât nângân nângân watmâ ulitgumunjeâmâ nângâningiwuap ya nângâmunje bulâje otmap. Yakât otmâ yu yakât ulitgumain yan âlepje ningiwuap nângâm engat yâhâp ki otmain.

¹⁶Otmu bukulipyenjae otjetâ bâlewup yan hiliwahonomaihât mâtâp ki watnomai ya yengât yuwu sâmune nângânet. Yâkne Anitâhât den loŋgâem otjetâ bâlewup yan Anitâ ulitguŋetâ Wâtgât mâmâjahât Heakje biwiyenjan kioŋmu orotmeme bâleje ya pilânomai. Yawu otjetâ Anitâje manman âlepjan katyekmu mannomai. Yâhâ bukulipyenje

nombotje âlâjeâmâ biwiyeye kârikje otmu Anitâ betgum manmai. Yawu manmâ hiliwahonomaihât mâtâp watmai ya yengât nângâm yeje Anitâ ki ulitgunomai. ¹⁷Lohimbi âlâ me âlâje girawu manjetâ Anitâje yekmu ârândâj otbuap yakât topje nângâm hejengumai yamâ sâp âlâen yeje engatyeyeâk watmâ otjetâ bâlemu tosa memai. Yawu gârâmâ biwiyeye ki kârikje otmâ manmai. Yakât otmâ hiliwahonomaihât pat ki mansai.

¹⁸Anitâje nine nanne baratne sâm lohimbi meyekmâ manman kârikjahât pat kuyingimu manmaiye yakât den ki loŋgâem orotmeme bâleje tâtâem otmai ya nângâmain. Yâhâmâ Anitâ nanjae tihityeye otmu yaŋak Manman Bâlejahât Ambojae mem ge katyekbe sâm pâpgumap.

¹⁹⁻²⁰Lohimbi belângen manmaiye Manman Bâleje Ambojahât amutgen

manmâ hiliwahonomaihât pat manmai. Yâhâ nenâmâ Anitâ nanjae tihitnenje otbe sâm himbimâmbâ giop. Nenje yâkâlen biwinenjae kepeimunje Anitâ Manman Kârikjahât Ambojae yakât pat kuningimu mansain. Yawu manmunje nângân nângânnenje keterakningimu Anitâ Bulâje Ambojahât topje nângâmain. Otmu yakât wâtjan kinmâ topje tipje nângâmain ya wangim topjambâek nângânom. Otmu Anitâ yet nanje Yesu Kiristo orop biwinenjae kepeiakmâ konohâk otmu manmain ya nângâmain.

²¹Den bânje yuwu sâmune nângâjet. Yeje Anitâ yet Kiristohâlen biwiyenjae kepeim manmai. Yawu gârâmâ yeje yâk betyotgom âlâhâlen biwiyeye ki katnoma. Yawu.

Nâ bukuyeje,
Yoane

2 Yoane

Yoaneŋe ekap betŋan kulemguop.

1 O bukulpine,
¹⁻²Yeŋe Kiristo Bulâŋe Amboŋahâlen biwiyeŋaŋe kepeiŋetâ Anitâŋe yâkât pat kuyiŋgimu mansai. Nenŋe yâk orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu manmâ yâhâmbisâin. Yakât otmâ nâ kunyeŋe manmâ galemयोगom mansanŋe, nâŋgâyiŋgim ekap yu kulemgum katyiŋgian. Otmu lohimi nombotŋe Kiristohâlen biwiyeŋaŋe kepeim mansaiŋe gurâ nâŋgâyiŋgiai. ³Awoŋnenŋe Anitâŋe nanŋe Kutdânenŋe Yesu Kiristo orop nâŋgâningim tihitnenŋe otmutâ biwinenŋe sânduk sâekgât nanŋan. Yawu otningimutâ yâk yetgât wâtyetŋan kinmâ den bulâŋeâk alahum buku oraŋgim mannom.

Biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgim mannom.

⁴Nenŋe Kiristohât den bulâŋe lâum mannongât Anitâ Awoŋnenŋaŋe sâam kalop. Yakât otmâ yeŋgâlen gâtŋe nombotŋaŋe Kiristohât den tiŋâk lâum mansai ya yekmune âiloŋgo otmu heronŋe nâŋgâyiŋgiman. ⁵⁻⁶Yakât otmâ yuwu sâamune nâŋgâŋet. Yen kerekŋe biwiyeŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu buku oraŋgim manmâ yâhânomaihât emelâk den kâsikum yiŋgimune nâŋgâwi. Den kâsikum yiŋgiwan ya yiwereŋe yawuâk kulemgum katyiŋgian. Yakât otmâ nenŋe yen orop yawuâk biwinenŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu Anitâhât den lâum buku oraŋgim manmâ yâhânom.

Lok perâkŋe yeŋgât sâop.

⁷Lok perâkŋe yeŋgât yuwu sâamune nâŋgâŋet. Lok perâkŋe dondâhâlâkŋe

Kiristohât lohimi nengâlen torokatbi. Yamâ nenŋe yâk orop biwinenŋaŋe ki kepeiakmâ konohâk otmu manbin. Yawu manbin ya pilânenekmâ ari yuwu sâam lohimi ekyongomai. “Lohimi nengât tihitnenŋe olâkgât Anitâŋe Yesu Kiristo himbimâmbâ ki hâŋgângumu giop. Yâhâmâ lohimi nen yuwuya,” yawu sâam Yesu mem ge katmai. ⁸Yâhâ nenŋe Kiristohât den pat âlepŋe kâsikum yiŋgimunŋe nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu yâkât âi meŋetâ, manman âlepŋahât bulâŋe âlâlâ teteyiŋgimu mansai. Bulâŋe ya yawuâk teteyiŋgim yâhâwuapgât biwiyeŋe galemahom mannomai. Yawu otmâ yâkât âi tiŋâk mem mannomai otmuâmâ sâp patoen yakât hâmeŋe Anitâŋe dopyeŋan ikŋiâk ikŋiâk yiŋgimu menomai.

⁹Lohimi nombotŋaŋe bukulpiyenŋe den kâsikum yiŋgimai yan Kiristohât den bulâŋe yakât andemŋe wangim yeŋe nâŋgân nâŋgân torokatmai. Lohimi ya yeŋgât nâŋgâmunŋe yâkŋe Anitâ orop biwiyeŋaŋe ki kepeiakmâ konohâk otmu manmai yawu otmap. Yâhâ lohimi nombotŋe âlâŋeâmâ Kiristohât den tâŋ tâŋâk kâsikum yiŋgimai. Ya yeŋgât nâŋgâmunŋe yâkŋe Awoŋnenŋe Anitâ yet nanŋe Yesu Kiristo orop biwiyeŋaŋe kepeiakmâ konohâk otmu manmai yawu otmap. ¹⁰Yakât otmâ lohimi âlâ me âlâŋe yeŋgâlen taka Kiristohât den andemŋe wangim âlâ kâsikum yiŋginomai yamâ emetyeŋan ki dâim yâhâ katyekmâ sot um yiŋginomai. Me ki heronŋe otyiŋgim yâk orop den huhunomai. ¹¹Yâhâ heronŋe otyiŋgim yâk orop den huhunomai otmuâmâ yâkŋe den perâkŋe lohimi kâsikum yiŋgimai yakât matŋe Anitâŋe yâk yiŋgiwuap ya yen gurâ yawuâk yiŋgimu menomai.

Den bâiŋe sâam hâreop.

¹²Nâŋgân nâŋgân âlâlâ biwinan tap ya hârohâk kulemgum katyiŋgimbâm

yamâ nângâmune umatņe otmu pilâm den pânje tâlâwâk yu kulemgum katy-
iņgian. Yâhâ hâmbâi nânje yeņgâlen
takamune eņaknom yanâmâ den yu
torokatmâ alahum heroņe naņgaņgi-
nomgât naņgan.

¹³Otmu Anitânje kapi yu ambolipņe
meyekmâ Kiristohât pat kuyiņgimu
manmai yaņe orowâk nângâyiņgiain.

Nâ bukuyeņe,
Yoane

3 Yoane

Yoaneŋe ekap kalimbuŋe kulemguop.

1 O bukune Gaio,
¹ Nâŋe Kiristohât lohimbi yengât kunyeŋe manmâ nâŋgâyingim yâkât den kâsikum yingim gan. Otmu gâ gurâ yawuâk den kâsikum gihim biwinaje kepeihemâ manmâ gan. Yakât otmâ ekap yu kulemgum katgihian. ²⁻⁴ Gâŋe biwihe galemahom heŋgeŋgum Kiristohât den tiŋâk lâum yâkât mâtâp tâŋ tâŋâk watmâ gat. Yakât bukulipnenne nombotŋaje taka gâhât den pat eknohoŋetâ nâŋgâm heronje dondâhâlâk otban. Yawu gârâmâ sâp âlâen den pat nâŋgâman yan yawu ki otman. Yawu mansat yakât nâŋgâm yuwu sâm gâhât Anitâ ulitguman. “O Awoŋ, gâŋe Gaio nâŋgâwawgirâ umatŋe âlâ kakŋan ki yâhâwuap. Yawu otmâ hâk sânduhânâk manmâ yâhâwuapgât nâŋgâm ulitgohan.” Yawu sâm gâhât Anitâ ulitguman.

Yoaneŋe bukune Gaio mepaeop.

⁵ Nâŋe kapi yu ambolipŋe lok nombotŋe hoŋ hâŋgânyongomune gâhâlen takawi. Takawi sâp yan gâŋe Kiristohât den lâum manmat yakât nâŋgâm dâiyekmâ emelan katyekmâ sot um yingion. ⁶⁻⁷ Otmu purik sâm takawi yan Kiristohât lohimbi nengât sennenŋan kinmâ buku otyingion yakât den pat eknohoŋetâ nâŋgâm heronje nâŋgâhihiwin. Otmu nâŋe âlâkuâk hoŋ hâŋgânyongomune pâku lohimbi kapiŋe kapiŋe manmâ arai ya yengâlen ari Kiristohât den pat âlepŋe ekyongom mansai. Den pat ekyongom mansai yakât hâmeŋe ningiŋet sâm ki ekyongonomai. Yawu gârâmâ nep mem mannomai yaŋe gâhâlen takanjetâ tatmâ yapâ mâtâp meyingirâ pilâm âlâengen ari nep meno-

mai. Yawu otyingirâ Anitâŋe nâŋgâhihimu ârândâŋ otbuap. ⁸ Nen Kiristohât lohimbi wosapâ me wosapâ manmainŋe lok yawuya yengât nâŋgâyingim senŋe âlâlâ tânyongonom. Yawu otyingimunŋe yâkŋe Kiristohât den pat sâm haok tuhuŋetâ lingarakmâ ariwuap.

**Dioterepe yet Demetirio
 yâk yetgât sâop.**

⁹ Otmu yeŋe gurâ yawuâk lok yawuya yengât nâŋgâyingim senŋe âlâlâ tânyongoŋetgât den tâlâwâk kulemgum katyingimune ekbi. Yâhâ yengâlen gâtŋe lok âlâ, kutŋe Dioterepe, yâkŋe ikŋahâk lohimbi yengât kunyeŋe manbe sâm nâhât den kakŋan sâmap. ¹⁰ Otmu imbiâk nâhât den belângen sâmap. Nâŋe lohimbi hâŋgânyongomune yengâlen takanjetâ ki buku otyingimap. Otmu bukulipŋaje buku otyingimai sâm kuyingim topŋe âlâlâ mângâeyekmap. Yakât otmâ nâŋe sâp âlâen yengâlen takawom yanâmâ yâkât orotmeme bâleŋe sâm aran yu lohimbi senyenjan kinmâ sâm tetemune nâŋgânomai.

¹¹ Bukune, yuwu sâmune nâŋgâ. Dioterepeŋe otmu bâlemap yawu ki otbuat. Lohimbi âlâ me âlâŋe orotmeme bâleŋe tâtâem otmai ya yekmunŋe Anitâhâlen biwiyeŋaje ki kepeimai yawu otmap. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe orotmeme âlepŋeâk otmai ya yekmunŋe Anitâhâlen biwiyeŋaje kepeimai yawu otmap. Yakât otmâ gâŋe gurâ orotmeme âlepŋeâk otmâ yâhâwuatgât nanŋan.

¹² Yâhâ bukunenŋe âlâ, kutŋe Demetirio, yâkŋe târârâhâk manmap. Otmu yâkât manmanŋe ekmâ nen Kiristohât lohimbiŋe nâŋgâwawgim mepaemain. Nâŋe den ki meman ya nanŋat. Yakât otmâ den yan yu nâŋgârâ bulâŋe otbuap.

Den bâiŋe sâm hâreop.

¹³ Nâŋgân nâŋgân âlâlâ biwinan tap ya hârohâk kulemgum katgihimbâm yamâ

nângâmune umatje otmu pilâm den pânje tâlâwâk yu kulemgum katgihian.
¹⁴Yâhâ sâp ki kâlep otmuâk gâhâlen takamune enâkmâ den alahuromgât nângan.

¹⁵Biwihe huruŋ sâmu manbuatgât nângâm Anitâ ulitguman.

Bukulipyenaje orowâk nângâhihiain. Otmu bukulpnenje gâ orowâk mansai ya yengât gurâ nângâyîngiain ya ekyongowuat.

Nâ bukuyene,
 Yoane

Yut

1 O bukulpne,
¹ Awoŋnenne Anitâŋe
 wawaeyekmâ mem heweweŋ
 tuhuyekmu Yesu Kiristohâlen biwiyeye
 katbi. Yawu otbi yan Anitâŋe meyekmâ
 Kiristoŋe himbimâmbâ âwurem ge
 meyekbuapgât pat kuyingimu manmai.
 Nâ Yut, Yakowo imiŋe. Nâŋe Yesu
 Kiristo hoŋ bawangim manman.
 Yakât otmâ yengât nâŋgâm ekap yu
 kulemgum katyŋgian.

² Otmu yengât nâŋgâm Anitâ
 yuwu sâm ulitguman. “O Awoŋ,
 gâŋe bukulpne yengât nâŋgâyingim
 mem heweweŋ tuhuyekdâ yanâmâ
 yâk yengât biwiyeye sânduk sâm
 buku orangim mannomaihât nâŋgâm
 ulitgohan.” Yawu sâm ulitguman.

Lok perâkŋaŋe Kiristohât den kelangatminiwi.

³⁻⁴ Bukulpne, yuwu sâmunen
 nâŋgâŋet. Anitâŋe yen orop manman
 kârikŋahât pat kuningiop. Pat
 kuningiop yakât bulâŋe menom sâm
 girawu manŋetâ yekmu ârandâŋ otbuap
 yakât topŋe kulemgum katyŋgian.
 Yawu gârâmâ emelâk lok nombotŋaŋe
 Anitâhât nâŋgâŋetâ gemu betbangim
 topyeŋe kurihakmâ yengâlen torokatbi.
 Yengâlen torokatbi yapâek yu ya
 ekŋâlem tepyeŋe yahatmu otmâ
 hilipgum gai. Yawu otmâ eweakmâ
 tosa ya kârâm Kiristohâlen pilâm
 yuwu sâmai. “Kiristoŋe girem den
 yapâ holaŋnenehop. Yakât otmâ
 nenŋe engatnenŋeâk watmâ yu ya
 ihilâk otnom,” sâmai. Yawu sâmai
 yan Kutdânenŋe Kiristo Tihit tihit
 Amboŋe yâk mem ge katmâ yâkât
 den kelangatmâ lohimbî den perâkŋe
 kâityongom engatyenjan gemai. Yâhâ
 Kiristoŋe Anitâhât den bulâŋe nen

aposoŋolipŋe kâsikum ningiop. Otmu
 nenŋe den yawuâk yen kâsikum yingim
 gain. Otmu lok perâkŋaŋe yengât
 engatyenjan gem nâŋgân nâŋgânyene
 mem hâlim tuhuyingimaihât yeŋe
 Kiristohât den tâŋ tâŋâk watmâ
 manŋetgât pepa yu kulemgum
 katyŋgian. Yâhâ lok perâkŋaŋe matŋe
 mem hiliwahonomai yakât emet
 inânŋan Anitâhât hoŋ bawalipŋaŋe den
 kulemguwi.

⁵ Den kulemguwi yakât topŋe nâŋgâm
 heŋŋeŋguai. Yawu gârâmâ den ya mem
 mete tuhum manŋetgât yuwu sâmunen
 nâŋgâŋet. Kândikum emelâk Isirae lo-
 himbiŋe Aihita hânân umatŋe kakŋan
 manminiwi. Yawu manŋetâ Kutdâŋe
 manman âlepŋan katyekbe sâm den eky-
 ongomu nâŋgâŋetâ bulâŋe otmu Aihita
 hân pilâwi. Pilâm taka lok ki manmaiân-
 gen manbi yan Anitâŋe den âlâ eky-
 ongop ya nâŋgâŋetâ ki bulâŋe olop.
 Yakât otmâ Kutdâŋe matŋe yingimu
 mem hiliwahowi.

⁶ Aiop, emelâk embâŋân Anitâhât
 aŋelolipŋaŋe otmâ hilipguŋetâ matŋe
 yingiop ya yengât yuwu sâmunen
 nâŋgâŋet. Anitâŋe aŋelolipŋe âi
 yingimu mewî. Yâhâ aŋelo nombotŋaŋe
 âi yingiop ya hâkâŋ otmâ pilâwi. Yawu
 otbi yakât matŋe nâpumnân pilâyekmu
 ge omoŋ kâlehen tatmâ gai. Yawu
 tatmâ yâhâŋetâ sâp pato tetewuap yan
 den sâm hâreyingim matŋe umatŋe
 yingimu mem hiliwahonomai.

⁷ Aiop, kapi yâhâp, kutyetŋe Sotom
 otmu Gomora, otmu kapi tipi tapi
 hâlâŋmâ tatmâ ariop ya ambolipŋaŋe
 aŋeloŋe otmâ hilipguwi yawuâk
 otmâ hilipguwi. Yâkŋe kâwâ konda
 otmâ orotmeme ki orotŋe yawu otmâ
 manminiwi. Yakât matŋe kâlâpŋe
 himbimângembâ gem punduŋ sâm sem
 gulip tuhuyehop. Sotom otmu Gomora
 kapi ambolipŋaŋe otŋetâ bâleop yakât
 dopŋeâk lok perâkŋaŋe orotmeme

bâleŋe tâtâem otmai. Yawu gârâmâ yâkŋe Sotom otmu Gomora kapi yakât den pat nâŋgâŋetâ keterakyiŋimu Anitâŋe yeŋe orotmemeyeŋe bâleŋe yakât matŋe yawu yiŋgimu menomai yakât topŋe nâŋgâmbâi.

⁸Aiop, Isirae lohimbiŋe otbi, otmu aŋelo nombotŋaŋe otbi, otmu Sotom otmu Gomora kapi ambolipŋaŋe Anitâhât den kum otŋetâ bâleop yakât dopŋeâk lok perâkŋaŋe yuwu otŋetâ bâlemap. Yâkŋe aman topŋe otŋe ekmâ yakât nâŋgâŋetâ yahatmu Kutdâhât den kum kâwâ konda otmai. Otmu Anitâhât aŋelolipŋe ikŋe orop himbimân tatmai ya yeŋgât nâŋgâŋetâ gemu sâŋ bâleyiŋimai. ⁹Otmu aŋelolipŋe yeŋgât kunyeŋe, kutŋe Mikae sâŋ, yâkât wâtŋe pato tatbaŋgiap. Yawu gârâmâ emelâk tâmbânŋe Mose muop. Mumu Mikaŋe hanguwe sâŋ otmu yanâk Satan orop nekamân olowot. Yawu otmutâ Mikaŋe Anitâ ewewaŋgim Satan yuwu sâŋ hârewaŋgiop. “Anitâ ikŋak matŋe ghihiwuap.” Yawu sâop.

¹⁰Anitâŋe soŋgo bau otmu nâi seloŋ topŋe topŋe kalop ekmain yamâ umut biwiyenŋe bia. Yakât dopŋeâk lok perâkŋaŋe umut biwiyenŋe bia yawu manmai. Yâkŋe yu yakât topŋe nâŋgâm pâpŋum ihilâk sâŋ bâlemai. Otmu yu ya ekŋâlem ihilâk otmai yaŋe manmanyenŋe mem bâleyekmu mansai. ¹¹Yawu otmai yakât Anitâŋe matŋe amokŋan yiŋgimu menomai. Emelâk lok âlâ, kutŋe Kain, yâkŋe imiŋahât nâŋgâm bâleop yakât dopŋeâk lok perâkŋaŋe lohimi nâŋgâm bâleyiŋimai. Otmu emelâk lok âlâ, kutŋe Bileam, yâkŋe hâmeŋe membom nâŋgâm Isirae lohimbiŋe otŋetâ bâleâkŋât sait kakyenŋan pilâwe sâŋ olop. Yakât dopŋeâk yâkŋe hâmeŋahâlâk nâŋgâm Kiristohât den kelaŋgatmâ lohimi kâsikum yiŋgimai. Otmu emelâk, lok âlâ, kutŋe Kora,

ikŋahât nâŋgâmu yahatmu Mose mem ge katbe sâŋ olop yakât dopŋeâk lok perâkŋaŋe Kiristohât aposololipŋe nen mem ge katnenekne sâŋ oai. Yakât Anitâŋe matŋe amokŋan yiŋgimu mem hiliwahonomaihât pat kuyiŋgimu mansai. ¹²Otmu yen menduhuakmâ sot nemai yan yeŋgâlen torokatmâ to kârikŋe nem biwiyenŋe hâlim otmu otŋetâ bâlemu aŋun yiŋgimai. Yawu otmâ yeŋahâlâk nâŋgâŋetâ yahatmu otmâ hiliŋgumai. Ya yeŋgât topyeŋe nâŋgâŋetâ keterahâkŋât den âlâen hâum sâŋmune nâŋgâŋet. Elem kârikŋe mem emet mem maŋgumap yamâ gelâk ki gemap. Otmu kâpi kâmetmain yaŋe esen yambuŋaŋak pato otmap yamâ bonŋe âlâ ki kinmap. Yakât dopŋeâk lok perâkŋaŋe den âilongo lohimbi ekyongomai ya nâŋgâŋetâ den yaŋe buku ki meyiŋgimap. Otmu kâpi ya hârâtŋe kum pilâmunŋe hâlâlâŋ sâmu lâum menduhum katmâ kâlâwân umunŋe semap. Yakât dopŋeâk Anitâŋe lok perâkŋe matŋe umatŋe yiŋgimu hem kâlâwân kioŋnomai. ¹³Otmu siru memu saru pato pilâmap yan saru tuŋ sâmu gaharaŋe tetemu ekmain. Yakât dopŋeâk lok perâkŋe yeŋgât orotmemeyeŋe bâleŋe tetemu aŋulakmai. Otmu omoŋe pitu kinmu ekmain ya omoŋeâk tetembisâpŋât Anitâŋe kalop. Yakât dopŋeâk lok perâkŋe yeŋgât nâŋgâm Anitâŋe omoŋ bâleŋan tatmâ yâhâmbisâihât pat kuyiŋgimu manmai.

¹⁴Otmu emelâk lok âlâ, kutŋe Enoko, Aramgât sen ya tetem gaŋetâ gaŋetâ komot nombolân yâhâp olop yan teteop. Yâkŋe emelâk emet inânŋan lok perâkŋe yeŋgât yuwu sâop.

“Sâp pato tetewuap yan Kutdâŋe aŋelolipŋe kiŋgitŋe orowâk meyekmu himbimâmbâ genomai. ¹⁵Himbimâmbâ genomai yan Kutdânŋenŋaŋe lohimi kerek nengât

biwinenje ekmâ sâam hâreningim otmain memain yakât matje dopnenjanâk kâpekningiwuap. Otmu lohimbî nombotjanje kunyeje kârikje otmu Anitâhât den kakjan sâamai, otmu nombotjanje yâkât den kum orotmeme bâleje tâtâem otmai yâhâmâ matje amokjan yingimu menomai.” Yawu sâop.

¹⁶ Lok perâkjanje yeje engatyeneâk watmâ yu ya otjetâ bâlemap. Yawu otmâ yejahât nângâjetâ yahatmu hâkyeje mepaemai. Otmu lohimbî nombotjanje nângâyinginetâ yahatmu senje âlâlâ tânyongojetgât mem lohotje tuhuyekmai. Otmu orotmeme bâleje otmai yakât huhopje yamâ umatje âlâlâ kakyejan yâhâmap. Yawu teteyingimap yan yakât sâam guhujmâ tosa yu lohimbî nombotje yengâlen kârâm pilâmai.

Girem den ekyongop.

¹⁷ Bukulipne, yuwu sâamune nângâjet. Emet inânjan Kutdânenjahât aposololipjanje lok perâkje yengât nângâm den yuwu sâam yen ekyongowi ya mem biwiyenan katmâ nângâm manjetgât nanjan. ¹⁸ Den yamâ yuwu sâawi. Sâap pato tâlâhuwuap yan lohimbî nombotjanje yeje engatyeneâk watmâ Anitâhât den kum yu ya ekjâlem otmâ hilipgunomai. Yawu otjetâ Anitâje yakât matje yingiwuap sâam yeje ekyongonomai. Yawu ekyongojetâ nângâjetâ porap otmu yengât den kakjan sâam senyejan genomai. ¹⁹ Yawu gârâmâ sâap yiwerenje yuâmâ yâkje biwiyenje alitjetâ Wâtgât mâmânahât Heakje nângân nângân âlepje âlâ biwiyenan ki katmap. Yawu otmâ lokgât nângân nângân tânjât watmâ Kiristohât lohimbî yengât engatyenan gejetâ hionakmai.

²⁰⁻²¹ Yâhâ yenâmâ Anitâhât den bulâje kâsikum yingimunje nângâwi.

Den ya tiñâk lâum yâkât amutgen manjetâ tihityeje otbuap. Yawu otmu Wâtgât mâmânahât Heakje mem hewewej tuhuyekmu bukulipyenje yengât nângâm Anitâ ulitgum mannomai. Otmu sâap pato tetewuap yan Kiristone âwurem ge meyekmu Anitâje yekmu ârândân otmu umam sâyijim manman kârikjan katyekmu mannomai. Yakât nângâm bukulipyenje orop Kiristohâlen biwiyenjan kepeim mambotbangim mannomai.

²² Otmu lohimbî nombotjanje Anitâhât den nângâm biwi yâhâp otmai. Lohimbî yawuyamâ lohotjanâk otyingim den kâsikum yinginomai. Yawu otyinginetâ nângâjetâ keterakyingimu yanâmâ yâkje Kiristohâlen biwiyenjan tiñâk kepeim mannomai.

²³ Yâhâ lohimbî nombotje âlâ yengât nângâm den âlâen hâum sâamune nângâjet. Bukunenje âlâhât emet semu imbije naomje meyekmu in yawu hânân kionjomai. Yakât dopjeâk sâap patoen lohimbî nombotjanje hem kâlâwân kionmahât Kiristohât den kâsikum yinginetâ nângâm yâkâlen biwiyenjan tiñâk kepeim mannomai.

Yâhâ lohimbî nombotje âlâjeâmâ biwiyenje kârikje otmu orotmeme bâleje otnehâlâk nângâm manmai. Lohimbî yawuya yengât nângâm tepyeje nângâyinginomai. Yawu gârâmâ yâkje otmai yawu ki otnomai.

Anitâ mepaeop.

²⁴⁻²⁵ Ambonenje Anitâ yahat yahatje embânâmbâek tat tat kârikje tatmâ gaopjak tatmâ gamap. Otmu tatmâ yâhâmbisâp. Yeje manman bâlejahât paņgojan kionmahât Anitâ wâtgât Ambojanje tihityeje otmu Yesu Kiristohâlen biwiyenjan kepeim mannomai. Yawu manjetâ meyekmâ nine nanne baratne koko salek sâam ikje laņinje himbimân tap yan katyekmu

heroŋe kakŋan manmâ yâhâmbisâi.
Yakât nâŋgâm heroŋe nâŋgâwaŋgim
mepaem yâhâmbisâin. Ya bonŋanâk.

Nâ bukuyeŋe,
Yut

Hâmbâi tetewuap yakât den.

Yesu Kiristoŋe yu ya teteningiwuap yakât topŋe sâŋ teteop.

1 Nâ Yeweri nanŋe, Yoane. Anŋoânâk Yesuŋe hoŋ bawalipŋe 12 nen menenehop. Nâ yâk yeŋgât komolân gâtŋe nâŋe pepa yu kulemgum katyিংgian. Yakât topŋe yuwu.

Anitâhât biwi nânŋân nânŋânŋan tatmap yapâ Yesu Kiristoŋe den yu nânŋâmu bulâŋe otmu aŋeloŋe âlâ hânŋângum yuwu sâŋ ekuop. “Nâhât komot anŋoân den yukât topŋe sâŋ ekyongowan yamâ sâp yiwereŋe yu sâŋ teteŋan tuhum yu ekgohowe. Ekgohomune pesuk sâmu yâkŋe nânŋânŋetâ keterahâkŋât gâ hânŋângohomune hânân ge sâŋ tetem ekyongowuat.” Yawu sâŋ hânŋângumu gem nâhâlen den yu sâŋ teteop. ²Sâŋ teteop yakât topŋe yuwu tap. Yu me ya hâmbâi tetewuap yakât Anitâŋe sâŋ kalop ya sâŋ tetem yen Yesuhât komot galemŋe mansai yuwu sâŋ ekyongomune nânŋânŋet. ³Sâp pato utâpŋuap. Yakât otmâ yeŋe yen yu me ya tetewe sâŋ oap yakât den yu sâlikumâmâ Yesuhât komot sâŋ tetem ekyongonomai. Otmu lohimbî nombotŋaŋeâmâ den yu nânŋâm lâum mannomai yamâ Anitâŋe mâmâŋe otyিংgimu heronŋe otmâ mannomai.

Yesu Kiristo yâkât topŋe

⁴⁻⁶Nâmâ Yoane. Nâŋe Asia hânân Yesuhât komot kapi nombolân yâhâp ya yeŋgât pepa yu kulemgum katyিংgiwoman. Yakât yen sâlikum topŋe nânŋânomai. O Bukulipne, yeŋgât nânŋâm nâŋe Anitâ yuwu sâŋ ulitguman.

“O Anitâ, gâ tatmâ gaon, tatmâ gat, yaŋak tatmâ yâhâwuat. Otmu Wâtŋât

mâmâŋahât Heak ya gâhâlen tatmap yaŋe Asia hânân kapi nombolân yâhâp tatmâ arap ya ambolipŋe mâmâŋe otyিংgimu yeŋgât biwiyeŋe sânduk sâmu manŋetgât nânŋâm mepaeheksan. Anitâ gike eŋgatgeâk nange hânŋângurâ ge gâhât tem lâuhihim kinmâ topge sâŋ teteop. Sâŋ tetemu lohimbî nombotŋaŋe ekŋetâ bâlemu kuŋetâ muop. Otmu yaŋak mumuŋambâ yahatnomgât mâtâp anŋoân mem kusânŋingioŋ. Mumuŋambâ yahatmâ hânŋe hânŋe lok kutdâ topŋe topŋe mansai yeŋgât kunyeŋe tatmap. Yawu tatmap gârâmâ lohimbîŋe yâkâlenâk biwiyeŋaŋe kepeim manmâ yâhânomai yanâmâ himbimŋât pat kuyিংgiop yakât bonŋe ya menomai. Yawu.” Yawu sâŋ yeŋgât nânŋâm Anitâ ulitguman.

Otmu Yesuhât topŋeâmâ yuwu. Yâkŋeâmâ nengât tepŋe dondâ nânŋâningimap. Yawu nânŋâningim Anitâŋe âi sâŋ waŋop ya biwiŋaŋe kepeim manmâ nengât tosaŋhât otmâ kawenenŋan kinmu kuŋetâ muop. Mum yahalop. Yakât otmâ biwinenŋe yâkâlenâk kepeim manmunŋe himbimŋât pat kuningioŋ. Yakât nânŋâm nen aŋun ki otne. Anitâ tâŋ tâŋâk mepaem ulitgum manmâ yâhânehât Yesuŋe mâtâp mem kusânŋingioŋ. Otmu Yesuŋe mâmâŋe otningimu Anitâhât tem lâum âiŋe tuhum yâhânehât mâtâp ya gurâ yawuâk mem teteningioŋ. Yâhâmâ Lanŋiŋe otmu Wâtŋât Amboŋe. Yakât otmâ mepaem manmâ yâhâmbisâin.

⁷Bukulipne, yuwu sâŋmune nânŋânŋet. Yesuŋe elem kulewoŋboŋ kakŋambâ âwurem gewuap. Gemu yan lohimbî nombotŋaŋe kasa otbannim mem tuhuwiŋe ekmâ isem matŋe yিংgiwuapgât tep bâle nânŋânomai. Otmu lohimbî nombotŋaŋe yâk yeŋgâlen torokatmâ yâkât kasa

manmai ya gurâ yawuâk isem tep bâle nângânomai. Ya bonjanâk.

⁸Anitâ Ambonenje yâhâmâ emelâk embânjan hân hibim ki kândikyotgop yapâek tatmâ gaop. Otmu torokatmâ tatmâ yâhâwuap yakât kakjan tatatje pesuk sâwuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ yâhâmâ wâtje pato nandoroje tatbanjiap. Otmu Anitâje yuwu sâop. “Nâje sâmune hân hibim âliwahap topje topje ki tete teterambâ teteheop. Otmu yâhâpje sâmune biatbuapgât dop gurâ tatnihiap.” Yawu sâop.

Wâtgât mâmâjahât Heakje Yoanehât biwiŋe mem purik pilâmu ehop.

⁹Bukulipne, yenâmâ Asia hânân Yesuhât komot mansai. Yeje Yesuhât den pat âlepje sâm lohimi ekyongonetâ, lok nombotjaje nângâjetâ ki ârândân otmu, mem ge katyekne sâm mem bâleyekmai. Otmu nâ gurâ yawuâk mem bâlenekmai. Yawu otninginetâ nenje ki lohotje otmâ kinmain. Yawu otmâ sâp ârândânâk Yesuhât lau lâum kinmâ hoŋ bawangim gamain. Otmu nâje Yesuhât den pat ya lohimi ekyongomune yawuâk lok nombotjaje gurâ nângâjetâ bâlemu nâ menekmâ mâtuja âlâ, kutje Patimo sâm, yan katnekjetâ mansan. ¹⁰Manmune Sande âlâen Anitâje ikje Wâtgât mâmâjahât Heak hângângumu ge biwine mem purik pilâop. Yawu otmu den kârikje isemu nângâwan. Yâhâ den nângâwan yamâ lâmun kunmain yakât dopje bia, ya wangim isemu nângâwan. Otmu yuwu sâm eknohop. ¹¹“Yoane yu me ya senjan yiwereje tetemu eksat. Yawu gârâmâ gâŋe pepa mem kulemgum katdâ Asia hânân kapi tipi tapi nombolân yâhâp tai ya yengât dopyejan arimu sâlikum nângânomai. Kapi yamâ kutyeje, Simirina, Epeso, Peahamon, Tiatira, Sariti, Pilarepia, Laorika yawu. Pepa

yu yengât kulemgum katdâ arimu ekmâ sâlikum nângânomai.” Yawu sâm eknohop.

¹²“Den yu âlâje eknohoap” yawu sâm engatne kakjambâ olelem lambe nombolân yâhâp goliŋak tuhuwi yan sem kinmu ekban. ¹³Otmu ya yengât hohetyejan lokbân kundenje yawuya kinmu ekban. Otmu sângum kaok âlâ hârândânâk mânuŋakmâ kinop. Yâhâ engatjanâmâ kâiput kâlep goliŋak tuhuwi ya âmbâkum kinmu ekban. ¹⁴Yâhâ somotje yamâ iwit iwit pato elembân kaok ekmain yawuya. Yâhâ senje yamâ kâlâp nimbilamje yawuya. ¹⁵Yâhâ kâiŋe yamâ kât sem hiŋ hurunduŋ sâmap dop yawuya. Yâhâ denje munjeâmâ to tâlâm pato yerâm kinmu munje nângâmain yawuya. ¹⁶Otmu pitu nombolân yâhâp ya bātje bonângen mem kinop. Otmu lauŋambâmâ tewet konohâk yamâ sātje nombot nombot nelaŋ nelaŋ ya ge kinop. Yâhâ kun kundenje yamâ sikop hâumu irik irik sâmap dop yawuyaje laŋinje pilâop.

¹⁷Yawu tetem kinmu ekmâ kiŋgit-nahât otmâ kâiŋe topjan ba pare pare otmâ mum yawu iwan. Yawu imune lok yaŋe bātje bonângen mem katnekmâ yuwu sâm eknohop. “Kâmbuk, kiŋgit-gahât ki ot. Hâlihâk kindâ topne sâm tetem ekgohowe. ¹⁸Angoân embânjan Anitâje hân hibim ki kândikyotkop yapâek tatmâ gawan. Otmu lok otmune yaŋak benje nohojetâ muwan. Otmu mumuŋambâ yahatmâ tan. Otmu tatmâ yâhâmbisân. Nâmâ manman kârikje amboje. Yakât otmâ yâhâpje mum-bomgât dop âlâ ki tap. Manman kârikje manmâ yâhâwom. Yawu gârâmâ lohimi torokatmâ manjet me hiliwahonet yakât nâje konok sâmune pesuk sâwuap. Otmu lohimi nombotje mum hemgât pat oai yâk holaŋyekbom me hemân hâpunyekbomgât dop ya

gurâ yawuâk. Yamâ nâhât wahap. Topne yawu.

¹⁹Otmu nâje sâp yiwerejahât me hâmbâihât tetewuap yakât topne kerek sâm tetewe. Sâm tetemune kulemgum metemâmâ pepa yu kapi nombotje yu tete tatmâ arai ya yengâlen kerehâk katdâ arimu ekmâ nângânet. ²⁰Otmu bâte bonângen pitu nombolân yâhâp meyekmune yeksat yakât topne yuwu sâm tetemune nângâ. Pitu nombolân yâhâp yamâ kapi nombolân yâhâp ambolipnaje nâhât komot mansai ya yengât anjelo umutyenânâk âlâku konok konok. Otmu lambe nombolân yâhâp golinjak tuhum katjetâ sem tap yamâ nâhât komot kapi nombolân yâhâp ya.” Yawu sâop.

Epeso kapi ambolipnje yâk yengât sâm kalop.

2 Yesuje yuwu sâm tetem eknohop. “Yoane, gâje Epeso kapi ambolipnje yengât yuwu kulemgum katyinjirâ arîâk. Nâ Yesu. Bâte bongen pitu nombolân yâhâp mem kinsan. Otmu lambe nombolân yâhâp golinjak tuhum katjetâ sem tatmap ya yengât hohetyenjan galem kinmâ bam gaman. ²Nâ yengât manmanyenja ya kerehâk nângâmune âlepne nanje oap. Lok bâleje, lok perâkne yengâlen taka yuwu sâm kâityongowi. “Yesuje âi sâm ningiop ya tuhum mansain.” Yawu sâm yen kâityongom yengâlân torokatne sâm takawi. Yawu sâm takañetâ yapâ gâtñaje umatje topne topne teteyingiop. Yakât yeje yâk yengât topyene ekñetâ ki ârândân olop yakât otmâmâ watyekbi. Ya nângâmune âlepne nanje oap. ³Otmu yenâmâ lok bâleje yanje yengâlen torokatne sâm otñetâ yanâmâ yeje nâhât tem lâum sât gum manmâ gawi. Otmu nâhât den nângâm ki hâkân otbi. Yakât nângâmune âlepne oap.

⁴Yawu gârâmâ den âlâ yuwu sâmune nângânet. Biwiyenjan tap ya ekmâ nângâmune ki ârândân oap. Anjoân embânân Anitâhât den pat âlepne nângâm yanâmâ nâhâlen biwi nângân nângânyenja kepeim manbi. Yâhâ sâp yiwerejeâmâ biwi yenja pâlâmje otmâ mansai. ⁵Yâhâ anjoânâmâ biwiyenja nâhâlen katmâ denne lâum manbi ya yawuâk torokatmâ manjetgât nanjan. Yawu gârâmâ yeje denne ki lâum mannomai yanâmâ sâmune yengât hohetyenjbâ lambe lanjinje hindakmâ yengâlen omoñ sahakbuap.

⁶Otmu nângân nângân âlâ nângâm gawi ya nângâmune âlepne oap. Komot âlâ, kutyenje Nikolao sâm, yâkñeâmâ yuwu sâmai. “Âlepne, orotmeme ihilâk mahilâk otmunje Anitâje nenekmu ârândân otmap. Yakât denje bia.” Yawu sâmai. Yamâ yengâlen takamâmâ yawu otñetgât sâm kendâyinjinetâ yeje hâkân otmâ watyekbi. Nâ gurâ yawuâk yâk yengât nângâm hâkân otmâ manman. Yawu gârâmâ yeje yâk yawu otyingwi yakât nângâmune ârândân oap.

⁷Yengât hohetyenjan gâtje âlâ me âlâje lohotje ki otmâ nâhât den lâum manmai. Yakât otmâmâ munomai sâp yanâmâ âlepne nâje sâmune Anitâhât kalamân manmangât nak âlâ kinsap yakât kehetje nemâmâ yanje tânyongomu manman kârikjan yan torokatmâ manmâ yâhânomai. Otmu Epeso kapi ambolipnje yen Anitâhât Wâtgât mâmâñahât Heakne den sâm tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât yen nângâm henjengum manmâ yâhânomai.” Yakât yawu sâop.

Simirina kapi ambolipnje yâk yengât sâm kalop.

⁸Otmu Yesuje ikñe komot Simirina kapi ambolipnje mansai yâk yengât yuwu sâm eknohop. “Lohimbiñe

Simirina kapiân manmâ biwi nângân nângânyeje nâhâlen katmâ mansai yamâ gâŋe den yuwu kulemgum katyîngirâ ariâk. Nâmâ Yesu. Anjoân embânân Anitâŋe hân himbim ki kândikyotkop yapâek tatmâ gawan. Otmu yawuâk tatmâ yâhâwom. Otmu mumune yan hân kâlehen katneki. Nâŋe yapâ yahatmâ tanŋe yuwu sâŋ tetemune nângâŋet. ⁹Yengât kasalipyenŋe yen mem bâleyekmâ kombo meyinginetâ hâhiwin kakŋan manmâ âlâlâhât pâin guin otmâ gai. Ya nanŋan. Otmu nâŋe mâmâŋe otyîngimune nâhâlen biwi nângân nângânyeŋe kepeim manmâ ganŋetâ yakât nâŋe matŋe âilonŋo yîngiwomgât emelâk ya sâŋ katban. Otmu Yura lok nombotŋe yengât sâŋ bâleyîngiwi. Ya gurâ topŋe nanŋan. Yawu gârâmâ yâkŋe Anitâhât pat bulâŋe ki mansai. Yâhâmâ lok bâleŋahât pat oai. ¹⁰Otmu umatŋe âlâlâ yuwu yawu teteyîngiwuap yakât kiŋgityenahât ki otnomai. Yakât topŋe yuwu sâŋmune nângâŋet. Satangâlen torokatmâ manmâ bâleŋahât pat mansaiŋe yen biwiyenahât topŋe ya nângâne sâŋ mem âlâlâ tuhuyeknomai. Otmu mumuhât pat kuyîngim nombotŋe mem pâi emetŋan katyeknomai. Yawu otyînginetâmâ yeŋe kârihem kinŋetâ yanâmâ nombotŋeâmâ munomai. Otmu nombotŋe âlâŋeâmâ hâhiwin nângâm sâtŋum mannomai. Yawu otmâ manŋetâ yakât kakŋanâmâ hilâm bâlâk ŋerek otmu yanâmâ pesuk sâyîngiwuap. Yâhâ yakât kakŋan yenâmâ hâk sânduhân manmâ yâhânomai. Otmu munomaiŋe mumuŋambâ yahatŋetâ yen kerehâk manman kârikŋan torokatmâ manmâ yâhânomai. ¹¹Simirina kapi ambolipŋe yen Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe den sâŋ tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât yen yukât topŋe nângâm

henŋenŋunomai. Nângâm henŋenŋum nâhâlenâk biwiyenŋe kepeim manmâ yâhâm yâhâpŋe munomaihât dop âlâ ki otbuap.” Yakât yawu sâop.

Peahamon kapi ambolipŋe yâk yengât sâŋ kalop.

¹²Otmu Yesuŋe ikŋe komot Peahamon kapiân mansai yâk yengât yuwu sâŋ eknohop. “Lohimbi nombotŋe Peahamon kapiân manmâ biwiyenŋe nâhâlen katmâ mansai ya yengât den yuwu kulemgum katyîngirâ ariâk. Nâ Yesu. Tewet sâtŋe nombot nombot nelaŋ nelaŋ yakât amboŋe nâ. Nâŋe yuwu sâŋmune nângâŋet. ¹³Kapi ambolipŋe yengât manmanyenahât topŋe ya nâ nanŋan. Kapi yanâmâ lok sesenŋâlâkŋe Satangâlen torokatmâ orotmeme bâleŋe topŋe topŋe otmâ mansai. Yawu otmâ nâhât komolân gâtŋe âlâ, kutŋe Antipatoro, yâkŋeâmâ nâhât tem lâum manmâ yâk yengâlen lohotŋe ki otmâ manop. Ya kuŋetâ muop. Kuŋetâ muop yakât yen kiŋgityenahât ki otbi. Yawu otmâ kârihem kinmâ nâhât tem lâum manmâ gai. Ya nângâmune ârândân oap. ¹⁴Yawu gârâmâ yengâlen gâtŋe nombotŋe orotmeme âlâ yuwu otmai yamâ nângâmune bâleap. Yengâlebâ nombotŋe lok âlâ, kutŋe Bileam sâŋ, yâkât orotmeme bâleŋe ya watbi. Bileamŋe anjoân lok âlâ, kutŋe Balak sâŋ, ya ekumu Isirae lohimbiŋe kasalipyenŋe yengât Porom Lâpiohât hotom uminiwi yapâ mem neŋet sâŋ ekyongop. Yawu otmâ torokatmâ kâwâ konda otŋetgât kendâyîngiop. Yawu olop yakât Bileamŋe tosa pato miop. Otmuâmâ yengâlen gâtŋe nombotŋe orotmeme yawuâk torokatmâ otŋetgât sâŋ kendâyîngim mansai. Ya nângâmune dondâ bâleap. ¹⁵Otmu yengâlen gâtŋe nombotŋe Nikolao yengâlen

torokatmâ ihilâk mahilâk otmâ mansai. Yakât nângâmune yawuâk dondâ bâleap. Yakât otmâ ekyongoŋetâ biwi nângân nângânyene nâhâlenâk katŋetâ kinâkgât sâm ekyongoan. ¹⁶Otmu den sâm tetean yukât nângâŋetâ gemu bet pilâmâmâ nâhâlen yâhâpŋe taka ki torokatnomaï. Yawu otnomaï yamâ nâŋe taka kuk otyiŋgiwom. Yawu otmâ launan tewet sâtŋe nombot nombot nelaŋ nelaŋ yaŋe nem hilipyongowuap.

¹⁷Yamâ yengâlen gâtŋe nombotŋaŋe yâk yengâlen lohotŋe ki otmâ mannomai yâhâmâ mem lâtpyongom manman kârikŋe yakât sot yiŋgimune nem mannomai. Otmu laŋgatyekmâ âlâku ikŋe kutŋe kândâk kândâk kulemgum iri tete osom katyiŋgiwom. Kut ya lok âlâ me âlâŋe ekmâ nângânomaïhât dop ki tap. Âlâku ikŋe amboŋan amboŋan ekmâ naŋgaŋginomaï.

Peahamon kapi ambolipŋe yen Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe den sâm tetem eknohop yu ekyongoan yakât mâmâŋe otyiŋgimu den yukât topŋe nângâm heŋgenŋunomaï. Yakât otmâ yu kulemguwe sâm oan. Yesuŋe Peahamon ya yengât yawu sâm eknohomu kulemguan.

Tiatira kapi ambolipŋe yâk yengât sâm kalop.

¹⁸Otmu Yesuŋe ikŋe komot Tiatira kapiân mansai yâk yengât yuwu sâm eknohop. “Yoane gâ Tiatira yengât ekap yuwu kulemgum katyiŋgirâ ariâk. Nâ Yesu, Anitâhât nanŋe. Otmu nâmâ senneâmâ kâlâp kokotŋe laŋ laŋ sâmap yawuya. Yakât otmâmâ nâmâ yohân ekman. Otmu kâineâmâ kâlâp milu umunŋe kâtŋe sem hiŋ hurunduŋ sâmap yawuya. Yakât otmâ kasalipne tâlim hilipyongowom. Topne yawu.

¹⁹Otmu yengât manmanyenahât topŋe ya nâ naŋgan. Otmu orotmemeyene ya gurâ nângâm metean.

Yeŋe nâhâlen biwiyenŋe kepeiwi ya yawuâk torokatmâ manmâ gai. Otmu biwiyene hikuakmâ buku orangim mansai. Yâhâ lohimbî nombotŋe senŋe âlâhât pânmmâ mansai yâk tânyongoai. Otmu lohimbî belângen mansaiŋe mem bâleyekŋetâ yengu yawuâk ki lohotŋe oai. Emelâk orotmemeyene âlepŋe otbiâke yamâ yiwerene oai yuŋeâmâ kândikum gâtŋe ya tâtâem wangim oai yakât nângâm biwine herone oap.

²⁰Yawu gârâmâ benŋe yengât orotmeme konohâk otŋetâ ki ârândâŋ otmap. Imbi bâleŋe âlâŋe yengât hohetyenŋan kinmâ den perâkŋe kâsikum yiŋgimap ya ki watŋetâ ariap. Yâkŋe yuwu sâmap. “Nâ Anitâhât poropete imbi. Yâkât lau lâum denŋe sâm tetean.” Yawu sâmap. Yamâ den memap. Emelâk imbi yawuya âlâ, kutŋe Yesewe sâm, yâk ihilâk mahilâk otmâ manmâ Anitâhât komot, Isirae lohimbî, mem dâiyekmâ imbilipyene yekmâ ihilâk otŋetgât sâm ekyongominiop. Yawu sâm ekyongop yaŋe dondâ bâleop. Yâhâ sâp yiwerene yuâmâ imbi âlâ ya hohetyenŋan taka mansapŋe Yesewe olop yawuâk otŋetgât haonmâ kendâyiŋgiap. Otmu yâhâmâ kasalipyene yengât Porom Lâpio yakât hotom umai yapâ mem neŋet sâm ekyongomap. Ya nângâmune dondâ bâleap. ²¹Yakât yuwu sâmune nângâŋet. Imbi yaŋe biwi nângân nângânŋe nâhâlen kalâkgât mambotmâ manmâ gan. Yawu otmune ya hâkâŋ otmâ kârikŋe dondâ oap. Kârikŋe otmâ manmâ orotmemeŋe kiŋŋon yamâ ki sâm tetem betbangimap. ²²Yakât otmâmâ kundat umatŋe dondâ tetewangimu yan nâŋe ya sâm waŋmune hâhiwin nângâm yâhâwuap. Otmu lohimbî nombotŋe yâkâlen torokatbiŋe tosayene ya ki sâm tetem biwi nângân nângânyene nâhâlen katmâ mansai yakât matŋe

umatŋe dondâ yingimune mem sâtŋum mannomai. ²³Otmu lohimbî nombotŋaŋe imbi bâleŋe yâkât komolân torokatmâ otbî mewî ya ekŋetâ ârândâŋ olop yamâ nâŋe matŋe yingimune mem hiliwahonomai. Yawu otyingimuneâmâ nâhât komot hânŋan kulemŋan mansaiŋe ekmâ topŋe yuwu nâŋgânmai. “E, Yesuŋeâmâ orotmemeŋe me biwinenŋan girawu tap yakât topŋe ekmâ nâŋgâm ba takamap. Otmu yu me ya otmain yakât matŋe ya tâŋ tâŋâk ningiwuap.” Yawu sâmâmâ orotmeme âlepŋeâk otmâ mannomai.

²⁴Otmu yen nombotŋaŋe imbi yukât orotmeme kiŋgoŋ yan torokatmâ ki otmai. Otmu yâkât komolipŋaŋe Satangât topŋe sâm kusânâmâ ekyongomunŋe nâŋgâŋet sâm otŋetâmâ yan yeŋe betyingim mansai. Yakât nâŋgâmune ârândâŋ oap. Yakât umatŋe âlâ ki teteyingîâkgât naŋgan. Otmu yenâmâ yuwu sâm ekyongomune nâŋgâŋet. ²⁵Anŋoânâk nâhât tem lâum torokatmâ manbî. Yawuâk otmâ torokatmâ manmâ gai. Yawu gârâmâ yâhâpŋe yawuâk torokatmâ manmâ yâhâŋetâ nâŋe taka matŋe âilonŋo yingimune menomai yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. ²⁶⁻²⁷Anitâŋe âi sâm nihim hânŋânnohomu gewan. Gemâmâ wâtŋan kinmâ tem lâuwangim gawan. Otmu yakât dopŋeâk yenâmâ âi sâm yingimune nâhât wâtŋan kinmâ yâhânomai. Otmu sâp pato tâlâhumu yanâmâ nâŋe mâmâŋe otyingimune kasalipnenŋe kunyeŋe kârikŋe otmâ mannomai ya yongom itit kiom tuhuyeknomai. ²⁸Yawu otyingîŋetâmâ pesuk sâwuap. Otmu sâp patoen yen orowâk heron maron otmâ manmâ yâhânôm. ²⁹Yakât otmâ Tiatira kapi ambolipŋe yen Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe den sâm tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât otmâ

mâmâŋe otyingimu den yukât topŋe nâŋgâm biwiyenŋan katmâ mannomai.” Yawu sâop. Yesuŋe Tiatira kapi ambolipŋe yeŋgât den yu sâm tetem eknohomu kulemgum katyingian.

Sariti kapi ambolipŋe yâk yeŋgât sâm kalop.

3 Otmu Yesuŋe ikŋe komot Sariti kapiân mansai ya yeŋgât yuwu sâm eknohop. “Yoane, gâ den yuwu sâmune kulemgum katyingirâ Sariti ambolipŋaŋe sâlikum nâŋgâm hengenŋunomai. Nâ Yesu. Anitâhât Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mâmâŋe otnihimu pitu nombolân yâhâp meyekmâ kinman.

Nâŋe yeŋgât manmanyenŋe ekmune ki ârândâŋ otmap. Yeŋe topyeŋe kurihiakmâ lok sensenân orotmeme âlepŋeâk otmâ gai. Yakât otmâ lohimbî dondâŋe yekmâ topyeŋe yuwu nâŋgâm tâpikguai. “Maiŋ, lohimbî yuŋeâmâ biwî nâŋgân nâŋgânyenŋe ya galemai. Otmu yâkŋe yakât pâlâmŋe ki oai.” Yawu sâmâi. Yawu sâmâi yamâ pâpŋum topŋe ki nâŋgâm sâmâi. Nâŋeâmâ biwiyenŋe ekmâ “biwiyenŋe mumunŋe,” yawu naŋgan. ²⁻³Yenâmâ biwiyenŋe pâràk pilâm ekŋet. Awoŋne Anitâŋe yeŋgât manmanyenŋe ya ekmu ki ârândâŋ otmap. Otmu nâku yawuâk ekmune ki ârândâŋ otmap. Manman anŋoânâk manbî yaŋeâmâ himbimgât pat kuyingioŋ ya biatbe sâm oap. Yen ya biatyingimâp sâm emelâk anŋoânâk miti nâŋgâm yan biwiyenŋe nâhâlen katmâ orotmeme âlepŋe otmâ manbî ya yawuâk torokatmâ manŋet. Yawu manmâ orotmemeyenŋe bâleŋe ya bet pilâm biwî golâek manmâ yâhâpŋe biwî nâŋgân nâŋgânyenŋe nâhâlen kepeim manŋetgât naŋgan. Yâhâ ki otnomai yamâ benŋe kasalipyeŋaŋe inâk pâràk sânsânâk taka itit kiom tuhuyingimai yakât dopŋeâk nâŋe yeŋgâlen pâràk

sân sânnâk takawom. Sâp yan takawom yakât yeje ki nangai.

⁴Yawu gârâmâ yengâlen gâtje sambe bia, getek âlâ yaŋe tipiŋe âlepŋe oai. Yâhâ yen salek salehâk tosa barak mansai yamâ yongonmune nâhâlen torokatjetâ sâŋgum kaok bolaŋ bolaŋ âlâku ikŋe kândâk kândâk yingimune hangalakjetâ nine orop tatmâ yâhânom. ⁵Yawu otmâ tosa barak manjetâmâ nâŋe yengât nâŋgâm nâhât komolân gâtje salek salek yawu sâwom. Otmu emelâk manman kârikjahât pat kuyingim pepa âlâ mem kutyeye kulemguan. Yamâ kutyeye yâhâpŋe ki hârewom. Nâŋeâmâ awoŋŋe otmu aŋelolipne yâk yengât senyeŋan kinmâ yengât kutyeye yongonmune nâhâlen torokatjetâ orowâk tatmâ yâhâmbisâin. ⁶Otmu Sariti kapi ambolipŋe yen Anitâhât Wâtgât mâmâjahât Heakŋe den sâm tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât mâmâŋe otyingimu nâŋgâm heŋgeŋgunomai.” Yesuŋe yawu sâop.

Pilarepia kapi ambolipŋe yâk yengât sâm kalop.

⁷Otmu Yesuŋe den âlâ yuwu sâm eknohop. “Nâhât komot Pilarepia kapiân mansai ya yengât ekap yuwu kulemgum katyŋgirâ ariâk. Nâmâ Yesu. Orotmemene âlepŋe nanŋe mem koko salehâk manmâ gaman. Yu me ya otmune bonŋeâk tetemap. Anitâŋe aŋgoânâk yuwu sâm âi nihiop. “Isirae yengât lok kutdâyeŋe, kutŋe Dawiti sâm, yâkât kawerŋan kinbuat. Yan kinmâ manman kârikjahât gahatŋe ya mem hindâwuât. Mem hindârâ aŋ sâm kinmu yakât kakŋan lok âlâ me âlâŋe ya mem maŋgunomaihât dop ki otbuap. Yâhâ gahatŋe ya mem maŋguwuât yamâ lok âlâ me âlâŋe mem hindânomaihât dop gurâ ki otbuap.” Yawu sâm âi nihiop. Yawu gârâmâ gahatŋe yakât amboŋe yamâ nâ konok. ⁸Otmu yakât yuwu sâ-

mune nâŋgâŋet. Manmanyeye ya ek-mune ârândâŋ oap. Yeŋe biwi golâek manmâ nâhât tem lâum manmâ gai. Otmu nâhât kutne ki kurihim hâkâŋ otbi. Yakât nâŋgâmmune âlepŋe oap. Otmu yeŋe nâhât den pat âlepŋe sâm tetem ekyongoŋetgât emelâk nâŋe gahatŋe ya mem hindâmmune kinsap ya nangai. Otmu kasalipyeye âlâ me âlâŋe ya maŋgunomaihât dop âlâ ki tap.

⁹Yuwu sâmmune nâŋgâŋet. Yura lok nombotŋeŋe nâhât hâkâŋ otmâ manmâ yengâlen taka yuwu sâmai. “Nenâmâ Isirae lohimbi tâŋ tâŋ mansain. Yakât otmâ nenâmâ Anitâhât pat otmâ mansain,” yawu sâmai. Yawu sâmai yan yengât hâkâŋ otmâ sâm mem ge katyeksai. Yawu otyingŋjetâ nâŋgâmmune bâleap. Yakât otmâmâ yuwu sâm hâreyŋgian. “Lok perâkŋe, amboyeŋe yamâ Satan,” nâŋeâmâ yawu sâm hâreyŋgian. Yakât otmâ nâŋe mem dâiyekmâ yengât amutyenjan katyekmune mannomai. Yanâmâ yengât yuwu sânomai. “Bâe, Yesuŋe lohimbi yu yengât tepŋe nâŋgâmu âlepŋe nanŋe oap yakât nen mem ge katneneksai.” Yawu sânomai.

¹⁰Otmu lohimbiŋe hânŋan kulemŋan manmai yengât topyeŋe teteâkgât nâŋe sâmmune umatŋe topŋe topŋe teteyŋgiwuap. Yâhâ yengâlenâmâ ki tetewuap. Sâp yanâmâ nâŋe tihityeŋe otmune yeŋe kârikŋe otmâ mannomai. ¹¹⁻¹²Yâhâ yenâmâ emelâk Anitâŋe manman kârikjahât pat kuyŋgiop ya biatyŋgimapgât nâŋgâm biwiyeye galemahom mannomai. Yawu otmâ mannomai yan kasalipyeyeŋe mem ge katyektjetâ kârikŋe otmâ mannomai. Yawu manjetâ nâŋe kâlep ki otmuâk takawom yanâmâ yen meyekmâ Anitâhât miti emetŋe himbimân tap yakât saran kârikŋe sâm kânâŋgâyekbom. Kânâŋgâyekmune ki putuk sâm ge kunomai. Manman

kârikjahât pat yukât bulâje yingimune menomai yan Awoṅnahât kapi pato, kutje Yerusalem kapi âiṅe sâm, himbimân tap ya gewuap. Gemu ya ambokunomai. Yakât patje yawuâk kuyingiop. Otmu nâ ninahât pat Anitâje emelâk kunihiop. Yawu gârâmâ yawuâk nâhâlen torokatmâ ya mem ambokunomai.

¹³ Pilarepia kapi ambolipje yen Anitâhât Wâtgât māmâjahât Heakje den sâm tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât yâkṅe māmâje otyingimu den yukât topje nâṅgâm heṅgeṅgunomai.” Yesuje yawu sâm teteop.

Laorika kapi ambolipje yâk yengât sâm kalop.

¹⁴ Yesuje torokatmâ yuwu sâm eknohop. “Yoane, nâhât komot Laorika kapiân mansai ya yengât ekap yuwu kulemgum katyigirâ ariâk. Nâ Yesu. Aṅgoân embâṅân Anitâje hân himbim ki kândikyotgop yapâek nâje tatmâ gawan. Otmu nâ Anitâ orop topnetje konohâk otmu yapâ gâtṅaje Anitâje âi sâm nihiop. Âi sâm nihimu nâje yâkâlen kândiwahom hân himbim pitu âlâlâ topje topje katban. Otmu lohimbije Anitâhât topje nâṅgâṅetâ haṅ sāyigîâkgât den bulâje ekyongom manban. ¹⁵ Nâje yengât biwiyeye ekmune ki ârândân otmap. Yenâmâ pâlâmṅe manmai. Yakât otmâ nâje yengât ukenje ki nâṅgâyigian. Otmu ṅasin gurâ ki nâṅgâyigian. Yakât topje nâṅgâṅetâ keterahâkgât yuwu sâmunen nâṅgâṅet. Sot nemunje pâlâmṅe otmu âkâm pilâmain yakât dopṅeâk yen nine komolâmbâ yekmune pâlâmṅe otmu watyebom.

¹⁶⁻¹⁷ Otmu yengât topyeṅe teteâkgât torokatmâ sâwe. Yeṅeâmâ yuwu sâmai. “Nenâmâ Anitâje nâṅgâningimu ârândânâk oap yakât iri sikum me senje âlâlâ ya dondâ tatningiap. Hop sambe

kakṅan mansain.” Yawu sâmai. Yamâ den memai. Yeṅe topyeṅe ya nâṅgâne sâm hâum pâpṅuai. Yenâmâ kopa. Otmu nâṅgâṅetâ ki keterakmap. Otmu topje ekmâ nâṅgâne sâm yakât pâinmâ hâum pâpṅumai. Otmu âlâlâ yakât gurâ pâlâmṅe mansai. Yawu naṅgan. ¹⁸ Yawu gârâmâ yu otṅet sâm ekyongomune torokatmâ otmâ manṅetâ ârândân otbuap. Yiwerenje yuâmâ senyeṅe bok sâmu âlâlâ yakât ekmâ topje ki naṅgai. Yâhâ gâmâlâhâmâ nâje sâmunen senyeṅe hâreakmu âlâlâ ya ekmâ topje nâṅgânomai yakât dop tatnihiap. Otmu nâhâlen torokatmâ salek salehâk mannomaihât nâhâlen mâtâp tap. Yawu gârâmâ orotmemeyeṅe bâleṅe ya pilâm nâhâlen gamâmâ nâhât manmanne ya mem haṅgalakmâ salek salehâk manmâ yâhânomai. Yawu otmâ manṅetâ lohimbim nombotṅaje yekmâ yengât nâṅgâṅetâ yahatmu yakât ki aṅulaknomai. ¹⁹ Otmu lohimbije nâhâlen torokatmâ mansai yaṅe nine orop biwinenṅe kepeiakmâ konok otmu mansai. Otmu yawuâk torokatmâ mannehât nâṅgâm nâhât komolân gâtje âlâ me âlâje otmâ tâpikgune sâm otṅetâmâ nâje biwi nâṅgân nâṅgânyeyeṅe mem kusân yingiman. Mem kusânyingimune ekmâ nâṅgâm heṅgeṅgum manman âlepṅan manmai. Otmu yeṅe kunyeṅe kârikje otmâ hiliwahomaihât sâmunen umatje âlâlâ teteyingiwuap. Otmu yengâlen takamune umatje yawuya teteyingimapgât yeṅe orotmemeyeṅe bâleṅe ya bet pilâm orotmeme âlepṅeâk otmâ manmâ yâhânomai.

²⁰ Nâje yengât emet hawiṅan kinmâ den sâmunen enṅatne munje naṅgai. Yawu gârâmâ lohimbim âlâ me âlâje nâhât den towatje nâṅgâm yahatmâ launan membuap yâhâmâ nâ orop biwi konohâk otmâ lau konok nem manmâ yâhânom. ²¹ Otmu nâje

himbimâmbâ ge Awonaŋe âi sâm nihioŋ ya tuhum pesuk pilâmune ârândânŋ oap. Yakât dopŋeâk yeŋe gurâ nâhât den nânŋâm lâum manŋetâ ârândânŋ otbuap otmuâmâ nânŋe sâmune nâhâlen torokatŋetâ orowâk Awoŋne hâlânŋmâ tatmâ yâhânôm.²² Laorika kapi ambolipŋe yen Anitâhât Wâtŋât mâmânŋahât Heakŋe den sâm tetem eknohop yu ekyongoan. Yakât otmâ yâkŋe mâmânŋe otyiŋgimu den yukât topŋe nânŋâm heŋŋeŋgunomai.” Yesuŋe yawu sâm teteop.

Himbimŋât gahatŋe hindakmâ aŋ sâm kinmu Anitâhât kaweŋe ehop.

4 Otmu ya biatmu himbimân gahatŋe âlâ hindakmâ aŋ sâm kinmu ekban. Otmu den me mun pato âlâ emelâk nânŋâwan ya yawuâk yâhâpŋe tetemu nânŋâwan. Yamâ yuwu sâm eknohop. “Yu me ya hâmbâi tetewuap yakât Anitânŋe sâm kalop. Garâ yu tiripgohomune ek.” Yawu sâop.

²Yawu sâmŋe yanâk Anitâhât Wâtŋât mâmânŋahât Heakŋe biwine mem purik pilâmu yanâk yâhâ tatmâmâ âlâ yuwu ekban. Anitânŋe kawe talop yan laŋinŋe pato siliŋ siliŋ sâmŋe yawuyânŋe kundenŋan yerâmu ekban.³ Otmu hambe mohat yawuya yaŋe kakŋan hawamgum laŋinŋe golâ golâ pato pilâm kinmu ekban.

⁴Otmu lok kunŋe 24, hâk katipŋe kaok bolanŋ bolanŋ yawuya hiŋ hârândânŋ sâsânŋe ya mânŋuŋakmâ tatbi. Otmu ŋerendenŋ goliŋŋak tuhuwi yawuya yaŋe kunyeŋan hawamgum horarânŋim tatbi. Otmu yâk yeŋgât kawe tatatyenŋe pato yamâ Anitâ hawamgum ikŋiâk ikŋiâk tatbi.⁵ Yâhâ Anitâ patoyenŋe talop yâkâlebâ belek sâmŋe ekban. Otmu denŋeâmâ himbim guŋguruŋ sâmŋe mun pato pilâmap yawuya yakât dop olop. Otmu yâkâlebâmâ kâlâp laŋinŋe sem kilik kilik sâmŋe yawuya

sem kinop. Otmu sem kilik kilik sâop yamâ Anitâhât Wâtŋât mâmânŋahât Heak yâku yawuâk, dop yawuâk olop.⁶ Otmu Anitâhât dâtâpŋan saru pato nânŋe nânŋe sâmŋe yan emetsenŋeŋe siliŋ siliŋ sâmŋe hâumu beleŋ sâmŋe dop yawuya yaŋe kâwinân liŋgarakmâ nânŋe nânŋe sâmŋe iop.

Otmu soŋgo papato yawuya imbât mumuhât dop bia yaŋe hawamgum nombot nombot tatbi. Yâhâ senyeŋe yaŋak pato, bet kulet otyiŋgiop.⁷ Aŋgoân ekban yamâ pusi papatoŋe, kutŋe laion sâm, yakât kundenŋe yawuya. Yâhâpŋe ekban yamâ bulimakao pato yawuya. Yâhâ kalimbuŋe yamâ lok kundenŋe yawu. Yâhâ imbâtŋe yamâ tiwa yawuya.⁸⁻⁹ Âlâhât konok konok pengamyenŋe nombotgen kalimbu, nombotgen kalimbu yawu talop. Otmu omoŋe hilâmŋe haoŋmâ ârândânŋ Anitâ yuwu sâm kiki mewânŋimai.

“Anitâ patonenŋe gâhât tatatŋe, gâhât wâtŋe, gâhât orotmememe ya ae seŋ seŋ me hou sâ sâ. Otmu gâhât nânŋâmŋe yahatmap. Gâ embânŋan tatmâ gaon. Otmu tatmâ gat, mâne tatmâ yâhâwion. Yakât otmâ gâhât nânŋâmŋe âlâ kândâkdâek otmap.”

Yawu sâm kiki mewânŋimai.

¹⁰Otmu sâp âlâ me âlâen kep mem mepaemaiân yan lok kunŋe 24 ya kerekŋe ŋerendenŋeŋe ya mem yâkât eŋgatŋan horatbanŋimai.¹¹ Horatbanŋim nânŋânŋetâ âlâ kândâkdâ otmu yuwu sâm kiki mewânŋimai.

“O, Anitâ patonenŋe. Gike nânŋânŋe nânŋânŋan otmat. Otmu gike wâtŋan kinmâ hân himbim kândikyotgon. Otmu gikak âliwahanŋ topŋe topŋe hânânŋ kalon yaŋe torokatmâ yâhâwuapŋât dop tatgihawâk. Otmu nânŋârâ biatbuapŋât gurâ dop yawuâk tatgihap. Yakât otmâ gâ mepaehek-sain. Otmu gâhât kutŋe konok sâmŋe haŋ tuhumunŋe yupâ yapâ arimu ârândânŋ

merândânj otmâ liņgarakmâ imap.”
Yawu sâmai.

**Lama Nanje yâkât
nânġânetâ yahalop.**

5 Otmu Anitâ patonje bătje bonângen pepa âlâ mem goņġoņġumu ekban. Pepa yamâ nombot nombot kulemġuop ya sâlikumai sâm mem goņġoņġum gâoņ nombolân yâhâp sâhâop.

²Otmu nânje aņelo kârikņe âlâ ekban. Yâkņe yahatmâ kinmâ kârikņe halahum yuwu sâop. “Pepa gâoņân tap ya âlâņe mem holaņmâ mewalakum sâlikuwuap?” Yawu sâm den kârikņan sâop. ³Yâhâ himbimân gâtņe, me hânân gâtņe, me wosapâ wosapâ gâtņe âlâ me âlâņe mem mewalakuwuapġât dop bia. Bia kârikņe. ⁴Yawu ekmâ yaņak nânġâmune dopņan ki otmu eņġat hako nânġâm hâk ñâik ñâihâk isewan. ⁵Nâņe yawu isemune lok kunņe 24 tatbi yâk yeņġâlen gâtņe âlâņe yuwu sâm eknohop. “Kâmbuk. Yura yeņġât komolân gâtņe pusi pato âlâ, kutņe Laion, yamâ Dawitihât sen, yâkņe mumuņambâ yahatmâ yan Manman bâleņahât Amboņe, kutņe Satan, yâk mem ge kalop. Yâkņe âlepņe gâoņ ya holaņmâ pilâm mem mewalakuwuapġât dop tap. Yâkât wâtņe pato tatbaņġiap. Yakât ki nânġârâ norâhîhimu ise. Pak sâm ek.” Yawu sâop.

⁶Yawu sâm u pak sâm Anitâhât gotņan songo papato ya otmu lok kunyeņe ya yeņġât hohetyeņan Lama Nanje emelâk kum ġâiwi, ġutņe orowâk yaņe yahatmâ kinmu ekban. Otmu wâtņe pato nandoroņe tatbaņġiop yakât dop kum ñilipņeâmâ nombolân yâhâp. Otmu biwinenņe ekmâ nânġâmap yakât dop kum senņe ġurâ nombolân yâhâp. Otmu Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heak kinmap yakât dop yawuya olop. Otmu nengât nânġân nânġânnenņe kusânakmu Anitâhât topņe nânġânehât ikņak emelâk hânġângumu ġiop. ⁷Otmu

Lama Nanje yâkņe yâhâ Anitâhât bătņe bongen pepa talop ya miop.

⁸Memu yan songo papato otmu lok kunņe yâkņe ba mem kuku parahu tuhum mepaewi. Yawu otmu lok kunņe waņġam mem kep kuwi. Kep kum yakât kakņan kondo goliņak tuhum katņetâ talop ya kâlehen to kukņe suk suk yaņe pindindiņ sâm iop ya kondo konok ulitġum mem Anitâhât lohimbî bulâņe ulitġum mansai ya dop yongom yâk yeņġât denyeņe nânġâekġât mem uk pilâņetâ Anitâhât hâmeņan yâhâop. ⁹⁻¹⁰Yawu otmâ yan Lama Nanje ya ekmâ mepaem kiki yuwu sâm mewaņġiwi.

“ġâņe lohimbî komotņe komotņe, emetsenņe gahaņehen geheņehen, emelâk manbî, âun yu mansai, mâne hâmbâi tetehe m mannomai yapâ gâtņe lok âlâ me âlâņe ġâhât nânġânetâ bonņe otbuap yâk sârereyekmâ kaweyeņan kinbe sâm hânân ġion. Hânân ġerâ ġâ gohoņetâ mum yahatmâ benņe Anitâhât senņan kinmâ yâk yeņġât sâm ulitġumat. Yakât otmâ yâkņe Anitâhât pat otbî. Yakât otmâmâ Anitâhât komolân torokatmâ mepaem hoņ bawaņġim manmâ yâhânomai. Yawu otmâ lohimbî nombotņe âlâ manman âiloņġo loņġo manņetġât galemlipyeņe sâm katyekdâ galemyongom manmâ yâhânomai. Otmu yawu otņetġât wâtġe pato tatġihîap yaņe pepa yu mem mewalaku.”

Yawu sâm kiki mewaņġiwi.

¹¹Yawu sâm kiki mewaņġiņetâ aņelo kiņġitņe orowâk, sâlipyongonomġât dop bia, yaņe yanâk tetem kurâp kinmâ hawamyongom yuwu sâm mepaewi.

¹²“Lama Nanje ya kuņetâ yapâ mum yahalop. Yakât otmâ mepaem manne. Otmu yâkât orotmemeņe, me tatatmemeņe, me nânġân nânġânņe yamâ

hou sâsâ. Otmu yu me ya otbuapgât dop yakât wâtje ya emelâk Anitâje waņop. Yâkje âlâlâ yakât amboņe oap.” Yawu sâm mepaewi.

¹³Yawu sâm mepaem kinjet Anitâje âliwahap topje topje emelâk embânân kalop, soņgo bau, saruân gâtje, hân kâlehen gâtje, wosapâ wosapâ gâtje, otmu lohimi himbimgât pat otbi yâk kerekje menduhuakmâ Anitâ otmu Lama Nanje yâk yetgât yuwu sâm mepaeyelekbi.

“Anitâ yahat yahatje otmu Lama Nanje yetgât wâtyetje ya dop konohâk. Otmu âwâ nan yetgât nâņgân nâņganyetje me, me orotmemeyetje me, me kutyetje ya dop konohâk tatyitgiap. Yakât otmâ mepaeyelekne.” Yawu sâm mepaeyelekbi.

¹⁴Yawu sâm mepaeyelekjetâ yan soņgo papato imbât tatbi yâkje nâņgâjetâ ârândâņâk otmu “Ya bonņanâk,” yawu sâwi. Yawu sâņetâmâ lok kunje 24 yâkje yawuâk sâm mepaeyelekbi. Yawu.

Lama Nanje yâkje gâoņ nombolân konok ya mem holaņmâ pilâop.

6 Yawu sâm mepaeyelekjetâmâ Lama Nanje pepa ya mem kinmu ekban. Yâkje gâoņ nombolân yâhâp yapâ gâtje konok mem holaņmâ pilâop. Mem holaņmâ pilâmu soņgo papato munomaihât dop bia ya yengât kunyeņe yaņe yahatmâ halahuop. Halahumu engatje munje yamâ himbim guņguruņ sâmap yakât dopje nâņgâwan. Otmu yâkje yuwu sâop. “Gam ari.” ²Yawu sâmu, beâsi kaok kaok yakât kakņan lok âlâ tatmu ekban. Yâhâmâ beâsi yakât kakņan talop yamâ lok papatoņe űeren-deņ kunyeņan horarâņgimai yawuya kunņan horatbaņgiwi. Otmu yaņeâmâ kuk otmâ kasalipje itit kiom tuhuyekbe

sâmâmâ tembe nananje teikum gâitmâ hâum ariop.

³Arimu yanâk Lama Nanje pepa gâoņ yâhâpje ya mem holaņop. Mem holaņmu soņgo papato ya yengâlen gâtje âlâje yuwu sâmu nâņgâwan. “Gam ari.” ⁴Yawu sâmu yanâk beâsi kuriņ yaņe teteop. Yakât kakņanâmâ lok âlâ talop yaņe asama pato miakmâek gam ariop. Otmu lohimi hioņakmâ kapam ahoņetgât Anitâje mâmâņe otbaņgim hâņgâņgumu giop.

⁵Arimu Lama Nanje gâoņ kalimbuje ya mem holaņop. Mem holaņmuâmâ soņgo pato âlâje yuwu sâop, “Gam ari.” Yawu sâmu yanâk beâsi heleņ ya teteop. Yakât kakņanâmâ lok âlâ talop yaņe sot me senje âlâlâ kakņan katmâ dop memai ya miop. ⁶Ya memu soņgo papato tatbi yâk yengâlen gâtje âlâje kârikje halahum yuwu sâm lok beâsi kakņan talop ya ekuop. “Gâņe sot âlâ mem amaņ tipiņan mânuņdâ tatmu hâmbâi po tetewuap yanâmâ yakât hâmeņe mem yahatbuat. Otmu sot mem itâkalân mânuņmâ yakât hâmeņe gurâ mem yahatbuat. Otmu hânņan kulemņan po pato tetem ki liņgarakmâ imbuap yakât otmâ wain toņe otmu nak âlâ, kutje oliwa sâm, yakât toņe yakât hâmeņeâmâ amutgen talâk.” Yawu sâm hâņgâņgumu giop.

⁷Arimu benje Lama Nanje gâoņ imbâtje ya mem holaņop. Mem holaņmu soņgo papato bâņe yaņe kârikje halahum yuwu sâop. “Gam ari.” ⁸Yawu sâmu yanâk beâsi gimbaņ kâiâk mâiâk yaņe teteop yakât kakņanâmâ lok âlâje talop. Otmu yâkât kutjeâmâ Mumuhât Mâtâp Pato yawu. Otmu yâkât betņan lok âlâ, kutje Hiliwaho Hiliwaho sâm, yaņe watmâ takaop. Yâkjeâmâ lohimi mem kâsip misip tuhuyekmâ komot imbât katyehowot. Yawu otmâ komot konohâmâ yongomutâ hiliwahoņetgât

wâtyetŋe tatyitgiop. Otmu sâmutâ mesek umatŋe teteyiŋgimu lohimbi nombotŋeâmâ mum hiliwahowi. Me soŋgo sâtŋaŋe tetem yiŋgiŋetâ muwi. Me po pato tetemu yanâmâ kapam ahom muwi. Otmu kulem yu teteâkgât yâkŋe gem surutuk sâm ba ariowot.

⁹Arimutâ yanâk gâoŋ momeŋe ya mem holaŋop. Mem holaŋmu yuwu tetemu ekban. Hotom u uminiwi yakât alata Yerusalem yengât opon kâmbukŋan talop ya dop kum âlâ yawuya himbimân katmu talop ya tetemu ekban. Yaŋeâmâ embun lohimbi emelâk yongoŋetâ muwi ya yengât umutyenŋe ya tatŋetâ ekban. Yâk yengât topyeŋeâmâ yuwu. Embânân aŋgoân lohimbi nombotŋaŋe manmâ Anitâhât tem lâum manmâ kasalipyenŋe yengât Porom Lâpio yakât hâkâŋ otbi. Otmu lohimbi nombotŋaŋe Yesu mepaem manŋetâ yakât kasalipyenŋe yongoŋetâ muwi. Komot yâhâp ya yengât umutyenŋe ya ekban.
¹⁰Otmu Anitâ yuwu sâm ulitguwi. “O, Ambonenŋe, topge yamâ ikŋiâk tap, ki otmâ tâpikgumat. Yakât otmâ nen kerekŋe yuwu sâm âihohomunŋe nâŋgâ. Lohimbiŋe hânân manmâ kasa otningim nongoŋetâ muwin yakât sâp girawu yaen gâŋe matŋe otyiŋgiwuat?” Yawu sâwi.

¹¹Yawu sâŋetâ yanâk Lama Nanŋe yaŋe sâŋgum kaok konok konok yiŋgimu meŋetâ yuwu sâm ekyongop. “Yen tipŋe tatmâ nâŋgâŋet. Aŋgoân yen yongoŋetâ muwi. Otmu yapâ torokatmâ bukulipyenŋe yawuâk yongoŋetâ mum gawi. Otmu torokatmâmâ hâmbâi nombotŋe âlâ yawuâk yongoŋetâ munomai ya Anitâŋe yekmâ nâŋgâmu dopŋan otbuap. Yanâmâ yen yongowi yakât matŋe nâku kâpekyiŋgiwom.” Yawu sâop.

¹²Yawu sâm gâoŋ nombolân konokŋe ya mem holaŋop. Mem holaŋmu yan yuwu tetemu ekban. Yanâmâ mososoŋ pato miop. Memu yan hilâmġât emet-

senŋe irik irik sâop yamâ kâlâp gâwuŋe yawu olop. Yâhâ omonġât emetsenŋe yaŋeâmâ kuriŋ kuriŋ hâum hepnenŋe gemu ekmain yakât dopŋeâk olop.
¹³Otmu siru pato memu nak esenŋaŋe beretek sâm hânân gemap yakât dop otmu himbimâmbâ pitu yaŋe aksihâk beretek sâm gewi.
¹⁴Yâhâ nenŋe sâŋgum mem pâŋ pâŋ kepehemain. Yakât dopŋeâk himbim yamâ ba nombot ga nombot, nombot nombot yaŋe yawu kepeiahop. Otmu pumŋe papato otmu mâtuŋa yaŋe aksihâk kaweyenŋe pilâm orotok sâm gulip malap otbi.
¹⁵Otmu lohimbi kerek, lok papato me inŋe, lok kunŋe me tâŋât, kaok me helenŋ, iri sikumyenŋe orop me umburuk mansai, lok topŋe topŋe kerehâk ya tetemu wosapâ ba misiŋgurakne sâm hâum pâpġuwi.
¹⁶⁻¹⁷Ya misiŋgurakne sâm hâum pâpġum yan yuwu sâwi. “Bâe, yuâmâ sâp pato tâlâhuap. Yawu otmâ Anitâ otmu nanŋe yâk yetŋak kuk pato otningim sâmutâ âlâlâ yakât wâtŋe biatbe sâm oap. Yakât otmâ nen yu gulip otmâ metenomosain yukâ. Anitâ nanŋâitŋe ewun tatmâ nenekdomosawot yamâ embaken hân kâlehen hangunom. Nen yâkât senŋan âlepŋe wâtnenŋe tatningimu eknomġât dop âlâ ki tap. Yakât girawu otmâ misiŋgurakne. Yakât otmâ kât pato me, pumŋe lauŋe yaŋe nenehâkgât nanġain.” Yawu sâwi.

**Isirae lohimbi komotŋe
komotŋe ya yengât
kundenyeŋan undip katyehop.**

7 Otmu ya biatmu yakât kakŋan aŋelo imbât kinŋetâ yekban. Aŋelo imbât yaŋeâmâ hân nombot nombot siru pato dondâ pilâop yakât mâtâpŋe kum maŋguwi. Kum maŋguŋetâ nâŋ nâŋ sâop.
²Yawu otmu yan aŋelo âlâŋe sikop gahaŋehen tetem kinmâ Anitâ manman amboŋe yâkât komot ya yengât kundenyeŋan undipŋe katyekbe

sâm kinop. ³Yawu kinmâ bukulipņe yuwu sâm ekyongop. “Yen siru ya ki pilâņetâ miâk. Nenņeâmâ anņoân sâp yiwereņe yu Anitâhât lohimbi yamâ ikņahât undip katyekmunņe tâņ tâņâk tetemuâmâ yakât kakņan siru ya pilâņetâ miâk. Mem yan Anitâhât kasa ya meteyehâk. Otmu undipņe orowâk katyekmunņe kinnomai yamâ ki meyekbuap.” Yawu sâop.

⁴Otmu Isirae lohimbi Anitâhât komolân gâtņe yongonņetâ nâņgâwan yamâ emelâk yâkât pat otbi. Yâk yengât dop yamâ menduhuakņetâ 144,000. Otmu Isirae lohimbi yuņe hionakmâ komot kâi nombotgen yâhâp otbi ya yengât dopyeņe yuwu. ⁵Yura yâk yengât komolân gâtņe yapâmâ 12,000 yakât dop. Otmu Luwen yâkât komolân gâtņe gurâ 12,000. Otmu Gat yâkât komolân gâtņe gurâ yawuâk 12,000. ⁶Otmu Asehât komolân gâtņe gurâ yawuâk 12,000. Otmu Naptalihât komolân gâtņe ya gurâ yawuâk 12,000. Otmu Manasehât komolân gâtņe gurâ yawuâk 12,000. ⁷Otmu Simiongât komolân gâtņe gurâ 12,000. Otmu Lewihât komolân gâtņe gurâ 12,000. Otmu Isasahât komolân gâtņe gurâ 12,000. ⁸Otmu Sewulungât komolân gâtņe gurâ 12,000. Otmu Yosepgât komolân gâtņe gurâ 12,000. Otmu bâiņeâmâ Benyamingât komolân gâtņe 12,000. Lohimbi komot yuņe Anitâhât pat otbi.

Lohimbi kiņgitņe orowâkņe kinmâ Anitâ yet Yesu mepaeylekbi.

⁹Ya ekmune pesuk sâmu yakât kakņan lohimbi kiņgitņe orowâk hânņan kulemņan manbi yaņe taka menduhuakmâ kinņetâ yekban. Otmu lohimbi ya sâlipyongonongât dop bia. Yaņe Anitâ otmu Lama Nanņe yâk yetgât gotyetņan kinbi. Kinmâ sâņgum kaok bolaņ bolaņ mânunakņetâ ge

engatyeņambâ hârâtâhâk kinmâ ariop. Yâkņe awu tawu mem lapu lapu tuhum yuwu sâm Anitâ mepaem kinbi. ¹⁰“O, Anitâ Tihit Amboņe. Gâņe nen gike pat sâm kuningion. Yakât otmâ ki hiliwahonom. Otmu gike nange, Lama Nanņe nengât tosehât otmâ umatņe miop. Yakât otmâmâ sâp yiwereņe yuâmâ nenņe manman âlepņan manmâ gain.” Yawu sâwi.

¹¹Yawu sâņetâmâ aņelo kiņgitņe orowâkņe menduhuakmâ Anitâ otmu Lama Nanņe, sonņo papato imbât, lok kunņe yâk kerek hawamyongom kurâp kinbi. Kurâp kinmâ Anitâ mepaem yuwu sâwi. ¹²“Nen Anitâ Ambonenņahât wâtņan manmain. Yâk nâņgân nâņgânņe âilonņo. Otmu âlâlâ yakât amboņe oap. Yâhâmâ lanņanâk tatmâ gamap. Manman amboņe yu bulâņe. Otmu yâkņe buku âilonņo otningim gamap yakât mepaembisâin.” Yawu sâwi.

¹³Yawu sâņetâ lok kunņe 24 yâk yengâlen gâtņe yuwu sâm âinohop. “Lohimbi yu sâņgum kaok bolaņ bolaņ mânunakmâ kinsai ya wosakembâ takai? Otmu topyeņeâmâ girawu?”

¹⁴Yawu sâm âinohomu yuwu sâm ekuwan. “Nâmâ wongât âinohoat? Gâņe eknohoâyâ.”

Sâmune sâop. “Lohimbi yuâmâ emelâk kasalipyeņe mem ge katyekne sâm mem âlâlâ tuhuyekņetâ hâhiwin kakņan manmâ gawi. Yawu otyiņiņetâ sâtņum manmâ biwiyeņe Yesuhâlenâk katmâ manbi. Yakât otmâmâ emelâk Lama Nanņe hepņe tosayeņe pirim ikņe pat kuyiņgiop. ¹⁵Yakât Anitâhât senņan kinmâ sâp ârândâņ yâk mepaem hoņ bawañgim manmai. Yawu otmâ manmâ yâhâņetâ Anitâ manman amboņe galemyongom mâmâņe otyiņgimâp. ¹⁶⁻¹⁷Otmu Lama Nanņe yamâ Anitâhât senņan kinmâ gamap. Yawuhât yâku yawuâk yâk yengât

galem otmâ manman kârikŋe yakât to senjanâk dâiyekmâ arimu yan nem piriakmâ mepaeakmâ mannomai. Yawu otmâ Anitâŋe yâk yengâlen umatŋe âlâlâ teteyiŋgimapgât manman sânduhân katyekmâ wawaeyekbuap. Yakât kakŋanâmâ yâhâpŋe torokatmâ engat hako otmâ gilâp isenomaihât dop ki tap. Me sotgât yâhâpŋe ki po yingimu munomai. Me tohât engatyeŋe ki saŋ sâwuap. Me sikopŋe yongomu yan wâtyeŋe ki houŋ sâwuap.” Yawu sâop.

Lama Nanŋe yâkŋe gâoŋ bâiŋe ya mem holaŋmâ pilâop.

8 Ya ekmune biatmu Lama Nanŋe gâoŋ nombolân yâhâpŋe ya mem holaŋop. Mem holaŋmu yanâk mun ya bialop. Mun ya biatmu Anitâ hawangum kinbiŋe in tatmâ hutuk sâm kinbi. ²Yawu kinŋetâ kâlep ki otmâek aŋelo nombolân yâhâp yaŋe Anitâhât senjan tetem kinŋetâ yekban. Kinŋetâ Yesuŋeâmâ lâmun nombolân yâhâp ya yingimu mewi. ³Otmu yâk yengâlen gâtŋe âlâŋeâmâ kondo goliŋak tuhuwi ya memâmâ alata yan hotom uwi yakât nombotgen ari kinop. Otmu lohimbî nombotŋe alata amutgen kinmâ yan Anitâ ulitgum manbi ya yengât den ya haŋ sâm yâhâmu tepŋe nâŋgâyŋgiâkgât Yesuŋe to kukŋe suk suk yamâ gâimu kondoân ya pik sâm iop. ⁴Pik sâm imu aŋeloŋe mem moselemu Anitâhât hâmeŋan yâhâop. Yâhâmu yanâmâ tepŋe nâŋgâyŋgiop. ⁵Otmu ya pesuk sâmu aŋelo yaŋe alata yapâ kâlâp mem kondo kâlehen katmâ mem ari akŋangen panmu hânân sem tok sâm giop. Hânân gemu elem ya tok sâm belek sâmu himbim guŋguruŋ sâop. Himbim guŋguruŋ sâm arimu mososoŋ pato miop.

Aŋelo kândikuŋe lâmunŋe kunop.

⁶Otmu aŋelo nombolân yâhâp yaŋe lâmunyeŋe âlâku konok konok miakmâ kunne sâm otmâ menduhuakmâ kinŋetâ yekban.

⁷Aŋelo aŋgoân lâmun kunop, sâp yanâmâ gelâk kândâk kândâk otmu kâlâp yaŋe heŋŋak pato otmâ hânân kioŋmu ekban. Yâhâ hânân giop yaŋeâmâ puŋ sâm hewukŋe nombotŋeâk siop. Komot kalimbu gârâmâ yakât hohetyeŋambâ gâtŋe konohâk yaŋeâmâ sem meteop. Yâhâwâmâ talowot.

Aŋelo yâhâpŋe lâmunŋe kunop.

⁸Yawu otmâmâ aŋelo yâhâpŋe lâmunŋe kunmu yan wahap âlâ giop. Yamâ kâlâp pato yawuya. Yaŋeâmâ ge saru kâlehen giop. Saruân gemu yan saru torehenŋe giowângen yaŋeâmâ hewâk pato olop. ⁹Hewâk pato otmu saruân gâtŋe yan iwi ya aksihâk muwi. Otmu nombotŋe saruân wanŋa mem bam gam otmâ manbi yâk gurâ yawuâk saru kakŋan gulip otbi. Yâhâ nombotŋe pato yamâ âlepŋe hâmeyeŋe kinop.

Aŋelo kalimbuŋe lâmunŋe kunop.

¹⁰⁻¹¹Aŋelo kalimbuŋe lâmunŋe kunop. Kunmu pitu pato âlâ, kutŋe Kalak sâm, yaŋe sem laŋ laŋ sâm kioŋop. Yaŋe himbimâmbâ ewapâ gemu yan to senŋe senŋe yakât nombotŋeâk kalak olop. Komot kalimbuŋambâ komot konohâk yaŋeâmâ kalak olop. Yâhâ yâhâp yamâ ukenŋe yawuâk olowot. Yawu otmu lohimbî nombotŋe to kalak newi yaŋe muwi.

Aŋelo imbâtŋe lâmunŋe kunop.

¹²Aŋelo imbâtŋe lâmunŋe kunop. Kunmâ dewutâ emetsenŋe pitu topŋe topŋe laŋinyeŋe yamâ kâtâpgumu omoŋguop. Otmu dewutâ nombotŋe

yamâ nombolâk pilâmu nomborâmâ omoŋguop. Otmu emetsenŋe yawuâk, otmu pitu gurâ yawuâk laŋinyeŋe inin pilâmu sânduk sâmu iop. Yawu otmu hilâm-gât emetsenŋe ya kâtâpgumu hilâm kârikŋan omoŋ sâhâop. Otmu dop yawuâk omoŋ-gât emetsenŋe ya gurâ kâtâpguop.

¹³Otmu ya biatmu yakât kakŋan âlâ tetemu yuwu ekban. Tiwa pato pâp pâp sâmu haŋân yâhâm arimu ekban. Haŋân yâhâm ari kârikŋe halahum yuwu sâop. “Bâe, âlâlâ teteap yuâmâ ki orotŋe. Aŋelo nombotŋe âlâ yâkŋe lâmunyeŋe kunne sâmu oai. Kunŋetâ sâp yanâmâ umatŋe topŋe topŋaŋe lohimbî kakyenŋan yâhâwuap. Hâmbâi yan girawu otnomai sâmu nâŋgâm oan yukâ.” Yawu sâop.

Aŋelo momenŋaŋe lâmunŋe kunop.

9 Aŋelo momenŋaŋe lâmunŋe kunop. Kunmu yan pitu pato âlâŋe himbimâmbâ gemu ekban dop yawuya aŋelo âlâŋe himbimâmbâ gem hânân kioŋop ya tetemu ekban yakât topŋeâmâ yuwu. Yâkŋe hem nâpumŋe yapâ âlâlâ bâleŋe topŋe topŋe holaŋmu yahatmâ ariâkgât himbimâmbâ giop. ²Gem hem nâpum yakât gahatŋe ya mem pilâmu aŋ sâmu utun pato gam yâhâm emetsenŋe ya kâtâpguop. Kâtâpgumu omoŋ pato sa-hahop. ³Otmu utun yâhâop yakât biwiŋambâ dimuŋ tem pato ya teteop. Tetem utun ya biwiŋambâ gemâmâ kulahâ bâleŋaŋe ningimap dop yawuâk yinŋiop. ⁴Otmu amboyeŋaŋeâmâ yuwu sâmu ekyongop. “Yenâmâ nak me senŋe âlâlâ esenŋe ya nene sâmu ki genomai. Me Anitâhât lohimbî undip katy-ŋiŋiŋetâ yâkât pat otmâ mansai yâk yekmâmâ hâhiwin ki yinŋinomai. Yâhâ nâŋe mâmâŋe otyinŋimune ari lohimbî tâŋât, undipyenŋe bia yamâ hâhiwin pato yinŋinomai. ⁵Hâhiwin yinŋiŋetâ sât-gum manŋetâ emetsenŋe mome pesuk

sâmu yanâmâ sânduk sâwuap.” Yawu sâmu hâŋgânyongop. ⁶Hâŋgânyongomu ge lohimbî yinŋiŋetâ hâhiwin nâŋgâwi ya biatyinŋiâkgât mâtâp hâum pâpgum manbi. Hâhiwin ya yawuâk nâŋgâm manŋetâ emetsenŋe mome pesuk sâmu yanâk hâkyenŋe sânduk sâop.

⁷Otmu dimuŋ yaŋeâmâ yinŋine sâmu beâsiŋe beren beren otmâ kinmap dop yawuâk otmâ kinŋetâ yekban. Yâhâ kunyeŋeâmâ ŋerendenŋe goliŋak tuhumai yawuya mem lok papatoŋe ŋerendenŋe horaraŋgimai dop yawuyaŋe horaraŋgim kinŋetâ yekban. Kun kundenyeŋe yamâ lok nengât kun kunden yawuya. ⁸Yâhâ somotyenŋe yamâ kâkâlep yaŋe silik solok sâmu giop. Yâhâ sâtyenŋe yamâ puaiâ sâtŋaŋe kâkitik sâmap, dop yawuya. ⁹Yâhâ dihinŋeŋahât katipŋe yamâ hâmbâ kârikŋe yawuya. Yâhâ pŋgamyenŋe mun pato pilâop yamâ gâmut huwuwuŋ sâmu gam arimu nâŋgâmain yawuya bia. Ya wangim dop âlâ olop. ¹⁰Yâhâ sopyeŋeâmâ bosonŋe bosonŋe sopŋe yawuya. Otmu yaŋeâmâ lohimbî kârâyekmu hâhiwin pato nâŋgâwi. Hâhiwin pato nâŋgâwi yakât kakŋan emetsenŋe mome pesuk sâop. ¹¹Otmu amboyeŋe yamâ aŋelo âlâ hem nâpum pato tumuŋe ki ehekŋe yakât amboŋe. Aŋelo yakât kutŋe yamâ Isirae yŋgât denân Awaron, yâhâ Girik denân Apolion sâmai. Yakât topŋeâmâ yuwu tap. “Kiom Amboŋe.”

¹²Otmu aŋelo momerâŋe lâmunyeŋe kunbi yapâ umatŋe teteop yamâ bialop. Otmu umatŋe yâhâpŋe otmu kalimbunŋe tetewe sâmu olop.

Aŋelo nombolân konokŋaŋe lâmunŋe kunop.

¹³Aŋelo âlâ nombolân konok yaŋe lâmun ya kunop. Kunmuâmâ alata amutgen kinbi yaŋe Anitâ yuwu sâmu ekuwi. ¹⁴“Emelâk aŋelo imbât yaŋe to pato âlâ,

kutje Euparata sâmb, yan lohimbi bâleje yaŋe matje menomai yakât mambotmâ tatjet sâmb dâmân kâlehen katyekjetâ tatbi. Katyekjetâ tatjetâ emelâk yongone sâmb yakât hewewej otmâ mitiawahom tatbi. Yâhâmâ matje yingijetgât aŋelo lâmulun kunmâ kinsap yu hângân-gurâ holanyekmu arijetgât nanŋain.” Yawu sâwi.

¹⁵ Yawu sânetâ yanâk ari holanyekmâ lohimbi kâsipyongonetâ komot kalimbu otbi ya yengât hohetyenambâ gâtjaŋe komot konok mem gulip tuhuyekjetgât sâmb hângânyongop. ¹⁶ Hângânyongomu emelâk arine sâmb bunewâk heŋgemahom tatbihât yapâ yahatmâ ariwi. Otmu yâk yengât kapam lok beâsi kakŋan tatbi ya sâlipyongonomgât dop bia. Yamâ komot pato, 200 milion yawu.

¹⁷ Otmu kapam lok beâsi kakŋan ariwiŋe kapamgât hâk katipje topje topje mem haŋgalakbi. Nombotje kisi kisi, nombotje kuriŋ, kâlâp koketje kuhuluŋ kuhuluŋ yakât dop me hep yawuya, yâhâ nombotje gimbaŋ yawuya. Yâhâ beâsi yengât towatyene yamâ yuwu. Kunyeŋe yamâ pusi pato, kutje Laion sâmb, yâkât kunje yawuya. Wâtjeŋe pato tatyijgiop yakât lauyenambâmâ kâlâp pato sem kilik kilik sâmb punduŋ sâmb kinmap yawuya ekban. Yaŋe ari lohimbi kâsipyongonetâ komot kalimbu otbi ya yengât hohetyenambâ gâtje komot konok sem gulip tuhuyekjetgât sâwi. ¹⁸⁻¹⁹ Yamâ betyeŋehen otmu datâpyeŋehen yamâ sâtjeâk hârok. Yâhâ hapeyeŋahât sâtje yamâ mumakgât sâtje dop yawuya bia. Ya wangiap. Yaŋe lohimbi kerek hilipyongomu hâhiwin dondâ nângâm muwi.

²⁰ Otmu lohimbi komot kalimbu tatbi. Yapâ gâtje komot konok emelâk gulip otbi. Yâhâ komot yâhâp tatbi yaŋeâmâ orotmemeyeŋe bâleje ya ki bet pilâwi. Yamâ kunyeŋe kârikje

otmâ torokatmâ weke bâleje yengât nângânetâ bonje otmu mepaeyekbi. Yâhâ Porom Lâpio yawuya yengât umutyene ya hâwiwi, me kâtjak gâiwi, me goliŋak me siliwaŋak um kutakum yaŋak mepaewi. Yawu otmâ wahap tâŋât, hâlîje bia, yakât nângânetâ yahalop. ²¹ Otmu kombo meyiŋgine sâmb dondâ yongonetâ muwi. Me sait bâleje, me karasuŋa, me kâwâ konda me âlâlâ ya otbi. Yawu otmâ manmâ Anitâhâlen biwi nângân nângânyenjaŋe ki kepeiwi. Orotmeme bâleje ya torokatmâ otmâ manbi.

Âŋelo âlâje pepa mem Yoane waŋmu niop.

10 Otmu ya pesuk sâmb aŋelo âlâ ekban. Yamâ wâtje pato nandoroŋe tatbaŋgiop yaŋe himbimâmbâ elem kulewoŋboŋ biwiŋambâ gemu ekban. Âŋelo yakât kun kundenje yamâ sikopje siliŋ siliŋ sâmb hâumap yakât dop otmâ laŋinje pilâmu yâkât kun kundenjan yamâ hambe mohat yaŋak pato otmu ekban. Kâi pawutje yamâ kâlâp semu koketjaŋe laŋ laŋ sâmb imap dop yawuya. ² Yâhâ bâtjan pepa mem talop yaŋe perereŋ sâop. Otmu kâiŋe perereŋ sâmb bonângenje saruân tâlim kanehenje hânân tâliop. ³ Yawu otmâ yan halahuop. Halahumu elem pato ya hâreakmu himbim gunŋuruŋ sâmb nângâwan. ⁴ Topje ya nângâm kulemuŋewe sâmb ot tatmune benje, Yesuŋe himbimâmbâ den âlâ yuwu sâop. “Yoane, elem kulewoŋboŋ munje pilap yakât topje ki kulemuŋ. Yamâ inâk ândâwâk nângâm biwihanâk katbuat.” Yawu sâop.

⁵ Otmâ aŋelo yaŋe bâtje bongen siwirahom panmâ himbimân ekâm yuwu sâop. ⁶ “Anitâ manman amboŋe. Gâ embâŋân tatmâ gaon. Otmu tatmâ gat, mâne tatmâ yâhâwion. Wâtge kârikje pato tatgihiap. Yawu tatgihiapgât otmâ

himbimân, hânân, toen, saruân, me senje âlâlâ wosapâ wosapâ tatmâ arai ya gâje sârâ tetewi. ⁷Wâtge pato yawu tatgihiap yakât otmâ sârâ sâp pato yu emelâk tâlâhuap. Yakât otmâmâ sâp yiwereje yu alata amutgen kinsai ya yengât nângâmâmâ kasalipyenje matje bâleje yingirâ mejet. Otmu emelâk gâje poropetelipge den ekyongorâ sâm tetem gawi yakât bulâje yiwereje teteâkgât yakât aŋelo nombolân yâhâpŋaje lâmunje ya kunâk.” Yawu sâop.

⁸Yawu sâmu yanâk Yesuje himbimâmbâ yuwu sâm eknohop. “Aŋelo kâiŋe nombotje hânân tâlim nombotje saruân tâlim pepa mem pererej tuhumm kinsap ya ari bâtŋan me.” Yawu sâop. ⁹Yawu sâmu arimune aŋelo yaŋe yuwu sâm eknohop. “Pepa yu gihimune mem ne. Nendâmâ lauhan membuap. Yâhâ nem kut pilârâ tepgan gewuawâmâ tepge irik irik sâmu hâhiwin nângâwuap.” Yawu sâm eknohop.

¹⁰Yawu sâm mem nihimu newan. Mem nemune kâkânan bâok sâop. Yâhâ tepnan giop yanâmâ hâhiwin nihiop. ¹¹Hâhiwin nihim yanâmâ yuwu sâm eknohop. “Gâ ihilâk lohimbî hânŋan kulemŋan kapi wosapâ me wosapâ manmâ arai ya yengâlen ari yu me ya teteyingiwuapgât topje sâm tetem ekyongowuat.” Yawu sâm eknohop.

Anitâhât hoj bawa lok yâhâp yâk yetgât topyetje

11 Otmu kapam dop tuhu tuhu ya mem nihim yuwu sâm eknohop. “Gâ yahatmâ ari. Anitâhât opon kâmbukŋahât ginje hotom umai yakât tuŋguje nombot yakât dop tuhumm ek. Otmu lohimbî nombotŋaje Anitâ hoj bawaŋgim mepaem kinsai ya amonje kinsai ya sâlipyongom dopyenje nângâ. ²Yâhâ Anitâhât topje ki nângâmai yamâ yaehen tai yâhâmâ kasalipyenaje taka

emet kapiyenge Anitâhât kawenge tap ya limbârongum hâhiwin yingjetâ sât-gum mannomai. Sât-gum manjetâ emetsenje 42 pesuk sâwuap. Yakât otmâ yâhâmâ ki sâlipyongowuat. Pilâyekdâ in tatnomai. ³Yawu otmâ hâhiwin nângâm sât-gum manjetâ yan nâje hoj bawayâhâtnê yâhâp katyelekmune lohimbî yaŋe munomaihât kou kendâmahom kunyetŋan kepeim Anitâhât topje sâm ekyongom manmutâ emetsenje 42 pesuk sâwuap.” Yawu sâop.

⁴Yâhâ Anitâhât hoj bawa lok yâhâp yâk yetgât topyetjeâmâ yuwu. Yâhâmâ nak âlâ, kutje oliwa sâm, yawuya. Me balam yâhâp sem kilik kilik sâm kinmap yawuya. Yâkŋeâmâ Anitâ hoj bawaŋgim yâkât topje sâm tetem ekyongom mandomawotgât sâm yitgiop.

⁵Yâhâ tetemu ekban yakât torokatmâ yuwu sâwe. Lohimbî nombotŋaje orotmeme bâleje otmâ mansaije yotgone sâm gotyetŋan ariŋetâ yâk yetgât lauyetŋambâ kâlâp punduŋ sâm seyekbuap. Yakât sâm kalop. ⁶Lok yâhâp yaŋeâmâ Anitâhât wâtŋan kinmâ gelâk âlâ ki giâk sâmutâ ki gewuap. Sâp yan Anitâhât den ekyongoromawot. Yâhâ to senŋaje hep olâk sâmutâ hep otbuap. Me kundat umatje topje topje teteyingîâkgât nângâromawot ya gurâ âlepje teteyingiwuawâk. Yakât wâtjetje pato tatyitgiap.

⁷Otmu Anitâhât den ya sâm tiŋ pilâromawot yan hem nâpum bâlerjahât amboŋe yaŋe yapâ yahatbuap. ⁸Yahatmâ kapi âlâ kutje âiŋe Sotom sâm, otmu kutje âlâmâ Aihita, yan Kutdâyetje howanân kuŋetâ muop kapi yan ari kasa otyitgim yotgomu mundomawot. ⁹Yawu otyitgimu yan mitihât kasa hânŋan kulemŋan kapi wosapâ me wosapâ gâtŋaje yâk yetgât den pat ya nângâm taka yelekmâ mem hanyotgomaihât galemjetje kinjetâ ki mem hanyotgonomai.

¹⁰Yawu otjetâmâ nombotjaje yuwu sânomai, “Bâe, hoŋ bawa yâhâp yuŋe taka hâhiwin kakŋan katnenekmutâ sâtŋum manmâ gain ya muawot.” Yawu sâm bukulipyenŋe orop yeŋeâk heronŋe nanŋanŋim senŋe âlâlâ anŋi guŋgi otmâ yâhânomai. Otmu yâk yetgât sâm torokatyitgim oŋ giriŋ otnomai. ¹¹Yawu otjetâ hilâm kalimbu otmu âlâhât nombolâk ya pesuk sâmu imbâtŋan hilâm kârikŋan yanâmâ Anitâhât Wâtŋât mâmâŋahât Heakŋe ge mâmâŋe otyitgimu yahatdomawot. Yahatmâ kinmutâ yan lohimbi nombotjaje gotyetŋambâ gam arinomai yaŋe yelekâm umutyenŋe arimu kiŋgityenahât dondâ otnomai. ¹²Yawu otmutâ yanâk himbimâmbâ Yesuŋe den âlâ yuwu ekyotgowuap. “Yet yuân gayet.” Yawu sâm ekyotgomu elem kulewoŋboŋ biwiŋambâ yâhâmutâ kasalipyetjaje yelekŋetâ sâtŋe otbuap.

¹³Yâhâromawot yanâk mososonŋe pato membuap. Memu emetyenŋe mem gâ-suk tuhumu amon âlâek yaŋe putuk sâwuap. Otmu lohimbi matŋe 7000 yongomu munomai. Muŋetâ yanâmâ lohimbi nombotŋe ki hiliwahonomaiŋe Anitâhât kulem ya ekŋetâ sâtŋe otmu yâkât nanŋânŋetâ yahatbuap. ¹⁴Umatŋe yâhâp teteap yamâ pesuk yap. Yakât kakŋan kalimbuŋe yu tetewe sâm oap.

Aŋelo nombolân yâhâpŋaje bâiŋe lâmunŋe kunop.

¹⁵Aŋelo bât nombolân yâhâpŋe, bukuyeŋe bâiŋe yaŋe lâmun kunop. Kunmuâmâ aŋelo kiŋgitŋe orowâkŋe den kârikŋan yuwu sâŋetâ gemu nanŋâwan. “Kutdânenŋe Anitâŋe nanŋe hânŋangumu ge lohimbi yeŋgât lok kutdâ manmâ tihityenŋe otmâ manbisâp yakât sâp emelâk tâlâhuap.” Yawu sâm mepaewi.

¹⁶Otmu lok kunŋe papato 24 ya Anitâ hawamgum tatmaiŋe yuwu sâm Anitâ kiki mewanŋiwi.

¹⁷“O, Anitâ, Wâtŋât Amboŋe. Embânân hân himbim ki kândikyotgonâmbâek tatmâ gaon. Otmâ tatmâ gamat.

Sâp yiwereŋe yu topŋe katmâ lohimbi hânŋan kulemŋan manmâ arai yamâ gâŋe galemyeŋe pato otmâ yâhâwuap. Yakât nanŋâmunŋe hân himbim pâron oap.

¹⁸Yâhâ lohimbi nombotjaje gâhât topŋe ekmâ nanŋâhilihjetâ gemu betgihim komolipge mem âlâlâ tuhuyekmai. Yawu otmâ orotmeme bâleŋe otmâ manmâ gai yakât matŋe yinŋiwe sâm oat. Matŋe yinŋiwe sâm otdâ kuk pato otmâ ahone sâm oai. Otmu gâŋe lohimbi kerek yeŋgât biwiyeŋe ekmâ nanŋâm matŋe yinŋiwuatgât sâp ya tâlâhuap. Yakât otmâ gâ mepaeheksain.

Otmu sâp yiwereŋe yuâmâ poropete nombotjaje gâhât tem lâum manmâ gawi, me lohimbi nombotjaje gâhâlen biwi nanŋân nanŋânyenŋe kepeim manmâ gawi, yâkŋe hâmerŋe âlepŋe menomaihât sâp yu tâlâhuap. Yakât sâm gâ mepaeheksain.”

¹⁹Yawu sâm kiki mewanŋiŋetâ Anitâhât opon kâmbukŋe himbimân tap yakât gahatŋe ya hindakmâ an sâm kinop. Hindakmâ an sâm kinmu yakât kâlehen girem den sâm kulemgum kalop yakât katipŋe ya tetekŋan otmu ekban. Yawu otmâ belek sâm himbim guŋguruŋ sâm gelâk kândâk papato giop. Yawu otmâ yan mososonŋe pato memu hân hârohâk sân sân sâop. Yawu tetemu ekban.

Imbi âlâŋe naom memu puaiŋe nem kereŋgetbe sâm olop.

12 Kulem âlâ himbimân yuwu tetemu ekban. Imbi âlâ hâk katipŋe mânunakmâ talop yakât kundenŋeâmâ sikopŋe siliŋ siliŋ sâm

hâumap yawuya. Yâhâmâ omongât emetsenje lajinje pilâop yakât gotŋan kinop. Yâhâ kunje mâpujanâmâ pitu kâiân yâhâp tatbi. ²Otmu imbi yamâ tepdâek. Yawu gârâmâ naom ya membe sâam hâliliakmu hâhiwin nângâm isem talop.

³Yawu olop yakât kulem âlâ himbimân yuwu tetemu ekban. Puaia kuriŋ bâleje yawuya. Kunjeâmâ bât nombotgen yâhâp. Yâhâ kunje ya ârândâŋâk lok papatoŋe ŋerenderŋ horaraŋgimai yawuyaje hârâtâhâk horaraŋgim talop. Yâhâ ŋilipŋeâmâ bât nombot nombot hârok. ⁴Yâhâ yaje himbimân pitu kâsipyongomu komot kalimbu otbi. Komot konok yamâ aksihâk hapeŋaje gâwâreyekmu pek sâam hânân gewi. Yâhâ komot yâhâp yamâ pilâyekmu yanâk tatbi. Otmu imbi yaje naom ya memu puaiŋe nembe sâam imbi yakât gotŋan ba kinop. ⁵Yâhâ imbi yaje naom miop yajeâmâ hâmbâi lohimbî hârok yengât lok kutdâ manmâ tihityeŋe otbuapgât Anitâŋe emelâk sâam kalop. Otmu puaiŋe nembe sâam otmu sâp yan Anitâŋe sâamu naom ya himbimân yâhâmâmâ orowâk talowot. ⁶Yawu otmu imbi yajeâmâ kiŋgitŋahât otmâ sururuk sâam ari lok ki manmaiângen Anitâŋe yâkât kawe mem heŋgeŋguwaŋgim kalop yan ariop. Yan arimu Anitâŋe tihitje otmâ yâhâmu emetsenje 42 ya pesuk sâop.

⁷Yâhâ imbi yaje lok ki manmaiângen ariop sâp yanâmâ himbimân kapam pato teteop. Kapam pato tetemu yan aŋelo patoyeŋe, kutje Mikae sâam, yâkŋe aŋelolipŋe meyekmu puaiŋe yakât komolipŋe ya yongom mem ge katyekbi. ⁸Mem ge katyekmâ himbimâmbâ watyekŋetâ hânân yuân gewi. ⁹Yawu gârâmâ puaiŋe kunsain yâkât kutje yamâ Haknenŋan Sâmap, otmu kutje âlâmâ Satan, yaje lohimbî

kerehâk kâityongom mem lohotje tuhunenekmap.

¹⁰⁻¹¹Otmu alata amutgen kinbi yaje yuwu sâŋetâ nângâwan. “Satanŋe Anitâhât senŋan kinmâ haonmâ ârândâŋ nen Anitâhât komolipŋe den âiân katnenekmâ mem bâlenenekbe sâam gamap. Yawu gârâmâ Anitâŋe nanŋe sârerenenekhâkgât hângângumu gem nengât sâam muop ya mumuŋambâ mem yahalop. Yawu gârâmâ sâp yiwerenŋe yuâmâ yâkŋe sâamu yâkât aŋelolipŋe Satangât komolipŋe watyekŋetâ gai. Otmu Lama Nanŋe yâkâlen torokatmunŋe mâmâŋe otningimu Satan otmu yâkât hoŋ bawa me mitihât kasa takaŋetâ lohotje ki otmâ manbin. Yawu otmâ kârihem kinmâ Lama Nanŋe yâkât tem lâuwangim mepaewin. Mepaemunŋe yakât matŋe kasalipŋe taka nongoŋetâ muwin. Yawu gârâmâ Anitâ Kutdânenŋe wâtŋe pato tatbangimapŋe nen mem heŋgeŋgunenekbuapgât mâtâp teteap. ¹²Otmu Lama Nanŋe ya mumuŋambâ mem yahalop yan Satan mem ge kalop. Yâhâ yakât dopŋeâk nenŋe Satangât hoŋ bawa ya mem ge katyekbin. Topŋe yawuhât otmâ himbimân gâtŋe yeŋe heronŋe otbaŋgim mepaem mannomai. Yawu gârâmâ hâmbâi Anitâŋe Satan mem ge katbuap yakât Satanŋe nângâm kuk pato otmâ yakât matŋe sâam hânân ge lohimbî mem ge katyekbe sâam olop. Yawu gârâmâ yakât nângâm tepnenŋe dondâ bâleap.” Yawu sâŋetâ nângâwan.

¹³Yakât otmâ puaiŋe yuwu nângâop. “Bâe, hânân gian yukât matŋeâmâ imbi yakât naom ya muâkgât nanggan” yawu sâop. ¹⁴Yawu sâop yakât otmâ Anitâŋe sâamu tiwa penŋamŋe yaje imbi ya âlihithaŋgiwi. Âlihithaŋgiŋetâ yahatmâ pâp pâp sâam lok ki manmaiângen Anitâŋe kawe heŋgeŋguwaŋgiop yan ariop. ¹⁵Arimu puaiŋe kuriŋ bâleje yaje imbi ya hilipguwe sâam launŋe aŋmu yapâ

uwurup pato gam kionop. ¹⁶To yaņe gam kionmâ imbi ya nem kereņgetbe sâam olop. Yawu olop yamâ imbi yaņe torokatmâ manmâ yâhâmu emetsenņe 42 pesuk sâekgât Anitâņe sâamu pumņe âlâņe bâok sâam to ya lâum kurihiop. Lâum kurihimu imbi ya hâmeņe kinop. ¹⁷Hâmeņe kinmuâmâ puaiņe ekmâ kuk bâleņe olop. Kuk bâleņe otmâ imbi yakât komolipņe Yesuhât den pat âlepņe ya nâņgâm mem biwiyeņan katmâ Anitâhât tem lâum manbi. Komot yeņgât puaiia yaņe kuk bâleņe otyiņgim itit kiom tuhuyekbe sâam ariop. ¹⁸Ari saru sâtņan kinop.

Sonņo sâtņe kârikņe yamâ kunņe nombolân yâhâp.

13 Saru sâtņan kinmâ halahumu sonņo âlâ, sâtņe kârikņe, yaņe saruâmbâ gamu ekban. Sonņo sâtņe kârikņe yamâ űilipņe bôt nombot nombot hârok. Yamâ lok kutdâ yeņgât irimut horarangi mai ya űilipņan konok konok horarakmâ talop. Kunņe yamâ nombolân yâhâp yanâmâ Anitâ watmâ yâkât kaweņan kinbe sâam yan ikņe kutņe konok konok kulemgua kmu talop. ²Yâhâ orotmemeņe yamâ yinsiwet kârikņe yawuya. Yâhâ kâiņe bôtņe yamâ tiwa yawuya. Sâtņeâmâ puaiia sâtņe yawuya. Yâhâ puaiia ya emelâk ekban yakât wâtņan kinmâ tem lâuwangiop. ³Yâhâ sonņo yamâ emelâk kasaņe kunņe nombolân yâhâp yakât hohetyeņan gâtņe konok kuop. Kumu hepņe pato ga kionmu wi p sâam benņe yaņak sâwâewangiop. Sâwâewangi mu lohimbi hânņan kulemņan manbiņe ya ekņetâ sâtņe olopgât yâkâlen torokatmâ yâkât nâņgâņetâ yahalop. ⁴Nâņgâņetâ yahatmu yuwu sâwi. “Bâe, sonņo kârikņe bâleņe âlâlâ kerek wangiye ksap. Yawu gârâmâ lok girawu yaņe mem ge katbuap?” Yawu sâam sonņo yakât nâņgâņetâ yahalop. Yawu

gârâmâ sonņo ya konok ki mepaewi. Sonņo yakât amboņe puaiia yaņe mâmâņe otbangiop yakât otmâ yâk yâhâp yâhâp nâņgâyitgiņetâ yahatmu mepaeyelekbi.

⁵Anitâņe ya ki ekmâ sâyitgiopgât sonņo yaņe Anitâhât nâņgâmu gemu mem ge katbe sâam yuwu sâop. “Anitâ ya emelâk wâtņe biatmu mem ge katsan.” Yawu sâam ikņahât nâņgâmu yahalop. Yawu otmâ kârikņe otmâ manmu emetsenņe 42 ya pesuk sâop. ⁶Yâhâ sonņo sâtņe yaņe Anitâ mem ge katbe sâam yakât sâam bâlewangiop. Dop yawuâk himbimân manbi ya yeņgât sâam bâleyiņgim manop. ⁷Yawu otmâ Anitâhât lohimbi ya kuk otyiņgim kerehâk mem lohotņe tuhuyekmâ mem ge katyehop. Mem ge katyekmâ lohimbi hânņan kulemņan manbi ya yeņgât kunņe manop. ⁸Yakât otmâ lohimbi nombotņe Anitâhât pat ki otbi yamâ sonņo yakât nâņgâņetâ yahalop. Yâhâ lohimbi nombotņe Anitâhâlen torokatmâ manbi yaņeâmâ sonņo ya ki mepaewi ya yeņgât topyeņe yuwu. Emelâk embâņan Anitâņe hân himbim ki kândikyotgop sâp yanâk lohimbi yaņe biwiyeņe Lama Nanņe kuņetâ muop yâkâlenâk katmâ mannomai yâk yeņgât Anitâņe nâņgâop. Yâk yeņgât nâņgâm kutyeņe pepaen kulemgum Lama Nanņe waņmu mem manman kârikņe yakât pat kuyiņgiop. Yawu. ⁹Otmu yeņe den kulemguan yu sâlikum topņe nâņgâņetâ keterahâk.

¹⁰Lohimbi nombotņeâmâ hâhiwin kakņan mannomai. Ya teteyiņgiwe sâam otbuap yan ki misiņguraknomai. Yawu otnomaiân kasalipyeņe mem pâi emetņan katyeknomai yan sât gum mannomai. Yâhâ nombotņeâmâ kapamņe mem yongonomai. Ya teteyiņgiwe sâam otbuap yan âlâengen ki arinomai. Ya ihilâk yongonomai. Umatņe ya teteyiņgiuwawân yakât

nângâm Yesuhâlen biwiyenaje kepeim manmâ yâhânômai. Yawu otmâ manjetâ Anitâje meyekbuap. Otmu umatje topje topje teteyiŋgiwuap yan yakât nângâm ki gorâyŋgiwuap.

Sonjo sâtje kârikje âlâje lohimbi menduhuyekmâ ikje kulem bâtyenjan otmu meteyenjan kalop.

¹¹ Otmu kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Sonjo sâtje kârikje âlâ ekban yaje hân tumuŋambâ pindilakmâ yahalop. Ŋilipjeâmâ lama lokŋahât ŋilipje ekmain yawuya. Yâhâ denje eŋgatje yamâ bau hulin yerâmunje hâok hâok sâmap yawu. ¹² Otmu yamâ emelâk aŋgoânâk sonjo sâtje kârikje ekban yaje emelâk mâmâje otbaŋgiop. Mâmâje otbaŋgiop yâkât lohimbi yaje nângâjetâ yahatmu yâkâlen torokatmâ manjetgât sâm ekyongop. ¹³ Otmu Anitâje mâtâp maŋgum ki mem ge kalop yakât otmâ haonmâ ârândâŋ kulem topje topje meminiop. Yawu otmâ lohimbi senyeŋan kinmâ sâmu kâlâp pato âlâ himbimâmbâ ge hânân punduŋ sâmu ekbi. ¹⁴ Yawu otmâ yakât lohimbi dondâ yuwu sâm kâityongop. “Yen sonjo kunje sâwâeop yakât umutje hâwiŋjetâ kundenje teteâk.” Yawu sâm yŋgiop. ¹⁵⁻¹⁷ Yawu sâm yŋgimu Anitâje mâtâp ki maŋguyiŋgiop yakât otmâ yâkât tem lâum umutje ya hâwiŋjetâmâ mâmâje otbaŋgimu yahalop. Yahatmâ ikje mepaem manjetgât den sâm yŋgiop. Den sâm yŋgim lohimbi topje topje, geheje me yahat yahatje, kutyeje orop me kutyeje bia, iri sikum tatyŋgiop me umburuk manbi, ya kerehâk menduhuyekmâ ikŋahât kulem towatje bâtyenjan otmu meteyenjan kalop. Yawu katyŋgimu yapâ gâtjaŋe yâkŋak sot me senje âlâlâ ya ari puluhunomaihât dop ya teteyiŋgiop. Yawu otyŋgimu yâkât nângâjetâ yahatmu mepaem manbi. Yawu gârâmâ lohimbi nombotjaŋe yâkât ki nângâjetâ

yahalop yakât otmâmâ matje yŋgimu mem muwi. Yawu. ¹⁸ Otmu yeje den kulemguan yu sâlikum nângâjetâ keterahâk. Yâhâ sonjo sâtje kârikje ya tetewuap yamâ dopjeâmâ 666, dop yajeâmâ lok âlâhât kut ya miop. Yawu.

Lohimbi kiŋgitje orowâkje Lama Nanje otmu Âwâje yetgât nângâjetâ yahalop.

14 Otmu ya pesuk sâmu kulem âlâmâ yuwu tetemu ekban. Pumje pato âlâ, kutje Sion sâm, yamâ Yerusalem kapi yan tap yakât dop yamâ himbimân tap. Lama Nanje yaje yan kinmu ekban. Otmu yanâmâ lohimbi dopyeje 144,000 Anitâje meyekmâ himbimgât pat kuyiŋgiop yâkjeâmâ yâkât senjan kinbi. Kinmâ amboyâhâtyeje, Lama Nanje otmu Âwâje, yâk yetgât kutyetje yamâ yeje meteyenjan kulemguakmâ kinbi. ² Otmu sâp yanâk munje yuwu tetemu nângâwan. Tâlâm pato âlâ yerâmu munje pilâmap yakât dop, me himbim guŋguruŋ sâmu nângâmain dop yawuya, me âlâmâ, lok dondâje menduhuakmâ waŋgam kunjetâ nângâmain yawuya, yaje haŋâmbâ gemu nângâwan. ³⁻⁵ Otmu lohimbi 144,000 yaje sonjo papato imbât otmu lok kunje 24 yaje Anitâhât dâtâpjan kinbi yâk hawamyongom kinmâ Anitâ mepaem kiki mewangiwi. Kiki mewangiŋjetâ nângâwan. Otmu lohimbi yu yan yuŋeâmâ hânân yuân ihilâk mahilâk ki manbi. Yâkje uwawapje bia manbi. Otmu den perâkje me den guruk ki sâm manminiwi. Lohimbi yawuyaŋe Lama Nanjahâlen biwiyenaje kepeim manmâ yâkât tem lâum manminiwiŋe Anitâ yet Lama Nanje yetgât pat manbi. Yawu otmâ yâk hawamyongom kinmâ Anitâ mepaem kiki mewangiŋjetâ yekban. Kiki yakât topjeâmâ lok ihilâk mahilâk manbi yaje ki nângâwi.

Lohimbi Yesuhâlen torokatmâ manbi yâkņak kiki yakât topņe nâņgâm mewaņgiwi.

Anitâņe aņjelolipņe kalimbu hâņgânyongomu denņe sâm tetewi.

⁶Kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Anitâņe aņelo âlâ hâņgângumu haņâmbâ pâp pâp sâm ari lohimbi hâņņan kulemņan mansai yâk yengâlen ari yuwu sâm ekyongop. ⁷“Yeņe biwiyeņe Yesuhâlen katmâ yâkât tem lâum manmâ embâņân aņgoânâk Anitâņe pat kuyiņgiop ya meņet. Anitâņe lohimbi topyeņe ekmâ den sâm hâreyiņgiwe sâm opagât sâp pesuk sâwomap. Yakât otmâmâ yenâmâ yâkât tem lâuwawņim yâk konok mepaņet. Ambonenņe Anitâņe hân himbim kândikyotgop. Otmu âliwahap topņe hânân kalop. Yakât yâk konok mepaem mannomai.” Yawu sâm ekyongop.

⁸Otmu yakât kakņan aņelo âlâ tetemu ekban. Yâkņe yuwu sâop. “Kapi âlâ, kutņe Bawilon sâm, yakât ambolipņe lohimbi nombotņe hâņņan kulemņan manmâ ariwi ya yengâlen ariwi. Ari yeņahâk orotmemeyeņe kiņgoņ otbi ya yawuâk otņetgât sâm kendâyiņgiņetâ nâņgâyiņgiwi. Yakât matņeâmâ Anitâņe itit kiom tuhuyekmu kâwurumņe kinâk.” Yawu sâop.

⁹⁻¹¹Otmu yakât kakņan aņelo âlâ kalimbune tetem yan den kârikņe halahum yuwu sâop. “Lohimbi nombotņeņe songo sâtņe metņe ikņe otmu yâkât umutņe nahân hâwiņetâ golâ otmâ yahalop yâk yetgât nâņgâņetâ yahalop. Otmu yâk yetgât kulem yamâ bâtyeņan otmu meteyeņan kulemguakmâ mansai ya yengât Anitâņe kuk pato otyiņgim gap. Kuk otyiņgimu yakât otmâ lohimbiņe Lama Nanņe muop yâkât aņelo koko salek ya yengât senyeņan kinņetâ kâlâp patoņe seyekbuap. Seyekmu

sâtgum manmâ yâhânomai. In yawu ki pesuk sâyiņgiwuap. Sâp kâlep seyekmâ yâhâwuap.” Yawu sâop.

¹²Yâhâ yenâmâ biwi nâņgân nâņgânyeņe Yesuhâlen katmâ Anitâhât den lâui yamâ ya yawuâk torokatmâ mannomai. Otmu biwiyeņe yakât galemņe orangiņ mannomai.

¹³Yesuņe Anitâhât gotņan kinopņe yuwu sâm eknohop. “Yoane. Gâ den yuwu sâmune kulemgu. Lohimbi biwiyeņe nâhâlen kepeim mansai yâk yengât kasalipyeņeņe nâņgâņetâ bâlemu yongom mem âlâlâ tuhuyekņetâ munomai. Yamâ sâp âlâen yâkņe manman kârikņe memâmâ manman sânduhân manmâ yâhânomai.” Yawu sâop. Yawu sâm u Anitâhât Wâtgât mâmâņahât Heakņe yuwu sâm ekuop. “Bulâņanâk yat. Yâhâmâ Anitâ hoņ bawaņgim hâhiwin kakņan manmâ yâhânomai. Yawu gârâmâ hâmbâi Anitâņe nâņgâmu munomai yanâmâ bulâņe yiņgiwuap.” Yawu sâop.

Himbimâmbâ gem lohimbi mem hâwuruyehowot.

¹⁴Kulem ya pesuk sâm u âlâ yuwu tetemu ekban. Anitâņe Yesu hâņgângumu âwurem gewuap yakât yuwu tetemu ekban. Yesuņe kaperam âlâ goliņe tuhu tuhuņe ya karakmâ, iri goleakmâ, âom kela bātņanâk tatmu elem kulewoņboņ kakņambâ giop. ¹⁵Otmu aņelo âlâņeâmâ Anitâ yâkâlembâ gemu ekban. Otmu yaņeâmâ aņelo âlâ elem kulewoņboņ yakât kakņan talop ya yuwu sâm ekuop. “Bâiņ, bonņe memehât sâp yu tâlâhuap. Yakât otmâ âom kela yaņe nak kehetņe mem hâwurum mânunđâ pik sâek.” Yawu sâm ekuop. ¹⁶Ekumu âom kela yaņe mem mânunņmu pik sâop.

¹⁷Yawu sâm u yanâk aņelo âlâ Anitâhât opon kâmbukņambâ pilâm giop. Yâkņe tewetņe sâtņe welâk welâk

ya mem giop. ¹⁸Mem gemu yakât kakņanâmâ aņelo âlâ alataen kâlâp um katminiop ya pilâm giop. Yaņeâmâ den kârikņe sâam aņelo tetewet mem manop ya yuwu sâam ekuop. “Hânân wain kehetņe emelâk purup pato kinsap. Yawu gârâmâ gâņe tetewet miakmâ ge hârem bonņe me. Ya mem mendârerâ toņe giâk.” Yawu sâop. ¹⁹⁻²⁰Yawu sâmu tetewet miakmâ ge bonņe ya hârem mem mendâremu toņe yaņe gem hep olop. Hep otmâ waņga âlâ kapi yakât betņan kinop yan ge kinop. Yan ge kinmâ lak sâam moseleakmâ hânân ge pik sâam denġân pato olop. Yâhâ denġân yakât kâllepņeâmâ 300 kilomita yawuya olop. Otmu yakât tumuņeâmâ lok kinmu nekamņan otbuapġât dop olop. Yakât dopņeâk lohimbiję kunyeņe kârikņe otmu orotmeme bâleņe otmâ manmâ gai yakât matņe meņetġât Anitâņe pilâyekmu genomai.

**Aņelolipņe nombolân
yâhâp yaņeâmâ bumbum
âlâlâ ikņiâk ikņiâk mewi.**

15 Otmu yakât kakņan kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Anitâhât opon kâmbukņe himbimân tap yakât kâlêhen aņelo nombolân yâhâp yaņe kinņetâ yekmune sâtņe olop. Yawu otmâ aņelo yaņeâmâ bumbum nombolân yâhâp ikņiâk ikņiâk mewi. Yâhâ bumbum yamâ Anitâņe matņe bâiņe yijġimu meņetâ bialâġġât. ²Ya mem kinņetâ yan saruwân yawuya pato ekban yamâ omoņânâk hewam sikopņe kumu siliņ siliņ sâmu topņe kuririņ sâmap yawuya olop. Yâhâ saru ġinņan Anitâhât lohimbi yaņe iliwetmâ soņgo sâtņe metņe ya, otmu yakât umutņe nahân hâwiņetâ yahatmâ golâ olop ya, otmu soņgo sâtņe kârikņe lokġât dop 666 ya miop, ya yęġât den kum mem ge katyekbi yaņe saru ġinņan kinmâ buņam tâliwi. ³⁻⁴Yâhâ Moseņe Anitâhât

tem lâum manop yâkât heroņe nâņġâm buņam mem tâliwi. Yâhâ âlâmâ Lama Nanġahât nâņġaņetâ yahatmu buņam yuwu sâam tâliwi.

“O Anitâ, kutdânenņe. Gâ wâtġe pato dondâ tatġihiap. Âi memat yamâ mendâ âlepņe nandoroņe otmâ. Orotmemehe ekmunņe ae seņ seņ, yae yoņġae otmâ. Gâņe lohimbi topņe topņe yęġât kunyeņe otmâ tatmâ ġaonġak tatmâ ġat. Otmu tatmâ yâhâmbisân. Yakât otmâ himbimân taiņe, me nen hânân tainņe ġâ konok mepaehekmain. Otmu kut patņe sâam haņ tuhmunņe ârândâņ merândâņ otmâ imap. Gâ konok uwawapņe bia, âilonġo lonġo tatmat. Yakât otmâ mepaehekâmâ yâhânom. Lohimbi hânņan kulemņan manmâ arain nengât tihitnenņe otmat yakât ġa mepaehekâmâ mannom.” Yawu sâwi.

⁵Otmu yakât kakņan âlâ yuwu tetemu ekban. Opon kâmbukņe himbimân tap yakât ġahatņe ya hindakmâ aņ sâam kinop. ⁶Aņ sâam kinmuâmâ Anitâhât welâmņe ya hawamġum sâņġum kâllep hikuņetâ ge hârândâņâk kinop ya tetemu ekban. Yâhâ yan soņgo papato imbât mumuhât dop bia hâlâņakmâ tatņetâ yekban. Yâhâ ġotyeņan aņelo nombolân yâhâp kinbiņe sâņġumyeņe kaok bolâņ bolâņ mânuņakbi. Otmu dihinyeņan kâiput ġoliņe tuhumm âmbâkuņetâ ġiop. ⁷Otmu lohimbi orotmemeyeņe kiņġoņ otmâ manminiwiņe matņe mem hâhiwin kakņan manņetġât soņgo pato âlâņe aņelo nombolân yâhâp ya kondo konok mem yijġimu mewi. Otmu kondo ya kâlêhen bumbum topņe topņe âlâku ikņiâk ikņiâk yaņe pik sâam iop. Yakât Anitâ manman amboņe matņe sâam yijġiwuapġât kondo ya mem kinbi. ⁸Yawu otmâ kinņetâ yan Anitâ laņiņe amboņe ikņe wâtġe pato

tatbangimapne kuk bâleŋe olop. Yawu otmu opon kâmbukjahât kâlehen utun bâleŋe sahaŋop. Utun sahakmâ maŋgumu opon kâmbukjahât kâlehen yâhânomaiahât dop ki olop. Yawu otmu aŋelo nombolân yâhâp yaŋe kumâmâ bumbum bâleŋe moseleŋetâ ge lohimbi bâleŋe yeŋgâlen teteop. Otmu yakât kakŋanâmâ kâlehen yâhânomaiahât dop ya teteop.

Bumbum moseleŋetâ ge lok bâleŋe yeŋgâlen umatŋe topŋe topŋe teteop.

16 Anitâŋe aŋelolipŋe nombolân yâhâp ya yuwu sâmu ekyongop. “Yen gemâmâ matŋe yingiwom yakât bumbum teteyiŋgiâkgât moseleŋetâ giâk.” Yawu sâmu hânŋânyongomu gewi. ² Aŋgoân hânân moselemu giop yakât topŋeâmâ yuwu. Lohimbi nombotŋaŋe soŋgo kârikŋe yakât kulem towatŋe meteyeŋan tuhuŋgim nahân umutŋe hâwiŋetâ yahatmâ golâ olop ya mepaewi. Komot yaŋeâmâ bitâp me use kârikŋe ya teteyiŋgiâkgât bumbum ya hânân moselemu giop.

³ Yâhâ aŋelo yâhâpŋaŋeâmâ kondŋe mem saruân moselemu giop. Moselemu gemu saru yamâ lok hiliwahoŋetâ hepyeŋaŋe gam gara gara otmâ korokŋe pilâmap dop yawu olop. Yâhâ saruŋe hep gara gara olop yakât kâlehen senŋe âlâlâ tatbi yamâ kerek mum metewi.

⁴ Yâhâ aŋelo kalimbuŋaŋe kondŋe mem to senŋan moselemu giop. To senŋan moselemu giop yamâ aksihâk hep otmâ meteop. ⁵⁻⁶ Moselem yan Anitâ yuwu sâmu ekuop. “O Kutdâne, gâ embâŋâmbâek tatmâ gamat. Otmu tatmâ yâhâmbisân. Yâhâ lohimbi bâleŋe kunyeŋe kârikŋe otmâ gâhât hâkâŋ otmâ orotmeme bâleŋe otmâ manminiwi ya kerekŋe matŋe mem mum meteyetgât hânŋânnohorâ ge moselemune giap. Moselemune gemu yan gâŋe den sâon yakât bulâŋe teteap

ya nânŋâmune ârândâŋ oap. Yâhâ poropetelipge nombotŋe yongom mem âlâlâ tuhuyekŋetâ muwi. Muŋetâ yan hepyeŋe hânân giop yakât matŋe gâŋe hep bâleŋe yu yingirâ neŋetâ dopŋan oap. Ya nânŋâmune ârândâŋ oap.” Yawu sâop. ⁷ Yâhâ alata amutgen kinbiŋe Anitâ yuwu sâmu ekuŋetâ nânŋâwan. “Bulâŋanâk Anitâ Kutdâneŋe gâ wâtge kârikŋe tatgihimap. Yakât otmâ den âiân katekmâ matŋe yingirâ miai ya ekmunŋe dopŋanâk oap.” Yawu sâwi.

⁸ Yâhâ aŋelo imbâtŋaŋe kondŋe mem sikowân yan moseleop. Moselemu Anitâŋe sâmu sikop yamâ pilâm irik irik sâmu kâlâpŋe sem laŋ laŋ sâmap yawu otmâ sem meteyehop. ⁹ Otmu kâlâp pato yaŋe punduŋ sâmu lohimbi ya dondâhâlâk seyehop. Sem bâleyekmu nânŋâm nânŋâm iliwetmâ Anitâ bumbum amboŋe yakât awat pilâwaŋgiwi. Yawu otmâ yâkâlen biwiyeŋaŋe ki kepeiwi.

¹⁰ Yâhâ aŋelo momeŋe yaŋeâmâ bumbum âlâ moselemu soŋgo sâtŋe metŋe yâkât kaweŋan giop. Gemu omoŋ pato kum kepeim imu benŋe lohimbi yâkâlen torokatbiŋe hâhiwin pato nânŋâm nimbilamyenŋe pânjan ihim hâreakbi. ¹¹ Yawu otmâ kunyeŋe kârikŋe otmâ Anitâ himbim amboŋahât awat pilâwaŋgim orotmemeyenŋe bâleŋe ya witgum otmâ manbi.

¹² Yâhâ aŋelo nombolân konokŋaŋe kondŋe mem to âlâ, kutŋe Euparata sâmu, yan moselemu giop. Moselemu gemu to yaŋe aksihâk saŋ kititiŋ sâop. Saŋ kititiŋ sâmu yan lok kunŋe nombotŋe emetsenŋe gahaŋembâ takanomai ya yeŋgât mâtâp meyiŋgiop. ¹³ To ya saŋ sâmu yan puaiâ yakât lauŋambâ weke bâleŋe yamâ kesuŋ pâlâmŋe yawuya gemu ekban. Âlâmâ nakŋe mem umutŋe hâwiŋetâ yahatmâ golâ olop yakât lauŋambâ kioŋmu

ekban. Âlâmâ poropete âlâ den perâkņe sâm kâityongop yakât lauĵambâ gemu ekban. ¹⁴Otmu weke bâleņe dondâ yaņeâmâ kulem topņe topņe ya mewi, yaņeâmâ lok kutdâ bâleņe yâk yengâlen arim kapamgât kuk teteâkgât mâmâņe otyiņġiņetâ Anitâ kum mem ge katne sâm yakât menduhuakbi. Yawu tetemu ekban.

¹⁵Yâhâ den âlâ Yesuņe yuwu sâop ya sâwe. “Nâņe hâmbâi pârâk sân sânâk takawom. Otmu nâhât pat mansai yenâmâ heweweņ otmâ âlâlâyeņe ya mem dunņan tuhuakmâ mambotnihim mannomai. Aman pâlâmņe ki ino-mai. Yenâmâ biwi nâņġân nâņġânyeņe galemahom nâhât mambotmâ mitiwa-hom mannomai. Yawu otmâ manņetâ nâ takawom yan ki anĵulaknomai. Yawu otmâ heroņe otmâ manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

¹⁶Otmu kapam tetewuap yakât den âlâ torokatmâ sâwe. Weke bâleņe yaņeâmâ lok kutdâ dondâ mâmâņe otyiņġiņetâ kapi âlâ, kutņe Amaheron sâm, yan menduhuakbi.

¹⁷Yâhâ anĵelo nombolân yâhâpņajeâmâ kondoņe ya haņġân moselemu gemu yanâk Anitâņe yuwu sâmu nâņġâwan. “Bâiņ, pesuk yap.”

¹⁸Yawu sâmu yanâk belek sâmu himbim ġuņġuruņ sâop. Himbim ġuņġuruņ sâmu yanâk mososoņ pato miop. Mososoņ nombotņe memap yakât dop bia, wangim dondâ miop.

¹⁹Otmu kapi pato, kutņe Bawilon sâm, yan orotmeme bâleņe dondâ otmâ manminiwi. Yakât Anitâņe nâņġâmu bâlemu matņe meņetġât sâmu mososoņ pato memu Bawilon kapi ya hioņakmâ komot kalimbu otbi. Otmu ya hâlâņmâ kapi tatbiâ yamâ biatmu kâwurumyeņaņak kinop. ²⁰Otmu saru tânâmņan mâturja pato tipiņe tatbi yamâ aksihâk guhulakmâ meteop. Otmu punņe ġimbâņe ya hâlâņmâ

talop ya gurâ bâok sâm ġulip otmâ meteop. ²¹Yawu otmu kât kârikņe kândâk kândâk ġiop. Yaņe gemâmâ lohimbi nombotņe kât yaņe kum tâtuk meyehop. Yâhâ nombotņe âlâmâ kunyeņe kârikņe otmâ Anitâhât awat pilâm sâm bâlewanġiwi.

Imbi kondarâ yâkât topņe

17 Anĵelo nombolân yâhâp yaņe kondo-
doyeņe mem manbi ya yengâlen ġâtņe âlâņe yuwu sâm eknohop. “ġarâ arire. Yu tetemu eksat yukât pâņe konok topņambâek nâņġâhât tiripgo-homune ek. Imbi yuâmâ imbi kon-darâ. Yâkņe ihilâk mahilâk manmâ to hâlâņmâ kinsap. Yâhâ yiwereņe tosaņahât matņe Anitâņe waņmu hâhi-win pato nâņġâm yâhâwuapġât dop oap. ²Yawu ġârâmâ imbi kondarâ yukât topņeâmâ yuwu sâmune nâņġâ. Lok papato sesengâlâkņe imbi kondarâ yukâlen torokatmâ yâk orop senņe âlâlâ anġi ġuņġi otbi. Otmu orotmemeņe bâleņe ot-miniop ya yawuâk otmâ manbi. Yawu otbi yakât otmâ yaņe biwiyeņe mem hâlîm tuhuyekmâ gaop. Topņe yakât otmâ ġarâ tiripgohomune ek.” Yawu sâop.

³Yawu sâm dâinekmâ punņe âlâ lok ki manmaiângen yâhâwit. Yan yâhâmutņe Anitâhât Wâtġât mâmâņahât Heakņe biwine mem purik pilâmu kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Imbi kondarâ yaņe soņgo sâtņe metņe yakât kakņan yâhâmu yaņe sokom talop. Soņgo yamâ kuriņ. Otmu yakât ġilipņe yamâ bât nombot nombot hârok. Yâhâ kunņeâmâ nombolân yâhâp. Yaņe Anitâhât kaweņan kinbe sâm ikņe kutņe konok konok kulemġuakmâ talop. ⁴Otmu imbi yaņeâmâ sâņġum kuriņ hârândâņâk mânurjahop. Mânurġakmâ karaņ karaņ hahitņe tuhuņetâ âilonġo nandoroņe olop ya pilahop. Otmu kâiġut ġoliņak tuhu tuhuņe

ya âmbâkuahop. Otmu bâhârâ yamâ goliņak tuhum miop. Bâhârâ memu yanâmâ orotmemeņe kiņgoņ topņe topņe ya ikņe manmanņahât bonņe yaņe yan pik ŋâtâk ŋâtâk sâm iop.⁵ Yâhâ metenjanâmâ ikņe kutņe ya kulemgumu talop. Kut yamâ yuwu. “Bawilon kapi ambolipņane orotmeme kiņgoņ otmâ gawi. Yâhâ imbilipyeņe yamâ imbi kondarâ. Yâk yeņgât mâmâyeņe yamâ nâ.” Ikņe kutņe metenjan yawu kulemgumu talop. Yâhâ kut ya lok âlâņe ekmâ nâņgâwuapgât dop bia.⁶ Imbi yaņeâmâ emelâk lohimbi nombotņe biwiyeņe Anitâhâlen katmâ Yesuhât nâņgâņetâ yahalop yamâ kerek sâmû yongonjetâ muwi. Yongonjetâ muņetâ yan imbi yaņeâmâ yekmu âlepņe otmu biwi hâlim pato olop. Yawu otmu ekmune sâtņe otmu pârâk pilâwan.

⁷Otmu aņeloņe yuwu sâm eknohop. “Girawuhât nâņgârâ ki orotņe oap? Imbi yuâmâ soņgo sâtņe metņe yaņe sokomap. Yâk yetgât topyetņe yuwu sâmune nâņgâ.⁸ Soņgo sâtņe eksat yukât topņeâmâ yuwu. Yâhâmâ emelâk hem nâpumân kioņmâ gulip olop. Yapâ gâtņane hâmbâi yâhâņe yahatmâ gawuap. Gamâmâ lohimbi nombotņane Anitâhâlen ki torokatmâek yae-hen manmâ gai. Ya yeņgât kutyeņe yamâ emelâk Anitâņe hân himbim ki kândikyotgowân manman kârikņahât pepaen Yesuņe ki kulemgum kalop. Lohimbi yaņe soņgo sâtņe ya ekmâ yuwu sânomai. “Bâe, yuâmâ emelâk manmâ gam gulip olop. Yaņe yâhâņe yiwereņe teteap.” Yawu sâm nâņgâņetâ âilongo loņgo otbuap.

⁹Otmu aņeloņe torokatmâ yuwu sâm eknohop. “Den yan yukât bulâņe tetewuap yakât topņe ekmâ nâņgânomai. Kunņe nombolân yâhâp yamâ pumņe nombolân yâhâp yakât dop. Yâhâ imbi yakât dowâmâ

kapi pumņe nombolân yâhâp yakât tânâmņan talop ya. Yâhâ pumņe nombolân yâhâp yakât dop yamâ lok kutdâ nombolân yâhâp.¹⁰ Yâhâ lok kutdâ yamâ momerâ yaņe muwi. Yawu gârâmâ âlâmâ nombolân konokņe sâp yiwereņe yu galemyeņe otmâ mansap. Yâhâ bâiņe yamâ hâmbâi tetewuap. Yâhâ tetewuap yanâmâ sâp tâlâwâk galemyeņe otbe mâne Anitâņe sâmû mumbuap.¹¹ Yawu gârâmâ soņgo sâtņe yamâ aņgoânâk manmâ gaop. Yâhâ yiwereņeâmâ ki mansap. Gâmâlâhâmâ yahatmâ lok kutdâ nombolân yâhâp yâk yeņgâlen torokatmâ nombolân kalimbuyeņe otmâ manbuap. Manmâ yâhâm kâlâwân arimu pesuk sâwuap. Topņe yawu.”

¹²“Otmu ŋilipņe bât nombot nombot hârok yeksat yamâ lok kutdâ bât nombot nombot yâk yeņgât dop oap. Yâkņe yiwereņe ki mansai, hâmbâi tetenomai. Tetem manņetâ soņgo sâtņe yaņe mâmâņe otyiņgimu orowâk torokatmâ tatmâ yâhânomai. Yâkņe galemyeņe otmu sâp tâlâwâk mannomai yakât kakņan mum biatnomai.¹³ Yâhâ mannomaiân nâņgân nâņgânyeņe hikuakmâ soņgo sâtņe yamâ yâkât wâtņan kinmâ yâhânomai.¹⁴ Yâkât wâtņan kinmâ yan Lama Nanņe mum yahalop ya kune sâm yâk orop kasa oraņgim mannomai. Yamâ Lama Nanņane mumuņambâ yahatmu âwâņane sâmû wâtņe pato nandoroņe tetewaņgiop. Yawu otmâ lok topņe topņe manmâ gai ya yeņgât kunyeņe otmu lok kutdâ ya yeņgât kunyeņe pato mansap. Yakât otmâmâ kasalipņe yongom mem ge katyekbuap. Yâhâ lohimbi yaņe biwiyeņe yâkâlen katmâ manņetâ yakât Anitâņe ikņe pat kuyiņgiop yâhâmâ yâkņe lok kutdâyeņe pato oapgât yâkâlen torokatmâ kasalipyeņe yongom pesuk pilâyeknomai. Yawu.”

¹⁵Otmu aņeloņe torokatmâ yuwu sâm eknohop. “Yoane gâ emelâk eksat. Imbi

kondarâ yamâ to hâlânâmâ kinsap. Yâhâ to yakât dopneâmâ yuwu. Lohimbi komotje komotje hânjan kulemjan manmâ den topje topje sâmâi ya yengât dop oap. ¹⁶Otmu njilipje bât nombot nombot hârok eksat yamâ lok kutdâ yâk yengât dop oap. Yâkne songo sâtje metje yâkâlen torokatmâ imbi kondarâ ya kasa otbanjinomai. Kasa otbanjin imbi yakât lembân tâkne ya mem holañbanjinomai. Mem holañbanjinjetâ hâk barak kinbuap. Yawu kinmâ itit kiom tuhuñjetâmâ kâwurumjanak kinbuap. ¹⁷Otmu yamâ inâk ki tetewuap. Anitâje biwi nânğan nânğanyeñan ya katmâ mem hewewen tuhuyekmu songo sâtje ya orowâk menduhuakmâ imbi kondarâ ya mem ge katnomai. Anitâje sâop yakât bonjeâmâ yawu tetewuap.

¹⁸Otmu imbi kondarâ yamâ kapi pato tap yakât dop. Kapi pato yakât patoyeñeâmâ lok kunje hânjan kulemjan tatmâ arai yâk yengât kunyeje otmâ tatmap.

Anitâje sâmu Bawilon kapi kâwurumjanak kinop.

18 Kulem ya pesuk sâmu yakât kakjan kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Anelo âlâ himbimâmbâ gemu ekban yakât wâtje pato tatbanjiop. Otmu gem yan yâkât lanjinje pato yaje hânân pilâmu lan lan sâop. ²Yâkne kârikje halahum yuwu sâop. “Kapi kutje Bawilon yamâ emelâk kâwurumjanak kinsap. Yiwereñeâmâ weke bâleje dondâ mansai. Otmu nâi bâleje ki neneje, sopjan hep-dâek, sâmâi dop yawuya, ya pik sâmu iap. ³Emelâk lohimbi kiñgitje orowâkne yâk yengâlen torokatmâ orotmeme kiñgoñ otmâ gam biwi hâlim otbi. Yawu otmâ manbi. Yâhâ lok kutdâje gurâ yawuâk orowâk orotmeme bâleje ya otbi. Lohimbi nombotjanje yâku anji gunji otne sâmamâ yawuâk yan torokatmâ hângât senje âlâlâ otmu bâleje topje topje

otmâ manmâ gamai yawuya Anitâje kerehâk yongom tâtuk meyehop.”

⁴Yawu sâmu Yesuje yuwu sâop. “Yen nine komot Bawilon kapiân mansai ya yuwu sâmune nânğanjet. Bawilon kapi ambolipjanje orotmeme bâleje me kiñgoñ ya otmâ manmâ gamai yakât matje yingimune hiliwahonomosai. Yawu gârâmâ yen orowâk yongomaingât orotmeme bâleje ya pilâm pilâyekmâmâ nâhâlen ga torokatmâ manjet.” Yawu sâmu ekyongop.

⁵⁻⁶Yawu sâmu anelolipje yuwu sâmu ekyongop. “Kapi yukât ambolipjanje orotmeme bâleje otbi yakât topje Anitâje kerek nangap. Yakât otmâmâ matje yu yingiap. Kapi yu ambolipjanje yengât orotmeme yamâ imbi kondarâ yengât orotmeme yawuya. Ya nânğanmune dondâ bâleap. Otmu kasalipyeje mem bâleyekbi. Yakât matje yâku yakât dopjanâk mem purik pilâm yinginomai. Emelâk kapi ambolipjanje menduhuakmâ orotmeme bâleje ya otbi. Yakârâmâ yâku kârikje otmâ matje kâpekyinginomai. ⁷Yâhâ emelâk kapi ambolipjanje hop sambe kakjan manmâ yehâhâlak nânğanjetâ yahatmu hâmeyeje bitminiwi. Yakât yengu matje tâñ tâñâk purik pilâm yinginomai. Yawu otmomai yakât kakjanâmâ yâkne dondâ isem buiakmâ mannomai. Yâhâ yiwereñeâmâ ambolipjanje biwiyeñeje yuwu nanjai. “Bâe, nenâmâ yiwereñe hop sambe kakjan mansain. Yawu manmâ lohimbi dondâ tânyongom mansain. Yâhâ imbi nombotjanje kambut manmâ tep bâle nânğan isem mansai. Yâhâ nenâmâ umatje âlâ hâtnongowuapgât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ hâk sânduhânâk manmâ yâhânom. Tep bâle nânğan ki isem buiaknom.” Yawu nanjai. ⁸Yakât otmâ sâmune pârâk sânu sânu umatje bâleje topje topje yâk yengâlen tetewuap. Po pato

tetewuap. Me bumbum, me aman kundat, me aman mesek topŋe topŋe ya teteyiŋgimu hâhiwin pato nâŋgâm isem buiaknomai. Isem buiakmâ manŋetâ yan kasalipyenŋe taka itit kiom tuhuyekmâ kapiyeŋe uŋetâ sewuap. Yakât umatŋe ya yŋgiwomgât dop tap.” Yawu sâop. Sâop yawuâk tetemu ekban.

⁹Kasalipyenŋe taka kapiyeŋe uŋetâ siowân yanâmâ lok kutdâŋe aŋgoânâk manmâ gawiân orotmeme bâleŋe Bawilon kapi ambolipŋe ya orop otmâ gawi yaŋeâmâ kâlepŋan kinmâ kapi patoen ekŋetâ kâlâp sem utun duk duk sâm yahalop. Utun ya ekmâ yan isem tep bâle otmâ biwiyenŋe ahoakbi.

¹⁰Yawu otmu ekmâ kiŋgityenahât otmâ kâlepŋan kinmâ ekmâ yuwu sâwi. “Bâe, bâe, Bawilon kapi patoen yan hop sambe pato kinop. Yâhâ yiwerenŋeâmâ pârâk sân sânâk kasalipyenŋe taka matŋe yŋgiai. ¹¹Yâhâ aŋgoânâmâ yâk orop senŋe âlâlâ aŋgi guŋgi otmâ gem yâhâm manbi. Yâhâ yiwerenŋeâmâ emelâk manbi ya pilâm hou latmâ mansai.” Yawu sâm tep bâle otmâ isewi. ¹²Yâhâ torokatmâ yuwu sâwi. “Aŋgoânâmâ Bawilon kapi pato yakât biwiŋan hop sambe pato iminiop. Ehekŋe ki ehekŋe, nâŋgân nâŋgânŋe ki nâŋgân nâŋgânŋe, senŋe âlâlâ topŋe topŋe tuhuwi. ¹³Yawu tuhum mem manŋetâ wuân me wuân âlâhât pân guin âlâ bia, senŋe âlâlâ topŋe topŋe ya kerehâk tatyŋgiop. Otmu kapi kârikŋe bâleŋe. Kasalipyenŋe mem ge katyekŋetâ yâk yengât amutgen manmâ hoŋ bayŋgim gawi. Yâhâ sâp yiwerenŋe yuâmâ kerek biatyŋgiap.

¹⁴Bâe, senŋe âlâlâ topŋe topŋe mem hop sambe kakŋan manminiwi. Yâhâ nep topŋe topŋe torokatmâ tuhuwi yiwerenŋe ya emelâk biatmâ kititiŋ yap. Otmu senŋe âlâlâ yu me ya ekŋâlem aŋgi guŋgi otmâ manbi. Ya gurâ kerek kiti-

tiŋ yap. Otmu yukât kakŋan yâhâpŋe âlâ torokatmâ tetewuapgât dop âlâ ki tap,” yawu sâwi.

¹⁵Otmu lok nombotŋe kapi kâlepŋehembâ taka yan âi topŋe topŋe tuhum hâmeŋe papato meminiwi yaŋeâmâ “Kâlâp yuŋe punduŋ sâm senenekmap,” sâm yakât kâlepŋehen kinmâ ekbi. ¹⁶Yawu ekmâ kinmâ yuwu sâwi. “Bâe, bâe, kapi yuâmâ aksihâk kiom balu balu oap. Emelâhâmâ Bawilon ambolipŋe, me buku nombotŋe kâlepŋehembâ takawi yanâmâ hâk katipŋe kulem topŋe topŋe yawuya mânunakmâ manminiwi. Otmu kâiput topŋe topŋe ya goliŋak tuhum âmbâkuakbi ya ekŋâlem yawuya mem bam gam otbi. ¹⁷Yawu otminiwi yakât matŋeâmâ yiwerenŋe yu meŋetâ eksain.” Yawu sâwi.

Otmu waŋga ambolipŋe, me nep loklipyenŋe waŋgaen kinmâ ekbi. Otmu nep lok nombotŋe hikinângen kinmâ ekbi. ¹⁸Lok ya kerehâkŋe kâlepŋan kinmâ senyenŋak pilâm ekmâ yuwu sâwi. “Bâe, kapi yan ya yu mon? Senŋe âlâlâ ya kerehâk gulip otmâ meteap. Hâpuwân pekatŋe sem yawu tuhuap. Bâleŋe dondâ oap.” Yawu sâwi. ¹⁹Yawu sâŋetâ biwiyenŋe orotok sâop. Otmu yakât tep bâle nâŋgâm yan kou kendâm ahowi. Isem tep bâle nâŋgâm yan torokatmâ yuwu sâwi. “Bâe, kapi pato enda eksain. Endaŋe âlâlâ ya kerehâk biatmâ kititiŋ yap. Yamâ nen waŋga ambolipŋe âlaengembâ tohom kapi yanâk aŋgi guŋgi otmâ yapâ tewetsenŋe pato dâim hop sambe kakŋan manne sâm gain. Ya yiwerenŋe kâlâpŋe mem hote alikŋe tuhuap. Yakât girawu otnom? Me wosapâ ari tewetsenŋe yawuya menom? Ya pesuk yap yukâ.” Yawu sâm isem buiakmâ kinbi.

²⁰Yawu teteyiŋgiop yakât aŋelo yaŋe yuwu sâop. “Yen emelâk poropete nombotŋe manbi, otmu aposolo manbi, otmu

Anitâhât komot otmâ yâkâlen torokatmâ manbi, yenâmâ kapi yu ambolipnaje kasa otyingim mem gem katyekbi. Mem ge katyeknetâ yakât matje yu Anitâje yingiap yakât yen herone kakjan manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

²¹ Yawu sâmu ajele wâtje kârikje tatbangiopne kât pato âlâ mem yahatmâ saru tumunjan pilâmu giop. Gemu yanâk yuwu sâop. “Nâje pilâmune giap. Yakât dopneâk Anitâje kapi pato Bawilon yukât ambolipne ya yawuâk pilâyekmâ gem tepyeje kum huhumu gulip oai. Gulip otjetâ kâwurumyenanjak kinsap. ²²⁻²⁴ Emelâhâmâ Bawilon yan imbi anji guŋgi otmâ manbi. Otmu kepgât senje âlâlâ topne topne mem ekjâlem kinmâ oŋ giriŋ kakjan manbi. Hop sambe kakjan manbi. Âli hawat topne topne ya mejetâ lohimbi dondâje ya ekmâ yu bonje mon sâmu yan nângâm tâpikgum manmâ gawi. Yakât otmâ lohimbi hânjan kulemjan tatmâ ariwiŋe yâk yengâlen torokatmâ biwiyeje hikuakmâ manbi. Yawu manmâ gam hop sambe pato teteyingimu âlâlâhât ki pâinmâ manbi. Otmu herone otmâ bujam me kep topne topne tuhumm engat nombotje watmâ yakât yehâhât sâmu mepaeakmâ manbi. Otmu yehâhât nângânetâ yahatmu hâkyeje mepaeakmâ manbi. Yakât otmâmâ Anitâ poropetelipne nombotnaje yâkât den sâmu tetem ekyongowi. Den sâmu ekyongonetâ nângânetâ gemu yongonetâ kerehâk mum metewi. Emelâk Anitâhât komot ya mem ge katyekmâ mem âlâlâ tuhuyekbi yakât matjeâmâ yâku yu teteyingiap. Sâp yiwereje yuâmâ manman ya emelâk biatmâ kititiŋ yap. Emelâk hân yuân torokatmâ âi topne topne mem yehâhât nângânetâ yahatmu manmâ gawi. Sâp yiwereje yu gurâ biatmâ kititiŋ yap. Kapi yu yâhâpne mem miwirikuŋetâ tetewuapgât dop âlâ ki tap. Yawu.” Yawu sâop. Ajeleje kât

pilâmu saru tumuje kâlehen giop yaje yakât topne sâmu teteap.

Anitâje matje yingiap yakât otmâ ikje lohimbiŋe mepaewi.

19 Ya ekmune pesuk sâmu yakât kakjan den âlâ yuwu nângâwan. “Lohimbi kingitje orowâkne menduhuakmâ tatmâ Anitâ otmu Kutdânenje Yesu yâk yetgât gotyetjan kinmâ Anitâ herone otbangim yuwu sâmu mepaewi. ² “O, Anitâ, Wâtgât Amboje, Gâje yu ya otbe sâmu ya otdâ âlepne nandoroje otmap. Tihitnenje otdâ gâhât amutgen manman sânduhân manmâ yâhânom. Yâhâ imbi kondarâ yâkne orotmeme bâleje otminiop. Otmu buku nombotnaje yawuâk otjet sâmu kendâyingim gaop. Yakât matje gâje yu waŋdâ mem pesuk yap. Yawuhât mepaeheksain. Otmu gâhât komot nombotje gâhâlen biwiyeje kepeim manbi yamâ imbi kondarâ yaje kasa otyingim yongomu muwi. Yakât gâje matje yu waŋmu mem pesuk yap. Yakât otmâ gâ mepaeheksain. ³ Gâje kapi pato yu ambolipne matje yingimu kâwurumnanjak kinsap. Yukât kakjan yâhâpne miwirikum torokatmâ mannomaihât dop âlâ ki tap. Yakât otmâ herone otgihaiin.” Yawu sâwi.

⁴ Otmu lok kunje 24 otmu soŋgo papato mumuhât dop bia yaje Anitâ mepaem yuwu sâwi. “Âlepne dondâ nenje Anitâ konok mem mepaene. Ya bulâjanâk.” Yawu sâwi.

⁵ Otmu yâk yengâlen gâtje âlâje yuwu sâmu nângâwan. “Yenâmâ Anitâ hoŋ bawangim lauje lâum yâkâlen biwi nângân nângânyenaje kepeim mansai. Yen lok topne topne, lok geheje me kutyene orop, yen kerehâk menduhuakmâ Anitâ konok sâmu mepaem manjet.” Yawu sâwi.

⁶ Yawu sânetâ yanâk den âlâ yuwu tetemu nângâwan. Himbimân gâtje

dondâje menduhuakmâ tatmâ Anitâ mepaenjetâ munyeje nângâwan. Munyejeâmâ himbim guŋguruŋ sâmâp yawu, me to tâlâm pato yerâmu munje pilâmap yawu. Yawu otmâ yuwu sâwi. “O, Anitâ, Kunnenje pato, Manman Amboje, gâje tihitnenje otmâ tatmâ yâhâmbisân. Yakât otmâ gâ mepaeheksain. ⁷⁻⁸Otmu lohimbim iakmâ herone otmâ mansai yakât dopjeâk gâje lohimbim nombotje Lama Nanje yâkâlen biwiyenaje kepeim manmâ gawi yakât pat kuyingiop. Pat kuyingiop ya Lama Nanjanje meyekmâ ikje manman kapiân mem ari katyekmu heron maron otmâ manmâ yâhânomai. Yakât sâp yu tâlâhuap. Yâhâ lohimbilipje sângum kaok bolaŋ bolaŋ mânunjakmâ mambotmâ kinsai. Sângum kaok mânunjakmâ kinsai yamâ manman uwawapje bia manmâ gawi yakât dop. Yakât otmâ mepaeheksain.” Yawu sâwi.

⁹Yawu sânetâ aŋeloje yuwu sâm eknohop. “Den yuwu sâm ekgohomune kulemgû. “Lama Nanjanje yiwereje lohimbilipje pat kuyingiop yâk orop meyekmâ bāt kuangim heron maron otmâ yâhânomai yakât sâp tâlâhuap. Lama Nanjanje yakât bulâje mem tetemu lohimbije yâk orop biwiyenaje kepeiakmâ konohâk otmu herone kakjan manne sâm oai yakât sâm ekyongorâ tep âlep nângânet.” Den ekgohoan yuâmâ Anitâje sâop.” Yawu sâm eknohop.

¹⁰Den yawu sâm eknohomu nâje aŋelohât gotjan bam mepaewe sâm otban. Yawu otmune yuwu sâm kunihop. “Kâmbuk. Pilâ. Gâ otmu gâhât bukulipje yenâmâ Anitâhât hoŋ bawa, Anitâhât lauŋe lâum hoŋ bawaŋgimai. Otmu nâ gurâ yawuâk hoŋ bawaŋgiman. Yesu yamâ Anitâhât nanje bonje. Den ekgohoan yuâmâ Anitâhât Wâtgât mâmânahât Heakje

mâmâje otnihim biwine mem hoŋ hoŋ tuhunekmu den yu ekgohoan. Yawu gârâmâ yen me nâ yamâ Anitâ otmu Yesu yâk yetgâlâk nângâm mepaeylekmâ yâhânom.” Yawu sâm eknohop.

Songo sâtje metje bukuŋait pilâyeleketâ hemân giowot.

¹¹Himbim pâronj sâmu yakât biwiŋan yuwu ekban. Beâsi kaok kaok âlâ ekban. Lok kakjan talop yakât topjeâmâ yuwu. Anitâje âi sâm waŋop ya biwiŋaje kepeim galemgum hengŋengumap. Yâhâ lok yengât orotmemeyeje sâwuap ya bulânanâk. Yâkjeâmâ lohimbim den âiân katyekmâ mem kâsipyongowuap. Mem kâsipyongomu ârândâŋ merândâŋ otbuap. Yâhâ yâkjeâmâ matje menomai yakât topje katbuap. ¹²Yakât senjeâmâ kâlâp nimbilamje yawuya. Yâhâmâ lok kutdâje ŋerendenj goliŋak tuhuwi yawuya yaŋe kunjan horatbanginetâ tatmu ekban. Yâhâ ikje kutje yamâ ikjahâk nangangimap. Lok âlâje ki nângawaŋgimap. ¹³Yâhâmâ sângum kaok kâlêp mânunjahop yaŋe ge hârândâŋ sâm kinop yamâ heŋjak pato. Yakât kutje âlâmâ yuwu sâmâi. “Anitâhât Kâi Toka.” Yawu.

¹⁴⁻¹⁶Otmu lohimbim bâlejanje matje meŋetgât Anitâje sâop yakât otmâ lauŋambâ tewet sâtje nombot nombot nelaŋ nelaŋ yaŋe ge kinop. Yaŋe mem lohimbim sambe galempongom hâhiwin yingimu umtyeje arimu kiŋgityeŋahât otmâ hu halak tuhuwi. Otmu sângum kaok yan otmu ârâŋan yuwu kulemgujetâ talop. “Lok topje topje manmâ gai ya yengât kunyeje. Otmu lok kutdâ ya yengât kunyeje pato mansap.” Yawu kulemgujetâ talop. Otmu yâkje sâmu himbingât kapam lok dondâje yâkâlen menduhuakbi. Menduhuakmâ yanâmâ hâk katipje kaok bolaŋ bo-

laŋ ya mânunjakmâ beâsi kaok kakŋan tatmâ hawamgum Kutdâyeŋe orowâk lok bâleŋe yongone sâmb tohowi.

¹⁷Menduhuakmâ tohoŋetâmâ aŋelo âlâ tetemu ekban yaŋeâmâ sikop senŋan kinop. Sikop senŋan kinmâ kâe kâe nombotŋaŋe pâp pâp sâmb haŋân gam ariwi ya yongonmâ yuwu sâmb ekyongop. “Anitâŋe sâp pato kalop ya tetewe sâmb oap. Yakât otmâ yen kerek taka menduhuakŋet. ¹⁸Yâhâ lok bâleŋe komotŋe komotŋe beâsi kakŋan tatmâ taka ahone sâmb oai. Ahom yan himbingât kapam lokŋe yongom tâtuk meyeknomai. Yongom tâtuk meyekŋetâmâ yeŋe taka nem meteyeknomai.” Yawu sâmb ekyongop.

¹⁹Yâhâ sonŋo sâtŋe metŋe otmu lok kutdâ manbi yâkŋe kapam ku ku loklipyeŋe ya hâruyekŋetâ kerehâk yongone sâmb menduhuakbi. Yakât otmâ lok beâsi kakŋan talop, kutŋe “Anitâhât Kâi Toka,” yâkŋe ikŋe kapam lok hâruyekmâ orowâk menduhuakmâ yongone sâmb otbi. ²⁰Yâhâ sonŋo sâtŋe metŋe yaŋe ikŋe hoŋ bawa ya anŋoân mâmâŋe otbaŋgimu yâkŋe kulem topŋe topŋe mem lohimbi kâityongop. Kâityongom ikŋahât kulem towatŋe bâtyeŋan otmu meteyeŋan towat kalop. Yakât otmâmâ lohimbi kiŋgitŋe orowâkŋe yâk yetgâlen torokatmâ sonŋo sâtŋahât umutŋe hâwim mepaeyelekbi. Yawuhât himbingât kapam lok yaŋe yâhâp yâhâp ya pilâyelekŋetâ hem topŋehen yaken gemutâ kâlâpŋe seyelehop. ²¹Otmu lok beâsi kakŋan talop yâkât launŋambâ tewet kâlep, sâtŋe nombot nombot nelaŋ nelaŋ yaŋe mem kasalipŋe hâreyekmu mum metewi. Mum meteŋetâ kâe kâeŋe taka nem meteyekbi.

Satan ya kum sâhâm pilâmu iop.

20 Ya pesuk sâmbu yanâk aŋelo âlâ himbimâmbâ gemu ekban. Aŋelo yaŋe gem puaiâ, yakât kutŋe âlâmâ Satan, ya sâhâwe sâmb tâk kârikŋe

mem giop. Tâk kârikŋe miakmâek hem nâpumângen kionŋop. ²⁻³Kionmâ ge Satan kum sâhâm pilâmu yambu 1000 yakât biwiŋan im ariop. Im arimu yambu 1000 ya pesuk sâmbu holaŋmu gamâmâ sâp tâlâwâk biwiŋan lohimbi kâityongop.

⁴⁻⁶Kulem ya pesuk sâmbu kulem âlâ yuwu tetemu ekban. Anitâhât gotŋan lohimbi dondâŋe menduhuakmâ kinŋetâ yekban. Yâkŋeâmâ lohimbi meyekmâ den âiân katyekmâ sâmb hâreyiŋgiŋetgât Anitâŋe âi ya sâmb yingioŋ. Komot ya yeŋgât topŋeâmâ yuwu. Yâkŋe anŋoân Anitâhât den ya tâŋ tâŋâk lâum manbi. Yawu manmâ Yesu ki betguwi. Me lok bâleŋaŋe sonŋo sâtŋe metŋe otmu ikŋe umutŋe hâwim katbi ya yetgât ki nâŋgâyitgim mepaeyelekbi. Me yâkât kulem towatŋe ya meteyeŋan me bâtyeŋan ki katŋetâ talop. Yawu otmâ betyitgim manŋetâ yakât yâk yetgât hoŋ awalipyeŋaŋe kasa otyiŋgim eŋgatyŋe hâreŋetâ muwi. Otmu yâkŋe anŋoân mumunŋambâ yahatmâ Yesu Kiristohâlen torokatmâ yâkât komot galempongom tepyeŋe heronŋe otmu manŋetâ yambu 1000 olop. Yâhâ anŋoân yahatbi yaŋeâmâ Anitâ yet Yesu Kiristo yâk hoŋ bayitgim mepaeyelekmâ Yesu orop tatmâ yambu 1000 ya torokatmâ manmâ yâkât komot galempongom manbi. Otmu yakât kakŋan himbimân manman kârikŋahât pat otbi yakât otmâ hiliwahom hem nâpumŋan ki gewi. Yambu 1000 ya pesuk sâmbu lohimbi nombotŋe âlâŋe mumunŋambâ yahatbi.

Yambu 1000 pesuk sâmbu Satanŋe yâhâpŋe tetem lohimbi kâityongop.

⁷Yambu 1000 pesuk sâmbu yakât kakŋan aŋelo âlâŋe hem pato ya nâpum kurumbu yakât kâlehen kionmâ ge Satan mem holaŋop. ⁸Mem holaŋmu

yapâ yahatmâ gamâmâ lohimbi nombotje hânjan kulemjan manmâ Yesuhât hâkâj otbi ya kâityongomu lohotje otjetâ yan dâiyekmâ manop. Yawu otmâmâ kâsipyongomu komot yâhâp otbi. Âlâ, kutje Goho sâm, âlâmâ kutje Mahoho sâm, yâk kerekje Yesuhât hâkâj otmâ manbi. Yâkne menduhuakjetâ dopyeje saru ginjan sak ekmain yakât dop. Ya sâlipyongomgât dop âlâ ki otbuap. ⁹Yaje menduhuakmâ taka Anitâje ikje lohimbi wawaeyehop ya kerek hilipyongone sâm hawamyongowi. Hawamyongom kinjetâ Anitâje sâmu yan himbimâmbâ kâlâp punduj sâm ge sem gâwu gâwu tuhuyehop. ¹⁰Kâlâpne sem meteyekmu pesuk sâmu Anitâje amboyenje Satan ya mem hem nâpum kâlehen pilâmu giop. Otmu songo sâtje metje otmu hoj bawañe mâmâñe otbângimu den perâkñe sâm kâityongop ya yâhâp yâhâp emelâk pilâyelekmu giowot ya yetgâlen gem torokatmu kâlâpne seyekmu hâhiwin pato nângâwi. Otmu hâhiwin ya pesuk sâyiñgiwuapgât dop âlâ ki tap. Hâhiwin dondâñan manmâ yâhâmbisâi.

Anitâje lohimbi kerekje otbi mewi yakât den sâm hâreyiñgiop.

¹¹Kulem ya pesuk sâmu âlâ yuwu tetemu ekban. Anitâje kakñan tatat kaok bolañ bolañ yan ge tatmu ekban. Ge tatmu yan hân himbim dâiakmâ pilahowot. ¹²⁻¹³Otmu lohimbi in muñetâ kurihiyekbi, me saruñe neyehop, me girawu girawu tuhuyekmu muwi, lok geheñe me lok kutyeñe orop, ya kerehâk mumuñambâ yahatmâ yâkât gotñan kinjetâ yekban. Kinjetâ Anitâje pepa topñe topñe ya mem mewalakum lohimbi golâ manbiân yan otbi mewi yakât topñe kulemgumu tatmap yapâ ekmâ mem sâlikuop. Otmu Anitâ ikñak pepa ya mem sâlikumâmâ otbi mewi

ya yengât topyeñe ekmâ âlâku ikñiak ikñiak den âiân katyekmâ matje yiygiop. ¹⁴Otmu lohimbi nombotje hem kâlâpgât pat otbiñe yan gem torokatmâ sâp kâlep manmâ yâhânomai. Yâkne âlâ holañakmâ hâk sânduhân mannomaihât dop âlâ ki tap ¹⁵Yâhâ Anitâje ikñe pat kuyiñgiop ya yengât kutyeñe kulemgumu tatmap yajeâmâ yâhâpñe yakât kakñan hiliwahonomaihât dop âlâ ki tap. Yajeâmâ manman kârikñe yakât kapiân ari tatmâ heronje kakñan manmâ yâhâmbisâi.

Anitâje sâmu hân himbim ango teteowot.

21 Ya pesuk sâmu hân himbim hângeñe ya Anitâje sâmu bialop. Otmu yâhâpñe sâmu hân himbim âiñe tetemu ekban. ²Otmu Anitâje kapi âiñe tuhuop, kutje “Yerusalem Anjo” sâm yaje himbimâmbâ gemu ekban. Kapi ya ekmune âlâ kândâkdâ olop. Otmu nenñe imbi miakne sâm otmâ meñâleakmain yakât dopñeâk kapi ambolipñaje meñâleakbi. ³Otmu anjelo âlâñe yuwu sâmu nângâwan. “Kutdânenñe Anitâje lohimbi orop haonmâ ârândâñ tatmâ tihityeñe otmâ yâhâwuap. Yawu otmâ yâk orop biwi nângân nângânyeñaje hikuakmâ konohâk otmu manmâ yâhâmbisâi. ⁴Yawu manñetâ yâkñe sâmu umatñe topñe topñe yâhâpñe ki teteyiñgiwuap. Me hâhiwin nângâm ki torokatmâ mannomai. Me ki mum kou kendâm ahonomai. Me yâhâpñe gilâp âlâ ki iseanginomai. Wawaeyekmâ hâk sânduk yiyñimu tep âlep nângâm heronj maronj kakñan manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

⁵Yawu sâmu Anitâ Kutdânenñaje yuwu sâmu nângâwan. “Sâmunne emelâk âliwahap kerek biatsai. Yakât otmâ anjo kândikyongowoman. Den yan yu bulâñanâk. Yakât otmâ yeñe nângâm biwiyeñan katmâ manñetâ

biwiyenje ki gewuap. Yawuhât den yan yu kulemgum katdâ talâk. ⁶Nâje embânâmbâek hân himbim ki kândikyotgowan yapâek tatmâ gan. Niniâk kârikneâk tatmâ gan. Otmu tatmâ yâhâwom. Âlâlâhât topneâmâ nâ. Otmu nâhât sâtgât teteopgât nâhât sâtgât biatsap. ⁷Lohimbi nombotnje nâhâlen torokatmâ ki lohotnje otbiŋe manman kârikjahât to nene sâam otŋetâmâ âleŋje nâje torokatmâ hâmeŋe barak yinŋimune nem yâhânomai. Otmu lok âlâ me âlâje nâhâlen biwiyenŋe kepeim mannomai ya yengât nâje nine nanne baratne bulâje sâam meyebom. ⁸Yawu gârâmâ lok bâleŋe yengât topyene yuwu. Bukulipyenŋe nânŋâm bâleyinŋimâihât lohimbi nombotŋe nâhât den pilâm hâkyeŋe ihiwe ihiwe otmu dâiakmâ hurunduŋ sâam ariwi. Yâhâ nombotŋeâmâ biwi nânŋân nânŋanyenŋe nâhâlen kepeim ki manŋetgât ihilâk tuhuyekbi. Nombotŋe den perâkŋe sâam kâirahowi. Me den miangŋiwi. Me den gurukŋe sahanŋiwi. Yâhâ nombotŋe kâwâ konda otmâ manbi. Me imbilipyenŋe betyenŋehen kionŋbi. Me loklipyenŋe betyenŋehen kionŋbi. Yâhâ nombotŋeâmâ karasuŋa, me lok yengât sait, me hawat topŋe topŋe meminiwi. Yâhâ nombotŋe âlâjeâmâ Porom Lâpio topŋe topŋe tuhum kânânŋâŋetâ kinmu yakât nânŋâŋetâ bulâje otmu yâkâlen biwiyenŋe kepeim manbi. Lok yawuyenŋe hem nâpum kâlehen geŋetâ kâlâpŋe seyekmu hâhiwin kakŋan manmâ yâhâmbisâi. Yawuhât yâhâpŋe yapâ holaŋakmâ yahatmâ âi ya torokatmâ tuhonomaihât dop âlâ ki tap. Den yan yu bulâŋanâk.” Yawu sâop.

Kapi âiŋe, kutŋe “Yerusalem Anŋo” sâam, ya teteop yakât topŋe.

⁹Otmu aŋelo nombolân yâhâp lohimi hilipyongowi yakât kondo ya mewi yâk yengâlen gâtŋe âlâje yuwu sâam eknohop. “Garâ Lama Nanŋe yâkât pat sâsâŋe ya tiripgohomune ek.” Yawu sâop.

¹⁰Yawu sâamu Wâtgât mâmânŋahât Heakŋe biwine mem purik pilâmu aŋelo yanŋe menekmu pumŋe pato âlâen yâhâwit. Yan yâhâ kinmune, Anitâhât kapi âiŋe, kutŋe Yerusalem Anŋo, ya himbimâmbâ gemu ekban. Kapi ya ambolipŋe Lama Nanŋahâlen torokatne sâam meŋâleakmâ gewi. ¹¹Otmu yan Anitâhât laŋinŋe pato haonŋmâ ârândânŋ sem kinmap. Sem kinmu yan kapi yanŋe kaok tembaŋ tembaŋ olop. ¹²Otmu kapi yamâ dâmân kâlep pato yanŋe kâlehen talop. Otmu yakât gahatŋe kâiân yâhâp tap. Yâhâ aŋelo kâiân yâhâp yanŋeâmâ gahatŋe yakât âlâku kândâk kândâk galemgum kinbi. Otmu Isirae lohimi komot kâiân yâhâp yâk yengât kutyenŋeâmâ gahatŋan ikŋiâk ikŋiâk kulemgunetâ tatmap. ¹³Otmu kapi yakât dâmân tuhum hawamguwi yakât gahatŋe yamâ ârândânŋâk kalimbu kalimbu yawu katŋetâ talop. Gahatŋe yamâ betŋehen kalimbu, otmu dâtâpŋehen kalimbu, otmu ginŋehen kalimbu, yawuâk yawuâk ya katŋetâ tatmu ekban. ¹⁴Otmu dâmân ya hoŋ hoŋ sâamap sâam kâtŋak mem topŋan kum kuratgum tâtâkuwi. Kâtŋe kum kuratguwi yanâmâ aposolo kâiân yâhâp yâk yengât kutyenŋe ya ikŋiâk ikŋiâk kulemgum katŋetâ tatmap.

¹⁵Aŋelo yanŋe kapam dop tuhu tuhu âlâ goliŋak tuhuwi ya mem Yerusalem kapi anŋo yakât dop kuop. ¹⁶Yâhâ kapi yakât dopneâmâ âlâhât tipŋe. Yakât otmâ yakât ginŋe ârândânŋâk yakât dop yamâ 2500 kilomita yakât dop. Yâhâ

yapâ topŋe katmâ ewaken haŋân upu lato yâhâop yamâ 2500 kilomita yakât dop. Nombot nombot yawuâk kerek. ¹⁷Yâhâ yakât dâmânŋeâmâ bapŋan bapŋan dopŋe 64 mita yawu. ¹⁸Dâmân yamâ kât âlâ, kutŋe Yasipa sâm, kaok muŋgen muŋgen yaŋe tuhuop. Kapi yamâ goliŋjak pato tuhuop ya laŋinŋe pato pilâm imap. ¹⁹Yâhâ dâmân yakât topŋan kâtŋjak kum kuratguwi yakât topŋe yawu. Anŋoân kuratguwi yakât kât kârikŋe kaok muŋgen muŋgen, yakât kutŋe Yasipa. Yâhâ yâhâpŋe kât âlâ golâ golâ, kutŋe Sapaia. Yâhâ kalimbuŋe kât âlâ kaok kâtâp metâp, kutŋe Ahet. Yâhâ imbâtŋe kât âlâ golâ golâ, kutŋe Emerali. ²⁰Yâhâ momeŋe yamâ kât kuriŋ kâiâk mâiâk, kutŋe Onikisi. Yâhâ yakât betŋan kât âlâ kuriŋ kuriŋâk, kutŋe Konilian. Yakât betŋanâmâ kât âlâ gimbaŋ muŋgen muŋgen, kutŋe Kirisolait. Yâhâ yakât betŋanâmâ golâ kâiak mâiak, kutŋe Bereli. Yakât betŋanâmâ gimbaŋ tekop tekop, kutŋe Topasi. Yakât betŋanâmâ golâ otmu ŋaon kâtâp metâp, kutŋe Kirisopasi. Yakât betŋanâmâ âlâmâ ŋaon ŋaon, kutŋe Haiasin. Yâhâ bânŋe yamâ kuriŋ kuriŋâk, kutŋe Ametisi. ²¹Otmu gahatŋe kâiân yâhâp yamâ emet âli âliŋe yamâ pitinŋa hâkŋe kândâkdâek yaŋe tuhuop. Yâhâ kapi yakât mâtâp yâhâm gem otmai yamâ goliŋjak tuhuwi yamâ laŋinŋe orowâk belek belehâk yawuya.

²²Anitâhât kapi pato yamâ ikŋe kai sombem yan Lama Nanŋait tatmawot. Yakât otmâmâ yan opon kâmbukŋe âlâ ki tuhuŋetâ tap. ²³Yanâmâ Anitâhât laŋinŋaŋe irik irik sâm pilâm laŋ laŋ sâmap. Nenŋe lambe mem saum katmunŋe laŋinŋe pilâmap dop yawuya bia, ya waŋgim dop âlâ otmap. Otmu Lama Nanŋe ikŋe laŋinŋaŋe pilâmu laŋ laŋ sâmap. Yakât otmâmâ sikop me omongât emetsenŋe laŋinyetŋe ki pila-

wot. ²⁴Yanâmâ kapi ambolipŋe yâkŋe yan yâhâm gem heronŋe maronŋe otmâ Anitâ yet Lama Nanŋe mepaeyelekmâ manmâ yâhâmbisâi. ²⁵⁻²⁶Kapi yanâmâ laŋinŋe pato yaŋe pilâmu laŋ laŋ sâm âilonŋo lonŋo otmâ imu yakât kâlehen omoŋ me, me kâtâp metâp, me yuwu yawu âlâ ki tatbuap. Yakât otmâ gahatŋe ki maŋgunomai. Inâk aŋ sâm kinmu yan lohimbŋe yâhâm gem Anitâ yet Lama Nanŋe mepaeyelekmâ hoŋ bayitgim manmâ yâhâmbisâi. ²⁷Yakât otmâ lohimbŋe orotmeme bâleŋe otmâ manbi ya orowâk ki tatnomai. Yâhâ den perâkŋe sâminiwi ya gurâ yawuâk yan ki mannomai. Emelâk Lama Nanŋaŋe ikŋe pat ya kuyinŋim pepa âlâ mem kutyenŋe kulemguop lohimbŋe yaŋak kâlehen yâhâm genomai.

Manman kârikŋe yakât topŋe

22 Otmu aŋelo yaŋe manman kârikŋahât to senŋe âilonŋo lonŋo gam gemap yakât kakŋan gilik belek sâm imap ya tiripnohomu ekban. To senŋeâmâ Anitâ yet Lama Nanŋe yâk yetgâlen tap. ²Yapâ hindakmâ gem huhum liŋgarakmâ kapiân sombem ya ârândâŋ otmâ imap. Yawu otmâ imu manman kârikŋahât nak yaŋe to ya hâlânŋmâ nombot nombot kinmâ arap. Nak yakât kehetŋe yaŋeâmâ haonŋmâ emetsenŋe ârândâŋ bonŋaŋe âilonŋo lonŋo imu nem yâhâpŋe ki hiliwahonomai. Yâhâ esenŋe nem hâk sânduhân mannomai. Neŋetâ yan mesek me umatŋe topŋe topŋe ya ki teteyinŋiwuap. ³Otmu kapi yanâmâ Anitâhât kasalipŋeâmâ ki ganomai.

Anitâ yet Lama Nanŋe yâk yetgât kaweyetŋe yan tatmu lohimbŋe kerekŋe mepaeyelekmâ hoŋ bayitgim manmâ yâhâmbisâi. ⁴Yâhâ lohimbŋe kerekŋe Kutdâyeŋahât senŋan manŋetâ ikŋe kutŋaŋeâmâ yâk yeŋgât meteyenŋan kulemgumu tatbuap. ⁵Yâhâ Anitâ

ikñahâmâ yâk yengât lañinje pato otmâ yâhâwuap. Yakât otmâmâ sikop yañe ki pilâwuap. Yanâmâ yâhâpñe omoñ âlâ ki tetewuap. Yakât otmâ lambe ki miakmâ mannomai yamâ Anitâhât lañinñan tatmâ yâhânomaihât torokatmâ hâk sânduhânâk mannomai.

**Bulâñanâk Yesuñe yâhâpñe
âwurem gewuap.**

⁶Yâhâ ya pesuk sâmu yakât kakñan añelo yañe den yuwu sâm eknohop. “Den yan yuâmâ bulâñe gângâñak miap. Emelâk Anitâñe Wâtgât mâmâñahât Heak hângângumu poropete yengâlen tetem yâkât den sâm tetem ekyongop. Dop yawuâk Anitâñe nâ hângânnohomu âlâlâ topñe topñe tetewuap yakât tiripgohomune eksat.” Yawu sâop.

⁷Yawu gârâmâ emelâhâmâ Yesuñe yuwu sâop. “Nâmâ yengâlen burunduñak takawomgât sâp tâlâhuap. Yen pepa yu sâlikum den yan yu lâum mannomai yanâmâ âlepñe. Den yan yukât bulâñe yengâlen tetewuap.” Yawu sâm eknohop.

⁸Yâhâ nâ den kulemguan yu emelâk nângâwan. Otmu âlâlâ tetewuap ya gurâ ekban. Añeloñe yu me ya tetewuap ya tiripnohopgât yâkât gotñan bam mepaewe sâm otban.

⁹Yawu otmuneâmâ yuwu sâm eknohop. “Kâmbuk, pilânek. Nâ gurâ gike yuwuya. Nerâmâ Anitâhât hoñ bawa. Gâ otmu gâhât bukulipge nombotñe yeñe Anitâhât den sâm tetem ekyongom mansai. Otmu nâ gurâ yeñe oai yawuâk otmâ mansan. Lohimbi nombotñe pepa yu sâlikum ekmâmâ Anitâhât den lâum manmâ hoñ bawañginomai. Otmu nâ gurâ yawuâk hoñ bawañgiwom. Yakât otmâ yen me nâ yamâ Anitâ otmu Yesu yâk yetgâlâk nângâm mepaem yâhânom.

¹⁰Otmu den yukât bonñe tetewuap yakât sâp tâlâhuap. Yakât otmâ gâmâ

Anitâhât den yuâmâ pepaen kulemgum katmâ yan ki mem kurihiwuat. Tetekñan lohimbi senyeñan sâm mem mewalakum tiripyongowuat. ¹¹Otmu Lama Nanñe burunduñak takawuap yakât sâpñe utâpñuap. Gârâmâ lohimbi nombotñe orotmeme bâleñe otmâ manmañe torokatmâ otmâ yâhânomai. Yâhâ lohimbi nombotñeâmâ orotmeme âlepñe otmâ Anitâhât tem lâuwangim manmai yañeâmâ yawuâk otmâ manmâ yâhânomai.” Yawu sâop.

¹²Yawu sâm tiñ pilâmu Yesuñe yuwu sâm eknohop. “Nâ yuwu sâmune nângâ. Sâp ki kâlep otmuâk âwurem gewom. Nâñe lohimbiñe otbi mewi yakât matñe mem kâpekâm âlâku amboñan amboñan yingimune menomai. ¹³Nâmâ Anitâñe hân himbim ki kândikyotgop yapâek tatmâ gan. Otmu tatmâ yâhâwom. Otmu nâmâ âlâhât amboñe. Wahap yu me ya hânân yuân katyekban ya kerehâk nângâm meteyeksan.

¹⁴Nâmâ lohimbi yengât kunyeñe pato. Lohimbiñe nâhâlen biwiyenaye kepeim manmâ gai yâkñe Anitâhât kapi ya ambokunomaihât pat kuyingiwon yamâ âlepñe ambokum mannomai. Otmu nâñe manman kârikñahât sot yingimune menomai yan ârândâñak nem torokatmâ mannomai. ¹⁵Yawu gârâmâ lohimbi nombotñe Anitâhât hâkâñ otmâ mansai, me senñe âlâlâ ihilâk mahilâk gulip malap otmâ torokatmâ manmâ gai, me lohimbi nombotñe kasa otyingim yongom manmâ gai, me nombotñe hânân âlâlâ Porom Lâpio topñe topñe yakât nângâñetâ bulâñe otmu yâk yengâlen biwi nângân nângânyenaye kepeim manmâ gai, me manman bâleñe yakât mâtâwân torokatmâ otmâ manmâ gai, me den perâkñe sâm kâirahom kombo miangim gai, me den mem manmâ gai, yamâ Anitâñe dâiyekmâ ikñan katyekbuapgât dop âlâ ki tap.

Yâhâmâ dâmân yaehen tatmâ hâhiwin nângâmbisâi. Yawu.

¹⁶Nâ ahonakmune nângâ. Nâmâ Yesu. Nâmâ Dawitihât sen. Nâmâ pitu kâmņe pato emet ki orotok sâmuâk tetemap nâmâ yakât dop. Nâhât sâtġât aņelo ya gem den ya sâm ekgohoap. Yawu ġârâmâ ġaņe den ya nângâm nâhât komot ya sâm tetem ekyongowuat.” Yawu sâop.

¹⁷Yawu ġârâmâ Yesuhât pat manmai ya Yesuņe getek ge menenehâġġât biwiyenāņe kilik kilik sâmu Yesuhât mambotmâ mansai. Otmu yen nombotņe ekap yu ekmâ sâlikunomai yan yenâmâ getek teteâhâk yawu nângâņet. Otmu getehâk tetem gewomap yakât otmâ yen nombotņe manman kârikņahât tohât biwiyenāņe kilik kilik sâmap yenâmâ in yawu biwiyenāņe Yesuhâlen katņet. Yawu otnomai yanâmâ Yesuņe tep âlep nângâyiņgim meyekmu yâk orop manman sânduhân torokatmâ manmâ yâhânomai.

¹⁸Nâņe den yu bulâņe tetewuap yakât yu tâņ tâņâk ekmâ nângâm kulemguan. Yawu ġârâmâ lok âlâ me

âlâņe den yu tatmu ya wangim yeņe nângân nângânyenē watmâ den âlâ torokatmâ sânomai yaņeâmâ hâmbâi matņe umatņe menomai. ¹⁹Yâhâ lok âlâ me âlâņe den yu nângâņetâ tâņġât otmu mem ge katmâ yeņe eņġatyenēâk den âlâ torokatmâ sânomai ya ġurâ matņe umatņe menomai. Anitâņe ikņe kapi âilonġo yakât pat kuyiņġiop ya bâtyenāņ hindâwuap. Otmu ikņe kapiân yâhâ manman kârikņahât nak kehetņe nenomaihât mâtâp maņġuyiņġiwuap. Yawu teteyiņġimapgât ġirem den yan yu nângâm biwiyenāņ katmâ manmâ yâhânomai.

²⁰Otmu Yesuņe den yukât bulâņe oap yakât ikņak yuwu sâop. “Nâ ninak sâmune nângâņet. Nâmâ burunduņâk takawomġât sâp utâpġuap.” Yesu ikņak yawu sâop. Otmu den sâop yakât bulâņe teteâġġât naņġan. Getehâk tetem ġiâġġât naņġan. Yesu Kutdânenņe ġâ hoņâk taka.

²¹Otmu Yesuņe dikin kârikin otningimu yakât amutġen nelâm manne. Bâiņ. Pesuk yap. Yawu.